Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

LIBRARY
JUN 4 1964
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

1

XVII. ÉVFOLYAM 1962 JANUÁR

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

AZ SZKP XXII. KONGRESSZUSÁNAK A KOMMUNIZMUS ÉPÍTÉSE PROGRAMJÁNAK TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

Az SZKP, a szovjet nép élcsapata (SÁNTA ILONA) — — — — 1
A kommunizmus anyagi-technikai bázisa (BIEBER ILONA) — — 9
Az áru-pénz viszonyok és a kommunizmus építése (TÓTH ANTAL) 18

☆

F. KONSZTANTYINOV: Az albán vezetők egységbontó antimarxista tevékenysége — — — — — — — — — — — — — 24
DR. MATHESER JOLÁN: A pártvezetőségek újjáválasztása és a pártdemokrácia — — — — — — — — — — — — — 48
ERDEI FERENC: A mezőgazdasági termelés területi elhelyezése és üzemi szakosítása — — — — — — — — — — — — 55
KEMENES BÉLA—SZILBEREKY JENŐ: A Polgári Törvénykönyvről 70

NEMZETKÖZI SZEMLE

A demokrácia erőinek küzdelme Franciaországban (ANDRÉ GOUILLOU) — — — — — — — — — — — 82

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Mihail Solohov: Feltört ugar (KARDOS LÁSZLÓ) — — — — — 90

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1961. december 16.
Megjelent 33 800 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

617472 2. — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

XVII. ÉVF. 1. SZ. BUDAPEST 1962. JANUÁR HÓ

HX9
T3
v. 17:1-6

Az SZKP XXII. kongresszusának a kommunizmus építése programjának tanulmányozásához

Az SZKP a szovjet nép élcsapata

Az SZKP XXII. kongresszusának egyik legfontosabb elméleti és gyakorlati jelentőségű megállapítása, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja, a történelmi fejlődés során, a munkásosztály pártjából *az egész szovjet nép* pártjává vált, hogy a párt „korunknak, a hatalmas forradalmi átalakításokat megvalósító szovjet népnek az esze, becsülete és lelkiismerete."[1]

Az SZKP *bizonyos értelemben* megszületése óta — *az egész nép* pártja volt. Kezdettől fogva vezérlő elvéül fogadta el azt a lenini tanítást, hogy a kommunista mozgalom osztályjellegének nem abban kell megnyilvánulnia, hogy feladatait a „tisztán munkás" mozgalom közvetlen szükségleteire korlátozza, hanem abban, hogy vezesse a proletariátus nagy, felszabadító harcát az egész nép érdekében, e harc minden területén és minden megnyilvánulásában. Az orosz munkásosztály forradalmi pártja az egész dolgozó nép érdekeit képviselte, amikor a tömegeket a cári önkényuralom, a burzsoá-földesúri rendszer megdöntésére, a proletárdiktatúra kivívására, a szocializmus felépítésére mozgósította. Ez abból az objektív törvényszerűségből fakadt, hogy a munkásosztály legsajátabb osztályérdekei végső soron teljesen egybeesnek az összes dolgozók érdekeivel. Minden elnyomott osztály közül ugyanis a munkásosztály az egyedüli osztály, amely csak úgy szabadíthatja meg önmagát, ha megszüntetve a kizsákmányolás minden formáját, egyben az egész társadalmat megszabadítja a magántulajdontól és az osztályokra szakadástól, azoktól az összes embertelen létfeltételektől, amelyek az ő helyzetében összpontosulnak. A munkásosztály ugyanakkor az egyedüli osztály, amely saját hatalmát nem a nép ellen, hanem ellenkezőleg, az egész dolgozó nép érdekében gyakorolja, és amely nem törekszik saját uralmának örökkévalóságára.

[1] Az SZKP programja. A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 477. oldal.

Digitized by Google

Az egész népé volt mindig az SZKP abban az értelemben is, hogy soraiban felölelte nemcsak a munkások legjobbjait, hanem más dolgozó osztályoknak olyan kiváló tagjait, akik képesek voltak eszmeileg azonosulni a munkásosztály célkitűzéseivel. De, mint minden kommunista párt, úgy az SZKP is, a *munkásosztály* élcsapataként alakult meg és állt az osztályharc élére. Ez törvényszerűen történt így. Ellenséges osztályokra szakadt, osztályellentétektől marcangolt és nagy osztálykülönbségeken alapuló társadalomban minden párt szükségszerűen csak valamely meghatározott társadalmi osztály érdekeinek képviselője lehet. A kommunista pártokat és köztük az oroszországi munkások forradalmi pártját is, éppen az a történelmi szükséglet szülte, hogy a proletariátus általuk betölthesse világtörténelmi küldetését, kivívhassa, megalkothassa a proletárdiktatúrát, a szocialista társadalmat.

A kommunista pártok a *munkásosztály* élcsapataként léptek az osztályharc színterére atekintetben is, hogy a *munkásosztály* forradalmi világnézetét tették meg tevékenységük eszmei fundamentumává. A kommunista pártok létének alappillére annak a marxizmus által felfedezett törvényszerűségnek a felismerése, hogy a kommunizmus, amelynek létrejötte történelmileg szükségszerű — csakis a forradalmi pártja által irányított *munkásosztály* vezetésével valósulhat meg, mivel egyedül a munkásosztály az az osztály, amelynek életbevágó érdekei közvetlenül és maradéktalanul egybeesnek a történelmi haladás objektív menetével, amely semmiféle vonatkozásban nem érdekelt a kapitalizmus fennmaradásában, amelyet a kapitalizmus nem forgácsol szét, hanem egyesít, amely a társadalom legharcedzettebb, legfegyelmezettebb, legöntudatosabb osztálya. A kommunista pártok létrejötte szorosan összefüggött azzal a marxista felfedezéssel, hogy mivel a munkásosztály létfeltételeinél fogva az egyedül következetesen forradalmi, minden forradalomban élenjáró osztály, a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet állama nem lehet más, mint a proletariátus diktatúrája, olyan hatalom, amelyben a munkásosztály nem osztja meg a hatalmat más osztályokkal. A kommunista pártok világnézete a forradalmi marxizmus—leninizmus, az az ideológia, amely híven kifejezi a munkásosztály alapvető érdekeit és egyben a társadalmi haladás szükségleteit. Ez az ideológia — éppen, mivel a proletariátus a legmesszebbmenően érdekelt a társadalom objektív menetének tudományos előrelátásában, mivel a proletariátusnak nincs szüksége arra, hogy illúziókkal áltassa magát a társadalom fejlődésének irányát illetőleg —, valóban fegyverré vált a munkásosztály kezében a társadalom forradalmi átalakításáért vívott harcában.

*

Az SZKP is a *munkásosztály* osztályideológiájának hordozójaként, az oroszországi *munkásosztály* élcsapataként alakult meg és vitte győzelemre a szocializmus ügyét. A bolsevik pártnak sikerült egyetlen hatalmas forradalmi áradatban egyesítenie a munkások szocialista harcát a parasztoknak a földért folytatott küzdelmével, s az összes demokratikus antiimperialista háborúellenes mozgalmakkal. A párt, mint az oroszországi *munkásosztály* élcsapata lett a proletárdiktatúra vezető

Digitized by Google

erejévé. A párt megkísérelte ugyan a maga vezetése alatt bevonni a hatalom gyakorlásába a kispolgárság pártjait, a baloldali eszereket is. Ezek azonban nem voltak képesek szakítani kispolgári platformjukkal, sőt nyílt ellenforradalmi fellépésre vetemedtek, s ezzel önmagukat zárták ki a szovjethatalom rendszeréből.

A *munkásosztály* forradalmi pártjának vezetése döntő feltétele volt a szocializmus győzelmének a Szovjetunióban. A szovjet társadalom fejlődésének tapasztalatai igazolták azt a minden, a szocializmus építésének útjára térő ország számára érvényes lenini tanítást, hogy a munkásosztály csakis forradalmi pártja vezetésével képes megszilárdítani hatalmát, elnyomni a megdöntött kizsákmányolók ellenállását, megvédeni a diktatúrát külső ellenségeitől, legyőzni a kispolgári rétegek ingadozását, létrehozni a szocialista termelési viszonyokat, magával ragadni a dolgozó tömegeket és kibontakoztatni képességeiket a szocialista építés javára.

A bolsevik pártnak az orosz proletariátus győzelmét követő időben féltő gonddal kellett vigyáznia proletárjellegének megőrzésére. Elkeseredett osztályösszeütközések kora volt ez, hatalmas volt még a proletariátus ellenségeinek tábora. Az imperialisták, az általuk támogatott földesurak, tőkések, kulákok és az őket képviselő különböző ellenforradalmi szervezetek, megannyian a szovjethatalom életére törtek. Ugyanakkor Oroszország lakosságának óriási többségét a falusi és városi kistermelők tették ki, az ország gazdaságában túlsúlyban volt a kisárutermelés, a kapitalizmus újjászületésének alapja.

A pártnak tehát nemcsak az ellenséges osztályok elleni küzdelemben kellett vasba öltöznie, hanem éles eszmei politikai harcot kellett folytatnia azért is, hogy saját soraiban is megvédje és érvényesítse a proletariátus osztályérdekeit, a szocialista építés lenini irányvonalát, a kapitulánsokkal, a kishitűekkel, a trockistákkal, a jobboldali elhajlókkal szemben. A proletárpolitika győzelmének alapvető szervezeti feltétele volt az, hogy a párt megerősítse proletártörzsét, és korlátozza a nemproletár-elemek beáramlását. Bár a párt ideológiájának és politikájának forradalmisága, proletárjellege távolról sem mechanikus függvénye osztályösszetételének, de szorosan összefügg vele. Az átmeneti korszak gazdasági és osztályviszonyai egy olyan kispolgári országban, mint Oroszország, különösen táptalaja lehetett és volt is a marxizmus—leninizmustól való mindenféle elhajlásnak. A párt szükségképpen nem tudta egycsapásra átalakítani a kommunizmus szellemében a hozzá nagyszámban csatlakozott paraszti, értelmiségi, alkalmazotti városi kispolgári elemeket, mi több, még a munkások nevelése is igen nagy erőfeszítéseket követelt tőle. Ugyanakkor gondosan ügyelnie kellett arra is, hogy a hatalomhoz törleszkedő karrieristák, kétkulacsosok, ellenséges szándékú emberek ne jussanak be soraiba. Ezért óhatatlanul a szociális származás szempontjából is ügyelnie kellett a párt összetételére. Enélkül nem birkózhatott volna meg azokkal a szinte titáni feladatokkal, amelyek elé a történelem állította.

Munkáspártja vezetésével a szovjet munkásosztály, a szovjet nép legyűrte a szinte emberfeletti nehézségeket, győztesen került ki a polgárháborúból és az intervencióból, helyreállította az ország gazdaságát,

Digitized by Google

végrehajtotta a szocialista iparosítást, létrehozta a falun is a szocialista termelési viszonyokat. A szocializmus alapjainak lerakásával alapvető változás ment végbe a szovjet társadalom osztályszerkezetében. Az utolsó kizsákmányoló osztályt, a kulákságot felszámolták, a szegény- és középparasztság új osztállyá, szocialista kolhozparasztsággá vált, a munkás-paraszt szövetség az egységes szocialista gazdaság talaján új, magasabb szakaszába lépett. Kialakult a népből származó, a néppel összeforrott szocialista értelmiség.

Létrejöttek tehát az alapvető feltételek a szocialista tulajdon és az alapvető osztályérdekek közösségén alapuló népi egység kialakulásához. A szocializmus felépítése során ez az egység egyre szilárdult. A szovjet társadalom, a szocialista haza létét fenyegető fasiszta támadás nagy próbatétele volt ennek az egységnek. A szovjet nép — lenini pártjának vezetésével — fényesen kiállta ezt a próbát, — mi több, a súlyos veszély idején közösen vállalt tengernyi áldozat még szorosabbra fűzte a népet összetartó erős szálakat. A Sztálin idején elburjánzott személyi kultusz, a lenini normák és a szocialista törvényesség megsértése, — s az ebből származó egyéb súlyos hibák, amelyeket az SZKP XX., majd XXII. kongresszusa tárt fel — kétségkívül bizonyos torzulásokat idéztek elő a szovjet társadalom életében, lassították a Szovjetunió fejlődését, s nem utolsósorban az osztályhatárok elmosódásának, a népi egység kialakulásának folyamatát is.

A Hruscsov elvtárs vezette Központi Bizottság erélyes harca a pártélet lenini normáinak helyreállításáért, a szocialista törvényesség megszilárdításáért, az ipar és a mezőgazdaság gyors fellendítéséért, óriási jelentőséggel bírt a népi egység továbbfejlesztése szempontjából is. Az SZKP XX. kongresszusa után a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének megkezdésével, amelyet mindenekelőtt a kommunizmus anyagi-technikai bázisának gyorsütemű kiépítése, a Szovjetunió gazdasági hatalmának erősítése, a nép szükségleteinek mindjobb kielégítése, a kommunista nevelés továbbfejlesztése jellemeznek — új szakaszba léptek a szovjet társadalom osztályviszonyai. Az SZKP XXII. kongresszusa joggal állapíthatta meg, hogy a szovjet parasztság szakképzettsége, munka- és életkörülményei, kulturális és műszaki színvonala szempontjából mind közelebb kerül a munkásosztályhoz, hogy a munkások, kolhozparasztok, értelmiségiek kölcsönös viszonyában mindjobban megszilárdulnak a kommunista elvek, mindjobban megerősödik a baráti osztályok szövetsége, mind teljesebbé válik a társadalom politikai, ideológiai, morális egysége, Másrészt az utóbbi években végbement nagyhorderejű változásokkal összefüggésben, annak eredményeként, hogy a Szovjetunió a kommunizmus építésének általánosan kibontakozó szakaszába lépett, új magasabb fokra lépett a szovjet állam is. A proletárdiktatúra az egész szovjet nép hatalmát megtestesítő össznépi hatalommá, az egész szovjet nép akaratát és érdekeit képviselő egyetemes, össznépi demokráciává vált.

* * *

Az osztályviszonyokban és az államhatalomban végbement jelentős változással együtt, szükségképpen, jelentős változás ment végbe az

Digitized by Google

SZKP jellegében is: a párt a munkásosztály élcsapatából *az egész szovjet nép élcsapatává* fejlődött.

Mit jelent ez? Mindenekelőtt azt, hogy a marxizmus—leninizmus, amely azelőtt osztályszempontból csakis a munkásosztály ideológiája volt, ma már *az egész szovjet nép* világnézetének alapjává lett. Az osztályok tudatát mindig társadalmi létük határozza meg. A Szovjetunióban ma már nemcsak a munkásosztály, hanem az egész szovjet nép gazdasági és társadalmi létfeltételei közvetlenül egybeesnek a társadalmi fejlődés objektív irányával, az egész szovjet nép közvetlenül érdekelt a történelmi fejlődés tudományos felismerésében és mindinkább tudatára is ébred ennek a közvetlen érdekeltségnek. Az a tény, hogy a szocialista világnézet testet ölt a kommunizmus mezsgyéjére lépő szovjet valóságban, — megkönnyíti e tudat térhódítását. Felmérhetetlen annak nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi jelentősége is, hogy az a forradalmi világnézet, amely a történelem folyamán eddig csak a munkásosztály sajátja volt, ma már egy egész nagy nép eszét és szívét meghódította. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a szovjet nép mind teljesebben megérti és elfogadja a párt politikáját, amely a társadalom objektív szükségleteit és a nép érdekeit fejezi ki és mind céltudatosabban, mind magasabb szinten vesz részt e politika megvalósításában. Az SZKP XXII. kongresszusa előtt lezajlott országos vita az SZKP programtervezetéről, e vita magas eszmei-politikai színvonala és eddig példátlan széles méretei, — az a lelkes visszhang, amelyet a program az egész népben keltett — szemléletesen bizonyítja ezt. A kommunizmus — a párt programja, a párt célja valóban az egész szovjet nép programjává, céljává vált. Mindez egyszersmind azt is jelenti, hogy az SZKP irányító befolyása kiterjedt és megszilárdult a szovjet társadalom életének minden területén.

Az SZKP *az egész szovjet nép élcsapata* abban az értelemben is, hogy tagja lehet minden a párttagságra érdemes szovjet állampolgár. Ez annak a fejlődésnek eredménye, amelynek során a Szovjetunióban visszavonhatatlanul megszűnt a kizsákmányolás minden formája, fokozatosan elmosódnak a különböző osztályok közötti gazdasági, politikai, ideológiai különbségek, és ezzel megszűnik a párton belüli elhajlások osztálybázisa. Ez persze nem jelenti azt, hogy az elhajlások veszélye a pártban egyszersmindenkorra megszűnt. Legjobban mutatja ezt az a harc, amelyet a Molotov, Malenkov, Kaganovics-féle pártellenes csoport folytatott az SZKP Központi Bizottsága és Hruscsov elvtárs ellen, azzal a céllal, hogy elgáncsolja az SZKP-nak a XX. kongresszuson elfogadott, a személyi kultusz gyökeres felszámolására irányuló erélyes, forradalmi politikáját. E csoportnak azonban nincs osztálybázisa, nincs gyökere a népben, olyan, az élettől, a tömegektől elszakadt emberekből áll, akik személy szerint érdekeltek abban, hogy ne derüljön fény a múltban elkövetett bűnös hibákra.

Az SZKP *az egész szovjet nép pártja* a tekintetben is, hogy a pártélet lenini normáinak helyreállítása és továbbfejlesztése a kommunizmus építése szükségleteinek megfelelően — (a XXII. kongresszus ebből a szempontból is igen nagy lépést tett előre!) —, új, nagyszerű lehetőségeket nyújt arra, hogy tovább erősödjék, új színekkel gazda-

Digitized by Google

godjék a párt és a nép kapcsolata. Ma már a párt minőségileg magasabb fokon hasznosíthatja az egész nép egyre gazdagodó kollektív tapasztalatait. Ily módon még tökéletesebben töltheti be azt a megtisztelő hivatását, amelyet Lenin úgy fogalmazott meg: helyesen fejezni ki annak igazságát, amit a nép gondol.

Az egész szovjet népé az SZKP — mert a kommunizmus küszöbéhez érve már nem homályba vesző, távoli perspektíva, hanem élesen körvonalazott konkrét program számára, hogy az egész népet fokozatosan a párttagság színvonalára emelje. Ez persze hosszan tartó és rendkívül bonyolult folyamat. Az emberek tudatában — jóval a gazdasági és társadalmi feltételek megszűnése után is élnek még a kapitalista erkölcs és gondolkodás maradványai, — annál is inkább, mivel a kommunizmus építésének megkezdése olyan viszonyok közepette megy végbe, amikor két világrendszer vív egymással heves harcot. De ez a folyamat mégis következetesen halad előre. Egyik mutatója ennek az, hogy az SZKP tagsága a XX. kongresszus óta rendkívül gyors ütemben gyarapodik. Mint Hruscsov elvtárs a kongresszusnak jelentette, a XX. kongresszus óta eltelt időben a párttagok létszáma közel 10 millióra emelkedett.

Mindez nem jelenti azt, hogy a párttagság rangja, értéke, azaz a párttagsággal szemben támasztott követelmények színvonala csökkenne. Ellenkezőleg. Az SZKP új Szervezeti Szabályzata a párttagság lenini elvének fenntartása mellett új követelményként állítja a kommunisták elé, hogy tevékenyen részt vegyenek a kommunizmus építésében. A kommunizmus építőjének magasztos erkölcsi kódexe — amelyet a XXII. kongresszus által elfogadott program fogalmazott meg — az odaadás a kommunizmus ügye iránt, a szocialista haza, a szocialista országok szeretete, a kollektív szellem és a humánus kapcsolatok az emberekkel, a becsületesség és igazságosság, a testvéri szolidaritás minden ország dolgozói, minden nép iránt stb., — elsősorban és mindenekfelett a párt tagjai számára jelentenek saját *benső* erkölcsi szükségleteikből *is* fakadó kötelező normát.

* * *

Ahogy egyes javíthatatlan dogmatikusok valamiféle „hasonlatosságot" véltek felfedezni az össznépi állam fogalma és a lassallei „szabad népállam" jelszava között, — úgy akadhatnak olyan „ideológusok" is, akik gyanakvóan valamiféle „reformizmust" szimatolnak a XXII. kongresszus ama nagyhorderejű tételében is, hogy az SZKP munkáspártból össznépi párttá fejlődött.

A kongresszus elemzését a párt jellegéről egy egész világ választja el a reformistáknak attól a jelszavától, hogy a szociáldemokrata pártoknak nem szabad osztálypártoknak lenniök. A reformisták e programja abból a hamis koncepcióból fakad, hogy a modern kapitalizmus „népi kapitalizmussá" alakult, amelyben „megszűnőben vannak" az osztályantagonizmusok, a munkásosztály fokozatosan „eltűnik", „feloldódik". Mindez csak arra jó, hogy igazolja e pártok, vagy irányzatok forradalomellenes, a munkásosztályt eláruló gyakorlatát. A mai monopolkapitalizmusban sem változott az alapvető osztályoknak a társa-

Digitized by Google

dalmi termelésben elfoglalt helyzete, nem szűntek meg az osztályellentétek, mi több, még inkább mélyült az a szakadék, amely immár nemcsak a tőkét és a munkát, hanem a monopóliumok szűk csoportját és a nemzet túlnyomó többségét elválasztja egymástól.

Ezzel szemben az SZKP — amely a szovjet *nép* pártja lett, szilárdan állva *a munkásosztály* forradalmi pozícióján — a nemzetközi *munkásosztály* érdekeinek is következetes védelmezője, a nemzetközi forradalmi *munkásmozgalom* szerves része is. Az SZKP, mint a forradalmi *munkásmozgalom* legtapasztaltabb, legharcedzettebb, a fejlődésben élenjáró osztaga példásan teljesíti internacionalista kötelességét a nemzetközi munkásosztállyal szemben is. A Szovjetunió minden sikere a kommunizmus nagyszerű épületének megalapozásában — együtt a szocialista tábor eredményeivel az egész *nemzetközi munkásosztály* osztályharcát ihleti, segíti, erősíti, az egész *nemzetközi munkásosztály* számára nyújt nagyszerű távlatot és hasznos tapasztalatokat. A marxizmus—leninizmus alkotó alkalmazása és továbbfejlesztése nemcsak a szovjet nép, hanem a *nemzetközi munkásosztály* szellemi kincsestárát is gyarapítja. A békés egymás mellett élés leninI irányvonala, amely sarkalatos alapelve az SZKP és a szovjet állam külpolitikájának — miközben az egész haladó emberiség érdekében való —, egyben sajátos formája is a munkásosztály és a burzsoázia, a szocializmus és a kapitalizmus között nemzetközi méretekben folyó *osztályharcnak*. A szocialista és kapitalista államok békés egymás mellett élése — mint az emberi társadalom fejlődésének objektív szükségszerűsége — azzal együtt, hogy — kivéve egy maroknyi kisebbséget —, az egész emberiség létérdekeinek megfelel, egyszersmind kedvező lehetőséget nyújt a szocialista világrendszer pozícióinak megszilárdításához, s a tőkés országok munkásosztályának osztályharcához, a gyarmati és függő országok népeinek felszabadulásához.

Az SZKP — azáltal, hogy a munkásosztály élcsapatából az egész szovjet nép élcsapatává lett, nem kevésbé, hanem ellenkezőleg, hatékonyabban képes teljesíteni a proletár internacionalizmus kötelező elvéből fakadó feladatait. Az SZKP el van szánva arra, hogy továbbra is erősítse a nemzetközi kommunista mozgalom egységét, összehangolja tevékenységét a kommunista világmozgalom minden osztagával, a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért. Szemben az albán vezetők rágalmaival, az SZKP megingathatatlanul áll a marxizmus—leninizmus, a proletárnemzetköziség kipróbált eszmei alapján.

* * *

Abból, hogy az SZKP az egész szovjet nép élcsapatává vált, távolról sem következik az, hogy a munkásosztály vezető szerepe megszűnt volna a Szovjetunióban. A szovjet társadalom életében — bármily magas csúcsokra jutott is el az egész szovjet nép — a leghaladottabb, legszervezettebb osztály továbbra is a munkásosztály. Ez elsősorban azon az objektív tényen alapul, hogy a munkásosztály ma is a legfejlettebb termelési viszonyok képviselője és hogy az ipar ma is a népgazdaság vezető ága, amelynek gyorsütemű fejlesztése döntően meg-

Digitized by Google

határozza a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozását, valamennyi népgazdasági ág egyaránt magas szintre való emelését.

Ugyanígy: bármily nagy utat tett is meg a szovjet nép — bármily magasra emelkedett is öntudatának, erkölcsének színvonala, nem nélkülözheti a pártot, mint vezető erőt. A párt — amely a társadalom legjobbjait egyesíti soraiban, amely a marxizmus—leninizmus segítségével alkotó módon képes feltárni a fejlődés törvényeit és kitűzni a feladatokat a nép elé, még nem tetőzte be történelmi művét, még nem merítette ki lehetőségeit. A gyakorlat megcáfolja a revizionistáknak azt a koncepcióját, hogy a párt szerepe a szocializmus és a kommunizmus építése során csökken, s csupán mint ideológiai tényező jön számításba. A párt — a szovjet nép pártja nem azáltal készíti elő megszűnésének feltételeit, hogy mind kisebb szerepet tölt be a kommunizmus építésében, hanem ellenkezőleg, — éppen azáltal, hogy mind hatékonyabban működik közre a kommunizmus felépítésében, annak a korszaknak a megvalósításában, amikor az egész szovjet nép eléri a kommunista párt politikai, ideológiai, erkölcsi színvonalát, amikor az egész társadalom minden tagjának tudata átalakul a kollektivizmus, a munkaszeretet, a kommunista humanizmus szellemében. A párt szerepe növekedésének okait az SZKP programja abban jelöli meg, hogy a kommunizmus építésével nőnek és bonyolultabbá válnak a feladatok, hogy fokozódik a tömegek aktivitása, a dolgozók újabb milliói kapcsolódnak be az államügyek intézésébe és a termelés igazgatásába, tovább fejlődik a szocialista demokrácia, nő az elmélet alkotó továbbfejlesztésének és a kommunista nevelőmunkának a jelentősége. *„A párt sérthetetlen ideológiai és szervezeti összeforrottsága — ez legyőzhetetlenségének legfőbb forrása —, a kommunista építéssel kapcsolatos nagy feladatok sikeres megoldásának biztosítéka."*[3]

* * *

A mi országunk a társadalmi fejlődésnek alacsonyabb fokán áll, mint a Szovjetunió — így a mi pártunk — abban az értelemben, ahogyan az SZKP — még nem az egész nép élcsapata — bár mint mindenekelőtt a munkásosztály élcsapata az egész dolgozó nép érdekeinek legjobb képviselője. És a jövőt illetően — nem kétséges —, hogy a mi pártunk útja is abba az irányba vezet, amelyen most az SZKP halad. Emellett a XXII. kongresszuson elfogadott program és Szervezeti Szabályzat alkotó elemzése az SZKP jellegéről, már ma is számos tanulságot ad a mi pártunk számára is. Arra serkenti pártunkat, hogy még hatékonyabban nevelje, szervezze, vezesse a tömegeket, még szorosabbra fűzze kapcsolatait a tömegekkel, még jobban bízzon a nép erejében és bölcsességében, még inkább tudatosítsa pártunk minden tagjában azt, hogy „mi nem uralkodásra elhivatott új kiválasztottak, hanem a nép szolgálatára rendelt emberek vagyunk".[4]

Sánta Ilona

[3] Ugyanott, 480 oldal.
[4] Kádár elvtárs beszéde, Népszabadság 1961. dec. 8.

Digitized by Google

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa

A kommunizmusra ugyanúgy, mint minden más társadalomra érvényes az az alapvető összefüggés, hogy a társadalom fejlődését a termelőerők fejlődése határozza meg. Következésképpen a kommunista társadalom építésének központi, alapvető kérdése a termelőerők olyan arányú fejlesztése, amely megteremti az anyagi alapját a kommunista társadalom minden oldalú építésének. A kommunista termelési viszonyok kifejlesztése, a termékek szükséglet szerinti elosztásának bevezetése csak annak arányában valósulhat meg, ahogyan ennek anyagi feltételei is megteremtődnek. A „bőség kosarát", melyből majd mindenki egyaránt vehet, előbb az anyagi termelésben kemény munkával meg kell teremteni. Ezért foglalnak el a kommunizmus építésének programjában és a Szovjetunió 20 éves távlati tervében oly kiemelkedően fontos helyet a gazdasági építéssel, a termelőerők fejlesztésével összefüggő kérdések.

A termelőerők fejlődésében a legfontosabb feladat a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozása. E feladat rendkívüli jelentőségét emeli ki az SZKP új programjának következő megállapítása: „A párt és a szovjet nép fő gazdasági feladata az, hogy két évtized alatt létrehozza a *kommunizmus anyagi-technikai bázisát*".[1]

A kommunizmus anyagi-technikai bázisának fogalma

Valamely társadalom anyagi-technikai bázisa — tehát a kommunizmus anyagi-technikai bázisa is — tulajdonképpen nem más, mint az adott társadalom termelőerői anyagi elemeinek összessége. Ezért, ha egy társadalom anyagi-technikai bázisának jellegéről, színvonaláról, összetételéről akarunk képet alkotni, kézenfekvő, hogy az adott termelőerők anyagi elemeit kell vizsgálnunk. Ezekhez az anyagi elemekhez tartoznak mindenekelőtt a munkaeszközök, a berendezések, az épületek, a szállítóeszközök stb., tehát a tulajdonképpeni termelési apparátus, ezenkívül a termelésben alkalmazott munkatárgyak, jellegük, sokféleségük és felhasználásuk módjai szerint, a termelésben alkalmazott energiaforrás, meghajtóerők stb. Az anyagi-technikai bázis szükségképpen magában foglalja a termelés mindenkori technológiáját is, amelyet jelentős mértékben meghatároznak a termelőerők anyagi elemei, s ugyanakkor a termelés technológiája is aktív visszahatást gyakorol az anyagi elemekre.

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 413. oldal.

Digitized by Google

Az anyagi-technikai bázis vizsgálata feltételezi azoknak a termelésszervezési formáknak az elemzését is, amelyek keretei között az anyagi-technikai bázis működik. Legfontosabb ezek közül a társadalmi és üzemi kooperáció, specializáció, kombináció, a gyártásszervezés módja, a termelés területi elhelyezése.

Az anyagi jellegű elemek természetesen a legszorosabban összefüggnek és kölcsönhatásban vannak a termelőerők szubjektív alkotórészeivel, nevezetesen az emberrel, az ember termelési tapasztalataival, szakmai képzettségével stb. Az embernek — mint a legfőbb termelőerőnek — a szerepe és jelentősége a termelőerőkön belül a technikai haladással együtt növekszik. Ez tükröződik a mai korban a természettudományoknak a termelőerők fejlődésében betöltött, megnövekedett jelentőségében is.

Az anyagi-technikai bázis minden társadalomban a termelési viszonyokkal való szoros kapcsolatban alakul ki. A termelőerők ugyan meghatározóak a termelési viszonyok tekintetében, de a termelési viszonyok — pozitív vagy negatív irányban — aktív visszahatást gyakorolnak a termelőerők fejlődésére. A termelőerők, s ezen belül az anyagi-technikai bázis, nem létezik önmagában, hanem csak a termelési viszonyokkal való kapcsolatában. Éppen a termelési viszonyok jellege adja meg az anyagi-technikai bázis társadalmi meghatározottságát. Például a kapitalizmus anyagi-technikai bázisának fő jellemzője a gépi nagyüzemi technika és termelés, de olyan gépi nagyüzemi termelés, amely a bérmunka kizsákmányolása és a tőkés magántulajdon alapján funkcionál. Ebből következik a kapitalizmus anyagi-technikai bázisának sajátos társadalmi jellege, s ebből fakadnak a technika továbbfejlődését gátló tényezők is.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa nem készen hull alá az égből, hanem a szocializmus anyagi-technikai bázisa továbbfejlesztése során fokozatosan jön létre. Ezért meg kell vizsgálnunk mi a szocializmus anyagi-technikai bázisa és miben különbözik a kommunizmus anyagi-technikai bázisától.

A szocializmus anyagi-technikai bázisa az iparban, a mezőgazdaságban, az építésben, a szállításban és más népgazdasági ágazatokban uralkodó fejlett gépi nagyüzemi termelés. A szocializmusban a népgazdaság *minden* ágában magasfejlettségű termelőerőket építenek ki, amelyekkel összhangban vannak a szocializmus termelési viszonyai.

A szocializmus anyagi-technikai bázisára jellemző a gépi nagyüzemi technika alkalmazása a gazdaság minden ágában, beleértve a mezőgazdaságot is, továbbá a villamosenergia széleskörű felhasználása, a nehéz fizikai munkák gépesítése, a tudomány és technika új eredményeinek széleskörű alkalmazása, ugyanígy a legkorszerűbb technológia és termelésszervezés módszereinek bevezetése, mindezek alapján a munkatermelékenység magas színvonalának biztosítása.

A szocializmus és a kapitalizmus anyagi-műszaki bázisa technikai oldalról tekintve a leglényegesebb vonásokban megegyezik egymással, mindkettőt a gépi nagyüzemi termelés jellemzi. Társadalmilag azonban lényegbeli különbség van köztük. Ez mindenekelőtt a tulajdonviszonyok elvileg eltérő jellegéből következik. Ez az alapja annak, hogy az

Digitized by Google

azonos elemekből összetevődő bázis a szocializmusban magasabbrendű, mert az anarchiát a tervszerű gazdálkodás, a termelőerők pazarlását, ésszerű, gazdaságos kihasználásuk váltja fel, megszűnnek a szocializmusban a gépesítés, technikai haladás tőkés korlátai és minden népgazdasági ág arányosan fejlődik.

Felvetődhet a kérdés, hol tartunk hazánkban a szocializmus anyagi-technikai bázisának megteremtésében? Közismert, hogy nekünk nincs még olyan fejlett anyagi-technikai bázisunk, mint amilyenről fentebb volt szó. Mi még a szocializmus alapjainak lerakásán munkálkodunk, és csak második ötéves tervünk tűzi ki azt a célt, hogy befejezzük az alapok lerakását és megkezdjük a fejlett szocialista társadalom építését. Ez többek között azt jelenti, hogy például a mezőgazdaságban megszilárdítjuk és technikailag is kiépítjük a korszerű, szocialista nagyüzemi gazdaságot. Ugyancsak a második ötéves tervben kell megtenni a döntő lépést az ipar olyan szerkezeti átalakítására, ami adottságainknak leginkább megfelel. Alapvető feladat az is, hogy jelentősen emeljük az ipar és az egész gazdaság műszaki színvonalát, széleskörűen terjesszük el a legújabb termelési technológiákat és termelésszervezési eljárásokat.

Az iparosítás elmúlt évtizedében korszerű nagyipart hoztunk létre, a szocializmus anyagi-technikai bázisa létrehozásának feladatát azonban még nem oldottuk meg teljesen. Ez az elkövetkező évek feladata lesz, hogy azután ebből kiindulva, erre építve elkezdjük a kommunizmus anyagi-technikai bázisának kialakítását.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa nemcsak méreteiben különbözik a szocializmusétól. Ennek az anyagi-műszaki bázisnak megteremtése *minőségi változást* jelent a termelőerők fejlődésében. Az alap, amelyből a kommunizmus anyagi-technikai bázisa kifejlődik, a szocializmus anyagi-technikai bázisa. Az eredmény azonban olyan mennyiségi növekedés, amely minőségi változást jelent az anyagi-technikai feltételek fejlődésében. *Ugyanis a kommunizmus anyagi-műszaki bázisát a magasan fejlett gépi nagyüzemi termelés, a termelés automatizálásának tömegessé válása, továbbá a népgazdaság teljes villamosítása, a kémiai módszerek széleskörű alkalmazása, valamint az új anyagok, az új energiaforrások felhasználása a termelés folyamatában és mindezek alapján a társadalmi munka termelékenységének az előzőhöz mérten sokkal magasabb színvonala jellemzi a népgazdaság valamennyi ágában.* Mindez elengedhetetlenül megköveteli a tudományos műszaki haladás gyors ütemét, éppúgy mint a dolgozók magas műveltségi és műszaki színvonalát.

E rövid meghatározásból is kitűnik, hogy a kommunizmus anyagi-technikai bázisának felépítése azt jelenti, hogy az *egész gazdaság minőségileg új technikai alapokon épül fel.* Forradalmi változás megy végbe a munkaeszközökben, a munkatárgyakban s a hajtóerőben, a technológiai folyamatokban, a termelés szervezésében és ezzel együtt a termelőerők szubjektív elemeiben is.

Digitized by Google

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa létrehozásának fő útjai

Minthogy a kommunizmus felépítése hatalmas fejlődést követel meg az anyagi-műszaki feltételekben, e bázis kiépítésénél a Szovjetunióban a legújabb tudományos-technikai fejlődési irányzatokból indultak ki. Figyelembe vették, hogy korunkban tudományos-technikai forradalom bontakozik ki az egész világon. E tudományos-technikai forradalom alapjaiban érinti mind a munkaeszközöket, mind a munkatárgyakat, a meghajtóerőt, a termelés technológiáját stb. E forradalom eredményeként gyökerében megváltozik az ember és a természet viszonya, az ember uralma a természet erői felett hasonlíthatatlanul magasabb fokra emelkedik.

Melyek ennek a tudományos-technikai forradalomnak fő jellemzői? A munkaeszközök tekintetében a komplex gépesítés és automatizálás, az elektronika és telemechanika alkalmazása stb., a munkatárgyak és segédanyagok oldaláról az új, iparilag előállított anyagok, elsősorban a műanyagok, új tulajdonságokkal rendelkező fémek stb. elterjedése, új nagyhatékonyságú energiafajták alkalmazása, a kémiai eljárások széleskörű bevezetése a termelésbe mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.

Ezek a fejlődési folyamatok már ma kirajzolódnak és megtalálhatók kisebb-nagyobb mértékben a kapitalizmusban és a szocializmusban egyaránt. Azonban egyre nyilvánvalóbb, hogy a technika, a tudomány ilyen mértékű fejlődése számára a kapitalizmus képtelen a megfelelő feltételeket biztosítani. Az ilyen fejlődés alapján létrejövő hatalmas termelőerők már nem a kapitalizmus, hanem a kommunizmus termelőerői, teljes kibontakozásuk, tömeges elterjedésük csak a kommunizmus viszonyai között képzelhetők el.

Elegendő itt utalni arra a máris tapasztalható tényre, hogy az automatizálás a kapitalizmusban tömeges munkanélküliséghez vezet. Ezt mutatja az USA, de más tőkés országok példája is. A munkanélküliség növekedése viszont szűkíti a fizetőképes keresletet, vagyis azoknak a termékeknek a felvevő piacát, ahol az automatizálás következtében óriási mértékben növekvő termékmennyiséget el kellene helyezni. Vagyis a termelés csak lassan nőhet és ez az automatizálás kiterjesztésének legdöntőbb korlátja.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisát *mindenekelőtt a magasan fejlett gépi nagyipar jellemzi.* Az ipar húsz éves fejlődési perspektíváit vizsgálva, először is a fejlődés ütemének gyorsasága és méreteinek óriási volta tűnik szembe. A Szovjetunió ipari termelése 10 év alatt a jelenleginek mintegy két és félszeresére, 20 év alatt pedig legalább hatszorosára emelkedik. A Szovjetunió már ma óriási ipari bázissal rendelkezik, a világ második legnagyobb ipari hatalma. Jelenleg a világ ipari termelésének mintegy 20 százalékát adja. A húsz év alatt fejlődése olyan hatalmas lesz, hogy *1980-ban a szovjet ipar csaknem annyi terméket gyárt majd, mint amennyit ma az egész nem szocialista világ termel együttesen.*

Ez a hatalmas arányú fejlődés úgy valósul meg, hogy az ipar egész termelési apparátusa, szerkezete igen jelentős, a technikai forradalom kö-

Digitized by Google

vetelményeinek megfelelő változáson megy keresztül. A leggyorsabban azok az iparágak (energiatermelés, gépipar, vegyipar) fejlődnek, amelyek kapcsolatban vannak a technikai haladás biztosításával.

A nagyarányú technikai haladás, s az egész gazdaság minőségileg új színvonalra való felemelésének mutatója az alkalmazott munkaeszközök, termelési berendezések, a termelés úgynevezett csont- és izomrendszerének gyökeres átalakulása a kommunizmus építése során. A kommunizmus építése során megvalósul *minden termelési ágban a komplex gépesítés, majd pedig tömegessé válik a termelés automatizálása, az automatikus gépek, géprendszerek, szerkezetek alkalmazása* nemcsak az iparban, hanem más termelési ágakban is. Az automatizálás tömegessé válása új korszakot nyit a technika fejlődésében, alapvetően megváltoztatja a munka jellegét, feltételeit, lehetőséget ad a munkaidő csökkentésére, a munkatermelékenység hatalmas mértékű emelkedése mellett. E tekintetben is merőben ellentétes társadalmi hatás figyelhető meg a kapitalizmus és a kommunizmus építésében, illetve a kommunizmusban. Míg a kommunizmus építésében a fent leírt társadalmi hatás érvényesül, addig a kapitalizmusban az automatizálás elkerülhetetlenül a munkanélküliség növekedéséhez vezet, mivel az automatizálás nem járhat együtt a munkaidőcsökkentés szocialista, illetve kommunista módszerével. Ilyen módon a technikai haladás, mint ezt az SZKP programtervezete is aláhúzza, a monopoltőke uralmának viszonyai között elkerülhetetlenül a munkásosztály ellen fordul.

A termelésnek az automatizálás útján történő átépítése azonban természetesen nem történhetik egyik napról a másikra, hanem fokozatosan, ahogyan ennek feltételei megteremtődnek. A népgazdaság különböző területein, de az ipar különböző ágazataiban is nem egy időben érnek meg az automatizálás műszaki feltételei, valamint az automatizálás gazdaságos bevezetésének feltételei. Így az 1961—1970 közötti első évtizedben befejeződik az ipar, a mezőgazdaság, az építőipar, a közlekedés és a közművek *komplex gépesítése.* A komplex gépesítés azt fogja majd eredményezni, hogy mindenhol megszűnik a kézi rakodó-szállító munka, magában a közvetlen termelési folyamatban pedig minden műveletnél felszámolják a nehéz fizikai munkát. A komplex gépesítés mellett már az első évtizedben jelentős mértékű fejlődést ér el a termelés automatizálása is. A létrehozott új üzemek jelentős részben vagy automatizáltak, vagy részben automatizáltak. A nagy, új vegyipari üzemek, villamoserőművek, kohóművek pl. már teljesen automatizáltak lesznek. Az automatizálás azonban tömegméretűvé, jellemzővé a második évtizedben tehát 1970—1980 között válik majd.

Az alkalmazott technika ilyen magas színvonalra való emelkedése, s az általános nagyarányú műszaki haladás elképzelhetetlen a népgazdaság teljes villamosítása, a villamosenergia-termelés és felhasználás óriási mértékű emelkedése nélkül. Ismeretes, hogy Lenin milyen döntő jelentőséget tulajdonított az új társadalom létrehozásában a villamosításnak. Lenin szerint a kommunizmus = szovjet hatalom, plusz az egész ország villamosítása. Lenin világosan látta már annak idején is,

Digitized by Google

hogy a modern gazdasági fejlődés döntő mértékben függ a villamosenergia termeléstől és felhasználástól, s ezért a gazdasági fejlesztés alapvető kérdésének tartotta a villamosítást. A szocializmusra az jellemző, hogy a villamosenergiát igen széleskörűen felhasználja a termelés folyamatában, de a gazdaság teljes villamosítását még nem tudja megvalósítani. A kommunizmus építésére és a kommunizmusra azonban az lesz jellemző, *hogy megvalósul az összes népgazdasági ágak teljes villamosítása, miközben tökéletesen kielégítik a lakosság nagymértékben növekvő villamosenergia-igényét is.*

Mivel a villamosenergia-termelés az egész műszaki-gazdasági fejlődés gerince és itt — az óriási fejlődés ellenére — viszonylag nagyobb az elmaradás, a következő 20 évben kivételes méretű emelkedést irányoz elő a Szovjetunió. Miközben az egész ipari termelés 20 év alatt hatszorosára nő, a villamosenergia termelése 9—10-szeresére. Ennek eredményeként a Szovjetunió 1980-ban annyi villamosenergiát termel majd, mint amennyit ma a világ összes többi országa együttvéve. Az ipar villamosenergia-ellátottsága ez időszak végére 8—9-szer nagyobb lesz mint ma, ugyanakkor tömegesen villamosítják a közlekedést, a mezőgazdaságot, a háztartásokat stb.

A villamosítás ily nagyarányú programjával összefügg az új, hatékony energiaforrások felhasználásának előkészítése is. Így például előirányozzák, hogy annak mértékében ahogyan olcsóbbá válik az atomenergia előállítása, bontakozik ki az atomvillanytelepek építése, különösen azokon a vidékeken, amelyek szűkében vannak más energiaforrásoknak.

Az automatizálással, a komplex gépesítéssel, a villamosítás átfogó fejlesztésével és az általános műszaki haladással szükségképpen méginkább fokozódik a *gépipar* jelenleg is döntő fontosságú népgazdasági szerepe és jelentősége. A gépipar fejlesztése nemcsak az ipar, de az összes népgazdasági ágak műszaki haladásának is kulcskérdése. A gépipar fejlesztésén múlik, hogy minden termelési ág — az ipar, a mezőgazdaság, a közlekedés stb. — a legfejlettebb technikára térhessen át. A gépipar feladata az automatikus gépek és gépsorok, a különféle telemechanikus és elektronikus eszközök, finom műszerek stb. gyártása. Nagy tömegű és széles választékú termékmennyiséget kell gyártania ahhoz, hogy az első évtizedben, mint említettük, befejeződhessék minden termelési folyamat komplex gépesítése, a második évtizedben pedig tömegesen valósulhasson meg a termelés automatizálása, a továbbiak során azután az automatizálás továbbfejlesztése és tökéletesítése. A szovjet gépipar egyre nagyobb mennyiségű gépet szállít a gyengén fejlett országok és a szocialista országok részére is. Ugyanakkor természetesen a Szovjetunió is importál gépeket, műszereket. Ezeknek a feladatoknak megfelelően a gépipari termelés az ipari termelésnél sokkal gyorsabban, mintegy 10—11-szeresen emelkedik, de ezen belül például az automatikus gépsorok gyártása 60-szorosára nő. 2800 új gépipari és fémfeldolgozó vállalatot építenek, főleg az ország keleti területein. További 1900 régi vállalatot újítanak fel.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa kiépítésében különlegesen fontos helyet foglal el *a vegyipar továbbfejlesztése.* A vegyipar fejlődése összhangban a tudományos-technikai forradalom egyik alap-

Digitized by Google

vető irányzatával, a kemizálással, a modern ipar, illetve gazdaság egyik legfontosabb, a műszaki haladás egyik alapját képező ágazatává válik. Említettük, hogy a tudományos-technikai forradalom nemcsak a munkaeszközökre, hanem a termelésben felhasználható munkatárgyakra is kiterjed. Ennek egyik legfontosabb vonása, hogy a régi, hagyományos nyersanyagfajták mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a modern kémiai eljárással, mesterségesen előállított új anyagok, munkatárgyak. Ezek az új anyagok (műanyagok, műgyanták, műszálak stb.) nemcsak azért hasznosak, mert olcsóbbak és drága, sok ország számára gyakran nehezen beszerezhető és gazdaságtalanul termelhető nyersanyagokat helyettesítenek, hanem sokszor anyagi tulajdonságaiknál fogva jobbak, és feldolgozásuk egyszerűbb, mint a természetes anyagoké. A vegyipar nagy és gyorsan növekvő jelentősége elsősorban éppen az új anyagok, munkatárgyak elterjedésével kapcsolatos.

A vegyipar jelentőségét emeli az a tény is, hogy a lakosság is egyre több vegyipari eredetű háztartási cikket (szintetikus mosószereket, műszálból készült ruhaneműt, műanyagbútort stb.) fogyaszt. A vegyipar gyártja a mezőgazdaság számára nélkülözhetetlen műtrágyákat, növényvédőszereket is, s ezek szerepe a mezőgazdasági termelés fejlesztésében mindjobban nő. A vegyipar új helyét és jelentőségét jelzik a 20 éves terv előirányzatai. Eszerint a vegyipar termelése ez idő alatt 17-szeresére fog emelkedni. A vegyipar általánosan gyorsabb fejlődésén belül különösen nagy ütemben fog nőni a műanyagok, műgyanták termelése, mintegy 60-szorosára, a műszáltermelés 15-szörösére. A kémiai módszerek alkalmazása ugyanakkor nemcsak a vegyiparra, hanem lényegileg az összes iparágakra, sőt a mezőgazdaságra is kiterjed. A kemizálás rendszerint a termelés technológiájának gyökeres átalakulását, a gyártási idő lerövidülését, a munka termelékenységének ugrásszerű emelkedését jelenti.

A fentebb felsorolt és a technikai fejlődés biztosítása szempontjából elsősorban fontos iparágak mellett nagyarányú fejlődés következik be az összes iparágakban, így a *közszükségleti cikkeket termelő ágazatokban is.* Az ipar fejlődésének központi kérdése a húszéves tervben is a nehézipar elsődleges növelése. A nehézipar az alapja a technikai haladásnak, s az ország gazdasági erejének. Mint a program aláhúzza: „A nehéziparnak az a fő feladata, hogy teljes mértékben biztosítsa az ország védelmi képességét, biztosítsa a népgazdaság azon ágainak fejlesztését, amelyek a nép igényeinek, a szovjet ember létszükségleteinek jobb, teljesebb kielégítésére szolgáló javakat állítják elő, s hogy biztosítsa az ország termelőerőinek fejlesztését"[2].

A jelenlegi körülmények között, amikor a Szovjetunió hatalmas ipari bázissal rendelkezik, a nehézipar elsődleges fejlesztése mellett megvan annak a lehetősége is, hogy a fogyasztási cikkek termelését is nagy arányokban fejlesszék. A program azt írja elő a következő húsz évre vonatkozóan, hogy a fogyasztási cikkek és a termelőeszközök termelés növekedésének üteme közeledjék egymáshoz. Így, amíg 1929—1940 között az ütemkülönbség évi 70 százalék volt, addig 1961—1980 között csak évi 20 százalék lesz. A fogyasztási cikkek termelésének

[2] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 414. oldal.

Digitized by Google

nagyarányú növelését célozza az is, hogy a termelőeszközök gyártásán belül a további termelőeszközök előállítására szolgáló termelőeszközök termelése 6-szorosára nő, míg a fogyasztási cikkeket termelő termelőeszközök gyártása 13-szorosára fog növekelni. A fogyasztási cikkeket termelő iparágak általánosan gyors fejlődése mellett, a nehézipar is egyre több közszükségleti cikket fog gyártani a lakosság számára.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa a magasan fejlett korszerű ipar mellett feltételezi *a mezőgazdaság* és a többi népgazdasági ág átszervezését is a legkorszerűbb alapokon.

A mezőgazdaság előtt két egymással szorosan összefüggő feladat áll. Az egyik: hogy megteremtse az élelmiszerek és mezőgazdasági eredetű ipari nyersanyagok bőségét, a másik: hogy a mezőgazdaság és a falu termelési viszonyai fokozatosan átalakuljanak kommunista termelési viszonyokká, és lényegében megszűnjenek a város és falu közötti különbségek. Ennek érdekében a mezőgazdaság anyagi-technikai bázisa is gyökeresen átalakul. A mezőgazdaságban megvalósul a teljes gépesítés és villamosítás, széleskörűen alkalmazzák a kemizálást, az egész mezőgazdaság erőteljesen a belterjesség irányában fejlődik. Ennek eredményeként a mezőgazdaság termelése 20 év alatt körülbelül 3,5-szeresére fog emelkedni, s ezzel teljes mértékben kielégíti a mezőgazdasági termékszükségletet, s biztosítja a falu termelési viszonyai gyökeres átalakulásának anyagi alapját.

A kommunizmus anyagi-műszaki bázisának létrehozása az eddig elmondottak mellett megköveteli a termelés valamennyi ágában az alkalmazott *technológia* tökéletesítését is. A technológia tökéletesítése a legszorosabban összefügg mindazokkal a fejlődési tendenciákkal, melyek jellemzik a kommunizmus anyagi-technikai bázisát. Az automatizálás például nyilvánvalóan megköveteli a megszakítatlan gyártási folyamatot, a kemizálás és a villamosenergia technológiai felhasználása csökkenti, vagy szükségtelenné teszi a mechanikai megmunkálást, az automatizáláson alapuló tömegtermelés feltételezi a szabványosítást stb. A nagyarányú technikai fejlődés szükségképpen együtt fog járni a koncentráció fokozódásával, ugyanakkor a specializáció, kooperáció növekedésével. Mindez szükségessé teszi a termelés megszervezésének magasabb színvonalára való áttérést is.

A kommunista társadalom építése sokoldalú, bonyolult, a társadalom életének összes területeit átfogó mélyreható folyamat. E folyamaton belül gazdaságilag alapvető a kommunizmus anyagi-technikai bázisának létrehozása, s ez az SZKP-nak fő gazdasági feladata. Az SZKP XXII. kongresszusa beszámolójában Hruscsov elvtárs a következőkben foglalta össze a kommunizmus anyagi-technikai bázisának jelentőségét.

A kommunizmus anyagi-technikai bázisa azért jelentős, mert lehetővé teszi a Szovjetunió számára a következő fontos feladatok megoldását:

„ELŐSZÖR, példátlanul hatalmas termelőerők létrehozását és az egy főre jutó termelés tekintetében a világelsőség elérését;

MÁSODSZOR, a világviszonylatban legmagasabb munkatermelékenység elérését, ami az új társadalmi rend győzelme szempontjából vég-

Digitized by Google

eredményben a legfontosabb, a legfőbb követelmény, a szovjet emberek ellátását a legkorszerűbb technikával, a munkának örőm, lelkesedés, alkotás forrásává változtatását;

HARMADSZOR, az anyagi javak termelésének fejlesztését a szovjet ember minden szükségletének kielégítése céljából, az egész lakosság legmagasabb életszínvonalának biztosítását, a szükségletek szerinti elosztásra való későbbi áttérés minden feltételének megteremtését;

NEGYEDSZER, a szocialista termelési viszonyok fokozatos átalakítását kommunista termelési viszonyokká, az osztály nélküli társadalom megteremtését, a város és falu közötti, majd pedig a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbségek megszüntetését.

VÉGEZETÜL, csakis a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtése útján nyerhetjük meg a gazdasági versenyt a kapitalizmussal, és tarthatjuk mindig olyan színvonalon az ország védelmi-erejét, amely lehetővé teszi, hogy megsemmisítsünk bármely agresszort, ha a Szovjetunióra vagy az egész szocialista világra merészelné emelni a kezét.[3]»

Bieber Ilona

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 178–179. oldal.

Digitized by Google

Az áru – pénz viszonyok és a kommunizmus építése

Az SZKP XXII. kongresszusa elfogadta a kommunizmus felépítésének programját, és a kommunizmusba való átmenet kérdéseit kidolgozta elméletileg is, a gyakorlati tennivalók szempontjából is. Foglalkozott többek között az áru-pénz viszonyok szerepével is a kommunizmus építésének időszakában. Elvetette azokat a javaslatokat, amelyek a kongresszust megelőző programtervezet-vitában felmerültek és az áruforgalom azonnali megszüntetésére irányultak, s megerősítette az SZKP programtevezetének azt a tételét, mely szerint: „A kommunista építésben teljes mértékben fel kell használni az áru-pénz viszonyokat, annak az új tartalomnak megfelelően, amely ezeket a szocializmus időszakában jellemzi. Itt nagy szerepet játszik olyan gazdaságfejlesztési eszközök alkalmazása, mint az önálló elszámolás, a pénz, az ár, az önköltség, a nyereség, a kereskedelem, a hitel, a pénzügyek. Az egységes kommunista tulajdonformára és a kommunista elosztási rendszerre való áttéréssel az áru-pénz viszonyok gazdaságilag elavulnak és elhalnak."[1]

Az árutermelés, amely az ősközösségi társadalom méhében keletkezett, végigkíséri az emberi társadalom fejlődését egészen a kommunizmus teljes felépüléséig. Az árucsere és a pénz létrejötte megelőzte a magántulajdon keletkezését és az emberi társadalom osztályokra szakadását. Történetük azt mutatja, hogy a különböző társadalmi gazdasági alakulatokban az uralkodó termelési módtól függően különböző termelési viszonyokat s tulajdonviszonyokat fejeztek ki.

Az ősközösségi rendben árukapcsolatok alakultak ki az egyes közösségek között, melyeken belül a termelési eszközök és a termékek közös tulajdont képeztek. A rabszolgatartó rendszerben a rabokon kívül áruvá vált az általuk előállított és a rabszolgatartók által elsajátított terméktöbblet egy része, a feudalizmusban pedig a jobbágynak a földesúr által történt kizsákmányolását tükrözték az áru-pénz viszonyok. Az egyszerű árutermelésből a feudalizmus felbomlása idején tőkés termelési viszonyok fejlődtek ki. Az áruviszonyok a kapitalizmusban váltak leginkább általánossá, amikor áruvá vált a munkaerő is, s kialakultak a tőkés kizsákmányolás sajátos viszonyai, először a szabadverseny elveinek megfelelően, majd a monopóliumok uralmával.

A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idején áruviszonyok keletkeztek a köztulajdonban levő szocialista ipar és a magán-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Kiadó 1961. 434. oldal.

Digitized by Google

tulajdonra épült kisárutermelő parasztgazdaságok között. A felépült szocialista társadalomban is az áru- és pénzforgalom útján valósul meg az állami ipar és a termelőszövetkezetek közötti gazdasági kapcsolat. Tervszerű árukapcsolatok vannak a szocialista állami vállalatok között is, bár e kapcsolatoknak sajátosságuk szocialista jellegükön kívül az is, hogy az adás-vételt lebonyolító vállalatok mindegyike állami tulajdonban van, s így az árucsere nem jár együtt tulajdonváltozással. Az áru-pénz viszonyok érvényesülnek a szocialista világrendszer országainak egymás közötti, valamint a tőkés országokkal fenntartott gazdasági kapcsolataiban is.

Mindezekből látható, hogy az árutermelés nem azonosítható pusztán a fejlett tőkés árutermeléssel vagy a magántulajdonon felépülő kisárutermeléssel. Az emberi társadalom létrejötte óta, fejlődésének egészen kezdeti, primitív szakaszától eltekintve az áru-pénz viszonyok minden társadalmi rendben léteztek, mindegyik társadalmi formáció gazdasági rendjébe beilleszkedtek, ahhoz hozzáidomultak.

A szocialista gazdaságban fejlett és tervszerű munkamegosztás van. A munkamegosztás nemcsak egy-egy országon belül, hanem az országok között is tovább mélyül. A szocializmusban a termelőerők fejlettsége még nem ért el olyan színvonalat, hogy lehetséges lenne a termelőeszközök egységes kommunista tulajdonára és a szükségletek szerinti kommunista elosztásra való áttérés. A szocializmusban a társadalmi tulajdonnak történelmileg meghatározott különböző formái léteznek, s a munka szerinti elosztás elve, a népgazdaság megszervezésében és vezetésében pedig a gazdasági érdekeltség érvényesül. Mindebből következik, hogy az *áru-pénz viszonyok* a termelési eszközök társadalmi tulajdonára épülő *szocialista termelési viszonyoknak szükségszerű és fontos elemei.*

A szocialista árutermelés *sajátságos árutermelés,* mely a termelési eszközök társadalmi tulajdonának, a népgazdaság tervszerű vezetésének körülményei között meghatározott keretek között működik és nem vezethet tőkés viszonyok kialakulására. A felépült szocialista társadalomban a föld nem áru. A szocialista állami vállalatok állóalapjai sem képezik adás-vétel tárgyát. Nem áru az állami vállalatokban alkalmazott munkaerő sem. A kolhozok termelési és nem-termelési rendeltetésű állóalapjai és forgóeszközei a kolhozok fel nem osztható alapját képezik, amellyel a kolhozok csak bizonyos korlátok között rendelkeznek, azokat nem fordítják személyi fogyasztásra, nem vonhatják ki a kolhoz tulajdonából. A bankokat, a külkereskedelmet államosították. A kereskedelmet szocialista kereskedelemmé alakították át. A szocialista állami és szövetkezeti kereskedelem tervszerűen dolgozik. Mindez azt is jól mutatja, hogy az árutermelés a szocializmusban korlátok közé van szorítva, ami nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy az áru-pénz viszonyokat a szocializmus gazdaságfejlesztési eszközeiként lehessen használni.

A szocialista gazdaság fejlődésének dialektikája olyan, hogy a kommunizmus fejlettebb szakaszára való átmenet mindazoknak a gazdaságfejlesztési eszközöknek a legteljesebb felhasználása segítségével valósul meg, amelyek a kommunizmus győzelmét elősegítik, s amelyek-

Digitized by Google

nek egy része a kommunizmusban maga is megszűnik. Minthogy a szocialista állam az áru-pénz viszonyokat a maga eszközeivé és módszereivé tette, maximálisan ki is kell használnia azokat a szocialista termelés és forgalom fejlesztésére s ezzel a kommunizmusba való átmenet meggyorsítására, többek között éppen az áru-pénz viszonyok elhalása feltételeinek előkészítésére is.

A kommunizmus felépítéséhez a termelőerők igen nagy mértékű és gyors ütemű fejlődése szükséges. A kommunizmus anyagi-technikai alapjának létrehozásához mozgósítani kell a társadalom minden rendelkezésre álló erőforrását és el kell érni azok leghatékonyabb felhasználását. A szocializmus termelési viszonyai tág teret nyitnak a termelőerők fejlődése számára, azok fejlődésének legfontosabb ösztönzői. A szocialista tartalmú áru-pénz viszonyok, — mint a szocialista termelési viszonyok szükségszerű elemei — rendkívül fontos ösztönzői a termelőerők fejlődésének a szocialista gazdasági rendben is, a kommunizmusba való átmenet időszakában is.

Melyek az áru-pénz viszonyok legfontosabb felhasználási területei a szocializmusban?

Ilyen mindenekelőtt a tervezés, a társadalmi munka értékformában való számbavétele, és a szocialista termelés anyagi ösztönzése. Az áru-pénz viszonyok felhasználása elősegíti a gazdasági tisztánlátást, mert a kalkulációk és költségszámítások révén lehetővé teszi, hogy a vállalatok kiadásait és bevételeit összemérjék, továbbá, hogy összehasonlításokat tegyenek az egyes vállalatok, iparágak, sőt országok között. A szocialista tervgazdálkodásban az áru-pénz viszonyokat az önálló elszámolás révén arra használják fel, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat a leghatékonyabban hasznosítsák s a legkisebb ráfordítással a legjobb gazdasági eredményt érjék el.

Az áru-pénz viszonyok a szocializmusban jól felhasználhatók az árak tervezésénél. Az ár a szocialista gazdaságban az áruk értékének terv útján megállapított pénzbeli kifejezése. Minthogy az érték nagyságát a társadalmilag szükséges munkaráfordítások határozzák meg, s az ár az értéket fejezi ki, az ár a társadalmi munka számbavételének eszköze. Ezt a funkcióját annál jobban teljesíti, minél jobban tükrözi az áruk értékét, azok társadalmi- termelési költségeit. Az ár másik funkciója a szocialista termelés anyagi ösztönzése. Az ár eszköze a technikai haladás anyagi ösztönzésének és egyik fontos tényezője a népjólét emelésének. Az ár e funkciója több árufajta esetében szükségessé teszi, hogy azok ára, népgazdasági érdekből, eltérjen értéküktől. Az állam árpolitikájával egyes áruk termelését és fogyasztását különösen ösztönözheti, más áruk termelését és fogyasztását pedig korlátozhatja. Az árnak nagy szerepe van az önálló elszámolásban. A túl magas árak akadályozzák a műszaki haladást, mert nagy nyereséget biztosítanak a vállalatnak különösebb erőfeszítés nélkül is. A túl alacsony árak viszont veszteségessé teszik a termelést, aláásák az önálló elszámolást, akadályozzák, hogy annak ösztönző hatása érvényesüljön. Az árszint és az árarányok tehát olyanok legyenek, melyek a vállalatokat a műszaki haladásra, alapjaik ésszerű és gazdaságos felhasználására, s termelésük jövedelmezőségének fokozására ösztönzik.

Digitized by Google

Említhetnénk még más területeket is. A munka szerinti elosztás törvénye például szintén az értékkategórián, a pénzen keresztül valósul meg. Tehát nemcsak az egyes vállalatok, hanem az egyes dolgozók anyagi ösztönzésére is jól felhasználhatók az áru-pénz viszonyok a szocializmusban.

Az áru-pénz viszonyoknak nemzetközi vonatkozásuk is van. Kialakult és gyorsan fejlődik a szocialista világgazdasági rendszer. A szocialista országok gazdasági kapcsolatai fejlesztésének fontos sajátossága a tervszerű munkamegosztás elmélyülése, a termelés szakosítása és a termelési kooperáció megvalósítása, a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok fejlesztése, sőt a testvéri segítségnyújtás. A nemzetközi munkamegosztás fejlődésével, az országokon belüli tulajdonformák kölcsönös kapcsolatának kiszélesedésével egyre bővülnek a szocialista áru-pénz viszonyok a szocialista világgazdasági rendszer egészében.

Ma a világpiaci árak képezik a szocialista országok szerződéskötéseinek kiindulási alapját. Ezek az árak azonban — ellentétben a tőkés viszonyokkal — sokkal stabilabbak, mint a tőkés világpiac árai, mert nem függnek közvetlenül a konjunktúra ingadozásától. A szocialista világpiac egyik időszerű problémája a saját árképzési alapra való áttérés, a szocialista tábor árui értékének megfelelően. Nagy jelentőségű ebből a szempontból a termelési költségek mérésének egységesítése, egységes értékmércéjének kialakítása és alkalmazása, amihez az egyes országok árképzésének tapasztalatait fel kell használni.

A két világgazdasági rendszer békés gazdasági versenye következtében növekszik a szocialista országok és a tőkés országok kereskedelmi és hitelügyi kapcsolata. Nő a szocialista rendszer országainak kereskedelmi kapcsolata és hitelkapcsolata azokkal a gazdaságilag elmaradott országokkal is, amelyek politikai függetlenségük kivívásával a gazdasági önállóság útjára léptek.

A nemzetközi munkamegosztás elmélyülése következtében a szocialista világgazdasági rendszer súlya, áruforgalma jelentősen nő a világpiacon. A Szovjetunió hétéves tervének végére a szocialista világgazdasági rendszer országai az egész világ ipari termelésének több mint 50 százalékát fogják adni. A hétéves terv esedékes feladatait a Szovjetunióban ezideig túlteljesítették s minden alap megvan ahhoz, hogy biztosra vegyük a hétéves terv célkitűzéseinek túlteljesítését. Hasonló eredményeket mutat a többi szocialista ország tervgazdálkodása is.

Az ipari és mezőgazdasági termelés bekövetkező nagyarányú növekedésével, a munka termelékenységének szakadatlan növelésével, a termékek önköltségének csökkentésével, azzal, hogy a szocialista országok részesedése a világpiac forgalmából a jövőben nagymértékben megnövekszik, kedvező feltételek jönnek létre ahhoz, hogy a világpiacon a rubel sikeresen versenyezzen a dollárral. Mint az SZKP programja megállapítja: „Tovább erősödik a pénz- és hitelrendszer, tovább szilárdul a szovjet valuta, mind magasabbra emelkedik a rubel árfolyama vásárlóképességének növekedése alapján, tovább fokozódik a rubel szerepe nemzetközi viszonylatban".[2] Az áru-pénz viszonyok fej-

[2] Uo. 634. old.

Digitized by Google

lődésének nemzetközi vonatkozásai tehát elsősorban a szocialista áru- és pénzviszonyok fejlesztése, világpiaci pozícióinak erősítése irányában hatnak.

A következő 20 esztendőben nemcsak a Szovjetunióban, hanem a szocialista tábor országainak egymás közötti kapcsolatában is, valamint a szocialista országok és a tőkés országok gazdasági kapcsolatában is az áru-pénz viszonyok adta lehetőségek teljes kiaknázásában áll a feladat.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programja leszögezi, hogy a szocialista államok fejlődése az egységes szocialista világrendszer keretében. megy végbe, e rendszer törvényszerűségeinek és előnyeinek kihasználása *„lehetővé teszi számukra, hogy csökkentsék a szocialista építés időtartamát és megnyitja előttük azt a távlatot, hogy többékevésbé egyidejűleg, egyazon történelmi korszakban térjenek át a kommunizmusra."*[3] Ebben a történelmi korszakban, melyben az egész szocialista tábor áttér a kommunizmusra, szükségszerű lesz az áru-pénz viszonyok felhasználása az értékkel, a pénzzel történő nyilvántartás a tábor minden országában, amellett, hogy növekvő mértékben alkalmazzák a munkának közvetlenül a munkaidővel való nyilvántartását, elektronikus számológépek segítségével. Tehát a Szovjetunió belső viszonyainak szempontjából, továbbá az egész szocialista világgazdasági rendszer méretében a kommunizmus építése szempontjából az áru-pénz viszonyok elhalásának perspektívája túlmutat a következő 20 esztendőn.

Az *áru-pénz viszonyok elhalásának feltételeit* a termelőerőknek a műszaki haladás útján elérhető nagyarányú fejlődése alapozza meg. Ezen az úton teremthető meg a kommunizmushoz szükséges termékbőség, a két tulajdonforma fokozatos egybeolvadása, az osztálynélküli társadalom létrejötte, valamint — s ez az áru-pénz viszonyok fokozatos megszűnése szempontjából nem kevésbé fontos — a munka életszükségletté válása.

A társadalmi fogyasztási alapok növekedése igen fontos feltétele a kommunista elosztási elvre való átmenet fokoztos megvalósításának.

Nagy szerepet játszik e folyamatban a matematikának és elektronikus számolástechnikának az alkalmazása a gazdaságban. Egy ideig a társadalmi munka számbavételének az értékformában történő módja és a munkaidővel történő módja egyaránt meglesz. de az utóbbinak fokozatosan nő a jelentősége.

E folyamatok eredményeként a termékek árujellege fokozatosan megszűnik, nő azoknak a termékeknek a köre és mennyisége, amelyek a piac közvetítése nélkül, közvetlen elosztással jutnak el a fogyasztókhoz a társadalom terve alapján. Az állami szektorban előállított és az állami szektoron belüli forgalomban elosztásra kerülő termelési eszközök, bár áruk, már jelenleg rendelkeznek nem-áru jellegű vonásokkal. E vonások növekedni fognak s fokozatosan átterjednek a fogyasztási cikkekre is. Fokozatosan létrejönnek a társadalmi termelés és elosztás nyilvántartásának, ellenőrzésének a kommunizmusra jellemző

[3] Uo. 474—474. old.

Digitized by Google

módszerei és formái is, s fokozatosan lehetővé válik, hogy a társadalom lemondjon az értékkategóriákról.

Az SZKP programtervezete az árutermelés és az áru-pénz viszonyok fokozatos elhalásának két fő feltételét határozza meg. Az első feltétel *az egységes kommunista köztulajdon megteremtése* a szocialista tulajdon két formájának közeledése és összenövése útján. E folyamat a kommunizmus anyagi, technikai alapjának felépülésével lényegében véve a Szovjetunió húszéves tervének teljesítésével 1980-ra bekövetkezik. A másik feltétel az, hogy *a termékbőség megteremtésével együtt a munka életszükségletté váljon és a szocialista elosztás elveit a kommunista elosztási elvvel váltsák fel.* E folyamat huzamosabb időt vesz igénybe és az áru-pénz viszonyok teljes elhalásának feltételei így a távolabbi jövőben valósulnak majd meg. Ez az időszak akkor következik majd be, amikor a munka szerinti elosztás elve teljesen betöltötte feladatát, s többé nem lesz alkalmas a termelés növelésének anyagi ösztönzésére, azaz akkor, amikor bekövetkezik az anyagi és kulturális javak teljes bősége és a munka a társadalom minden tagja számára elsődleges életszükségletté válik. Ahogyan közeledik a társadalom a kommunizmushoz, úgy elégíti ki a társadalom a dolgozók személyi szükségleteinek egyre növekvő részét ingyen, a társadalmi fogyasztási alapokból és egyre kisebb mértékben a munka díjazásának útján.

Ez azt jelenti, hogy a kommunizmus alapjainak felépítése után meghatározott időre fennmarad a termékek elosztásának kettőssége. A társadalom egyes termékeket a szükségletek szerint, közvetlenül, pénz közvetítése nélkül fog elosztani tagjai között, más termékeket pénzért ad majd tagjainak az általuk teljesített munka mennyiségének és minőségének megfelelően. Ez határozza meg az áru-pénz viszonyok további sorsát is. Azok akkor halnak el, amikor a kommunista társadalom alapjainak lerakása után bekövetkezik annak teljes felépítése, tehát létrejön a teljesen kifejlett kommunista társadalom

Tóth Antal

Digitized by Google

Az albán vezetők egységbontó, antimarxista tevékenysége

Írta **F. KONSZTANTYINOV**

Korunk leghatalmasabb társadalmi-politikai ereje, amely az egész emberiség haladásának irányát megszabja: a szocialista világrendszer, a terebélyesedő nemzetközi kommunista mozgalom. A szocialista országok közösségének ereje egységükből sarjad, amelynek talaja a társadalmi-gazdasági és politikai rendszer közössége, érdekeik és céljaik közössége, a marxista—leninista ideológia, a proletár internacionalizmus. Minden szocialista ország, nagy és kicsi egyaránt, nyugodtan építheti az új társadalmat, mert az imperializmus agresszív törekvéseivel szemben van egy megbízható védőpajzsa: a szocialista világrendszer együttes és egyre növekvő gazdasági, politikai és védelmi ereje. Minél szilárdabb a szocialista országok egysége és minél szorosabb az együttműködésük, annál sikeresebben haladhatnak előre a szocializmus és a kommunizmus felé, annál sikeresebb lesz az egész emberiség felszabadító mozgalma, a békéért és a népek biztonságáért vívott harc.

A szocialista világrendszer, az egész kommunista mozgalom egységének megszilárdításában óriási szerepet játszott a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957. és 1960. évi értekezlete, az ezeken egyhangúlag elfogadott nyilatkozatok. Az 1960. évi nyilatkozatban ez olvasható: „A nemzetközi kommunista mozgalom egységének határozott megvédése a marxizmus—leninizmus, a proletár internacionalizmus elvei alapján, minden olyan akció megakadályozása, amely ezt az egységet alááshatná — ezek a győzelem kötelező feltételei a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért és a békéért, a szocialista forradalomból, a szocializmus és a kommunizmus építéséből adódó feladatok sikeres megoldásáért folyta-

* Megjelent a Kommunyiszt 1961. évi 17. számában.

Digitized by Google

tott harcban. Ezeknek az elveknek a megsértése gyengítené a kommunizmus erőit."[1]

A szocialista tábor országainak, a nemzetközi kommunista mozgalomnak az egysége félelemmel tölti el az imperialista burzsoáziát. S e burzsoázia legtitkosabb reménye és célja ennek az egységnek a megingatása és szétbomlasztása, s hogy ezt elérje, nem riad vissza még a legaljasabb eszközöktől sem.

A Szovjetunió Kommunista Pártja, a párt Hruscsov elvtárs vezette lenini Központi Bizottsága mindent elkövet, hogy marxista—leninista elvi talajon erősödjön a testvérpártoknak és a szocialista közösség országainak az egysége. A lenini párt mindenkor következetesen teljesítette internacionalista kötelességét. A testvérpártok benne látják a nemzetközi kommunista mozgalom élcsapatát.

Az SZKP XXII. kongresszusa megjelölte a kommunista társadalom felépítésének részletes tervét, s a nemzetközi munkásosztály előtt legfőbb internacionalista kötelességének tartja e történelmi terv megvalósítását. A kongresszus a kommunizmusnak, a népek barátságának a diadaláért, a szocialista tábor egységének, a kommunista mozgalom egységének erősítéséért vívott harc jegyében zajlott le.

Az SZKP XXII. kongresszusának küldöttei és a testvérpártoknak a kongresszuson részt vevő képviselői körében aggodalmat keltett az Albán Munkapárt vezetőinek szakadár tevékenysége, az a tény, hogy megszegték a marxizmus—leninizmus elveit, a szocialista internacionalizmus elveit, hogy bomlasztják a szocialista országok, a nemzetközi kommunista mozgalom egységét.

Meg kell mondanunk, hogy az SZKP és a testvérpártok idejében felhívták az Albán Munkapárt vezetőinek figyelmét arra, hogy az internacionalizmus elveivel összeegyeztethetetlen, veszélyes és káros útra léptek, latba vetették a meggyőzés és az elvtársi bírálat minden eszközét, hogy segítsék az Albán Munkapárt vezetőségét. Ám Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és más albán vezetők ügyet sem vetettek az elvi bírálatra és nyíltan harcba indultak az SZKP XX. kongresszusának lenini irányvonala ellen, az 1957. évi és az 1960. évi nyilatkozat legfontosabb tételei ellen, tehát a nemzetközi kommunista mozgalom ama dokumentumai ellen, amelyeket valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt képviselői közösen dolgoztak ki és egyhangúan elfogadtak. Enver Hodzsa és Mehmet Shehu nagyhangú rágalomhadjáratot indított az SZKP és a többi kommunista testvérpárt ellen, hogy megbontsa a nemzetközi kommunista mozgalom egységét.

[1] A békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért, a szocializmusért. A kommunista és munkáspártok nyilatkozata és kiáltványa a világ népeihez. Kossuth 1960. 30. oldal.

Digitized by Google

Ilyen körülmények között az SZKP Központi Bizottsága kötelességének tartotta, hogy a XXII. kongresszusnak beszámoljon a szovjet—albán viszony helyzetéről, az Albán Munkapárt vezetői által elfoglalt antileninista, nacionalista álláspontról, arról, hogy az albán vezetők tudatosan a szocialista táborral való szakítás útjára léptek, hogy korunk legfontosabb kérdéseiben szakítanak a kommunista világmozgalom általános vonalával.

Az SZKP, a testvérpártok, tudva, milyen nagy felelősséget hárít rájuk a béke és a szocializmus ügye, megingathatatlanul védelmezik a marxizmus—leninizmus tanítását minden elhajlóval szemben, engesztelhetetlen harcot folytatnak két fronton: a revizionizmus ellen, valamint a dogmatizmus és szektásság ellen. A leghatározottabban elítélték az Albán Munkapárt vezetőségének álláspontját, mint szakadár és antimarxista álláspontot.

Hogy világosabban lássuk, mekkora politikai szaltó mortálét hajtottak végre az Albán Munkapárt vezetői, nem lesz felesleges megemlítenünk, hogy még nem is olyan régen teljes mértékben helyeselték az SZKP XX. kongresszusának irányvonalát, az SZKP Központi Bizottságának és a szovjet államnak a külpolitikáját, a szovjet vezetők tevékenységét, arról beszéltek, hogy az albán—szovjet barátság oly szilárdan áll majd idők végtelenségéig, mint az albán hegyek. De már az Albán Munkapárt IV. kongresszusa előtt és magán a kongresszuson, amely 1961 februárjában zajlott le, Enver Hodzsa és Mehmet Shehu dühödten támadta és rágalmazta az SZKP-t és a többi testvérpártot, a marxizmus—leninizmus legfontosabb tételeit, igyekezve megbontani a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista mozgalom egységét. Különösen világosan mutatkozott ez meg Enver Hodzsának és Mehmet Shehunak 1961. november 7-én az Albán Munkapárt fennállásának 20. évfordulója alkalmából mondott szégyenletes beszédében.

Általánosan elismert tény, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja, a szovjet nép az első sorokban harcol az imperializmus ellen, az imperializmus politikája és ideológiája, a revizionizmus ellen. A Szovjetunió kezdeményező, bátor, támadó politikája méri a legfőbb és legerősebb csapást az imperializmusra az egész világ előtt leleplezve az imperialista hatalmaknak, az agresszív háborúk minden rendű és rangú bajnokának, a szabadság és függetlenség eltipróinak rabló politikáját. A Szovjetunió tervet terjesztett elő az általános és teljes leszerelésre, az atomfegyverek betiltására és megsemmisítésére, nyilatkozatot adott ki a gyarmati rendszer haladéktalan és végleges megsemmisítését illetően.

Digitized by Google

Éppen az osztályellenség tanyáján: New Yorkban és San Franciscóban, Párizsban és Londonban — N. Sz. Hruscsov elvtárs mindenütt bátran és szenvedélyesen leleplezte az imperializmust, annak népellenes politikáját, mindenütt szembeszállt a militarizmussal és a kolonializmussal, mindenütt síkra szállt a békéért, a szocializmusért, a szocialista demokráciáért, mindenütt harcra kelt a reakció legkülönfélébb formái ellen.

Az utóbbi években az imperialisták nem egyszer tettek már kísérletet egy újabb háború kirobbantására, próbára téve a szocialista rendszer szilárdságát. Az Egyesült Államok imperialistái, valamint a NATO-ban és más blokkokban velük együttműködő szövetségeseik már több ízben is fegyverhez nyúltak, hogy elfojtsák a népeknek a szabadságért és a társadalmi haladásért vívott harcát. S a Szovjetunió mindannyiszor az antiimperialista erők élcsapataként lépett a színre. Éppen a Szovjetunió határozott álláspontjának köszönhető, hogy sikerült meghiúsítani az Egyiptom és Libanon elleni imperialista agressziót, az imperialisták Irakkal kapcsolatos terveit stb. Világszerte ismeretes, milyen szerepet töltött be a Szovjetunió a testvéri, hős Kubának az amerikai imperializmus mesterkedéseivel szembeni védelmében, Kongó, Laosz területi integritásának és függetlenségének a védelmében.

Hogy a háborút sikerült elhárítani és a népek élvezhették a békés élet áldásait, ez annak a tevékenységnek a fő eredménye, amelyet az SZKP és Központi Bizottsága a szovjet állam hatalmának növeléséért, a lenini külpolitika érvényesítéséért kifejtett. Ez a szocialista országok testvérpártjai munkájának, a világ minden országában a békéért küzdő erők aktivizálódásának az eredménye.

S éppen ebben a helyzetben, amikor megfeszített harc folyik a szocializmus és az imperializmus erői között, a béke és a háború erői között, Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és az Albán Munkapárt más vezetői arra tesznek kísérletet, hogy aláaknázzák a szocialista országok egységét, megrágalmazzák a fő imperialistaellenes erő: a Szovjetunió és a többi szocialista állam politikáját.

Hodzsának és az Albán Munkapárt többi vezetőjének nem ártott volna, ha megfigyelik, hogyan is értékelik álláspontjukat az imperialista urak. A „New York Post" című amerikai reakciós burzsoá lap ezt írta: nem az a lényeg, hogy „balról" bírálják-e a Szovjetuniót az albán vezetők, vagy pedig, mint a jugoszláv vezetők, jobbról — ez végeredményben részletkérdés. A lényeg az, hogy bírálják a szocialista tábor vezető erejét, a Szovjetuniót, megingatják, bomlasztják és gyengítik a szocialista tábort. S a lap azt tanácsolja Kennedynek és a külügyminisztériumnak, hogy ne törődjön az albán vezetők állítólagos „baloldaliságával" és támogassa őket. „Ami pedig Amerikát illeti — vonja le a következtetést a cikk szerzője, Max Lerner —, támogatnia kell minden pártütőt.

Digitized by Google

jobboldalit és baloldalit egyaránt, ha azt ki lehet szakítani a szovjet (értsd: szocialista — *F. K.*) táborból." Így ítélik meg az Albán Munkapárt vezetőségének álláspontját a kommunizmus ellenségei. Az imperialisták nem titkolják, hogy tárt karokkal fogadják Enver Hodzsát és Mehmet Shehut. A burzsoá politikusok nagy reményeket fűznek az albán vezetők szakadár tevékenységéhez, azok szennyes propagandájához, amely az SZKP és a többi kommunista párt ellen, a szocialista tábor országainak egysége ellen irányul.

Hogy milyen módszerekhez nyúlnak szakadár tevékenységükben az albán vezetők, az kitűnik a következőkből. Az SZKP programjának tervezetét, mint ismeretes, valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt közzétette. Még egyes polgári lapok is kénytelenek voltak korunk e nagy jelentőségű dokumentumának teljes szövegét kinyomtatni. Kénytelen-kelletlen közzétették az Albán Munkapárt vezetői is. De hogyan? Nagyon ravasz módon megnyirbálva, meghamisítva jelentették meg a programtervezetet. Vajon miért tették ezt?

Az SZKP programja dicső lobogója annak a harcnak, amely a kommunizmusért, a békéért, valamennyi nép barátságáért és boldogságáért, az imperializmus ellen, a munkásosztály összes ellenségei ellen, a dolgozók és elnyomottak ellenségei ellen folyik. Az albán vezetők azért nem merték közzétenni az SZKP programjának teljes szövegét, mert az ízekre szedi a Szovjetunióra, az SZKP-ra, és lenini Központi Bizottságára szórt rágalmakat.

„Tudjuk — mondotta N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson —, miért titkolják el az albán vezetők az SZKP programját pártjuk és népük előtt. Azért, mert úgy félnek az igazságtól, mint a tűztől. Pártunk programja szentség a mi számunkra, vezérlő csillagunk ez a program a kommunizmus építésében.

Ha egész terjedelmében közzéteszik a programtervezetet, az albán dolgozók meglátták volna, hol a rágalom és hol az igazság, meglátták volna, hogy pártunk egész tevékenysége megfelel, pártunk tervei megfelelnek a népek létérdekeinek, köztük a velünk baráti albán nép érdekeinek is."[2]

Jellemző, hogy az SZKP programtervezetét publikálva az Albán Munkapárt vezetői más fontos tételek mellett kihagyták mindazokat a bíráló megállapításokat is, amelyek a jugoszláv revizionizmusra és általában a modern revizionizmusra vonatkoznak. Még a politikában tapasztalatlan ember előtt is teljesen világos, mit is jelent ez az otromba és méltatlan eljárás: az SZKP programtervezetéből kihagyott tételek kézzelfoghatóan bebizonyítják, ki is folytat tulajdonképpen igazi, következetes és elvi harcot a revizionizmus ellen, és megmutatják mekkora hazugság az, amit az albán

[2] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 306. oldal.

Digitized by Google

vezetők az SZKP-nak a modern revizionizmus tekintetében elfoglalt álláspontjáról terjesztenek.

A kétkulacsosság Enver Hodzsa és Mehmet Shehu tevékenységének egyik vonása. Szóban az albán—szovjet barátság megszilárdítása, a szocialista tábor egysége mellett szállnak síkra, tetteikben azonban a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal szemben ellenséges, szakadár politikát folytatnak. Ez a politika óriási kárt okoz az albán népnek, mert elszigeteli az Albán Köztársaságot a szocialista tábor országaitól, az Albán Munkapártot az egész nemzetközi kommunista mozgalomtól.

Hogyan értékeljük például a következő tényt? Az albán kormány meghívására a Szovjetunióból és a többi szocialista országból annak idején több ezer szakember utazott Albániába. A szocialista internacionalizmus eszméi vezérelték őket, az a forró vágy vitte oda őket, hogy segítségére legyenek az albán népnek a szocialista gazdaság és kultúra kialakításában. S hogyan bántak velük az albán vezetők? Az utóbbi időkben a szovjet szakemberek számára teljesen tűrhetetlen állapotokat teremtettek, a becsületükbe gázoltak és megalázták őket. Ugyanilyen helyzetbe kerültek más szocialista országok szakemberei is. A szovjet kormány ezért kénytelen volt visszahívni szakembereit. Most Enver Hodzsa és Mehmet Shehu azt a szemérmetlen hazugságot terjesztik, hogy a Szovjetunió kormánya Albánia vezetőinek kívánsága ellenére hívta vissza szakembereit.

A dolog Albániában odáig fajult, hogy Enver Hodzsa és Mehmet Shehu üldöz és letartóztat embereket csupán azért, mert híven kitartanak a Szovjetunióval és az SZKP-val való barátság, a proletár internacionalizmus elvei mellett.

Valamennyien jól ismerjük Liri Belishovát, a bátor kommunista partizánnőt és Kocso Tashkót, az Albán Munkapárt egyik alapítóját. Vajon miért rekesztették ki a vezetőségből és üldözik ezeket a becsületes hazafiakat, Albánia szabadságának és függetlenségének, Lenin ügyének ezeket a harcosait? Csak azért, mert síkra szállnak a szocialista tábor testvéri szolidaritása, a Szovjetunióval, a Lenin pártjával való barátság mellett, mert Liri Belishova meg merte mondani Shehunak, Hodzsának és a velük egy húron pendülőknek, hogy ne merjék rágalmazni a Szovjetuniót, Lenin nagy hazáját és a leninizmust, ne merjék gyalázni az SZKP-t és lenini Központi Bizottságát. Az Albán Munkapárt vezetői letartóztatják és üldözik azokat az albán katonai és polgári szakembereket, akik a Szovjetunióban tanultak. A Szovjetunió iránti szeretetet Albánia vezetői ma bűncselekménynek tekintik. Hát elképzelhető ennél hajmeresztőbb és undorítóbb viselkedés?

Az egész világ kommunistáit joggal felháborítja az Enver Hodzsa és Mehmet Shehu által bevezetett önkény és törvénytip-

Digitized by Google

rás. Mennyit szenvedtek és szenvednek még ma is tőlük a becsületes hazafiak, az állhatatos kommunisták! Hiszen Enver Hodzsa és Mehmet Shehu törvénytiprása és önkénye mély titokban történik úgy, ahogy azt valamikor Jezsov és Berija csinálta. Terrorista tevékenységük méreteiről mindamellett bizonyos fokig képet ad az a tény, hogy az Albán Munkapárt alapítói közül jóformán egy sem maradt életben. Így Hodzsának ma már módjában áll, hogy az Albán Munkapárt „alapítójának" szerepében tetszelegjen.

Az albán vezetők próbálják „törvényesíteni" a terror és erőszak rendszerét. 1960 elején rendeletet adtak ki „Az internálásról és száműzetésről mint adminisztratív rendszabályról". E rendelet alapján megalakítottak egy speciális bizottságot, egy „ötös tanácsot", amelynek jogában áll saját belátása szerint, vizsgálat és bírói ítélet nélkül bárkit internálni és száműzni. Ki ellen irányul ez a rendelet? Az albán vezetők tetteiből ítélve ez a nép ellen, azok ellen az albán kommunisták ellen irányul, akik merészelik elítélni Shehu és Hodzsa politikáját, a szocialista tábor országaival, a nemzetközi kommunista mozgalommal szemben folytatott szakadár tevékenységüket. A rendeletnek, alkotói elképzelése szerint, a félelem légkörét kell kialakítania az országban, a pártban meg kell bénítania az Albán Munkapárt vezetőinek tevékenységét érintő bírálatot.

Jellemző, hogy ezt a rendeletet olyan körülmények között hozták, amikor az országban az albán vezetők állítása szerint már likvidálták a kizsákmányoló osztályokat és lerakták a szocializmus alapjait. Mehmet Shehu és Enver Hodzsa, úgy látszik, ebben is Sztálin elméletét követi, aki már a szocializmus győzelme után azt mondotta, hogy minél nagyobbak a szocializmus sikerei, annál jobban kiéleződik az országon belül az osztályharc. Ismeretes, hogy ez a sztálini tétel volt az elméleti alapja a tömeges megtorlásoknak és a szocialista törvényesség megszegésének.

Láttunk tehát néhány tényt az albán valóságból.

Az albán kommunisták és az albán nép még nem ismerik a a teljes igazságot az Albán Munkapárt vezetőinek tetteiről, még nem tudják, hogy azok magukra vállalták mindannak a védelmét, amit az SZKP és az egész nemzetközi kommunista mozgalom egyhangúan elítélt, magukra vállalták ezt a visszataszító szerepet. Az albán vezetők titkolták és titkolják a párt, a nép előtt, hogy becstelen szakadár tevékenységüket a kommunista és munkáspártok egyöntetűen megbírálták és elítélték. Úgy tüntetik fel a dolgot, mintha antimarxista, dogmatikus nézeteik széleskörű támogatásra találnának a nemzetközi kommunista mozgalomban. Csak politikai kétkulacsosok járhatnak el így. Ám az igazságot eltitkolni nem tudják. Ez előbb-utóbb csak eljut az albán néphez, az albán kommunistákhoz. S akkor Enver Hodzsának és Mehmet Shehunak fe-

Digitized by Google

lelnie kell majd az albán nép és az Albán Munkapárt előtt a Szovjetunióval és az SZKP-vel szemben folytatott szakadár tevékenységéért, a szocialista tábor és a kommunista mozgalom egységének megbontására tett kísérletekért, az Albánia elszigetelődéséhez, a szocialista országok nagy családjától való elszakadáshoz vezető politikáért.

II.

Felmerül a kérdés: hogyan és miért fejlődtek az Albán Munkapárt vezetői ilyen irányban? Csak fenntartással beszélhetünk egyes mai albán vezetőknek a marxizmus—leninizmustól való eszmei és politikai elhajlás, a mai szakadár, antimarxista álláspontjukra való áttérés „kezdetéről". Ezeknek a vezetőknek egy része, úgy látszik, sohasem volt meggyőződéses marxista—leninista. Aligha lehetett meggyőződéses marxista az az ember, aki pártbeli elvtársaihoz fordulva kijelentette, hogy aki bírálni merészeli a párt vezetőségét, azt „arcul köpik, szájon vágják, s ha kell, akár golyót is eresztenek a fejébe". Ez a burzsoá kémelhárító szolgálatok zsargonja, s aki ilyen módszerekhez folyamodik, igazán nem lehet meggyőződéses kommunista. S az ilyen emberek „fejlődése" nem szorul különösebb magyarázatra.

De mi az oka annak, hogy ilyen irányban fejlődtek olyan albán vezetők, akiknek annak idején voltak bizonyos érdemeik országuk, pártjuk előtt, akik őszintén marxistáknak tartották magukat? Hogyan juthattak el odáig, hogy a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista munkásmozgalommal szemben ellenséges tevékenységet folytassanak, olyan tevékenységet, amely az imperializmus malmára hajtja a vizet?

Ennek egyik fő oka a sztálini személyi kultusz, s a személyi kultusznak az a még visszataszítóbb formája, amelyet magában Albániában Hodzsa és Shehu személye körül kialakítottak. Első sorban ez az oka annak, hogy az albán vezetők eltántorodtak a marxizmustól. N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson, arra a kérdésre válaszolva, hogy mik a fő okai az albán vezetők politikai és ideológiai eltántorodásának, annak, hogy oly dühödten támadják az SZKP XX. kongresszusának lenini irányvonalát, ezt mondotta: „Először is, az albán vezetőknek nem tetszik a sztálini személyi kultusznak és káros következményeinek határozott elítélése. Nem tetszik nekik, hogy határozottan elítéltük az önkényeskedést, a hatalommal való visszaélést, amit sok ártatlan ember megszenvedett, köztük a régi gárda neves képviselői is, akik Leninnel együtt megteremtették a világ első proletárállamát. Az albán vezetők nem tudnak ingerültség és rosszindulat nélkül beszélni arról, hogy mi örökre véget vetettünk annak a helyzetnek, amikor *egy*

Digitized by Google

ember kénye-kedve szerint döntött pártunk és hazánk életének legfontosabb kérdéseiben . . .

Azt hinné az ember, hogy a XX. kongresszus lenini irányvonalának, amelyet a testvérpártok helyeselnek, támogatásra kellett volna találnia az Albán Munkapárt vezetőinél is, hiszen a személyi kultusz nem egyeztethető össze a marxizmus—leninizmussal. Valójában azonban az albán vezetők pajzsukra emelték a sztálini személyi kultuszt, elkeseredett harcot indítottak az SZKP XX. kongresszusának határozatai ellen, hogy letérítsék erről a helyes irányvonalról a szocialista országokat. Természetesen ez nem véletlen dolog. Mindaz, ami a személyi kultusz időszakában nálunk hibás volt, a legrosszabb formában jelentkezik az Albán Munkapártban. Ma már senki előtt sem titok, hogy az albán vezetők erőszak és önkényeskedés árán vannak hatalmon."[3]

A személyi kultusz súlyos megpróbáltatásokat és nagy bajokat zúdított pártunkra és országunkra. Ez teljesen összeegyeztethetetlen a marxista—leninista világnézet szellemével, a szocialista ideológiával és a szocialista rendszerrel. Az SZKP XX. kongresszusa az egész párt, az egész nép akaratát fejezte ki, amikor elítélte a sztálini személyi kultuszt. Ezt az elmarasztaló bírálatot valamennyi marxista kommunista és munkáspárt támogatta, s ezt helyeselte az Albán Munkapárt III. kongresszusa is.

Lám, mit mondott Enver Hodzsa az Albán Munkapárt e kongresszusán: „Az Albán Munkapárt és az egész albán nép fenntartás nélkül támogatja a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának történelmi jelentőségű helyes határozatait, s ezekben a határozatokban nemcsak a Szovjetunió Kommunista Pártjának és a szovjet népnek ragyogó győzelmét, hanem az Albán Munkapárt és az albán nép nagy győzelmét is látja. Pártunk és népünk támogatja a személyi kultusz elleni bátor, elvi harcot. A Sztálin elvtárs személye körüli kultusz pártunkban és országunkban is erősen éreztette hatását." Így beszélt Enver Hodzsa. De ezek csak szavak. Gondolkodni másképpen gondolkodott, s másképpen cselekedett is.

A körülmények kényszerítő hatása alatt, olyan viszonyok között, amikor az SZKP XX. kongresszusának határozatait és a sztálini személyi kultusz bírálatát szívből helyeselte és támogatta valamennyi testvéri kommunista és munkáspárt, Hodzsa kénytelen volt még az „önbírálatra" is rászánni magát. A későbbi fejleményekből azonban kitűnt, hogy ez csak manőver volt. Semmi több. Félreérthetetlenül tanúsítja ezt a következő tény. Az SZKP XX. kongresszusa után sok albán kommunista ragaszkodott ahhoz, hogy magában Albániában is tegyenek lépéseket a személyi kultusz leküzdésére. Ám az albán vezetők, köztük Enver Hodzsa és Mehmet

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 308. oldal.

Digitized by Google

Shehu, nemcsak hogy nem támogatták az ilyen követeléseket, hanem a legkülönbözőbb megtorlásokat zúdították e kommunisták nyakába. Felülkerekedett bennük a marxizmus—leninizmustól idegen kispolgári énjük, s néhány évvel az Albán Munkapárt III. kongresszusa után hamis rágalmakkal bírálták az SZKP XX. kongresszusát és tüntetőleg pajzsukra emelték a Sztálin-kultuszt, hogy így fenntartsák a saját személyüket körülvevő kultuszt és igazolják Albániában a törvénytiprást és az önkényt. Hodzsa és Shehu megtagadta azt, amit az Albán Munkapárt III. kongresszusán mondott, amit e kongresszuson határozatban rögzítettek. Mit jelent az ilyen emberek számára saját pártjuk kongresszusának határozata?! Ugyanilyen szemérmetlenül sárba tiporták a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957. és 1960. évi értekezletén hozott nyilatkozatokat is.

A munkásosztály vezetőinek egyik legjellemzőbb vonása, amely a burzsoá vezetőktől megkülönbözteti őket: a szerénység. A burzsoázia képviselőinek dölyfével, kérkedésével, elbizakodottságával a munkásosztály vezetői a bölcs egyszerűséget állítják szembe. Valamennyien tudjuk, hogyan élcelődött Marx Louis Blanc-on, ezen a törpén, aki felfuvalkodva óriásnak akart látszani, akár a lafontaine-i mesealak. Enver Hodzsa az Albán Munkapárt IV. kongresszusán ott ült az elnökségben a saját mellszobra alatt. A mellszobor óriási méreteivel tűnt ki, s mellette teljesen eltörpült Marx, Engels és Lenin arcképe. Ez volt aztán a nagyszerű látvány!

Ez csak apró külsőség, de kifejezi a belső erkölcsi arculatot is.

Persze, ha csak ennyi volna az egész, ez még nem volna olyan nagy baj. Ám az egésznek az a kuriózuma, hogy Enver Hodzsa, meggyőzve önmagát csalhatatlanságáról, marxista teoretikusnak képzelve magát, komolyan oktatni kezdett mindenkit a marxista tudományra, más kommunista pártok vezetőit a marxizmustól való „elhajlással" vádolja. Már említett november 7-i beszéde hencegő, öntelt, a szerénységnek még a nyomától is mentes, tartalmát tekintve pedig oly messze van az alkotó marxizmus—leninizmustól, mint az ég a földtől. Megátalkodott dogmatikusként lépett fel, afféle iskolásként, aki bemagolta a marxizmus—leninizmus néhány tételét, de, hogy melyik mire való, hogyan kell ezeket a tételeket a mai valóságra alkalmazni, ebben teljesen tehetetlennek bizonyult, dörgő frázisokkal takargatva ezt a tehetetlenségét.

A dolog odáig fajult, hogy Enver Hadzsa szemrebbenés nélkül abban a szerepben próbált tetszelegni, mintha éppenséggel védelmére kelne... az SZKP és a Szovjetunió érdekeinek. Kioktat arra, hogy a sztálini személyi kultusz leleplezése lejáratja a szocializmus ügyét. Ami a szocializmus ügyét valóban lejáratná, ami valóban

Digitized by Google

csorbítaná a szocializmus tekintélyét, az nem a személyi kultusz ártalmasságáról kimondott kérlelhetetlen igazság, hanem az igazság elkendőzése, amit az Albán Munkapárt vezetői szeretnének. A szocializmus ügyét, nagy eszményeinket az olyan emberek járatják le, mint Enver Hodzsa és Mehmet Shehu, akik népellenes, szakadár, a szocializmustól idegen politikát folytatnak.

A személyi kultusz megbírálása az SZKP nagy bátorságát, elvhűségét és becsületességét bizonyítja. Az igazságot a kommunisták nem titkolhatják el, s nem is szabad eltitkolniuk. Az SZKP, amelyet joggal leninink neveznek, amely korunk esze, becsülete és lelkiismerete, mindig is így járt el. A személyi kultusz leleplezésével, káros következményeinek felszámolásával az SZKP még erősebb lett, még jobban megnőtt a tekintélye a népben, a nemzetközi kommunista mozgalomban.

A nemzetközi kommunista mozgalom helyesli és támogatja az SZKP XX. és XXII. kongresszusának határozatait, azok elméleti tételeit és politikai következtetéseit, a sztálini személyi kultusznak és következményeinek az elítélését, Molotov, Kaganovics, Malenkov és a többiek pártellenes csoportjának eszmei és szervezeti szétzúzását. A testvérpártok az SZKP XXII. kongresszusára kiküldött képviselőik révén élesen és fenntartás nélkül elítélték az Albán Munkapárt vezetőinek antileninista álláspontját, szakadár tevékenységét.

Az SZKP XXII. kongresszusának a Központi Bizottság beszámolójával kapcsolatban egyhangúlag elfogadott határozatában ez olvasható: „A kongresszus alaptalannak, rágalmazónak minősíti, s határozottan visszautasítja az Albán Munkapárt vezetőinek a Szovjetunió Kommunista Pártja és annak lenini Központi Bizottsága ellen intézett támadásait. Az albán vezetők cselekedetei ellentétesek a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1957-es és 1960-as értekezletén elfogadott nyilatkozatokkal, és csakis úgy értékelhetők, mint a szocialista országok barátságának és összeforrottságának aláásására irányuló bomlasztó cselekedetek, amelyek az imperializmus kezére játszanak."[4]

Władisław Gomulka, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára az SZKP XXII. kongresszusán hozzászólásában kijelentette, hogy a XX. kongresszus határozatait „csak az Albán Munkapárt vezetősége nem használta fel, csak az nem vonta le belőlük a szükséges következtetéseket, ártva ezzel pártjának, népének és a nemzetközi munkásmozgalomnak, s ez végső soron ma a proletár internacionalizmus alapelveitől, a marxizmus—leninizmustól, a szocialista tábor valamennyi országának

[4] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Id. kiad. 330. old.

Digitized by Google

egységétől való elhajlás végzetes útjára viszi az albán vezetőséget."

Dolores Ibarruri, a Spanyol Kommunista Párt elnöke, az Albán Munkapárt vezetőinek álláspontjáról szólva ezt mondotta: „Ha az efféle állásfoglalást teljes becsületességgel és nyíltsággal ki nem javítják, ez véleményünk szerint veszélyezteti a kis, de bátor albán nép vívmányait, és szétbomlaszthatja az Albán Munkapártot, amelynek legjobbjai igyekeznek az SZKP XX. kongresszusán megjelölt marxista—leninista utat követni."

Szalam Adil, az Iraki Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára megjegyezte, hogy az albán vezetőknek a XX. kongresszus leninl politikája ellen irányuló cselekedetei „nemcsak a réginek az újjal és alkotóval való szembenállását fejezik ki, hanem a szűklátókörű nacionalizmusnak a proletár internacionalizmussal, a burzsoá ideológiának a kommunista ideológiával való szembenállását is. Ennek a szembenállásnak semmi köze a marxizmus—leninizmushoz."

Az Albán Munkapárt vezetőségének szakadár és nacionalista tevékenységéről a kongresszuson újabb tényeket ismertetett Kosztasz Koliannisz, a Görög Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára. Ezt mondotta: „Teljesen egyetértünk azzal a bírálattal, amellyel itt az Albán Munkapártnak a marxizmus— leninizmussal és a proletár internacionalizmus elveivel szakító vezetőségét illették. Az Albán Munkapárt vezetői a mi pártunkkal szemben is olyan tettekre vetemednek, melyek összeegyeztethetetlenek a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960 novemberében Moszkvában lezajlott értekezlete nyilatkozatának elveivel. Még jobban megnehezítik azt a harcot, amelyet pártunk a görög nép élén rendkívül nehéz viszonyok között a helyi reakció és az amerikai imperializmus ellen folytat."

A szocialista és a kapitalista országokból, Európából és Amerikából, Ázsiából és Afrikából testvérpártjaink képviseletében eljött küldöttek egymás után elítélték az albán vezetők egységbontó tevékenységét. S ezen nem segít Hodzsának és Shehunak semmiféle számvitele, amellyel azt számolgatják, hogy a XXII. kongresszuson hányszor hangzott el a nevük. A testvérpártok az SZKP XXII. kongresszusa után is a sajtóban és központi bizottsági határozatokban fenntartás nélkül elítélik az albán vezetőket, amiért lábbal tiporják az internacionalizmust, szakítanak a marxizmussal, aknamunkát végeznek, aljas propagandát folytatnak és a politikai kalandok útjára lépnek.

„Az Albán Munkapárt vezetői — írja a „Pravdában" Tim Buck elvtárs, a Kanadai Kommunista Párt főtitkára — nagyon jól tudják, hogy a Szovjetunióval szemben tanúsított ellenséges magatartásukkal ténylegesen kiszakítják Albániát abból a közös-

Digitized by Google

ségből, amelynek egyik fontos aspektusa a Varsói Szerződés. Tudják, hogy a NATO és kiváltképpen az amerikai imperializmus egészen meghatározott viszonyt alakított ki ama kis államok irányában, amelyek függő viszonyba kerültek a NATO-hatalmakkal szemben. Ez a viszony röviden a következő szavakban jut kifejezésre: »Amerikai dollár a nemzeti szuverenitásról való lemondásért«. Az Albán Munkapárt vezetőinek tudomásuk van erről. Felnőtt emberek, s ismerik az ilyen dolgokat. Ha a vezetőségnek sikerül továbbra is félrevezetnie a népet és a megfontolatlan kalandorság útjára vinné, vagyis arra az útra, amelyen Enver Hodzsa és cinkosai járnak, akkor előfordulhat, hogy Albánia kívül reked a béke és a szocializmus táborán."

A „Drapeau Rouge" című lapban, a Belga Kommunista Párt lapjában megjelent „Miért ítéljük el Tirana álláspontját?" című cikk megállapítja, hogy „a Belga Kommunista Párt a leghatározottabban elítéli az Albán Munkapártot, amiért szembefordul a békés egymás mellett élésért folyó harccal, azzal a harccal, amelynek célja megszabadítani az emberiséget a háború borzalmaitól. Elítéli azt is, hogy az Albán Munkapárt vezetői durván megszegik a szocialista demokráciát és ilyen körülmények között súlyos bűncselekményeket követnek el albán munkásaktivistákkal szemben, noha erre többször is felhívták Tirana figyelmét."

A Francia Kommunista Párt Központi Bizottsága határozatában hangsúlyozza, hogy a Francia Kommunista Párt „helyesli, hogy az SZKP a XXII. kongresszuson feltárta az Albán Munkapárt vezetőinek szektás és kalandor tetteit, miután előzőleg már minden lehető módon próbálta tisztázni az összes vitás kérdéseket ezekkel a vezetőkkel. E párt vezetői szembeszálltak a XX. kongresszus irányvonalával, amelyet 1957-ben és 1960-ban az egész nemzetközi kommunista mozgalom, s a többi között az Albán Munkapárt is jóváhagyott, mind a személyi kultusz elleni harcot illetően, mind pedig abban a kérdésben, hogy korunkban megvan a lehetőség a háború elhárítására és a szocializmusnak új utakon való megközelítésére. Ezek a vezetők a személyi kultusz időszakából ismeretes megengedhetetlen módszerekhez folyamodtak.

Minden kommunista pártnak kötelessége, hogy elítélje az ilyen irányvonalat, az ilyen tetteket, amelyek kárt okoznak az albán népnek, ártanak a szocializmus ügyének és szakítanak a testvérpártok kollektív határozataival."

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának plénumán (november 15—17.) Antonín Novotný beszámolójában azt mondotta, hogy „a sztálini személyi kultusz buzgó propagálásával az albán vezetők elsősorban önmagukat védik, minthogy bűnlajstromukat olyan becsületes albán kommunisták és hazafiak meggyilkolása terheli, akik bírálni merték Enver Hodzsát és

Digitized by Google

Mehmet Shehut." Az Albán Munkapárt vezetősége, hangsúlyozta Novotný elvtárs, megszegte a 81 kommunista párt nyilatkozatából adódó kötelezettségeit, s tudatosan a szocialista táborral való szakítás útjára lépett.

Úgy hiszem, világos. A nemzetközi kommunista mozgalom egyöntetűen elítéli az albán vezetők egységbontó, antimarxista politikáját és propagandáját.

III

Az albán vezetők politikai és eszmei lesüllyedésének a marxizmus—leninizmussal és a szocialista rendszerrel összeegyeztethetetlen személyi kultusz a fő, bár nem egyetlen oka és megnyilvánulása. Az egyik legfontosabb oka ennek nacionalizmusuk, nemzeti szűklátókörűségük, az, hogy képtelenek az időszerű problémákat a lenini internacionalizmus szemszögéből, a szocialista tábor és a nemzetközi kommunista mozgalom érdekei és feladatai szemszögéből vizsgálni.

A lenini proletár internacionalizmus hatalmas forradalmi erővé egyesíti, tömöríti a szocialista országokat, a nemzetközi munkásosztályt, a kommunista és munkáspártokat. Ezzel az internacionalizmussal ellentétben a reakciós nacionalizmus gyengíti az egyes országok munkásosztályát. Az imperialista burzsoázia a maga ideológiájává és politikájává tette a nacionalizmust, és fegyverként használja ezt a munkásosztály megosztására, valamint arra, hogy a munkásosztályt saját hatalmának rendelje alá.

Az albán vezetők a proletár internacionalizmus elveinek elárulásával a burzsoá nacionalizmus álláspontjára süllyednek le. Ez azt eredményezte, hogy ellenséges viszonyba kerültek a nemzetközi kommunista mozgalommal, hogy egységbontó akciókat indítottak a szocialista tábor országai ellen, köztük a nagy internacionalista erő, a Szovjetunió, az SZKP ellen.

Az albán vezetők ma a Szovjetuniót és a többi szocialista országot próbálják hibáztatni Albánia gazdasági nehézségeiért. Erre azért van szükségük, hogy elhárítsák maguktól a felelősséget a népgazdaság rossz vezetéséért, s egyben az albán népből kiirtsák a szovjet nép, az albánok felszabadítója és barátja iránti szeretetet, s a népben egészségtelen, nacionalista érzelmeket ébresszenek. Ilyen aljas terveket szőnek az albán vezetők. Az albán vezetők becsapják a népet és meghamisítják a tényeket. A tények pedig megcáfolják az albán vezetőknek azokat az állításait, amelyek szerint a Szovjetunió és a többi szocialista ország megtagadta Albánia segítését. Valójában a Szovjetunió, a testvéri együttműködés, a szocialista internacionalizmus elvétől vezérelve, minden tekintetben állandó segítségben részesítette Albániát, s mindent

Digitized by Google

elkövetett, hogy az gyorsabban oldja meg a gazdasági és kulturális építéssel, az albán nép életszínvonalának emelésével kapcsolatos feladatokat.

15 év alatt többszáz millió rubelnyi vissza nem térítendő segítséget és hitelt kapott a Szovjetuniótól és a többi szocialista országtól. S nem egy alkalommal fordult elő, hogy a Szovjetunió a hitelekből jelentős összegeket mint meg nem fizetendőket leírt, s több szovjet hitelen épült vállalatot a szovjet nép ajándékaként átadott az albán népnek. A Szovjetunió, az albán vezetők állításaival ellentétben, becsületesen, pontosan és határidőre teljesítette, sőt túlteljesítette a kereskedelmi szerződésekben 1960-ra, illetve 1961-re előirányzott gabonaszállításokat. Ezek tények. Csakhogy az albán vezetők már túlzott igényeket támasztottak a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal szemben, megsértve a kölcsönösség elvét. Az albán vezetők túlzott követeléseiben nem az internacionalizmus, hanem szűkkeblű nacionalizmus jutott kifejezésre.

Enver Hodzsa és Mehmet Shehu eléggé sajátos módon úgy értelmezik a testvéri együttműködés és kölcsönös segítség internacionalista elvét, mint más szocialista országok egyoldalú kötelességét arra, hogy minden gazdasági követelésüket kielégítsék. A következetes internacionalizmus abban rejlik, hogy az egyes szocialista országok a nemzeti gazdaságuk fejlesztésére tett erőfeszítéseiket összekapcsolják a gazdasági együttműködés és kölcsönös segítség erősítését és kiszélesítését célzó közös erőfeszítésekkel. *„... Ez a szocialista világgazdaság további fellendítésének széles országútja."* (N. Sz. Hruscsov.)

Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és elvbarátaik hangzatos „baloldali" frázisaik ellenére nacionalista szűkkeblűségről és önzésről tesznek tanúbizonyságot, amikor elégedetlenségüknek adnak hangot amiatt, hogy a Szovjetunió és a többi szocialista ország segítséget nyújt Ázsia és Afrika fejletlen államainak. Ez szerintük nem használ, hanem árt a társadalmi haladás ügyének. Az albán vezetők szűkkeblű nacionalizmusuknál fogva képtelenek megérteni, hogy az ilyen segítség óriási történelmi jelentőségű ezen országok független fejlődése szempontjából, s hogy ez a segítség egyben az antiimperialista frontot is szélesíti. Az albán vezetők nem értik meg, milyen szerepet töltenek be a semleges országok a békeharcban.

Enver Hodzsa, hogy az albán népbe beoltsa a szocializmustól oly idegen nacionalista érzelmeket és azt a Szovjetunió ellen hangolja, azt a fantasztikus rágalmat költötte, hogy a Szovjetunió egyoldalú leszerelést követelt Albániától. Mivel nagyon jól tudja, hogy szavai aljas, provokatív koholmányok, újból meg újból szárnyra bocsátja azt a hazugságot, hogy a szovjet kormány tá-

Digitized by Google

mogatja a görög reakciós köröknek Dél-Albániára támasztott területi igényeit, — azt a hazugságot, amelyet már oly sokszor megcáfoltak.

Az albán vezetők burzsoá nacionalizmusa abban is megnyilvánul, hogy eltúlozzák azt a szerepüket, amelyet a szocialista tábor sorsa szempontjából, az imperializmus elleni harcban, a marxista elmélet „fejlesztésében", a revizionizmus kritikájában betöltenek. A nacionalista gőg és a kivételességre tartott igények mindig is a burzsoá nacionalizmus képviselőinek, nem pedig a marxista—leninistáknak volt a jellemző vonása.

Ha az albán vezetők a józan eszükre hallgatnának, tudhatnák, hogy az általuk választott út, a burzsoá és kispolgári nacionalizmus útja, a nemzeti egoizmus útja, elsősorban éppen az albán nép érdekei ellen fordul. De minden amellett szól, hogy Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és a többiek a maguk szűk csoportérdekeiket fölébe helyezik a nép érdekeinek, a szocialista együttműködés érdekeinek, amelyeket nacionalista politikájukkal oly súlyosan megsértenek.

IV

Lenin annak idején „»Baloldaliság« — a kommunizmus gyermekbetegsége" című könyvében kimutatta, hogyan jártak egyes dogmatikus marxisták, akik annyira belefelejtkeztek a múltba, hogy képtelenek voltak meglátni és megérteni az életben keletkezett újat, s ezért az opportunizmus mocsarába süllyedtek. Egyre csak azt az elemi igazságot hajtogatták, hogy 3 több, mint 2, s nem véve észre, hogy a számok előtt új jelek — mínuszok — jelentek meg, továbbra is azt állították, hogy mínusz 3 több, mint mínusz 2. Azt, ami a marxizmusban a döntő: a forradalmi dialektikát, ezek a dogmatikusok nem értették meg, s képtelenek voltak azt az életre, a munkásosztály harcának stratégiájára és taktikájára alkalmazni.

Hasonló valami történik az Albán Munkapárt vezetőségében ülő gyász-teoretikusokkal is, akik bemagoltak néhány marxista idézetet, de nem tanulták meg helyesen alkalmazni a marxizmus módszerét, hogy helyesen értékelhessék a világ új eseményeit és folyamatait és ezeknek megfelelően meghatározhassák a politikai irányvonalat.

Beszélni mintha marxista nyelven beszéltek volna, idézgették a megfelelő helyeket a marxizmus—leninizmus klasszikusaiból, az illető kötetre és oldalszámra utalva, de e művek szellemét, igazi értelmét és jelentőségét nem értették meg, vagy olyan sajátos értelmet tulajdonítottak ezeknek, amely ellentmond a marxizmus—leninizmus lényegének.

Digitized by Google

Világosan megmutatkozott ez akkor, amikor a szocialista tábor országai, a nemzetközi kommunista mozgalom előtt a társadalmi fejlődés új, bonyolult problémái merültek fel, amelyek a marxizmus—leninizmus szellemére támaszkodó merész alkotó megoldásokat követeltek. Begyepesedett dogmatikusok és metafizikusok lévén, az Albán Munkapárt vezetői megrekedtek a múltban és a maguk nagyhangú „baloldali" frázisokkal takargatott dogmatizmusát forradalmiságnak próbálják feltüntetni, szembehelyezkednek a marxizmus alkotó továbbfejlesztésével.

Vajon az alkotó marxizmus—leninizmus mely új tételei ellen harcol is tulajdonképpen a „marxista" Hodzsa és Shehu? Kitűnik, hogy az SZKP XX. és XXII. kongresszusának, az 1957. és az 1960. évi nyilatkozatnak a legfontosabb tételei ellen.

Mindenekelőtt a mai kor azon jellemzésével szállnak szembe, amely az említett dokumentumokban és az SZKP programjában található meg, s amely szerint e kor fő tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, valamint a világporondon kialakult erőviszonyok értékelésével. Hodzsa és fegyvertársai ebben a kérdésben még az 1917 előtti időszakra vonatkozó megállapításoknál és következtetéseknél tartanak. Ám az élet azóta messzire haladt. Ma létezik egy hatalmas szocialista világrendszer. Hogy ez a rendszer döntő befolyással van a nemzetközi események alakulására, ahhoz nem fér kétség. A történelmi fejlődés irányát ma már nem az imperializmus, hanem a szocializmus határozza meg.

A háború és a béke problémájának vizsgálatakor az SZKP és Központi Bizottsága abból indul ki, hogy amíg fennáll az imperializmus, megmarad a háború veszélye is.

„Mindenki jól ismeri az imperializmus klasszikus meghatározását, amelyet Vlagyimir Iljics Lenin fogalmazott meg — mondotta N. Sz. Hruscsov elvtárs a XXII. kongresszuson. — Az imperializmusnak e lenini meghatározása felfedi az imperializmusnak mint a kapitalizmus utolsó szakaszának agresszív jellegét. Az imperializmus elválaszthatatlanul együtt jár a háborúkkal, a világ felosztásáért és újrafelosztásáért, a népek leigázásáért és a monopoltőke igájába hajtásáért vívott harccal. Az imperializmus minden kalandra kész.

Az imperializmus lényegének ez az értékelése tökéletesen érvényes ma is. Pártunk nemhogy tagadná, hanem megerősíti ezt az értékelést. Ebből indul ki, amikor meghatározza politikáját, kidolgozza a forradalmi harc stratégiáját és taktikáját. Meggyőzően tanúsítja ezt új programunk tervezete."[5]

Pártunknak az imperializmus tekintetében, az imperializmus természete tekintetében elfoglalt lenini álláspontja egyformán

[5] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 303. oldal.

Digitized by Google

szembenáll a jugoszláv és más revizionisták nézeteivel, akik szépítgetni próbálják az imperializmust, akik revízió alá veszik a marxizmust, és a dogmatikusokkal és szektásokkal is, akik nem látják a világban végbement új jelenségeket, nem látják, hogy az erőviszonyok az imperializmus rovására, a béke és a szocializmus javára változtak meg.

A dogmatikus Hodzsa és Shehu nem akarja megérteni, hogy az imperialista tigris, ha tigris marad is, már nem garázdálkodhat büntetlenül, mint egykoron, mert ma mégis csak fél a szocialista óriástól. Ha az imperializmus meg merészelné támadni a szocialista országokat, ez a vesztét jelentené. Végük már azoknak az időknek, amikor az imperialistáktól függött, hogy lesz-e háború vagy nem lesz. Ebben ma gátolja őket a hatalmas szocialista tábor léte, a békéért harcoló népek mozgalma.

Enver Hodzsa igyekszik kiforgatni, meghamisítani az SZKP XX. kongresszusának, a kommunista pártok nyilatkozatának a háború elkerülhetőségét illetően elfoglalt álláspontját. Azt az ostoba és értelmetlen gondolatot tulajdonítja az SZKP-nak, hogy a XX. kongresszus határozataiban nem a békeharcba, nem a szocialista tábornak és a világ népeinek erejébe vetette minden reményét, hanem „az imperialista főkolomposok jószándékaiba". Márpedig a XX. kongresszus határozatában félreérthetetlenül ez áll: „A jelenlegi nemzetközi körülmények között létrejöttek a reális lehetőségek ahhoz, hogy megfékezzük az imperializmus agresszív erőit, és ne engedjük belesodorni a népeket újabb háborúkba, amelyek a haditechnika mai színvonalán elképzelhetetlen nyomort és pusztulást hoznának a népekre. A földkerekségen ma már a tőkés rendszer nem egyedül létezik. Létrejött a hatalmas, békeszerető szocialista tábor, s fennállása következtében a békeszerető erőknek az agresszió elhárításához nemcsak erkölcsi, hanem anyagi eszközök is rendelkezésre állnak. Ezenkívül fennáll azoknak az együttesen sok százmillió lakosságú államoknak egy nagy csoportja, amelyek tettekkel lépnek fel a háború ellen. Létrejött a béke híveinek hatalmas, minden népet magával ragadó mozgalma. Óriási erővé vált a tőkés országokban a munkásmozgalom."[6]

Az SZKP XXII. kongresszusán N. Sz. Hruscsov elvtárs a beszámolóban ezt mondotta: *„Meg kell érteni: elsősorban maguktól a népektől, a népek elszántságától és aktív kiállásától függ, hogy béke lesz-e a földön, vagy pedig az emberiség újabb világháború katasztrófájába sodródik.* Fokozni kell a népek éberségét az imperialista háborús gyújtogatók fondorlataival szemben. A népek aktív

6 Az SZKP XX. kongresszusa. (1956. február 14—25.) Szikra, Budapest 1958. 551. oldal.

Digitized by Google

háborúellenes megmozdulásait nem szabad a háború kitöréséig halogatni, azonnal meg kell indítani a harcot..."[7]

A Szovjetunió az imperialista hatalmak háborús készülődéseinek fokozódására való tekintettel kénytelen volt atombomba-kísérleteket végrehajtani. S ezt azért tette, hogy még jobban megerősítse a szocialista országok védelmét. Az imperialista agresszoroknak, háborús gyújtogatóknak tudniuk kell, mi vár rájuk, ha háborút merészelnének kirobbantani.

Ezek a tények, s éppen ezeket a tényeket próbálják meghamisítani Enver Hodzsa, Mehmet Shehu és elvbarátaik. Miért teszik ezt? Hogy megrágalmazzák az SZKP álláspontját, hogy megbontsák a kommunista testvérpártok egységét, amely arra támaszkodik, hogy korunk valamennyi elvi kérdésében — többek között például abban a kérdésben is, hogy napjainkban milyen lehetőségek vannak a háború elhárítására — egységes marxista—leninista nézeteket vallanak.

Pártunknak, a szovjet államnak a háború és a béke kérdésében elfoglalt marxista—leninista álláspontját tiszteli és támogatja valamennyi békeszerető nép, ezt támogatják a szocialista tábor országai, a kommunista testvérpártok, s ennek az álláspontnak semmi köze sincs az albán vezetők kiagyalásaihoz és rágalmaihoz.

Enver Hodzsa és cinkosai szavakban a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élését hirdetik, de ugyanakkor azon mesterkednek, hogy befeketítsék az SZKP-t, hamis színben tüntessék fel a szovjet állam és pártunk külpolitikáját, a szocialista országok politikáját, s egyben kiforgassák a testvérpártok nemzetközi fórumain e rendkívül fontos kérdésben elfogadott dokumentumokat. Enver Hodzsa és elvbarátai számára a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini elve nem a külpolitika fő irányvonala, hanem csupán frázis, semmire nem kötelező szóhalmaz, ravasz taktikai fogás.

Lám, mit mondott Enver Hodzsa 1961. november 7-i beszédében: „Nincs ellenvetésünk (!) a békés egymás mellett élés elve ellen", de nem értünk egyet azokkal, „akik a békés egymás mellett élést *a szocialista országok külpolitikáját meghatározó fő irányvonalnak tekintik.*"

Hát igen, a békés egymás mellett élés politikája a Szovjetunió Kommunista Pártja és a többi szocialista ország kommunista pártja számára nem taktikai fogás, ahogy azt az imperializmus ideológusai és politikai vezérei próbálják értelmezni, hanem a *Szovjetunió és a többi szocialista ország külpolitikáját meghatározó fő irányvonal,* amelyet Lenin megalapozott és pártunk, N. Sz. Hruscsov elvtárs alkotó módon továbbfejlesztett. Ez a politika meg-

[7] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 37. oldal.

Digitized by Google

felel valamennyi nép, többek között az albán nép létérdekeinek, az egész emberiség életbevágóan fontos érdekeinek. Ez a politika a szocialista rendszer természetéből, a marxizmus—leninizmus szelleméből és betűjéből adódik.

A békés egymás mellett élést az SZKP mindig is az osztályharc egyik formájának tekintette. A békés egymás mellett élés nem jelenti a társadalmi haladásnak és annak az osztályharcnak a „befagyását", amely a kapitalista országokban és a nemzetközi porondon a kizsákmányoltak és a kizsákmányolók, a haladás, és a reakció erői között folyik. A marxisták—leninisták, Lenin végakaratát követve, abból indulnak ki, hogy a két rendszer — a szocializmus és a kapitalizmus — békés versenyéből feltétlenül a szocializmus kerül ki győztesen, mert óriási fölényben van, mert az új, haladó, felfelé ívelő mindig is felülkerekedett a régin, a rothadón, az elavulton.

A szocializmus és a kommunizmus építésében aratott győzelmek, a szocialista országokban élő népek anyagi és szellemi színvonalának szüntelen emelkedése egyre inkább és egyre erősebben forradalmasítja majd a tőkésországok munkásosztályát, dolgozóit, arra ösztönzi őket, hogy harcba induljanak a kapitalizmus ellen. A kapitalista országokban dúló osztályharc, amely a kapitalizmus antagonisztikus belső ellentmondásaiból fakad, a szocialista országok sikereinek hatására semmiképpen sem gyengül majd, hanem ellenkezőleg, kiéleződik és végső soron szocialista forradalomba nő át. Ezt az utat, ezeket a perspektívákat vázolta fel pártunknak a nagy Lenin, amikor azt írta, hogy a nemzetközi szocialista forradalomra a szovjetek köztársasága elsősorban gazdasági sikereivel gyakorol majd befolyást, hogy a harc ettől kezdve erre a területre helyeződik át.

Az imperialista burzsoázia mindinkább elveszti hitét a kapitalizmus lehetőségeit és erejét illetően; fél a szocialista országok sikereitől; retteg attól, hogy a két rendszer békés versenye a szocializmus javára dől el. Éppen ezért a burzsoázia legreakciósabb és legagresszívebb körei szembeszállnak a békés egymás mellett élés elvével, s a nemzetközi helyzet kiélezésére, a fegyverkezési hajszára, a békés építést célzó terveink meghiúsítására törekszenek, szeretnének meggátolni bennünket abban, hogy megvalósítsuk a kommunizmus építésének programját, a többi szocialista országot pedig abban, hogy teljesítsék a békés építés terveit.

Érthetetlen, hogy az Enver Hodzsa-féle emberek, akik marxistáknak tartják magukat, ilyen körülmények között szembehelyezkedhetnek a békés egymás mellett élés politikájával mint a szocialista országok külpolitikájának fő irányvonalával. Enver Hodzsa nyilván nem hisz a szocializmus erejében és előnyeiben. Éppen ezért afféle kalandor külpolitika mellett tör lándzsát: be-

Digitized by Google

szédei tanúsága szerint, úgy látszik, lényegében az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet javaslatokat is ellenzi. Állami vonalon az albán vezetők hivatalos megnyilatkozásaikban a leszerelés kérdésében a szovjet javaslatokat támogatják. Cikkeikben és beszédeikben ellenben, ahol „teoretizálni" kezdenek, ezer meg ezer fenntartással élnek, amelyek a nullával teszik egyenértékűvé a Szovjetunió javaslataival való egyetértésüket. Az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet terv magában foglalja a legnagyszerűbb és legnemesebb követeléseket és jelszavakat az imperializmus, a militarizmus és a háború ellen folyó harc számára. A szovjet kommunisták mindig szem előtt tartják a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nagy elveit, amely a békéért, az imperialista háború ellen, a szovjetek hatalmáért, a proletariátus diktatúrájáért vívott harc jegyében zajlott le. Az albán vezetők tehát itt is keresztezik a szocialista országok közös politikáját.

Ki kell térnünk Enver Hodzsának még egy hamisítására. Arról van szó, hogy az egyes országok milyen formában térjenek át a szocializmusra, s többek között van-e lehetőség a polgárháború nélküli szocialista forradalomra, amely a proletár osztályharc parlamenti és parlamenten kívüli formáinak összekapcsolása útján megy végbe. Hodzsa meghamisítja az SZKP XX. kongresszusának határozatait, amelyek a békés és a nem békés formákra utalnak, s hazug módon azt állítja, hogy az SZKP kizárólag a békés forma mellett foglal állást.

Marx és Engels, mint ismeretes, a XIX. századi Anglia és Hollandia esetében lehetségesnek tartotta, hogy a munkásosztály fegyveres felkelés nélkül ragadja magához a hatalmat. Lenin nem zárta ki ennek lehetőségét az új kor viszonyai között. A szocialista világrendszer megalakulása után, amikor a világ erőviszonyai a szocializmus javára megváltoztak és egyre tovább ebben az irányban változnak, egy sor ország számára megnövekedett annak a lehetősége, hogy a munkásosztály békésen vegye a kezébe a hatalmat, békés úton vívja ki a proletariátus diktatúráját.

Mindamellett pártunk a XX. kongresszus határozataiban, N. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolóiban, Lenin nyomán világosan utalt arra, hogy a proletariátusnak okvetlenül el kell sajátítania az osztályharc *valamennyi* formáját, s hogy egy-egy konkrét esetben melyik formát alkalmazza majd, az mindig az adott feltételektől és körülményektől függ.

Az SZKP XX. kongresszusának N. Sz. Hruscsov elvtárs beszámolójával kapcsolatban elfogadott határozatában ez olvasható: „Egészen törvényszerű, hogy a szocializmusba való átmenet formái egyre változatosabbak lesznek. Emellett nem feltétlenül szükséges, hogy e formák megvalósulása minden körülmények között polgárháborúval kapcsolódjon egybe. A leninizmus azt tanítja,

Digitized by Google

hogy az uralkodó osztályok önként nem mondanak le a hatalomról. De a harc hevességének nagyobb vagy kisebb foka, az erőszak alkalmazása vagy mellőzése a szocializmusba való átmenet folyamán — nem annyira a proletariátustól függ, mint a dolgozók túlnyomó többségének akaratával szembehelyezkedő kizsákmányolók ellenállásának mértékétől, attól, hogy alkalmaznak-e erőszakot maguk a kizsákmányoló osztályok.

Nem kétséges, hogy számos kapitalista országban, ahol a kapitalizmus még erős, ahol hatalmas katonai és rendőri apparátus összpontosul a kezében — elkerülhetetlen az osztályharc komoly kiéleződése."[8]

Az imperialistáknak a forradalmi munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányuló „szent szövetségéről", az erőszak és az elnyomás imperialista apparátusának növekedéséről szólva N. Sz. Hruscsov elvtárs az SZKP XXII. kongresszusán megjegyezte: „Egyáltalán nincs kizárva, hogy a monopoltőkés burzsoázia a legszélsőségesebb, legvéresebb eszközökhöz folyamodik uralmának fenntartása érdekében. Ilyen körülmények között időszerűbbek, mint valaha Lenin szavai: a munkásosztálynak »tisztában kell lennie a társadalmi tevékenység kivétel nélkül *minden* formájával és oldalával...« Készen kell állnia arra, hogy »az egyik formát a legnagyobb gyorsasággal és a legváratlanabbul egy másik forma fogja felváltani«."[9]

Ez az SZKP álláspontja. Mit állíthatnak szembe ezzel a forradalmi, lenini irányvonallal a revizionisták és a begyepesedett dogmatikusok? Semmi egyebet, mint zűrzavart és szitkozódást.

Miért, kinek az érdekében torzítja el Enver Hodzsa az SZKP XX. és XXII. kongresszusának ebben a kérdésben elfoglalt álláspontját? Csakis azért, hogy befeketítse az SZKP-t és a testvérpártokat, hogy takargassa alávaló szakadár tevékenységét, hogy igazolja kalandorságát, a leninizmustól való elhajlását.

Amikor az Albán Munkapárt vezetői beszédeikben az imperializmust, a háború és a béke kérdését, a békés egymás mellett élést, az egyes országoknak a szocializmusra való áttérését, illetve annak formáit hozzák szóba, ebből kiérződik, hogy a szocialista forradalmat nem a kapitalista országok belső fejlődésének eredményeként fogják fel, hanem kívülről ráerőszakolt valaminek tekintik.

A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy a forradalmat az illető ország munkásosztálya, népe hajtja végre, amikor ott megérnek az ehhez szükséges objektív és szubjektív feltételek. Marx és Lenin ellenezte más népeknek kívülről rájuk erőszakolt

[8] Az SZKP XX. kongresszusa. Szikra, Budapest 1956. 552–553. old.
[9] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Idézett kiadás 249. oldal.

Digitized by Google

forradalommal való „boldogítását". Lenin ezzel kapcsolatban külön fellépett a Buharin vezette „baloldali" kommunistákkal szemben. Pártunk harcolt a trockizmus ellen, kalandor külpolitikája ellen. A marxizmus—leninizmus ellenségei a mi nyakunkba próbálják varrni a forradalom exportjának elméletét és gyakorlatát. Mit is várhatnánk egyebet a burzsoázia képviselőitől, a marxizmus ellenségeitől, a szocializmus ellenségeitől. De kinek a kezére játszik Enver Hodzsa kalandor tempójával? Kinek a véleményét szajkózza?

A belső nehézségekkel, ellentmondásokkal küszködő albán vezetők úgy látszik a külső beavatkozás eszközeivel akarják „meggyorsítani" a történelmi fejlődés menetét. Nyilván ez az egyik forrása kalandorságuknak, melldöngető, kispolgári forradalmiságuknak, azoknak a kísérleteknek, hogy szubjektivista módon antimarxista politikai gyakorlatuk igényeihez idomítsák és a maguk módján magyarázzák a marxizmus—leninizmust.

A Marx—Engels—Lenin forradalmi tanításával szakító albán vezetők a revizionizmus ellen küzdő bajnokok szerepében tetszelegnek. Meg kell mondanunk, hogy azok a „baloldali" frázisok, amelyekkel Hodzsa és Shehu annyira kérkednek, senkit sem tévesztenek meg.

A kommunista mozgalom látott már opportunistákat különféle köntösökben: „baloldaliakban" is, jobboldaliakban is. A történelem azt tanusítja, hogy a „baloldaliak" végül is összefognak a jobboldaliakkal. Így volt ez a mi „baloldali kommunistáinkkal" 1918-ban, így volt ez a trockistákkal és zinovjenistákkal, így volt ez Ruth Fischerrel és Maszlovval a Német Kommunista Pártban. Akik szembeszálltak a leninizmussal, a szocializmus első országával: a Szovjetunióval, a lenini párttal, akik makacsul kitartottak antileninista irányvonaluk mellett, végső soron mindig a szocializmus ellenségeinek táborába, a marxizmus—leninizmus ellenségeinek táborába süllyedtek. A Szovjetunió Kommunista Pártja és lenini Központi Bizottsága mindig engesztelhetetlen harcot folytatott mind a revizionizmus, mind a dogmatizmus, a szektásság ellen, abban a biztos tudatban, hogy az opportunizmusnak ez a két válfaja kölcsönösen táplálja egymást.

Pártunk volt az első, amely megalapozott és beható bírálatnak vetette alá a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének programját. Hatalmas csapást mér a revizionizmusra, s úgyszintén a dogmatizmusra is, az SZKP új programja, amelyet a testvérpártok korunk Kommunista Kiáltványának neveztek el.

Arról a dogmatikus, szektás álláspontról, amelyre az albán vezetők helyezkedtek, egyáltalán nem lehet kellőképpen, következetesen harcolni a revizionizmus ellen. A revizionizmust csak

Digitized by Google

az alkotó marxizmus—leninizmus álláspontjáról lehet eszmeileg szétzúzni, legyőzni. Ragyogóan, lenini módon végezte és végzi ezt az SZKP, szorosan együttműködve a testvérpártokkal. Az albán vezetőknek a revizionistákhoz címzett nagyhangú szidalmazása ellenben inkább csak lejáratja a revizionizmus ellen vívott tényleges és hathatós harcot.

Az albán vezetők példája igazolja a kommunista és munkáspártok képviselőinek 1960. novemberi értekezletén elfogadott nyilatkozatnak azt a tételét, amely szerint a revizionizmus mint fő veszély mellett harcolni kell a dogmatizmus ellen is, mert egyes pártokban ez válhat a fő veszéllyé. Az Albán Munkapárt számára ma valóban vezetőinek dogmatizmusa lett a fő veszély.

Ebből világosan kitűnik, hogy továbbra is engesztelhetetlen, elvi harcot kell folytatni két fronton: a revizionizmus ellen és a dogmatizmus és szektásság ellen, a marxista—leninista irányvonalért, a proletár internacionalizmusért, a szocialista tábornak a nemzetközi kommunista mozgalomnak, elvi, marxista—leninista alapokon nyugvó egységéért.

Digitized by Google

A pártvezetőségek újjáválasztása és a pártdemokrácia

Írta Dr. MATHESER JOLÁN

A nemrégen lezajlott alapszervezeti vezetőségválasztás jelentős állomás volt a lenini normák alkalmazása és mindenekelőtt a párton belüli demokrácia fejlődésében is.

A kommunista pártok működésének alapvető elve a demokratikus centralizmus, a párton belüli demokrácia. A demokrácia érvényesülése egyik legfőbb feltétele annak, hogy a párt a tagság egészének tudását, tapasztalatait, erőfeszítéseit kiaknázhassa, s az egész társadalom érdekében kamatoztathassa, hogy a párt egységét elvi alapokon biztosíthassa. Emellett a pártdemokrácia az alapja a szocialista demokrácia kibontakoztatásának is.

Az MSZMP az utóbbi években nagy gondot fordított arra, hogy a pártban emelkedjék a demokrácia színvonala. Ismeretes, hogy a proletárdiktatúra kivívása utáni években a pártvezetés megsértette a pártélet lenini normáit, lebecsülte a párttagságot és a tömegeket, elfojtotta a kritikát, a választott szerveket háttérbe szorította, eltért a kollektív vezetés elvétől. A pártdemokrácia hiánya pedig — és ez különösen fájdalmas volt — messzemenően közrejátszott a szocialista törvényesség megsértésében is.

Az MSZMP levonta a szükséges tanulságokat. Olyan politikai irányvonalat dolgozott ki, s olyan vezetési stílust alakított ki, amelynek lényegéhez tartozik a pártdemokrácia érvényesítése. Az SZKP XXII. kongresszusa, amely megerősítette az SZKP Központi Bizottságának a személyi kultusz maradványainak felszámolására irányuló bátor és következetes politikáját, igazolta azt a politikai irányvonalat és pártépítési gyakorlatot, amelyet pártunk az ellenforradalom keserves tapasztalatain okulva, a XX. kongresszus nyomdokain haladva az utolsó öt év során alkalmazott.

Digitized by Google

A most lezárult alapszervezeti vezetőségválasztás jelentősége a pártdemokrácia érvényesülése szempontjából nemcsak annyiban állt, hogy lebonyolításával eleget tettünk a Szervezeti Szabályzat előírásának, amely szerint kétévenként új erőkkel kell felfrissíteni a pártvezetőségeket, hanem a tekintetben is, hogy mintegy nyolc hét leforgása alatt közel 18 000 alapszervezetben félmillió párttag mérlegelte: hogyan hajtották végre az MSZMP VII. kongresszusának rájuk vonatkozó határozatait, hogyan lehet a pártmunkát hatékonyabbá tenni, a helyi politikai, gazdasági, kulturális feladatok minél jobb megoldása érdekében.

A választások demokratikus légkörének friss szele hatotta át már az előkészítő munkálatokat is. A pártvezetőségek tagjai, a pártaktivisták sok helyen a taggyűlések előtt csoportos megbeszéléseken kérték ki párttagok és pártonkívüliek véleményét az alapszervezet és a vezetőség munkájáról, ösztönözték őket szókimondó bírálatra. A Ganz-MÁVAG pártbizottsága például mintegy 400 ilyen beszélgetést szervezett meg, amelyen részt vett az üzem dolgozóinak fele, s kb. 1800 ember tett megjegyzéseket és javaslatokat a pártszervezetnek. A beszélgetések országszerte elvtársias, baráti légkörben zajlottak le. A résztvevők — párttagok és pártonkívüliek egyaránt — nyíltan feltárták gondolataikat, érzéseiket, s nemegyszer kendőzetlenül, élesen bíráltak. A kritikus hangokban azonban az esetek túlnyomó többségében nem személyeskedés, vagy gáncsoskodás — esetleg ellenséges szándék —, hanem ellenkezőleg, — őszinte segítőkészség öltött formát.

Bár a pártonkívüliekkel való jó és szoros kapcsolat nem tartozik betű szerint és szűken értelmezve a pártdemokrácia követelményeihez, mégis a pártdemokrácia színvonalára is fényt vetett az a tény, hogy a vezetőségválasztó taggyűlésekre a legtöbb alapszervezetben meghívták a legaktívabb, a legtöbbre becsült pártonkívülieket. Szolnok megyében 15 és félezer párttag mellett, mintegy 2400 pártonkívüli is részt vett a vezetőségválasztó taggyűléseken. Békés megyében 260 alapszervezetben több mint 1900 pártonkívüli volt jelen. Több alapszervezetben előfordult, hogy olyan pártonkívüliek, akikben már régóta érlelődött az a szándék, hogy belépjenek a pártba, a taggyűlés élményének hatása alatt felvételüket kérték. És ha elő is fordult olyan kirívó eset, hogy a párttitkár a beszámoló elhangzása után megköszönve a pártonkívüliek jelenlétét, ki akarta hagyni őket a vitából, — országosan az volt a jellemző, hogy a pártonkívüliek meghívása nem valamiféle udvariassági gesztus volt, hanem a tömegekhez való helyes viszony, a megbecsülés és a tisztelet őszinte kifejezése.

A pártdemokrácia követelményeinek megfelelően a taggyű-

Digitized by Google

lési beszámolók általában kollektív munka eredményeként készültek el: a vezetőségek gondosan megvitatták a végzett munkáról készített értékelést. Így a beszámolási kötelezettségnek nem a párttitkár, hanem a Szervezeti Szabályzat előírása szerint a vezetőség tett eleget. Ez önmagában is jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a beszámolók sokoldalúan, reálisan mérhessék fel az alapszervezetek munkáját. A beszámolók elsősorban arról adtak számot, hogy hogyan teljesítette a pártszervezet a VII. kongresszuson kitűzött feladatok és a felsőbb pártszervek határozatainak rájuk háruló részét, de elemezték azt is, hogy a saját munkatervükben megjelölt tennivalókat, saját határozataikat hogyan hajtották végre. A beszámolók bővelkedtek kritikai megjegyzésekben, bátran bírálták az egyes felsőbb szerveket, minisztériumokat, az alapszervezet tagságát. Volt a beszámolókban önkritika is, bár a vezetőségek az önkritikát többnyire inkább testületileg gyakorolták, az egyes vezetőségi tagok személyes önkritikája már ritkábban fordult elő. Gyengéje volt a beszámolók egy részének, hogy a tömegszervezetek munkáját mintegy kívülről, vagy „felülről" bírálták el, — sikereiket jelentős részben a pártszervezetnek tulajdonították, a hibákért azonban a felelősség túlnyomó részét a tömegszervezetekre hárították. Kedvező jelenség volt viszont, hogy a beszámolók többnyire rövidek voltak és a legfontosabb kérdésekre irányították a figyelmet, megkönnyítve ezzel azt, hogy a tagság az alapvető kérdéseket tárgyalhassa. Szabad légkörben folyytak le a beszámolók felett indított viták is. Az élénk vitaszellemet nemcsak a beszámolók és a taggyűlések fesztelen, nyílt hangneme serkentette, hanem az a tény, hogy párttagságunkat jelenleg nagy horderejű események foglalkoztatják. A beszámolókhoz kapcsolódva a viták során sok szó esett a nemzetközi helyzetről. A párttagság egységesen állást foglalt az NDK 1961. augusztus 13-i intézkedése, a békeszerződés megkötése mellett, mivel megértette, hogy ez egyik igen fontos biztosítéka a béke megőrzésének. Kifejezésre juttatta továbbá mélységes egyetértését pártunk és kormányunk külpolitikájával, amely arra irányul, hogy szocialista rendszerünk erősítésével, honvédelmünk megfelelő szinten tartásával hozzájáruljunk a békéért folyó harc sikeréhez. Kinyilvánította azt a meggyőződését, hogy bár a háború veszélye nem szűnt meg, korunkban a szocialista világrendszer ereje együtt a békéért küzdő becsületes százmilliókkal, — képes arra, hogy megakadályozzon egy új világégést.

Hangot adott a párttagság annak is, hogy milyen mély benyomást tett rá az SZKP XXII. kongresszusa, a kongresszus egész szelleme, munkastílusa, az ott elfogadott felemelő program, a kommunizmus építésének nagyszerű terve, amely a mi népünk előtt is ragyogó távlatokat villant fel. Felelősségteljesen foglalkozott a

Digitized by Google

személyi kultusz elleni harc kérdéseivel is. A személyi kultusz időszakának következetes, őszinte kritikája sokakat meglepett ugyan, de végül is párttagságunk megértette, hogy marxista—leninista pártban csakis ilyen szilárdan, ilyen bátor következetességgel lehet és kell a hibák ellen harcolni. Párttagságunk a személyi kultusz éveiben szerzett saját keserű tapasztalatain keresztül értette meg e harc elkerülhetetlen szükségességét. Egyben kifejezte tagságunk teljes egyetértését azzal az értékeléssel is, amelyet az SZKP kongresszusa az albán vezetők antileninista, szakadár tevékenységéről adott.

Nagy figyelmet fordított párttagságunk az országgyűlés által törvényerőre emelt ötéves tervünkre is. Sok alapszervezetünkben ugyan ekkor még nem ismerték részleteiben a rájuk háruló feladatokat, de kifejezték teljes egyetértésüket a tervvel, és azt az elhatározásukat, hogy minden erejükkel készen állnak teljesítésére. Mind az ipari, mind a mezőgazdasági jellegű alapszervezetekben központi helyet foglaltak el a termelés problémái. Számos konkrét javaslat hangzott el arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne a termelést növelni, a munkaversenyt fejleszteni, az anyagi érdekeltség elvét hatékonyabban érvényesíteni. Gyakran személy szerint és funkcióra való tekintet nélkül bírálták a hibákért felelős személyeket, gazdasági, műszaki vezetőket. Hasonló szellemben elemezték a politikai munkát is és bírálták a vezetőségi tagok munkáját, magatartását. A kritika éle — helyesen — nem az emberek, hanem a hibák ellen irányult. Intrikát, személyeskedést csak elvétve lehetett tapasztalni, s ahol ilyesmi megmutatkozott, ott a tagság azt rendszerint erélyesen leleplezte és visszautasította. A párttagság élt, éspedig általában jól élt a vita jogával és lehetőségeivel. Erre mutat az is, hogy több helyen, ahol a vezetőség a felszólalók nagy számára hivatkozva, meg akarta szavaztatni a hozzászólás időtartamának korlátozását, a párttagok ezt visszautasították, mondván: „ha mi nem sajnáljuk az időnket akkor ne akarjanak az elvtársak bennünket kímélni". De az igazság kedvéért itt is meg kell jegyezni, hogy az önkritika a vitában sem érvényesült a követelményeknek megfelelően.

A jelölések és a választások is a párt alkotmányának, a pártdemokrácia követelményeinek megfelelően, törvényesen folytak le. A választások eredménye világosan megmutatta, hogy elvtársaink saját belátásuk szerint választották meg vezetőikké azokat az embereket, akikben a legjobban bíznak. A jelölő bizottságok által kiválasztott jelölteket többnyire megválasztották. A tagság azonban sok esetben változtatott is a jelöléseken. A régi titkároknak kb. 20 százaléka, a vezetőségi tagoknak mintegy 30 százaléka maradt ki az új vezetőségekből. Előfordult olyan eset

Digitized by Google

is, hogy 5 vezetőségi tag közül 4 elvtársat, köztük a volt párttitkárt sem választották meg. A csere azonban az esetek döntő többségében indokolt volt. A régi vezetőségekből általában azokat hagyták ki, akik vagy nem dolgoztak megfelelően, vagy idős koruk, egészségi állapotuk, s egyéb körülmények miatt előreláthatólag nem tudnának eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. Tanulságos ebből a szempontból a Zalaegerszegi Húsipari Vállalatnál lezajlott választás eredménye. Kis létszámú pártszervezetről lévén szó — itt csak titkárt és titkárhelyettest kellett választani. Mivel a párttitkár henye, nemtörődöm magatartásával bizalmatlanságot ébresztett maga iránt a tagságban, s mivel a taggyűlési beszámoló megkerülte a lényeges problémákat, a vita csak nehezen indult meg. Végül is azonban a titkárral, s a vezetőséggel kapcsolatos kérdések felvetődtek, nem utolsósorban a pártonkívüli KISZ-titkár hozzászólása révén. A tagság kritikája abban nyilvánult meg a legélesebben, hogy a szavazást ötször kellett megismételni. Négy esetben ugyanis három jelölt közül egyik sem kapta meg a megválasztáshoz szükséges 51 százalékot. A volt párttitkár pedig nem került be a vezetőségbe.

A választások lefolyása és eredménye arra mutat, hogy a tagság egyre nagyobb követelményeket támaszt a vezetőkkel szemben, politikai tájékozottság, műveltség, vezetőképesség, kommunista magatartás dolgában egyaránt. Érdekes példa erre a Nagykanizsai Gépgyár volt párttitkárának esete. Ezt az elvtársat mint embert szeretik az üzem kommunistái. Mivel azonban nem lépett fel erélyesen a gazdasági vezetés hibáival szemben, nem harcolt elég bátran a termelés fogyatékosságainak leküzdéséért, ő kapta a legkevesebb szavazatot a jelöltek közül. Somogyjádon a termelőszövetkezet volt párttitkára ugyancsak jószándékú, becsületes ember, akit mindenki kedvel. Azonban az utóbbi években elmaradt a fejlődésben a tagság mögött, s így a tsz-ben az amúgy is megnövekedett feladatok meghaladják erejét. A járási pártbizottság — bár ismerte a helyzetet — nem talált nála alkalmasabb jelöltet. A taggyűlés azonban nyíltan felvetette, hogy a becsületesség ma már nem elég ahhoz, hogy valaki vezessen. Olyan elvtársat akartak titkárnak választani, aki nemcsak becsületes, hanem megfelelő felkészültséggel is rendelkezik. És a tagság meg is találta az alkalmas személyt.

A választások általában zökkenőmentesen, viszonylag rövid idő alatt zajlottak le. Nem mintha mechanikusan mentek volna végbe, hanem annak következtében, hogy jól készítették elő, hogy a jelöltek általában olyan emberek voltak, akiket az alapszervezet kommunistái becsülnek és szeretnek. A párttagság érettségét mutatta, hogy a titkosan leadott szavazatok száma nem

Digitized by Google

tért el lényegesen a jelölőlistára való felvételnél alkalmazott nyílt szavazás eredményétől.

A pártdemokrácia érvényesülése a vezetőségválasztásokon alapvető biztosíték arra, hogy az új vezetőségek élvezik a párttagok bizalmát és alkalmasak arra, hogy az elkövetkező két év alatt sikerrel irányítsák a helyi lakosság politikai, társadalmi, gazdasági tevékenységét. Mindez jelzi, hogy a pártdemokrácia a választások során nem öncélúan érvényesült, hanem eszköz volt a vezetés színvonalának emelésére, a tagság aktivitásának kibontakoztatására, a pártszervezetek politikai és szervezeti egységének fejlesztésére.

*

Abban, hogy a választásokon a pártdemokrácia messzemenően érvényesült, jelentős szerepe volt annak, hogy a felső szervek minden szinten tiszteletben tartották az alapszervezeteknek a Szervezeti Szabályzatban meghatározott jogait, nem sértették meg önállóságukat, ellenkezőleg, arra serkentették őket, hogy önállóan dolgozzanak. Ez megnyilvánult már a Politikai Bizottságnak a vezetőségválasztásra vonatkozó 1961 júniusi határozata tartalmában, jellegében, módszerében egyaránt. Emlékezetes, hogy az évekkel ezelőtt született, hasonló funkciót betöltő határozatok — a régi vezetés módszereinek megfelelően — szinte minden részletre kiterjedő előírásokat tartalmaztak. Ez a határozat — hasonlóan az utóbbi évek gyakorlatához —, csak a legfontosabb politikai és szervezeti elveket szabta meg — mindössze másfél oldalon. Ezenkívül csak egy rövid szervezeti útmutató készült az alapszervezetek számára. A gyakorlat bebizonyította, hogy a lényeget röviden összefoglaló, az alapszervezetek önállóságára és kezdeményezésére épülő határozat jobban szolgálja a célt, mint a terjedelmes, minden lépést előíró utasítás. Így pártszervezeteink lehetőséget kaptak arra, hogy a választásokat a pártépítés alapvető lenini elveinek alapján, s egyúttal a helyi viszonyokat, sajátosságokat is figyelembe véve folytassák le.

Pártbizottságaink is minden szinten pártszerűen segítették az alapszervezeteket, gondosan kerülték az alapszervezetek jogait sértő utasítgatásokat, annál is inkább, mert bíztak politikai érettségükben.

A bizalom az alapszervezetek és a tagság iránt indokolt volt. Párttagságunk az utóbbi évek során egészségesen fejlődik. Igaz, mint arra Kádár elvtárs nemrégiben Csepelen a beszédében utalt, akadnak még pártunkban olyan emberek, akik visszaélnek tisztségükkel, nem sáfárkodnak tisztességesen a közvagyonnal, nem bíznak a tömegekben, nem akarnak, vagy nem tudnak gyökeresen szakítani régi, jobboldali, vagy szektás nézeteik maradvá-

Digitized by Google

nyaival. Az ilyenek persze, nem valók sem közfunkciókba, sem a pártba. De egészében párttagságunk eszmei, politikai és erkölcsi színvonala magas és egyre magasabbá válik.

Alapszervezeteink, párttagságunk fejlődésében alapvető szerepe van a párt helyes politikai irányvonalának, a kétfrontos harcnak, amelyet pártunk immár 5 év óta következetesen folytat a marxizmus—leninizmus tisztaságának védelmében. Hozzájárul továbbá az a mindinkább általánossá váló, jól bevált gyakorlat, hogy a párt vezető szervei bevonják a tagságot a soron következő feladatoknak nemcsak végrehajtásába, hanem megtervezésébe is. Párttagságunk jól tájékozott, mind a kül-, mind a belpolitikai kérdésekben. A Központi Bizottság és a Politikai Bizottság tagjai, továbbá a helyi vezetők szoros kapcsolatban állnak az emberekkel, őszintén, kertelés nélkül válaszolnak a dolgozókat érintő kérdésekre. Párttagságunk eszmei-politikai fejlődését előrehajtja az is, hogy a művelődés, a politikai kérdésekkel való intenzív foglalkozás ma már százezrek szükségletévé kezd válni. Egyetlen, de jellegzetes példa erre az, hogy párttagjaink mellett ma már több tízezer pártonkívüli is rendszeresen és saját jószántából részt vesz a pártoktatásban, lelkiismeretesen tanul. Végül, de nem utolsósorban hozzájárult a párttagság politikai látókörének szélesedéséhez, az a nagy horderejű társadalmi változás is, amely az elmúlt években ment végbe országunkban. A falu szocialista átalakítása, az egységes paraszti osztály kialakulása azt jelenti, hogy mindinkább egységessé válik népünk gondolkodásmódja is. Óriási jelentősége van annak, hogy ma már a taggyűléseken az egész paraszti párttagság a szocialista mezőgazdaság talaján állva mérlegeli, vitatja meg pártunk politikáját. Nem kisebb a jelentősége annak sem, hogy az egységes szocialista parasztság kialakulásával párhuzamosan, parasztságunk gondolkodásmódja mindjobban hasonlít a munkásosztályéhoz. Ez feltétlenül kihat pártunk eszmei-politikai színvonalára is.

Elbizakodásra természetesen nincs okunk, annál kevésbé, mivel pártéletünkből nem tűntek még el nyomtalanul a régi szemléletbeli és módszerbeli hibák maradványai. De az alapszervezeti vezetőségválasztás tapasztalatai is újólag igazolják, hogy helyes úton, jó irányban haladunk, hogy nem kell letérnünk erről az útról. Ellenkezőleg: határozottabban, gyorsabban kell előremennünk rajta.

Digitized by Google

A mezőgazdasági termelés területi elhelyezése és üzemi szakosítása

Írta: ERDEI FERENC

A termelés koncentrációja és szakosítása olyan folyamat, amely a mezőgazdaságban is törvényszerűen együttjár a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődésével, s fontos eszköze annak, hogy egyfelől növeljük a termelést és az árutermelést, másfelől csökkentsük az önköltséget, emeljük a beruházások hatékonyságát, a munka termelékenységét és végeredményben a gazdaságok jövedelmezőségét.

1. A koncentráció és a szakosítás általános problémái

A hazai és külföldi irodalomban, s gyakorlatban egyaránt meglehetősen eltérő és sokban ellentétes felfogások terjedtek el erről a kérdésről. Ezért elsősorban azzal kell foglalkoznunk, hogy mit is értünk a mezőgazdaságban koncentráción és szakosításon.

A *koncentráció* lényegében a termelés növelése a termelőeszközök és a munka összpontosítása útján egy-egy adott termelőhelyen, illetőleg mind nagyobb és nagyobb vállalatok keretében. A termelésnek, valamint az élő- és holtmunkának (befektetéseknek) a koncentrációja rendszerint a vállalatok (gazdaságok) megnagyobbodásával, összevonásával, tehát az üzemi keretek változásával kapcsolódik egybe, bár végbemehet anélkül is. A koncentráció jelentheti továbbá azt is, hogy a termelést az üzemen belül egy-egy termelőhelyre (például a borjúnevelést egy majorba) tömörítik.

A termelés *szakosítása* a termelés különböző ágai, illetőleg vállalatai közötti társadalmi munkamegosztás eredménye. Szakosítás valósul meg egy-egy gazdaságon belül is, akkor, ha akár az egyes termékek előállítását, akár a termelőfolyamat egyes műveleteit külön-külön szervezik meg. A termelés szakosítása mindig területi specializálással is jár, mert a szakosított termelőfolyamatok külön-külön munkahelyen mennek végbe. A mezőgazdaságban különösen a területi specializációval nemcsak a munkahelyek

Digitized by Google

válnak szét, hanem a termőhelyek is, mert a föld nemcsak a munka tere, hanem alapvető termelőeszköz is. A mezőgazdaságban tehát sajátos módon valósul meg a szakosítás. Mint Lenin megfogalmazta: „A földművelő ipar ... nem szakad teljesen különálló ágakra, hanem csupán specializálódik, hol az egyik, hol a másik piaci termék előállítására, s a mezőgazdaság többi oldala ehhez a fő (vagyis piaci) termékhez alkalmazkodik."[1]

A termelés koncentrációját és szakosítását legtöbbször együtt említjük. Milyen kapcsolat van e kettő között?

A területi és üzemen belüli koncentráció minden esetben egybeesik a szakosítással. Egy-egy területen vagy üzemben ugyanis a termelés összevonása együtt jár a munka megosztásával. A koncentráció és a szakosítás tehát ugyanannak a folyamatnak, a mezőgazdaságban is végbemenő munkamegosztásnak a két oldala: ha a termelés területi elhelyezkedését nézem — koncentráció, ha a területek, illetőleg üzemrészek közötti kapcsolatot — akkor szakosítás.

A *vállalati-üzemi koncentráció* azonban nem jelenti szükségképpen a termelés specializációját, illetve a korábbi szakosítás megváltoztatását. Több gazdaságot úgy is össze lehet vonni, hogy a korábbi szakosításon nem változtatnak. Ebben az esetben a gazdaságok közötti kooperáció helyett gazdaságon belüli együttműködés jön létre.

E bonyolult fogalmi összefüggések a mezőgazdasági termelés gyakorlatában leegyszerűsítve jelennek meg. A „koncentráció" szót vagy politikai-gazdaságtani értelemben használjuk, s a vállalati koncentrációra (a termelés nagyüzemekben való összpontosítására), illetve a befektetések adott területen történő összpontosítására vonatkoztatjuk, vagy (általános, köznyelvi kifejezésként) egy-egy ágazat területi, illetőleg üzemen belüli összevonását jelöljük meg vele. A területi szakosítást rajonizálásnak is mondjuk, a termelés szakosításán pedig a köznyelvben rendszerint üzemi vagy üzemen belüli szakosítást értünk.

A szakosításnak — akár területi az, akár üzemi — *szükségszerű követelménye a kooperáció megvalósítása.* Ez a tőkés gazdaságban a piac anarchikusan érvényesülő kereslet-kínálat viszonyain keresztül érvényesül, és egyes esetekben a szerződések rendszere útján szervezettebb formát is ölt (vertikális integráció). A szocialista tervgazdaságban ezzel szemben a termelési kooperáció tervszerűen és szervezetten valósul meg. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a népgazdasági terven keresztül realizálódik, mégpedig annyiban, amennyiben belekerül a tervbe, illetve a tervet megvalósítják. Ennek viszont határai vannak.

[1] Lenin Művei 3. kötet, Szikra 1956., 316. oldal.

Digitized by Google

Hazánkban például a népgazdasági terv keretében megy végbe *a vetőmag és a tenyészállatok forgalma.* Ennek a szervezeti formája az, hogy központi irányítású termeltető-ellátó vállalatok szervezetten bonyolítják le a területek és a gazdaságok közötti termékcserét. Ennek megfelelően egyes gazdaságok vetőmagvak vagy tenyészállatok árutermelésére szakosodhatnak, mások pedig, a termelésnek ezt az ágát kikapcsolva, vásárlás útján elégíthetik ki ez irányú szükségleteiket. Ugyanez vonatkozik a kertészeti szaporítóanyagokra is.

Ugyanilyen szervezetten és szoros tervszerűséggel valósul meg a termelési kooperáció az *ipari feldolgozásra kerülő növényi és állati termékek* termelése és feldolgozása között. A népgazdasági terv vállalatonkint előirányozza az ipari termelést és lazább keretek között megtervezi a nyersanyag felhasználását, illetőleg termelését is, túlnyomórészt szerződések útján. A termelőgazdaságok szakosodását ebben az esetben is központosan szervezett kooperáció teszi lehetővé.

Nem ez a helyzet azonban *a takarmányoknál.* A tömegtakarmányoknál a szállítás és a forgalom objektív nehézségei miatt eleve szűk körre korlátozódik a termékcsere, illetőleg a termelési kooperáció. Az abraktakarmányoknál nincs ilyen akadály, de tervgazdálkodásunk jelenlegi szintjén a takarmánytermelés és felhasználás kooperációja szintén csak központi tervezéssel és vállalati szervezéssel valósítható meg. A kooperáció tehát ott realizálódik, ahol ipari feldolgozás iktatódik közbe (korpa, olajpogácsa, keveréktakarmányok stb.), továbbá akkor, ha ipari hizlaldák takarmányellátásáról van szó. Nincs azonban lehetőség arra, hogy általában a termelőgazdaságok tervszerű és szervezett kooperációt alakítsanak ki egymás között a takarmánytermelés és felhasználás munkamegosztásával. Pontosabban: az ilyen kooperáció lehetőségét a népgazdasági terv viszonylag szűk területre korlátozza. Létrejöhet kooperáció állami gazdaságok között irányítószerveik központi irányításával, vagy közvetítésével, továbbá a termelőszövetkezetek közös gazdasága és tagjaik háztáji gazdaságai között, a természetbeni jövedelemrészesedés, illetőleg az ennek megfelelő eladás útján. A termelőszövetkezeti közös gazdaságok azonban egymás között már csak az egyedi megállapodások kivételes eseteiben léphetnek ilyen kooperációba.

Mindennek az a következménye, hogy a jelenlegi feltételek között általában *a takarmány-önellátás* alapján kell szocialista nagyüzemeinknek tervezniük a termelést, s érthető, hogy ez nagymértékben korlátozza a szakosítás lehetőségét. Gazdaságpolitikai intézkedésekkel sem lehet gyorsan változtatni ezen, mert a termelés biztonsága nem engedi meg az ilyen irányú kísérletezés kockázatát.

Digitized by Google

2. A termelés területi elhelyezése (rajonizálás)

A feudalizmus korszakában uralkodó önellátó őstermelésből a kapitalista fejlődés folyamán minden országban, minden vidéken kialakult valamilyen piaci árutermelés, más szóval a mezőgazdaságban is megvalósult bizonyos területi munkamegosztás. Ezt a folyamatot a piac anarchikusan ható, de ténylegesen mégis szabályozó szerepe irányította, s ezen keresztül érvényesült egyes területek természeti és társadalmi-gazdasági tényezőinek a befolyása. Az ily módon előrehaladó fejlődés az egyik országban nagyobb, a másikban kisebb területi szakosítást eredményezett, de mindenképpen a termelésnek olyan adott, ténylegesen kialakult elhelyezkedését hozta létre, amely a szocialista tervgazdálkodás feltételei között is alapja a termelés tervszerű elhelyezésének, ezen az alapon kell tehát vizsgálnunk az adott elhelyezkedést, illetőleg a termelésre ható tényezőket, hogy meghatározzuk a szükségleteknek megfelelően fejlesztendő termelés ésszerű, optimális elhelyezését és megalapozottá tegyük a tervszerű fejlesztést.

A termékek jelentős részét az ország egész területén termeljük. Ha azonban egymáshoz való arányukat tekintjük, eléggé határozottan — szinte a megyei határok szerint — rajzolódnak ki nagyobb körzetek, övezetek körvonalai. Mégsem mondhatjuk, hogy a megyék jelenlegi határai között általában már egységes szerkezetű mezőgazdaság helyezkedik el. Megyéink egy része kétféleképpen is vegyes jellegű: egyrészt néhány megye két-három jellegzetesen eltérő termelési szerkezetű járásból tevődik össze, termelése tehát összetett jellegű, másrészt egyes megyék termelése átmeneti jelleget képvisel két körzet között.

A több megyéből álló nagyobb körzeteket, mintegy országos zónákat, termelésszerkezetük szempontjából a következőképpen lehet jellemezni.

A nyugat-dunántúli körzetre (Győr-Sopron, Vas, Veszprém és Zala megye) *a szarvasmarha-főirányú állattenyésztés* jellemző, erős szálastakarmány-termeléssel és közepes szemestakarmány-termeléssel. A növénytermelésben a burgonya, illetőleg a cukorrépa a vezető termék; a kenyérgabona termelési aránya meglehetősen alárendelt. Speciális szőlő- és gyümölcstermelő körzetek is elhelyezkednek ebben az övezetben. Kevés eltéréssel ugyanilyen jellegűek az *északi megyék* is (Borsod és Nógrád).

A tisztántúli körzetben (Békés, Hajdú és Szolnok megye) *az állattenyésztés főiránya a sertés- és baromfitenyésztés,* erős szemestakarmány- és gyenge szálastakarmány-termelés mellett. A növénytermelésben a kenyérgabona és egyes ipari növények (cukorrépa, napraforgó stb.) jelzik a fő irányt; a burgonya részaránya

Digitized by Google

viszont alárendelt. Ebben az övezetben speciális körzetekként zöldség- és dohánytermelő vidékek helyezkednek el.

A Duna-Tisza közének (Bács-Kiskun, Pest és Heves megye) *a kertészeti főirányú növénytermelés a jellemzője,* közepes kenyérgabonatermeléssel és alárendelt ipari növény-, valamint burgonyatermeléssel. Az állattenyésztésben a sertés és a baromfi a főirány, gyenge takarmánytermeléssel.

A kelet-dunántúli megyéknek (Baranya, Fejér, Komárom, Somogy és Tolna) nincs egyetlen vezető termelési ágazatuk, erre a területre *a három fő állattenyésztési ág együttesen kiemelkedő aránya a jellemző,* amihez a szemestakarmányok és a tömegtakarmányok szintén együttesen kiemelkedő arányú termelése járul. A növénytermelésben sincs vezető termelési ág; *a kenyérgabona és több ipari és élelmezési növény egymás melletti termelése* itt a jellemző.

Több megyénk területileg vegyes, illetőleg összetett jellegű. Különösen ilyen Csongrád, amelynek a Tiszán inneni része Duna-Tisza-közi jellegű, a másik része pedig tiszántúli jellegű; ezenkívül átmeneti jellegű Szabolcs-Szatmár megye, amely egyes vonásait tekintve az északi megyékkel, más vonásait tekintve pedig a kelet-dunántúliakkal sorolható egy típusba.

Amint ez az áttekintés mutatja, mezőgazdasági termelésünk eddigi kialakult elhelyezkedésében a legfontosabb élelmezési termékek termelésének zöme nem összpontosul egy-egy területre. Ezért a körzetek közötti különbséget nem is az idézi elő, hogy az egyik körzetben termelik e termékek valamelyikét, a másikban pedig nem, hanem az, hogy az általánosan termelt termékek arányai eltérnek egymástól. A szóbanforgó termékek (kenyérgabona, szarvasmarha- és sertéshús, tej, baromfihús és tojás) lényegében mezőgazdaságunk főtermékei, s mindegyiküket minden körzetben termelik. Az arányok közt azonban lényeges a különbség, s ennyiben beszélhetünk az egyes körzetek termelésének bizonyos szakosodásáról.

Más a helyzet *a speciális termékekkel.* Ezeknek a termelése — az előbbiekkel ellentétben — erősen összpontosított: vagy csak egy-egy kisebb körzetben folyik, vagy zöme egy-egy szűkebb körzetre esik, bár valamelyes mértékben más helyeken is megtalálható. Szembeötlő, de egyben érthető is, hogy e speciális termékek kizárólag növényi kultúrák. Az állattenyésztésben csupán a vízi-szárnyasok és a pulyka tenyésztése mutat némileg hasonló területi koncentráltságot, ez sem fogható azonban a speciális növényi kultúrák elhelyezkedéséhez.

De speciális növényi termékeink szűkebb termelési körzetei is egymástól eltérő jellegűek. Néhány termék termelése csupán egyetlen helyre koncentrálódott, másoké néhány körzetben helyez-

Digitized by Google

kedik el, ismét másoké pedig elég nagyszámú termőhely között oszlik meg, ezek a termőhelyek azonban, többé-kevésbé zárt, kisebb körzetek.

A fentiek szerint csoportosítva, a következő speciális növényi termékeket kell megemlítenünk:

Egyetlen szűkebb termelési körzetre koncentrált: a hagyma (Makó-vidéke) és a cirok (Kelet-Csanád).

Két termőhelyre koncentrált: a fűszerpaprika (Szeged- és Kalocsa-vidéke).

Néhány termőhelyre koncentrált speciális kultúrák: a rizs (Szolnok, Hajdú és Békés), a téli alma (Szabolcs, Zala, Bács-Kiskun), az őszibarack (Buda-vidéke, Baranya, Szeged), a paradicsom (Pest-vidék, Kecskemét-vidék és Tolna megye), a korai burgonya (Pest-vidék, Somogy, Baranya, Szeged és Makó-vidék), a sárgarépa és a petrezselyem (Győr-vidék, Pest-vidék és Makó környéke).

Több körzetben koncentrálódott: a dohány (Szabolcs, Heves, Tolna, Somogy, Szeged-vidék, Szolnok, Békés, Komárom), továbbá a szőlő és a bor.

Mezőgazdasági termelésünk területi elhelyezkedésében tehát egyrészt több megyét magában foglaló nagyobb körzeteket, övezeteket ismerhetünk fel, másrészt a speciális termékek szűkebb körzeteit körvonalazhatjuk.

A további területi szakosítás feltételei a jelenlegi időszakban — a szocialista átszervezés befejezése után — különlegesen alakulnak. Egyfelől a szocialista nagyüzemi gazdálkodás megteremtette a nagyobbmértékű területi szakosítás tervszerű kialakításának a feltételeit, másfelől azonban a szocialista átszervezés után kialakult üzemi viszonyok gátakat is emeltek a területi munkamegosztás fokozása elé.

Maga *a területi elhelyezés (rajonizálás) módszere* nagyjában-egészében kialakult mind hazánkban, mind a többi szocialista országban. Ezt nálunk többször is megvitatták, s ennek alapján az MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézete egy tanulmányban kidolgozta a második ötéves tervben előirányzott termelés területi elhelyezését. A módszer lényege a következő:

Először *a termelés tényleges elhelyezkedését* kell pontosan feltárni, mert ez a kiinduló pontja mind a legkedvezőbb elhelyezés meghatározásának, mind a tervszerű realizálásnak.

Másodszor azokat *a szükségleteket kell megállapítani* — mind népgazdasági szinten, mind helyileg —, amelyeket a termelésnek ki kell elégítenie, mert döntően ez határozza meg a termelés összetételét és mennyiségét.

Harmadszor *a különféle termelési tényezők* konkrét ismeretére van szükség, mert ezek összetétele befolyásolja és korlátozza,

Digitized by Google

illetőleg alakítja a termelés színvonalát és gazdaságosságát (ide tartoznak a természeti, a közgazdasági és az üzemi tényezők, illetőleg az anyagi-műszaki és a munkaerő-feltételek).

Végül *az összes tényezők szintézise*, illetőleg értékelése alapján lehet meghatározni akár egyes termékek előállításának a legkedvezőbb elhelyezését, akár egy-egy terület legelőnyösebb termelésszerkezetét.

A munka további része az így kialakított elhelyezés, illetőleg rajonizálás *realizálása:* ehhez különféle gazdaságpolitikai és üzemszervezési eszközöket kell alkalmazni (árak, adók, szállítási tarifa, áruforgalmi szervezet, üzemi szervezet, technikai berendezések stb.).

Főbb részletében és számítási módjában még kiforratlan ugyan ez a módszer, de egészében kialakultnak, sőt beváltnak tekinthető. Alkalmazásával olyan messzemenő területi munkamegosztást lehetne megtervezni, amely maximálisan érvényre juttatná a termelés koncentrációjának és szakosításának az előnyeit. Ennek a lehetősége azonban csak a későbbi jövőben reális. A jelenlegi időszakban és a közelebbi jövőben (egy-két ötéves terv időszakában) a konkrét történeti feltételek között nincsenek meg a feltételek a nagyobbmérvű területi munkamegosztás kialakítására.

A területi szakosítás közeli fokozását a következő tényezők fékezik: az üzemi viszonyok, az anyagi és műszaki feltételek, a kereskedelmi és szállítási hálózat, s a munkaerőhelyzet.

Az üzemi viszonyok több vonatkozásban is lassítják a területi szakosítást. Az állami gazdaságok mind üzemi szervezettségüket, mind technikai fejlettségüket és termelési feladataikat tekintve különálló szektort, területükből kiemelkedő, központosan szervezett országos egységet alkotnak. A termelőszövetkezetekben pedig a közös nagyüzemi gazdaság szervezeti és technikai feltételei, illetőleg a háztáji gazdaságok azok a tényezők, amelyek gátolják a nagyobbmérvű szakosítást.

Az anyagi és műszaki feltételek azzal lassítják a területi specializációt, hogy a szocialista átszervezés időszakában a nagyüzemek berendezése minden anyagi lehetőséget igénybe vesz; akkor is szükség van tehát a meglevő kapacitások felhasználására, ha kihasználásuk nem felel meg az ésszerűbb területi munkamegosztásnak.

A kereskedelmi és szállítási hálózatot nagy arányban kellene fejleszteni és bővíteni ahhoz, hogy a még nagymértékű területi önellátást a nagyobb területek közötti munkamegosztás válthassa fel. Amíg ez a feltétel nem valósul meg, addig kedvezőtlenebb termőhelyeken is kell termelni nagytömegű és elemi szükségletek kielégítésére szolgáló termékeket.

Digitized by Google

A munkaerőhelyzet pedig úgy hat a területi munkamegosztásra, hogy a nagyobb mezőgazdasági népsűrűségű megyékben akkor is a termelés intenzívebb ágait kell fejleszteni, ha egyéb tényezők nem is kedveznek ennek, ahol viszont az ipar munkaerőelszívó hatása különösen erősen érvényesül, ott akkor is kisebb munkaigényű termelést kell folytatni, ha egyébként más ágazatok fejlesztése volna indokolt.

Mindenekelőtt tehát az adott termelőkapacitás maximális kihasználását kell alapul vennünk. Mind a szocialista átszervezés után kialakult üzemi viszonyok, mind a beruházási, valamint anyagi és műszaki feltételek korlátozottsága, mind a munkaerő elhelyezkedése megköveteli: ha valahol megvan egy bizonyos termelőkapacitás, ezt meg kell tartani, még akkor is, ha más helyeken kedvezőbb feltételek között lehetne ugyan fejleszteni a termelést, de ez növelné a beruházási stb. igényeket. (Így például a baromfitenyésztés előirányzatainak elérése végett jelenleg minden megyében a háztáji gazdaságok kapacitásának maximális kihasználására kell törekedni.) Ez a tendencia nem felel ugyan meg a későbbi távlati követelményeknek, a közelebbi időszakra azonban népgazdasági fejlődésünk alapvető parancsának tekintendő, legalábbis az általánosan termelt termékek tekintetében, amelyek pedig mezőgazdasági termelésünk nagyobb részét képviselik.

Valamelyest eltérő a helyzet a speciális termékeknél. Ezeknél nemcsak fenntarthatók a szűkebb termelőkörzetek, hanem bizonyos mértékben erősíthetők is, sőt egyes esetekben még újabb termelőkörzetek kialakítása is szóba jöhet. Ezeknek termelésében a régebbinél erősebb területi koncentrációt lehet megvalósítani, ha ez egyelőre nem is ölthet olyan mértéket, amit optimális területi munkamegosztásnak tekinthetnénk.

Mezőgazdasági termelésünk rajonizálását a területi munkamegosztás tervszerű fejlesztését, tehát két lépcsőben vehetjük programba.

Közelebbi távlatra (gyakorlatilag a második ötéves terv időszakában) a reális célkitűzés a jelenlegi adottságoknak megfelelő körzetek fenntartása lehet, egyes esetekben bizonyos ésszerű fejlesztésük, továbbá néhány speciális termelési körzet kialakítása.

Távolabb tekintve azonban fel kell készülnünk arra, hogy mind a nagyobb, mind a kisebb termelési körzetekre kidolgozzuk a társadalmi, gazdasági (és üzemi), valamint a természeti feltételeknek megfelelő optimális elhelyezésnek és egyben a messzemenő területi munkamegosztásnak az alapjait. Ez azonban a következő években még a tudományos kutatás körébe tartozik, s a kidolgozott terveket csak a későbbi időszak gazdaságpolitikája használhatja fel. Az ilyen, hosszabb távlatra szóló munkára azonban feltétlenül szükség van; ezért ez a távlati tudományos kutatási terv-

Digitized by Google

ben is szerepel, s az MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézetének egyik kiemelkedő kutatási feladata.

A termelés területi elhelyezésének ilyen feltételei között a gyakorlat számára is érthetően különleges jelentősége van az üzemi szakosításnak.

3. Az üzemi szakosítás

Az üzemi szakosítás lényegében *üzemek közötti munkamegosztás* — olykor ugyanazon a területen, máskor pedig különböző területek között —, amely nemcsak egyes gazdaságok között jön létre, hanem gazdaságok csoportjai, vagy szektorok között is, valamint szükségszerűen kifejlődik egy gazdaságon belül is az egyes üzemrészek között, mégpedig annál nagyobb mértékben, minél nagyobbak a gazdaság méretei.

a) *A szektorok közötti munkamegosztás* a szocialista átszervezés utáni időszakban annak a következménye, hogy a mezőgazdaság üzemi szerkezete az állami és a termelőszövetkezeti szektor kettősségén épül fel, hogy a szövetkezeti szektoron belül jelentékeny a háztáji gazdaságok részesedése, s hogy egy ideig bizonyos méretű egyéni termelés is fennmarad.

A tulajdonviszonyokat tekintve, az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek közös gazdaságai mellett a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságát, az egyéni gazdaságokat és a különböző társulásokat, továbbá a kommunális kezelésben folytatott termelést kell megkülönböztetnünk. *Az üzemi viszonyok* szempontjából pedig az állami gazdaságok és a termelőszövetkezeti közös gazdaságok nagyüzemei mellett, a kiegészítő jellegű háztáji gazdaságokkal, a még meglevő kisárutermelő parasztgazdaságokkal, a föld nélküli állattartók állattenyésztésével, a házikerti termeléssel és a különféle társulások vegyes üzemformáival kell számolnunk. Mindez statisztikailag eléggé nehezen közelíthető meg.

Bizonyos azonban, hogy a jelenlegi üzemi szerkezet a szocialista nagyüzemek erősödésével együtt állandóan fejlődik. Ez azonban mégis hosszasabb folyamat, amelynek ütemét anyagi és műszaki, társadalmi és politikai tényezők egyaránt befolyásolják. Mindenesetre a második ötéves tervben a két nagyüzemi szektor arányának csak olyan mértékű növekedésével számolhatunk, amely nem engedi meg, hogy a háztáji és egyéb kiegészítő jellegű gazdaságokat, valamint az egyéni gazdaságokat — egyes termékek termelésében, és árutermelésében — elhanyagoljuk.

Az 1960. évi tényszámok és az 1961. évi tervszámok alapján a szektorok közötti munkamegosztás — más szóval: az egyes szektorok „szakosítása" — az alábbiakban jellemezhető:

Digitized by Google

Az állami gazdaságokban a szemtermelés aránya magasabb, mint a többi szektorban együttvéve, hasonlóképpen a sertéstenyésztésé és a tömegtakarmányok termeléséé is, a juhtenyésztés pedig éppen kétszeres hányadot tesz ki. A burgonya, a zöldség, a szőlő és a legtöbb ipari növény termelése viszont, különösen pedig a baromfitenyésztés, lényegében kisebb helyet foglal el az állami gazdaságok termelésében, mint a többi szektorban.

A termelőszövetkezeti közös gazdaságok termelésében vezető helyet foglal el a kenyérgabona, a tömegtakarmányok és az ipari növények termelése, az országosan átlagosnál kisebb súlyú viszont a sertéstenyésztés, különösen pedig a baromfitenyésztés — bár ez utóbbi 1961-ben nagyarányban fejlődött.

A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságaiban a szemeskukorica, a burgonya és egyes zöldségfélék termelése, továbbá a sertés- és baromfitenyésztés az uralkodó ágazat.

Az egyéb tanácsi termelésben egyes zöldség- és gyümölcsfélék termelése, továbbá a sertés- és baromfitenyésztés, valamint a tejtermelés a vezető ágazat.

b) *Az állami gazdaságok szakosítása* — a szektorra jellemző termelési irányokon belül — eddig is előrehaladott és még nagymértékben továbbfejleszthető. Ennek a feltételei már legnagyobbrészt meg is vannak.

Az állami gazdaságok *területileg konszolidált üzemek, s méreteikben is* elérték azt a fokot, amely a nagyobb koncentrációhoz és szakosításhoz szükséges. *Anyagilag és műszakilag* az átlagosnál sokkal jobban vannak ellátva, lényegében már korszerű nagyüzemi technikával rendelkeznek mind az épületberuházásokat, mind a mechanizálás és a kemizálás eszközeit illetően. *Munkaerőviszonyaik* nem függenek szorosan a helyi lakosság foglalkoztatottságától. Megszilárdították *üzemi szervezettségüket*, kiépítették irányítószerveiket és a központosított irányítás személyi feltételeivel is rendelkeznek. Népgazdasági helyzetük folytán kiaknázzák *a gazdaságok közötti termelési kooperáció* tervezési és kereskedelmi előnyeit, s a közvetlen exportálás és importálás lehetőségeivel is rendelkeznek.

Mindehhez képest azonban az állami gazdaságok egy része még nem érte el az üzemi szakosítás indokolt mértékét, s még a szakosított gazdaságokban sem kielégítő a munkatermelékenység és az önköltség szintje. E tekintetben azonban igen gyors a fejlődés üteme. A belátható jövőben éppen ezért növekedni fog a termelőszövetkezeti közös gazdaságok és az állami gazdaságok közötti különbség, s megnövekszik ennek a kérdésnek gazdaságpolitikai súlya.

c) *A termelőszövetkezeti közös gazdaságok üzemi szakosítása*

Digitized by Google

lényegében eltérő problémákat vet fel, s megvalósítása lassúbb ütemű folyamat.

A termelőszövetkezeti közös gazdaságok termelése jelenleg *bizonyos egyoldalúságot* mutat, mert a kenyér- és takarmánygabona, továbbá az ipari növények és kisebb mértékben a zöldségfélék termelése is ezekben a gazdaságokban koncentrálódott, az állattenyésztés részesedése viszont aránylag alacsony. Ez a termelésszerkezet főképpen a közös gazdaságok üzemi helyzetének (a háztáji gazdaságok létének) és kezdetleges üzemi viszonyainak a következménye; sokkal kevésbé következik az illető terület termelési irányából. Amikor tehát a szövetkezeti gazdaságok szükségszerű és kívánatos szakosításának útját keressük, akkor ebből a helyzetből kell kiindulnunk.

Az átszervezés befejezése idején a termelésfejlesztés általános irányaként azt ajánlottuk a termelőszövetkezeteknek, hogy *kövessék területük kialakult termelési irányát.* Ez az útmutatás helyes volt, s ma is helyes; a termelőszövetkezetek valóban ebben az irányban haladnak is. (Ezt mutatja 1962-re készített előzetes tervük is.)

Mit jelent azonban ez a szektorok közötti munkamegosztás szempontjából? Általában azt, hogy fokozatosan csökken *termelésük korábbi egyoldalúsága.* Ez érthető, mert a kezdetleges üzemi viszonyok között kifejlesztett főágazatokon kívül a termelőszövetkezetek most a helyileg szokásos többi ágazat termelését is fejlesztik. Ily módon a régebben uralkodó termékek mellett különösen növekszik a kertészeti termékek súlya, továbbá a sertés és a baromfi aránya, s ez utóbbiakkal együtt a kukorica termelése is.

Helyeselhető-e ez a tendencia? — hiszen ez formálisan a szakosítás csökkenése irányában halad. Feltétlenül helyeselhető. Valójában ugyanis ez a folyamat azt jelenti, hogy egyre jobban erősödik a termelőszövetkezetek közös gazdasága, ami nagyon fontos feltétele az ezt követő magasabb színvonalú szakosításnak.

További kérdés, hogy *mi a fejlődés útja az egyes termelőszövetkezeti gazdaságok szakosításában?*

Kétségen kívül áll, hogy amilyen törvényszerűen közeledik az összes szövetkezeti gazdaságok termelésszerkezete az országoshoz, ugyanolyan törvényszerűen meg kell indulnia az egyes termelőszövetkezetek szakosodásának. Ezt azonban sok tényező befolyásolja, ezekkel tehát az üzemi szakosítás tervszerű alakítása során számolni kell. A legfontosabb összefüggések a következők.

Az egyes szövetkezeti üzemek szakosítása *nem választható el területük termelési irányától.* Egy-egy gazdaság eltérő irányú szakosítása járási és megyei szinten nem koncentrálást, hanem ennek az ellenkezőjét jelenti, s a tervezés és az áruforgalom számára leküzdhetetlen nehézségeket idézne elő. Az üzemi szakosítás maga-

Digitized by Google

sabb foka tehát csak a területi szakosítás magasabb fokán valósítható meg.

Egy-egy termelőszövetkezeti közös gazdaságot csak *a helyi üzemi összefüggések* keretén belül lehet szakosítani. Egy város vagy község szövetkezeti gazdasága — akár egy, akár több termelőszövetkezet van az illető helyen — csak tagjai háztáji gazdaságának és az egyéb tanácsi termelésnek a figyelembevételével alakíthatja helyesen a termelés szerkezetét. Ha például az összes tényezők a kertészeti termelésnek kedveznek és a vidéknek is ez a termelési iránya, takarmánygabonát akkor is jelentős arányban kell termelnie a gazdaságnak — a közös állatállomány szükségletén túlmenően is —, hogy a háztáji terület termelésével együtt ki tudja elégíteni tagjai takarmányszükségletét. Hasonlóképpen van ez a szarvasmarha-tenyésztő körzetekben a tömegtakarmányokkal, s általában mindenütt a burgonyával.

Bizonyos üzemnagyságon felül — már egy közepes nagyságú falu határának megfelelő területű termelőszövetkezetben is — elkerülhetetlen, hogy nagyszámú növényi és állati terméket (kenyérgabonát, szemestakarmányt, szálastakarmányt, legalább egy ipari vagy élelmezési növényt, valamennyi zöldségfélét, tejet, vágósertést, vágóbaromfit, tojást) termeljenek. Ilyen gazdaságokban viszont annál inkább előtérbe kerül az üzemen belüli szakosítás.

A szakosítás mértékét a termelőszövetkezeti gazdaságokban általában több tényező korlátozza, mint az állami gazdaságokban (és különösen, mint az árutermelő tőkés nagyüzemekben). Ilyen tényezők: a tagság munkaereje, illetőleg minél folyamatosabb foglalkoztatása, a települési viszonyok, a meglevő termelőberendezések kihasználása stb.

A nagyobbmérvű üzemi szakosításnak az is feltétele, hogy a *termelési kooperáció*, illetőleg az egyes gazdaságok közötti szervezett termékforgalom nagyobb lehetőségei valósuljanak meg (takarmány, tenyészállat, növendékállat stb.). Ennek viszont általános gazdaságpolitikai feltételei vannak.

A termelőszövetkezetek *általános üzemi szakosítására*, termelésszerkezetüket gyökeresen megváltoztató átalakításra tehát a fejlődés jelenlegi szakán nincs lehetőség. Annál nagyobb szükség és lehetőség van a szövetkezeti gazdaságok termelésszerkezetének olyan *egyszerűsítésére és ésszerű módosítására*, amilyent az adott feltételek között is meg lehet valósítani. Ilyenek:

az apró ágazatok megszüntetése, s helyettük egy-két olyan ágazatra való koncentrálódás, amely az üzem viszonyai között fejlődőképes (például 8—10 vagy még több ipari növény helyett egy-kettőnek nagyüzemi arányú kifejlesztése);

a gazdaság adottságai között *tartósan sikertelen termelési*

Digitized by Google

ágak felváltása eredményesebben folytatható ágazatokkal, s még inkább a meglevő sikeresebb ágazat bővítésével (például többszöri próbálkozás után is eredménytelen baromfitenyésztés helyett a sertéstenyésztés bővítése);

gazdaságok közötti közvetlen kooperáció létesítése a szomszédos gazdaságokkal egyes termékek vagy állatok cseréjére;

a háztáji gazdaságokkal való kooperáció tervszerű fejlesztése (malacnevelés, borjúátadás, csak önellátásra termelt termékek kirekesztése a közös gazdaságból stb.).

4. Az üzemen belüli szakosítás

A mezőgazdaság fejlődése korábbi szakában sokoldalú őstermelés volt, amelynek mindazt elő kellett állítania, ami az újratermelés folyamatához, illetőleg a szükségletek fedezéséhez kellett. Ilyen volt az úrbéres parasztgazdaság és a földesúri majorosgazdaság egyaránt, s ezt a jelleget az árutermelő kisüzem és a tőkés nagyüzem sokáig megőrizte. Ahogyan azonban a technika fejlődése és a társadalmi munkamegosztás előrehaladása folytán az ipar kivált az őstermelő mezőgazdaságból, hozzá hasonlóan, tehát iparszerűen önállósodik a mezőgazdasági termelőfolyamatnak is mind több része. Előrelátható a fejlődésnek az a törvényszerű útja, hogy a technika további fejlődésével és a társadalmi munkamegosztás további előrehaladásával az egész mezőgazdaságban az ipari jellegű üzemszervezés válik uralkodóvá. Ez pedig az egész hagyományos mezőgazdasági üzemszervezést elavulttá teszi.

Mindez a következő okokból következik:

A termelőerők fejlődése megteremtette a feltételeit annak a mezőgazdasági technikának és technológiának, amely a mezőgazdaságban is lehetővé, sőt szükségszerűvé teszi az iparszerű termelést.

A termelőerők fejlődésével meggyorsul a termelés koncentrációja, s a nagyüzemek létrejötte a gépi nagyipar termeléséhez hasonló mezőgazdasági termelés új üzemi feltételeit alakítja ki.

Végül — az előbbiek következtében — kiterjed és elmélyül a társadalmi munkamegosztás mind az ipar és a mezőgazdaság között, mind a mezőgazdaságban az üzemek között, és magukban az üzemekben is.

Mezőgazdaságunk jelenlegi viszonyai között a gyakorlati gazdaságpolitikai és üzemszervezési irányításnak az a feladata, hogy már a területi specializáció és az üzemi szakosítás nagyobbmérvű megvalósítása előtt is segítse elő a gazdaságokon belüli szakosítás üzemszervezési előnyeinek a realizálását. Az állami gazdaságokban azonban lényegesen mások ennek a lehetőségei és az ezzel járó feladatok is, mint a termelőszövetkezetekben.

Digitized by Google

Az *állami gazdaságokban* ugyanazok a feltételek, amelyek a gazdaságok szakosítását lehetővé és szükségessé teszik, a gazdaságon belüli szakosított üzemszervezést is indokolják. Ennek leglényegesebb vonásai a következők:

az egyes ágazatok — esetleg műveletek — önálló üzemrészben való koncentrálása, illetőleg egy helyen való összevonása;

egy-egy termelési folyamatra vagy ágazatra meghatározott technológia kidolgozása;

specializált szakirányítás megvalósítása, továbbá szakmunkásmunkahelyek kialakítása a termelőfolyamatokban;

az üzemterveknek munkahelyek szerinti felbontása;

az anyagi ösztönzés eszközeinek az előbbiekhez kapcsolt alkalmazása.

A *termelőszövetkezetekben* ettől lényegesen eltérők a szakosított üzemszervezés, illetőleg az üzemi szakosítás feltételei.

Az új vagy jelentékenyen megnövekedett, illetőleg valami okból üzemileg még nem konszolidálódott régebbi termelőszövetkezetekben mindenekelőtt *a megszilárdítás alapvető feladatait* kell megoldani. A termelőszövetkezetek legnagyobb hányadában ez a legfőbb kérdése mind a mezőgazdasági termelés fejlesztésének, mind a termelőszövetkezeti gazdálkodás előrevitelének.

Ezen a fokon a politikai és szociális kérdések megelőzik a szorosan vett üzemszervezési problémákat. Ezért az ilyen termelőszövetkezetekben nem is a fejlettebb üzemszervezés problémáinak megoldása a feladat, hanem az, hogy a legalapvetőbb politikai, szociális, szervezeti és személyi kérdések elrendezése alapján megteremtsék (a legtöbb esetben jelentékeny állami támogatással) a közös nagyüzemi gazdálkodás szilárd alapjait.

Ezen a szinten tehát még nem az új, haladottabb üzemszervezési módokat és formákat kell erőltetni, hanem a termelőszövetkezetek korábbi gyakorlatában kialakult egyszerűbb, már hagyományos és ismert szervezési megoldásokat kell megvalósítani. Az ilyen termelőszövetkezetekben általában a korábbi termelési irány folytatása az indokolt, s csak a termelésszerkezet bizonyos egyszerűsítéséről lehet szó, nem pedig valamilyen nagyobb arányú szakosításról, hacsak az illető területen már korábban ki nem alakult ilyen (például szőlőtermelés). A közös gazdaság üzemi felépítésében is az általánosan ismert munkaszervezeti formákat kell létrehozni (területi brigádok, munkacsapat, a kézimunka-igényes kulturáknál egyéni vagy családi területfelosztás), nem pedig magasabb követelményeket támasztó ágazati egységeket.

A termelőszövetkezetek egy részében azonban már létrejöttek a korszerű szocialista nagyüzem kifejlesztésének a feltételei, s az ilyen termelőszövetkezetek száma — ha még nem nagy is — állandóan növekszik. Az ilyen fokon álló termelőszövetkezetek

Digitized by Google

üzemszervezési feladatai már sokban hasonlók az állami gazdaságokéhoz, s hasonló megoldásuk feltételei is mindinkább kialakulnak. Az ilyen termelőszövetkezetekben már megvalósítható a specializálás magasabb foka, szakosított ágazati üzemi egységek kialakítása, a vezetés ésszerű munkamegosztása, korszerű gépi technológiák kidolgozása stb. Ebben a csoportban is vannak azonban bizonyos eltérések az állami gazdaságoktól; ezek részben a csoporttulajdon jellegéből következnek (a tagok foglalkoztatása, nagyobb önellátási szükséglet stb.), részben pedig a háztáji gazdasággal vannak összefüggésben.

A többi termelőszövetkezetre az átmeneti helyzet a jellemző. Gazdálkodásuk egy-egy területén — például a gépesítés megvalósításában, majorok elhelyezésében, istállók építésében — még alapvető gondokkal küzdenek, más területen pedig — például a termelésszerkezet egyszerűsítésében, egy-egy ágazati üzemegység (kertészet, hizlalda stb.) létrehozásában, a munkadíjazásban — már magasabb szinten képesek megoldani közös gazdaságuk üzemi fejlesztését.

Az ilyen termelőszövetkezetekben különösen nagy a jelentősége annak, hogy milyen sorrendben oldják meg a feladatokat. Nem lehet ugyanis fenntartani vagy tovább fejleszteni egy-egy fejlettebb ágazat már elért színvonalát akkor, ha minél előbb meg nem tudják oldani az egész gazdaságra kiható üzemszervezési kérdéseket, mint a munkaszervezet, a munkadíjazás, a táblák kialakítása, a szilárd vezetés, a megbízható nyilvántartások stb. Ennek ellenére általában igen előnyös, ha egy termelőszövetkezet jelentős mértékben előre tud lépni a termelés valamely ágában vagy az üzemszervezés valamely területén, mert ez legtöbbször maga után húzza a többi területet is és gyorsítja a fejlődést.

*

A mezőgazdasági termelés tudományosan megalapozott elhelyezését és szakosítását a fejlődés hazánkban is napirendre tűzte. A legsürgősebb tudományos feladat, hogy e probléma történeti megjelenését és megoldásának különböző irányait körültekintően kutassuk és összegyűjtsük mindazokat a gyakorlati tapasztalatokat, amelyek a kérdés teljes feltárásához és megalapozott megoldásához szükségesek. A szocialista mezőgazdaság termelési viszonyai és üzemi keretei lehetővé teszik, hogy e kérdés-komplexum tudományos feldolgozásával egyidőben a gyakorlatban is sikeresen lépjünk előre.

Digitized by Google

A Polgári Törvénykönyvről

Írta KEMENES BÉLA—SZILBEREKY JENŐ

Hazánk népi demokratikus átalakulása következtében a régi polgári jog rendszere elavult. Népköztársaságunknak olyan jogrendszerre van szüksége, mely megfelel a szocialista joggal szemben támasztott követelményeknek, erősíti állami, társadalmi, gazdasági rendünket, és elősegíti a szocialista fejlődést.

A szocialista jogrendszer kiépítésének kiemelkedő eseménye a Polgári Törvénykönyv (1959. évi IV. tv.) megalkotása. A törvény életbelépte óta már két esztendő telt el. Célszerű tehát felvetni a törvény megalkotásának és gyakorlati megvalósulásának néhány kérdését.

A polgári jog a szocialista jogrendszer jelentős ága. Kiterjed mind az állami, társadalmi és szövetkezeti szervekre, mind az állampolgárokra. Szabályozza a tulajdonjogot, a szerződéseket, a kártérítést, az öröklést. A polgári jogi szabályozás tehát kihat az állampolgárok mindennapi életviszonyaira, és számottevő szerepet tölt be a tervgazdálkodás polgári jogi kérdéseinek rendezésében.

I.

Magyarországon 1959-ig nem volt polgári jogi törvénykönyv. A felszabadulás előtt először 1848-ban került napirendre a magyar magánjog egységes törvénybe foglalása. Ebben az időben a rendekre tagolt társadalom gazdasági viszonyai nyomták rá bélyegüket az államéletre, az egész jogrendszerre. Az 1848. évi országgyűlés eltörölte a hűbéri jogrendszer alapintézményét, az ősiséget és az 1848. évi XV. törvényben elrendelte a polgári törvénykönyv kidolgozását, a törvényjavaslatnak a legközelebbi országgyűlés elé terjesztését. Ezek a törekvések világosan mutatták azt a felismerést, hogy a feudális tulajdonviszonyok felszámolásának és a polgári demokratikus vívmányok megtartásának jelentős segítő eszköze az új, haladó elvek alapján létrehozandó polgári törvénykönyv.

A szabadságharc bukása után a polgári törvénykönyv megalkotása nem válhatott valóra. A bécsi udvar nyílt elnyomó poli-

Digitized by Google

tikája, majd a magyar nagybirtokos osztállyal való megegyezése jellemezte a jogrendszert is. Kiterjesztették Magyarországra az osztrák polgári törvénykönyv hatályát, 1861-ben pedig ideiglenes törvénykezési szabályokat alkottak a nagybirtokos osztály érdekeinek védelmére.

A kiegyezés után a feudális tulajdonát és hatalmát féltő földbirtokos osztály, meg a tőkés áruforgalom biztosítására és a hatalomra törekvő tőkésosztály ellentéte, majd érdekszövetsége hátráltatta a következetesen burzsoá jogrendszer kiépítését. Ezért csupán a tőkés forgalom fejlesztését, a tőkés gazdaság vállalati formáit előmozdító kereskedelmi törvényt alkották meg. A földtulajdonban, az öröklési jogban és másutt meglevő feudális maradványok konzerválása érdekében azonban meggátolták a burzsoá polgári törvénykönyv létrehozatalát. Ez pedig azzal járt, hogy a polgári jog területének jó részén a feudalizmusra jellemző szokásjog és bírói gyakorlat érvényesült. Ezt nemcsak osztálykötöttsége jellemezte, de az is, hogy igen tág lehetőséget nyújtott az önkényes ítélkezésre; bonyolult, ellentmondásos volt. Így tehát 1848 haladó kezdeményezésének a megvalósítása — természetesen magasabb, szocialista szinten — a szocialista államra maradt.

A felszabadulás utáni fejlődés során új szocialista állam és jog jött létre. Ez csak a társadalmi átalakulás, a társadalom gazdasági rendjében bekövetkezett alapvető változás nyomán volt lehetséges. Jogi vonatkozásban az alkotmány megalkotása volt a határkő. Polgári jogi téren is kibontakoztak a szocialista elvek: számos részleges jogszabályi rendezéssel megindult a szocialista polgári jog tartalmi kibontakozása. Fokozatosan mindinkább szükségessé és lehetségessé vált az egyetemes kodifikáció.

Az egységes, átfogó szocialista polgári törvénykönyv létrehozását az tette szükségessé, hogy a kodifikálatlan polgári jog áttekinthetetlenné, bonyolúlttá, bizonytalanná lett. Az egységes szocialista jogrendszer kiépítése megkívánta, hogy az állampolgárok és az állami szervek jogait és kötelezettségeit szilárdan rögzítő törvények rendszere jöjjön létre, a törvényesség tartalmi és formai követelményeit biztosító, a társadalmi viszonyok egészét átfogó törvénykönyv. A törvénykönyvi szabályozásnak egyik legjelentősebb előnye, hogy a jogi szabályozás egységes, következetesen alkalmazott alapelveken nyugszik.

A politikai, a társadalmi, a gazdasági fejlődés következtében az új forma megalkotása, polgári jogunk szocialista tartalmának teljessé tétele mellett nélkülözhetetlen a jog szolgálati szerepének betöltéséhez. Kifejezésre juttatta mindezt az az 1953. évi párt- és kormányhatározat, mely kijelölte a szocialista törvényesség megvalósítása iránti követelményekből folyó legfontosabb feladatokat.

Digitized by Google

Az MSZMP és a forradalmi munkás-paraszt kormány vezetésével társadalmi, gazdasági rendszerünk megszilárdult és fejlődése létrehozta a Polgári Törvénykönyv megalkotásának feltételeit.

II.

A Polgári Törvénykönyv politikai, társadalmi jelentőségének, a gazdasági alap erősítésében betöltött szerepének méltatása szükségessé tenné a kódex tartalmi ismertetését; a törvény nagy terjedelme miatt azonban e cikkben még a legfontosabb rendelkezések elemzésére sincs lehetőségünk. Célravezetőbb, ha a törvény egészéről adunk összképet, ha a törvénykönyvben foglalt egyes jogintézményeknek bizonyos szempontok szerinti csoportosításával vázoljuk a törvénynek társadalmi fejlődésünkben betöltött szerepét.

A Ptk.-nak mint jogszabálynak az az egyik legfontosabb jellemzője, hogy mind alapelvei, mind részletszabályai egyaránt a Magyar Népköztársaság alkotmányán alapulnak. Az alkotmány számos rendelkezése a legközvetlenebbül érinti a polgári jog által szabályozott társadalmi viszonyokat. Más szabályai viszont olyan általános iránymutatást adnak, amelyeket épp a kódex szabályai tesznek pontosabbá a polgári jog rendszerében. Így pl. az alkotmánynak a társadalmi tulajdonra vonatkozó alaptételeit a törvény számos rendelkezése bontja ki és teszi konkréttá. Az alkotmánynak az öröklési jog biztosítását deklaráló rendelkezését tükrözi az öröklési jogról szóló rész. A törvénynek azok a szabályai pedig, amelyek a népgazdasági terv megvalósulását szolgálják, az ide vonatkozó jogi eszközök kiépítésére és megszilárdítására irányulnak; így pl. a tervszerződésekről szóló rendelkezések az alkotmány azon tételén nyugszanak, amely kimondja, hogy népköztársaságunk gazdasági életét állami népgazdasági terv határozza meg.

A törvény szabályai az alkotmány elveihez igazodnak azzal is, hogy az alkotmány meghozatala óta bekövetkezett fejlődést a kódex megfelelően tükrözi. Így például a személyi tulajdont is önállóan szabályozza, noha arról az alkotmány még nem rendelkezik kifejezetten.

A Polgári Törvénykönyv legáltalánosabb célkitűzését nyomban a legelső rendelkezés, az 1. § (1) bekezdése tartalmazza. Eszerint: „*Ez a törvény az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza, a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek tervszerű, egyre növekvő mértékű kielégítése, a szocializmus építése érdekében.*" Az idézett rendelkezés tükrözi, hogy a Ptk.

Digitized by Google

alkotása elválaszthatatlanul összefügg a szocializmus ügyének a szolgálatával. A törvény céljának meghatározása után a Bevezető Rendelkezések alapelvszerűen juttatják kifejezésre a személyhez fűződő jogoknak, valamint a vagyoni jogoknak és törvényes érdekeknek, a tulajdon valamennyi elismert formájának a védelmét. Ugyancsak törvényi alapelv a társadalmi és egyéni érdekek összeegyeztetésének, a jogok társadalmi érdekekkel összhangban álló gyakorlatának, a szocialista együttműködésben jelentkező kötelezettségnek a szabálya. A törvény célját és az alapelveket tartalmazó rendelkezések a maguk egységében jelzik a törvénykönyvben foglalt jogi eszközöket, és megjelölik a törvényi szabályok alkalmazásának fő irányelveit.

Az állampolgárok védelmének alkotmányos tételét különösen körülbástyázzák a törvénykönyvnek azok a rendelkezései, amelyek az állampolgárok személyhez fűződő jogait a polgári jog eszközeivel is védik. (A burzsoá törvénykönyvek legtöbbjéből hiányzik az erre vonatkozó összefoglaló szabályozás.) Az alkotmány 57. §-ával összhangban biztosítja a polgárok személyi szabadságának sérthetetlenségét, a levéltitok és a magánlakás tiszteletbentartását stb. A polgári jogi jogkövetkezmények elsősorban a jogsértés megállapításában, az ilyen jogsértő magatartás abbahagyására való kötelezésben, elégtétel adásában állnak. E hátrányos következmények közül néhánynak (pl. az elégtételadásnak) főleg az erkölcsi, társadalmi hatása jelentős.

A törvénynek központi célja *a társadalmi tulajdon szilárdítása,* erősítése és annak védelme a polgári jog eszközeivel is. A törvény nem csupán azokra az esetekre alkalmaz hátrányos jogkövetkezményeket, amikor a társadalmi tulajdont jogellenes sérelem éri, amikor a tulajdon tárgyait elvonják. Legalább ilyen súllyal bírnak azok a rendelkezések, amelyek a tulajdoni forma gyarapítását, és megfelelő kezelését szolgálják, illetve amelyek közvetett úton haladnak a társadalmi tulajdon megóvására. Itt mindenekelőtt azokat a gazdaságszervezeti formákat kell megemlítenünk, amelyeknek fő funkciója a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközökkel való gazdálkodás, a bővített újratermelés, a társadalom szükségleteinek kielégítése érdekében. Ennek megfelelően a törvény foglalkozik az állami vállalatokkal, az egyéb állami gazdálkodó szervekkel, a szövetkezetekkel. Az ezekről szóló joganyagot nem újítja meg gyökeresen, hanem a már bevált és a gyakorlatban is megfelelőnek bizonyult eljárások megerősítésére törekszik. Jelentős azonban, hogy a törvény teljes határozottsággal szögez le néhány eddig csak kevéssé érvényesült tételt. Ilyen például az, hogy az állami vállalat a rábízott vagyonnal a népgazdasági terv teljesítése érdekében önállóan gazdálkodik. Ez kifejezésre juttatja egyrészt a tervhezkötöttséget, másrészt bizto-

Digitized by Google

sítja az önálló kezdeményezés széleskörű érvényesülését. Egy másik fontos tétel a vállalatok célhozkötöttsége; ebből következik, hogy minden vállalat azért és annyiban jogképes, amennyiben gazdasági feladatának ellátása ezt szükségessé teszi.

Az eddig mondottakhoz szorosan fűződnek az állami, illetve a szövetkezeti szocialista tulajdon kezeléséről szóló rendelkezések. A társadalmi tulajdon megóvását, gyarapítását számos újszerű szabály biztosítja. Így például bizonyos rendelkezések kizárják, hogy állami tulajdonban vagy szövetkezeti kezelésben levő vagyontárgyakon az állami tulajdonjog, illetve a szövetkezeti kezelési jogkör megszűnjék. Bizonyos alapvető termelőeszközök, illetve dologfajták kizárólag állami tulajdonban lehetnek. Az állami tulajdonjog hatásos védelmét szolgálja, hogy ha valamely termelőeszköz tulajdonjoga vitás, akkor — amíg ennek az ellenkezője nincs bebizonyítva — azt kell feltételezni, hogy a termelőeszköznek az állam a tulajdonosa. Nevelő hatása van annak a korábbi jogban nem ismert szabálynak, amely kedvezményekben részesíti azokat, akik a társadalmi tulajdon védelme érdekében kifejtett tevékenységük során megkárosodnak. Végezetül a törvény — természetesen — biztosítja az úgynevezett hagyományos tulajdonvédelmi eszközöket is, amelyek a társadalmi tulajdon elvonása, vagy a tulajdonjog gyakorlásának megzavarása ellen nyújtanak védelmet.

Amidőn egyik oldalról a Ptk. messzemenő, a kizsákmányoló jogrendszerekben nem ismert jogi védelemben részesíti az állampolgárok személyét és vagyonát, ugyanakkor másik oldalról a törvénykönyv 2. § (2) bekezdése kifejezésre juttatja, hogy *az állampolgárokat nem mindenre való tekintet nélkül illeti meg a jogi védelem*, hanem csak akkor, *ha jogaik gyakorlása nincs ellentétben a társadalom érdekeivel.* Azaz, ha valaki az egyébként őt megillető jogot a társadalmi rendeltetéssel össze nem férő célra akarja felhasználni, s különösen, ha a jog gyakorlását a népgazdaság megkárosítására, az állampolgárok zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbítására, vagy illetéktelen előnyök megszerzésére használja fel.

Ezekhez, a jogalanyok társadalmi kötelezettségeit körülhatároló rendelkezésekhez, szorosan kapcsolódnak a szocialista együttműködésre vonatkozó törvényi szabályok. A Ptk.-ról adott ismertetés hiányos volna, ha nem mutatnánk rá arra, hogy mennyiben válhat a kódex — éppen a szocialista együttélés szabályozásával — *a dolgozók szocialista öntudata fejlesztésének, a szocialista együttélés és együttműködés szabályai betartására ösztönző nevelés eszközévé.* A szocialista törvények — ebben is különböznek a burzsoá törvényektől — nemcsak arra szolgálnak, hogy két állampolgár jogvitájának megoldásához a megfelelő kulcsot megadják, hanem arra is, hogy az egyes esetekben érdekelt állampolgárokon

Digitized by Google

túlmenően, valamennyi állampolgár és állami szerv magatartására, tevékenységére, társadalmi kapcsolataira hatást gyakoroljanak. Különösen jelentős, hogy a Ptk. e szempontból is megfeleljen a követelményeknek. Hiszen a törvény az életviszonyok igen jelentős körét szabályozza, főleg a vagyoni viszonyokat, amelyeknek az állampolgárok, az állami és társadalmi szervek és szervezetek állandóan részesei. Ezenkívül pedig az olyan jellegű kapcsolatokat is, amelyek tekintetében az elmúlt idők néhány maradványa — mint például a magántulajdonosi módon való gondolkodás az üzleties felfogás — még ma sem szűnt meg teljesen.

A szocialista együttműködés mind szélesebb körű megvalósulását elősegítő szabályok között érdemes megemlíteni azokat a rendelkezéseket, amelyek — a szovjet bírósági gyakorlat nyomán — az úgynevezett felelős őrzés intézményét építik be polgári jogunk rendszerébe. Ez az új jogi intézmény jellegzetesen mutatja a szocialista erkölcsi elvek hatását a jogi szabályozásra. Amint a törvény indokolása is mondja: a szocialista felfogással ellentétben áll a társadalom vagy más személyek javaival szemben tanúsított közömbösség. Nem fér össze vele az a magatartás, hogy valaki felelőtlen közömbösséget tanúsítson, mihelyt nem saját érdekéről, vagy valamely jogviszonyból közvetlenül folyó kötelezettségéről van szó. A felelős őrzés intézményének az a lényege, hogy az állampolgároknak és szervezeteknek kötelességük átmenetileg mindaddig megóvni a hozzájuk került javak épségét, amíg annak tulajdonosa át nem veszi azt.

A szocialista együttélés és együttműködés szabályaiból folyó követelményeket következetesen vonja le a kódex a szerződésről szóló szabályokban is. Leszámol mindenekelőtt azzal a burzsoá felfogással, amely a hitelezőt a kötelem „urának" tekinti. A kapitalista jogrendszerek többségében a szerződések szabályainak egyik alapvető tétele például: az, aki a szerződés alapján jogosítva van, nem köteles a másik szerződő felet segíteni abban, hogy az kötelezettségének eleget is tudjon tenni. Például egy adásvételi szerződés esetén a vásárló voltaképp másra nem köteles, mint az ellenérték (a vételár) megfizetésére — ha az eladó szolgáltatását egyáltalán elfogadja. Megteheti azonban azt is, hogy minden indoklás nélkül eláll a szerződéstől, s ilyenkor legfeljebb kártérítéssel tartozik a másik félnek. Hogy ilyenkor mi lesz az eladónál maradt áru sorsa, az a „vevőt", a jogosultat a legkevésbé sem érdekli.

Ehelyett nálunk a jogosult szerződő társa és nem ellenfele a kötelezettnek, hiszen érdekeik lényegében közösek. Ezért a jogosult maga is köteles a szerződés teljesülését a maga módján elősegíteni. A megrendelő tehát köteles a vállalkozó számára a megfelelő helyet biztosítani a szerződés teljesítéséhez, és ha ebben

Digitized by Google

megállapodtak, a szükséges anyagot eljuttatni neki; az eladó viszont köteles a vevőt tájékoztatni az árú minden lényeges tulajdonságáról stb. A szocialista gazdasági rendnek egyik alapvető sajátossága, hogy legfőképpen az emberi szükséglet kielégítését szolgálja. Ebből a szemléletből fakad a reális teljesítés jogelve, amely egyik oldalon előírja a pontos teljesítést, a másik szerződő félre nézve pedig általában kötelezővé teszi, hogy elfogadja a megfelelő időben, minőségben stb. felajánlott szolgáltatást, vagyis a szerződés tárgyát.

A szerződési szabályok körében az együttműködési kötelezettségnek különösen a tervszerű termelés és elosztást jogi eszközökkel biztosító szerződésfajtáknál van nagy jelentősége, elsősorban a tervszerződéseknél, de hasonlóképpen a termelési szerződéseknél is. A tervszerződéseknek ugyanis az a lényegük, hogy a népgazdasági terven alapulnak, a tervkötelezettség hozza őket létre, és a terv határozza meg tartalmukat. A tervszerződések megkötését, lebonyolítását, teljesítését teljesen áthatja a szocialista együttműködés alapelve. Hogy az együttműködés konkrétan miben álljon, azt a tervszerződésről szóló rendelkezések bizonyos körben kifejezetten elő is írják. Így például a vállalatnak kötelessége, hogy értesítse a másik vállalatot arról, ha a szerződés teljesítésének előreláthatóan akadálya lesz. A teljesítés előkészítéséhez például adatokat kell közölnie, fuvart biztosítania stb. Jelentősége van az együttműködésnek a termelési szerződések körében is. A termeltető vállalat ugyanis köteles ennek alapján a termelőt természetbeni és pénzbeli előlegekkel ellátni, termelési tevékenységét segíteni. Ezen alapul a termeltető ellenőrzési joga stb.

Az együttműködés követelményei a polgári jogi felelősségről szóló rendelkezések körében is érvényesülnek. A szigorúbb erkölcsi felfogással áll összhangban mindenekelőtt az is, hogy a törvény szigorítja azoknak a felelősségét, akik másnak kárt okoznak. A felelősségről szóló szabályok körében az együttélés szabályainak betartására való törekvés abban a rendelkezésben is kifejezésre jut, amely a károsultat a bekövetkezett kár enyhítésére kötelezi. Ha valakit kár ér, nem nézheti tétlenül a károsodás beálltát, hanem arra kell törekednie, hogy a kár csökkenjen, mert ha ezt elmulasztja, akkor a neki járó kártérítés is csökken.

A tartalmi ismertetés befejezéseként megemlíthetők a Ptk.-nak azok a rendelkezései, amelyek a mezőgazdasági termeléssel, elsősorban a *mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogviszonyaival* kapcsolatosak. A törvénynek a szövetkezetekről szóló szabályai általában összhangban állnak a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvénnyel, amely a mezőgazdaság szocialista átalakítására vonatkozik. A Ptk. valamennyi szövetkezeti fajtára vonatkozóan

Digitized by Google

állapítja meg rendelkezéseit, de messzemenően figyelemmel van ezek sajátosságaira.

A szövetkezetekről mint szervezeti formákról szóló rendelkezésekhez hasonlóan nagy jelentőségűek a szövetkezeti szocialista tulajdonról szóló szabályok is. A törvény lehetővé teszi alapvető munkaeszközök szövetkezeti tulajdonát. A korábbi álláspont, amely ezt ellenezte, akadályozta a szövetkezetek önállóságának erősödését és bizonyos fokig azt is, hogy a szövetkezet — a terv keretei között — a leggyümölcsözőbben folytassa gazdálkodását.

Bár nem kizárólag a mezőgazdasági termelőszövetkezetek jogviszonyait rendezik, de e szempontból is jelentősek a Ptk.-nak azon szabályai, amelyek a juttatás alapján keletkező földhasználatra vonatkoznak. E kiemelt néhány szabálycsoport mellett számos olyan részletrendelkezés van törvényben, mely a mezőgazdasági termelőszövetkezetek érdekeit érinti. Végül kiemelhető, hogy a földdel belépőknek a visszatartott földön létesített háztáji gazdaságát a törvénykönyv személyi tulajdonnak minősíti, amely így az ennek kijáró törvényes védelemben részesül.

III.

Két év távlata aligha adhat tiszta és végleges képet az olyan átfogó jelentőségű jogszabály gyakorlati alkalmazásáról, amilyen a Ptk. A törvény hatálybalépése óta eltelt idő mégis lehetővé teszi néhány következtetés levonását.

A törvénykönyvnek az a szerkezeti beosztása, amely a társadalmi, gazdasági viszonyoknak megfelelő jogintézmények szerint kialakult, nemcsak formai, hanem tartalmi jelentőségű is. Áttekinthetőségével és tartalmi jelentőségével egyaránt megkönnyíti a törvény tartalmi megismerését és alkalmazását. Emellett e törvény az általa alkotott több új jogintézménnyel, valamint a már eddig is érvényben volt jogintézmények egyszerűsítése útján közelebb került — a bíróságokon és ügyészségeken kívül — a tanácsokhoz és magukhoz az állampolgárokhoz is. Utalni lehet e tekintetben a birtokvédelemmel, az eltartási szerződéssel kapcsolatos államigazgatási feladatokra, vagy például a végrendelkezés avagy az elévülés szabályainak egyszerűsítésére stb.

A polgári jog írott törvénye rendkívül nagy jelentőségű a jogalkalmazásban, elsősorban a bíráskodásban, ahol a hivatásos bírákon kívül népi ülnökök is részt vesznek a polgári ügyek elsőfokú eldöntésében. A polgári jog alkalmazása a törvény rendelkezéseinek értelmezése folytán *könnyebbé, biztonságosabbá, egységesebbé lett.*

Általánosan felismerhető, hogy a Polgári Törvénykönyv nyomán a jogalkalmazásban kialakulóban van, egyes területeken pe-

Digitized by Google

dig megszilárdul *az új, szocialista polgári-jogi felfogás.* Az írott jogszabály a Polgári Törvénykönyv célkitűzéseit, elveit, új intézményeit tekintve új követelményeket támaszt a jogalkalmazóval szemben. Ezek a követelmények abban foglalhatók össze, hogy a törvény rendelkezéseit a népi demokrácia gazdasági és társadalmi rendjével összhangban kell értelmezni. [1. § (2) bek.] Új törvénykönyvünk csakis a Népköztársaság állami és társadalmi rendjének megfelelő gyakorlat révén töltheti be hivatását és szolgálhatja a szocialista fejlődést.

Annál inkább jelentős ez, mert a Ptk. életbeléptetéséről szóló jogszabály (1960. évi 11. tvr.) gyökeres intézkedést tett a jogszabályok régi értelmezését illetően is. Az életbeléptető jogszabály rendelkezése szerint a Legfelsőbb Bíróságnak minden eddigi kötelező erejű polgári-jogi iránymutatása, döntése, állásfoglalása hatályát vesztette. Kimondotta a jogszabály azt is, hogy a Ptk. rendelkezéseit nem lehet a megelőző bírói gyakorlatban kialakult jogelvek szerint értelmezni. Ennek kétségtelen előnye, hogy megszabadította a jogalkalmazót a régi gyakorlat visszahúzó terhétől, de egyidejűleg azt is eredményezte, hogy sok kérdésben új úton kellett haladni.

Az eddigi eredmények és az általában helyesen alakuló gyakorlat azonban arra is szolgáltat adatokat, hogy a *Ptk. egyes rendelkezései még nem érvényesülnek egyértelműen és maradéktalanul.* Célszerű ezzel kapcsolatban néhány körülményre rámutatni.

Az állami, a társadalmi és a szövetkezeti szocialista tulajdont jelentős mértékben jogi úton, a jog fegyverével, mégpedig valamennyi jogág segítségével kell védenünk. Az ilyen komplex védelem éppen a Ptk. rendelkezései folytán lehet teljes. A törvénykönyv — mint arról szó volt — meghatározza a társadalmi tulajdon polgári-jogi védelmét, kialakítja e védelem módszereit. Ezek közül igen jelentős a társadalmi tulajdont kezelő és általában a társadalmi tulajdonnal kapcsolatba kerülő személyekkel szembeni fokozott felelősség előírása. A törvénykönyv emellett nemcsak a társadalmi, hanem a személyi tulajdonban okozott károkért is fokozza a felelősséget. Az okozott kár megtérítése alól csak az mentesülhet, aki a társadalmi követelmények szerint elvárható magatartást tanúsított. A kárt okozó vétkességét a társadalmi felfogásnak megfelelő zsinórmérték alapján kell megítélni. Előfordul azonban, hogy a gyakorlat *nem a társadalmi követelményeknek megfelelően méri fel a károkozó magatartását.* Előfordul azonos tényállás mellett az elvárható, a felelősséget enyhítő vagy alóla mentesítő magatartás ellenkező értelmű felfogása is.

A felelősség alól mentesítő körülmény meghatározása az eddigi gyakorlatban *több esetben eltérő.* A felelősséget csökkentő és figyelembe vehető tényezők, egyéni körülmények körét a törvény

Digitized by Google

hatálybalépése óta a gyakorlat inkább kiterjesztően vonja meg. Ezzel pedig a gyakorlatban erőtlenné válhatik a fokozott felelősség szabálya. Előfordult olyan döntés, amely károkozó magatartást indokolatlanul minősített társadalmilag elfogadhatónak. Más esetben a gyakorlat állami, szocialista tulajdonnal gazdálkodó vállalatnál elfogadta bizonyos beruházás elmulasztását, holott a beruházás a másik vállalatot károsodástól óvta volna meg, s a beruházás fedezete nagyrészt biztosítva volt.

A törvény alapos elvi és gyakorlati megfontolásokból, rendkívül méltánylást érdemlő okból, lehetővé teszi *a kártérítés mérséklését.* Ezt a helyes, de kivételes szabályt a gyakorlat *meglehetősen gyakran alkalmazza.* A kivételes szabálynak általánossá tétele helytelen következményekkel járhat.

A szerződések jogintézménye a népi demokratikus viszonyok között sokoldalú szerepet tölt be. Az állami, szocialista tulajdonnal gazdálkodó egységek szerződéseinek teljesítésével kapcsolatos viták nemegyszer figyelmezetlenségekre utalnak, és azt mutatják, hogy a gazdálkodó egységek szűkkörű érdekeket tartanak szem előtt. Több esetben nem megfelelő *a szocialista szervezeteknek a törvény által is megkívánt együttműködése.* Előfordul az is, hogy magánszemélyeknek állami szervekkel kötött egyes polgári-jogi ügyletei az állami, szocialista tulajdon megkárosítására vezetnek. (Pl. értékesítésre kijelölt állami tulajdont képező ingatlanok — családi házak — áron aluli eladása.) A termelési szerződések, amelyekben az egyik oldalon termeltető állami vállalatok, a másik oldalon mezőgazdasági termelőszövetkezetek, tsz-tagok háztáji gazdaságaikkal, vagy egyénileg gazdálkodók állnak, igen fontosak a mezőgazdasági termelés tervszerűségének biztosítása szempontjából. Ezekből a szerződésekből származó viták is több ízben utalnak lazaságokra, a szerződési kötelezettségek elhanyagolására. Az eddigi gyakorlat *nem mindig alkalmazta egységesen és kellő következetességgel* a szerződések reális, tartalmuk szerinti teljesítését biztosító szabályokat, a szerződésszegésről és az ügyletérvénytelenségről szóló új szabályokat.

Nem egyszer eltekint a gyakorlat a felektől méltán megkívánható együttműködés követelményétől, illetve az együttműködési kötelezettség konkrét eseteire vonatkozó részletszabályok betartásától. Példaként szolgálhatnak erre a termelési szerződésekből származó egyes jogviták. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek részére az utóbbi időkben végzett nagy építési beruházások kapcsán keletkezett egyes perek nemcsak az ügylet lebonyolításánál megkívánható együttműködés hiányára mutattak, hanem jelezték azt is, hogy a jogvita eldöntésénél fokozottan kell szem előtt tartani a Ptk. szóbanforgó elvét. Egyik tiszántúli termelőszövetkezet szerződést kötött tervező és kivitelező vállalatokkal rizstelep léte-

Digitized by Google

sítésére. A tervezés azonban hibás volt, nem megfelelően vették figyelembe a talajviszonyokat, a kivitelezés késett, a talajvizsgálati adatokat nem közölték megfelelően, a vízzel való elárasztás során észleltekről nem adták meg a szükséges értesítést, s ezért — tehát a szerződés teljesítése során a Ptk.-ban is előírt együttműködés hiányából —, több mint félmillió forintos kártérítési per keletkezett az érdekeltek között. Az adott esetben a jogalkalmazás részéről indokolt lett volna, hogy nagyobb súllyal vegye figyelembe az együttműködés előírásainak be nem tartását a felek részéről.

A szerződések nem teljesítéséből vagy nem kellő teljesítéséből származó jogkövetkezmények alkalmazásának ismételt elmaradása nem szolgálja a szerződések teljesítéséhez fűződő fontos érdekeket. E tekintetben is utalni lehet a termelési és állatnevelési, valamint terményértékesítési szerződéseknél az indokolatlan kötbér-mérséklésekre, a szerződésszegéseknél olyan egyezségek jóváhagyására, amelyek az adott előlegek visszafizetésére hosszú részletfizetési kedvezményeket nyújtanak, továbbá a természetbeni teljesítés iránti követelések mellékes kezelésére stb.

Szó volt már arról, hogy átmeneti társadalmunkban még találkozunk kistulajdonosi szemléletből fakadó tilos nyerészkedési törekvésekkel. Ezek nyíltan vagy burkoltan a polgári jogalkalmazás során a polgári jogvitákban is felmerülnek. Megjelenési formájuk igen különböző. Igy például jelentkezhetnek uzsorás ügyletekben, jogosítvány nélküli iparűzésből származó követelésekben, vállalkozói és csendestársi tevékenységből származó igényekben, lakásokkal és juttatott ingatlanokkal kapcsolatos tiltott ügyletekben stb. A Polgári Törvénykönyv megteremti annak a lehetőségét, hogy a polgári jog eszközeivel lépjünk fel ellenük: a Ptk. úgy rendelkezik, hogy bizonyos esetekben ügyletérvénytelenség esetén a bíróság ne az eredeti állapotot állítsa helyre, hanem — ügyészi indítványra — egészben vagy részben *az állam javára ítélje* meg a törvénysértő félnek visszajáró szolgáltatást. E rendelkezés alkalmazása hatásosan visszatartaná az ilyen káros törekvéseket, mert köztudomású, hogy az ügyletérvénytelenség következményének, az eredeti állapot helyreállításának, mint legsúlyosabb joghátránynak a kilátásba helyezése korántsem volt komoly visszatartó eszköz. Igazságérzetünkbe is ütközött az, hogy a csalárdul eljáró személy nemegyszer legfeljebb a várt nyereségtől esett el, de nem kockáztatott semmit. Az eddig felmerült és viszonylag nem nagy számú esetben *általában helyesen alakult* az ügyészi-bírói gyakorlat. Egyes ügyészi indítványok és egyes bírói döntések azonban arra is mutatnak, hogy a gyakorlat még nem teljesen határozott, s hajlik a kivételes szabály túlzott alkalmazására. Az állam javára való marasztalás, mint kivételes szabály,

Digitized by Google

jogpolitikai céljainak ismerete biztosítani fogja a gyakorlat helyes irányát, a jogalkalmazás néhol észlelhető ingadozásának megszüntetését.

Összegezésül levonható az a következtetés, hogy a Polgári Törvénykönyv — egyik legjelentősebb felszabadulás utáni jogalkotásunk, mely nagy részben járult hozzá Népköztársaságunk szocialista jogrendszerének kiépítéséhez, s mérföldkő szocialista jogfejlődésünk útján. A törvény hatálybalépése óta eltelt két esztendő tapasztalatai arra mutatnak, hogy a törvény alkalmazása — néhány kérdés tisztázatlansága ellenére is — a törvényhozás elgondolásait szolgálja. Látható azonban az is, hogy szükség van még a törvény egyes részeinek, rendelkezéseinek népszerűsítésére. Elő kell segíteni a törvény értelmezése során felmerült kérdések egységes megoldását. Biztosítani kell, hogy a törvény alkalmazása maradéktalanul megfeleljen a törvényességnek, pártunk és kormányunk jogpolitikai célkitűzéseinek. Ebben jelentős szerepet tölthetnek be az igazságügyi, a bírósági, az ügyészségi és az államigazgatási pártszervezetek is. Ezeknek aktív közreműködésével a polgári jog a maga sajátos eszközeivel fokozottan szolgálja szocialista társadalmi, gazdasági viszonyaink megszilárdítását és fejlődését.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A demokrácia erőinek küzdelme Franciaországban

A francia burzsoázia — mivel a „polgári parlamentáris demokrácia" keretei között uralmát tovább biztosítani nem tudta — az 1958. május 13-i algériai összeesküvés segítségével lényegében felszámolta a köztársasági rendszert és helyébe De Gaulle tábornok személyi hatalmát helyezte. De Gaulle személyes tekintélye következtében és a munkásosztály egységének hiánya folytán sikerült megszavaztatni egy olyan alkotmányt, amely több hatalommal ruházza őt fel, mint amennyivel az utolsó francia király rendelkezett. De Gaulle tábornok, akit technokraták, a magas pénzügyi körök és a nagyipar képviselői vesznek körül,[1] három év óta a kapitalista monopóliumok reakciós, és antidemokratikus politikáját folytatja.

A gaulleista rendszer a fasizmus állandó veszélyét hordozza önmagában, mert fél a népi tömegektől és a fasiszta és ultra elemekre támaszkodva tovább folytatja a gyarmati háborút.

Az V. Köztársaság gazdasági viszonyaira jellemző, hogy míg a munkások, parasztok, tisztviselők, kereskedők és kisiparosok életszínvonala egyre csökken, a monopolisták és a nagybankok profitja rendkívüli módon növekszik.

A fizetésből élők vásárlóereje szüntelenül csökken: az árak gyorsabb ütemben nőnek, mint a sztrájkok által kiharcolt béremelések.

Az Állami Statisztikai Hivatal közölte, hogy 1961 októberében a párizsi kerületben vizsgált 29 különféle élelmiszercikk közül 24-nek az ára 1960 októberéhez hasonlítva emelkedést mutat. Az utóbbi 5 hónap alatt az élet 2,8 százalékkal lett drágább. 1957 júliusa óta a tömegek vásárlóereje 7—10 százalékkal csökkent.

Az elsőrendűen szükséges élelmiszerek árának (kenyér, vaj, cukor, tej, stb.) emelése mellett a kormány arra biztatja a tőkéseket, hogy utasítsák vissza a bérköveteléseket, maga pedig megtagadja az államosított ipar dolgozóinak követeléseit.

Ez év elején, amelyet „szociális évnek" hirdettek meg, Debré miniszterelnök a Francia Gyáriparosok Nemzeti Bizottságához írt levelében, az egész évre mindössze 4 százalékos béremelést engedélyezett. A közelmúltban kijelentette: „rendelkezni kell annyi bátorsággal, hogy fékezzük a fogyasztást... azért, hogy korszerűsítsük katonai apparátusunkat". Ezzel párhuzamosan hangzanak el az államfő semmire sem kötelező bejelentései. Így az 1961. május 8-án elhangzott nyilatkozatában azt „állította, hogy a franciák életszínvonala emelkedik, és hogy ez csak kezdet". Ezeket a nyilatkozatokat maga az élet cáfolja meg. Egyidejűleg a parlament kormányhű többsége megszavazta a képviselői tiszteletdíjak 250 új

[1] Lásd: „Algéria, Szahara és kőolaj" c. cikket a Társadalmi Szemle 1961. júliusi számában.

Digitized by Google

frankkal való felemelését (4880-ról 5310 új frankra) és a Köztársaság Elnök Hivatalának 1962. évi költségvetését 2 263 000 új frankra emelte.

A lakbérek (amelyek jelenleg a fizetések 15 százalékát teszik ki), valamint a közvetlen és különösképpen a közvetett adók emelése növeli a dolgozók elégedetlenségét.

Kihasználva a termelékenység gyors növekedését — amely 50 százalékot ért el 1949 óta — a számukra előnyös adórendszert, a hatalmukat növelő gazdasági koncentrációt, a kapitalista monopóliumok további extraprofithoz jutnak.

A „rentabilitásra", a termelékenység növelésének szükségességére, a Közös Piacon belül versenyképes eladási árak szükségességére hivatkozva a kormány és tanácsadói bizottsága meggyorsítja a tőkekoncentrációt az iparban, a mezőgazdaságban és a kereskedelemben, a kis és középvállalatok vesztére.

Egyre több a tönkremenő kisebb vállalat, vagy ezek beolvasztása a nagy vállalatokba; a termelés összevonása és szakosítása. Tanulságos az autóipar példája: a háború előtti 30 francia autómárkából mindössze 4 maradt fenn. Ezzel egyidejű a törekvés a párizsi kerület nagyvállalatainak decentralizálására, hogy ezeket mezőgazdasági körületekbe helyezzék át, ahol több és olcsóbb a munkaerő. Ezzel is igazolják, hogy a tőkéseknek óriási összegeket juttatnak szubvenciók és adócsökkentések formájában.

A kereskedelemben a nagyáruházak és „szuperpiacok" fejlesztését segítik elő a „felszerelési pótlékok" címén nyújtott állami szubvenciók. Így tűnik el 50 000 kiskereskedő. A Kis- és Középvállalatok Szervezete tiltakozó akciókat készít elő.

A mezőgazdaságban a kormány kapitalista földreformot hajt végre, amelynek eredményeként 1965-ig el kell tűnnie 270 000 kis családi gazdaságnak. Ennek érdekében a kormány csak a nagyfarmok tulajdonosainak nyújt hitelt. Az iparcikkek árai sokkal gyorsabban növekednek, mint a mezőgazdasági termékek árai. Ezen termékeket egyenes adóval terhelik, amely a számos improduktív jellegű közvetítő haszonkulcsával párosulva, a fogyasztói árat sokszor a termelői árak négyszeresére emeli. A bérből és fizetésből élő városi dolgozók vásárlóerejének csökkentése a fogyasztás csökkenését eredményezte. Így míg sok ember nem eszik annyit, amennyire szüksége lenne és az árak emelkednek, árufelesleg képződik (például húsban) vagy pedig megsemmisítenek egyes termékeket.

A gaulleista kormány gazdasági, szociális és pénzügyi politikáját a kapitalista koncentráció jellemzi és a nagytőke profitjának jelentős növekedése a munkásosztály egyre erősbödő kizsákmányolásával és a többi dolgozó rétegek megsarcolásával párosul.

A monopolista államkapitalizmus fejlődésének továbbá jellemzője, hogy a trösztök felhasználják az államosítást is profitjuk növelésére. A kedvezményes tarifák révén a tőkések a vasúti szállításon, az áram- és gázfogyasztáson is nyernek. Ily módon csak 1960 folyamán 77 milliárd régi frank ajándékot kaptak a legnagyobb villany- és gázfogyasztók és 275 milliárdot az olyan üzemek tulajdonosai, amelyek a vasúton teli vagonokkal szállítják áruikat és nyersanyagaikat.

Digitized by Google

E kedvezményes tarifák jóval alacsonyabbak az önköltségi áraknál; a kormány viszont a kisfogyasztók számára emeli a tarifákat és ezekkel fizetteti meg a trösztöknek nyújtott előnyöket. A kormány az államosításokból eredő deficittel érvel akkor, amikor visszautasítja a vasutasok, valamint a villany- és gázművek dolgozóinak bérköveteléseit. Sőt, arra törekszik, hogy szembeállítsa az államosított szektor dolgozóit a kisfogyasztókkal.

*

A parasztok nagy tiltakozó mozgalmat indítottak: gyűléseket szerveztek, úttorlaszokat építettek... Míg ezelőtt a parasztok nem mindig értették meg a munkásság harcait és elítélték ezeket, most tudatára ébredtek az egységes megmozdulások lehetőségének. Annak ellenére, hogy a parasztszövetség vezetői többnyire nagygazdák, akik alapjában a kormány mellett állnak, a tömegek megmozdulásai arra kényszerítik őket, hogy akcióba lépjenek. Mivel a parasztság elégedetlenségének összes okai továbbra is fennállnak, újabb megmozdulások várhatók. Egyre nehezebbé válik annak a megvalósítása, hogy a mozgalmat a város és a falu dolgozóinak egymásra uszításával törjék le és így segítsék a kormányt. A 20 megyei egyezmény, amelyet a munkások és a parasztok szervezetei kötöttek (míg 1960-ban csak 4 ilyen egyezmény született) e kölcsönös közeledés fejlődését mutatja.

A Kis- és Középvállalatok Szövetségében tömörült kereskedők és iparosok is megmozdulásokat szerveznek.

A munkásosztály és szervezetei hivatottak arra, hogy az ellenállás élére álljanak, és valóban következetesen hajtsák végre felelősségteljes feladatukat. Miután a kormány visszautasította a béremelés kérdéseinek megvitatását, a vasutasok, a bányászok, a villany- és gázművek munkásai számos akciót és sztrájkot szerveztek.

Michel Debré miniszterelnök fenyegetőzött: „Lehetetlen eltűrni azt, hogy ez a mozgolódás szembehelyezkedjék a nemzeti érdekekkel és megbontsa a közrendet." Október 26-án a vasutasok és a metró dolgozói felléptek a veszélyben levő sztrájkjog — szabadságuk maradványainak — védelmében és városonként és építkezésenként változó ideig, egységes munkaszünetet tartottak. Ezek az akciók, amelyeket maguk a dolgozók határoztak el, sikerrel járnak. Sőt ezzel a módszerrel a helyi lehetőségek keretein belül mindenütt fejleszthető a harc. Mivel a munkáltatók javasolta 2 százalékos béremelést az államosított üzemek dolgozói keveselték, koordinált akciókat szerveztek (például a vasutasok és a villamosművek dolgozói november 28-án), és így fokról fokra növelték a mozgalom erőit, amelyhez a magánszektor is csatlakozott. A marseille-i kikötő munkásai 13—15 százalék alapbéremelést harcoltak ki 45 napig tartó egységes sztrájkkal. Elégedetlenségüket tudtára adták De Gaulle-nak is, amikor Marseille-ben járt.

A bérharcban az egység megállíthatatlanul fejlődik. A sikerrel folytatott sztrájkokat a helyi, néha iparági szervezetek közös felhívásai alapján szervezik. A munkások és tisztviselők, akikhez egyre több magasabb beosztású káder és műszaki sorakozik fel, felismerik, hogy az egység feltétlenül szükséges a kormány ál-

Digitized by Google

tal támogatott tőkésekkel szemben. Ebben a helyzetben a reformista és a keresztény szakszervezetek egyes vezetői azzal állnak elő, hogy „a CGT iránti kötelezettségektől meg kell szabadulni". Egy ún. „harmadik erő" megteremtésének a szükségességét hirdetik, amely kétfrontos harcot van hivatva vívni a tőkések és a kommunisták ellen. A tömegek növekvő egysége egyre hiábavalóbbá teszi ezen reformista törekvéseket.

Másrészt, a kormány a munkáltatókat erősíti a még megmaradt szabadságjogok elleni nagy offenzivájával. Célja a megfélemlítés és a munkásság akcióinak megbénítása. A tőkések elbocsátják a szakszervezeti küldötteket, munkáskizárásokat eszközölnek, támadást indítanak a sztrájkjog ellen. A szakszervezeti jogokért folytatott harc a legszorosabban párosul a bérharccal.

A kormánypárt egyébként arra törekszik, hogy osztálybékét, a tőke és a munka egységét hirdető szakszervezeteket hozzon létre, amelyek alapját képezhetnék a gaulleizmus szociális doktrinájának. A munkásság bizalma a CGT iránt növekszik abban a mértékben, amint egyre jobban meggyőződik arról, mennyire helyesen járt el a CGT, amikor egymaga arra hívta fel a munkásságot, hogy „Nem"-mel feleljen a gaulleista referendumokra.

A szociáldemokrata Force Ouvrière-ben tömörült munkásokkal való egységes akciók egyre közelebb hozzák a szerves egység megvalósításának idejét, amely megnyitná az utat a nagy jelentőségű változások előtt.

Kivéve az UNR (Új Köztársasági Szövetség) nevű kormánypártot, jelenleg az összes politikai pártok bírálják a gaulleista kormány belpolitikáját, amelyet még nemrég ők is támogattak.

Így a Szocialista Párt (SFIO) Országos Tanácsának legutóbbi ülésén kijelentették, hogy „a kormány és valóságos vezetője — a köztársasági elnök, hibát hibára halmoztak minden téren". A Radikális Párt kongresszusa aggodalmának adott kifejezést „a helyzet súlyosbodása láttán a belpolitikában, a külpolitikában és Afrika kérdésében". E kongresszus megállapította, hogy a kormány tevékenységének eredményei távol állnak meghirdetett céljaitól. Még a kereszténydemokrata MRP is, amelynek miniszterei részt vesznek a jelenlegi kormányban, „helyteleníti az Alkotmány jelenlegi torzítását, amely veszélyezteti a demokrácia jövőjét..."

Ezek a bírálatok egyre szélesebb néptömegek elégedetlenségének növekedését tükrözik és megerősítik a Francia Kommunista Párt értékelésének helyességét.

•

A fasizmus veszélye nő. Az OAS (Titkos Hadsereg Szervezete) plasztikbombás merénylői támadást indítanak az összes demokratikus erők ellen. Nemrég gyilkolták meg az algériai Force Ouvrière szakszervezet titkárát. Erejük nem abban a befolyásban rejlik, amellyel az országon belül rendelkeznek, hanem abban a támogatásban, amelyet a gaulleista rendszer fennállásának első percétől biztosított nekik. A nagy szakszervezetek ez év augusztus 3-án nagy jelentőségű közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben megegyeztek abban, hogy a fasiszta erők minden egyes újabb megmozdulására azonnali általános sztrájkkal válaszolnak. Azonban a CGT azon javaslata, hogy kö-

Digitized by Google

zös szakszervezeti frontot hozzanak létre az Algériával való tárgyalások kiharcolására, mind a mai napig nem talált visszhangra a reformista vezetőknél. A Franciaországban élő algériaiak nagyszerű felvonulása Párizsban, amelyet az FLN szervezett, s melyet a gaulleista hatalom kegyetlen fajgyűlölő módszerekkel elnyomott, közelebb hozta egymáshoz a szakszervezeteket az algériai háború elleni harcban. A harc fejlődésének új szakaszába lépett. Ennek bizonyítéka a francia munkások szervezett szolidaritása az algériai dolgozókkal.

A nagyarányú és egységes éhségsztrájk, amelyet a Franciaországban bebörtönzött algériai hazafiak tartottak élükön Ben Bellával és miniszterei vel, győzelemmel ért véget: az algériai hazafiak olyan bánásmódban fognak részesülni, mint a többi politikai foglyok és Ben Bella és társai részt vesznek majd a tárgyalásokon. A francia nép megmozdulásai most arra irányulnak, hogy minél előbb megkezdődjenek ezek a tárgyalások.

De Gaulle tábornok azzal manőverezik, hogy az önrendelkezésről tett nyilatkozatainak nem tesz eleget. A világ népei újra elítélték a gaulleista kormány politikáját az algériai hazafiakkal való bánásmódja miatt. Az ENSZ-ben nem akadt egyetlen olyan delegáció sem, amely az afrikai és ázsiai országok által benyújtott, a gaullizmus algériai politikáját elítélő határozati javaslat ellen mert volna szavazni.

A tilalmak és a rendőrség kivezénylése ellenére november 18-án 20 000 fiatal tüntetett Párizs utcáin ilyen jelszavakkal: „OAS-gyilkosok!", „Fasizmus nem lesz!", „Szolidarítás az algériaiakkal!", „Szabadságot a bebörtönzöttek-nek!".

A békemozgalom bizottságai november 29-én felvonulásokat szerveztek az egész országban a városházák elé. Az algériai háború befejezéséért, a fasiszta veszély ellen, az OAS puccskísérletei ellen folytatott harcban létrejövő egységfront sikeresen fejlődik az algériai háború 8-ik esztendejében.

E háború kitörésétől — 1954 november 1-től kezdve csak a kommunisták harcoltak egyértelműen, a népek önrendelkezési jogának elvi alapján. A többi pártok sokáig védelmezték az algériai nemzeti forradalom elnyomására való törekvést, azzal az indokolással, hogy francia megyék sorsáról van szó, amelyek lakosságának egy tizedét európaiak képezik. Ezek a pártok nem támogatták a tűzszünetért folytatott harcot, de támogatták a választási komédiákat és még egy évvel ezelőtt az „algériai harmadik erő" megteremtésének gondolatát védték. Ez pedig arra irányult, hogy algériaiakból olyan végrehajtó szervet létesítsenek, amely a francia imperializmus érdekeit érvényesítené az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormányának törekvéseivel szemben.

E zavartkeltő és a tömegeket lefegyverző jelszavakat elsöpörte az egységes algériai nép hősi harcának fejlődése Ideiglenes Kormányával az élen, amint azt az algériai tömegmegmozdulások is bizonyították. Nagy szerepet játszott az, hogy a harcot a világ összes népei támogatták, valamint az a felvilágosító és szervező munka, amelyet a munkásosztály és pártja fejtett ki.

A fasizmus veszélyét Franciaországban növeli Bonn és Párizs reakciós szövetsége. A nyugatné-

Digitized by Google

met imperializmus háborús veresége után 16 évvel új haderővel rendelkezik, amely ma Nyugat-Európa legerősebb hadserege.

A gaulleista kormány azt állítja, hogy a Bundeswehr csupán védelmi haderő. A valóságban viszont itt olyan zsoldoshadseregről van szó, amely már követeli atomfegyverekkel való ellátásának meggyorsítását.

A nyugatnémet militarizmust ugyanazok a monopóliumok támogatják, amelyek annakidején Hitlert, és ezek újra behatolnak a francia kapitalista vállalatokba is. Ezek annál veszélyesebbek, mert olyan ipari hatalmat és szervezetet hoztak létre, amely a legközelebbi jövőben lehetővé teszi számukra atombombák gyártását. Nem titok, hogy német szakemberek már részt vettek a szaharai francia atombomba-robbantásokban. Az NSZK revansista háborús politikáját támogatja és szítja a gaulleista kormány, amely még tovább megy ezen a téren, mint londoni és washingtoni kollégái.

Azzal, hogy a Szovjetunió békejavaslatait úgy állítják be, mint valami fenyegetést, a francia vezetők nagyarányú szovjet- és kommunistaellenes kampányt folytatnak. Bár a Hruscsov franciaországi látogatásáról 1960 márciusában kiadott hivatalos kommüniké szerint „a két államférfi elismeri, hogy a német és a berlini kérdés eredményes tanulmányozása egyezmény megkötése céljából és kölcsönös véleménycsere alapján, nagy szerepet fog játszani az európai és a világbéke és biztonság fenntartásában és biztosításában". De Gaulle tábornok nyilvánvaló rosszakarattal válaszol arra a felhívásra, hogy kössenek békeszerződést a két Németországgal, sőt újabb katonai egységeket küld Nyugat-Németországba. Elárulja a fasisztaellenes ellenállási harc eszméit, amikor a Bundeswehrnek engedélyt ad arra, hogy gyakorlótereket létesítsen Franciaország területén. Nem ismeri el a békeszerető Német Demokratikus Köztársaságot, amely kiirtotta a nácizmus gyökereit is. A valóságban a Bonn—Párizs tengely a francia és a nyugatnémet imperializmus nehézségei növekedésének bizonyítéka, amely nehézségeket elmélyítették az NDK augusztus 13-án tett védelmi intézkedései. Most nagyon erélyesen tiltakoztak a Szovjetunió által végrehajtott nukleáris kísérletek felújítása ellen, és ugyanakkor a francia atombombák ott robbannak a szaharai sivatagban, növelve a NATO katonai erejét.

A szovjetellenes rágalmakkal szemben nagy ideológiai felvilágosító munkára volt szükség ahhoz, hogy megértessék a francia néppel azt, hogy a kormánynak a német kérdésben folytatott politikája háborús veszélyt rejt magában és nemzetellenes.

A gaulleista kormány tovább fokozza a nemzetközi feszültséget, amely segíti abban, hogy hatalmon maradjon. E feszültségre hivatkozva támad a még megmaradt demokratikus jogok ellen.

A német veszély elleni harcban az akcióegységet nehezebb megvalósítani, mint a gazdasági harcokban, a fasiszta törekvések ellen vagy az algériai béketárgyalások megkezdéséért folytatott harcban. A tömegek még nem látják világosan, hogy itt egy és ugyanarról a harcról van szó. A burzsoázia úgy állította be a bon-

Digitized by Google

ni revansistákkal való szövetséget, mint francia—német kibékülést.

A Francia Kommunista Párt — amelyet 1945-ben a 75 000 kivégzett pártjának neveztek — a nemzeti érdekek és a proletár internacionalizmus elvi egységéből kiindulva nagyméretű felvilágosító munkába kezdett. Ujjá kellett éleszteni a német militarizmus elleni kampányt, amely a múltban nagy megmozdulásokat eredményezett, így az Európai Védelmi Közösség elleni akciókat, Speidel tábornoknak a NATO vezérkarába való felvétele elleni mozgalmat, a német felfegyverzést hivatalosan elismerő londoni és párizsi egyezmények elleni tüntetéseket. Ezeket az akciókat annak idején még baloldali polgári politikusok is támogatták, mint például Mendes-France.

Nagygyűléseken emlékeztek meg az Ellenállási Mozgalom mártírjairól. Chateaubriand-ban, ahol 1941 októberében 27 kommunistát végeztek ki, e gonosztett évfordulóján 15 000 ember tüntetett a német militarizmus ellen. Mont Valérien-en 25 000 párizsi adott hangot annak, hogy nem felejtették el a német militarizmus gaztetteit; azt követelték a kormánytól, hogy írjon alá békeszerződést a két német állammal. Október 19-én 30 000 fiatal vett részt 300 háborúellenes tüntetésen, amelyeket a Kommunista Ifjúsági Mozgalom szervezett. Különböző demokratikus szervezetek megemlékezéseket, vándor-nagygyűléseket szerveznek a hitleri fasizmus bűntetteinek színhelyein. A háború nem elkerülhetetlen, de a békét csak a tömegek mozgalma biztosíthatja.

•

A gazdasági harcok, amelyeket a gaulleista hatalom — a monopóliumok hatalma — politikájának terhei következtében a munkásosztály és más dolgozó rétegek folytatnak, bizonyos engedményekre kényszeríti a rendszert. Lényeges és tartós eredményeket azonban csak komoly politikai változás biztosíthat. Tudatosítani kell a tömegekben, hogy a béremelés megtagadása, az Algériával való tárgyalások megkezdésének elhúzása, a katonai kiadások növelése, a német revansisták támogatása, a fasizmus erősödése, a közoktatásügy elhanyagolása stb... mind az Ötödik Köztársaság „rendszeréből" fakad és hogy ezt a rendszert kell megváltoztatni az összes erők és mozgalmak összefogásával. Ezért javasolta a Francia Kommunista Párt a többi demokratikus pártnak, nevezetesen a szocialistáknak, hogy lépjenek fel egységesen: — az algériai kérdés békés megoldását célzó tárgyalásokért, az önrendelkezés jogának és az algériai terület egységének megvalósításáért; — a két német állammal való béke-egyezmény megkötését célzó tárgyalásokért és Nyugat-Berlin szabad és demilitarizált várossá nyilvánításáért; — az atomfegyverek betiltásáért, a tényleges és ellenőrzött leszerelés politikájáért, a békés egymás mellett élésért és együttműködésért kivétel nélkül minden néppel; — a proporcionális és egyetemes választások útján létrehozandó Alkotmányozó Gyűlésért, hogy az feltámassza és megújítsa a köztársasági intézményeket és a nemzeti életet a következő elvek alapján:

a) A kormányt egykamarás nemzetgyűlés választja, amelynek a miniszterek felelősséggel tartoz-

Digitized by Google

nak. A képviselőket proporcionális választójog alapján választják és visszahívhatók.

b) Az összeesküvő szervezeteket feloszlatják, a hivatásos hadsereget megszüntetik; demokratizálják és megtisztítják a rendőrséget, a fegyveres erőkkel kizárólag a nemzet rendelkezik.

c) Az önkormányzati szervek jogait kiszélesítik és tiszteletben tartják. Megszüntetik a prefektusok intézményét. A bírákat választják.

d) Államosítják a monopóliumokat: az atomipart, az olaj- és földgáztermelést, a vasipari és vegyipari nagyvállalatokat, a hajózást, a bankokat, stb.... Az összes államosított vállalatokat következetesen demokratikus vezetés alá helyezik. A nemzetgazdaság alapvető ágait hatalmas mértékben növelni kell.

e) Emelik a monopóliumok által kifosztott munkások és egyéb társadalmi rétegek életszínvonalát, teljesítik sürgős követeléseiket a városban és a falun. A kultúra és a közoktatás terén alapvető demokratikus reformok hajtandók végre. Vissza kell állítani az állam és az iskola világi jellegét. Az ifjúságnak biztosítani a tanuláshoz, a munkához, a pihenéshez és a sporthoz való jogát.

Ezek a főbb pontjai a Francia Kommunista Párt XVI-ik kongresszusa által javasolt programnak, amelynek az a célja, hogy kivezesse az országot a zsákutcából, amelybe a gaulleista kormányrendszer 3 év alatt juttatta. Ez a program jelentős reformokat biztosítana, ugyanakkor garantálná egy igazán demokratikus rendszer normális funkcionálását.

Most, amikor a Szovjetunió csodálatos Programjának ismeretében újabb tért hódítanak a kommunizmus eszméi, a demokratikus ujjáéledés Franciaországban kétségkívül új perspektívákat nyitna magának a rendszernek a megváltoztatása előtt is.

André Gouillou

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Mihail Solohov: Feltört ugar

Megjelent immár magyarul is Solohov új regénye, a szovjet mezőgazdasági kollektivizálás nagy ábrázolata, a *Feltört ugar*, amelynek korábban írt és kibocsátott első felét *Új barázdát szánt az eke* címmel ismerte és szerette meg a magyar olvasó.

A most már kiteljesült alkotás bizonyos értelemben a szocialista realizmus egyik minta-alkotása. Éspedig abban az értelemben, hogy egy aktuális népi-politikai feladat megoldásához nyújt segítséget, teljes gyakorlati és művészi sikerrel. A mezőgazdasági kollektivizálás ez a feladat, abban a formában és azokkal a részproblémákkal, amelyben s amelyekkel a Szovjetunióban mintegy három évtizeddel ezelőtt felvetődött és megoldásra várt.

Teljes gyakorlati és művészi sikerrel — írtuk. Tehát úgy, hogy a regény kitűnő praktikus segítséget nyújtott — és túl a Szovjetunión: nyújthat — a kollektivizálás végrehajtóinak, s a gyakorlati segítség hatályosságát rangos művészi megoldásokkal biztosította. A gyakorlati segítés sikerének azonban egyéb feltételei is voltak. Így talán elsőrenden a tüzetes tárgyismeret. Solohovnak úgyszólván a tenyerében van a kozák falu mindennapi élete, tenyerében a gazdálkodás minden fortélya. Sehol sem kapni rajta tárgyi mozzanatok impresszionisztikus elmosásán. A földet és a munkát nem irodalmi emlékekből, nem másodlagos halványságban, nem „költői foltokban" ábrázolja, hanem az olyan ember biztonságával, aki otthon van a kiforduló rögök, a párálló barom és a cserzett markok világában. De ez még nem minden, ha tárgyismeretről van szó. Solohov tévedhetetlenül biztos a kolhoz-szervezés és a pártélet dolgaiban is, és apróra ismeri azoknak az éveknek a történelmét is. Kisebb író kezén ez a hatalmas tárgyismeret talán terhesen mutatkozott volna meg. Talán megfeküdte volna az olvasót, és az instruáló, pedagógiai tolakodás érzését keltette volna. Solohov írói biztonsága, művészi tapintata itt is győzedelmeskedik. Pompás, szuggesztív történetet, izgalmas példasort ad, de nem oktat, nem preceptorkodik. Az olvasónak szívbeli és elmei élményévé lesz a Gremjacsij Log-i história, s megtanulja belőle a falu forradalmát, anélkül, hogy „tanították" volna rá.

Minthogy az új kötet jóval később született, mint az első rész, felmerülhet a kérdés, hogyan viszonylik a második kötet az elsőhöz, van-e különbség a két rész között az alkotó módszerben, netalán a művészi szintben.

Kétségtelen, hogy az első kötethez képest a most megismert másodikban kevesebb — s a cselekmény haladtával *egyre* keve-

Digitized by Google

sebb — a közélet, a szorosabb értelemben vett kollektivizálás rajza. Nem mintha a magánélet mozzanatain nem tetszenék föl finom áttételekben a közváltozás, nem mintha a figuráknak akár legintimebb élményeit is nem színeznék gyöngédebben vagy nyersebben az egész falusi kollektívát megmozgató események. Csak éppen az író egyre jobban „belefeledkezik" az emberek kisvilágába, egyre bátrabban és tartósabban leli kedvét mindannak az aprólékos kifestésében, ami nem „logikusan" és nyilvánvalóan függ össze a kolhoz forradalmával. Könnyű volna a szerkezeti tagok oldalszámos felmérésével bizonyítani, mennyivel többet beszél itt Solohov szerelemről, mint birtokpolitikáról, s mennyivel több tér jut zamatos népi anekdotáknak, mint a mű első kötetében. Magában Davidovban, a leningrádi munkásban is, akit az első részben — nagyon is érthető módon — erősen kisajátított, lekötött a politikai feladat és az ezzel szervesen kapcsolatos törekvés: beletanulni a mezőgazdaság titkaiba — magában Davidovban is kialakul egy „humanisztikus" egyensúly: különféle szerelmek szövevényeibe bonyolódik. S politika és szerelem nála sem jelentkezik egymástól hermetikusan elzárva. Az izgató, zülló Luska ártalmasan illeti a Davidovra bízott politikai érdekeket, a szelíd, áldozatos Varka meg szerencsésen, építően.

Mi indokolja ezt a jelentős eltolódást a közélettől a magánélet felé? S mi ennek az elmozdulásnak művészi-eszmei célja? Mit mond mindezzel Solohov?

A mozdulás középponti értelme nyilván az, hogy a politikai munka haladtával, a közgondok csillapodtával, a kolhoz, illetve a szocialista életforma fokozatos szilárdultával ismét színre lépnek, újra követelik jogaikat a magánemberi vonatkozások. Hogy az író úgy odaadja magát szerelmi és egyéb magángondoknak, azzal közvetve és mintegy a dolgok visszájáról, tehát igen hatásosan, művészi erővel érezteti a falu — és azontúl az egész szovjet nép — lassú megnyugvását, az új életforma érését. Az író valamelyest megnyugodott a szocialista mezőgazdaság sorsa felől, s nem sajnálja az időt az emberi apróságoktól. Sőt! Mintha pótolni szeretné, amit ezen a téren vesztett, mulasztott.

De nem szabad ezt a magánélet-közélet „ellentétet" úgy felfogni, mintha különnemű valóság-elemek csereberéjéről vagy kiegyensúlyozásáról volna szó. Ismételjük: hogy az író odaadja magát szerelmi és egyéb magángondoknak, azzal közvetve, művészileg igen hatásosan az új életforma érését érezteti. Solohov fölöttébb tudatos, eszközeit nagy gonddal latoló mester, s a legtávolabbról sem érintheti a gyanú, hogy valami könnyelmű lazaság és belső ellenőrizetlenség bontatta meg vele a kollektív és privát mozzanatok korábbi arányát. Nyilvánvaló, hogy az egyéni élet momentumainak szaporodása a falu politikai-gazdasági meghiggadásának is fokmérője. S ezzel a kettős, mondjuk: „váltógazdaságos" ábrázolásmóddal Solohov az élet, a valóság eltagadhatatlan egységét is szuggerálja.

A regénynek egy magyar kritikusa sokallotta azt az anekdotasort, amely Scsukar apó révén kerül a regénybe. Talán nem ok nélkül. Az izgága, locsi-fecsi öreg — részint szenilisen patakzó me-

Digitized by Google

séivel, emlékeivel — mintha túlságosan is hozzánőtt volna az író szívéhez, mintha a kelleténél többet lődörögne és csatarászna a színen. Mintha a szükségesnél jobban elvonná az olvasó figyelmét attól, ami a regény mondanivalójának mégis csak lényege: a szocialista falu megteremtésének történelmi pillanatától. Mindebben a kritikusnak igaza lehet. Ám ennek a figurának a megítélésénél arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy elsőrenden ez a szaporaszavú, tökéletlen apóka hinti meg a regény lapjait a humor ezüstjével-aranyával, a hol groteszkül együgyű, hol ravaszdian bölcs népi derű színeivel. És milyen győzelme ez a kommunizmusnak és a kommunistáknak, hogy ez a füllentgető, vén széltoló, ez a már-már falubolondja, ágról-szakadt alig-ember a regény végén olyan mélységesen költői, olyan ellenállhatatlanul tiszta gyásszal tapad Davidov sírjához és emlékéhez! Nem kevesebbet éreztet ezzel a gyásszal Solohov, minthogy az igaz kommunista számára nincs — vagy: szinte nincs — áthatolhatatlan lélek, s hogy a legelvesztettebbnek tetsző emberről sem szabad könnyűszerrel lemondani. A Gremjacsij Log-i kommunisták nemcsak a habókos szószátyárt látták meg Scsukar apóban, hanem a dolgozó embernek olyas-amilyen maradványait is. S azzal, hogy meglátták, föl is emelték az elaggott roncsot. S ez a „privát" győzelem a szocialista falu építésének egyik nagy jelképes mozzanata! Még akkor is, ha az ütődött apókát korántsem valami elvi-eszmei-ideológiai megvilágosodás vonta oly testvéri közelbe a leningrádi munkáshoz, mint inkább az a meleg, valódi emberség, amely ennek a munkásnak minden szavából-tettéből sugárzott.

Vannak olvasók, akik a második részt élénkebben tagoltnak látják, az első részt inkább egyöntetűnek. A második rész fejezeteiben jólrendezett képsort, az első kötetben regényszerűbb hömpölygést vélnek fölfedezni. Mi ennek az olvasói benyomásnak az oka, alapja?

Nyilván az, hogy az első részben kevesebb az anekdotikus elem és a privát jellegű epizód. Az olvasó figyelme a fő feladat, a kolhozszervezés gondjára irányul, s a szervező harc menetét viszonylag ritkán akasztják el mese-késleltető mozzanatok, ilyen-olyan kitérők. Innen az egyöntetű benyomás. A második kötetben, mondottuk, jóval több a magánéleti mozzanat, jóval több az atmoszféra-színező, betétszerű anekdota. Ezek a részletek el-elakasztják a kolhoz-harc menetét, belemetszenek a mese egységes fonalába. Indokolt-e művészileg-ideológiailag ez a módszer, a módszernek ez a változása?

Úgy tetszik, igen. S itt, új hangsúllyal, érintenünk kell az imént mondottakat is. Az első rész párhuzamosan született a mezőgazdasági kollektivizálás nehéz, küzdelemes esztendeivel. Abban a részben a komor harc még nem tűrte olyan mértékben a humoros közjátékot vagy az érzelmes epizódot, mint a második részben. A kockán forgó érdekek még súlyosabban foglalkoztatták a szovjet világot, semhogy a főprobléma vonalára ráburjánozhatott volna a tréfa, a szerelem, a lazán odatartozó apróság. Az a történelmi periódus egy fokkal aggodalmasabb, feszültebb figye-

Digitized by Google

lemmel követte a fővonalat, exisztenciálisabb feszültséggel várta a dolgok kibontakozását, a harc végső eredményét, mint a második kötet készültének korszaka. Ebben a menetben anekdotákkal elborítani, szerelmi és szeretkező jelenetekkel tarkítani a történést, annyit jelentett volna, mint könnyelműen venni valamit, ami mindennél súlyosabb volt azokban az esztendőkben. Annyit jelentett volna, hogy az író nem él együtt elég szervesen a néppel, nem pontosan a nép fájdalma-reménye lüktet benne.

A második rész módszerét az alkotás retrospektív jellege határozta meg. Mikor Solohov ezt a részt írta, a harc már eldőlt, s a szovjet parasztság javára dőlt el. Ez a históriai tény nyilván a felszabadulás érzetével töltötte el az írót, s ez a felszabadulás érzik az új mese „lazább" szövésén. S az új mese szocialista olvasója, aki maga is túl van már a harcok tragikus feszültségén, s maga is a végső győzelem pozíciójából pillant vissza a múltra, természetesnek tartja, megérti és élvezi ezt a lazább, derűsebb, oldottabb ábrázolásmódot. Ez lehet alkotáspszichológiai magyarázata a két regény-részben mutatkozó módszer-különbségnek. Tegyük hozzá: ez a különbség nem túlzottan nagy. Az első részben is van humor és epizódikus elem, s lényegileg a második rész is jól tartja a mese folyamatosságát.

Bármennyi is az új könyvben az önfeledt tréfa, a szerelmes enyelgés és a derűs munka, a Feltört ugar nem téved át az idillbe. Az előző rész azzal végződik, hogy Jakov Lukics, a kulák, aki már-már szabadulni szeretne ellenforradalmi kapcsolataitól, egy éjszaka hazatérve, megint ott találja házában a korábban ott rejtegetett fehér tiszteket. „Amikor Jakov Lukics meghallotta Polovcev tompa, mély hangját, erőtlenül a falnak támaszkodott hátával, a fejéhez kapott... *Kezdődött újra minden.*" A szedésben kiemelt szavakat az író húzta alá. Nyilván azért, mert nyomatékosan akarta éreztetni, hogy azokban az esztendőkben, a szocialista építésnek abban a fázisában még a szovjet történelem ki nem iktatható elemei közé tartozott az ellenforradalommal való harc, s hogy aki nem számolt a fehérek alattomos késeivel és eldugott puskáival, az tökéletlen számvetést csinált. S valóban, a Feltört ugarban szó sincs a következetes és végső idillről. Pisztolyok durrannak, kézigránát robban, s nemcsak a fehérek maradnak holtan-véresen a falu porában, hanem a legjobb kommunisták is.

S mindazt, ami az ellenforradalomból közvetlenül, testi közelből érinti a Gremjacsij Log-i történet figuráit, mintegy premierplanban látjuk, élesen meg- és átvilágítva, szuggesztív művészi ábrázolatban. De az ellenforradalmi mozgalom *egészéről* csak likvidáltatása után kapunk képet, akkor, amikor a déli országrészen szervezkedő kárhozatos erőket a szovjethatalom végképp felgöngyölítette. S ez a kép sem tüzetes, színes vagy élő. Mintha újsághírt vagy történelmi tankönyvet olvasnánk: tizenöt tárgyias, szürke sor mondja el a felszámolás történetét. Nem tüzetes, nem színes, nem élő ez a záró referátum, de azért megvan a maga sajátos művészi ereje. Éppen ez a hidegen kopogó, ítéletszerű közlésmód alkalmas rá,

Digitized by Google

hogy a kompozíciónak ezen a zárópontján meggyőzze az olvasót, hogy amit most megtudott, az valami végleges, korszakhatárszerű, nemcsak a regényt, hanem a szovjet történetnek egy fázisát is lezáró nagy esemény volt. A szovjet parasztság a nyugalmas, biztonságos munka napjaiba lépett át, legalábbis, ami a belpolitikai helyzetet illeti.

Amit Solohov a Feltört ugarban sem ad a Csendes Don szintje alatt, az elsősorban a lélekrajzolás. Figurái, a fontosabbak is, a mellékesebbek is, távol vannak minden merev, gépi álemberségtől: élők, mozgalmasak, s ha másmás arányban is, de gyöngékkel és erényekkel megvertek-megáldottak. Ahány jelentősebb figura, annyi jól megvésett egyéniség. Talán egyetlen alakot sem lehetne itt példának említeni a sémás angyalördög kontrasztra. A legpozitívabb figura, Davidov, a munkásosztály reprezentása, a párt küldötte, a kollektivizálás vezetője gyötrelmes vivódások óráit éli meg. Nem elveiben lepi meg holmi gyöngeség, ott nincs semmi baj. De kétségek fogják el egyszer-másszor az eszközei célszerűségében, s megdöbben, mikor rá-ráébred, hogy személyes, szenvedélyszerűen feltámadó emberi érzései kátyuba vihetik politikai terveit, elakaszthatják küldetése végrehajtásában. S a rendíthetetlen bolsevik Nagulnov milyen megejtően naiv a maga aránytalan és könyörtelen szorgalmában, amellyel ki akar emelkedni paraszti tudatlanságából, s milyen sajátos pszichológiai tökélyben párosul ez a naiv kultúra-vágy a féktelen, akár a törvényen is áttipró politikai indulattal! És Razmjotnov, a családra vágyó, érzelmes, sokat szenvedő kommunista paraszt, a maga darabos, hol kemény, hol ellágyuló természetével, hol zordan férfias, hol meghatóan gyermekded hangulataival vagy a nagyon komplikált, furcsa Scsukar apó, akiről már szólottunk. Nem egysíkúak a nő-alakok sem. Meg Luska sem az, a ledér falusi lepke, mintha ő benne is különös, jó értelemben ígéretes erők lappanganának, s olyan szenvedélyek, amelyekben valami morális, emberi plusz is van mindazon felül, amit vulgárisan megfogalmaz róla a falu szája. S az álmatag, méla Varjuhában micsoda energiák lobbannak, mikor sorsa fordulatához ér, micsoda szintje-fölötti, váratlan áldozatok forró készsége csap ki a szívéből!

De nem sémás figurák az ellenforradalmárok sem.

Jakov Lukics, a fehérek Gremjacsij Log-i „támaszpontja", a bestiális anyagyilkos — mintagazda. S ha Polovcev kapitány be nem szervezi az ellenforradalomba, alighanem megtalálja az utat a kollektivizált faluhoz. De az ilyen szervezkedésnél aki á-t mondott, annak már b-t is kell mondania, és Lukics, aki lassanként már azt sem tudja, hogy a nyakára telepedett fehér tiszteket gyülöli-e jobban, vagy a falu kommunistáit, végül is a törvény kezére kerül. Összetett figura ez a Lukics: hasznos és kártékony, gyáva és vakmerő egyszerre. De még Polovcev sem unalmas séma, nem egysíkú, egyöntetű ördög. A vadállati kegyetlenségben méltó mestere Lukicsnak, de itt-ott hisztériás elgyöngülések „humanizálják" jelleme embertelen, rideg vonalát. És az is Solohov emberábrázoló erejét dicséri, hogy a másik fehér tiszt, Lja-

Digitized by Google

tyevszkij hadnagy, merőben más típus, mint Polovcev. Az író az ádáz fenekedésben, az állati indulatok zavarosában, a gyilkos gyűlölet és végső elvetemültség vak mélységeiben is élesen elütő változatokat talál, a legvadabb ellenforradalmiság „uniformisában" is individuális vonásokat húz alá.

Az új regény egyik szovjet méltatója azt írja, hogy a Feltört ugar tragikus mű, anélkül, hogy pesszimista volna. Ebben sok igazság van. S ha a görög tragédiákat emlegetjük Davidov sorsával kapcsolatban, annak is van értelme. Mert a regénynek annál a mondatánál, hogy „Davidov éjjel meghalt", valami katarzisszerű megrendülést érzünk. Katarzisszerű megrendülést, de nem a görög tragédiák nyomán kelt régifajta katarzist. Itt nem abban nyugszunk meg — illetődötten és megtisztulva —, hogy a legnagyobb akaratoknak és legfenségesebb becsvágyaknak is el kell bukniok, ha túllépnek az erkölcsi világrend törvényein, hanem valami másban. Abban, hogy a legnagyobb egyéni értékek, a legbecsesebb egyéni életek is méltó áldozatok az emberi jövendő ügyéért. Itt a kommunista, a forradalmi hősi halál keltette „katarzis" az olvasó nagy jutalma, nagy építő nyeresége. S csak természetes, hogy egy olyan mű, amelyet az olvasó ilyen nyereséggel tesz le a kezéből, még akkor sem pesszimista alkotás, ha legvonzóbb, legtartalmasabb hősei, holtan maradtak is a küzdelem porondján.

A szovjet kritika bőven foglalkozik az új Solohov-regény líraiságával is. Hol kell keresnünk a Feltört ugarban ezt a líraiságot? Hol bújkál, milyen módon nyilatkozik, milyen elemeken sugárzik át? Mert nyíltan nemigen jelentkezik.

Nyíltan nem, de közvetve annál inkább.

Például a természeti képeken át.

Az események menetét, a váltakozó mozgóképek sorát Solohov természeti képekkel szakítja meg, illetve köti össze. Ezek a képek nem kimért távközökben jelentkeznek, még csak nem is következetesen a fejezetek élén (a Feltört ugar huszonkilenc fejezetéből csak négy vagy öt indul ilyen leírással!), hanem valami belső szükség nehezebben elemezhető parancsára. Az író nem bravurosan formázott díszekkel terheli meg a mese fonalát. Ezek a képek szerves elemei a kompozíciónak, s a maguk módján éppúgy a kibomló eszmét szolgálják, mint a mesének akár legkiugróbb mozzanatai. Az első fejezet élén felragyogó nyári táj, ahol a föld megduzzadt az esőtől, a somkóró mézes illata szétömlött az egész falun, az őszi gabona tömör, sötétzöld falként húzódott a szemhatárig, a tavasziak meg csodálatosan bokrosodó hajtásokkal ragadták el az embert s a sztyeppe olvan volt, mint „a szoptatós fiatal anya — szokatlanul szép és higgadt, egy kissé fáradt, de csak úgy ragyog rajta az anyaság gyönyörű, boldog, tiszta mosolya" — ez a nyári táj az első fejezet, tehát az egész könyv élén úgy hat, mint gazdag nyitány valamely nagy zeneműben, nyitány, amely jelképesen, tömörítve adja a mű kibontásra váró nagy motívumait. Csupa ígéret, csupa optimista várakozás ez a féllapnyi rajz, ízeiben, színeiben mintegy megsúgja a diadalmas véget. S egyben a Solohov-i líra tipikus

Digitized by Google

hordozója! A szemérmes Csehov egy novellájában váratlanul és éppen ezért nagyon hatásosan egy sztyeppei tájat rajzol le, tüzetesen, szenvedélyes gonddal, szinte alig tudva megválni tőle. Ez a rajz fölér egy vallomással, szerelmi vallomással az orosz házához. Pedig semmi nyílt lírai közlés nincs benne, pusztán a tüzetesség, a szenvedélyes gond ad vallomás-ízt a leírásnak. Solohov nem csehovi művész-típus, de líraisága valahogy ezen a csehovi módon nyilatkozik. Amilyen élveteg gonddal festegeti a somkórós csordalegelőt, a júniusi mező tajtékos tócsáit, az őszi búza bokros zöldjét, amelyet dérrel ezüstöznek a reggeli fagyok, vagy a sztyeppét, amely „a szélben hatalmasan és egyenletesen lehelte egész hatalmas melléből a lekaszált fű részegítő és egy kissé mindig szomorú illatát" — abból kihallani a lírát, a gyöngéd és mégis izzó szerelem-vallást a honi tájnak. Minden szín és minden forma több itt az írónak — bízvást mondhatjuk: a költőnek — mint egy ábrázoló művészet rangos kelléktárának valamely eleme. Solohov nemcsak a művész módján, hanem a hazájába szerelmes orosz ember módján is kötődik ezekhez a somkórókhoz, tócsákhoz és a lekaszált fű részegítő-szomorú illatához. Szerelmet sokféleképpen lehet vallani, például úgy is, hogy három jelzőt írunk le kettő helyett, s egy árnyalattal mélyebbre festünk egy színsávot a szokottnál.

Ilyen módon süt ki Solohov lírája a regény egyéb mozzanataiból is. Davidov alakjában az író hős-eszménye, a költő rejtett ábrándvilága szilárdul emberré, valósággá. Solohov azt vallja meg a leningrádi munkáson, az új kolhoz elnökén keresztül, amit a kommunista építés hőseiről álmodott. S ami átfutó negatívum kiütközik Davidov figuráján, abban az író óvó-szerető aggodalma konkretizálódik. Így sugárzik Solohov forró nép-szeretete a darabos, furcsa, de tündöklően tiszta hitű kommunista paraszton, Nagulnovon, vagy a bolondos Scsukar apón is.

Hogy a Feltört ugar immár befejezetten áll előttünk, nem térhetni ki a Csendes Donnal való egybevetése elől sem. Az új regény a Csendes Donnal szemben (emlegetett szerkezeti „lazasága" mellett is) valamelyes, klasszikusba hajló, számítottabb egyensúlyt, zabolázottabb képzeletet mutat. Összefogottabb a másik regénynél, körülírtabb. Maga a tárgy is így kívánja amely a Csendes Donénál kisebb: nem az egész szocialista forradalom sorsáról szól, hanem a már győzelmesen megvívott forradalom további útjának egyik ágáról. Ha sugárzásában az új téma az egész szovjet parasztság sorsát érinti is, konkrét jelentkezésében mégis csak egyetlen faluban zajlik, s a Csendes Don földrajza sokkalta tágabb, változatosabb.

Az új regény a szovjet történelemnek viszonylag higgadtabb érveit ábrázolja, mint a Csendes Don, s higgadtabb maga a mű is. Céltudatosan, célszerűen sorakozó jeleneteiből kristályos áttekinthetőséggel épül ki a kolhoz kollektívája, amelynek egyedeit oly sokféle erő húzgálta szerteszét, keresztül-kasul. A Feltört ugar tudatos architektúrájával szemben a Csendes Donban — úgy tetszik — az írói élmények itt-ott még telhetetlenül torlódnak, ismétlődve duzzadoznak.

És mégis, az új mű csöppet

Digitized by Google

sem borítja homályba a régit. Ha egyes minőségi mozzanataiban a Feltört ugar példásabbnak tetszhetik, s nyilván példásabb is a Csendes Donnál, végelemzésben a Csendes Don megtartja csúcsrangját az egész Gorkij utáni szovjet irodalomban, s így persze a Solohov-i életműben is. A régi regény nemcsak külső méreteiben hatalmasabb — ami nem feltétlenül jelentene sokat —, hanem belső arányaiban is. Témájának tágabb voltát már érintettük, de arról is szólni kell, hogy ez a téma — a forradalom sikere vagy kudarca, az emberiség szabad vagy szolgai holnapja — dúsabban veri föl az író belső világát, *még* dúsabban, mint a Gremjacsij Log-i viadal. A sorsdöntő Don-i harcokra *még* több izgalommal, *még* viharosabb érzésekkel, *még* hullámzatosabb gondolatsorokkal reagál Solohov, mint Davidovék küzdelmeire. A Feltört ugar rendezettebb alkotás a Csendes Donnál, a Csendes Don hatalmasabb és gazdagabb. A Feltört ugar is ihletett szolgálat a szocializmus formálásában, ihletett és gyakorlati szolgálat — a Csendes Don még ihletettebb szolgálat, s ha gyakorlatinak nem is mondhatjuk olyan értelemben, mint az új regényt, kétségkívül mélységesen gyakorlati is, a szónak egyetemesebb, a gyökerek forradalmasítására utaló, nép-átnevelő, nép-megváltó értelmében.

Végeredményben a két nagy mű kiegészíti egymást, cikliku-san is felfogható. Az első a honfoglalás eposza, a második a berendezkedésé a meghódított földön. És „trilógiás" beidegzettségünk és igényünk a ciklusnak egy harmadik tagját is elképzeltetheti velünk: túl a honfoglaláson, túl a berendezkedésen, a kommunizmusba érkező szovjet társadalom művészi arculatát.

Nem szabad lezárni a Feltört ugar magyar megjelenése alkalmából íródó beszámolót anélkül, hogy illő szót ne ejtsünk a fordításról. Makai Imre méltó módon szólaltatta meg nyelvünkön Solohov szövegét. Mondatainak zamatosan népi karakterében semmi negélyezettség, semmi gyanús kitanultság. Élő, erős, természetes szöveg ez. Makai valóban alkotó módon fordít: nem az orosz grammatikai formákat nézi, hanem az ábrázolat, a mondanivaló lényegét, s az idegen szöveget bátran és ihletetten teremti újjá. Nemcsak hogy jól tud oroszul, s nemcsak hogy pompásan tud magyarul, hanem Solohovhoz méltóan otthon van azon az egész területen, amelyen a regény játszik. Otthon olyan értelemben, hogy a táj és a tájban zajló munka árnyalatait, apró részleteit élményszerűen ismeri, s nem szótári, lexikoni merevséggel reprodukálja az író élményeit-látomásait, hanem saját élményeiből-látomásaiból, teremtő hévvel szüli magyarrá őket. Kitűnő munka ez a fordítás, prózai fordítás-irodalmunk egyik dísze.

Kardos László

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

SÁNTA ILONA: a Társadalmi Szemle munkatársa, BIEBER ILONA: az MSZMP KB. Pártfőiskolájának tanára, TÓTH ANTAL: az F. M. Mezőgazdasági Szervezési Intézetének tudományos osztályvezetője, Dr. MATHESER JOLÁN: az MSZMP KB. Párt és Tömegszervezetek osztályának helyettes vezetője, ERDEI FERENC: akadémikus, a MTA főtitkára, KEMENES BÉLA: a Szegedi Tudományegyetem Jogi karának docense, SZILBEREKY JENŐ: kandidátus, a Legfőbb Ügyészség főosztályvezető helyettese, ANDRE GUILLOU: újságíró, KARDOS LÁSZLÓ: az Eötvös Lóránd Tudományegyetem tanára

---

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

К ИЗУЧЕНИЮ XXII-ГО СЪЕЗДА КПСС И ПРОГРАММЫ СТРОИТЕЛЬСТВА КОММУНИЗМА

КПСС — передовой отряд советского народа (ИЛОНА ШАНТА) — 1

Создание материально-технической базы коммунизма (ИЛОНА БИБЕР) 9

Денежно-товарные отношения и строительство коммунизма (АНТАЛ ТОТ) — — — — — — — — — — — — — — 18

Ф. КОНСТАНТИНОВ: Раскольническая антимарксистская деятельность албанских руководителей — — — — — — — — — — 24

ЙОЛАН МАТЕЗЕР: Перевыборы партийных комитетов в первичных парторганизациях и партийная демократия — — — — — — 48

ФЕРЕНЦ ЭРДЕИ: Территориальное размещение и внутрихозяйственная специализация сельско-хозяйственного производства — — — 55

БЕЛА КЕМЕНЕШ — ЕНЕ СИЛЬБЕРЕКИ: О гражданском кодексе 70

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Борьба демократических сил во Франции (АНДРЕ ГУЮ) — — — 82

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МИХАИЛ ШОЛОХОВ: Поднятая целина (ЛАСЛО КАРДОШ) — 90

INHALT

ZUM STUDIUM DES XXII. PARTEITAGS DER KPdSU, DES PROGRAMMS DES KOMMUNISTISCHEN AUFBAUS

Die KPdSU — der Vortrupp des sowjetischen Volkes (ILONA SÁNTA) 1

Die materielle-technische Basis des Kommunismus (ILONA BIEBER) 9

Das Verhältnis von Ware und Geld und der Aufbau des Kommunismus (ANTAL TÓTH) — — — — — — — — — — — — — — 18

F. KONSTANTINOW: Die antimarxistische Zersetzungsarbeit der albanischen Führer — — — — — — — — — — 24

DR. JOLÁN MATHESER: Die Neuwahl der Parteileitungen in den Grundorganisationen und die Parteidemokratie — — — — — 48

FERENC ERDEI: Territoricle Verteilung der landwirtschaftlichen Produktion und Betriebsspezialisierung — — — — — — — 55

BÉLA KEMENES—JENÓ SZILBEREKY: Über das Bürgerliche Gesetzbuch — — — — — — — — — — — — — — 70

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Kampf der demokratischen Kräfte in Frankreich (ANDRÉ GOUILLOU) 82

BUCHBESPRECHUNGEN

Michail Scholochow: Neuland unterm Pflug (LÁSZLÓ KARDOS) — 90

Digitized by Google

SOMMAIRE

POUR ÉTUDIER LE PROGRAMME DE CONSTRUCTION DU COMMUNISME DU XXIIÈME CONGRÈS DU PARTI COMMUNISTE DE L'U. R. S. S.

Le Parti Communiste de l'U. R. S. S. est l'avantgarde du peuple soviétique (ILONA SANTA) — — — — — — — — — — — 1
La base matérielle et technique du communisme (ILONA BIEBER) — 9
Les rapports marchandise et argent et la construction du communisme (ANTAL TOTH) — — — — — — — — — — — — — 24

F. KONSTANTINOV: Activité anti-marxiste et anti-unitaire des dirigeants d'Albanie — — — — — — — — — — — — 24
DR. JOLAN MATHESER: La réélection des directions de base et la démocratie du Parti — — — — — — — — — — — — — 48
FERENC ERDEI: La répartition géographique de la production agricole et sa spécialisation — — — — — — — — — — — — 55
BELA KEMENES—JENÖ SZILBEREKY: Code de procédure civile — 70

REVUE INTERNATIONALE

Le combat des forces démocratiques en France (ANDRÉ GOUILLOU) 82

COMPTE RENDUS

Mihaïl Cholokov: Terres défrichées (LÁSZLÓ KADOS) — — — — 90

CONTENTS

TO THE STUDY OF THE 22ND CONGRESS OF THE C. P. S. U. AND OF THE PROGRAMME OF COMMUNIST CONSTRUCTION

The C. P. S. U. vanguard of the Soviet people (ILONA SANTA) — 1
The material-technical basis of communism (ILONA BIEBER) — — 9
Commodity-money relations and the building of communism (ANTAL TOTH) — — — — — — — — — — — — 18

F. KONSTANTINOV: Disruptive, anti-Marxist activity of the Albanian leaders — — — — — — — — — — — — — — 24
DR. JOLAN MATHESER: Reelection of branch executives and party democracy — — — — — — — — — — — — — — 48
FERENC ERDEI: Regional placement and specialisation of agricultural production — — — — — — — — — — — — — 55
BELA KEMENES and JENO SZIBEREKY: On the Civic Code — — 70

INTERNATIONAL REVIEW

Struggle of the democratic forces in France (ANDRE GOUILLOU) — 82

BOOK-REVIEWS

Mihail Sholokhov. Virgin Soil Upturned (LASZLO KARDOS) — — 90

Digitized by Google

MEGJELENT!

LENIN ÉLETE

A díszes kötet a legújabb Lenin-kutatások alapján készült. Teljes részletességgel ismerteti a gazdag élet minden mozzanatát és a lenini eszmék kibontakozását.

676 old. Ára: 60,— Ft.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT!

A kommunizmus építőinek kongresszusa
1961. október 17—31.

502 old. **Ára: 16,— Ft**

Magyarország és a második világháború II. kiadás

548 old. **Ára: 40,— Ft**

G. C. Checa: Latin-Amerika harcba indul

448 old. **Ára: 33,— Ft**

G. Soria: Szabad ország Amerikában

204. old. **Ára: 18,— Ft**

W. Burchett: Akik az eget ostromolják

336. old. **Ára: 26,— Ft**

Karsai Elek: „Országgyarapítás" — országvesztés

264 old. **II. rész.** **Ára: 9,— Ft**

Varga Sándor: Hogyan működik az ENSZ

96 old. **Ára: 3,— Ft**

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

2

XVII. ÉVFOLYAM 1962 FEBRUÁR

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

NEMES DEZSŐ: A kommunizmus építésének néhány elvi kérdése — 1

FEHÉR LAJOS: Erősítsük termelőszövetkezeteink szocialista jellegét 18

Pártunk kádermunkájának tapasztalatai és irányelvei. (Kidolgozta a Pártépítési Munkaközösség) — — — — — — — — — — 32

APRÓ ÉVA: A szocialista országok gazdasági együttműködéséről — 48

KONZULTÁCIÓ

A fogyasztási javak kommunista elosztásának feltételei és formái (NAGY KÁROLY) — — — — — — — — — — — — — 69

NEMZETKÖZI SZEMLE

Indokína országainak problémái (POLITISZ JANISZ) — — — — 78

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

SZAKÁCS KÁLMÁN: A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930. (BLASKOVITS JÁNOS) — — — — — — — — — — — 88

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. január 19.
Megjelent 34 200 példányban
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

620462/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 2. SZ. BUDAPEST 1962. FEBRUÁR HÓ

A kommunizmus építésének néhány elvi kérdése*

Írta NEMES DEZSŐ

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a kommunista világmozgalom első olyan harci okmánya, amely a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtését közvetlen feladatként jelöli meg és meghatározza a kommunizmusba való átmenet konkrét útját. E nagy feladat megoldása a kommunizmus építésének számos elvi és gyakorlati kérdésének tisztázását követeli. A program választ ad ezekre a kérdésekre, meghatározva a kommunizmus építésének általános érvényű törvényeit.

A kommunizmus építése olyan körülmények között bontakozik ki, amikor két világrendszer vívja történelmi küzdelmét. Éppen ezért ma a kommunizmus építésének egyik sajátos vonása az, hogy szerves része és döntő jelentőségű tényezője a két világrendszer között folyó versenynek. A Szovjetunió nem elszigetelten, nem egyedül, hanem a többi szocialista országokkal együttműködve építi a kommunizmust. E cikkben néhány elvi kérdéssel foglalkozunk azok közül, amelyek a kommunizmus építésével kapcsolatosak.

A kommunizmus megteremtésének anyagi és morális feltételei

A kommunizmus építésének általános érvényű elvi kérdései közül először a kommunizmus megteremtésének alapvető feltételeivel foglalkozunk. Erről az 1960-as moszkvai nyilatkozat a következőket állapította meg:

„A szocialista országoknak a kommunizmusba való átmenetéhez a nélkülözhetetlen anyagi alap: magas színvonalú termelés megteremtése a legmodernebb haladó technikával, a népgazdaság villamosításával, a termelés gépesítésével és automatizálásával.

* Részletek az MSZMP Politikai Akadémiáján 1962. január 24-én elmondott előadásból.

Digitized by Google

Ezek nélkül nem biztosítható a fogyasztási cikkeknek a kommunista társadalomban szükséges bősége. Ezen az alapon kell kifejleszteni a kommunista társadalmi viszonyokat, minden módon fokozni a néptömegek politikai öntudatát, nevelni az új, kommunista társadalom emberét".[1]

A moszkvai nyilatkozat *elvileg* tehát állást foglalt e nagy fontosságú, napirendre került kérdésben. Ez az állásfoglalás segített eloszlatni azokat a téves nézeteket, amelyek szerint a kommunizmus megteremthető az anyagi termelés alacsonyabb színvonalán is, ha a nép politikai öntudata, szervezettsége, fegyelme gyorsabban fejlődik, s igényeit mérsékli. Ismeretes, hogy a kínai népi kommunák szervezése kapcsán jelentkeztek ilyen nézetek, amelyeknek egyik következménye a munka szerinti szocialista elosztási elv alábecsülése, az anyagi érdekeltség elvének megsértése volt. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának megfelelő határozata kellett ahhoz, hogy e káros, a termelés fejlődését gátló és egyben eszmei-politikai zavart keltő jelenségeket leküzdjék. Ilyen téves nézetek a kínai kommunák jellegének meg nem értése következtében másutt is előfordultak, s mindez a mi elvtársaink egy részében is itt-ott problémákat okozott.

A kommunista eszmék fejlődésének kezdetén születtek olyan elképzelések, amelyek a társadalmi egyenlőséget, a kommunizmust *morális* alapon: a rendelkezésre álló javak „igazságos elosztásával", vagyis egyenlő elosztással vélték megvalósítani. Ilyen a Babeuf-féle *fogyasztási kommunizmus* eszméje, a XVIII. század végi Franciaországból. A fogyasztási kommunizmust hirdető eszmék a termelés alacsony színvonalát tükrözték. Babeuf és társai a gazdagok és szegények közötti kiáltó társadalmi igazságtalanság megoldását keresték, és az adott termelési színvonal mellett a fogyasztási javak egyenlő elosztásában vélték megtalálni. A tudományos kommunizmus viszont azt tanítja, hogy a kommunizmus csakis *az anyagi javak bősége* mellett valósulhat meg. A proletariátus forradalmán és diktatúráján keresztül, a szocialista tervgazdálkodás nagyarányú fejlődése útján jut el az emberiség a kapitalizmusból a kommunizmusba. A tudományos kommunizmus elveti a termelés alacsony színvonalán keletkezett fogyasztási kommunizmust. A kommunizmus fejlett és fejletlen eszméinek a keveredését is fel kell számolni, mert csak zavart kelt, nehézségeket támaszt a kommunizmushoz vezető úton.

Az 1960-as moszkvai nyilatkozat fentebbi idézete tanúsítja: a kommunista világmozgalom elvileg állást foglalt abban a kér-

[1] Társadalmi Szemle. 1960. decemberi szám 13. oldal.

Digitized by Google

désben, hogy a szocialista országok, amelyek a szocialista társadalmat felépítették, hogyan jutnak el a kommunizmushoz. A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja azonban nemcsak elvileg vallja a moszkvai nyilatkozat megállapítását, hanem a kommunizmus építésének konkrét gyakorlati programjával erősíti azt meg.

Elvtársi beszélgetések, konzultációk alkalmával gyakran felvetődött a kérdés: az anyagi termelés milyen színvonalán valósulhat meg a kommunizmus? Hányszor kérdezték: Vajon ha az Egyesült Államokban — amely ma az anyagi termelésben és fogyasztásban első helyen áll a világon — győzne a szocialista forradalom, végbemenne a társadalom szocialista átalakulása — megvalósulhatna-e a kommunizmus az anyagi termelés jelenlegi ottani színvonalán? A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja után azonban ilyen kérdéssel — azt hiszem — csak igen ritkán fogunk találkozni. A kommunizmus építésének első konkrét programja ugyanis elvileg világos és gyakorlatilag is rendkívül szemléltető választ ad e kérdésre. A Szovjetunió Kommunista Pártja programja már a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak a megteremtéséhez is a termelés olyan színvonalának az elérését tűzi ki célul, amely csaknem *háromszorosan felülmúlja* az Egyesült Államok mai termelési szintjét. Nyilvánvaló, hogy a kommunizmus építésének e felemelő programja abból indul ki, hogy a társadalom fejlődésével az emberek szükségletei növekednek, s ezek kielégítése során nemcsak elérik a legfejlettebb tőkés országok fogyasztási színvonalát, hanem azt messze túlhaladják.

Az Egyesült Államokban valóban ma még a legmagasabb a világon a fogyasztási színvonal. Az átlagszínvonalban természetesen a tőkések és a bérmunkások fogyasztási színvonala együttesen szerepel, holott a kettő között az aránytalanság rendkívül nagy. Gyorsan közeledik azonban az idő, amikor az Egyesült Államok az átlagos fogyasztási színvonal tekintetében elveszti az elsőséget. Az Egyesült Államok munkásosztálya, ha a politikai hatalmat kivívja, gyorsan végrehajthatja a társadalom szocialista átalakítását, vagyis a szocializmus felépítésének időszaka ott rövidebb lehet. A szocializmus felépítése, e társadalmon belüli osztály-antagonizmus megszüntetése megvalósítható az Egyesült Államokénál alacsonyabb termelési színvonalon is. Viszont az Egyesült Államok munkásosztálya már a szocializmust is az USA mai termelési színvonalánál lényegesen magasabb fokon fogja felépíteni. Ebből következik, hogy a szocialista Egyesült Államok útja a kommunizmushoz időben szintén rövidebbé válhat. De az USA

Digitized by Google

mai termelési színvonala — a kommunizmus számára túl alacsony.

Már a kommunizmus kezdetén, amikor a kommunista társadalmi viszonyok anyagi-műszaki alapjai már megteremtődtek, de a teljes kommunizmushoz vezető útnak egy szakasza még hátra van, a szovjet ipar már akkor csaknem háromszorosan túlszárnyalja az Egyesült Államok mai termelési szintjét az *egy főre eső* termelésben. Ugyanakkor a szovjet emberek munkaideje a legrövidebb lesz a világon. Ennek természetesen feltétele, hogy a szovjet iparban a munka termelékenysége 1980-ban — a munkaidő megrövidülését is tekintetbe véve — két és fél, háromszorosan túlszárnyalja az Egyesült Államok iparának jelenlegi termelékenységi szintjét.

A kommunizmus építésének két évtizedes programja a jelenlegi adottságokra épül és nem veheti figyelembe mindazt az új lehetőséget, amit a tudomány és technika ezután teremt. Bizonyos azonban, hogy a tervek a végrehajtás során, menet közben szükségszerűen kiegészülnek és a mostani előirányzatokat jelentősen túlszárnyalhatják. Vegyük például az atomipar, korunk eme új iparágának fejlődését. Ennek alapvető jelentőségű ágazata az atomenergia felhasználása az áramtermelésben. A Szovjetunió Kommunista Pártja programja erről a következőt állapítja meg: „Amilyen mértékben olcsóbbodik az atomerő előállítása, úgy bontakozik ki az atomvillanytelepek építése, különösen azokon a vidékeken, amelyek szűkében vannak más energiaforrásoknak". A tudósok dolgoznak azon, hogy új eljárásokkal növeljék az atomenergia hasznosításának lehetőségét. Az új energia új technikát igényel. A régi technika nem biztosítja az elméletileg lehetséges és kívánt hatásfokot az atomenergia hasznosításában. Ki kell dolgozni az új eljárást, az új technikát, amely lehetővé fogja tenni, hogy az atomenergiát közvetlenül elektromos árammá alakítsák át. E feladat megoldása forradalmasítani fogja az energiatermelést. A tudósok intenzív kutatásokat folytatnak abból a célból is, hogy megtalálják a hidrogén-atomok egyesülésének, a termonukleáris folyamatnak szabályozási módját. Ha ez sikerül, akkor az urán-atom maghasadási energiáját sokszorosan felülmúló hidrogén-atom termonukleáris energiája is az áramtermelés szolgálatába állítható. Ezek csak jövőbeni lehetőségek, amelyekre konkrét tervek ma még nem támaszkodhatnak. Ám ha például egy évtized múlva e lehetőségek valamelyike csak részben is valósággá válna, az energiatermelés beláthatatlan távlatait nyitná meg.

Természetesen nemcsak az ipar atomforradalmának a kibon-

Digitized by Google

takozása idézhet elő új lehetőségeket. A tudomány és a technika a mai, „hagyományos" energiatermelés mellett is állandóan új felfedezésekkel, új alkotásokkal gyorsítja a termelőerők fejlődését, évről évre olyan új lehetőségeket teremt, amelyeket csak a tervek végrehajtásának a menetében lehet figyelembe venni, a tervek kiegészítésével.

A kommunizmus építése nem vár az energiatermelés atomforradalmának a kibontakozására, viszont megteremti az atomipar gyors fejlődésének a feltételeit. A két világrendszer versenyének olyan területe ez, ahol ismét megmutatkozik a szocialista rendszer nagy fölénye. Kapitalista termelési viszonyok mellett már aligha bontakozhat ki ipari atomforradalom, mert ez a tőkés rendszer ellentmondásait még súlyosabbá teszi, a tőkés termelési viszonyokat hamar szétveti. A tőkés országok munkásosztályának ma is nagy gondja az, hogy a termelés kapitalista automatizálása a munkanélküliek seregét növeli. Az atomenergia széles körű ipari alkalmazása pedig meggyorsítja az automatizálást, amely egyébként a mai energiahordozók felhasználása mellett is fejlődik. Az automatizálás és az atomenergia, amelyek a szocialista országokban a boldogabb élet teremtésének eszközei, a tőkés országokban a társadalmi ellentmondások további elmélyülését, az osztályellentét fokozottabb kiéleződését, az üzleti konkurrencia és a termelési anarchia növekedését vonják maguk után. A kapitalista világ lélekharangja hatalmas energiával fog megkondulni.

Térjünk azonban vissza a kommunizmus építésének a kérdésére. A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a húszéves fejlesztési tervben megszabja *az első évtized* feladatát és *a második évtized* végére, 1980-ra megvalósítandó feladatot.

Az első évtizedben az ipari termelés az 1960. évinek a két és félszeresére nő és összmennyisége felülmúlja az Egyesült Államok ipari termelését, figyelembe véve azt is, hogy közben az USA ipara is növekszik.

Ebben az évtizedben a szovjet népgazdaság leküzdi a mezőgazdaság viszonylagos elmaradását, és össztermelését — az iparhoz hasonlóan — 1960-hoz viszonyítva ugyancsak a két és félszeresére fogja növelni. Ez egyben azt jelenti, hogy a szovjet mezőgazdaság ebben az évtizedben nemcsak a termelés *összmennyiségében* múlja majd felül az Egyesült Államok mezőgazdaságát, de *az egy főre eső termelés* tekintetében is.

S az első évtizedben már általánossá válik a hatórás munkanap, illetve 35 órás munkahét, hétórás munkanap esetén heti két munkaszüneti nappal.

A második évtizedben — 1971-től 1980-ig — a mezőgazdasági termelés növekedése már lassúbb, de annyi, mint az 1960. évi

Digitized by Google

egész termelés. Így emelkedik 1980-ra a mezőgazdasági termelés az 1960. évinek a három és félszeresére. Viszont a második évtized alatt az ipari termelés további növekedése az 1960. évinek a három és félszerese; így éri el 1980-ra az 1960. évi ipari termelés színvonalának a hatszorosát. A program tehát azzal is számol, hogy a mezőgazdasági termékek iránti szükséglet a második évtizedben már lassabban növekszik, s elmarad az ipari termékek iránti szükséglet további növekedésétől.

A termelési program nagy elvi jelentőségű a kommunizmushoz vezető út konkrét megvilágításához. Emellett a bőség megteremtésének nagyszerű céljai növelik a marxizmus—leninizmus társadalomátalakító eszméi iránti érdeklődést és a kommunizmus híveinek táborát.

Rendkívül fontos elvi jelentőségű a fogyasztási javak elosztásának a módja is a kommunizmus építésének ebben a szakaszában. A program megállapítja, hogy a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése folyamán *a munka szerinti elosztás szocialista elve marad a döntő.* Emellett a szükségletek szerinti elosztás szerepe növekszik, de a Szovjetunió Kommunista Pártja a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak a *megteremtése* idejére tartja csak megvalósítandónak a fogyasztási javak mintegy *felének* a szükségletek szerinti elosztását, a társadalmi fogyasztási alapokból.

Ebből világosan látható, hogy a szovjet társadalom fejlődésében a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtését a kommunizmus fejlődésének az a szakasza követi, amelynek kezdetén bekövetkezik a fordulat a fogyasztási javak elosztásában; a szükségletek szerinti elosztás kommunista elve válik elsődlegessé, a munka szerinti elosztás még megmarad, de gyakorlati alkalmazása egyre csökken. Amikor a munka szerinti elosztás szocialista elve teljesen érvényét veszti és a szükségletek szerinti elosztás elve kizárólagossá válik, amikor az anyagi ösztönzést a társadalmi élet minden területén teljesen kiszorítja a morális ösztönzés, akkor valósul meg a teljes kommunizmus. Ez természetesen az anyagi javak még sokkal nagyobb bősége alapján történik majd, mint aminek a megteremtését a Szovjetunió Kommunista Pártja új programja 1980-ra célul tűzte ki. Hiszen a kommunizmus anyagi-műszaki bázisa állandóan bővülni fog.

Az anyagi termelés igen magas színvonala mellett a kommunizmus nélkülözhetetlen feltétele *a kommunista morál általánossá válása* is. A köz javára végzett munka a kommunista társadalom emberének elsőrendű életszükséglete és minden ember megbecsülésének alapja.

A kommunista erkölcs kifejlesztése és általánossá válása ter-

Digitized by Google

mészetesen nagy feladat. Pártjaink ezzel a feladattal eddig is foglalkoztak. A munkásosztály forradalmi élcsapata, a marxi—lenini párt a kommunista eszméken alapuló erkölcs szellemében nevelte és neveli tagjait. A kommunista forradalmárok életüket áldozták a kommunizmus nagy ügyéért. A kommunistát a hétköznapok munkájában is az a tudat vezérli, hogy élete igazi tartalmat akkor nyer, ha becsülettel végzi feladatát, bármilyen területen és munkakörben dolgozzon is; tudja, hogy a mindennapi munkában épül az új világ.

A kommunista morál azonban csak akkor válhat a társadalom általános moráljává, amikor a kommunista termelési viszonyok anyagi alapjai már létrejöttek. Itt azonban dialektikus kölcsönhatás áll fenn: kommunista termelési és elosztási viszonyok csakis a kommunista társadalmi morál kifejlődésével, általánossá válásával együtt fejlődhetnek ki. Ebből az is következik, hogy a kommunizmus építése folyamán az eszmei-politikai neveléssel együtt a morális nevelés feladatai is mind nagyobb jelentőségűek. Éppen ezért a Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a kommunista morál széles körű elterjesztését egyik legfontosabb *programbeli* harci feladatként jelöli meg. A kommunista ember kinevelése a párt közvetlen program-feladatává vált.

Úgy gondolom, hogy e kérdésnél beszélnünk kell a szocialista társadalom erkölcse és a kommunista társadalom erkölcse összefüggéséről, a kettő közötti azonosságról és különbségről is. A nép kommunista nevelése ugyanis a szocialista nevelés továbbfejlesztése, magasabb fokra emelése.

A szocialista társadalomnak is és a kommunista társadalomnak is alapvető erkölcsi követelménye, hogy tagjai a társadalom javára minél eredményesebben dolgozzanak. A szocialista társadalom ezt csak úgy biztosíthatja, ha egyes tagjai a fogyasztási javakból a végzett munka arányában részesednek. A szocialista társadalmi erkölcs nem ítéli el az embert, ha azért dolgozik többet és jobban, hogy többet keressen és nagyobb arányban részesedjen a javakból. Tudatosítja azonban az emberekben, hogy mindenkinek a jobb munkája gyorsítja a társadalom fejlődését, és csak a népgazdaság általános fejlődésén alapulhat az egyének általános életszínvonalának emelkedése. A szocialista társadalmi erkölcs magában foglalja az anyagi érdekeltség elvét, amely serkenti az embereket a társadalom javára végzett több és jobb munkára.

A szocialista társadalom gyökeresen javítja, rendszeresen emeli a nép életszínvonalát, de még nem tud teljes bőséget biztosítani. Az emberekben viszont él a vágy, hogy jobbá, szebbé tegyék életüket, ellátásuk bőségesebb legyen. Ez nem holmi kispolgári vagy burzsoá tulajdonság, hanem alapvető emberi törek-

Digitized by Google

vés, amely a kommunizmus megteremtésének is egyik fő motorja. A kispolgári vagy burzsoá tulajdonság az, amikor az ember a társainak és a társadalomnak a becsapásával nagyobb mértékben akar részesedni a javakból, mint amennyi őt munkája alapján megilleti, vagy éppen munka nélkül akar gazdagon élni. A társadalom érdekében, a szocialista erkölcs nevében szívós küzdelmet kell folytatni az ilyen jelenségek ellen, a szocialista nevelés fegyvereivel, s ha kell, adminisztratív eszközökkel is. Tény, hogy a régi, bukott társadalom káros, népellenes erkölcsi örökségével szívós harcot kell folytatni. Ennek a küzdelemnek alapvető jelentőségű eszköze a végzett munka szerinti részesedés a javakból.

A szocialista társadalmi erkölcs a szocialista társadalom érdekeit szolgálja, amikor elismeri és védelmezi az anyagi érdekeltség elvének elsődlegességét a több és jobb munkára való ösztönzésben. Az anyagi érdekeltség elvének elsődlegessége mellett azonban a társadalom javára végzett munka erkölcsi ösztönzése, erkölcsi elismerése is nélkülözhetetlen. A jobb munka társadalmi jelentőségének a tudatosítása nem is lehetséges e munka erkölcsi elismerése nélkül. A szocialista tudat fejlődése azt jelenti, hogy az emberek egyre hatékonyabban foglalkoznak a közügyekkel, a népgazdaság fejlődésével, a szocialista állam szerveinek a munkájával; kezdeményeznek, segítenek, nem csupán anyagi ellenszolgáltatásért, hanem azért, hogy minden díjazás nélküli társadalmi munkájukkal is gyorsítsák az ország előrehaladását, javítsák az üzem, a gazdaság, az intézet munkáját, segítsék a városok és falvak szocialista fejlődését. E társadalmi munka már kommunista jellegű. A kommunista erkölcs már jelen van a szocialista társadalomban is, nem csupán a kommunisták pártjában, hanem a pártonkívüliek között is.

A javak szükségletek szerinti elosztásának az elemei is megvannak és növekednek már a szocialista társadalomban. Az ingyenes orvosi ellátás, a díjmentes iskolai oktatás, az ösztöndíjrendszer széles körű kifejlesztése, a családi pótlék és számos más szociális és kulturális vívmányunk tanúsítja ezt. A fogyasztási alapok döntő része azonban szükségszerűen a végzett munka szerint kerül elosztásra. A szocialista társadalomban már megszűnik minden kibékíthetetlen osztályellentét, de még nem szűnik meg minden osztálykülönbség. A munkásság és a parasztság osztálya között a határvonal csak a kommunizmus építése folyamán fog elmosódni, végül megszűnni. A szocialista társadalmi erkölcs számol az osztálykülönbség tényével, azt helyesnek, szükségesnek, erkölcsösnek ismeri el. A kommunista társadalom ilyet már nem fog ismerni. Az anyagi érdekeltség jelentősége és az osztálykülönbség léte a szocialista társadalomban, úgy hiszem, eléggé

Digitized by Google

érthetővé teszi, hogy a szocialista társadalom erkölcse nem lehet azonos a kommunista társadalom erkölcsével, a szocialista társadalom nem oldhatja meg „előlegben" a társadalom kommunista átnevelésének feladatát.

A kommunista társadalomban, ahol az osztálykülönbség megszűnt, az anyagi termelés rendkívül magas színvonala lehetővé teszi a szükségletek teljes kielégítését, elveszti érvényét az anyagi érdekeltség elve. Amikor az emberek megszabadulnak minden anyagi gondtól, s a „bőség kosarából mindenki egyaránt vehet", akkor az anyagi ösztönzés értelmét veszti; csak az erkölcsi ösztönzők maradnak meg és ezek elegendők annak a biztosítására, hogy minden ember képességei szerint termeljen. Az erkölcsi ösztönzők elegendő volta, más szóval: a kommunista morál általánossá válása egyben nélkülözhetetlen feltétele is annak, hogy teljes mértékben valóra váljon a kommunista elosztás elve, mely szerint mindenki szükségletei szerint részesedik a javakból.

A szocialista társadalmi erkölcs és a kommunista társadalmi erkölcs nem választható el egymástól éles határvonallal: az előbbinek a továbbfejlődésével bontakozik ki a kommunista társadalom erkölcse, melynek elemei már a szocialista társadalomban fejlődnek. De mint ahogy különbség van a szocialista társadalom és a kommunista társadalom között, szükségszerűen lényeges a fokozati különbség a szocialista társadalom erkölcse és a kommunista társadalom erkölcse között is.

A program — fentebb erre utaltam már — megállapítja: amikor a kommunizmus anyagi-műszaki alapjai már megteremtődtek, csak *azután* kerül sor arra, hogy a kommunista elosztás elve háttérbe szorítsa a munka szerinti elosztás szocialista elvét. Úgy gondolom, hogy nemcsak a szovjet társadalom fejlődésének a sajátos vonása, hanem a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet *általános törvénye*, hogy a jobb munkára való ösztönzésben az anyagi ösztönzés elve és a fogyasztási javak munka szerinti elosztása döntő jelentőségű mindaddig, amíg a kommunizmus anyagi-műszaki alapjai létre nem jönnek.

A kommunista termelési viszonyok *morális* feltételei az *anyagi feltételek megteremtése folyamán* fejlődnek, *de csak az anyagi feltételek létrejöttét követően érlelődhetnek meg teljesen.* Mindig szem előtt kell azonban tartani azt, hogy a szocialista és a kommunista társadalmi morál gyorsabb fejlődése mind a szocialista építésben, mind a kommunista építésben gyorsítja az anyagi termelés fejlődését, míg elmaradása fékezi ezt és lassítja mind a szocialista társadalmi viszonyok, mind pedig a kommunista társadalmi viszonyok fejlődését.

Digitized by Google

Az állam jellegének változása

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja rendkívül fontos új tételekkel gazdagítja a marxi—lenini államelméletet. Mindenekelőtt a programnak azt a megállapítását kell említenünk, amely szerint *a szovjet állam már betöltötte a proletárdiktatúra történelmi funkcióját és össznépi állammá fejlődött.*

E felismerésből a Szovjetunió Kommunista Pártja nagyon jelentős következtetéseket vont le a szovjet társadalom és benne a szovjet állam további fejlődésére. Szeretnék azonban előbb e felismerés bizonyos eszmei előfeltételéről beszélni: Sztálinnak az államelmélettel kapcsolatos hibás nézeteinek a kritikájáról, a hibás tételek elvetéséről.

Az államelmélet szerves része az osztályharc-elméletnek. Ha valaki hibát vét az osztályharc-elmélet alapvető kérdésében, e hibának közvetlen kihatása lehet az államelméletre és eltorzítja azt. Ismeretes, hogy Sztálin az egyik legsúlyosabb elméleti hibát az osztályharc kérdésében követte el. Felállította azt a tételt, mely szerint az osztályharc a kizsákmányoló osztályok felszámolása után is egyre élesedik. Az első ötéves tervről szóló beszámolójában, 1933 januárjában állapította meg, hogy „a szovjet állam erejének növekedése erősíteni fogja a haldokló osztályok utolsó maradékainak ellenállását". Az ő osztályharc-elmélete elutasította azt, hogy a szocialista társadalom képes a munka erejével becsületes dolgozókká változtatni a volt nem-dolgozók nagy hányadát, s biztosítja számukra, hogy az új társadalomba rendesen beilleszkedjenek, mint a szocialista állam teljesjogú polgárai. A munkáshatalom megfosztotta saját termelőeszközeiktől a volt kizsákmányolókat, kivetette őket a termelésben elfoglalt pozíciójukból. Ezek az emberek oda mentek dolgozni, ahol munkát találtak. „A feladat az — mondotta Sztálin —, hogy ezeket az embereket a saját üzemeinkből és intézményeinkből is kidobjuk és végleg ártalmatlanná tegyük."

Sztálin nem tett különbséget az ellenállást folytatók és az új életbe beilleszkedni akarók között. Nem számolt vele, hogy a szovjet állam erősödése elsősorban az utóbbi tendenciát erősíti, s az aktív ellenállást folytatókat mindjobban elszigeteli. Az ő torz osztályharc-elmélete végül is ahhoz a tételhez vezetett, mely szerint az ellenség a szocialista társadalomban csak párttagsági könyvvel a zsebében tud hatékony aknamunkát folytatni. s az ellenséget elsősorban a párt soraiban kell keresni. E szörnyű tétel szolgált elméleti igazolásul a személyi kultusz árnyékában elkövetett súlyos törvénysértéseknek; a szükséges politikai éberség rendkívül káros általános gyanakvássá torzult, amelynek ártatlan emberek, a párt derék harcosai estek áldozatul.

Digitized by Google

Mi köze azonban az osztályharcról szóló torz sztálini tételeknek az államelmélethez? Rögtön látjuk, ha felvetjük a kérdést: vajon felismerhető-e a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődése, amíg érvényben levőnek tekintjük azt a tételt, hogy a szovjet állam erejének növekedése erősíti a haldokló osztályok utolsó maradékainak ellenállását? A sztálini elmélet szerint előbb el kellett volna pusztulni az utolsó kizsákmányoló osztály — az 1929—33-ban likvidált kulákság — utolsó maradványainak is, mielőtt az említett tétel érvénye hatályát veszthette volna. Márpedig az egykori kulákok gyermekei — akik például 1929—33-ban 15—25 évesek voltak — jórészt ma is élnek, mint életerős szovjet polgárok. Amíg a hibás sztálini tétel, a személyi kultusz velejárója gyanánt, dogmaként érvényben volt, addig a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődését nem lehetett felismerni. Ez a fejlődés a hibás sztálini tétel ellenére is végbement, de a torz osztályharc-felfogás gátolta a pártot és a kormányzatot abban, hogy ezt a szükséges fejlődést következetes intézkedésekkel elősegítse. A személyi kultusz idején a fenti tétel következményeként éppen olyan intézkedéseket hoztak, amelyek gátolták ezt a fejlődést.

A Szovjetunió Kommunista Pártja nevezetes XX. kongresszusa leszámolt az itt említett hibás sztálini tételekkel. A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága Hruscsov elvtárs vezetésével még a XX. kongresszus előtti években megtette a szükséges gyakorlati intézkedéseket is a forradalmi törvényesség helyreállítására és megszilárdítására, az állami életben keletkezett torzulások megszüntetésére. Hruscsov elvtárs a XX. kongresszuson a gyakorlati élet tapasztalatait is felhasználva zúzta szét eszmeileg is Sztálinnak az osztályharcról vallott káros nézeteit. Megtisztult az út a szovjet demokrácia és egyben a szovjet állam további fejlődése előtt.

Az osztályharc-elmélet sztálini eltorzításával való leszámolás a forradalmi törvényesség helyreállításának és megszilárdításának, valamint a szovjet demokrácia további fejlődésének eszmei megerősítését szolgálta. Maga után vonta azonban az államelmélet továbbfejlődését is. Ennek eredménye az a nagyszerű felismerés, hogy a szovjet állam a proletárdiktatúra történelmi feladatát már elvégezte és össznépi állammá vált. A kizsákmányoló osztályok teljes felszámolásával, maradványaik ellenállásának teljes legyőzésével a szovjet társadalomban teljesen megszűnt az osztályantagonizmus, a kibékíthetetlen osztályellentét. A belső ellenforradalmi erők elnyomásának és megsemmisítésének a feladata megoldódott. A proletárdiktatúra *alapvető* funkciója — mint tudjuk — nem az elnyomás, hanem a szocialista társadalom megszervezése; ennek során a kispolgári osztályok szocialista útra

Digitized by Google

vezetése, a szocializmussal szembeni kispolgári ellenállás és ingadozás legyőzése az eszmei-politikai meggyőzés fegyverével. A kommunista párt és a szocialista állam gazdaságszervező és kulturális nevelőmunkájának magas színvonalra emelésével sikerül e feladatot megoldani. Ennek eredményeként válik a munkásosztály szocialista társadalmi felfogása és a további célja, a kommunizmus építése, az egész nép általános felfogásává és egységes céljává. Ekkor válik valóra és szilárdul meg az egész nép eszmei-politikai egysége a munkásosztály társadalomépítő eszméi és céljai alapján.

A szovjet állam fejlődése arról tanúskodik, hogy a proletárdiktatúra állama nem az állam utolsó formája, mert a proletárdiktatúra megszűnik, mielőtt még az állam megszűnhetne. A proletárdiktatúra a Szovjetunióban megszűnt a kommunizmus építésének széles körű kibontakozása kezdetén; az állam elhalása viszont csak a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése után következhet be.

A szocializmus a proletárdiktatúra államában épül fel. A kommunizmus építése az össznépi államban megy végbe. Az állam utolsó formája tehát az össznépi állam, amely a proletárdiktatúra államából fejlődik ki. Az állami szervek politikai jellegének megszűnése és e szervek átváltozása kizárólag az anyagi termelés, a kulturális élet, az egészségvédelem igazgatási szerveivé — a társadalmi önkormányzat teljessé válását fogja jelenteni. Ez azonban a kommunizmus anyagi-műszaki alapjainak megteremtése után fog kiteljesedni.

Az össznépi állam a társadalmi önkormányzat gyorsuló fejlődését biztosítja. E fejlődés alapvető vonása a lakosság mind szélesebb tömegeinek aktív részvétele az állami szervek, a tanácsok mindennapi munkájában. A tanácsok önkormányzati társadalmi szervezet jellegének e fejlődése döntő jelentőségű lesz az állam elhalásának folyamatában. Emellett a társadalmi önkormányzat fejlődésének fontos útja olyan társadalmi szervek létesülése és fejlődése, amelyek az állami szervektől fokozatosan átvesznek bizonyos feladatokat a társadalmi együttélés szabályainak védelmében, a termelés rendjének biztosításában, termelési feladatok ellátásában és ellenőrzésében, a kulturális élet, a kommunális ellátás, a szociális és nevelési ügyek fejlesztésében.

A szovjet társadalom fejlődésének tapasztalataiból és az új programból adódik a tanulság: *a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődése a szocialista állam fejlődésének általános törvénye a kommunizmushoz vezető úton.*

Természetesen a proletárdiktatúra állama is népi állam. Közismert, hogy a munkásosztály azért hódítja meg a politikai hatalmat és teremti meg a szocialista államot, hogy végrehajtsa ön-

Digitized by Google

maga és egyben az egész nép fölszabadítását, felépítse az egész néppel együtt és az egész nép számára a szocialista társadalmat. A proletariátus a parasztsággal teremt politikai szövetséget, hogy a két dolgozó osztály közös erővel döntse meg a tőkések és földbirtokosok kizsákmányoló hatalmát. A munkásállam az egész nép alapvető érdekeit, a parasztság alapvető érdekeit is képviseli, amikor a falu dolgozóit igyekszik megszabadítani a kistulajdonosi gondolkodásmód és a kisparcellás gazdálkodás korlátaitól, az egyéni parasztgazdaságokat szövetkezeti szocialista gazdaságokká akarja fejleszteni. A proletárdiktatúra államának uralkodó eszméje a szocializmus, mely azonban csak azután válhat az egész nép eszméjévé, ha a munkásosztálynak sikerült a kispolgári dolgozó osztályokat a szocializmus útjára vezetni és a szocialista építés során az egész népnek a szocializmus iránti bizalmát megszilárdítani. Ez egyben döntő jelentőségű a proletárdiktatúra államának össznépi állammá fejlődésében.

A Magyar Népköztársaság a proletárdiktatúra állama, mely azonban már messze előrehaladt az össznépi állammá válás útján. Államunk és népünk döntő sikert aratott a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. Az értelmiség bekapcsolódása a szocialista építésbe már évtizedes múltra tekint vissza. S bár az elmúlt évtized első fele súlyos megrázkódtatásokkal volt terhes, a munkásság, parasztság és értelmiség politikai szövetsége ma erősebb, mint valaha, a szocialista építés előrehaladásával megszilárdult és tovább fejlődik. Ismeretes, hogy ebben döntő szerepe van annak, hogy pártunk új vezetése, a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. kongresszusának tanulságaira támaszkodva, saját tapasztalataink kritikai értékelésével helyes, lenini irányvonalat dolgozott ki, amelyet pártunk, kormányzatunk és társadalmi szervezeteink közös munkája a gyakorlatban érvényre juttatott. E politika következésével gyorsul államunk össznépi állammá válása, amely a szocializmus felépítésével együtt valósul meg.

Államunk e fejlődése során a volt kizsákmányoló osztályokból származókkal szemben a politikai éberség és egyben a szocialista humanizmus elvét követjük. Tényként és számottevő politikai sikerként kell megállapítani, hogy az osztályidegen származásúak jelentős része rendesen beilleszkedett az új rendbe, átnevelődött és tisztességesen dolgozik. Osztályidegen származású állampolgárainknak lehetőséget biztosítunk arra, hogy ne kelljen lapulniok, ha törvénybe ütköző cselekmény nem terheli őket, ha becsületes munkával és magatartással akarnak jogot szerezni ahhoz, hogy egyenjogú állampolgárai legyenek a szocialista hazának. Viszont keményen kell fellépnünk a még létező, helyenként és időnként aktivizálódó reakciós elemek minden zavarkeltő kísérlete ellen, és rendszeresen le kell csapni a külföldi imperialista ügynöksé-

Digitized by Google

geknek országunkba benyúló csápjaira. Államunknak össznépi állammá fejlődését a belső ellenforradalmi elemek ellenállási kísérleteinek teljes megsemmisítésével is biztosítani kell.

A párt jellegének változása

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja a párt jellegéről is elvi jelentőségű új megállapítást tesz: *a Szovjetunió Kommunista Pártja a munkásosztály pártjából az egész nép pártja lett.* A Szovjetunió Kommunista Pártja jellegének ez a változása, a pártnak az egész társadalom pártjává válása a szovjet társadalom fejlődésének velejárója. Amikor a munkásosztály kommunista eszméi az egész nép általános eszméivé válnak, akkor válik a maga teljességében a munkásosztály pártja az egész nép pártjává, s elveszti értelmét annak külön kiemelése, hogy a párt a munkásosztály pártja.

A kommunista párt születése percétől a nép pártja, de szívós eszmei-politikai harcot kell folytatnia azért, hogy a forradalmi munkásosztály — a társadalom szocialista átalakítására hivatott történelmi osztály — vezető szerepét az egész néppel elismertesse.

A kommunista párt vezeti a munkásosztály alapvető ellenfelével, a burzsoáziával vívott harcot a szocialista forradalom győzelméért. A kommunista párt az osztályharcnak ebben az időszakában is állandóan küzd azért, hogy a kispolgári dolgozó osztályokat a burzsoáziától leválassza és a munkásosztály politikai szövetségesévé tegye. A kommunista pártnak szívós eszmei-politikai harcot kellett vívnia a munkásmozgalmon belüli forradalomellenes, reformista irányzattal, hogy megvalósuljon a munkásosztály politikai egysége a marxi—lenini eszmék alapján. A kommunista pártnak meg kellett vívnia az eszmei-politikai harcot a munkásmozgalmon kívül is, a kispolgárság szocialistaellenes irányzataival és törekvéseivel.

A kommunista párt a munkásosztály legkövetkezetesebb forradalmi politikáját képviseli, és e forradalmi következetesség teszi lehetővé, hogy a munkásosztály megnyerje szövetségesül a kispolgári osztályokat és elismertesse velük a munkásosztály politikai vezető szerepét. Ennek szükséges feltétele, hogy a párt támogassa a kispolgári dolgozó osztályok mindenkori jogos követeléseit és helyes törekvéseit, s ugyanakkor az eszmei-politikai meggyőzés fegyverével küzdjön a kispolgárság káros törekvései, következetlensége, ingadozása, visszatáncolási tendenciája ellen. Ebben az eszmei-politikai harcban erősödött a munkásosztály, valamint a kispolgári dolgozó osztályok és társadalmi rétegek politikai szövetsége a szocialista forradalom győzelme után is.

Digitized by Google

A munkások és a kispolgári dolgozók politikai szövetségétől, így a munkássá- és a kisárutermelő parasztság politikai szövetségétől az egész társadalom eszmei-politikai egységének kifejlődéséig azonban jelentős utat kell megtenni, nagy történelmi feladatot kell megoldani. Végre kell hajtani az egész társadalom szocialista átalakítását, a kispolgári osztályok szocialista átszervezését, szocialista osztályokká és társadalmi rétegekké fejlesztését, biztosítva a lakosság életviszonyainak rendszeres javulását, az ország egyre gyorsabb fejlődését. Más szóval: fel kell építeni a szocializmust! Csakis e fejlődés eredményeként válnak a munkásosztály kommunista eszméi az egész nép általános, közös eszméivé, a kommunizmus felépítése az egész nép közös céljává.

A Szovjetunió Kommunista Pártja össznépi jellegének e fejlődése a szovjet állam össznépi állammá válásával együtt ment végbe. S mint ahogy a proletárdiktatúra államának össznépi állammá válása is általános fejlődési útja a szocialista államnak, *a munkásosztály pártjának az egész nép pártjává válása is általános fejlődési útja a kommunista pártoknak.* A szocializmus felépítésével, a kommunizmus építésének kibontakozásával fejeződik be mind a szocialista állam, mind pedig vezető pártja jellegének ez a megváltozása.

Saját államunk fejlődéséről megállapíthatjuk, hogy még a proletárdiktatúra állama, de messze előrehaladt az össznépi állammá válás útján. Pártunkról, *a Magyar Szocialista Munkáspártról* is, úgy gondolom, szintén megállapíthatjuk: *a munkásosztály pártja, mely az egész nép alapvető érdekeit képviseli és társadalmi viszonyaink fejlődése során mindinkább az egész nép pártjává válik.*

Könnyű ezt szemléltetően is megmutatni. A mi dolgozó parasztságunk, amíg egyéni parasztság volt, elismerte szövetségesének és vezetőjének a munkásosztályt és pártját, ha helyes szövetségi politikát folytatott, így ha a termelőszövetkezeteket nem adminisztratív nyomással, hanem eszmei-politikai meggyőzéssel és testvéri segítőkészséggel szervezte. De az egyéni parasztság mindaddig, amíg húzódozik a termelőszövetkezetbe lépéstől, nem tudja elfogadni a szocializmus céljait — legalábbis a falun. Neki elég, ha a szocializmus csak a városban épül. A munkásosztállyal és pártjával: a Magyar Szocialista Munkáspárttal politikai szövetségre lép, politikai vezetését elismeri, de szocialista eszméit nem veszi át, mert a kisparaszti-kistulajdonosi gondolkodásmód béklyója ebben megakadályozza.

Gyökeresen változik a helyzet, amikor a paraszt, a munkásság testvéri segítségével, legyőzi a kistulajdonosi gondolkodás visszahúzó erőit és a szövetkezeti útra lép. Megpróbálja az új utat.

Digitized by Google

A termelőszövetkezetek fejlődésének minden újabb lépése növeli a termelőszövetkezeti parasztok bizalmát a szocialista út iránt, szélesíti látókörét, fejleszti politikai öntudatát. A munkásság és a parasztság politikai szövetsége minőségileg átalakult: a munkásosztály és az egyéni parasztság politikai szövetsége átváltozott a munkásság és a termelőszövetkezeti parasztság szövetségévé, a szocialista munkásság és a szocialistává fejlődő parasztság szövetségévé. A munkás-paraszt szövetség eszmei tartalma kibővül, s fejlődése azt eredményezi, hogy pártunk eszméit és céljait a termelőszövetkezeti parasztság is mindinkább magáévá teszi, a munkásosztály pártja a termelőszövetkezeti parasztság pártjává is válik. Ez alapvető jelentőségű pártunk eszméinek az egész nép általános eszméivé válása folyamatában. De ez a fejlődés a szocializmus felépítését követően éri el azt a fokot, amikor pártunk, mint a munkásosztály, a termelőszövetkezeti parasztság és a szocialista értelmiség pártja, az egész nép pártjává válik.

Nem érdektelen, úgy hiszem, megjegyezni, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Szervezeti Szabályzata már visszatükrözi ezt a fejlődési folyamatot. Első pontja kimondja, hogy pártunk „a munkásosztály élcsapata, a dolgozó nép pártja". Külön kiemeli még, hogy a párt a munkásosztály pártja, élcsapata, de hozzáteszi, hogy a dolgozó nép pártja. A szocializmus felépítésével, pártunk eszméinek és céljainak az egész nép eszméivé és céljaivá válásával e külön kiemelés szükségessége megszűnik, mint ahogy ezt a Szovjetunió Kommunista Pártjának fejlődése tanúsítja.

* *
*

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programját a nemzetközi kommunista mozgalom képviselői úgy értékelik, mint a XX. század kommunista kiáltványát. S ez méltó értékelése e harci okmánynak. A közvetlen hatása világszerte széles körűbb, mint a nemzetközi kommunista mozgalom bármilyen eddigi dokumentumáé.

Az első Kommunista Kiáltvány felfedte a munkásosztály történelmi feladatát, megvilágította társadalmi felszabadulásának útját és megalapozta a forradalmi munkásosztály tudományos világnézetét; bebizonyította, hogy a kapitalizmus bukása és a kommunizmus megteremtése az emberi társadalom fejlődésének szükségszerű követelménye. Eszméi behatoltak a tömegekbe és lebírhatatlan anyagi erővé váltak. Az új kommunista kiáltvány összegezi és értékeli a kommunista világmozgalom általános tapasztalatait a két világrendszer közötti verseny mai szakaszán,

Digitized by Google

összegezi és értékeli a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet sokrétű tanulságait, általánosítja mind a kommunista világmozgalom, mind a szocialista világrendszer fejlődésének tapasztalatait és megvilágítja a kommunizmusba való átmenet általános érvényű törvényeit.

A Szovjetunió Kommunista Pártja új programja új elvi tételek egész sorával gazdagítja a marxizmus—leninizmus tudományát, és nagyszerű ösztönzést ad a marxi—lenini gondolat fejlődésének a napirendre kerülő kérdések vizsgálatában és megoldásában. E harci okmány előbbre viszi a kommunizmus győzelmét mindenütt, ahol e felbecsülhetetlen értékű fegyverrel hatékonyan élnek. S bizonyos, hogy ennek az eszmei fegyvernek hatóereje a kommunizmus építésének új sikereivel, a szocialista világrendszer további előretörésével egyre növekedni fog, az egész szocialista világ és az egész emberiség javára.

Digitized by Google

Erősítsük termelőszövetkezeteink szocialista jellegét*

Írta FEHÉR LAJOS

Az 1961-es esztendő fontos mérföldkő népi demokráciánk fejlődésében: sikeresen végrehajtottuk az MSZMP VII. kongresszusának határozatát, az év első hónapjaiban befejeződött a termelőszövetkezetek tömeges számszerű fejlesztése. A fő feladat most az, hogy jól vezetett, eredményesen gazdálkodó, szocialista termelőszövetkezeti gazdaságok alakuljanak ki mindenütt. A termelőszövetkezetek mielőbb érjenek el magas hozamot, adjanak több árut az országnak, s növekvő árutermelésük, javuló pénzgazdálkodásuk alapján a szövetkezeti parasztság teremthessen magának fokról fokra jobb életkörülményeket. A mezőgazdaság fellendítésével, a szövetkezeti termelőerők erőteljes, gyors ütemű fejlesztésével együtt, azzal párhuzamosan és annak elősegítésére szüntelenül tökéletesítenünk kell a szövetkezeti keretek között már létrejött, de a szövetkezetek jelentős részében még a fejlődés kezdeti fokán álló *szocialista termelési viszonyokat,* tovább kell erősítenünk a *szövetkezetek szocialista jellegét.*

A szocialista viszonyok erősítése, a szövetkezeti parasztság szocialista nevelése jelentős mértékben előbbre viheti és előbbre is viszi a kifejezetten gazdasági feladatok megoldását is. Ezért hangsúlyozza a Központi Bizottság 1961. november 17-i határozata: „Szocialista fejlődésünk megvalósítása nagyban függ attól, hogy a termelőszövetkezetek gazdálkodásában állandóan erősödjenek a szocialista vonások."[1] Ez bonyolult, sokágú feladat. Nagy körültekintést, hajlékonyságot és egyben elvi szilárdságot kíván meg a pártszervezetektől, a szövetkezeti vezetőktől, a szövetkezeti gazdálkodás minden lelkes hívétől és harcosától.

* Az MSZMP Politikai Akadémiáján 1961. december 20-án megtartott előadás alapján.

[1] Népszabadság, 1961. november 19., 3. oldal.

Digitized by Google

A közös vagyon és a saját erőből történő beruházások növelése

Termelőszövetkezeteink szocialista nagyüzemi jellege erősítésének központi kérdése *a szövetkezeti közös vagyon fejlesztése.* A Központi Bizottságnak az előbb idézett határozata erről a következőket állapította meg: „Rendkívül fontos feladat a közös vagyon jobb megbecsülése: a szövetkezeti tagság a közös gazdaság gyorsabb megerősödéséért tegyen az eddiginél nagyobb erőfeszítéseket a közös vagyon növelésére; emelje a szövetkezeti alapokhoz való hozzájárulását, növelje a saját erőforrásokból történő beruházásokat."[2]

A termelőszövetkezeti gazdaságok színvonalát alapvetően vagyoni helyzetük határozza meg, s ezt legvilágosabban az állóés forgóeszköz-állományon és ezen belül a tehermentes vagyon alakulásán lehet lemérni. A termelőszövetkezetek megerősödésének, felfelé ívelésének ütemét döntően az szabja meg, hogy maga a szövetkezet mint üzem milyen mértékben vállal részt a közös vagyon kialakításában, s a tagság milyen mértékben járul hozzá a közös alapok növeléséhez.

Ha több év adatait összevetjük, azt mondhatjuk: a fejlődés e tekintetben is egészséges. A termelőszövetkezetek az év folyamán előállított új érték (netto termelési érték) mind nagyobb hányadát fordítják a tiszta vagyon gyarapítására: 1958-ban a nettó termelésnek 11,6 1959-ben 28,9, 1960-ban pedig 32 százalékát. Ennek megfelelően megnőtt az összes közös vagyonon belül a tehermentes tiszta vagyon aránya; 1960-ban ez 44,5 százalékra rúgott.

A termelőszövetkezetek beruházott vagyonának gyarapodásában egyre növekvő szerepet játszik saját erőforrásaik felhasználása. 1959-ben a termelőszövetkezetek összes beruházásaiknak csak 15,3 százalékát, 1960-ban pedig már 33 százalékát fedezték a maguk erejéből.[3]

A bővített újratermelésnek nagyon fontos feltétele a forgóeszközök gyarapítása. Ebben is mind nagyobb szerepet játszanak a saját erőforrások.

Az oszthatatlan alapok növekedése szintén jelentős: 1960-ban a szövetkezetek a kiosztható jövedelemnek 18 százalékát fordították felhalmozásra, (az 1959-es 16 százalékkal szemben), a megszilárdult szövetkezetek pedig ennél is többet. Sajnos, vannak még

[2] Uo. 3. oldal.

[3] Ha a népgazdasági szinten számított (építési, gépi és egyéb) beruházások mellett számba vesszük a tenyész- és igásállatokra, továbbtenyésztendő növendékállatokra fordított üzemi beruházásokat is, akkor a saját erőforrások felhasználásának aránya még magasabb: 1960-ban 42 százalék volt. (Az igazság kedvéért azonban ehhez hozzá kell tenni azt is, hogy a szövetkezetek ez idő szerint nem számítanak amortizációt, ez pedig — megközelítő számítások szerint — 1960-ban 840 millió, 1961-ben több mint 1,2 milliárd forintot jelentett.

Digitized by Google

olyan szövetkezeteink is, amelyek a kötelező tartalékolást sem tudták teljesíteni.

A szövetkezeti beruházott vagyonnak csaknem felét az épületek alkotják. A Központi Bizottság már 1959-ben — mindjárt azután, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom viharos fejlődésnek indult — azt tanácsolta a szövetkezeteknek, hogy a közös állattenyésztés mielőbbi kiépítése érdekében, az építkezésben az egyszerű, olcsó megoldásokat helyezzék előtérbe. Az 1959. októberi határozatában pedig ki is mondta: a növendékállatok, sertések és baromfiak elhelyezésére egyszerű épületeket szabad és kell építeni.

Fiatal szövetkezeteink meg is szívlelték ezt a tanácsot, s így kapott polgárjogot az úgynevezett *szerfás építkezés*, amely gyorsan elterjedt, a termelőszövetkezeti építkezés *fő formája lett, és az is marad jó darabig*. Nagy előnyük az ilyen épületeknek, hogy olcsók, emellett egészségesek, s megfelelő típustervek alapján a szövetkezet saját építőbrigádja is fel tudja építeni. A szerfás építkezés elterjedése következtében 40—60 százalékkal csökkentek az egy férőhelyre eső beruházási költségek. Így a közös állattenyésztés kiépítésében gyorsabban tudtunk előrehaladni, mint gondoltuk. Mi sem jellemzőbb az építkezés lendületére és általában termelőszövetkezeti mozgalmunk életerejére, mint az, hogy három év alatt 13 500 szerfás istálló épült fel. Főleg a szerfás építkezés elterjedésének, valamint a meglevő és erre alkalmas gazdasági épületek átalakításának eredményeként három év alatt a közösben több mint 130 ezer új tehén-férőhely, 280 ezer növendékmarha, 136 ezer koca, 1,1 millió egyéb sertés, továbbá több mint 600 ezer juh, 1,7 millió törzsbaromfi, több mint 4 millió csibe befogadására alkalmas új épület épült fel. A növendékmarha-férőhelyek, a sertésfiaztatók, süldőszállások 90—95 százaléka szerfás épület. A szövetkezetek ezeket a szerfás épületeket folyamatosan téliesítették.

Mindezek eredményeként (természetesen hozzászámítva a régebben meglevő férőhelyeket is) erőteljes fejlődésnek indult a szövetkezeti közös állomány. 1961 októberében az ország szarvasmarha-állományának már 36,6 százaléka, a sertésállománynak több mint 22 százaléka, a kocaállománynak pedig 32 százaléka volt a közös gazdaságok birtokában.

Azonban az e téren elért nagyon jelentős eredmény mellett is tisztában kell lennünk azzal, hogy a nagyüzemi állatállomány teljes kiépítése *hosszabb ideig tartó folyamat*, időt, pénzt, türelmet és maximális erőkifejtést megkövetelő, nehéz munka. Bármilyen nagy előrehaladást értünk is el a közös férőhelyek építésében, jelenleg még korántsincs belőlük annyi, amennyit szeretnénk és amennyi szükséges. Az ország állatállományának még

Digitized by Google

mindig jelentős része van a termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdaságában.

Ilyen viszonyok között a háztáji gazdaságoknak még jelentős *árutermelő szerepük* is van. Azt kell elérnünk, hogy az átmeneti időben — amíg a nagyüzemi állattenyésztés számszerűen és minőségileg teljesen ki nem épül — maximálisan kihasználjuk a szövetkezeti tagok tulajdonában levő állat-férőhelyeket, s hogy az ezek felhasználásával előállított állati termékek (hízott sertés, baromfi, tej, tojás) is főleg az állami „csatornákba" kerüljenek, tehát a központi készleteket növeljék. Hasonlóképpen azt is, hogy a háztáji jószágállomány felesleges szaporulata (süldő, növendékborjú) is a közös állatállomány utánpótlását és bővítését szolgálja.

Arról van tehát szó, hogy *a közös állattenyésztés erőteljes fejlesztése és annak elsőbbsége mellett jelenleg a háztáji gazdaságok árutermelő funkcióját a közös gazdaság bekapcsolásával működtessük,* mégpedig a népgazdaság szükségleteinek jobb kielégítése és a közös gazdaság fejlesztése, a közös állattenyésztés utánpótlása és gyorsabb kiépítése végett. Ilyenformán, vagyis *a közös állomány elsődleges fejlesztése, valamint a közös és a háztáji gazdaság szoros együttműködése útján* oldhatjuk meg az állattenyésztésben és az élőállatok, állati termékek felvásárlásában ma még meglevő átmeneti problémáink és nehézségeink jelentős részét.

A szocialista munkaszervezési és elosztási formák fejlesztése

Termelőszövetkezeteink megszilárdításában egyik legfontosabb tennivalónk *a termelés fellendítését szolgáló és a szövetkezetek szocialista jellegét erősítő munkaszervezési és elosztási formák* fejlesztése.

Az anyagi ösztönzőknek igen nagy szerepük van a szocialista társadalom felépítésében. Lenin már közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után felismerte és hangsúlyozta, hogy a szocializmus építését nem lehet pusztán a dolgozók lelkesedésére alapozni, hanem az anyagi ösztönzést is fel kell használni. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusa különösen kiemelte az anyagi érdekeltség lenini elvének helyes és következetes alkalmazását, a munka szerinti elosztás tökéletesítését, mert az iparban csakúgy, mint a mezőgazdaságban ez a forrása és hajtóereje a munka termelékenységének, az anyagi javak bősége megteremtésének. Ugyanakkor hangsúlyozta a kongresszus az erkölcsi és politikai ösztönzők fontosságát is. A nemzetközi tapasztalatok és a mi tapasztalataink is igazolják, hogy a szocializmus építésében nagy erkölcsi, politikai és anyagi károkat okoz az,

Digitized by Google

ha az ösztönzőknek bármelyikét is elhanyagolják. A két fő ösztönző közül egyiket sem lehet másodrendűnek tekinteni: óvakodni kell mind az anyagi érdekeltség elvének, mind a dolgozók politikai öntudata fokozásának lebecsülésétől. A termelőszövetkezetekben folyó párt- és gazdasági nevelő, szervező munkánk egyik központi kérdése, hogy mindkét ösztönzőt együttesen alkalmazzuk.

Szocialista társadalmunkban az anyagi ösztönzés alapvetően a munka szerinti elosztás útján érvényesül. A munka szerinti elosztás gazdasági törvénye termelőszövetkezeteink gyakorlatában a munkaegység-rendszer alkalmazásával valósul meg. A munkaegység a szövetkezeti tagok által végzett munka mennyiségét és minőségét méri, s azt mutatja, hogy a közös munkában való részvételüknek megfelelően milyen arányban részesülnek a tagok a közös jövedelemből. A munkaegység-rendszer tehát a munka szerinti elosztás elvén épül; emellett figyelembe veszi a tegnap még egyénileg gazdálkodó paraszt tudatának lassú átalakulását, a szövetkezeti tulajdonnal kapcsolatos viszonyokat (bizonyos természetbeli osztás szükségessége, háztáji gazdaság stb.), s egyuttal elősegíti a szocialista viszonyok erősödését, a tagok szövetkezeti öntudatának fokozatos kialakulását is.

Az utóbbi években a Szovjetunió és egyes népi demokráciák szocialista mezőgazdaságában mind több és több szövetkezetben *továbbfejlesztik* a munkaegység-rendszert, *kiegészítik* azt különböző díjazási formákkal, sőt a legfejlettebbekben *felváltják* azt a szocialista díjazás új, haladó formájával: a közvetlen pénzdíjazással. Pártunk Központi Bizottsága 1959. októberi határozatában a következőket javasolta a szövetkezeteknek: „Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a szervezeti és gazdasági feltételek lehetővé teszik, szélesebb mértékben kell elterjeszteni a munkaegység-rendszert továbbfejlesztő munkadíjazást és jövedelemelosztási módszereket, az eredményességi munkaegységet, a munkaegység garantált díjazását és más olyan formákat, amelyek a tagság érdekeltségét a mezőgazdasági munkában s a nagyobb terméshozamokban jobban biztosítják. A különböző elosztási formák feleljenek meg a szocialista jövedelemelosztási elveknek."[4]

A munkaegység-rendszert továbbfejlesztő és kiegészítő díjazási formáknak az a céljuk, hogy a *terméshozamok növelésére* ösztönözzék a termelőszövetkezeti dolgozókat, s egyúttal az is, hogy *minél nagyobb számban vonják be családtagjaikat a közös munkába.* Bármilyen formában *díjazzák* is a szövetkezeti dolgozókat — munkaegységgel vagy anélkül, pénzben vagy természetben, vagy különböző kiegészítő bérezéssel — a legfontosabb az, hogy

[4] Közlemény a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1959. október 22-i határozatáról. Társadalmi Szemle, 1959. novemberi szám. 58. oldal.

Digitized by Google

áttekinthetőbb, közvetlenebb legyen az összefüggés az elvégzett *munka, a munka végeredménye és a kapott részesedés között.* Még világosabban kifejezve: *a jó munkáért, a jobb eredményekért nyújtsanak magasabb díjazást, nagyobb jövedelmet.* Másrészt olyan anyagi ösztönzőket alkalmazzanak, amelyek közvetlenül, vagy közvetve *egyben a termelőszövetkezet szocialista vonásait is erősítik.*

Hazánkban jelenleg a legelterjedtebb munkadíjazási forma a *prémiummal kiegészített munkaegység-rendszer.* 1961-ben a növénytermesztésben a szövetkezeteknek csaknem háromnegyed része, az állattenyésztésben pedig a fele alkalmazta ezt. A premizálás — ha reális tervre épül — többtermelésre serkent, elősegíti a családtagok nagyobb mérvű bekapcsolódását a közös munkába. A kapásnövények művelésénél az ösztönzésnek ez a formája ma még rendszerint egybekapcsolódik a területfelosztással, az úgynevezett „családi" munkaszervezéssel, vagy sok helyen a csapatszervezéssel.

Az ösztönzésnek hatékony, de még nem eléggé elterjedt módszere a *célprémium.* Olyan munkaműveleteknél célszerű ezt alkalmazni, amelyeknél nagyon sokat számít a munka időben, vagy igen jó minőségben való elvégzése, mert nagyrészt ettől függ a a termés alakulása. Nem helyes azonban, ha célprémium címén túl nagy, a végzett munka eredményességével arányban nem álló részesedést adnak. Küzdeni kell a tagok olyan törekvései ellen is, amely szerint minden munkát csak célprémiumért szeretnének végezni.

Az úgynevezett *„eredményességi munkaegységet"* mintegy 220 termelőszövetkezet alkalmazta, főleg egyes munkaigényes zöldségkultúráknál. Ez a munkadíjazás jelenleg még legtöbbször szintén területfelosztással, tehát családi keretekre bontott munkaszervezéssel párosul. E módszernél a munka díjazása közvetlenül a termelési eredménytől függ, a végtermék után számolják ki a tag javára írandó munkaegységet.

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy egy-egy termelőszövetkezetben *a termelőerők adott színvonala,* és bizonyos mértékben *az egyes termelési ágak sajátosságai* szabják meg, milyen munkaszervezési és elosztási formákat kell alkalmazni. Ezért kézenfekvő, hogy az olyan termelőszövetkezetekben, amelyekben a gazdálkodás ma még lényegében az igaerőn és a kézi munkán alapszik, más szervezeti megoldásokra és ezzel összefüggésben más elosztási módszerekre van szükség, mint az olyanokban, amelyekben a termelőerők sokkal fejlettebbek, s a gazdálkodás korszerű technikai, műszaki alapokon folyik. Ebből származik az a megoldás, hogy egy-egy termelőszövetkezetben — az egyes ter-

Digitized by Google

mezőgazdasági ágak kultúrák jellegéhez, fejlődési szintjéhez igazodóan — többféle munkaszervezési, díjazási és jövedelemelosztási módszert lehet alkalmazni. Másfelől az is kézenfekvő, hogy a szervezeti keretet és elosztási formát csakis a szövetkezeti parasztság öntudatának fejlődésével összhangban lehet helyesen megválasztani. Gyakori tapasztalat ugyanis, hogy azok a munkadíjazási formák, amelyek közelebb állnak a paraszti gondolkodáshoz, jobban ösztönöznek a közös munkára, mint azok, amelyek a tagság számára még szokatlanok vagy túlságosan bonyolultak. Nem szabad tehát elzárkóznunk a kezdetlegesebb megoldásoktól sem. Ezeknek a felhasználásával korántsem mondunk le a fejlettebb formákról. Éppen azért nyúlunk *ma* az egyszerűbb módszerekhez, hogy segítségükkel a gyengébb szövetkezetek megerősödjenek, s amint ennek a feltételei kialakultak, holnap vagy holnapután, késedelem nélkül a haladottabb, fejlettebb módszerek váltsák fel az egyszerűbb megoldásokat.

A termelőszövetkezeti jövedelemelosztásban hazánkban tapasztalható „tarkaság" a szövetkezeti termelőerők és termelési viszonyok mai fejlettségi fokával, illetve az ebben meglevő különbségekkel függ össze. A szövetkezeti jövedelemelosztás fejlődésének iránya azonban már ma is határozottan kivehető. Termelőszövetkezeteink többsége *a munkák zömét a munkaegység-rendszer alapján díjazza,* és az elosztási formák fejlődése határozottan a *közvetlen pénzdíjazás irányába* tart. Pártszervezeteinknek is ezt a fejlődési irányt kell támogatniuk.

A termelőszövetkezeti munkadíjazásnak ebben az irányban ható, előremutató eleme a *pénzelőlegezés.* A pénzelőleg — akár változó, akár előre biztosított összeg — mindenképpen kedvező hatású. Fokozza a tagok munkakedvét, a közös munkában való részvételre ösztönzi őket, elősegíti, hogy a háztájival szemben a közöst helyezzék előtérbe, s alkalmas a fiatalok nagyarányú elvándorlásának megakadályozására. A rendszeres pénzelőleg-osztás valamennyi díjazási forma alkalmazása esetén, régi és új szövetkezetekben egyaránt sikeresen felhasználható. Nagy előnye az is, hogy elősegíti a szövetkezeti árutermelés növelését, a közös értékesítést, és kedvezően hat a pénzgazdálkodás fejlesztésére.

A rendszeres, lehetőleg havonta kifizetett munkaegységelőlegnek azért van nagy vonzóereje a tagságra, mert növeli *jövedelmének biztonságát.* Ha a rendszeresen fizetett pénzelőleg egyúttal állandóan meghatározott és előre biztosított összeg, akkor már *garantált munkaegység-előlegezésről* beszélhetünk. A pénzelőlegezést alkalmazó szövetkezetek egy része már jelenleg is kisebb-nagyobb összegű garantált munkaegységrészesedést biztosít tagjainak, s ezt az évvégi zárszámadáskor még kiegészíti.

Digitized by Google

Közvetlen pénzdíjazást 1961-ben már 35 termelőszövetkezet alkalmazott Magyarországon. Ennek számos előnye van a többi formával szemben, s alkalmazása már az első évben várakozáson felüli eredményt hozott. A tagok munkakedve javult. Az elvándorlás megszűnt, a fiatalok nem mentek el a faluról, sőt számos fiatal visszajött a városból és kérte felvételét a szövetkezetbe. Általános tapasztalat, hogy a pénzbeli díjazás bevezetésének hatására mintegy 10—15 százalékos megtakarítást értek el a munkaegységekre tervezett részesedésből. Ennek az a magyarázata, hogy a termelőszövetkezeti vezetők, de maguk a tagok is nagyon ügyelnek arra, hogy csak azoknak írjanak jóvá munkadíjat, akik valóban elvégezték az előírt munkát. Az év végén majdnem minden pénzdíjazást alkalmazó szövetkezetben még bizonyos osztalékot is fizettek a munkadíjon felül a szövetkezeti tagoknak. A természetbenieket általában a szükségletnek megfelelően, állami áron vették meg a tagok a szövetkezettől.

A pénzbeli díjazás bevált, s nagy hatást gyakorol a környező termelőszövetkezetek tagjaira is. Eddig mintegy 250 termelőszövetkezet jelentette be azt az igényét, hogy 1962-ben szeretne rátérni erre a formára. Az erre való áttérést azonban *csak gazdaságilag megerősödött, jól vezetett, sok árut termelő gazdaságok* tűzhetik ki célul, olyanok, amelyek a garantált munkadíj kifizetéséhez gondoskodni tudnak a megfelelő biztonsági tartalékról, átmenő pénzalapról. Ahol hiányzanak ezek a gazdasági feltételek ott ennek a díjazási formának a bevezetése vagy szorgalmazása elhamarkodott lépés, sőt *egyenesen káros*, mert a szövetkezet eladósodásához, mérleghiányhoz vezet, s ezzel lejáratja a pénzdíjazást a tagok előtt. Elveinkkel ellentétes volna, ha nem maga a szövetkezet, hanem — akár közvetlenül, akár burkolt formában — az állam garantálná a szövetkezeti tagoknak a rendszeres pénzbeli díjazást.[5]

Összefoglalva az eddigieket, néhány általános következtetést vonhatunk le:

A termelőszövetkezeteknek a jövedelem-elosztás továbbfejlesztésével kapcsolatos kezdeményezései megérdemlik, hogy pártszervezeteink *nagy figyelmet fordítsanak rájuk és elmélyülten tanulmányozzák*. Segítsék elő, hogy minden termelőszövetkezetben

5 A pénzdíjazást alkalmazó szövetkezetek kérésére a Nemzeti Bank 1962. január elsejét követően könnyítést, megkülönböztetett hitelezést alkalmazhat. Ennek lényege, hogy az érintett szövetkezet a megfelelő reális terv alapján éves hiteltervet készít, s a bank egy összegben akkora hitelt ad a szövetkezetnek, amely fedezi annak összes kiadásait. Ugyanakkor a szövetkezet a bank rendelkezésére bocsátja minden bevételét addig, amíg a felvett hitelt ki nem egyenlítette. Azután pedig saját bevételeiből gazdálkodik. A másik könnyítés az, hogy ezeknek a szövetkezeteknek szükség esetén a szerződéses fedezet 60 százalékán felüli hiteleket is rendelkezésükre bocsátja a bank, és az előlegezési határt az év végén várható teljes részesedés 80 százalékáig emeli fel.

Digitized by Google

minél gyorsabban elterjedjenek a szocialista elosztás elvének megfelelő, az anyagi érdekeltséget jobban kifejező jövedelemelosztási formák.

Természetesen a szövetkezeti tagok között a közös gazdaságból származó jövedelemnek csak azt a részét lehet elosztani, amely a *kötelezettségek teljesítése, a közös alapok pótlása és bővítése után fennmarad.* Olyan jövedelemelosztási módot, amely mérleghiányhoz vezet, tehát azt célozza, hogy többet osszanak el, mint amennyit a tényleges bevételek lehetővé tesznek, *a párt és a kormány nem támogathat, s ilyen törekvéseket a helyi szervek sem támogathatnak.*

Termelőszövetkezeteink saját viszonyaik mérlegelése alapján *maguk döntenek* a szocialista elosztás elvének megfelelő és az anyagi ösztönzés szempontjából legalkalmasabbnak vélt munkadíjazás megválasztásáról és alkalmazásáról. Ez természetesen nem zárja ki az általános alapelvek betartásán és betartatásán túl azt, hogy helyes tanáccsal is segítsük a szövetkezeteket. Szükség van azonban arra is, hogy *már a tervkészítéskor döntsenek* az ösztönzők kiválasztásáról és alkalmazásáról, állapodjanak meg erről a tagokkal, s *közgyűlési határozatban* rögzítsék ezt. A termelőszövetkezeti vezetők és a pártszervezetek folytassanak szívós harcot azért, hogy ha a közgyűlés valamely jó módszer mellett lekötötte magát, akkor *egész esztendőn át mindvégig tartsanak ki amellett.*

A pártszervezetek — úgy, ahogyan a szövetkezetek megerősödnek — váltsák fel a szocialista építésnek jobban megfelelő formákkal a jelenleg még sok helyen alkalmazott kezdetleges, átmeneti formákat és megoldásokat, s ezzel is erősítsék állandóan a termelőszövetkezetek szocialista jellegét. Küzdjenek szívósan a helyes módszerek *eltorzítása, az ezzel járó elvtelenség és lazaság ellen,* az olyan törekvések ellen, amelyek nem nézik a termelés növelésének érdekét, hanem csupán az osztást — a közös rovására is. E torzítások kompromittálhatják az egyébként helyes ösztönzőket, ezért ezt mindenütt meg kell akadályozni. Fel kell azonban lépni a merevség, az értetlenség és az olyan törekvések ellen is, amelyek a munkaegység „tekintélyét" féltik ezektől az ösztönző módszerektől; a konzervativizmus ellen, amely gátolja a munkaegység-rendszert továbbfejlesztő helyes módszerek elterjesztését.

Hiba volna, ha csodákat várnánk a különböző elosztási módszerektől, a gyakorlati tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy a megfelelő munkadíjazási formák — a tagok ösztönzése révén — serkentik a termelést. Mindez természetesen akkor hozza meg a kívánt eredményt, ha *megismertetjük ezeket a módszereket a szövetkezeti tagokkal, ha megfelelő politikai munkát folytatunk a*

Digitized by Google

tagok szocialista tudatának, munkaerkölcsének kialakításáért és ezt jó gazdasági szervező munkával is alátámasztjuk.

A termelőszövetkezeti parasztság egybeforrásáért

A termelőszövetkezeti rendszer győzelmével létrejön az anyagi alapja és szervezeti kerete annak, hogy megszüntessük a korábbi paraszti rétegeződést és kialakítsuk az egységes szocialista parasztságot. Nagyon helytelen dolog volna azonban arra számítani, hogy ez a folyamat „önmagától" megy végbe.

Gazdasági téren az egység kialakítását azzal segítjük elő legjobban, ha egyre gyorsabb ütemben növeljük és fejlesztjük a közös gazdaságot, ha állandóan tökéletesítjük a szövetkezetek szocialista jellegét erősítő szervezeti kereteket, elosztási formákat. Ha a közös gazdaság fejlődésének eredményeként a szövetkezeti tagok jövedelmében egyre nagyobb lesz a közösből származó, a végzett munka szerint alakuló jövedelem, és ez olyan szintet ér el, amely nemcsak a volt szegényparaszti, hanem a volt középparaszti tagoknak is magasabb életszínvonalat biztosít, amilyent egyéni gazdálkodásuk idején élveztek, akkor ezzel megteremtjük a legszükségesebb gazdasági feltételeit annak, hogy feloldjuk a szövetkezetben a korábbi rétegeződésből származó életszínvonalbeli és gondolkodásbeli különbségeket, a súrlódásokat és ellentéteket. Emellett azonban *következetes és türelmes politikai nevelő munkát is kell folytatnunk a szövetkezeti tagok között.* Pártszervezeteink legmagasztosabb és legnagyobb feladata napjainkban, hogy ezt a munkát szervezzék és irányítsák.

Pártunk jelenlegi falusi politikájának lényegét legtömörebben és legrövidebben a következőképp lehet megfogalmazni: *folytassunk mindennapos harcot termelőszövetkezeti parasztságunk egybeforrásáért!* Pártszervezeteink küzdjenek következetesen az egységes szocialista parasztság kikovácsolásáért!

Egyesek nem értik falusi politikánk lényegét, s azt továbbra is úgy fogalmazzák meg, hogy „a termelőszövetkezetben támaszkodj a volt szegényparasztra, egyezz meg a volt középparaszttal és harcolj a volt kulák ellen". Helyes-e az ismert lenini hármas jelszó ilyen módosítása a szövetkezeti rendszer győzelme után kialakult új helyzetben?

A kérdésre határozott n e m-mel kell válaszolnunk. Lenin a párt szövetségi politikájának hármas jelszavát egészen m á s történelmi helyzetben fogalmazta meg és tartotta érvényesnek. A parasztság túlnyomó többségének a termelőszövetkezetekbe lépése *után* ez értelemszerűen érvényét veszti. Találóan jegyezte meg Kádár János elvtárs egyik cikkében: Lenin sehol sem mondta,

Digitized by Google

hogy támaszkodj a *volt* szegényparasztra, lépj szövetségre a *volt* középparaszttal, és harcolj a *volt* kulák ellen. A szocialista mezőgazdaság viszonyai között a lenini hármas jelszó betű szerinti alkalmazása nemcsak sematikus, hanem *igen veszélyes is.*

Ha most a régi osztály-hovatartozás szerint kezdenénk megkülönböztetni a termelőszövetkezeti parasztokat, akkor felszítanánk a korábbi osztálykülönbségekből eredő súrlódásokat és ellentéteket, ezzel aláásnánk, sőt robbantanánk a szövetkezeti parasztság fokozatosan összekovácsolódó egységét, s gátolnánk a termelőszövetkezetek politikai, szervezeti és gazdasági megszilárdulását. A párt falusi politikája jelenleg — a lenini tanítások szellemében — a még meglevő magántulajdonosi maradványok fokozatos megszüntetésére, az ezzel kapcsolatos ellentétek feloldására, a szövetkezeti parasztság egységének kialakítására irányul.

A szövetkezeti parasztság egységének kialakulását leghatékonyabban azzal segítjük elő, ha a szövetkezetek vezetői és a pártszervezetek érvényt szereznek annak az alapelvnek, hogy az embereket elsősorban munkájuk alapján kell elbírálni. A termelőszövetkezetekben, amelyek a szocializmust valósítják meg falvainkban, ez a dolgozók elbírálásának *egyedüli helyes és igazságos mércéje és alapja.*

A szövetkezeti parasztság szocialista nagyüzemben gazdálkodik, társadalmi politikai látóköre egyre szélesedik, s a szocialista nevelés eredményeként soraiban egyre többen válnak szocialista módon gondolkozó és dolgozó emberekké. A volt egyéni parasztok kistulajdonosi önzése azonban még gyakran kiütközik a szövetkezeti tagok tevékenységében, így pl. a minél nagyobb természetbeni osztásra, a háztáji föld megengedettnél nagyobb növelésére irányuló törekvésben, a közös vagyon gyarapításának lebecsülésében, az „enyém"-nek a „miénk" fölé helyezésében stb. E káros, közösségellenes törekvések leküzdésén, a szocialista gondolkozás és erkölcs kialakításán állandóan munkálkodni kell. Ezért egyik fontos tennivalónk, hogy kialakítsuk a szövetkezeti tagságnak a társadalmi és a személyi tulajdonhoz való szocialista viszonyát.

A termelőszövetkezeti pártszervezetek vezetőinek, de a szövetkezeti vezetőknek is és az összes kommunistáknak másik fontos feladata a *munkafegyelem szüntelen erősítése.* A kisüzemi egyéni termeléssel szemben a termelőeszközök szocialista tulajdonán alapuló közös nagyüzemi termelés alapjaiban változtatja meg a paraszti munka feltételeit, szervezési formáit. Ez azonban nem spontán folyamat. Termelőszövetkezeteinkben még sokat kell tenni azért, hogy a kisparaszti ösztönösség és szétaprózottság helyébe a tervszerűség, a szervezett közös munka (nagyüzemi mun-

Digitized by Google

kaszervezet), az egyre inkább gépesített nagyüzemű gazdaságok munkafegyelme lépjen.

A szövetkezeti nagyüzemi munkaszervezés, a gépi, a fogat- és kézierő összefogott és szervezett rendje a legnagyobb fokú és tudatosan vállalt fegyelmet követeli meg a szövetkezeti dolgozóktól. Megkívánja, hogy minden egyes tag rendszeresen és szorgalmasan vegye ki részét a közös munkából. Ezért szövetkezeti vezetőink és szövetkezeti pártszervezeteink a szorgalmas, fegyelmezett szövetkezeti tagokra támaszkodva küzdjenek a fegyelmezetlenség, a különböző helyeken újraéledő „nyolcórázás" szövetkezeti mozgalmunk e gyermekbetegsége —, a lógás és a dologkerülés ellen.

A szövetkezeti parasztság egységének megteremtését ma még számos szubjektív tényező és a tagok közötti ellentét zavarja, hátráltatja. Látnunk kell azonban, hogy ezek átmeneti jellegűek, s aránylag rövid idő alatt leküzdhetők, ha a pártszervezet megfelelően foglalkozik velük.

A tagok szocialista nevelésében a pártszervezetek és szövetkezeti vezetők támaszkodjanak bátran pártunk és kormányunk intézkedéseire, és rendeleteire. Rendszeresen ismertessék ezeket a tagsággal, harcoljanak a bennük rögzített alapelvek betartásáért és megvalósításáért.

A termelőszövetkezeti parasztság gondolkozásának, a közöshöz való viszonyának alakításában, a tagság szocialista szellemű nevelésében nagy szerepe van a *szövetkezeti demokrácia* következetes érvényesítésének. Ezért termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek elsőrendű feladatuk, hogy őrködjenek a szövetkezeti élet e fontos törvényének feltétlen betartásán és érvényesítésén. Annál is inkább hangsúlyoznunk kell ezt, mert sok helyütt lebecsülik vagy rosszul értelmezik ennek szerepét és jelentőségét.

A szövetkezeti demokrácia gyakorlásában, a gazdálkodás vezetésében nagyon fontos szerepe van a *közgyűlésnek*, a szövetkezet legfőbb irányító szervének. Nagy figyelmet kell tehát szentelni annak, hogy a szövetkezetben egyetlen fontos, a tagság életét befolyásoló döntés se születsék meg a közgyűlés nélkül. A szövetkezeti paraszt csak akkor érzi magát igazán *egyenrangú gazdának saját szövetkezetében*, ha látja, hogy van beleszólása a szövetkezet összes főbb ügyeibe, elmondhatja véleményét és meg is hallgatják azt. Joga van ahhoz is — és el is várja —, hogy a vezetőség tájékoztassa őt a szövetkezet dolgairól. Ennek elhanyagolása bizalmatlanságot szül, lazítja a szövetkezet egységét, s olyan kifakadásokra vezet, hogy „nem tudjuk, mit főznek ki az irodán".

A nagy termelőszövetkezetekben, olyan községekben, ahol nincs olyan épület, amelybe ezer vagy még több szövetkezeti ta-

Digitized by Google

got hívhatnak össze, az utóbbi években küldöttgyűléssel próbálkoznak. Ebben az esetben az alapszabályban kell rendelkezni afelől, hogy milyen mértékben gyakorolhatja a küldöttgyűlés a közgyűlés jogkörét. A küldöttgyűlésnek előnye, hogy kisebb létszámú, könnyebben összehívható, vitaképes és rugalmasabb szerv. De ugyanebből folyik a hátránya is. A küldöttgyűlés gyakorlata alapján ugyanis a nagyobb szövetkezetekben szokássá vált, hogy az egész tagság megkérdezése és bevonása nélkül, szűkebb körben, küldöttek útján intézik a szövetkezet ügyeit. A nem-küldött tagokban ez természetesen nem erősíti, hanem gyengíti a közösséghez való tartozásának az érzését, csorbítja a tagoknak, mint a szövetkezet gazdáinak közvetlen beleszólási és döntési jogát. A küldöttgyűlések rendszere tehát csak félig oldja meg a problémákat. Ezért számos helyen azt a megoldást alkalmazzák, hogy a közgyűlést részletekben tartják meg: egy-egy vezetőségi tag közreműködésével, a brigádok egy részének összevonásával tárgyalják meg a legfontosabb kérdéseket, a közgyűlés döntési jogkörével.

A tagság rendszeres tájékoztatására nagyon jól bevált a közgyűlések közötti időben tartott *brigádgyűlés*. Előnye, hogy sűrűbben, szinte hetenként össze lehet hívni. A főbb kérdések mellett behatóan meg lehet itt vitatni a tagokkal a termelés összes részletkérdéseit. Nagyon alkalmas ez arra is, hogy e kisebb kollektíva tagjai jobban összekovácsolódjanak. Ahol rendszeresen tartanak brigádgyűléseket, ott jobban megy a munka.

A közgyűlés mellett a termelőszövetkezet vezetésének legfontosabb szerve a *választott vezetőség*. A szövetkezeti demokrácia alapvető követelménye, hogy a tagok olyan vezetőket válasszanak, akikben megbíznak, a vezetőknek pedig igyekezniök kell, hogy kiérdemeljék a tagság bizalmát. A vezetés legyen határozott, szerezzen érvényt az alapszabály előírásainak, a közgyűlés határozatainak.

A *pártszervezet* segítse elő, hogy a tagság elfogadja és fegyelmezetten hajtsa végre a maga választotta vezetőség rendelkezéseit, továbbá azt is, hogy a vezetőségnek legyen tekintélye. Lépjen fel a személyeskedés, az intrika ellen, ne tűrje a vezetés egységének megbontását, támogassa a szövetkezeti tagság építő bírálatát, helyes javaslatait, kezdeményezéseit. Ha ez indokolt, a vezetőket is meg kell bírálni, de nem szabad megengedni, hogy a „bírálat" egyes tagok számára a maguk hanyag munkájának takarója legyen. A felületesen, hanyagul végzett munkát nem lehet demagóg módon a szövetkezeti demokráciára való hivatkozgatással, fecsegéssel helyettesíteni.

Ugyanakkor a pártszervezet lépjen fel az olyan vezetőkkel szemben, akik elnyomják a tagság véleményét, fölényeskednek és

Digitized by Google

basáskodnak. A tagságnak kedvét szegi, ha azt látja, hogy csak a vezetőknek lehet véleményük, de neki nem. Még inkább kedvét szegi a vezetésen belüli sógorság-komaság, a családi összefonódás, amely — sajnos — még elég gyakori. Az ilyen helyen a tagok nem merik szóvá tenni a hiányosságokat, nem mernek bírálni, mert akkor a megbírált vezető védelmére szinte az egész vezető testület megmozdul.

Nagyon komolyan kell foglalkozni mindezekkel a jelenségekkel, amelyek számos helyen nemcsak újjáélednek, hanem erősödőben is vannak. Ahol rosszak a vezetők, ott a tagság elveszti munkakedvét, nem lát maga előtt perspektívát. Ezért a termelőszövetkezeti pártszervezetek — a járási és megyei szervek hathatós segítségével — tegyenek határozott intézkedéseket arra, hogy tehermentesítsék a szövetkezeti mozgalmat a kiskirályoktól, a sógor-koma alapon összeszövődött klikkektől (amelyek rendszerint együttjárnak a részegeskedéssel, a közös vagyon elherdálásával, a korrupcióval is), a tehetetlen és tehetségtelen vezetőktől.

Még egy dolgot kell szóvá tenni a vezetéssel kapcsolatban, mégpedig az asszonyok és a fiatalok ügyét. Ismeretes, hogy a növényápolási és az őszi betakarítási munkákat nagyobb részben nők végzik. Sok asszony dolgozik az állattenyésztésben is. Mégis kivételszámba megy, ha valamely termelőszövetkezetben egy-egy asszonyt vagy leányt választanak be a vezetőségbe vagy tesznek meg brigádvezetőnek. S ezt a helyzetet azzal az ósdi „elmélettel" próbálják indokolni, hogy a vezetés, a politizálás „az emberek (mármint a férfiak) dolga". Idejétmúlt és igazságtalan dolog ez a konzervativizmus. *Legyünk igazságosabbak a nőkkel szemben és bízzunk jobban a fiatalokban. Termelőszövetkezeteink bízzanak rájuk komoly és felelősségteljes feladatokat. Építsenek bátrabban reájuk és vonják be őket mindenütt megfelelő arányban a szövetkezet vezetésébe!* A közös ügy ennek csak hasznát látja: tovább erősödik a nők, az ifjak aktivitása, lendülete, s lelkes, szorgos munkájukkal hamarább indul virágzásnak a közös gazdaság.

*

Egész társadalmi és gazdasági építésünknek, a mezőgazdaság korszerű, szocialista nagyüzemi rendszere teljes felépítésének éltető ereje: pártunk forradalmi, marxista—leninista politikája. A párt vezetésével vittük győzelemre a szövetkezeti mozgalmat hazánkban. Pártunk útmutatásával építsük most tovább a szocializmus épületét s haladjunk új erőt gyűjtve előre, a szocializmus teljes győzelme felé vívő úton.

Digitized by Google

Pártunk káderpolitikájának tapasztalatai és irányelvei*

I. A párt káderpolitikájának tapasztalatai a felszabadulástól az MSZMP megalakulásáig

A káderpolitika mindenkor szorosan összefügg a párt politikai irányvonalával. A helyes politikai vonal megteremti a jó kádermunka elvi alapjait is és viszont: csak helyes káderpolitikával lehet a gyakorlatban megvalósítani a párt politikáját. A párt politikájának eredményei és fogyatékosságai mindig tükröződnek a kádermunkában is.

*

A felszabadulás után a párt legális tömegpárttá, a népi demokratikus forradalom vezető erejévé, a hatalom részesévé vált. Ebben a helyzetben a pártnak olyan káderekre volt szüksége, akik egyszerre tudtak építeni és harcolni, pártot szervezni és kormányozni, akik képesek voltak arra, hogy bátor, meggyőző szóval, példamutató munkával megnyerjék a tömegeket a párt politikájának támogatására. A pártnak a felszabadulás idején volt egy számszerűleg nem nagy, de szilárd, forradalmi törzse: a 19-es harcosok, azok a kommunisták, akik a Horthy-fasizmus idején itthon illegalitásban dolgoztak, a spanyol polgárháborúban részt vett elvtársak, és végül azok, akik politikai okokból a fasizmus üldözése elől a Szovjetunióba vagy más országokba menekültek és ott harcoltak a munkásosztály ügyéért. E régi harcosok mellett a párt építhetett azokra a volt baloldali szociáldemokratákra, szakszervezeti harcosokra is, akik a háború és a felszabadulás tapasztalatain okulva találták meg az utat a kommunista párthoz.

Az ország előtt álló nagy feladatok azonban azt követelték a párttól, hogy rövid időn belül a káderek tízezreit nevelje fel és állítsa csatasorba. A párt ezért arra törekedett, hogy az elnyomatás éveiben megedzett régi káderek mellett új erőket is vonjon be:

* Kidolgozta a Pártépítési Munkaközösség. Közzétételét az MSZMP Politikai Bizottsága engedélyezte.

Digitized by Google

a munkások, parasztok, értelmiségiek legjobbjait. Bátran állított vezető posztokra régi és új harcosokat, akiknek — többnyire számukra ismeretlen területen — munka közben kellett elsajátítaniuk a vezetés tudományát és a szükséges szakmai ismereteket.

Az újjáépítés, a demokratikus feladatok megoldása, a koalíciós helyzet, a szövetségi politika megkövetelte, hogy a párt ne csak a kommunista káderek kiválasztásával és nevelésével törődjön, hanem a más pártokhoz, tömegszervezetekhez tartozó, vagy pártonkívüli, de haladó gondolkodású és vezetésre alkalmas emberekkel is: segítse elő politikai fejlődésüket, közeledésüket a szocializmus eszméjéhez.

A párt nagy gondot fordított a kommunisták képzésére. Pártiskolák, politikai tanfolyamok egész sorát indította meg azzal a céllal, hogy a tagság megismerkedjen a marxizmus—leninizmus alapvető tanításaival.

E káderpolitikának volt köszönhető, hogy a felszabadulás utáni évek küzdelmeiben a káderek tízezrei nőttek fel, akik mindenkor ott voltak az osztályharc élvonalában, hogy a munka és a harc során a régi és az új káderek összekovácsolódtak és együtt fejlődtek a növekvő feladatokkal. Ők alkották a győztes proletárhatalom káderállományának magvát, gerincét is.

Már akkor hiba volt azonban a párt kádermunkájában, hogy nem támaszkodott eléggé a Tanácsköztársaság veteránjaira. Indokolt volt, hogy a párt fellépett a 19-es elvtársak egy részénél és más elvtársaknál megnyilvánuló szektás nézetek és módszerek ellen. De a vezetés nemegyszer olyan 19-es kommunistákat is mellőzött, akik lépést tudtak tartani a fejlődéssel, a hibákat elkövető elvtársakkal pedig nemegyszer türelmetlenül bánt.

A proletárdiktatúra kivívása után a párt a kommunisták újabb tízezreit küldte az államhatalom és az államigazgatás vezető posztjaira, az üzemek élére stb. A kádermunka fő feladata ebben az időszakban az volt, hogy az új emberek munkába állítása mellett *gondoskodjék a különböző szintű vezető posztokra állított káderek nagyarányú és színvonalas szakmai—politikai képzéséről.* 1949-ben a gazdasági vezető posztokra került munkások és parasztok tömeges kiképzésére a párt Gazdasági és Műszaki Akadémiát létesített. Megszervezte az esti és levelező oktatást az egyetemeken és főiskolákon, a dolgozók iskoláját a közép- és általános iskolákban stb. Több alsó fokú pártiskola mellett létrehozta az egyéves iskolát és a pártfőiskolát. Az a tény, hogy az egyetemeken és főiskolákon bevezették a marxizmus—leninizmus kötelező oktatását, önmagában egyszerre több mint 30 000 leendő értelmiségi ideológiai képzését segítette elő.

A kultúrforradalom kibontakozása, a munkás- és parasztkáderek kiképzése, továbbá az értelmiség egy részének átnevelése

Digitized by Google

azzal az eredménnyel járt, hogy kialakult a kommunista szakembereknek az a gárdája, amely a néphez hű, hazafias pártonkívüli szakemberekkel vállvetve általában megállta helyét a szocializmus építésében.

E nagy eredmények mellett azonban a párt politikájában megmutatkozó súlyos szektás és revizionista hibák mindinkább rányomták bélyegüket a káderek kiválasztására, nevelésére és fejlődésére is.

1. *A személyi kultusz,* párosulva azzal a hibás elmélettel, hogy a szocializmus építésének időszakában az osztályharc állandóan és szükségszerűen éleződik — mint ismeretes — *általános méretű bizalmatlansághoz és súlyos törvénytelenségekhez vezetett,* s ezt elsősorban a pártban dolgozó káderek sínylették meg. Súlyos károkat okozott az MDP KV 1951. május 22-i határozata „A kádermunka feladatairól", amely a kádermunka vezérgondolatává azt a feltételezést tette, hogy az osztályellenség mélyen beépült a pártba, a vezető szervektől egészen az alapszervezetekig, a fő feladat tehát: megkeresni az ellenséget a pártban. Ez a koncepció — a személyi kultusz és a pártdemokrácia rendszeres elfojtásának légkörében — oda vezetett, hogy igazságtalan, káros hajsza indult meg becsületes, jó elvtársak ellen, hogy az emberek egyre kevésbé merték kifejezésre juttatni véleményüket. A határozat nem a káderek magatartásának és munkájának tanulmányozását tekintette fő feladatának, hane mszármazásuk kutatását és múltjuk nemegyszer politikailag érdektelen mozzanatainak is bürokratikus számbavételét. Az embereket nem lényeges tulajdonságaik, és munkájuk, hanem mindinkább ellenőrizhetetlen feltételezések, esetleg általuk soha nem ismert külföldi rokonaik stb. alapján ítélték meg. A kádermunka, célját tévesztve, sokszor szinte nyomozó munkává vált és felesleges titokzatosságot teremtett maga körül. A káderekkel szembeni bizalmatlanság különösen az illegális párttagokkal és a volt szociáldemokrata elvtársakkal szemben nyilvánult meg. Súlyosbította a helyzetet, hogy a politikai és gazdasági szervek vezetői, a káder- és személyzeti osztályok a végrehajtás során fokozták a határozat hibáit.

2. A régi káderekkel szembeni bizalmatlanság következményeként *helytelen tendenciák kezdtek érvényesülni a káderek kiválasztásában.* Az a nézet, hogy az új, fiatal káderek megbízhatóbbak a régieknél — mivel múltjukban nem lehet semmilyen folt —, találkozott azzal a revizionista felfogással, amely az egyetemről éppenhogy kikerült fiatalokat általában alkalmasabbnak tartotta még a pártapparátusban való munkára is, mint a nagy tapasztalattal rendelkező, idősebb munkás- és parasztkádereket. Így állt elő olyan helyzet, hogy például a Központi Vezetőség apparátusában, ebben a kulcsfontosságú központban, 1954-ben a politikai

Digitized by Google

munkások 53,1 százaléka 30 éven aluli fiatalokból került ki. 1956 januárjában az egész függetlenített apparátus 74,7 százaléka 18 és 35 év közötti elvtársakból állott. A hibás kiválasztás megnyilvánult abban is, hogy sok kipróbált kádert mellőztek, miközben fontos posztokba kerültek politikai, szakmai és nemegyszer morális tekintetben sem megfelelő emberek.

3. *A káderek megítélésében általánossá vált a szubjektivizmus,* azaz a kádereket gyakran nem a tények, nem politikai állásfoglalásuk, magatartásuk, munkájuk, hanem egyes emberek egyéni, sokszor elfogult véleménye alapján értékelték. Ez kedvező talajul szolgált az intrikának és jellemtelenségre nevelt.

4. Általános jelenség volt a kádermunkában *az őszinteség hiánya.* Emberek százait váltották le anélkül, hogy valaha is közölték volna velük ennek az okát. A leváltott káderek erkölcsi, politikai szempontból súlyos helyzetbe kerültek.

5. A személyi kultusszal együtt *háttérbe szorult az a fontos elv, hogy a kommunista vezetőnek szoros kapcsolatban kell állnia a tömegekkel.* A párt politikájában és gyakorlatában megnyilvánuló súlyos hibák amúgy is megnehezítették ezt a káderek számára. A tömegekkel való szoros kapcsolat hiányának következményei az ellenforradalom idején mutatkoztak meg a legsúlyosabban.

6. A személyi kultusz egyik következménye az volt, hogy *a káderek nem voltak elég önállóak* sem a politikai, sem az ideológiai munkában, mindent „felülről", a vezetéstől vártak. Ennek káros hatása is különösen az ellenforradalom idején nyilvánult meg.

A káderekkel szembeni bizalmatlanságnak, a szubjektivizmusnak egyik következménye volt *a káderek állandó cserélgetése.* Volt olyan év, amikor a gépállomások igazgatóinak 40 százalékát cserélték ki. A szénbányászatban a főmérnökök átlag mindössze $^{3}/_{4}$—1 évig dolgoztak ugyanazon a munkahelyen. A káderek túl gyakori cserélgetése mind a pártnak, mind a kádereknek súlyos károkat okozott. Hiba volt végül, hogy a pártszervek káderpolitikájának elveit és stílusát az állami és gazdasági szervek sokszor mechanikusan átvették. Minthogy ez utóbbi szervek személyzeti munkája széles rétegeket érintett, e munka hibái is jelentősen hozzájárultak a párt és a tömegek kapcsolatának megromlásához.

Mindez együttesen odahatott, hogy egyrészt szűkült a párt káderállománya, másrészt minőségileg nem fejlődött a szükségleteknek megfelelően.

A Politikai Bizottság határozata 1952-ben megszüntette a káderosztályokat. A határozat célja az volt, hogy azok foglalkozzanak az emberekkel, akik a mindennapi munkában irányítják őket.

Digitized by Google

A határozat végrehajtása során azonban hiányzott a kellő körültekintés. A decentralizálás lényegében csak szervezetileg történt meg. Azok a szervek, amelyeknek az addiginál lényegesen szélesebb alapokra kellett volna helyezniük a kádermunkát, nem voltak megfelelően felkészítve e feladat elvégzésére. A határozat azonban így is javított valamit a helyzeten: a vezetők ettől kezdve némileg jobban megismerték kádereiket. Mivel azonban a kádermunka hibáinak mélyebben fekvő okai voltak, lényeges változás ezután sem történt.

Az MDP KV 1953 júniusi határozata, mint ismeretes feltárta a pártvezetés hibáit. Ennek alapján történtek bizonyos, a kádermunkát is érintő intézkedések. De ahogyan a párt egész tevékenységében, úgy a kádermunkában sem következett be döntő fordulat Továbbra is megmaradt a párt vezetésén belül a szektás ellenállás, másrészt felütötte fejét és támadásba lendült a revizionizmus, a párt- és az állami apparátusban egyre inkább előtérbe kerültek az ingadozó, karrierista elemek. Nem egy esetben a rendszerrel szemben kifejezetten ellenséges beállítottságú emberek is vezető funkciókba kerülhettek. *A pártvezetés következetlensége, a revizionisták és a szektások közötti elvtelen harc és kompromisszum szükségképpen kihatott a káderpolitikára is:* a káderek funkcióba állítását is gyakran e harc határozta meg. A politikai irányvonal gyakori változása, a kispolgári befolyás elterjedése a pártban, a pártvezetés bizonytalansága nemcsak a tagságot zavarta meg, hanem a kádereket is, s éppen a legkritikusabb időszakban tette bizonytalanná őket. A vezetők egy része az ellenforradalom idején teljesen csődöt mondott. Olyan emberek, akik a sikerek idején álradikális frázisokat hangoztattak, álforradalmi magatartást tanúsítottak, már az első nehézségek idején pánikba estek és elárulták a szocializmus ügyét.

E súlyos hibák ellenére a káderek túlnyomó többsége nagy gyakorlatot szerzett a vezetésben és legjobb meggyőződése szerint dolgozott. A proletárdiktatúra kivívásában, a szocializmus építésében szerzett érdemeik elévülhetetlenek.

II. Az MSZMP káderpolitikájának tapasztalatai

Pártunk az ellenforradalom után *a kádermunkában is kijavította az előző évek hibáit, érvényre juttatta a lenini elveket. A párt helyes politikai vonala alapján a kádermunka is jó irányban fejlődött.* Ez is hozzájárult ahhoz, hogy a párt sikeresen tudta vezetni a politikai és gazdasági konszolidációt, a szocializmus további építését, a mezőgazdaságnak a várnál gyorsabb átszervezését, a dolgozók életszínvonalának további emelését.

1956. november 4-e után az MSZMP hívó szavára mind na-

Digitized by Google

gyobb tömegek mozdultak meg és harcoltak a legnehezebb körülmények között a hatalom megvédéséért és megszilárdításáért. Azok álltak a hatalom védelméért folyó harc élére és azok harcoltak, mint közkatonák is, akiket mély eszmei meggyőződés, elvhűség, a szocializmus győzelmébe vetett hit jellemzett. Ezek az elvtársak öntudatosan és céltudatosan küzdöttek a párt irányvonalának megvalósításáért. De voltak olyanok is, akik meginogtak, sőt egyesek az árulásig jutottak el. Az ellenforradalom előtti káderpolitikai hibái ebben az időben váltak még szembetűnőbbekké. Sokan azok közül, akiket a régi vezetés magasra emelt, tehetetleneknek vagy éppen árulóknak bizonyultak. Ezzel szemben igen sokan azok közül, akiket korábban félreállítottak, vagy akiben nem bíztak meg, az első sorokban harcoltak. Az embereket ekkor különös erővel minősítették tetteik. Ez megkönnyítette a kádermunka hibáinak kijavítását.

A kádermunka fő feladata ebben az időszakban az volt, hogy *a politikailag szilárd káderek mellé sorakoztassa fel a korábban megtévedt, megzavarodott, de a szocializmus ügyéhez hű, becsületes káderekét.* Felül kellett vizsgálni a funkcionáriusok ezreinek az ellenforradalom alatti magatartását, a megfelelőket meg kellett erősíteni, az alkalmatlanná váltakat ki kellett cserélni. Tömeges kádermozgatásra volt szükség. Ezért a Központi Bizottság átmenetileg újból létrehozta a pártban a káderosztályokat, ezek 1957 végéig működtek.

Az ellenforradalom után, a párt *a megtévedtekkel szemben a megbocsátás, a rendszer ellenségeivel szemben a büntetés politikáját alkalmazta.*

Az MSZMP 1957-ben megtartott konferenciája, majd VII. kongresszusa leszögezte a kádermunka legfontosabb elveit. Ezeknek végrehajtása során az elmúlt években a kádermunka fontos eszköze volt a pártegység helyreállításának és megerősítésének, a munkásosztály vezette nemzeti egység formálásának. Az MSZMP ragaszkodott és ragaszkodik a lenini elvekhez s ezért a kádermunkában is — éppúgy, mint a párt egész munkastílusában — sok pozitív vonás fejlődött ki és erősödött meg.

Már a pártkonferencia is, de különösen a VII. kongresszus erőteljesen hangsúlyozta *a nemzeti egység további erősítésének* jelentőségét. Kifejezésre kell ennek jutnia a kádermunkában is. Ebből a szempontból fontos volt a pártkonferencia határozata, amely szerint *„hazánkban — párttisztség kivételével — minden közfunkciót, legyen az társadalmi, vagy állami, legyen az a legalacsonyabb vagy a legmagasabb — pártonkívüli is betöltheti".* Ennek a kongresszus által is jóváhagyott alapelvnek következetes alkalmazása rendkívül fontos dolog. Sajnos, ma is gyakran találkozunk értetlenséggel ebben a kérdésben. Sokan nem értik meg, hogy egyre

Digitized by Google

több ember válik a szocializmus őszinte hívévé, s mind több az olyan pártonkívüli munkás, paraszt, értelmiségi, aki szívvel-lélekkel, becsülettel harcol és dolgozik a párt politikájának érvényesítéséért. Nélkülük, a becsületes, tehetséges pártonkívülieknek a vezetésbe való bevonása nélkül, lehetetlen felépíteni a szocializmust.

A pártonkívüliek háttérbe szorítása a közfunkciókból azért is helytelen, mert ez automatikusan a párthoz vonzza a karrierista elemeket. *A pártonkívüliek funkcióba állítása ezzel szemben szélesíti a proletárdiktatúra tömegbázisát.* E határozat végrehajtása nem csorbítja a munkásosztály és a párt vezető szerepét, mert ahol a párt szellemében, a párt politikája és határozatai alapján dolgoznak, ott érvényesül a párt, a munkásosztály vezető szerepe.

Közvetlenül az ellenforradalom után gyakran találkoztunk *a munkásosztály vezető szerepét tagadó nézetekkel,* amelyek hol az értelmiséget, hol — ritkábban — a parasztságot jelölték meg a társadalom vezető erejének. Ma már azonban ennél nagyobb veszély a munkásosztály vezető szerepének mechanikus értelmezése, amely szerint a vezető szerep legfőbb biztosítéka az, ha minden lényeges funkciót munkások töltenek be, akik egyben párttagok is. A Központi Bizottság Titkárságának 1960 februári határozata megállapítja: „... *a munkásosztály vezető szerepe nem közvetlenül és mechanikusan, hanem a proletárdiktatúra államán keresztül, a párt vezető szerepe által, a párt politikájának érvényre vitelével valósul meg... Egy adott közhivatal tevékenységében a munkásosztály vezetése nem elsősorban a hivatalvezető vagy a beosztottak eredeti foglalkozását, illetve származását feltüntető statisztikán múlik.*" A dogmatikusok nem veszik figyelembe, hogy hazánkban az utóbbi években nagy társadalmi változások mentek végbe, és az osztályviszonyok tekintetében egy korábbi időszakra érvényes elvet a megváltozott helyzetben is változatlanul kívánnak alkalmazni. A munkásosztály vezető szerepének mechanikus felfogása gátolja a szocializmus építését, mert akadályozza azt, hogy a többi dolgozó osztály tagjai is képességeik, tudásuk, tehetségük legjavát adhassák, hogy olyan poszton dolgozhassanak, ahol a legtöbbet használnak a társadalomnak.

Az MSZMP káderpolitikáját is kezdettől fogva a kétfrontos harc jellemezte. A jobboldali nézetek lényege az volt, hogy a káderekkel szemben támasztott *politikai követelmények rovására a „szakértelmet" helyezték előtérbe.* Ez lényegében a munkásosztály és a párt vezető szerepének tagadása volt. Sok kárt okozott a helyenként jelentkező békülékenység is azokkal szemben, akik nemcsak az ellenforradalom előtt és alatt hibáztak, de helytelen nézeteiktől később sem szabadultak meg. Nehézségeket okozott az is, hogy egyes vezetők a maguk munkaterületén nem léptek fel

Digitized by Google

határozottan a párt határozatainak eredményesebb megvalósításáért, hanem „fentről", vagy az általános helyzet javulásától várták a megoldást, nyíltan nem vallottak színt, s állásfoglalásuk ingadozó volt.

Nagy erőfeszítéseket igényelt kádermunkánkban *a szektás nézetek és módszerek* elleni harc: az emberekkel szembeni bizalmatlanságnak, az őszinteség hiányának, a szűk körben történő káderkiválasztásnak, a kiskirályoskodásnak, az elbizakodottságnak a leküzdése. Voltak, akik a kiválasztás mércéjének egyedül az ellenforradalom alatti helytállást tekintették, nem vették viszont figyelembe, vagy lebecsülték a szakértelem szempontjait az emberek megítélésében. Még gyakoribb jelenség volt az, hogy figyelmen kívül hagyták a párt szövetségi politikáját, hogy egyesek például az egész értelmiséget reakciósnak nyilvánították.

A párt következetesen és nagy türelemmel harcolt a helytelen nézetek, nem pedig az ezeket valló emberek ellen. Ennek eredményeként elérte, hogy amikor a Központi Bizottság egy-egy kérdést beható vita alapján eldöntött, a káderek túlnyomó többsége — közöttük olyanok is, akik korábban helytelen álláspontot foglaltak el — becsülettel kivette részét a határozat megvalósításából.

A helyes lenini politika eredményeként a kádermunkában is egyre inkább meghonosodnak a helyes elvek és az ennek megfelelő gyakorlat. A párt ma már nem papírok, kijelentéseik, vagy jogadkozásaik alapján ítéli meg az embereket, hanem elsősorban végzett munkájuk, tetteik alapján. Számos helyen azonban még mindig nem szűntek meg a régi, rossz módszerek, s helyenként újak is keletkeztek. Ezek azonban nem a párt politikájából következnek, hanem egyes vezetők hibás szemléletéből, a párt politikájának meg nem értéséből, a régi, rossz módszerek megszokásából.

A kádermunkának fontos elve az emberek iránti bizalom, az őszinteség és a nyíltság. Ma már megszűnőben van a kádermunka titokzatossága. Állami, gazdasági területen törvény biztosítja, hogy az emberek megismerhetik jellemzésüket, a róluk alkotott véleményt, sőt ellenvéleményt is nyilvánithatnak, ha nem értenek vele egyet. Ez elősegítette a korábbi években kialakult bizalmatlanság és ellenszenv felszámolását a kádermunkával, a személyzeti munkával szemben.

A párt kádermunkájának alapelve a kommunista emberiesség. A párt a jól dolgozó embereket megbecsüli, akik pedig hibát követnek el, azokat nem taszítja el, hanem bírálja és neveli őket, képességeiknek megfelelő munkát ad nekik. Nem kell, hogy egy életen át bélyeget hordjanak magukon, lehetőséget ad hibájuk kijavítására, jóvátételére. Ez azonban nem jelenti, hogy a párt liberális a hibákkal és bűnökkel szemben.

Digitized by Google

Pártunk arra törekszik, hogy a különböző posztokat lehetőleg olyan elvtársak töltsék be, *akik helyi ismeretekkel rendelkeznek,* akik ismerik területük adottságait, problémáit és az ott dolgozó embereket. Az ilyen elvtársakat a dolgozók saját tapasztalataik alapján ismerik el vezetőiknek és ez nagyrészt megkönnyíti az adott területen a feladatok megoldását. Jelenleg megyei és járási funkcionáriusaink többsége megfelel ennek a követelménynek. A meggondoltabb káderkiválasztás eredményeképpen egyre ritkábban fordul elő a vezetők felesleges cserélgetése.

Az elmúlt években jelentős eredményeket értünk el a helyi káderek munkába állítása terén. A mezőgazdaság gyors átszervezésében, valamint a termelőszövetkezetek megszilárdításában elért eredmények nagymértékben a megfelelő helyi vezetők kiválasztásának köszönhetők.

Az MSZMP kádereinek összetételében megvalósul *az idősebb és fiatalabb generációk egysége.* Az idősebb és fiatalabb káderek helyes arányának megtartása fontos politikai kérdés.

A párt nagy megbecsülésben részesíti azokat a kádereket, akik már a felszabadulás előtt is dolgoztak a mozgalomban. Ma figyelnek szavukra, ott vannak minden szinten a párt vezető szerveiben, az állami és társadalmi szervekben. Az idősek tapasztalatára, higgadtságára, pártszerű magatartására és nevelő tevékenységére igen nagy szükség van. Egyes területeken — például a falun — az emberek szívesebben veszik, ha idősebb ember a vezető, az ad tanácsot. Ma már, 16 évvel a felszabadulás után, bőven van lehetőség arra, hogy érett, tapasztalt elvtársakat állítsunk vezető beosztásba. Ugyanakkor pártunk messzemenően igényt tart a fiatal káderek kezdeményező készségére, lendületére, lelkesedésére is. Fiatal kádereink számára is egyre nagyobb lehetőség nyílik az élet minden területén.

Az alapvetően pozitív tapasztalatok mellett ma is találkozhatunk még *negatív jelenségekkel a kádermunkában.* Ezek részben a régebbi, rossz gyakorlat maradványai, részben pedig újonnan keletkező hibák, amelyek legtöbbször abból fakadnak, hogy elkövetőik elmaradnak a társadalmi élet fejlődésétől és változásaitól, nem ismerik fel az új követelményeket, s politikailag, eszmeileg nem fejlődnek megfelelően.

A párt helyes káderpolitikája nem egyformán érvényesül a párt-, az állami és a gazdasági életben, valamint a központi szervek és az alsóbb szervek munkájában. Az emberek megítélésének mércéje nem mindenütt egyforma, helyenként túlságosan alacsony, másutt túl magas. A helyes elveket egyes helyeken csak szavakban ismerik el, a gyakorlatban azonban eltérnek tőlük.

A káderekkel való bánásmódban nem érvényesül mindig a bizalom, az őszinteség, nem mindenütt mondják meg az emberek-

Digitized by Google

nek szemtől szembe hibájukat, leváltás helyett néha iskolára küldenek embereket, sőt előfordul úgynevezett „felfelé buktatás" is.

Elég gyakori még a szubjektivizmus a káderekkel szemben. A vezetők egy része többnyire csak az általa ismert és kedvelt embereket állítja funkcióba, s csak „kész" káderekre mer támaszkodni. Előfordul az is, hogy tehetséges, rátermett, bátran véleményt nyilvánító emberek helyett — féltékenységből, karrierizmusból — kevésbé tehetséges, alkalmazkodó, ellenvéleményt soha nem nyilvánító embereket emelnek köztisztségekbe.

Egyes vezetők személyes érdekeiket helyezik előtérbe, a párt tekintélyét összetévesztik személyes tekintélyükkel, visszaélnek funkcióikkal, vétenek a szocialista erkölcsi normák ellen. Megtörténik az is, hogy a stabilitásra való hivatkozással olyan elvtársakat sem váltanak le, akikről többszörösen bebizonyosodott, hogy képtelenek megfelelően elvégezni munkájukat. A munka kollektív jellege nem jelentheti, hogy háttérbe szorul az egyéni felelősség. Indokolt esetekben a hibát vétőket személy szerint is felelősségre kell vonni.

Csaknem általános és komoly gyengesége még a kádermunkának a tervszerűtlenség, a kapkodás, a felületesség. A káderekkel még ma sem foglalkoznak folyamatosan, a velük való rendszeres foglalkozás még nem vált mindenütt a vezetés módszerévé, rendszerint csak akkor figyelnek fel az emberekre, ha valami baj van velük, vagy ha előléptetik őket.

A kádermunkát a párt politikájának szellemében és ennek megfelelő módszerekkel kell végezni. Éberen kell ügyelnünk, hogy a régi hibás elvek és módszerek ne térhessenek vissza, ne éledhessenek újjá.

III. A kádermunka soron következő feladatai

Az MSZMP káderpolitikájának elveit, követelményeit a VII. kongresszus határozta meg. A szocializmus alapjainak lerakása, valamint a fejlett szocialista társadalom építése új követelményeket állít a káderek elé. A párt és az állam előtt álló új feladatok megoldását kell segítenie a kádermunkának is. Következetesen kell megvalósítani a VII. kongresszusnak erre vonatkozó határozatait, figyelembe véve azt, hogy az SZKP XXII. kongresszusa a kádermunkában is nagy segítséget nyújt számunkra.

Hazánkban lényegében megszűnt a kizsákmányolás, s nincsenek ellentétes érdekű osztályok sem. Az új követelményeket figyelembe véve világosan kell látnunk, hogy a szocializmus építésének jelenlegi időszakában mik a káderekkel szemben támasztott politikai, szakmai és morális követelmények, és mennyire

Digitized by Google

fontos a vezetés színvonalának emelése. A szocializmus építésének lendülete, üteme, sikere nagymértékben attól függ, hogy a párt alkalmas vezetőket válasszon ki az állami és gazdasági munka számára és nevelje őket.

A vezetők előtt — elsősorban a kommunisták előtt — kettős feladat áll: *egyrészt* az, hogy saját munkájukat minél jobban végezzék el, *másrészt* az, hogy segítsék beosztottjaikat is legjobb képességeik kifejlesztésében.

1. A káderek politikai, szakmai felkészültségének és vezető készségének követelményei.

A VII. kongresszus egyik alapvető feladatként jelölte meg a vezetés színvonalának emelését minden szinten. Az eredményes vezetés döntő eleme a káderek helyes kiválasztása, nevelése, irányítása, ellenőrzése.

Az előttünk álló nagy feladatok megkívánják, hogy fokozzuk a követelményeket a káderekkel szemben. Természetes, hogy ezek a követelmények nem minden szinten egyformák, s magától értetődik, hogy a kommunistákkal szemben magasabb igényeket támaszthatunk, mint a pártonkívüliekkel szemben. Minthogy a pártonkívüli vezetők beállítását a pártszervek is megvitatják, szükséges, hogy a pártbizottságok, a pártalapszervezetek is tisztában legyenek a pártonkívüli vezetőkkel szemben támasztott követelményekkel és elsajátítsák a velük való foglalkozás helyes módszereit. A pártonkívüli vezetők kiválasztásánál is fontos követelmény a Magyar Népköztársaság törvényeinek betartása, az odaadó munka és harc a szocializmus építéséért, az állami törvények és rendeletek végrehajtásáért, a szakmai rátermettség, az erkölcsös magatartás. A pártonkívüli vezetők is csak akkor oldhatják jól meg feladataikat, ha ismerik a párt politikáját, elfogadják a párt vezetését.

A káderek kiválasztása során lényeges, hogy — a munka jellegének és színvonalának megfelelően — *kellő elméleti és szakmai felkészültséggel rendelkező, szervezőképes, a dolgozók ügyeinek intézésében lelkiismeretes emberek kerüljenek vezető tisztségekbe,* olyan káderek, akik életcéljuknak tekintik, hogy tetteikkel, munkájukkal előrevigyék a szocializmus ügyét. A káderek kiválasztása nehéz, bonyolult, nagy körültekintést és felelősséget igénylő munka. Akár mozgalmi, akár állami, gazdasági funkciók betöltéséről van szó, olyan emberekkel kell betölteni ezeket, akiknek politikai felkészültsége megfelelő szakismerettel és jellembeli adottságokkal párosul.

A vezetők kiválasztásánál, a káderek elbírálásánál az irányításuk alatt álló munkaterület tényleges eredményeit, a párt politikájának érvényesítéséért kifejtett tevékenységet kell alapul venni. Alapvetően az biztosítja a párt, a munkásosztály vezető

Digitized by Google

szerepének érvényesülését, ha a káderek — bárhova állítja is őket a párt — képesek arra, hogy a maguk területén a gyakorlatban érvényre juttassák a párt általános politikáját.

Színvonalasan és eredményesen vezetni csak az képes, akinek eleven és mély kapcsolatai vannak a tömegekkel, aki a tömegek életét, gondjait és örömeit éli, aki szereti az embereket, bízik bennük, aki figyelembe veszi bírálatukat, véleményüket és harcol a hibák kijavításáért. *A káderkiválasztásnál tehát egyik döntő követelmény a dolgozókkal való jó kapcsolat.*

A kommunista vezetőknek ismerniük kell a marxizmus—leninizmus elméletét és azt alkotó módon, az élet változó körülményeit figyelembe véve kell a gyakorlatban alkalmazniuk. Óvjuk a kádereket az élettől elvonatkoztatott betűrágástól, a dogmatikus szemlélettől, amely a múltban oly sok kárt okozott.

Proletárdiktatúránkban előtérbe kerültek a gazdasági, szervező és kulturális, nevelő funkciók, s ezzel mind nagyobb jelentőségűvé válik a vezetők magas színvonalú szakmai felkészültsége. A fordulat éve után sok, a rendszer és a párt iránt hűséges, lelkes, odaadó vezető úgy került felelős beosztásba, hogy nem rendelkezett a szükséges szakmai ismeretekkel, az ismereteket munka közben kellett elsajátítania. Közvetlenül a proletárdiktatúra kivívása után e tekintetben engedményekre kényszerültünk, ma azonban az általános politikai fejlődés megköveteli a hatékonyabb, színvonalasabb, konkrétabb és operatívabb gazdasági és kulturális építőmunkát.

A színvonalas irányító munka megköveteli, hogy *a vezetők fogékonyan reagáljanak az új kezdeményezésekre, ösztönözzék, segítsék ezek kibontakozását.* Az új iránti érzék segíti az elavult, rossz módszerek felszámolását, a jobb, a hatékonyabb munkamódszerek alkalmazását. Fontos követelmény, hogy a káderek önállóan és bátor alkotó szellemben végezzék munkájukat.

A vezetőknek megfelelő szervezőkészséggel is kell rendelkezniük. A határozatokat csak akkor lehet végrehajtani, a terveket csak akkor lehet megvalósítani, ha a vezetők értenek a munka megszervezéséhez. Ennek lényege: megteremteni a legjobb feltételeket a munka eredményes viteléhez és ellenőrizni az embereket, a feladatok végrehajtását.

A vezetés színvonalának emelésében fontos feltétel *az általános műveltség növelése* is. A szűklátókörűségnek, a szakmai, vagy tárcasovinizmusnak az oka gyakran éppen az, hogy egyesekből hiányzik a széles látókör, a bonyolult összefüggések áttekintése. A vezetők nem elégedhetnek meg korábban szerzett ismereteikkel, hanem törekedniük kell ezek állandó bővítésére és felfrissítésére. Egyik-másik vezető munkájában azért jelentkeznek problémák, mert csak régi ismereteire támaszkodva akarja az új hely-

Digitized by Google

zetben, új módon felvetődő feladatokat megoldani, s ez hol dogmatizmushoz, hol liberalizmushoz vezet.

2. A vezetők erkölcsével, magatartásával kapcsolatos követelmények.

A szocialista társadalom magasabb rendű, új típusú erkölcsi és magatartásbeli követelményeket támaszt általában az emberekkel, de különösen a kommunista vezetőkkel szemben. A szocialista embertípus kialakulása történelmi folyamat, amely harc közben megy végbe. Bár mi még nem állunk a társadalmi fejlődésnek azon a fokán, mint a Szovjetunió, mégis a mi számunkra is iránymutató az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott erkölcsi kódex, amely a következőket foglalja magában:

— „Odaadás a kommunizmus ügye iránt, a szocialista haza, a szocialista országok szeretete;

— a társadalom javára végzett lelkiismeretes munka; aki nem dolgozik, ne is egyék;

— a társadalmi tulajdon védelméről és gyarapításáról való gondoskodás;

— magas fokú társadalmi kötelességtudat, kérlelhetetlenség a társadalmi érdekek megsértőivel szemben;

— kollektív szellem és elvtársi kölcsönös segítség: egy mindenkiért, mindenki egyért;

— humánus kapcsolatok és kölcsönös megbecsülés az emberek között: az ember az embernek barátja, elvtársa és testvére;

— becsületesség és igazságosság, erkölcsi tisztaság, egyszerűség és szerénység a társadalmi és a magánéletben;

— kölcsönös megbecsülés a családban, gondoskodás a gyermekek neveléséről;

— kérlelhetetlenség az igazságtalansággal, a henyeséggel, a becstelenséggel, a karrierizmussal, a nyerészkedéssel szemben;

— ... kérlelhetetlenség a nemzeti és faji ellenségeskedéssel szemben;

— kérlelhetetlenség a kommunizmus ellenségeivel, a népek békéjének és szabadságának ellenségeivel szemben;

— testvéri szolidaritás minden ország dolgozóival, minden néppel."[1]

Az emberek formálásában és nevelésében különösen nagy szerepe van a vezetők példamutatásának. A legkiválóbb szakember, a legmagasabb politikai képzettségű vezető sem tudja jól megoldani feladatát, ha emberi magatartásával nem vívja ki környezetének megbecsülését.

Bár minden vezető személyében felelős a rábízott feladatokért, munkáját csak akkor végezheti jól, ha a tömegekre támasz-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó, 1961. 462. oldal.

Digitized by Google

kodik, ha tehát nemcsak egyéni elgondolásainak megvalósítására törekszik, hanem munkatársainak, beosztottjainak a véleményét is meghallgatja. Hruscsov elvtárs szavai szerint *„a pártvezetés ereje kollektív jellegében rejlik. Éppen ez segít abban, hogy sok ember tehetségét, tudását és tapasztalatait nagy tettek végrehajtására képes, szinte egyetlen tehetségben forrasszuk össze."*[2]

A beosztás nem ad jogot előnyökre, hanem több felelősséget, fokozottabb követelményeket jelent. Csak akkor szállhat valaki eredményesen szembe a lazaságokkal, ha megvan erre a megfelelő erkölcsi alapja. Az MSZMP Központi Bizottságának 1961. november 17-i határozata leszögezi: *„A pártnak lankadatlan, soha nem szűnő harcot kell folytatnia az önteltség, a gondolkozás konzervativizmusa, a szellemi tunyaság, a hatalomvágy, a bírálat elfojtása és minden olyan jelenség ellen, amelyből a személyi kultusz időszakából ismert hibák újra sarjadhatnának."*[3]

Igen fontos követelmény a párt és a tömegek iránti őszinteség. Ez az alapja a párt és a tömegek közötti helyes viszonynak és szoros kapcsolatnak is. Fontos, hogy a vezetők a valóságnak megfelelően tájékoztassák a pártot, ne csak az eredményekről, hanem a problémákról, a fogyatékosságokról is.

Lényeges követelmény az is, hogy *a kommunisták és különösen a vezetők szerények legyenek.* A határozottság és a szerénység teljesen összeegyeztethető egymással. Nem a nép van a vezetőért, hanem a vezető a népért. A funkció fokozottan kötelezi a vezetőt arra, hogy egyéni érdekeit mindenkor rendelje alá a társadalmi érdekeknek. A leghatározottabban küzdeni kell a bizalmatlanság, az emberek szubjektív elbírálása, a felületesség, az emberek ügyei, sorsa iránti közöny, az elvtelen összefonódás, a kritikátlanság, az elbizakodottság, a kiskirályoskodás, a durvaság ellen. Nem szabad tűrni a bírálat elfojtásának, a közömbösségnek, a pazarlásnak semmilyen formáját. A pártszervek ne elégedjenek meg azzal, hogy igazságot szolgáltatnak a jogos bírálat miatt hátrányt szenvedőknek, hanem a szervezeti szabályzat alapján vonják felelősségre azt, aki a bírálatot elfojtja.

3. A vezetők felelőssége a területükön dolgozókért.

A vezetőknek ismerniük kell nemcsak — mondjuk — a termelési kapacitást, a béralapot, a munkáslétszámot, hanem azokat az embereket is, akikkel együtt meg kell oldaniuk a feladatokat. A jó vezető mellett a beosztottak is eredményesen dolgoznak. *A káderek fejlődése a vezetés színvonalától is függ.* A vezetőnek ismernie kell munkatársainak jó tulajdonságait éppúgy, mint hiányosságait, fogyatékosságait, hogy képességeiknek megfelelő

[2] Ugyanott, 129. oldal.
[3] Ugyanott, 492. oldal.

Digitized by Google

munkát adhasson és segítséget nyújthasson nekik. Az embereket a munka során kell megismerni, teljesítményük alapján kell foglalkozni velük és véleményt alkotni róluk. A vezetőnek elsőrendű kötelessége, hogy jól ismerje a káderhelyzetet munkaterületén és gondoskodjon az ott dolgozók fejlődéséről. Ehhez igénybe kell vennie a pártszervezet, a szakszervezet, a személyzeti osztály segítségét. Ma kádereink többsége — a párt helyes politikájának, munkastílusának eredményeként — helyesen él a lehetőségekkel.

Helyenként még tapasztalható, hogy egy-egy terület káderhelyzetét csupán statisztikai kimutatások alapján értékelik. Előfordul, hogy ha magas a párttagok arányszáma, vagy sok az egyetemet végzett dolgozó, akkor kielégítőnek minősítik a helyzetet, más fontos szempontokat viszont szem elől tévesztenek.

Ma már, ha nem is egyenletesen, de törődnek a dolgozók szakmai és politikai fejlődésével. Emberi magatartásukkal, jellembeli problémáikkal kapcsolatban azonban már nem lehet ugyanezt elmondani. A vezetők nagy része nem tartja kötelességének, hogy fellépjen a tapasztalt jellembeli, magatartásbeli fogyatékosságokkal szemben, azt tartja ugyanis, hogy ezek „magánügyek". *Nem magánügy, ha valaki nagyképű vagy goromba, ha fegyelmezetlen, anyagias, iszik, vagy nem tiszta a családi élete.* Különösen vezetőknél nem magánügy ez. A pártszervezeteknek törődniük kell ezekkel a kérdésekkel, napirendre kell tűzniük a kommunista erkölcs, a párttagok jogainak és kötelességeinek kérdéseit. A kommunista szakembereknél a fejlett politikai öntudat, a magas szakképzettség mellett az eddiginél jobban kell hangsúlyozni a kommunista jellemvonások iránti követelményeket. Az őszinteség, a bátor véleménynyilvánítás, az áldozatkészség, a szerénység, a határozottság stb. nem magától alakul ki, hanem munka közben kell ezeket a jellemvonásokat kifejleszteni az emberekben.

A káderek stabilizálására való törekvés nem azt jelenti, hogy már nincs szükség tervszerű áthelyezésekre és cserékre. Az indokolt változtatásokat nem szabad halogatni. Türelmesnek kell lenni az emberek iránt, alkalmat kell adni nekik fogyatékosságaik és hibáik leküzdésére, de ha valakiről bebizonyosodott, hogy képessége, vagy felkészültsége, esetleg emberi magatartása miatt nem alkalmas funkciójának betöltésére, akkor a közösség érdeke azt követeli, hogy váltsák le ebből a funkcióból.

Az új munkakört körültekintően, az illető képességeinek és érdemeinek legmesszebbmenő figyelembevételével kell kiválasztani. A leváltandó vezetőnek érdeke, hogy ne maradjon abban a munkakörben, amelyben nem felelt meg, hanem olyan feladatot kapjon, amelyet meg tud oldani. Ez érdeke a társadalomnak is.

Digitized by Google

Ma még gyakran nem érvényesül ez az egyébként magától értetődő elv, mert sok esetben álhumanizmus vagy opportunizmus gátolja érvényesülését. Közvéleményünkben is el kell terjeszteni azt a magatartást, hogy ne funkciójuk, hanem végzett munkájuk alapján ítéljék meg az embereket.

Kádermozgatásra nemcsak azért van szükség, hogy a nem megfelelőket pótoljuk. Kívánatos volna az is, hogy a különböző jellegű munkát végző vezetők időközönként cserélődjenek. Így pl. helyes volna, ha az államapparátust időközönként pártfunkcionáriusokkal erősítenénk meg, a kommunista állami vezetők számára pedig hasznos volna, ha bizonyos ideig mozgalmi területen dolgoznának. Ezt természetesen nem könnyű megoldani, de tekintettel arra, hogy bizonyos fluktuáció mindenhol természetszerűleg adódik, ezt tervszerűen kellene ilyen irányban befolyásolni.

A vezetés színvonalának emelése érdekében *fontos, hogy az eddiginél hatékonyabb együttműködés alakuljon ki a párt, az állami és a szakterületek káderei között.* Szakmai kérdésekben bizonyos területeken már kialakult és igen gyümölcsöző ez az együttműködés, de nem mindenhol és nem minden szinten megfelelő (pl. kerület, járás). Általában hiányzik az együttműködés a kádermunkában, illetve a kádermunka egységes irányelveinek végrehajtásában. Szükséges, hogy az egy szinten dolgozó párt-, állami és gazdasági vezetők összehangolják a területüket érintő káderkérdéseket, s a végrehajtás során egységesen cselekedjenek.

A kádermunka nem reszortmunka, hanem szerves része a vezetésnek; ezért *az összes vezetőknek, a helyi pártszervezeteknek, a felsőbb pártszerveknek feladatuk, hogy foglalkozzanak a kádermunkával, elsősorban a káderek nevelésével.* Elsőrendű jelentősége van annak, hogy minden területen magas szakképzettségű, politikailag szilárd, a népi demokráciához hű vezetők álljanak, mert csak így oldhatjuk meg azokat a gazdaság-szervező és kulturális feladatokat, amelyek a szocialista forradalom jelenlegi szakaszában pártunk előtt állnak.

Digitized by Google

A szocialista országok gazdasági együttműködéséről

Írta: APRÓ ÉVA

Az SZKP új programja alkotó marxista szellemben, mélyen elemzi korunk legjelentősebb problémáit. Fontos megállapításokat tartalmaz a szocialista világrendszer fejlődési perspektíváira vonatkozóan is. Többek között a következőket mondja: „A szocializmus közel hozza egymáshoz a népeket és az országokat. A gazdasági, a társadalmi, politikai és kulturális élet minden ágában megvalósított széles körű együttműködéssel megerősödik a világszocializmus gazdasági alapja... fejlődnek az arra utaló tendenciák, hogy a jövőben kialakul a kommunista világgazdaság, amelyet a győztes dolgozók egységes terv szerint szabályoznak."[1]

Megvalósítható cél-e a közös terv szerint irányított kommunista világgazdaság? Hiszen egy kis ország gazdaságának tervszerű fejlődése, központi irányítása is hallatlanul bonyolult feladat, amely megköveteli, hogy biztosan igazodjunk el a gazdasági összefüggések szerteágazó szövevényében, idején és helyesen ismerjük fel a gazdaság, a technika és a tudomány fejlődésének irányát. A társadalom fejlődésének tendenciái azonban minden kétséget kizáróan azt mutatják, hogy az egységes kommunista világgazdaság szükségszerűen meg fog valósulni, mert a termelőerők fejlődése objektíve ebbe az irányba halad.

Az országok közötti gazdasági közeledés tendenciája

A termelőerők a fejlődés tőkés szakaszában a társadalmasodás olyan magas fokát érték el, hogy kiléptek a nemzeti keretekből és az egész világ népeit bevonták a tőkés nemzetközi munkamegosztásba, a különböző országok gazdaságát tartós szálakkal fűzték össze. A kapitalizmus éppen a termelőerők fejlődésének ezen objek-

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth. 1961. 475—476. oldal.

Digitized by Google

tív szükségletei révén vált világrendszerré. Ebben a folyamatban végső soron a különböző országok gazdasági közeledése jutott kifejezésre.

Ez a történelmileg progresszív folyamat azonban a kapitalizmusban ellentmondásosan érvényesül. A tőkés nemzetközi munkamegosztás keretében a gazdaságilag fejlett országok úgy közeledtek a fejletlenekhez, mint a rabló az áldozatához, s gazdaságilag alárendelték őket maguknak. Ez legjellegzetesebben az egyenlőtlen cserén, a mértéktelen kizsákmányoláson és brutális elnyomáson alapuló szégyenletes gyarmati rendszerben fejeződött ki. A gazdaságilag elmaradott országok az imperialista országok élelmiszer- és nyersanyagszállítóivá váltak, gazdaságuk torz módon, sokszor teljesen egyoldalúan fejlődött. A tőkés nemzetközi munkamegosztást az imperialista országoknak, az egyes monopóliumoknak és monopolcsoportoknak a konjunkturális ingadozásokhoz igazodó szűkkeblű érdekei, éles konkurrencia-harcaik alakították. Következésképpen ez spontán módon, tervszerűtlenül valósult meg, nem volt egyaránt előnyös a benne részt vevő minden ország számára, a világgazdaság egésze szempontjából pedig nem volt eléggé hatékony. Csak a fejlett országok előrehaladását gyorsította, a fejletlenekét meglassította és guzsba kötötte. A fejlett tőkés országok minden eszközzel azon igyekeztek és igyekeznek, hogy fenntartsák az egyenlőtlen cserét, a gyarmati rendszert, s megakadályozzák, hogy az elmaradott országok a fejlettség színvonalában, a jogokban, a kapcsolatok előnyösségében megközelítsék őket. Önző gazdasági és politikai céljaira a burzsoázia mindenkor szívesen használta és használja fel ma is a nacionalizmust, szítja a nemzetek közötti viszályokat.

Hogyan alakul a gazdasági közeledés folyamata a szocialista forradalom után, miután a termelőeszközök tőkés tulajdonát a szocialista tulajdon váltotta fel? A szocialista tulajdon alapján létrejött szocialista termelési viszonyok a nemzetközi kapcsolatok porondjáról is száműzik a kizsákmányolást. Valamely államnak más államok irányában folytatott politikáját mindig az uralmon levő osztály érdekei határozzák meg. A hatalomra jutott munkásosztály objektív érdekei pedig ellentétesek mindennemű kizsákmányolással. A tőkés tulajdonviszonyok felszámolásával a szocialista országok a legnagyobb akadályt hárították el az országok és népek közeledésének útjából. Sőt, *a szocialista tulajdon formájában a gazdasági közeledés hatalmas ösztönzőjét hozták létre.* Történelmileg a termelőeszközök szocialista tulajdona az egymástól nemzetileg és államilag elkülönült gazdaságok keretében jött létre, uralkodó formájává a szocialista nemzeti, állami tulajdon lett.

A szocialista nemzeti, állami tulajdontól a világ népeinek közös tulajdonát képező kommunista világtulajdonig igen hosszú az

Digitized by Google

út. Ennek folyamán a nemzeti állami tulajdon, mint olyan, megszűnik és elmosódnak az országhatárok. De a fejlődés dialektikája olyan, hogy megszűnésük a nemzeti, állami tulajdon erősödésén, a nemzeti államiság felvirágozásán keresztül fog bekövetkezni. A gazdasági közeledésnek azonban csak történelmileg igen távoli perspektívája az, hogy létrejön majd a világ népeinek közös tulajdonán alapuló, közös terv szerint irányított kommunista világgazdaság. A történelmi fejlődés e perspektivikus irányának még csak kezdetét jelzi a szocialista világgazdaság napirenden levő kibontakozása és a szocialista országoknak az a törekvése, hogy együttműködésük minden irányú elmélyítésével erősítsék, szilárdítsák a szocialista világrendszer közös gazdasági alapját.

A fejlődés jelenlegi szakaszában az erőforrásokat és eszközöket még nem lehet a nemzeti, állami tulajdonformától függetlenül, az egész szocialista világgazdaság méreteiben és közös érdekei szerint központilag átcsoportosítani. Ez bizonyos objektív korlátokat jelent a szocialista világgazdaság közös gazdasági alapjának fejlesztésében, mert a szocialista államok közös tevékenységének kialakításában szükségképpen szerteágazóbb szempontokat és érdekeket kell érvényesíteni. Vannak, akik a szocialista állami tulajdonnak csak ezt a korlátozó szerepét látják. Ez azonban a dolgok egyoldalú szemléletére vall. A szocialista állami tulajdon ugyanis még korántsem merítette ki lehetőségeit, s természeténél fogva semmi olyat nem tartalmaz, ami fejlődési irányát tekintve ellentétes lenne az országok gazdasági közeledésének folyamatával, sőt jelenleg és még hosszú ideig, hatékonyan elősegíti ezt. Ezért a fejlődés jelenlegi szakaszában az a feladat, hogy kiindulva a reális helyzetből és lehetőségekből, *kihasználjuk a szocialista nemzeti, állami tulajdon, a szocialista államközi kapcsolatok adta lehetőségeket a szocialista világrendszer gazdasági alapjának megerősítésére.*

A szocialista világgazdaság az egyes szocialista országok gazdaságának fellendülésével, a szocialista országok szoros gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális együttműködésével összhangban erősödik. A szocialista országok sokoldalú együttműködéséből itt csak a gazdasági együttműködés néhány problémáját tárgyaljuk, ezeket is mindenekelőtt a Szovjetunió és az európai szocialista országok, a KGST-országok vonatkozásában. A KGST-be tömörült országok a szervezett és mind tervszerűbbé váló gazdasági együttműködésnek már több mint egy évtizedes kollektív tapasztalatával rendelkeznek, jelenleg pedig már azon fáradoznak, hogy hosszú perspektívában is tervszerűen hangolják össze termelésüket.

A KGST-országok gazdasági együttműködésének legfontosabb alapelvei, fejlődési tendenciái azonban általában minden követke-

Digitized by Google

zetesen marxista—leninista politikát folytató szocialista országra is jellemzők, s a szocialista világrendszer általános fejlődési irányait is jelzik.

A szocialista országok együttműködésének legfontosabb elvei

A szocialista építést vezető marxista—leninista pártok a hatalomrajutás előtt természetesen nem rendelkezhettek a szocialista államközi kapcsolatok tapasztalataival. Ezeket, tartalmilag és formáikat tekintve, újonnan kellett kialakítaniuk. A marxista elmélet és a nemzetközi kapcsolatok porondján szerzett gyakorlati tapasztalataik biztonsággal vezették rá őket arra a felismerésre, hogy *a szocialista országoknak szükségszerűen sokkal szorosabb szálakkal kell egymáshoz kapcsolódniuk, mint a kapitalista országoknak*, hogy egymás közötti kapcsolataikban túl kell lépniök a nemzetközi kapcsolatok általános demokratikus elvein és sajátosan szocialista elveket is érvényesíteniük kell. Megjegyzendő, hogy ma már az egyenjogúság és szuverenitás általános demokratikus elveit is csak a szocialista országok alkalmazzák igazán következetesen. A tőkésországok közötti tényleges viszonyok a valóságos erőviszonyok alapján, alá- és fölérendeltségi viszonyokként valósulnak meg.

A szocialista országok egymás közötti kapcsolatainak sajátosan szocialista elvei: *a kölcsönös testvéri segítség és a szocialista internacionalizmus.* Az internacionalizmus tartalma a történelmi fejlődés során szüntelenül gazdagodik, s a szocialista építés során ez a kiteljesedés meggyorsul, minthogy a szocialista országok egymás közötti kapcsolatai a társadalmi és gazdasági élet rendkívül szerteágazó területeit ölelik fel s egyre intenzívebbé válnak. A szocialista internacionalizmus a szocialista országok egymás közötti gazdasági kapcsolataiban, egymás irányában követett gazdaságpolitikájában is érvényesül, s bizonyos, hogy a jövőben *egyre nagyobb súllyal kell érvényesülnie a társadalmi tevékenységnek ezen a döntő területén.*

Milyen konkrét követelményeket támaszt az internacionalizmus a gazdasági kapcsolatokban, a gazdaságpolitikában? Mindenekelőtt azt, hogy *az egyes országok összehangolják a maguk sajátos érdekeit a szocialista világgazdaság általános érdekeivel.* Ez objektíve lehetséges, mert a szocialista országok között nincsenek antagonisztikus ellentétek; az egyes országok érdekei, ha jól fogják fel őket, végső soron feltétlenül egybeesnek a szocialista világrendszer közös érdekeivel.

Az egyes szocialista országok érdekeinek és a szocialista világrendszer közös érdekeinek összehangolása gyakorlatilag mégis bonyolult feladat. Önálló államokról lévén szó, megeshet például,

Digitized by Google

hogy érdekeik időben nem esnek egybe, vagy konkrét helyzetük gördít akadályokat az összehangolt együttműködés elé. A szocialista világgazdaság közös érdekei például azt kívánhatják, hogy bizonyos nyersanyagokat, amelyekkel csak egy, vagy néhány szocialista ország rendelkezik, gyorsabb ütemben termeljenek ki. Ugyanakkor megeshet, hogy a nyersanyagtermelő országnak közvetlenül nem érdeke ez, mert a közös igények szerint alakítandó pótlólagos nyersanyagtermelés nagy beruházást igényel, saját beruházási eszközei pedig korlátozottak. Az együttműködés szocialista jellege, a kölcsönös baráti segítség szocialista elvének következetes alkalmazása azonban ilyen esetekben is megteremti a megoldást, kiküszöböli a szocialista országok közötti átmeneti és nem antagonisztikus érdekeltérést, lehetővé teszi a nemzeti és a szocialista világgazdasági érdek helyes összekapcsolását.

Itt van például legjelentősebb, világviszonylatban is számottevő természeti kincsünk: a bauxit. A KGST-országok közül hazánkon kívül csak a Szovjetuniónak van nagyobb mennyiségű bauxitja, alumíniumra azonban valamennyiüknek szükségük van.[2] Az alumíniumipar fejlesztésének egyik kulcskérdése a villamosenergia.[3] Hazánk pedig közismerten igen energiaszegény ország. Az elmúlt években — nagyrészt ezért nem fejlesztettük alumíniumiparunkat olyan mértékben, hogy a baráti országok szükségleteit is figyelembe vehessük, részükre tehát az ehhez szükséges nyersanyagot szállítottuk. Az NDK, Csehszlovákia és Lengyelország alumíniumiparát döntő részt Magyarország látja el nyersanyagokkal: bauxittal, illetve timfölddel. Ugyanakkor Csehszlovákia egy alumíniumipari egyezmény alapján hozzávetőleg egy évtizede villamosenergiát szállít alumíniumiparunknak. A színesfémek népgazdasági jelentősége világszerte növekszik, s az alumínium is egyre nagyobb teret hódít. Hogyan fejlődjék tovább az együttműködés ezen a területen, hogyan juttassuk érvényre saját érdekeinket és a baráti szocialista országok érdekeit is? Mindenesetre helyesnek látszik, hogy továbbra is szállítsunk barátainknak annyi bauxitot, illetve timföldet, hogy gazdaságosan kihasználhassák meglevő kapacitásaikat. A jövő fejlődést illetően pedig az látszik ésszerűnek, hogy jelentősen növeljük timföldtermelésünket és ennek alapján — a baráti országok segítségével — számottevően fokozzuk az alumíniumgyártást. Villamosenergia tekintetében reményteljesnek látszik a Szovjetunióval való együttműködésünk. A népi demokratikus országok ugyanis maguk sincsenek bővében energiának, sőt szűkölködnek benne; a Szovjetunió villamosenergia-termelése vi-

[2] Alumíniumot nemcsak bauxitból, hanem más ásványokból is lehet kinyerni. A legnagyobb jelentőségű alumíniumtartalmú ásvány azonban kétségtelenül a bauxit.

[3] Alumíniumiparunk jelenleg villamosenergia-termelésünknek mintegy 12 százalékát veszi igénybe.

Digitized by Google

szont szédületes gyorsasággal nő, s a következő húsz évben mintegy megtízszereződik. A Szovjetunió hatalmas vízierőművei nagytömegű, igen olcsó villamosenergiát adnak a szovjet népgazdaságnak. Gyümölcsözőnek látszik az az elgondolás, hogy timföldtermelésünk számottevő növekedése alapján, a Szovjetunióval való szoros kooperációban jelentősen fokozzuk az alumíniumtermelést, és alumínium tömb és féltermékek szállításával hozzájáruljunk a baráti szocialista országok szükségleteinek kielégítéséhez. Ez az együttműködés nemcsak a hazai iparfejlesztés szempontjából volna igen nagy jelentőségű, hanem a többi szocialista ország, a szocialista világgazdaság közös érdekeit is jól szolgálná.

Rendkívül fontos, hogy egymás közötti kapcsolataikban a szocialista országok következetesen alkalmazzák az egyenértékű csere, a kölcsönös előnyök elvét. A kölcsönös előnyök elvétől való tartós eltérés *nem előrelendítené, hanem visszatartaná a szocialista világgazdaság közös gazdasági alapjának kialakítását, korlátozná a kapcsolatok minden irányú bővítését.* Szocialista országok között a kölcsönös előnyök elve természetesen nem korlátozódik szűk üzleti szempontok érvényesítésére, hanem a segítség elemét is tartalmazza. Az egyes országok segítséget kapnak másoktól és erejükhöz mérten segítséget nyújtanak másoknak.

A szocialista országok történelmileg rövid idő alatt a nemzetközi kapcsolatoknak új, magasabbrendű szabályait honosították meg, s ezeknek alkalmazását önként vállalják. Jugoszlávia például külső gazdasági kapcsolataiban nem ismeri el a szocialista internacionalizmus, a kölcsönös elvtársi segítség érvényesítésének szükségességét, s e kapcsolatokat a kapitalista kereskedelmi kapcsolatok medrében tartja. Ezzel önként lemondott a nemzetközi kapcsolatok sajátosan szocialista elveiről, mások segítéséről, de azokról az előnyökről is, amelyek a szocialista országokkal való szoros együttműködésből származnának.

A szocialista országoknak a teljes egyenrangúságon, szuverenitáson, kölcsönös előnyökön, testvéri segítségen és szocialista internacionalizmuson alapuló sokoldalú és mind szorosabbá váló gazdasági együttműködése folyamatában kialakul a szocialista nemzetközi munkamegosztás, amely lehetővé teszi a szocialista világrendszer előnyeinek kihasználását s valamennyiük fejlődését meggyorsítja.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás és fő fejlődési irányai

A szocialista nemzetközi munkamegosztás a nemzetközi munkamegosztásnak új, a kapitalista munkamegosztásnál magasabbrendű típusa. A tőkés nemzetközi munkamegosztást az ösztönösség és a társadalmi munkának a világgazdaság egésze szempontjá-

Digitized by Google

ból sokszor ésszerűtlen és pazarló felhasználása jellemzi; a szocialista államok viszont tervszerűen, a szocialista világgazdaság egésze szempontjából hatékonyan alakítják munkamegosztásukat. Ott a nemzetközi munkamegosztás az imperialista országok, a legversenyképesebb monopóliumok és monopolcsoportok érdekei szerint alakul, s elmélyíti a fejlettségbeli egyenlőtlenségeket — itt előnyös minden részt vevő ország számára és a gazdasági színvonalukban meglevő különbségek kiegyenlítődése irányában hat.

A szocialista nemzetközi munkamegosztásnak ezek a sajátos, a kapitalista munkamegosztástól alapvetően különböző jellemvonásai már kialakultak. A termelőerőknek a szocialista világgazdaságban való területi elhelyezését, a termelés különböző területeinek arányait és fejlettségbeli egyenlőtlenségeit tekintve azonban még sokban érezteti hatását a tőkés munkamegosztás öröksége. A különböző országok ugyanis a második világháború után az előző történelmi fejlődés más-más nyomaival, más-más struktúrával, a fejlettség különböző színvonaláról indultak el azon az úton, hogy az új, szocialista nemzetközi munkamegosztásban szorosan egymáshoz illeszkedjenek. A dolog természeténél fogva ez nem lehet rövid idő műve. Az egyes országok gazdasági szerkezetének megváltoztatása, az egyes termelési ágak részarányának növelése vagy csökkentése, új iparágak létrehozása, nagyarányú nemzetközi kooperáció kifejlesztése csak fokozatosan, viszonylag hosszú idő alatt valósulhat meg. A tőkés nemzetközi munkamegosztás is hosszú évtizedek, sőt évszázadok alatt alakult ki. Fokozatosan alakul ki a szocialista világgazdaság és az ennek megfelelő szocialista nemzetközi munkamegosztás is, bár a szocialista országok történelmileg rövid idő alatt e téren is igen nagy eredményeket értek el.

Milyen irányban fejlesztik a szocialista országok — marxista—leninista pártjaik vezetésével — a nemzetközi munkamegosztást? Milyen elveket és szempontokat követnek a termelésnek a szocialista világgazdaságban való területi elhelyezését illetően? A szocialista országok, mindenekelőtt a KGST tagjai, figyelembe véve és igen sokoldalúan mérlegelve az elmúlt évek együttműködésének tapasztalatait, valamint a termelőerőknek, a tudománynak és technikának világszerte tapasztalt fő fejlődési tendenciáit, közösen *kidolgozták a szocialista nemzetközi munkamegosztás tudományosan megalapozott alapelveit.*

Eszerint elsősorban a munkamegosztás legfejlettebb formáinak, *a termelés nemzetközi szakosításának és kooperációjának széleskörű elterjesztése alapján akarják fejleszteni termelésüket.* Ez teszi ugyanis lehetővé azt, hogy a termelést a korszerű technika és technológia által megkövetelt magas műszaki színvonalon és a termék jellegének megfelelő optimális üzemméret mellett valósítsák meg. A termelőerők mai fejlettségi fokán ugyanis a termelés

Digitized by Google

sok esetben csak akkor lehet megfelelően gazdaságos, ha olyan korszerű szinten, olyan nagy méretekben és olyan bő választékban valósul meg, hogy ez hazánk, de nálunk nagyobb ország belső szükségletét, illetve lehetőségeit is felülmúlja. (Ez többé-kevésbé vonatkozik például a híradástechnikai iparra, a műszeriparra, az autóbusz- és személyautó-gyártásra stb.) A szocialista országok tágan értelmezik a termelés szakosítását, ami azt jelenti, hogy *az az ország, amely valamely termék termelésére szakosodik, mindinkább magára vállalja a termék műszaki fejlesztésével és tudományos kutatásával járó feladatokat is.*

A szocialista nemzetközi munkamegosztás keretében azonban a termelés erőteljes nemzetközi szakosítása nem vezet arra, hogy az egyes országok népgazdasága egyoldalúan fejlődik, hanem ezek harmonikus, komplex fejlődése alapján valósul meg. A történelmi fejlődés során a társadalmi termelés általában sokoldalúbbá válik. Az utóbbi évtizedekben általában is, de különösen a termelés egyes területein (pl. a gépgyártásban, a vegyiparban) — gyorsan szélesedett az újonnan gyártásba vett termékek nomenklatúrája. A nagy országoknak kedvezőbbek a feltételeik a termelés sokoldalú fejlesztésére, mert szélesebb a belső felvevő piacuk és többnyire természeti erőforrásaik is változatosabbak, gazdagabbak. A termelés nemzetközi szakosítása és kooperációja azonban az ő fejlődésüket is gyorsítja; a kis országok számára pedig egyenesen gazdasági fejlődésük létkérdése ez. Az egyes szocialista országok termelése — főként a kisebbeké és ezekben is különösen bizonyos ágaké (pl. a gépiparé) — feltehetően az erőteljesebb szakosodás, a gyártmánystruktúra szűkítése irányában fejlődik, az illető ország népgazdaságának komplex fejlődése alapján. A szocialista világgazdaság egészében a termelés a sokoldalúság irányában bontakozik ki, a legszélesebbkörű, leggazdaságosabb nemzetközi szakosítás alapján.

A szocialista országok azt is figyelembe veszik a szocialista nemzetközi munkamegosztás kialakításában, hogy az nem alkot zárt rendszert. A szocialista országok gazdasági kapcsolataiknak túlnyomó részét, külkereskedelmi forgalmuknak mintegy kétharmadát, egymás között bonyolítják le ugyan, de a kapitalista országokhoz fűződő kapcsolatok is fontosak számukra. A szocialista és a kapitalista nemzetközi munkamegosztás ugyanis nem egymástól teljesen elszigetelten, hanem egy világméretű munkamegosztás talaján fejlődik. *A szocialista országok a két rendszer kapcsolatainak bővítésére törekszenek, mert ez, nem pedig a gazdasági elzárkózás szolgálja a szocializmus objektív érdekeit.* A békés egymás mellett élés az egész emberiség érdekeinek is mélyen megfelel. A két rendszer kapcsolatainak alakulása azonban nemcsak a szocialista országoktól függ, hanem attól is, hogy a tőkés országok is felismerjék,

Digitized by Google

hogy e kapcsolatoknak a békés egymás mellett élés alapján való kiszélesítése az ő számukra is ésszerű és gazdaságilag előnyös.

A KGST-országok fontosnak tekintik a termelés nemzetközi szakosítását és kooperációját a népgazdaság minden területén, különösen a gépiparban, a vegyiparban, a vas- és színesfém-kohászatban, az energetikai iparban és a nyersanyagtermelésben.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésének jelenleg éppen a *gépgyártás* az egyik olyan területe, amely tág lehetőségeket nyújt és nagy gazdasági eredményekkel biztat. A szocialista országok gépiparának mai szerkezetét ugyanis sokszor a gyártott termékek túl széles skálája és alacsony sorozatszáma jellemzi.[4] Ezt a helyzetet csak a termelés nemzetközi szakosításának elmélyítése oldhatja meg, ami azonban nem egyszerű feladat. Minden szocialista ország az ipar átlagos fejlődési üteménél gyorsabban fejleszti gépiparát, — azok is, amelyeknek bőven, azok is, amelyeknek csak szűken vannak ehhez szükséges nyersanyagaik. Azokban az országokban azonban, amelyeknek túl szűk a kohászati bázisuk, célszerűnek látszik mindenekelőtt a kevésbé anyagigényes és viszonylag munkaigényesebb ágak fejlesztése.

A gépipari termelés fejlesztésében a szocialista országok fontosnak tartják, hogy a szakosítás ne korlátozódjék egyes termékekre vagy típusméretekre, hanem az alapvető (szerkezetileg és technológiailag egynemű) termékcsoportok és termékfajták szerinti szakosításra, komplex berendezések és egész termelési vonalakhoz szükséges berendezések szakosított gyártására irányuljon. A gépipar fejlesztésének fontos perspektivikus iránya a szerelvények és alkatrészek gyártásának nemzetközi specializálása és kooperálása. Hogy a gépiparban a nemzetközi együttműködést megjavítsák, a szocialista országok szükségesnek tartják, hogy azok az országok, amelyek más országok számára meghatározott gyártmányt állítanak elő, a kellő mennyiségben és minőségben szállítsák a hozzá szükséges komplettáló termékeket, pótalkatrészeket is. A nemzetközi szakosítás elmélyítése a gépiparban különösen kitágítja a szocialista országok lehetőségeit a legfejlettebb technika és technológia, a teljes gépesítés és automatizálás bevezetéséhez. A gépipari termelés erőteljesebb szakosításának és kooperálásának fontos feltétele a nemzetközi szabványosítás, tipizálás és normalizálás fejlesztése.

A *vegyipar* a korszerű iparnak jellegzetesen az az ága, amelyet minden iparilag többé-kevésbé előrehaladott ország gyorsan

[4] Hogy csak hazai példára hivatkozzunk, gépiparunk tíz fontos termékéből: négytonnás tehergépkocsi, különleges tehergépkocsi, 25—30 LE kerekes traktor, 60 LE lánctalpas traktor, hattonnás autóbusz, 4 m³ dömper, 90—100 LE dieselmotor, gabonakombajn, silókombajn és motorkerékpár, csak az autóbusz és a dömper gyártása éri el vagy múlja felül a gazdaságilag fejlett külföldi közepes üzem nagyságrendjét.

Digitized by Google

fejleszt, akár megvan hozzá a hazai nyersanyaga, akár importálnia kell azt. A vegyipar a szocialista országokban is a leggyorsabban fejlődő ágak közé tartozik. A szocialista országok már eddig is jelentős eredményeket értek el vegyipari termelésük összehangolásában, a jövő fejlődést illetően pedig még nagyobb arányú és átfogóbb együttműködés van kibontakozóban.

Közbevetőleg megjegyezzük, hogy a KGST ágazati állandó bizottságainak más és más a feladatuk aszerint, hogy már meglevő, nagyarányúan kiépített iparágakat (pl. gépipar) kell-e összehangolniok az ésszerű specializáció és kooperáció alapján, vagy viszonylag új, kiépülőben levő ágakét. Az utóbbi esetben ugyanis (és ilyen a vegyipar) kevesebb a kötöttség, tágabbak a lehetőségek, mert a nagy bel- és külföldi szükséglet miatt egyértelmű a meglevő kapacitások működtetésének szükségessége, nincsenek értékesítési nehézségek, átállással kapcsolatos gondok és plusz-költségek, a jövőbeli fejlesztést pedig már eleve összehangoltan, szakosítva lehet kialakítani.

Minden szocialista ország fejleszti vegyiparát, de ehhez eltérők az adottságaik. A KGST-országok arra törekszenek, hogy lehetőleg mindegyikük elsősorban saját nyersanyagbázisán fejlessze vegyiparát; a hazai nyersanyag-lehetőségeket azonban nem tekintik olyan tényezőnek, amely kizárólagos érvénnyel határozza meg a fejlesztés mértékét. Ahol szükséges, ott megfelelő nyersanyagszállításokkal is elősegítik a vegyipar gyorsütemű fejlesztését. Ez elsősorban olyan nyersanyagokra vonatkozik, amelyek a viszonylag hosszú szállítással járó pótlólagos költségek ellenére is gazdaságosan, komplex módon használhatók fel. Célszerű, ha az anyagigényes vegyipari termékek gyártását a kedvező nyersanyagfeltételekkel rendelkező országokban, a nyersanyaglelőhelyek közelében fejlesztik. Továbbá: műanyag- és műszál-termelésre minden szocialista ország berendezkedik, célszerű azonban előzetesen megegyezniük, hogy melyikük milyen típusú műanyagot, illetve műszálat gyártson. Ezzel biztosítani lehet a korszerű követelményeknek megfelelő legnagyobb üzemméretet és a nemzetközi csere révén a szükséges választékot is. Minden szocialista ország erőteljesen fejleszti műtrágyagyártását. Ezt mindnyájan joggal tekintik a vegyipari fejlesztés egyik súlypontjának, hiszen műtrágyára mindnyájuknak igen tetemes és egyre növekvő szükségük van. Itt is lehetséges azonban bizonyos szakosodás, a különböző fajta műtrágyák fokozottabb cseréje. A jövőben a növényvédőszerek gyártása is szakosítottabb lesz. A szocialista országok a gyógyszeripari termelést is erősen profilírozzák.

A kohászati termelést illetően a KGST-országok arra az álláspontra helyezkednek, hogy a növekvő szükségletek jobb kielégítése

Digitized by Google

végett kívánatos, hogy vas- és színesfém termelésüket erőteljesen fejlesszék mindazok az országok, amelyek ehhez a szükséges nyersanyagokkal, ércccl és technológiai nyersanyagokkal, vagy ezek közül legalább az egyikkel rendelkeznek. A hengerelt áruk termelésében nagy előrehaladást kívánnak elérni a profilok szerinti szakosodásban, a megfelelő választék biztosításában, az optimális szérianagyság elérésében, a termelési költségek csökkentésében. Különösen előnyösnek igérkezik az a törekvésük, hogy acélhengerműveiket közösen egyeztetett program szerint üzemeltessék. Ez nagyban elősegítené a kapacitások jobb kihasználását és a hengerelt áruk választékának bővítését. A kohászat területén megvalósítandó mélyebb nemzetközi szakosodás következtében nagy arányban növekszik a kohászati kész- és félkésztermékek nemzetközi cseréje.

A szocialista országok a *fűtőanyag-termelő és energetikai iparágakban is* elmélyítik a nemzetközi munkamegosztást. Növekedni fog az energiahordozók nemzetközi cseréje, mégpedig a legnagyobb arányban éppen a gazdaságos és csővezetéken olcsón szállítható olajé és földgázé. Irányt vesznek a szocialista országok energiarendszereinek fokozatos összekapcsolására és egyesítésére, növelik a közvetlen villamosenergia-szállításokat, jelentősen javítják a villamosenergia-gazdálkodást. Gazdaságossági megfontolásokból célszerű, hogy az energiaigényes iparágakat lehetőleg az olcsó villamosenergiaforrások közelében fejlesszék.

A szocialista országok, mindenekelőtt a KGST-országok, a feldolgozó ipar gyors fejlődése és zavartalan anyagellátása érdekében a szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésére törekszenek a *nyersanyag-kitermelésben* is. E célból kívánatos, hogy az egyes szocialista országok ésszerűen növeljék természeti kincseik kiaknázását, különösen azokét a nyersanyagokét, amelyek a szocialista világrendszerben az ún. deficites nyersanyagok közé tartoznak. Hogy a szocialista országok közös erőfeszítésekkel jobban elégíthessék ki nyersanyag-szükségleteiket, abban fontos és a jövőben előreláthatólag növekvő szerepet játszanak a szocialista országoknak a nagyobbszabású geológiai kutatásokra és a nyersanyagtermelésre fordított *közös beruházásai*. Az egymásnak nyújtott beruházási segítség — ha átmenetileg és visszatérítendő jelleggel is — bizonyos mértékig a nemzeti jövedelemnek országok közötti átcsoportosítását jelenti, s a szocialista országok gazdasági fejlettségében mutatkozó különbségek kiegyenlítődése irányában hat. Lengyelország pl. Csehszlovákia és esetleg más szocialista országok segítségével jelentősen meggyorsítja színesfém-termelését: cseh, román és NDK közös vállalkozással Romániában nagy cellulózgyárat létesítenek stb. Azonban *nem egyszerűen pénzügyi kérdés az, hogy a szocialista országok beruházásokkal segítsék egymást*

Digitized by Google

természeti kincseik fokozott kiaknázásában. A beruházási segítséget általában gépek, berendezések, áruk formájában adják. Nem elegendő tehát a közös vállalkozáshoz az, ha valamely ország értékösszegben képes is bizonyos beruházási segítséget nyújtani: a beruházási segítség természeti formáját tekintve is meg kell hogy feleljen a kívánt rendeltetésnek.

A KGST-országok arra törekszenek, hogy a szocialista nemzetközi munkamegosztást a *mezőgazdasági termelésben* is kiterjesszék és elmélyítsék. E téren a szoros, összehangolt együttműködésnek még eléggé a kezdetén tartanak. A tagországok többsége azonban a jelenlegi időszakra nagy előrehaladást ért el a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, illetve lényegében befejezte azt és ezzel — a létrehozott és gyorsan fejlődő szocialista mezőgazdasági nagyüzemek alapján — a mezőgazdasági termelés emeléséhez, tervszerűségének fokozásához nagyobbarányú szakosításához, a nemzetközi együttműködés jövőbeni széleskörű kibontakozásához kedvező objektív feltételt teremtettek. Nyilvánvaló, hogy a természeti és klimatikus viszonyok itt erősebben befolyásolják a nemzetközi szakosodást, mint az iparban. A lakosság jobb élelmiszer-ellátása, az iparnak mezőgazdasági eredetű nyersanyagokkal való jobb ellátása céljából kívánatos, hogy valamennyien erőteljesen fejlesszék mind növénytermesztésüket, mind állattenyésztésüket és lehetőleg saját termelésükből fedezzék gabona- és takarmányszükségletüket is. A mezőgazdasági termelés fejlesztésében a szocialista országok követendő szempontnak tartják, hogy a mezőgazdasági termékeket egyre inkább a termelő ország dolgozza fel és feldolgozott formában (mint palackozott bort, mélyhűtött készítményeket stb.) exportálja.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás hatékonysága

A szocialista országok a szocialista nemzetközi munkamegosztás elmélyítésével a termelés nemzetközi gazdaságosságát, a társadalmi munkaráfordítás hatékonyságát, s mindezzel a fejlődés ütemét kívánják növelni. Ezért azt akarják, hogy valamely termék termelése mindenekelőtt azokban az országokban fejlődjék, amelyeknek természeti és gazdasági adottságai ehhez a legkedvezőbbek és így a társadalmi munkával való legnagyobb mérvű takarékosságot biztosítják.

A termelés gazdaságosságának mérésére és nemzetközi összehasonlítására alkalmas mutatók ma még nincsenek kidolgozva. Az eltérő valuták, az egymástól különböző árrendszerek stb. mind megnehezítik a feladat megoldását, de a KGST-ben komoly munka folyik e mutatók kidolgozására. A feladat rendkívül bonyolult, de nem megoldhatatlan. A termelés gazdaságosságát jelző mutatónak

Digitized by Google

objektív alapja van: a termék termeléséhez szükséges társadalmi munkaráfordítás.

Sok tényezőtől függ, hogy adott terméket melyik országban kell termelni, hogy a társadalmi munka legnagyobb megtakarítását érjék el. Függ ez például a természeti adottságoktól, a nyersanyag-előhelyek gazdagságától és minőségétől, a meglevő munkaerő képzettségétől, nem utolsósorban a termelés műszaki színvonalától és a társadalmi munka szervezésének nívójától stb. Ha változnak a konkrét feltételek (pl. nő az irányítás hatékonysága vagy a munkaerő szakképzettsége, romlanak a természeti adottságok, új technika, technológia jelenik meg stb.), akkor módosítani kell a korábban kialakított gazdaságossági elképzeléseket. Hogy tehát tartósan biztosítsák a társadalmi munka hatékony felhasználását, *a szocialista országok a nemzetközi munkamegosztás kialakításában* nem a történelmileg kialakult termelési hagyományokból, a meglevő termelékenységből és műszaki színvonalból indulnak ki, hanem *elsősorban a perspektivikus érvényű, csak lassan változó tényezőket veszik figyelembe.* Ilyenek pl. a nyersanyag-adottságok, a földrajzi, klimatikus és szállítási viszonyok, a munkaerővel való ellátottság stb. Ezeket a tényezőket azonban az idő tényezőjével együtt kell mérlegelni, vagyis azzal összhangban, hogy a termelés adott nemzetközi szakosítása a fejlődés *gyors ütemét mellett* biztosítsa a termelés gazdaságosságát.

A fejlődés mai szakaszán azonban, amikor a szocialista országok termelőerőinek fejlettségében még jelentősek a különbségek, *a termelés gazdaságosságát és hatékonyságát nem lehet kizárólagos érvényű követelménynek tekinteni, az egyes országok adottságait nem lehet statikusan szemlélni, a szocialista fejlődés követelményeinek megfelelő új adottságokat kell kifejleszteni.* Sok terméket — átmenetileg — gazdaságilag előnyösebben lehetne előállítani a gazdaságilag fejlettebb országban, mert ennek elegendő képzett szakembere van, nagyobb a termelési tapasztalata és magasabb az általános műszaki színvonala. A szocialista világrendszer közös érdeke azonban azt kívánja, hogy minden tagja fejlett ipari országgá váljék, gazdasági fejlettségük különbségei kiegyenlítődjenek, a fejletlenebbek felzárkózzanak az élenjárókhoz. Ez szükségessé teszi, hogy a gazdaságilag fejletlenebb szocialista országok — mindenekelőtt saját erőforrásaik maximális mozgósításával és hatékony felhasználásával — gyorsabban fejlődjenek. Különösen fontos, hogy a kívánt mértékben és ütemben fejlesszék szocialista iparukat.

Az elmondottakból korántsem következik az, hogy a *termelés műszaki színvonalának, a munka termelékenységének* elsőrendű jelentősége csökkenne. A szocialista nemzetközi munkamegosztás hatékonysága érdekében a termelésnek általában a legmagasabb

Digitized by Google

műszaki színvonalon kell megvalósulnia. E tekintetben nem lehet beérni annyival, hogy a színvonal a meglevőhöz képest valamelyest, vagy akár lényegesen is, emelkedik. A mérce általában a *világszínvonal* kell, hogy legyen. A meglevő állóalapok azonban ennek többé-kevésbé korlátokat szabnak. A meglevő létesítmények műszaki fejlesztése mellett fontos tehát megvizsgálni azt is, hogy valamely termék termeléséhez melyik országban, illetve mely országokban legcélszerűbb beruházásokat eszközölni. A KGST-országok ebben is értek el bizonyos előrehaladást, s még nagyobb fejlődés körvonalai vannak kibontakozóban. Amikor ma a szocialista országok termelésük jövőbeni fejlesztésének összehangolásán munkálkodnak, akkor ezzel — bizonyos mértékig — az adott terület beruházásait is nemzetközileg összehangolják. A beruházások nemzetközi egyeztetésének és összehangolásának jelentőségét nem hangsúlyozhatjuk eléggé. *A beruházások kérdése nem egy kérdés a sok közül, hanem a gazdasági munka döntő területe,* amely közvetlenül kihat a termelés ütemére, gazdaságosságára, a népgazdaság műszaki színvonalára, és végső soron a nemzeti jövedelem alakulására. Rendkívül fontos, hogy a tervező szervek, a gazdasági irányító szervek a beruházások eldöntésében és alakításában éljenek a nemzetközi összehangolás lehetőségével s kihasználják ennek előnyeit. A beruházások terén való nemzetközi együttműködés fejlődésünk meggyorsításának nagy tartalékait rejti magában.

A szocialista nemzetközi munkamegosztás tervszerűsége

A meglevő erőforrásokat csak akkor lehet az egész társadalom méretében, sőt nemzetközi méretekben a leghatékonyabban felhasználni, ha biztosítva van az, hogy a gazdaság arányosan fejlődjék, és a termelés főbb területein a fejlődés által megkövetelt irányokban és arányokban hasznosítják a természeti és gazdasági erőforrásokat.

A szocializmusban tudatosan biztosítják a gazdaság arányos fejlődését. A szocialista világrendszer fennállásának körülményei között a tervszerű, arányos fejlődés törvénye nem szorítható országhatárok közé, követelményeit a szocialista világrendszer egészében kell érvényesíteni. A tervszerű, arányos fejlődés törvényének konkrét követelményeit a népgazdasági tervek tartalmazzák. Ezek a tervek ma még szükségszerűen az egyes országok népgazdaságának kereteiben mozognak. Hogy az egyes országok népgazdasága és a szocialista világgazdaság egésze is tervszerűen fejlődjék, ahhoz a legfontosabb termelési ágak tekintetében az egész szocialista világgazdaság méretében kell biztosítani az arányosságot. Ez csak úgy lehetséges, ha az egyes országok népgazdasági terve-

Digitized by Google

zése a saját szükségletek és termelési lehetőségek mérlegelésénél a szocialista világgazdaság közös szükségleteivel és termelési lehetőségeivel is számol. Ehhez rendkívül alaposan kell ismerni a nemzeti és nemzetközi adottságokat.

Ismerhetik-e jól az egyes országok a szocialista világgazdaság együttes lehetőségeit és szükségleteit? Ennek alapvető feltétele a szocialista országok kollektív gazdasági szervezetében, a KGST-ben és annak továbbfejlesztésében adva van.[5] A szocialista országoknak ma még nincsen központi terve, de együttműködésük jelenlegi legfontosabb módszere, a népgazdasági tervek összehangolása már tartalmazza a közös tervezés elemeit.

A nemzeti és nemzetközi termelési lehetőségek és szükségletek helyes felmérésében és összehangolásában, a legfontosabb arányoknak a szocialista világgazdaság egészében való kialakításában fontos szerepet játszanak a KGST állandó bizottságai. Ezekben a szocialista világ adott területének legfelkészültebb szakemberei vesznek részt, s igen alkalmasak a különböző fejlesztési elképzelések gondos mérlegelésére, a legjobb fejlesztési variánsok kiválasztására. Kollektív tapasztalataikkal nagyban kiszélesítik az egyes országok szellemi potenciálját. Az állandó bizottságok kidolgozzák adott terület termelésének és fogyasztásának szocialista nemzetközi mérlegét, hatáskörükön belül javaslatokat és intézkedéseket dolgoznak ki a tagországok egyes népgazdasági ágazatai közötti sokoldalú gazdasági és tudományos-műszaki együttműködésre, a termelés nemzetközi szakosítására és kooperációjára, kidolgozzák a termelés műszaki fejlesztésének fő irányait. Különösen kiemelkedő az állandó bizottságok szerepe a műszaki fejlesztés élenjáró irányainak és tapasztalatainak nemzetközi meghonosításában. Az állandó bizottságok, javaslataikat elbírálás végett a Tanács közgyűlése és a tagállamok tanácsképviselőinek értekezlete elé terjeszthetik, utóbbinak évente beszámolnak munkájukról és a további tevékenységükre vonatkozó elgondolásokról. A KGST állandó bizottságainak tevékenysége, s e tevékenység továbbfejlesztése az esetleg fellelhető szűken szakmai szemlélet leküzdése irányában,

[5] Az európai népi demokratikus országok és a Szovjetunió 1949-ben hozták létre kollektív gazdasági szervüket, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát. Kezdetben a gazdasági fejlesztés összehangolásának legfontosabb módszere a külkereskedelmi tevékenység összehangolása volt. 1951-ben elhatározták, hogy rátérnek népgazdasági tervek egyeztetésére. Ennek megfelelően továbbfejlesztették a KGST szervezetet is. A termelés legfontosabb ágazataiban gazdasági és tudományos műszaki állandó bizottságokat hoztak létre, amelyeknek munkájában minden tagország kormánybizottsággal vesz részt. Jelenleg 15 állandó bizottság működik, közöttük pl.: gépipari, vegyipari, színesfémipari, szénbányászati, építő- és építőanyagipari, villamosenergiaipari, mezőgazdasági, közlekedési, könnyű- és élelmiszeripari stb. állandó bizottságok. Az egyes állandó bizottságokban az általuk átfogott terület jellegének megfelelően több-kevesebb albizottság, vagy másképpen munkabizottság működik. Az állandó bizottságok létrehozása fontos állomás volt a KGST tevékenységének magasabb szintre emelésében.

Digitized by Google

hozzájárul ahhoz, hogy *a népgazdasági szemlélethez mindinkább szocialista világgazdasági szemlélet társuljon.* Az állandó bizottságok tevékenysége elmélyíti az egyes országok és a szocialista világgazdaság tervszerű fejlődését, s jelentőségük a jövőben előreláthatólag növekedni fog. A KGST-ben részt vevő országok gazdasági irányító szervei, mindenekelőtt a tervező szervek, mind jobban építhetnek az állandó bizottságok munkájára, s mind jobban felhasználhatják az általuk nyújtott lehetőségeket a népgazdasági tervezés tökéletesítéséhez.

A fejlődés tervszerűségének fokozása szempontjából az is fontos, hogy minden részt vevő ország pontosan tartsa be az állandó bizottságoknak a népgazdasági tervek egyeztetése során tett, a termelés nemzetközi specializációjára és kooperációjára vonatkozó azon javaslatait — a belőlük származó következményekkel és kötelezettségekkel együtt —, amelyeket a KGST-ben részt vevő országok önként elfogadtak. A tervegyeztetés során kialakított elképzelések konkretizálásában, realizálásában döntő szerepet játszik a külkereskedelem. Fontos tehát, hogy a tervegyeztetések következményeit külkereskedelmi egyezményekben is rögzítsék. A külkereskedelem szerepe azért is fontos, mert a szocialista országok közötti gazdasági koordináló munka nem fejeződik be a népgazdasági tervek egyeztetésével. A szocialista országok általában túlteljesítik terveiket, s a terv végrehajtása folyamán a különböző termékek exportjának lehetősége, vagy importjának szükségessége — pozitív vagy negatív irányban — eltérhet és el is tér a tervezettől. Az éves külkereskedelmi egyezmények a terv végrehajtása során bekövetkezett változások nemzetközi összefüggéseinek figyelembe vételét is lehetővé teszik.

Amint a szocialista világgazdaság fejlődésének tervszerűsége növekszik, úgy válik mindinkább az egyes országok népgazdasági egésze az egységes szocialista világgazdaság *szerves részévé.* Ez korántsem jelenti azt, hogy csökken az egyes népgazdaságok jelentősége. Az összefonódás erősödése következtében az egyes népgazdaságokban elért eredmények vagy az ott elkövetett mulasztások közvetlenebbül éreztetik hatásukat más országokban is, növekszik a szocialista országok egymásrautaltsága.

Nyilvánvaló, hogy sokkal szűkebbek a gazdasági fejlődés összehangolásának lehetőségei akkor, ha a szocialista országok egymástól többé-kevésbé függetlenül kidolgozott *kész* népgazdasági terveiket koordinálják, és sokkal tágabbak akkor, ha e terveket már eleve egymással két- és többoldalúan *egyeztetve készítik el, mégpedig lehetőleg hosszabb távlatra.* A szocialista nemzetközi munkamegosztást csak az utóbbi módon lehet valóban tervszerűen és nagyszabásúan fejleszteni. A KGST-országok eddig lényegében kész ötéves terveiket egyeztették; rendkívül nagy, szinte törté-

Digitized by Google

nelmi jelentősége van tehát annak a közös döntésüknek, hogy — előzetes két- és többoldalú terv-egyeztetések figyelembevételével — elkészítik népgazdaságaik hosszú távlatú, 1980-ig terjedő fejlesztési terveit. *A húszéves tervek kidolgozása a KGST-országok együttműködésének új, magasabb fejlődési szakaszát jelzi.*

A húszéves tervek természetesen nem tartalmazhatják aprólékosan a feladatokat, hiszen ilyen hosszú időre nem lehet részleteiben előrelátni a fejlődést, felmérni a változások mértékét és hatásait. *A döntő itt a társadalmi és gazdasági fejlődés fő tendenciáinak helyes megragadása, a fejlesztés helyes koncepciójának kialakítása.* Helyes, ha a hosszútávlatú terv megjelöli a gazdasági fejlesztésnek a megvalósítás arányában váltakozó súlyponti feladatait, amelyeknek megoldása az adott időszakban a leginkább biztosítja a népgazdaság arányos fejlődését s az egész gazdaság fejlődését meggyorsítja. Az eszközöket és erőket ezekre a feladatokra kell összpontosítani. Célszerű, hogy a hosszútávlatú terv egyes fontosabb problémáit — nem utolsó sorban azért, mert a változásokat nem lehet eléggé előre látni — több változatban dolgozzák ki, ezek bizonyos pontokban akár lényegesen is eltérhetnek egymástól.

A KGST-országok, közöttük hazánk is, jelentősen előrehaladtak a húszéves távlati terv kidolgozásában, bevonva ebbe tudósok, mérnökök, közgazdászok és más szakemberek széles körét, tudományos intézetek kollektíváit. Az 1980-ig bekövetkező általánosan nagyarányú és gyors fejlődésen belül különösen kiemelkedőnek ígérkezik az előrehaladás a KGST-országok *fűtőanyag- és energiamérlegének javításában* (mind az energiamérleg struktúráját, mind a szükségletek jobb kielégítését tekintve): *a KGST-országok energiarendszereinek összekötésében* és hatalmas szocialista nemzetközi energiarendszer létrehozásában: *a gépipar és a vegyipar ésszerű nemzetközi szakosításában* és ezzel összefüggésben *termelésük műszaki színvonalának emelésében; a vas- és színesfém-kohászati bázis kibővítésében, és általában a nyersanyagszükségletek jobb kielégítésében; a szocialista országok közötti szállítások ésszerűsítésében* és a szállítási költségek csökkentésében.

Népgazdaságunk beilleszkedése a szocialista nemzetközi munkamegosztásba

Milyen irányban fejlődik távolabbi perspektívában a magyar népgazdaság? Hogyan kapcsolódunk a termelés főbb területein a szocialista nemzetközi munkamegosztáshoz? A feladatok konkrét megfogalmazását tekintve a húszéves terv még kidolgozás alatt áll, de a gazdasági fejlődés fő irányaira vonatkozóan már vannak közgazdasági számításokon alapuló elképzeléseink, amelyek figyelembe veszik természeti és gazdasági adottságainkat, a termelés,

Digitized by Google

a technika és a tudomány világszerte tapasztalható fejlődési tendenciáit és a szocialista nemzetközi munkamegosztás alapelveit.

Világszerte tovább nő az ipar népgazdasági súlya, az iparon belül pedig a termelőeszközöket gyártó ágak aránya. Utóbbi a gazdaságilag legfejlettebb országok (az USA, a Szovjetunió, az NSZK, Anglia, Csehszlovákia, az NDK) iparában 70 százalék körül mozog. Az iparilag fejlett országokban a villamosenergia-ipar, a gépipar és a vegyipar termelésének növekedése jóval meghaladja az összipari termelés növekedését; ezen iparágak termelésének együttes részaránya jelenleg az iparilag fejlett országok (értékben számított) összipari termelésének körülbelül a felét teszi ki.

A távlati időszakban a magyar népgazdaságban is erőteljesen tovább fejlődik az ipar, s az ipar általános fejlődését meghaladó ütemben fogjuk fejleszteni azokat az iparágakat, amelyek a legközvetlenebbül emelik a munka termelékenységét, a termelés kultúráját. Pártunk VII. kongresszusa megszabta az iparfejlesztés legfontosabb, perspektivikus érvényű alapelveit. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy — tekintettel szűkös nyersanyaghelyzetünkre — a kevésbé anyagigényes, magasan képzett munkát igénylő ágakat kell erőteljesebben fejlesztenünk.

Iparunk legjelentősebb ága a *gépipar*. A gépipart hosszabb perspektívában is kiemelten fejlesztjük. Előzetes elképzelések szerint a gépiparon belül a műszeripar, ezen belül is mindenekelőtt az automatika és szabályozó körök gyártása, az orvosi műszerek és készülékek termelése, a híradástechnikai és mikrohullámú műszerek termelése fejlődik a leggyorsabban. A műszeripari termékek túlnyomó részét exportálni fogjuk, más műszereket viszont baráti országokból importálunk. A szerszámgép-gyártásban a gyártmányösszetétel nagyarányú szűkítésére, széleskörű szakosításra törekszünk. Bizonyos gépek és berendezések gyártását megszüntetjük, másokét korszerű szinten kiszélesítjük. Következésképpen nő a szerszámgépek exportja és importja is.

Jelentősen kibővítjük az élelmiszeripari gépgyártást. Különféle konzervgyárakat, paradicsomfeldolgozó és gyümölcslé-vonalakat, baromfifeldolgozó berendezéseket, komplett vágóhidakat, teljes malom- és tárházi berendezéseket, élelmiszeripari gyárakhoz szükséges hűtőberendezéseket stb. gyártanánk, előzetes elképzelések szerint olyan mennyiségben, hogy az európai népi demokratikus országok igényeit teljesen, a Szovjetunióét pedig részben ki tudjuk elégíteni.

A KGST szakosítási ajánlataival összhangban jelentősen kiépítjük a vegyipari gépgyártást. Komplett technológiai vonalakat, esetleg teljes vegyipari üzemeket, technológiai berendezéseket fo-

Digitized by Google

gunk előállítani, jelentős arányú exportra is. Másféle vegyipari berendezéseket és komplett üzemeket pedig importálunk.

A jármű-, illetve vasúti gördülő anyag gyártásában is szűkítjük a gyártmánystruktúrát. A mezőgazdasági gépgyártásban nagy súlyt helyezünk a szőlő-, gyümölcs- és zöldségtermesztés gépesítéséhez szükséges gépek gyártására. Jórészt mi látnánk el ezekkel a szocialista tábort. Ezenkívül — többek között — kukorica- és silókombájn gyártására is berendezkedünk.

Vegyiparunk is az ipar átlagos fejlődési üteménél jóval gyorsabban fog fejlődni. Ehhez nem lebecsülhető alapot nyújt a hazai olaj- és földgáz-termelés. A távlati időszakban a Szovjetunió nagymértékben növekvő olajszállításai jelenthetik a vegyipari nyersanyagbázis kiszélesítésének reális lehetőségét. A vegyiparban is bőven van lehetőség a nemzetközi szakosítás elmélyítésére. Előzetes elképzelések szerint hazánk a műanyagok közül főként polipropilénre és polietilénre, a műszálak közül pedig poliropilén- és poliészter-szál gyártására rendezkedik be. Ezeket olyan nagy kapacitással szeretnénk előállítani, hogy bizonyos mértékben a baráti országok szükségleteinek fedezéséhez is hozzájárulhassunk. Ugyanakkor a polistirol műanyagot, celluloze-alapú műanyagokat, viszkózcellulózét és PAN-típusú műszálat nem gyártanánk, hanem azokat a baráti országokból hoznánk be. Jelentős szakosítás lehetséges és szükséges például a festékiparban. A lakkipari félkész- és késztermékeknek az eddiginél nagyobb arányú cseréje kiszélesíti a gazdaságosabb, nagy kapacitású termelés lehetőségét. A jövőben a növényvédőszer-gyártásban és a gyógyszeriparban is jobban élünk a nemzetközi szakosítás lehetőségével. A vegyipar fejlesztésének egyik súlypontja a műtrágya-gyártás felfuttatása lesz.

A *könnyűipar* termelése távlatilag az ipar átlagos fejlődésénél lassabban emelkednék. Könnyűipari exportcikkeink közül továbbra is a pamutszövet, a konfekció, a kötöttáru és a bőrcipő maradna a legfontosabb. A nemzetközi csere megélénkítésével jelentősen javítjuk, növeljük a könnyűipari termékek választékát.

Iparunk fejlődési üteme nagyrészt a nyers- és alapanyagellátás lehetőségeitől függ. Pártunk VII. kongresszusa kimondotta, hogy ahol csak — a gazdaságosság követelményeit figyelembe véve — mód van erre, szilárdítanunk kell a hazai nyersanyagbázist.

A távlati időszakban jelentősen emelkedik a népgazdaság energiaszükséglete. Ma *energiamérlegünknek* mintegy háromnegyed részét az alacsony termelékenységű, alacsony kalória-tartalmú, s ezért drágán kitermelt hazai szén teszi ki. Széntermelésünk a távlati időszakban is növekedni fog, de az összipari termelésnél sokkal lassabban. A távlati energiamérleg kialakításában

Digitized by Google

mindenekelőtt arra törekszünk, hogy *növeljük a szénnél gazdaságosabb olaj és földgáz arányát.* Ezt a hazai termelés fokozásával és jelentékeny olajimporttal akarjuk elérni. Ez a törekvésünk egybeesik a világszerte tapasztalható fejlődéssel. Az olaj és földgáz súlya manapság nemcsak azoknak az országoknak az energiamérlegében nő, amelyeknek számottevő földgáz- és olajkészleteik vannak, hanem azokéban is, amelyek ezzel egyáltalán nem rendelkeznek. Hazánk e tekintetben a fejlett tőkésországokhoz és a Szovjetunióhoz, de a világátlaghoz képest is jelentősen elmaradt. A Szovjetunió 1965-ig mintegy évi 2 millió tonna olajat szállít nekünk; ez a mennyiség 1980-ig feltehetően többszörösére emelkedik. Ezenkívül a távlati időszakban jelentős mennyiségű villamosenergiát importálunk. A jobb energiagazdálkodás szempontjából nagy jelentősége lesz annak, hogy a jövőben össze lesz kötve egymással a Szovjetunió és az európai népi demokratikus országok energiarendszere. A hazai villamosenergia-termelés is számottevően emelkedik.

Mi a helyzet és mik a kilátások a *kohászat* fejlesztésében? Az iparilag fejlett országokban — ahol ez lehetséges — a színesfémkohászat gyorsabban fejlődik, mint a vaskohászat. Mint már említettük, timföldtermelésünket a jövőben jelentősen növeljük és ennek alapján, a baráti országokkal, előreláthatólag a Szovjetunióval való szoros kooperációban, számottevően fokozzuk az alumíniumgyártást.

A *vaskohászat* fejlesztéséhez sem kokszolható szenünk, sem vasércünk nincs. Az elmúlt években kiépített vaskohászatunk is túlnyomórészt importra épült. Kiterjedt és gyorsan fejlődő gépiparunk ugyanakkor egyre több kohászati terméket igényel. Ennek az igénynek a jobb kielégítése és a termelés gazdaságossága szempontjából helyesnek látszik meglevő kapacitásaink korszerűsítése, jobb kihasználása és a meglevő termelésnek teljes vertikalitásban való kiépítése. Bizonyos azonban, hogy vaskohászati szükségleteink kielégítésében a távlati időszakban az eddiginél jobban fogunk támaszkodni a szocialista nemzetközi munkamegosztás lehetőségeire.

A jövőben *mezőgazdasági termelésünket* is a növekvő nemzetközi szakosodással összhangban akarjuk fejleszteni. Talaj- és éghajlati viszonyaink igen alkalmasak arra, hogy mindenekelőtt zöldség-, gyümölcs-, valamint bizonyos vetőmagvak (pl. hibridkukorica, lucerna) termelésének fejlesztésével kapcsolódjunk a nemzetközi munkamegosztáshoz. Ezzel azonban a gabonatermelésnek és az állati termékek termelésének növelése nem veszti el elsőrendű fontosságát. Hazánk természeti viszonyai igen kedvezőek a mezőgazdaság fejlesztéséhez; ezért arra kell törekednünk, hogy

Digitized by Google

jelentősen emelve a terméshozamokat, saját termelésünkből fedezzük mezőgazdasági termékszükségletünket, mindenekelőtt gabona- és takarmányszükségletünket, sőt — a testvéri segítőkészség jegyében — a lehetőség szerint járuljunk hozzá azon baráti országok szükségleteinek kielégítéséhez is, amelyekben kedvezőtlenebbek a mezőgazdaság fejlesztésének feltételei. Távlatilag az eddiginél jóval nagyobb arányban akarjuk itthon feldolgozni és feldolgozott formában exportálni a mezőgazdaság termékeit. Ez azt jelenti, hogy élelmiszeriparunk, és különösen a konzerv- és mélyhűtött készítmények termelése is gyorsan fog nőni.

Az elmondottak ugyan nagyon általánosan és vázlatosan érzékeltetik népgazdaságunk távlati fejlődését, de ennyiből is kitűnik, mire törekszünk: arra, hogy ésszerűbben, hatékonyabban használjuk fel erőforrásainkat, nagyobb mértékben aknázzuk ki a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeit, még több szállal és szorosabban kapcsolódjunk a baráti szocialista országokhoz.

•

A szocialista országok most kidolgozás alatt levő húszéves tervei hatalmas lépéssel viszik majd előre a szocialista nemzetközi munkamegosztás tervszerű fejlődését, az egyes országok és a szocialista világrendszer gazdasági megerősödését. A következő húsz évben a szocialista országok — nemzeti államiságuk felvirágozása mellett — gazdasági fejlettségük színvonalát és társadalmi körülményeiket tekintve jelentősen közelebb kerülnek egymáshoz. Ez alatt az idő alatt a Szovjetunióban lényegében felépül a kommunizmus, a többi ország pedig befejezi a szocializmus építését, s rátér a kommunizmus építésére. *Szoros gazdasági együttműködésük valamennyiük fejlődését meggyorsítja* és gazdasági színvonalkülönbségeik kiegyenlítődése irányában hat, ez pedig lehetővé teszi, hogy valamennyien többé-kevésbé ugyanabban a történelmi időszakban jussanak el a kommunizmushoz.

A következő húsz év az emberi történelemnek dicső fejezete lesz, amelyben *a szocialista világrendszer minden vonatkozásban messze túlszárnyalja a kapitalizmust*, jelentős lépéssel viszi közelebb az egész emberiséget az örök világbékéhez, egyengeti az utat a népek közeledéséhez, a szocialista világrendszer gazdasági bázisának teljes kibontakozásához és — történelmi távlatban — az egységes kommunista világgazdasághoz.

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

A fogyasztási javak kommunista elosztásának feltételei és formái

Az SZKP új, harmadik programja célul tűzte ki a Szovjetunió elé, hogy 1980-ig lerakják a kommunista társadalom alapjait, és az azt követő rövid időszakban teljessé tegyék a több mint száz éve megfogalmazott kommunista elosztási elv érvényesülését: „Mindenki képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint".

A kommunizmus elosztási elvét már Marx és Engels feltárta, de az erre az elvre való áttérés feltételeit, a fejlődés formáit és konkrét útját ők nem láthatták előre. Az SZKP XXII. kongresszusa úttörő munkát végzett: az új pártprogramban zseniális előrelátással, a fejlődés törvényeinek ismeretében, tudományos pontossággal kidolgozta a kommunizmus felépítésének gyakorlati tennivalóit, köztük a fogyasztási javak kommunista elosztásának megvalósításához vezető utat is. Természetesen a kongresszuson elfogadott program sem tartalmazza az elosztási viszonyok fejlődésének minden összefüggését, hiszen a fejlődés során egyre konkrétabbá válnak a feltételek és gazdagodnak az elosztás formái is.

E rövid konzultációban csak két kérdést fejtünk ki:

1. Melyek a szükségletek szerinti elosztás megvalósításának feltételei?

2. Hogyan alakulnak ki fokozatosan a kommunizmus építése során a kommunista elosztási viszonyok?

Minden társadalomban érvényesül az az általános törvényszerűség, hogy az elosztás, és ezen belül a fogyasztási javak elosztása a termelőeszközök tulajdonviszonyaitól és a termelőerők fejlettségétől függ.

A termelőerők fejlettségének színvonala szabja meg a szükségletek kielégítésének kereteit, de a termelőerők növekedésén alapszik a termelési viszonyok és ezen belül a tulajdonviszonyok fejlődése is.

A kommunista elosztási viszonyok a szocialista viszonyokból fejlődnek ki. A szocializmus elosztási elve: „Mindenki képességei szerint, mindenkinek munkája szerint". A kommunista társadalom alsó fokán, a szocializmusban tehát a munka szerinti elosztás elve érvényesül. Közösségi viszonyok között általában háromféle elosztási elv érvényesülhet: egyenlő, munka szerinti, vagy szükségletek szerinti elosztás. E három elosztási forma közül miért éppen *a munka szerint* osztják el a fogyasztási javakat a szocializmusban?

A szükségletek szerinti elosztás a szocializmusban még nem valósulhat meg. Egyrészt a termelőerők viszonylagos fejlettsége még nem

Digitized by Google

teremt olyan termékbőséget, amely lehetővé tenné a szükségletek teljes kielégítését. Másrészt — éppen a termelőerők színvonalától függően — a társadalmi viszonyok sem érettek arra, hogy a termékeket szükségletek szerint osszák el. A szocializmus még sok vonatkozásban — gazdasági, erkölcsi tekintetben, az emberek társadalmi tudatát illetően — magán hordozza a kapitalizmus örökségét. A társadalmi munka jellege sem teszi lehetővé a szükségletek szerinti elosztást. A munka még nem egyformán társadalmasított az egyes termelési ágakban.

A szocializmusban még a tulajdonnak két formája létezik, az össznépi és a csoporttulajdon. Ennek alapján lényeges különbség van a falu és a város között. Fennmarad a régi típusú munkamegosztás; lényeges különbség van a fizikai és a szellemi munka között. Az emberek tudatában is megvannak a kapitalizmus maradványai: igyekeznek minél többet kapni a társadalomtól, s alapvetően ezért fokozzák munkájuk termelékenységét. Ez a gondolkodásmód természetesen azért is marad meg, mert a termelőerők fejlettsége még nem teszi lehetővé a szükségletek teljes kielégítését. A társadalmi különbségek fennmaradása és a termelőerők fejlettségi színvonala miatt a munka még nem elsőrendű életszükséglet mindenki számára.

A szocializmusban egyenlően sem lehet elosztani a fogyasztási javakat. Egyenlő elosztás mellett a fennálló társadalmi különbségek és az a tény, hogy a szükségleteket nem lehet teljesen kielégíteni, arra vezetnének, hogy az emberek nem fejtenék ki minden képességüket és nem küzdenének tehetségük kibontakoztatásáért. Az egyenlő elosztás tehát gátolná a termelőerők fejlődését, holott az elosztásnak éppen a termelés fejlődését kell szolgálnia. A fogyasztási cikkek elosztási formája mindenkor a termelés függvénye, annak alárendelt kategória.

Engels az „Anti-Dühring"-ben rámutatott arra, hogy: „... az elosztást, amennyiben tisztán gazdasági tekintetek fogják irányítani (vagyis a szocializmusban. N. K.), a termelés érdeke szabályozza majd, a termelést pedig oly elosztási mód fogja leginkább előmozdítani, amely a társadalom *minden* tagja számára lehetővé teszi, hogy képességeit a lehető legsokoldalúbban képezze ki, tartsa meg és gyakorolja".[1] A szocializmusban tehát objektív szükségszerűség a munka szerinti elosztás, mert érdekeltté kell tenni a dolgozókat abban, hogy fokozzák a termelést, takarékosan használják fel a társadalmi munkát és állandóan tökéletesítsék a termelőeszközöket.

Természetesen a dolgozók a szocializmusban nem csupán azért dolgoznak és fejlesztik a termelőerőket, mert anyagilag érdekeltek ebben, hanem egyre inkább azért is, mert öntudatuk magasabb fokra emelkedik. Ahhoz azonban, hogy a fogyasztási javakat a szükségletek szerint, tehát a kommunista elosztási forma alapján osszuk el, meg kell teremteni ennek a feltételeit.

Az első és legfontosabb feltétel: a *termelőerők fejlesztése* a kommunizmus anyagi-műszaki bázisának létrehozása alapján. A munkatermelékenység megsokszorozásával olyan termékbőséget kell teremteni, amely a szükségletek teljes kielégítését lehetővé teszi. A Szovjetunióban

[1] Engels: Anti-Dühring, Szikra, 1948. 190. oldal.

Digitized by Google

azt tervezik, hogy húsz év alatt az ipari termelést hatszorosára, az ipari munka termelékenységét pedig négy, négy és félszeresére emelik; a mezőgazdaságban pedig az a cél, hogy 1980-ban három és félszer több terméket termeljenek, mint 1960-ban, és eközben a munka termelékenysége gyorsabban, öt-hatszorosára növekedjen. A termelés és a fogyasztás összefüggésének törvényszerűségei a termelőerők ilyen nagymértékű fejlődése mellett nemcsak lehetővé, de *szükségessé is teszik a szükségletek szerinti elosztásra való áttérést*, mert az újratermelés csak így bővülhet zavartalanul, ha a fogyasztás is követi azt.

A termelőerők óriási fejlődése nemcsak a termékbőséget teremti meg, hanem a társadalmi viszonyoknak azt az átalakulását is lehetővé teszi, amely szintén szükséges a kommunista elosztási mód megvalósításához. Mindenekelőtt: a mezőgazdaság gyors fejlődése teszi lehetővé, hogy megszűnjön a *kolhozok és az állami vállalatok között a termelőerők színvonalkülönbsége*. Ez az alapja annak is, hogy a csoporttulajdon az össznépi tulajdon színvonalára emelkedjen. A tulajdonviszonyok egységessé válása az alapja annak, hogy az elosztás is egységessé, kommunista elosztássá váljék. Fokozatosan megszűnik ugyanis a kolhozparasztok különálló érdekeltsége és számukra is egyre teljesebben válik irányadóvá az össz-népgazdasági érdek.

Ez a fejlődés vezet arra is, hogy tovább *csökken és végül elmosódik a különbség a két osztály, a munkásosztály és a parasztság között és megszűnnek a lényeges különbségek a falu és a város termelési és kulturális színvonala között*. Ez azt is jelenti, hogy erősödik a munkások és parasztok életszínvonalának kiegyenlítődésére irányuló tendencia és végső soron meg is szűnnek a színvonalkülönbségek.

A termelőerők hatalmas méretű fejlődése megteremti a *szellemi és fizikai munka közötti különbségek csökkentésének az alapját* is. A korszerű termelőberendezések működtetése egyre több magasképzettségű munkást és műszaki szakembert igényel; az egyszerű munkák mind szűkebb térre szorulnak. Az eddigi fizikai munkás helyére magasképzettségű, a legmodernebb termelési műveletek nagy területét áttekintő és összehangoló irányítója lép. Munkatevékenységében megnő a szellemi és minimálisra csökken a fizikai munka. A szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbség megszűnése nem puszta óhaj, szükségességét és lehetőségét a termelő munka fejlődése váltja ki. A munkások egyre javuló munka- és életkörülménye lehetővé teszi, hogy a dolgozók képzettségének színvonala gyorsan nőjön, hiszen jelentősen kiszélesedik az oktatás, lerövidül a munkaidő.

A helyzet durva leegyszerűsítése volna azonban, ha azt feltételeznénk, hogy a kommunizmus felső fokán teljesen megszűnik a fizikai munka. A gépek kezelése, a bonyolult szerelési műveletek elvégzése, a gépek működése közben jelentkező zavarok megszüntetése és egyes munkafolyamatok is, komoly fizikai munkát igényelnek majd. Megszűnik azonban a fizikai munka terhes volta és túlsúlya a termelésben. A fejlődés jelenlegi szakaszából arra következtethetünk, hogy a szellemi és fizikai munka egymáshoz való viszonya elsősorban a termelő területeken változik meg. Emellett egyes foglalkozási ágakban még hosszú ideig megmarad az alkotó munka tisztán szellemi jellege.

Digitized by Google

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, hogy a termeléssel kapcsolatos szellemi munkában is lényeges változás következik be a kommunizmus felső fokán. Először is lényegesen csökken a végzendő szellemi munka mennyisége. De ennél fontosabb minőségi változás az, hogy eltűnik a szellemi munkában ma még oly nagy helyet elfoglaló mechanikus ismétlődés. Az elektronikus számítási és méréstechnikai berendezések elterjedése például fölöslegessé teszi a fárasztó és tömeges számításokat a mérnöki alkotó munkában. Az automata gépek majdnem teljesen kikapcsolják a szellemi irányító munkából az ellenőrzés és üzem közbeni beállítás *tapasztalatokon* alapuló műveleteit. A gépek nagy részén megvannak az önbeállítás és önirányítás magas színvonalú és az emberinél sokkal pontosabb, megbízhatóbb eszközei.

A kommunista tulajdonviszonyok kialakulása, a szellemi és fizikai munka közötti lényeges különbségek megszűnése a munkások szakmai termelési specializációjában is változást eredményez. A változások első szakaszára az lesz jellemző, hogy sok eddigi foglalkozási ág megszűnik és sok új jön létre. A szakmai specializálódás a technológiai munkamegosztás növekedése következtében egyre tovább osztódik és szűkül. Ugyanakkor a termelési folyamatok automatizálása az egyes szakmák szoros együttműködését, sőt összekapcsolását eredményezi.

Hogy a munkások kielégíthessék az igen bonyolult technológia követelményeit és eredményesen gyakorolhassák szakmájukat, társszakmákat is el kell sajátítaniok. A szellemi és fizikai munka lényeges különbségeinek megszűnése nem vezet a szakmai specializáció megszűnésére, de lehetőséget ad arra, hogy a dolgozó — a technika és a technológia legalapvetőbb ismereteinek birtokában — fő szakmai képesítésén kívül a társszakmák széles skálájában is dolgozhasson. Így a munka egyre jobban kibontakoztatja az ember képességeit, megszűnik a szűk szakmához való kötöttség, mindjobban kibontakozik az alkotó munka öröme.

A szakmaválasztás szabadságának legelemibb föltételei már a kommunizmus alsó fokán létrejönnek. De itt még sokszor erősen és előnytelenül befolyásolja a pályaválasztást az egyes szakmákban elérhető jövedelem színvonala, a fogyasztási javak munka szerinti elosztása. A szellemi és fizikai munka közötti különbségek végleges és teljes megszűnése, valamint a szükségletek szerinti elosztás teljes kibontakoztatása teremti meg a hajlamnak és a képességnek megfelelő szakmaválasztás teljes szabadságát.

A szükségletek szerinti elosztás megvalósításának feltételei közé tartozik végső soron az, hogy a *munka mindenki számára elsőrendű létszükségletté váljék.* A munka — amióta és ameddig emberi társadalom fennáll — a döntő eszköze az életszükségleti eszközök előteremtésének. A munka végzésének szükségessége a kommunizmus legmagasabb fokán is megmarad. A technika soha nem ér el olyan fejlettségi fokot, hogy az emberi társadalom mentesíthetné magát a munka alól. Erre nincs is szükség. Az embert a munka fejlesztette naggyá és tette a természet urává, s ez ad számára lehetőséget újabb és újabb szükségleteinek kielégítésére is.

A munka jellegében már a kommunizmus alsó fokán lényeges vál-

Digitized by Google

tozás következik be: már nem a kizsákmányolás eszköze. A felszabadult termelők közvetlenül önmaguk és a társadalom számára dolgoznak, a munka azonban még elsősorban a létfenntartás eszköze.

A kommunizmusban a termelés technikájának, a dolgozók szakképzettségének és tudatosságának magas színvonalán kifejlődik a társadalom tagjaiban az a belső szükséglet, hogy önként és hajlamaiknak megfelelően dolgozzanak a köz javára.

Az elsősorban a közösségért végzett munka szükséglete azonban nem alakul ki spontán módon. Ezt az anyagi életkörülmények jelentős javulása és a kommunista társadalom erkölcsi normáinak egyre teljesebb érvényesülése fejleszti ki. A kommunizmus embere képtelen lesz arra, hogy más módon dolgozzon; a társadalomnak erkölcsévé válik az önként, ellenszolgáltatás nélküli munka végzése.

A munka az összes termelési ágakban az össznépi, kommunista tulajdonon alapul és eléri a társadalmasítás legmagasabb fokát. Az embereknek a termelőeszközökhöz való viszonya közös és teljesen azonos lesz. A munkavégzés anyagi kényszerét a szükségletek szerinti elosztás *ösztönzése* váltja fel.

A munka hallatlanul magas fokú technikai ellátottsága, a szellemi és fizikai munka közötti számottevő különbségek megszűnése igazi alkotó tevékenységgé teszi a munkát. Marx azonban „A tőke" egy előkészítő kéziratában óv attól, hogy úgy képzeljük el a kommunizmusbéli munkát, mintha azt nem is kellene komolyan venni. „A munka a kommunizmusban ördögien komoly dolog, intenzív, megfeszített munka lesz."

Az emberi képességek a kommunizmus felső fokán is egyenlőtlenek lesznek, s ugyanúgy az egyes személyek és családok szükségletei is, de a javakból mindenki szükségletei szerint részesül. Ezek is olyan tényezők, amelyek a munkában való önkéntes és képességek szerinti részvételre ösztönöznek.

A munka életszükségletté válásában nagy szerepe van annak, hogy ellentmondás van a termelés és a személyes fogyasztási szükségletek között. A termelőerők fejlődésével ugyanis a szükségletek köre állandóan bővül és ez a társadalom tagjait arra ösztönzi, hogy fokozzák és egyre jobban fejtsék ki képességeiket. Ezt azért teszik, mert mindinkább tudatában lesznek annak, hogy nincs társadalmi akadálya az új szükségletek kielégítésének, de ehhez növelniök kell a társadalmi termelést.

A kommunista munka kialakításához bonyolult ideológiai nevelő és szervező munkára van szükség. Ennek a munkának a legközvetlenebb formája a kommunista brigád, műhely, üzem címéért küzdő mozgalom, amely a Szovjetunióban már sok millió munkást fog át. A nevelő és szervező munka során kell kialakítani a kommunista munkát, amelyet Lenin úgy fogalmazott meg, hogy ez — önkéntes, normák nélkül végzett munka, mely nem a fizetési feltételektől függ, s amelyet azért végeznek, mert megszokták és tudatosan belátják, hogy a közösség érdekében dolgozni kell.

Akkor lehet tehát az anyagi javakat a társadalom összes tagjai között szükségleteik szerint elosztani, ha létrejött a termékbőség, megszűntek az egyenlőtlenség viszonyai és a munka életszükségletté vált.

Digitized by Google

A szükségletek szerinti elosztás díjtalan és egyenlőtlen személyes részesedés a társadalom javaiból, — kinek-kinek a szükségletei szerint. Ez az elosztási forma — mint mondottuk — a szocialista elosztásból fejlődik ki. A szocializmust és a kommunizmust nem választja el merev fal egymástól; már a szocializmusban is megtalálható a nem munka szerinti elosztás.

A szocializmusban a fogyasztási alap alapvetően két részre oszlik: a közvetlenül a munka szerint elosztott részre, és a társadalmi fogyasztási alapra, amely rendkívül sokféle szükségletet (oktatás, egészségvédelem, társadalombiztosítás, gyermekellátás, üdülés stb.) elégít ki. A társadalmi fogyasztási alapot zömében térítés nélküli szolgáltatások alkotják, amelyekből a dolgozók lényegében szükségleteik szerint részesülnek, ezért ezek a kommunista elosztás csírái. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezeknek az elosztásban viszonylag alacsony az arányuk —, nem teljesen elégítik ki még egy-egy fogyasztási kör teljes szükségleteit sem és sok mindenben kapcsolódnak a munka szerinti elosztáshoz.

A kommunista elosztásra való fokozatos áttérésnek fontos módja a társadalmi fogyasztási alap bővítése és ezzel a szükségletek teljesebb kielégítése. A fejlődés korai időszakában ez az elosztás csak azokra a javakra terjedhet ki, amelyekből a szükségleteket teljesen ki lehet elégíteni, és azokra a termékekre, amelyeknek díjtalan elosztása nem zavarja meg az újratermelést. A térítés nélküli szolgáltatások megválasztásánál alapos közgazdasági mérlegelést kíván az a tény, hogy nem egyszerre jönnek létre a térítésnélküli elosztás anyagi feltételei, valamint fennáll az egyes termékek kölcsönös felcserélhetősége és más termékekhez való értékviszonya. Ha olyan terméket vonunk be az ingyenes szükségletkielégítés körébe, amelyet más fogyasztási cikk előállítására lehet felhasználni és ezt a másik cikket még csak fizetés ellenében lehet kapni, akkor ez lehetővé teszi a spekulációt. Ezt nem magyarázhatjuk pusztán az emberi gondolkodás és tudat éretlenségével; ebben a gazdasági törvények érvényesülnek. Az SZKP programja ezért elsősorban *a kollektív módon felhasználható javakra és szolgáltatásokra* irányozza elő a kommunista térítés nélküli elosztás kiterjesztését.

Azt is figyelembe veszi a pártprogram, hogy az elosztás formája aktívan visszahat a termelésre, és különösen az emberi gondolkozásra. A kommunista ember kialakítása szempontjából óriási emberformáló hatása van annak, hogy már most jelentősen kiszélesítik a térítésnélküli elosztást és, hogy elsősorban a köznevelési, a közegészségügyi és a kulturált életmódban nagy szerepet játszó egyéb szolgáltatások állnak szükségletek szerint rendelkezésre. A teljes termékbőség megteremtésével a fogyasztási cikkek mind szélesebb körére terjeszthető ki az ingyenes és szükségletek szerinti elosztás.

A fogyasztási javak ingyenes és szükségletek szerinti elosztása közti összefüggésnek is rendkívül nagy a jelentősége. A javak kommunista elosztása ugyanis nem képzelhető el elle. szolgáltatás, fizetés ellenében. A bérek állandó emelése és az árak csökkenése magasra emeli a dolgozók életszínvonalát, de meghagyja a fogyasztás mértékének különb-

Digitized by Google

ségét. Ez a helyzet még akkor is fennmaradna, ha a magas és alacsony keresetűek fizetése közötti aránytalanság megszűnne. Lehet, hogy ugyanabból a fizetésből például egyik embernek kétszer akkora családot kell eltartania, mint a másiknak. Megmarad a különbség az egyes személyek fogyasztásában is. Emellett az is lényeges, hogy a kifejlett kommunizmusban is megmaradnak az emberek személyes, képességbeli különbségei. Ebből következik, hogy a társadalom egyes tagjai többet, mások kevesebbet adnak munkájukkal a társadalomnak. A fogyasztásban azonban nem lehet különbséget tenni az emberek között képességeik különbözősége szerint. Ezért a személyes fogyasztási javak kommunista elosztása egyenlőtlen elosztást feltételez.

Az SZKP programja körültekintően ügyel erre az összefüggésre is, amikor elsősorban a családi fogyasztás legkiemelkedőbb egyenlőtlenségeit kívánja megszüntetni. A húszéves időszak végén lehetővé teszik a gyermekek, a munkaképtelenek ingyenes ellátását, az orvosi, a lakás- és közszolgáltatási juttatások szükséglet szerinti elosztását. Mind több segélyt, kedvezményt irányoznak elő az egyedülálló anyáknak és a nagylétszámú családoknak. Fokozatosan csökkenteni fogják a magas és alacsonyabb jövedelmek közti különbséget. A szakképzetlen munkások mind nagyobb tömegei válnak szakképzetté, s a teljesítményük színvonalában mutatkozó különbségek csökkenésével fokozatosan csökkenni fog köztük a bérszínvonalban meglevő különbség, valamint a munkások és a parasztok jövedelme közötti eltérés is.

Az SZKP programja a fejlődés jelenlegi (1960—1980) szakaszában a világ legmagasabb életszínvonalának elérésében kettős feladat megoldását tűzi ki célul: 1. a dolgozók bérének emelését, valamint a kiskereskedelmi árak leszállítását és 2. az ingyenesen szétosztásra kerülő alapok bővítését.

A párt abból a lenini tételből indul ki, amely szerint a kommunizmus építésének az anyagi érdekeltség elvére kell támaszkodnia. Ezért a következő két évtizedben a munka szerinti részesedés marad a dolgozók anyagi és kulturális szükségletei kielégítésének legfőbb forrása. A társadalmi alapok növekedésével a második évtized végén eljut a Szovjetunió arra a fokra, hogy a lakosság összes jövedelmének körülbelül a felét az ingyenes juttatások fogják alkotni.

A szükségleti javak kommunista elosztásának fokozatos bevezetését és a térítés ellenében való fogyasztás ezzel egyidejű létezését feltételezi az a körülmény is, hogy a termelés növekedésével nem szűnik meg a választék rugalmasság. Az átmenet időszakában ez sokkal élesebben mutatkozik meg, mint amikor az alapvető fogyasztási javakat már a szükségletek szerint osztják el. Megmarad a személyes szükségletek bizonyos individuális jellege. Lesznek olyan fogyasztási cikkek, amelyek elavulnak, és megjelennek olyan új cikkek, amelyek új szükségleteket teremtenek. Az ember abban is különbözik az összes többi élőlénytől, hogy szükségletei végtelenek és állandóan új szükségletei fejlődnek ki. Ezért még a kommunizmus legfejlettebb fokán is lesznek olyan új termékek, melyekkel nem elégíthetők ki egyszerre tömegesen a fogyasztók. Minden új termelési módszer elsajátítása és a termelésbe való bevezetése hosszabb-rövidebb időt kíván meg. Amíg

Digitized by Google

e javak elosztásának kommunista formái ki nem alakulnak, addig feltétlenül fennmarad a pénzbeli elosztási forma, különösen a fejlődés első időszakában. A kommunizmusba való átmenet idején tehát a pénzbeli térítés és az ingyenes elosztás tartós „egymás mellett élése" lesz a jellemző.

Nem volna helyes úgy értelmezni a szükségletek szerinti elosztást, mint az egyéni szeszély és önkény kiszolgálását. Engels a kommunizmus elosztási viszonyaival foglalkozva megállapította, hogy az emberi szükségleteket törvényszerűségek szabályozzák és *csak ésszerű szükségletek tekinthetők normális szükségleteknek.* A kommunizmust az jellemzi, hogy mindenkinek a szükségleteit egyre növekvő mértékben elégítik ki. Ehhez nemcsak a szükségleti javak tömegét kell növelni, hanem a szükségletek körét is bővíteni kell. Azért fontos megjegyeznünk ezt, mert a javak jó részének a fogyasztási normái nagy mértékben meg vannak határozva. Egy adott fogyasztási struktúrában például nem lehet kétszer annyi zsírt, vagy cukrot elhasználni, mint amennyit az emberek biológiai szükségletei megengednek. De ugyanez a helyzet a lakás, a fűtés, az utazás, a ruházkodás stb. tekintetében is.

Ezért állapítja meg a XXII. kongresszus, hogy a termelőerők nagyfokú fejlettsége mellett minden embernek az adott fejlődési szakaszra jellemző *ésszerű* szükségleteit ki lehet elégíteni. Igaz, hogy a további fejlődés újabb szükségleteket teremt, de ezzel egy időben létrejönnek azok a termelő alapok is, amelyek — ha kisebb-nagyobb időeltolódással is — de teljesen ki tudják elégíteni az új szükségleteket. Figyelembe kell itt venni, hogy a társadalom szellemi (tudományos, kulturális) szükségletei jóval gyorsabban fognak nőni, mint az alapvető anyagi szükségletek. A kommunizmus ugyanis nem egyszerűen az anyagi javak telítettségét, hanem az emberi együttélésben és a természettel folyó küzdelemben kialakult sokoldalú szükségletek legteljesebb kielégítését jelenti.

A kommunizmusbeli ésszerű, anyagi szükségletek kielégítése — bármennyire törvényszerűségeken alapul is — nem alakul ki automatikusan; ezeket a szükségleteket is tanulmányozni, normázni, tervezni kell. A gazdaság harmonikus fejlesztéséhez az szükséges, hogy szigorúan felmérjék és számba vegyék a megtermelt és elosztásra kerülő termékeket. A kommunista gazdaság az eddigieknél jóval gyorsabban fog fejlődni, s ha itt a legkisebb aránytalanság keletkezik is az újratermelésben, ez súlyos károkat okozhat. Szigorú tervszerűséggel kell elosztani a fogyasztási cikkeket is. Az új szükségleti javakat csak pontos felmérés és fejlett elosztási rendszer alapján lehet bevezetni a fogyasztásba.

A XXII. kongresszus nagyon átgondolt és reális irányelveket fogadott el a nép anyagi jólétének növelésére. A nemzeti jövedelem növelésével a szovjet népnek a két évtized alatt el kell érnie a világ legmagasabb életszínvonalát, és ezzel meg kell alapoznia a szükségletek szerinti elosztás kommunista elvének kiterjedt megvalósítását. Az első feladat: elérni, hogy az egész lakosság jövedelme magas színvonalra emelkedjék. A következő húsz évben a munkások és alkalmazottak egy dolgozóra eső reáljövedelme körülbelül három, három és félszeresére,

Digitized by Google

a kolhozparasztoké pedig — a munkatermelékenység nagyobb növekedésének megfelelően — több mint négyszeresére növekszik.

Ebből következik, hogy a második évtizedben az *egész* lakosság eléri az anyagi és kulturális javak bőségét. A második évtized végén minden családnak az összes egészségügyi és kulturális követelményeknek megfelelő komfortos lakása lesz, s ennek használata ingyenessé válik. Általános lesz a hatórás munkanap, s a munka termelékenység növekedésének mértékében megkezdődik az áttérés a négy- és ötórás munkanapra. Rendkívül nagyot halad a nők teljes társadalmi egyenlőségének megvalósítása azzal, hogy általánosan kiterjeszthetők lesznek a megfelelő díjazásért végzett könnyebb munka feltételei. A közszolgáltató vállalatok széles hálózatát hozzák létre. A társadalmi alapok terhére az iparban és a mezőgazdaságban ingyenessé lesz a munkahelyen elfogyasztható déli alapétkezés és munkaruha. A társadalom nagy mértékben leveszi a terhet a nőkről azzal is, hogy a második évtized végén minden család ingyen neveltetheti a gyermekintézményekben kicsiny és serdülő korú gyermekét. Egyre kiterjedtebbé válik a teljes ingyenes ellátást és munkaruhát nyújtó bentlakásos iskolahálózat. Az összesített társadalmi alapok segítségével már a második évtizedben majdnem teljesen leveszik a családokról az idős, vagy munkaképtelen családtagok kezelésének és ellátásának anyagi terhét. Fokozatosan lehetővé válik az üdülők és túristaházak ingyenes, vagy jutányos térítésért való igénybevétele.

•

Mi a szocializmust építjük hazánkban, de a munka szerinti elosztás mellett bizonyos mértékben már nálunk is megtalálhatók a szükséglet szerinti elosztás csírái és elemei. A társadalmi fogyasztási alapok jelentősen befolyásolják a lakosság életszínvonalának alakulását, s a második ötéves tervben tovább nő súlyuk az elosztásban: a reáljövedelem 16—17 százalékkal, az egy lakosra jutó társadalmi fogyasztási alap pedig 23 százalékkal emelkedik. Jóvátehetetlen hiba volna azonban, ha ideje előtt hozzákezdenénk és szélesebben valósítanánk meg a kommunista elosztás elvét. Ez zavarokat okozna az elosztásban, lejáratná a kommunizmus eszméit, aláásná a dolgozók kezdeményezését, veszélyeztetné a fejlődést. A kommunista elosztáshoz magas színvonalú termelőerőkre, termékbőségre és kommunista társadalmi viszonyokra van szükség. Ennek a megteremtése a mi célunk és feladatunk.

A szocializmusban annál gyorsabb a termelőerők fejlődése, minél jobban érvényesítjük a munka szerint elosztás szocialista elvét, mert — mint Lenin mondotta — a szocializmusban „az elosztás a termelés emelésének módszere, fegyvere és eszköze". Ezzel egyidejűleg állandóan fejlesztenünk kell a dolgozók öntudatát és fel kell karolnunk azokat a kezdeményezéseket, amelyek a kommunista munka kialakulásához vezetnek. Ez a feltétele annak, hogy sikeresen felépítsük a szocializmust és mi is minél előbb rátérjünk a kommunizmus feltételeinek megteremtésére.

Nagy Károly

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Indokína országainak problémái

Délkelet-Ázsia országaiból nyugtalanító híreket olvasunk. Az amerikai sajtó közvetlen amerikai intervenció lehetőségéről beszél Dél-Vietnamban. Mind sűrűbben érkeznek oda amerikai katonai csoportok, hadianyagok és repülőgépek. A Vietnami Demokratikus Köztársaság néphadseregének összekötő bizottsága november 16-án tiltakozást juttatott el az Indokínára vonatkozó egyezmények végrehajtásának felügyeletével megbízott nemzetközi bizottsághoz, a Szaigonba érkezet amerikai katonai személyek újabb csoportja miatt. A Reuter-hírügynökség szerint e csoportot bízták meg, hogy amerikai tengerészek partraszállását készítse elő Dél-Vietnamban. November 27-én a VDK külügyminisztériuma jegyzéket intézett az 1954. évi genfi konferencia két társelnökéhez, s ebben aláhúzta, hogy az amerikai intervenció fokozódása Dél-Vietnamban rendkívül súlyos helyzetet teremt e vidéken. Laoszban az amerikai imperializmus bábjai, Bun Um és Noszavan késleltetik a három herceg által Zürichben, júniusban aláírt megegyezés végrehajtását. A genfi kibővített nemzetközi konferencián, melyet májusban hívtak össze a laoszi kérdés békés rendezésére, az amerikaiak halogató taktikát alkalmaznak. A nyugati sajtó még csak nem is titkolja, hogy az Egyesült Államok és a SEATO katonai akciót készít elő Indokínában. A béke híveinek nagy erőfeszítésére van szükség, hogy melegháborúvá ne változzék az a hidegháború, melyet Indokínában az 1954. évi genfi egyezmények óta az imperialisták állandóan táplálnak, valamint ahhoz, hogy érvényesüljenek azok a törekvések, melyek nemzetközi tárgyalások útján segítik elő a békét és a haladást.

*

E veszélyes helyzet onnan származik, hogy az imperializmus, és elsősorban az amerikai imperializmus, megkísérli feltartóztatni azt a történelmi folyamatot, amelyet az indokínai népek a francia gyarmatosítókon aratott győzelme határozott meg. Az amerikai imperializmus beavatkozásai késleltették a gyarmatosítás felszámolására vonatkozó és 1954-ben már megérett problémák megoldását, aláásták vagy fenyegették az indokínai országok függetlenségét, s megteremtették a feszültség egy olyan tűzfészkét, amely Indokínán keresztül Ázsia és az egész világ békéjét fenyegeti.

Nézzük meg közelebbről a tényeket.

Az imperializmus Indokínában előidézte a legnagyobb indokínai ország[1] mesterséges *megosztottságának* fenntartását, a vietnami

[1] Vietnámnak körülbelül 29 millió lakosa van – 16 millió északon, 13 millió délen. – Thaiföldnek 22 millió. Kambodzsának 5 millió, Laosznak 3 millió, Malájföldnek több mint 6,5 millió, Szingapurnak kb. 1,5 millió.

Digitized by Google

nép akarata és a nemzetközi egyezmények ellenére.

E megosztottság következményei még súlyosabbakká váltak azáltal, hogy Vietnam déli részén valójában visszaállították a gyarmati rendszert. Míg északon gyorsan felszámolták a gyarmati rendszer maradványait, s az ország a független fejlődés útján haladt előre, addig Dél-Vietnam külpolitikája, fegyveres erői és gazdasága teljesen az amerikai imperializmus ellenőrzése alá került. A nemzeti függetlenség felszámolása Vietnam déli részén — ennek minden súlyos következményével együtt — jelenleg az ország alapvető problémája.

Az amerikai imperializmus beavatkozása kérdésessé tette két másik új indokínai ország, Laosz és Kambodzsa függetlenségét is. A hazafias erők ellenállása ezen országokban nem engedte meg az amerikai terv megvalósítását. Az imperialistáknak az az igyekezete, hogy céljukat elérjék — akár úgy, mint Laoszban, bábjaik *fegyveres* lázadása útján —, a másik oka az Indokinában jelentkező feszültségnek.

Az amerikai uralom Dél-Vietnamban és Thaiföldön hozzájárult az imperializmus gazdasági és stratégiai pozícióinak fenntartásához és megerősítéséhez, itt és más indokínai országban is gátolta a kolonializmustól és a feudalizmustól örökölt, idejétmúlt társadalmi-gazdasági szerkezet felszámolását. A Vietnami Demokratikus Köztársaság kivételével Indokina valamennyi többi országában ma is érezhetők — bár különböző mértékben — az elmaradottság következményei: az időjárás viszontagságai, aszály vagy áradások károsítják a termést, gyilkos éhség pusztít, s a súlyos trópusi betegségek — a malária, a vérhas, a lepra — továbbra is tizedeli a lakosságot. Itt még megvan az a szokás, hogy ínséges időkben a szülők eladják gyermekeiket, hogy megmentsék őket az éhhaláltól. Ezekben a kifejezetten agrárországokban az oly fontos földkérdés még nincs megoldva. A feudális társadalmi szerkezet megmaradt. Dél-Vietnamban a földesurak visszavették az ellenállási harc idején a parasztoknak kiosztott földet. Mint más volt gyarmatokon, a helyi feudalizmus, amely a régi kolonializmus szövetségese és támasza volt, itt is csatlakozott az új gyarmatosítókhoz, az amerikaiakhoz. Indokína országainak története is azt bizonyítja, hogy *csak az imperializmus elleni harccal lehet a feudalizmust felszámolni és igazi agrárreformot kivívni, a társadalmi haladást megvalósítani.*

•

Indokína feszült helyzetében két olyan fő konfliktus merült fel, mely háborús veszély hordozója; *Laosz* és *Dél-Vietnam* kérdése. Hogy jobban megérthessük e konfliktusokat, vissza kell térnünk az 1954. évi genfi nemzetközi konferenciára és az ott kötött egyezményekre.

A koreai fegyverszünet után egy évvel, 1954-ben, a francia gyarmatosítóknak Dien Bien Phu-nál elszenvedett döntő vereségével olyan helyzet alakult ki, hogy az amerikaiak vezette „erőpolitikusok" kénytelenek voltak komoly engedményeket tenni. A szovjet külpolitika kemény harcban érvényesítette azt az elvet, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket békés úton, tárgyalásokkal kell megoldani. Sikerült kihar-

Digitized by Google

colni, hogy Ázsia két legégetőbb problémáját: Koreának és az indokínai háborúnak az ügyét a Kínai Népköztársaság részvételével és az összes többi érdekelt országokkal egyetértésben döntsék el. A genfi értekezlet — ha Koreára vonatkozólag nem is hozott jelentős előrehaladást — az indokínai kérdés megoldását illetően sikeres volt a már kialakult helyzethez képest. *Elismerte a népi felszabadító harc eredményeit,* mindenekelőtt a Vietnami Munkapárt által vezetett hős vietnami nép eredményeit. A VDK-nak módja nyílt, hogy egységes egészet képező területen rohamosan növelje gazdasági és politikai erejét. Kijelölték az egységes, demokratikus vietnami állam megteremtésének útját is. A Laoszra és Kambodzsára vonatkozó egyezmény intézkedett ezen országok alapvető szabadságjogainak tiszteletben tartásáról. A határozat mindhárom indokínai államra vonatkozólag kimondta, hogy az aláírók tiszteletben tartják ezen országok szuverenitását, függetlenségét, egységét és területi integritását, és semmilyen formában nem avatkoznak be belső ügyeikbe. Ezen országok egyikében sem lehet külföldi katonai támaszpontokat létesíteni, s ezek nem csatlakozhatnak katonai szövetségekhez. Eltérően tehát a függetlenségüket visszanyert más gyarmati országoktól, az indokínai államok függetlenségét, semlegességét és békés fejlődésük lehetőségét *nemzetközi egyezmény biztosította.*

Laoszban akkor kezdődtek a bajok, amikor az amerikai imperialisták szabotálták a genfi egyezmények végrehajtását. A „laoszi problémákat" a genfi elvek megsértése okozta. J. Foster Dulles 1955-ben Laoszban tett látogatása után nyomban elkezdődött a polgárháború. Akkor — ugyanúgy, mint jelenleg — három fél vett részt a laoszi eseményekben: a Patet Lao, a semlegesek (élükön Szuvanna Fuma herceggel), és a Noszavan — Bun Um-féle feudális és amerikabarát reakciósok.

A Patet Lao a francia gyarmatosítók ellen folytatott fegyveres harca révén széles és szilárd népi alapot teremtett magának. E kemény és hősies harc folyamán Szufanuvong herceg, a Patet Lao elnöke, nagy tekintélyre tett szert az országban. A Patet Lao politikai testvérszervezete, a Neo-Lao-Hakszat párt és a vele szövetséges csoportok a parlament 21 helyéből 13-at szereztek meg.

A genfi egyezmények végrehajtása megkövetelte, hogy a Patet Lao szervesen bekapcsolódjék az ország életébe. Washington azonban minden eszközzel szembeszegült ezzel. Ügynökeik, a laoszi feudálisok, megkísérelték, hogy amerikai dollárok és fegyverek segítségével felszámolják a Patet Laot. A Pentagon és a State Department számára a hazafias, gyarmatosítás-ellenes erők felszámolása nemcsak azt jelentette volna, hogy egy országot megszereznek a „szabad világnak", hanem azt is, hogy *amerikai támaszpontokat* létesíthetnek olyan országban, melynek több mint 1000 km hosszú határa van Kínával és a Vietnami Demokratikus Köztársasággal.

Szuvanna Fuma herceg, aki a nemzeti egység és a semlegesség politikájának a hive, az amerikai imperialisták által szőtt intrikák és az általuk szított fegyveres puccsok következtében három ízben — 1955-ben, 1958-

Digitized by Google

ban és 1960-ban — volt kénytelen átadni a hatalmat. De ezek után a parlament ugyancsak három ízben hagyta jóvá politikáját és iktatta be újból miniszterelnöki tisztébe.

1958-ban, Szuvanna Fuma második távozása után, a hatalmon levő feudális klikk újrakezdte a háborút a Patet Lao ellen. Az imperializmus bábjai azonban újból elszámították magukat. Nemcsak hogy nem sikerült megsemmisíteniök a hazafias erőket, de saját hadseregük is bomlásnak indult a népellenes háborúban; a katonák megértették, hogy ezt a háborút idegen zsoldban és egy korrupt klikk érdekében folytatják. Kong Le ejtőernyős kapitány kezdte meg a felkelést a hadseregben, 1960. április 9-én, s Vientiane lakossága tömegesen támogatta. A Noszavan-kormányt megdöntötték, s Szuvanna Fuma megbízást kapott a királytól és a jogaiba visszahelyezett parlamenttől, hogy (immár harmadszor) megalakítsa a nemzeti egység és semlegesség politikáját folytató kormányát. Kevéssel ezután a State Department fenyegetésekkel arra akarta kényszeríteni Szuvanna Fumát, hogy szakítson meg minden kapcsolatot a Patet Laóval. Szuvanna Fuma elutasította az ultimátumot. Ekkor az imperialisták gazdasági blokád alá vették Laoszt, elvágva a Thaiföldön át vezető és az ország élelmiszerellátása szempontjából létfontosságú közlekedési utakat. Csak a Szovjetunió gyors segítsége mentette meg az éhínségtől az ország északi vidékeit. Ezalatt a Bun-Um—Noszavan klikk Thaiföldön, amerikai tisztek segítségével, újjászervezte katonai erőit. Amerikai „tanácsadók" parancsnoksága alatt és thaiföldi csapatok támogatásával betörtek Laoszba, 1960. december 12-én bombázták Vientiane-t és a Kong Le kapitány számbelileg gyengébb csapatai ellen vívott háromnapos harc után elfoglalták a fővárost. Kiterjesztették a hadműveleteket a Kong Le és a Patet Lao egységei által ellenőrzött vidékekre is. A szorosan együttműködő hazafias erők azonban a lakosság cselekvő támogatásával 1961 januárjában ellentámadásba mentek át, elfoglalták a Rizsesköcsög-síkságot, bekerítették Luang-Prabang-ot, a királyi székhelyet, s mélyen behatoltak a déli tartományokba. Februárban Noszavan és amerikai „tanácsadói" — érezve, hogy a katonai helyzet egyre kedvezőtlenebb számukra — kénytelenek voltak belenyugodni a tűzszünetről folytatandó tárgyalásokba. E tárgyalások eredménye volt az 1961. június 22-én Szuvanna Fuma, Szufanuvong és Bun-Um által Zürichben aláírt egyezmény.

Az események ilyen sommás ismertetéséből is kiviláglik, milyen elkeseredetten igyekezett az amerikai imperializmus, hogy fegyverrel is rákényszerítse terveit Laoszra. A tárgyalások létrejötte egymagában is súlyos veresége az amerikaiak délkelet-ázsiai politikájának és sikere a laoszi nép függetlenségi harcának. Egyben az erőviszonyok megváltozása mellett jól tükrözi az imperialista hatalmak egymás közötti ellentéteit is ezen a fontos területen. A „laoszi probléma" tárgyalások útján való rendezése véget vetne további vérontásnak és csökkentené a háborús konfliktus veszélyét. Emellett azért is előnyös volna a demokratikus erők számára, mert a je-

Digitized by Google

lenlegi erőviszonyok között és a laoszi nép hangulatát figyelembe véve nem is lehet elképzelni olyan „békés" rendezést, amelyet az amerikaiak diktálnának. Bun Um ezért igyekszik mindig kitérni a tárgyalások elől, s ezért igyekeznek az amerikaiak újra és újra katonailag „rendezni" a kérdést. Ez magyarázza meg magatartásuk látszólagos ellentmondásait, azt, hogy a „békülékenység" időszakai váltakoznak az agressziókkal.

A három herceg zürichi megállapodása[2] alapjában véve az 1954. évi genfi egyezményeken nyugodott. A Szuvanna Fuma, Szufanuvong és Bun-Um által Hin Hopban a múlt év október 7-én aláírt második egyezmény felhatalmazta Szuvanna Fumát arra, hogy tárgyalásokat kezdjen az ő elnöklete alatt létesítendő koalíciós kormány személyi összetételéről. Ez utóbbi tárgyalásokat Bun-Umék vonakodása miatt november végéig nem tartották meg.

November 20-i nyilatkozatában a Patet Lao vezetője, Szufanuvong herceg összegezte az akkori helyzetet: Az amerikaiak közvetlenül irányítják a lázadó klikket. Addig 1300 „tanácsadót" küldtek Laoszba. Fokozzák a fegyverek, a tankok, az ágyúk, a repülőgépek szállítását. A lázadók hadseregében Csang Kaj-seknek 5000 embere van, minden században 6—7 thaiföldi, Dél-Vietnamból Ngo Dinh Diem segíti a lázadókat. Bandita-támadásokkal rátörnek a falvakra, felperzselik azokat és terrorizálják a békés lakosságot. De a hazafias erők a nép védelmére kelnek, s a parasztok is szervezkednek és fegyverkeznek, hogy szembeszálljanak a terroristákkal. Az amerikai imperialisták a katonai akciók felújítására törekszenek, s mesterkedéseik akadályozták a három laoszi fél közötti tárgyalások újrafelvételét.

A laoszi hazafias erők és a békeszerető nemzetközi erők következetes és kitartó politikájának hatására december elején mégis mutatkozott némi előrehaladás a kibővített genfi értekezlet munkájában. A konferencia jóváhagyta a szovjet és angol társelnököknek a nemzetközi bizottság feladatairól és tevékenységéről szóló közös javaslatait. S a két társelnök ismét felszólította a három laoszi felet, hogy egyezzen meg a koalíciós kormány megalakításában. Az utolsó hírek szerint Laoszban is folytatódnak a tárgyalások a koalíciós kormány összetételéről.

•

Az amerikai imperializmusnak lényegében Kambodzsában is ugyanazok a céljai, mint Laoszban: Kambodzsát a SEATO egyik láncszemévé akarják tenni, függetlenségét fel akarják számolni. 1955 májusában már-már úgy látszott, hogy az amerikai nyomás sikerre vezet: egyezményt írtak alá, amely lehetővé tette, hogy amerikai csapatok vonuljanak át Kambodzsa területén. De a gyarmatosítók elleni harcokban megedződött kambodzsai nép el-

[2] Lényege a következő volt: Minden külföldi beavatkozást elutasítanak. Külföldi segítséget Laosz csak szuverenitásának elismerése alapján és nemzeti függetlenségét erősítő gazdasági építésre fogadhat el, de nem fogad el semmiféle nemzetközi gyámságot. A Nemzetközi Bizottságnak nincs más feladata, mint az, hogy ellenőrizze a három laoszi fél között létrejött tűzszünet megtartását, s ha a laoszi királyi kormány kéri ezt, segítséget nyújtson a külföldi csapatoknak és katonai személyzetnek az országból való kivonásához. Laosz nem csatlakozhat katonai szövetségekhez, nem kérhet és nem fogadhat el külföldi védelmet.

Digitized by Google

lenállása végül is megakadályozta ezen egyezmény megvalósítását.

Kambodzsa nemzeti egysége a függetlenség és a semlegesség jegyében, az államfő, Norodon Szihanuk herceg vezetésével valósult meg, aki az összes országokkal való együttműködés és a béke politikáját folytatja. Kambodzsa értékes segítséget kap a szocialista országoktól.[3]

A semlegességi politika sikerei azonban nem biztosítják egyszer s mindenkorra Kambodzsa függetlenségét. A nagyon is aktív kambodzsai feudális uraknak és a komprádor-burzsoáziának még elég erejük van arra, hogy — az amerikai imperializmussal egy követ fújva — demokráciaellenes intézkedéseket erőszakoljanak ki. Meg is tették ezt 1960-ban, a sajtószabadság elleni támadással. Az ő befolyásuk érvényesül a földreform szabotálásában is.

Az utóbbi időben Kambodzsa két amerikanizált szomszédja — nyugaton Thaiföld, keleten Dél-Vietnam — mind több provokációt követ el ez ország ellen. Amerikai—thaiföldi közös hadgyakorlatokat tartanak a kambodzsai határ mentén, miközben az amerikai sajtó nagy zajt csap az állítólagos „kambodzsai felforgató tevékenység"-ről. Kambodzsa népe és kormánya szilárdan szembeszáll e provokációkkal és a megfélemlítési kísérletekkel. November 19-én Norodon Szihanuk herceg kijelentette: „A »szabad világban«, főként az Egyesült Államokban, bizonyos személyek és bizonyos lapok »kommunista felforgatásról« kiabálnak, s személyem ellen rágalomhadjáratot folytatnak. Azt vélték, ezzel ürügyet teremthetnek arra, hogy betörjenek területünkre." Nyilatkozatában újból megerősítette, hogy Kambodzsa ragaszkodik a semlegesség és a függetlenség politikájához. A semleges Kambodzsát a „béke kikötőjének" nevezik. Példája szembenáll az amerikai imperializmusnak elkötelezett Dél-Vietnaméval.

*

Térjünk át az utóbbi országra. Itt is, mint Laoszban, a genfi elvek megsértése okozta a problémákat. Ngo Dinh Diem, az amerikai imperializmus ügynöke — aki négy évig az Egyesült Államokban élt és ott szoros kapcsolatba került olyan befolyásos személyekkel, mint pl. Spellman bíboros — már kezdetben sem titkolta: nem hajlandó betartani a genfi megállapodást. Így megtagadta részvételét azon az értekezleten, amelynek az ország egyesítését célzó általános választásokat kellett volna előkészítenie. Az amerikai imperialisták e bábjukkal olyan katonai szerződést kötöttek, melynek értelmében Szaigonban egy 3000 személyből és (az amerikai Life c. folyóirat szavaival élve) az „USA-gyártmányú gerilla-taktika" ezer specialistájából álló katonai missziót állítottak fel. A Ngo Dinh Diem klikk több mint kétmilliárd dollár „segélyt" kapott a félmillió főnyi hadsereg és a rendőrség felállítására és felszerelésére.

Az amerikai tisztek által kiképzett és vezényelt dél-vietnami hadsereg és rendőrség valóságos irtóhadjáratot folytat a vietnami nép ellen. E harc halottainak száma meghaladja a 80 ezret; több

[3] A Szovjetunió 500 ágyas kórházat állított fel Kambodzsában, egy technológiai intézetet ajándékozott, műszaki segítséget nyújt, stb. Kína közreműködik ipari üzemek felállításában, Csehszlovákia és több más európai szocialista ország technikai segítséget ad stb.

Digitized by Google

mint 300 ezer embert börtönöztek be és félmilliót sebesítettek vagy csonkítottak meg. Az imperialista sajtó tudósítói is elismerik, hogy e nélkül a rendőri terror nélkül a közgyűlöletben álló Ngo Dinh Diem rendszer nem tarthatná fenn magát. Már a hadsereg is elégedetlen; ezt bizonyítja az 1960 novemberi államcsíny, amellyel a hadsereg meg akarta dönteni a diktátor uralmát, de amely kudarcot vallott.

Nincs olyan rétege a népnek, mely ne szenvedne e rendszer gazdaságpolitikája következtében; a hatalmas katonai kiadásoktól, a külföldi monopoltőkének való behódolástól, vagy a falvak feudális uraitól.

A városi központok dolgozóinak kétségbeejtő a helyzetük. A Szaigonban megjelenő „Journal d'Extreme Orient" (Távolkeleti Hírlap) szerint Dél-Vietnamban a munkanélküliek száma eléri a másfél milliót, jelentős részük Szaigonban él. 1960 végén az árszínvonal 50 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel ezelőtt. A városokban és a falvakban a koldusok tömege él tipikusan gyarmati, „ázsiai" tömegnyomorban. A nemzeti burzsoázia és a középrétegek is kárát vallják annak, hogy a külföldi (főként japán és amerikai) áruk elözönlik a vietnami piacot: 1960-ban 784 üzem szüntette be a termelést.

Különösen súlyos csapások érték a parasztokat: kénytelenek voltak visszaadni a francia gyarmatosítók elleni háború idején szétosztott földeket. A feudális urak, meg azok a korrupt és kegyetlen hatósági vezetők, akiket annak idején az ellenállási mozgalom megfosztott birtokaiktól, „régi tartozások" címén is üldözik és kizsákmányolják őket.

Betetőzték a parasztság nyomorúságát a kényszer-áttelepítések, melyek során mintegy egymillió a rendszerrel szemben álló parasztot zártak „agrárvárosoknak" elnevezett, drótsövénnyel körülvett és fegyveresek által őrzött gyűjtőtáborokba. A „Paris Presse" c. francia burzsoá lap 1960. november 15-én ezt írta: „A szaigoniak elégedetlensége a falvakban gyűlöletté változott át, főként ott, ahol agrárvárosok létesültek." A „Time" c. amerikai folyóirat négy hónappal ezelőtt vietnami tudósításában arról írt, hogy egyes vidékek parasztjai nem azt nézik a rendszer ellenségeiben, hogy kommunisták, „hanem azt, hogy ellenállók, akik nemzeti küzdelmet vívnak a franciák helyébe lépett amerikaiak, Vietnam legfőbb gazdái, »overlordjai« ellen."

Az 1960 decemberében létrejött Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadító Front éppen az ellenállásnak ezt a nemzeti jellegét juttatja kifejezésre. Kiáltványában egyesülésre és harcra hívja a vietnami népet az alábbi fő programpontok megvalósításáért: Ngo Dinh Diem uralmának megdöntése után koalíciós nemzeti demokratikus kormányt kell alakítani. Az eltörölt szabadságjogok visszaállítandók. Haladó demokráciát kell megvalósítani. Meg kell szüntetni az imperialisták és ügynökeik monopóliumait. A független fejlődés és a szociális reformok politikáját kell folytatni. Csökkenteni kell a föld bérleti díját és meg kell kezdeni a földreformot. Meg kell szüntetni az amerikai tanácsadók rendszerét és az idegen katonai támaszpontokat. Békés és semleges külpolitikát kell folytatni, diplomáciai kapcsolatokat kell létesíteni minden olyan országgal, mely

Digitized by Google

tiszteletben tartja Vietnam függetlenségét. Helyre kell állítani a normális kapcsolatokat az ország két része között. Elő kell készíteni a haza békés egyesítését.

Ez a felhívás erős visszhangra talált. A Nemzeti Felszabadító Frontnak számos községet és egész megyéket sikerült felszabadítania. Az amerikai—diemista szószólók ellentmondásba kerültek magukkal: egyrészt a „kommunista felforgatás" súlyos veszélyéről beszélnek, másrészt pedig azt állítják, hogy csupán kicsiny — Dean Rusk szerint összesen 12 000 főből álló — fegyveres „terrorista" csoportok állnak szemben velük. Felvetődik a kérdés: miért nem képes a félmillió katona, milicista, „a dzsungel janicsárjai" és a rendőrség felszámolni e kis csoportokat? A kifosztott és a mérhetetlen terror alatt szenvedő lakosság egy a gerilla-harcosokkal. A falvakban és a városokban az otthon maradottak férjeiket, testvéreiket és fiaikat segítik, akik fegyverrel kezükben őérettük is küzdenek a gyűlölt rendszer ellen.

Ami azt az időnként hangoztatott állítást illeti, hogy a „terroristák" voltaképpen déli területre beszűrődött észak-vietnamiak — ennek a hitele semmivel sem nagyobb, mint azoké a két évvel ezelőtti „leleplezéseké", amelyek szerint Laoszt „elözönlötték a VDK csapatai." Az igazság az, hogy a VDK nem hatol be Dél-Vietnamba, de a diemista „dzsungel-janicsárok" igenis gyakran betörnek a VDK területére, és — amint ezzel a „Time" című amerikai folyóirat múlt év augusztusában eldicsekedett — provokációkkal élesztik ezt a délkelet-ázsiai tűzfészket. Az igazság az, hogy a VDK nem fegyveres beavatkozásával, hanem vonzóerejével gyakorol mély hatást a környező, még elnyomás alatt szenvedő indokínai országokra, s különösen a vele összetartozó, ugyanazon nép által lakott Dél-Vietnamra. A szocializmus útján haladó VDK — mint a népi Kína is — közvetlenül, a maga példájával mutatja meg nekik: hogyan juthat a nép az éhhalál torkából nemcsak mindennapi kenyérhez, hanem állandóan növekvő jóléthez; miként kezdhet emberhez méltó életet a paraszt, ha megszabadul a feudális rabszolgaságtól, agrárreformot hajt végre, majd a szövetkezeti társulás útjára lép; miként indul meg a gazdasági élet rohamos fejlődése a nép tulajdonába jutott és a dolgozók jólétét szolgáló ipar szocialista fejlesztésével; hogyan válhat az imperializmus jármát és a feudális önkényt lerázó nép a maga ügyeinek önálló intézőjévé. A VDK kormányának a többi szocialista országra támaszkodó következetes politikája, az 1954-es genfi egyezmények betartására és Vietnam *békés* egyesítésére irányuló őszinte szándéka, Délkelet-Ázsia békéjének megőrzésére való szakadatlan törekvése hatalmas visszhangot kelt ezen országok összes békeerőiben.

*

Indokína alapvető problémáinak és az egymást követő konfliktusoknak fentebbi kifejtése azt mutatja, hogy — bár az egyes országokban vannak sajátos vonások is — lényegét tekintve, mindenütt ugyanarról van szó: Indokína népei függetlenségükért, a haladásért és a békéért küzdenek. Az is világos, hogy ez a közös célokért folyó harc nem-

Digitized by Google

csak területileg, hanem a problémák jellegét tekintve is összefüggő egységet alkot.

De az indokínai problémák — amint arra már utaltunk is — jóval túllépik a helyi gyarmati konfliktus kereteit. Ha igaz az, hogy manapság minden gyarmati harcnak nemzetközi jelentősége van, akkor ez különösen igaz Indokína népeinek harcára vonatkozóan. Indokína nemzeti felszabadító mozgalmaival a „népek zsandára", az amerikai imperializmus, az imperialista tábor vezetője áll szemben. A népek szabadságának és a világ békéjének ez a fő ellensége rendelkezik az imperializmus legnagyobb erőforrásaival és neki van a legtöbb lakáj-szövetségese is. A közelmúltban tartott Kennedy-Mac Millan találkozón kötött megállapodásban Anglia is jóváhagyta az amerikai imperializmus délkelet-ázsiai beavatkozását. Ami a demokratikus mozgalmak felszámolására való törekvést, a kommunistaellenességet és a távolabbi célokat, a népi Kína, a VDK, a Szovjetunió, a szocialista országok ellen forralt terveket illeti, ezekkel a francia imperializmus is egyetért.

Tudott dolog azonban, hogy Anglia és az USA, de különösen Franciaország és az USA között súlyos ellentétek merültek fel az indokínai országokban, mindenekelőtt Laoszban és Dél-Vietnamban. Franciaország nem tudja megbocsátani, hogy az „erősebb ragadozó" gyors ütemben túrja őt ki erről a területről. A laoszi és dél-vietnami helyzet alakulása, a jelenlegi genfi értekezlet jó példa arra, hogy a gyarmati felszabadító harc mai, döntő szakaszában és a nemzetközi erőviszonyok megváltozásával az imperialisták egymás közötti ellentétei is erősödnek.

Az USA a dél-vietnami és thaiföldi katonai készülődések és fegyverszállítások fokozásával egyidejűleg erős diplomáciai tevékenységet is folytat ázsiai agresszív terveinek megvalósításáért. Így az utóbbi hónapokban nagy erőfeszítéseket fejtett ki, hogy Dél-Koreát és Japánt is az általa vezetett ázsiai katonai tömb, a NEATO[4] tagjává tegye, s ezzel biztosítsa Japán részvételét az elsőként Délkelet-Ázsiában tervezett katonai támadásban. A Japán KP lapja, az „Akahata" múlt év november 4-i számában leleplezte, hogy Dean Rusk amerikai külügyminiszter és Ikeda japán miniszterelnök közt Tokióban folyt tárgyalásoknak ez volt a fő témája. Röviddel ezután Ikeda Thaiföldre látogatott, ahol Sz. Thanarattal, az ottani diktátorral tárgyalt. Sajtónyilatkozatában magasztalta „a szabad világ egy tagjának (az az Thaiföldnek) határozott politikáját": a Laosz és Kambodzsa elleni provokációkat és agressziót.

Indokína népeit mély nyugtalansággal és felháborodással tölti el az, hogy — alig több mint fél emberöltővel a japán militaristáknak Délkelet-Ázsiából való kiűzése után — újból jelentkezett a japán imperializmus, először csak gazdasági terjeszkedéssel, most pedig már ily módon is. Ezt a provokatív fellépést az amerikai imperialisták világuralmi hódító terveikben ösztönzik és támogatják, a japán imperialistákat akarják faltörő kosként felhasználni.

Indokína problémáinak nemzet-

[4] North-East Asia Treaty Organization — az Északkelet-Ázsiai Szerződés Szervezete.

Digitized by Google

közi jellege azokból a párhuzamos tárgyalásokból is kitűnik, melyek ma a laoszi probléma körül Genfben és magában Laoszban folynak. E nemzetközi megbeszélések létrejötte és menete világosan mutatja, hogy a felszabadulásukért küzdő népek belső politikai és katonai sikerei mellett milyen kiemelkedő szerepet játszanak a szocialista világrendszer országai és a gyarmati rendszer teljes felszámolásáért küzdő összes többi erők, milyen nagy a súlyuk a béke erőinek.

A Szovjetunió és Kína figyelmeztette az amerikai imperialistákat, hogy délkelet-ázsiai beavatkozásuk súlyos veszélyekkel jár. A Szovjetunió külügyminisztériumának november 4-i nyilatkozata azt javasolta, hogy a genfi konferencia két társelnöke intézzen üzenetet az Egyesült Államokhoz, s ebben határozottan szólítsa fel: Dél-Vietnamot ne használja fel többé felforgató tevékenységre a VDK és Indokína többi békés országa ellen. November végén Kína külügyminisztériuma követelte az amerikai provokációk beszüntetését és az amerikai katonai személyzet, valamint az összes amerikai fegyverek és repülőgépek kivonását Dél-Vietnamból. A Kínai Népköztársaság kormánya és népe — mondotta a nyilatkozat — nem nézheti tétlenül az ilyen agresszív és kalandor cselekményeket Indokínában. A VDK számos esetben tiltakozott a provokációk és ellenséges üzelmek ellen.

A semleges országok is (Burma, India, Indonézia, Egyiptom stb.) szigorú ítéletet mondanak az amerikai beavatkozásról. A „Gazette" c. egyiptomi lap november 15-i vezércikke a Dél-Vietnamba küldött amerikai repülőerők növelésével kapcsolatban arról írt, hogy mennyire gyűlöli a nép Ngo Dinh Diemet, aki annak fejében kap fegyvereket, hogy lemondott Dél-Vietnam függetlenségéről, a kapott fegyvereket pedig a nép ellenállásának letörésére használja fel.

A Pentagon tábornokai az utóbbi hetekben arcátlan kardcsörtető beszédeket tartottak, nyíltan amerikai csapatok bevetésével fenyegetőztek, s. evvel akarták megfélemlíteni Indokína népeit. De már Dien Bien Phu sem csak a francia kolonializmus helyi csődje volt. Ismeretes, hogy a csata idején J. Foster Dulles elhatározta az amerikai beavatkozást, elküldte a 7. amerikai flottát és bombázó repülőik bevetésre készen állottak. Az utolsó pillanatban azonban visszakoztak: a katonai beavatkozás világháborúra vezethetett volna. A vietnami néphadsereg harcossága és a szocialista országok szilárd magatartása Washingtonban és Párizsban a helyzet reálisabb megítélésére kényszerítette a forrófejűeket.

Hét évvel az agresszoroknak e meghátrálása után még inkább az ő hátrányukra változtak meg a nemzetközi erőviszonyok. Az idő nem az imperialistáknak dolgozik. Ma már a gyarmati rendszer teljes felszámolása van napirenden. Bizonyos, hogy a szabad életért, a teljes függetlenségért és társadalmi haladásért folytatott harcukban még súlyos megpróbáltatások várnak Indokína népeire, de már nem kétséges, hogy e harcot a nem is távoli jövőben győzelmesen fogják befejezni.

Politisz Janisz

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Szakács Kálmán: A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930

Komoly, igényes munka Szakács Kálmán elvtársnak „A kommunista párt agrárpolitikája 1920—1930" című könyve. A szerző párttörténetírásunk egyik fehér foltjának felderítésére vállalkozott.

A szerző meggyőzően bizonyítja, hogy ebben az időben Magyarországon az agrárkérdés nagyon fontos szerepet játszott. Igaz, hogy a háború előtt túlnyomóan agrár-jellegű ország a háború után agrár-ipari országgá vált, de 1926-ban még mindig a mezőgazdaság adta a nemzeti jövedelem 47,4 százalékát és a mezőgazdasági lakosság tette ki az ország népességének 55,7 százalékát. Az agrárkérdés jelentőségét növelte, hogy elválaszthatatlanul összefonódott a demokratikus átalakulás más megoldásra váró kérdéseivel.

A szerző bevezetőül foglalkozik a húszas évek agrárviszonyaival. Adatai szerint a korábban is rendkívül kedvezőtlen földbirtokviszonyok jelentősen romlottak, a birtokmegoszlás tekintetében megerősödtek a szélsőséges kategóriák: az egyik póluson a sok apró, életképtelen törpebirtok, a másikon pedig a kisszámú nagybirtok. Indokolt tehát, hogy a szerző mindenekelőtt a nincstelen és törpebirtokosoknak, a falu proletár és félproletár elemeinek gazdasági és politikai helyzetével foglalkozik.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy a Horthy-rendszer hatalomra jutása után erősödött a proletár és félproletár elemek ellentéte a kulákséggal, amely a rendszer legszilárdabb szociális bázisa volt a falun. A nincstelen és félproletár rétegek, valamint a birtokos parasztság egésze között levő és megerősödött ellentét mellett azonban továbbra is a parasztság és a nagybirtokos osztály szembenállása volt a falu fő ellentéte. Nemcsak a falusi proletárok és félproletárok, hanem a kis- és középparasztok is föld után sóvárogtak, a mezőgazdasági népesség több mint 80 százaléka földhöz akart jutni. E rétegek érdekeinek összehangolása, a munkásosztály mellé sorakoztatásuk, a földkérdés megoldása — mint Szakács elvtárs rámutat — a magyar munkásosztály forradalmi pártjára, az üldözött és az uralkodó osztályok által mégis mindig rettegett, kommunista pártra várt.

A szerző átfogó képet igyekszik megrajzolni a magyar falu viszonyairól. Mégis egyetérthetünk a könyv előzetes disszertációs vitáján elhangzott azon megjegyzéssel, hogy a mezőgazdasági viszonyokat közgazdaságilag, jobban megalapozva kellett

Digitized by Google

volna elemeznie. A könyvből keveset tudunk meg a kis- és középparasztságról. Hiányoljuk továbbá a magyar mezőgazdaság termelőerőinek alapos felmérését. Nem kielégítő a nagybirtokos osztály, az ipari és banktőke összefonódásának elemzése sem.

A Tanácsköztársaság leverése után újjászervezett kommunista párt agrárpolitikájának kidolgozásához fontos kiindulópont volt a Tanácsköztársaság tapasztalatainak értékelése. A szerző sokoldalúan mutatja meg, hogy milyen problémák nehezítették a helyes agrárpolitika kialakítását. E nehézségek közül a legfőbb az agrárviszonyok rendkívüli bonyolultsága, a hűbéri és a kapitalista viszonyok összefonódása volt. A párt nagy segítséget kapott agrárpolitikájának kidolgozásához a Komintern II. kongresszusától és sokat meríthetett a fejlett kapitalista országok kommunista pártjainak agrárprogramjaiból is. A KMP tanult is a nemzetközi munkásmozgalom tapasztalataiból, bár egy időben e tapasztalatokat úgy alkalmazta, hogy az nem felelt meg teljesen az ország sajátos viszonyainak. Túlzott azonban a szerzőnek az az álláspontja, hogy pártunk „figyelmen kívül hagyta, hogy nálunk ... a nagybirtokrendszert még nem szüntették meg, hogy nálunk már fasizmus volt, míg a legtöbb fejlett kapitalista országban polgári demokrácia". (48. oldal.)

Az egykorú dokumentumok alapján joggal állíthatjuk: a párt már a húszas években is világosan látta, hogy Magyarországon súlyos feudális maradványok vannak, s hogy a látszat-parlament ellenére is ellenforradalmi, antidemokratikus államrendszer van, a kizsákmányolók egy szűk rétege uralkodik. A fasizmus osztálytartalmának, jellegének, az ellene folytatott harc módszereinek teljes felismeréséhez és tudományos elemzéséhez viszont ebben az időben sem a nemzetközi kommunista mozgalomnak, sem pártunknak még nem állt rendelkezésére elegendő tapasztalat.

Nem lehet egyetérteni továbbá a szerzőnek azzal a megállapításával sem, hogy a párt akkori vezetősége, és elsősorban Kun Béla, „a nagytőkés-nagybirtokos osztály összefonódását nem folyamatnak, hanem befejezett ténynek tekintette".[1] Ez az álláspont később uralkodott el pártunkban, bár a magyarországi kapitalizmus fejlettségének és különösen a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének eltúlzásában már akkor is megvoltak e nézet gyökerei. De hibái ellenére is a kommunista párt adta ebben az időben a legelfogadhatóbb és lényegében helyes értékelést hazánk gazdasági és társadalmi viszonyairól.

Sokoldalúan, árnyaltan és egymással való szoros összefüggésében ábrázolja Szakács elvtárs a párt általános politikai irányvonalát és agrárpolitikáját. Rámutat arra, hogy bár a KMP I. kongresszusa a forradalom apályának beálltával sem változtatta meg a pártnak a proletárdiktatúra közvetlen kivívására irányuló stratégiai célkitűzését, demokratikus részletkövetelései és taktikai jelszavai megfeleltek az 1924 után kialakult magyarországi és nemzetközi helyzetnek. Így a párt taktikai követelései bizonyos mértékig ellentmondtak a stratégiai célkitűzésnek. Mivel azonban ebben az

[1] Új Március, 1925 július—augusztusi szám.

Digitized by Google

időben a párt helyes részletkövetelései álltak előtérben és a stratégiai célkituzésnek az adott helyzetben inkább csak propagandisztikus jelentősége volt, elsősorban a helyes taktikai jelszavak nyomták rá bélyegüket a párt politikájára és gyakorlati tevékenységére.

A szerzőnek igaza van, amikor rámutat, hogy a helytelen stratégiai célkitűzés és a lényegében helyes részletkövetelések közötti ellentmondás meglátszott a párt agrárpolitikájában is. Az agrárkérdésben a párt fő jelszava — a Tanácsköztársaság tapasztalatainak figyelembevételével — a nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és a parasztság közötti ingyenes felosztása volt. A KMP I. kongresszusa azonban nem zárkózott el a földreform követelésétől sem. A földreform eszméje ugyanis ebben az időben közelebb állt a parasztság és különösen a birtokos parasztság elképzeléseihez, mint az agrárforradalom jelszava. A KMP tehát közeledett ahhoz a rugalmas lenini állásponthoz, amely szerint a párt nem kötheti le magát az agrárkérdés egyik vagy másik megoldása mellett.

Szakács elvtárs bebizonyítja, hogy a gyakorlatban még az I. kongresszuson kidolgozott agrárpolitikai irányvonalnál is árnyaltabb volt a párt agrárpolitikája. A párt 1926 végéig világosan, 1928 végéig, 1929 elejéig pedig már burkoltabban és több ellentmondással ugyan, de számolt az agrárreform lehetőségével is, sőt egy időben a párt gyakorlati politikájában az agrárreform követelése került előtérbe.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy taktikai jelszavai és stratégiai célkitűzése ellenére, a pártnak nem volt minimális és maximális programja. A KMP I. kongresszusa kitartott a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzése mellett, s nem jutott el a munkás-paraszt demokratikus diktatúra létrehozásáért folyó harc szükségességének felismeréséig.

A szerző több szempontból helyesen elemzi, hogy miért került 1925—1926-ban előtérbe a párt agrárpolitikájában az agrárreform követelése. Kimutatja, hogy ebben lényeges szerepet játszott a kapitalizmus ideiglenes és részleges stabilizációja, s ezzel kapcsolatban az a felismerés, hogy a forradalom perspektívája kitolódott. Utal arra is, hogy a KMP felismerte: mind a parasztság hangulata, mind az MSZMP legalitásának megőrzése megköveteli az agrárreform jelszavának napirendre tűzését.

A szerző azonban ennél messzebb megy és feltételezi, hogy a földreform követelése azért is került előtérbe, mert a Komintern IV. kongresszusának a munkás-paraszt kormányra vonatkozó koncepciója is hatott a párt politikájára. Ismeretes, hogy a KI IV. kongresszusa, elemezve a munkáskormányok létrehozásának lehetőségeit, számolt olyan munkás-paraszt kormányokkal is, amelyek nem a proletárdiktatúra, hanem a proletárdiktatúrához vezető átmeneti hatalom kormányai. A szerző e feltevése csábító, de nem eléggé meggyőző. A KI IV. kongresszusa ugyanis már egyértelműen és kizárólag a proletárdiktatúra kormányát értette munkás-paraszt kormányon és a KMP, amikor ezt a stratégiai jelszót használta, szintén egyértelműen a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzését értette raita. Igaz, hogy a KMP I. kongresszusának előké-

Digitized by Google

szitő-értekezletén elhangzott olyan javaslat, hogy a kongresszuson fel kell lépni azzal az állásponttal szemben, amely a munkás-paraszt kormány követelésén nem a proletárdiktatúra követelését érti; ezt azonban elutasították azzal, hogy „ezek a nézetek a kongresszus téziseiben nem kapnak hangot, ezért az ellenük való harc is felesleges." (59. oldal.) Arról pedig nem tudunk, hogy a kongresszuson felmerült volna ez a probléma.

A szerző helyesen állapítja meg, hogy az MSZMP megalakulásával fordulat állt be a KMP-nek a parasztság körében végzett munkájában. Az MSZMP parasztpolitikáját a KMP dolgozta ki, s először a „Vezérfonal a földkérdéshez" című írásban foglalta össze. Ez irányelveket tartalmazott arról, hogy az ipari munkásságnak ki kell terjeszteni szövetségét a kisparasztokra és a középparasztokra is, és hogy a kisbirtoknak, mint átmeneti formának, a megtartása elkerülhetetlen.

Az ideiglenes agrárprogram már címében is („Új földreformot") azt mutatja, hogy az MSZMP magáévá tette a KMP I. kongresszusának az agrárreformra vonatkozó koncepcióját.

Az MSZMP agrárprogramja megváltással egybekötött földreformot követelt, ami azonban, tartalmát tekintve, közel állt az agrárforradalom célkitűzéséhez. Mégis túlzott a szerzőnek az a megállapítása, hogy az MSZMP földreform-követelése az MSZMP-nek új, a KMP irányvonalától eltérő, stratégiai koncepciójából, a munkás-paraszt demokratikus diktatúra koncepciójából fakadt. Amikor az MSZMP a demokratikus köztársaság megteremtését követelte, ez a valóságban csupán átmeneti taktikai jelszó volt, onnan eredt, hogy ebben az időben megerősödtek a legitimista törekvének, és a párt — némileg el is túlozva a legitimizmus veszélyét — ezekkel a törekvésekkel akarta szembeállítani a köztársaság követelését, anélkül azonban, hogy revideálta volna a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzését.

Tény azonban — s ebben a szerzőnek igaza van —, hogy az MSZMP politikai irányvonala bizonyos mértékben eltért a KMP I. kongresszusán elfogadott irányvonaltól. Az MSZMP, mint legális párt, sokkal nyomatékosabban hangsúlyozta a demokratikus követeléseket, más jelszavakat viszont (a proletárdiktatúra, az agrárforradalom követelését), a legalitás megőrzése érdekében, háttérbe szorította agitációjában.

Szakács elvtárs kitűnően elemzi az MSZMP agrárprogramját. Rámutat, hogy az agrárprogram elvi bevezetője a munkásosztályt tekinti a demokráciáért folytatott harc vezetőjének, hogy a program készítői világosan látták milyen nagy jelentőségű a munkásosztály számára a demokratikus örökség vállalása. A program a bank-, az ipari és az agrártőke összenövését nem mint befejezett tényt, hanem mint folyamatot vizsgálta, s fő vonalaiban helyesen értékelte az ország gazdasági viszonyait. Helyesen állapította meg, hogy a magyar agrárkérdés megoldása érdekében még van reális lehetőség a paraszti egység megteremtésére, ha ez az egység nem is lehet teljes. A program parasztti egységen nem az egész parasztság, hanem a sze-

Digitized by Google

gény-, kis- és középparasztság egységét értette. De figyelembe vette, hogy előállhat olyan helyzet, amikor a gazdagparasztság, vagy annak egyik-másik része is szembe kerülhet a nagybirtokkal, a fasizmussal. Ezért az agrárprogram általában a parasztságról beszél, s nem a kizsákmányolás elleni harcot helyezi középpontba, hanem a földkérdés megoldását.

Az agrárprogram fő követelése a radikális földreform volt és a parasztság helyzetének megjavítására irányuló, gondosan kidolgozott részletköveteléseket is tartalmazott. Első helyre a mezőgazdasági munkásság érdekvédelmét szolgáló követelések kerültek. Foglalkozott a program a törpe- és kisbirtokos parasztság helyzetével is. Hangsúlyozta, hogy „a feudalizmus maradványainak teljes megsemmisítése csak a város és a falu dolgozóinak együttes műve lehet".[2] Az agrárprogram meghatározta az MSZMP viszonyát a többi párthoz és a parasztság különböző rétegeihez. Világos és összefoglaló vezérfonalat adott a falusi szervezőmunkához, harcolt a rendszer agrárdemagógiája ellen, elítélte az SZDP jobboldali vezetőinek paktumpolitikáját, amely a parasztságban bizalmatlanságot keltett a munkásosztály iránt.

A szerző helyesen emeli ki, hogy az MSZMP agrárprogramja volt Magyarországon az első olyan agrárprogram, amelyet munkáspárt dolgozott ki. E program rendkívül alkalmas volt a Horthy-rendszer falusi szociális bázisának szűkítésére, a KMP falusi befolyásának növelésére, a munkás-paraszt szövetség megalapozására.

Ezek után most már minden attól függött, hogy sikerül-e a helyes politikát megismertetni és elfogadtatni a parasztság nagy tömegeivel, lesznek-e olyan elvtársak, akik dacolnak a falun különösen dühödten tomboló fasiszta terrorral. S voltak ilyen emberek: kommunisták, MSZMP-tagok, ellenzéki földmunkások. A könyv szép emléket állít ezeknek az elvtársaknak, megmutatja, hogy a földmunkásokból verbuválódott a magyar kommunista mozgalom egyik legállhatatosabb, legáldozatkészebb osztaga. Nekik köszönhető, hogy az ellenforradalmi rendszer a falun sem tudta soha teljesen likvidálni a kommunista párt politikai befolyását.

A helyes politika, az áldozatos munka meghozta gyümölcsét. Már 1925 tavaszán megerősödött a kommunista agitáció hatása a falun. 1926 tavaszától pedig fellendült a falusi tömegmunka. Az MSZMP ebben az évben, a parlamenti választási harc közepette, érte el politikai befolyásának csúcspontját.

A választások során az MSZMP vidéken is széles körű tömegagitációt végzett. Plakátokon, röpiratokon, gyűléseken hirdette politikáját, népszerűsítette agrárprogramját, jelszavait a parasztok körében. Megkísérelte, hogy listát állítson fel nemcsak Budapesten, hanem Pest-környéken, Gyomán, Szolnokon, Salgótarjánban, Kaposvárott, Nagybajomban és Győrött is. Pest környékén 3700, Kaposvárott 300, másutt az országban 1800 ember írta alá a pártnak a választáson való induláshoz szükséges ajánlást olyan körülmények között, amikor „min-

[2] Új földreformot. Az MSZPM ideiglenes agrárprogramja. 47. oldal.

Digitized by Google

den aláírónknak számolni kellett toloncházzal, kitiltással, üldöztetéssel".[3]

A szerző kimutatja, hogy 1927-től bizonyos változások mentek végbe a KMP agrárpolitikájában. A változás kiindulópontja a KMP 1926 decemberi plénuma volt. A plénum pozitívan értékelte, de bírálta is az MSZMP munkáját. Jogosan kritizálta például azt, hogy a KMP tagjai úgyszólván csak legálisan dolgoztak, s ez akadályozta az illegális pártszervezetek megerősödését. Intézkedéseket tett a földmunkások és törpebirtokosok körében végzett munka megjavítására. Igaza van azonban a szerzőnek abban, hogy helytelen volt a plénumnak az a határozata, amely szerint meg kell szüntetni az „új földreform" jelszavának használatát. Ez azzal fenvegetett, hogy lehetetlenné válik az MSZMP további munkája, hiszen ebben az időben az uralkodó osztályok legfeljebb annyit tűrtek el, hogy egy legális vagy inkább illegális párt földreformot követel. Másrészt az agrárforradalom jelszava kevésbé volt alkalmas arra, hogy a parasztság nagy tömegeit mozgósítsák vele.

Szakács elvtárs elemzi a párt politikájában bekövetkezett fordulat okait. Rámutat, hogy az 1926 decemberi plénum határozata éreztette ugyan hatását, de rem jutott következetesen érvényre az MSZMP munkájában. Az MSZMP röpirataiban egyre többször fordul elő a föld kártalanítás nélküli kisajátításának követelése, de a földreform jelszava később is szerepel bennük.

Az MSZMP megszűnése után a KMP csaknem teljesen izolálódott a falutól. A párt előtt ekkor az a feladat állt, hogy reorganizálja a hatóságok csapásai által szétzúzott falusi pártsejteket és új legális munkaterületet teremtsen a falun. A KMP laza szervezeti formája demokratikus parasztmozgalom kibontakoztatására törekedett Helyi parasztbizottságok létrehozása, parasztlap megindítása, helyi kommunista sejtek alakítása a kommunista vezetés biztosítására — ezek voltak a nagy munka első lépései.

Szakács elvtárs jogosan teszi fel a kérdést: Magyarországon ezekben az években megvoltak-e a legális parasztmozgalom kialakításának feltételei? Válasza az — és ezzel egyet lehet érteni —, hogy ennek objektív feltételei léteztek, de szubjektív feltételei csak részben. A párt megértette, hogy a legális parasztmozgalmat csak fokozatosan, hosszabb idő alatt alakíthatja ki. 1928 végétől megjavultak a radikális parasztmozgalom létrehozásának feltételei. Az 1928—1929-ben kitört agrárválság már éreztette hatását Magyarországon is. A szegény- és középparasztság egyre növekvő nehézségei arra vezettek, hogy a parasztság alsó- és középrétegei közeledtek egymáshoz. A szerző figyelemre méltó példákat sorol fel arra, hogy a kis- és középparasztok a bérharcban az agrárproletárok mellett foglaltak állást.

A KMP-nek a parasztság körében végzett munkáját rendkívüli mértékben nehezítette az egyre erősödő fasiszta terror. Az áldozatos munka sikerét a párt politikájának szektás megmerevedése is korlátozta. Ez elsősorban abban jutott kifejezésre, hogy 1928 nyarától előtérbe került a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzése,

[3] Pl. Archívum. A VKP 9.33. Körlevél az MSZMP nőtagjaihoz. Választások után.

Digitized by Google

amelynek addig jórészt csak propagandisztikus jelentősége volt. A párt agrárpolitikájának középpontjába, 1928-tól kezdve, az agrárforradalom követelése került, mint egyetlen és a párt stratégiai célkitűzéseinek alárendelt jelszó.

Ennek ellenére a párt ebben az időszakban is ért el bizonyos eredményeket. 1929 végén megjelent a „Parasztok Lapja", amely — bár csak rövid ideig — legális úton juttatta el a párt politikáját a parasztok közé. 1919 után ez volt a KMP első, kifejezetten parasztoknak szóló lapja. A lap megjelenése egyes helyeken felélénkítette a már szétesett vagy megszűnt régi MSZMP-szervezeteket. Sajnos azonban a hatóság terrorja miatt a lap csak rövid ideig élhetett. A parasztbizottságok létrehozásának tervét csak kis mértékben koronázta siker. 1929-ben a KMP megkísérelte, hogy részt vegyen az őszi községi és megyei önkormányzati választásokon. A választásokra részletes tervet, programot és választási felhívást bocsátott ki. Bár a párt választási taktikája és agitációja nem volt hibáktól mentes, a választási agitációban való részvétellel a párt mégis túllépett azokon a kereteken, amelyek között egyébként dolgozott.

A párt — mint arra a szerző rámutat — nagy figyelmet fordított az agrárproletariátus körében végzett munkára Arra törekedett, hogy a földmunkás-gócokban kommunista sejteket hozzon létre. s nagy gondot fordított arra, hogy a kommunisták végezzenek munkát a Földmunkásszövetségben. A földmunkás szakszervezettel kapcsolatban az volt ekkor a párt taktikája, hogy igyekezett osztályharcos irányba terelni a szakszervezet vezetőségét és legális fórumot teremteni a szervezetben a kommunista eszmék hirdetésére. A párt szervezeti gyengesége, a proletárdiktatúra stratégiai célkitűzésének, az agrárforradalom követelésének előtérbe kerülése, az SZDP egyoldalú megítélése stb. azonban oda vezetett, hogy az MSZMP korszakához képest meggyengült a kommunista befolyás a Földmunkásszövetségben.

Könyve végén a szerző foglalkozik az agrárreform és az agrárforradalom problémájával a huszas évek Magyarországában. Mondanivalójának tartalmával egyet lehet érteni, de ezt a fejezetet a magyarországi agrárviszonyokról szóló áttekintéséhez kellett volna kapcsolnia

Egészében Szakács elvtárs könyve hézagpótló munka. A szerző hatalmas mennyiségű irattári anyagot dolgozott fel, s nemcsak ismerteti könyvében a rendelkezésére álló tényeket, hanem általánosítja is azokat, fontos következtetéseket von le belőlük, megállapításai mellett részletesen érvel. Még azok a megállapításai is elgondolkoztatók, amelyeket nem tud eléggé bizonyítani, vagy amelyekkel nem lehet egyetérteni.

A könyv szerkezetileg áttekinthető, jól tagolt. Bonyolultságuk ellenére, a szerző a felvetett kérdéseket, a korszakot kevéssé ismerő emberek számára is érthetően, érdekesen, olvasmányosan fejti ki.

Blaskovits János

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ДЕЖЭ НЕМЕШ: Некоторые вопросы строительства коммунизма — 1

ЛАЙОШ ФЕХЕР: Укрепить социалистический характер сельскохозяйственных кооперативов — — — — — — — — — — — 18

Опыты и директивы к работе с кадрами (документ комиссии по вопросам партийного строительства) — — — — — — — — — 32

ЕВА АПРО: Об экономическом сотрудничестве социалистических стран 48

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Условия и формы коммунистического распределения (КАРОЙ НАДЬ) 69

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Проблемы индокитайских стран (ЯНИС ПОЛИТИС) — — — — 78

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Калман Сакач: Аграрная политика коммунистической партии в 1920—1930-ом годах (ЯНОШ БЛАШКОВИЧ) — — — — 88

INHALT

DEZSŐ NEMES: Einige prinzipielle Fragen des kommunistischen Aufbaus — — — — — — — — — — — — — — — 1

LAJOS FEHÉR: Die Stärkung des sozialistischen Charakters unserer landwirtschaftlichen Genossenschaften — — — — — — — — 18

Erfahrungen und Leitsätze der Kaderarbeit unserer Partei. (Ausgearbeitet von der Arbeitsgemeinschaft für Parteiaufbau) — — 32

ÉVA APRÓ: Über die wirtschaftliche Zusammenarbeit der sozialistischen Länder — — — — — — — — — — — — — 48

KONSULTATION

Bedingungen und Formen der kommunistischen Verteilung von Konsumgüter (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — — 69

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Probleme der Länder Indochinas (JANIS POLITIS) — — — — 78

BUCHBESPRECHUNGEN

KÁLMÁN SZAKÁCS: Die Agrarpolitik der kommunistischen Partei 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — — 88

Digitized by Google

SOMMAIRE

DEZSŐ NEMES: Quelques questions de principe de l'édification du communisme — — — — — — — — — — — — — — 1

LAJOS FEHÉR: Renforcer le caractère socialiste de nos coopératives de production agricole — — — — — — — — — — — — 18

Des expériences et des principes directeurs du travail de cadres dans notre Parti. (Élaborés par le collectif sur le travail d'édification du Parti) — — — — — — — — — — — — — 32

ÉVA APRÓ: Sur la coopération économique des pays socialistes — 48

CONSULTATION

Des conditions et des formes de répartition communiste des biens de consommation (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — 69

REVUE INTERNATIONALE

Problèmes des pays de l'Indochine (JANIS POLITIS) — — — — 78

COMPTS-RENDUS

KÁLMÁN SZAKÁCS: La politique agraire du Parti Communist en 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — — 88

CONTENTS

DEZSŐ NEMES: On some questions of principle of the construction of communism — — — — — — — — — — — — — — 1

LAJOS FEHÉR: Strengthen the socialist character of the cooperative farms — — — — — — — — — — — — — — — 18

Experiences and directives of cadre work in our Party. (Prepared by the working party of Party-building) — — — — — — — 32

ÉVA APRÓ: Economic cooperation of socialist countries — — — 48

CONSULTATION

Conditions and forms of the communist distribution of consumer goods (KÁROLY NAGY) — — — — — — — — — — — 69

INTERNATIONAL REVIEW

Problems of the countries of Indochina (JANIS POLITIS) — — 78

BOOK REVIEW

KÁLMÁN SZAKÁCS: Agrarian policies of the Communist Party 1920—1930. (JÁNOS BLASKOVITS) — — — — — — — 88

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

NEMES DEZSŐ: az MSZMP KB titkára, FEHÉR LAJOS: az MSZMP KB titkára, APRÓ ÉVA: a Társadalmi Szemle munkatársa, NAGY KÁROLY: a Marxizmus—leninizmus Esti Egyetem politikai gazdaságtan tanszékének vezetője, POLITISZ JANISZ: újságíró, BLASKOVITS JÁNOS: az MSZMP KB Pártfőiskolájának tanszékvezetője.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SIK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT!

H. Boeck:
MARXISTA ETIKA ÉS SZOCIALISTA ERKÖLCS
252. old. Ára: 18,— Ft

V. J. Glunyin:
SZOCIALISTA FORRADALOM KÍNÁBAN
284 old. Ára: 19,— Ft

Erdős Tibor:
AZ ÚJRATERMELÉSI CIKLUS ALAKULÁSA AZ IMPERIALIZMUSBAN
360 old. Ára: 38,— Ft

Nógrády Sándor:
EMLÉKEIMBŐL
296 old. Ára: 20,— Ft

Lőrincz Zsuzsa:
A NÁCI CSIZMA NYOMÁBAN
128 old. Ára: 6,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

3

XVII. ÉVFOLYAM 1962 MÁRCIUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

SZIRMAI ISTVÁN: Az SZKP XXII. kongresszusának hatása ideológiai munkánkra — — — — — — — — — — — — — — 1

TÓTH ANTAL: A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái — — 20

SZECSŐDI LÁSZLÓ: Művészeti közéletünk vitáiról — — — — 31

SIMAI MIHÁLY: A gyarmati rendszer szétesésének néhány gazdasági következménye — — — — — — — — — — — — 48

KONZULTÁCIÓ

A kolhoztulajdon felemelése a kommunista tulajdon színvonalára (GULYÁS EMIL) — — — — — — — — — — — — — 66

SZEMLE

A vezetés kollektivitása, a bírálat és önbírálat a Komárom megyei pártszervezetekben (NEMESLAKI TIVADAR) — — — — — 72

NEMZETKÖZI SZEMLE

A nemzetközi szakszervezeti mozgalom az V. Szakszervezeti Világkongresszus tükrében (BECKL SÁNDOR) — — — — — — 84

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Lackó Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása (1867—1949) (S. VINCZE EDIT) — — — — — — — — — 94

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612113. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. február 20.

Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Megjelent 34 700 példányban

621141/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 3. SZ. BUDAPEST 1962. MÁRCIUS HÓ

Az SZKP XXII. kongresszusának hatása ideológiai munkánkra*

Írta SZIRMAI ISTVÁN

A békés egymás mellett élésért folyó harc

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa magáévá tette és hirdette a 81 kommunista és munkáspárt 1960-as moszkvai tanácskozásának korunk jellegéről megfogalmazott téziseit: „Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik". Ezt a kongresszus és a világ minden kommunistája úgy értelmezi, hogy a nemzetközi forradalmi munkásmozgalomnak és ezen belül a mozgalom legnagyobb és legfejlettebb osztagának, a Szovjetunió Kommunista Pártjának, valamint a többi szocializmust építő ország pártjainak nagyon nagy a felelősségük az emberiség sorsáért, jólétéért, az emberi társadalom fejlődéséért, a béke biztosításáért. Ez azt jelenti: megállás nélkül tovább kell növelni erőnket, egységünket, hogy teljesíthessük kötelességünket: minden erővel, minden eszköz mozgósításával megkötözni a háborús kalandorok kezét, megvédeni az emberiséget a neofasizmus veszélyétől, a háborútól.

Az emberiség legfőbb kérdésére, hogy sikerül-e megvédelmeznünk a békét, vagy háború pusztítja megint a földet, a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa választ ad: lehetséges a béke megvédése, a békés egymás mellett élés rákényszerítése az imperialista hatalmakra. Az emberiség békéjéért folytatott harc az emberi haladás legfontosabb biztosítéka. A háború az egész emberiség, az emberi civilizáció súlyos katasztrófáját jelentené. Ezért harcolnak a Szovjetunió, a szocialista országok és a nemzetközi haladó erők szívósan az általános és teljes leszerelésért, az atomfegyverek eltiltásáért.

Mi is azt hirdetjük, hogy a békés verseny a szocializmus és a kapitalizmus erői között osztályerők harca.

* Részletek az MSZMP Politikai Akadémiáján 1962. február 19-én elmondott előadásból.

Digitized by Google

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalom célja mitsem változott. A stratégiai cél: a szocializmus győzelme az egész világon. Ismerjük a kommunista és munkáspártok meghatározását korunk fő jellegzetességéről, hogy a történelmet az emberi társadalmat döntően a szocializmus erői formálják, és ismerjük a szocialista társadalom fejlődésének, erősödésének ütemét, szemben a kapitalizmus mélyülő válságával, — ennek ellenére, mint ahogy eddig is, elutasítjuk a forradalom erőszakos exportjára vonatkozó gondolatokat. Mi, kommunisták egyetlen népre sem erőszakolunk fegyveres eszközökkel olyan társadalmi rendet, amelyet az a nép nem akar, nem a maga erejével harcol ki. De megingathatatlan meggyőződésünk, hogy rövidebb-hosszabb idő alatt minden nép arra az elhatározásra jut, hogy elveti a kapitalizmus embertelen rendjét és minden külső erőszak nélkül, békés vagy fegyveres harc útján kivívja a néphatalmat és felépíti a szocialista rendet.

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalomnak, a békés egymás mellett élés biztosításáért napról-napra megújult erővel folytatnia kell a harcot a monopoltőkés reakció gyengítéséért, a háborús erők fékentartásáért. Ez olyan nyilvánvaló feladat, amit hamar megértenek az emberek. De azt már lankadatlan türelemmel magyaráznunk kell, hogy a békéért folyó harc egyben a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom osztagainak a társadalmi haladásért folytatott harca is.

A békés egymás mellett élésért folyó harc megkönnyíti a munkásosztály forradalmi élcsapatai számára, hogy kiszélesítsék szövetségeseik körét, nagyobb eredményekkel harcoljanak a munkásegység megteremtéséért és megerősítsék osztályszövetségeiket a társadalmi haladásért, a békéért. Nem mondanak le az elnyomott tömegek napi követeléseinek képviseletéről a még gyarmati vagy félgyarmati országokban a nemzeti felszabadításért harcoló pártok sem. Ezek úgy részesei a világméretekben folyó osztályerők harcának, hogy újabb és újabb területekről szorítják ki az imperialistákat és a béke szolgálatába újabb és újabb önálló államok sorát állítják. Nemzeti forradalmi mozgalmuk sikerei egyben közelebb visznek a szocialista társadalmi rend megvalósításáért folyó harchoz.

Milyen eszközökkel folytatjuk mi, a szocialista tábor országai a harcot? Erre a kérdésre egyszerű a válasz. Nem atombombával, nem fegyverrel, nem erőszakos hódítással, hanem eszméink mielőbbi megvalósításával, igazságunk eszmei fegyverzetével. A kapitalista társadalomnál gazdagabb társadalmat építünk, — a Szovjetunióban már a kommunista társadalmat építik, amely az emberi tevékenység legfőbb ágazatában, az anyagi termelésben, a munka

Digitized by Google

termelékenységében is túlhaladja a kapitalizmust és magasabb anyagi, szociális és kulturális életszínvonalat nyújt az embereknek.

Feje tetejére állított logikával lehet csak a békés egymás mellett élésért és a gyarmati népek felszabadításáért folyó harcot szétválasztani, vagy méginkább: egymással szembeállítani. Hiszen a gyarmati népek felszabadításukért vívott harca azért lehet eredményesebb, mert a szocializmus növekvő erői fékezni képesek az imperializmust, és példát mutatnak a felszabadulásukért harcoló népek társadalmi fejlődése számára. A gyarmati népek felszabadulását a szocialista világrendszer fejlődése, erejének növekedése és egysége nagy mértékben elősegíti. Másrészt az általános leszerelésért folyó harc éppen a gyarmati rendszer fenntartását szolgáló imperialista fegyveres erők és katonai blokkok felszámolását célozza. Harmadszor, a függetlenségüket visszanyert népek gazdasági és társadalmi haladását csak a tartós béke, a békés együttélés körülményei között lehet szilárdan megalapozni. Aki a nemzeti függetlenségi mozgalmat és a gyarmati felszabadító harcot szembe állítja a békés egymás mellett élés politikájával, az lényegében azonos platformra kerül a revizionizmussal, amely tagadja a koegzisztencia forradalmi, osztályharcos jellegét. A fenti álbaloldali, álforradalmi nézet nem képes megérteni, hogy a békés egymás mellett élés a forradalmi harc olyan formája, amely a jelen körülmények között a legjobb feltételeket teremti meg korunk fő forradalmi erőinek — a szocialista tábornak, a nemzetközi munkásmozgalomnak és a nemzeti felszabadító harcnak — egyesült támadására az imperializmus ellen.

A kommunizmus építésének törvényei közösek

A kommunizmus építésének programja a Szovjetunió Kommunista Pártjának, a Szovjetunió népeinek nemzeti programja, de egyben olyan *nemzetközi program* is, amely tudományosan összegezi a kommunista társadalom építésének általános érvényű törvényeit és azokat a tennivalókat, melyek e törvényekből adódnak. A számok, az előirányzatok, a termelési adatok a Szovjetunióra vonatkoznak, de az általános koncepció, mely e számok és adatok mögött van, egyetemes érvényű.

A kommunizmus építésének fő törvényszerűségei minden szocializmust építő országra érvényesek, ahogyan ma a szocializmus építésének általános érvényű törvényszerűségei is hatnak valamennyi szocializmust építő országban. Természetesen egy kommunista párt kongresszusának határozatai nem kötelezőek más pártokra nézve. De ugyanakkor természetes követelmény, hogy minden forradalmi párt hasznosítsa a nemzetközi forradalmi és mun-

Digitized by Google

kásmozgalom jó és rossz tapasztalatait, a marxizmus—leninizmus új felismeréseit. Káros a forradalmi munkásmozgalomra az az albán gyakorlat, amely azzal az ürüggyel, hogy egy párt határozatai nem érvényesek más pártokra nézve, elzárkózik a marxizmus új felismeréseinek alkalmazásától. Egy pártnak a kongresszusi határozatai nem kötelezőek a többi pártokra — formailag természetesen nem, — de ami abból általánosan törvényszerű, az közös tapasztalat, közös kincs, s azt hasznosítani forradalmi kötelesség.

Aki tárgyilagosan mérlegel, azt sem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a szóban levő kongresszus a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom legtapasztaltabb csapatának, a Szovjetunió Kommunista Pártjának a kongresszusa volt. Kell-e bizonyítani, hogy a proletárdiktatúra kivívásában, a szocializmus építésében, az osztályharcban, a nemzetközi küzdelmekben a legtöbb tapasztalatot az SZKP gyűjtötte? És ez a világtörténelmet alakító párt kongresszusi döntéseinek meghozatalában mégsem csak saját tapasztalataira épített. Az 1957-es és az 1960-as moszkvai tanácskozásoknak a nemzetközi helyzetről szóló elemzése és a forradalmi munkásmozgalom feladatairól tett megállapításai elvi alapját képezik a XXII. kongresszus döntéseinek. Ezeken a tanácskozásokon ott voltak, az elemző munkában és a határozatok meghozatalában részt vettek az összes marxista—leninista pártok.

A mi pártunk is részt vett a tanácskozásokon és az ott hozott döntésekhez hűen alakítja politikáját. Ez nemcsak proletárinternacionalista kötelessége, de — amint az eredmények igazolják — sajátosan magyar érdek is.

A szocializmus teljes felépítése, s majd a kommunizmushoz való átmenet nálunk egy kicsit gyorsabban is történhet, mint ahogyan a Szovjetunióban, mivel magasabb szintről, fejlettebb iparral és kulturáltabb mezőgazdasággal indultunk el és mert állandóan élveztük a hatalmas Szovjetunió messzemenő gazdasági, kulturális és politikai segítségét, meríthettünk a szocializmus építésében szerzett felbecsülhetetlen értékű tapasztalataiból.

A szocialista országok táborában a fejlettebb országok vívmányai az elmaradottabbak gyors felemelkedésének erőforrásává váltak. Az egyenlőtlen fejlődés törvénye, a kíméletlen konkurrencia harc állandóan felborítja a kapitalista világrendszer kialakult erőviszonyait, új meg új ellentéteket, megrázkódtatásokat, nemzetközi konfliktusokat termel. A szocialista világrendszerben a szocialista átalakulások előrehaladásával erősödik a népek barátsága, együttműködése, érvényesül a társadalmi-gazdasági viszonyok és a gazdasági színvonal kiegyenlítődésének tendenciája.

A kommunizmushoz való átmenetet csak a szocialista társadalom teljes felépítése alapozhatja meg. A haladást meg lehet

Digitized by Google

gyorsítani, de a fejlődés objektíve szükséges szakaszait nem lehet átugrani. A kommunista építés folyamatában fokozatosan csökken a szocialista országok közötti társadalmi-gazdasági különbség, de nem azért, mert az élenjárók rövidebbre fogják a lépést, hanem mert az elmaradottabbak élnek a szocialista nemzetközi együttműködés előnyös lehetőségeivel, tervszerűen beilleszkednek a szocialista világgazdaság egészébe s mindent megtesznek, hogy meggyorsítsák előrehaladásukat. 1980-ra felépülnek a kommunizmus alapjai a Szovjetunióban. Ez a dátum azonban nem jelzőpózna a történelem országútján, ahol az előbb érkezők megállnak és bevárják az elmaradottakat. A kiegyenlítődés a kommunista építés egyetemes előrehaladásának folyamatában, történelmileg fokozatosan megy végbe.

A szocializmus teljes felépítését, a kommunizmushoz való átmenet előkészítését segít meggyorsítani hazánkban az SZKP új programjának elmélyült tanulmányozása. Mi a szocialista építés befejezésén munkálkodunk, a fejlődés korábbi szakaszában járunk, mint a Szovjetunió. Az a kötelességünk, hogy gazdasági, társadalmi, politikai viszonyainkat konkrétan elemezzük, önálló, marxista—leninista vizsgálódás alapján jelöljük ki soronlévő feladatainkat. A kommunista építés elveit, amelyek a Szovjetunió fejlődésében megvalósulnak, nem plántálhatjuk át mechanikusan a mi társadalmunkba. Ma is áll az, amit korábban Kádár elvtárs mondott: ha nem tudunk ugrani, akkor lépjünk egyet. Az ellenforradalmat megelőző esztendők egyik fontos és ma is érvényes tanulsága, hogy a Szovjetunió tapasztalatainak, egy más helyzet és későbbi fejlődési szakasz törvényszerűségeinek, feladatainak sematikus átvétele, idő előtti alkalmazása súlyos következményekkel járhat. A Szovjetunió tapasztalatainak, a kommunizmus építése elveinek és gyakorlatának fáradhatatlan tanulmányozása megvilágítja utunkat, világos távlatba helyezi fejlődésünk mai problémáit; pontosan tudjuk, hogy hová megyünk.

Azt, hogy milyen ütemben megyünk előre, a magyar dolgozó, alkotó tömegek hozzáállása, a vezetés színvonala — és jelentős mértékben a propagandamunka hatékonysága szabja meg. Fáradhatatlanul hirdetnünk, tanítanunk kell, hogy a tőkés világot nem utolsósorban a munkateljesítmények frontján akarjuk legyőzni. Ezért most a jó munkaszervezés, a szorgalmas, gondos munka, a gazdaságos tervezés és kivitelezés, a lelkiismeretes gazdálkodás jelent forradalmi tetteket.

A szocialista tábor országai — köztük Magyarország is — növelik katonai erejüket, áldozatokat hoznak népi haderőik fejlesztéséért, — hogy ha kell fegyverrel védjük meg hazánkat, társadalmi rendünket.

Digitized by Google

Művészeink, íróink, újságíróink, lapjaink, a rádió és televízió szerkesztői nem unhatják meg sohasem a színvonalas termelési agitációt és nem tekinthetik másodrendűnek a szocialista termelési versenyek módszereinek és hőseinek, élenjáró brigádjainak sok formában folyó népszerűsítését. Ha most a munka frontján születnek a hősök, a sajtó legjobb munkásai innen tudósítsanak.

Műszaki és agrár értelmiségünknek a történelmi, gyorsütemű fejlődés adott feladatokat: emelni, kitartó munkával emelni a munkások műszaki, a termelőszövetkezeti tagok mezőgazdasági kultúráját. Az állam erejéhez képest sokat tesz új közép- és felsőiskolák szervezéséért. Ez azonban nem megy máról holnapra. Viszont az új gépek, technológia a gyárakban — a mezőgazdaság gépesítésének már mai foka több ismeretet, gépi-műszaki kultúrát igényel. A párt feladata, hogy segítse a műszaki propaganda jó megszervezését falun és városon egyaránt.

Folytatjuk a kétfrontos harcot

A személyi kultusz mindig idegen test volt a marxista munkásmozgalomban, nem a marxizmus, a szocializmus, hanem tőle idegen hatások terméke. *Eszmeileg* a személyi kultusz mélységesen idegen és ellentétes a marxizmus—leninizmus szellemétől. A marxizmus—leninizmus tárta fel az osztályok harcának, a néptömegek tevékenységének döntő jelentőségét a történelemben és ezzel összefüggésben értékeli a vezetők igazi szerepét is. A néptömegek tevékenységének döntő történelmi szerepéről vallott marxista tanítás elvileg ellentétes a személyiség szerepének eltúlzásával és a hatalom mértéktelen összpontosításával egyes személyek vagy csoportok kezében.

A személyi kultusz *gyakorlata* is idegen a szocialista társadalom és a szocialista állam természetétől, ellenkezik a szocialista demokratizmus elveivel. A szocialista állam lényegénél fogva a legdemokratikusabb állam, a dolgozó tömegek politikai aktivitására épül, igényli és szervezi a tömegek aktív részvételét a társadalom és az állam ügyeinek intézésében. A személyi kultusz gyakorlata kivonja a vezetőket a kollektíva, a párt, a nép ellenőrzése alól, gátolja a szocialista demokratizmus fejlődését, súlyos visszaélésekhez, durva önkényeskedésekhez vezet.

Nekünk az a véleményünk — és ezt nem rejtjük véka alá —, hogy helyes és szükséges volt a Szovjetunióban a személyi kultusz és a pártellenes frakció kíméletlen leleplezése. Helyes és szükséges volt az albán pártvezetők káros, a szocialista tábor egységét megbontó tevékenységének leleplezése. Helyes és szükséges, mert az a szektás gyakorlat, amit ezek az emberek az albán állam és párt vezetésében megvalósítanak, nemcsak az albán párt egységét,

Digitized by Google

a szocialista építésben eddig elért eredményeiket veszélyezteti hanem az egész forradalmi munkásmozgalmat kompromittálja, ha a forradalmi munkásmozgalom nagyon erélyesen nem határolja el magát az albán kalandorok ismert módszereitől.

Volt idő, amikor idegen termék rakodott rá a forradalmi munkásmozgalomra. Ennek káros hatásairól mi, magyarok nem feledkezhetünk meg soha. Szomorú árat fizettünk tapasztalatainkért. Kötelességünknek tudtuk, hogy tapasztalatainkat részletesen elemezve többször is ismertessük az albán párt vezetőivel. Miért voltunk mi támadhatók, miért tudott az ellenség átmenetileg sikereket elérni 1956-ban Magyarországon? Mert építhetett a hibákra, amelyeket elkövettünk, építhetett néhány vezető tisztátalan voltára, hivatkozhatott a törvénytelenségekre, a személyi önkényre. Népi demokratikus rendünk különféle ellenségeinek nem utolsósorban azért sikerült 1956-ban ellenforradalmat kirobbantaniok, mert az akkori vezetők nem tették magukévá az SZKP XX. kongresszusának vonalát, ragaszkodtak a személyi kultusz antileninista gyakorlatához. Ezért a nép és a párt közötti szakadás tovább szélesedett, a párt egysége megbomlott.

Mi, magyar kommunisták, jól értjük, hogy a dogmatizmus elleni harc és a kommunizmus építésének programja szorosan összefügg. A kommunizmus felépítéséhez a társadalom minden energiájának mozgósítására van szükség. Ennek viszont feltétele, hogy gyökeresen felszámoljuk a múlt hibáit, eltakarítsuk az útból mindazt, ami visszahúz, ami rossz.

A Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa igazolta, megerősítette a Magyar Szocialista Munkáspárt politikáját. Ez a politikai vonal stabil, nem változik. A dolgozó emberek látják munkájuk értelmét, eredményét, amihez további bátorítást ad az a perspektíva, amit a XXII. kongresszus ad. Ez a távlat kielégíti és lelkesíti a tervezőt, a kivitelezőt, az ipari munkást és a parasztembert, a tudóst és a művészt.

Vannak azonban még a mi társadalmunkban másfajta emberek is; ellenségei a munkásosztály hatalmának, revizionisták, bizonytalanok, ingadozók, várakozók, elmaradott polgári szemléletű emberek, akik nem a néphatalom alapjairól bírálják társadalmi harcainkat. Mindezek elenyészően kis hányadát képezik társadalmunknak. Mégis foglalkoznunk kell velük, mert gondolataik, kételyeik — ha azokat idejében nem leplezzük le — bizonyos, főleg városi kispolgári rétegekben, azok gondolkodásában további zavart idézhetnek elő és mert az ezek elleni eszmei harc növeli a szemléletbeli éberséget.

A munkásosztály hatalmának ellenségei nem adták fel a régi, ismert koncepcióikat. Céljuk továbbra is Magyarország kiszakítása

Digitized by Google

a szocialista táborból. Propagandájuk uszít a Szovjetunió ellen és a „semlegesség" gondolatát melengetik. Szűk, elszigetelt hazai köreikben ezek a szánalmas figurák a nyugatról kapott jelszavakon kérődznek és álmodoznak a tőkés rend visszaállításáról. Jó nekik minden jelszó: „középeurópai blokk", vagy „dunai konföderáció", a cég neve nem fontos, csak be lehessen csapni vele a magyar népet.

Ám ez nem megy. A magyar nép megjárta az 1956-os és az azt követő évek magas politikai iskoláját. Nagy árat fizetett tapasztalataiért, de ma olyan szilárd és egyre homogénebb társadalmat alkot, amelyben nem találnak visszhangra ilyesféle ellenséges jelszavak.

A bizonytalan ingadozók közé tartoznak a várakozók. Ezeket is régen ismerjük. Ezek várakoztak a 30-as években arra, hogy mit csinál majd Hitler; a háború idején arra, hogy ki győz; a felszabadulás után arra, hogy „ki, kit győz le"; az ellenforradalom után arra, hogy sikerül-e a Kádár kormánynak konszolidálnia, — és most ismét várakoznak, mi lesz a XXII. kongresszus következménye? Ideje, hogy tudomásul vegyék az ilyen mindig ingadozó, fordulattól félő és fordulatot váró emberek is, hogy a szocializmus győzelmét semmi sem tartóztathatja fel. Az ő érdekük is, hogy minél előbb felismerjék ezt, megtalálják helyüket a szocializmusban és segítsék becsületes munkával jövőnk formálását.

Van egy revizionista csoportja is intellektuális közéletünknek, mely jelentkezik és közli: „most, a XXII. kongresszus után már lehet élni — a kongresszus után már lehet vállalni a magyar párt és kormány politikáját". Kik ezek? Főleg olyan, 1956-os „hőbörgők", akik nagyjából kijózanodtak ugyan, de nem volt bennük elég bátorság hibájuk elismeréséhez. Ezekben az emberekben él valamiféle lelkiismereti önvád. Magukat — ha nevetségesen hangzik is — „ellenzéki kommunistáknak" nevezik és az utóbbi időben keresték a módját annak, hogyan vehessenek részt ismét a közélet különböző területein. Számukra kapóra jött a XXII. kongresszus — most olyasmit mondanak, hogy ez a kongresszus szabadította őket fel, hogy ennek a kongresszusnak a szellemében készek harcolni, ha annak minden következtetését alkalmazzák nálunk is.

Nagyon is kétséges, hogy ezek helyesen értik-e a XXII. kongresszust. Egy bizonyos, hogy mai kiállásuk mögött még mindig az van: azt, ami 1956 november 4 után az ellenforradalom leveréséért, a konszolidációért történt, nem vállalják. A mai rendet csak a XXII. kongresszustól hajlandók elismerni.

Az ilyen embereknek mit mondhatunk? Gondolkozzanak, és értsék meg: a mai rendet nem a Szovjetunió Kommunista Pártja XXII. kongresszusa szülte — ez a rend az ellenforradalom elleni fegyveres harcban, a konszolidációért folyó nehéz és áldozatos küz-

Digitized by Google

delemben született. Aki vállalja a mai rendet, annak vállalnia kell az ötéves harcot, — jelentkezésük csak így lehet becsületes, őszinte.

Egyik-másik fejében az is megfordul: most a XXII. kongresszus után be kell lépni a pártba. Az MSZMP-be azonban nehéz így, rossz szándékkal befurakodni; nem felejtettük, nem is felejtjük el soha, hogy az ellenség és a bizonytalan elemek legtöbb kárt a párton belül okozhatnak.

A XXII. kongresszus után is akadnak még olyan emberek nálunk, akik további garanciát igényelnek arra, hogy nem tér vissza a személyi kultusz korszaka. Mi nyújthat több garanciát, mint az, hogy maguk a kommunista pártok leplezték le a személyi kultuszt, mint a marxizmustól idegen gyakorlatot. Van-e nagyobb garancia, mint az, hogy a kommunista pártok ma teljes biztonsággal és határozottsággal folytatják a harcot a személyi kultusz és káros következményeinek kiirtásáért. Ilyen garanciák a szocialista törvényesség, az állampolgári egyenjogúság, a lenini normák érvényesítése a pártéletben. Mindezeken túl messzemenő garanciát nyújt a nép tapasztalata, amely átélte a rossz politika gyötrelmeit és nem tűrné, hogy bárki visszakanyarítsa az ország szekerét.

Az SZKP XXII. kongresszusának a mi pártunk tapasztalataival teljesen egybevágó tanítása, hogy a marxizmus—leninizmus védelméért, terjesztéséért és fejlesztéséért a polgári és kispolgári eszmék ellen vívott *ideológiai harc:* a kommunizmus győzelmének feltétele és eszköze.

A nemzetközi helyzet is, szocialista építőmunkánk feladatai is a marxizmus eszmei offenzíváját követelik meg. Ez az ideológiai küzdelem a nemzetközi és a belső osztályharc egyik legfontosabb feladata. Eszmei hadrendünk fejlesztésére azért is nagy szükség van, mert a jelenlegi helyzetben, amikor a szocializmus, a néphatalom elleni politikai tevékenységre kedvezőtlenek a lehetőségek, az ellenséges politikai erők elszigetelődtek és számuk, erejük megcsappant — a politikai harc is jórészt ideológiai fegyverekkel folyik.

Pártunk VII. kongresszusa felhívással fordult az ideológiai front munkásaihoz: segítsenek abban, hogy „társadalmi és kulturális életünk minden területén uralkodóvá tegyük a marxizmus—leninizmus világnézetét". A nagy és bonyolult feladat megoldásához ismernünk kell az osztályharc legfontosabb nemzetközi frontját és hazai feladatait. Világméretekben a két rendszer békés egymás mellett élése — amely a mi államunk külpolitikájának is fő irányvonala — megköveteli az ideológiai harcot, a marxizmusért vívott küzdelmet, a polgári, kispolgári eszmék bírálatát. Meg kell tanulnunk jól forgatni eszmei fegyvereinket: ezekkel akarunk győzni!

Digitized by Google

Idehaza, népfrontpolitikánk jegyében széles politikai szövetségre törekszünk azokkal az emberekkel is, akik nem, vagy még nem a marxizmus—leninizmus hívei, de eleget tesznek állampolgári kötelezettségeiknek, hűek népünkhöz. Ez a politikai szövetség azonban, amelyet pártunk, a szocialista munkásosztály vezet, együtt kell hogy járjon a polgári-kispolgári ideológia elleni küzdelemmel. Együttműködünk más világnézetű honfitársainkkal a szocializmus építésében, a szocializmus javára. Ha feladnánk az ideológiai harcot, veszélybe kerülne a szövetség és együttműködés tartalma és értelme, célja és hivatása: a szocializmus szolgálata.

A szocializmus elemi érdeke, a széles politikai szövetség őszinteségének és továbbfejlődésének követelménye, hogy elvi vitákban védjük és győzelemre vigyük kommunista eszméinket.

Kádár elvtársat idézem, aki elmondta, hogy a szektás pártvezetés aszerint járt el: „Aki nincs velünk, az ellenünk van." A mi politikai magatartásunk más: „Aki nincs ellenünk, velünk van." Mit jelent ez a politikai magatartás és jelszó? Azt jelenti, hogy aki részt vesz a szocializmus építésében, az a szocializmus javát szolgálja még akkor is, ha politikai fenntartásai vannak. Azt jelenti, hogy mindazokat meg akarjuk nyerni a szocializmus ügyének, akik nem ellenségei társadalmi rendünknek. Azt jelenti, hogy a még tétovázókban nem ellenséget látunk, hanem mai vagy holnapi barátot. Ez a jelszó a politikai munkára, a meggyőzésre, a kétkedés és a habozás eloszlatására, a téves nézetekkel való vitára szólít és semmi köze sincs az ideológiai semlegesség hamis polgári koncepciójához és az ennek megfelelő magatartáshoz, mert ez az antimarxista politika és ideológia fenntartását, megőrzését és terjesztését szolgálná. Természetesen ezt senki sem tekintheti egyoldalú „udvarlás"-nak. Kettőn áll a vásár!

Az utóbbi időben ideológiai életünkben, egyik-másik cikkben és vitafelszólalásban olyan téves elgondolások, törekvések kaptak több-kevesebb nyilvánosságot, amelyekkel vitába kell szállnunk, a párt politikájának olyan félreértéseivel és félremagyarázásaival találkoztunk, amelyeket helyre kell igazítanunk. Nem fogadjuk meg például irodalmi hetilapunk egyik cikkírójának és elvbarátainak tanácsát. Eddig sem vártunk arra, s ezután sem fogunk várni rá, hogy „csupán a tényektől kényszerítve" változtassák meg nézeteiket az emberek, hanem a nép iránti kommunista kötelességünket teljesítve küzdünk azért, hogy a munkásosztály, a dolgozó parasztság és az értelmiség egésze szocialista módon éljen és gondolkodjék.

Szót kell emelnünk pártunk tevékenységének téves ábrázolása ellen is. Vajon az 1956 előttihez képest csökkent vagy nőtt a társadalmi-politikai aktivitás? Sikereinket jórészt nem annak

Digitized by Google

köszönhetjük-e, hogy fejlődött, elevenebbé és meggyőzőbbé vált politikánk terjesztése, eszmecserénk a néppel? A termelőszövetkezeti mozgalom győzelme talán nem a kommunista meggyőző szavának, érveinek erejét tanúsítja? S szót emelünk, ha olyasmit olvasunk, hogy ma „csak azok a tilalmak gátolhatják a rendet szülő szabadságot, melyek az együttéléshez elengedhetetlenül szükségesek". Nem. Jelenleg nálunk szükség van olyan tilalmakra, amelyek *óvják* (és nem gátolják) a szabadságot, tehát a szocializmus politikai és gazdasági rendjét, a néphatalmat.

Az SZKP XXII. kongresszusa után akadtak nálunk jobboldali elemek, akik úgy vélekedtek, hogy most, amikor előtérbe került a személyi kultusz és a dogmatizmus elleni harc, eljött az ő idejük. Arról kezdtek beszélni, hogy a XXII. kongresszus őket „igazolta", hiszen ők már évek óta harcoltak a „sztálinizmus" ellen, a rendszer „liberalizálásáért", és hogy rehabilitálni kell őket az „igazságtalan" vádakkal szemben. Ha egyáltalán van létjogosultsága annak a kérdésnek, hogy kit igazolt nálunk a XXII. kongresszus, akkor világosan meg kell mondani: teljes mértékben igazolta pártunkat, amely 1956 novembere óta következetesen kétfrontos harcot folytat.

1956-ban már tapasztalhattuk, hogy a revizionisták a XX. kongresszus — meghamisítva annak lényegét — híveinek és zászlóvivőinek kiáltották ki magukat. Vannak, akik valami hasonlót szeretnének megpróbálni a XXII. kongresszussal kapcsolatban is. Hiábavaló kísérlet!

Pártunk nem engedi meg a XXII. kongresszus diszkreditálását. Eddig is elutasítottuk, ezután is el fogjuk utasítani a „sztálinizmus" elleni harc, a „sztálintalanítás", a „liberalizálás" ellenséges jelszavait és törekvéseit. A nemzetközi kommunista munkásmozgalomban, így a Magyar Szocialista Munkáspártban is, a revizionizmusnak nincs rehabilitációja és nem is lesz. Ma hazánkban a politikai osztályharc kevésbé éles formákat ölt, s hogy ne élesedjék, annak egyik feltétele, hogy energikusan szembeszálljunk a jobboldali törekvésekkel, pártunk ideológiájának és politikájának eltorzítása és félremagyarázása, a revizionizmus rehabilitálási törekvései ellen. Az a kongresszus, amely az osztályharcnak új programot és távlatot adott, amely tapintható közelségbe hozta a kommunizmust, a tudatosság és a szervezettség társadalmát, nem igazolhatja a kispolgári ösztönösség védelmezőit, a lenini elmélet revízióját.

A magyar proletárdiktatúra

A mi szocialista fejlődésünk számára is nagy jelentőségű a Szovjetunió Kommunista Pártja programjának az az új tétele,

Digitized by Google

hogy a proletárdiktatúra nem a szocialista állam utolsó formája, hanem a proletárdiktatúra állama a szocializmus győzelmével fokozatosan átalakul össznépi állammá. A kongresszus általánosította a szovjet állam fejlődésének tapasztalatait, kifejezte a szocialista állam fejlődésének közös törvényszerűségeit, s megmutatta a mi államunk fejlődésének irányát is.

Államunk átalakulása szocialista össznépi állammá nem egyszerűen politikai elhatározás kérdése, nem a vezető szervek döntésétől, hanem az objektív társadalmi viszonyok változásaitól és a szocialista építésben előttünk álló feladatok megoldásától függ. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk társadalmunk fejlődését, megállapíthatjuk, hogy sok olyan lényeges társadalmi változás végbement már nálunk is, amelyek alapján jelentősen előrehaladt a proletárdiktatúra fokozatos fejlődése össznépi állammá, de ugyanakkor maradtak még olyan feladatok is, amelyeket csak a proletárdiktatúra segítségével lehet megoldani és amelyek megoldása nélkül nem jöhet létre az össznépi állam.

A dolgozó parasztság túlnyomó többségének szövetkezetbe tömörítésével hazánkban is létrejöttek az egységes szocialista termelési viszonyok. De vajon elmondhatjuk-e, hogy a szocialista termelési viszonyokat már sikerült mindenütt teljesen megszilárdítani és a falu társadalmi életében már végbementek mindazok a társadalmi változások, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a szocializmus teljes győzelméről beszélhessünk? Nyilvánvaló, hogy ezt még nem mondhatjuk.

Ezt a feladatot csak a munkásosztály következetes vezetésével lehet megvalósítani. Ez a vezetés természetesen állami eszközöket is igénybe vesz, biztosítja a szocialista állam szervezett tevékenységét, az állam rendelkezésére álló anyagi eszközök céltudatos felhasználását, hogy a ma még fellelhető nem szocialista tendenciákkal, a kispolgári anarchia és spontaneitás maradványaival szemben teljessé váljon a falu szocialista átalakítása.

Az egységes szocialista szövetkezeti parasztság kialakulása és egységének megszilárdítása döntő összetevője társadalmunk szocialista jellegű erkölcsi-politikai egységének. Ennek megteremtése nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy államunk a proletárdiktatúra államából valóban össznépi állammá, a társadalmilag egységes nép államává váljék.

Magyarországon a személyi kultuszt felszámoltuk. De azt senki sem állítja, hogy közéletünkben nincs már maradványa a szektás gyakorlatnak. A merev, türelmetlen, parancsolgató — lényegében primitív — vezetési stílus kisebb-nagyobb mértékben megtalálható közéletünk minden területén. Komoly veszélyt ma elsősorban falun jelent, mert akadályozza a parasztság termelőszövetkezeti, forradalmi mozgalmának fejlődését.

Digitized by Google

Arra van szükség, hogy harcoljunk az olyan „balos" szemléletek ellen, amelyek lassítják, nehezítik például az egységes paraszti osztály kialakulását, amelyek még ma is a lenini hármas jelszó alkalmazását követelik és ezzel hátráltatják a régi falusi osztályhatárok leomlását, szítják a volt szegényparaszt, középparaszt és a volt kulák közötti ellentéteket.

Több helyen is előfordult, hogy a párt szava és a törvényes rendelkezés ellenére, ma sem fizetik az arra jogosultaknak a földjáradékot, vagy más járandóságot. Sértő megkülönböztetéssel járnak el volt középparasztokkal szemben. Olyasmi is előfordul, hogy alsóbb szintű államigazgatási szerveink úgy kezelik a termelőszövetkezeteket, mint állami vállalatokat; utasítgatnak, elrendelnek. Ezzel sértik a szövetkezetek önállóságát, a szövetkezeti demokráciát és elkedvetlenítik a tagságot.

A parasztság ma már nem azonos azzal a kisárutermelő parasztsággal, amely néhány esztendővel ezelőtt még visszariadt a szocialista úttól.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének eredményeként új osztály van születőben: az egységes, szocialista szövetkezeti parasztság. Ennek az új osztálynak a kialakulása és egységbe kovácsolódása még nem fejeződött be, a régi rétegeződés tárgyi és lelki maradványai még hatnak. Ezeknek a maradványoknak a végleges felszámolása, köztük a kispolgári tendenciák feletti győzelem is, részben a szövetkezeti gazdálkodás, a szövetkezetek szocialista jellegének megszilárdításától, részben a parasztság gondolkozásmódjának szocialista átformálására irányuló politikai nevelőmunkától, a szocialista eszmék térhódításától függ. Ezt az egész folyamatot lényegesen meggyorsíthatják a szocializmus építésének sikerei a gazdasági építőmunka különböző ágazatában, — de nagy szerep jut ebben az ideológiai front munkásainak is.

A propagandisták ismerjék fel, hogy a XXII. kongresszusnak az az elméleti és gyakorlati útmutatása, amely a proletárdiktatúrának össznépi állammá való átalakulásáról szól, milyen nagy lehetőséget nyújt a szocialista demokratizmus fejlesztésében. A XXII. kongresszus segít bennünket abban is, hogy erősítsük államunk népi jellegét, a szocialista állam építő, szervező, nevelő tevékenységének hatékonyságát.

A megteremtett egységes szocialista alap megsokszorozza lehetőségeinket, hogy biztosítsuk még szélesebb társadalmi erők érdeklődését a közügyek iránt és mindezeket be is vonjuk a közügyek intézésébe. A megteremtett egységes szocialista alap meg kell hogy sokszorozza erőnket, hogy még nagyobb eredményeket érjünk el a társadalom eszmei-politikai egységének, az egységes szocialista magyar társadalomnak a kialakításában.

Mindezeknek feltétele a még következetesebb harc, — s ez

Digitized by Google

ideológiai munkánk törvénye — pártunk egységéért, eszmei tisztaságáért, a párt és a nép közötti még szorosabb kapcsolatokért, az erősödő kölcsönös bizalomért.

A nép és a párt egymás iránti mély bizalma képez olyan közéleti légkört, amelyben értelmesen folyik a munka, a problémákat tisztázó vita és amelyben bátran kifejezésre jut társadalmunk előrehaladásának fontos hajtóereje, a bírálat.

Az értelmiségnek a nép, a nemzet felemelését szolgáló szabad, alkotó munkájához államunk megad minden támogatást, megbecsüléssel övezi a kultúra, a tudomány, a technika és a nevelés munkásait. A szocializmus útján jelentősen előrehaladt a mi értelmiségünk is. Ezt bizonyítja munkája, eszmei-politikai fejlődése. De ahhoz, hogy a fejlődést meggyorsíthassuk, őszintén kell beszélni arról is, hogy a polgári és kispolgári eszmék még sok értelmiségi gondolkodásában is elég mélyen élnek. A polgári-kispolgári nézetek elleni eszmei harc fontos feltétele annak, hogy egész értelmiségünk is szemléletében, gondolkodásában valóban szocialista legyen. Ez is a proletárdiktatúra pedagógiai funkciójából adódó fontos kötelességünk.

Ebben sem segít, inkább árt a türelmetlenség. Egyetemeinken, főiskoláinkon folyik a marxizmus—leninizmus oktatása, — középiskoláinkban is jelentkeznek már a világnézeti nevelés jelei. Művészeti szövetségeinkben hasznos viták folynak. Ez mind előrevisz, de ébreszti értelmiségünk szocialista tudatát a munkásosztály és a parasztság sodró erejű előretörése, az építőmunka minden eredménye is.

A magyar proletárdiktatúra belső elnyomó funkciói fokozatosan veszítenek jelentőségükből. Ma már a fő feladat a gazdasági szervező és nevelőmunka, amelyek még az össznépi államban is megmaradnak, sőt még jobban kiteljesednek. Társadalmunkban ma már nincs olyan osztály, amelyet erőszakkal el kellene nyomni. A politikai bűnözés erősen lecsökkent. A volt kizsákmányoló osztályokat felszámoltuk, a földbirtokos osztály, a városi burzsoázia, a kulákság, mint osztály nem léteznek többé társadalmunkban. Ezeknek az osztályoknak a maradványai, mint a szocializmussal szemben álló politikai erők azonban — ha szórványosan és elszigetelten is — még megvannak. Társadalmunk növekvő homogenitását, szilárd nyugalmát bizonyítja a politikai bűnesetek nagymérvű csökkenése és a politikai bűnözőknek nyújtott sorozatos kegyelem is. Ezt is a proletárdiktatúra állama adja.

Pártunk és államunk lehetőséget nyújt a volt kizsákmányolóknak, leszármazottjaiknak a társadalom új rendjébe való beilleszkedésre. Ezek az emberek társadalmunk alapvetően teljesjogú polgárai, ha becsületesen dolgoznak, lojálisan viselkednek népi demokratikus rendszerünkkel szemben. Nagy többségük él

Digitized by Google

is ezekkel a lehetőségekkel és ellenük semmiféle elnyomásra nincs szükség. Vannak azonban olyanok is — konok megszállottak —, akik magatartásukban és gondolkodásukban nem vonták le az új helyzetből a megfelelő következtetéseket, nem akarnak belenyugodni helyzetük megváltozásába és különféle formában ellenséges tevékenységet fejtenek ki. Természetes, hogy aktív ellenségeinkkel szemben államunk teljes szigorral fellép, mint ahogy fellépett az ellenforradalmi árulókkal szemben az osztályharc egy rendkívül kiéleződött szakaszában.

Azoknak tehát, akik azt kérdezik, hogy miért van még nálunk proletárdiktatúra, azt válaszoljuk: nem fejeződtek még be mindazok a társadalmi változások, amelyek a szocializmusban a belső fejlődés szempontjából az osztályharcot feleslegessé, szükségtelenné teszik. Igaz, ez a harc a társadalom belső szerkezetét tekintve már nem osztályok ellen, hanem azok maradványai, az osztályellenség maradék politikai és ideológiai befolyása ellen folyik. De ez ma még az osztályharc reális frontja. Amikor az osztályharcnak ezen a frontján is teljes győzelmet aratunk — ami már a közeli jövő kérdése —, akkor mondhatjuk el, hogy a proletariátus diktatúrája hazánkban minden vonatkozásban betöltötte történelmi hivatását és befejeződött a proletárdiktatúra fokozatos átalakulása össznépi állammá.

A szocialista ember nevelése

A Szovjetunió Kommunista Pártja programja ideológiai téren az új ember nevelését jelöli meg legfontosabb feladatként. Az új embernek — a kommunista társadalom emberének — nevelése természetesen elválaszthatatlan az egész gazdasági, társadalmi fejlődéstől. A szocializmus teljes győzelme volt szükséges a Szovjetunióban ahhoz, hogy az új ember nevelésének problémája olyan súllyal és olyan sokoldalúan kerüljön napirendre, mint ahogyan a programban látjuk. Az új ember nevelése nálunk is napirenden levő feladat.

Ne felejtsük el, hogy az ellenforradalom elleni harcban, az ország életének konszolidálásában, a szocializmus gyorsütemű építésében, munkások, parasztok és értelmiségiek százezrei a kommunista helytállás, a szocialista munka nagyszerű példáit mutatták. Így nőnek a szocialista emberek. Népünk nemcsak politikailag, hanem erkölcsileg és kulturálisan is nagyot fejlődött. A párt azt várja az ideológiai front dolgozóitól, a társadalomtudományok képviselőitől, a pedagógusoktól, az íróktól és művészektől, hogy aktívabban kapcsolódjanak be az emberi tudat szocialista formálásába, tekintsék ezt legfontosabb feladatuknak.

A párt Központi Bizottságának határozata a soronlevő VIII.

Digitized by Google

kongresszus összehívásáról sok fontos elemző munkát ad az ideológiai front munkásainak. A társadalom valóságos helyzetének mély elemzése alapján tisztáznunk kell: milyen feladatok hárulnak a tudományok, a művészetek, a hírközlő szervek munkásaira, a szocializmus alapjai lerakásának befejezése után, a fejlett szocialista társadalom felépítésének időszakában.

A kongresszus bizonyára meg akarja állapítani, meddig jutottunk a kulturális forradalom céljainak elérésében, hol tartunk népünk politikai-erkölcsi egységének formálásában, melyek a szocialista embertípus nevelésének eszközei. Ehhez az elemző munkához hozzá kell látnunk és abban segítenie kell az ideológiai területen dolgozó minden elvtársunknak.

A párt is azért küzd, hogy felnevelje a szocializmus eszméivel felvértezett szocialista embert. Ez a szocialista embertípus magában hordozza mindazokat a vonásokat, amelyeket az emberiség egyetemes erkölcsi normákként elfogadott, de mondanunk sem kell, hogy mindezt sokkal magasabb szinten, a szocialista humanizmus eszméivel ötvözötten.

Irodalmi folyóiratainkban mégis találkozunk olyan álláspontal, amely szerint most általános emberi, „egyetemes" irodalomra van szükség.

A mai parasztábrázolásról tartott írószövetségi vitában olyan programmatikus igényt is támasztottak, hogy a forrongó, átalakuló, szocialistává formálódó magyar falu „efemer jelenségei" helyett az „általános emberit" keressük és ábrázoljuk a mai magyar parasztban. Mit akar az általános és a történelmileg konkrét ilyen mechanikus elválasztása? Felhívás ez arra, hogy íróink fordítsanak hátat a kor konkrét szocialista küzdelmeinek, ahelyett, hogy a szocialista falu keletkezésének bonyolult folyamatát művészien, pártos pozíciókról ábrázolva bábáskodnának a szocializmus születésénél.

Egyesek azt állítják, hogy „tényirodalom" kell, azaz a tényeket kell leírni minden tendencia nélkül. A tendencianélküliséget zászlónak tűzi ki a pártosság és a párt vezető szerepe ellen. A tényirodalom híveinek hadd idézzem Tvardovszkij kongresszusi felszólalásának egy mondatát: „Hazudni, rejtőzködni, ravaszkodni a művészetben éppen olyan nehéz, mint a szerelemben. Vannak persze, akik a szerelemben is hazudnak, ravaszkodnak, de ez menthetetlenül kiderül."

Nem lehet tehát tendencia nélkül sem szólni, sem írni a népnek. Állást kell foglalnia mindenkinek, elsősorban az alkotóknak, ezt várja az olvasó, ezt várja a nép. Nem politikai hűségnyilatkozatokat, hanem művészi elkötelezettséget. Mert micsoda író, a szellem micsoda embere az, aki százmilliók sorsdöntő küzdelmében nem képes, vagy nem akar állást foglalni, aki a világot

Digitized by Google

átformáló harc közepette a „semlegesség" és eszmei „elkötelezetlenség" rozoga kunyhójába húzódik vissza? Miféle írói-emberi magatartás az, ha valaki finnyásan félrevonul attól a nem mindig zökkenőmentes, nem mindig egyenesvonalú harctól, amelynek egész népe nekigyürkőzik, s valamiféle „elkötelezetlen humanizmus" elefántcsonttornyából próbál „ítélkezni" a kor problémái felett? Hogyan fog számot adni népének, korának, az utókornak az az író, aki bár „a mindenséggel mérné magát", könnyűnek találtatott, mert nem vette ki a maga részét abból a küzdelemből, amelyben a jövő is születik?

Vannak, akik „nagyobb szabadságot" kívánnak, „a tévedés jogának" kodifikálását követelik. „Nagyobb szabadságot" — mire és mi ellen? Talán nincs elég szabadsága még a tőlünk idegen eszméket kifejező irodalmi műveknek is? Éppen arra van szükség, hogy a marxista ideológia képviselői megvívják a harcot a téveszmékkel és hozzásegítsenek ahhoz, hogy az irodalom és művészet teljesítse hivatását: a nép, a szocializmus szolgálatát. „A tévedés jogáról" beszélnek. Természetesen a tudományos gondolat, az irodalom, a művészet fejlődése tévedésekkel is jár. Ámde különbséget kell tenni egyedi, nem különösebben nagy ideológiai horderejű tévedés és a tévedések összefüggő láncolata, a tévelygés, a marxizmus elméletét sértő irányzatok között. A tudomány, a művészet mindenféle tévedés elleni harcban fejlődött. Nem a „tévedés joga" a jelszavunk, hanem az igazság kutatásának joga és kötelessége, s a „tévedés jogát" alárendeljük a tévedés elleni küzdelem jogának és kötelességének.

Sok szó esik mostanában az irodalmi, művészeti „modernségről" és korszerűségről. A kérdésfeltevés mögött természetesen minden igaz művésznek az az egészséges törekvése áll, hogy saját korát, a rohamosan változó, alakuló valóságot a legkorszerűbb módon, a mai ember gondolat- és érzésvilágát leginkább megragadó eszközökkel tükrözze.

De fel kell hívnunk alkotó művészeink figyelmét, hogy a modernség és korszerűség nem csak és nem elsősorban a forma problémája. A formát nem lehet elszakítani a tartalomtól, s a mai nyugati formabontó és formaromboló fenegyerekeskedés mögött könnyen felismerhető az a tény, hogy elsősorban a korszerű tartalommal van baj.

A mi íróinknak, művészeinknek viszont teljes szabadságuk van arra, hogy a legkorszerűbb eszmei fegyverzettel, a marxizmus—leninizmus világnézetével felvértezve, teljes mélységében feltárják formálódó társadalmunk minden ellentmondását, a régi és az új harcát, az új születését. Mert nálunk is meghal, felbomlik valami: az emberek anyagi életében, gondolkodásában, erkölcsében, a társadalomhoz és egymáshoz való viszonyukban a régi

Digitized by Google

világot harcban kiszorítja az új, szocialista világ. Nyilvánvaló tehát, hogy az egész nyugati társadalom felbomlását talán megközelítő módon kifejező forma nem képes tükrözni a mi sokkal gazdagabb, ha úgy tetszik összehasonlíthatatlanul pozitívabb valóságunkat.

Íróinknak, művészeinknek tehát azt a tanácsot adhatnánk, hogy keressék, kutassák, kísérletezzék ki azokat a művészi formákat, amelyek legjobban megfelelnek a szocialista alkotások új tartalmának, de a fő hangsúlyt az új tartalomra, mai valóságunk teljes ábrázolására fordítsák.

Vannak íróink és művészeink, akik vakon elmennek az élet új jelenségei mellett és nem veszik észre az új, öntudatos embereket, akik gazdái ennek az országnak, magabiztosak, nem félik, hanem építik a holnapot. Az ilyen írók műveiből teljesen eltűnik a pozitív hős figurája és az ember belső világát, erkölcseit sötéten, pesszimistán, reménytelenül sivárnak, betegesen torznak ábrázolják. Az ilyen művek semmire sem nevelnek.

A szocialista ember-nevelés bonyolult és sokrétű feladat. Ebben a feladatban sajátos szerepe van az iskolának, a tudománynak, az irodalomnak, a művészetnek. Mindez azonban elképzelhetetlen egységes, célratörő eszmei vezetés nélkül. Ilyen vezetést csak a marxista—leninista ideológiával felvértezett párt valósíthat meg. A párt vezető szerepének töretlen érvényesülése az ideológiai front különböző területein az új, szocialista ember nevelésének alapvető feltétele.

A szocialista ember nevelésében döntő szerepe van az építő, termelő munkában való részvételnek. Az ideológiai munkának is az a legfőbb feladata, hogy segítse az építőmunkát, segítsen az embereknek eligazodni az életben, megmutatni a mai valóságot és a jövőt, hogy mindenki megtalálja helyét, ismerje és magas öntudattal teljesítse társadalmi kötelezettségeit.

•

A Központi Bizottság tavaly novemberi határozata állandó feladatként állítja a párt elé, hogy tanulmányozzuk az SZKP XXII. kongresszusának határozatait és tanulságait, s azokat a saját viszonyaink figyelembevételével a szocializmus építésében hasznosítsuk. A XXII. kongresszus egyik legfontosabb tanulsága a mi számunkra is, hogy védjük a párt- és állami élet lenini normáit, tiszteletben tartsuk a demokratikus centralizmus és a kollektív vezetés elveit, megóvjuk közéletünk tisztaságát, elejét vegyük annak, hogy a személyi kultusz bármilyen formában feléledhessen, biztosítsuk és mélyítsük közéletünk demokratizmusát.

A kongresszus másik fontos tanulsága a nemzetközi forrada-

Digitized by Google

lom kipróbált fő vonalához való következetes hűség. Ezt a fő vonalat rögzítették a kommunista mozgalom olyan jelentős dokumentumai, mint a két moszkvai nyilatkozat, az SZKP XX. és XXII. kongresszusának határozatai és más dokumentumok. Helyességét a kommunista mozgalom nagy sikerei igazolják.

A XXII. kongresszus tanulsága az is, hogy eddigi politikánkat még következetesebben kell megvalósítani. Ez a tömegek véleménye is: helyes a párt politikája, csak nagyobb következetesség kell minden szinten a gyakorlati megvalósításban. Nagyobb következetességgel kell vívnunk az eszmei harcot. Vállaljuk bátran a vitákat, nem félünk a szavaktól, gondolatoktól — a mi szavunk erősebb, a marxizmus—leninizmus igazsága megdönthetetlen.

Végül, a XXII. kongresszus fontos tanulsága, hogy fejlődésünk új kérdéseit alkotóan, marxista módon kell megközelítenünk, elemeznünk és megoldanunk. Közvetlen segítséget jelent ebben az SZKP új programja, amely a marxizmus—leninizmus alkotó továbbfejlesztésével hatalmas eszmei fegyvert ad valamennyi kommunista párt kezébe.

Erre az alkotó munkára ösztönöz bennünket az SZKP XXII. kongresszusa is, és ezt tesszük most, mikor felkészülünk pártunk VIII. kongresszusára.

Digitized by Google

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái*

Írta TÓTH ANTAL

A termelőszövetkezetek megerősödésének egyik fő mutatója: közös vagyonuk növekedése. A termelőszövetkezetek megszilárdulásáról igazában csak akkor beszélhetünk, ha viszonylag nagy a szövetkezetek vagyona, s különösen a fel nem osztható vagyonuk.[1] Ez az anyagi alapja annak, hogy termelőszövetkezeteink egyre jobban elégítsék ki a növekvő népgazdasági igényeket, emeljék tagjaik életszínvonalát és mind több sikert érjenek el a tagok szocialista szellemű nevelésében. Ez azt sürgeti, hogy elmélyültebben foglalkozzunk a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáival, alaposabban vizsgáljuk meg a közös vagyon növelésének forrásait, s dolgozzuk ki, hogy mit kell tenni e feladat megoldására.

I.

A szövetkezeti vagyon növelésének fontos forrását képezték eddig a szövetkezeti tagok által a szövetkezetbe vitt termelőeszközök (állatállomány, gazdasági felszerelés stb.). Ez a forrás ma már lényegében ki van merítve.

A szövetkezeti vagyon növelését igen nagymértékben és igen sokoldalúan támogatta eddig és támogatja a jövőben is népi demokratikus államunk. De azok az eszközök, melyeket államunk erre a célra juttathat, nem korlátlan nagyságúak. Ezért termelőszövetkezeteinknek *egyre inkább a maguk erőforrásaiból kell növelniük közös vagyonukat.* A szövetkezeti felhalmozás tehát a termelőszövetkezetek megszilárdításának központi kérdésévé vált.

A marxi—lenini politikai gazdaságtan arra tanít, hogy a felhalmozás egyetlen forrása a terméktöbblet. Az évi termék értéké-

* A termelőszövetkezetek megszilárdításának egyik fontos követelménye a szövetkezeti felhalmozás növelése. Folyóiratunk az ezzel kapcsolatos problémák tisztázása, az alkotó vita elősegítése érdekében teret ad a közgazdák és a mezőgazdasági szakemberek állásfoglalásainak.

[1] Ezt alátámasztják a Mezőgazdasági Üzemtani Intézetnek és a Közgazdaságtudományi Intézet mezőgazdasági osztályának, a Mezőgazdasági Szervezési Intézetnek a vizsgálatai, valamint a K. S. H. és a zárszámadási összesítők adatai is. A termelőszövetkezetek belterjességét vizsgáló kutatások különösen sokoldalúan bizonyítják, hogy az álló- és forgóvagyonnal viszonylag jól ellátott termelőszövetkezetek érik el a legjobb eredményeket.

Digitized by Google

ben egyrészt az elhasznált termelőeszközök értéke, másrészt az előállított új érték jelenik meg. Az új érték (a teljes jövedelem) az évi termék értékének az elhasznált termelőeszközök értékével csökkentett része. A termelőszövetkezet teljes jövedelme — eltekintve attól az értékrésztől, amelyet az állam központosít — rendeltetése szerint a szövetkezet felhalmozási és fogyasztási alapjára oszlik fel. Ha adva van a felosztható teljes jövedelem nagysága, akkor *a felhalmozás mértéke alapvetően a fogyasztási alap arányától függ.* A felhalmozási és a fogyasztási alap aránya általában akkor tekinthető helyesnek, ha a fogyasztás nem a felhalmozás rovására növekszik. Csak kivételesen és átmeneti jelleggel engedhető meg az, hogy a fogyasztás növekedjék ugyan, de felhalmozás csak egészen kis mértékben, vagy egyáltalán ne történjék. Ellenkező előjelű aránytalanság is előfordulhat a felhalmozási és a fogyasztási alap között, de szintén csak kivételesen és átmenetileg. Az ilyen aránytalanságok általában gátolják a termelőszövetkezetek megszilárdulását, s ezért lehetőleg el kell kerülni őket.

A termelőszövetkezeti tagok fogyasztási alapja — eltekintve az ezt növelő állami juttatásoktól, melyekkel a szövetkezeti tagok egyéni jövedelme főleg közvetve kiegészül —, magában foglalja a háztáji gazdaságból származó jövedelmet is.[2] A mezőgazdasági termelőszövetkezetekben tehát a háztáji gazdaság szerepe nem hagyható figyelmen kívül a termelőszövetkezeti tagság rendelkezésére álló fogyasztási alap meghatározásakor, s ennek következtében a közös gazdaságban előállított új érték felhalmozható hányadának meghatározásakor sem. A felhalmozás arányát azonban csak átmenetileg lehet növelni a közös gazdaságban előállított új

2 A tsz-tagok fogyasztási alapja sok forrásból ered. Ilyenek: 1. A közös gazdaságból származó, munka szerinti jövedelemrészesedés (munkaegység-részesedés vagy munkadíj, prémium); a tulajdoni érdekeltség szerinti részesedés (földjáradék); 2. a közös gazdaságból származó szociális és kulturális juttatás; 3. a tagnak háztáji gazdaságából származó jövedelme; 4. az állam által a tsz-tagoknak ingyen vagy kedvezményesen nyújtott szociális és kulturális szolgáltatások (SZTK stb.); 5. egyéb tényezők: pl. a közös gazdaság által a tag számára nyújtott szolgáltatások (fuvar stb.), ha ezekért a tag nem fizet térítést; a bevitt termelési eszközökért fizetett térítés stb.

E cikk csak a közös gazdaságból származó, munka szerinti jövedelemrészesedéssel és a háztáji gazdaság jövedelmével számol, mert ezek a tsz-tagok fogyasztási alapjának legfőbb helyi forrású tételei.

Érdemes mindehhez hozzátenni még azt is, hogy amikor a szocialista népgazdaság más területein munkaerőhiány tapasztalható, akkor a közös gazdaságból származó viszonylag kisebb egyéni jövedelem nem ellensúlyozhatja az ipari központok munkaerő-elvonó hatását. Ilyenkor a háztáji gazdaságból származó egyéni jövedelem nagymértékben elősegíti, hogy a szövetkezeti tagok saját szövetkezetükben is megtalálják életszínvonaluk emelésének alapvető anyagi feltételeit, és az ipar munkaerő-elvonó hatása csak a népgazdaságilag indokolt mértékben érződjék meg, de ne rontsa a termelőszövetkezet munkaerőhelyzetét. Az egy termelőszövetkezeti tagra, illetve családra jutó fogyasztási alap alakulásának tendenciája azt is elő kell hogy segítse, hogy a termelőszövetkezetek munkaerő-helyzete összhangban legyen népgazdasági feladataikkal. Ezt természetesen más eszközökkel is elő lehet és elő kell segíteni.

Digitized by Google

értékből arra számítva, hogy a háztáji gazdaság jövedelme ellensúlyozza a közös gazdaságból származó egyéni jövedelem csökkenését.

II.

Hogyan alakult az utóbbi években a termelőszövetkezetek felhalmozása?

A termelőszövetkezetek felhalmozási tevékenysége több mutató segítségével mérhető fel. Egyik mutató: a gazdálkodási eredmény megoszlása felhalmozási és fogyasztási hányadra.[3] A zárszámadási összesítések országos adatai szerint a gazdálkodási eredménynek 1959-ben 34,5 százalékát, 1960-ban pedig 35,8 százalékát tette ki a felhalmozási hányad, s ennek megfelelően a termelőszövetkezeti tagok jövedelmére 65,5, illetve 64,2 százalék jutott belőle. E két évben tehát a gazdálkodási eredménynek kereken 65 százalékát tette ki a tagoknak a közös gazdaságból származó egyéni jövedelme. Ha a fennmaradó 35 százalék egyenlő volna a tényleges felhalmozási hányaddal, akkor a termelőszövetkezetekben sokkal nagyobb volna a felhalmozás aránya, mint a népgazdaság egészében.

A termelőszövetkezeti tagok életszínvonalát döntően befolyásoló összes jövedelemnek azonban csak egyik forrása a termelőszövetkezet jövedelme, a másik: a háztáji gazdaság jövedelme. Ezért sokkal reálisabb, ha a tiszta vagyonnak az évi gazdálkodási eredményben kimutatott gyarapodását a gazdálkodási eredmény és a háztájiból származó jövedelem együttes összegének százalékában fejezzük ki. Ebben az esetben a 35 százalékos helyett kb. 25 százalékos felhalmozási arányt kapunk.

De még ez az arány is tovább módosul, ha a szövetkezet tiszta vagyonának gyarapodását annak nem közvetlenül szövetkezeti forrású részével, valamint az állóeszközök értékcsökkenésének leírásával csökkentjük.

A belső erőforrásokból származó felhalmozás arányának megközelítéséhez ugyanis csak a szövetkezet saját erejéből megvaló-

[3] A gazdálkodási eredmény: a tiszta vagyon gyarapodása és a tagoknak a közös gazdaságból származó részesedése. A saját erőből megvalósult felhalmozás azonban jóval kevesebb annál, amit a gazdálkodási eredményben az évi tiszta vagyon gyarapodása címén nyilvántartanak. Ezt úgy számíthatjuk ki, ha a tiszta vagyon évi gyarapodásából levonjuk az amortizációt, az állami juttatásokból és kedvezményekből származó gyarapodást, valamint a tagok által bevitt termelési eszközöknek a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz csatolt értékét. Népgazdasági viszonylatban nem tekinthető felhalmozásnak az a saját erőforrásból származó tiszta vagyon-gyarapodás sem, amelyet a termelőszövetkezet évről évre a tagok által bevitt termelési eszközök törlesztésére fordít: ezzel ugyanis nem növekszik a termelési eszközök mennyisége, csak tulajdonosuk változik meg. Az árváltozás következtében előálló értéknyilvántartási adatok változása — pl. a korábban igen alacsonyan értékelt juttatott épületek újraértékelése stb. — sem tényleges felhalmozás. Mindezt figyelembe kell vennünk, amikor a gazdálkodási eredménynek felhalmozásra és fogyasztásra való megoszlását vizsgáljuk.

Digitized by Google

sult felhalmozás vehető figyelembe, tehát a fel nem osztható szövetkezeti alapnak és a forgóalap saját forrásának a szövetkezeti jövedelemből történő növekedése. Ebből a növekedésből még le kell vonnunk az állóalapok amortizációját.

A mezőgazdasági üzemekben átlag 6—7 százalékos amortizációs kulccsal szoktak számolni. Ha a számításokat 6 százalékos kulccsal végezzük, megállapíthatjuk, hogy a termelőszövetkezetekben közvetlenül *saját erőből* megvalósított beruházások és az amortizáció figyelembevételével számított felhalmozás a szövetkezeti jövedelemnek 1959-ben 2—3 százalékát, 1960-ban pedig 4—5 százalékát tette ki. Ezenkívül a szövetkezeti jövedelemből további felhalmozás történt a forgóalapok saját forrásának növekedésével. Ez utóbbi 1959-ben kb. két és félszerese, 1960-ban kb. másfélszerese volt a fel nem osztható szövetkezeti alap szövetkezeti erőből történt növekedésének. A háztáji gazdaság jövedelmének figyelembevétele, vagy az amortizációs kulcs növelése tovább csökkentené ezt az arányt.

Biztató, hogy a beruházásokra fordított szövetkezeti felhalmozás 1960-ban jelentős mértékben növekedett 1959-hez képest. Kedvező jelenség például az, hogy míg 1959-ben a fel nem osztható szövetkezeti alap saját erőből bekövetkezett növekedése értékének csak kereken 1/5-e volt tényleges felhalmozásnak tekinthető, 4/5-e pedig amortizációnak — 1960-ban ennek már több mint 1/4-e volt felhalmozás, s csak 3/4-e amortizáció. A folyamat tehát kedvező irányban halad, de a saját erőből való tényleges, tartós szövetkezeti felhalmozás szintje még e mutató szerint is alacsony.

Vitatható, hogy a 6 százalékos amortizációs kulccsal kapott összeg gyakorlatilag elegendő-e az állóeszközök tényleges elhasználódásának fedezésére. Az ilyen vita azonban — véleményem szerint — mindaddig csak elvi síkon mozoghat, amíg a termelőszövetkezetek állóvagyonát (és fel nem osztható szövetkezeti alapját) újjá nem értékelték.

Vitatható az is, hogy közvetlenül a termelőszövetkezet jövedelmét — az új értéket — növelő állami támogatás nélkül (pl. gépállomási és egyéb díjkedvezmények, adó- és egyéb kedvezmények nélkül) egyáltalán kimutatható volna-e közvetlenül saját erőből történt szövetkezeti felhalmozás. Annyit azonban a helyzet további elemzése nélkül is megállapíthatunk, hogy a termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi kiépítése, ezzel a többtermelés és a szövetkezeti parasztság életszínvonala tartós emelkedésének megalapozása, az eddiginél nagyobb mérvű saját erőből történő felhalmozást tesz szükségessé.

E számításokból és meggondolásokból az derül ki, hogy amennyiben a tagok részesedése tette ki a gazdálkodási eredmény

Digitized by Google

65 százalékát, 1959-ben és 1960-ban csak minimális mértékű volt a termelőszövetkezeteknek a saját erejükből elért felhalmozása. Ha mégis nagyobb mértékben gyarapodott a tiszta vagyon — s ezt mutatják a fel nem osztható szövetkezeti alap és általában a termelőszövetkezeti tiszta vagyon növekedésének adatai (még az amortizációs levonások figyelembevételével is) —, akkor ennek forrása közvetlenül és főképpen az állami támogatás és a tagok által bevitt termelőeszközök értékének meghatározott része volt.[4]

Hogy tehát 1959—1960-ban a gazdálkodási eredménynek kereken 35 százaléka a termelőszövetkezetek tiszta vagyonának növekedéséből származott, az lényegében véve nem jelent egyebet, mint azt, hogy a termelőszövetkezetek általában saját erejükből fedezték állóeszközeik értékének amortizációját s elég tekintélyes forgóvagyont, valamint csekély mennyiségű állóeszközt is halmoztak fel a maguk erejéből, olyan körülmények között, amikor az állam különböző kedvezményekkel szintén nagy mértékben segítette elő a termelőszövetkezeti bruttó jövedelem növekedését. Az összkép tehát nem annyira kedvező, amennyire a gazdálkodási eredmény megoszlásából az első pillanatra látszik, de nem is rossz.

Szerintünk a tömeges termelőszövetkezet szervezés éveiben ez a néhány százalékos felhalmozási arány is jelentékeny eredménynek tekintendő. Termelőszövetkezeti parasztságunk a párt vezetésével és egész társadalmunk támogatásával történelmi jelentőségű tettet hajtott végre e két évben azzal, hogy a szocialista nagyüzemi gazdálkodás útjára lépett. Szemünk előtt megy végbe a falu társadalmi, technikai és kulturális forradalma. A korszerű termelőszövetkezeti nagyüzemek megszervezése és berendezése igen nagy anyagi erőforrásokat igényel. Nem lehet eléggé nagyra értékelni azt a tényt, hogy ezekben az években termelőszövetkezeteink a maguk erejéből a tagjaik között felosztható jövedelemnek kötelezően előírt 10 százaléka helyett 1959-ben 16, 1960-ban pedig 18 százalékával növelték fel nem osztható szövetkezeti alapjukat, s ezenkívül forgóvagyonuk saját forrásának növelésével is igen lényeges felhalmozást valósítottak meg. Már ezekben az években is a kötelezően előírtnál jóval nagyobb mértékben járultak tehát hozzá a maguk erejéből a bővített újratermelés megalapozásához úgy, hogy tagjaik életszínvonala is emelkedő tendenciát mutat.

[4] A tagok által bevitt eszközök révén bekövetkezett szövetkezeti vagyongyarapodás nem növeli a nemzeti vagyont, csak a meglevőt csoportosítja át más szektorba. Ez történik az állami támogatás esetében is, jól tudjuk azonban, hogy a szövetkezeteknek nyújtott állami támogatás a szövetkezetekben előállított, de az állam által központosított új értékből is származik. Jelenleg nem tudjuk kiszámítani ennek arányát. Azt azonban minden közgazdász tudja, hogy a termelőszövetkezetekben előállított új érték egy részét kisebb részben az adó, nagyobb részben az árpolitika (főleg a mezőgazdasági termelői árak és a szövetkezeteknek eladott termelőeszközök árai) segítségével államunk központosítja, amiből többek között a szövetkezeteknek is segítséget nyújt.

Digitized by Google

Az országos átlagadatok természetesen eltakarják azt, hogy egyes területeken és termelőszövetkezetekben határozottan jók az eredmények, más területeken, illetve termelőszövetkezetekben viszont nem kielégítő a felhalmozás.

A következő táblázat az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény mutatóit, valamint a gazdálkodási eredmény tisztavagyon-gyarapodási hányadát mutatja az ország hat különböző területének termelőszövetkezeteiben, az 1959-es adatok alapján. E területek a megfelelő szintű szélső eseteket is magukban foglalják.

Terület	Gazdálkodási eredmény (országos átlag = 100)	A tiszta vagyon gyarapodásának hányada a gazdálkodási eredmény %-ában
Budapest	174	22
Szolnok megye	117	35
Fejér megye	117	41
Vas megye	108	41
Győr-Sopron megye	96	43
Somogy megye	71	48

Mint látható, a számok két ellentétes tendenciát mutatnak. Minél nagyobb volt az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény, annál kisebb része maradt a termelőszövetkezetben, s annál nagyobb részét osztották szét egyéni jövedelemként. A nagyobb gazdálkodási eredménnyel nagyobb egyéni részesedés és a kimutatott tiszta vagyon kisebb gyarapodása járt együtt. Hogy a jobb gazdálkodási eredménnyel nagyobb egyéni részesedés járjon együtt, azzal teljesen egyet is érthetünk; hogy azonban a felhalmozási hányad annál kisebb legyen, minél nagyobb az egy tagra jutó gazdálkodási eredmény, ezzel már nem.

A két szélső eset ellentétes tendenciája még nyilvánvalóbbá válik a következőkből: ha az 1959 végi beruházott vagyon 6 százalékát vesszük amortizációnak, s ezt levonjuk a saját erőből megvalósított beruházás értékösszegéből, akkor egy-egy termelőszövetkezeti tagra Budapesten jelentős összegű állóvagyon-csökkenés, Somogy megyében pedig 130 Ft felhalmozás jut. Ha viszont az év eleji beruházott vagyont vesszük alapul, akkor a budapesti termelőszövetkezetekben kb. ugyanilyen összegű az állóvagyon csökkenése, a somogyiakban azonban 550 Ft a felhalmozás. A legnagyobb gazdálkodási eredményt kimutató budapesti termelőszövetkezetek tehát jelentős összeggel növelték tagjaik egyéni jövedelmét, állóvagyonuk értékpótlásának rovására — a somogyiak viszont tagonként 550 Ft-tal növelték közös állóvagyonukat. A fel nem osztható szövetkezeti alap növelését illetően mind a buda-

Digitized by Google

pesti, mind a somogyi termelőszövetkezetek lényegesen túlteljesítették kötelezettségüket. A forgóvagyon saját forrásának alakulása szintén kedvezőbb volt a somogyi termelőszövetkezetekben, mint a budapestiekben.

A globális országos adatok tehát nagy területi csoportok összehasonlításakor is ellentétes tendenciákat mutatnak és még ellentétesebbeket takarnak el. Még kevésbé kigyenlített a helyzet az egyes termelőszövetkezetekben.

Az említett hat terület termelőszövetkezeteiben a gazdálkodási eredményből a szövetkezetben maradó részarány 1960-ban átlagosan kiegyenlítettebb volt, mint 1959-ben. A szélső értékek: 27,5, illetve 40 százalék. Az adott helyzetben ez a kiegyenlítődési tendencia helyesnek tekinthető.

Figyelemreméltó eredményt ad az is, ha e területeken — az egy szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény alapján — megkülönböztetést teszünk jó, közepes és gyenge termelőszövetkezetek között, s eszerint csoportonként hasonlítjuk össze a tiszta vagyon gyarapodásának arányát, az 1960. évi adatok alapján.

Megnevezés	Jó	Közepes	Gyenge
	termelőszövetkezetek		
Országos átlag	38,2	36,6	23,8
Szélső érték a hat területen	34,6—44,1	32—40,5	11,7—43,6*

* A budapesti gyenge termelőszövetkezetekben szántóegységenként 47 forinttal csökkent a tiszta vagyon; ezért ezeket a szövetkezeteket itt figyelmen kívül hagytam.

Az országos átlagok alapján jól észrevehető az a tendencia, hogy a jobb szövetkezetekben a gazdálkodási eredménynek nagyobb része marad a közösben, a gyengébben kisebb része. Ezen belül azonban már jelentős a szóródás. Az átlagszámok mögött meghúzódó tendenciák e rövid, számszerű megmutatása többek között két fontos dologra hívja fel a figyelmet:

1. Vannak olyan termelőszövetkezeteink is, amelyek gazdálkodási eredményüknek olyan nagy részét osztják fel, hogy a közös gazdaságban maradó rész az állóeszközök amortizációját sem fedezi. Érdemes felfigyelni arra, hogy nemcsak a gazdálkodás eredménye alapján gyengének, hanem jónak tartott szövetkezetek között is akadnak ilyenek. E szövetkezetek gazdálkodását egyenként meg kell vizsgálni, s feltétlenül külön kell választani és külön kell kezelni közülük azokat, amelyek a felhalmozás rovására osztanak évről évre magas jövedelmet, amelyek tehát csak

Digitized by Google

a tagok pillanatnyi érdekeit tartják szem előtt, de nem törődnek jövőjükkel.

2. Már ma is vannak olyan, gazdálkodási eredményük alapján a gyengék közé sorolt termelőszövetkezetek, amelyek azzal akarják fejleszteni gazdaságukat, hogy növelik gazdálkodási eredményüknek a közösben maradó részét. Ez helyes törekvés, s ezt a jövőben még inkább erősítenünk kell.

III.

Milyen következtetéseket vonhatunk le az eddigi elemzésből?

Az adatokból és a gyakorlati tapasztalatokból kitűnik, hogy a fel nem osztható szövetkezeti alap növelésének jelenlegi szabályozási rendszere nem tekinthető kielégítőnek, mert nem mozgósítja eléggé a gazdaságilag erősebb termelőszövetkezetek felhalmozási tartalékait, a forgóvagyon felhalmozását pedig lényegében szabályozatlanul hagyja. Olyan megoldást kell találni, amely — különösen az erősebb termelőszövetkezetekben — a jelenleginél nagyobbfokú felhalmozást biztosít, jobban feltárja és mozgósítja a felhalmozás tartalékait.

A közeljövőben el kell végezni a termelőszövetkezeti állóeszközök újraértékelését, és a termelőszövetkezetekben amortizációs alapot kellene létesíteni. Az állóeszközök nyilvántartott értékének a tényleges értéktől való eltérése akadályozza a szükséges tisztánlátást. Az amortizációs alap létesítésével az állóeszköz-pótlás elkülönülne a felhalmozástól; ez elősegítené, hogy a szövetkezetek pontosabban számbavegyék, hogyan alakul náluk a felhalmozás: gazdálkodásuk megalapozza-e a szövetkezeti tagok jövőjét, vagy csak pillanatnyi érdekeiket tartja szem előtt? Így könnyen meg lehetne akadályozni azt is, hogy egyes szövetkezetek gyakorlatilag feléljék állóvagyonukat.

Az állóvagyon saját forrásának, a fel nem osztható szövetkezeti alapnak ugyanis jelenleg kettős funkciója van termelőszövetkezeteinkben: nemcsak az állóeszközökre fordított felhalmozást foglalja magában, hanem azok pótlását is. Ha a fel nem osztható szövetkezeti alapot a szövetkezet nem növeli többel, mint amennyi az állóeszközök értékcsökkenési leírása, akkor — a forgóvagyon saját forrásának növekedésétől eltekintve — nincs felhalmozás.[5] Csak az amortizáció összegével csökkentett saját erő-

[5] Ha a fel nem osztható szövetkezeti alap évi növelésére fordított összeg kisebb az állóeszközök amortizációjánál, akkor nemcsak hogy felhalmozás nincs, de csökken az állóeszközök tényleges értéke is — mert nem pótolták elhasználódásukat —, s így csökken a fel nem osztható szövetkezeti alap is, bár a nyilvántartás növekedést mutat ki. Más szóval: ilyenkor a fel nem osztható szövetkezeti alap egy részét rejtett módon osztják fel, vagy teszik a forgóalap forrásává. Az amortizációs alap létesítése elejét venné ennek.

Digitized by Google

ből történő állóvagyon-növekedés tekinthető tényleges, rögzített és tartós szövetkezeti felhalmozásnak.

A forgóvagyon saját forrásának növekedése is szövetkezeti felhalmozás, nem tekinthető azonban rögzített és tartós felhalmozásnak. Képzésének a jelenleginél konkrétabb szabályozása, egészének vagy egy részének a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz hasonló kezelése további tanulmányozást igényel, s főleg a forgóeszköz-normák, valamint a hitelfedezet problémáit érinti. Tény azonban, hogy a jelenlegi szabályozás alapján a szövetkezeti felhalmozásnak ez a formája nem feltétlenül rögzített felhalmozás, mert az újratermelési folyamatban gyakorlatilag felosztható válik.

A felhalmozást az amortizációtól elkülönítetten kellene szabályozni. Ebben az esetben is fenn kellene azonban tartani azt a jelenlegi elvet, amely szerint a felhalmozandó, s ezen belül a fel nem osztható szövetkezeti alapba helyezendő összeg nagysága a tagok között felosztásra kerülő jövedelemtől függ. Így azonos kulcs szerint az erősebb termelőszövetkezet többet, a gyengébb kevesebbet halmozna fel; de elképzelhető az is, hogy az egy dolgozó tagra jutó személyi részesedés mértékétől függően progresszív kulcsot alkalmazzanak.

Kívánatos, hogy az állami támogatásként a szövetkezeteknek juttatott eszközöket és kedvezményeket koncentráltabban irányítsuk a szövetkezeti közös vagyon növelésére. Elsősorban azokat a termelőszövetkezeteket kell népi demokratikus államunknak támogatnia, amelyek a maguk erejéből még alig, vagy a gazdaságilag megerősödött termelőszövetkezeteknél csak jóval kisebb mértékben képesek felhalmozásra. A legújabb intézkedésekben (pl. a 3004/4/1961. sz. kormányhatározatban)már tükröződnek a termelőszövetkezetek állami támogatási módszerének és rendszerének ezen új követelményei.

A szövetkezeti felhalmozás biztosítása igen fontos gazdaságpolitikai kérdés: összefügg ez — többek között — a mezőgazdasági termelői árak szintjével, a szövetkezetek adózásának és állami támogatásának rendszerével is. A szocialista népgazdaságban az állami támogatás rendszerével is megoldható ez a feladat. Ebben az esetben az állam rendelkezésre álló központosított felhalmozási alapból történik. (amelynek képzéséhez a szövetkezetek is hozzájárulnak) a felhalmozás, vagy legalábbis ebből „előlegezi" ezt az állam, főleg beruházási hitelek, kedvezmények formájában. Megoldható azonban a feladat főleg az egyes szövetkezetekben képzett felhalmozási alapból is. Ez az utóbbi módszer olyan mezőgazdasági termelői árszintet kíván meg, amely az önköltségen kívül tiszta jövedelmet is tartalmaz; megkíván továbbá olyan adórendszert, amely a tiszta jövedelem megfelelő részét felhalmozás céljára meghagyja

Digitized by Google

a szövetkezet rendelkezésére. Hogy a szövetkezeti mozgalomnak és a népgazdaság fejlődésének adott szakaszában a szövetkezeti felhalmozásnak melyik módja kerüljön előtérbe, az gazdasági és politikai tényezőktől függ. A Szovjetunióban jelenleg az utóbbi módszert alkalmazzák. Ez a megoldás kétségtelenül nagyobb teret ad a kolhozok helyi kezdeményezésének, az előbbi pedig elsősorban a beadási rendszer időszakára jellemző erősen centralizált gazdaságvezetés módszere volt.

Szocialista népgazdaságunk és termelőszövetkezeteink egészséges viszonya alapján — megítélésünk szerint — jelenleg a két módszer elemeit együttesen célszerű alkalmazni. A tapasztalatok szerinti jelenlegi mezőgazdasági termelői árrendszerünk, a termelőszövetkezetek adózási rendszere, a szövetkezeteknek nyújtott kedvezmények lehetővé teszik, hogy termelőszövetkezeteink túlnyomó része — ha jól gazdálkodik — megfelelő felhalmozási alapot tud képezni úgy, hogy e felhalmozással egyidejűleg tagjainak egyéni jövedelmét is növeli.

Az adatok és a tapasztalatok azt mutatják, hogy termelőszövetkezeteink egy részében a felhalmozást a rosszabb termelési eredmények akadályozzák (ezeknek főbb okai: kedvezőtlen természeti adottságok, eszközökkel való gyenge ellátottság, rossz vezetés stb.). Ezeknek a termelőszövetkezeteknek a termelési színvonal emelésén és az önköltség csökkentésén kívül a felhalmozást közvetlenül elősegítő pótlólagos állami támogatásra is szükségük van. A termelőszövetkezetek nagyobb részében (főleg a jó és a közepes tsz-ek egy részében) a felhalmozási alap és a fogyasztási alap helyes arányának kialakításában vannak tennivalók.

A fogyasztási és felhalmozási alap helyes arányának kialakításában a jövedelemrészesedési és munkadíjazási formáknak is van szerepük. A szövetkezeti tagok annyiban érdekeltek a közös gazdaság felhalmozási tevékenységében, amennyiben a felhalmozás eredményeként nő a közös vagyon, nő az évi új érték, s nő ennek a személyi fogyasztásra elosztható része is, illetve amennyiben a szövetkezetnek a saját erejéből megvalósított felhalmozásától is függ a jövedelmet növelő állami támogatás mértéke. Objektíve szükségszerű, hogy a közös gazdaságoknak a termelőeszközökkel való jobb ellátottsága nagyobb egyéni jövedelemrészesedést is eredményezzen. Ezt az általános tendenciát mutatják a termelőszövetkezetek adatai is. Minél nagyobb az egy dolgozó tagra jutó beruházott vagyon, annál nagyobb a tagok részesedése is a közös jövedelemből. 1959-ben pl. Budapest főváros, Szolnok, Vas, Fejér, Győr-Sopron és Somogy megye termelőszövetkezeteiben az egy tagra jutó évvégi beruházott vagyon mutatója (az országos adatot 100-nak véve) 258, 138, 101, 86, 67, illetve 53 volt, a tagok részesedésének mutatója pedig 220, 122, 103, 112, 88, 60. A tagok részesedésének

Digitized by Google

ilyen mérvű differenciálódása túl nagy ugyan de érthető, mert a nagyobb beruházott vagyon általában nagyobb szövetkezeti jövedelemmel és egyéni részesedéssel jár együtt.

A szövetkezeti tagok azonban ezt az alapvető összefüggést csak közvetve, mint jövőbeli egyéni jövedelmük növekedését érzékelik. A tagság pillanatnyi egyéni érdeke elsősorban mindig a fogyasztási alap növelése irányában hat, s a tagok azokat a jövedelemelosztási és munkadíjazási formákat részesítik előnyben, melyekkel ezt közvetlenül elérhetik. Tartós érdekük viszont azt kívánja, hogy a közös vagyont növelő felhalmozással meg is alapozzák életszínvonaluk tartós és nagyarányú növekedését.

A szövetkezeti jövedelemrészesedési formák kiválasztásakor ezért mindig az olyan megoldásokat kell előnyben részesíteni, amelyek a legsikeresebben egyeztetik össze a tagok közös és egyéni érdekeit. Azok a munkadíjazási formák a haladóbbak, amelyek úgy teszik érdekeltté a szövetkezeti tagokat a több és jobb munkában, hogy egyúttal nagyobb felhalmozást is eredményeznek.

A kommunista termelőszövetkezeti tagok meggyőző munkája nélkül nem lehet kifejleszteni a szövetkezeti parasztság szocialista öntudatát és megoldani az itt vázolt problémákat. Ennek a meggyőző munkának az az egyik fő feladata, hogy megteremtse a szövetkezeti tagok tartós, közös érdekeinek és közvetlen, egyéni érdekeinek helyes összhangját, felismertesse velük a saját erőből történő felhalmozás fontosságát, segítse elő annak növekedését, s ezzel is járuljon hozzá az új típusú parasztság szocialista öntudatának fejlődéséhez, megszilárdulásához.

Hazánk dolgozó parasztsága azért választotta a szocialista fejlődés útját, mert felismerte, hogy társadalmi és gazdasági felemelkedésének ez az útja, s életszínvonalát csak így növelheti nagyarányúan és tartósan. Ebben továbbra is igen sokoldalú támogatást élvez egész társadalmunk, népgazdaságunk és államunk részéről. A termelőszövetkezeti rendszer előnyei alapján azonban sokkal gyorsabban érheti el célját, ha a felhalmozás fokozásával maga is növekvő mértékben járul hozzá azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek a korszerű gazdálkodás megalapozásával lehetővé teszik, hogy munkája termelékenyebbé váljon és életszínvonala évről évre emelkedjék.

Digitized by Google

Művészeti közéletünk vitáiról

Írta SZECSÖDI LÁSZLÓ

Társadalmi fejlődésünk fontos sajátossága napjainkban, hogy mind erőteljesebben alakul ki az élet valamennyi területén a munka és az építés egészséges légköre. E légkör szülöttei és egyben elválaszthatatlan tartozékai is azok a gyakran szenvedélyes hangú viták, amelyek a termelésben, a tudományban, a politikai és az ideológiai életben folynak szocialista fejlődésünk egyik-másik, ma még tisztázatlan problémájáról.

A munka és az alkotás egészséges légköre művészeti közéletünkre is jellemző. Művészeink nagy többsége egyetért a párt politikájával, támogatja a szocializmus építésének alapvető céljait, és magáénak vallja azokat a társadalmi tennivalókat is, amelyeknek megoldása a szocialista művészek történelmi feladata. Hiba lenne azonban ellepleznünk, hogy sok fontos esztétikai és művészetpolitikai kérdésben hiányzik még művészeink egységes állásfoglalása. A művészetek szocialista fejlődését elősegítő feladatok megoldása megköveteli a legfontosabb kérdések egységes megítélését, ehhez pedig elengedhetetlenül szükségesek a művészeti élet területén is az alkotómunkából fakadó és ahhoz szorosan kapcsolódó eleven viták, őszinte véleménycserék.

Örömmel üdvözöljük tehát művészeti közéletünknek az elmúlt hónapokban bekövetkezett megélénkülését. E megélénkülést elsősorban az SZKP XXII. kongresszusának gondolatébresztő hatása idézte elő, de része van benne annak is, hogy a művészeti szövetségek megkezdték felkészülésüket a közeli jövőben esedékes közgyűléseikre. A megélénkülést tartalmas viták, véleménycserék jelzik, amelyek során művészeink nagy felelősségérzettel kutatják az alkotómunka szocialista fejlesztésének útját és módszereit. Örvendetes az is, hogy a sok helyes és előrevivő gondolat mellett a korábbinál nyíltabban kerülnek felszínre a téves nézetek, a régi, polgári vagy kispolgári szemléleti mód maradványai is. A marxizmus—leninizmus igazságainak csak hasznára válik, ha ezekkel a nézetekkel nyílt harcban ütközik meg, ha nyílt vitákban bizonyul be e nézetek elavultsága, korszerűtlen, visszahúzó hatása. Emellett el kell ismernünk, hogy még az ilyen nézetek hir-

Digitized by Google

detőinek nagy többsége sincs teljesen híjával az egész művészeti életünket fejleszteni kívánó őszinte jó szándéknak.

A viták tehát szükségesek, nagy részük tartalmilag is helyeslést érdemel, és alkalmas arra, hogy fejlessze, előrevigye a művészi alkotómunkát. Az eddigi tapasztalatok alapján mégis fel kell hívnunk a figyelmet egy-két olyan veszélyre, amely eltorzíthatja vagy meddővé teheti a vitákat és velük művészeti közéletünk örvendetes megélénkülését is.

Az egyik veszély a viták egy részének elvontságában, gyakori öncélúságában rejlik. A művészetek szocialista irányú fejlesztésének problémái bonyolultak. Tisztázásuk, feltárásuk és a megtalált igazságok állandó csiszolása szívós munkát, sok energiát követel. Művészeinknek jól meg kell tehát fontolniok, mire fordítják a vitákra szánt energiájukat. A túlságosan általános viták öncélúvá válnak, fásulttá teszik a vitatkozókat, ellaposítják az igazság keresésének lelkesítő folyamatát. Természetesen senki sem állítja, hogy az esztétika általános témakörein belül nincs semmi megvitatandó, nincs semmi új és feltáratlan terület. Számításba kell azonban venni, hogy a megoldatlan kérdések általános elvi síkon való tárgyalása önmagában ritkán visz túl a problémák felvázolásának szintjén. Az Írószövetség például a közelmúltban vitát rendezett az irodalmi parasztábrázolás problémáiról. A vitán elhangzott vélemények érdekesek voltak ugyan, de csaknem kizárólag a megoldandó problémák felvázolására szorítkoztak. A paraszti témával foglalkozó írók ettől a vitától kevés segítséget kaptak alkotómunkájukhoz. Ennek az a magyarázata, hogy az általános esztétikai, művészetelméleti következtetések csak akkor fogalmazhatók meg sikeresen, ha a vizsgálódó figyelem a valóságot híven tükröző művészi alkotómunka gyakorlatára irányul, és ebből a gyakorlatból kíséreljük meg levonni a művészetek szocialista fejlődését elősegítő tanulságokat.

Ezért művészeti közéletünknek elsősorban a megjelent alkotásokra, a művekre kell összpontosítania figyelmét, ezeket kell a marxizmus—leninizmus ideológiájának szellemében elemezni, mérlegre tenni, megvitatni. A művek érdemlik meg elsősorban a megkülönböztetett figyelmet, hiszen művészeti életünk fejlődésének nem az esztétikai elvek elvont tisztázása, hanem az alkotások művészi színvonala a fokmérője. Az általános esztétikai elvek továbbfejlesztésére, a marxista—leninista esztétika gazdagítására természetesen szükség van, de ennek is az elkészült művek elemzése, megvitatása és az ábrázolt valósággal való összehasonlítása a legjobb módja.

Sajnos, a művek még nem részesülnek nálunk a szükséges figyelemben. A művészeti közvélemény rendszerint csak a napi

Digitized by Google

sajtó vagy a folyóiratok egyszeri kritikájával reagál még a nagy figyelmet érdemlő, elemzésre és vitákra nagyon alkalmas művekre is. A művészeti szövetségekben kevés az alkotásokról folytatott vita és kulturális sajtónk sem fordít erre elegendő gondot. A megjelent művek többsége nélkülözi a sokoldalú, hiteles értékelést, és emiatt elsikkadnak azok a hasznos tanulságok, amelyeket egy-egy arra alkalmas műből az általános esztétikai elvek továbbfejlesztése érdekében is levonhatnánk. Hasznos lenne olyan jelszót kiadnunk, hogy művészeti közéletünk a művet, az alkotást állítsa az érdeklődés középpontjába. A szövetségek közgyűléseinek előkészítése is akkor lesz eredményes, ha a tanácskozások hiteles értékelést adnak az elmúlt két év termésérő1. Csak így állapítható meg, hogy művészeink törekvéseiben melyek a követendő és továbbfejlesztést érdemlő vonások, és mi az, ami elvetendő, ami zsákutcába vezet, ami nem szolgálja az alkotómunka szocialista irányú fejlődését.

Hazánkban ma nemcsak a művészeti közéletben folyó viták élénkültek meg, de fellendült a művészeti alkotómunka is. Sok mű születik, jóval több mint bármikor ezelőtt. Ezek a művek természetesen eltérő színvonalúak, és jelentősen különböznek egymástól a belőlük levonható hasznos tanulságok szempontjából is. Nem mindegy tehát, hogy a nyilvánosságra kerülő alkotások közül melyek kerülnek a viták előterébe, melyek kapnak sokoldalú értékelést, éppen az említett tanulságok levonása érdekében. És itt kell szóvá tennünk, művészeti vitáinknak egy másik gyengeségét. Gyakori eset, hogy a jó művek, a szocialista valóságunkat hűen tükröző alkotások a művészeti közéletben és a vitákban jóval kevesebb visszhangot keltenek, mint az úgynevezett „különlegességek", a hibás és idegen ideológiát kifejező művészeti termékek.

Ezzel kapcsolatban sem állítjuk azt, hogy nem kell beszélnünk a helytelen ideológiai szemlélet alapján született művekről, hogy nem kell — esetleg vitákban is — legyőznünk a bennük jelentkező torzulásokat. Ellenkezőleg: kérlelhetetlenül meg kell támadnunk és le kell lepleznünk a burzsoá vagy kispolgári ideológia minden megnyilvánulását művészeti életünkben. De az már hiba, ha egyes, ideiglenesen talajukat vesztett művészek kiúttalansága áll tartósan a művészeti közélet érdeklődésének előterében. Gyakran előfordul, hogy művészeink és kritikusaink élénken reagálnak olyan művekre, amelyek jóval kevesebb figyelmet és törődést érdemelnének, de közömbösen mennek el a valóban lényeges problémákat tartalmazó alkotások mellett. Ha valaki ír egy ötödrangú, tartalmilag hamis művészi megformálásában gyenge novellát vagy színdarabot, de abban valamelyik nyugati „izmus" hatása fedezhető fel, akkor menten az érdeklődés előterébe kerül, a kritika

Digitized by Google

újra és újra foglalkozik vele, vitatni kezdik, és a szerző neve egycsapásra ismertté válik. Ha valamelyik képzőművészünk gondol egyet és nem ecsettel keni a vászonra a festéket, hanem kanállal, utána pedig csiszolópapírral kaparva alakít ki a felmázolt festékből valami ködös zagyvaságot — rögtön a viták középpontjába kerül, cikkeznek róla, elemzik, bírálják vagy dicsérik „alkotó módszereit".

A józan, realista, és a társadalmi kérdésekhez felelősen nyúló művészek jóval kevesebb figyelmet és kritikai segítséget kapnak. Nincs rendjén például, hogy néhány korán íróvá kikiáltott tollforgatónak nyugati mintára készült novellája, kisregénye, vagy a valóságot eltorzító tartalmú és „sejtelmesen zavaros" formai megoldásban tálalt színműve nagyobb érdeklődést ébreszt kritikai és művészeti közéletünkben, mint Mesterházinak vagy Darvasnak mai valóságunkat hűségesen tükrözni akaró drámája, vagy Lengyel József nagy művészi erővel megírt novellaskötete. Hiba, hogy Kondor Bélának és egy-két kollégájának hamis életérzést és eszmei zűrzavart mutató festészeti tevékenysége szenvedélyesebb vitákat kelt, mint számos tehetséges képzőművészünknek az az erőfeszítése, hogy hűségesen ábrázolja a festészet vagy a szobrászat eszközeivel mai valóságunkat, népünk életét és harcait.

A műalkotásokban vagy a művészeti közéletben jelentkező helytelen nézetek elleni harcot természetesen nem szabad abbahagynunk. Az arányokon azonban változtatnunk kell. Művészetünk jelenlegi helyzetében a hibás nézetek elleni offenzív harc mellett a fő feladat a szocialista fejlődést elősegítő, pozitív, előremutató vonások gondos kimunkálása. A szocialista realizmussal szembenálló polgári és kispolgári szemléleti mód végleges legyőzésének is az a feltétele, hogy a pozitív tartalmú művekből levont tapasztalatok alapján minden részletében kimunkáljuk és gazdagítsuk a szocialista realizmus esztétikáját.

A szocialista realizmust sok szál fűzi a megelőző társadalmak valóságot tükröző, realista művészetéhez. Az egész társadalom forradalmi megváltozása következtében azonban nagyon lényeges új vonásai is vannak, olyan feladatai, amelyet nem töltött és nem is tölthetett be egyetlen korábbi társadalom művészete sem. Egyik ilyen megkülönböztető sajátossága például az, hogy lényegesen nagyobb szerephez jut benne a társadalmi pozitívumok művészi ábrázolása. A szocialista realizmus nem a társadalmi negatívumoknak, hanem elsősorban a társadalom konstruktív, előremutató jelenségeinek művészi tükrözésével tölti be tudatformáló feladatát és fejezi ki haladó mondanivalóját. Természetesen nem arról van szó, hogy a művész a mi társadalmunkban nem ábrázolhatja a hibákat és az élet visszahúzó, retrográd jelenségeit.

Digitized by Google

Feltétlen követelmény azonban minden művészi tevékenységgel szemben, hogy a valóságot tükrözze. Ha pedig a művész lényegeset és igazat akar mondani a szocialista valóságról, akkor figyelmét az új, növekvő és előremutató mozzanatokra kell irányítania, még akkor is, ha a hibákat ábrázolja. Figyelembe kell venni azt is, hogy a társadalmi pozitívum, a pozitív társadalmi magatartás a szocializmusban más jellegű, mint a kizsákmányoló társadalmakban. Itt nem az uralkodó viszonyokkal, a hatalmat képviselő nézetekkel és intézményekkel való szembenállás a konstruktív társadalmi magatartás, hanem ellenkezőleg: ezeknek az igenlése, támogatása és védelme. Ennek az igenlésnek, az előremutató társadalmi tevékenységnek magas művészi színvonalon való tükrözése járatlan, vagy alig járt út még művészeink számára. Művészeti közéletünk fontos feladata, hogy feltárja és járttá tegye ezt az utat, elősegítse a társadalmi pozitívumok magas művészi színvonalon való tükrözését.

A figyelmet tehát elsősorban azokra a művekre kell fordítanunk, amelyek a szocialista valóság minél teljesebb ábrázolására tesznek kísérletet, és ettől a törekvéstől vezetve mondanivalójukban társadalmunk életének előremutató, haladó vonásait állítják előtérbe. Mindenekelőtt az ilyen művekből vonhatók le a szocialista realista esztétika általános elveit gazdagító és fejlesztő tanulságok. A jelentkező hibás nézeteket szilárd elvi következetességgel meg kell bírálnunk, de energiánk jelentősebb része arra irányuljon, ami előrehaladásunk szempontjából fontosabb, ami hatékonyabban segíti művészetünk szocialista fejlődésének meggyorsulását.

* * *

Az ellenforradalom óta eltelt évek egyik jelentős eredménye, hogy alkotó művészeink többsége helyes álláspontot alakított ki a művészetek fő társadalmi feladatát illetően. Uralkodóvá vált hazánkban is a marxista—leninista esztétikának az az alapelve, hogy a művészet a valóság megismerésének egyik formája, amely nemcsak értelmileg, de érzelmileg is közelebb viszi az embert a valósághoz, a természet és a társadalom igazságaihoz. A művészetek nagy társadalmi feladata az, hogy segítsék az ember eligazodását a korunkban lezajló korszakos eseményekben, megértessék vele a felszíni jelenségek mögött rejlő lényeget, a folyamatok tartalmát és belső törvényszerűségeit. A művészetek ezt a történelmi feladatot a maguk sajátos eszközeivel, az élet igazságainak művészi megjelenítésével, a valóság lényeges, eligazító ismereteket nyújtó vonásainak érzékletes ábrázolásával valósítják meg.

E társadalmi feladat megértése alakította ki sok művészünk-

Digitized by Google

ben azt a helyes felismerést, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszán a művészeteknek mindenekelőtt a máról kell szólaniok, mert így szólhatnak leghatásosabban a mához, így segíthetik leginkább a ma emberét abban, hogy megismerje a körülötte lezajló folyamatok lényegét. Mind több alkotó művész tevékenységét hatja át ennek a felismerésnek a következtében az a törekvés, hogy újat, megragadót és mozgósítót mondjon jelen életünkről, a szocialista építés érdekében kifejtett munkáról, harcról, erőfeszítésekről.

A korszerű társadalmi mondanivaló fontos sajátossága a szocialista realista művészeteknek, és nagy fölényt ad nekik a polgári vagy kispolgári szemlélet alapján álló művészetekkel szemben. Korunk burzsoá művészetét az teszi üressé és értéktelenné, hogy visszahúzódik a nagy társadalmi problémák ábrázolásától, és az élet periférikus vonásait, az egyedi különlegességeket próbálja megjeleníteni, eltorzított és véglegesen szubjektivizált formában. Bátran elmondhatjuk, hogy művészeink zöme elutasítja ezt a tematikát, és az alkotók szándékát, törekvéseit illetően a korszerű társadalmi mondanivaló, a szocialista tartalom győzelmet aratott művészeti életünkben.

A szocialista tartalom előtérbe kerülése jelentős dolog. Nagyon sokat számít azonban az, hogy ez a szocialista tartalom milyen művészi színvonalon, milyen erővel és hatásfokkal jelenik meg az alkotásban. Igaz, hogy a műalkotás társadalmi hasznossága elsősorban a tartalom igaz voltától függ, de az igazság erejét, meggyőző hatását az ábrázolás művészi színvonala és megoldottsága adja meg. A legnagyszerűbb mondanivaló is laposssá és unalmassá válik, ha nehézkesen, ügyetlenül tálalják, és — sajnos — a félrevezető hazugság is tetszetőssé válhat, ha hozzáértő kezek vonzó külsőt formálnak számára. Emellett az ábrázolás művészi színvonala mindig visszahat a tartalomra is. Az a festő például, aki ma a munkásokat csak a puszta fizikai erő jeleivel ábrázolja, vagy — ami gyakran tapasztalható — elnagyolt, eltorzított alakokat állít az üzemi környezetbe, a gépek mellé, tartalmilag is hamis eredményhez jut. Az irodalomban sem ritka, hogy az ábrázolt munkásalakok „műproletár" módon viselkednek, megjelenésük, magatartásuk, külső jegyeik lényegében kispolgáriak. A művészi megformálás ilyen és ehhez hasonló hibái következtében a tartalom is eltorzul, a szocialista mondanivaló elveszti erejét, következetlenné, hamissá válik. A tartalom egyetlen kor művészetében sem állított olyan magas követelményeket a művészi megjelenítés színvonalával, a formával szemben, mint a szocialista művészetben.

Ezek a körülmények magyarázzák meg, hogy művészeti köz-

Digitized by Google

életünk vitáiban jelenleg előtérbe került a forma, a kidolgozottság, az ábrázolás művészi színvonalának kérdése. Érthető, hogy ez a probléma most került az érdeklődés előterébe, amikor az alkotói szándékban már általánossá vált a szocialista tartalmú mondanivaló. Hiszen amíg a főfeladat a szocialista tartalom elfogadtatása volt, addig a formai problémák — ha nem is mindig indokoltan, de mégis érthető okokból — háttérbe szorultak.

A vitákból kitűnik, hogy művészeink jelentős része elégedetlen az ábrázolás jelenlegi színvonalával és keresi az új módszereket, amelyekkel a szocialista valóság még teljesebben, még vonzóbban és hatékonyabban tükrözhető. Ez a törekvés teljesen indokolt. A XXII. kongresszus tanácskozásain is hangsúlyozták, hogy az eddiginél nagyobb gondot kell fordítanunk a művészeti ábrázolás hatékonyságára, vonzó, figyelmet lekötő voltára. E feladat megoldása jelentősen befolyásolja a szocialista és a kapitalista kultúra harcát is. Ebben a harcban ma már más jellegű feladatot tűzhetünk magunk elé, mint a két tábor gazdasági versenyében. Mint ismeretes, a szocialista tábor fő gazdasági feladata néhány évig az lesz, hogy utólérjük és felülmúljuk a kapitalista országokat a termelés néhány olyan területén, amelyen ma még mennyiségi és minőségi előnyben vannak. Kulturális téren a kapitalizmus ilyen előnnyel nem dicsekedhet. A szocialista kultúra tartalmában, minőségileg messze maga mögött hagyta a burzsoá rend kultúráját, mennyiségi szempontból pedig hatalmas tömegek számára tette hozzáférhetővé a tudást, a kultúra és a művészetek kincseit, azok számára is, akik a kapitalizmusban erről nem is álmodhattak.

A fő kulturális feladat most az, hogy maximálisan kihasználjuk a szocialista kultúrának és benne a szocialista művészeteknek ezt a fölényét. Ehhez pedig fokoznunk kell a művészetek hatékonyságát, erejét, még meggyőzőbb módon kell művészi formába öntenünk a szocializmus igazságait. A kongresszus ennek érdekében arra hívta fel a figyelmet, hogy a művészek bátran szakítsanak a megúnt és elkoptatott konvenciókkal, és keressék szüntelenül az új tartalmú mondanivalónak megfelelő hatékonyabb ábrázolási formákat.

Művészeti közéletünk vitái azt bizonyítják, hogy a kongresszusnak ezt az útmutatását nálunk ma még nem értelmezi mindenki helyesen. És rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a helytelen értelmezés gyakran nemcsak formai, stílusbeli tévedéseket takar, hanem tartalmi, eszmei zavart és értetlenséget is. Előfordul még, hogy a szocialista tartalmú mondanivaló elfogadása nem jut túl a szándékon; a megvalósítást akadályozza az ábrázolni kívánt társadalmi folyamatok felszínes szemlélete, tartalmi meg nem ér-

Digitized by Google

tése. Ilyen esetekben a formai kísérletezés rendszerint elmélyíti az amúgy is meglevő tartalmi tévedéseket, az újnak és tökéletesebbnek gondolt forma nem új és nem is tökéletesebb, hanem egy rosszul megértett, következésképpen hamis és torz tartalom kifejezője.

Az új és tökéletesebb ábrázolási mód keresésének egyik helytelen megnyilvánulása az, amikor a művész teljesen szembefordul a hagyományos formákkal, válogatás nélkül elveti azokat. Sokan úgy vélik, hogy a hagyományok gúzsba kötnek bennünket, elkerülhetetlenül epigonizmushoz vezetnek, és minden áron meg kell újítani a művészetek kifejezési formáit. Ezt a felfogást csak erősíti a művészek jelentős részének félelme a sematizmustól. Elterjedt az a nézet, hogy a hagyományos formák eleve sematizmust szülnek, illetőleg, hogy a sematizmusból csak egy kiút van: a szokatlan, meghökkentő formák alkalmazása. Ilyen szemlélet következtében kerülnek előtérbe néhány művészünk munkásságában a társadalmunkra és a mai emberre egyáltalán nem jellemző, esetleges vonások, az extrém, sőt néha beteges tulajdonságok, ezért helyezik az alakokat meghökkentő, irreális helyzetekbe. Egyesek úgy vélik, ha az író által ábrázolt alak túl könnyen hozzáférhető az értelem számára, vagy ha a festő szépséget visz az emberábrázolásba, vonzó külsőben jeleníti meg a gondolatait hordozó figurákat — máris sematizmusba esik. A formával való játékban, a forma tudatos eltorzításában keresik ezek a művészek az új, hatékony és megragadó ábrázolást, illetőleg így akarják elkerülni a sematizmus veszélyét.

Az így gondolkozó művészek szem elől tévesztik, hogy a szocialista művészetben a realizmus nemcsak a tartalomra vonatkozik, hanem — mivel a tartalom és forma kötelező összhangban van — szükségszerűen a formára is. A valósághű ábrázolás nem tűri meg az eltorzított formákat, az igaz tartalom megjelenítéséhez a formának is igaznak kell lennie. Következésképpen az új és hatékonyabb ábrázolási módot nem a hagyományos forma mindenáron való elutasításában és a meghökkentő formai játékokban kell keresni, hanem az ábrázolás hőfokában, meggyőző, megragadó voltában. Az igazságnál és a szépségnél nincs meggyőzőbb és megragadóbb — ezt kell tehát nagyobb elmélyültséggel, nagyobb művészi gonddal, az értelem számára hozzáférhető módon ábrázolni. A szocialista művészetek hatékonyságát, tömegeket mozgosító erejét csak ezen az úton növelhetjük és ez az útja az új formák, a meggyőzőbb és tökéletesebb ábrázolási módok keresésének is.

A viták során néha összehasonlítják a formai megjelenítés vonatkozásában a szocialista és a kapitalista országok művésze-

Digitized by Google

tét. Esztétáink és művészeink egy kis csoportja úgy gondolkodik, hogy a kapitalizmusban élő művész bizonyos szempontból előnyben van a szocialista művésszel szemben, mert kötöttségek nélkül válogathat a neki tetsző formai megoldások között, és így művei a megjelenítés színvonalában és hatékonyságában felülmúlják a szocialista műveket, ha tartalmukban és igaz voltukban el is maradnak mögöttük. Innen már csak egy lépés az a következtetés, hogy művészetünk hatóerejének növelése végett nyissunk szabad utat a művészek önkényes próbálkozásainak, illetőleg vizsgáljuk meg, hogy a mai modern kapitalista művészetek eszközei nem használhatók-e fel a szocialista valóság jobb és teljesebb kifejezésére. Néhány művész és esztéta az „Új Írás", a „Művészet" és a „Valóság" c. folyóiratokban több-kevesebb határozottsággal hangot is adott ennek az igénynek az utóbbi hónapokban. Elsősorban a képzőművészetre vonatkoztatva, azt javasolták, hogy az ábrázolási eszközök korszerűvé tétele céljából bátrabban kell támaszkodnunk a mai kapitalizmus művészetének formai jegyeire. Magyarán szólva: adjunk teret a különféle formalista, absztrakt (non-figuratív) irányzatoknak, a különböző „izmusoknak", vagy legalábbis legyünk nagyobb türelemmel irántuk, mert nem tudhatjuk, nem találhatók-e meg bennük azok az ábrázolási módszerek, amelyekkel a szocialista művészetek teljesebben fejezhetik ki új tartalmukat.

Meg kell jegyeznünk, hogy az így gondolkozó művészek túlnyomó része nem akarja a kapitalista világban uralkodó művészeti dekadencia meghonosítását hazánkban. Legalábbis nagyon szűk azoknak a köre, akiket a kapitalizmus iránti rokonszenv fűt, és ilyen indítékokból fakadóan akarják „megreformálni" művészetpolitikánkat. A legtöbben valóban új és hatékonyabb eszközöket keresnek a szocialista valóság művészi ábrázolásához. Sajnos, nem értik azonban elég mélyen azoknak a társadalmi folyamatoknak a lényegét, amelyek ebben a szocialista valóságban végbemennek. Ezek a művészek gyakran hivatkoznak arra, hogy a tudomány is megújította vizsgálati eszközeit és a valóság lényegét ábrázoló formáit, amikor a makrotestek világából a mikrovilágba hatolt, hiszen a newtoni fizika törvényei nem alkalmazhatók változtatás nélkül az atomokban végbemenő folyamatok és összefüggések kifejezésére. Következésképpen a művészeteknek is meg kell újítaniok formáikat, ha korszerűen akarják ábrázolni a mai társadalom folyamatait, ha eredményesen akarnak hatni a modern ember gondolkodására, lelkivilágára.

A kérdést tehát úgy teszik fel, hogy vajon nem használhatók-e absztrakt, formalista ábrázolási eszközök a szocialista valóság kifejezésére. Egyesek nem felelnek rá félreérthetetlenül,

Digitized by Google

csak sejtetik igenlő véleményüket. (Lásd: Németh Lajos cikke az Új Írás 1961. augusztusi számában) — mások több-kevesebb határozottsággal igent mondanak rá. (Lásd: Valóság, 1961. 6 sz.) Az ilyen vélemények, ha nincsenek is széles körben elterjedve, de mégis hatnak és rokonszenvet keltenek egyes művészkörökben félreérthetetlen jele ennek a rokonszenvnek az a buzgalom, amellyel például az „Új Írás" ennyi helyet és időt szentelt e kérdés megvitatásának, vagy az a türelem, amellyel a „Művészet" szerkesztősége húzza-vonja majd egy éve a dekadenciáról szóló vitát.

Ilyen elképzelések időnként más művészeti ágakban is feleelevenednek. Egyik-másik színházi rendezőnk például nagyon szívesen mutatna be több divatos nyugati drámát, még akkor is, ha tartalmuk ellentétes a mi világnézetünkkel, mert — mint mondják — hatásos fordulatok, kitűnő szerepek, megragadó formai megoldások vannak bennük. Az a tény, hogy ezek a nézetek fórumot kapnak és szerény hatást ugyan, de mégiscsak hatást tesznek, arra figyelmeztet, hogy érdemes és kell is foglalkoznunk velük, még akkor is, ha művészeink nagy többsége helyesen foglal állást megítélésükben.

A marxista—leninista esztétika szerint a formalizmus és az absztrakció (az absztrakció kifejezést a valósághű formákkal való szembenállás értelmében használjuk) a művészetekben dekadens jelenség, a burzsoá társadalom hanyatlásának és bomlásának terméke és vele nem fejezhető ki szocialista tartalom. A szocialista realista művészet lényege, hogy a való világot ábrázolja, a valóságról, az élet reális viszonyairól ad olyan képet, amely nem egyetlen személy szubjektív konstrukciója, hanem a megismerés sajátos formájának: a művészi tükrözés törvényeinek van alávetve.

A formalista, absztrakt művészetnek más a lényege. E művészet nem a világot, nem az objektív valóságot és az emberek reális viszonyait akarja ábrázolni, hanem a művész belső lelki folyamatait, elszigetelt egyedi érzelmeit és ösztöneit. A szocialista realizmus tárgya az emberi gyakorlat, az ember valóságos világa. A formalista absztrakció tárgya az izolált „Én", amelynek a valósághoz fűződő kapcsolata teljesen önkényes és esetleges. Jellemző, hogy e művészeti irányzatok becsületesebb képviselői nyíltan be is vallják, hogy alkotó tevékenységük eredménye a kívülálló számára nehezen hozzáférhető, és csak nagyon esetleges élményt nyújt. E művészek sorai között akadnak jóindulatú tévedők, valóban tehetséges művészek, akikben csak a kapitalizmus sivársága gyötörte torzképpé a reális emberi viszonyokat. De vannak közöttük körmönfont szélhámosok is, akik a szamár

Digitized by Google

farkára kötött ecsettel, ventilátorral vagy egy jobb sorsra érdemes zongora feldarabolásával részesítik „maradandó műélvezetben" a kapitalista világ nagypénzű sznobjait. A társadalomtudomány pontosan kimutatja, hogy az ilyen művészi törekvések a tőkés rendszer hanyatlásának szükségszerű termékei és törvényszerűen jönnek létre mindenütt, ahol az alkotó emberi értelmet erőszakkal megfosztják a valóság kifejezésének lehetőségétől.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kapitalizmus súlyos és összeegyeztethetetlen ellentmondásokkal terhes világában a természethű formák eltorzítása lehet indokolt művészi magatartás is. Kifejezheti a burzsoá rend nagyon is reális életérzéseit, a tanácstalanságot, pesszimizmust és azt a zűrzavart, amelyet a társadalmi törvények szűntelen megsértése kelt a gondolkodó emberben. Az absztrakt formák mögött ilyen módon a kapitalizmusban — de csakis a kapitalizmus retrográd szakaszában — reális tartalom húzódhat meg, hiszen az értelemnek az értelmetlenséggel való felváltása, az ember és az emberi viszonyok eltorzítása a modern kapitalizmus reális következménye.

De vajon kifejezhetnek-e a nyugaton divatos művészeti irányzatok mást is, mint társadalmi bomlást és zűrzavart? Kifejezhetik-e például a megismerő embernek a valósággal való szorosabb kapcsolatát, a valóság mélyebb megértését, sokrétűbb elsajátítását úgy, ahogy a mikrofizika törvényei kifejezik ezt a folyamatot a newtoni fizika törvényeivel szemben? Úgy véljük, nem lehet ilyen párhuzamot vonni a tudomány és a művészetek között. A fizika azért változtatta meg a valóság tükrözésének formáit és eszközeit, mert a tudósok az anyagi világ új, eddig ismeretlen területeire hatoltak be. Kibővült tehát a fizikai visszatükrözés konkrét területe. A művészet területe azonban nem bővült, nem változott ilyen módon. A művészetek modellje továbbra is a valóság, az emberek társadalmi viszonyai, valamint az ember és a természet viszonya. E viszonyokban a szocializmus kialakulásával mély és forradalmi változások következtek be, de általános keretük, emberi voltuk, társadalmi jellegük nem változott. E viszonyokat a művészeteknek olyan eszközökkel kell tükrözniük, amelyek nem mondanak ellent az ábrázolt valóságnak, hanem belőle merítik a kifejezés formáit. A művészi megjelenítés formáinak tehát szükségszerűen reálisaknak kell lenniök, mert objektív, reális modellt tükröznek, s ez csak a valóságból fakadó és a valóság lényeges vonásait tükröző formákkal ábrázolható az értelem és az érzelmek számára hozzáférhető módon. Az irreális, absztrakt formáknak a művészi gondolatok és érzelmek közlési eszközeként való elfogadása magában foglalja az ábrázolt modell realitásának és törvényszerű rendjének tagadását is, hi-

Digitized by Google

szen az ilyen formák nem a valóságot vetítik az egyén által — a modell objektív belső rendje és törvényei szerint — megfogalmazott művészi képbe, hanem megfordítva; az egyén önkényes spekulációit vonatkoztatják a valóságra.

Egyesek azt hangoztatják, hogy az absztrakció azért alkalmas a szocialista valóság kifejezésére is, mert módot nyújt az ún. szabad asszociációra, amikor a művész által felvillantott megfogalmazatlan, vagy ködösen megfogalmazott gondolat változatos érzelmeket és egész gondolatsort indít meg a műalkotás élvezőjében, rábízva, hogy maga értelmezze az ábrázolni szándékolt valóságot, saját ízlése szerint rakja helyére annak elemeit. Ez a felfogás lemond a művészet alapvető feladatáról. A „szabad asszociációra" való hivatkozás tulajdonképpen feleslegessé teszi a művészetet. Hiszen ilyen meghatározhatatlan érzelmi és gondolatsor elindításához nincs szükség művészre, ezt előidézheti egy szikladarab, egy cseppkő, vagy egy felhő szeszélyes vonalainak szemlélete is. A művész és a művészet feladata nem az, hogy bármilyen meghatározhatatlan és szubjektíven variálható érzelmeket és gondolatokat keltsen, hanem az, hogy az ember gondolatait a valóság lényeges sajátosságai felé terelje, reális érzelmeket ébresszen, olyan gondolatsorokat indítson el, amelyek megkönnyítik az ember tájékozódását, eligazodását a valóság objektív viszonyai között.

A szocialista realizmus tehát elutasítja a formalizmus és az absztrakció minden válfaját, mert ezek teljesen idegenek az igazi művészet tartalmától és céljaitól. E törekvések a burzsoá társadalmi rend hanyatlásának termékei és a szocializmusban, ahol az alkotó emberi törekvés új értelmet nyer, nincs talaja semminek, ami eltorzítja és meghamisítja a valóság reális képét.

A vitában az absztrakt művészet egyik-másik híve összehasonlította a művészet különböző ágait és azt fejtegette, hogy a szocializmusban is vannak olyan művészeti ágak, amelyekben megengedhetőnek tartják az absztrakciót, más művészetekben viszont a burzsoá ideológia hatásának tartják és elvetik. Az „Új Írás" augusztusi számában megjelent cikk például azzal érvel, hogy képzőművészetünk modernsége félévszázaddal elmarad zeneművészetünk korszerűségétől, s az elmaradás oka az, hogy olyan ábrázolási eszközöket, amelyek teljesen szalonképesek a zenében, elvetünk és dekadensnek ítélünk a festészetben vagy a szobrászatban. Ez a „kiúttalan konzervatívizmus" csak úgy szüntethető meg, ha a képzőművészet említett ágaiban is elfogadjuk azokat a modern formai megoldásokat, amelyeknek megfelelőit Bartók és követői alkalmazták a zenében.

Az ilyen felszínes párhuzam megint csak a művészet lénye-

Digitized by Google

gét, valóságkapcsolatát téveszti szem elől. Minden művészeti ágnak megvannak a maga valóságból fakadó, speciális tükrözési törvényszerűségei, s ezek nem cserélhetők fel egymással. A zene törvényei nem alkalmazhatók a festészetre és szobrászatra, vagy megfordítva. A festészet és a szobrászat tárgya a valóság vizuális képe, a tartalom közlésére szolgáló eszközei pedig valóságos és csak a látás érzékszervével közvetített formák lehetnek. A zenének is a valóság a tárgya, de a zene más eszközökkel, hanghatásokkal kelt bennünk valósághű gondolatokat, a hallás érzékszervén keresztül. A látás és a hallás között az elvontság fokát illetően jelentős különbség van. A hallás az ember legelvontabb érzékszerve, itt a legáttételesebb az ember és a valóság kapcsolata. Ezt az elvontságot a zene csak tovább növeli, hiszen a zenében megszólaló hangok, akkordok, hanghatások a valóságban ilyen formában nem fordulnak elő. A zene azért használhat reális érzelmek közlésére a valóságban tulajdonképpen nem létező hanghatásokat, mert a hang más jellegű tulajdonsága a valóságnak, mint az alak vagy a forma. Az alak és a forma, a tárgy állandó, minőséget meghatározó tulajdonsága, amely nem pótolható geometriai vagy amorf vonalakkal és idomokkal. A hangzás meghatározott állapota ezzel szemben nem állandó, nem minőségi jellemzője a tárgynak, hanem csak esetleges állapota. (Lásd erről Dimitrijeva cikkét, „Iszkusztvo" 1960. 7. sz.). A társadalom sok évezredes fejlődése során a hanghatásokból fakadó asszociációk sokkal szabadabban alakul, mint a vizuális hatások asszociációja. A zene elvontságát tehát nem alkalmazhatjuk a más objektív hatásokra alapuló festészetben vagy szobrászatban, ha nem akarunk összeütközésbe kerülni az adott művészet sajátosságaival. A dialektikus materializmus alaptétele, hogy a meghatározott feltételek között meglevő sajátosságokat vagy törvényeket nem lehet más, eltérő feltételek között lezajló jelenségekre vonatkoztatni. A biológia törvényei nem alkalmazhatók a társadalmi jelenségekre vagy megfordítva. A zene ábrázolási eszközei sem vonatkozhatnak a festészetre, a szobrászatra vagy más művészeti ágra.

A vitákban az esztétikai ábrázolás sajátosságainak még egy félreértésével találkoztunk. Az „Új Írás" már említett cikke az absztrakt ábrázolási mód védelmében szóvá teszi, hogy a díszítőművészetekben — például az ötvösművészetben és az iparművészet különböző ágaiban — általánosan elfogadott az absztrakt formák alkalmazása. Ebből is azt a következtetést vonja le, hogy indokolatlanul utasítják el ezeket a festészetben és a szobrászatban.

Ez is két különböző művészeti ág sajátosságainak összeté-

Digitized by Google

vesztése. A díszítő és iparművészetek feladata nem a valóság megismerési célból történő ábrázolása, hanem olyan környezet teremtése, amely összhangban van az ember szépérzékével, kellemes pszichológiai hatásokat kelt a mindennapi tevékenység során. A díszítő művészet hatása tehát túlnyomórészt érzelmi és jóval elvontabb, mert csak a környezet pszichológiailag kellemes vagy kellemetlen hatását szabályozza. Természetesen a festészetnek és a szobrászatnak is van ilyen hatása, de az általa keltett benyomások közül nem a környezetformáló elemek a döntők, hanem a valóság viszonyainak, igazságainak művészi erővel való tükrözése és az ezzel elért gondolati és érzelmi hatás.

Az „Új Írás" januári számában a Németh Lajos cikkére írt egyik válaszban azt olvashatjuk, hogy az absztrakt formalizmus azért indokolt a díszítő művészetben a szobrászattal és a festészettel szemben, mert az iparművészeti tárgy a személyes ízléshez kapcsolódik, az egyén dönti el, hogy megveszi és használja-e a dísztárgyat; a képnek és szobornak ezzel szemben a közösségi ízlést kell figyelembe vennie. Úgy véljük, nem ez az alapvető indok, hanem az, hogy nem lehet a díszítő művészet sajátosságait változtatás nélkül alkalmazni egy más jellegű, más tárgyú és feladatú művészeti ágra.

Sok művészünk szóvá teszi, hogy az elmélyültebb ábrázolás törvényszerűen velejár a nagyobb elvontsággal, amit a közönség gyakran elutasít, mert nem ért meg; a kulturális színvonal további emelkedésével azonban az ilyen alkotások is érthetővé és elfogadhatóvá válnak. Természetesen a művészetek minden formájában indokolt az elvontság bizonyos foka. Az absztrakció tárgyalt értelmezése azonban nem a felszíni, a véletlen és esetleges oldalaktól való elvonatkoztatást jelenti, a lényeg erőteljesebb kihangsúlyozása érdekében, hanem a művészet tárgyától és az alkotásban ábrázolt tárgy minőségi jegyeitől, lényegétől való elvonatkoztatást.

Nem lehet elfogadni azt a teljesen felszínes analógiát sem, amely arra hivatkozik, hogy az elmúlt korszakok nagy művészei is gyakran értetlenségbe ütköztek kortársaiknál, s ugyanilyen értetlenség fogadja ma is a művészt, ha új módon, elvontan fejezi ki gondolatait. A szocializmust megelőző társadalmakban a tudatosság szintje messze elmarad a mi társadalmunk tudatosságától. A múltban bizonyos mértékig törvényszerű volt, hogy a konvenciókat félredobó, a szokatlan és új gondolatokat kimondó, új módon ábrázoló művésszel jelentős tömegek kerültek szembe. Emellett ezekben a korokban az alkotások értékét korántsem olyan hiteles mércén mérték le, mint a mi társadalmunkban. A műalkotások csak egy szűk réteg számára voltak hozzáférhetők;

Digitized by Google

ennek a rétegnek a kulturáltsága egyoldalú volt, és ítéletét véletlen indítékok, gyakran a sznobizmus torz mértékei határozták meg. A szocialista kulturális forradalom azonban a művészi alkotómunka eredményeit olyan tömegek számára tette hozzáférhetővé, amelyeknek ítéletét nem a pillanatnyi szeszély vagy a megkövesedett konvenció szabályozza, hanem reálisan és többnyire tudatosan felmért társadalmi helyzetük. Ennek a közönségnek a hangjára érdemesebb hallgatni és a mi társadalmunkban egyre kevésbé kell a közérthetőség kedvéért engedményt tenni az alkotás művészi színvonalának rovására.

A művészeti absztrakció és a formalizmus tehát idegen járhatatlan utat jelent a szocializmusban, elsősorban azért, mert eltorzítja, hazuggá teszi a kifejezni kívánt tartalmat. Rendszerint azok a művészek nyúlnak ilyen eszközökhöz, akik nem értik világosan a társadalmunkban lezajló folyamatok lényegét, és egyéni elképzeléseiket, hamis életérzésüket az absztrakció ködfátylába burkolják, mondanivalójuk bizonytalanságát pedig újszerűnek ható, néha meghökkentő formákkal akarják elleplezni. Sajnos, műkritikánk ritkán mutat rá a dolognak erre az oldalára. A nemrég bemutatott „Mélyvíz" c. színdarabot például a közönség is és a lapokban megjelenő kritikák is elutasították, de a kritikák általában csak a mondanivaló ábrázolásának elvontságát, kúszáltságát, túlzottan áttételes formalizmusát tették szóvá. Pedig a színdarab lényeges hibája tartalmi hiba: az, hogy alapjában hamis, zavaros mondanivalót ábrázol homályosan, elvont eszközökkel. A formalista, absztrakt műalkotásoknál a mi körülményeink között mindig a mondanivalóval, az élmény hitelességével van baj, és a kritikának elsősorban erre kell rámutatnia.

Mindent összevetve: megállapíthatjuk, hogy fejlődésünk jelenlegi szakaszán valóban lényeges és előtérben álló feladat a szocialista művészetek vonzóerejének, hatékonyságának a növelése. Ennek érdekében művészeinknek bátran kell új megoldásokhoz, új formai kompozícióhoz nyúlniuk. Általában is többet kell foglalkoznunk a tartalom mellett a formának és az ábrázolás színvonalának kérdéseivel. Az új formáknak és az ábrázolás nagyobb hatékonyságának keresése során azonban egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szocialista művészet, mint a valóság ábrázolásának speciális eszköze, a valóságból kell hogy merítse nemcsak mondanivalóját, de a mondanivaló kifejezésének eszközeit is. E követelmény áthágása nem növeli, hanem csökkenti a művészet hatóerejét. A szocialista művészetnek nem a mai kapitalizmus dekadenciájában kell keresnie a szocialista valóságot teljesebben kifejező új formákat, hanem a művészet valóságában. Ebből kell kinőniök azoknak az eszközöknek, amelyek mind tökéletesebben

Digitized by Google

letesebbé teszik formai szempontból is a szocialista társadalom művészetét.

* * *

Hogy művészeti életünk lépést tartson társadalmunk politikai és gazdasági fejlődésével, ahhoz fontos feladat az alkotó viták és véleménycserék számának és színvonalának emelése. A viták segítségével tovább kell fejlesztenünk művészeti közéletünk demokratizmusát, hiszen a szocialista realizmus esztétikájának ma még kidolgozatlan kérdései csak a művészek alkotó munkájából fakadó elméleti tevékenység során tárhatók fel. Ebben a munkában művészeinknek is részt kell venniök közéleti, kultúrpolitikai tevékenységükkel. A szocialista művész fontos jellemzője, hogy alkotó tevékenysége mellett — illetve éppen ezzel — kultúrpolitikus is. Kultúrpolitikus, a dolog természetéből, lényegéből fakadóan, mert művészi alkotómunkáját tudatosan fejti ki, és ennek a tudatosságnak nemcsak a kultúrpolitikai elvek elfogadásában kell megnyilvánulnia, hanem abban is, hogy részt vesz ezeknek az elveknek szüntelen fejlesztésében és gazdagításában.

Korántsem állítjuk azt, hogy a kultúrpolitikának és a művészeteknek ez az eszményi összhangja nálunk már megvalósult. Az összhang javításában jelentős feladata van kultúrpolitikánknak is, de jelentős feladatuk van a művészeknek is. A művészeknek sokkal aktívabban és tudatosabban kell részt venniük általában is a közéletben és különösen a művészeti közéletben, hogy ezzel segítsék a kulturális politika további fejlődését. A kultúrpolitikának pedig — az általános elvi irányításon túlmenően — jobban közre kell működnie a szocialista esztétika fontos törvényeinek feltárásában. E két tényező együtt egészséges irányban fejleszti a művészeti közélet demokratizmusát.

Ma nálunk még gyakran előfordul, hogy egyes művészeink a demokratizmus szélesítésén tulajdonképpen valamiféle anarchikus önkény igazolását értik. Az ilyen álláspont szembekerül a marxizmus filozófiájának talán legmélyebb tanításával, a szabadság fogalmának tudományos értelmezésével. A marxizmus—leninizmus azt tanítja, hogy a szabadság nem a szubjektív önkénnyel, hanem a felismert szükségszerűséggel azonos. Az ember nem akkor szabad igazán, ha azt teszi, ami éppen eszébe jut, hanem akkor, ha megismeri a természet és a társadalom törvényszerűségeit, elsajátítja ezeket, és tevékenységében, mindennapi életében alkalmazkodik hozzájuk. A valóság objektív törvényeinek megsértése károsan hat vissza az emberre, elviselhetetlen környezetet teremt számára, felismerésük és figyelembe vételük viszont felszabadít, mert lehetővé teszi, hogy az ember tudatosan és számára előnyös módon alakítsa környezetét. A művészetek fejlődése is objektív

Digitized by Google

társadalmi törvények által determinált folyamat. Ezért a művészeti szabadság, a művészeti demokrácia sem lehet valamiféle önkény igazolása. A demokrácia egyetlen lehetséges tartalma a művészetek területén is az, hogy minden lehetőséget meg kell adni a szocializmus érdekében kifejtett tevékenységnek, tehát a felismert társadalmi törvényekkel összhangban levő alkotómunkának és cselekvésnek.

Ez azt jelenti, hogy a demokrácia szélesítésének nálunk határozott elviséggel kell párosulnia. Az önkényesség, a régen lejáratott és a valóságot eltorzító formák propagálása ellentmond a valóság törvényeinek, a művészet lényegének, és így nem haladást eredményez, hanem zűrzavart okoz.

Hozzá kell tennünk, hogy hazánkban a művészi alkotómunkát az általános etikai törvényeken kívül semmi sem korlátozza. A művész bármit alkothat, ami nem ütközik népköztársaságunk törvényeibe vagy a jó ízlés normáiba. Természetes dolog azonban az is, hogy államunk a nép által rábízott anyagi eszközökből azokat a művészeket támogatja, akik a szocialista fejlődés irányában tevékenykednek és, akiknek alkotómunkája a szocialista tudat kialakulását segíti. Ez természetes, és ennek ellenkezője az állam részéről nagy társadalmi céljainkkal, népünkkel és népünk fejlődésével szembeni felelőtlenség volna.

Senkit sem büntetnek meg azért, ha absztrakt festményt fest, vagy szürrealista költeményben fejezi ki gondolatait. Nem vagyunk ellene még annak sem, hogy az absztrakt művész esetleg kiállítsa képeit. De tegye ezt saját költségén, ne pedig az állam pénzén. Ez a pénz azoknak a művészeknek a támogatására kell, akik megértve nagy társadalmi céljainkat, azon munkálkodnak, hogy a célok minél előbb megvalósuljanak. Ők ahhoz a közönséghez szólnak, amelynek körében a szocialista kulturális forradalom eredményeképpen évről évre nő a művészet kedvelőinek és értőinek száma, azoké, akik szeretettel és elismeréssel fogadnak be minden szépet és értékeset, mindent, ami mond valami jelentőset számukra életükről, a körülöttünk és bennünk lezajló nagy folyamatok lényegéből.

Az előttünk álló feladatok megvalósításának elengedhetetlen feltétele, hogy az utóbbi években kialkult őszinte légkör megmaradjon és továbbfejlődjön művészeti közéletünkben. Művészeink egyre határozottabban érzik, hogy népünk bizalommal viseltetik irántuk, számít alkotómunkájukra és hisz abban, hogy ez az alkotómunka hatékonyan segíti majd a szocializmus építésének meggyorsítását. Ehhez azonban az szükséges, hogy energiájukat valóban korunk nagy művészeti problémáinak megoldására, a szocialista művészet erejének, hatékonyságának növelésére fordítsák.

Digitized by Google

A gyarmati rendszer szétesésének néhány gazdasági következménye

Írta: SIMAI MIHÁLY

A gyarmati rendszer teljes felbomlása végéhez közeledik, s romjain fiatal független államok keletkeznek.

Egyes gyarmati és félgyarmati országokban: Kínában, Észak-Vietnamban, Észak-Koreában a proletariátus marxista—leninista pártjának vezetésével, az imperialisták és belső támaszaik ellen vívott véres, néhol több évtizedes harc eredményeképpen, teljes győzelmet aratott az antiimperialista és antifeudális forradalom. Ezekben az országokban nemcsak a politikai, hanem a gazdasági függetlenséget is kivívták. Felszámolták az imperialisták és belső támaszaik gazdasági hatalmának alapjait, szétzúzták a régi, korrupt államgépezetet, államosították a nagy imperialista monopóliumok vállalatait, pénzintézeteit, a földet azok kezébe adták, akik megművelik, s gyorsan haladnak előre a szocialista fejlődés útján.

A volt gyarmati országok másik csoportja és többsége nemzeti burzsoáziája vezetésével érte el a függetlenség különböző fokát. E fiatal független államok — állapítja meg az SZKP új programja — „nem tartoznak sem az imperialista államok, sem a szocialista államok rendszerébe. Túlnyomó többségük azonban még nem szakadt ki a kapitalista világgazdaságból, jóllehet különleges helyet foglal el benne. Ez még mindig kapitalista monopóliumok által kizsákmányolt része a világnak."[1]

Az említett országok ez utóbbi csoportjában is a gyarmati viszonyok felszámolása, az új független államok megszületése új helyzetet teremtett az ott működő imperialista monopóliumok számára is. A politikai fennhatóság elvesztésével a gyarmattartók számos fontos gazdasági pozíciójukat is elvesztették, így, a föld tulajdonjogán alapuló, gyakorlatilag ingyenes, jelentős, sokszor 100—150 évre szóló koncessziókat. Kicsúsztak kezükből az adók, az állami költségvetésből származó jövedelem is, melyet bármikor felhasználhattak saját érdekükben, nemegyszer például arra is, hogy a gyarmati háború költségeit azzal a néppel fizettessék meg,

[1] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 393. oldal.

Digitized by Google

amely ellen folyt a harc. Elvesztették ellenőrzésüket a profitok, valamint a tőke átutalását szabályozó valuta- és kereskedelempolitika felett is. Megszűntek vagy jelentősen csökkentek ellenőrzési lehetőségeik a volt gyarmati országok vasutai, kikötői, távközlő berendezései felett.

Az imperialista kizsákmányolás legfőbb területeinek, a gyarmati tőkekivitelnek, a külkereskedelemnek, a pénzügyi és valutáris kizsákmányolás eszközeinek konkrét elemezése azonban azt mutatja, hogy a végbement, gazdasági szempontból is nagy jelentőségű politikai változások ellenére, a kolonializmus — új formában és új módszerekhez is folyamodva — tovább él. Neokolonializmusukkal az imperialista hatalmak egyes területeken még növelik is gazdasági behatolásukat, s arra törekszenek, hogy újra érvényesítsék befolyásukat.[2] Egyidejűleg kiélesedett a harc az imperialisták között a befolyásolt területekért. A régi gyarmatosítók helyét számos országban az új módszereket alkalmazó erősebb versenytárs, elsősorban az Egyesült Államok foglalja el. Részt követel magának a Nyugat-Németországban ismét hatalomhoz jutott német imperializmus is, de a kollektív gyarmatosítás révén is növelni törekszenek befolyásukat az imperialisták.

A volt gyarmati és függő országokban azonban ma már megvan a lehetősége annak, hogy következetesebbé váljék a harc a teljes gazdasági és politikai függetlenség kivívásáért is. Példa erre nemcsak Kuba, hanem Guinea, Indonézia, az Egyesült Arab Köztársaság stb. S a gyarmati rendszer széthullását feltartóztathatatlanul a gyarmati kizsákmányolás teljes felszámolása követi.

* * *

A gazdaságilag gyengén fejlett volt gyarmatvilág az imperialista monopóliumok kulcsfontosságú tőkebefektetési területe. A nemzetközi statisztikai adatok szerint az első világháború előtt az összes külföldön befektetett tőkének több mint fele a gazdaságilag gyengén fejlett területeken, a gyarmati vagy függő országokban összpontosult. Ez az arány napjainkig alig változott.

A Világbank az ENSZ és az OEEC által közzétett statisztikai adatok szerint 1960 végén az összes külföldi tőkebefektetések 54 százaléka összpontosult a gazdaságilag gyengén fejlett országokban. 1913—14-ben az angol monopoltársaságok befektetett tőkéjének 76 százaléka, 1960 végén 68 százaléka volt gyengén fejlett területeken. Ugyanezen években az amerikai társaságok külföldi tőkebefektetéseiből 60, illetve 44 százalék jutott az elmaradott te-

[2] Lásd folyóiratunk „Mi a neo-kolonializmus" c. konzultációját 1961. 1. szám, 62. oldal, és Avar János „Változások az elmaradott országok nyugati segélyezésében" c. cikkét, 1961. 8–9. szám, 67. oldal.

Digitized by Google

rületekre. A befektetett tőkének az elmaradott országokra eső részaránya itt csökkenést mutat ugyan, de egyrészt ez nem jelentős, másrészt a befektetések összege mind Anglia, mind az Egyesült Államok esetében erősen növekedett. A többi vezető tőkés országra nézve nem állnak rendelkezésünkre összehasonlító adatok, csupán 1960-ra vonatkozóan. Ezek szerint Franciaország külföldi tőkebefektetéseiben a gyengén fejlett területek aránya — 87 százalék, Belgiumé 80 százalék, Nyugat-Németországé 65 százalék. A gyarmati rendszer szétesésének folyamata tehát az imperialista hatalmak szempontjából igen jelentős változásokat okozott. Különösen, ha figyelembe vesszük azt is, hogy e tőkebefektetések zöme a hatalmas hasznot hozó nyersanyagtermelésben összpontosult, amely nemegyszer 100 százalékban fedezte a vezető imperialista hatalmak szükségletét a legtöbb fontos stratégiai nyersanyagban.

A politikai függetlenség kivívása ezekben az országokban már önmagában is súlyos csapást mért az ott működő imperialista társaságokra. Természetes, hogy ezek a hatalmak látták e folyamat veszélyeit, s a függetlenség „elismerésének" feltételeként olyan kikötéseket igyekeztek az új országokra kényszeríteni, amelyek továbbra is kiváltságos helyzetet biztosítottak volna a külföldi tőkének: például a külföldi tulajdon korlátlan szabadságának elismerése. Igyekeztek elismertetni az új kormányokkal a gyarmati adminisztrációk régi „tartozásait" stb. Az új országok kormányainak többsége, ha kezdetben részben el is fogadta, később egyre inkább elutasította e feltételeket.[3]

Számos volt gyarmati országban konkrét intézkedéseket is tettek a külföldi tőke tevékenységének korlátozására. Ezek közül a legradikálisabb *a külföldi tulajdon államosítása, vagy a külföldi társaságok kényszerítése arra, hogy vállalataikat adják el helyi tőkéseknek.* A második világháború után jelentősebb államosítás történt Kubában, Guineában, az Egyesült Arab Köztársaságban. Államosításokat hajtott végre India, Burma, Bolívia, Irán és Guatemala kormánya is. Ennek következtében különösen Kubában, Guineában és Indonéziában érték jelentős veszteségek az imperialista hatalmakat. Iránban és Guatemalában azonban az imperialista hatalmak az államosítást végrehajtó kormányok megdöntésével alaposan enyhítették veszteségeiket.

Az államosítás köre, formái, módszerei az egyes országokban különbözőek voltak. Gyakran csak az egyik imperialista hatalom monopoltársaságainak tulajdonában levő vállalatokat érintették

[3] A gyarmattartók számos esetben kénytelenek voltak meghátrálni. Anglia például kénytelen volt beleegyezni, hogy 1953-ban India és Burma kormánya törölje a gyarmati adminisztráció tartozásait, 1956-ban Indonézia törölte Hollandiával szembeni adósságait stb.

Digitized by Google

(például Indonéziában a holland vállalatokat), csak egy területre terjedtek ki (így Bolíviában az ónbányákra, Argentínában a vasutakra, Burmában a közlekedés és a kereskedelem egy részére). Az esetek többségében az imperialista monopóliumok a gazdasági bojkottól a nyílt agresszióig szinte minden eszközzel harcoltak a nacionalizálás ellen. (Elég, ha csak utalunk Iránra, Guatemalára, vagy az Egyiptom elleni angol—francia agresszióra.) Még akkor is élesen felléptek az ilyen intézkedések ellen, ha az érintett kormányok teljes kártérítés megfizetésére kötelezték magukat. Nyilvánvaló, hogy a hatalmas profit mellett az államosított vállalat könyv szerinti értéke eltörpül.

Az államosításnál kevésbé radikálisak, de az államosítást kísérő, azt kiegészítő rendelkezések *a külföldi tőke tevékenységét korlátozó és szabályozó eszközök.* Ilyen például a külföldi tőke tevékenységének kizárása valamelyik ipari vagy gazdasági ágból. Indiában például kizárólagos állami tulajdon a haditermelés, a nehézipar számos ága, a légiforgalom stb., Indonéziában a közművek, a távközlés, az elektromosenergia-termelés, Brazíliában és Argentínában hosszú ideig ide tartozott az olajkitermelés stb.

Egy másik, a külföldi tőke tevékenységét korlátozó intézkedés a *profit nagyságának szabályozása,* és az úgynevezett *profitrészesedés.*

Korábban a külföldi monopóliumok rendszerint ingyen kaptak koncessziókat. Bért ritkán, legtöbb esetben csak formailag fizettek. Néha bizonyos jelentéktelen adót is kiróttak rájuk, de ez általában csak jelképes volt. A második világháború után a volt gyarmati országok népei aktívan felléptek jogaik védelméért. Szinte minden volt gyarmati országban a külföldi monopóliumok privilegizált helyzetének felszámolását követelték. Az imperialista hatalmak kénytelenek voltak engedményeket tenni. A legnagyobb engedményekre e tekintetben az angol és amerikai olajtársaságok kényszerültek, amelyek kénytelenek voltak hasznosrészesedést adni az olajtermelő országoknak. 1950-től 1958-ig a közelkeleti olaj termelése 2,5-szeresére nőtt, ugyanakkor az adók és bérletek összege, amelyet az ott működő monopóliumok fizettek a helyi vezető rétegeknek, kormányoknak, több mint hétszeresére, 188 millió dollárról 1269 millió dollárra emelkedett. Az utóbbi években, felhasználva az olajforrásokért folyó elkeseredett imperialista harcot, Szaud-Arábia, Irán, Egyiptom és Kuwait új engedményeket harcolt ki, főleg az újonnan jelentkező olasz és japán monopoltársaságoktól, de más olajtársaságokkal is kötöttek hasonló jellegű megállapodásokat. A versenytársaktól kicsikart engedmények elkerülhetetlenül kihatnak a többi olajtársaság kapcsolataira és tevékenységére is. 1958 nyarán például a Rockefeller-csoporthoz tartozó egyik olajtársaság kényszerült Iránban új ha-

Digitized by Google

szonrészesedési engedményre, ahhoz hasonlóra, amit az 1957-es olasz—iráni megállapodás tartalmazott.

Egyes országokban azt is szabályozzák, hogy a külföldi tulajdonban levő társaság milyen százalékban köteles helyi munkaerőt foglalkoztatni; ennek mértéke néhol az összes foglalkoztatottak 90—95 százalékát is eléri. Az is előfordult, hogy törvényeket hoztak a külföldi vállalatoknál és ültetvényeken foglalkoztatottak munkakörülményeinek védelmére.

Mindezek az intézkedések, valamint a szocialista országok által nyújtott aktív támogatás, *kétségkívül gyengítették a külföldi tőke pozícióit, s számottevő eredmények az adott országok teljes függetlenségének megteremtéséért folytatott harcban.* Jelentőségük azon is lemérhető, hogy például a harmincas években a külföldi tőkebefektetések hazautalt profitjai Indonézia exportbevételeinek 24—25 százalékát, az ötvenes évek végére pedig már csak 7 százalékát vitték el. Indiában 10-ről 4 százalékra, Irakban 42-ről 30 százalékra csökkent ez az arány.[4]

Az említett intézkedések hatását azonban nem szabad túlbecsülni. Először is a gyarmati rendszer még nem szűnt meg teljesen, s a még megmaradt gyarmatokon, az imperialista hatalmak lényegében a régi módszereket alkalmazhatják.

Másodszor: az egyes gyengén fejlett országokban gyakran nagyon is eltérő a külföldi tőkebefektetésekhez való viszony. Számos országban (például a Fülöp-szigeteken, Dél-Koreában, Dél-Vietnamban, Törökországban, Iránban és számos kisebb latin-amerikai országban) a külföldi tőke továbbra is szinte változatlan előjogokat és kiváltságokat élvez, amelyek gyakorlatilag sem a tőke, sem pedig a profitok hazautalását, a haszon nagyságát stb. nem korlátozzák. A külföldi tőke jelentős adókedvezményeket, több évre szóló adómentességet, az államosításokkal szembeni biztosítékot kap, szabadsága tehát alig különbözik a régebbi időkétől. Sokszor még ott is ellentmondásos a külföldi tőkéhez való viszony, ahol kisebb vagy nagyobb mértékű korlátozó intézkedéseket vezettek be. Ezek az országok a tőkés világgazdaság keretein belül fejlődnek, s a bennük végbement társadalmi-gazdasági átalakulás csak részleges, a gazdasági fejlődés eszközeinek elégtelensége tehát állandó problémát okoz nekik. Szükségük van a modern technika elsajátítására, szakemberekre, új gépekre és berendezésekre. Ezért eléggé elterjedt az a törekvésük, hogy külföldi tőkét vonjanak be gazdaságuk fejlesztésébe. Ehhez viszont biztosítékokat kell nyújtaniok az államosítás ellen, adó-, vám- és egyéb kedvezmé-

[4] Az International Monetary Fund Balance of Payments Yearbooks és a Népszövetség adatai.

Digitized by Google

nyeket adnak meghatározott új gazdasági ágakba, mindenekelőtt a feldolgozó iparba irányuló külföldi tőkének.

A külföldi tőke tevékenységének korlátozására hozott intézkedéseket sem szabad túlértékelni. Még az is előfordult, hogy az imperialista társaságok — jelentős kártalanítási igényeiken túl — az államosítással szemben sem tanúsítottak különösebb ellenállást, mert érdekük fűződött a közlekedés és a közművek államosításához, állami pénzen történő modernizálásához, s a közszolgáltatások árának állami támogatásához.

A külföldi tőke tevékenységének megtiltása egy adott ágazatban szintén nagy jelentőségű lépés, de gyakran előfordul, hogy az illető ország gazdasága szempontjából jelentéktelen területről van szó, ugyanakkor gyakran még egy iparág kézben tartása is, különösen monokultúrás gazdaság esetén, ellenőrzést biztosít a külföldi tőkének az egész gazdaság felett. Nem vezethetnek nagy eredményre azok az intézkedések sem, amelyek megkövetelik, hogy a külföldi társaságok részvényeik meghatározott hányadát adják el helyi tőkéseknek, mert a részvények felének, sőt kisebb részének birtoklása is elegendő az adott vállalkozás ellenőrzésére, különösen akkor, ha a finanszírozás és értékesítés túlhaladja a helyi kereteket. Hiszen a külföldi tőkéseknek olyan fontos eszközeik vannak, mint például a szabadalmak, a hitel, a kereskedelmi kapcsolatok stb. Az említett intézkedés gyakran még segíti is a külföldi monopoltársaságokat azzal, hogy saját érdekeinek megfelelően tőkebefektetésekre mozgósítja a helyi tőkét is.

A helyi kormányok „haszonrészesedése", a külföldi vállalkozások hasznából szintén érzékeny veszteség az imperialista monopóliumok számára. Sok tapasztalat azonban azt bizonyítja, hogy a társaságok könyvelési csalás, vagy más hamis eszközök segítségével a kikötött haszonrészesedésnek csak egy részét (néha még a felét sem) fizetik meg a helyi kormánynak. Előfordul az is, hogy kipróbált hagyományos kiszolgálóikat, a komprádor-burzsoázia soraiból kikerült elemeket állítják vállalkozásaik élére, s gyakorlatilag lényegében tovább folytatják régebbi tevékenységüket. Ez persze bizonyos mértékig mégis az adott ország nagyburzsoáziájával kötött kompromisszum, s számos esetben a helyi nagytőke fő célja nem is terjed túl ezen, mert a külföldi társaságokat az országuk haladó erőivel szemben folytatott harcukban szövetségesüknek is tekintik.

Emellett a külföldi monopóliumok tőkekivitelükben gyakran új formákat, új módszereket is alkalmaznak, melyekre a korlátozások lényegében nem terjednek ki. Ilyen például az állami csatornákon, vagy nemzetközi szervezeteken (például a Világbankon) keresztül lebonyolított tőkeexport, melynek kockázatát az exportáló állam viseli, lebonyolítását az importáló állam garan-

Digitized by Google

tálja, hasznát pedig magántőkések vágják zsebre. Új módszer az is, hogy a volt gyarmati országokban több imperialista hatalom monopoltársaságai közös vállalkozást indítanak, s ebbe egyes esetekben bevonják a helyi tőkét is, bár alárendelt helyzetbe szorítva.

A gazdaságilag gyengén fejlett országok által a külföldi tőkével szemben hozott intézkedéseknek a hatása azon mérhető le legjobban, hogy milyen hasznot húznak továbbra is vállalkozásaikból a külföldi monopóliumok.

A vezető tőkés országok fizetési mérlegei, a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap, valamint az OEEC statisztikai osztályának adatai alapján végzett számítások szerint 1946—59 között az összes külföldi tőkebefektetésből eredő profitnak a hazautalt része 53,7 milliárd dollár volt. Ebből 35,1 milliárd (az összes hazautalt profit 65,4 százaléka) a gazdaságilag gyengén fejlett országokból, 18,6 milliárd pedig (az összes hazautalt profit 34,6 százaléka) a fejlett tőkés országokból származott. Ugyanakkor az összes külföldi tőkebefektetéseknek csak 46 százaléka összpontosult a fejlett tőkés országokban, 59 százalékuk a gazdaságilag gyengén fejlett országokban koncentrálódott. Ma a külföldi tőkebefektetések profitjának nagyobb százaléka származik a gyengén fejlett országokból, mint 1946-ban, 1950-ben, vagy 1955-ben, holott ezen országok részaránya a külföldi tőkebefektetésekben feltehetően alig változott.

Tehát egyrészt a gazdaságilag gyengén fejlett országokban továbbra is magasabb a profitráta, mint a fejlettebb országokban, másrészt pedig a profitráták közötti szakadék is növekvő tendenciát mutat. A gyarmati extraprofit továbbra is megvan, a gyarmati kizsákmányolás a gyakorlatban továbbra is él, a fent említett minden fontos változás ellenére is.

* * *

A gyarmatok imperialista kizsákmányolásának egy másik, a tőkekivitellel szorosan összefüggő eszköze a külkereskedelem.

A gyarmatokkal folytatott külkereskedelemnek több sajátos vonása volt. Ezek közül legfontosabb *a nem egyenértékű csere*. Lényege az, hogy az imperialista monopóliumok magas monopolárakon adják el a gyarmatoknak iparcikkeiket, s alacsony árakon vásárolnak tőlük élelmiszereket és nyersanyagokat. A gyarmattartó hatalmak monopoltársaságai — privilegizált helyzetük révén — még fokozni is tudták a csere egyenlőtlenségét. Egyrészt arra kényszerítették gyarmataikat, hogy áruikat olcsóbban adják el nekik, mint amennyiért más országnak eladhatták volna, másrészt arra bírták őket, hogy az „anyaországtól" vásároljanak meg minden behozandó árut, s többet fizessenek érte, mint a világpiaci

Digitized by Google

ár. Az ilyen csere hatalmas hasznot hajtott az imperialista és különösen a gyarmattartó országok monopóliumainak, amelyek ezzel a gyarmatok és a függő országok nemzeti jövedelmének egyre nagyobb részét szivattyúzták ki. Annál nagyobb volt az ilyen piaci kapcsolatok jelentősége az imperialista hatalmak szempontjából, minél nagyobb mértékben kapcsolódott külkereskedelmük a gyarmati és függő országokhoz. Angliában ez az arány hagyományosan 40—50 százalék, Franciaországban 25—30 százalék körül mozgott. A gyarmatokkal és más gazdaságilag gyengén fejlett függő országokkal folytatott külkereskedelem tette ki a világkereskedelemnek mintegy 37—38 százalékát.

A gyarmatokkal és a függő országokkal folytatott külkereskedelem másik sajátossága ennek *egyoldalú szerkezete* volt. Az imperializmusra jellemző nemzetközi munkamegosztás révén a gyarmati és függő országok a fejlett tőkés országok élelmiszer- és nyersanyagszállító függvényeivé váltak. Gazdaságuk többnyire egy-két nyersanyag vagy élelmiszer kivitelétől függött: Ceylon kivitelének 50 százalékát a tea, 27,1 százalékát a kaucsuk, Egyiptom exportjának 86,6 százalékát a gyapot, Chile kivitelének 66 százalékát a réz, 11 százalékát a nitrát stb. kivitele tette ki, még 1950-ben is.

A gyarmati és a függő országoknak — amellett, hogy az általuk felhasznált iparcikkek túlnyomó többsége behozatalból származott — a hazai élelmiszertermelés elsorvadása miatt gyakran még az élelmiszerek jelentős részét is importálniuk kellett. A külkereskedelmi kapcsolatok ilyen szerkezete következtében gazdaságuk nagymértékben függött az „anyaországétól", s rendkívüli mértékben érzékeny volt a világpiaci áringadozásokra. Ez viszont kiválóan megfelelt az imperialista hatalmak érdekeinek. Egy-egy gyarmat sokszor valóságos hitbizományává vált egy vagy néhány specializált monopoltársaságnak: ennek a kezében volt a kivitel és a behozatal, a közlekedés és a távközlés, a helyi elosztó és felvásárló kereskedelmi hálózat, s nemegyszer még saját hadserege és rendőrsége is volt. Ilyen hatalom volt például az Unilever a nyugat-afrikai angol gyarmatokon, a Dunlop Rubber a Malájföldön, az United Fruit Co. Közép-Amerikában, s természetesen a hatalmas olajtársaságok Iránban, Szaud-Arábiában stb.

A gyarmati rendszer szétesése jelentős mértékben érintette a tőkés világkereskedelem e területét. A külkereskedelmet befolyásoló általános jogszabályokat ma már nem az imperialisták kezében levő gyarmati adminisztrációk, hanem az adott ország állami szervei hozzák, s ez önmagában is jelentősen meggyengítette a gyarmattartó hatalmak régebbi pozícióit. A nyersanyagok exportja terén is meglazult monopolhelyzetük, s ez különösen a *stratégiailag fontos nyersanyagok* tekintetében sújtja érzékenyen az impe-

Digitized by Google

rialista hatalmakat. A fiatal és gyenge nemzeti ipar védelmére hozott vám- és kereskedelempolitikai intézkedések, valutáris korlátozások stb. pedig jelentős eszközök az imperialista monopóliumok egyéb gazdasági pozíciói elleni harcban. Hogy mennyire meggyengült a volt gyarmattartók helyzete a függetlenné vált országok külkereskedelmében, az kitűnik a következő adatokból.

A VOLT GYARAMATTARTÓK* SZÁZALÉKOS RÉSZESEDÉSE EGYES GAZDASÁGILAG GYENGÉN FEJLETT ORSZÁGOK KÜLKERESKEDELMÉBEN[5]

Ország	Import		Export	
	a második világháború előtti év	1959	a második világháború előtti év	1959
India	26	18	34	28
Burma	56	?	14	8
Ghana	?	?	63	31
Nigéria	52	43	67	51
Tunisz	74	69	56	51
Indonézia	18	5	22	6
Kongó (belga)	15	30	84	44

* A volt gyarmattartó hatalmak a következők: Indiában, Burmában, Ghanában és Nigériában **Anglia**, Tuniszban **Franciaország**, Indonéziában **Hollandia**, Kongóban pedig **Belgium**. Az USA részesedésének alakulása nem szerepel a kimutatásban.

Bizonyos mértékben megváltozott a gazdaságilag gyengén fejlett országok külkereskedelmének áruösszetétele. Ez egyelőre elsősorban a behozatal oldalán jelentkezik, a beruházási javak részarányának megnövekedésében. A gazdasági fejlődés szempontjából nagy jelentőségű beruházási javak aránya a 30-as és 50-es évek átlagát összehasonlítva, Brazília importjában 33,4 százalékról 42,6 százalékra, India importjában 16,2-ről 35-re, Indonézia importjában 12 százalékról 24 százalékra nőtt. A gazdaságilag gyengén fejlett országok iparosodásának fokozódásával összefüggésben valamelyest megnőtt a tőkés világ készáru-kiviteléből való részesedésük (1953—59 között 9,7 százalékról 11,3 százalékra), a feldolgozott fémipari cikkek (gépek, közlekedési eszközök, tartós fogyasztási cikkek) kiviteléből való részesedésük pedig az 1953-as 0,9 százalékról 1959-re mintegy 3 százalékkal emelkedett.[6]

[5] Economic Survey of Europe 1960.
The Statesman Yearbook 1949, 51. 1960.

[6] Az ENSZ statisztikai adatai alapján.

Digitized by Google

Ezeket a változásokat sem szabad azonban túlbecsülni. A volt gyarmattartók pozícióinak csökkenése kétségtelenül bizonyos lehetőséget adott az egykori gyarmatoknak arra, hogy előnyösebb kereskedelmi kapcsolatokat építsenek ki. Külkereskedelmi forgalmuk azonban továbbra is jórészt imperialista országokkal bonyolódik le, ezt pedig azok továbbra is fontos eszközként használják fel a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolására. Különösen a kivitel szerkezetében jut ez kifejezésre. A vezető tőkés országok az egymás közötti viszonylatban szabadkereskedelemről, a vámok csökkentéséről stb. beszélnek, de a gazdaságilag gyengén fejlett országokból származó készáru behozatala elől magas vámokkal, mennyiségi korlátozásokkal, speciális behozatali adókkal, egyes viszonylatokban alkalmazott túlzott szabvány-kikötésekkel és egészségügyi előírásokkal zárkóznak el. A különböző európai integrációs szervezetek e tekintetben tovább rontják a gazdaságilag gyengén fejlett országok pozícióit. Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottságának adatai szerint például a gazdaságilag gyengén fejlett országok kivitele a nyugat-európai tőkés országokba 70—75 százalékban nyersanyagokból áll. Az imperialista hatalmak azon igyekeznek, hogy kereskedelmi kapcsolataikban minden eszközzel konzerválják az imperializmusra jellemző nemzetközi munkamegosztást.

Igen nehéz összegszerűen kimutatni azt a hasznot, amelyet a vezető tőkés országok a gazdaságilag gyengén fejlett területekkel folytatott külkereskedelemből húznak, bizonyos tényezőkből azonban következtethetünk ennek alakulására. Egyik ilyen tényező a vezető tőkés országokban uralkodó átlagos haszon.[7] Nyilvánvaló, hogy a vezető tőkés országokban a külkereskedelemből eredő haszon nem kisebb az egyéb területek hasznánál; ez az „üzleti forgalomnak", adott esetben a külkereskedelmi forgalomnak minimálisan 9—10 százalékát teszi ki. 1938-ban (1959-es árakon számítva) mintegy 8—900 millió dollárt, 1959-ben pedig megközelítően 1,7—1,8 milliárd dollárt tett ki. tehát megkétszereződött.[8] Ehhez az összeghez azonban hozzá kell még számítani az egyenlőtlen cseréből, az iparcikkek árának emeléséből és a nyersanyagok árának csökkentéséből származó hasznot is.

1953 és 1960 között a nyersanyagok ára átlag 7 százalékkal csökkent, a késztermékek ára viszont 9 százalékkal növekedett. A világpiaci áraknak a gazdaságilag gyengén fejlett országok szempontjából kedvezőtlen alakulása következtében ezek az országok a fenti években 36 százalékkal növelték kivitelük volumenét, de

[7] Ez nem tévesztendő össze az átlagprofit-rátával. A néhány vezető tőkés ország főbb társaságainak üzleti forgalmára és nettó profitjára vonatkozó számítás természetesen csak a tendenciák megvilágítására alkalmas.

[8] International Trade 1959., Geneva, 1960.

Digitized by Google

az ebből eredő bevételük csak 27 százalékkal emelkedett, s csupán ennek következtében mintegy 2 milliárd dollárt vesztettek. Iparcikk-behozataluk volumene 38 százalékkal, értéke pedig mintegy 41 százalékkal nőtt a fenti időszakban, s ez további egymilliárd veszteséget okozott. 1931 és 1938 között az imperialista hatalmaknak a gyarmatokkal folytatott külkereskedelmi haszna (1959-es árakon számítva) összesen mintegy 10 milliárd dollárra tehető, 1950 és 1960 között pedig a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal folytatott külkereskedelemből származó összes nyeresége — szerény számítások szerint — mintegy 30—32 milliárd dollárt tett ki. Hozzáadva ezt a tőkekivitelből eredő jövedelmükhöz, 54—55 milliárd dollárt kapunk; ez nagyobb összeg, mint a gazdaságilag gyengén fejlett országokban levő összes külföldi vállalkozói tőkebefektetések értéke.

E számításokat burzsoá statisztikák alapján végeztük. Szovjet közgazdászok számításai szerint — mint ezt Hruscsov elvtárs az SZKP XXII. kongresszusán a párt programjáról tartott beszámolójában kiemelte — „az Egyesült Államok és más nyugati országok monopóliumai évente 20 milliárd dollárt sajtolnak ki az elmaradott országokból."[9] Ebben az összegben a tőkekivitelből, a külkereskedelemből (a nem egyenértékű cseréből is), a szállításokból, a távíró- és távközlő-berendezések használatából, a bankügyletekből stb. származó haszon egyaránt szerepel. Az imperialista hatalmak tehát a gyarmati rendszer szétesésének folyamata ellenére is igen nagy jövedelmet húznak a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából.

Az imperialista hatalmak eddigi *legjelentősebb anyagi veszteségüket* a volt gyarmati országok pénzügyei feletti ellenőrzés elvesztésével vagy jelentős gyengülésével szenvedték el. Ide tartozik az állami költségvetés (erről már volt szó), a központi és a többi bank, a biztosító társaságok, a valutarendszer ellenőrzése stb. Hogy mit jelentett ez a gyarmattartók számára, arra igen jó példa az angol imperializmus tevékenysége e területen. 1938 és 1946 között az indiai költségvetési kiadásoknak átlag 58 százalékát az angol uralommal kapcsolatos fizetések tették ki, ezek lényegében megszűntek, illetve igen kis hányadukra zsugorodtak össze.

Emellett az imperialisták elvesztették a pénzkibocsátásból eredő jövedelmüket is. A gyarmatokon régebben az imperialista hatalmak kezében levő valutaigazgatás bocsátott ki pénzt. Az angol gyarmatok például kötelesek voltak a kibocsátott valutát 100 százalékig lefedezni az Angol Bankban elhelyezett fontsterlinggel. Az Angol Bank ezzel jelentős eszközökhöz jutott, amelyeket az

[9] A kommunizmus építőinek kongresszusa, Kossuth, 1961. 252. oldal.

Digitized by Google

angol imperializmus a legkülönfélébb célokra használhatott fel. E jövedelmek lényegében megszűntek.

Számos országban a háború utáni években nacionalizálták a központi bankokat. Így függetlenségének kiharcolása után, 1948 júliusában, India nacionalizálta az ország több bankját, s ettől kezdve fokozatosan csökkent a külföldi bankok szerepe. Az 50-es évek második feléig az indiai bankműveleteknek mintegy 25 százaléka maradt a külföldi tőke kezében; ez viszonylag még jelentős pozíciókat biztosított a külföldi érdekeltségeknek a külkereskedelem finanszírozására és valutaműveletekre. Az elmúlt években azonban abszolút mértékben is csökkentek a külföldi bankok betétei és hitelműveletei a külkereskedelmi kapcsolatok területén is.

Indonéziában 1951-ben államosították a jávai bankot, s Indonézia Központi Bankjává alakították át. Ezenkívül jelentős lépéseket tettek a nemzeti bankrendszer fejlesztésére. A holland vállalatok államosítása után még inkább megnőtt a nemzeti tőke szerepe Indonézia pénzügyi életében. Egyiptomban 1957-ben, majd 1959-ben, az egyesülés után Szíriában is nacionalizálták az angol és francia bankokat, biztosító társaságokat és más pénzintézeteket.

A gazdaságilag gyengén fejlett országok önálló pénzrendszerének megteremtése, a központi bankok államosítása stb. ellenére a külföldi bankok továbbra is fontos szerepet játszanak ezen országok hiteléletében. Erejüket mindenekelőtt hatalmas pénzügyi forrásaik, s a nemzetközi tőkével való szoros kapcsolataik határozzák meg. Az új központi bankok, mivel forrásaik meglehetősen szűkösek, nemegyszer maguk is arra kényszerülnek, hogy külföldi pénzintézetekhez forduljanak. (Így néhány évvel ezelőtt Indonézia Állami Iparbankja külföldi kölcsöneinek fedezésére több vállalatot elzálogosított a holland Escompto Bankban.) Ez továbbra is jelentős haszonhoz juttatja ugyan az imperialistákat, de ma már sokkal kisebb méretű, mint régebben volt.

* * *

Az elmondottakból tisztán logikai meggondolások alapján is nyilvánvaló, hogy — az egyes helyeken elszenvedett súlyos veszteségek ellenére — a gyarmati rendszer szétesése eddig nem járhatott döntő következményekkel az imperialista hatalmak, az egykori és a mai gyarmattartó országok gazdaságára nézve.

Ez a tény fontos szerepet játszik a vezető imperialista hatalmak propagandájában, s a marxizmus elleni harcban. Különösen a mai reformisták és revizionisták aknázzák ki ezt. A tényeket és a marxizmust meghamisítva szépítgetni igyekeznek a mai imperializmust és a neokolonializmust.

Egyesek — mint például John Strachey, az angol munkás-

Digitized by Google

párt teoretikusa — ezzel kapcsolatban egészen odáig mennek, hogy megszűntnek nyilvánítják az imperializmust. Strachey, „A birodalom vége" című művében[10] például kijelenti, hogy a modern kapitalizmus valamiféle „demokratikus újjászületésen" ment át, s ennek következtében már nem törekszik gyarmati elnyomásra. Ezzel együtt — szerinte — az imperializmus is megszűnt. Ennek bizonyítására a szétzúzott eszmék lomtárából előveszi Kautsky nézeteit, s csaknem szóról szóra lemásolja mestere definícióját: „Imperializmuson — írja — azt a folyamatot értem, amellyel a népek vagy nemzetek meghódítanak és leigáznak más népeket és nemzeteket, s azután állandóan uralkodnak felettük — akár gyakorlatilag, akár jogilag." Lenin már 1916-ban, Kautsky nézeteivel kapcsolatban világosan megírta, hogy „... az imperializmusról szóló »általános« elmefuttatások, amelyek elfelejtik, vagy háttérbe szorítják a társadalmi-gazdasági alakulatok közti gyökeres különbségeket, elkerülhetetlenül üres közhelyekké vagy nagyzolássá válnak..."[11] Nyilvánvaló, hogy az imperializmus nem egy „meghatározott politika", melyet a finánctőke valamiféle okból előnyben részesít, hanem társadalmi-gazdasági alakulat, s az marad akkor is, ha a monopóliumok a gyarmati népek függetlenségi harcával szemben számos területen meghátrálni kénytelenek.

Strachey és az imperializmus más védelmezői olyan nézeteket tulajdonítanak a marxistáknak, hogy a „tőkés országok gazdaságát kizárólagosan a gyarmati népek kizsákmányolása hozta létre", s bármilyen mértékben emelkedett az elmúlt száz évben az életszínvonal az imperializmus fellegváraiban, ez kizárólag a gyarmati népek terhére történt. Ezért a gyarmati rendszer szétesésének elkerülhetetlenül a kapitalizmus összeomlására kellett volna vezetnie, s lám: most a leghatalmasabb kapitalista hatalmak önkéntesen vagy kényszerből megszabadultak birodalmuktól — mint Strachey írja — azok nélkül a katasztrófák nélkül, amelyeknek pedig Lenin szerint be kellett volna következniök. Olcsó hamisítvány ez! Lenin valóban rámutatott arra, hogy a fő tőkés országok burzsoáziája meggazdagszik a gyarmati elnyomás útján. Hangsúlyozta azt is, hogy a hatalmas méretű extraprofitból, amelyet a gyarmati és félgyarmati országok kizsákmányolásából szerzett, a burzsoázia megfizette a munkásosztály felső rétegeit. A gyarmati profitokat azonban soha nem tekintette a kapitalista országok nemzetgazdasága vagy nemzeti jövedelme *fő* forrásának. Lenin (és minden más marxista) számára mindig nyilvánvaló volt, hogy az egyes országok gazdagságának fő forrása a nemzeti jövedelemnek létrehozója a dolgozók, elsősorban a munkásosztály munkája.

[10] The End of Empire. London 1959.
[11] Lenin Művei 22. kötet, Szikra, 1951. 269. oldal.

Digitized by Google

Világos, hogy a gyarmati elnyomás jelentős szerepet játszott a vezető tőkés országok gazdasági fejlődésében, bár nem mindenütt azonos mértékben. A gyarmatok birtoklása ugyanis igen egyenlőtlenül oszlott meg a tőkés országok között. Egyes országok hatalmas gyarmatbirodalommal rendelkeztek és így egyes időszakokban nem *csak* saját munkásaik kizsákmányolásából teremtették meg gazdagságukat, hanem hatalmas mértékű gyarmataik kizsákmányolásából is.

De — mint láttuk — nincs is semmi alapja annak az állításnak, hogy ma már teljesen megszűnt az imperialista hatalmaknak a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal való kapcsolatokból szerzett haszna. Továbbra is jelentős ez, s e kapcsolatok továbbra is megőrizték a gyarmati időszakban kialakult számos hagyományos vonásukat, melyeknek alapja mindenekelőtt az, hogy az imperialista nemzetközi munkamegosztás még tovább is fennmaradt. A gyarmati rendszer szétesésének azonban kétségkívül voltak és vannak következményei a fejlett tőkés országok, és főleg a volt gyarmattartók gazdaságára.

Mindenekelőtt egyes volt gyarmatok, félgyarmatok (köztük Kína) végleg kiszakadtak az imperializmus érdekköréből, egyszer s mindenkorra megszüntették kizsákmányolt helyzetüket és ezzel az imperializmusnak minden ebből származó hasznát.

A gyarmatrendszer felbomlásának további következménye az, hogy a *volt gyarmattartó* országokban csökkent az összes profiton belül a gyengén fejlett területek kizsákmányolásából nyert profit aránya. (Bár abszolút összegét tekintve lényegében alig változott.) A volt gyarmattartók közül Angliára vonatkozóan végeztünk ezzel kapcsolatos számításokat, itt a gyarmati kizsákmányolásból nyert profit 1937-ben az összes profit 27,7 százalékára, 1957-ben pedig csupán 13,3 százalékára rúgott. Jellemző azonban, hogy az *Egyesült Államokban növekedett* a gazdaságilag gyengén fejlett területekről származó profit viszonylagos súlya: például 1929-ben az összes részvénytársasági profit 7 százalékát, 1957-ben pedig több mint 12 százalékát tette ki. Ez is világosan bizonyítja, hogy az amerikai imperializmus ma a világ legfőbb kizsákmányolója.

Megváltozott és jelentősen szűkült a gyarmattartó országokban azoknak a köre, akik a gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából közvetlenül húznak jövedelmet. A második világháború előtt a tőkekivitel jelentős része — egyes országokban csaknem a fele — kölcsönök formájában bonyolódott le; ennek fő forrása a tőkepiac, a külföldi kölcsönkötvények kibocsátása volt. Ebben az időben viszonylag sok kis- és középtőkés fektette tőkéjét ilyen, aránylag nagy kamatjövedelmet biztosító kötvényekbe. Ma viszont a tőkekivitel csaknem kizárólag a legnagyobb monopóliumok tevékenységére korlátozódik, s külföldi kölcsönök

Digitized by Google

kibocsátására alig kerül sor. (A második világháború előttihez képest a kölcsöntőke-kivitel aránya Anglia új tőkebefektetéseiben 45—50 százalékról 15—20 százalékra, az Egyesült Államok új tőkebefektetéseiben pedig 30—35 százalékról 8—10 százalékra csökkent, ugyanakkor ennek megfelelően megnőttek a monopóliumok közvetlen tőkebefektetései.) Azért is csökkent a gyarmati jövedelmekből közvetlen hasznot húzók köre, mert a gyarmattartó országokból lényegesen kevesebben kerültek magas jövedelmet nyújtó gyarmati állásokba.

Irodalmunkban nemegyszer találkozunk azzal a nézettel, hogy a fejlett tőkés országokban csökken a munkásarisztokrácia rétege, mert összezsugorodott a megfizetéséhez szükséges anyagi bázis. Ez az állítás nem megalapozott, a valóságban más a helyzet. Mint láttuk, az imperialista burzsoázia gyarmati jövedelmei, amelyek *részben* lehetővé tették számára azt, hogy „kitermelje" a munkásarisztokráciát, abszolút összegüket tekintve nem változtak lényegesen a második világháború előtti időszakhoz képest. Azt is figyelembe kell azonban venni, hogy a munkásarisztokrácia magasabb bérének nemcsak a gyarmati extraprofit, hanem az adott országban realizált monopolista extraprofit is fontos forrása. Ez pedig minden imperialista országban jelentősen megnőtt. E cikkben nem foglalkozhatunk a munkásarisztokrácia nagyságának alakulásával, csak annyit jegyzünk itt meg, hogy ezt sok más tényező is befolyásolja (a technikai fejlődés, új szakmák megjelenése stb.). A gazdaságilag gyengén fejlett országok kizsákmányolásából származó jövedelmek csökkenése azonban elkerülhetetlenül oda vezet majd, hogy az imperialista monopóliumok saját országuk munkásosztálya kizsákmányolásának növelésével igyekeznek ellensúlyozni a másutt (így a neokolonializmus időszakában fokozódó imperialista vetélkedés következtében) elszenvedett veszteségeiket. (Ez történt például a kongói események után Belgiumban.) Ez pedig az *egész* munkásosztály és így a munkásarisztokrácia helyzetére is kihat.

*

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy azok a volt gyarmati és függő országok, melyek megmaradtak a tőkés világgazdaság keretében, a politikai függetlenség kivívásával még nem érték el teljes függetlenségüket, tehát egyben a gazdasági függetlenségüket. De azzal, hogy felszabadultak a gyarmati iga alól, most már lehetővé vált, hogy az imperializmus gyökereit is kiirtsák.

Egyes országok — bár viszonylag rövid ideje fogtak hozzá az imperialista monopóliumok hadállásainak teljes felszámolásához — máris jelentős utat tettek meg a gazdasági önállóság megteremté-

Digitized by Google

sében. A gyarmati és függő országok nemzeti felszabadító harca imperialistaellenes és antifeudális forradalom, és Kuba példája azt mutatja, hogy csak a külföldi monopoltőke és belső szövetségesei ellen vívott könyörtelen harcban, az agrárreform és más időszerű társadalmi reformok végrehajtásával, s a szocialista országok támogatásával lehet teljesen megszüntetni az imperializmus befolyását, lerázni gazdasági igáját.

Azokban az országokban azonban, ahol nem a dolgozó nép, hanem kizárólag a nemzeti burzsoázia kezében van e forradalom vezetése, az imperialista monopóliumok pozíciói gyengültek ugyan, de továbbra is jelentősek maradtak.

Természetét tekintve a nemzeti burzsoázia kettős jellegű, kétarcú osztály. Egyrészt érdekelve van az antiimperialista és antifeudális forradalom fő feladatainak megoldásában, másrészt hajlandó megalkudni az imperializmussal és a belső reakcióval a dolgozó tömegek rovására is. Az imperialista monopóliumokat nemegyszer segítségnek, szövetségesnek tekinti abban a harcában, amelyet a fejlődés további menetének meghatározása kérdésében a leghaladóbb erőkkel szemben folytat. Gyakran éppen külföldi monopóliumok bevonásával igyekszik szilárdabbá tenni helyzetét, s arra számít, hogy ezek segítséget nyújtanak az égető gazdasági problémák megoldásában, az iparosításban, a gazdaság fejlesztésében. Ez a politika azonban végső fokon a nemzeti burzsoázia saját osztályérdekeivel is ellentétes. Az eddigi tapasztalatok szerint ugyanis az új külföldi tőkebefektetések túlnyomó része nem a gazdaságilag gyengén fejlett országok legközvetlenebb érdekeit szolgáló ágazatokba, és főleg nem a nehéziparba irányult. Ha fejlesztették is a feldolgozó ipar bizonyos ágait, mindenekelőtt az élelmiszeripart és a könnyűipart fejlesztették, tehát olyan iparágakat, amelyek fontosak ugyan, de nem a legdöntőbbek a volt gyarmat számára. Az imperialisták a hagyományos nemzetközi munkamegosztást akarták ezzel bizonyos mértékig konzerválni. Előfordul az is, hogy a külföldi tőkével létrehozott vállalatok valóban új, fontos iparágakat teremtenek meg; ezzel azonban az új iparág jelentős része kezdettől fogva a külföldi társaságok ellenőrzése alá kerül.

A tőkés termelés fejlődésének egyik legfőbb feltétele a széles piac. A külföldi tőke bevonásával a nemzeti burzsoázia elveszti a belvi piac jelentős részét s ezt a külföldi monopóliumok vállalatai foglalják el. *A gazdaságilag gyengén fejlett országok számára rendkívül nagy jelentősége van annak, hogy milyen feltételek között, milyen áron teremtik meg iparukat.* A gazdasági fejlődés szempontjából elengedhetetlen, hogy maguk irányítsák a területükön működő vállalatokat, mert csak így tudják a lehető legjobban felhasználni a maguk érdekében ezeknek a tevékenységét. A külföldi tulajdonban lévő vállalatok irányítása a nemzetközi monopóliu-

Digitized by Google

mok kezében van, s ezeket a lehető legnagyobb haszon, nem pedig a gazdaságilag gyengén fejlett ország érdeke vezeti. Emellett a külföldi tőke az adott országban termelt értéktöbblet egy részét elviszi; ezzel csökkenti a felhalmozást és elvonja a gazdasági fejlődéshez amúgy sem elegendő tőke egy részét. Igen gyakori, hogy a külföldi tőke jövedelmei jelentősen felülmúlják az új tőkebefektetéseket. A volt gyarmati országok korlátozó intézkedései — mint láttuk — bizonyos mértékig csökkenthetik a külföldi vállalatok hasznát, de nem annyira, hogy ez kisebb legyen új tőkebefektetéseiknél. Három év alatt, 1957 és 1959 között az amerikai monopóliumok 600 millió dollárral növelték Latin-Amerikában eszközölt tőkebefektetéseiket, de ugyanezen idő alatt 2161 millió dollárnyi profitot vittek ki Latin-Amerikából. Indiában, ahol pedig igen jelentős korlátozásokat léptettek életbe, a külföldi tőkebefektetések haszna 1948 és 1958 között több mint kétszerese volt az új külföldi tőkebefektetéseknek.

Az imperialista monopóliumok azon igyekeznek, hogy a nemzeti burzsoáziának a külföldi tőkét favorizáló irányzatait felhasználva, maximális előnyöket harcoljanak ki maguknak. Az imperialista hatalmak az utóbbi időben sűrűn hangsúlyozzák, hogy nemzetközi kódexbe kell foglalni a külföldi befektetésekkel kapcsolatos jogokat, s már tettek is lépéseket ebben az irányban. Legutóbb az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának 1961-es genfi ülésszakán tárgyaltak meg bizonyos olyan intézkedéseket, amelyek a külföldi tőke behatolásának megkönnyítését szolgálják és különböző biztosítékokat nyújtanak a külföldi monopóliumoknak.

Nem biztatóbb a helyzet a gazdaságilag gyengén fejlett országoknak az imperialista hatalmakkal való kereskedelmi kapcsolatait illetően sem. Ha ezeknek az országoknak sikerül is időnként — jórészt a szocialista országokra támaszkodva, s az imperialista hatalmak egymás közötti ellentéteit kihasználva — kedvezőbb feltételeket elérniük, jelenlegi gazdasági szerkezetük mellett ezek nem lehetnek lényegesek és tartósak. Azokat az eredményeket, amelyeket a nem egyenértékű csere felszámolásáért folytatott harcban elérnek, több tényező időről időre aláássa vagy megsemmisíti. Ezek közül az egyik a korunkban lejátszódó tudományos és technikai forradalommal összefüggő úgynevezett „nyersanyag-forradalom". Ez előtérbe tolja a szintetikus anyagokat és viszonylag — egyes esetekben pedig abszolút mértékben is — háttérbe szorítja a hagyományos gyarmati eredetű nyersanyagokat. (Elég, ha ezzel kapcsolatban csak a műgumi, a műszálak, a műgyémánt stb. növekvő felhasználására utalunk.) Másrészt pedig a kemizálás és egyéb eszközök alkalmazásával sokkal hatékonyabbá válik a nyersanyagok felhasználása. Mindez már jelentős szerepet játszott abban, hogy az utóbbi évtizedekben a fejlett tőkés országokban növekedett az

Digitized by Google

ipari termelés, de a nyersanyagbehozatal emelkedése állandóan és egyre nagyobb mértékben elmaradt mögötte. Ez egyre nagyobb mértékben sérti a nemzeti burzsoázia érdekeit, s arra készteti, hogy határozottabb lépéseket tegyen országa gazdasági önállóságának megteremtéséért, az imperialista munkamegosztás alapján kialakított szerkezetének megváltoztatásáért.

Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy a külföldi monopóliumok tevékenysége gátolja az új független államok gazdasági és társadalmi problémáinak megoldását. Ezen államok fejlődésének legfőbb akadálya továbbra is az imperializmus marad, az imperializmus elleni harc tehát objektív szükségszerűség ezekben az országokban.

A gyarmati rendszer teljes felszámolása most már nem hosszú idő kérdése, s egyre jobban kerül előtérbe az a kérdés, hogyan lehet biztosítani a politikailag függetlenné vált országok gazdasági önállóságát? Az e célért folyó harc elkerülhetetlenül éleződni fog, s ebben a harcban is — mint a gyarmati népeknek a politikai függetlenségük kivívásáért folytatott küzdelmében — döntő jelentősége lesz a szocialista országok nyújtotta támogatásnak.

E harc során egyre élesebben vetődik fel a volt gyarmati országok további fejlődésének perspektívája.

Az imperializmus és ügynökei továbbra is a régi kapitalista fejlődés útján szeretnék megtartani ezeket az országokat. Azt tanácsolják ezeknek a népeknek, hogy ne siessenek a reformokkal; szeretnék elhitetni velük, hogy mindenképpen végig kell járniuk ugyanezt a hosszú utat, amelyet Európa és Amerika tőkésországai tettek meg, amíg elérték gazdasági fejlődésük mai szintjét. Tény, hogy a kapitalizmus sokkal nagyobb lehetőségeket ad a termelőerők fejlesztésére, mint a feudalizmus. De a kapitalista út gyötrelmes, véres és rendkívül hosszadalmas. A gazdaságilag elmaradott országoknak pedig rendkívül fontos, hogy mielőbb kivívják gazdasági függetlenségüket, meggyorsítsák fejlődésüket. A fejlődés kapitalista útja számukra még gyötrelmesebb és hosszabb volna, mint Európa és Amerika országai számára volt, mert az imperialista hatalmak éppen az ő rovásukra, a gyarmati népek könyörtelen kizsákmányolásával fejlődtek viszonylag gyorsabban.

A mai nemzetközi erőviszonyok között a további fejlődés kérdését — amint ezt az SZKP programja megállapítja — „az egykori gyarmatok... saját érdekeiknek megfelelően dönthetik el. Választásuk az osztályok erőviszonyaitól függ. A munkásosztály, a néptömegek, az általános demokratikus mozgalom harca biztosítja majd a fejlődés nemkapitalista útját, amely megfelel a nemzet abszolút többsége érdekeinek."[12]

[12] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 595. oldal.

Digitized by Google

KONZULTÁCIÓ

A kolhoztulajdon felemelése a kommunista tulajdon színvonalára

A kommunizmus építésének elengedhetetlen feltétele, hogy a korszerű ipar mellett korszerű mezőgazdaság is létrejöjjön. Az SZKP XXII. kongresszusa ezért a mezőgazdaságban két, egymással szorosan összekapcsolódó feladat megoldását határozta el:

a mezőgazdaság termelőerőinek és termelésének nagyarányú fejlesztését, s ezzel az élelmiszerek és a mezőgazdasági eredetű nyersanyagok bőségének megteremtését, és

a kolhozfalu fokozatos átvezetését a kommunista termelési viszonyokra, s ezzel a falu és város közötti lényeges különbségek megszüntetését.

Konzultációnkban a második problémakör két kérdésével foglalkozunk.

HOGYAN VÁLIK A KOLHOZTULAJDON EGYSÉGES KOMMUNISTA TULAJDONNÁ?

A szocialista tulajdonnak két formája van: az állami, vagyis össznépi tulajdon, és a szövetkezeti csoporttulajdon. A kommunizmus felső fokára jellemző egységes kommunista tulajdon megteremtésével eltűnik a fő különbség a szocialista tulajdon e két formája között, megszűnik az a lényeges eltérés, amely a termelés társadalmasítását tekintve, a kommunizmus alsó szakaszán még fennáll a szövetkezeti és az állami vállalatok között. Az SZKP XXII. kongresszusán hozott döntések szerint a Szovjetunióban ez a folyamat, a kommunizmus anyagi-technikai bázisának felépülésével, a következő két évtizedben megy végbe.

Az utóbbi években a Szovjetunióban széles körű vita bontakozott ki arról: mi legyen a fő útja annak, hogy a kolhozfalut átvezetik a kommunista termelési viszonyokra? 1953 óta egyes vidékeken, különösen a nagyvárosok, ipari centrumok környékén, több ezer kolhozt szovhozzá szerveztek át. Egyes közgazdák ebből azt a következtetést vonták le, hogy a kolhoz-forma fokozatosan átadja helyét a „fejlettebb" szovhoz-formának. Következtetéseiket és álláspontjukat azzal is igyekeztek alátámasztani, hogy ma a legtöbb kolhozban jóval alacsonyabb a munka termelékenysége, és magasabb a termelés önköltsége, mint a szovhozokban. Hangoztatták, hogy jelenleg még sok a gyengén felszerelt, rosszul gazdálkodó és tagjainak csak alacsony jövedelmet nyújtó kolhoz, s ezen a helyzeten azzal lehetne gyökeresen és gyorsan segí-

Digitized by Google

teni, ha a kolhozokat fokozatosan szövhozokká szerveznék át. Azt bizonygatták: ezzel nemcsak a gyenge kolhozok problémáját oldanák meg egy csapásra, hanem a kommunizmus termelési viszonyainak fejlesztésében is nagy lépést tennének előre.

Az SZKP XXII. kongresszusa egyértelműen visszautasította és hibásnak nyilvánította ezt az elgondolást. Állást foglalt azokkal a nézetekkel szemben, amelyek a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közeledését a kolhozok szövhozokká való átszervezésére egyszerűsítették le. Úgy döntött, hogy továbbra sem szabad a szocialista tulajdon egyik formáját szembeállítani a másikkal. Nincs szükség arra, hogy a kolhozokat előbb állami gazdaságokká szervezzék át: a kommunizmus egységes típusú mezőgazdasági vállalata a szocialista gazdaság *mindkét formájának*, a kolhoznak és a szövhoznak a fejlődése és tökéletesedése útján alakul ki.

A kolhozrendszer a szovjet szocialista társadalom szerves része. A kolhoz igen alkalmas formája annak, hogy a dolgozó parasztság rátérjen a szocialista útra. A kolhozok a dolgozó parasztság fő tömegeit tömörítik kereteikben és ma is ők adják a mezőgazdasági termelés jelentős részét. 1960-ban például a Szovjetunióban felvásárolt gabonának 57, a cukorrépának 93, a gyapotnak 85, a lennek 93, a napraforgónak 86, a zöldségféléknek, a burgonyának és a főbb állati termékeknek 45—60 százalékát a kolhozokban termelték.

A kolhoz a kisárutermelő mezőgazdaság szocialista átalakításának fő útja. Ezen az úton eddig is jól összeegyeztethetők voltak a kolhozparasztok egyéni érdekei a társadalom érdekeivel. A kolhozoknak még sok a tennivalójuk a mezőgazdasági termelés további társadalmasításában, s még korántsem merítették ki lehetőségeiket a termelés fejlesztésében sem.

Sztálin „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban" című munkájában azt állította, hogy a kolhoz-forma már kezd a fejlődés fékjévé válni, mert a kolhoztermékekkel nem rendelkezhet úgy az állam, mint az állami vállalatok termékeivel. Sztálin álláspontja hibás volt, legfőképpen azért, mert nem a termelés, nem a termelőerők oldaláról közelítette meg a kérdést. Ismeretes, hogy Sztálin a kétféle tulajdon-forma egyesítését is az elosztási rendszer szervezeti megváltoztatásával, átalakításával, a termékcserére való áttéréssel akarta elérni; úgy akarta tehát megoldani, hogy kikerülje a termelés, a termelőerők fejlesztésének kérdéseit.

A XXII. kongresszuson elfogadott pártprogram viszont éppen a *termelőerők fejlesztésére*, a termelésben meglevő feltételek érlelésére irányítja a figyelmet. Főleg a kolhozok anyagi és technikai bázisában a következő húsz év folyamán végbemenő, pontosan előírt, sokoldalúan ellenőrizhető változásokra; ezek alapján aztán a szocialista tulajdon két formája egységes kommunista tulajdonná olvadhat össze. Az SZKP programjában a termelés primátusának elve érvényesül; a termelés határozza meg az elosztás, a csere, a fogyasztás arányait, formáit és viszonylatait. A termelés elsőbbsége természetesen nem csökkenti a fogyasztás szerepét, hanem alátámasztja azt, annak reális alapját alkotja.

A kolhoz-formát nem lehet parancsszóval megszüntetni. A mar

Digitized by Google

xizmus klasszikusai arra tanítanak, hogy addig egyetlen társadalmi és gazdasági formáció, a termelési viszonyok egyetlen lényeges eleme sem engedi át egy másiknak helyét és tűnik le a színről, amíg elegendő teret tud adni a termelőerők fejlődésének. A kolhoz-forma pedig ma még teljesen megfelel a falusi termelőerők fejlettségi színvonalának és fejlődési szükségleteinek, módot ad az új technika és a tudomány hatékony fejlesztésére, a munkaerő-források ésszerű hasznosítására. A kolhozok tág lehetőséget nyújtanak a munka termelékenységének emelésére és ezzel a parasztok jövedelmének növelésére, jólétük fokozására.

A kolhoz-viszonyok kommunista viszonyokká alakításának az alapja a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtése; ez a mezőgazdasági termelőerők nagyszabású fejlesztését is magában foglalja. Már ma is megfigyelhető, hogy a mezőgazdaságban (éppúgy, mint az iparban) egyre erősödik a termelés koncentrációja, az üzemek folyton nagyobbodnak, technikai felszerelésük mind jobb és tökéletesebb lesz. A nagy búzagyárak mellett megjelentek a hús- és a tojásgyárak, s egyre több az olyan, korszerűen felszerelt mezőgazdasági üzem, amely már az ipari vállalatokhoz hasonlóan szervezi meg termelését, nagy tömegű termékeket olcsón, gyárszerűen termel. Ahogy erősbödik ez a folyamat, úgy kerül egyre közelebb egymáshoz a kolhoz és a szovhoz.

Egészen természetes, hogy nem lehet pusztán állami erőforrásokból teremteni elő azokat az anyagi eszközöket, amelyek ehhez a nagyarányú fejlesztéshez szükségesek; ehhez a kolhozparasztságnak a lehető leghathatósabban hozzá kell járulnia. A kolhozparasztság erőfeszítései nélkül nem lehetne ezt az ügyet a következő két évtizedben sikeresen megoldani. A kolhozrendszer éppen azzal tölti be történelmi szerepét, hogy *létrehozza azokat az anyagi feltételeket, amelyek a fejlődés magasabb fokára, a kommunista viszonyokra való áttéréshez szükségesek.* Az egységes kommunista köztulajdon kialakításához tehát nem a kolhozok elsorvasztásával, hanem éppen ezek felvirágoztatásával lehet eljutni. „A kolhozrendszer gazdasági virágzása megteremti a feltételeket ahhoz, hogy a kolhoztulajdon fokozatosan közeledjék és a jövőben egységes kommunista tulajdonná olvadjon össze a köztulajdonnal."

„Ha jelenleg sok kolhozban alacsonyabb a munka termelékenysége és nagyobb a termelés önköltsége, mint a szovhozokban, ez nem azért van, mintha a kolhozforma már kimerült volna és nem felelne meg többé a korszerű termelőerők fejlődési színvonalának. Az okot másutt kell keresnünk: mindenekelőtt a termelés szervezésében, a vezetésben és a műszaki ellátottság színvonalában. Ahol tapasztalt káderek, jó szervezők és szakemberek vannak, ahol gépesítik a termelést, ahol érvényesül a dolgozók anyagi érdekeltségének elve, ott a szovhozok is, a kolhozok is virágzanak. Hangsúlyozni kell, hogy a kolhozgazdaság gyors fejlesztésének objektív feltételei a szó szoros értelmében mindenütt megvannak."[1]

Az is nyilvánvaló, hogy a szocialista tulajdon két formájának egy-

1 A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth Kiadó. 1961. 211. oldal

Digitized by Google

máshoz való közeledése útján nemcsak a kolhoz-gazdálkodás, hanem a szovhoz-gazdálkodás is tovább fejlődik. A szovhozok jelentős része már ma is korszerűen felszerelt, mintaszerűen megszervezett mezőgazdasági nagyvállalat. Az is bizonyos, hogy gazdálkodásuk, szervezeti felépítésük, vezetésük a jövőben még sokat fejlődik. A kommunizmus mezőgazdasági nagyüzeme tehát nem a mai szovhoz lesz, hanem az olyan, korszerűen felszerelt és szakosított, gyárszerű tömegtermelést folytató vertikális nagyvállalat, amelyben a mezőgazdasági termelés szervesen összekapcsolódik az azt kiegészítő ipari tevékenységgel, s amelynek dolgozói a többi dolgozóhoz hasonló életfeltételek között élnek. „A kolhozok és az állami gazdaságok további fejlődése folyamán erősödnek termelési kapcsolataik egymás között és a helyiipari vállalatokkal, bővül különböző termelési ágak közös megszervezésének gyakorlata. Ez biztosítja a termelőerőnek és a termelési erőforrásoknak egyenletesebb és teljesebb hasznosítását az egész év folyamán, emeli a társadalmi munka termelékenységét, és elő fogja mozdítani a lakosság anyagi és kulturális életszínvonalának emelkedését. A gazdasági célszerűséghez mérten fokozatosan kialakulnak az agráripari egyesülések, amelyekben a mezőgazdaság szervesen összekapcsolódik termékeinek ipari feldolgozásával, a mezőgazdasági és ipari vállalatok ésszerű szakosítása és kooperációja alapján."[2]

MI JELLEMZI LEGINKÁBB A KOLHOZTULAJDONNAK A KOMMUNISTA TULAJDONHOZ VALÓ KÖZELEDÉSÉT?

A kolhoztulajdon-viszonyokról a kommunista viszonyokra való áttérés fokozatosan megy végbe. Ennek a folyamatnak a legfigyelemreméltóbb jellemzői jelenleg a következők:

1. Az utóbbi években *gyorsan növekszik a kolhozok oszthatatlan alapja*. 1953-ban ez az alap még csak 69,8 milliárd rubel volt, 1959-ben pedig már meghaladta a 185 milliárd rubelt (régi rubelben számítva). Ennek több szempontból is nagy jelentősége van.

Az oszthatatlan alapok gyors növekedése mindenekelőtt azt fejezi ki, hogy szüntelenül erősödik a kolhozok anyagi és műszaki bázisa, hogy a kolhozok egyre korszerűbb nagyüzemekké válnak, s felszerelésüket tekintve egyre közelebb kerülnek a köztulajdonban levő vállalatokhoz. Kifejezi ez továbbá a kolhoztermelés társadalmasításának egyre magasabb színvonalát is. Egyrészt — az oszthatatlan alapok növekedésével együtt jelentős mértékben megváltozik szerkezetük: egyre csökken benne a tagok által bevitt eszközök értékének súlya. Másrészt — a korszerűen felszerelt közös gazdaság egyre inkább felöleli a termelés minden ágát; növekszik a közös gazdaságnak, s csökken a háztájinak a szerepe. Az oszthatatlan alapok gyarapodásával a kolhoztulajdonnak éppen az a része nő a leggyorsabban, amely legközelebb áll a köztulajdonhoz.

2. A kolhozparasztok egymás közötti kapcsolatában, a kolhozok

[2] U. o. 429—430. oldal.

Digitized by Google

belső viszonyaiban, munkaszervezetében és jövedelemelosztásában olyan változások következnek be, amelyek *egyre közelebb hozzák a kolhozokat az össznépi tulajdon alapján működő vállalatokhoz.* Ezt a folyamatot különösen jól mutatja a kolhozok jövedelemelosztási rendszerének átalakulása.

Néhány évvel ezelőtt a kolhozokban még kizárólag a munkaegységrendszer alapján mérték és díjazták az elvégzett munkát, s a jövedelem nagyobb részét nem pénzben, hanem természetben osztották szét. Az utóbbi időben jelentős változások történtek. 1954 és 1958 között a kolhoztagok közösből származó összjövedelmének 47 százalékáról 58,8 százalékára emelkedett a pénzrészesedés aránya. Egyre több kolhozban térnek át a munkaegységről az elvégzett munkák közvetlenül pénzben való értékelésére és elszámolására. Ma már több ezer kolhoz alkalmazza a pénzdíjazást.

Az utóbbi években tett gazdaságpolitikai intézkedések elősegítik azt, hogy a kolhozokban a termelés szervezése, a munkaszervezés, a munkadíjazás formái egyre jobban megközelítsék a köztulajdon alapján működő üzemek szervezeti és elosztási formáit. A Szovjetunióban nagy gondot fordítanak az ehhez szükséges gazdasági feltételek megérlelésére. Nem szorgalmazzák a haladóbb formák elterjesztését ott, ahol még nincsenek meg ennek a feltételei, de mindenképpen támogatják ezeknek alkalmazását ott, ahol már megértek a feltételek.

3. Az utóbbi években a Szovjetunióban egyre több helyen alakulnak *kolhozközi vállalatok, állami-kolhoz-helyiipari vállalatok* a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozására, raktározására és szállítására, építkezések lebonyolítására, építőanyagok gyártására stb. A közös gazdaság gyarapodásával egyidőben a kolhozok egyre nagyobb arányban hoznak létre *kolhozközi* kulturális és szolgáltató intézményeket is. 1960-ban a Szovjetunióban a kolhozoknak kb. egyharmada vett részt különféle közös vállalkozásokban; egyes területeken azonban jóval magasabb volt ennél is az arány (Ukrajnában pl. 85 százalék).

A kolhozközi termelési egyesülések elősegítik a termelés koncentrációját és szakosítását, s ezzel a termelőerők és a termelési viszonyok fejlődését. A kolhozközi, valamint a kolhoz- és szovhozközi egyesüléseknek különösen a kolhoztulajdon fejlődésében van nagy jelentőségük. A termelőeszközök és a termelés társadalmasításának jóval magasabb fokát képviselik és nagyobb lehetőségeit nyitják meg, mint a kolhoztulajdon. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a csoporttulajdon bizonyos határokat szab a termelőerők fejlődésének. Ezek a határok a kolhozok egyesítésével kitágíthatók ugyan, de a kolhozok egyesítését sem lehet vég nélkül folytatni. A kolhozközi egyesülésekkel, a kolhozok és az állami vállalatok együttműködésével viszont szinte korlátlan lehetőségek nyílnak meg a termelőerők fejlődése előtt.

4. A közös gazdaság erősödésével jelentősen kitágíthatók a kolhoztulajdon keretei azzal is, ha egyre növelik a *közös szociális és szolgáltató intézmények* (pl. bölcsőde, közös sütöde, étkezde, mosoda stb.) szerepét a kolhozok belső életében. Ez előmozdíthatja azt, hogy csökkenjen a háztáji gazdaság jelentősége a kolhozparasztok számára.

Digitized by Google

A háztáji gazdaság szerepe természetesen elsősorban attól függ, hogy milyen fejlett a közös gazdaság és mennyire képes kielégíteni a tagok szükségleteit. Ma például a kolhozokban megtermelt burgonyának még több mint 40 százalékát a háztáji gazdaságok szolgáltatják, a zöldség-vetésterület egyharmada is a háztájiban van, s jelentős mértékben részesedik a háztáji gazdaság az állati termékek előállításából is.

Az adatok azt bizonyítják, hogy állandóan nő a kolhozok közös gazdaságának súlya és csökken a háztáji gazdaság szerepe. De ez a folyamat meglehetősen lassan megy végbe, és adminisztratív intézkedésekkel nem is lehet meggyorsítani. A közös gazdaság súlya elsősorban azokban a kolhozokban növekszik, ahol jól szervezik meg a szolgáltató intézményeket, ahol közös étkezdéket, óvodákat, bölcsődéket hoztak létre, az iskolás gyermekek részére internátust állítottak fel. Akik főleg adminisztratív úton akarják felszámolni a háztáji gazdaságokat és ezt a kolhozokat megerősítő csodaszernek képzelik, rosszul politizálnak. Ez az irányzat még a Szovjetunióban sem tekinthető ma gazdaságilag megalapozottnak, hanem politikailag és gazdaságilag egyaránt káros. „A kolhozok közös gazdaságai elérkeznek majd egy olyan szakaszhoz, amelyben fejlettségi színvonaluk már lehetővé teszi, hogy saját erőforrásaikból teljesen kielégítsék a kolhozparasztok szükségleteit. Ezen az alapon gazdaságilag fokozatosan elavulttá válik az egyéni háztáji gazdaság. Amikor a kolhozok közös gazdasága teljes mértékben pótolni tudja a kolhozparasztok egyéni háztáji gazdaságát, amikor a kolhozparasztok saját maguk meggyőződnek, hogy nem előnyös a háztáji gazdaság fenntartása, akkor önként lemondanak róla."[3]

* * *

Nincs már messze az az idő, amikor a Szovjetunióban a szocialista tulajdon két formája egységes kommunista tulajdonná olvad össze. Ahogy a kolhoz kommunista gazdasági formává fejlődik, úgy omlanak le majd fokozatosan a falu és a város közötti válaszfalak is, s tűnnek el a falu és a város közötti lényeges különbségek.

Hazánkban mindezek még a távolabbi jövő, a perspektíva kérdései. Bennünket jelenleg még az köt le, hogy a termelőszövetkezeteket korszerű nagyüzemekké fejlesszük. Ahol azonban megértek ennek a feltételei, ott mezőgazdaságunk szocialista nagyüzemi rendszerének felépítésében már ma is hasznosíthatjuk a kommunizmus felé haladó szovjet mezőgazdaság egyes tapasztalatait, mint pl. a pénzdíjazás bevezetését, vagy a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztését.

Gulyás Emil

[3] U. o. 428. oldal.

Digitized by Google

SZEMLE

A vezetés kollektívitása, a bírálat és önbírálat a Komárom megyei pártszervezetekben

A kommunista pártban alapvető elv a vezetés kollektív jellege. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusán elfogadott szervezeti szabályzat leszögezi: „A pártvezetés legfőbb elve a kollektivitás, ami a pártszervezetek normális tevékenységének, a káderek helyes nevelésének, a kommunisták aktivitása és öntevékenysége fejlesztésének nélkülözhetetlen feltétele". Az MSZMP szervezeti szabályzata is kimondja. „A párt valamennyi vezető szervének munkájában érvényesülnie kell a pártvezetés legfontosabb lenini elvének, a kollektív vezetésnek; küzdeni kell a marxista-leninista párttól idegen személyi kultusz és az egyszemélyi vezetés ellen."

A vezetés módszerei, kollektivitása és a politikai irányvonal között szoros kölcsönhatás van. A marxizmus-leninizmustól való elhajlás óhatatlanul a vezetés módszereiben is torzulásokhoz vezet és fordítva, a lenini normák és ezeken belül a kollektív vezetés következetes betartásának legfőbb feltétele a helyes politikai irányvonal. Hogy az utóbbi években pártunkban minden szinten sikerült érvényre juttatni a kollektív vezetés elvét, az mindenekelőtt az MSZMP megalakulása óta követett helyes politikai irányvonalnak köszönhető.

A vezetés akkor tekinthető a szó teljes értelmében kollektívnek, ha nemcsak az adott testület tagjainak gondolatait, hanem a párttagság, a széles tömegek érdekeit, akaratát is helyesen fejezi ki. A kollektív vezetés ereje nem utolsó sorban abban rejlik, hogy egyesíti a vezetők és a tömegek ismereteit. Így válik lehetővé hogy a vezetők állandóan merítsenek a nép tapasztalatainak gazdagon áradó forrásából. A dolgozók, a néptömegek sűrűjében élni, ismerni a tömegek véleményét, kiérdemelni bizalmukat — ez az egyik alapvető feltétele a marxista-leninista párt helyes tevékenységének. Lenin határozottan és keményen elítélte azokat a vezetőket, akik vélt csalhatatlanságuk bűvkörébe esve, elszakadnak a tömegektől, s nem fordítanak figyelmet a munkások és parasztok szükségleteire, problémáira, hangulatára. A pártmunka lelke — hangsúlyozta Hruscsov elvtárs is az SZKP központi bizottságának beszámolójában a XXII. kongresszuson — a tömegekkel, a néppel való eleven érintkezés.

Mindez szervesen következik a kommunista pártok természetéből, jellegéből. A kommunista pártok a munkásosztály, a dolgozó tömegek vezetői, a jobb életért, a felemelkedésért vívott harc-

Digitized by Google

ban, s ahol a munkásosztály hatalomra jut, ott az ország kormányzó pártjai is. De a kommunista párt — mint azt Kádár elvtárs oly gyakran és nyomatékosan hangsúlyozza, nem uralkodik, ha nem szolgálja a népet. Nem lehet jó kommunista vezető az, aki a kollektíva, a tömegek fölé helyezi magát.

I.

A pártvezetés kollektív jellegét szervezetileg a pártnak a szervezeti szabályzatban rögzített, a demokratikus centralizmus elvi alapján nyugvó felépítése biztosítja. Ennek megfelelően felülről lefelé — a központi bizottságtól az alapszervezetig — minden szinten választott testületek irányítják a párt munkáját. E testületek vannak hivatva arra, hogy mint a megfelelő terület felelős szervei, meghatározzák a helyi pártmunka fő irányát, gondoskodjanak ennek érvényre juttatásáról, a maguk és a felsőbb szervek által hozott határozatok végrehajtásáról.

A párt választott szervei számára a helyes döntést nagy mértékben megkönnyíti, hogy tagjai az élet különböző területein dolgoznak. A Komárom megyei pártbizottság tagjai között is megtalálhatók a megye szinte valamennyi szakterületének képviselői.

A pártbizottság rendszeresen megtartott ülései betöltik hivatásukat. Ez a testület határozza meg a pártmunka, a gazdasági élet és a kultúra fejlesztésének legfontosabb feladatait, a végrehajtó bizottság pedig e határozatoknak megfelelően a mindennapi munka operatív irányítását és ellenőrzését végzi.

A pártbizottsági ülések megfelelő színvonalának, a döntések helyességének biztosítására az ülésen megtárgyalandó jelentéseket általában közös munkával készítjük el, s a helyzet felmérésébe, a javaslatok kidolgozásába már együttesen bevonjuk a pártbizottság több-kevesebb tagját. S hogy a pártbizottsági tagok idejében felkészülhessenek a vitára, egyes esetekben jóelőre megküldjük nekik a fontosabb beszámolók vázlatát és a határozati javaslatokat.

A megyei pártbizottságok ülései ma már valóban a kollektív irányítás fórumai. A pártbizottság tagjai a beterjesztett jelentéseket a maguk tapasztalataival egészítik ki, javaslatokat tesznek, s nemegyszer vitába is szállnak a beszámoló egyik-másik megállapításával. Ez egyébként a végrehajtó bizottság üléseit ugyanigy, vagy talán még inkább jellemzi. Ennek eredményeképpen a megyei párthatározatok nem csupán egy-két személy véleményét tükrözik, hanem az egész vezető testület tapasztalatait, gondolatait.

A kollektív vezetés elve tehát nem szenved csorbát megyénk vezető pártszerveiben. A pártbizottsági ülések színvonala azonban még nem kielégítő, az ülések nem mindig adnak szilárd alapot a gyakorlati tapasztalatok helyes általánosításához. A megoldást a pártbizottsági tagok tájékoztatásának további javításában látjuk. Ezt célozza egyebek között a pártbizottságnak az a határozata, hogy a pártbizottsági tagokat az ülések között is rendszeresen tájékoztatjuk a felsőbb pártszervek határozatairól, az időszerű politikai kérdésekről, a végrehajtó bizottság munkájáról. Őszintén meg kell azonban mondanunk, hogy ezt a határozatot

Digitized by Google

a megyei végrehajtó bizottság eddig nem hajtotta végre. Ezen mielőbb változtatni kell, nemcsak azért, mert határozat kötelez rá bennünket, hanem mert az élet, a munka jobb menete is ezt kívánja.

A kollektív vezetés elve alsóbb pártbizottságaink munkájában is érvényre jut. A járási pártszervezetek határozatai is együttes munka eredményei. A járási pártvégrehajtó bizottságok a pártbizottsági üléseken beszámolnak az előző ülés óta végzett munkáról, a határozatok visszhangjáról, hatásáról és végrehajtásáról. A városi pártszervezetek munkája azonban már nem mutat ilyen kedvező képet. A megyei pártvégrehajtó bizottság nemrég megvizsgálta az esztergomi pártbizottság munkáját, s megállapította, hogy a végrehajtó bizottság és a pártbizottság elé kerülő beszámolók sokszor csak egy-egy ember véleményét fejezik ki. Az előkészítés hiányosságai miatt a végrehajtó bizottsági tagok nem tudnak eléggé felkészülni a vitára, s a határozatokat gyakran nem közös munkával készítik elő. S mi ennek a következménye? Az, hogy az ülések színvonala nem kielégítő, a beterjesztett jelentések és a lefolytatott viták gyakorta felszínesek, s a pártszervek sokszor fontos kérdésekben sem hoznak határozatot.

A vezetés kollektív jellegének fontos követelménye a választott szervek tagjainak egyenjogúsága. Nincs igazán kollektív vezetés ott, ahol a testület vezetői, a bizottságok titkárai vagy az apparátusban dolgozó más bizottsági tagok többre tartják magukat a pártapparátuson kívüli dolgozó, nem függetlenített tagoknál, s szavuk többet nyom a latban, mint az utóbbiaké. Néhány éve megyénk pártszerveinek munkájában a függetlenített és nem függetlenített vezetőségi tagok teljes egyenjogúsága, tevékenységének összhangja tükröződik. Mind nagyobb teret hódít az a felismerés, hogy a kommunisták bárhol dolgoznak is, ha jó munkát végeznek, a párt megbízatását hajtják végre.

Ehhez kapcsolódik egy másik fontos kérdés is: a választott pártszervek és az apparátus viszonya. Az utóbbi években következetesen érvényt szereztünk annak az elvnek, hogy a pártapparátus van alárendelve a választott testületnek, nem pedig fordítva. A pártbizottság osztályai és munkatársai a választott szervek határozatai alapján végzik munkájukat: nem döntenek olyan kérdésekben, amelyekben a bizottságok illetékesek, nem utasítgatják a pártbizottsági tagokat. Ebből a szempontból is jórészt sikerült kiküszöbölni a személyi kultusz időszakából eredő torzulásokat.

A kollektív vezetés elvei megkövetelik, hogy az együttesen hozott határozatokat kollektív végrehajtás kövesse. A pártbizottság tagjainak is fontos szerepük van a végrehajtás megszervezésében és ellenőrzésében. Pedig a kollektív végrehajtás megszervezése nem egyszerű dolog. Könnyebb egy fontos dologban elvi egyetértést teremteni, mint végrehajtásának konkrét módozatait megtalálni. A választott vezető szervek tagjai ugyanis különböző területeken dolgoznak, s el kell végezniük napi munkájukból, foglalkozásukból adódó kötelességeiket. Hogy tehát a párthatározatok végrehajtásából is kive-

Digitized by Google

gyék részüket, ahhoz különféle akadályokat kell leküzdeniük (időhiány, nagy távolságok stb.). Egy időben úgy próbáltunk segíteni ezen, hogy a megyei pártbizottság tagjait munkakörüknek, hozzáértésüknek megfelelően az egyes osztályok köré csoportosítottuk. Így azonban az volt a veszély — s ezt többen szóvá is tették —, hogy helytelen viszony alakul ki az apparátus és a választott szerv tagjai között: a pártbizottsági tagok gyakorlatilag az egyes osztályok aktivistáivá válnak. Ezért később más módszert vezettünk be: a pártbizottság határozatot hozott, amelyben minden tagja elvállalta, hogy állandó kapcsolatot tart egy-két üzemmel, termelőszövetkezettel, vagy intézménnyel és ott segíti a helyi pártszervezet munkáját. Ezzel azt akartuk elérni, hogy a pártbizottság tagjai rendszeres kapcsolatot tartsanak a dolgozókkal, a párttagsággal, ismerjék meg az emberek véleményét, s a helyszínen segítsenek a határozatok végrehajtásában, ott szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy a pártbizottság elgondolásai hogyan állják meg a gyakorlat próbáját. Ezt a módszert jónak tartjuk, s értünk is el eredményeket meghonosításában, bár ma még nem mindegyik pártbizottság veszi elég komolyan e kötelezettségét.

Az alsóbb pártbizottságoknál is sok jó elgondolás született ezzel kapcsolatban. A pártbizottságok tagjai részt vesznek különféle brigádokban, az apparátus mellett szervezett bizottságokban, segítenek az alapszervezetek irányító munkájában. A komáromi járásban például egy-egy község gazdasági és politikai fejlődéséért vállaltak felelősséget a járási pártbizottság tagjai. Az alsóbb pártbizottságok minden tagja vállalta ugyan egy-egy alapszervezet támogatását, vagy pártszeminárium ellenőrzését, de vállalt kötelezettségüket ma még csak kevesen teljesítik lelkiismeretesen.

Pártbizottsági szinten tehát tovább kell szorgalmaznunk a kollektív vezetés teljessé tételét. Még több azonban a tennivalónk az alapszervezetekben. A néhány év előtti helyzethez képest sokat haladtunk ugyan, néhány területen azonban (így pl. az együttes szervezőmunkában, a határozatok közös végrehajtásában) még meglehetősen sok a torzulás.

Örvendetes dolog, hogy a pártvezetőség ma már mind több helyen valóban kollektív irányító testülete az alapszervezetnek. Van azonban néhány olyan alapszervezetünk is, amelyben a vezetőségi tagok egy része alig, vagy egyáltalán nem nyilvánít véleményt, a határozatok ténylegesen csak egy-két ember elgondolásait tartalmazzák, s a taggyűlési beszámolókat — főleg a termelőszövetkezeti alapszervezetekben — a titkár egyedül készíti el. De egyre több alapszervezetben tapasztalható ennek az ellenkezője, különösen a nagyüzemekben. A nyergesújfalui Viscosa gyárban pl. már megszokottá kezd válni, hogy minden taggyűlésen a vezetőségnek más-más tagja tartja a kollektív munkával elkészített beszámolót, az, aki az adott feladatért felelős.

Egyes vezetőségi tagok nem értik eléggé a kollektív vezetés és a személyes felelősség összefüggését, azt, hogy a kettő nincs ellentétben egymással, ellenkezőleg, kiegészítik egymást. A határozatokat együttesen kell hozni, de

Digitized by Google

megvalósításukért egyes személyeket kell felelőssé tenni. „A megvitatás közös, a felelősség egyszemélyi" — tanította Lenin és keményen elítélte a felelősségnek a közösségre való utalással palástolt elhárítását.

Az egyéni felelősség erősítésének egyik fő eszköze a rendszeres és gondos ellenőrzés. Még ma is előfordul néha, hogy egy-egy határozatunk papíron marad, vagy nem teljesen valósul meg. A megyei pártbizottság gyakorlatából már említettem példát erre, s alsóbb szinten is megtörténik ez. A dorogi járási párt-végrehajtóbizottság például 1958-ban határozatot hozott a pártcsoportok belső életének megjavítására, de a végrehajtást nem jól szervezte meg és nem ellenőrizte ezért a járás számos pártszervezetében még ma is formális a pártcsoportok tevékenysége. De a gazdasági életben is előfordul ilyesmi. Példaként elég, ha a beruházások szétforgácsolására utaldk, vagy arra a még mindig gyakori jelenségre, hogy az év első felében a beruházások készültségi foka elmarad az előirányzat mögött, az utolsó hónapokban és hetekben pedig rohammunkával kell pótolni a késést.

Mi az oka annak, hogy számos pártszervezetünkben még nem teljesen érvényes a vezetés kollektivitása?

A nehézségek egyik forrása módszerbeli gyengeségekben és bizonyos kényelmességben keresendő. A kollektív vezetés szükségességét ma már mindenki elismeri, a kollektív munka megszervezése azonban már sok gondot, időt, konkrét szervező munkát követel meg: össze kell hangolni a vezetőség tagjainak teendőit, gondoskodni kell az ülések előkészítéséről, a munka elosztásáról, és így tovább. Itt igen sok tennivaló van, nagyrészt olyan gyakorlati dolgok, amelyeknek elhanyagolása következtében minden elvi egyetértés ellenére is akadozni kezd a vezetés kollektivitása.

Az ipari üzemekben például a vezetőségi tagok más-más üzemrészekben és gyakran különböző műszakokban dolgoznak. Ez — minden hasznossága ellenére is. megnehezíti a közös megbeszélések, értekezletek megszervezését különösen a bányaüzemekben. A gép mellett dolgozó vezetőségi tag munkaidő alatt nem mozoghat olyan szabadon, mint a műszaki vagy adminisztratív beosztásban lévő, ezért némelyik üzemben minden feladatot az utóbbiakra hárítanak.

Egy másik akadályozó tényező az, hogy a vezetőségi tagok egy részének hiányos a képzettsége, és a szakértelme. Ahogy előrehaladunk, mind bonyolultabb problémák merülnek fel és várnak megoldásra a párt tevékenységében. Most, amikor a szocialista társadalom alapjainak lerakásán, a szocialista építés meggyorsításán munkálkodunk, a gazdaságosság növelésének, a termelékenység emelésének, a technika fejlesztésének problémáiról jóval többet kell tudnia a vezetőnek, nemcsak az igazgatónak, a főmérnöknek, a művezetőnek, hanem a pártmunkásnak is — mint azelőtt. Az élet egyre több szakmai ismeretet, nagyobb műveltséget követel meg a pártszervek vezetőitől és tagjaitól, s jó néhány vezetőségi tagból bizony hiányzik ez. Ezért nem tudnak állást foglalni, ezért húzódnak a véleménynyilvánítástól, s emiatt nem tudnak megfelelően részt venni az ellenőrzésben sem.

Digitized by Google

A kollektív vezetés az adott területen való jártasságot, hozzáértést is megköveteli a választott testületek és az apparátus tagjaitól. Enélkül hiába tartják be pontosan az ülések összehívásának, előkészítésének, rendjének, a munka megszervezésének szabályait. Minden pártmunkásnak rendszeresen gyarapítania kell tehát a politikai és szakmai ismereteit. Ma már megyénkben is mind többen értik meg ennek fontosságát, s igen sok pártaktivista tanul. A legutóbbi vezetőségválasztások ebből a szempontból is tovább javították a vezetőségek összetételét. Sok régi vezetőségi tag helyébe választottak szélesebb látókörű, képzettebb, vezetésre alkalmasabb elvtársat.

Megyénkben ma a legtöbb vezető megérti a kollektív vezetés jelentőségét és hasznát. A személyi kultuszt és következményeit — miként hazánkban általában — megyénkben is leküzdöttük, s érvényre juttattuk a pártélet lenini szabályait, kifejlesztettük a pártdemokráciát. Nagy eredménye ez annak a küzdelemnek, amelyet pártunk, az MSZMP, létrejötte óta teljes következetességgel folytat. Még nem teljesen tűntek azonban el az önteltség, a hatalomtól való megrészegedés, a bírálattól való irtózás jelenségei. Ezek, ha szembe nem szállunk velük, veszélyeztethetik a párt helyes irányvonalának érvényesülését.

Még mindig akadnak olyan titkárok, akik sorozatosan megkerülik a vezetőséget, és annak tudta nélkül döntenek fontos, a kollektív testületre tartozó dolgokban is.

A párttagság egyre határozottabban elítéli az ilyen helytelen vezetési módszert. Tatabányán több vezetőségválasztó taggyűlés elmarasztalta az önkényesen vezető titkárokat. A Tatabányai Szénbányászati Tröszt Anyagellátó Vállalatának taggyűlésén például többen is megbírálták a pártszervezet titkárát azért, mert a teendőket gyakran nem tárgyalta meg a pártvezetőség többi tagjával, s nem tájékoztatta őket fontos kérdésekről.

Az a vezető, aki önmagát mindenkinél okosabbnak tartja, s nem veszi figyelembe mások véleményét, előbb-utóbb szembekerül a kollektívával. Ilyen vezetési módszerekkel azonban ma már egyetlen vezető sem maradhat huzamosabb ideig a posztján, mert a kommunisták megvonják tőle a bizalmat, és a legelső alkalommal megfelelőbbet állítanak helyébe.

II.

A kollektív vezetés korántsem csak a választott testületek kollektív tudásának és tapasztalatának felhasználásából áll. Hogy munkánk sikeres legyen, *az egész párttagság* tudására, ismereteire, tapasztalataira szükségünk van.

Ez vonatkozik természetesen nemcsak az alapszervezetekre, hanem felsőbb pártszervekre is. A Központi Bizottság a munkásosztály helyzetének vizsgálatakor és máskor is példát mutatott nekünk, hogyan lehet kommunisták és a párttal rokonszenvező pártonkívüliek egész sorát bevonni egy-egy terület felülvizsgálásába, a határozatok előkészítésébe. Mi is igyekszünk alkalmazni ezt a helyes módszert. A megyei és járási pártszervek elé kerülő jelentések és beszámolók kidolgozását legtöbbször brigádvizsgálat készíti elő, s ezekbe a brigádokba

Digitized by Google

számos különböző területen dolgozó elvtársat vonunk be. A brigádok nem egyszer több száz dolgozó véleményét hallgatják meg és ebből vonnak le következtetéseket.

Mindinkább igyekszünk meghonosítani azt a módszert, hogy kikérjük azoknak a véleményét, akikre egy-egy készülő határozat vonatkozik, s akiknek végre kell majd hajtaniok. Így kevesebb meglepetés, csalódás érhet bennünket, gyorsabb és következetesebb lesz a végrehajtás. Ez azonban csak az egyik oldala a dolognak; a másik az, hogy a határozat végrehajtása közben is meg kell kérdeznünk az érintettek véleményét. Így ellenőrizni tudjuk határozataink helyességét, s idejében tudunk változtatni azokon a pontokon, amelyek nem állták ki az idő próbáját.

A vezetés kollektív jellegének erősítésében különösen fontos szerepük van a pártbizottságok mellett dolgozó aktivistáknak, a belőlük alakult társadalmi bizottságoknak. Ismeretes, hogy a pártapparátus ma lényegesen kisebb, mint az MDP időszakában volt. S hogy munkájának hatékonysága mégsem csökkent, sőt emelkedett, jórészt az apparátus mellett dolgozó társadalmi munkásoknak köszönhető.

A pártmunka társadalmi jellegének erősítését eddig is fontos feladatunknak tekintettük, de most az SZKP XXII. kongresszusa után — amely különösen előtérbe állította ezt a kérdést — még nagyobb figyelmet szentelünk rá. A megyei, a járási, a városi pártbizottságok osztályai mellett már eddig is szép számban létesültek különféle bizottságok. Ezek újabb erőket vonnak be a pártbizottság munkájába és az adott terület legjobb szakembereiből állnak. A Tatabányai Városi Bizottság, illetve annak ipari osztálya mellett már két éve működik egy műszaki gazdasági bizottság. Ez a mérnökökből és közgazdászokból álló kollektíva — amely vizsgálataiba más szakembereket, köztük nem kis számban pártonkívülieket is bevon — már többször adott igen hasznos tanácsokat a pártbizottságnak.

Az ilyen irányú munkát azonban még tovább kell fejlesztenünk. Ma még ugyanis egyes társadalmi bizottságok csak rendszertelenül, alkalomszerűen dolgoznak. Erről azonban nem az aktivisták tehetnek — ők nagyon szívesen segítenek nekünk, hanem mi, mert nem teremtjük meg rendszeres működésük feltételeit, nem eléggé támaszkodunk rájuk.

Minden szinten szükséges hogy a párttagok nagy tömegeit bevonjuk a vezetésbe, az alapszervezetekben pedig egyenesen elengedhetetlen. Feltétlenül törvénnyé kell válnia a szervezeti szabályzat azon megállapításának, hogy az alapszervezet legmagasabb fóruma a taggyűlés, s a vezetőség felelősséggel tartozik neki.

A taggyűlések mindinkább be is töltik ezt a szerepüket. Rendszerint napirendre tűzik a fontosabb kérdéseket, s a vezetőségek általában számot adnak munkájukról. A taggyűlések ma már többnyire nemcsak tudomásul veszik a vezetőség álláspontját, hanem vitatkoznak is róla, vélemények és ellenvélemények csapnak össze, s belőlük kristályosodik ki a helyes álláspont. A párttagság felelősségérzete különösen a vezetőségválasztó taggyűléseken mutatkozott meg. Párttagjaink bátran és határozottan foglaltak

Digitized by Google

állást mind a munka megjavítását illetően, mind személyi kérdésekben, és sok okos, talpraesett javaslatot vetettek fel.

Még mindig megesik azonban, hogy a kollektív vezetést a vezetőség testületi munkájára szűkítik le. Több termelőszövetkezeti pártszervezetünkben még rendszertelenül hívják össze a taggyűléseket, a vezetőség nem készül fel alaposan, s emiatt a beszámoló és a vita színvonala sem kielégítő. A vezetőség néha kész tények elé állítja a taggyűlést, s csupán tájékoztatja olyan dolgokról, amelyekben az egész párttagságot illeti meg a döntés joga.

A marxista—leninista pártokat — tanítja Lenin — többek között az teszi legyőzhetetlenné, hogy nem félnek feltárni gyengeségeiket és tudják, hogyan kell idejében leküzdeniük ezeket. Ezért mindig fontos dolog a párt életében a kritika és az önkritika alkalmazása. Különösen megnő a kritika és önkritika fontossága a munkásosztály hatalomra jutása után. A proletárdiktatúra rendszerében pártunk vezető helyet foglal el, ezért mindenekelőtt magunknak kell feltárnunk a hibákat. Ebben természetesen segítenek bennünket pártonkívüli harcostársaink is — akiktől nemcsak elismerő szót várunk, hanem bíráló észrevételeket is — de a fő feladat itt mégis a vezető párt tagjaira, a kommunistákra hárul.

Amint ezt pártunk szervezeti szabályzata is leszögezi, a párttagnak nemcsak joga, hanem kötelessége is a bírálat, személyre való tekintet nélkül. Pártunkban ma olyan légkör uralkodik, amelyben kibontakozhat a pártszerű kritika. A pártfórumokon rendszeressé vált, hogy a részvevők bátran és elvi alapokról bírálják a vezető szervek és egymás munkájának fogyatékosságait, gyengéit. Az elhangzott bírálatok egyre kevésbé egyoldalúak, segítő szándék, a párt ügye iránt érzett felelősség fejeződik ki bennük. Ennek a légkörnek a kialakulásában láthatjuk az egyik legfőbb eredményét annak a küzdelemnek, amelyet az MSZMP megalakulásától kezdve a pártélet lenini normáinak hiánytalan érvényesüléséért folytat.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy pártunkban — a mi megyénk területén is — ritka, elszigetelt jelenség a bíráló szó megtorlása. Már nem ilyen ritka dolog azonban az, hogy egyes elvtársak mimóza-érzékenységgel fogadják a kritikát, és a legjobb szándékú bírálattól is halálra sértődnek. Jónéhány elvtárs szinte betegesen fél attól, hogy elismerje saját hibáját, noha maga — adott alkalommal — szívesen kritizál másokat. Vannak ilyen elvtársak az egyszerű párttagok sorában is.

Az állami és gazdasági élet különféle tisztségeiben dolgozó elvtársak némelyike pedig olykor-olykor a bírálat visszaverésére, elhallgattatására is hajlamos.

Az Esztergomi Szerszámgépgyár egyik üzemvezetője például nemrég megbírálta igazgatóját, mert az a törvényes előírásokat megszegve, „fekete" túlórákat akart kifizetni. Az igazgató erre azonnal szabadságra küldte az üzemvezetőt, s le akarta váltani beosztásából. Egy-két állami gazdaságunkban megtörtént, hogy a bírálót később valamilyen címen elbocsátották, s a területi egyeztető bizottságnak kellett utólag igazságot szolgáltatnia. A Dorogi Járási Tanács elnökhelyettesét a szakszervezeti taggyű-

Digitized by Google

lésen megbírálták, mert nem járt el a rendezvényekre. Másnap az elnökhelyettes erélyesen felelősségre vonta a szakszervezeti bizottság titkárát, s közölte: máskor ilyesmi elő ne forduljon, mert különben keményebben fog eljárni vele szemben.

Az illetékes pártszervek megvédik a bírálókat, elítélik az effajta eljárást, s igyekeznek elejét venni annak, hogy megismétlődjenek. A megyei pártbizottság újra meg újra hangsúlyozza, hogy a vezetőknek meg kell szívlelniök a dolgozók észrevételeit, bírálatait. Ez irányú tevékenységünket tovább kell folytatnunk, mindenekelőtt nevelő munkával, de ha szükséges, határozott intézkedésekkel is, hogy véglegesen száműzzük a bírálat elfojtására irányuló törekvéseket. Végérvényesen ki kell irtanunk azt a több évszázados, keserű tapasztalatból származó szemléletet, amelyet a közmondás így fejez ki: „ne szólj szám, nem fáj fejem". De ehhez az kell, hogy kézzelfoghatóan be tudjuk bizonyítani mindenkinek: a jószándékú bírálatért a mi társadalmunkban senkinek sem történhet bántódása.

Keményen harcolunk a bírálat elfojtása ellen, de egyáltalán nem érthetünk egyet a kritikához való opportunista viszonnyal. Egyes elvtársak azt hiszik, hogy minden bírálatot el kell fogadniuk, akár igazságot tartalmaz, akár nem, mert különben nem lesz jó a dolgozókhoz való viszonyuk. Többször tapasztaltuk, hogy egyes üzemi igazgatók nem mertek fegyelmi eljárást indítani olyan dolgozó ellen, aki időközben megbírálta őket, mert féltek, hogy a kritika elfojtásával vádolják majd meg. A Tatai Halgazdaság igazgatója például nem mert megbüntetni egy olyan dolgozót, akinek a hanyagsága következtében számottevő mennyiségű hal pusztult el; ez az ember ugyanis időközben koholt vádakkal feljelentette őt. Az ilyen magatartás valósággal fejtetőre állítja a dolgok helyes rendjét, ezért keményen szembe kell szállnunk vele.

A bírálathoz való helytelen viszonynak van egy másik, már régóta ostorozott, de még mindig fellelhető megnyilvánulása is. Egyes elvtársak elismerik ugyan, hogy hibáztak, fogadkoznak is, hogy ezután minden másképpen lesz — de azután mégis úgy marad minden, ahogyan volt. A kritikának ilyen formális elfogadása ellen is határozottan küzdenünk kell, mert az ilyesmi csak lejáratja a kritikát és az önkritikát, de nem segíti elő a hibák megszűnését.

A helyes kritikai szellem kialakítása természetesen nem csak ott szükséges, ahol napirenden vannak a hibák, hanem ott is, ahol általában jók a vezetők, s zavartalanul folyik a munka. Nem volna helyes, ha a jó vezetőket megfosztanák a bírálhatóság éltető levegőjétől, hisz történelmi igazság, hogy ahol munka folyik, ott kisebb-nagyobb hibák is történnek. Ahol jól dolgoznak, ott kisebbek a hibák, de ha a kis hibákat nem bírálják, akkor nehezen jóvátehető bajok is következhetnek belőlük.

A bírálat szabadságáért küzdve egyúttal a legélesebben harcolnunk kell a bírálat álarcában jelentkező intrika ellen. Az intrikát természetesen elsősorban a vádak hamis volta különbözteti

Digitized by Google

meg a kritikától — bár jószándékú bíráló is tévedhet. De az intrikának a célja és tényleges oka is más, mint a bírálaté. Az intrikus személyes érdekből, karrierizmusból, bosszúvágyból, vagy egyéb nemtelen okokból becsületes embereket rágalmaz. A komáromi járás egyik kis községében például a volt párttitkár azzal vádolta meg a pártszervezet új titkárát, hogy tolvaj és iszákos. A vizsgálat megállapította, hogy e vádak rosszindulatú ferdítések, amelyeket sértődöttségében agyalt ki a rágalmazó.

A kritikát nem mindig könnyű elválasztani az intrikától. Az intrikusok mindent meg is tesznek, hogy megnehezítsék ezt, s ha felelőtlen rágalmaikért kérdőre vonjuk és pártbüntetésben részesítjük őket, nagy hangon „a kritika elfojtásáról" sápítoznak. Ez azonban továbbra sem akadályozhat meg bennünket a rágalmazás és az intrika elleni fáradhatatlan harcban

A kommunista párt nem önmagáért, hanem a dolgozó tömegek felemelkedéséért, a szabad és boldog élet megteremtéséért harcol. Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül a pártonkívüliek millióit, akik a kommunistákkal vállvetve küzdenek a szocializmusért. A különféle társadalmi mozgalmakban és tömegszervezetekben: a szakszervezetekben, a KISZ-ben, a Hazafias Népfront bizottságaiban, a Nőtanácsokban, és másutt sok-sok pártonkívüli harctársunk fáradozik a köz javára. Akkor válik teljessé a vezetés kollektív jellege, ha az ő hangjukra is ügyelnek, az ő ismereteikből, tapasztalataikból is merítenek a pártszervek.

A tömegszervezetek nemcsak arra valók, hogy a pártonkívüli tömegeknek megmagyarázzák a párt politikáját, hogy bevonják őket a szocializmus építésébe, hanem arra is, hogy közvetítsék a párthoz a tömegek tapasztalatait, kívánságait, hangulatát is.

A párt vezetői azonban nemcsak a társadalmi szervezetek közvetítésével értesülnek a tömegek véleményéről. Feltétlenül szükségük van közvetlen és személyes kapcsolatra is. Az a vezető, aki csak az íróasztala mellől próbál tájékozódni és irányítani, előbb-utóbb kudarcot vall. Az életet csak az ismerheti meg a maga mélységében és sokoldalúságában, aki rendszeresen találkozik a dolgozókkal. S ezt a dolgozók is igénylik, megkívánják, hogy a vezetők közöttük éljenek, ismerjék meg problémáikat, mindennapi életüket, s válaszoljanak kérdéseikre.

Megyei és járási pártszerveink vezetői igyekeznek is eleget tenni ennek az óhajnak. Gyakran felkeresünk egy-egy üzemet, termelőszövetkezetet, beszélgetünk a munkásokkal, a szövetkezeti parasztokkal, gyűléseken ismertetjük velük a párt politikáját.

A tömegekkel való szoros kapcsolat nélkül nem érvényesül igazán a kollektív vezetés, de jó tömegkapcsolat sem képzelhető el ott, ahol a vezetés nem kollektív. Aki még legközelebbi munkatársait sem vonja be az ügyek eldöntésébe, az még kevésbé érzi szükségesnek azt, hogy az „egyszerű" emberek szavát meghallgassa. Az ötvenes évek elején magunk is meggyőződhettünk róla, hogy a kollektív vezetés meg-

Digitized by Google

sértése általában együtt jár a tömegektől való elszakadással.

A dolgozókkal való személyes találkozás, a tömegszervezeti rendezvényeken és tömeggyűléseken való részvétel sok tapasztalatot nyújt a vezetőknek, s módot ad rá, hogy tanuljanak a tömegektől. Az olyan látogatások, beszélgetések azonban, amelyek csak a látszatot szolgálják, senkinek sem használnak. „A tömegekkel való kapcsolat különféle lehet: mélyen gyökerező és eleven, vagy felszínes és formális" — mondotta Hruscsov elvtárs, az SZKP XXII. kongresszusán. A vezetők ne csak „körülnézni" menjenek a dolgozók közé, hanem azért, hogy lássanak, halljanak, ismerjék meg a helyi viszonyokat és vonjanak le belőlük helyes következtetéseket az irányító munkához. Ha nem ezt teszik, csorbítják a tömegeknek a vezetésbe vetett bizalmát. Az utóbbi hónapokban is többször megbizonyosodtunk erről. A dorogi járási pártbizottság munkatársai például a vezetőségválasztás előtt több ízben is jártak az Esztergomi Szerszámgépgyár alapszervezetében. Az előkészítő munka során azonban kevés gondot fordítottak a helyi körülmények, a párttagság és a dolgozók véleményének megismerésére, s így teljesen csődöt mondottak a pártbizottságnak az új vezetőséggel kapcsolatos elképzelései. Az alapszervezet tagjai — nagyon helyesen — azokat az elvtársakat választották a vezetőségbe, akiket ők a legrátermettebbeknek tartottak. A dolgozók véleményének hiányos ismeretéből fakadt a tatai járás vezetőinek az a törekvése is, hogy egyesítsék Kocs két nagy termelőszövetkezetét, a szövetkezeti gazdák ugyanis ellenezték az egyesülést. A járási vezetők nem tudták ezt, elképzelésük tehát elhamarkodott volt.

A jó tömegkapcsolatok azonban egyáltalán nem azt jelentik, hogy a vezetőknek kritikátlanul el kell fogadniok mindazt, amit a tömegek mondanak. A dolgozók nem azt várják tőlünk, kommunistáktól, hogy mindenre rábólintsunk, hanem azt, hogy mutassuk meg az utat, a teendőket. A minden áron való egyetértés nem vonzza hozzánk, hanem éppenséggel eltaszítja tőlünk a tömegeket. Az emberek megbecsülik a nyílt, határozott beszédet, s nincs olyan „kényes" kérdés, amelyben szót ne lehetne érteni velük. Jellemző példa erre az üzemi normák kiigazítása. Az Eternit gyár egyik-másik üzemrészének munkásai rosszallóan fogadták a rendezést, s az új munkanormák bevezetésekor csökkentették a munkatempót. Az üzem vezetői ismételten megmagyarázták nekik az intézkedés szükségességét, s bebizonyították, hogy ha elég szorgalmasak, akkor nemhogy csökkenne, hanem még növekedik is az egyéni keresetük. Egy hónap elteltével már maguk a dolgozók is elismerték, hogy a normáknak a megváltozott műszaki feltételekhez igazítása nemcsak a népgazdaságnak az érdeke, hanem egyénileg is hasznos.

Hozzátartozik a vezetés kollektivitásához a dolgozók bejelentéseinek gondos megvizsgálása és megszívlelése. Megyénkben mindennap sokan keresik fel a pártbizottságokat, az alapszervezeti vezetőket, sokan fordulnak hozzánk levélben is. A panaszok és kérelmek jelentős része személyes természetű, de tekintélyes

Digitized by Google

hányaduk közérdekű bejelentés. Akik helyes közérdekű észrevételeket tesznek, azok szélesítik a vezetés kollektív jellegét.

Megyei pártszerveink általában nagy gonddal kezelik a dolgozók panaszait és észrevételeit. Pártbizottságaink mellett társadalmi aktivistákból külön panaszügyi bizottságok létesültek; ezek minden bejelentést megvizsgálnak, s ahol lehet intézkednek. Hiányossága viszont munkánknak az, hogy a bejelentéseket nem összegezzük kellőképpen, s ritkán vonunk le általánosítható következtetéseket belőlük.

*

Az MSZMP megalakulása óta elért sikereinknek fontos tényezője, hogy az utóbbi öt évben nagy figyelmet fordítottunk a vezetés kollektív jellegének érvényesítésére, a párttagság kezdeményező készségének kibontakoztatására, a tömegek tudásának és tapasztalatainak felhasználására. Az élet bebizonyította, hogy vezetési módszereink helyesek, s hogy csak akkor tudunk eredményes munkát végezni, ha következetesen ragaszkodunk hozzájuk, és egyszer s mindenkorra száműzzük a személyi kultuszból eredő régi, káros gyakorlat maradványait. Az SZKP XXII. kongresszusának a személyi kultusz okozta károkról, a kollektív vezetés szerepéről és jelentőségéről adott elemzése teljes mértékben egybevág a mi pártunk tapasztalataival. Tapasztalataink szerint a személyi kultusz megszüntetése egyáltalán nem csökkentette, hanem megnövelte mind a párt egészének, mind a vezetőknek, s köztük a jól dolgozó helyi vezetőknek a tekintélyét, erősítette a párt és a tömegek kapcsolatát, magasabb szintre emelte a vezetést. Ez arra buzdít bennünket, hogy tovább erősítsük a vezetés kollektivitását, fejlesszük a bírálatot és az önbírálatot, kiküszöbölve a még fellelhető gyengeségeket és hiányosságokat. Így emelhetjük még magasabb színvonalra megyénkben is a vezetést, így növelhetjük tovább a párttagságban és a dolgozó tömegekben a közügyek iránti felelősségérzetet.

Nemeslaki Tivadar

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

A nemzetközi szakszervezeti mozgalom az V. Szakszervezeti Világkongresszus tükrében

1961. december 4-től 15-ig Moszkva ismét nagy jelentőségű nemzetközi esemény színhelye volt. Ott ülésezett az V. Szakszervezeti Világkongresszus, amelyen 143 millió szervezett dolgozó képviselői vettek részt minden földrészről, 97 országból, köztük a csaknem 2,5 millió tagot számláló magyar szakszervezetek küldöttei is. Jóllehet több országban a reakciós erők megakadályozták, hogy a küldöttek elutazzanak a kongresszusra, ennek ellenére ezer képviselő vett részt a kongresszus munkájában. Az SZVSZ-hez tartozó szervezetek delegációi mellett ott voltak az olyan nagy tekintélyű autonóm szakszervezeti mozgalmak küldöttei is, mint a Japán Szakszervezeti Főtanács (SOHYO), az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség, az Arab Szakszervezeti Szövetség, a Chilei Szakszervezeti Egységközpont, és egy sor olyan szakszervezet képviselői, melyek az ún. Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségéhez tartoznak.

Ez a találkozó méltó módon juttatta kifejezésre a nemzetközi proletariátusnak, a világ dolgozóinak azt az akaratát, hogy korunk legfontosabb kérdéseit a népek javára oldják meg. Mind az öt földrész szakszervezeti küldöttei impozáns egységben foglaltak állást és határozták meg a szakszervezetek feladatait a békéért, a gyarmati rendszer teljes és végleges megszüntetéséért, a társadalmi haladásért folyó harcban. Az egységes állásfoglalás azt bizonyítja, hogy a fő kérdésekben nincs eltérés a szervezett dolgozók között.

A kongresszus résztvevőire mély benyomást tett az, hogy a tanácskozások színhelye a Kremlnek az a kristálypalotája volt, amelyben néhány héttel előbb a kommunizmus építői tartották történelmi jelentőségű XXII. kongresszusukat, és ahol a kommunizmus programját elfogadták. A küldöttek a gyakorlatban is megismerkedtek a kommunizmus építésével, a szovjet szakszervezetek tevékenységével, a szovjet emberek mindennapi életével.

A Szovjetunió hatalmas tekintélyét és a kongresszus küldötteinek a szovjet nép iránti elismerését és szeretetét különösen akkor lehetett érezni, amikor Hruscsov elvtárs üdvözölte a kongresszust és nagy figyelmet keltett beszédét elmondta. A nemzetközi erőviszonyok megváltozásának, a kommunizmus korszaka beköszöntésének hatása érződött a szakszervezeti küldöttek felszólalásaiban, különösen, amikor a kommunizmus programjának nemzetközi jelentőségére mutattak rá és állást foglaltak korunk fő kérdéseiben.

Digitized by Google

A valóban nemzetközi, harcos szakszervezeti szövetség megteremtésének kezdeményezői elsősorban a szovjet szakszervezetek voltak, amelyek mindig következetesen harcoltak az egész világ dolgozóinak egységéért. A második világháború idején a fasizmus elleni harc során a tőkés országok munkásosztálya is felismerte, hogy szorosabbra kell vonnia sorait és olyan világszervezetben kell egyesülnie, amely a munkásosztály érdekeinek megfelelő politikát folytat. Az antifasiszta tömegmozgalom világméretű fellendülése azt eredményezte, hogy 1944 decemberében létrejött a szakszervezeti világkonferencia előkészítő bizottsága, és 1945. október 3-án Párizsban megalakult a Szakszervezeti Világszövetség. Az SZVSZ létrejöttével első ízben alakult ki olyan szervezet, amelyben mind az öt világrész szakszervezetei képviseltették magukat. Ott voltak egymás mellett a szovjet és az amerikai, a lengyel és az angol szervezett dolgozók küldöttei, társadalmi rendszerre, faji, vallási és világnézeti különbségre való tekintet nélkül: a világ szervezett dolgozóinak 64 milliós serege.

Fennállásától kezdve az SZVSZ szilárdan kitart az alakuló kongresszuson vállalt kötelezettségei mellett, amelyeket alapszabályaiban is lerögzített. Harcol az imperialista háború veszélye és az újraéledő fasizmus ellen, a békéért, a dolgozók élet- és munkakörülményeinek állandó javításáért, a gyarmati rendszer mielőbbi megszüntetéséért, a gazdaságilag elmaradott országok fejlődésének gyorsításáért. Nemzetközi fórumokon védte a munkásosztály érdekeit, szüntelenül és következetesen küzd a nemzetközi munkásosztály egységéért, mely elengedhetetlen feltétele a sikeres harcoknak.

Az SZVSZ-nek azonban létrejöttétől kezdve az egységbontó törekvésekkel szemben is küzdelmet kellett folytatnia. A munkásáruló jobboldali csoportok — miután tapasztalták, hogy az SZVSZ osztályharcos politikáját nem tudják az imperializmust szolgáló osztályegyüttműködés vonalára siklatni — tagságuk megkérdezése nélkül szakadást idéztek elő. Kiléptek az SZVSZ-ből, ürügyül használva fel azt, hogy az SZVSZ visszautasította a Marshall-tervet és így nem vált az amerikai imperializmus szekértolójává. A szakadárok 1949-ben létrehozták a reakciós Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségét.

Amerika, Anglia és néhány más nyugati ország jobboldali szakszervezeti vezetői halálos csapást akartak ezzel mérni az SZVSZ-re. Nem így történt. Az SZVSZ végig megmaradt a nemzetközi munkásosztály alapvető érdekei élharcosának, s ezért nemhogy gyengült volna, hanem erősödött, s befolyása, tekintélye ma nagyobb, mint bármikor is volt. Ezt lemérhetjük tagságának számszerű alakulásában is. Első kongresszusán (1945-ben, Párizsban), 64 millió, a II. kongresszuson (1949-ben, Milánóban) 78 millió, a III. kongresszuson (1953-ban, Bécsben) 84 millió, a IV. kongresszuson (1957-ben, Lipcsében) 92 millió, az V. kongresszuson (1961-ben, Moszkvában) pedig 120 millió szervezett dolgozót tömörített soraiban, majdnem kétszer annyit, mint megalakulásakor foglalt magában, pedig azóta kiváltak belőle néhány tőkés ország szakszervezetei.

Digitized by Google

Jelenleg a világ szervezett dolgozóinak nagy többsége két nagy és néhány kisebb nemzetközi szakszervezeti szövetségben tömörül. A szakszervezeti tagok száma szerte a világon a 200 millióhoz közeledik. Ebből a legtöbb szervezett dolgozó, mintegy 120 millió az SZVSZ-hez tartozik, kb. 50 millió az SZSZNSZ-hez, mintegy 20 millió pedig az autonóm szakszervezetekben tömörül. Az SZVSZ-szel az autonóm szakszervezetek, s egyre inkább egyes, az SZSZNSZ-hez tartozó szervezetek is együttműködnek, s így a világ szervezett dolgozóinak döntő többsége ma már az osztályharcos SZVSZ hatókörébe tartozik.

Az SZVSZ befolyásának ez a hatalmas fejlődése összefügg a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett változásokkal. A nemzetközi szakszervezeti mozgalom haladó erőinek harca ugyanis előmozditja az erőviszonyok további kedvező alakulását. Nem kétséges, hogy a kommunista és munkáspártok világméretű erősödése, és a kommunisták önzetlen, harcos tevékenysége a szakszervezetekben, jelentősen meggyorsítja ezt a fejlődést.

*

Az V. Szakszervezeti Világkongresszus munkájának középpontjában az SZVSZ által kidolgozott nemzetközi szakszervezeti akcióprogram-tervezet és az erre felépített két fő referátum állott.

Az akcióprogram-tervezetet az SZVSZ Elnökségének 1961 júniusi határozata alapján a nemzetközi szakszervezeti mozgalomban széleskörű vitára bocsátották, s így hazánkban is ismertették. Az V. Világkongresszus előkészítéseképpen az SZVSZ arra törekedett, hogy sok ország szakszervezeteinek bevonásával alakítsa ki a szakszervezetek tevékenységének egységes irányvonalát a nemzetközi mozgalom legfontosabb kérdéseiben.

A vitában a kongresszus mintegy 1000 résztvevője közül 114-en szólaltak fel. Figyelmüket különösen két fő kérdés kötötte le: a *békeharc és a gyarmati rendszer felszámolásáért folyó küzdelem.*

Az SZVSZ és tagszervezetei osztályalapon álló állandó felvilágosító, mozgósító és szervező munkát végeznek a világpolitika jelenlegi fő küzdelme, a békeharc mind szélesebb kibontakozásáért. Hogy csak néhány konkrét kezdeményezést említsünk: Az SZVSZ görlitzi nemzetközi konferenciájának felhívására 1959. május 15—június 15-ig akcióhónap zajlott le az egész világon a német békeszerződés megkötéséért és az atomrobbantási kísérletek beszüntetéséért. 1959 decemberében a SZVSZ felhívására nemzetközi méretű szolidaritási akció bontakozott ki a japán—amerikai katonai szerződés ellen küzdő japán dolgozók támogatására. 1960 májusában, a csúcsértekezlet előestéjén, az SZVSZ levelet intézett a négy nagyhatalom kormányaihoz az általános és teljes leszerelés érdekében. 1961 őszén, Berlinben az SZVSZ nemzetközi szakszervezeti konferenciája 114 millió dolgozó nevében harcra szólította fel a világ összes dolgozóit és szakszervezeteit a német kérdés és a berlini probléma azonnali békés megoldásáért.

Az SZVSZ nemzetközi szinten igyekszik összehangolni a szakszervezeti dolgozóknak a békéért, a fegyverkezési verseny, az imperialisták ázsiai, közép-keleti és

Digitized by Google

latin-amerikai agressziv mesterkedései ellen folyó harcát. A leszerelés jelszavát az SZVSZ-en kívül álló szakszervezetek nagy része is átvette, bár az SZVSZ ismételt javaslatai ellenére sem sikerült közös harci platformot kialakítani az SZSZNSZ felső vezetésével.

A szocialista országok szakszervezetei úgy járulhatnak hathatósan a békeharchoz, ha a dolgozókat a hazai feladatok sikeres megoldására, a népi hatalom politikai és gazdasági erősítésére mozgósítják, s a proletár internacionalizmus szellemében nevelik őket.

Az SZVSZ V. kongresszusa is értékelte a nemzetközi erőviszonyokban 1957 óta bekövetkezett változásokat és leszögezte, hogy a háború ma már nem végzetszerű, a békét meg lehet őrizni. De ugyanakkor azt is megállapította, hogy a szakszervezetek ebben a küzdelemben még nem állnak a jelenlegi követelmények színvonalán, harcuk nincs arányban a világháború veszélyével, amely különösen az amerikai imperializmus és a nyugatnémet militarizmus részéről fenyeget. Ebben jelentős része van az SZSZNSZ hidegháborút támogató tevékenységének is.

Saillant elvtárs, az SZVSZ főtitkára, referátumában kiemelte: „Kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy az eddigi összes közös akcióink sem voltak elegendők ahhoz, hogy vereséget mérjenek az imperialisták erőszak-politikájára és meghiúsítsák háborús előkészületeiket. Tagadhatatlan, hogy a nyugati országok munkásosztályának soraiban — a jobboldali szakszervezeti vezetők megtévesztő propagandája következtében — a háborús veszély bizonyos lebecsülése tapasztalható. Meg kell szüntetni ezt — mondotta —, ha eleget akarunk tenni a ránk háruló felelősségnek."

*

A kongresszus figyelmének középpontjában a békeharc kérdései mellett a gyarmati rendszer teljes megszüntetéséért folyó harc állt.

A gyarmati népek függetlensége az SZVSZ-nek megalakulása óta egyik legfontosabb ügye. Már 1945-ben a párizsi alakuló kongresszus kimondotta: „A fasiszta hatalmakon aratott győzelem... nem lenne teljes, ha most a gyarmatokon és az összes nemzetek területein élő népektől megtagadnánk örökölt jogaik teljes élvezését." Az SZVSZ azóta is szüntelenül napirenden tartja ezt a kérdést, és egész tevékenységében elsőrangú fontosságot tulajdonít a nemzetközi proletárszolidaritás megszilárdításának a gyarmatosítás elleni küzdelemben.

A IV. Szakszervezeti Világkongresszus óta eltelt 4 év alatt 22 újabb ország sokmilliós népe vívta ki függetlenségét. A gyarmati országok népei döntő rohamra indultak a szégyenletes rendszer felszámolásáért.

Az V. kongresszus összetételében és tartalmában is tükröződött ez a történelmi jelentőségű folyamat. Az SZVSZ kongresszusain eddig soha nem vettek részt ilyen nagy számban Afrika, Ázsia és Latin-Amerika küldöttei. Így 24 küldöttség Latin-Amerika országait képviselte, 29 pedig Afrikáét. Soha nem hangzott el e világrészek képviselőinek annyi fontos, tanulságos, bizakodó és lelkes felszólalása. A gyarmati népek, a nemrég felszabadult országok, a kapitalista és

Digitized by Google

a szocialista országok dolgozói közötti harcos összefogás és szolidaritás érzése az egész kongresszus munkáját áthatotta.

Kitörő lelkesedés fogadta Kuba hős munkásosztályának küldöttségét, mely a kongresszus egész ideje alatt szinte jelképe volt a győzelmes imperialistaellenes forradalmi harcnak. De forró, szívből jövő ünneplésben részesültek a több mint nyolc év óta vérét hullató algériai nép megbízottai, a már felszabadult, új jövőt építő Mali dolgozóinak képviselői is és mindazok a szakszervezeti harcosok, akik nemzetük függetlenségének kivívásáért vagy megszilárdításáért küzdenek.

Az V. kongresszus sokat foglalkozott azokkal az új módszerekkel, amelyekkel a gyarmatosítók és az imperialista monopóliumok megpróbálják fenntartani uralmukat. A kongresszus által megvitatott szakszervezeti akcióprogram is megállapítja, hogy az újonnan felszabadult államok politikai függetlensége még korántsem teremti meg gazdasági függetlenségüket. Csak akkor tudják ezt biztosítani, ha — Kuba, Mali, Guinea és más fiatal államok példájára — szilárdan visszautasítják az új gyarmatosítás minden formáját. Valóban önzetlen, politikai feltételektől és minden megkülönböztetéstől mentes segítségre csak a szocialista tábor és más imperialistaellenes országok részéről számíthatnak.

Az V. kongresszusnak volt egy másik fontos megállapítása: a gyarmati és gazdaságilag fejletlen országoknak a nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért vívott harcában különösen nagy jelentőségű, sajátos szerep hárul a munkásosztályra és a szakszervezetekre. Ezt a harcot megnehezíti az a korrupciós és szakadár tevékenység, amelyet az SZSZNSZ vezetősége Ázsiában, Afrikában és Latin-Amerikában is folytat. Ezek a vezetők a kubai agresszió és a kongói intervenció idején egy szóval sem ítélték el az észak-amerikai imperialisták világszerte felháborodással fogadott fellépését. Az afrikai szakszervezeti szövetség létrehozását megvesztegetéssel, demagógiával és minden lehető módszerrel meg akarták akadályozni.

Minden erőfeszítésük ellenére azonban megalakult Casablancában az autonóm Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség, mely szervezi és tömöríti az afrikai dolgozók, munkások és parasztok összefogását a gyarmatosítás, az új gyarmatosítás, az imperializmus, a feudalizmus és a reakció ellen. Ehhez a szakszervezeti szövetséghez — tudomásunk szerint — Marokkó, Algéria, Mali, Guinea, Ghana, Kamerun és Nigéria, tehát elsősorban a volt francia gyarmatok szakszervezetei tartoznak. Ezekben az országokban ugyanis a forradalmi hagyományokban gazdag Francia Általános Munkásszövetség (CGT) neveltjei irányítják a szakszervezeti mozgalmat.

Az SZSZNSZ nem nyugodott bele vereségébe: aktív közreműködésével és nyomására ez év elején Dakarban létrejött az ellenszervezet, az opportunista vonalat követő újabb afrikai szakszervezeti szövetség. Megvesztegetéssel és aknamunkával megnyerte néhány jelentősebb afrikai ország (Kenya, Szenegál, Tunisz) szakszervezeteinek támogatását a diszszidens Afrikai Szakszervezeti Szövetség létrehozásához és az SZSZNSZ politikájának érvénye-

Digitized by Google

sítéséhez. A harc azonban tovább folyik.

Az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség létrejötte jelentős vereség a reakció és nagy siker a haladó erők számára. Az SZVSZ támogatja a haladó casablancai szövetséget — melynek képviselői a moszkvai kongresszuson is ott voltak és igyekszik maximális erkölcsi, politikai és anyagi segítséget nyújtani neki, mint ahogyan a latin-amerikai és ázsiai szakszervezeteket is támogatja az imperialista és neokolonialista törekvések leküzdésében, az osztályalapon álló szakszervezetek létrehozásában.

*

Az V. kongresszus gazdag elemzést adott a kapitalista, a gyarmati és a függő országokban élő dolgozók gazdasági és szocialis helyzetéről, az elmúlt négy esztendőben folytatott harcaikról. Megvilágította azt az éles ellentétet, amely a szocialista országok és a kapitalista világ helyzetének alakulása között fennáll.

A szocialista országok gyors ütemű, harmonikus fejlődésével szemben a kapitalista világban továbbra is a leganarchikusabb és legegyenlőtlenebb módon alakul a gazdasági élet. Fokozódott a tőkés gazdaság ingatagsága, elmélyült a kapitalizmus általános válsága. A monopóliumok minden eszközzel a dolgozókra akarják hárítani a nehézségek következményeit, hogy megtartsák, sőt növeljék profitjaikat. Háborús készülődést folytatnak, növelik a katonai kiadásokat. S bár a fegyvergyártással összefüggő iparágakban konjunktúrára vezetett a militarizálás, a nyugati országokon végigsöpört hatalmas sztrájk- és bérmozgalmak szemléltetően bizonyítják, hogy a munkásosztály anyagi helyzete korántsem olyan rózsás, ami.vennek a burzsoá sajtó festi. Az V. kongresszus küldöttei beszámoltak arról, hogy sok kapitalista országban csökkent a munkásosztály vásárlóképessége és szamos országban ma alacsonyabb, mint a háború előtt volt. Több kapitalista országban a munkások kemény osztályharcban béremeléseket, szociális juttatásokat vívtak ki maguknak, de ezek egyáltalán nincsenek arányban szükségleteikkel és követeléseikkel.

Olaszországban az 1959, 1960 és 1961. években a legfontosabb szakmák dolgozóinak milliói nagyszabású mozgalmakat folytattak. 1957 és 1959 között csaknem megkétszereződött a sztrájknapok száma, s 1961 első nyolc hónapjában több mint 5 millió olasz munkás vett részt a gazdasági harcokban. Az ipari munkásság mellett a mezőgazdasági munkások, bérlők és kisparasztok milliós tömegei is megmozdultak és éles harcokat vívtak. Franciaországban — ahol a De Gaulle-féle hatalom évente 3 milliárd frankot rabol el a dolgozóktól, hogy a gyalázatos algériai háborujára költse el azt — az elmúlt két évben két nagy, 10—12 milliós tömeget megmozgató tiltakozó sztrájk folyt le. Legutóbb is, amikor a munkásgyilkos rendőrség és az újabb fasiszta veszély ellen tüntettek Párizs dolgozói, a kommunista párttal együtt a szakszervezetek széles tömegei is az utcára vonultak és sztrájkoltak. E hatalmas küzdelmek mellett a múlt év első felében 1960 ugyanezen időszakához képest 161 ezerrel nőtt a gazdasági követeléseikért folyó harcokban részt ve-

Digitized by Google

vők sztrájknapjainak száma, s éles, új módszerekkel bontakozott ki a kisparasztok százezreinek monopóliumellenes küzdelme.

Ki ne emlékeznék a belga dolgozók hetekig tartó hatalmas sztrájkharcára 1960 végén és 1961 elején, az Eyskens-féle „takarékossági" törvény ellen, vagy a japán dolgozók ugyanezen időben vívott antimilitarista küzdelmére? De sorolhatjuk a példákat Latin-Amerikából is: a chilei rézbányászokat és réziparí dolgozókat, akik hónapokig harcoltak követeléseikért és ezzel súlyos csapást mértek az amerikai hadiipari monopóliumokra, vagy az argentin vasutasok tavaly decemberben megkezdett 42 napos általános sztrájkját. Meg kell említenünk azt a ma is tartó, hatalmas méretű angliai sztrájkhullámot is, amelyhez fogható 1926 óta nem volt a szigetországban.

A kapitalista országok szakszervezetei — az egyes országok és iparágak konkrét körülményeinek megfelelően — általában az alábbi fő követelésekért harcolnak:

1. A bérek emelése és szavatolása, a biztosított minimális bér megállapítása és a bérmegállapításban a szakszervezetek ellenőrzési jogának elismerése.

2. A munka intenzitásának növeléséből és az automatizálásból kifolyólag a munkaidőnek bérveszteség nélküli csökkentése és a munkabiztonság javítása, a szakszervezetek ellenőrzésével.

3. A munkanélküliség és az elbocsátások elleni biztosítékok megszilárdítása és kiterjesztése.

4. A betegség, a munkanélküliség, az elbocsátások, az öregség esetére szóló társadalombiztosítás megteremtése, megjavítása és kiterjesztése az állam és a tőkések költségére.

5. A fajon, nemen, vallásos, véleményen vagy nemzetiségen alapuló összes hátrányos megkülönböztetések megszüntetése az alkalmazásnál, a bérezésnél, a szakmai képzésnél és az előléptetésnél.

Ezek a követelések beleilleszkednek abba a harcba, amelyet a kapitalista országok haladó szakszervezetei a monopóliumok hatalmának korlátozásáért, a katonai költségvetések csökkentéséért és a békés gazdálkodás fejlesztéséért, a társadalmi haladásért vívnak.

Különösen súlyos a dolgozó nők és a fiatalok helyzete az egész kapitalista és gyarmati világban. A kongresszus ezért kimondotta, hogy az SZVSZ 1962-ben ismét rendezzen nemzetközi konferenciát a dolgozó nők, illetve a dolgozó ifjúság élet- és munkakörülményeinek, szakmai képzésének megjavításáról.

Elfogadta a kongresszus a nemzetközi társadalombiztosítási alapokmányt is, amely kimondja: ingyenes egészségügyi ellátás illet meg minden bérből és fizetésből élő dolgozót, s öregség, rokkantság, anyaság, munkanélküliség esetén minden dolgozónak ellátást kell adni.

•

A kapitalista, a gyarmati és a nemrég függetlenné vált országok dolgozóinak képviselői nagy elismeréssel szóltak a szocialista országok szakszervezeteinek munkájáról és különösen a szovjet szakszervezeteknek, a kommunizmus építésében kifejtett tevékenységéről.

A felszólalók beszámoltak arról, hogy a kommunizmus építé-

Digitized by Google

sének programja milyen óriási hatást tett Indiában ugyanúgy, mint Franciaországban, vagy a latin-amerikai és afrikai országokban a dolgozók nagy tömegeire. Felszólalásaik azt mutatták, hogy az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott programot az egész világ dolgozó emberisége a magáénak tekinti, mert — mint a kongresszusi főreferátum is aláhúzta — ez a program a dolgozók legmélyebb és legrégibb vágyait váltja valóra. A kongresszus biztosította a Szovjetunió több mint 60 millió szervezett dolgozóját, hogy teljes erejével támogatja őket e program megvalósításában.

Hruscsov elvtárs az V. kongresszuson azt mondotta: „A kommunizmus építésének időszaka olyan időszak, amelyben egyre növekszik a szakszervezetek és más tömegszervezetek szerepe... Ha a hazánkban folyó egész gazdasági, kulturális, és szociális tevékenységet olyan hajónak képzeljük el, amelynek tapasztalt kormányosa a kommunista párt, akkor mellette a hajó parancsnoki hídján ott fognak állni a szakszervezetek."

A Szovjetunióban a szakszervezetek növelik részvételüket a gazdasági élet irányításában, fokozottan segítik a dolgozókat abban, hogy gyakorlatot szerezzenek az állam és a társadalom ügyeinek intézésében. A kommunista munkaverseny szervezőivé válnak, és egész tevékenységükkel továbbra is mindent elkövetnek majd a dolgozók anyagi érdekeinek és jogainak biztosításáért.

A fejlődés folyamán a szakszervezetek egyre fontosabb szerepet töltenek be a kommunista államban, és fokozatosan mind több feladatot vesznek át attól. De szerepük már a szocializmusban is egyre jelentősebbé válik. Az V. kongresszus egységesen leszögezte, hogy *sehol a világon nincs a szakszervezeteknek annyi felelősségük, joguk és szabadságuk, mint a szocialista országokban.* A szocialista országoknak és szakszervezeteiknek eredményei mély hatást tesznek a világ dolgozóinak gondolkodására, szakszervezeteik magatartására, az egész nemzetközi szakszervezeti mozgalomra, s egyre növelik a világ dolgozóinak a szocialista országok iránti érdeklődését.

A szocialista országok értékes példamutatása — állapította meg a kongresszus — bátorítást ad a kapitalista és a gyarmati világ dolgozóinak és mindenütt az új életért folyó harcra mozgósítja az elnyomottakat és a kizsákmányoltakat.

•

Az V. kongresszus egyhangúlag elfogadta az akcióprogramtervezetnek azt a pontját is, amely megállapítja: „A dolgozók egyre nagyobb számban értik meg, hogy egyedül a szocializmus hozhat döntő és tartós javulást gazdasági és szociális helyzetükben, szabadíthatja meg őket a gazdasági és politikai elnyomástól... tudják, hogy a szakszervezetek legelső és szent kötelessége, hogy megszervezzék a dolgozók *egységes* fellépését, létérdekeik kivívásáért, a demokratikus és szakszervezeti szabadságjogok megvédéséért." A szakszervezeteknek ez a feladata, az akcióegységnek és általában a dolgozók, a szakszervezetek egységének és szolidaritásának kiszélesítése végigvonult a kongresszus egész munkáján. A történelem tapasztalatai azt mutat-

Digitized by Google

ják, hogy a munkásosztálynak mindig akkor sikerült nemzeti vagy nemzetközi szinten nagy győzelmeket aratnia, amikor sorai összeforrtak.

Ezzel a burzsoázia is tisztában van. Mindent elkövet, hogy megakadályozza a szakszervezetek egységes fellépését és küzdelmét. Az „oszdd meg és uralkodj" elvének szellemében ma is egyenetlenséget szít a munkásosztály sorainak megbontására, segédcsapatokat keres, és néhol talál is. E munkásárulók szerepét ma elsősorban az SZSZNSZ vezetősége és az általa befolyásolt szakszervezetek vezető körei töltik be.

Az V. kongresszus megállapította, hogy az SZVSZ és tagszervezetei helyes és következetes tevékenységének, felvilágosító és szervező munkájának eredményeképpen a szakszervezeti egység nagyot haladt a IV. kongresszus óta. Megerősödtek, új formákat és a nemzetközi szakszervezeti mozgalom történetében példa nélkül álló méreteket öltöttek a szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai. Az SZVSZ-hez tartozó és a rajta kívül álló dolgozók és szakszervezetek akcióegysége ma már mindennapos, elsősorban helyi, illetve üzemi szinten.

De nemzeti szinten is fejlődik az akcióegység. Az utóbbi években több kapitalista országban zajlottak le átfogó, általános jellegű megmozdulások. Ismét csak néhány példát emelünk ki: Az indiai közalkalmazottak 1960 júliusi sztrájkjában több mint 2 millió, különféle irányzatokhoz tartozó alkalmazott vett részt. Latin-Amerikában — Argentínában, Chilében, Brazíliában, Uruguayban — az utóbbi években egymást követő általános sztrájkokban a dolgozók egységesen harcoltak gazdasági követeléseikért, a kubai forradalom támogatásáért és a jenki imperializmus uralma ellen. Japánban, a Miike-i bányászok hosszú hónapokon keresztül a legszorosabb akcióegységben folytatták sztrájkjukat a bányatulajdonosok elbocsátási rendelete ellen.

Nemcsak konkrét akciókban, hanem szervezeti téren is egyre több helyen alakul ki nemzeti méretű egység. A kubai dolgozók az egység jegyében és az imperializmus ellen folytatott harc tüzében hozták létre az új, egységes Kubai Dolgozók Szövetségét, amely élenjáró szerepet tölt be a latin-amerikai szakszervezeti mozgalomban. Brazíliában az egységirányzat újabb haladásának mérföldköve volt az országos szakszervezeti kongresszus, amely 1960 augusztusában folyt le, 10 millió brazil dolgozó képviselőinek részvételével, valamint az 1961. évi országos szakszervezeti találkozó.

Kontinentális méretekben is jelentősen fejlődött az egység megteremtése. Az Össz-Afrikai Szakszervezeti Szövetség megalakulása mellett az utóbbi időben három szakma össz-latin-amerikai konferenciája zajlott le: az építőké, a pedagógusoké és a vasasoké. Ezek a konferenciák egy össz-latin-amerikai konferencia irányában hatnak, melynek célja az egész kontinens szakszervezeti akcióegységének megteremtése, össz-szakszervezeti szinten.

A monopóliumok, az amerikai imperializmus, az SZSZNSZ vezetősége és más reakciós erők természetesen nem nézik tétlenül ezt. Az SZSZNSZ többször egymásután hozott szigorú rendelkezést, amelyben megtiltotta tagszervezeteinek, hogy felvegyék a

Digitized by Google

kapcsolatot az SZVSZ tagszervezeteivel, a szocialista országok, különösen a Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság szakszervezeteivel. Bármennyire tiltakozik is ellene az SZSZNSZ legfelső vezetősége, az SZSZNSZ jónéhány tagszervezete is állandó jelleggel részt vesz az Algériával való nemzetközi szolidaritásnak az SZVSZ által létrehozott bizottságában és mindig sok SZSZNSZ tagszervezet van ott az SZVSZ nemzetközi szakmai szövetségeinek rendezvényein. Szaporodnak az SZVSZ és más nemzetközi szervezetek, elsősorban az SZSZNSZ tagszervezetei közötti delegációcserék, és közös nyilatkozatok.

Az SZVSZ a szakszervezetek közötti kapcsolatok kialakítását következetes egységpolitikájának szellemében szorgalmazza. Korunk nem lehet a nemzetközi kapcsolatok korlátozásának kora, mert a harc a proletár szolidaritás és a szakszervezeti együttműködés feltartóztathatatlan fejlődése felé halad. Hruscsov elvtárs is rámutatott erre az V. Világkongresszuson: „Világos, hogy azok, akik osztályhelyzetükből eredő közös álláspontot foglalnak el, mindig megtalálják a közös nyelvet és a közös programot éppúgy, mint az akcióegység elfogadható formáját."

Az SZVSZ-ben történt szakadás óta még nem volt olyan fontos esemény, a nemzetközi munkásosztály küzdelmeinek olyan időszaka, amelyben az SZVSZ és tagszervezetei ne javasoltak volna közös akciót az SZSZNSZ-nek, illetve tagszervezeteinek. Az V. kongresszus leszögezte: szükséges, sőt létkérdés a nemzetközi szakszervezeti egység megvalósítása, de nem minden áron. Az egységet *osztályalapon* kell és csak így szabad megvalósítani. Az V. kongresszus egyik legfontosabb jellemző vonása az volt, hogy hű maradt a következetes és harcos osztályálláspontho z, és világosan megmutatta a nemzetközi munkásosztály osztályharcos egységéhez vezető utat.

A kongresszus kimondta, hogy az elfogadott akcióprogramot minden ország szakszervezeti mozgalmának a maga sajátos követelményeire kell alkalmaznia.

•

A kongresszus a nemzetközi szakszervezeti mozgalom eddigi történetének legnagyobbszabású találkozója, a széleskörű demokratikus vita szószéke volt. Bár az egységhez vezető út formáit és módszereit illetően voltak véleménykülönbségek, az alapvető kérdésekben egységes állásfoglalás alakult ki. A kongresszus a Szakszervezeti Világszövetség egységpolitikájának kiemelkedő sikere volt és azt is mutatta, hogy a világ dolgozóinak közös ügye ellenállhatatlanul halad előre a végső győzelem felé. Nagy jelentőségű a kongresszusnak az a megállapítása, hogy a szocialista rendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé vált. A világ népei látják, hogy a szovjet népnek a kommunista társadalmat építő munkájában az ő jövőjük is megvalósul.

Az V. kongresszus célkitűzéseit és határozatait a magyar szakszervezetek is teljesen magukénak vallják és minden erejükkel részt vesznek ezek megvalósításában.

Beckl Sándor

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Lackó Miklós: Ipari munkásságunk összetételének alakulása (1867—1949)

A felszabadulás óta eltelt több mint másfél évtizedben marxista történetíróink nagy eredményeket értek el történelmi múltunk marxista ábrázolásában. Erejükből azonban mindezideig nem tellett arra, hogy feldolgozzák a történelmet alakító osztályok fejlődésének alapkérdéseit. Ez pedig idestova akadályává válik annak, hogy az eddiginél mélyebben, alaposabban elemezzék a a múlt eseményeit. A munkásosztály fejlődéstörténetének feldolgozatlansága hátráltatja a munkásmozgalom történetének pontosabb megalapozását. Lackó Miklós munkája az első bátor kísérlet ennek a hiánynak pótlására, s történetírásunk újabb, jelentős eredményeként kell üdvözölnünk.

Hatását tekintve a társadalomtörténeti kutatás messze túlnő a történetírás keretein. Tudományos eredményei nemcsak nemzeti történetünk jobb megértéséhez járulnak hozzá, hanem nélkülözhetetlen eszmei segítséget nyújtanak a ma harcaihoz is. Helyesen állapítja meg bevezetőjében a szerző: „Ahhoz, hogy a forradalmi párt, a tudatos politikai erő helyesen támaszkodhasson társadalmunk hivatott vezető osztályára, még aktivabban alakíthassa és formálhassa társadalmi tudatát és magatartását, elengedhetetlenül szükséges a munkásosztálynak, az osztály történetileg kialakult arculatának, összetételének, rétegeinek, a különböző magyar munkás-tipusoknak az ismerete." Úgy véljük, Lackó Miklós könyve e feladat megoldásához is jelentős mértékben járul hozzá.

A monográfia első fejezete azokat a körülményeket vizsgálja, amelyek között 1867-től 1890-ig, az ipari forradalom időszakában létrejött a magyarországi munkásság.

Ismeretes, hogy a kapitalizmus Magyarországon később alakult ki, mint a nyugat-európai országokban, és kibontakozása is sajátos formában ment végbe. A mezőgazdaság tőkés fejlődésének orosz útja, az ország önállóságának hiánya és soknemzetiségű összetétele szabta meg a magyar kapitalizmus fejlődésének ütemét és irányát. A szerző megállapítja, hogy a magyarországi munkásság kialakulásában döntő szerepet játszottak ezek a tényezők, és eltéréseket okoztak a munkásosztály kialakulásának klasszikus formáitól.

Azokban az országokban, amelyekben az ipari forradalom korábban és klasszikus formában játszódott le, a tőkés ipar a tex-

Digitized by Google

tilipar gyors fejlődésével bontakozott ki. Ez az iparág — természetéből fakadóan — nagy munkáslétszámmal dolgozott, s szükségletei szabták meg a gyáripari munkásság belső rétegződését is. A textiliparnak kis létszámú, jól kvalifikált szakmunkásságra és főképpen betanított gépmunkások széles, állandó gárdájára volt szüksége. A nyugati országokban a betanított gépmunkásoknak ez a rétege vált a munkásosztály tipikus rétegévé, a korai munkásmozgalom törzsgárdájává.

Hazánkban nem a textilipar, hanem a régi hagyományokkal rendelkező élelmiszeripar, majd pedig a vas- és gépipar haladt az ipari forradalom élén. Ez a két utóbbi iparág és az építőanyagipar tömörítette magában a magyarországi gyári munkásság többségét: az élelmiszeripar 31, a vas- és gépipar pedig 25 százalékát. Lackó Miklós kiemeli, hogy hazánkban a tőkés ipar késői fejlődése és sajátos iparági megoszlása korlátozta a munkásosztály létszámát: az élelmezési ipar ugyanúgy, mint a vas- és gépgyártás, kisebb létszámú munkásságot foglalkoztatott, mint a textilipar. Mindkét iparág elsősorban jól kvalifikált szakmunkásokat igényelt, rajtuk kívül nem túl nagy létszámú napszámos segédmunkás réteg dolgozott a gyárakban. Az ipari forradalom időszakában Magyarországon szinte teljesen hiányzott a nyugati munkásosztály tipikus törzse, a betanított gépmunkás.

A szerző a következőkben a munkásosztály származásának kérdéseit fejtegeti. Megállapítja, hogy miután Magyarországon a tőkés fejlődés kezdeti formái gyengén, illetve egyáltalában nem fejlődtek ki, hiányoztak a technikailag képzett szakmunkásság hazai forrásai. A nincstelenné vált agrárproletariátus nem volt alkalmas arra, hogy az átmeneti formákat átugorva szakmunkássá váljék; a kezdeti időszakban a gyári munkásság legjelentősebb részét alkotó szakmunkások külföldről kerültek hazánkba, soraikban csak elenyésző volt a magyar munkások száma.

A mezőgazdaság porosz-utas fejlődése következtében földjüktől megfosztott agrárproletárok számára csak a napszámos segédmunkások kategóriája kínált elhelyezkedési lehetőséget. Az iparfejlődés keretei azonban e réteg számára is megnehezítették az állandó ipari munkássá válást. A napszámos-segédmunkásokra elsősorban munkahelyük ideiglenessége volt a jellemző: legtöbbjük még nem szakadt el a falutól, az ipari idénymunkától vissza-visszatért a mezőgazdaságba.

A hazai iparfejlődés sajátosságainak volt a következménye az is, hogy — a nyugati tőkés országokkal ellentétben — hazánkban az ipari forradalom időszakában csekély volt mind a gyermekmunkások, mind a nőmunkások száma. Ezeknek a rétegeknek a gyári munkába való bevonulását szintén akadályozta az, hogy igen csekély volt a kereslet betanított gépmunkások iránt.

A könyv második fejezete azokat a változásokat elemzi, amelyek az imperializmus kibontakozása és uralkodóvá válása idején (1890—1918) következtek be a munkásosztály összetételében. A gazdaságtörténeti kutatások már tisztázták a hazai iparfejlődés jellemző vonásait, mindenekelőtt a gépi nagyipar rohamos fejlődését. Ez megnövelte ugyan a munkás-

Digitized by Google

osztály és különösen a gyáripari proletariátus létszámát, de nem módosította jelentősen a lakosság összetételének arányait. A hazai ipar struktúrája a századfordulót követő években sem változott meg alapvetően, iparági összetételében azonban bizonyos változások történtek: ebben az időben bontakozott ki a hazai könnyűipar és tömegcikkeket gyártó ipar, s ennek következtében megváltozott a munkásosztály összetétele és létszáma is.

Az imperializmus korának első évtizedeiben a munkásosztály létszáma gyorsan növekedett. Ez a fejlődés csak részben érintette a szakmunkások rétegét; főképpen a napszámos-segédmunkások rétegének növekedésével ment végbe. Minthogy ez utóbbiak túlnyomórészt az agrárproletár és paraszti kategóriákból kerültek ki, jogosan állapítja meg a szerző, hogy Magyarországon a gyáriparnak az agrárnépességet felszívó hatása nem az ipari forradalom idején, hanem az első világháborút megelőző évtizedben érvényesült. A tömegcikk-ipar gyorsuló fejlődésével új munkástípus jelent meg: ekkor bontakozott ki hazánkban — ha korlátozott számban is — a betanított gépmunkások rétege.

Mélyrehatóak és sokoldalúak a szerzőnek a hazai proletariátus társadalmi forrásait elemző fejtegetései, amelyek főként a gondos aprómunkával összegyűjtött szociográfiai felvételeken alapulnak. A szakmunkás-réteg származási adatait vizsgálva megállapítja a szerző, hogy ebben az időben is elsősorban az iparos-kézműves réteg alkotta a szakmunkásság társadalmi forrását. Más forrása e rétegnek — ellentétben a nyugati országokkal — alig volt; paraszti származású munkásokat csak nagy ritkán találhatunk a szakmunkások között.

A napszámos-segédmunkás-réteg — mint erről már volt szó — elsősorban az agrárproletariátus és a szegényparasztság soraiból került ki. A fluktuáció, az idénymunkás-jelleg, még ebben a korszakban is jellemző erre a rétegre, de egyre nagyobb már az állandó jellegű munkások száma. Az agrárproletár- és szegényparaszt-származású munkások létszámának megnövekedése azt mutatja — állapítja meg a szerző —, hogy a kezdeti korszakokkal ellentétben, e réteg számára könnyebbé vált az állandó gyári munkássá válás.

Az imperializmus első évtizedében a tömegcikk-ipar fejlődésével a gyermek- és női munkások létszáma is nőtt. Ugyanakkor a munkásosztály nemzetiségi összetétele egyöntetűbbé vált: az ipari munkássá vált agrárproletárok nagy része magyar volt és az idegen eredetű régi szakmunkásréteg is elmagyarosodott.

Az első világháború eseményei azonban megakasztották az ipar és az ipari proletariátus gyors fejlődését. A katonai behívások következtében rohamosan csökkent a munkások száma, főként a szakmunkásoké és az ifjúmunkásoké. A háború éveiben — emeli ki a szerző — az agrárproletárok számára szinte lehetetlenné vált, hogy ipari munkássá váljanak.

Lackó Miklós a proletariátus mozgalmaira vonatkozóan is fontos következtetéseket von le a munkásosztály kialakulásából és összetételéből. Mindenekelőtt igen figyelemreméltó magyarázatot ad arra, hogy az ipari forradalom kibontakozása Magyarországon miért nem járt együtt olyan he-

Digitized by Google

ves, elementáris, ösztönös gazdasági mozgalmakkal, mint annak idején Angliában vagy Franciaországban, és miért öltött a hazai munkásmozgalom kezdettől fogva elsősorban politikai jelleget. Lackó Miklós helyesen mutatott ára, hogy ezt az ipari forradalom lefolyása, a munkásosztály összetétele és gazdasági helyzete magyarázza meg. Hazánkban a tőkés ipar kibontakozása nem idézett elő nagyméretű proletarizálódást: az ipari munkássá válás eleinte sem a szakmunkásság, sem a napszámos-segédmunkás-réteg számára nem okozott jelentős anyagi süllyedést.

A külföldi eredetű szakmunkások — a szerző helyesen nem azonosítja ezt a réteget a később kibontakozó munkásarisztokráciával — a magyarországinál jóval fejlettebb osztályviszonyok között váltak proletárrá, így osztálytudatuk tisztultabb, fejlettebb volt, mint a hazai napszámos-segédmunkásoké. Ennek következtében a szakmunkásság vált a szocialista tanítások terjesztőjévé hazánkban, s a munkásmozgalom irányát is e szakmunkás-réteg osztálykövetelései szabták meg. Helyesen mutat rá Lackó Miklós, hogy e réteg tűrhető anyagi viszonyaival éles ellentétben állott teljes politikai jogfosztottsága; érthető tehát, hogy kezdeti mozgalmai éppen e jogok kivívására irányultak.

A gyári munkásság rétegződéséből politikai tudatának alakulását illetően is igen figyelemreméltó megállapitásokra jut a szerző. A szakmunkásság és a napszámos segédmunkásság között hiányzott a betanított gépmunkások szilárd rétege, s ez az említett két kategória merev elhatárolódásához vezetett. A szakmunkások a külföldi vagy hazai iparosrétegből származtak, a napszámos-segédmunkások pedig elsősorban a magyar és a nemzetiségi agrárproletariátus soraiból. Így a munkásmozgalomban vezető szerepet játszó szakmunkásság nem volt képes átélni a szegényparasztság problémáit. Ez az egyik oka annak — írja a szerző — „hogy a viszonylag gyorsan önálló osztállyá szerveződő ipari proletariátus... a növekvő erővel bontakozó szegényparaszti mozgalmakhoz csak egy oldalról, a munkáskérdés oldaláról tudott kapcsolódni".

A munkásság soknemzetiségű összetételéből is fontos következtetéseket von le a szerző. Megállapítja, hogy a munkásmozgalomnak az uralkodó burzsoá nacionalizmustól való elhatárolódása szempontjából ez pozitív szerepet játszott és egyik biztosítéka volt a mozgalom internacionalista jellegének, de egyúttal gátolta is az igen bonyolult nemzeti problémák, a nemzeti mozgalmak mély megértését.

A szerző igen értékes következtetéseket von le a századforduló utáni munkásmozgalom fő problémáit illetően is. Megállapítja, hogy a munkásmozgalom radikalizálódását, amelyet heves gazdasági küzdelmek is kifejeztek, a szakmunkásság anyagi helyzetének romlása idézte elő. Ugyanebben az irányban hatott a gyári proletariátus tanulatlan rétegeinek számbeli megerősödése és a betanított gépmunkásság megjelenése is. A szerző ugyanakkor helyesen emeli ki, hogy a proletariátus sorainak kisipari munkásokkal való feltöltődése és a munkásarisztokrácia megjelenése némileg ellensúlyozta az említett pozitív tendenciát.

Digitized by Google

Lackó Miklós — helyesen — nem tekinti feladatának, hogy a munkásság eredetét, összetételét illető vizsgálódásaiból levonja a munkásmozgalomra levonható összes következtetéseket; csak a munkásmozgalom jellegzetességeit meghatározó objektív elemeket és ezek hatását vizsgálja. Helyénvaló lett volna azonban, ha a szubjektív tényezők szerepére is utal. Természetesen nem kellett volna részletesen elemeznie pl. a szociáldemokrata párt ideológiáját, de megemlíthette volna, hogy a munkáspártnak a feladata volt a forradalmi munkásmozgalom kibontakozását gátló tényezők felismerése és leküzdése.

A harmadik fejezet a két világháború közötti szakasz, majd a felszabadulást követő első évek iparfejlődésének irányát és a munkásosztály rétegződésében bekövetkezett változásokat elemzi. Megállapítja, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia széttörése, a Tanácsköztársaság leverése, valamint a trianoni békeszerződés lényegesen megváltoztatta az ország gazdasági és társadalmi struktúráját. Ebben az időben a könnyűipar gyorsabb fejlődése megtörte az élelmezési, valamint a vas- és gépipar túlsúlyát.

Az említett változások a munkásosztály létszámában és összetételében is visszatükröződtek. A nemzetiségek lakta, erősen iparosodott területek elszakadása következtében a munkásosztály létszáma a réginek 51 százalékára csökkent. A munkásosztály összetételének változását elemezve a szerző elsősorban azt emeli ki, hogy — a könnyűipar fejlődésével összefüggően — a tárgyalt harminc évben csökkenő tendenciát mutatott a szakmunkások száma, a felszabadulást követő években azonban, az újjáépítés és a tudatos iparpolitika eredményeképpen, ismét jelentősen növekszik a szakmunkás-réteg. A munkásság többségét a két világháború közötti időben főképpen a betanított gépmunkásság és a napszámos-segédmunkás-réteg alkotta.

A szerző az 1930-as és 1949-es népszámlálási statisztika sokoldalú elemzése alapján részletesen foglalkozik a munkásság származásának kérdésével, az örökletes proletárréteg fejlődésével. A heterogén eredetű munkásság a két világháború közötti időszakban vált egységesebbé, ekkor növekedett meg az örökletes proletárréteg. Kiemeli azonban a szerző, hogy az örökletes proletárréteg létszáma és aránya Magyarországon jóval kisebb, mint a fejlett tőkés országokban, nálunk az összmunkásságnak csak 27 százaléka származott ipari proletárszülőktől.

Politikai szempontból is fontos a szerzőnek az a megállapítása, hogy a két világháború között a munkásság főként a paraszti elemek, elsősorban az agrárproletariátus és a szegényparasztság köréből töltődött fel. Ugyanakkor igen alacsony volt a paraszti eredetű szakmunkások létszáma. A szakmunkásság utánpótlását részben a proletariátus örökletes rétege, az önálló iparosok gyermekei, részben pedig — s ennek a szakmunkásság politikai magatartása szempontjából nagy jelentősége volt — a közszolgálati alkalmazottak (postások, vasutasok stb.) gyermekei nyújtották.

A szerző megállapítja, hogy a munkásosztály a Horthy-korszakban heterogén összetétele ellenére is zárt egységet alkotott, amelynek soraiból szinte lehetetlen volt kijutni. Ez a helyzet ked-

Digitized by Google

vezően hatott ugyan az örökletes proletárréteg megerősödésére, de akadályozta a proletariátusnak más társadalmi osztályok soraiba való beáramlását. A proletariátus e zárt egységének megőrzése természetesen megfelelt az ellenforradalmi rendszer lényegének, az uralkodó osztályok elnyomó politikájának. A felszabadulással megváltozott a munkásosztály helyzete, politikai súlya és perspektívája. Egyre nagyobb lehetőség nyílt arra, hogy a munkások ne csak a termelőmunkában, hanem annak irányításában, szervezésében, s egyéb értelmiségi munkaterületeken is dolgozzanak. A szerző rámutat arra, hogy a munkásosztály soraiból történő kiáramlást ebben az időben is ellensúlyozta a szakmunkásság, illetve az örökletes proletárréteg számának gyors szaporodása.

Rendkívül tanulságos az az alfejezet, amely a nagyipari, a kisipari munkásság, a szakmunkásság és a tanulatlan munkásság származási összetételét vizsgálja, valamint a nőmunkásság és a munkásifjúság származási adataival és összetételével foglalkozó részek is.

A szerző népszámlálási statisztikák alapján csupán az 1930-as és 1949-es adatokat hasonlíthatta össze, s ez akadályozta azt, hogy a felszabadulást követő első években végbement változásokról a jelenleginél sokoldalúbb, összefogóbb képet rajzoljon. Így is jelentősek azonban azok a megállapításai, amelyeket az ipari munkásság, s ezen belül a szakmunkásság számbeli növekedéséről, a nőmunkások arányának visszaeséséről, az iparban meg nem gyökeresedett munkásságnak a mezőgazdaságba való visszaáramlásáról tesz, és ezek alapjául szolgálhatnak a későbbi részletesebb feldolgozásnak.

Rendkívül hasznos az a kitekintés, amely összegezi a munkásosztály fejlődésnek jellegzetes vonásait 1949 és 1960 között. Ez a pár év igen nagy változásokat hozott ipari munkásságunk fejlődésében: új ipari létesítményeink üzembe helyezésével egy évtized alatt több mint 700 ezerrel nőtt a munkások száma. Ezzel gyakorlatilag teljesen megszünt a Horthy-korszakra oly jellemző munkanélküliség. A gyáripari proletariátus megerősödésével párhuzamosan lényegében megszünt hazánkban a kisipari munkásság korábban oly nagy létszámú rétege. A szerző kiemeli e gyors fejlődés negatív vonásait is (a munkásság felhígulása, deklaszszált elemek munkássá válása stb.), amelyek a munkásság politikai arculatát átmenetileg kedvezőtlenül befolyásolták.

A szerző a két világháború közötti szakasz elemzése során is fontos következtetésekre jut a munkásság politikai arculatát illetően. Helyesen hívja fel a figyelmet arra, hogy a munkásosztály átrétegeződése, létszámának növekedése olyan időszakban történt (a Tanácsköztársaság leverése után, az ellenforradalmi rendszer körülményei között), amikor igen nagy nehézségekbe ütközött az új munkásréteg forradalmi nevelése. A vasmunkásság régi törzsgárdájának szétzilálódása, a szakmunkásréteg nagyobb elzártsága és sorainak kispolgári elemekkel való feltöltődése megkönnyítette, hogy a kispolgári szocialdemokrata, illetve a fasiszta ideológia behatoljon a munkásság soraiba. A munkásságnak az agrárproletariátusból és a szegényparasztságból szár-

Digitized by Google

mazó alsó, forradalmi rétege azonban, amelynek helyes tájékozódását az ellenforradalmi rendszer megakadályozta, a felszabadulás után igen gyorsan megértette és magáévá tette a kommunista párt programját. Így vált ez a réteg a burzsoázia politikai és gazdasági hatalmának megdöntéséért folyó küzdelem aktív harcosává.

Ehelyütt szeretnők felhívni az olvasók figyelmét Lackó Miklós árnyalt, végletes következtetések levonásától óvakodó történetírói módszerére. A proletariátus összetételéből nem von le mechanikusan következtetéseket a munkásosztály társadalmi arculatának, politikai magatartásának jellemzésére, hanem tekintetbe vesz egyéb, a munkásosztály eredeténél, összetételénél lényegesebb tényezőket is. Figyelemreméltó megállapításai azonban a két világháború közötti időszakot illetően még feltétlenül kiegészítésre szorulnak.

A monográfiának, amely sok új és jelentős megállapítást tartalmaz, vannak fogyatékosságai is. Nem kis feladat 200 oldalon számot adni a munkásosztály majd százéves fejlődéstörténetéről, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a szerzőnek egészen új utakat kellett törnie.

Lackó Miklós megemlíti bevezetőjében, hogy a téma újszerűsége megnehezítette a forrásanyagok pontos számbavételét. Az egyes korszakok részletesebb feltárása megkövetelte volna, hogy a szerző a statisztikai adatok, a feldolgozások, s egyes vállalati irattárak anyagán kívül feldolgozza az üzemek, gyárak levéltárainak anyagait, felhasználja a hatósági iratokat (gyárfelügyelői jelentéseket), illetve országos viszonylatban az egyes ipari gócpontokban található levéltári anyagokat is. Feltehetően a forrásanyag kutatásának hiányaira vezethető vissza, hogy a monográfia behatóan csak az 1945—49-es évekről szóló részben foglalkozik a munkásság üzemi koncentrációjával, hogy a vidéki ipari centrumok kialakulásáról, a vidéki ipari munkásság összetételéről csak igen keveset tudunk meg, hogy a szerző nem tárgyalja a munkásarisztokrácia kialakulásának, eredetének, számbeli súlyának stb. kérdéseit, amelyek szintén ehhez a témakörhöz tartoznak, s ma még nincsenek tisztázva.

Gyengéje a munkának az is, hogy nem mutatja be, vagy elnagyoltan tárgyalja egyes fontos időszakoknak a munkásosztály alakulására tett hatását. Így hiányolható az első világháború és a Tanácsköztársaság időszakának feltárása, illetve a második világháború hatásának a jelenleginél alaposabb elemzése. Kétségtelen, hogy a Tanácsköztársaság nem okozott hosszú ideig ható, alapvető változást az ipar strukturális állapotában, s így a munkásosztály rétegeződésében sem. A monográfia azonban elsősorban társadalomtörténeti szempontból foglalkozik a munkásosztály összetételével, s a proletariátus egyes rétegeinek nemcsak számbeli alakulását, hanem arculatának kibontakozását is vizsgálja. Ebből a szempontból elkerülhetetlenül szükséges az említett időszak részletesebb feldolgozása is.

A téma szélessége és részleteinek feltáratlansága okozta azt a hibát, hogy a szerző az 1914 előtti korszak kutatását a gyári munkásság eredetének, fejlődésének, összetételének vizsgálatára kor-

Digitized by Google

látozta. Részletesen tárgyalja, hogy a két világháború közötti időszakban milyen volt a kisipari munkásság származási rétegződése, de az 1914 előtti időre vonatkozóan hiányzik ez; a munka nem ad képet a kisipari munkásságnak az iparágak közötti megoszlásáról, e réteg belső differenciáltságáról, a kisipari szakmunkások és segédmunkások közötti különbségekről. Pedig a szerző maga is megállapítja, hogy még a két világháború között is a kisipari munkásság nagy számbeli súlya nyomta rá bélyegét a magyarországi munkásság összetételére.

Az említett hiányok a munka úttörő voltából és összefoglaló jellegéből fakadnak, de nem csökkentik értékét. Lackó Miklós könyve jelen formájában is jelentős törlesztés marxista történetírásunk társadalomtörténeti adósságaiból.

S. Vincze Edit

Digitized by Google

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

HEGEDŰS ANDRÁS:

A MUNKÁSBÉREZÉS RENDSZERE IPARUNKBAN

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960)

Az ellenforradalom után gazdaságpolitikánkat jelentősen megváltoztattuk. Ugyanakkor új gazdaságvezetési módszereket és formákat is kialakítottunk és bevezettünk, lényegesen megváltozott például a munkásbérezés rendszere. A bérezési rendszer megváltoztatására természetesen nemcsak azért volt szükség, mert voltak hibák és hiányosságok, hanem azért is, mert megváltoztak az objektív viszonyok és a gazdaságpolitikai célok is.

Hegedűs András abból indul ki, hogy a szocializmusban olyan bérezési rendszerre van szükség, amely „a munka szerinti elosztás elve alapján az egyéni, a kollektív és a társadalmi érdekeket összhangba hozó anyagi ösztönzési rendszert valósít meg és biztosítja olyan bérstruktúra kialakítását, amely megfelel a munkaerő tervszerű társadalmi munkamegosztása érdekeinek és mindemellett a bérgazdálkodás a tervszerűség megkövetelte keretek között mozog."

Az ellenforradalom előtt is tervszerű bérgazdálkodás folyt és általában érvényesült a munka szerinti elosztás elve. A szocialista elvek és formák kialakítása és bevezetése azonban sok hibával és hiányossággal párosult. A szerző a következő főbb hibák elemzésére tér ki: egyoldalú mennyiségi ösztönzés alakult ki és háttérbe szorult a termelés gazdaságossága; a „tarifális bérrendszer", a normarendszer hiányosságai következtében jelentős béraránytalanságokra vezetett; a bérezési gyakorlat mechanikusan merev és túlzottan centralizált volt; a nominálbérek gyorsabban emelkedtek, mint a munka termelékenysége.

Részletesebben fejtette ki Hegedűs András az új, az ellenforradalom után kialakult bérezési rendszer legfőbb vonásait. Ezek a jellemzők a következők: Nagy mértékben fokozódott a vállalatok önállósága a bérgazdálkodásban; a központi utasítás és ellenőrzés csak az átlagbérekre terjed ki és ez biztosítja a bérgazdálkodás tervszerűségét; az önállósággal együtt fokozódott az anyagi ösztönzés jelentősége; s végül az új bérezési rendszert kiegészíti a nyereségrészesedés is.

Az átlagbérek tervezése, központi meghatározása és ellenőrzése a legjelentősebb az új rendszerben. Ezért a szerző mindenekelőtt meghatározza mi az átlagbér, hogyan lehet tervezni azt, gazdálkodni vele, milyen összefüggés van a termelés és az átlagbér, valamint a létszám, a béralap és az átlagbér között.

Ezek után azt vizsgálja, hogyan valósul meg az új bérezési rendszerben az anyagi ösztönzés. Kitér a teljesítményhatár-százalék, az úgynevezett „bérplafon" korlátozó szerepére is, és javaslatot is tesz az ellentmondás feloldására. Végül a bérstruktúra alakulásának néhány problémájáról ír.

A könyv jól összefoglalja új, érvényben levő bérezési rendszerünk jellemzőit. Az egyes összefüggések problémáinak fejtegetésével pedig arra is ösztönzi az olvasókat és a gazdasági szakembereket, hogy gondolkodjanak a bérezési rendszer sablonmentes felhasználásán és továbbfejlesztésén.

FALUSNÉ SZIKRA KATALIN:

A TECHNIKAI FEJLŐDÉS ÉS AZ IPARI MUNKA

(Kossuth Könyvkiadó, 1961.)

A közgazdászok és a szociológusok a tőkés és a szocialista országokban egyre körültekintőbben foglalkoznak azzal, hogyan hat a tech-

Digitized by Google

nika fejlődése a munkára. Falusné Szikra Katalin könyve hazánkban az első olyan mű, amelyből az olvasó megismerheti ennek a pontosabban meg nem határozott területnek (munkagazdaságtan vagy szociológia) a legfőbb összefüggéseit.

A szerző mindenekelőtt felvázolja azt, hogyan és milyen szakaszokon keresztül jut el az emberi munka a gépesítés kezdetétől az automatizálásig. Rámutat arra, hogy a tőkés viszonyok akadályozzák az automatizálást és annak korlátozott előrehaladása is szükségszerűen növeli a munkanélküliséget. Szembeállítja ezzel a szocialista fejlődést, ahol az automatizálást csak a beruházás lehetséges keretei korlátozzák, foglalkoztatási problémák pedig nincsenek.

A továbbiakban azt vizsgálja, hogyan hat a technika fejlődése a munkamegosztásra, a dolgozók szakképzettségének alakulására, a szellemi és fizikai munka viszonyára és a munkaviszonyokra. A technikai fejlődés a munka nagyfokú specializálódását hívja életre, az automatizálás azonban — s ezt példákkal is szemlélteti — újra egyesíti az egyes részfeladatokat. Felhívja azonban a figyelmet arra, hogy a munkamegosztás csak fellazul, de a kommunizmusban sem tűnik el.

Hasonlóan alakulnak a szakképzettségi viszonyok is. A korábbi gépesítés kialakította a szakmákat és „kitermelte" a tanulatlan és betanított munkások rétegét, az automatizálás azonban fokozza a szakképzettség szükségességét és fölöslegessé teszi a betanított és tanulatlan rétegek létezését. Kitér a szerző arra is, hogy a kapitalizmusban a szakképzésnek korlátai vannak, a szocializmusban azonban ez tervszerű és máris jelentősebb, mint a legfejlettebb kapitalista országokban.

Az automatizálás megteremti a szellemi és fizikai munka közötti különbségek megszüntetésének feltételeit is. Megváltozik a termelő munka tartalma, átalakulnak a munkaviszonyok, csökken a munkaidő, új bérezési formák szükségesek. Ezeket a változásokat a Szovjetunió és hazánk iparának statisztikai anyagával és személyes tapasztalatainak közlésével mutatja be a szerző.

Végül Szikra Katalin bírálja a „human relations" („emberi kapcsolatok") burzsoá elméletét. Ez az elmélet csak arra szolgál — mutat rá —, hogy egyre nagyobb köd takarja el a dolgozók elől a kizsákmányolás viszonyait, s egyben emelkedjék a tőkések profitja. A könyv hasznos olvasmány a munkaügyekkel foglalkozóknak és mindazoknak, akik a társadalom fejlődésének új jelenségei iránt érdeklődnek.

GEORGE CHAW WHEELER:

A KAPITALIZMUS ÉS AZ AUTOMATIZÁLÁS

(Kossuth Könyvkiadó, 1961.)

Az automatizálás a világon egyre erősebben kibontakozó tudományos és technikai forradalom alapvető része, s a kapitalista és a szocialista országokban egyaránt megtalálható. Az automatizálás társadalmi körülményei és hatása azonban a kapitalizmusban egészen más, mint a szocializmusban. Wheeler amerikai közgazdász könyve sok konkrét példával tárja fel az olvasók előtt, hogy milyen gazdasági problémákat okoz a korszerű technológia az Egyesült Államokban.

Először is ismerteti a könyv az automatizálás fogalmának sokféle változatát és leszögezi: „Az automatizálás lényege az, hogy kiveszi a gép vezérlését a kéz és az agyvelő hatásköréből, és önszabályozóan működő gépekre vagy egyéb berendezésekre bízza." Ilyen jellegű technikai fejlődés a gazdasági élet sokféle területén végbemehet ha biztosítják az automatizálás feltételeit. Ezek közül a szerző a tudomány fejlődését és a beruházásokat vizsgálja. Statisztikai adatokkal támasztja alá azt a tényt, hogy az alapkutatások a kapitalizmusban háttérbe szorulnak, s az oktatás is

Digitized by Google

viszonylag fejletlen és nincs összhangban a követelményekkel. A termelés is csak lassan, visszaesésekkel tarkítva nő, a kapacitások hatalmas kihasználatlansága tapasztalható; mindez jelentősen korlátozza az automatizálást.

Sokoldalúan szemlélteti a könyv az automatizálás hatását a termelésre és a társadalomra. Mindenekelőtt fokozódik a koncentráció és a centralizáció. A gépkocsiipar fejlődését elemezve rámutat arra, hogy a nagyüzem mennyivel gazdaságosabban termel, mint a kisüzem, de a kapitalizmusban egyúttal fokozódik a konkurrencia és a termelőerők pazarlása. Bebizonyítja azt is, hogy az automatizálás nem vezet „népi kapitalizmusra". A General Electric gazdálkodásának vizsgálata alapján megmutatja, hogy az úgynevezett népi részvények a dolgozók becsapását szolgálják, miközben növekszik a munkanélküliség, fokozódik a társadalomban az improduktív munka.

Valódi képet fest a szerző a reálbérek alakulásáról is. Az automatizálás megsokszorozza a munkatermelékenységet, s jelentősen növelhető a reálbér is. 1909 és 1952 között évente átlag egy százalékkal nőtt a munkások reálbére az Egyesült Államokban. Ez azonban a tőkések ellenére, a munkásosztály harcának eredményeként történt.

A munkásosztály harcát az Egyesült Államokban szükségszerűen a szakszervezeteknek kell vezetniük, mert a kommunista párt kicsi és a szakszervezetek tömörítik a munkásokat! A szakszervezetek vezetői azonban együttműködnek a tőkésekkel, és — néhány harcos szakmai szakszervezet ellenére — a szerző szerint is általánosan az a jellemző, hogy „a szakszervezeti mozgalom terebélyes, hájas, sima és jómodorú, hanyatló társadalmi erő".

Az automatizálás méginkább lehetővé teszi, hogy a tőkések leszereljék a szakszervezetek esetleges harcát, szögezi le a szerző. Egyrészt csökken a munkások száma, másrészt sok szakmával együtt megszűnnek az egyes szakmai szakszervezetek, s végül az értelmiségiek, akik nincsenek szervezve, jobban összefonódnak a tőkésekkel. Természetesen — mint Wheeler megállapítja — a szocializmus egyre jobban kidomborodó fölénye az amerikai munkások harcára is döntő hatást tesz.

FRITZ BAADE:

VERSENYFUTÁS A 2000-IK ÉVIG

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1961)

A jövő nagy kérdése: földi paradicsom, vagy az emberiség pusztulása? Így teszi fel a kérdést könyvében Fritz Baade professzor, a nyugat-német kieli Világgazdasági Intézet igazgatója.

A szerző a világ fejlődésének reális elemzése alapján válaszol arra a két kérdésre, hogy a termelőerők fejlődése képes-e lépést tartani az emberiség szaporodásával, másszóval lehetséges-e egyre jobban és perspektívában teljesen kielégíteni az emberi szükségleteket, másrészt képes-e az emberiség arra, hogy egyszer s mindenkorra véget vessen a háború veszélyének?

Az első kérdésre igennel válaszol, s így szembeszáll a malthusi elmélettel. Burzsoá szemlélete ellenére azért válaszol igennel, mert részletesen elemzi a Föld népességének alakulását, a világ élelmiszertermelésének növekedését. De nemcsak az ember és a természet versenyét vizsgálja, mérlegeli azt is, mi lehet a kapitalizmus és a szocializmus között folyó harc eredménye. Az élelemtermelés, a munkaerőforrások kihasználása, az energiatermelés, az acélgazdaság, a tudomány és az oktatás területének reális vizsgálata itt is helyes megállapítások megfogalmazására vezeti a szerzőt. Kénytelen kijelenteni, hogy a szocialista gazdaság fölényben van a tőkés gazdasággal szemben, fejlődésének korlátlan a perspektívája, a tőkés gazdaság viszont csak egyre nehezebben képes fejlődni.

Digitized by Google

Természetesen lépten-nyomon kiütközik a könyvben a szerző burzsoá korlátoltsága, tőkés osztályszemlélete és idealista, vallásos világfelfogása. Elismeri Keynes elméletét, dicséri a Marshall-tervet, az emberek értelmének változásában látja a kivezető utat. Erre Vajda Imre előszava rámutat.

Józan és reális gondolkodásából fakad az, hogy állást foglal a háború ellen. Ezt írja: „A 2000-ik év felé tartó világversenynek csak egyetlen értelmes célja lehet: *teljesen új világ felépítése, olyan világ megteremtése, amely nem ismer éhínséget, szegénységet és háborút.*" Szerinte is a békés egymás mellett élés, az általános és teljes leszerelés a járható út. Korlátai azonban itt is kiütköznek, mert a béke fenntartásához szerinte csak egy dolog kell; a vezető politikusok döntsenek helyesen, hogy kiirtsuk „mindazt a sok őrültséget, ami évezredek óta felhalmozódott az emberi fejekben és háborúra késztetik az embereket".

A józan gondolkodás és az emberek felvilágosítása nagyon fontos dolog, de a béke alapvető feltétele a szocializmus gyors előretörése és győzelme a nagy világversenyben (amit burzsoá tudósok is előrelátnak). Az is világos, hogy a tömegek számára bőséget csak a kommunizmus teremthet, ezt azonban burzsoá tudós nem vallhatja. Fritz Baade könyve mégis érdekes, és végső soron a fő kérdésekben a mi igazunkat támasztja alá.

K. L.

BARNA PÉTER:

A SZOCIALISTA ÁLLAM BŰNTETŐJOGI VÉDELME

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

A mű széles tudománytörténeti alapon fejti ki az állam elleni bűntettek főbb elvi kérdéseit. Először is a politikai bűntett fogalmának tudománytörténeti kialakulását ismerteti.

A burzsoá jogtudósok nem törekednek arra, hogy teljesen tisztázzák a politikai bűntett fogalmát, amelynek a történelmi fejlődés folyamán más és más a tartalma. A politikai bűncselekmény általános fogalmának meghatározásában nem tárják fel a cselekmény osztálytartalmát, leplezik a büntetőjog osztályjellegét. A haladást szolgáló magatartást általában politikai bűncselekmény címén üldözik. A szocialista büntetőjog-tudomány viszont nyíltan feltárja a bűncselekmények osztálytartalmát. Így a politikai bűntett fogalma nálunk tartalmilag is különbözik a burzsoá büntetőjog politikai deliktumától.

Már a Párizsi Kommün törvényhozása is használta az „ellenforradalmi bűntett" terminológiát. Az 1922. évi szovjet-orosz büntetőtörvény, Lenin útmutatásainak figyelembevételével, továbbfejlesztette az ellenforradalmi bűncselekmények addig ismeretes fogalmi elemeit. A Magyar Tanácsköztársaság jogrendszerében leplezetlenül nyilvánult meg az osztályjog, a magyar munkásosztály akaratát tükröző szocialista büntetőjog, amely főleg a proletár öntudaton alapuló igazságszolgáltatási gyakorlatot foglalta magában.

Ezek kifejtése után a szerző a felszabadult magyar nép biztonságának védelmére szolgáló alapvető jogszabályokkal foglalkozik. Bemutatja, hogy a háborús és népellenes bűntettek is az ellenforradalmi bűntettek kategóriájába sorolhatók. A demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvény (1946. VII. tv.), mint antifasiszta jogalkotás, már a munkásosztály ellenségeit fenyegeti. A törvény forradalmi lépés volt a népi demokrácia megvalósítása, a proletárdiktatúra kivívása felé.

Az állam elleni (ellenforradalmi) bűntett fogalmának elemzésénél abból kell kiindulni, hogy fejlődésének első időszakában az a szocialista állam alapvető ismérve, hogy a társadalmat a munkásosztály állama irányítja, a munkásosztály diktatúrájának alkalmazásával. Az állam elleni bűntettek rendszeré-

Digitized by Google

ben azok a legveszélyesebb bűncselekmények, amelyek közvetlenül az államrendet, a politikai hatalmat támadják. Minden olyan támadás, amely a szocialista állam létét, mint a szocialista átalakulás vívmányainak összességét sérti vagy veszélyezteti, szükségképpen ellenforradalmi támadás.

A könyv a továbbiakban a népi demokratikus államok büntetőtörvénykönyveit hasonlítja össze, majd III. és IV. fejezetében részletesen tárgyalja az állam elleni (ellenforradalmi) bűntettek törvényben foglalt tényállásait és azok felépítését.

A könyv a büntetőjog tudományában értékes, hiányt pótló mű, amely — a szerző 1958-ban kiadott könyvének folytatásaként — a szocialista büntetőjog egyes problémáit sokrétűen, a dialektikus materializmus módszereivel, tudományos igényességgel tárgyalja és több kérdésben önálló megoldásukat adja. Az állam elleni bűntettek törvényi tényállásának részletes elemzése, az egyes jogesetek szocialista szemléletű értékelése sok segítséget nyújt a gyakorlati jogászoknak.

Dr. B. M.

KÉZIKÖNYV A VALLÁSRÓL

Bár az elmúlt esztendőkben számos hasznos és érdekes ateista felvilágosító könyv jelent meg nálunk, a propagandisták, a könyvtárosok, a haladottabb olvasók joggal igényelték egy olyan kézikönyv kiadását, amely összefoglalóan, az egyes részkérdések kapcsolatát szemléltetően ismertetve tárgyalja a vallás eredetének, a főbb vallási irányoknak, a vallási ünnepek és szertartások kialakulásának, a tudomány és vallás küzdelmének problematikáját. A *Kossuth Könyvkiadót* dicséret illeti meg, hogy ilyen gyorsan eljuttatta a magyar olvasóikhoz az 1961-ben Moszkvában megjelent „Szputnyik ateiszta" című kézikönyvet, amelyet egy marxista tudósokból álló nagyobb munkaközösség állított ősszse, Kovaljov professzornak, a történettudományok doktorának szerkesztésével. Az orosz eredeti után *először magyarul* jelent meg a moszkvai Vallástörténeti és Ateista Múzeum anyagából származó illusztrációkkal is gazdagított Kézikönyv, amelyet a kiadó magyarországi szertartások elemzésével (és antiklerikális magyar népi szólásokkal, mondásokkal is) kiegészített.

Elmondhatjuk: a Kézikönyv hézagpótló, mert áttekinthető, világos szerkezettel, élvezetes, színes stílusban, s egyúttal a tudományosság ellen sehol nem vétve ad átfogó képet a vallás és az ateizmus kérdéseiről, a korszerű, materialista valláskritika jelentőségéről és feladatairól. A Kézikönyv nem pótolja ugyan az ateizmus (még meg nem írt) nagyszabású és viszonylag széles körökhöz szóló marxista történetét, s különösen nem egy olyan műnek, mint Hollitscher „Természettudományos világkép"-ének valamivel népszerűbb változatát, de megőrzi, sőt továbbfejleszti azokat a tartalmi és stiláris értékeket, amelyeket az előző években főleg a szovjet Lencman és az olasz Donini könyveiben emelt ki a marxista igényű kritika. (A kiváló S. A. Lencman különben tagja a Kézikönyvet összeállító tudós-csoportnak.) A mai polgári filozófia irracionalizmusával, a „modern istenbizonyítékok"-kal, az egzisztencializmus „új vallásosság"-ba átcsapó, jellemző irányával az adott keretek között is többet (s főleg behatóbban) foglalkozhatna ugyan a könyv, de ilyen és ehhez hasonló kisebb hiányosságoktól eltekintve, nyugodtan megállapíthatjuk: mesterien használja fel a lehetőségeket, alakítja ki az arányokat. A dr. Szepesy Gyula követhető, jó magyarságú fordításában megjelent „Kézikönyv a vallásról" hasznos fegyver olyan ezrek és tízezrek kezében, akik a vallás objektív társadalmi és szubjektív pszichológiai gyökereinek, a „modern" klerikalizmus „érvei"-nek ismertetésével felszerelve akarnak részt venni az ateista felvilágosítás és nevelés munkájában.

A. G.

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

SZIRMAI ISTVÁN: az MSZMP K. B. titkára, **TÓTH ANTAL:** az F. M. Mezőgazdasági Szervezési Intézetének osztályvezetője, **SZECSŐDI LÁSZLÓ:** az MSZMP K. B. Tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője, **Dr. SIMAI MIHÁLY:** a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi gazdasági és politikai kérdések tanszékének adjunktusa, **GULYÁS EMIL:** az MSZMP K. B. Pártfőiskolája Gazdaságpolitikai tanszékének vezetője, **NEMESLAKI TIVADAR:** az MSZMP Esztergom-Komárom megyei bizottságának első titkára, **BECKL SÁNDOR:** a SZOT titkára, **S. VINCZE EDIT:** kandidátus, az MSZMP K. B. Párttörténeti Intézetének tudományos munkatársa

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ÉRIK, NEMES DEZSŐ, NEMETH KÁROLY, OVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ИШТВАН СИРМАИ: Влияние XXII-го съезда КПСС на нашу идеологическую работу — — — — — — — — — — — — — 1

АНТАЛ ТОТ: Проблемы накопления в сельскохозяйственных кооперативах — — — — — — — — — — — — — — 20

ЛАСЛО СЕЧЕДИ: К дискуссии по вопросам искусства — — — — 31

МИХАЙ ШИМАИ: Некоторые экономические последствия распадения колониальной системы — — — — — — — — — — — 46

КОНСУЛЬТАЦИЯ

Поднятие колхозной собственности на уровень коммунистической собственности (ЭМИЛ ГУЛЯШ) — — — — — — — — — 66

ОБЗОР

Коллективность руководства, критика и самокритика в партийных организациях комитата Комаром (ТИВАДАР НЕМЕШЛАКИ) — — 72

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Международное профсоюзное движение в свете V-го Всемирно-Профсоюзного конгресса (ШАНДОР БЕКЛ) — — — — —, — — — 84

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

МИКЛОШ ЛАЦКО: Развитие структуры промышленного пролетариата (1867—1949) (ЭДИТ Ш. ВИНЦЕ) — — — — — — — 94

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

Digitized by Google

INHALT

ISTVÁN SZIRMAI: Die Wirkung des XXII. Parteitags auf unsere ideologische Arbeit — — — — — — — — — — — — 3

ANTAL TOTH: Probleme der produktionsgenossenschaftlichen Akkumulation — — — — — — — — — — — — — 20

LÁSZLÓ SZECSÖDI: Über die Diskussionen in unserem künstlerischen Leben — — — — — — — — — — — — — 31

MIHÁLY SIMAI: Einige wirtschaftliche Folgen des Zerfalls des Kolonialsystems — — — — — — — — — — — — 48

KONSULTATION

Die Erhebung des Kolchoseigentums auf das Niveau des kommunistischen Eigentums (EMIL GULYÁS) — — — — — — — 66

RUNDSCHAU

Kollektive Führung, Kritik und Selbskritik in den Parteiorganisationen des Komitats Komárom (TIVADAR NEMESLAKI) — — 72

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Die internationale Gewerkschaftsbewegung im Spiegel des 5. Weltgewerkschaftskongresses (SÁNDOR BECKL) — — — — — — 84

BUCHBESPRECHUNGEN

Miklós Lackó: Gestaltung der Zusammensetzung unserer industriellen Arbeiterschaft (1867—1949) (EDITH S. VINCZE) — — — — 94

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

Digitized by Google

SOMMAIRE

ISTVÁN SZIRMAI: L'influence du XXII ème Congrès du Parti communiste de l'URSS en ce qui concerne notre travail idéologique 1

ANTAL TÓTH: Des problèmes de l'accumulation de coopératives agricoles — — — — — — — — — — — — — — — 20

LÁSZLÓ SZECSÓDI: Sur les discussions de notre vie artistique — 31

MIHÁLY SIMAI: Quelques conséquences économiques de le désagrégation du régime colonial — — — — — — — — — — 48

CONSULTATION

L'élévation de la propriété kolkhozienne au niveau de la propriété communiste (EMIL GULYÁS) — — — — — — — — — — 66

REVUE

La collectivité de la direction, critique et autocritique dans les appareils du Parti du comitat Komárom (TIVADAR NEMESLAKI) 72

REVUE INTERNATIONALE

Le mouvement international des syndicats vu au travers du Vème Congrès Mondial des Syndicats (SÁNDOR BECKL) — — — — 84

COMPTS—RENDUS

Lackó Miklós: Composition de notre classe ouvrière industrielle (1867—1949.) (EDIT S. VINCZE) — — — — — — — — — 94

NOTES SUR QUELQUES LIVERS RÉCENTS

Digitized by Google

CONTENTS

ISTVÁN SZIRMAI: Influence of the 22nd Congress of the C. P. SU on our ideological work — — — — — — — — — — — 1

ANTAL TÓTH: Problems of accumulation in the cooperative farms 20

LÁSZLÓ SZECSÓDI: On the discussion on our artistic life — — — 31

MIHÁLY SIMAI: Some economic consequences of the disintegration of the colonial system — — — — — — — — — — — 43

CONSULTATION

Raising kolhoz property to the level of communist property (EMIL GULYÁS) — — — — — — — — — — — — 66

REVIEW

Collective leadership, criticism and self-criticism in the party organisation of Komárom county (TIVADAR NEMESLAKI) — — 72

INTERNATIONAL REVIEW

The international trade union movement in the light of the 5th World Trade Union Congress (SÁNDOR BECKL) — — — — — — 84

BOOK REVIEW

Miklós Lackó: Development of the composition of our industrial working class (1867—1949.) (EDIT S. VINCZE) — — — — — 102

NOTES ON NEW BOOKS

Digitized by Google

Könyvek a Magyar Tanácsköztársaságról!

DICSŐ NAPOK

232 old. Ára: 50,— Ft

Alpári Gyula:

VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

500 old. Ára: 30,— Ft

L. Nagy Zsuzsa:

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM A DUNÁNTÚLON

204 old. Ára: 18,— Ft

Koncsek László:

A RENNGASSEI ÖSSZEESKÜVÉS

208 old. Ára: 14,— Ft

Gábor Sándorné:

A KÉT MUNKÁSPÁRT EGYESÜLÉSE 1919-BEN

40 old. Ára: 1,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

Közgazdászok figyelmébe!

Megjelent!

Karl Marx:

ÉRTÉKTÖBBLET-ELMÉLETEK

Első rész

412 old. Ára: 32,—Ft

Karl Marx:

ÉRTÉKTÖBBLET-ELMÉLETEK

Második rész

584 old. Ára: 32,— Ft

KÖZGAZDASÁGI KISLEXIKON

572 old. Ára: 45,— Ft

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

4

XVII. ÉVFOLYAM 1962 ÁPRILIS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

FEHÉR LAJOS: A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról — — — — — — — — — — — — — — — — *1*

ÓVÁRI MIKLÓS: A kommunista mozgalom egysége és a viták lenini módszere — — — — — — — — — — — — — — — — *20*

KOMJÁT IRÉN: Forradalom és állam Kubában — — — — — — *34*

RÉV LAJOS: A külkereskedelem néhány feladata a második ötéves tervben — — — — — — — — — — — — — — — — *52*

T. I. OJZERMAN: Antikommunista hadjárat a prometheuszi eretnekség ellen — — — — — — — — — — — — — — — — *66*

ESZMECSERE

PÁRTUNK KÁDERPOLITIKÁJÁRÓL

(Hozzászólások a Pártépítési Munkaközösség „Pártunk káder-munkájának tapasztalatai és irányelvei" c. tanulmányához) (PÓSA GYÖRGY), (FARKAS BÉLA) — — — — — — — — *80*

NEMZETKÖZI SZEMLE

Meddő vita vagy reális erőfeszítés (PIRITYI SÁNDOR) — — — — — *84*

Indonézia helye a nemzetközi politikában (LÁSZLÓ JÁNOS) — — — *93*

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.

Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612118. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. március 27.

Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Megjelent 34 700 példányban

621619/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 4. SZ. BUDAPEST 1962. ÁPRILIS HÓ

A mezőgazdaság helyzetéről és a további feladatokról*

Írta FEHÉR LAJOS

A Központi Bizottság *a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének befejezése,* tavaly február óta, átfogóan még nem foglalkozott a mezőgazdaság helyzetével. Ezért indokolt, hogy most napirendre tűzze és megvitassa a mezőgazdaság kérdéseit. Indokolttá teszi ezt különösen az a körülmény, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakításának a Központi Bizottság 1958 decemberi határozatával elkezdődött folyamata *lezárult.*

A további munka szempontjából nagyon fontos, hogy összegezzük a tapasztalatokat: hol tart ma a magyar mezőgazdasági termelés fejlődése s melyek a továbbfejlesztés feladatai. Értékelnünk kell mindenekelőtt az *1961-es esztendőt,* amely a falu szocialista átszervezésének befejező s egyben a második ötéves terv első esztendeje volt.

Az 1961-es év a még kezdeti nehézségekkel küzdő szövetkezetek nagy próbatétele volt. Jelentősen befolyásolta a múlt évi termelést az a körülmény, hogy bár a szántóföld túlnyomó részén már szocialista nagyüzemek gazdálkodtak, a szántóterületnek mintegy 23 százalékán — amely a múlt téli szervezés során került a szövetkezetekbe —, az év nagyobb részében, egészen az őszi vetésig még sok milliónyi szétszórt kisparcellán folyt a gazdálkodás.

A mezőgazdaság 1961. évi termelési előirányzatainak teljesítését amellett nagymértékben befolyásolta a rendkívüli aszály. A növények fejlődésére és beérésére döntő időszakban, júliusban, augusztusban, szeptemberben a lehullott csapadék mennyisége csak mintegy egyharmada volt a 40 éves átlagnak, s fele az 1952. évi nagy szárazság idején lehullott csapadéknak.

* Részlet az MSZMP Központi Bizottságának 1962. március 28-i ülésén elhangzott beszámolóból.

Digitized by Google

Ilyen körülmények között a mezőgazdaság tavaly nem tudta teljesíteni termelési tervét. A teljes termelés értéke az előző évi szint körül alakult, pontosabban: *megközelítette* azt. A szocialista nagyüzemi rendszer fölényét igazolja azonban, hogy a mezőgazdasági termékek felvásárlása — bár e téren sem teljesült a terv — a legfontosabb 54 cikknél *6,1 százalékkal haladta meg* az 1960. évi eredményt, s ez a legtöbb cikkben biztosítja a lakosság zavartalan ellátását az új termésig. Alacsonyabb technikai színvonalon, magánparaszti gazdálkodás viszonyai között egy hasonló aszály lényegesen súlyosabb következményekkel járt volna mind a mezőgazdaságra, mind a parasztságra nézve. Erre mutat az, hogy 1952-ben — amikor pedig a tavalyinál több csapadék hullott — a nagy szárazság következtében a mezőgazdasági termelés értéke az előző évinek 76 százalékára esett vissza s a mezőgazdasági lakosság egy főre jutó reáljövedelme 44 százalékkal csökkent.

Néhány fontosabb részleteredményt is szeretnék megemlíteni. A nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségek kezdeti kihasználásával elértük az eddigi legmagasabb búzatermés-átlagot: a holdankénti 11 mázsát. Az aszály ellenére megközelítően sikerült biztosítanunk az ipar mezőgazdasági nyersanyagszükségletét. Jelentős előrehaladást értünk el például a nagyobb olajtartalmú (szovjet krasznodári) napraforgófajták elterjesztésében: az összes vetésterületnek több mint felét már ezekkel a fajtákkal vetettük be. E fajtáknál az olajkinyerés aránya 40 százalék, a hazai fajtáké pedig csak 28—30 százalék. Hibridkukoricával a vetésterület 67 százalékát vetettük be. A kapásnövények ápolási és betakarítási munkáit is jobban végeztük el az előző évinél.

Az 1961. évi őszi munkák a rendkívüli időjárás ellenére is rendben, sikeresen folytak le. Hosszú évek óta tavaly ősszel sikerült először megállítanunk a kenyérgabona-vetésterület csökkenését. A vetésterületi előirányzatot lényegében teljesítettük. Ezen belül a külföldi nagyhozamú búzafajtákkal bevetett terület meghaladja a 800 ezer kh-at, az előző évi mintegy 300 ezer kh-dal szemben. Ezek terméshozama 1961-ben holdanként 6 mázsával volt magasabb a hazai fajtákénál.

Tavaly nyáron és főleg ősszel 3,5 millió kh-on tudtuk elvégezni a mélyszántást, 1,1 millió kh-dal nagyobb területen, mint az előző évben. Hazánkban még soha ilyen nagy területen nem végeztek mélyszántást.

Egész mezőgazdasági politikánk egyik legnagyobb eredményének kell tekintenünk, hogy az 1956—60. évi állatlétszám-csökkenést, amely részben a szocialista átszervezés során keletkezett átmeneti nehézségek folytán, részben pedig a kellő előrelátás hiányában következett be, sikerült megállítanunk, s az átszervezés befejezését követő esztendőben *szinte valamennyi ágban megnö-*

Digitized by Google

vekedett az állatállomány. A január eleji sertésállomány csaknem 600 ezer darabbal, 9 százalékkal haladja meg az egy évvel azelőttit. A sertésállomány soha nem látott színvonalra emelkedett; nagyobb, mint az átszervezést megelőző bármely esztendőben. A kocaállomány az előző évi januárival azonos szinten mozog. Megindult a szarvasmarha-állomány növekedése is: az állomány egy év alatt 45 ezer darabbal, 2,3 százalékkal növekedett, s létszáma megközelítette az utóbbi 4 év legmagasabb januári szintjét. A tehenek és előhasi üszők száma viszont ugyanannyi, mint egy évvel ezelőtt. A 100 tehénre eső borjúszaporulat 1961-ben országos átlagban 73 darab (a tsz-ekben 84, az állami gazdaságokban 90), ez viszont jóval több, mint az előző években volt. A juhállományban a felszabadulás óta most a legmagasabb a létszám.

Erőteljes fejlődésnek indult a szövetkezeti közös állatállomány, különösen a sertésállomány. Ennek eredményeként a tsz-ek teljes egészében teljesíteni tudták a múlt évre betervezett 1,1 millió hízottsertés szerződéses értékesítését, noha számos borúlátó szakértő csak 800 ezer darabnak a közösből való felvásárlását tartotta reálisnak. 100 kh közös szántóra vetítve a tsz-ek az előző évi 14,5 mázsával szemben tavaly 20,1 mázsa sertéshúst adtak el az államnak.

Jelentősek az eredmények a nagyüzemi vágóbaromfi-termelésben is. A belterjes nagyüzemi baromfitartás kezd széles körben elterjedni és polgárjogot nyerni a termelőszövetkezetekben. Ennek következtében tavaly a vágóbaromfi-termelés és felvásárlás a felszabadulás óta a legnagyobb volt, s a szocialista szektor részesedése ebben tavaly már 54,2 százalékra nőtt, az előző évi 32,1 százalékkal szemben. Ebben nagy szerepe volt a gépi baromfikeltetőhálózat fejlődésének; ennek eredményeként tavaly már 50 millió naposcsibét keltettek, az 1959. évi 33 millió darabbal szemben.

Az állattenyésztés területén elért eredményekben nagy szerepet játszottak és játszanak a jól bevált szerződéses konstrukciók (tavaly ezeknek mintegy húsz változatát alkalmaztuk), továbbá a takarmánykeverő üzemek létesítése, az olcsó, egyszerű építkezések elterjesztése, a nagyüzemi felár-rendszer. Mindezeknek segítségével már túljutottunk az állattenyésztésben keletkezett átmeneti nehézségek jelentős részén. Helyes termeléspolitikai intézkedésekkel sikerült azt is elérnünk, hogy a közös állatállomány viszonylag gyors fejlesztése mellett a háztáji állomány nem esett vissza, s a háztáji gazdaságokból továbbra is számottevő mennyiségű árut tudunk felvásárolni a népgazdaság számára.

A tavalyi aszályos időjárás és gyengébb takarmánytermés következtében nagy gondot jelentett és jelent még mindig a megnőtt állatállomány átteleltetése és eltartása a zöldig, az újig. A takarmánynehézségek áthidalására szigorú tartalékolást és okszerű takarmánygazdálkodást vezettünk be. Az állatállomány átmentése

Digitized by Google

végett a kormány időben nagyarányú takarmányimportot határozott el. A takarmányhiány enyhítésében nagy szerepe volt a Szovjetunió segítségének.

Az átteleltetés során eddig szerzett tapasztalataink azt bizonyítják, hogy fő céljaink megvalósíthatók. Az állami takarmányjuttatási akció meghirdetése után megszűnt a kocáknak a normálisnál nagyobb mérvű hízóba állítása; az állami szervezett felvásárlás következtében megszilárdultak a piaci malac- és süldőárak, s ez azt tükrözi, hogy *megszilárdult a termelőkedv, a termelési biztonság.* Az új termésig rendelkezésünkre álló takarmányból — ha szűkösen is —, de biztosítható a törzsállomány fenntartása, valamint az előirányzott árutermelés.

Hasonlóképpen biztosítható a szarvasmarha-állomány átteleltetése is, bár az év végi rosszabb takarmányozás miatt a termelőszövetkezetek a múlt év utolsó negyedében csak 25 kg-mal alacsonyabb átlagsúlyban tudták átadni hízómarháikat. Hasonló okokból a tejhozam is csökkent tavaly valamivel, tehenenként 70—90 literrel (az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben egyaránt). Bizonyos további kondícióromlással és tejhozam-csökkenéssel még kell számolnunk a legeltetési idény megkezdéséig, illetve az idei termésű zöldtakarmányok etetéséig, főleg az olyan gazdaságokban, amelyekben — a kapásoknál tanúsított rövidlátáshoz hasonlóan — elhanyagolták a rétek, a szálastakarmányok betakarítását, s azok elvénültek. A kései kitavaszodás miatt sajnos megnehezül a szarvasmarha- és juhállomány zöldig való kitartása.

Mindent összevetve: a kései kitavaszodással támadt újabb nehézségeket is tekintetbe véve, azt lehet mondani, hogy gazdaságaink a nagyon bonyolult feladatot szocialista államunk igen hathatós segítségével mégiscsak eredményesen megoldják. Ennek mindannyian szívből örülünk.

Az 1961-es esztendő termelési eredményei azt is tükrözik, hogy az átszervezés éveiben *tovább folytatódott a mezőgazdaság belterjes irányú fejlődése.* A párt agrártéziseinek és a VII. pártkongresszusnak az a célkitűzése, hogy a mezőgazdasági termelés belterjes irányban fejlődjék, a megvalósulás útján halad.

Belterjes irányú a fejlődés mindenekelőtt a *vetésszerkezet* alakulásában. Tovább nőtt az ipari növények vetésterülete. A takarmánytermő területeken mind az abrak-, mind a szálastakarmányoknál eltolódás tapasztalható a területegységről nagyobb takarmányértéket adó növények (a kukorica, az ősziárpa) javára.

Az öntözött terület az 1958. évi 125 ezer kh-ról 1961-re 231 ezer kh-ra nőtt. Különösen tavaly vett nagyobb lendületet az öntözés: a terven felül 36 ezer holddal gyarapodott az öntözött terület.

Digitized by Google

Előbbrejutottunk a nagyüzemi gyümölcstelepítésben is. Csupán a múlt évben több mint 17 ezer kh gyümölcsöst telepítettek. Beigazolódott — főleg az almánál — a termőíves orsós törpe gyümölcsösök nagyüzemi telepítésének létjogosultsága: a művelési költség itt lényegesen kisebb, a csemeték hamarább fordulnak termőre, s így a befektetés gyorsabban térül meg.

Sikernek kell tekintenünk, hogy a szőlőtermesztésben ebben a nagyon kényes kultúrában az átszervezés időtartama alatt sem állt meg a telepítés, sőt még fokozódott az üteme, ha kis mértékben is. Ennél is nagyobb eredmény az, hogy — elsősorban az anyagi ösztönzők, a művelési módszerek formáinak helyes, rugalmas alkalmazásával — sikerült fenntartani a kisparcellás telepítésű szőlők és gyümölcsösök állományát és termőképességét, nem úgy, mint az ötszörös begyűjtési szorzószámok időszakában, amikor, mint ismeretes, tönkrementek szőlőink.

Eredményesen folyt le a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés a *zöldségtermesztésben* is. A közös és a háztáji gazdaságokban tavaly kereken 140 ezer holdon termeltek zöldséget, s a felvásárolt zöldségnek több mint 80 százalékát már a nagyüzemek, a termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok adták.

Az állattenyésztés területén is mutatkoztak a belterjes fejlődés jelei. Erre mutat az állomány számbeli növekedésén túlmenően az, hogy a tehenenkénti tejtermelés az 1958. évi 2105 literről tavaly 2200 literre, a vágásra kerülő szarvasmarhák átlagsúlya pedig 471 kg-ról 490 kg-ra nőtt. A sertéstenyésztésben a hússertés javára tolódott el a tenyésztés iránya, ennek aránya a múlt évben 50 százalék fölé emelkedett.

A termelés szerkezetében bekövetkezett változások mellett a *beruházások alakulása* is a belterjes irányú fejlődést mutatja.

A legnagyobb előrehaladást e téren a *gépesítés* fejlesztésében értük el. 1959—61-ben az átszervezés három évében, a mezőgazdaság összesen 21 590 traktort kapott, ezzel traktorállománya a múlt év végére elérte az 53 ezer traktoregységet. Ennek következtében az egy traktoregységre jutó szántóterület az 1958. évi 339 kh-ról tavaly 172 kh-ra csökkent, az egy kh szántóra jutó gépi munka pedig 2,3 nh-ról 5,4 nh-ra emelkedett. A traktorállomány mellett lényegesen nőtt a mezőgazdasági munkagépek állománya is.

Jelentősen nőtt a mezőgazdaság *műtrágya-felhasználása* is. A Horthy-rendszer nagybirtokos-tőkés mezőgazdaságában 1938-ban egy kh szántóterületre számítva csupán 8 kg volt a műtrágya-felhasználás, 1958-ban 49,3 kg, 1961-ben pedig 111 kg. Hozzá kell tennünk azonban, hogy nagyon jelentős növekedés ellenére még korántsem tudtuk kielégíteni azokat az igényeket, amelyek egyre növekvő mértékben merültek fel a termelőszövetkezetek részéről.

Digitized by Google

Az átszervezés évelben nagyon jelentős fejlődést értünk el a mezőgazdasági építkezésben, főleg az állattenyésztési épületek elkészítésében. A Központi Bizottság és a kormány tanácsára gyorsan és széles körben elterjedtek az egyszerű, olcsó, úgynevezett szerfás építkezések és más egyszerű megoldások, a meglevő gazdasági épületek átalakítása. A tömeges fejlesztés megindulásától, 1959-től, a múlt év végéig a termelőszövetkezetekben összesen 550 000 szarvasmarha-férőhelyet létesítettek, ebből több mint 200 ezer tehén- és kereken 350 ezer növendékmarha-férőhelyet. Csaknem másfélmillió sertés-férőhely épült fel, ebből kereken 150 ezer fiaztató, a többi süldő- és hízószállás. Felépült több mint 6,5 millió baromfi-férőhely. Főleg a közös férőhelyek ilyen gyors ütemű megépítése tette lehetővé, hogy az átszervezés során a *közös gazdálkodásba behozott állatállományt viszonylag gyorsan lehetett elhelyezni és növelni.*

Három év alatt a mezőgazdaság kereken 19 milliárd forint értékű beruházást kapott, ebből 8,5 milliárd a termelőszövetkezeteknek jutott. A termelőszövetkezetek összes beruházásán belül kedvezően alakult a *saját erejükből* végzett beruházások aránya: 1959-ben ez 15,3, 1960-ban 33, 1961-ben 31 százalék volt.

Igen eredményesnek kell tekinteni, hogy a falun bekövetkezett gyors fejlődés ellenére — főleg az előbb elmondottak eredményeként — nem esett vissza a termelőszövetkezetekben az 1 kh szántóterületre eső beruházott vagyon értéke. Az 1959. évi zárszámadás adatai szerint az egy kh szántóterületre eső beruházott vagyon 2425 forint volt, az 1961. évi zárszámadás szerint kereken 2780 forint.

A Központi Bizottság 1958. évi decemberi határozatában többek között azt tűzte ki célul: *a mezőgazdaság szocialista átszervezését úgy kell végrehajtanunk, hogy egyidőben nőjön a mezőgazdasági termelés és az árutermelés.* Hogyan hajtottuk végre a párt mezőgazdasági politikájának ezt az alapvető célkitűzését, az úgynevezett kettős feladatot? Most, hogy a szocialista átszervezés utolsó esztendeje, az 1961. év befejeződött, választ tudunk adni erre a kérdésre.

Az általam előbb elmondottak a kérdés részleteire, e feladat megvalósításának fontosabb vonásaira mutattak rá. Ha egyetlen számmal akarjuk kifejezni a „kettős feladat" megvalósítását, akkor a termelés oldaláról a következő képet kapjuk. A tömeges, számszerű fejlesztés három esztendejében, tehát 1959., 1960., 1961. évek átlagában *a mezőgazdaság bruttó termelése 8,5 százalékkal nőtt* az átszervezést megelőző három év, az 1956—58. évek átlagához viszonyítva, jóllehet 1960 a vártnál gyengébb esztendő volt, 1961-ben pedig a súlyos aszály miatt a kapásnövényekből kifejezetten gyenge termésünk volt. (A begyűjtési rendszer utolsó három évé-

Digitized by Google

nek, az 1954—56. éveknek átlagához viszonyítva pedig 14,4 százalékkal nagyobb a bruttó termelés.)

Lássuk a „kettős feladat" megvalósulását az árutermelés, a felvásárlás oldaláról. Az átszervezés időszakában az 1958. évi szinthez viszonyítva 1961-ben *13,3 százalékkal nőtt a felvásárolt áruk összmennyisége.* Hogy néhány terméket külön is megemlítsek: kenyérgabonából tavaly 51,1, burgonyából 31,3, vágómarhából 21,9, vágósertésből 4,4, tejből 13,8, tojásból 16,2, baromfiból 47,2 százalékkal többet vásároltak fel, mint az átszervezést közvetlenül megelőző 1958-as esztendőben. A felvásárláson belül egyre inkább az állattenyésztésből származó cikkek javára tolódott el a részarány: a múlt évben már 54,3 százalékra nőtt ezeknek a részesedése. Ez annak köszönhető, hogy felvásárlási politikánk 1957 óta a nagyobb értéket képviselő állati termékek termelésére és értékesítésére ösztönözte és ösztönzi a termelőket.

Ha a mezőgazdaság szocialista átszervezésének időszakában csupán fél százalékkal nőtt volna a mezőgazdasági termelés és árutermelés, elméletileg akkor is igaza lett volna a pártnak, amikor lehetségesnek tartotta a „kettős feladat" egyidejű megvalósítását. Az élet azonban jóval többet produkált: egyrészt a *falu szocialista átalakítása a vártnál gyorsabban fejeződött be győzelmesen,* másrészt *ezzel egyidőben a mezőgazdaság bruttó termelése 8,5 százalékkal, az állam részére történő áruértékesítés 13,3 százalékkal növekedett,* annak ellenére, hogy ilyen mélyreható társadalmi átalakulásnál elkerülhetetlenek a megrázkódtatások, átmeneti nehézségek, egyes területeken, s emellett a három esztendőből kettőben bizony az időjárás is rossz volt.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy az 1958 decemberi határozatnak a „kettős feladatra" vonatkozó alapvető célkitűzése is *sikeresen megvalósult.*

Ez a nagy siker természetesen egy pillanatra sem homályosítja el szemünk előtt azt a rideg tényt, hogy a mezőgazdaságban, a jelentős előrehaladás ellenére is, *még alacsonyak a hozamok, mind a növénytermesztésben, mind az állattenyésztésben,* magas viszont a termékek előállítási költsége. Igen sok még a tennivalónk a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek, különösen a közös állattenyésztés kiépítésében, színvonalának emelésében is. Mezőgazdasági hozamaink jelentősen alacsonyabbak a fejlett középeurópai országokénál is.

Mezőgazdaságunk mai termelési színvonalán nem tudnánk maradéktalanul megoldani az országnak a növekvő igényeknek megfelelő belső ellátását. Márpedig a fogyasztó lakosság hőn óhajtja, hogy mielőbb és mindörökre a múlté legyenek azok az idők, amikor az egyik évben (mint például tavaly tavasszal) egypár

Digitized by Google

hétig a disznóhúsért kellett sorba állniok az asszonyoknak, a másikban meg a burgonyáért. Csak akkor tudjuk megszüntetni ezeket a zavarokat és folyamatosan kielégíteni a növekvő belső igényeket, valamint az exportfeladatokat, ha a magyar mezőgazdaságot kiemeljük viszonylagos elmaradottságából és bátran tovább haladva az eddigi úton, *mielőbb korszerűbb színvonalra emeljük.*

Erre meg is van a lehetőségünk. Az elmúlt években erőnk nagy részét a „kettős feladat" első felének, a falu szocialista átszervezésének nagyarányú munkája kötötte le. Ezen azonban ma már túl vagyunk. De megmaradt a feladat másik fele. A mezőgazdaságban most már *egyetlen fő feladatunk: a termelés gyorsabb fejlesztésének főfeladata. A párt ezentúl ennek megoldására mozgósítja a falu és az egész társadalom erőit!*

E feladat eredményes, jó megoldásához hatalmas hajtóerőt szabadít fel az a körülmény, hogy egyformán érdeke ez az egyes szövetkezeti tagnak, a tagok közösségének és az egész népgazdaságnak. E három érdek tökéletesen egybevág, egy irányba hat.

A termelés és felvásárlás erőteljes fejlesztése, tehát a gazdálkodás eredményessége döntően kihat magára a termelőszövetkezeti megszilárdításra, a szövetkezetek belső életének alakulására, a tagság hangulatára, egységére, — egész termelőszövetkezeti mozgalmunknak további egészséges fejlődésére.

* * *

Dolgozó népünk a mezőgazdaságtól mindenekelőtt azt várja, hogy folyamatosan és zavartalanul lássa el a belső fogyasztást. És ez nem is olyan könnyű feladat. A tervidőszak végére például húsból és húsfélékből 53,2 kg-ra nő az egy főre jutó fogyasztás, növényi és állati zsiradékból (beleértve a vajat is) 22,2 kg-ra, tejből és tejtermékekből kereken 200 literre, tojásból 187 darabra, őrleményekből 137 kg-ra, cukorból 30,7 kg-ra, zöldségből mintegy 95 kg-ra, gyümölcsből csaknem 68 kg-ra.

Hatalmasan megnőnek az exportfeladatok is, különösen a távlati időszakban. A baráti országok között kialakuló szocialista nemzetközi munkamegosztás rendszerében egyre erősebben jelentkezik az az igény, hogy nagyobb mértékben exportáljunk olyan termékeket, amelyeknek megtermelésére kiválóak a természeti adottságaink.

A szocialista nemzetközi munkamegosztásból ránk háruló nagy feladatok megvalósítására, mindenekelőtt a gyümölcs- és zöldségtermelés nagyarányú fejlesztésére, már a második ötéves terv időszakában fel kell készülnie a magyar mezőgazdaságnak.

Digitized by Google

Most már erőteljesebben és bátrabban hozzákezdhetünk a mi „szűzföldjeink"-nek, a szántóterület 13,7 százalékát alkotó homokterületeknek zöldségkultúrákkal, szőlővel, gyümölccsel való betelepítéséhez, belterjesítéséhez. Ezenkívül hazánkban jelentős a területük azoknak a lejtős, dombos vidékeknek, amelyek szántóföldi művelésre kevésbé használhatók, de fekvésük, éghajlati adottságaik folytán kiválóan alkalmasak szőlő- és gyümölcstermesztésre.

A szocialista országok közötti nemzetközi specializáció kialakítása során az élelmiszeriparnak is fel kell készülnie az előbb említett nagy feladatok megoldására. Ezen belül hozzá kell fogni néhány iparág (konzervipar, mélyhűtés, tárolóterek stb.) nagymértékű fejlesztéséhez, nehogy az ipar felkészületlensége a mezőgazdasági termelés gyors növelésének akadályává váljék.

A baráti országokba irányuló kivitel mellett a jövőben is nagyon jelentős lesz a tőkés országokba való mezőgazdasági export. Ezért növelni kell azoknak a cikkeknek a termelését, amelyeknek biztos piacuk van a tőkés országokban.

E feladatokat csak úgy lehet teljesíteni, ha *meggyorsítjuk* a mezőgazdasági termelés fejlődését. A tervtörvény úgy határozza meg a mezőgazdasági termelés fejlesztésének feladatait, hogy a második ötéves terv időszakában, tehát 1961—65 között az 1956—1960. év átlagához viszonyítva mezőgazdaságunknak 22—23 százalékkal kell növelnie a termelését. A felvásárlás lényegesen gyorsabban nő, mint a termelés: a tervidőszak utolsó évében kereken 55 százalékkal lesz nagyobb mint 1960-ban volt. A mezőgazdasági export-import egyenleg 1965-ben kétszerese lesz az 1960. évinek. Az iparfejlesztésnek, az ipari nyersanyagellátásnak, a fizetési mérleg egyensúlyának igen fontos feltétele ugyanis a mezőgazdasági export viszonylag magas színvonala.

A mezőgazdaság fejlesztésében előttünk álló feladatokat csak a *munkatermelékenység erőteljes fokozásával* lehet megvalósítani. Ez egyfelől azt jelenti, hogy fegyelmezett, jobb munkával, a technológia jobb kihasználásával növelni kell az egy mezőgazdasági dolgozó munkatermelékenységét. Másfelől azt jelenti, hogy erőteljesen emelni kell a területegységre eső termelési értéket, más szóval folytatni kell és meg kell gyorsítani a mezőgazdaság *belterjesítését.* Például 1965-re búzából legalább 13,5, kukoricából kereken 18, cukorrépából 165, burgonyából 70 mázsára kell növelnünk országosan a kh-onkénti termésátlagot, az egy tehénre jutó tejhozamot 2500 liter fölé, a tyúkonkénti tojáshozamot 120 db fölé kell emelnünk. *Többet, jobbat és olcsóbban* kell tehát termelnünk a mezőgazdaságban. Most, hogy a mezőgazdaság nagyüzemi keretei kialakultak, a tudomány és technika vívmányai szabadon terjedhetnek, meg is van a lehetőség a munkatermelékenység erőtel-

Digitized by Google

jes fokozására, ennek alapján egész mezőgazdaságunk gyorsabb fejlődésére. *Ez egyaránt érdekük a termelőszövetkezeti tagoknak, a közös gazdaságoknak és az országnak.*

Mezőgazdasági tervünk megvalósítása elsősorban attól függ, hogy az ország területének csaknem 80 százalékán gazdálkodó termelőszövetkezetek hogyan gazdálkodnak. A szövetkezetek részesedése az ország áruellátásában évről évre növekszik. De az ország szántóterületének 4—5 százalékán gazdálkodó kistermelőknek, munkásoknak, alkalmazottaknak, nyugdíjasoknak, egyéb kisembereknek is vannak feladataik a termelési program megvalósításában. Tőlük is elvárja az ország népe, hogy földjeiket jól munkálják meg s családi szükségleteiket meghaladó termékeikkel járuljanak hozzá az ország ellátásához.

Különösen sokat várunk a következő évben az állami gazdaságoktól. Szerepük nem merül ki abban, hogy mint *árutermelő bázisok* évről évre több árut adjanak be a központi készletbe, hanem feladatuk az is, hogy *nemesített vetőmagvakkal, jó minőségű tenyészállatokkal* lássák el az országot, nevezetesen a termelőszövetkezeteket. Még ennél is fontosabb feladatuk ma és a jövőben, hogy *alkalmazzák bátran az új, korszerű tudományos termelési módszereket és tanítsák meg ezekre a környékbeli termelőszövetkezeteket.* Váljanak tehát egyben a *termelőszövetkezetek megszilárdításának nagyon fontos bázisaivá.*

Az állami gazdaságok eredményei 1961-ben, a rendkívüli szélsőséges időjárás ellenére is, 300 millió forinttal javultak. A gazdaságok munkája általában igazolta szocialista nagyüzemeink erejét: a korszerű termelési technika alkalmazásával a legtöbb területen ellensúlyozni tudták a kedvezőtlen időjárás hozamcsökkentő hatását.

Bár a 300 millió forintos eredményjavulást állami gazdaságaink főleg költségmegtakarítással érték el, termelési költségeik még mindig magasak, s jelenlegi, viszonylag jó állóeszköz-ellátottságuk mellett ez nem indokolt. Zavarják a fejlődés egészséges ütemét az egyes gazdaságok között meglevő jelentős különbségek és egyenetlenségek, ezeknek oka a legtöbb esetben a vezetés hibáiban keresendő.

Az állami gazdaságok lényegében három év alatt megoldották a *nagy termőképességű intenzív búzafajták* üzemi termesztését. A gazdaságok az idén egymillió kh vetésterülethez szükséges vetőmagot állítanak elő, a továbbiakban pedig bármilyen országos igényt ki tudnak elégíteni.

A *hibridkukorica-vetőmag* előállításának feladatát szintén az állami gazdaságok vállalták magukra. Ma már nemcsak az ország

Digitized by Google

belső hibridvetőmag-szükségletét tudják fedezni, hanem egyre inkább az exportigényeket is.

A pillangós szénák termése az állami gazdaságokban az utolsó öt évet tekintve tavály volt a legmagasabb. Ez döntően az agrotechnika általános színvonalának emelkedésével, mindenekelőtt a betakarítás, a szénakészítés fejlettebb módszereinek elterjesztésével magyarázható. Az ókori, hagyományos renden való szárítással szemben — amelynél a széna tápértékének nagyobb része kilúgozódik és megsemmisül, az emészthető fehérjetartalom 6—8 százalékra esik, az A-vitamin képződéséhez ugyancsak szükséges karotin pedig majdnem teljesen elbomlik —, elterjedtek a *szenakészítés korszerűbb módszerei.* Így általános sikert aratott az *állványos szárítás,* továbbá a vártnál lényegesen gyorsabban terjed a *hideglevegős szellőztetős* szárítás, különösen a Vámosi-féle dugós-kazalban történő szárítás. A széna emészthető fehérjetartalma mindkét fejlettebb szárítási módszerrel 9—11 százalékra, karotin-tartalma pedig 30—35 milligrammra emelkedik. Az állami gazdaságok tavaly már a pillangós takarmányok *56 százalékát* korszerű módszerekkel (állványos szárítás, hideg, meleg és forró levegős szárítás) takarították be. Az elmondottak alapján csak helyeselni lehet, hogy az állami gazdaságok ez évtől kezdve a renden való szénakészítés teljes kiküszöbölését irányozták elő. A pillangósok korszerű betakarításának nagyüzemi alkalmazása lehetővé teszi, hogy a széna beltartalma az egész országban emelkedjék.[1]

Döntő előrehaladás történt az állami gazdaságokban az utóbbi években a *vegyszerek* használatában. A gazdaságok kidolgozták és jól hajtották végre a szuperszelektív gyomirtó vegyszerek nagyüzemi alkalmazását. Az állami gazdaságok a múlt évben már 110 ezer kh kukoricaföldön alkalmaztak szuperszelektív vegyszereket. E vegyszerek az első évben teljesen feleslegessé teszik a kézi kapálást, s még a második évben is 75 százalékban érvényesül gyomirtó hatásuk. Emellett még termelést növelő hatásuk is van. Tavaly a gazdaságokban a vegyszerezett kukorica országosan több mint 3 mázsával hozott nagyobb termést, mint a hagyományosan ápolt kukorica. A vegyszeresen gyomirtott területen a két év alatt khként nyerhető 4—5 mázsa terméstöbblet teljesen fedezi a vegyszerezés költségeit, s egyúttal elmaradnak a kézi kapálás összes költségei.

A gyümölcstelepítésben az állami gazdaságok áttértek a szélessorú rendszerre. A síkvidéki szőlők telepítése már gépesített művelésre alkalmas, szélessorú rendszerben folyik. E módszerek

[1] Ha az ország mintegy 800 000 kh pillangós területén az átlagtermést 20-ról 25 q-ra, a fehérje-tartalmat pedig csupán 3 százalékkal emelnénk, egymagában ezzel 12 000 vagonnal több emészthető fehérjéhez jutna a mezőgazdaság. Nagy népgazdasági érdek fűződik ahhoz, hogy *a termelőszövetkezetekben is gyorsan elterjedjenek* a korszerű szénakészítési módszerek.

Digitized by Google

is kidolgozottak, kipróbáltak és széleskörű bevezetésre átadhatók a termelőszövetkezeteknek.

Jelentős haladást értek el állami gazdaságaink a nagy termelőképességű intenzív állatfajták elterjesztésében, elsősorban a sertés- és baromfitenyésztésben (svéd fehér hússertés, nagy tojóképességű, hízékony baromfi-kultúrfajták). Meghonosították az intenzív fajták igényeinek és az olcsó állati termék-előállítás követelményeinek megfelelő, korszerű tenyésztési módszereket. A baromfi tartásban az egyszerű nagyüzemi módszerek mellett megkezdték a gyárszerű baromfihús- és tojástermelő üzemek kialakítását.

Több állami gazdaság úttörő munkát végzett a *korszerű, az iparhoz hasonló üzemszervezési és vezetési formák kialakításában.*

A nagyüzemi tapasztalatok széleskörű elterjedése végett az állami gazdaságok a múlt év folyamán *tervszerű, rendszeres szaktanácsadó és gyakorlati bemutató munkával váltották fel az általános patronálás módszerét.* 160 gazdaságot osztottak be a „bemutató gazdaságoknak" a múlt év első felében kiépült hálózatába. A bemutató gazdaságok kereken 600 tapasztalatcserével egybekötött gyakorlati bemutatót rendeztek, s ezeken több mint 2100 termelőszövetkezetből összesen 22 ezer résztvevő jelent meg. A bemutatók és tapasztalatcserék mellett a szaktanácsadás más formái is kialakultak. A gazdaságok vezetői egyfelől „szaktanácsadói napokon" tanácskoznak a hozzájuk forduló szövetkezeti vezetőkkel, másrészt rendszeresen felkeresik a hozzájuk patronálásra beosztott termelőszövetkezeteket, s a helyszínen tárgyalják meg velük ezek problémáit.

Az állami gazdaságok azonban nemcsak szaktanácsadással, hanem *szakemberekkel is segítik a termelőszövetkezeteket.* Az utóbbi két esztendőben összesen 1122 szakembert irányítottak termelőszövetkezeti munkára. Ezenfelül tavaly további 220 főt irányítottak véglegesen a termelőszövetkezetekbe és a járási tanácsokhoz.

Összefoglalva ezt a kérdést: az állami gazdaságok már ma sem egyszerűen mezőgazdasági vállalatok. Szerepük ennél jóval nagyobb. Tevékenységük a legszorosabban összefügg a nagyüzemi szocialista mezőgazdaság kiépítésével, ezernyi szállal át- meg átszövi azt. A gazdaságok nagy többségét ma már *példaképül* lehet állítani a szövetkezeti gazdaságok elé. Alkalmasak arra, hogy mint idősebb, tapasztaltabb testvér, *átplántálják a gazdaságokban kialakult jó levegőt, az új iránti fogékonyságukat a fiatal termelőszövetkezetekbe, s megtanítsák a szövetkezeti parasztságot az eredményes, korszerű nagyüzemi szocialista földművelésre.* A gazdaságok zöme ma már eljutott odáig, hogy egyre inkább valóra válik

Digitized by Google

az az igény és követelmény, hogy az állami gazdaságok, *mint valami mozdony, maguk után húzzák az egész szocialista mezőgazdaságot.*

* * *

Ismeretesek azok a fő feladatok, amelyeknek jó megoldása az ötéves terv időszakában maga után vonja az egész mezőgazdaság fellendülését. Ezek: a kenyérgabona-kérdés megoldása, a szilárd takarmánybázis megteremtése, a zöldség-, a szőlő-, a gyümölcskultúrák erőteljes fellendítése, a hús-, a tej-, a tojástermelés gyorsabb fejlesztése. Vegyük sorra ezek teljesítésének legalapvetőbb feltételeit.

1. A terméshozamok növelésének egyik legfontosabb eszköze az *öntözés.* A tavalyi aszályos év súlyos kárai után ma már a termelőszövetkezetek körében sem kell különösebb agitációt kifejteni az öntözés érdekében. Az öntözés gyakran megkétszerezi a termést.

Leggazdaságosabb a takarmánynövények: a kukorica, a silókukorica, a pillangósok, a rétek, a legelők öntözése. De nagyon meghálálják az öntözést a zöldségkultúrák is, hiszen kh-ként 8—10 ezer forint jövedelmet is hozhatnak az üzemnek. Jelenleg az összes zöldségterületnek alig 17 százalékán folyik öntözés.

2. Az ötéves terv idején mintegy 110 000 hold nagyüzemi gyümölcsöst és 70—80 000 hold szőlőt kell telepítenünk, az ehhez szükséges szaporító anyag és járulékos beruházások biztosításával. Elsősorban a exportigényeknek legjobban megfelelő fajták: a téli alma, a kajszibarack, az őszibarack a meggy és a bogyós gyümölcsök területét kell növelni.

3. A növénytermesztés fejlesztésében fontosságban mindent megelőz a *szilárd takarmánybázis mielőbbi megteremtése,* döntően a hozamok növelése útján. Ha ugyanis van takarmány, akkor van elegendő hús, zsír, tej, vaj, tojás is. Az állatállomány szilárd takarmánybázisának megteremtéséhez a legnagyobb tartalékaink a kukorica terméshozamának növelésében vannak. Az idén országosan el kell érnünk a 14,5 q holdankénti termésátlagot. Erre meg is van minden lehetőségünk. Első ízben az idei tavaszon értük el, hogy a kukorica zömét őszi mélyszántásba vethetjük. Ha ehhez még hozzájárul az idejében való, gondos elvetés, a 16—18 000-es optimális tőszám (a talaj táperejétől függően, a hagyományos paraszti 10 000-rel szemben), valamint a háromszori, idejében és jó minőségben elvégzett kapálás, akkor nem kell félnünk majd az állatállomány átteleltetésétől!

A szilárd takarmánybázis másik nagy tartaléka: az ország mintegy *2,5 millió kh rét- és legelőterületének megjavítása.* A rét-

Digitized by Google

és legelőgazdálkodás jelentős részben még mindig Árpád-kori színvonalon áll hazánkban, s ezzel gyökeresen szakítani kell. A nagyüzemi gazdálkodás rendszerében van erre lehetőség. A rétek és legelők fűhozamát elsősorban az alapvető ápolási munkák — fogasolás, gyomirtás, fásítás, vízrendezés stb. — rendszeres, már az idei tavaszon történő elvégzésével, továbbá a lehetőséghez képest műtrágyázással, öntözéssel és szükség szerint gazdaságosan végzett újratelepítéssel lehet és kell növelni.

A takarmánybázis megteremtésében ugyancsak nagyfontosságú feladatunk az abrakkeverő program teljesítése és az ehhez szükséges *növényi fehérje hazai előállítása.* Ezért az állami gazdaságoknak, termelőszövetkezeteknek arra kell törekedniök, hogy a legmegfelelőbb módszerekkel, lehetőleg saját gazdaságukban termeljék meg az állatok részére szükséges fehérjét. A pillangós takarmányoknál javasolt, nagyobb tápértéket hozó állványos és szellőztetéses szénaszárítási módszerek széleskörű bevezetésének szükségességéről már szóltam. Ezenkívül — ahol a talajadottságok megfelelőek erre — termeljenek a gazdaságok *napraforgót, takarmányborsót,* (ez év tavaszán a keverőmalmok részére már 50 000 holdon vetnek és termelnek szerződéses takarmányborsót). Továbbá: ahol a mikroklíma megfelelő, ott a jövőben kezdjenek hozzá a *szója* termesztéséhez, a szikes földeken pedig az ugyancsak nagy fehérje-értéket adó takarmánycirok (szarvasi „barnacirok") termesztéséhez.

Az ipar feladatának tekinti, hogy már a közeli esztendőkben legyártsa az e növények eredményes nagyüzemi termesztését elősegítő vegyszereket.

4. A terméshozamok növelésének, a fejlett termelési technikai módszerek alkalmazásának elengedhetetlen feltétele a *gépesítés* erőteljes fejlesztése. Fejlett gépesítés nélkül nincs korszerű nagyüzemi gazdálkodás! Az ötéves terv időszakában elsősorban azokat a munkafolyamatokat kell gépesíteni, amelyek leginkább elősegítik a területegységenkénti hozamok növelését, csökkentik a termelés költségeit, s ugyanakkor mentesítik a mezőgazasági dolgozókat a legnehezebb fizikai munka alól.

Javítani kell a gépek minőségét. A jövőben nem szabad a mezőgazdaság számára olyan gépeket beszerezni, amelyek már korszerűtlenek és nem megfelelő minőségűek.

5. A mezőgazdasági termelés fellendítésének munkájában az agrotechnika és a gépesítés mellett már ma is nagy a szerepe a *kemizálásnak* és ez a jövőben még nagyobb lesz. Ezért az eddiginél nagyobb erőt kell kifejteni ennek érdekében, s szükségesnek látjuk megvizsgálni, miként lehetne tovább növelni a mezőgazdaság vegyszer-ellátását.

Digitized by Google

Köztudomású, hogy a növényi kártevők évente a növénytermesztés bruttó hozamának mintegy 18 százalékát viszik el, 6—7 milliárd forint értékben. Ha csak a felére is csökkenthetnénk a jelenlegi kárt — amire megvan a lehetőség —, ez egymaga a második ötéves tervben előirányzott termelési érték teljesítésének egyötödét jelentené![2]

A második ötéves terv időszakában és még azután is belátható ideig — természetesen — továbbra is a kapálás és egyéb hagyományos gyomirtó módszerek alkalmazása marad a gyomirtás fő módszere. A hagyományos módszerek mellett azonban fokozni kell a gyomok elleni védekezés leghatásosabb módszerét, a vegyszeres gyomirtást is. Helyesen végzett növényvédelemmel vegyszeres gyomirtás mellett az összes ráfordításoknak mintegy két-háromszorosa, szántóföldi növényeknél mintegy öt-hatszorosa, a gyümölcstermesztésnél pedig 10—15-szöröse térül vissza terméstöbblet formájában a felhasználás évében.

Kormányzati szerveinknek meg kellene fontolniok, hogy az alapvető legfontosabb növényvédőszereket *idehaza gyártsuk.* Ehhez meglévő üzemeink bővítése, illetve egyes új üzemek létesítése lenne szükséges. Természetesen ki kell használnunk a szocialista országok közötti együttműködés szorosabbá tételében rejlő nagy lehetőségeket is.

6. *Az állatállomány fejlesztésében* az ötéves tervben kitűzött feladatokat elsősorban az állomány minőségének további javításával és termelőképességének fokozásával tudjuk megoldani. Az állomány létszámát csak kis mértékben növeljük.

A termelőszövetkezetekben még meglehetősen *alacsony az állatállomány hozama.* Az állami gazdaságokban tavaly az egy tehénre eső tejhozam már megközelítette a 3300 litert, a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban azonban csak 2000 liter volt. Hasonlóképpen nagyon alacsony még az egy tyúkra eső tojáshozam is. Az állami gazdaságok 139 darabos hozamával szemben a tsz-ekben tavaly csak 82 darab körül alakult a tojáshozam. Ugyancsak nagyon lassú még a sertéshizlalás forgási sebessége. Tavaly a termelőszövetkezetekben a sertéseket átlag 14—15 hónapos korukban vágták le, az állami gazdaságokban pedig már 12—13 hónapos korban. Igaz, hogy ez sem kielégítő: 9—10 hónap volna a kívánatos.

[2] A gabonaféléknél pl. a Dikonirt-tal végzett vegyszeres gyomirtás egyetlen permetezéssel holdanként több mint két mázsa terméstöbbletet hoz. A permetezés költsége 100 forint, a többlettermelés értéke pedig meghaladja a 400-at. Érdemes megemlíteni a dobányperonoszpora, más néven „kék penész" elleni vegyszernek, a Zinebnek a használatát. A KGST tagállamai a múlt évben rendszeres vegyszeres védekezéssel 60 százalékos fertőzés ellenére is csak 10 százalékon aluli termésveszteséget szenvedtek el. Ezzel szemben a tőkés államokban, ahol a termelők nem rendszeresen vagy egyáltalán nem is védekeztek, az össztermelésnek 70 százaléka pusztult el (pl. Olaszországban).

Digitized by Google

Az alacsony hozamok legfőbb oka: *a nem kielégítő, korszerűtlen takarmányozás.* Ezen segít a *keveréktakarmányokkal* való etetés. A különböző hatóanyagokkal és koncentrátumokkal dúsított keveréktakarmányokat az állatok jobban értékesítik. A keveréktakarmányok etetése növeli az állatok ellenállóképességét, megelőz különböző megbetegedéseket, és kiküszöböli a sokszor szakértelem hiányából származó takarmányozási hibákat.

A mezőgazdaság 1960-ban 9600 vagon, tavaly már több mint 28 000 vagon táp-, illetve gyárilag előállított takarmánykeveréket használt fel. Tavaly felépült és megkezdte termelését az új, nagy teljesítményű szentesi erőtakarmánygyár. A tavalyi esztendőben a nagyobb állami gazdaságok saját keverőüzemén kívül már 70 körzeti keverőüzem állott munkába a korábban leállított és most erre a célra átalakított malmokban. Az idén a terv szerint már 106 000 vagon abrakkeveréket fogunk előállítani.

Ahol már rátértek a tápok etetésére, ott mindenütt javult a takarmány-értékesülés és általában jelentősen csökkent az elhullás. A ceglédi Vörös Csillag tsz-ben 9—10 hónap alatt készültek el a keveréktakarmány által hizlalt sertések, hasonlóképpen a ludasi Új Élet, a szentendrei Április 4., az erki Új Barázda, a karácsondi Új Élet termelőszövetkezetben; meggyorsult tehát a hizlalási forgó. Legtöbb gondot az okozza nekünk, hogy a keveréktakarmányok előállítása *korántsem tud lépést tartani a gyorsan növő szükséglettel.* Igen nagy gond és feladat az abrakkeverő program növényi fehérje-bázisának hazai megtermelése, továbbá — a növényi fehérjékkel való ellátás megoldása mellett, azzal egyidőben — az állati eredetű fehérjeellátás megjavítása, részben az elhullott állatok teljes begyűjtése, részben a takarmányélesztő-gyártás bővítése révén, részben pedig megfelelő mennyiségű halliszt importja útján. E gondok és feladatok megoldása azonban lehetővé teszi, hogy 1965-ben az *állami gazdaságokban már teljes egészében, a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban pedig mintegy felerészben keveréktakarmány legyen a feletetett abraktakarmány.*

Az állattenyésztési hozamok nem kielégítő voltának egy másik fontos oka az, hogy rossz a gondozás. Részben a rossz gondozás, részben a szerfás fiaztatók nem megfelelő téliesítése és felszerelése miatt a termelőszövetkezetekben még mindig nagy a malac- és süldő-elhullás. Ezen az állatgondozók jobb kiválasztásával és szakképzésük meggyorsításával lehet és kell segíteni.

Az alacsony hozamok harmadik oka, hogy a régi, meghonosított fajták nem, vagy csak kevésbé alkalmasak nagyüzemi tartásra. Ez a helyzet például a tojó tyúkoknál: itt meg kell gyorsítani a nagyobb tojáshozamú, évente 180—200 darabot tojó kultúrfajták elterjesztését, illetve hibridizálását. Az évente 100—110 darabot tojó dán vonalú pekingi kacsa elterjesztése mellett hozzá kell

Digitized by Google

kezdeni, hogy a honi fajtánál kétszerte többet tojó, elfogadható májtermelő libafajtákat hozzunk be és szaporítsunk, s a felszabadulás után felényire visszaesett libatenyésztést újra fellendítsük.

A sertéstenyésztésben tovább kell haladni az intenzív, jobb takarmányértékesítő fehér hússertés-fajták elterjesztésében, de csak az olyan gazdaságokban, ahol a fehérjeellátás biztosítva van. Ahol ez még nincs meg, ott káros előreszaladás volna, ha a fehér hússertést erőltetnénk, mert kellő feltételek hiányában csak nagyarányú elhullás lenne a dolog vége. Az ilyen gazdaságokban a hízóalapanyag előállítása végett egyelőre a kevésbé kényes keresztezett sertéssel kell foglalkozni.

A szarvasmarha-tenyésztésben tovább kell javítani a magyartarkát kitűnő húsformáinak megtartásával, de a tej-zsírtartalom növelésével, a testsúlyhoz viszonyított tejhozam fokozásával és a gépi fejésre alkalmas tőgyformák kialakításával. Az erre irányuló különféle tudományos keresztezési kísérleteket még erőteljesebben támogatjuk.

Az állattenyésztés költségeinek csökkentése végett gyorsítani kell a leggazdaságosabb tenyésztési és tartási módok elterjesztését, így a szarvasmarha-tartásban az itatásos borjúnevelést, a növendékeknél a szabadtartásos felnevelést. A nagyüzemi baromfitenyésztés gyors kiépítése érdekében még szélesebb körben kell elterjeszteni az ún. „egyszerű nagyüzem" tartási módot. Emellett egyes erre szakosított gazdaságokban célszerű olcsón termelő baromfihús- és tojástermelő üzemet létesíteni.

Az építkezéseknél arra kell törekedni, hogy az épületek nagyobb méretűek legyenek, és alkalmasak legyenek majd a korszerű takarmányozási és állattenyésztési technológia bevezetésére. Már az idén megtörténtek az első lépések ebben az irányban: az új szerfás sertésfiaztatók 30 férőhelyesek az eddigi 20-szal szemben, a hizlaldák 3—400 férőhelyesek az eddigi 120-szal szemben, továbbá a baromfinevelők 10—20 ezer férőhelyesek, és ötezres tojóházak ajánlott tervei kerültek kiadásra. Szeretném azonban hozzátenni ehhez, hogy a nagyobb egységekre és a fokozatos szakosításra való törekvés a legközelebbi években még semmiképpen sem járhat azzal, hogy kihasználatlanul maradjanak a meglevő férőhelyek, akár a szétszórt majorokban levő férőhelyek is. Továbbá az építkezések fő iránya továbbra is változatlanul az *egyszerű, olcsó építkezés* marad.

A közös állatállomány viszonylag gyors fejlődése ellenére az ország állományának jelentős hányada (a lovak és juhok kivételével) *a háztáji gazdaságokban* van. Ezért a következő időszakban is jelentős lesz a háztáji gazdaságok szerepe az árutermelésben, főként a tejből, a tojásból, a baromfiból, de — kisebb mértékben — a hízott sertésből is. Emellett a közös szarvasmarha-állomány és

Digitized by Google

szarvasmarha-hizlalás fejlesztésének is jó darabig igen fontos utánpótlása a háztáji gazdaság tehénállományának borjúszaporulata.

A háztáji gazdaságokban jelentkező árufelesleget (ez körülbelül egyharmada a háztáji gazdaság termelésének) *különféle szerződéses konstrukciókkal, mégpedig lehetőleg és egyre inkább a termelőszövetkezeti vezetőség útján kötött termelési és felvásárlási szerződések révén kell a népgazdaság részére, illetve a borjúszaporulatot a közös gazdaság számára biztosítani.* Nagy népgazdasági érdek fűződik hozzá, hogy a közös és a háztáji között létrejövő, a háztáji gazdaság árutermelő funkcióját igénybe vevő szerződéses formákat is a legszélesebb körben terjesszük el az országban.

7. A mezőgazdasági termelés gyorsabb fejlesztésének nagyon fontos feltétele, hogy *a termelőmunkát egyre inkább tudományos színvonalra emeljük.* Ma csaknem félezer tudományos kutató dolgozik a mezőgazdasági kutató intézetekben. Mezőgazdasági kutatásunk az utóbbi három évben 23 kiváló értékű növényfajtát adott a köztermelés céljára, köztük kiváló belterjes hibridkukoricákat, polyploid cukorrépát, paradicsomot, paprikát és egyéb zöldségfélét.

Az elért eredmények ellenére a mezőgazdasági tudományos kutatások mégsem elégítették ki a gyakorlat igényeit. A kutatás számos területen *nagyon elmaradt* a gyakorlati élet követelményei mögött. A párt bízik tehetséges kutatóinkban. Bízik abban, hogy leküzdve a munkájukban még meglevő hiányosságokat, bizonyos öncélúságot, sőt nem egy esetben bizonyos bürokratikus vonásokat is, *mielőbb sikeresen oldják meg az új helyzetben rájuk váró feladatokat,* hogy a mezőgazdasági tudományok művelői *idejében adnak választ a gyakorlatban felvetődő kérdésekre, s új fajtákkal, korszerű termelési és tartási módok kidolgozásával, a gazdasági üzemszervezési eljárások kialakításával segítik a termelésnek korszerű színvonalra emelését.*

A szocialista nagyüzemi mezőgazdaság kiépítése, a termelés belterjesítése a mezőgazdasági mérnökök, technikusok és szakemberek tízezreit igényli. Nagy figyelmet kell tehát szentelni a *mezőgazdasági szakoktatás továbbfejlesztésére.* A jelenlegi szakoktatási formák alkalmasak arra, hogy az oktatás minőségi javulásával és bizonyos bővítésével a későbbiekben kielégítsük a mezőgazdaság szakember-igényét.

Jelenleg a végzett mezőgazdasági szakemberek jelentős része *nem a mezőgazdaságban* dolgozik. Így például az 1952—60-ban végzett mintegy 3800 mezőgazdasági mérnök közül csak 1300, tehát a végzetteknek egyharmada az, aki közvetlenül a termelésben, állami gazdaságban vagy termelőszövetkezetben helyezkedett el, a többi más munkaterületre került. Az utóbbiakból mintegy 5—600

Digitized by Google

az élelmiszeripar, a SZÖVOSZ, a bankok és más állami szervek területén dolgozik, bár ott mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozik. Becslések szerint viszont jóval meghaladja az *ezer főt* azoknak a mezőgazdasági mérnököknek és technikusoknak a száma, akik a *mezőgazdaságtól távol eső területen* dolgoznak. Ezért azt javasoljuk: a pártszervezetek, az ipari üzemek, az állami hivatalok vezetői hassanak oda, hogy az iparban, az állami hivatalok különböző területein dolgozó mezőgazdasági szakemberek *térjenek vissza mihamarabb eredeti szakmájukhoz, a mezőgazdaságba,* hiszen a mezőgazdaság szakemberhiánnyal küzd. Ne feledkezzenek meg arról, hogy főiskolai diplomájuk megszerzése, kitaníttatásuk a szocialista államnak 80—100 ezer forintjába került. Ezek a szakemberek elsősorban az állami gazdaságokban jelentkezzenek munkára, mert gyakorlati képzettségük szinte teljesen hiányzik. Ezt két-három év alatt megszerezhetik, s utána bátran jelentkezhetnek már termelőszövetkezeti munkára is. Többek között így lehet és így kell segítenünk bajainkon a legközelebbi években, amikor még annyira égető lesz a szakemberhiány.

A mezőgazdasági termelés állandó fejlesztése megkívánja a különböző fokon képzett mezőgazdasági szakemberek: mérnökök, technikusok, szakmunkások időnkénti *továbbképzését* is. Ezért minden szinten az eddiginél jóval nagyobb gondot kell fordítani a szakemberek képzésére és továbbképzésére.

* * *

A falu szocialista átszervezésében elsősorban azért végezhetünk aránylag rövid idő alatt olyan eredményes munkát, mert sikerült egész társadalmunk közügyévé tennünk ezt. Mélységesen meg vagyunk róla győződve, hogy egész párttagságunk, a munkásosztály, a szövetkezeti parasztság, az értelmiség — *egész népünk szívügyévé teszi, magáénak vallja a szocialista mezőgazdaság fellendítésének nagy ügyét is, és ez meghozza a sikert.*

Digitized by Google

A kommunista mozgalom egysége és a viták lenini módszere

Írta ÓVÁRI MIKLÓS

A második világháborút követő másfél évtized legfőbb eseménye *a szocialista világrendszer kialakulása és fejlődése*. A szocialista világrendszer léte nemcsak az emberiség egyharmadának életében hozott gyökeres változást, hanem egyre növekvő mértékben érezteti hatását az egész emberiség történetére.

A szocialista világrendszer az elmúlt években fejlődésének új szakaszába lépett. A Szovjetunióban megkezdődött a kommunizmus általánosan kibontakozó építése, a népi demokratikus országokban pedig befejeződött, vagy befejezés előtt áll a szocializmus alapjainak lerakása. A társadalom struktúrájának megváltozása következtében kialakult a szocialista világrendszer országaiban élő népek erkölcsi és politikai egysége, megszűnt a kapitalizmus visszaállításának gazdasági, társadalmi alapja. A szocialista országok közt kifejlődött a sokoldalú együttműködés és a kölcsönös testvéri segítség. „Elérkezett az az idő, amikor a szocialista államok világrendszert alkotva nemzetközi erővé váltak, s hatalmas befolyást gyakorolnak a világ fejlődésére. Reális lehetőségek nyíltak arra, hogy korunk legfontosabb problémáit új módon, a béke, a demokrácia és a szocializmus érdekében oldjuk meg."[1]

A szocialista világrendszer léte kihat korunk valamennyi fontos kérdésének megoldására: napjainkban a szocialista világrendszer országainak gyors és szakadatlan gazdasági fejlődése gyakorolja a legnagyobb hatást a világtörténelem menetére; döntő szerepe van a világháború elhárításáért folyó harcban; nélküle elképzelhetetlen lenne a gyarmati rendszer felbomlásának egyre gyorsuló folyamata. A szocialista világrendszer ereje és gyors fejlődése új helyzetet teremtett *az egész világon* a békéért, a demokráciáért, a szocializmusért küzdő népek számára.

A szocialista világrendszer sikereinek, a kommunista mozgalom erősödésének elengedhetetlen feltétele a világrendszer ország-

[1] A kommunista és munkáspártok nyilatkozata. Béke és Szocializmus, 1960. 12. szám, 17. oldal.

Digitized by Google

gainak egysége az imperializmus elleni harcban, a kommunista pártok *nemzetközi összefogása.*

A kommunista mozgalom kezdettől fogva a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszót írta zászlajára, s ez kifejezte a munkásosztály harcának nemzetközi jellegét, a világ valamennyi munkásának érdekközösségét a nemzetközileg egyesült burzsoázia elleni küzdelemben.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme egyben a proletár internacionalizmus eszméjének és gyakorlatának győzelme is volt. A világtörténelem első szocialista államának, a Szovjetunió létrejöttével kibővült a proletár internacionalizmus tartalma: a munkások nemzetközi összefogásának szükségessége kiegészült az első győzelmes proletár osztag, a Szovjetunió védelmének követelményével, a Szovjetunió részéről pedig a proletár internacionalizmus eszméje és gyakorlata a hatalomra került proletariátus segítségét jelentette elnyomott testvéreinek. Mind a nemzetközi munkásmozgalom, mind a Szovjetunió dolgozói becsülettel teljesítették e kötelességüket, s a proletariátus nemzetközi összefogása döntő szerepet játszott abban, hogy a Szovjetunióban felépülhetett a szocializmus, a fasizmus vereséget szenvedett a második világháborúban, s a fasizmus felett aratott győzelem eredményeképpen más országokban is megnyílt a szocialista fejlődés útja.

A szocialista világrendszer létrejöttével a proletár internacionalizmus tartalma tovább gazdagodott: jelentette továbbra is a munkások nemzetközi összefogásának szükségességét, mégpedig a kapitalista országok elnyomott proletárjainak és a szocialista országok győztes munkásosztályainak egységét. A szocializmus védelmének követelménye most már nemcsak a Szovjetunió védelmét jelentette, hanem az egész szocialista világrendszer védelmét, a kapitalista világban harcoló munkások pedig a szocialista világrendszerben a korábbinál még hatalmasabb nemzetközi bázisra tettek szert. A szocialista világrendszer létrejötte következtében az internacionalizmus nemcsak a különböző országok munkásosztályainak (győzteseknek és elnyomottaknak) az összefogását jelenti, hanem — éppen azért, mert a proletariátus több országban győzött — érvényesül a szocialista országok államközi kapcsolataiban is.

A kommunista mozgalom egységének elméleti alapja a marxizmus-leninizmus nemzetközi érvényű ideológiája. Az egységes ideológia azonban önmagában még nem biztosítja a mozgalom egységét. A kommunista pártok harcoló pártok, s ezért egységeseknek kell lenniök nemcsak elméleti tevékenységükben, hanem a harc gyakorlatában is. A kommunista pártok tudományos elméletük segítségével egységesen magyarázzák korunk fő társadalmi folya-

Digitized by Google

matait, egységesen ítélik meg a mozgalom előtt álló főbb feladatokat. A marxizmus—leninizmus ideológiája és ennek helyes alkalmazása teszi a kommunista mozgalmat nemzetközileg is egységessé.

* * *

Mai életünk új jelenségeinek felismerésében és a harc új lehetőségeinek feltárásában döntő szerepe volt *az SZKP XX. kongresszusának.*

A XX. kongresszus óta eltelt hat esztendő alatt a kongresszus eszméjének érvényesüléséért folytatott kétfrontos harcban szilárdult meg a kommunista pártok eszmei és politikai egysége. Ez az egységes állásfoglalás tükröződik mindenekelőtt a kommunista pártok 1957. évi és 1960. évi moszkvai nyilatkozataiban s az egyes pártok kongresszusainak, központi bizottságainak határozataiban. A nemzetközi kommunista mozgalom magáévá tette az SZKP XX. kongresszusán kidolgozott és az SZKP XXI. és XXII. kongresszusán továbbfejlesztést és megerősítést nyert elveket.

A XX. kongresszuson elfogadott politikai vonal győzelmének elengedhetetlen feltétele volt *a személyi kultusz káros következményeinek felszámolása* és a következetes harc a dogmatizmus, a szektásság, a konzervativizmus ellen. A személyi kultusz és a dogmatizmus — bár nem változtatta meg a szovjet társadalom szocialista jellegét — nagy károkat okozott mind a Szovjetuniónak, mind a nemzetközi munkásmozgalomnak. A dogmatikusan gondolkodók — ahogy Engels már 1886-ban Sorgehoz írt levelében megállapította — az elméletet „iskolásan, dogmatikus módon, olyasvalamiként kezelik, amit kívülről meg kell tanulni, de akkor aztán minden további nélkül minden szükségletet ki is elégít. Az elmélet hiszekegy a számukra, nem vezérfonal a cselekvéshez."[2]

A dogmatizmus tehát minden körülmények között káros a munkásmozgalomra, de különösen károssá válhat egy új történelmi helyzetben, amikor más történelmi körülmények közt létrejött, iskolásan betanult formulákkal nem lehet eligazodni. Az elmélet dogmatikus felfogása lehetetlenné teszi az élet új jelenségeinek, a harc új lehetőségeinek felismerését. „A mi elméletünk — írja ugyancsak Engels — a fejlődés elmélete, nem dogma, amelyet kívülről kell megtanulni és gépiesen ismételgetni."[3]

A társadalom fejlődésében jelentkező új elemek állandó figyelemmel kísérése és elméleti általánosítása a marxizmus lényegéből fakadó követelmény, s ezért a dogmatizmus, a konzervativizmus idegen a marxizmus szellemétől.

[2] Marx–Engels: Válogatott levelek. Szikra, 1950. 462. oldal.
[3] Uo., 468. oldal.

Digitized by Google

A nemzetközi munkásmozgalom történetének régi tapasztalata, hogy különösen új történelmi helyzetben mindig akadnak olyanok — a korábbi tekintélyes vezetők között is — akik megrekednek a fejlődésben, képtelenek nyomon követni az élet gyors változásait, s az új történelmi viszonyok között is a régi, megcsontosodott elvek, megszokott módszerek alapján dolgoznak. De ugyanilyen régi tapasztalat az is, hogy a különböző opportunista elemek az új jelenségeket revizionista nézeteik igazolására próbálják felhasználni. A XX. kongresszus elveinek és politikájának győzelméért folytatott harcot tehát *két fronton* kellett folytatni. E kétfrontos harc lényege a marxizmus—leninizmusnak, — ahogy Engels nevezte — „a fejlődés elméletének" következetes védelme volt a különböző torzításokkal szemben.

Nem véletlen, hogy éppen az SZKP volt az a párt, amely elsőnek ismerte fel és válaszolta meg a történelem jelenlegi szakaszának fő problémáit, s a marxizmus—leninizmus elméletét a kor követelményeinek megfelelő színvonalra emelte. Ez a párt születése óta úttörő szerepet vitt, s felbecsülhetetlen érdemeket szerzett a nemzetközi kommunista mozgalomban: alapítója, Lenin, megvédte Marx és Engels tanításait az opportunista és dogmatikus felfogásokkal szemben, alkalmazta és továbbfejlesztette a marxizmust az imperializmus viszonyaira; ez a párt volt az, amely a világon először vívta ki és tartotta meg a proletariátus diktatúráját, felépítette a szocialista társadalmat, legyőzte a történelem legsötétebb erőit, a fasizmust, s napjainkban ez a párt tör elsőként utat a kommunizmus felé. Kétségtelen, hogy az SZKP a nemzetközi kommunista mozgalom legerősebb, legtapasztaltabb, legtöbb érdemet szerzett pártja.

Ebből a tényből azonban nem szabad azt a következtetést levonni, hogy a többi pártnak nem kell mást tennie, mint lemásolni a Szovjetunió példáját. Semmi sem mentesíti az egyes kommunista pártokat az alól a feladat alól, hogy a marxizmus—leninizmus *általános* érvényű elvei alapján önállóan, felelősségteljesen vizsgálják azokat a *konkrét* viszonyokat, amelyek közt harcukat folytatják. Lenin, aki nem egyszer felhívta a kommunisták figyelmét arra, hogy az orosz forradalom alapvető vonásai nemzetközi érvényűek, egyúttal arra is figyelmeztetett, hogy „ha ezeket a tapasztalatokat vakon, szolgai módon, kritika nélkül *más* viszonyok között, *más* helyzetben akarjuk felhasználni, akkor a legnagyobb hibát követjük el."[4]

A dogmatikusok éppen ezt a lenini követelményt, a konkrét helyzet konkrét elemzését hagyják figyelmen kívül, nem a marxiz-

[4] Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951. 20. oldal.

Digitized by Google

mus szelleméhez, hanem betűjéhez ragaszkodnak. Ebből az antidialektikus szemléletből fakad a Szovjetunió szerepének helytelen, dogmatikus értelmezése, ami ellen éppen a szovjet kommunisták vették fel a harcot az SZKP XXI. és XXII. kongresszusán.

A kommunista pártoknak nem szabad megelégedniök az általános érvényű elvek hangoztatásával, hanem szüntelenül kutatniok kell azt a konkrét helyzetet, amelyben munkájukat végzik. Különösen így van ez napjainkban, amikor olyan sokszínűek azok a viszonyok, amelyek közt a kommunista pártok tevékenykednek. Még a szocialista országok kommunista pártjai is sok tekintetben eltérő viszonyok közt dolgoznak, s a helyi viszonyok különbözősége még fokozottabb mértékben van meg a világ nem szocialista felén. A kommunista pártok nem harcolhatnak eredményesen, ha nem veszik figyelembe azokat a különbségeket, amelyek a fejlett és kevésbé fejlett kapitalista országok, a gyarmattartók és a volt gyarmatok, az agresszív tömbökhöz tartozó és a semleges országok között vannak.

Az elmúlt évtizedek küzdelmeiben a kommunista pártok sok tapasztalatra tettek szert és kifejlesztették azt a képességüket, hogy a harc adott szakaszában — a marxizmus—leninizmus általános érvényű elvei alapján, a nemzetközi kommunista mozgalom előtt álló fő feladatok és a közös érdekek figyelembevételével — kidolgozzák saját konkrét feladataikat és taktikai vonalukat.

A kommunista pártok önállóságának helyes elvét eltorzítják mind a revizionisták, mind a dogmatikusok. A revizionisták tagadják a marxizmus—leninizmus általános érvényű törvényeit és a nemzeti sajátosságokat vagy saját opportunista nézeteiket emelik a nemzetközi érvényű törvények rangjára. A marxizmus—leninizmus alapelveinek eltorzításával a szocialista országok testvéri közösségének megtagadásával a revizionisták az „önállóság" ürügyén nacionalista álláspontot foglalnak el.

Más, de nem kevésbé antimarxista elvi alapokról kiindulva, lényegében hasonló nacionalista álláspontot foglalnak el egyes dogmatikusok is, mikor szembehelyezkednek a nemzetközi kommunista mozgalom fő vonalával, figyelmen kívül hagyják más pártok általános érvényű tapasztalatait és a maguk tapasztalatait, a maguk nézeteit tartják egyedül helyesnek. Természetes, hogy minden párt gondosan tanulmányozza saját tapasztalatait és saját politikájára hozza meg határozatait, de ugyanakkor a kommunistáknak sohasem szabad megfeledkezni arról a kötelességükről, hogy gondosan tanulmányozzák és munkájukban felhasználják *más* pártok *általánosítható* tapasztalatait. Aki erről megfeledkezik, az szükségképpen kispolgári, nacionalista álláspontra csúszik le. A revizionizmus

Digitized by Google

és a dogmatizmus végső soron e kérdésben is egy pontban találkozik.

A nemzeti szűklátókörűség és a nacionalizmus leküzdése a kommunista pártok nemzetközi összefogásának, a szocialista világrendszer egységének fontos feltétele. „A nacionalizmus és a nemzeti korlátozottság megnyilvánulásai nem szűnnek meg automatikusan a szocialista rendszer megteremtésével."[5] A nacionalizmust szítják az osztályellenség maradványai és a nemzetközi imperializmus, mert a nacionalizmus nyitja meg az utat a burzsoá ideológia és az antikommunizmus előtt. Ezért a kommunista pártok egyik legfontosabb feladata a nacionalizmus elleni harc, s az egész nép nevelése a nemzetköziség és a szocialista hazafiság szellemében.

A kommunista pártok önállósága és függetlensége tehát nem csökkenti a kommunista mozgalom egységének és nemzetközi összefogásának jelentőségét. A szocialista országok összefogása, a nemzetközi kommunista mozgalom egysége *minden korban* a harc sikereinek egyik alapvető feltétele. Az elmúlt évtizedekben és különösen az elmúlt években a kommunista pártok azért érhettek el történelmi jelentőségű sikereket, mert megőrizték és fejlesztették soraik egységét.

* * *

A nemzetközi kommunista mozgalom egységének lényege azonban nem az egység megvalósulásának formájában, módszereiben keresendő. A formák és módszerek a mozgalom fejlettségének foka és a megoldásra váró feladatok szerint változnak, de maga az egység követelménye változatlan marad.

A kommunista mozgalom fejlődésének első két évtizedében, amikor a kommunista pártok létrehozása és megerősítése volt a fő feladat, szükséges volt szervezetileg is egységbe tömöríteni a kommunista pártokat. A Kommunista Internacionálé létrehozása a mozgalom fejlődésének adott szakaszán történelmi jelentőségű tett volt, elősegítette a kommunista pártok kialakulását, a bolsevizmus elsajátítását, a nemzetközi egység megszilárdítását.

Az Internacionálé léte sem mentette fel azonban a kommunista pártokat az önálló gondolkodás, a konkrét helyzethez alkalmazkodó helyes taktikai vonal kidolgozásának szükségessége és felelőssége alól. Lenin már az Internacionálé működésének kezdeti szakaszában nem egyszer felhívta a kommunista pártok figyelmét a konkrét elemzés, az önállóság fontosságára és a sablonok káros voltára. „Mindaddig, míg a népek és országok között nemzeti és állami különbségek vannak — márpedig ezek a kü-

[5] A kommunista és munkáspártok nyilatkozata. Béke és Szocializmus 1960. 19. szám, 16. oldal.

Digitized by Google

lönbségek még a proletariátus diktatúrájának világméretekben történő megvalósulása után is sokáig, nagyon sokáig meg fognak maradni —, a világ kommunista munkásmozgalmának nemzetközi taktikai egysége nem a különféleség kiküszöbölését, nem a nemzeti különbségek megszüntetését (ez a mai helyzetben dőre álom), hanem a kommunizmus *alap*elveinek (a Szovjethatalomnak és a proletariátus diktatúrájának) olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a *részletekben helyesen módosítja*, azokat a nemzeti és nemzeti-állami különbségekhez hozzáalakítja, hozzáalkalmazza. Felkutatni, tanulmányozni, megkeresni, kitalálni, felismerni minden egyes országban a nemzeti sajátosságokat, a nemzeti szempontból jellegzetes mozzanatot, amely az *egységes* nemzetközi feladat *konkrét megoldására*, a munkásmozgalmon belül az opportunizmus és a baloldali doktrinérség feletti győzelemre, a burzsoázia uralmának megdöntésére, a szovjetköztársaság és a proletárdiktatúra megteremtésére vezet, ez a jelen történelmi pillanatban a fő feladat a vezető (és nemcsak a vezető) országokban."[6]

Az egyes országok helyzetének konkrét, figyelmes tanulmányozása mindenkor szabály volt az Internacionálé tevékenységében, s ehhez az elvhez — ha időnként hibák is előfordultak — igyekeztek alkalmazkodni az Internacionálé vezető szervei.

Miután az Internacionálé betöltötte történelmi hivatását, feloszlott, és az egység megvalósításának más formái kerültek előtérbe. Napjainkban, amikor a világ minden pontján működnek már kommunista pártok, az egész mozgalmat érintő elvi kérdések és gyakorlati tennivalók kidolgozásának legcélszerűbb formája a kommunista és munkáspártok időszakonkénti nemzetközi tanácskozása. A kommunista pártok e tanácskozásokon közösen kialakított elvek szellemében végzik saját konkrét feladataikat. A közösen hozott határozatok betartása a kommunista mozgalom egységének fontos biztosítéka, s egyben fokmérője annak a felelősségnek, amellyel e pártok saját népüknek és a szocializmus nemzetközi ügyének tartoznak.

* * *

Az egység követelménye *nem zárja ki a vitákat* akár az egyes pártokon belül, akár a pártok között is. Az egység lényege nem az, hogy folynak-e vagy nem folynak a kommunista mozgalomban viták, hanem az, hogy mi a kiindulópontjuk, mi a céljuk és eredményük ezeknek a vitáknak. Ha a viták kiindulópontja a párt ideológiai egysége, eredménye a helyes marxista—leninista poli-

[6] Lenin Művei, 31. kötet. Szikra, 1951. 83. oldal.

Digitized by Google

tikai vonal kialakítása — az ilyen viták nem fenyegetik a kommunista mozgalom egységét, sőt csak hasznára válnak.

Ilyen viták folyhatnak egy-egy párton belül és a pártok között is. Ismeretes például, hogy az SZKP programjának elfogadását az egész Szovjetuniót átfogó széleskörű vita előzte meg. Az MSZMP VII. kongresszusának téziseihez is sokezren szóltak hozzá. Ez a vitaszellem érvényesül a pártok közötti tanácskozásokon is; az állásfoglalások kialakítását a kérdések részletes tanulmányozása, alapos vita előzi meg. Ezek a viták a marxizmus—leninizmus talaján folynak, s céljuk az egységes állásfoglalás kialakítása, a mozgalom fő kérdéseinek egységes magyarázata, a cselekvés egységének biztosítása.

A viták egy részénél a fontosabb kérdésekben megvan az egyetértés, s a tulajdonképpeni vita csak a részletek körül folyik. Vannak azonban olyan viták is, mikor *ellentétes nézetek* csapnak össze, s ennek nyomán alakul ki a helyes álláspont. Ha pártszerű keretek közt folynak ezek a viták, nem veszélyeztetik a párt egységét, sőt megkönnyítik a helyes álláspont kialakítását. A pártszerűség és a pártfegyelem elve nem zárja ki az ilyen vitákat sem, csupán azt követeli meg, hogy a vita lezárása után mindenki fegyelmezetten hajtsa végre az elfogadott határozatot. A kommunista pártokban a vita sohasem lehet öncélú: vitatkozunk, de a vitát mindig az egységes cselekvésnek kell követnie.

Az ellenforradalom utáni években termékeny viták folytak hazánkban is. Vitatkoztunk a párton belül és a párton kívül is. E viták tették lehetővé, hogy pártunk helyes politikai álláspontot tudott kialakítani olyan döntő fontosságú kérdésekben, mint az ellenforradalom elleni harc, a népi hatalom megszilárdítása, a mezőgazdaság szocialista átszervezése, az iskolareform irányelveinek kidolgozása stb. Pártunk utóbbi években folytatott harcának fontos tapasztalata, hogy e vitákban — éppen azért, mert végigvittük azokat s nem lepleztük az ellentéteket — megszilárdult a párt egysége, erősödött a párt és a tömegek kapcsolata.

Egyesek talán csodálkoznak azon, hogy az elmúlt években megélénkültek a különböző viták. A kommunista mozgalom számos ellensége — ki tudja immár hányadszor! — egészen odáig ment, hogy a kommunizmus fellazulásának, válságának és felbomlásának hiú ábrándját keltette fel. Ami a kommunizmus talaján folyó viták megélénkülését illeti, ennek csak örülni lehet, s ez kétségkívül annak a hatása, hogy az SZKP XX. és következő kongresszusai a személyi kultusz és a dogmatizmus felszámolásával pezsdítően hatottak az ideológiai életre.

E gondolatokat ébresztő, termékenyítőleg ható viták mellett több becsületes elvtársunknál és a szocializmus oldalán álló pártonkívülinél, sőt egyes pártoknál is jelentkeztek *téves nézetek*.

Digitized by Google

Ezen nincs mit csodálkoznunk, hiszen az elmúlt években számos új probléma merült fel: a szocialista világrendszer fejlődésének új szakaszába lépett, új szakasz kezdődött a kapitalizmus általános válságának fejlődésében is, a gyarmati rendszer az elmúlt években rohamos gyorsasággal indult bomlásnak, s ma már csak maradványai vannak meg. Gyökeresen megváltoztak az erőviszonyok a világon, s ennek következtében új módon merül fel a béke megvédésének a lehetősége, a szocialista forradalom kérdése, a volt gyarmati népek fejlődésének útja stb. Inkább azon kellene csodálkozni, ha mindenki egycsapásra megértené az újonnan jelentkező problémák tömegét. Ebben az esetben a téves nézetek felszámolása türelmes felvilágosító munkát követel meg, s helytelen volna egy-egy tévedésért bárkit is azonnal revizionistának, vagy dogmatikusnak bélyegezni.

Más elbírálás alá esnek azok, akik eltérnek a nemzetközi kommunista mozgalom általános vonalától. Az ideológiai és politikai életben nevükön kell nevezni az antimarxista irányzatokat, s a harcot a téves eszmék szétzúzásáig kell folytatni. Így járt el Marx és Engels és így járt el Lenin is. Türelemmel és bizalommal fordultak a tömegek felé akkor is, amikor azok nagyobb része nem fogadta el a marxizmus elveit, de — éppen ezek megnyerése érdekében — nyílt és megalkuvás nélküli harcot folytattak az antimarxista áramlatok ellen. Így járnak el a ma kommunistái is. Az SZKP XX. kongresszusán kidolgozott és azóta továbbfejlesztett politikai vonal népszerű a tömegek között, s ez kedvező feltételeket teremt a politikai munkához. E politikai vonal kedvező hatása azonban csak akkor érvényesülhet, ha összekapcsolódik a revizionizmus és a dogmatizmus elleni kétfrontos harccal. Ezért ítélte el egységesen az egész kommunista mozgalom a Jugoszláv Kommunisták Szövetségének revizionista programját, s ezért lépett fel erélyesen az SZKP XXII. kongresszusa a személyi kultusz, a dogmatizmus, a pártellenes csoport és az Albán Munkapárt vezetőinek antimarxista politikája ellen.

Mivel a revizionista és a dogmatikus nézetek a kommunista mozgalom egységét fenyegetik, az ellenük folyó vitának fontos szerepe van éppen a kommunista mozgalom egységének megvédése szempontjából. Nincs semmi okunk arra, hogy megijedjünk az ilyen vitáktól. A Kommunista Kiáltvány megírása óta a kommunista mozgalomnak, a múltban is, mindig voltak vitái az antimarxista irányzatok képviselőivel, ezekből a vitákból mindig a marxizmus került ki győztesen, a viták eredményeképpen a kommunizmus sorainak egysége megszilárdult. Amikor azt mondjuk, hogy ezektől a vitáktól sem kell félnünk, akkor ezzel annak a meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy a marxizmus—leninizmus igazsága erősebb minden másnál, s ahogy a múltban, úgy a jövőben

Digitized by Google

is a marxizmus — éppen azért, mert igaza van — győztesen kerül ki. Ez azonban nem jelenti azt, hogy e vitákat nem kell komolyan venni. A marxizmus azért győzte le sorozatosan az antimarxista nézeteket, mert az utóbbiak a kommunisták részéről mindig határozott és nyílt visszautasításra találtak.

Az antimarxista nézetek elleni mai küzdelmünket megkönnyíti az a körülmény, hogy a kommunista pártok a múlt elvi vitáiban már megedződtek, számos hasznos tapasztalatra tettek szert, s nem egy esetben olyan nézetekkel találják magukat szemben, amelyek ellen már a múltban is eredményesen vették fel a harcot.

A revizionizmus és a dogmatizmus leküzdését bonyolítja az a körülmény, hogy e nézetek képviselői a marxizmus—leninizmus védelmezőinek tüntetik fel magukat. Vajon ilyen körülmények között, amikor az antimarxisták is marxistának adják ki magukat, meg lehet-e különböztetni a marxizmus—leninizmus talaján folyó normális vitákat a marxizmus—leninizmus ellen folyó vitáktól? Van-e olyan objektív mérce, amelynek segítségével le lehet mérni, hogy ki áll valóban a marxizmus talaján és ki használja a marxizmust csupán antimarxista célok leplezésére? (A végeredmény szempontjából mindegy, hogy tudatosan-e vagy nem.) Van ilyen mérce: mindenekelőtt a gyakorlat próbája. A mi viszonyaink között ilyen mérce a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi moszkvai nyilatkozatai, az SZKP XX. és XXII. kongresszusának dokumentumai, amelyeknek főbb elméleti következtetéseit a nemzetközi kommunista mozgalom magáévá tette és az élet a gyakorlatban is igazolta.

A személyi kultusz és a dogmatizmus éles elítélése az SZKP XXII kongresszusán egyesekben felvetette azt a kérdést, hogy ez az újabb bírálat nem okoz-e károkat a nemzetközi munkásmozgalomnak, s az Albán Munkapárt vezetőinek nyílt bírálata nem gyengíti-e a kommunista mozgalom egységét? Kétségtelen, hogy az ellenség — különösen 1956-ban — megpróbálta kihasználni és a kommunista pártok ellen felhasználni a személyi kultusz bírálatát. A nehézségeket azonban nem a személyi kultusz bírálata okozta a kommunista pártoknak, hanem maga a személyi kultusz, annak minden káros következményével együtt. Nem a hibák és a bűnök leleplezése, hanem maguk a hibák (egyes esetekben pedig a vonakodás a hibák kijavításától) okoztak kárt a kommunista mozgalomnak. Ilyen helyzetben az egyetlen helyes dolog, amit a kommunisták tehettek, a hibák következetes feltárása, s a személyi kultusz gyökeres felszámolása volt. „A politikai pártnak saját hibáihoz való viszonya egyik legfontosabb és legbiztosabb ismérve a párt komolyságának és annak, hogy miként teljesíti a *valóságban kötelességét osztálya* és a dolgozó *tömegek* irányában. A hibát nyíltan beismerni, okait feltárni, elemezni

Digitized by Google

azt a helyzetet, amely a hibát szülte, gondosan megvitatni, hogy milyen eszközökkel lehet a hibát kijavítani — ez jellemzi a komoly pártot, így teljesíti a párt kötelességét, így neveli és tanítja az *osztályt*, azután pedig a *tömegeket* is."[7] — tanítja Lenin.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Lenin szellemében járt el akkor, amikor bátran fellépett a személyi kultusz, a dogmatizmus és a szektarianizmus ellen. Ez az eljárás nagy nevelő hatással volt a tömegekre. Az imperializmus számításai nem váltak be. A személyi kultusz elítélése nem az imperializmus malmára hajtotta a vizet, hanem éppen ellenkezőleg, a szocializmus korábban nem tapasztalt sikereinek új forrása lett, mind a gazdasági építőmunkában, mind pedig a külpolitikában.

* * *

A nemzetközi kommunista mozgalom általánosan elfogadott és a gyakorlatban bevált politikai vonalával szembefordultak az Albán Munkapárt mai vezetői. Az SZKP és más kommunista pártok megkísérelték, hogy elvtársi vitában meggyőzzék az Albán Munkapárt vezetőit álláspontjuk hibás voltáról és rávegyék őket a baráti kapcsolatok helyreállítására. Ezek a kísérletek az albán vezetők hibájából mindvégig eredménytelenek maradtak. Pártjuk IV. kongresszusán nyíltan is antimarxista nézeteket hirdettek meg, a személyi kultusz fenntartásával, a párton belüli demokrácia elfojtásával károkat okoztak a szocializmus ügyének Albániában, majd pedig a kommunista mozgalom egységének aláásását szolgáló provokációkba kezdtek. Az Albán Munkapárt mai vezetői sajnos már átlépték azt a határt, amely a tévedéseket elválasztja a testvéri szocialista országok elleni rosszindulatú aknamunkától. A rágalmakat és a provokációkat természetesen nem lehet az elvi vita fegyverei közé sorolni. Az albán vezetőkkel folytatott vitának mégis elvi jelentősége van, mert az Albán Munkapárt vezetői tevékenységük igazolására elméleti érveket keresnek, ezeket a dogmatikus nézetekben találják meg, s állásfoglalásuk tükrözi a mai dogmatizmus összes főbb vonásait.

Az Albán Munkapárt vezetői magukat következetes forradalmároknak, igazi marxista—leninistáknak igyekeznek beállítani. Szavakban elfogadják a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai nyilatkozatát és azt állítják, hogy csak a XX. kongresszus és az SZKP egyes „revizionista" tételeit utasítják el. E nézetek ellentmondásossága és tarthatatlansága első pillantásra is nyilvánvaló. Az 1960. évi moszkvai nyilatkozat kifejezetten hangsúlyozza, hogy „az egész nemzetközi kommunista mozgalom szempontjából elvi jelentőségűek azok a tapasztalatok, amelyeket az

[7] Lenin Művei, 31. kötet. Szikra, 1951. 45. oldal.

Digitized by Google

SZKP a munkásosztály győzelméért, a szocializmus építéséért vívott harcban és a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének folyamatában szerzett... Az SZKP XX. kongresszusának történelmi határozatai nemcsak az SZKP és a Szovjetunióban folyó kommunista építés szempontjából nagy jelentőségűek, hanem új korszak kezdetét jelentették a nemzetközi kommunista mozgalomban is, előmozdították további fejlődését a marxizmus—leninizmus alapján."[8]

Az albán vezetőknek a moszkvai nyilatkozathoz való állítólagos hűsége képtelen álláspont azért is, mert a moszkvai nyilatkozat az SZKP XX. kongresszusának nemzetközi érvényű elveit tette magáévá. Nem lehet egyszerre egyetérteni a moszkvai nyilatkozattal és ugyanakkor tagadni a XX. kongresszus történelmi jelentőségét és főbb tételeit. Az SZKP XX. és következő kongresszusainak politikai irányvonala ma már nemcsak az SZKP politikai vonala, hanem ennek nemzetközi érvényű tanulságait az egész kommunista világmozgalom elfogadta.

Az Albán Munkapárt vezetői forradalmibbnak akarnak látszani a Szovjetunió kommunistáinál: azzal vádolják az SZKP-t, hogy az letért az imperializmus elleni harc útjáról, opportunista álláspontot foglal el a békés egymás mellett élés és a szocializmushoz vezető békés út kérdésében, elhanyagolja a revizionizmus elleni harcot. A forradalmárt azonban nem a minél radikálisabb jelszavak hangoztatása teszi forradalmárrá, hanem az a képessége, hogy eligazodik a társadalom fejlődésének bonyolult viszonyai közt, felismeri az élet új jelenségeit, megtalálja a számos feladat közt a döntő láncszemet, s magával tudja ragadni a tömegeket a legfontosabb feladatok megoldásáért vívott harcban. A mi pártunk saját tapasztalatából tanulta meg, hogy a revizionizmust nem harcias szavakkal és lehetőleg minél élesebb kifejezésekkel lehet legyőzni, hanem elsősorban helyes politikával, a dogmatizmus és szektáriánizmus leküzdésével.

Az Albán Munkapárt vezetői nem tesznek különbséget a valóban revizionista nézetek és a kommunista mozgalomban általánosan elfogadott, a gyakorlatban bevált helyes marxista-leninista elvek közt, ezért szavakban bármennyire harcolnak is a revizionizmus és az opportunizmus ellen, a valóságban szektás magatartásukkal és dogmatikus nézeteikkel nehezítik a kommunista pártok harcát a revizionizmus valóban meglevő veszélyei ellen. Lenin nem egyszer elítélte azokat, akik tettek helyett álforradalmi frázisokkal „harcoltak" az opportunizmus ellen. »Forradalmárnak« lenni az opportunizmus szidalmazásával „nagyon köny-

[8] Béke és Szocializmus, 1960. 12. szám, 40. oldal.

Digitized by Google

nyű dolog, de éppen azért, mert olyan túlságosan könnyű, nem is megoldása a nehéz, igen nehéz feladatnak."[9]

Az Albán Munkapárt vezetői azzal próbálják leplezni szovjetellenes céljaikat, hogy állandóan hangoztatják Albánia és a Szovjetunió népeinek megbonthatatlan barátságát. Kétkulacsosságuk e tekintetben is nyilvánvaló: nem lehet egyszerre barátságot hirdetni a Szovjetunió népei iránt, s ugyanakkor ellenségesen viseltetni a Szovjetunió kormányával, az SZKP Központi Bizottságával szemben. A Szovjetunió címére küldött dicséretek szerfölött hamisan hangzanak. E dicséretek hallatára önkéntelenül is Lenin szavai jutnak eszünkbe: „A »baloldali« kommunisták nagyon sok jót mondanak rólunk, bolsevikokról. Néha kedve volna az embernek azt mondani: inkább kevesebbet dicsérnének bennünket és igyekeznének alaposabban megérteni a bolsevikok taktikáját, többet foglalkoznának vele!"[10]

Az SZKP XXII. kongresszusa nyílt elvi bírálatot mondott az Albán Munkapárt vezetőinek antimarxista tevékenységéről. Az SZKP Központi Bizottsága kötelességét teljesítette, amikor jelentést tett a kongresszusnak és az egész nemzetközi kommunista mozgalomnak a szovjet—albán viszonyban felmerült problémákról. Lenin szellemében járt el, mikor nyíltan feltárta a nézeteltéréseket és leleplezte az Albán Munkapárt vezetőinek frakciós tevékenységét. Lenin hasonló esetekben mindig a nyílt kritika eszközéhez folyamodott, mert azt tartotta, hogy a hibák takargatása a nézeteltérések leplezése nem szolgálja az egység ügyét. Lenin nyíltan bírálta a német, a holland, az olasz és más „baloldali" kommunisták hibáit, nem félt attól, hogy ezt a bírálatot a burzsoázia esetleg saját javára használhatja fel, s éppen ez a nyílt bírálat segítette a kommunista pártokat a „baloldaliság" leküzdésében. Amikor a Német Kommunista Pártban a „baloldaliak" szakadást idéztek elő, Leninnek az volt a véleménye, hogy „a szakadás még mindig jobb, mint a zűrzavar, amely a párt ideológiai, elméleti és forradalmi fejlődését, kiforrását és egységes, valóban szervezett, a proletárdiktatúrát tényleg előkészítő gyakorlati munkáját egyaránt akadályozza."[11]

A kommunista mozgalomnak nem látszat-egységre, hanem valóságos egységre van szüksége. Ezt az egységet nem az Albán Munkapárt vezetőinek nyílt bírálata veszélyezteti, hanem e frakciós csoportosulás szakadár tevékenysége. A kommunista mozgalom egysége azáltal erősödik, ha leleplezzük a szakadárok egységbontó tevékenységét, a nézeteltéréseket pedig elvi vitákban küzdjük le.

[9] Lenin Művei, 31. kötet, Szikra, 1951, 52. oldal.
[10] Uo., 47. oldal.
[11] Uo., 99. oldal.

Digitized by Google

A nemzetközi kommunista mozgalom egysége a revizionizmus és a dogmatizmus elleni kétfrontos harcban tovább erősödik. Lenin figyelmeztetése a kétfrontos harc szükségességére a mi viszonyaink között is megőrizte aktualitását. „A fődolog most az, hogy minden egyes ország kommunistái egészen tudatosan megértsék az opportunizmus és a „baloldali" doktrinérség elleni harc alapvető elvi feladatait, valamint mindazokat a *konkrét sajátosságokat*, amelyeket ez a harc az egyes országokban, a gazdasági élet, a politika, a kultúra, a nemzetiségi összetétel (Írország stb.), a gyarmatok, a vallási megoszlás stb.,stb. sajátos vonásainak megfelelően felmutat és amelyeket ennek a harcnak elkerülhetetlenül fel is kell mutatnia."[12]

A kommunista pártok nagy eredményeket értek el a revizionizmus és a dogmatizmus elleni harcban. Ahhoz, hogy még bátrabban és határozottabban haladjunk előre, mindenekelőtt arra van szükség, hogy továbbra is engesztelhetetlen harcot folytassunk a marxizmus—leninizmus jobb- és „baloldali" eltorzításával szemben, elmélyülten tanulmányozzuk korunk új jelenségeit és politikánkat messzemenő rugalmassággal alkalmazzuk a jelenlegi konkrét viszonyokra.

[12] Uo., 82–83. oldal.

Digitized by Google

Forradalom és állam Kubában

Írta KOMJÁT IRÉN

Amikor 1961. április 16-án, az első szervezett amerikai katonai támadás[1] áldozatainak temetésén mondott beszédében Fidel Castro meghirdette a kubai forradalom szocialista jellegét, a világközvéleményt ez nagyon meglepte. Hiszen még a szocialista sajtóhoz is csak gyér hírek jutottak el Kubából, és nehéz volt elképzelni, hogy az imperialistaellenes, antifeudális népforradalom oly rövid idő alatt átfejlődhetett abba az új szakaszba, amely „nemcsak a nemzetnek más nemzet által való kizsákmányolását, de embernek ember által való mindennemű kizsákmányolását is megszünteti". A kubai tömegek számára azonban Fidel Castro szavai nem hangzottak idegenül: ők már élték és vállalták ezt a forradalmat, és ezt Fidel Castro beszédének másnapján vérükkel is megpecsételték. Másnap, 1961. április 17-én szálltak partra Playa Gironnál az USA inváziós csapatai, a kubai hazafiak egy emberként szálltak harcba ellenük és ragyogó győzelmet arattak rajtuk. Ott, Playa Gironnál a kubai forradalmi csapatok és a milicisták a *szocialista forradalmat védték* legádázabb ellenségével, az amerikai imperializmussal szemben.

A forradalmi fejlődés üteme

Mi tette lehetővé, mi tette szükségszerűvé a kubai forradalom példátlanul gyors fejlődését? Ennek megvilágításához történelmi útjának rövid áttekintése is szükséges.

Egy évtizeddel ezelőtt, 1952. március 10-én, Batista államcsínnyel diktatórikus hatalmat ragadott magához és reakciós fordulatot hajtott végre egész politikájában. Felfüggesztette az 1940. évi demokratikus alkotmányt, feloszlatta a parlamentet, terrorizálta a munkásszervezeteket. Az volt a célja, hogy elvágja a demokratikus fejlődés útját és biztosítsa az észak-amerikai monopóliumok számára Kuba további zavartalan kifosztását.

Ez országszerte mély és egyre növekvő felháborodást keltett, s különböző ellenzéki mozgalmak kialakulásához vezetett. De ekkor még csak a Népi Szocialista Párt ismerte fel a március 10-iki ál-

[1] Havanna, San Antonio de los Banos és Santiago de Cuba bombázása

Digitized by Google

lamcsíny rugóit és jellegét. Ennek elemzése alapján dolgozta ki programját, amely „tartalmazta ennek a rezsimnek a megdöntését s egy demokratikus és népi kormány létrehozását, amely képes visszaszerezni az ország nemzeti szuverenitását, maradéktalanul visszaállítani a nép demokratikus jogait, elősegíteni a munkásosztály egységét és a szakszervezeti demokráciát, végrehajtani a földreformot és az ország iparosítását... államosítani a közszolgáltatásokat és véget vetni a faji megkülönböztetésnek".[2]

A Batista-önkény elleni kispolgári, főként értelmiségi ellenálló csoportok közül hamarosan kiemelkedett Fidel Castro vezetésével a Július 26-iki Mozgalom, amely a santiagói Moncada-kaszárnya ellen 1953. július 26-án végrehajtott támadásról kapta nevét. Bár ez a hősies akció kudarccal végződött, mégis nagy jelentősége volt és „minőségi változás kezdetét jelentette a kubai helyzetben". Ugyanis „az ország politikai színterére lépett egy vezető csoport, amely a forradalmi cselekvés és a forradalmi ideológia elszánt, fiatal híveiből állt". Mint Blas Roca elvtárs mondotta: „Fidel Castrónak nagy történelmi érdeme annak felismerése, hogy lehetséges fegyveres harc útján megdönteni a zsarnokságot és megnyitni az utat a forradalom előtt".

A kezdeti vereség nem törte le Fidel Castro csoportját. Gerilla-harcot szerveztek, s ennek résztvevőiből alakult ki később a Felkelő Hadsereg. A gerillák harcával összefüggésben fejlődött a kubai sztrájkmozgalom, amely különösen 1955-ben és 1957-ben tömegméreteket öltött, és már nemcsak gazdasági követelésekért folyt, hanem a zsarnokság elleni politikai harc jelszavait is zászlajára írta. Az 1955 decemberi országos cukoripari sztrájk kirobbantásában nagy szerepük volt az illegálisan dolgozó kommunistáknak. Ők vezették a parasztok harcát is a földért.

A Batista-terror egyre vadabbul dühöngött. Fidel Castro hősies serege azonban egyre nőtt, s a fegyveres harcokban, amelyek 1957—58-ban országos méreteket öltöttek, az összes forradalmi erők egyesültek. A közös fegyveres harc „magasabb és forradalmibb alapon teremtette meg az egységet, mert megszilárdította az egész nép egységét a Felkelő Hadsereg körül".[3]

A Fidel Castro vezette fegyveres harcban a kommunisták is részt vettek és a leghősiesebb partizánok közé tartoztak. Magatartásuk és politikai vonaluk helyessége — amelyet a forradalom menete igazolt — egyre szorosabbra fűzte az egységfrontot. A jobboldali, kommunistaellenes elemek elszigetelődtek, s a kommunistaellenesség hazaárulásként lepleződött le, mert nyilván-

[2] Blas Roca beszámolója a Kubai Népi Szocialista Párt (kommunista párt) VIII. kongresszusán. „A kubai forradalom." Kossuth, 1961. 11. oldal.

[3] Uo., 39. oldal.

Digitized by Google

valóvá vált, hogy a Népi Szocialista Párt a forradalmárok legszilárdabb szövetségese.

Az 1958-as év derekán a kubai diktátor helyzete kritikussá vált. Hadseregét, amely a kubai amerikai misszió „felügyelete" alatt állt, igazi polgárháborús hadsereggé alakította át, „büntetőakciókra" vetette be a sztrájkoló ipari munkások, a földmunkások és a diákok ellen, és a békés városi lakosságot is kegyetlenül terrorizálta vele. A létbizonytalanságnak, a vadállati terrornak ezt a pokoli légkörét megrendítő drámaisággal írja le José Soler Puig, kubai író díjnyertes regénye.[4] A tomboló Batistát az USA minden módon támogatta. A Dominicai Köztársaságon és Nicaraguán keresztül fegyvert szállított neki. De szállított Anglia, Franciaország, Belgium, Olaszország és Izrael is. Csakhogy mindez nem segített Batistán.

A harcok vége felé, 1958. november 3-án Batista még egy választási komédiát is megrendezett. A terror ellenére a választóknak mindössze 25 százaléka ment el szavazni. Természetes, hogy ez nem menthette meg a rendszert. Batista 1959. január 1-én megszökött, elhagyta az országot, és rövid időre egy reakciós katonai junta vette át a hatalmat. Vele próbálta az USA megmenteni a burzsoá diktatúrát és az amerikai beruházásokat. De Havannában az Egyesült Nemzeti Munkásfront[5] vezetésével általános sztrájk tört ki; január 4-én a junta vezetőjét letartóztatták, Fidel Castro átvette a fegyveres erők főparancsnokságát — a forradalom győzedelmeskedett. Január 10-én a Szovjetunió elismerte az Ideiglenes Forradalmi Kormányt.

A zsarnokság megdöntésének legfőbb eszköze tehát a fegyveres harc volt; ennek *igen nagy jelentősége volt a forradalom fejlődési üteme szempontjából.* A Felkelő Hadsereg kialakulása és győzelme tette lehetővé, hogy a forradalom szétzúzza Batista összes fegyveres erőit.

A forradalmi fejlődés ütemét továbbá Kuba sajátos gazdasági és társadalmi struktúrája diktálta, helyesebben azok a politikai követelmények, amelyek ebből a struktúrából fakadtak. Kuba gazdasága nagyobb mértékben volt alávetve az USA-nak, mint bármely más latin-amerikai országé. Az amerikai imperializmus a századfordulón, kifejlődésének kezdetén nyújtotta ki csápjait Kuba felé, abban az időben, amikor a kubai nép éppen lerázta magáról a három évszázados spanyol igát. Így harminc esztendő győzelmes harcai nem hozták meg Kubának a szabadságot: északamerikai „pártfogója" új, „korszerű" szolgaságba hajtotta. Az amerikai monopolisták kezére került a nagybirtok java; ők fész-

[4] José Soler Puig: Bertillon 166. Roman Gazeta 1961. 7. szám. (oroszul)
[5] Az Egyesült Nemzeti Munkásfront a kommunisták és a párthoz közelálló munkásszervezetek egyesüléséből jött létre.

Digitized by Google

kelték be magukat a fő termelési ágakba és a nagykereskedelembe, sőt a kiskereskedelem jó részét is magukhoz ragadták. Az USA kubai beruházásai egyre nőttek, és 1956 végén 774 millió dollárt, 1958-ban pedig 825 millió dollárt tettek ki.

Igaz, az amerikai tőkések építettek utakat, modern gyárakat, és Havannában meseszép villanegyedeket, luxusszállókat, áruházakat, de mindez egyre fokozódó függőségre kárhoztatta Kubát. Gazdasága, amelyben az idegen tőke érdekei voltak a mértékadók, elkorcsosodó, egyoldalú, monokulturális, szegény országgá tette a természeti adottságainál fogva gazdag Kubát. Monokulturális jellegét szemléltetik az 1957. évi termelés következő adatai (1000 tonnában):

cukor	5670
rizs	270
kukorica	188
dohány	52,3
kávé	43,7
kakaó	2,8

Cukorból származott a nemzeti jövedelem 90 százaléka; cukor volt az export 85 százaléka. Ugyanakkor Kuba, az agrárország, évente több mint 100 millió dollárért importált élelmiszert!

A nemzeti burzsoázia felső rétege, a kubai nagybirtokosok és tőkések összekötötték érdekeiket az amerikai monopolistákéval és egy fél évszázad leforgása alatt teljesen összefonódtak velük. A középburzsoázia azonban szeretett volna lazítani e kötöttségeken, amelyek csorbították profitját és visszavetették fejlődését, ezért politikai pártjai — ha több-kevesebb ingadozással is — támogatták a nép függetlenségi mozgalmát. A fegyveres függetlenségi harcban a nemzeti burzsoázia fiai közül is számosan vettek részt. De a burzsoázia tehetősebb része megriadt a forradalom kifejlődésétől, annak radikalizálódásától, és szembefordult a forradalommal.

A radikális kispolgárság és az antiimperialista diákság és értelmiség viszont 1958 folyamán már látta, hogy a burzsoázia igyekszik kiegyezni Batistával és az amerikai monopóliumokkal, ezért elfordult tőle, és a munkás-parasztmozgalom mellé állt. Határozottabban kialakultak az osztályfrontok: *a forradalom társadalmi bázisa a munkásság és a falusi proletariátus lett.* Ez meggyorsította a mozgalmat és messzebbmenő célok felé irányította.

Amikor a katonai győzelem után, 1959 elején az amerikai tulajdon kisajátítását nyomon követte a kubai tőkések kisajátítása, „a termelőerők birtokba vétele az egész nép nevében",

Digitized by Google

ezt — mint a továbbiakban látni fogjuk — a kubai burzsoázia ellenséges, hazaáruló magatartása tette szükségessé.

A fejlődés gyors üteme másfelől a kubai munkásmozgalom nagy hagyományainak volt köszönhető, annak, hogy a marxizmus—leninizmus már az előző évtizedekben elterjedt a kubai munkások és értelmiségiek soraiban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Kubába is eljutott a tudományos szocializmus. 1925-ben megalakult a Kubai Kommunista Párt,[6] a munkásság és a haladó értelmiség nagy tanítója. A párt tömegsztrájkokat vezetett, irányította a szakszervezeti mozgalomnak a reformista és munkásáruló vezetőkkel szembenálló balszárnyát. Feltárta hazája igazi történelmét, gazdasági és társadalmi struktúráját, magyarázatot adott a munkás- és parasztélet nehéz kérdéseire, és elhintette a jobb jövő hitét. Bár a kommunista párt 1933-ig illegális, 1933-tól 1939-ig féllegális körülmények között dolgozott, rendszeresen kiadta lapját, terjesztette röpiratait, Marx, Engels és Lenin műveit. Amikor 1939-ben kivívta teljes legalitását, kiadványait még szélesebb tömegekhez juttatta el. Napilapja már 20 000 példányban, elméleti folyóirata, a Fundamentos 15 000 példányban jelent meg. Az üldözés ellenére is elterjedtek Kubában a kommunizmus eszméi, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom buzdító tanulságai.

A negyvenes évek közepén Kubában már minden demokratikus, imperialistaellenes áramlatban többé-kevésbé érezhető volt a marxista—leninista eszmék hatása. Marti[7] már a múlt század végén meglepően világos képét adta annak „a brutális Észak-Amerikának, amely a kubaiakat és egész Latin-Amerika népeit megveti". Erről a XX. század első évtizedeiben a kubai nép keserves tapasztalatokat is szerzett. Így az imperializmusról szóló lenini tanítások jól előkészített szívekbe és agyakba hatolhattak.

A kubai forradalmi fejlődés gyors ütemét meghatározó tényezők közt ki kell hangsúlyoznunk a nemzetközi helyzetből adódókat. Ezek — a megváltozott erőviszonyok mellett — egyrészt a szocialista tábor fennállásának erőforrásából, másrészt az amerikai imperializmus agresszív magatartásából fakadtak. A Szovjetunió és a többi szocialista ország szolidaritása, anyagi és erkölcsi segítsége sokban járult hozzá ahhoz, hogy a Forradalmi Kormány gyors egymásutánban tehesse meg gazdasági és szociális intézkedéseit. Másfelől az USA ellenséges beavatkozása is arra késztette

[6] 1944-ben a Kommunista Pártot átszervezték. Neve azóta Népi Szocialista Párt

[7] José Marti, a kubai forradalmi demokraták kiemelkedő vezére, aki a spanyolok elleni harcban esett el, látnokian jósolta meg, hogy a kubaiaknak meg kell majd küzdeniök az amerikai imperializmussal is. A kubaiak az „apostol"-nak nevezik. Marti külpolitikai koncepciójának az a lényege, hogy Kubának minden nemzettel békés és gyümölcsöző gazdasági kapcsolatokat kell fenntartania. „Az a nép, amely szabad akar lenni, legyen szabad nemzetközi kereskedelmi kapcsolataiban" — írta.

Digitized by Google

a forradalmat, hogy gyorsan és alaposan számolja fel az amerikai imperializmus Kuba feletti gazdasági és politikai hatalmát. Enélkül Kuba el sem indulhatott volna a gazdasági és társadalmi haladás útján.

Szocialista jellegű gazdasági és államrend kialakulása

A forradalom győzelme után sem a kubai burzsoázia, sem amerikai pártfogói nem adták fel a játszmát. 1959 első felében még jelentős pozícióik is voltak ahhoz, hogy egy reakciós fordulatért harcoljanak. A katonai junta megdöntése utáni első kubai kormány (Forradalmi Tanács) összetétele is nyújtott még lehetőségeket a burzsoáziának. A kormányzat hét tagját a Július 26-i Mozgalom adta, hármat a Népi Szocialista Párt, ötöt pedig a polgári pártok. Ez utóbbiak, Urrutia elnökkel egyetemben, szabotálták a forradalmi intézkedéseket, összeesküvéseket szerveztek, az amerikaiak pedig a háttérből támogatták őket. Az amerikai imperialisták abban az időben azon voltak, hogy a kubai munkásságot és parasztságot elszigeteljék, és a konzervatív burzsoáziából alakult kormányt hozzanak létre. A január 1-én kivívott nemzeti függetlenség nem maradhatott volna fenn, és Kuba nem győzhette volna le elmaradottságát, ha a forradalom nem rázza le teljesen és véglegesen ezeket a burzsoá „szövetségeseket".

Visszaemlékezve erre az időre, Fidel Castro ezt mondta: „A forradalom vagy valóban forradalom, vagy árulás. A mi forradalmunk is ez előtt az alternatíva előtt állt: vagy továbbra is forradalom marad, vagy eláruljuk azt... Mi az egyetlen becsületes utat választottuk, amely méltó hazánkhoz, forradalmi hagyományainkhoz, mindazokhoz, akik hazánk felemelkedéséért harcolnak... S ez az út: az antiimperialista harc, a szocialista forradalom útja."[8] A forradalom nemzeti felszabadító és agrár szakasza befejeződött: a forradalomnak új szakasza kezdődött el.

Azok az átalakulások, amelyeket a Forradalmi Kormány a győzelem óta eltelt három évben megvalósított, egyaránt jelentősek a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a társadalmi élet és a kultúra területén. Nem szabad azonban az európai népi demokratikus országok gazdaságpolitikai és társadalompolitikai szempontjai alapján megítélni őket. A kubai forradalom sokban különbözik az általunk eddig ismert forradalmaktól: más történelmi és nemzeti feltételek közt jött létre, vezető politikai erejének kialakulása is némileg eltér az európai szocialista és munkáspártok fejlődésétől, tömegeinek egyes jellemvonásai is mások, mint ná-

[8] Fidel Castro 1961. december 1-i beszédéből.

Digitized by Google

lunk. A forradalom *ezeknek a sajátosságoknak megfelelő intézményeket, állami és társadalmi szerveket formált.* Széttörte a régi államapparátust, a hadsereget, a rendőrséget, feloszlatta a parlament két házát, létrehozta a milíciát, vagyis a felfegyverzett népet tette a forradalom győzelmének őrévé. Hatálytalanította a reakciós és kommunistaellenes törvényeket. Új állami és társadalmi szerveket teremtett, amelyek a nép nagy tömegeit vonták be a közéletbe, a gazdaság irányításába, a kultúrforradalom országos kampányaiba, a Forradalmi Kormány intézkedéseinek végrehajtásába. A tulajdonviszonyokban alapvető változásokat hajtottak végre. Kibontakoztatta tehát azokat a szocialista elemeket, amelyeknek csíráit már az imperialistaellenes agrárforradalom szakasza magában hordta.

A földreform — mint említettük — már sok évvel a fegyveres győzelem előtt lényeges pontja volt a forradalom programjának. Az első erre vonatkozó törvényt 1958. október 10-én hirdették ki, tehát még mielőtt a Forradalmi Hadsereg az egész országot felszabadította volna. Ebből a parasztok megértették, hogy a Forradalmi Hadsereg értük küzd, és egyre többen álltak be soraiba. A földreform-törvényt 1959. február 7-én ratifikálták, amikor a Forradalmi Kormány már az Elnöki Palotában székelt, Havannában. Végül ugyanazon év májusában kiegészítették ezt és végrehajtására megteremtették a Nemzeti Földreform Intézetet, az INRA-t.

Az INRA végrehajtotta a latifundiumok kisajátítását és átadta a földet a falu dolgozóinak. A felesbérlők száma, akiknek birtokába az addig bérelt földet átadták, kb. 125 000 családot tett ki. A föld kisajátítása és felosztása azonban csak első feladata volt az INRA-nak. A továbbiakban reá hárult a mezőgazdasági termelés megszervezése, irányítása és fejlesztése, a szövetkezetek és népi gazdaságok szervezése, az egyéni parasztok támogatása; a falusi lakásépítés; a falu kulturális ügyei éppúgy az INRA hatáskörébe tartoznak, mint a szövetkezeti pénzügyek, az egészségügy — egyszóval minden kérdés, amely a mezőgazdasági lakosságot érinti. Az INRA tehát több minisztérium hatáskörét látja el, a tömegek nagyszabású társadalmi munkájának közreműködésével.

A kubai földreform-törvény 30 caballeriában[9] (402 hektár) szabta meg a földbirtok felső határát, 2 caballeriában pedig a parasztcsaládoknak juttatott földterület alsó határát. Előírta a cukornád-termelés és a cukorgyártás államosítását. Ez a kül- és belföldi legnagyobb társaságokat érintette: mint említettük, az ő birtokukban volt a cukornád-ültetvények zöme és a cukorgyárak nagy része is. 1946-os adatok szerint 23 észak-amerikai társaság

[9] 1 caballeria = 13,4 hektár.

Digitized by Google

tulajdonában 108 008 caballeria cukornád-ültetvény volt.[10] A kubai feudális urak és nagytőkések szintén sok ezer caballeriát birtokoltak, és a kizsákmányolásnak mind hagyományos, mind újfajta, amerikai módszereit gyakorolták. A nincstelen parasztok élete éhezés és rongyoskodás volt, mint ezt költőjük, Nicolas Guillén,[11] tragikus hangú balladáiban megénekelte.

A latifundiumok felszámolásakor a cukornád-ültetvények különleges elbírálás alá estek: Fidel Castro ellenezte, hogy felparcellázzák és szétosszák őket a parasztok és földmunkások között, mert ez a cukor nemzetgazdasági súlyánál fogva az egész gazdaságra káros következményekkel járt volna. A cukornád-ültetvények mezőgazdasági nagyüzemek voltak, részben olyan modern felszereléssel és termelési módszerekkel, amelyeket kis parcellákon lehetetlen alkalmazni. Másrészt az ültetvényeken bérmunkások dolgoztak, akik kisebb, „saját" gazdaságban nehezen tudtak volna boldogulni; a termelés feltétlenül jelentősen csökkent volna. Továbbá: a parcellákon nem lehetett volna megszüntetni a kubai gazdaság monokulturális jellegét, azaz bevezetni a termények sokféleségét. Csak nagy gazdaságokban lehetett levágni a cukornád-területekből rizs, gyapot, földimogyoró és egyéb kultúrák számára. A Forradalmi Kormány tehát úgy döntött, hogy nem osztják fel a cukornád-ültetvények hatalmas területeit, hanem *átadják a parasztoknak kollektív megművelésre.* Ezeknek a példája más parasztokat is szövetkezésre ösztönzött: dohánytermelő, gyümölcstermelő stb. szövetkezeteket alakítottak.

Aki Kubában jár, meggyőződhet róla: a parasztok nemcsak hogy meg vannak elégedve új életükkel, de lelkesednek a közös gazdálkodásért, büszkék teljesítményükre és tele vannak tervekkel, reményekkel. A cukornád-ültetvények hajdani napszámosainak beállítottsága, gondolkodása — az ültetvényeken uralkodó termelőviszonyok folytán — sokkal közelebb áll a munkásöntudathoz, mint a paraszti mentalitáshoz. Nem annyira földtulajdonra vágytak ők, mint inkább arra, hogy megszabaduljanak a kapitalista kizsákmányolástól, a létbizonytalanságtól, a folytonos megaláztatásoktól.

„A jelenlegi cukornád-termelőszövetkezetek különleges, nem klasszikus típusú kollektív gazdaságok — írja Aguirre elvtárs —, minthogy két formát egyesítenek: a szövetkezeti gazdaság és az állami gazdaság formáját; vagyis össznépi jellegűek."[12] A cukornád-ültetvényeken kívül nagy jelentőségük volt a kubai mező-

[10] Ezek között szerepeltek a Cuba Atlantic Sugar Company, a Cuban American Sugar Company, az American—Cuban Refining Company, a United Fruit Company és más monopóliumok.

[11] Nicolas Guillén: Keserű cukornád. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. Gáspár Endre fordítása.

[12] Cuba Socialista, 1961, 3. szám 22. oldal.

Digitized by Google

gazdaságban a több ezer hektáros extenzív állattenyésztő nagybirtokoknak, amelyek kis számú bérmunkást foglalkoztattak. Ezeken a földreform népi gazdaságokat létesített, amelyeket az állam lát el a szükséges anyagi eszközökkel. Lakásokat épít a parasztoknak: csinos családi házakat (amelyeknek mindegyikében fürdőszoba is van), falusi iskolákat, orvosi rendelőket, sporttelepeket hoz létre.

A földreform első évében az INRA a mezőgazdaság fejlesztésére 130 millió pesót fordított (1 peso = 1 dollár). Kubát 28 „fejlesztési övezetre" osztotta fel, amelyeket profiljuknak megfelelően támogat. A mezőgazdaság műszaki fejlesztését előmozdították a szovjet traktorok és a más szocialista országokból behozott gépek. A szövetkezetekben népboltokat létesítettek, amelyekben a falusiak szabott és állandó árakon vásárolhatnak. A szövetkezeti lakásépítésre 1960-ban 20 millió pesót fordítottak. Megkezdték 4 vízierőmű építését, 0,2 milliárd kilowatt-óra átlagos teljesítménnyel. A forradalom előtt Kubában nem volt vízierőmű.

A kubai falu képe teljesen megváltozott, s ez az átalakulás nagyobb megrázkódtatás nélkül ment végbe. *A termelés nem csökkent*, sőt már az átszervezés évében emelkedett. 1960-ban a cukortermelés 6 millió tonna volt, a dohánytermelés 52 000 tonna. Országos méretekben a bruttó termelés 1960-ban meghaladta a 3 milliárd pesót; ez egyharmadával nagyobb, mint az 1950—56-os időszak évi átlaga.[13] A bérből és fizetésből élők jövedelme 1960-ban 1200—1300 millió pesót ért el, az 1959. évi 920 millióval szemben. (Az 1956—1959-es évek átlagában keresetük 700 millió peso volt.) A kubai lakosság fogyasztása 1960-ban 1958-hoz képest 40 százalékkal, húsfogyasztása 50 százalékkal emelkedett.

Az országban végbement és folytatódó hatalmas átalakulás mozgatója és irányítója a kubai *munkásosztály*. Vezető szerepe az élet minden területén megnyilvánul. A forradalmi államhatalom helyi szerveinek élén a kormány által kinevezett munkáskáderek, többnyire kommunisták vagy volt partizánok állnak. A gyárak igazgatói, az állami gazdaságok vezetői — volt munkások. Minden üzemben megalakult az üzemi műszaki tanács, amelynek tagjait az üzemi szakszervezeti gyűlésen választották meg a legtapasztaltabb munkások és újítók közül.

A szakszervezetekben mintegy két évig harc folyt a reformista vezetők ellen; ezeket végül is leváltották. Kivívták a szakszervezeti élet demokratizmusát, és az 1961-es szakszervezeti kongresszus már teljesen forradalmi szellemű vezetőséget választott. Ennek természetesen kiemelkedő jelentősége van a szocialista feladatok megoldásában, a gazdaság élet új, tervszerű alapokra helyezésében.

[13] A Nagy Szovjet Enciklopédia 1961-es évkönyve, 273. old.

Digitized by Google

A tervgazdálkodás kezdetei

Kubában minden iskolásgyerek tudja, hogy az 1962-es év: az „año de la planificación", a tervszerűsítés éve. Ebben az évben termelnek először gazdasági terv alapján, és ez lesz a négyéves gazdaságfejlesztési terv első szakasza. A négyéves terv fő feladatait a következőkben határozták meg:

a munkanélküliség megszüntetése;

a mezőgazdasági termékek olyan arányú előállítása, amely feleslegessé teszi a mezőgazdasági importot;

az ipari növények termelésének fejlesztése a nemzeti ipar nyersanyag-ellátása céljából;

az iparosítás alapjainak lerakása; maga az iparosítás 1965-ben kezd majd kibontakozni.[14]

A terv kidolgozására 1960-ban létrehozták a Junta Central de Planificación-t (Központi Tervbizottság), ez kidolgozta az 1962. évi terv fő vonalait.

A forradalom három esztendeje megteremtette a tervgazdálkodás feltételeit. Államosította a legfontosabb termelőerőket; az ipari tőke 80 százaléka az állam kezében összpontosul, a mezőgazdasági termelés 80 százaléka a szocialista és félszocialista szektorra esik, s az állam kezében vannak az összes bankok, közlekedési vállalatok és a nagykereskedelem. „A forradalmi állam — írja Blas Roca elvtárs — saját kezébe vette a gazdasági élet fő emeltyűit, amelyek azelőtt az észak-amerikai imperialisták kezében voltak. Ez a folyamat 1960 augusztusában lényegében befejeződött."[15]

Az 1962. évi terv megvalósulásával a kubai népgazdaság bruttó termelése az 1958. évihez képest 60 százalékkal nő; a további évi növekedést 12 százalékban irányozzák elő. Ezzel az ütemmel elérhető, hogy a legközelebbi hat esztendő végére a termelés évi növekedése a jelenleginek kétszerese, az 1958. évinek pedig csaknem háromszorosa legyen.

Az új termelési viszonyok új jellegű köz- és államigazgatási szerveket kívánnak meg. 1961 februárjában új minisztériumokat hoztak létre: az iparügyi, a belkereskedelmi és a külkereskedelmi minisztériumot.

A gazdaságfejlesztés távlati tervének feladata az lesz, hogy *a gyarmati és agrárjellegű Kubát független, iparosított országgá tegye.* A párt és a tömegszervezetek arra mozgósítanak, hogy a kubai dolgozók nagy tömegei vegyenek részt ebben. A kubai tömegek valóban minden új feladathoz szenvedélyesen fognak hozzá; for-

[14] Carlos Rafael Rodriguez: Kuba az 1962-es év küszöbén, Novoje Vremja 1962. I. szám. 18. oldal.
[15] Béke és Szocializmus, 1961. 10. szám. 10. oldal.

Digitized by Google

radalmi pátoszukban még benne lobog a fegyveres harcok lángja és a győzelmek örömtüze. A gazdasági terv megvitatása során ez a lelkesedés egyre több ismerettel, céltudatossággal párosul; a tervezés folyamatában erősödnek a szocialista demokrácia konkrét funkciói.

A kubai forradalom egyik jellemvonása a kormány és a nép állandó kontaktusa, a vezetők és a tömegek folyamatos dialógusa. 1961. február 11-én az üzemi műszaki tanácsok bizottságai számára Fidel Castro miniszterelnök, Ernesto Guevara, a kubai Nemzeti Bank elnöke, Martinez Sanchez, munkaügyi miniszter és Antonio Nuñez Jimenez, az INRA igazgatója tartottak informatív előadásokat és megvitatták hallgatóságukkal, hogyan kell megvalósítani ezt a jelszót: „Termelni, takarékoskodni, szervezni!" Kiemelkedő jelentőségű volt az 1961 szeptemberi első országos termelési értekezlet, amely az állattenyésztés, a halászat, az építkezés és az ipari termelés számos kérdését vitatta meg.

Új termelési ágak bevezetése és a kubai exportcikkek számának növelése — ez két olyan feladat, amely a legszorosabban összefügg az ország gazdasági függetlenségével. Ezért leginkább ezek ragadják meg és lelkesítik a dolgozókat. Annál is inkább, mert tapasztalják, milyen gazdasági nehézségek elé állítja az országot most az, hogy mindeddig élelmiszer-importra szorult. Fidel Castro a következőket mondta: „Ha objektíven analizáljuk a dolgok állását, azt is meg kell állapítanunk, hogy erőfeszítéseink sem érték el azt a felső határt, amely szükséges lett volna. Ellátási nehézségeinknek több oka van. A forradalom mérhetetlenül megnövelte a lakosság vásárlóképességét, mivel egy családban ma már többen is dolgoznak és többet keresnek. A munkanélküliek számát négyszázezerrel csökkentettük; ez szintén a felvásárlóerő négyszázezer egységgel való növekedését jelenti. A parasztságnak nem kell különböző adókat fizetnie, s ezt az összeget felvásárlásra fordítja; a lakbércsökkentés is ez irányban hatott; az iskolák államosításával együttjárt ezeknek ingyenessé tétele. Kuba ma már nem importál óriási mennyiségben fényűzési cikkeket, s az itt felszabaduló összeget is felvásárlásra fordítják. Monokulturális és egy külföldi piacra dolgozó népgazdaságunkat könnyen különböző nehézségek elé lehet állítani az ellátás terén."[16]

Természetes, hogy ezeknek a feladatoknak a megoldásában Kuba a szocialista országok segítségére is támaszkodik. Ez utóbbiak 4 éven át évi 4,9 millió tonna cukrot vásárolnak meg Kubától, a világpiaci árnál magasabb áron.[17] A szocialista országok pénzügyi és sokféle műszaki segítséget nyújtanak Kubának nik-

[16] Fidel Castro 1962. március 13-i televíziós beszédéből.
[17] Cuba Socialista, 1961. 4. szám, 24. oldal.

Digitized by Google

kel, kobalt és más értékes fémek kitermelésére stb. A gazdasági terv kidolgozásánál mindezt számításba veszik.

A terv fő vonalait Fidel Castro 1961. október 20-án ismertette a népi gazdaságok, szövetkezetek, iparvállalatok vezetőivel, akik azt a feladatot kapták, hogy üzemi szinten kezdjék meg a terv vitáját, „hogy a tervmunka valóban demokratikus és a terv reális legyen". A tervjavaslat néhány arányszáma fogalmat ad jellegéről: 1962-ben a bruttó termelés 73 százalékát fordítják a lakosság fogyasztási szükségleteinek kielégítésére; ez egy főre számítva 330 dollár, 50 százalékkal több, mint 1958-ban volt.[18] Az 1962-es év összes beruházásainak előirányzata 883 millió peso. Ebből 500 milliót fordítanak termelő beruházásokra, ezen belül 254 milliót a mezőgazdaságra, a többit közhasznú építkezésekre (lakótelepek, csatornázás, kórházak stb.). A Forradalmi Kormány több mint 657 000 munkanélkülit „örökölt" a Batista-rendszertől. A terv szerint 1962-ben a munkanélküliek számát kb. 200 000-re szorítják le, falun pedig az év végére már nem lesz munkanélküli.

A tervezés nehézségei igen nagyok. Először is Kubában eddig nem volt országos statisztika. Még a lakosság számát is csak becsléssel határozták meg: hozzávetőleg $6\frac{1}{2}$ millió. A statisztikai hivatal megszervezése a jövő esztendő feladata lesz; ebben is a szocialista országok tapasztalatait fogják felhasználni. A statisztikához az idei tervév termelő és közigazgatási munkája fogja adni az alapot.

A tervezésnek egy másik nagy nehézsége: a gazdasági szervezés hiányossága. A kubai dolgozók azonban rendkívül lelemények, és sok buzgó kezdeményezéssel küzdenek e hiányosság ellen. Egyes üzemekben érdekes üzemszervezési módszereket dolgoznak ki, kipróbálják és megvitatják ezeket, gyakran a szocialista országokból jött szakemberek részvételével.

Az árrendszer, a normák, a bérek kialakítása megannyi bonyolult feladat olyan országban, amelyben még nincsenek meg az ehhez szükséges káderek. Ezért e lázas gazdasági tevékenységgel a kulturális forradalomnak is lépést kell tartania.

A nép kultúrájáért

A kulturális forradalom legnagyobb tette az, hogy *egyetlen esztendő alatt megszüntette az írástudatlanságot.* A párt és a kormány felhívására 300 000 fiatal jelentkezett, elment a falvakba, a távoli, hegyvidéki tanyákra, a halászok és szénégetők közé, és — miközben részt vett a termelőmunkájukban is — megtanította őket a betűvetésre. Büszke népünnepély zárta le ezt a kam-

[18] Ugyanott.

Digitized by Google

pányt, amely nemcsak megnyitotta egymillió analfabéta számára az ismeretszerzés lehetőségét, hanem az oktató ifjúságot is megérlelte politikailag. Egy tizenhat éves néger fiú, Conrado Benites, akit a kampány folyamán reakciós elemek megkínoztak és meggyilkoltak, a *tanulóifjúság forradalmi hőse* lett; képe ott van az iskolák és ifjúsági klubok falán, s a pedagógusok is valóságos áhítattal beszélnek róla. A nép vezetői is gyakran megemlékeznek a mártír ifjúról, aki az osztályharcban, a szocializmusért vívott harcban esett el.

Kubában a közoktatás fellendülése forradalmi méreteket öltött. Az 1958—1959-es tanévben, a forradalom győzelme idején az állami és magániskolák (általános iskolák) tanulóinak száma 702 198 volt, az 1960—61-es tanévben pedig 1 253 425; az emlkedés 78,5 százalék. Miután a magániskolákat államosították és tízezer új tantermet építettek, 1962 januárjában az általános iskolai tanulók száma elérte az 1 350 000-et. A forradalmi hatalom három esztendejében tehát 92,5 százalékkal nőtt meg a tanulók száma. És az általános iskola VI. osztályát az idén végző tanulók száma négyszerese a forradalom előttinek!

A pedagógusképzés céljaira felső pedagógusképző intézetet létesítettek 3000 hallgatóval. Nagyszabású ösztöndíj-rendszerrel teszik lehetővé a legkülönbözőbb szakismeretek elsajátítását. Az oktatásügyi minisztérium költségvetése 1959-ben (kereken) 88 millió dollár volt, 1960-ban 110 millió, 1961-ben 126 millió. A községek, termelőszövetkezetek stb. pénzügyi és műszaki részvétele nélkül azonban mindez nem fedezné a hatalmas méretű tanteremépítést, iskolaszervezést stb. Mindenki számára nyilvánvaló, hogy csak a forradalom tette ezt lehetővé.

A kubai iskolák szocialista szellemű, hazafias és internacionalista nevelést adnak. A pedagógusok hivatástudata és a tanulók fejlettsége egyaránt meglepő. Egyes új tankönyvek oly szépek és érdekfeszítőek, hogy felnőtt ember is alig tudja letenni a kezéből. Maga Nuñez Jimenez, „a Felkelő Hadsereg kapitánya" írta az általános iskolák felső osztályainak földrajzkönyvét: „Ilyen az én hazám!" A könyv előszava, amelyet a Forradalmi Kormány írt alá, elmondja a gyerekeknek: ezt a szép és jó tankönyvet „azoknak a kubaiaknak köszönhetitek, akik mint Frank Pais, José Antonio Echeverria ... meghaltak azért, hogy a hazának igazságos és megbecsült kormánya legyen ..." Ez a gazdagon illusztrált könyv gazdasági és kulturális vonatkozásban is tárgyalja az ország föld- és néprajzát, és minden lapján a forradalom fegyvertényeivel, vívmányaival ismerteti meg a tanulókat, szembeállítva mindezt azzal, „ami még három évvel ezelőtt is volt".

A Forradalmi Kormány meghirdette, hogy tíz év múlva Kuba lesz Latin-Amerika gazdaságilag legfejlettebb országa. Ez az ön-

Digitized by Google

bizalom azon alapszik, hogy a kubai nép valóban rendkívüli dolgokat vitt véghez. Három rövid esztendő alatt végrehajtotta a földreformot és megkezdte az ország gazdasági struktúrájának átalakítását. Megszervezte a Forradalmi Hadsereg mellett a Forradalom Védelmi Bizottságainak tömegszervezetét, létrehozta a milíciát, felszámolta az analfabétizmust, tanítókat helyezett az ország legtávolabbi részeire is, kórházakat, iskolákat, egész lakótelepeket épített, és még sokáig lehetne sorolni tovább. Az új Kuba rendje: demokrácia a nép óriási többsége számára. Intézményeit a munkásosztály vezeti, és működésük összeforr a dolgozó nép közéleti és termelő tevékenységével.

Mit érlel ez a társadalmi rend? „Önmagában véve — mondja Lenin — semmiféle demokratizmus sem hozza meg a szocializmust, az életben azonban a demokratizmus sohasem »önmagában véve« jelenik meg, hanem más jelenségekkel »együttvéve«, befolyást gyakorol a gazdaságra is, előbbre viszi annak átalakítását és maga is változik a gazdasági fejlődés hatására stb. Ez az élő történelem dialektikája."[19]

A kubai forradalom jelenlegi szakaszában a fejlődés gyors üteme különösen kiemeli a demokráciának, vagyis az államrend alakulásának dialektikus kapcsolatát a gazdasági struktúra, a termelési viszonyok alakulásával. A demokrácia fejlesztése, „a kifejlesztés *formáinak* megkeresése, kipróbálása a *gyakorlatban* stb., mindez a társadalmi forradalomért vívott harc alapvető feladata".[20] Ez pedig csak forradalmi élcsapat irányításával lehetséges.

Az élcsapat

Milyen az a párt, amely ma Kubában a forradalom élcsapatának szerepét betölti?

A forradalom kezdetén több politikai mozgalom és szervezet harcolt — eleinte külön-külön, később együttesen — a Batista-rendszer megdöntéséért és a nemzeti függetlenségért. Három fő erő működött ebben az irányban: a kubai Népi Szocialista Párt (kommunista párt), a Július 26-a Mozgalom (Fidel Castro vezetésével) és a Forradalmi Direktórium (imperialistaellenes ifjúsági és diákszervezet). A harc szükségletei kívánták meg, hogy egyesüljenek. „Mindannyian igyekeztünk ezt az egységet megteremteni s örülünk, hogy ez sikerült" — mondotta Fidel Castro december 1-i beszédében. A kommunistaellenességnek, amelyet az imperialista és reakciós propaganda szított, a forradalom menetében szerzett tapasztalatok vetettek véget. A kommunisták marxista—leni-

[19] Lenin Művei 25. kötet, 485. oldal.
[20] Ugyanott.

Digitized by Google

nista képzettsége, régi mozgalmi tapasztalata nélkülözhetetlen, hiszen „nem lehet szocialisták nélkül szocializmust építeni".[21]

A forradalmi erők összefogásának eredményeként kialakult a forradalmi mag: az ORI (Egyesült Forradalmi Szervezetek), ez tölti be ma a forradalom vezetőjének szerepét. Az ORI vezetőségében ott vannak Fidel Castro, Raul Castro, Ernesto Guevara, Osvaldo Dorticos, Blas Roca és mások. Első kongresszusán az ORI ki fogja mondani a *Szocialista Forradalom Egységpártjának megalakulását.* A vezetőség ülésén legutóbb elfogadott határozat hangoztatja: „Az ORI forradalmi, marxista—leninista szervezet, a kubai munkásosztály és az egész dolgozó nép forradalmi hatalmának megtestesülése".[22] Gyakorlatban ez a párt már működik és a tömegszervezeteken keresztül irányítja az ország egész életét.

Az ORI nagy tekintélynek és népszerűségnek örvend. Tagjává lenni nem könnyű dolog. Nagyok a követelmények a párttaggal szemben, és — mint a párt vezetői mondják — a jövőben még növekszenek majd. „A pártban nincs jövőjük a demagógoknak, a magukat megjátszóknak. A pártban a fegyelmezettség, az elméleti felkészültség, a rátermettség a mérvadó szempont."[23] A párt vezetői azt akarják, hogy a Szocialista Forradalom Egységpártja kipróbált forradalmárok szervezete legyen, olyan embereké, akik állandóan képezik magukat és minden áldozatra készek.

De nemcsak a párt tagjai tanulnak. Több mint 100 politikai iskolán — ezeket káderképzőknek nevezik — mintegy 12 000 férfi és nő (legtöbbjük pártonkívüli) tanulja a marxizmus—leninizmust. A politikai iskolákon a politikai gazdaságtant, a filozófiát marxista tankönyvekből tanulják. Tanulják Kuba igazi történetét, leszámolva azokkal a hazugságokkal, amelyekkel Batista idején a fejeket megtömték. Több tízezer ember vesz részt az úgynevezett instruktorképző tanfolyamokon vagy hallgatja a rádión a Népi Egyetem előadásait, amelyeket a párt vezetői tartanak. Éppen az országszerte folyó lázas tanulás a forradalmi lendület egyik mutatója.

A párt elméleti folyóirata, a Cuba Socialista 200 000 példányban kel el. A könyvesboltokból és az utcai árusoktól tömegével viszik Marx, Engels, Lenin, Marti és Mao Ce-tung írásait. Fidel Castro hangsúlyozza, hogy „legtöbbet a vezetőknek kell tanulniok".

Mi lesz a párt programja? Erre a kérdésre Fidel Castro így válaszol: *„Programunk marxista—leninista program lesz, amelyet*

[21] A széles tömegekben az antikommunizmus leleplezése a propaganda mélyenható és sajátosan kubai jellegű eszközeivel folyik tovább. Így például a kubaiak legnépszerűbb népi énekese, Carlos Puebla, aki a rádióban és rendezvényeken politikai szanzonjaival hódítja meg hallgatóinak százezreit, többek közt az antikommunizmusról is énekel: „Ha engem kérdel, itt a felelet: antikommunista sohasem leszek"; stb.

[22] Népszabadság, 1962. március 10.

[23] Fidel Castro december 1-i beszédéből.

Digitized by Google

az országunk sajátos, objektív körülményeinek megfelelően dolgozunk ki, vagyis programunk országunk körülményeiből kiindulva tartalmazza a marxizmus—leninizmus alapvető elveit . . . Ezzel egyetért népünk, munkásosztályunk, parasztságunk, egyetért ezzel minden becsületes értelmiségi és az ifjúság."[24] Kétségtelen, hogy a kubai pártprogram nem egy vonatkozásban gazdagíthatja a szocialista forradalom stratégiájának és taktikájának elméletét, hiszen olyan típusú országban, amilyen Kuba, most először van munkáshatalom, először van olyan állam, amelynek irányítása *a kollektív vezetés elvén felépülő forradalmi párt* kezében van.

A kollektív vezetés elvét Fidel Castro igen nyomatékosan hangsúlyozza: „Mi — mondja — el fogjuk kerülni azokat a hibákat, amelyek a személyi kultuszból fakadnak. Jól tudjuk, hogy a vezető nem csalhatatlan, nem tévedhetetlen és hogy jó munkájának biztosítéka a nép bírálata."[25]

Győzni fogunk!

Aki Kubában jár, meggyőződik arról, hogy ez a nép szenvedélyesen és önérzetesen szereti hazáját, „Amerika első szabad területét", de az összetartozás forró érzésével van eltelve a többi latin-amerikai nép iránt is. Minden forradalmi intézkedés, törvény, kampány népszerűsítésében visszatér az a gondolat, hogy „mindezt nemcsak Kubáért tesszük; minden sikerünknek közvetlen kihatása van egész Latin-Amerikára".

Másrészt a latin-amerikai népek — mint ezt januári havannai kongresszusuk is mutatta — szintén forró szolidaritást éreznek Kuba iránt. Számukra Kuba „Amerika fárosza", a példa, amely saját vágyaik megvalósulását mutatja.

A latin-amerikai országokkal való kapcsolat elsőrendű gazdasági és politikai kérdés Kuba számára és központi helyet foglal el békéjének biztosításában, Kuba külpolitikájában. Ez különösen előtérbe került a Punta del Este-i konferencia idején, amelyet a kubai lapok eleve lelepleztek, mint az USA agresszív terveinek eszközét. Az Amerikai Államok Szervezetének ezt a tanácskozását — mint ez ki is tűnt — a washingtoni kormány kezdeményezte abból a célból, hogy ott a latin-amerikai országok kormányaival elítéltesse Kubát és frontot alakítson ki ellene.

A kubai küldöttség, amelyet Dorticos elnök és Roa külügyminiszter vezetett, önérzetesen és határozottan képviselte elvi álláspontját: Kuba fenntartja jogát arra, hogy saját ügyeiben maga döntsön. Joga volt megszabadítania magát az amerikai mo-

[24] Ugyanott.
[25] Ugyanott.

Digitized by Google

nopolistáktól, és joga van felépítenie kizsákmányolástól mentes társadalmát. Ezzel egyetlen latin-amerikai országnak nem ártott, és ma is kész a legjobb együttműködésre mindegyikükkel. A kubai Forradalmi Kormánynak az a meggyőződése, hogy a latin-amerikai népeket fontos érdekközösség fűzi össze. Ami pedig a nemzetközi békét illeti: nem Kuba vétett a békés kapcsolatok ellen, hanem *az amerikai imperializmus veszélyezteti Latin-Amerika békéjét.*

A kubai nép büszke arra, hogy a latin-amerikai népek felszabadító harcának élcsapatává küzdötte fel magát és megmutathatja a testvérnépeknek, hogyan kell véget vetni a gazdasági elmaradottságnak. Éppen ez az, ami az észak-amerikai imperialistákat felbőszíti, ez az, amit meg akarnak akadályozni oly módon, hogy nyomás alá helyezik és Kuba ellen fordítják a tőlük függő latin-amerikai kormányokat.

Punta del Este-ben a kubai delegáció világos érvekkel és olyan gazdasági sikerek ismertetésével léphetett fel, amilyeneket más, nagyobb és természeti kincsekben jóval gazdagabb latin-amerikai országok nem tudnak felmutatni.

Kuba a békés egymás mellett élés politikáját folytatja. Máris kibővítette nemzetközi kereskedelmi kapcsolatait a kölcsönös érdekek és egyenjogúság alapján, vagyis anélkül, hogy a szuverenitását csorbító bármilyen feltételt elfogadott volna.

Fidel Castro a Punta del Este-i értekezlet megnyitása előtt, január 22-én megmondta televíziós beszédében, hogy ez az értekezlet „nagy ideológiai csata lesz... a forradalom és az imperializmus összecsapása". Ezt a csatát Kuba *egész* Amerikáért vívja, az önrendelkezési jog eszméjéért, Amerika népeinek szuverenitásáért.[26] Ezért tulajdonítottak a latin-amerikai népek oly nagy jelentőséget a konferenciának. Punta del Este-ben az USA ki akarta erőszakolni annak elfogadását, hogy egyetlen latin-amerikai országnak sincs önrendelkezési joga, nincs joga a forradalomhoz, hogy a status quo, amely Latin-Amerika függőségével egyértelmű, örökre megmarad. Tehát — mondotta Fidel Castro — *ideológiai vita* a Punta del Este-i tanácskozás; a legjelentősebb, amely valaha volt Latin-Amerikában. De nem Kuba önrendelkezési joga a tárgya annak a vitának, „ezt a jogot mi, kubaiak, magunk védjük meg, ágyúinkkal, tankjainkkal, csapatainkkal..."

A Punta del Este-i imperialista rendezvénnyel egyidejűleg tanácskozott Havannában, a Theatro Garcia Lorca-ban a latin-amerikai népek gyűlése, Juan Marinello-nak, az egyetem rektorának elnökletével. Ez a gyűlés a Punta del Este-ivel szemben

[26] Már Marti is azt mondta, hogy Kuba saját szabadságáért küzdve, 21 testvérnép szabadságáért harcol. Ő volt az első latin-amerikai forradalmár, aki hazafias harcát egész Latin-Amerika iránti kötelességének érezte és hirdette.

Digitized by Google

Latin-Amerika népeinek legigazibb képviselõit egyesítette, akik kifejezésre juttatták állásfoglalásukat Punta del Este-vel kapcsolatban, és izzó beszédekben tettek hitet a kubai forradalom mellett, elítélve az USA machinációit.

A forradalom elõtt Julio Antonio Mella ezt a címet adta egy cikkének: „Kuba: egy ország, amely sohasem volt szabad". Ez az ország ma szabad. Népe szabadította fel, nagy áldozatok árán, lerázva elõbb a spanyol, azután az amerikai imperializmusnak. és végül hazai feudális urainak és kapitalistáinak igáját is. Ez a nép minden eszközzel és minden erejével meg is fogja védeni szabadságát. Nem hiába jelszava ma is: „Patria o Muerte! Venceremos!" — Haza, vagy halál! Győzni fogunk!

Minden szabadságszeretõ nép tisztelettel, rokonszenvvel és segítõ készséggel áll Kuba mellett.

Digitized by Google

A külkereskedelem néhány feladata a második ötéves tervben

Írta **RÉV LAJOS**

Népgazdaságunk második ötéves tervének elkészítése során különösen nagy gonddal kellett számba venni a nemzetközi munkamegosztás lehetőségeit. Ennek szükségességét a népgazdaság fejlesztésének második ötéves tervéről szóló tervtörvény is hangsúlyozza: „Népgazdaságunk fejlesztését és egyben a szocialista tábor országainak érdekeit szem előtt tartva fejleszteni kell a nemzetközi munkamegosztást. Az ipari és mezőgazdasági termelés nemzetközi szakosításának lehetőségeit és előnyeit bátrabban kell alkalmazni, hogy a műszaki fejlődés gyorsabbá váljék és növelhető legyen a termelés gazdaságossága. Szorosabbra fűzve gazdasági kapcsolatainkat a szocialista országokkal, szélesíteni kell a gazdasági együttműködést és az árucsereforgalmat a nem szocialista országokkal is, elsősorban a függetlenség útjára lépett volt gyarmati országokkal."

A szocialista országok egyre jobban felismerik és realizálják a nemzetközi munkamegosztásban rejlő lehetőségeket. Ez kifejeződik mind az egymás közötti külkereskedelmi áruforgalmuk növekedésében, mind annak összetételében.

A következő években a szocialista országokba irányuló árukivitelünk 55 százalékkal; az onnan származó behozatalunk 33 százalékkal emelkedik. Ennél is gyorsabban nő a nem szocialista országokkal lebonyolódó áruforgalmunk: a kivitel 77, a behozatal pedig 33 százalékkal. Ezen belül különösen gyorsan nő a gazdaságilag gyengén fejlett országokkal folytatott külkereskedelmünk: a kivitel 79 százalékkal, a behozatal 151 százalékkal lesz nagyobb 1965-ben, mint 1960-ban volt. Ezen országok részesedése a nem szocialista országokba irányuló exportunkban 1960-ban 22 százalék volt, a tőlük származó behozatalban pedig 16 százalék, ez 1965-ben a kivitelben 27 százalékot, a behozatalban 28 százalékot fog elérni. Ez az emelkedés megfelel annak a törekvésünknek, hogy szorosabbra fűzzük gazdasági kapcsolatainkat a gazdaságilag elmaradt országokkal.

Második ötéves tervünk a kivitel 61 százalékos és a behozatal

Digitized by Google

33 százalékos emelését irányozza elő. Ebben egyrészt a fizetési mérleg egyensúlyára való törekvésünk jut kifejezésre. A második ötéves terv idején kell ugyanis visszafizetnünk azokat a hiteleket, amelyeket az ellenforradalom után vettünk igénybe. De a behozatalnak a kivitelnél lassabb emelkedése azt is tükrözi, hogy szélesedik a hazai nyersanyagbázis, illetve termelésünkben megnő a munkaigényesebb termékek részaránya, következésképpen a teljes termelési értékhez viszonyítva 11 százalékkal csökken az ipari termeléshez szükséges importanyagok részaránya.

A külkereskedelmi áruforgalom szerkezete is változik a második ötéves terv időszakában, mégpedig a hároméves terv tényleges teljesítéséhez viszonyítva a következőképpen:

	Behozatal (%-ban)		Kivitel (%-ban)	
	3 év összesen (teljesítés)	1965 évi (terv)	3 év összesen (teljesítés)	1965 évi (terv)
Gép- és finommechanikai termékek	22,6	26,4	40,9	43,7
Nyersanyagok és félkész termékek	66,3	62,9	22,8	21,2
Könnyűipari és fogyasztási cikkek	4,0	4,9	12,5	11,9
Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek	7,1	5,8	23,8	23,2
	100,0	100,0	100,0	100,0

Az egyes árufőcsoportokon belül igen jelentős szerkezeti változások mennek végbe, mégpedig az export gazdaságosabb szerkezete irányában. Így például a gép- és finommechanikai árucsoport kivitele 1965-re 1960-hoz képest 61 százalékkal emelkedik és a gépipari termelésnek csaknem 30 százalékát éri el. De a gazdaságosabban előállított termékek exportja ennél sokkal gyorsabban nő, így a műszeripari cikkeké 286 százalékkal, a híradástechnikai termékeké 232 százalékkal stb. A gép- és finommechanikai kivitel ilyen nagyarányú felfuttatása nem könnyű feladat; megköveteli, hogy nagy súlyt helyezzünk a műszaki fejlesztésre, s egyre több kiváló minőségű terméket állítsunk elő, olyanokat, amelyek a fej-

Digitized by Google

lett esztétikai követelményeknek is megfelelnek. Egyre nagyobb arányban kell tehát olyan termékeket előállítanunk, amelyeket bárhol, a fejlett tőkésországokban is jól értékesíthetünk. E tekintetben még sok a tennivalónk.

A második ötéves terv idején nemcsak a gépek exportja nő jelentősen, hanem ezek importja is. Mintegy 60 milliárd forint értékű gép- és finommechanikai termék behozatalát irányozzuk elő. Ez öt évre tervezett gépi beruházásainknak mintegy 50 százalékát teszi ki. Sok korszerű ipari és mezőgazdasági gépet, egyedi gépet és alkatrészt, sőt egész sor komplett gyárberendezést hozunk be külföldről. Közöttük van pl. a Tiszavidéki Vegyikombinát műtrágya-gyára, a Dunai Vasmű hideghengerműve, a Dunai Cement- és Mészmű, a Székesfehérvári Présmű és Öntöde, a Szolnoki Kénsavgyár, a Dunamenti Erőmű stb. Egészében véve gépi behozatalunk jelentős szerepet játszik népgazdaságunk fejlődésében, különösképpen a műszaki fejlődésben. A korszerű komplett berendezések behozatala pedig szerves részét alkotja annak a távlati elképzelésünknek, hogy — részben már a második ötéves terv során — az ipari termelésnek gazdaságosabb szerkezetét alakítsuk ki.

A nyersanyagok és félkész termékek előirányzott kivitele és behozatala összhangban van a hazai termelés lehetőségeivel és szükségleteivel. Az ipari termelés a terv szerint öt év alatt 49 százalékkal nő, ezen belül az alapanyagipar 51 százalékkal, a feldolgozóipar pedig 48 százalékkal. És bár csökken az importanyagoknak a teljes anyagszükségletben való részaránya, abszolút felhasználásuk emelkedik. A nyersanyagok és félkész termékek behozatala öt év alatt 36 százalékkal növekszik. A nyersanyag-importnak ekkora növelése biztosíthatja a termelés folyamatos anyagellátását — az utóbbi évek egészében kielégítő színvonalán —, ha a felhasználó tárcák a terv előírásai szerint valósítják meg az ipari termelés szerkezetének átalakítását, ha ennek megfelelően változtatják meg a termelés összetételét az anyagigényes termékek irányában, s ha időben gondoskodnak alapanyagiparunk előirányzott kapacitásbővítéséről és az import csökkentését szolgáló új létesítmények tervszerű üzembe állításáról. Ezen túlmenően a termelőüzemekben olyan közszellemet kell — az anyagi érdekeltség segítségével is — kialakítani, amely alaposan csökkenti az anyagpazarlást.

A nyersanyagellátást oly módon is javítani akarjuk, hogy jelentős mennyiségű nyersanyagot és félkész terméket cserélünk ki a szocialista országokkal közvetlenül. Néhány szocialista országgal (az NDK-val, Csehszlovákiával, Lengyelországgal) a tervszerű munkamegosztás keretében közvetlenül cseréljük ki a szükséges hengerelt áruk egy részét. A meglevő hengerdei kapacitá-

Digitized by Google

son gyártott termékfajták számának ily módon való csökkentése lehetővé teszi, hogy jobban használjuk ki a kapacitást, ezzel csökken az önköltség, emelkedik a termelékenység, gazdaságosabbá válik tehát a termelés. A gazdasági együttműködésnek ez a formája jó példa arra, hogy a szocialista országok a termelési kooperáció szélesítésével növelhetik termelésük hatékonyságát.

Az ipari termelés szerkezetének a régebbinél gazdaságosabb alakulását mutatja az is, hogy 1955-ről 1960-ra a hengerelt áruk behozatala (értékben számítva) több mint háromszorosára emelkedett, 1960-ról 1965-re viszont — a kohászati kapacitás lényegesebb bővítése nélkül — mindössze 20 százalékkal növekszik, holott a hengerelt áru exportját ebben az időszakban több mint kétszeresére emeljük. Ez nemcsak azt fejezi ki, hogy gépiparunk termelése a kevésbé anyagigényes termékek irányába tolódik, hanem azt is, hogy a második ötéves tervben a tervezett kohászati és hengerdei beruházások révén a kohászat termelésében jelentősen megnő az értékesebb hengerelt áru (finomlemez, ötvözött acélok, hidegen húzott hengerelt áruk) részaránya. Például míg a kohászat teljes termelése acélnyersvasban számolva 128 százalékra, addig a finomlemezé 250 százalékra nő.

Könnyűiparunk exportjának növekedését az ötéves terv az átlagos kivitelnél alacsonyabban, 52 százalékra irányozza elő, ez is meghaladja azonban a könnyűipari termelés 35 százalékos növekedését. A könnyűipari kivitelben jelentősen megnő a textilipari, a bőripari és a faipari késztermékek aránya. A textilipar exportja az ötéves tervben gazdaságosabb lesz, mint eddig volt. A méteráru kivitelében pl. emelkedik a nemesebb kikészítésű, értékesebb anyagok részaránya, így a selyemé és a műszál-alapanyagú szöveteké.

A második ötéves tervben sok fogyasztási cikket (közöttük több tízezer személygépkocsit és más tartós fogyasztási cikkeket, valamint ruházati termékeket, déligyümölcsöt, fűszereket stb.) is importálunk. Mindez a teljes behozatalnak mintegy 5 százalékát fogja kitenni, ha nem számítjuk az egyes országokkal kialakított közvetlen választékcserét. Ez az 5 százalék önmagában bár nem sok, de igen sokkal járul hozzá a lakosság igényeinek jobb kielégítéséhez.

Mik a terveink és kilátásaink a mezőgazdasági eredetű termékek külkereskedelmét illetően? A terv számításba veszi, hogy a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság létrejöttével megnőttek a mezőgazdasági termelés növelésének lehetőségei. A mezőgazdasági termelés 23, a felvásárlás 55, az élelmiszeripari termelés 40 százalékos emelése mellett a mezőgazdasági kivitel 72 százalékos növelését irányozzuk elő. Ez nem annyira a kiszállított mezőgazdasági termékek tömegének növekedését jelenti, mint inkább azt, hogy

Digitized by Google

megnő a hazailag feldolgozott termékek részaránya a mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitelben. Ezt az elképzelést az élelmiszeripar termelési előirányzatai is alátámasztják. Az élelmiszeripar termelése egészében 141,4 százalékra emelkedik, a gyorsfagyasztott áruké viszont 192 százalékra, a gyümölcskonzerveké 232 százalékra, a főzelékkonzerveké pedig 314 százalékra nő.

A második ötéves terv időszakában csökkentjük a mezőgazdasági és élelmiszeripari behozatalt, mégpedig 1965-re az 1961. évinek mintegy a felére. Ez teljesen indokolt, hiszen hazánkban kedvezőek a mezőgazdasági termelés fejlesztésének feltételei. A mezőgazdasági termelés tervezett növelése lehetővé teszi, hogy a mezőgazdasági behozatal csökkenésével és a mezőgazdasági kivitel jelentős emelésével egyidejűleg jobban elégítsük ki a hazai szükségleteket is. Úgy tervezzük, hogy 1963-tól kezdve teljes gabonaszükségletünket hazai termelésből fedezzük. Előirányozzuk azt is, hogy a rendelkezésünkre álló takarmányt gazdaságosabban hasznosítsuk; e célból kiépítjük a takarmánykeverő üzemek országos hálózatát. A keveréshez növényi és állati fehérjék importja szükséges ugyan, de ilyen módon az eddiginél lényegesen hatékonyabban használhatók fel az alaptakarmányok.

A távlati terv a fejlődés irányát és a feladatok kereteit tartalmazza. A terv végrehajtása során az éves tervek évről évre figyelembe veszik a népgazdaságban bekövetkezett változásokat, a fejlődés új lehetőségeit. A külkereskedelemnek is számolni kell a népgazdaságban és a nemzetközi piacon beállott változásokkal és ezeknek érvényt kell szerezni az éves tervekben. Második hároméves tervünk például a kivitelben csaknem 2,4 milliárd devizaforinttal, a behozatalban pedig mintegy 3,6 milliárd devizaforinttal irányzott elő kevesebbet, mint az éves tervek együttvéve. De a menet közben felemelt éves külkereskedelmi áruforgalmi előirányzatokat is túlteljesítettük, a kivitelben 7, a behozatalban 5 százalékkal. Ebből az következik, hogy a külkereskedelemnek szakadatlanul munkálkodnia kell azon, hogy az éves terv jóváhagyása után is megkeresse és megtalálja azokat a lehetőségeket, amelyek — a nemzetközi piacon, illetve a belföldi termelésben bekövetkezett változások révén — módot adnak a külföldi értékesítés bővítésére és ennek alapján a termelés bővítéséhez szükséges behozatalnak a tervezetten túlmenő fokozására is. A külkereskedelem éppen ezirányú tevékenységével kapcsolódik szorosan a termelési tervekhez, befolyásolhatja ezek teljesítését és segítheti elő túlteljesítésüket.

Mind a távlati, mind az éves külkereskedelmi tervek készítésénél gondosan ügyelni kell arra, hogy a kivitt és a behozott áruk

Digitized by Google

értéke hogyan viszonylik egymáshoz. Nem elegendő az, ha biztosítva van az áruforgalom egyensúlya a szocialista, illetve a nem szocialista országok vonatkozásában, a részaranyokra is ügyelni kell. Vonatkozik ez ma még a szocialista országokra is, mert ezek önálló, szuverén országok, amelyek a nemzetközi áruforgalomban saját kizárólagos tulajdonukat értékesítik. Ha az egyes országokkal való kapcsolatban nincs meg az egyensúly, akkor — akár hiány mutatkozik, akár többlet — ez bizonyos határokon túl komolyan akadályozhatja, hogy tovább bővüljön az áruforgalom az adott országokkal. Ugyanakkor a tapasztalatok azt is mutatják, hogy a kétoldalú elszámolás rendszere a szocialista országok között nem teszi lehetővé a nemzetközi munkamegosztás lehetőségeinek optimális kihasználását. A szocialista országok gazdasági együttműködésének egyik fontos, a jövőben megoldandó feladata tehát, ennek az akadálynak az elhárítása. Meg kell vizsgálni, hogy milyen módon lehet felcserélni a kétoldalú elszámolás rendszerét többoldalú, vagy valamennyi KGST-országra kiterjedő elszámolási rendszerrel. A nem szocialista országok esetében — mivel itt az elszámolás különböző devizanemekben történik — ügyelni kell arra, hogy fizetési eszközként is meglegyen az egyensúly.

Noha a külkereskedelem csak közvetíti az árukat, a kereskedelmi forgalom egyensúlyának megteremtésében aktív szerepet játszik. Ez elsősorban az áruforgalom, az értékesítés és beszerzés irányának helyes vagy helytelen megválasztásában jut kifejezésre. Áruforgalmunk egyensúlya döntően befolyásolja a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlyát, mert a külkereskedelmi összforgalomból származó bevételek és kiadások a nemzetközi fizetési mérleg bevételeinek és kiadásainak mintegy 95 százalékát teszik ki. A jelenlegi időszakban azonban, amikor régebbi keletű hiteleket és adósságokat kell visszafizetnünk, a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlya megköveteli, hogy külkereskedelmi mérlegünk aktív legyen, a kivitel meghaladja a behozatalt. Mint már említettük, ötéves tervünk éppen ezt irányozza elő.

A második ötéves terv az ipari termelés évi növekedési ütemét mintegy 8,5 százalékban állapította meg. Ez alacsonyabb, mint a hároméves tervben elért majdnem 12 százalékos évi növekedés, amelyet a tervelőirányzatok évenkénti 3—4 százalékos túlteljesítésével értünk el. Hasonló túlteljesítés a második ötéves terv éveiben is lehetséges. Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy 1961-ben is 3,5 százalékkal túlteljesítettük az ipari termelés előirányzatait. A termelés növekedési ütemének gyorsítását a külkereskedelem elősegítheti azzal, hogy újabb elhelyezési lehetőségeket keres azokon a piacokon, amelyekről cserébe az ipari termelés növeléséhez szükséges fontos alapanyagokat szerezhet be. Az ipari

Digitized by Google

termelésnek a tervezettnél gyorsabb növekedése természetesen csak akkor kívánatos, ha az gazdaságos, jól értékesíthető termékekben történik és javítja a nemzetközi fizetési mérleget. A külkereskedelemnek főként az éves tervek készítésénél kell oda hatnia, hogy tervszerűen használjuk fel azokat a termelési kapacitásainkat, amelyek terven felüli termelést tesznek lehetővé.

A népgazdasági terv, és ennek alapján a külkereskedelmi terv, biztosítja a termelésnek anyaggal, félkész termékkel és géppel való ellátását. A tervezés mechanizmusa olyan, hogy a külkereskedelem e feladatai kiemelt cikkekben, cikkcsoportokban, vagy értékkeretben vannak megadva. Ez nem is lehet másként, mert sem a kivitelben, sem a behozatalban nem lehet teljes egészében tételesen meghatározni a külkereskedelmi áruforgalmat, még az éves tervekben sem, a távlati tervekben pedig még kevésbé. A külkereskedelem az éves tervek készítése során a termeléssel való szoros koordinációban tölti ki tételesen ezeket a kereteket. E tekintetben jelentős könnyebbség az, hogy áruforgalmunk tekintélyes részét, több mint 70 százalékát, szocialista országokkal bonyolítjuk le. A szocialista országokkal létesített hosszúlejáratú megállapodások a tervezett áruforgalomnak több mint kétharmadára szilárd elhelyezési, illetve beszerzési lehetőséget biztosítanak; a fennmaradó egyharmadot a külkereskedelmi apparátus az éves államközi megállapodások, illetve az évközi bővítési megállapodások révén tölti ki.

A mintegy 90 nem szocialista országgal folytatott áruforgalmunkban más a helyzet: itt minden esetben a külkereskedelemnek kell megtalálnia a vevőt és az eladót, s hozzáértő mindennapi munkával kell megteremtenie a tervelőirányzatok teljesítésének feltételeit. Hozzávetőleg 30 nem szocialista országgal fennálló államközi vagy bankközi kapcsolatunkban olyan megállapodások vannak érvényben, amelyek csak eladási vagy vásárlási lehetőséget biztosítanak. A szerződésben meghatározott mennyiségű és áruösszetételű eladáshoz vagy vételhez a szerződő felek, mint hatóságok segítséget nyújtanak ugyan, de a vevőt vagy az eladót a külkereskedelemnek kell megtalálnia. E piacokon tehát jóval kisebb a tervszerű együttműködés lehetősége. Az áruforgalmi tervek teljesítése itt fokozottan függ a külkereskedelem apparátusának tevékenységétől.

Az elmondottak azt mutatják, hogy a külkereskedelem segítheti, de akadályozhatja is a népgazdasági tervek valóra váltását. Nálunk, ahol a termelésnek, különösen a feldolgozóipar termelésének igen jelentős hányada kerül kivitelre a kiviteli terv hiányos végrehajtása komolyan gátolja a behozatali tervnek és következésképpen a termelési terveknek a teljesítését. Az eddig elmondottak főként a külkereskedelem külső, úgynevezett piaci munkájára vo-

Digitized by Google

natkoznak. Természetesen ezt sem tárgyaltuk teljes sokrétűségében. A külkereskedelemnek az elmondottakon kívül is sok még a feladata a külső piaci munkában. A külkereskedelmi áruforgalmi tervek például csak szocialista és nem szocialista államok szerint vannak felbontva. Az adott árumennyiséget azonban a leggazdaságosabb piac kiválasztásával kell értékesíteni vagy beszerezni. Megfelelő előkészítő munkával a kivitelnél magas, a behozatalnál pedig alacsony árak elérésére kell törekedni. Az eladási és beszerzési piacokat olyan szempontból is gondosan kell megválasztani, hogy a behozott termékek fedezetéül szolgáló kivitelünk devizanemenként is megfeleljen a szükségleteknek stb. A külkereskedelemnek tehát sok tényezőt kell figyelembe vennie munkájában ahhoz, hogy a leghatékonyabban segítse elő a népgazdasági terv teljesítését.

*

A külkereskedelem külső piaci munkája természetesen szorosan kapcsolódik a hazai adottságokhoz, a népgazdaság konkrét helyzetéhez. A külkereskedelem nem is végezheti jól a munkáját, ha tevékenységét minden vonatkozásban nem koordinálja a belső feltételekkel. Mindenekelőtt meg kell kapnia a tervben előírt árumennyiséget, olyan összetételben és minőségben, amely megfelel a piac igényeinek. Gazdasági gyakorlatunkban azonban a kivitelre szolgáló termelés rendszerint jelentősen eltér a tervezettől. Az export-árualapokat nem egészen a külkereskedelem előzetes igényei, vagy a már megkötött szerződések szerint termelik. 1959-ben például a külkereskedelem a teljes kivitel 24 százalékában, 1960-ban pedig 21 százalékban úgynevezett nem tervezett árualapokat kapott. Különösen a Kohó- és Gépipari Minisztérium területén jelentős a tervtől való eltérés. A tervszerűség hiánya egyes esetekben azzal jár, hogy beruházási javakban nem teszünk eleget a szocialista országok iránti szállítási kötelezettségeinknek, s ezzel megakadályozzuk, hogy ott a tervezett beruházások időben üzembe lépjenek: a nem szocialista országokban pedig pönálét kell fizetnünk, sőt a piacot is elveszíthetjük. Súlyos, bár számszerűen nehezen kifejezhető erkölcsi kárt is okoznak az ilyen esetek azzal, hogy aláássák a magyar külkereskedelem teljesítőképességébe vetett bizalmat, amely pedig alapvető feltétele a külkereskedelmi tevékenységnek.

Mire vezethető vissza a tervszerűség ilyen mérvű hiánya? Először is arra, hogy a terv előírásai nem mindig a termelés lehetőségeinek reális felmérésén alapulnak. Előfordul, hogy a terv olyan termék exportjával számol, amelynek sorozatgyártására csak a tervév során térnek rá, és gyártás közben olyan konstrukciós vagy egyéb átalakítások válnak szükségessé, amelyek lehetetlenné teszik a tervezett időben való exportot. Helyes tehát az az intéz-

Digitized by Google

kedés, hogy az éves exporttervbe csak olyan termékkel szabad számolni, amelyet már kipróbáltak és sorozatban gyártanak. Így az éves külkereskedelmi tervek megalapozottabbá, szilárdabbá válnak. A hosszúlejáratú megállapodások évi előirányzatainak idejében, jó minőségben való és mennyiségileg is megfelelő teljesítése tehát megköveteli a termelés műszaki fejlesztését, a tervezett kapacitás-bővítés és sorozatgyártás megvalósítását.

Az is rontja a tervszerűséget, hogy jelenlegi anyagi érdekeltségi rendszerünkben egyes, az export szempontjából fontos termékek előállítása kevésbé előnyös a gyártó vállalat számára, mint más termékeké. A prémium felhasználására nemrég kiadott új irányelvek bizonyos mértékig segítenek ezen, mert lehetővé teszik, hogy azokban az üzemekben, ahol nagyobb az exportra termelt termékek súlya, a prémium kifizetésének a termelés terv szerinti összetételű teljesítése legyen az egyik feltétele. A mezőgazdasági eredetű termékek kivitelében többnyire az időjárással összefüggő objektív okok idéznek elő tervszerűtlenséget; tavaly például az aszály akadályozta mezőgazdasági kiviteli tervünk teljesítését.

A külkereskedelmi munka tervszerűtlenségének fentebb említett okai függetlenek a külkereskedelemtől. Vannak azonban olyan esetek is, amelyekben a külkereskedelem a hibás. Ilyen pl. az, ha elkésik a termeléshez szükséges anyagok, félkész termékek behozatalával, vagy nem megfelelő minőségben szerzi be ezeket; ha irreálisan méri fel a termelés átfutási idejét, s ezért későn adja fel a megrendelést; ha nem ismeri eléggé a piac igényeit, nem mérte fel előzetesen a szükséges minőségi és műszaki feltételeket és követelményeket, s ezért az értékesítés időpontjában olyan változtatásokra tart igényt, amelyeket a tervben megállapított határidőn belül nem lehet teljesíteni stb. A külkereskedelmi munka hiányosságainak megszüntetését szolgálhatja többek között a jelenlegi prémiumrendszernek és a külkereskedelmi vállalatok terviesítését értékelő mutatóknak a módosítása, illetve szélesítése. A szocialista országokba kivitt áruknál például nemcsak a kötelezettségek mennyiségi teljesítését kellene figyelembe venni, hanem az államközi szerződésben vállalt áruösszetétel betartását is. A nem szocialista országokba irányuló kivitelnél arra kell tekintettel lenni, hogy ez a fizetési mérleg devizanemenkénti szükségleteinek megfelelően legyen teljesítve. A behozatali terv teljesítésénél a tervben előírt áruösszetételt és annak ütemezését kellene megvizsgálni stb.

Mind a termelés, mind a külföldi értékesítés zavartalan menetének feltétele tehát az, hogy a termelés és a külkereskedelem színvonalasan, jól összehangolva dolgozzék és ez az anyagi ösztönzők megfelelő rendszerével is alá legyen támasztva. Népgazdaságunk tervszerű fejlődése, a termelési tervek jó minőségben való

Digitized by Google

végrehajtása megkívánja, hogy a külkereskedelem tegyen eleget a termeléssel szemben fennálló kötelezettségeinek, s a termelés is segítse a külkereskedelem tevékenységét.

A külkereskedelem jelentos szerepet játszhat a népgazdaság műszaki fejlődésének meggyorsításában. Tolmácsolhatja a termelésnek a piac új igényeit, a nemzetközi piacon észlelt élvonalbeli technikai, technológiai eljárásokat, a növekvő esztétikai követelményeket. Többek között ezt szolgálják a külkereskedelmi vállalatoknál létrehozott igazgatói tanácsok. Ezekben a külkereskedelem képviselőin kívül helyet foglalnak a termelő tárca és az exportra termelő vállalatok képviselői is. Az igazgatói tanács működése néhány területen (pl. a szerszámgépek és a gyógyszeripari termékek exportjában) már eddig is igen hasznosnak bizonyult. Célszerű volna, ha minden külkereskedelmi vállalatnál létesülne igazgatói tanács. Ahol pedig a külkereskedelmi vállalat tevékenysége nemcsak egyetlen termelési ággal kapcsolatos, ott a vállalaton belül több igazgatói tanácsot is létre lehetne hozni. De az igazgatói tanácsok tevékenysége is csak akkor érvényesülhet jól, ha kiküszöböljük az akadályozó tényezőket, s ha többek között az anyagi ösztönzés is alátámasztja e tevékenység hatását. Az igazgatói tanácsoknak tehát azzal is foglalkozniuk kell, hogy milyen anyagi érdekeltségi módszerek és egyéb ösztönzők segítségével lehet jobban megoldani a feladatokat.

Hogy termékeink versenyképessége szempontjából mennyire fontos a műszaki fejlesztés meggyorsítása, azt a nem szocialista országokba irányított kivitelünk áruösszetétele is mutatja. Ezekre a piacokra elsősorban műszaki szempontból kevésbé igényes ipari késztermékeket szállítunk. Azok a külkereskedelmi vállalatok, amelyek kézi szerszámot, fémtömegcikket, könnyűipari készterméket forgalmaznak, nagyobb arányban szállítanak a nem szocialista országokba, s ezek közül is főleg az iparilag fejlett országokba. Ezeken a piacokon a műszakilag igényes profilú vállalatok (pl. azok, amelyek komplett gyárberendezést, megmunkáló gépet vagy műszereket stb. exportálnak), aránytalanul kevesebb árut tudnak értékesíteni. Ez is arra figyelmeztet, hogy még nagyobb gondot kell fordítanunk a műszaki fejlesztésre, s egyre több olyan korszerű terméket kell előállítanunk, amelyet az iparilag fejlett országok piacain is értékesíthetünk.

A hazai termelés korszerűségét, gazdaságosabb összetételét a külkereskedelem azzal is befolyásolhatja, hogy szorgalmazza a más országokban már bevezetett korszerű technikai eljárások megvásárlását és hazai meghonosítását. Sok példa bizonyítja, hogy

Digitized by Google

ilyen módon jelentős eszközöket takaríthatunk meg a kutatásban és meggyorsíthatjuk a termelőerők fejlődését. A szocialista országokkal megvalósított műszaki tudományos együttműködés keretében sem nehézséget, sem anyagi megterhelést nem okoz az ilyen eljárások megszerzése, mert ezek az országok ellenszolgáltatás nélkül bocsátják egymás rendelkezésére kutatási eredményeiket és az új termelési eljárásokat. A nem szocialista országoktól természetesen csak megfelelő áron vásárolhatjuk meg ezeket az eredményeket és gyártási eljárásokat, de a tapasztalatok szerint sokszor még ez is sokkal kifizetődőbb, mint ha saját erőnkből próbálnánk elvégezni a kutatásokat és eljutni a külföldön már elért eredményekhez. Ez nemcsak az iparra, hanem a mezőgazdaságra is vonatkozik.

Nem elég azonban átvennünk ezeket az eljárásokat, meg is kell honosítanunk őket a termelésben. Sajnos, vannak példák arra, hogy a műszaki fejlesztés szempontjából jelentős eljárások, berendezések megvásárlását nem követte a hazai termelés megszervezése, következésképpen a lehetséges eredmény is elmaradt. Így jártunk pl. a vasúti személyvagonok légkondicionáló berendezéséve.

Ha a külkereskedelem jól ismeri a belföldi termelési lehetőségeket, akkor közreműködhet a kapacitások hatékonyabb kihasználásában, abban, hogy az adott kapacitáson nem gazdaságos termelést — esetleg kisebb átalakítással — gazdaságosabb termelésre cseréljék fel. Ebben az esetben a külkereskedelemnek gondoskodnia kell a nálunk korszerűtlenül előállított, de a népgazdaság számára szükséges termékek behozataláról és az újonnan előállított termék értékesítéséről. Sok példa bizonyítja, hogy ilyen módon a korábbi termelési érték többszörösét lehet előállítani a meglévő termelőberendezéseken. Példaként megemlítjük a műbőrgyártást textilipari gépeken, háztartási zománcedénygyártás helyett zománcozott vegyipari készülékek előállítását, egyes vegyipari készítmények helyett más, értékesebb és keresettebb vegyipari termékek termelését stb. A külkereskedelemnek ez a tevékenysége akkor lesz eredményesebb, ha ilyen kezdeményezései gyors megértésre találnak a termelőknél, és méginkább akkor, ha az ott foglalkoztatottak anyagi érdekeivel is egybeesnek. A külkereskedelem igényeinek kielégítése sokszor azon hiúsul meg, hogy a termelő üzemnek nincsenek meg a nem is nagy anyagi ráfordítással járó úgynevezett kiegészítő berendezései. A külkereskedelem ilyenkor forintban, vagy devizaforintban elősegítheti ezeknek a beszerzését, és ezzel az igényelt termék előállítását. A tapasztalatok szerint az ilyen kiegészítő lehetőségek gyors eredményeket hoznak, növelik a társadalmi munka hatékonyságát, elősegítik a gazdaságosabb gyártmánystruktúra kialakítását.

Digitized by Google

A külkereskedelem tevékenységének fontos oldala az, amelylyel a készletek alakulására hat. Az utóbbi években sajnos állandósult jelenség, hogy mind a központi, mind az úgynevezett művi készletek az indokoltnál nagyobb mértékben emelkednek. Ennek a jelenségnek egyik oka a termelés és értékesítés között jelenleg érvényben levő szerződési rendszer. A külkereskedelem akkor adja fel a megrendeléseket a teljes kiviteli áruösszetételre, amikor még nem ismeri kellően a piac igényeit, s ezért gyakran változtatja meg utólag igényeit. Ugyanennek az éremnek a másik oldala az, hogy az ipar olyankor rendeli meg a nyersanyagot és a félkész terméket, amikor egyes termékekre felbontva még nem ismeri termelési feladatait; olyan anyagokat is megrendel tehát, amelyekről csak később derül ki, hogy nem is szükségesek számára. Ezért is alakulhat ki fölös készlet, vagy a készletek olyan mértékű deszortáltsága, amely már nem teszi lehetővé a folyamatos termelést.

Megjegyezzük azonban, hogy a szocialista országokkal megkötött hosszúlejáratú megállapodásokra támaszkodva külkereskedelmünk a szükségleteknek a jelenleginél nagyobb részére adhatna fel megrendelést. A készletek csökkentését szolgálná az is, ha a nem szocialista országokba tervezett export kapcsán növelné a következő évre vonatkozó úgynevezett kötésállományt. Külkereskedelmi vállalataink ugyanis — hogy mindenáron teljesítsék folyó tervüket — a szükségesnél kevesebbet törődnek a következő terv-év megalapozásával. Ha jobban szerveznék meg munkájukat, egyidejűleg mindkét feladattal érdemben foglalkozhatnának. A következő tervév rossz megalapozását mutatja pl. az, hogy a decemberből januárba való átmenetnél, 1960-ról 1961-re több mint 950 millió devizaforinttal, 1961-ről 1962-re pedig mintegy 1200 millió devizaforinttal kevesebb árut szállítottunk ki. Hasonlóak az arányok a negyedik negyedévnek és a következő év első negyedének exportjára vonatkozóan is. Ennek a helyzetnek a megszüntetése, vagy legalábbis jelentős változtatása javítaná a termlés folyamatosságát és az indokolatlanul felduzzadt készleteket is csökkentené.

A készletek túlzott növelésének az elmondottakon kívül más okai is vannak. Így például az, hogy a belföldi termelők nem bíznak abban, hogy a velük kooperáló termelők teljesítik vállalt kötelezettségeiket. Ez a bizalmatlanság azért alakult ki, mert gyakran fordul elő, hogy a kooperáló vállalatok késedelmesen szállítanak s ez komolyan zavarja a termelést. A kooperáló vállalatok közé kell sorolni a külkereskedelmet is, amely néha szintén késedelmesen szállít, s a termelő vállalatok úgy akarnak védekezni ez ellen, hogy túlbiztosítják magukat készletekkel. A készletek indokolatlan növekedését csak akkor akadályozhatjuk meg, ha minden kooperáló vállalat, közöttük a külkereskedelem is, maradék nélkül tel-

Digitized by Google

jesíti a tervben előírt vagy vállalt kötelezettségét, és a munka elbírálásánál ezt is számba veszik, mint az anyagi érdekeltség érvényesítésének kötelező feltételét. Ez mind az idejekorán való szállításra, mind a kívánt minőségre vonatkozik.

Az utóbbi években a behozatal áruösszetételében az átlagosnál sokkal gyorsabban nőtt az úgynevezett produktív alkatrészek aránya. E cikkcsoport behozatala néhány év alatt a többszörösére emelkedett. A termelési struktúra változása következtében szükségszerű is a produktív alkatrészek importjának bizonyos emelkedése, de semmi esetre sem ebben a mértékben. A túlzott növekedésnek itt is az az oka, hogy a produktív alkatrészt igénylő vállalatok nem bíznak abban, hogy a hazai kooperáló üzemek teljesítik vállalt kötelezettségeiket; sokkal biztonságosabbnak látják a produktív alkatrészek importálását. Ezzel azonban szűk vállalati szemléletet követnek, s nem gondolnak arra, hogy rontják fizetési mérlegünket. Természetesen nem kell mindent minden áron, a gazdaságosságra való tekintet nélkül itthon gyártanunk, de nem szabad külföldről beszereznünk olyan produktív alkatrészeket, amelyeket viszonylag nagy szériában, gazdaságosan és jó minőségben tudunk előállítani. Az Országos Tervhivatalnak gondoskodnia kell arról, hogy ha ez egy-egy új termék előállítása kapcsán valóban szükséges és lehetséges, az illetékes tárca szervezze meg a produktív alkatrész hazai gyártását, különösen akkor, ha a népgazdasági terv a beruházást is biztosítja ehhez.

•

A lakosság igényei szüntelenül növekednek. Ez tükröződik többek között a belkereskedelem áruválasztékának szakadatlan bővítésében is. A választék bővítése azonban gyakran a hazai termelés korlátaiba ütközik. A növekvő minőségi és választéki igényeket egyre inkább csak a belső termelés korszerűsítésével és a fogyasztási cikkek importjának növelésével lehet jól kielégíteni. Az utóbbira azonban csak korlátozott lehetőségünk van. Az import, és ezen belül a fogyasztási cikk-import korlátlan növelésének határt szabnak a népgazdasági terv arányai, a nemzetközi fizetési mérleg egyensúlya, az import-áruösszetétel fontossági sorrendje, és nem utolsósorban az, hogy a belkereskedelem áruellátásának összhangban kell lennie a meglévő vásárlóerővel. Ha a terven felül jelentősen növekszik a külföldről behozott fogyasztási javak tömege, akkor a belkereskedelemben felesleges készletek gyűlhetnek össze, mégpedig — természetesen — a kevésbé értékesíthető termékekből. Ennek elkerülésére és a választék gyors bővítése végett a bel- és külkereskedelmi szerveknek összehangoltan kell tevékenykedniök. Megfelelő jelentőséget kell tulajdonítanunk annak, hogy a

Digitized by Google

vásárlóerőnek megfelelő hazai termelésű árualapból bővítsük a baráti szocialista országokkal való közvetlen árucserét. Ez igen célszerű a másik érdekelt ország számára is, mert a belkereskedelem árukészletéből kivitt áruk a másik országban szintén bővítik a választékot.

•

Megkíséreltük felvázolni a külkereskedelem néhány fontos feladatát azokon a területeken, amelyek a leginkább befolyásolják a távlati és az éves népgazdasági tervek alakulását. A második ötéves terv időszakában a nemzetközi munkamegosztás kiszélesítésének és a külkereskedelmi áruforgalom bővítésének nem csekély feladatait kell megoldanunk. A terv előírásai reálisak, a teljesítés, sőt a túlteljesítés is lehetséges. A tervtörvény nem egyszerűen mennyiségi feladatokat ír elő az egyes népgazdasági ágaknak, hanem összetett minőségi feladatokat. Ilyen minőségi feladatok a műszaki színvonal és a termelékenység emelése, a gazdaságosabb termékösszetétel kialakítása, és a külkereskedelem itt felsorolt feladatai is. Ezeknek a népgazdaság számára rendkívül fontos előírásoknak a teljesítése csak akkor lehetséges, ha az egyes népgazdasági ágak szorosan koordinálják munkájukat.

Digitized by Google

Antikommunista hadjárat a prométheuszi eretnekség ellen

Írta T. I. OJZERMAN

Az antikommunizmus és a társadalmi fejlődés

Gyönyörű ógörög mitosz szól Prométheuszról, a nagy titánról, aki a legfőbb isten, Zeusz akarata ellenére megszerezte az embereknek a tüzet, s megtanította őket arra, hogy házat és hajót építsenek, fémeket bányásszanak a föld mélyéből, állatokat szelidítsenek meg, gyógyszereket készítsenek, reméljenek és higyjenek erejükben és jövőjükben. Zeus kegyetlenül megbüntette a nemes Prométheuszt. Eltéphetetlen láncokkal sziklához kötözték őt, hegyes acéllal a gránithoz szögezték mellét, s hatalmas saskeselyű marcangolja napról napra, szörnyű szenvedéseket okozva neki. De a büszke titán nem bánja meg tettét, nem hajtja meg fejét, nem kér bocsánatot. Minden kínt kész elszenvedni, mert tudja, hogy Zeus veresége elkerülhetetlen, s diadalra jut az igazságos ügy, amelyet ő szolgált minden erejével.

1841-ben a fiatal Marx azt írta, hogy amint Prométheusz, mikor ellopta az égből a tüzet, házakat kezdett építeni és berendezkedni a földön, úgy kel fel a filozófia is a környező világ ellen, hogy ésszerűvé, az emberhez méltóvá tegye. „Prométheusz — írja doktori disszertációjának előszavában Marx — a filozófiai naptár legjelesebb szentje és mártírja."[1] Ezekkel a szavakkal a fiatal Marx az ógörög mítosz nagyszerű életigazságát tárja fel. A Prométheusz-legendát a nép azokban a régmúlt, szinte történelem előtti időkben költötte, amikor az ember a természet elemi erőinek rabja volt, teljesen alávetve ezeknek a látszólag legyőzhetetlen erőknek. De az ember már akkor is harcolt a természet elemi erői ellen, s ez különböztette meg az állattól. Megtanult tüzet csiholni és éleszteni, házépítéshez téglát készíteni, fémet kitermelni, állatot szelidíteni, földet művelni, s ez volt a kezdete a természet feletti majdani uralmának, első felvillanása jövendő győzelmének. S amint mindinkább tudatára ébredt ennek, úgy nőtt a maga erejébe ve-

[1] Marx–Engels: A vallásról. Budapest, 1961. 9. oldal.

Digitized by Google

tett hite, az a meggyőződése, hogy az értelemnek, a megismerésnek óriási a hatalma.

A Prométheuszi-mítosz volt az alapja Aiszkhülosz híres tragédiájának, s az újkorban is nagy költőket ihletett meg, köztük Goethét, Byront, Shelleyt. Valamennyien annak a világtörténelmi harcnak a nagyszerű megsejtését látták benne, amelyet az emberiség a természet feletti uralmáért, az egész emberi élet ésszerű átalakításáért vív, s szilárdan meg voltak győződve, hogy az emberi értelem és szabadság ügye diadalmaskodik. Ennek zálogát a tudomány szüntelen haladásában, a nép demokratikus vívmányaiban látták.

Mikor a fiatal Marx a Prométheusz-mítoszt méltatta, kétségtelenül a felvilágosodás nagy hagyományaihoz kapcsolódott, amely elméletileg előkészítette a marxizmus keletkezését. Disszertációjának idézett előszavában Marx nagy, valóban prométheuszi felszabadító feladatot tűz a filozófia elé. Prométheusz szava: „Nyíltan beszélek: minden istent gyűlölök", Marx kifejezésével élve, magának a filozófiának a vallomása, az ő jelszava minden égi és földi istennel szemben. Az igazi filozófia természeténél fogva ellensége a vallási, rabszolgai tudatnak. „Azoknak a siralmas nyulaknak pedig, akik a filozófia látszólag megrosszabbodott polgári helyzetének örvendeznek, megint csak azt mondja (ti. a filozófia — T. O.), amit Prométheusz az istenek szolgájának, Hermésznek mond:

Jegyezd meg ezt jól: szolgasorsodért soha
el nem cserélem gyötrelmes balsorsomat.
Belátom én: e kősziklát szolgálni jobb,
mint Zeus atyát megbízható követjeként.[2]

A marxizmus keletkezése az egész emberi kultúra fejlődésének törvényszerű eredménye volt. A kommunisták, mondotta N. Sz. Hruscsov, magasra emelték a tudás és a haladás fáklyáját. A marxizmus—leninizmus diadala a Szovjetunióban és a szocialista tábor más országaiban, a szocialista világrendszer életerejének gyors növekedése és megszilárdulása, amely korunk legfőbb törvényszerűsége, azt bizonyítja: a felszabadult Prométheusz, lerázva láncait, most egyre közelebb jut ahhoz, hogy teljes és végleges győzelmet arasson az emberiséggel szemben ellenséges összes sötét erőkön.

Az SZKP XXII. kongresszusán a Szovjetunió Kommunista Pártjának programjáról szóló előadói beszédében N. Sz. Hruscsov azt mondotta: „A szocializmus győzelmével óriási változások következtek be a társadalmi fejlődés jellegében. Az emberek évezre-

[2] Ugyanott. 8—9. oldal.

Digitized by Google

deken át szenvedtek a társadalmi törvények spontán érvényesülése miatt, szánalmas játékszerei voltak. A szocializmusban az emberek az objektív törvényeket nemcsak felismerték, hanem fel is használják. A munkások és a parasztok, akiket a kizsákmányolók lomha tömegnek tekintettek, a szocialista viszonyok között megmutatták valóban határtalan alkotóképességüket, csodás hősiességüket, legendás bátorságukat, titáni erejüket."[3] Csoda-e, hogy a kommunizmus ellenségei, a mai imperialista burzsoázia ideológusai most már nemcsak a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen, a kapitalista, a gyarmati és a függő országoknak a kapitalizmus és a gyarmati rendszer láncait szétszaggató elnyomott és kizsákmányolt tömegei ellen szállnak hadba, hanem a tudomány, a kultúra, az értelem, a haladás ellen is, vagyis mindaz ellen, amit a nyílt antikommunisták összefoglalva prométheuszi eretnekségnek neveznek?

Az SZKP programja rámutat arra, hogy az antikommunizmus a modern burzsoá ideológia legfontosabb vonása. A kommunizmus elleni harc lobogója alatt gyülekeznek az imperialista reakció összes erői: „Az antikommunizmus hamis jelszavainak ürügyén az imperialista reakció üldöz és hajszol mindent, ami haladó és forradalmi, igyekszik megbontani a dolgozók sorait, megbénítani a proletárok harci akaratát. Ma e fekete lobogó egyesíti a társadalmi haladás valamennyi ellenségét, a fináncoligarchiát és a militarizmust, a fasisztákat és a reakciós klerikálisokat, a gyarmatosítókat és a földbirtokosokat, az imperialista reakció minden rendű és rangú ideológiai és politikai cinkosait. Az antikommunizmus a burzsoá ideológia hanyatlásának végső fokát tükrözi."[4]

Az antikommunizmus ideológiája tehát a béke, a demokrácia, a humanizmus elleni imperialista hadjárat ideológiai köntöse, s ezért a burzsoá ideológia hanyatlásának végső fokát jelzi. Ismeretes, hogy sok antikommunista még azt is tagadja, hogy a Szovjetunióban és a szocialista világrendszer többi országában szocialista rendszer áll fenn: az imperialista reakciónak ezek az ideológusai azt állítják, hogy a szocializmus országaiban — államkapitalizmus uralkodik. Ez a nézete például L. Kelso-nak és J. Adlernek, ezeknek az amerikai szociológusoknak, akik a „Kapitalista kiáltvány" nagyhangú címét viselő könyvükben is próbálják megindokolni ezt. Mi készteti L. Kelsot, P. Adlert és a szocialista rendszer létezését, sőt lehetőségét is tagadó antikommunisták százait arra, hogy fellépjenek a Szovjetunió és a többi szocialista ország ellen? Kétségtelenül az, hogy a szocialista tábor országaiban megszűnt a termelőeszközök magántulajdona, nincsenek többé kizsák-

[3] „A kommunizmus építőinek kongresszusa". Kossuth, 1961. 159. oldal.
[4] Ugyanott 399. oldal.

Digitized by Google

mányoló osztályok, megvalósultak a szocializmus és a demokrácia eszményei. Az antikommunizmus ideológiája tehát az imperialista burzsoázia legújabb szociális demagógiájának fő formája.

A burzsoázia ideológusai még néhány évtizeddel ezelőtt is nihilizmussal, az európai kultúra évszázados eszmei hagyományainak tagadásával vádolták a marxizmust. Hogy a marxizmus hadat üzen a reakciós eszméknek és hagyományoknak, azt az európai kultúrával való általános szakításnak tüntették fel. Ma, amikor az imperialista reakció mindenben a burzsoá társadalom szellemi életének uralkodó tényezőjévé vált, a kapitalizmus apologetái azzal vádolják a marxizmus—leninizmust, hogy felkarolta, fenntartotta és fejlesztette a polgári felvilágosodás eszméit, amelyeket most rendkívül elavultnak, naivnak és — ami még rosszabb — igen veszélyesnek nyilvánítanak.

A polgári felvilágosodás XVII—XVIII. századbeli képviselői meg voltak győződve az emberi értelem hatalmáról, a haladás törvényszerűségéről, arról, hogy meg lehet ésszerűen szervezni a társadalom életét, s ez megteremti a feltételeit annak, hogy a társadalom minden tagja sokoldalúan fejlődjék. Hittek a jövőben, Prométheusz diadalában. S a burzsoá felvilágosítók — noha valójában csak a feudális társadalmi viszonyok ellen folytattak háborút — minden társadalmi bajnak, az embert leigázó összes elemi erőknek hadat üzentek. „A természet rendszere" című kiváló munkájának előszavában Paul Holbach azt írta: könyvének az a célja, hogy felébressze az emberben a maga értelme iránti tiszteletet, megtanítsa őt önmaga szeretetére, megmutassa neki az utat az igazsághoz, amelynek ragyogása csak az emberi nem ellenségeinek bánthatja a szemét, s eloszlassa a sötétséget, amely elrejti az ember elől a boldogsághoz vezető egyetlen utat. Az igazság mindenható, mondotta Holbach, s legyőzhetetlen ereje előbb-utóbb kitűnik. Igaz, a társadalmi fejlődés mozgató erőiről naiv nézeteik voltak a polgári felvilágosítóknak. Nem látták a társadalmi antagonizmusokat, s a legközelebbi jövő, vagyis a kapitalista rendszer az értelem, a szabadság, az egyenlőség és a testvériség birodalmának tűnt fel nekik. Illúzióikat a társadalom későbbi, vagyis kapitalista fejlődése kegyetlenül megcsúfolta: a kapitalizmusról kitűnt, hogy a legcsúfabb karikatúrája az értelem és a szabadság azon birodalmának, amelynek eljövetelét a felvilágosodás képviselői ünnepélyesen hirdettek. De ez azt jelenti-e, hogy a felvilágosítók műveiben minden illúziónak bizonyult? Egyszerű eltévelyedés volt-e az a meggyőződésük, hogy hatalmas az emberi értelem ereje, hogy a társadalmi haladásnak megvannak a maga törvényszerűségei, hogy van lehetőség az emberi társadalom olyan ésszerű megszervezésére, amely biztosítja a társadalom minden tagjának boldogságát? Éppen ezt próbálják bizonyítani az impe-

Digitized by Google

rialista burzsoázia ideológusai, hogy megdöntsék a tudományos kommunizmus nagy igazságát, megcáfolják a tudományos kommunizmust, amely elméletileg bebizonyította és gyakorlatilag megvalósította a társadalmi viszonyok ésszerű átalakítását.

A felvilágosodás írói, állítja a W. Barret amerikai egzisztencialista, nem vették észre a civilizáció „tragédiáját", amely abban áll, hogy az ember a tudomány és a technika minden vívmánya ellenére antropológiailag korlátozott, halandó lény marad. „Az embernek Heidegger által bebizonyított korlátozottsága — írja W. Barret — szemmel láthatóan halálos csapást mér a felvilágosodás ideológiájára." Ebből Barret azt a következtetést vonja le, hogy akik hisznek az emberiség szebb jövőjében, azok javíthatatlan utópisták, akik arról álmodoznak, hogy az ember mesebeli csillogó kristálypalotában él majd. Semmiféle kristálypalota nem lesz! — jelenti ki Barret, aki mindenképp arra törekszik, hogy a tudományos kommunizmust az utópizmus egyik válfajának tüntesse fel. Sosem oszlik szét a sötétség, jósolja az amerikai egzisztencialista s „ha alaposabban meggondoljuk" — vonja le a következtetést —, kitűnik, hogy nem is olyan rossz dolog, ha egyszer s mindenkorra megszabadulunk a haladás bálványának imádásától".[5] Magától értetődik, hogy Barret következtetése semmiképpen sem adódik szükségszerűen az ember antropológiai korlátozottságának elismeréséből, amelyről — mellesleg szólva — Holbach elég sokat írt, jóllehet mélységesen hitt a társadalmi haladásban és az emberi élet megjavításának határtalan lehetőségeiben. Dehát ez az antikommunizmus objektív logikája: az ember halandó (a logika szerint tehát életéhez emberi feltételeket kell teremteni, küzdeni kell, hogy meghosszabbodjék stb.), s ebből azt a következtetést vonják le, hogy lényegében véve lehetetlen a haladás. S ez a következtetés természetesen nem annyira a burzsoá felvilágosodás ideológiája ellen irányul, mint inkább a tudományos kommunista ideológia és a világ kommunista átalakításának gyakorlata ellen. Ez az objektív értelme a „haladás bálványa" ellen vívott antikommunista harcnak.

A XVII—XVIII. században a burzsoázia ideológusai a tudatlanság bálványai ellen harcoltak; ma viszont a tudományt, az értelmet, a haladást nyilvánítják bálványnak, kísértetnek. Az ókoriak azt mondották: tempora mutantur — az idők változnak. A mai burzsoá ideológusok viszont, elődeikkel ellentétben, félnek Prométheusz győzelmétől: ez a győzelem szerintük a legnagyobb baj, az embernek a történelemben páratlanul álló veresége volna. „A prométheizmus — jelenti ki Shklar amerikai szociológus — a saját ellentétévé vált. Az embert már nem ünneplik, mint minden

[5] W. Barret. Irrational Man. New York. 1959.

Digitized by Google

alkotásának urát, hanem siratják, mint áldozatát mindannak, amit maga teremtett."[6]

Értékes vallomás! S értelme teljesen világos: a burzsoá felvilágosodás harcosai az ember felszabadításának hatalmas eszközét látták a tudomány és a technika vívmányaiban. A mai burzsoá ideológusok viszont azt állítják, hogy ezek a vívmányok leigázták az emberi egyéniséget. Ebből a felfogásból az tűnik ki, hogy Prométheusz lázadása végzetes tévedés volt, s mindaz, amit az emberek a prométheuszi eretnekség eredményeképpen megtanultak, csak fokozta szolgaságukat.

Mondanunk sem kell persze, hogy az antagonisztikus osztálytársadalom viszonyai között ellentmondásos jellegű a társadalmi fejlődés: a természet elemi erői alól felszabadul az ember, de ugyanakkor (a termelőeszközök magántulajdona folytán) a társadalmi haladás spontán erői leigázzák őt. A marxizmus behatóan tanulmányozta ezt az ellentmondást, és bebizonyította, hogy a szocialista forradalom megszünteti a társadalmi fejlődés spontán erőinek az ember fölötti uralmát, a kommunizmus pedig nemcsak a természet urává teszi az embert, hanem saját társadalmi viszonyainak urává is. Az antikommunizmus ideológusai azonban nem akarják látni azt a kivezető utat, amelyet a szocializmus mutat. Általában azt állítják, hogy egyáltalán nincs kivezető út, a jövő optimista megsejtésében tévedtek a felvilágosítók.

Antikommunizmus és antiintellektualizmus

Az antikommunizmus va banque-ot játszik. Szembeszáll a logikával, mert a logika ellene szól. De Shakespeare ismert mondása szerint, ennek az őrültségnek is megvan a maga logikája. Hogy ez miből ered és mire vezet, azt félreérthetetlenül megmutatják maguknak az antikommunistáknak az írásai. Hadd idézzük itt W. Schlamm amerikai antikommunistának „A csoda határai" című könyvét.[7] Ez a könyvecske, amelyet Schlamm elragadtatott hódolói az „antikommunizmus evangéliumának" kereszteltek el, sajátos történelmi dokumentum: a kapitalizmus súlyos morális vereségéről tanúskodik. Vegyük csak közelebbről szemügyre ezt az eléggé nyílt kinyilatkoztatást.

W. Schlamm semmiféle reményt nem fűz a kapitalizmus és a szocializmus békés versenyéhez; véleménye szerint ez elkerülhetetlenül a szocialista országok győzelméhez vezet. „A kommunizmus — állapítja meg Schlamm — a történelemben még soha nem látott pontossággal közeledik stratégiai céljához."

6 I. Shklar. After Utopia. New Jersey. 1959.

7 W. Schlamm, Die Grenzen des Wunders. Zürich. 1959

Digitized by Google

Schlamm azzal magyarázza a nemzetközi kommunista mozgalom nagy sikereit, amelyeket maga is kénytelen elismerni, hogy a békés viszonyok között a szocialista országokban kedvezőbbek a gazdasági és kulturális fejlődés feltételei, mint a kapitalista országokban. A béke előnyös a szocializmusnak. Schlamm lényegében véve elveti a szocialista országok agresszivitásáról szóló imperialista legendát, a reakciós burzsoá sajtó arcátlan hazugságát a „vörös imperializmusról". A Szovjetuniónak és a többi szocialista államnak ez az ádáz ellensége kénytelen elismerni, hogy a szocializmusnak nincs szüksége háborúra világméretű győzelméhez. A kommunizmustól távol áll a háború romantikája, jegyzi meg szomorkodva Schlamm, s ennek folytán „a kommunizmus és a Nyugat közötti konfliktusnak (amely annyira szörnyű, hogy senki nem is mer szembenézni az igazsággal) az a lényege, hogy a kommunizmus békét akar és a béke viszonyai között virágzik."

Az antikommunistának valóban van mitől kétségbeesnie! A kapitalizmussal folytatott békés versenyben a szocializmus győz. Ettől Schlamm hisztériába esik, s minden illemről megfeledkezve azon siránkozik, hogy „a Nyugat pusztulásra van kárhoztatva", mivel „a Nyugat szerencsétlensége: szenvedélyes békevágya".

Magától értetődik, hogy erre a hazugságra, amely szerint „szenvedélyes békevágy" él az imperialistákban (hiszen egy antikommunista szemszögéből nézve ki más képviselhetné a Nyugatot, amely állítólag szembenáll a Kelettel?), Schlammnak azért van szüksége, mert így elhallgathatja, hogy csak a szocializmus országainak ereje tartja vissza az imperialistákat a támadástól. N. Sz. Hruscsov az SZKP XXII. kongresszusán vitazáró beszédében megállapította: „Ma az a helyzet, hogy az imperializmus nem kényszerítheti rá mindenkire az akaratát és nem folytathatja akadálytalanul agresszív politikáját."[8] Szembeszállva a háborús gyújtogatók állítólagos békeszeretetével, Schlamm „megalapozza" a Szovjetunióval szembeni atomzsarolás rég megbukott politikáját. A Szovjetuniót — hangoztatja — választás elé kell állítani: vagy nukleáris háború, vagy lemondás a szocializmus vívmányairól! Igen, szó szerint ezt hirdeti az antikommunizmusnak ez a szócsöve, aki már nem hisz abban, hogy a kapitalista országok a békés verseny talaján megőrizhetik társadalmi és gazdasági pozícióikat: „Az egyetlen stratégia, amelynek a Nyugat szempontjából van értelme, az, ha el van szánva rá, hogy a kommunizmust háborús veszélyben tartsa. Nincs más módja a kommunizmus befolyásolásának."

Schlamm tehát az imperializmus hatalmának fenntartása kedvéért a legsúlyosabb bűncselekményt javasolja az egész világ né-

[8] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 303. oldal.

Digitized by Google

pei ellen. Nukleáris obskurantizmusához következetesen hű antikommunista ő. De tudja, hogy korántsem minden burzsoá politikus van elszánva a nukleáris háború kirobbantásának erre az őrült, öngyilkos politikájára, s ezért ezeket a (mint ő mondja) „liberálisokat" a kommunizmussal való egyetértéssel, kommunista, vagy — ami ugyanaz — prométheuszi eretnekséggel vádolja. „Valamennyien: a liberálisok, a szocialisták és a kommunisták — jelenti ki kategórikusan Schlamm — a nagy *prométheuszi eretnekségből* indulnak ki."

Hogy Schlamm egy kalap alá vonja a liberálisokat a kommunistákkal, az igen jellemző az antikommunizmus „logikájára", amely azt végzetszerűen a neofasizmushoz juttatja el. És ez természetesen nem véletlenül elejtett kifejezés, nem elszólás. Hiszen még a nyugatnémet szociáldemokrácia, amely Schlamm szavai szerint „antikommunista szempontból annyira megbízható, hogy ebben a tekintetben nincs is hozzá fogható politikai egyesülés Európában" — még ez sem kelt benne elegendő bizalmat. „Feltétlen reflexeik — mondja Schlamm — arra késztetik a német szociáldemokráciát, hogy reagáljon a marxista jelszavakra." Schlamm itt arra gondol, hogy a nyugatnémet szociáldemokrácia olykor még mindig kacérkodik szocialista vagy antikapitalista frázisokkal. Általában ismeretes, és Schlamm bizonyosan jól tudja, hogy a nyugatnémet szociáldemokraták ténylegesen teljesen szakítottak a marxizmussal. S mégsem bízik meg bennük.

Egy háború utáni típusú fasisztát látunk tehát itt, aki nemcsak korunk valóban haladó erőinek üzen hadat, hanem mindazoknak is, akik még nem helyezkedtek a neofasiszta imperializmus álláspontjára. Ezért természetes, hogy Schlammnak a kommunizmus ellen indított keresztes hadjárata egyben az inkvizíció ellentámadása a „prométheuszi eretnekséggel" szemben. Prométheuszt újra le kell láncolni — ez a vezérmotivuma Schlamm neofasiszta „evangéliumának". S e fanatikus tétel igazolására Schlamm kihirdeti: „A kommunizmus lényege az embernek az a feltartóztathatatlan törekvése, hogy »kormányozza a természetet«, s így önmagát is." Szó se róla, ez csakugyan eredendő bűn; még ősszüleink vétkeztek benne, s ők a kígyó alakját öltő ördögtől megkísértetve követték ezt el. Ez a kígyó, a katolikus felfogás szerint, a marxizmus első előfutárja volt. Schlamm új felfedezést tesz: a sátánt nyilvánítja a prométheuszi eretnekség felbujtatójának.

Ezek az ostobaságok nem egy paranoiás beteg agyrémei, hanem a mai burzsoá ideológusok által tudatosan költött reakciós mitoszok, amelyeket annak a már nemcsak a marxisták előtt nyilvánvaló ténynek a gondos álcázására használnak fel, hogy a termelőerők fejlődése, a természet erőinek leigázásában tett haladás

Digitized by Google

a kapitalista termelőviszonyok létét fenyegeti. „A tudomány újabb vívmányainak alkalmazása, a technikai fejlődés nemhogy kiküszöbölné, hanem még jobban elmélyíti a kapitalizmus megoldhatatlan ellentmondásait" — mondotta N. Sz. Hruscsov az SZKP Központi Bizottságának a XXII. pártkongresszus elé terjesztett beszámolójában.[9] Nem csoda hát, hogy az antikommunista Schlamm szerint a haladást és a tudományt eltéphetetlen láncokkal kell megkötni, acéldárdával a sziklához kell szegezni, keselyüket kell ráereszteni, hogy kivájják a szemét. A kommunizmus, hirdeti Schlamm, „mindazoknak az eretnek tendenciáknak a következményeként és szintéziseképpen jött létre, amelyek évszázadokon át civilizációnkat áthatották. A kommunizmus a legmagasabb fokon akkumulálja a *Prometheusz-típusú ember törekvéseit,* aki az egész világ ellen tör és ujjá akarja azt teremteni."

Miben látja Schlamm végső soron a kommunizmus „prométheuszi gőgjét", a világ rendjét fenyegető terveit? Ha Schlamm eretnekségről beszél is, egyáltalán nem vallási dogmákra gondol. Az ő szemében a legszörnyűbb eretnekség a világ átalakítására irányuló törekvés, az az igyekezet, hogy a tudomány adta összes lehetőségeket a nyomor, a létbizonytalanság megszüntetésére, minden ember igazi jólétének, valóban emberi életkörülményeinek megteremtésére használják fel. Ezért Schlamm szemszögéből nézve a tudósok ugyanolyan vétkesek a prométheuszi eretnekségben, mint a kommunisták. A kommunizmus hívójelét, mondja Schlamm, mindenki meghallja, aki a tudományban való bizakodás hullámhosszára van beállítva. Schlamm tehát kénytelen megvallani, hogy a kommunizmus elválaszthatatlan a tudománytól, s annak leghumánusabb törekvéseit fejezi ki. Ezek szerint a tudománynak is hadat kell üzenni; ez is olyan prométheuszi eretnekség. „Az érzékeny és fogékony lelkű tudósok — írja Schlamm — a kommunizmusban közös nevezőt találnak valamennyi *prométheuszi szenvedély* számára, amely évszázadokon át gyötörte az emberek feszült idegeit és kielégületlen becsvágyát."

Az antikommunizmus kiinduló tételeinek következetes végigvitele tehát — mint Schlamm példájában különösen világosan látható — törvényszerűen a fasiszta embergyülölethez, a tudomány és az értelem irracionalista lepocskondiázásához vezet Schlamm már nem azt mondja, hogy a kommunizmus bármilyen igazságnak is ellentmond: ő magát az igazságot nyilvánítja eretnekségnek. S ha hérosztrátészi hírességű könyvecskéjében Schlamm nem idézi is Hitlert, Goebbelset, Rosenberget és többi ihletőjét, ez csak azt mutatja, hogy még az antikommunizmus

[9] „A kommunizmus építőinek kongresszusa". Kossuth, 1961. 20. oldal.

Digitized by Google

legnyiltabb ideológusai is kénytelenek ma mindenféleképpen álcázni igazi szándékaikat. Ilyen az antikommunizmus antiintellektualista logikája.

Antikommunizmus és keresztény klerikalizmus

Bármennyire is beburkolják a szabadságról és az egyéniségről hangoztatott hazug szólamokba az antikommunizmust, csak kilóg a lóláb. S nem sikerül tökéletesen az álcázás Schlammnak sem, aki az antiintellektualizmus lobogója alatt próbálja védelmezni a „civilizációt", elhallgatva azt, hogy itt tulajdonképpen a fasizmusnak és mai folytatóinak apológiájáról van szó. Ezért Schlamm könyve még az antikommunisták körében sem találhatott egyöntetű helyeslésre.

Itt eszünkbe jut az, amit Bernsteinnek írt valamelyik revizionista megnyilatkozása után egyik kebelbarátja: „Kedves Eddy! Szamár vagy! Gondolkodhat így az ember, de nem beszél így!" Valami hasonló történt Schlamm kirohanása kapcsán is. Nem tudjuk ugyan, mit írtak neki kebelbarátai, annyi azonban ismeretes, hogy bár hívei az „antikommunizmus apostola"-ként dicsőítették Schlammot, más antikommunisták megbírálták a neofasizmusnak ezt a prófétáját. Egyik kritikusa Wolf Schenke nyugatnémet publicista volt, aki „pártokon felüli német nacionalistá"-nak nevezi magát. Némileg józanabb az ítélőképessége, visszautasítja az atomzsarolásnak Schlamm ajánlotta öngyilkos módszereit, s a kommunizmus elleni harcnak más, szerinte hathatósabb módszereit igyekszik megalapozni. „Anti-Schlamm, vagy: hogyan álljunk ellen a kommunizmusnak?" című könyvében[10] W. Schenke azt mondja, hogy Schlamm nyilvánvalóan eltúlozta a kommunizmus reális erejét; a kapitalizmus jól meg tud majd birkózni és ténylegesen már meg is birkózik ezzel a veszéllyel. A modern burzsoá társadalom képes arra, hogy pozitív eszményeket állítson szembe a kommunizmussal, sőt, a kommunizmusnál nagyobb mértékben is tud végrehajtani olyan szociális reformokat, amelyek a társadalom minden tagjának szabadságot és jólétet biztosítanak. Schlammal ellentétben Schenke szerint nem kell visszautasítani, hanem éppen hogy el kell fogadni a kommunizmus kihívását, szembeállítva vele „a magunk társadalmi rend-eszményét, amely a marxizmusénál jobban megfelel az emberiség jelenének, az örök természeti rendnek és az igazságosságnak."

Amint látjuk, ez valóban magas igény! Schenke ezzel kapcsolatban rendkívül értékes vallomást tesz: „Már több mint száz éve

10 W. Schenke: Anti-Schlamm, oder wie begegnet man dem Kommunismus. Stuttgart. 1959.

Digitized by Google

a marxizmus az a lelkiismereti hang, amely nem engedi, hogy a nyugati kapitalista világ az istentelen, az emberre sértő egoizmus mocsarába süppedjen. A marxizmus az az erő, amelynek szinre lépése felébresztette a lelkiismeretet és nem engedi elszunnyadni."

Ilyen vallomás arra kötelezne minden komoly polgári tudóst, hogy lelkiismeretesen értékelje a marxizmus—leninizmus tényleges tartalmát és a társadalom fejlődésében betöltött szerepét. De nem ez volt itt a lényeg. Schenke csak azért bókol egyet a marxizmus előtt, hogy a tárgyilagosság látszatát adja a marxizmusról szóló kritikájának, amely egyébként minden kritikán aluli.

Schenke nem fárad azzal, hogy a marxizmus—leninizmusnak akár csak egyetlen tételét is elemezze, hanem kereken elveti ezt a nagyszerű tanítást, azon az alapon, hogy — ez ideológia. Az „ideológia" szó Schenke szájában szinte gúnyos értelmet kap. Lenin rámutatott arra, hogy a munkásosztály ideológiája „az emberiség tudásának egész anyagán alapul, feltételezi a tudomány nagyfokú fejlettségét, tudományos munkát igényel stb. stb."[11] Köztudomású, hogy abban az időben, amikor történelmi szempontból haladó volt, még a burzsoázia is állított fel kora számára tudományos elméleteket; példa erre a XVIII. századbeli francia materializmus és a klasszikus angol polgári közgazdaságtan. De természetes, hogy a modern burzsoázia ideológusai, akik megtagadják a XVIII. század haladó burzsoáziájának ideológiáját, nem tartják tudományosnak ezt. Kijelentik, hogy minden ideológia tudománytalan, a maguk ideológiai tanairól meg azt mondják, hogy ezek ellenségesek minden ideológiával szemben. Ügyetlen fogás ez, mégis bevett eszköz az antikommunizmus fegyvertárában, s teljesen kifejezi Schenke álláspontját, aki így határozza meg az ideológiát: „az emberek által kiagyalt tanítások az emberiségnek minden bajtól való megszabadításáról, olyan tanítások, amelyek napjainkban a vallást, vagyis a közvetlenül az istenséghez való fordulást helyettesítik."

Milyen „nem-ideológiai" tanítást állít hát szembe Schenke a tudományos szocialista ideológiával? Mint könyvéből kitűnik, a marxizmussal a „közvetlenül az istenséghez való fordulást" próbálja szembeállítani, vagyis a vallást, amely szerinte egyáltalán nem tekinthető ideológiának, nyilván azért, mert nem emberek „agyalták ki", hanem — az isten.

Schenke a vallásos világnézet álláspontjáról próbálja bírálni a marxizmus—leninizmust, mint istentagadó tanítást, amely nem a transzcendens valóságnak tulajdonít elsőrendű jelentőséget,

[11] Lenin Művei, 6. kötet, Szikra. 1953. 161. oldal.

Digitized by Google

hanem az anyagi érdekeknek, s ezért kevéssé különbözik a burzsoá aranyborjú-imádattól. Karl Marx, jelenti ki szemtelenül a marxizmusnak ez a „megsemmisítője," „bűnös, burzsoá osztályeszményt adott az embernek". Nem nehéz meglátni, mire is törekszik Schenke, mégpedig nyilvánvalóan alkalmatlan eszközökkel. A klerikálisra jellemző sarlatánsággal a klerikalizmust tünteti fel a munka és a tőke közötti történelmi harc döntőbírájául. Azt a nagy marxista eszmét, hogy a kisajátítókat ki kell sajátítani, s a kizsákmányoló osztályokat meg kell fosztani a bérmunkások munkája elsajátításának lehetőségétől, burzsoá eszménynek nyilvánítja a harcos klerikális. Ennek az értelme pedig ez: ne bántsátok a tőke mágnásait, bízzátok magatokat az egyházra, amely hajlandó segíteni rajtatok, ne erőszakkal válaszoljatok az erőszakra, hanem béküljetek meg: csak a vallás, amely minden kapzsiság fölé emeli az embert, mutatja meg neki az utat ahhoz, hogy ne csak a túlvilágon, hanem itt, ezen a sokat szenvedett földön is üdvözüljön.

Ezek szerint Schenke antikommunizmusa világosan klerikális jellegű. Ebből fakadnak képmutató szociális prédikációi és az állítólag minden szenvedőnek segítséget adó transzcendentálishoz intézett appellálásai. „A marxizmus filozófiai alapja hibás — jelenti ki kategorikusan. — Az ember nemcsak biológiai lény az anyagi világban. Léte elválaszthatatlanul összefügg azzal a transzcendentális erővel, amely a világegyetemet irányítja és szellemi impulzusokat ad az emberiségnek... Az ember nem a maga gazdasági környezetének terméke, ha sok ember gyakran ezt a látszatot kelti is; eszerint a történelem sem az osztályharc története, noha ez az utóbbi nagy szerepet játszott benne. A történelmi átalakulások többségének oka irracionális, nem-materiális tényezőkben és altruista indítékokban keresendő."

Ez Schenke vallásfilozófiai hitvallása, amely teljesen beleillik a protestáns keresztény spiritualizmus kereteibe. A marxizmus nyakába varrnak egy rendkívül leegyszerűsített felfogást az emberről, mint biológiai egyedről, noha köztudomású, hogy a marxizmus mindig szembeszállt ezzel a naturalista koncepcióval, amelynek legszélsőségesebb, legreakciósabb hívei a szociáldarwinizmus, a malthusianizmus, a fajelmélet stb. hírdetői. A marxizmus filozófiájáról azt állítják, hogy tagadja az altruista indítékokat, jóllehet a proletariátus felszabadító mozgalmának feladatai a legmagasztosabb, valóban nemes, humanista feladatok. Az emberiség fejlődésének tényleges mozgató erőit feltáró materialista történelemszemlélettel mitikus transzcendens erőket állítanak szembe, a dolgozóknak pedig azt ajánlják, hogy ezekbe vessék minden reményüket és bizakodásukat.

Digitized by Google

Schenke mellesleg nem éri be annyival, hogy transzcendens erőkre hivatkozzék. Azt állítja, hogy ezeknek a transzcendens erőknek múlandó földünkön is megvannak a maguk teljhatalmú képviselői. S lám, ezek a természetfölötti megbizatással felruházott reformátorok (persze a klerikális körökről van szó, de ezt nyiltan nem mondja ki) magukra vállalják a történelmi kezdeményezést a szociális átalakításban, amely már nem a távoli jövő ügye, hiszen itt megy végbe, a szemünk láttára. „A munka új etikája — jelenti ki Schenke — felváltja a nyílt nyerészkedési vágyat, amely arra késztette az embereket, hogy minden tettükben csak egy mércét tartsanak szemük előtt: a maguk hasznát." Ezzel a kijelentéssel egyet is érthetnénk, ha elismerné a kapitalizmus megsemmisítésének és a társadalmi viszonyok kommunista átalakításának szükségességét. Csakhogy Schenke nem a kapitalizmusnak az ellensége, hanem a kommunizmusnak. Ennek folytán ez a kijelentése is ugyanolyan képmutató és hazug, mint a modern klerikalizmus egész szociális demagógiája. Eszerint az egyház menti meg a társadalmat a végzetes Mammon-imádattól, s ő fogja igazi keresztény rendszerré átalakítani a modern burzsoá társadalmat.

Így szeretnék a klerikálisok magukhoz ragadni a történelmi kezdeményezést, amelyet a munkásosztály tart szilárdan a kezében. Ezért a nyerészkedés ideológiája elleni harc lobogója alatt lépnek a porondra, vagyis éppen az ellen az ideológia ellen indítanak látszólag harcot, amelyre ávszázadokon át áldásukat adták, isteni akaratként szentesítve az embernek ember által való kizsákmányolását. Schenke, aki a marxizmust megvetéssel elavult ideológiának, a „tegnap" ideológiájának nyilvánítja, azt állítja, hogy a marxizmust a vallás váltotta fel, amelynek követőit „nem fertőzte meg az aranyborjú bacillusa". Szerinte éppen ők az előharcosai „az istennek nem tetsző aranyborjú-imádat" elleni küzdelemnek, s ehhez a küzdelemhez „a lét szellemi ősalapjából merítik" az erőt, vagyis egyszerűbben szólva: istenből.

A modern klerikalizmusnak, mint általában csaknem az egész burzsoá ideológiának is, jellemző sajátossága a kapitalizmus látszólagos bírálata, amely a burzsoá társadalom apológiájának legújabb, legkifinomultabb formája. Ebben a tekintetben általában az antikommunizmus sem kivétel. Az antikommunizmus ideológusai az igazi, tudományos kommunizmus, az igazi, reálisan létező szocialista rendszer elleni hadjáratukban buzgón kacérkodnak a „kereszténységszocialistákkal", a jobboldali szociáldemokratákkal, a „nemzeti kommunizmus" hírdetőivel stb. Nagyon jól tudják, hogy mindezek az álszocialista és álkommunista koncepciók nemcsak hogy nem fenyegetik a burzsoá társadalom létét, hanem ellenkezőleg, még támogatják is a kapitalizmust a válság körülményei között.

Digitized by Google

Ebből a szemszögből nézve érthetővé válik Schenke klerikális-antikapitalista frazeológiája is. Schenke nem hirdet ugyan hadjáratot a prométheuszi eretnekség ellen, nem veti ugyan el a tudományt mint az istentagadó kommunizmus istentagadó szövetségét, de lényegében ugyanúgy hadakozik, mint Schlamm, a „prométheuszi gőg" ellen, az ellen a törekvés ellen, amely nem az isteni gondviselésre támaszkodik, hanem a dolgozók nagy tömegeinek érdekében át akarja alakítani a világot. Schenke felfogása szerint a kapitalizmus jelenleg máris valami minőségileg új, „keresztény" társadalommá alakul át, amely elvileg különbözik mind a kapitalizmustól, mind a szocializmustól. „Ma — mondja könyvének befejezésében — mindnyájan a munka világában élünk, amelyben objektíve nincsenek osztályok, s az egész nép a dolgozók nagy közösségét alkotja." Ez a befejezés valóságos gyöngyszeme Schenke művének; megmutatja, hova torkollik a burzsoá társadalom klerikális látszatkritikája: a modern államkapitalizmus legszemérmetlenebb apológiájában.

*

Schlamm és Schenke írásának összehasonlítása azt mutatja, hogy az antikommunizmus különféle köntösöket ölt, alkalmazkodik a körülményekhez, különböző érvelésekhez folyamodik. Az egyik oldalon itt van a fasizmussal nyíltan kacérkodó antikommunista Schlamm, aki nukleáris zsarolásra buzdít, és mint prométheuszi eretnekséget elátkozza az értelmet és a tudományt. A másik oldalon: a kenetteljes, pacifista és antikapitalista frázisokat ontó Schenke, aki a burzsoá haszonlesés ellen is megkockáztat kritikus megjegyzéseket, mellesleg főképp azért, hogy a kommunistákat vádolhassa haszonleséssel, akik — mind mondja — merényletet követnek el a burzsoázia tulajdona ellen. A szocialista rendszert Schenke a kapitalizmus egyik válfajának tünteti fel, a keresztény köntösbe öltöztetett kapitalizmust meg úgy állítja oda, mint elvileg új társadalmat, amely megfelel az evangéliumi parancsolatoknak. Így módon a kapitalizmus apológiája egybeolvad a szocialista rendszer rágalmazásával.

Schenke az „Anti-Schlamm" címet adta könyvének. Valójában azonban nem annyira Schlamm ellen irányul ez, mint inkább a tudományos kommunista ideológia ellen: ha két antikommunista vitakozik egymással, ez azt jelenti, hogy lényegében egyetértenek.

A hisztérikusan üvöltöző Schlammot és a paposan józan Schenkét ugyanaz az állati düh tölti el a szocializmussal és a haladó humanista, röviden: „prométheuszi" hagyományokkal szemben, amelyek törvényszerűen a szocializmushoz vezettek el.

Digitized by Google

ESZMECSERE

Pártunk káderpolitikájáról

Pósa György
az Egyesült Izzó Pártbizottságának szervező titkára

Második ötéves tervünk igen nagy feladatok elé állította a híradástechnikai ipart és ezen belül az Egyesült Izzót. Nálunk is előtérbe került a gazdasági irányító és szervező munka megjavítása, tökéletesítése. Hogy gazdasági feladatainkat teljesíthessük, ahhoz magasabb színvonalra kell emelni üzemünkben a politikai munkát és nem utolsó sorban a káderpolitikát.

A Pártépítési Munkaközösségnek a Társadalmi Szemle februári számában megjelent tanulmánya joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy a káderpolitikát az eddiginél sokkal tervszerűbben kell folytatni, s a vezetés munkájának állandó részévé kell tenni. Pártbizottságunk igyekszik tervszerűen foglalkozni a káderekkel s átgondolt programot dolgoz ki a káderfejlesztésre. E program abból indul ki, hogy a vezető káderek munkába állításánál elsősorban ezt kell felmérni: a szóbanforgó személyek őszinte hivei-e rendszerünknek, a szocializmusnak, megvan-e a munkakörükhöz szükséges szakmai és politikai műveltségük, és képesek-e vezetni?

Egyesek egyetlen követelményt ragadnak ki és kizárólag ennek alapján akarják elbírálni a kádereket. Ez nem helyes, az elbírálásnak sokoldalúnak kell lennie. De azt is tekintetbe kell venni, hogy az életben csak ritkán találhatunk teljesen kész, kiforrott, minden tekintetben tökéletes embereket, a vezetésre alkalmas személyeket munkájuk során kell kinevelnünk.

Káderfejlesztési tervünkben figyelembe vesszük, hogy a vezetésben egyaránt szükség van idősebb, kipróbált, tapasztalt harcosokra és a fiatal nemzedék legjobbjaira is. Párttagságunk is ezt vallja; ezt az is mutatja, hogy a legutóbbi alapszervezeti vezetőségválasztásokon a vezetőségi tagok 54,7 százalékát a 25—40 éves korosztályokból választotta. A megválasztott 190 elvtárs közül egyébként 89 végzett pártvagy tömegszervezeti iskolát.

Most elsősorban arra törekszünk, hogy az új vezetőségek tagjai nemcsak politikailag, hanem szakmailag is rendszeresen képezzék magukat. Hasonlóképpen szorgalmazzuk azt is, hogy a tömegszervezetek aktivistái, társadalmi munkásai is tanuljanak. Üzemünkben a tanulás egyébként is valóságos tömegmozgalommá vált. A pártoktatásban 2600 ember vesz részt, 39-en járnak általános iskolába, 435-en különféle technikumokat, 128-an gimnáziumot, 160-an egyetemet végeznek, és 16 társunk gép- és gyorsíró tanfolyamon képezi magát.

Különösen a KISZ-ben dolgozó fiatalok fejlődésére fordítunk nagy gondot, annál is inkább, mert egyesek még mindig bizalmatlanok a fia-

Digitized by Google

talokkal szemben, s megfeledkeznek arról, hogy ők is voltak kezdők, tapasztalatlanok. Le kell győznünk a nők funkcióba állításával szembeni előítéleteket és idegenkedést is. A pártvezetőségekben vannak ugyan nők is (a vezetőségi tagok 36 százaléka és 42 alapszervezeti titkár közül 17), a gazdasági vezetésben azonban már lényegesen rosszabb a helyzet: 127 osztályvezető közül mindössze 15, 123 művezető közül pedig csupán 7 nő van. Pedig üzemünkben sok nő dolgozik, köztük sok kiváló mérnök és technikus. Egyik feladatunknak tekintjük, hogy a tehetséges nőket bevonjuk a vezetésbe.

Foglalkozunk a pártonkívüli dolgozókkal is, s számításba vesszük, hogy kik azok közülük, akik máris alkalmasak vezetőnek, vagy akikből vezetőket lehet nevelni. Ez igen fontos kérdés, mert üzemünkben a dolgozóknak mindössze 10—11 százaléka párttag. Az utóbbi években egyébként már szép számmal kerültek pártonkívüliek is vezető beosztásba.

Az 1959 januárjától 1961 júniusáig kinevezett 93 műszaki dolgozó közül 50, a fizikai munkásból műszaki vezetővé átminősített 186 dolgozó közül pedig 164 volt pártonkívüli. Ha ezt az irányvonalat ezután is következetesen érvényesítjük, akkor képesek leszünk arra, hogy mind magasabbra emeljük a vezetés színvonalát.

Káderfejlesztési tervünkben az egyetemekről és főiskolákról kikerülő fiatal műszakiakkal is számolunk, mert köztudomású, hogy a technikai fejlődés megköveteli a műszakilag korszerűen képzett, rendszerünkhöz hű vezető gárda kialakítását. A törvényes lehetőségekkel élve már most szerződést kötünk egyetemistákkal, társadalmi ösztöndíjat biztosítunk számukra azért, hogy tanulmányaik elvégzése után üzemünk dolgozói legyenek. Üzemünk az idén 210 egyetemistának és 50 technikumi hallgatónak több mint havi 100 ezer forintot folyósít ösztöndíjként. Az, hogy melyikük milyen emberré, milyen vezetővé válik, jórészt tőlünk, a mi nevelő munkánktól függ. Ha bátran állítjuk funkcióba a jólképzett fiatalokat és segítjük őket, akkor minden bizonnyal gyorsan megváltozik az a helyzet, hogy egyik-másik a munkában megfáradt idős vezető csak azért nem mehet nyugdíjba, mert nincs akit a helyére állítsunk.

Az Egyesült Izzó pártbizottsága az utóbbi években kétségtelenül tett néhány jelentős lépést a káderfejlesztésben. De határozottabban, gyorsabban kell haladnunk. Ennek pedig az a legfontosabb feltétele, hogy sokkal szélesebb körben ismerjük meg az embereket, képességeiket, erényeiket és hibáikat, s bízzunk meg bennük mindaddig, amíg nincs okunk arra, hogy a bizalmat megvonjuk tőlük. Legjobbjaikat állítsuk vezető posztokra és ne csak akkor törődjünk velük, amikor új feladatokkal bízzuk meg őket, vagy amikor valami hibát vétenek, hanem úgy bánjunk velük, hogy mindig magukon érezzék a párt féltő, vigyázó tekintetét.

Digitized by Google

Farkas Béla,
a Klement Gottwald Villamossági Gyár főmérnöke, pártonkívüli

A Társadalmi Szemle februári számának egyik cikke a kádermunka tapasztalataival és irányelveivel foglalkozik. Azok a hibák, amelyekre a cikk rámutat, az ellenforradalom előtti időszakban a Klement Gottwald Villamossági gyárban is előfordultak. Nálunk sem volt elszigetelt jelenség a bizalmatlanság, az egyesek elleni igazságtalan hajsza, s az emberek elbírálásának az a módja, amely egyoldalúan csak származásukat vette figyelembe. Egyes jó, a népi demokrácia iránt lojális szakembereket, mint vezetőnek alkalmatlan személyeket tartottak nyilván. Voltak kirívó intézkedések is, amelyek igen kedvezőtlenül hatottak a tömegekre, de néhány vezető beosztású embernek akkora hatalma volt, hogy a közhangulattal szemben is keresztül tudták vinni akaratukat. Ennek alapját az akkori politikai légkör teremtette meg.

Ez a légkör már 1953 júniusa után is javult valamit, de csak 1956 novembere után változott meg határozottan. A jelenlegi helyzetet a régivel összehasonlítva, legnagyobb eredménynek azt a nyugodt és felszabadult légkört könyvelhetjük el, amely azóta kialakult a gazdasági vezetők körül. Ezzel függ össze az az összhang is, amely ma a vállalat párt- és gazdasági vezetőinek munkájában megnyilvánul. A pártszervezet bízik a gazdasági vezetőkben, és ők is abban. A gazdasági szakemberek tudják, hogy a párt figyelemmel kíséri munkájukat, felkarolja kezdeményezéseiket és melléjük áll, ha nehézségekkel küzdenek. Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között gyümölcsöző a munka. Hogyan jutott el a vállalat idáig?

Az utóbbi években mind több olyan pártonkívüli került vezető funkcióba, akit politikai állásfoglalása, szakmai képességei és általános emberi tulajdonságai alkalmassá tettek erre. Egyeseket közülük az ellenforradalom előtti időszakban rossz vélemények alapján eleve kizártak minden jelentősebb funkcióból. Ezeknek a régebben mellőzött embereknek a fejlődésén és munkáján tudjuk a legjobban lemérni, milyen egészséges, mennyire ösztönző az az elv, hogy pártonkívüli is betölthet minden közfunkciót, legyen az társadalmi vagy gazdasági funkció kivéve természetesen a párttisztséget. Ezek a vezetők lendületesen, jól dolgoznak, érzik, hogy szükség van szakmai tudásukra, tapasztalatukra, hogy megbíznak bennük; ezért bátrak, kezdeményezők, gátlás nélkül nyilvánítják véleményüket.

A változást nagy mértékben elősegítette az, hogy a pártszervezet helyes politikai vonalat visz, elvi alapon, helyesen foglalkozik az emberekkel, a párttagokkal és pártonkívüliekkel, s nem ad tápot a karrierizmusnak. A funkciók betöltésében határozottan és elvi alapon, az ügy érdekeit tartva szem előtt foglal állást és nyomós érvekkel támasztja alá álláspontját. Így alakult ki olyan helyzet, hogy ma kevesebb ugyan vállalatunkban a párttag, mint a múltban, de sokkal nagyobb a párt tekintélye és jobban érvényesül irányítása a gazdasági munkában is.

Hogy a vezető funkciók betöltésénél milyen mértékben érvényesülnek a helyes szempontok, azt csak a végzett munka, a vállalat eredmé-

Digitized by Google

nyei dönthetik el. Vállalatunk azelőtt is ért el szép eredményeket a termelésben, de a műszaki fejlesztés nem volt kielégítő, sőt viszonylag el is maradt. E tekintetben a legnagyobb a változás. A műszaki fejlesztés 1959-től 1961-ig elért eredményei ugrásszerű növekedést mutatnak. Elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy ebben a három évben a vállalat több eredményt produkált a műszaki fejlesztésben, mint 1956 előtt 10 év folyamán.

A vezető szervek jó munkáján kívül igen nagy része van eredményeinkben a fizikai dolgozók odaadó munkájának. A dolgozók részvétele a munkában, lendületük, szorgalmuk, lelkesedésük nagy mértékben attól függ, hogy milyen a vezetők kapcsolata a tömegekkel. Azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi évek politikája és káderpolitikája ebből a szempontból is eredményes. A dolgozók elfogadják vezetőiket, bíznak bennük, mert megkapják tőlük a munkájuk elvégzéséhez szükséges konkrét útmutatásokat, tanácsokat.

Elbizakodottak volnánk azonban, ha csak az eredményekről beszélnénk. Még a közelmúltban magas beosztásban volt vállalatunknál egy olyan vezető, akit rossz magatartása miatt, nem tiszteltek, és nem szerettek beosztottai. Rossz irányba befolyásolta a fiatal műszakiakat. Nem tartotta tiszteletben mások véleményét és ennek következtében tekintélyes műszaki, gazdasági vezetők többé-kevésbé kivonták magukat a munkából. Ez is azt mutatja, hogy a rosszul dolgozó vezető, emberek egész csoportját képes demoralizálni, passzivitásba kergetni, elszakítani a kollektívától. Hibáit alapos szakmai felkészültségével és „felsőbb kapcsolataival" igyekezett ellensúlyozni. Ez a törekvése azonban a mai politikai helyzetben nem lehetett eredményes. Egy másik példa is arra int, hogy alaposabban meg kell ismerni a vezető funkcióba beállított embereket. Vállalatunk felelős beosztásba helyezett egy magasan kvalifikált, nagy gyakorlattal rendelkező szakembert, akiről csak hosszabb idő után derült ki, hogy nem képes harmonikusan együtt dolgozni munkatársaival és erkölcsi magatartása is kifogásolható. Végül is fegyelmi úton kellett elbocsátani őt a vállalattól. Nem érdektelen megjegyezni, hogy már nem sokkal azután, hogy vezető funkcióba került, beosztottai észrevették és megbírálták hibáit. Erre azonnal fel kellett volna figyelnünk.

Még ma is vannak vállalatunknál olyan nézetek, hogy a vezetők hibáit nem szabad nyíltan feltárni, mert az rombolja tekintélyüket, nehezíti munkájukat, a vezetést. Ebben még az a múltból származó félelem nyilvánul meg, hogy aki hibázik és akit megbírálnak, azt rögtön leváltják. Hosszabb időnek kell még eltelnie addig, amíg megértetjük az emberekkel: a bírálat célja nem a leleplezés, hanem a segítés, a bírálat szerves alkotó része kell hogy legyen mindennapi tevékenységünknek. Társadalmi életünk légköre lehetővé tette a hatékony, a termékeny munkát. Most az szükséges, hogy a vezetők éljenek is az új helyzet adta lehetőségekkel.

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Meddő vita vagy reális erőfeszítés

Márciusban ismét megindultak Genfben a leszerelési tárgyalások. A leszerelés hivei és ellenfelei újra küzdenek egymással a tárgyalóasztal mellett; az előbbiek azért, hogy eredményt érjenek el, az utóbbiak azért, hogy késleltessék a leszerelés ügyét. Nem először és minden bizonnyal nem is utoljára történik ez. Ha hihetünk az U. S. News and World Report fáradhatatlan statisztikusainak, 1946 óta különböző bizottságok 1400 órát tárgyaltak a leszerelésről, s a tárgyalásokon mintegy tizenöt millió szó hangzott el.

Bár a világ népei és az ő akaratukat híven tolmácsoló politikusok nagy erőfeszítéseket tettek e probléma megoldására, mindeddig mégsem jött létre megállapodás az általános és teljes leszerelés gyakorlati megvalósítására. Érthető tehát, hogy egyesek azt kérdik: katonai és politikai szempontból reális cél-e a világtörténelem jelenlegi szakaszában az általános és teljes leszerelés megvalósítása? Van-e értelme annak, hogy a békeszerető államok megbízottai a vezető imperialista hatalmak képviselőivel azoknak a fegyvereknek a megsemmisítéséről tárgyaljanak, amelyek a béke és a szocializmus erői számára a kötelező önvédelemnek, az agresszor visszariasztásának, a ragadozó imperializmus számára viszont a megfélemlítésnek és a népek leigázásának eszközei? Nem a szkeptikusoknak van-e igazuk, mikor — mint Ilja Ehrenburg idézi — azt mondják, hogy „a leszerelés a diplomaták pókere, akik az 1899-es hágai értekezlet óta, két háború között mindig arról szeretnek beszélgetni, mennyivel tetszetősebb lenne a világ ágyúk és bombák nélkül"?

A leszerelés realitása a világ mai helyzetén és fejlődésén alapul és elsősorban politikai kérdés, harci kérdés. Annak a politikai, diplomáciai és ideológiai küzdelemnek a kérdése, amelyet a leszerelés természetes ellenségei ellen vívunk: az atom-, a rakéta- és az elektronikai konszernek vezetői, a hadiipari tőkések, valamint ezek ideológiai és politikai képviselői ellen, akik a népek jóléte, a társadalmi haladás, a szocializmus elleni harcukban a fegyveres erőszakra, a háborúra esküsznek. Napról napra fel kell tárnunk a népek előtt a militaristák politikai arculatát, szándékait, és azokat az eszközöket, amelyekkel e szándékokat leplezik. De a munkásmozgalmon belül is vitatkoznunk kell a leszerelési tárgyalások baloldaliaskodó ellenfeleivel, akiknek szűklátókörű aggodalmaskodása tétlenségre kárhoztatná a szocializmus leszerelési diplomáciáját.

A párt által kitűzendő célokról Lenin azt mondotta, hogy ezek akkor tekinthetők reálisnak, ha egybeesnek az adott társadalom fejlődésének irányával. „Ha már

Digitized by Google

egyszer (általánosságban és részleteiben) helyesen határoztuk meg ezt az irányt, akkor — forradalmi elveink és forradalmi kötelességünk nevében — *minden erőnkből* mindig és feltétlenül harcolnunk kell követeléseink *maximumáért.*"[1] Nem elégedhetünk meg tehát azzal, hogy csak azt tűzzük ki célunkul, ami magától is az ölünkbe hullana, vagy amit könnyűszerrel elérhetünk. Arra kell törekednünk, hogy az adott társadalmi rend keretein belül céljaink maximumát valósítsuk meg, olyan ütemben, ahogyan erőnk engedi.

Ha ezt a lenini gondolatmenetet a népek közös érdekeiért folyó harcra alkalmazzuk, akkor az következik belőle, hogy a haladó és békeszerető erőknek nem azt kell elsősorban latolgatniuk, mire hajlandók ma a maguk jószántából a vezető imperialista hatalmak, hanem emberi kötelességük (és a kommunistáknak még külön forradalmi kötelességük is), hogy teljes erejükből küzdjenek mindazért, aminek megvalósítását lehetővé teszi a világ mai helyzete és ennek a belátható jövőben várható fejlődése. Küzdeniük kell tehát az általános és teljes leszerelésért, mert lenini értelemben véve ez ma időszerű és reális követelés, amelyet a népek kitartó és kemény harcukkal megvalósíthatnak.

Ma minden feltétele megvan e harc sikerének. „Az emberi társadalom történelmi fejlődésének fő tartalmát, fő irányvonalát és fő sajátosságait korunkban a szocialista világrendszer, azok az erők határozzák meg, amelyek az imperializmus ellen, a társadalom szocialista átalakításáért harcolnak"[2] — állapítja meg az 1960. évi moszkvai nyilatkozat. Egymaguk az imperialisták — a szocialista országok kirekesztésével, vagy éppen az ő akaratuk ellenére — már ma sem, s a jövőben még kevésbé dönthetik el a fontos világpolitikai kérdéseket; nem egyedül ők döntik el korunk fő kérdését, a háború és béke kérdését sem. Nagy súllyal esik itt latba a szocialista világrendszer katonai ereje is, amely ma már akkora, hogy ha az imperialista agresszorok világháborút robbantanának ki, nemhogy büntetlenségre, de még életben maradásra sem számíthatnak. Az imperialista világháború tehát nemcsak győzelemre nem vinné ezt a politikát, hanem annak hirdetőit is örökre eltemetné. Előbb-utóbb az imperialisták is kénytelenek lesznek elismerni ezt, bele kell nyugodniok a békés egymás mellett élés szükségszerűségébe, s le kell mondaniok arról, hogy a vitás nemzetközi kérdéseket erőszak alkalmazásával oldják meg.

A két világrendszer természetesen leszerelés nélkül is békésen élhet egymás mellett, elsősorban a béke erőinek fölénye, a szocialista világrendszer állandó erősödése folytán. A leszerelés azonban lényegesen csökkentené, majd megszüntetné az államok közötti fegyveres erőszak alkalmazásának lehetőségeit, így növelné a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenetnek, a nemzeti felszabadító mozgalmak békés győzelmének esélyeit. Emellett a fegyverkezési kiadá-

1 Lenin Művei 6. kötet, Szikra 1953. 112. oldal.

2 Társadalmi Szemle, 1960. 10. szám. 4. oldal.

Digitized by Google

sok csökkentésével vagy éppen megszüntetésével hatalmas összegek szabadulnának fel, s ezeket a békés termelés fejlesztésére, a tömegek életszínvonalának emelésére lehetne fordítani. Ilymódon számottevően növekedne a népjólét, fokozódna a béke biztonsága, addig is, amíg a kapitalizmus végleg el nem tűnik a Földről.

A leszerelésért folyó harc sikerének egyik legfontosabb tényezője az, hogy az emberek százmilliói szilárdan békét akarnak. Ebből a szempontból a Szovjetunió nem eredménytelenül harcol több mint négy évtizede a leszerelésért. A fegyverektől és háborúktól mentes világ gondolata behatolt az emberek tudatába, s ma már a tőkés országokban is nagy tömegek szállnak síkra az egyetemes leszerelésért. Hatalmas erővé vált a nemzetközi béke-világmozgalom, amelynek célkitűzései között tekintélyes helyen szerepel az egyetemes leszerelés, illetve annak több fontos részproblémája: az atomfegyverek betiltása, a külföldi katonai támaszpontok megszüntetése stb. Minél elszántabban követelik a tömegek a fegyverektől és háborúktól mentes világot, annál jobbak a leszerelés kilátásai.

Az imperialista hatalmak kénytelenek számolni a tömegek békeakaratával, leszerelési követeléseivel. Manőverekre kényszerülnek: odaülnek a tárgyalóasztalhoz, közben azonban szabotálják a leszerelés ügyét, visszavonják saját korábbi javaslataikat, újabb meg újabb „technikai nehézségekkel" hozakodnak elő, s igyekeznek a leszerelési tárgyalásokat olyan bonyolult útvesztőkbe terelni, amelyekben — úgy gondolják — a tömegek elvesztik a fonalat és ezzel a leszerelés iránti érdeklődésüket és reményüket.

A béke ellenségei ma már kénytelenek szemfényvesztő elméletek mögé bújni. Hiábavaló dolog volna például, ha azt várnánk a nyugati diplomáciától, hogy beismerje: az imperializmus nem akarja és nem is akarhatja őszintén a leszerelést. A burzsoá diplomácia a közvélemény nyomására a leszerelés hívének mezébe bújik, s ma nem utolsó sorban annak lejáratásával harcol a békés egymás mellett élés ellen. Ha tehát eleve tagadnók a leszerelés követelésének realitását, akkor ezzel közvetett módon támogatnánk ezt a politikát.

E harcnak fontos része, hogy leleplezzük nemcsak a közismert háborús erőket, hanem azokat is, akik burkoltabb eszközökkel támadják a leszerelés gondolatát. Azokat a burzsoá ideológusokat, akik a népek háborúellenes érzelmeit a szocializmus ellen próbálják irányítani; azokat a revizionista demagógokat, akik szerint sem a leszerelésre, sem a fegyverkezésre nem volna szükség akkor, ha „az összes nagyhatalmak" (így válogatás nélkül) bizalommal lehetnének egymás jövőbeli tetteit illetően. Ugyanígy fel kell fedni azokat a rosszindulatú szkeptikusokat is, akik szerint a leszerelés „a társadalom militarizálódásához" vezetne, sőt „rejtett ösztönzést adna" a leszerelési egyezmény megkerülésére, s azokra az álbaloldali „teoretikusokra" is fényt kell deríteni, akik szerint a békés egymás mellett élés nem más, mint kapituláció az osztályharcban, a

Digitized by Google

leszerelésért folyó küzdelem pedig az illúziókeltés politikája.

•

A leszerelés követelésének realitását az is mutatja, hogy bár az eddigi tárgyalások során nem jött létre megállapodás a leszerelés megvalósításának kérdéseiben, diplomáciai szinten is vannak olyan részeredmények, amelyek egy későbbi egyezmény épületének jól kiégetett tégláivá lehetnek.

Az 1960 tavaszán összehívott tízhatalmi leszerelési értekezlet a nyugati hatalmak üres szócséplése miatt kudarcba fulladt. A leszerelés kérdése átkerült az ENSZ-közgyűlés XV. ülésszakára, amely — akárcsak később a XVI. ülésszak — több határozatot fogadott el részproblémákról. A XV. ülésszak felhívta az atomhatalmakat, hogy tegyenek meg minden intézkedést a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozására, s ne adják tovább atomtitkaikat más hatalmaknak. A nukleáris fegyverrel nem rendelkező országok ne gyártsanak és ne kíséreljenek meg beszerezni ilyen fegyvereket. Felhívta továbbá a genfi háromhatalmi atomértekezlet résztvevőit, kövessenek el mindent a mielőbbi megegyezésért. Az értekezleten nem képviselt államok tartózkodjanak bármilyen atomfegyverkísérlettől.

A Szovjetuniónak sikerült elérnie, hogy 1961. március 30-án közös szovjet—amerikai határozati javaslattal fordulhattak az ENSZ-közgyűlés politikai bizottságához. Ez a javaslat indítványozta a közgyűlésnek: vegye tudomásul, hogy diplomáciai úton folytatódnak a tárgyalások a Szovjetunió és az Egyesült Államok között annak eldöntésére, hogy mikor és milyen formában kezdjék újra a leszerelési tárgyalásokat.

Minthogy az egyetemes leszerelés problémáinak megoldásában elsőrendű szerep és felelősség hárul a világ jelenlegi két vezető katonai nagyhatalmára, 1961 júniusában, júliusában és szeptemberében Washingtonban, Moszkvában és New York-ban kétoldalú szovjet—amerikai leszerelési tárgyalások folytak. A Szovjetunió erőfeszítéseinek eredményeképpen a múlt év szeptember 20-án sikerült újabb szovjet—amerikai közös nyilatkozatot benyújtani az ENSZ-közgyűlés elé „a leszerelési tárgyalások összehangolt elveiről". Ez a nyilatkozat összefoglalta az általános és teljes leszerelés megvalósításának szakaszait, módszereit, intézkedéseit, s kilátásba helyezte egy nemzetközi leszerelési szerv létrehozását, valamint a nemzetközi viták békés elintézésére hivatott intézmények megerősítését. Nagy fogyatékossága volt azonban az egyébként igen jelentős okmánynak, hogy a leszerelési tárgyalófelek összetételére még nem tudott megoldást javasolni.

A Szovjetunió már 1960-ban, a genfi tízhatalmi leszerelési értekezleten követelte, hogy a világban kialakult új helyzetnek megfelelően vonják be a tárgyalásokba az úgynevezett el nem kötelezett országokat is; a leszerelési munkaszervben kapjon tehát képviseletet a ma ténylegesen meglevő három államcsoport: a szocialista országok, a nyugati hatalmak katonai tömbjéhez tartozó országok, s végül a semle-

Digitized by Google

ges politikát folytató, el nem kötelezett országok csoportja.

A közgyűlés XVI. ülésszakának 1961. november 28-i határozata értelmében újabb szovjet—amerikai tárgyalások kezdődtek. A két hatalom közös határozati javaslatban indítványozta, hogy a leszerelési tárgyalásokat 18 tagú bizottság folytassa, s ebben kapjon helyet mind a három államcsoport. A bizottságnak tagja öt szocialista ország (a Szovjetunió, Csehszlovákia, Lengyelország, Bulgária és Románia), a nyugati tömb öt országa (az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Kanada és Olaszország), és nyolc más ország (Burma, India, az Egyesült Arab Köztársaság, Etiópia, Nigéria, Brazília, Mexikó és Svédország). Ez utóbbiak közül India, Burma és az EAK az ENSZ-ben és másutt már többször is állást foglalt a Szovjetunió általános és teljes leszerelési javaslatai mellett. Etiópia és Nigéria az afrikai atomfegyvermentes övezet gondolatának élharcosai, Brazília és Mexikó korábban is foglalkozott latin-amerikai regionális leszerelési egyezmény előkészítésével. Svédország 1960-ban és 1961-ben több kezdeményezést tett az atomfegyverkísérletek moratóriumának meghosszabbítására, illetve a „nematomhatalmak klubjának" létrehozására.

A leszerelési tárgyalófelek összetételének javulása még nem biztosítja a tárgyalások sikerességét, de kétségtelen, hogy az eddigi összetételnek is volt bizonyos szerepe a sikertelenségben. Itt emlékeztetjük az olvasót arra, hogy tíz-tizenkét évvel ezelőtt az ENSZ leszerelési bizottságának albizottságában a Szovjetunió egymaga állt szemben négy NATO-hatalommal, s a kelet—nyugati paritásos képviselet elve is csak 1957-ben volt először érvényesíthető.

Az ENSZ-közgyűlésnek 1961 szeptemberében megnyílt XVI. ülésszaka újabb értékes határozatokat hozott a leszerelésről és az ehhez kapcsolódó kérdésekről. Bár a közgyűlés határozatai csak ajánlás-jellegűek, már az a tény is sokat jelent, hogy a nyugati hatalmak ellenére fogadta el azokat. A jövőre nézve tanulságos, hogy az ügyrendi és napirendi javaslatokban a nyugatiaknak majd minden elgondolásukat sikerült keresztülvinniök; a politikai bizottság, majd a közgyűlés plénuma viszont a nyugati hatalmak ellenére hozott határozatot Afrika atomfegyvermentes övezetté nyilvánításáról, egy másik határozatában pedig állást foglalt az atomfegyverek törvényen kívül helyezése mellett, felszólítva az ENSZ ügyvezető főtitkárát: vizsgálja meg egy különleges nemzetközi értekezlet összehívásának a lehetőségét, amelyen megállapodnának a nukleáris és termonukleáris fegyverek háborús használatának megtiltását kimondó egyezményben. Ezt a javaslatot a politikai bizottságban 60 szavazattal 15 ellenében, 25 küldöttség tartózkodása mellett, s a közgyűlésen is 55 szavazattal 20 ellenében, 26 küldöttség tartózkodása mellett fogadták el. „Ezzel a közgyűlés — a Reuter-hírügynökség tudósítójának szavai szerint — a XVI. ülésszak egyik legnagyobb vereségét mérte a nyugati hatalmakra."

Unden svéd külügyminiszter már említett „klub"-javaslatát szintén a nyugati hatalmak elle-

Digitized by Google

nére fogadta el a politikai bizottság és a közgyűlés. Az atomfegyverek terjedésének megakadályozásáról szóló írországi határozati javaslatot viszont az tette elfogadhatóvá az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország számára, hogy az nem tartalmazott olyan cikkelyt, amely megtiltotta volna atomfegyverek raktározását idegen államok területén.

Végül ennek az ülésszaknak fontos és bátorító eredménye volt az a döntés, hogy a 18 tagú leszerelési bizottság 1962 március 14-én Genfben lásson munkához és a tárgyalásokon elért haladásról 1962. június 1-ig tájékoztassa az ENSZ valamennyi tagállamát magában foglaló „nagy" leszerelési bizottságot.

A márciusban megkezdődött tárgyalás a leszerelésért folyó harcnak egyik területe, amelyen a diplomácia fegyvereivel mérkőznek meg egymással a szemben álló erők. A nemzetközi közvélemény és különösen a béke hívei feszült figyelemmel követik e tárgyalásokat, s közben minden területen folytatják harcukat a leszerelésért, támogatva ezzel az őszintén és következetesen síkra szálló szocialista országok diplomatáit. A tárgyalás a harc része, kiegészítője, következménye és folytatása.

„... pártunk, a szovjet kormány és egész népünk határozottan eltökélte, hogy küzd a leszerelésért, mindaddig keresi a hozzá vezető utakat, amíg ez a történelmi feladat végre meg nem oldódik"[3], mondotta N. Sz. Hruscsov az SZKP XXII. kongresszusán. A kommunizmus felépítése világtörténelmi feladat, amelynek megvalósítása egyetlen világpolitikai feltételhez van kötve; ez pedig: a béke. A kommunista építéshez nem is kapcsolódhatna nemesebb, humánusabb, az erőviszonyok dinamikájából következően reálisabb nemzetközi feladat, mint az egyetemes leszerelés, a háborúk „anyagi és technikai bázisának megsemmisítése" — a kommunizmus és vele a világbéke anyagi és technikai bázisának gyorsabb megteremtése érdekében.

Ebből a gondolatból, az egyetemes leszerelés világpolitikai jelentőségének felismeréséből fakadt Hruscsov elvtársnak az a javaslata, hogy a genfi értekezlet munkájának lendületes megindítását és helyes irányítását a tizennyolchatalmi bizottságban képviselt országok kormánya-, illetve államfőinek jelenléte biztosítsa. A Szovjetunió évek óta harcol azért, hogy teljes felhatalmazással rendelkező állami vezetők vitassák meg e fontos kérdést. E javaslatnak mostani feleleventése zavarba hozta a nyugati hatalmakat, amelyek a leszerelési tárgyalásokat katonai intézkedéseik álcázására akarják felhasználni, s ezért alacsonyabb szintű tanácskozást javasoltak, a végleges döntések meghozására fel nem hatalmazott külügyminiszterek tanácskozását, s úgy látszik, ezt is csak a kezdeti szakaszra.

A Szovjetunió, az állam-, illetve kormányfők személyes felelősségének hangsúlyozása mellett, elfogadta ezt az indítványt, azért, hogy szabad pályát adjon a tárgyalásoknak. Jellemző és sokatmondó, hogy a nyugati hatalmak a szovjet javaslat visszautasításakor szükségesnek érezték — a néptömegek felháborodásának

[3] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth 1961. 257. oldal.

Digitized by Google

csillapítására — a kormányfők személyes felelősségének megemlítését, illetve annak az ígéretnek a megtételét, hogy a tárgyalások későbbi szakaszában — ilyen vagy olyan feltételek mellett — kormány-, illetve államfőik is részt vesznek.

•

A leszerelési tárgyalások újrafelvételét világszerte nagy érdeklődés előzte meg, hiszen az eszmecsere határozottan a kompromisszumos szovjet—amerikai nyilatkozat platformján indult meg. Néhány körülmény azonban ezúttal is arra inti a szocialista országok képviselőit — mint mindig, valahányszor közös tárgyalóasztalhoz ülnek az imperialista hatalmak képviselőivel —, hogy tárgyalókészségüket éberséggel párosítsák.

Ezek közül a körülmények közül az első az, hogy az Egyesült Államok és NATO-szövetségesei a német-kérdés békés megoldását célzó szovjet kezdeményezésekre katonai erejük brutális fitogtatásával és nyílt háborús fenyegetőzéssel válaszoltak. Ez meglehetősen sajátságosan festette alá a szovjet—amerikai előzetes leszerelési megbeszéléseket.

A másik körülmény az, hogy a NATO-hatalmak „leszerelési" stratégiájának az az egyik célja, hogy ezzel billentsék helyre a katonai erőviszonyokat, amelyek az ő hátrányukra változtak meg. Az a titkos elgondolásuk, hogy a „nemzetközi ellenőrzés" lehetőségeit kiaknázva, kipuhatolják a Szovjetunió védelmi potenciálját; ez pedig inkább a meglepetésszerű támadás, mint a leszerelés előkészítésére alkalmas.

A harmadik körülményt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a nyugati propaganda a szükségből erényt csinál. Akiket saját népük és a világközvélemény nyomása kényszerített a leszerelési tárgyalóasztalhoz, azok — mint erre már utaltunk — a leszerelés problémájának szövevényességét a tömegek békeakaratának leszerelésére próbálják felhasználni. Ezért a tárgyalási éberségnek propagandánk éberségével kell párosulnia, hiszen a nyugati diplomácia egyre jobban épít a titokzatosságra, a váratlanságra, a meglepő húzásokra, akcióinak áttekinthetetlenségére.

Ebből a szempontból, de a most folyó tárgyalások kilátásainak felmérése szempontjából is, ki kell térnünk két kérdésre: az atomfegyver-kísérletek és a fegyverzet ellenőrzésének kérdésére.

A Szovjetunió, mint ismeretes, kijelentette, hogy az atomfegyverkísérletek betiltását teljesen csak az általános és teljes leszerelés keretében lehet megoldani. Az atomfegyver-kísérletek betiltása nem szorosabb értelemben vett leszerelési intézkedés, mert ez nem semmisítené meg az atombomba-készleteket, s nem is tenné lehetetlenné az atomfegyverkezési verseny folytatását, csupán laboratóriumi keretek közé szorítaná az atomfegyverek tökéletesítésének munkáját. A nyugati hatalmak azonban az atomfegyver-kísérletek betiltásának ellenőrzésére olyan messzemenő ellenőrzési lehetőségeket igényeltek a szocialista országok területén, mintha már az egyetemes leszerelést kellene ellenőrizniük. Magyarán: ellenőrzést akartak leszerelés nélkül — a már említett célokból.

Amikor viszont a Szovjetunió a nyugati kezdeményezésre válaszolva azt indítványozta, hogy ál-

Digitized by Google

lapodjanak meg a légköri, a víz alatti és a kozmikus atomfegyver-kísérletek betiltásában, és e tilalom betartását minden állam a maga területén levő technikai eszközökkel ellenőrizze, akkor a dolog nyomban teljesen érdektelenné vált a Nyugat számára, hiszen ily módon elesett a Szovjetunió területén folytatandó legális kémkedés minden lehetőségétől. A Szovjetunió a gyengébb földalatti atomfegyver-kísérletekre önkéntes moratóriumot javasolt egészen addig, amíg az általános és teljes leszerelés ellenőrző apparátusa az ilyen kísérletek tilalmának ellenőrzésére is képes lesz. Az értesülés-szerzési lehetőségek ilyen kizárása azután annyira felbőszítette a nyugati hatalmakat, hogy hamarosan búcsút is mondtak a genfi háromhatalmi értekezletnek.

Nem meglepő, hogy a nyugati hatalmak a március 14-én megkezdett genfi értekezleten ismét elsőséget követeltek az atomfegyver-kísérletek „nemzetközi ellenőrzés" mellett végrehajtandó betiltásának, vagyis a leszerelés nélküli ellenőrzésnek, amelyet a szocialista országok biztonsági érdekei nem engednek meg. Nagyon fontos dolog, hogy az értekezlet munkájában részt vevő el nem kötelezett országok, amelyeknek többsége fenntartás nélkül híve a kísérletek betiltásának, világosan lássák az amerikai magatartásnak azt az oldalát, hogy ha helyszíni ellenőrzés nem lehetséges, akkor az Egyesült Államok számára érdektelen a kísérletek beszüntetése; vagy — más oldalról — azt, hogy a NATO-hatalmak folytatni akarják a kísérleteket, a megegyezést tehát olyan feltételekhez igyekeznek kötni, amelyeket a szocialista országok eleve nem fogadhatnak el.

Egy másik ellenőrzési koncepció is veszélyezteti a genfi tizennyolchatalmi értekezlet eredményességét. Nyugaton — nem érdek nélkül — azt hirdetik, hogy a béke megőrzésének nem a leszerelés a lényege, hanem a fegyverzet ellenőrzése, a legjobb esetben pedig az egyes leszerelési szakaszokban fennmaradó fegyverzet ellenőrzése. Már nem is általában értesüléseket akarnak tehát szerezni, hanem konkrét katonai berendezéseket, rakétaindító pályákat, rakétaipari üzemeket, rádiólokációs berendezéseket szeretnének felderíteni.

A már említett közös szovjet—amerikai nyilatkozat, amely összefoglalja a leszerelési tárgyalások alapelveit, nem tartalmaz ugyan utalást a fegyverzet ellenőrzésére, a genfi tárgyalásokon várható fejlemények szempontjából azonban mégis nyugtalanító az Egyesült Államok képviselőjének 1961. szeptember 20-i levele, amelyben szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy az egyes leszerelési szakaszokban fennmaradó fegyveres erők és fegyverzet ellenőrzése „az Egyesült Államok pozíciójának kulcsfontosságú eleme".

Mellesleg: már a technikai fejlődésnek is mielőbbi megállapodásra kellene sarkallnia azokat, akik ennyire szívügyüknek tekintik a fegyverzet ellenőrzését. Hiszen szemlátomást halad a tömegpusztító fegyverek miniatürizálása, az álcázási technika fejlődése, a tömegpusztító fegyverek terjedése, s ezek a tendenciák növelik az ellenőrzés nehézségeit. N. Talenszkij a Mezsdunarodnaja Zsizny 1961 decemberi számában rá-

Digitized by Google

mutatott, hogy váratlan támadásra szolgáló eszközök egész sora, a levegőben tartózkodó bombázógépek, az önállóan hajózó és nukleáris rakétafegyverekkel felszerelt tengeralattjárók, a mozgó nukleáris rakétaindító berendezések gyakorlatilag nem ellenőrizhetők megbízhatóan és hatásosan. Kézenfekvő továbbá, hogy a rakéták nehezebben illeszthetők bele az ellenőrzési rendszerbe, mint a bombázógépek, az atomhajtású tengeralattjárók is nehezebben, mint a hagyományos búvárnaszádok, s a jövő egyéb fegyvereinél (különösen a biológiai és vegyi fegyvereknél) még fokozódik majd ez a nehézség.

A fegyverzet ellenőrzése nem helyettesítheti és nem pótolhatja a szigorú nemzetközi ellenőrzés mellett végrehajtott általános és teljes leszerelést.

A leszerelés sürgős feladat. Az imperialista államok nem egyszer a fegyverkezés álcázására, sőt fokozására használták fel a leszerelési tárgyalásokat. Pedig minden nappal, amely a lefegyverzés gyakorlati megvalósításáig elmúlik, világszerte újabb meg újabb százmilliók fecsérlődnek el fegyverkezési célokra. Felháborító tehát annak az ismert nyugati leszerelési szakértőnek a pesszimizmusa (vagy inkább cinizmusa?), aki úgy válaszolt, amikor a leszerelési tárgyalások időtartama felől megkérdezték: „Fenntartom helyemet unokámnak, aki most múlt el tizenegy éves."

Nincsenek azonban illúzióink sem, amikor az általános és teljes leszerelés égetően sürgős voltát hangsúlyozzuk. A leszerelési tárgyalást nem tartjuk kedélyes póker-játszmának, de hazárdjátéknak sem, amelyen egyszerre mindent megnyer, vagy mindent elveszít az ember. A szocialista országok képviselői azon vannak, hogy gyakorlati és tevékeny jelleget adjanak a most folyó tárgyalásoknak. Ezt célozta a szovjet kormánynak a március 15-én beterjesztett részletes szerződéstervezete, mely meghatározott intézkedéseket irányoz elő az általános és teljes leszerelés megvalósításának folyamán, s annak befejezése után az államok békéjének és biztonságának védelmére. Egyidejűleg, addig is, amíg ezek megvalósulhatnak, azt javasolja, tegyenek lépéseket, amelyek elősegítenék a nemzetközi feszültség enyhítését, az államok közötti bizalom megszilárdítását és a leszerelés kedvezőbb feltételeinek kialakítását. A világ békeszerető tömegei kitörő örömmel fogadnák, ha a genfi tanácskozáson megegyezés jönne létre az általános és teljes leszerelésre. De ha a tárgyalásoknak csak annyi eredményük lenne is, hogy valamennyire sikerülne korlátozni a nemzetközi fegyverkezési versenyt, akkor ezt is megkönnyebbüléssel vennék tudomásul.

Megkönnyebbülnek, de nem elégednek meg vele, hanem csak lépésnek tekintik azon az úton, amely végül is az általános és teljes lefegyverzéshez vezet. A békeszerető milliók támogatásával az emberiség megmenekülhet a háború pusztító eszközeinek és magának a háborúnak minden átkától. De még a részeredményeket is kemény harccal kell kiküzdeni.

Pirityi Sándor

Digitized by Google

Indonézia helye a nemzetközi politikában

Indonézia, ez a tőlünk sokezer kilométerre fekvő, csaknem 100 millió lakosú szigetország, fontos szerepet tölt be a nemzetközi politikában. Szerepe azért is fontos, mert Indonéziának, mint az ázsiai és az ausztráliai kontinens közötti hídnak, földrajzi fekvésénél fogva nagy stratégiai jelentősége van, s még fontosabb azért, mert Indonézia az imperializmus, a gyarmati uralom elleni harc és a nemzeti felszabadító forradalmak élvonalában halad.

*

Indonézia holland gyarmat volt, amely a második világháború idején japán megszállás alatt állt. A japán fasiszták ellen vívott fegyveres harcban rendkívül megerősödött az indonéz nemzeti felszabadító mozgalom; ennek eredményeként 1945 augusztus 17-én kikiáltották az Indonéz Köztársaságot. Azóta szinte szüntelenül folyik az imperialisták aknamunkája a fiatal köztársaság ellen.

A háború után a régi gyarmattartók, a hollandok több mint három esztendőn keresztül fegyveres erővel próbálták helyreállítani uralmukat. E törekvésükben nemcsak erkölcsi és anyagi, hanem konkrét katonai segítséget is kaptak az angol és az amerikai imperialistáktól. A fegyveres intervenció azonban kudarcot vallott: a gyarmatosítók csúfos vereséget szenvedtek a rosszul felfegyverzett, de nemzeti szabadságukért küzdő indonéz forradalmárok elleni harcban. A fegyveres intervenció kilátástalansága láttán 1949-ben a hollandok, Washington aktív közvetítésével, kerekasztal-konferenciát hívtak össze Hágában. A konferencián kénytelenek voltak elismerni Indonézia függetlenségét, de olyan egyezményeket kényszerítettek Indonéziára, amelyek szinte korlátlan befolyást juttattak a gyarmatosítóknak az ország gazdasági életére, s a Holland—Indonéz Unió megteremtése révén sok tekintetben még a hadügyekben és a külügyekben is korlátozták Indonézia jogait. Ezzel egyidejűleg tizenhat államra osztották, s föderációs alapon megteremtették az úgynevezett Indonéz Egyesült Államokat. Ebből a tizenhat „államból" tizenöt gyakorlatilag teljesen a holland megszállók irányítása alatt állt.

A holland gyarmatosítóknak sikerült elfogadtatniok a kerekasztal-konferencia megalázó határozatait a kormányon lévő reakciós csoportok képviselőivel, amelyek voltaképpen sohasem kívánták, hogy Indonézia teljesen elszakadjon Hollandiától, csak nagyobb részt akartak szerezni maguknak abból a búsás haszonból, amely az indonéz nép kiszipolyozásából eredt.

Az indonéz nép azonban sohasem szentesítette a kerekasztal-konferencia határozatait. A nemzeti felszabadító mozgalom újabb lendületet vett. A haladó erők növekvő nyomása 1950-ben kikényszerítette a Holland—Indonéz Unió felmondását és a mesterségesen létrehozott Indonéz Egyesült Államok felszámolását. Ismét létrejött az egységes köztársaság, s az ország lakos-

Digitized by Google

sága egyre erőteljesebben követelte, hogy mondják fel a kerekasztal-konferencia összes rabló egyezményeit. Ezzel egyidőben egyre határozottabb körvonalakkal bontakozott ki és egyre inkább elkülönült egymástól a haladó, a középutas és a reakciós erők csoportja.

A reakciós erők, a köztársaság ellenségei abban reménykedtek, hogy az első parlamenti választások után sikerül majd hatalomra juttatni a Masjumi Párt (reakciós muzulmán párt) és a jobboldali Szocialista Párt reakciós vezetőit, akik minden módon igyekeztek megakadályozni az 1945-ös forradalom céljainak megvalósítását. A külföldi imperialista körök is nyíltan támogatták ezeket a pártokat mind anyagilag, mind erkölcsileg, mert azt remélték, hogy ezeknek az uralomra jutása megakadályozza a forradalmi, haladó erők növekedését és az ő segítségükkel megtarthatják gyarmati pozícióikat Indonéziában.

Az 1955-ös választáson azonban a reakcióval szembeszálló, antiimperialista politikát folytató pártok: az Indonéz Nemzeti Párt (a nemzeti burzsoázia, elsősorban a kis- és középburzsoázia pártja), a Nahdatul Ulama (a teljes nemzeti felszabadulás célkitűzéseit magáévá tevő muzulmán párt) és az Indonéz Kommunista Párt megkapta az összes szavazatok 57 százalékát, s ezzel a 260 mandátumból 141-et szereztek meg. Az erőviszonyok ilyen alakulásának eredményeképpen olyan kormány alakult, amely a nemzeti burzsoázia vezetése alatt állott ugyan, de teljesítette a haladó erők követeléseit. Érvénytelenítette a parlamenttel a kerekasztal-konferencia határozatait, megtagadta annak a 3,6 milliárd holland forintnak a megfizetését, melyet Hollandia követelt az egykori gyarmati kormányzat kiadásai fejében. Az új kormány a népgazdaság fejlesztése tervének kidolgozására is tett lépéseket.

Ugyanebben az időben folyt le a bandungi konferencia, amelynek előkészítésében és munkájában kiemelkedő szerepet játszott Szukarno elnök és Szasztroamidzsozso akkori miniszterelnök is. Ettől az időtől kezdve a bandungi konferencián meghatározott elvek hatják át az indonéz külpolitikát.

A haladó erők előretörésére természetesen kemény ellenállással válaszoltak a reakciós erők. Miután világossá vált, hogy törvényes úton nem tudják magukhoz ragadni az ország irányítását, az államapparátusban elfoglalt pozícióik felhasználásával bomlasztó tevékenységet kezdtek az Indonéz Köztársaság ellen. Akadályozták a gazdasági tervek megvalósítását, lazítani igyekeztek a szigetországot összetartó központi kapcsokon, s a „nyugati demokrácia" mechanizmusát felhasználva, úton-útfélen gátolták az 1945-ös forradalom beteljesülését.

*

A forradalmi úton létrejött Indonéz Köztársaságtól idegen volt a nyugati „liberális demokrácia" rendszere, mely a ma már letűnő kapitalista társadalmi rend terméke. „Az indonéz nép saját tapasztalataiból megtanulta — mondotta Aidit elvtárs, az IKP Központi Bizottságának elnöke a párt Központi Bizottsága VII. teljes ülésén —, hogy a liberális demokrácia nem képes teljesíteni

Digitized by Google

az indonéz nép sürgős követeléseit: az összes nemzeti erők egységének megteremtését, a külföldi gazdasági uralom lerázását, a nemzeti gazdaság felépítését."

A nyugati mintájú politikai rendszer alkalmatlanságáról azonban olyankor győződött meg az indonéz nép, amikor még nem volt képes megvalósítani egy, a népi demokráciához hasonló típusú rendszert, amely nemcsak Európában, de Ázsiában is bebizonyította, hogy képes megoldani a népek legfontosabb problémáit. Ez a fejlődési szakasz 1956—57-ben kezdődött meg és még ma is tart. Kétségtelen, hogy az így előállt helyzetben megnőtt a reakciós irányú, diktatórikus fordulat veszélye; ugyanakkor azonban az indonéz nép erőteljes harcban védte meg politikai jogait.

Ilyen körülmények között nagy jelentőségű volt Szukarno elnöknek az „irányított demokrácia" bevezetésére vonatkozó elgondolása. Eszerint nagyobb demokráciát ad az indonéz népnek és korlátozza a nép ellenségeinek politikai jogait, ugyanakkor erősíteni törekszik a központi irányítást, ami igen lényeges akkor, amikor az imperializmus az ország egységét és integritását veszélyezteti. Az indonéz haladó erők támogatják Szukarno elnök elgondolását, mert ez lehetőséget ad a nép legégetőbb feladatainak megoldására: az imperializmus elleni harc fokozására, a nemzeti egység megteremtésére, a gazdasági építőmunka megindítására, a lakosság anyagi helyzetének és életkörülményeinek javítására.

A szélsőjobboldali reakció, a Masjumi és a Szocialista Párt viszont kezdettől fogva nyíltan ellenezte ezt az elgondolást, különösen az elnöknek azt a koncepcióját, hogy széles alapon nyugvó nemzeti egységet kell teremteni, s ennek kifejezőjeként ún. „gotong-rojong"[1] kormányt kell létrehozni, amelyben valamennyi politikai párt, tehát a Kommunista Párt is képviselve van.

Szukarno elnök elgondolása határvonalat húzott a demokratikus erők és a szélsőjobboldali reakció közé, ez az utóbbi nyíltan szembefordult a köztársasággal és az imperialisták aktív támogatásával 1957—58-ban fegyveres ellenforradalmi lázadásokat szervezett azzal a céllal, hogy darabokra szaggassa az országot. Az ellenforradalmi lázadások idején — világosabban, mint valaha — megmutatták igazi arcukat az Egyesült Államok agresszív körei: nyíltan szállítottak fegyvereket a lázadóknak és amerikai pilótákat bocsájtottak rendelkezésükre, akik kíméletlenül bombázták a békés indonéz városokat és falvakat.

A reakciós erők nyílt fellépése azonban közelebb hozta egymáshoz a demokratikus pártokat és csoportokat. Ennek eredményeként gyakorlatilag szétzúzták a fegyveres lázadásokat és a reakció erkölcsi és politikai téren is vereséget szenvedett. Szukarno elnök hatályon kívül helyezte a nyugati mintára készült, úgynevezett ideiglenes alkotmányt (amelyet 1950-ben, a kerekasztal-konferencián létrejött indonéz-holland kompromisszumos megegyezés után vezettek be) és ismét életbe léptette az 1945-ös forradalmi alkotmányt. A lázadá-

1 „Gotong-rojong" — az együttműködés, a kölcsönös segítség hagyományos szelleme, mely ma is elevenen él az indonéz társadalomban, s különösen a falvakban.

Digitized by Google

sokban való aktív részvételük miatt — a haladó erők követeléseire és nyomására — betiltották a Masjumi Pártot és a Szocialista Pártot, s ezzel szétzúzták a szélsőjobboldali reakció szervezetét. Ez világosan kifejezte azt az eltolódást, amely a belpolitikai erőviszonyokban a haladó erők javára végbement.

Az 1945-ös alkotmány alapján — a „gotong-rojong" és a „Nasakom"[2] elveinek megfelelően — Szukarno elnök létrehozta a Népi Tanácskozó testületet,[3] a Legfelsőbb Tanácsadó Testületet[4] és a Nemzeti Tervtanácsot. A régi választott parlament feloszlatása után pedig új parlamentet nevezett ki, szintén a fenti alapelvek figyelembevételével; e testületek munkájában tehát részt vesz az IKP, de kiszorult belőlük a szélsőjobboldali reakció. Az alkotmány szerint a Népi Tanácskozó Testületnek és a parlamentnek választott testületnek kell lennie, a jelenlegi, kinevezett Népi Tanácskozó Testület és parlament tehát ideiglenes jellegű, s csak az általános választásokig marad funkcióban. A soron következő, második általános választásokat valószínűleg az év végén tartják meg.

A jelenlegi „kerdja" (munka)-kormány, nem politikai pártok és csoportok képviselőiből, hanem részben a kinevezett állami testületek vezető személyiségeiből és szakemberekből, részben pedig állami funkcionáriusokból és katonákból áll. Szukarno elnök azonban az Indonéz Kommunista Párt kongresszusán kijelentette, hogy továbbra is „gotong-rojong" kormány megalakítására törekszik, tehát olyan kormányra, amelyben a kommunista párt is részt vesz. E tekintetben jelentős lépés az, hogy az idei március 6-i kormány-átszervezéskor a Népi Tanácsadó Testület és a parlament elnökeit és alelnökeit is a kormány tagjaivá nevezték ki. Ezzel Aidit elvtárs (a K. B. elnöke) mint a Népi Tanácskozó Testület egyik alelnöke, és Lukman elvtárs, (az IKP Központi Bizottságának elnökhelyettese), mint a parlament egyik alelnöke szintén tagja lett az indonéz kormánynak. Bár a kormány működési elvei szerint az „ex officio" (hivatalból való) miniszterségnek nincs akkora gyakorlati jelentősége, mint más országokban, helytelen volna lebecsülni Szukarno elnök döntésének politikai jelentőségét: ez a lépés bizonyos mértékig csökkentette azt a kettősséget és feszültséget, amely egyrészt a nemzeti együttműködés alapján működő testületek, másrészt a hivatalnokokból és katonákból álló kormány között fennáll. A haladó erők támogatják az olyan kormány megalakítását, amely politikai, gazdasági és egyéb vonatkozásban egyaránt a tömegek aktivitására támaszkodva végzi irányító munkáját.

Óriási jelentősége van annak, hogy az indonéz kormány forradalmi, a néptömegek érdekeit messzemenően figyelembe vevő politikai és gazdasági irányító szerepet töltsön be. Az ország a még befejezetlen forradalmi idő-

[2] A „NASAKOM" a következő három indonéz szó összetétele: NAS = nasionalis (nemzeti), A = agama (vallási), KOM = kommunis (kommunista), Szukarno elnök e három csoportra osztja a hazafias erőket. A „NASAKOM"-ban a nemzeti csoportot az Indonéz Nemzeti Párt, a vallási csoportot a Nahdatul Ulama, a kommunista csoportot pedig a Kommunista Párt képviseli.

[3] Az államhatalom legfőbb szerve.

[4] Szukarno és a kormány mellett álló tanácsadó testület.

Digitized by Google

szakban él, ezt Szukarno elnök is több beszédében hangsúlyozta. Ez a forradalom nemzeti, burzsoá-demokratikus forradalom, amelyben igen fontos szerepet játszottak és játszanak ma is a haladó erők, mindenekelőtt a Kommunista Párt. Az indonéz forradalomról Aidit elvtárs a következőket mondotta a párt megalakulásának 40. évfordulóján: „A jelenlegi forradalom jellege vagy természete nem szocialista, proletárforradalom, hanem nemzeti-demokratikus, vagy burzsoá-demokratikus forradalom. Az indonéz forradalom perspektívája azonban a szocializmus, nem pedig a kapitalizmus."

Az indonéz forradalom nemzeti, burzsoá-demokratikus jellegét különösen kidomborítja az, hogy elsősorban az imperializmus és a feudalizmus ellen irányul, célja az imperialista befolyás megszüntetése és a földesúri rendszer felszámolása. A forradalomnak az a legfontosabb feladata, hogy megszüntesse a két jelenlegi alapvető ellentmondást: az indonéz nemzet és az imperializmus közötti, valamint az indonéz parasztok és a földesurak közötti ellentmondást.

A két alapvető ellentmondás közül ma az indonéz nép és az imperializmus közötti ellentmondás, van előtérben. Jelenleg még a politikai függetlenség és nemzeti szuverenitás sem valósult meg az ország egész területén, hiszen a holland imperializmus még gyarmati megszállás alatt tartja az ország területének 20 százalékát kitevő Nyugat-Iriánt. Indonézia már hosszú évek óta követeli ennek a történelmileg hozzátartozó területnek a visszacsatolását. Nyugat-Irián Indonézia elszakíthatatlan része, de a holland gyarmatosítók a kerekasztal-konferencia idején tett igéreteik ellenére sem akarják átadni.

A hollandok úgynevezett pápua államot igyekeznek létrehozni Nyugat-Irián területén; ezzel törvényesíteni szeretnék Nyugat-Iriánnak az Indonéz Köztársaságtól való elszakítását. A gyarmati kormányzatot az „önálló pápua állam" megteremtése után is fenntartanák mindaddig, amíg a bennszülött lakosság „meg nem tanulja az önkormányzatot". Az imperialisták célja átlátszó és világos: a gyarmati uralom fenntartása Nyugat-Iriánon. Ez nem csak a gyarmati rablás, hanem sratégiájuk szempontjából is jelentős számukra, mert könnyen felhasználható a délkelet-ázsiai országok, elsősorban Indonézia sakkbantartására. Ezért nyíltan vagy hallgatólagosan — az imperialista hatalmak szinte kivétel nélkül támogatják a holland imperializmust a nyugat-iriáni kérdésben. Ezért tűnnek fel Nyugat-Irián vizein mind gyakrabban az amerikai 7. flotta hajói. Nem kétséges, hogy ha a NATO-országok, mindenekelőtt az Egyesült Államok, nem támogatnák Hollandiát, akkor az indonéz nép már Nyugat-Iriánból is rég kiűzte volna a gyarmatosítókat.

A világ haladó közvéleménye, a szocialista országok azonban Indonézia mellett állnak. Az ENSZ-ben legutóbb lezajlott nyugat-iriáni vitában az ENSZ tagállamainak többsége Indonézia mellett foglalt állást, s kizárólag az amerikai szavazógépezet akadályozta meg, hogy az Indonéziát támogató javaslat megkapja a szükséges kétharmados többséget. A szabadságszerető indonéz nép és kormánya azonban

Digitized by Google

mind határozottabban követeli a diplomácia fegyverével és más eszközökkel is Nyugat-Irián felszabadítását.

•

Indonézia gazdasági téren is nehéz harcot folytat az imperializmus ellen. Az országnak évszázadokon keresztül tipikusan gyarmati jellegű volt a gazdasága, nehézipara egyáltalán nem volt, s kézműipara sem volt számottevő. Mint kizárólag nyersanyag-termelő ország, teljesen ki volt szolgáltatva a gyarmattartó hatalmaknak. A tőkeberuházások 90 százaléka 1956-ban is külföldiek kezében volt. E tekintetben nagy változás történt 1957 és 1958 folyamán: a dolgozók aktív közreműködésével indonéz ellenőrzés alá vonták a holland vállalatokat. Ezzel egy csapásra megváltozott a nemzeti és a külföldi tőkebefektetések közötti arány, jóllehet a külföldi — amerikai, angol, belga stb. — monopóliumok még ma is igen jelentős pozíciókkal bírnak. Az ország egyik legjelentősebb természeti kincse, az olaj kitermelésének 90 százaléka pl. három külföldi olajtársaság (az amerikai Stanvac és Caltex, valamint az angol—holland Shell társaság) kezén van. Nyilvánvaló, hogy ezek a monopóliumok mindenképpen gátolják az indonéz gazdasági élet erősödését. Bármilyen furcsa is ez, Délkelet-Ázsia olajban leggazdagabb és világviszonylatban is jelentős olajtartalékokkal rendelkező országában időnként benzinhiány van, mert a külföldi olajtársaságok — gazdasági és politikai céljaik elérésére — egyszerűen visszatartják a kitermelt olajat. Egyelőre nincs szó az olajipar államosításáról, de az indonéz kormány tárgyalásokat kezdett a külföldi olajtársaságokkal, és a termelés 60 százalékát magának követeli.

Nehezíti Indonézia harcát, hogy külkereskedelmének majdnem 90 százaléka még ma is a kapitalista országokkal bonyolódik le. Így a tőkés világpiaccal együttjáró bizonytalanság és a világpiaci árak nagy ingadozása erősen akadályozza az indonéz gazdasági élet fejlődését.

A nemzetgazdaság fejlesztésében Indonéziának az iparosítás megindítása és a gazdasági függőség megszüntetése a legfőbb feladata. Már történtek bizonyos intézkedések a nemzetgazdaság fejlesztésére. Indonézia tavaly megkezdte a Nemzeti Tervtanács által kidolgozott nyolcéves fejlesztési terv megvalósítását, mely nyolc év alatt mintegy 240 milliárd indonéz rúpia beruházását irányozza elő. A beruházások 45 százalékát a termelés fejlesztésére és új iparágak létesítésére fordítják.

Jellemző az indonéz gazdasági életre a szinte krónikus tőkehiány. A nagyburzsoázia nem számottevő, az uralmon levő középburzsoázia pedig túlságosan gyenge ahhoz, hogy jelentősen hozzájáruljon a gazdasági függetlenség alapjának, a nemzeti iparnak a megteremtéséhez. Ezért az indonéz kormány egyértelműen az állami szektor fejlesztése mellett foglal állást. Az államkapitalizmus ma feltétlenül haladó szerepet tölt be Indonéziában, mert a mai körülmények között a belső erőforrásokat leginkább az államkapitalizmus tudja az ország fejlesztésére mozgósítani; ő harcolhat a leghatásosabban a külföldi monopóliumok ellen,

Digitized by Google

amelyekkel a gyenge nemzeti magántőke nem tudna szembeszállni. A haladó erők tehát az állami szektor erősítését követelik, s ez az érdeke a nemzeti burzsoáziának is, amely nem akarja megosztani a belső piacot a külföldi monopóliumokkal és azon igyekszik, hogy fokozatosan megerősítse pozícióit a külföldi tőke rovására.

A külföldi magántőke-befektetésekkel szemben az indonéz kormány elsősorban a külföldi kölcsönökre támaszkodik. (Meg kell azonban említenünk, hogy a külföldi magántőke nem is mutat nagy hajlandóságot arra, hogy befektetéseket eszközöljön Indonéziában, ahol korlátoznák működését, s amely politikailag sem megbízható terület számára.) A kormány általános irányvonala mellett azonban vannak olyan jelek is, hogy bizonyos körök illúziókat táplálnak a nyugat-német és japán monopóliumokkal való együttműködés iránt, s megfeledkeznek arról, hogy a japán imperializmus, amely most új álarcban jelentkezik, egyszer már szörnyű szenvedéseket zúdított az indonéz népre. A haladó erőknek nagy részük van abban, hogy az indonéz kormány nem ad széles teret ezeknek a törekvéseknek, s a külföldi monopóliumokkal együtt létrehozott vegyesvállalatokat is átmenetinek tekinti. Így ezek a vegyesvállalatok nem szolgálhatnak bázisul azoknak az erőknek, amelyek szívesen látnák a külföldi monopóltőke térhódítását az indonéz gazdasági életben.

A nehézipar és az új iparágak megteremtéséhez elsősorban a szocialista országok nyújtanak segítséget Indonéziának. A szocialista országok — főként a Szovjetunió — kedvező feltételekkel, mindenféle politikai kikötés nélkül nyújtanak hiteleket és műszaki segítséget Indonéziának. A Szovjetunió például egymaga több mint 350 millió dollár kölcsönt adott; Indonézia ezt főként nehézipara megteremtésére használja fel. Szovjet segítséggel tíz jelentős ipari objektum épül, közöttük acélgyár, vízierőmű, alumíniumgyár stb. Hazánk is, 10 millió fontsterling hitel nyújtásával járul hozzá indonéz ipari létesítmények megteremtéséhez, és módot nyújt Indonéziának ipari felszerelések vásárlására is.

A burzsoá sajtó mostanában sokat beszél Indonézia gazdasági nehézségeiről. Ezekért elsősorban az imperialisták és belső szövetségeseik felelősek; az ő bűnük a gyarmati elmaradottság, ők szervezték meg az ellenforradalmi lázadásokat, s ma is ők szervezik és bátorítják a fejlesztési tervek szabotálását, a csempészést és a korrupciót. A gazdasági nehézségekben annak is része van, hogy a gazdasági vezetés nem elég határozott és következetes, nem támaszkodik eléggé az indonéz nép lelkesedésére és alkotóképességére, a külföldi monopóliumok nyomása láttán időnként ingadozik és esetenként a széthúzás jelei is mutatkoznak. Minden remény megvan azonban arra, hogy a haladó erők támogatásával az indonéz kormány urrá lesz a nehézségeken.

Mi a helyzet a másik alapvető ellentmondás, a parasztok és a földesurak közötti ellentmondás körül?

Az 1945-ben kezdődött forradalom azért sem tekinthető még befejezettnek, mivel igazi földosztást még nem hajtottak végre.

Digitized by Google

s a feudális csökevények (a régi földbirtok-megoszlás, a terményadó, a földbirtokosok részére végzett ingyen munkák stb.) továbbra is gúzsban tartják az indonéz falut. A kormány csak a kezdeti lépéseket tette meg 1960-ban, amikor a parlament törvényt hozott arra, hogy a föld tulajdonosa és bérlője között fele-fele arányban kell elosztani a termést. (Néhány évvel azelőtt a földbirtokos helyenként még a termés 80 százalékát is elvitte a parasztról földbér fejében.) Ez a törvény könnyített ugyan a parasztság helyzetén, de egyes vidékeken nem változtatott a feudális kötelékeken. Történtek lépések a földtulajdon nagyságának szabályozására is: 1960-ban a kormány 20 hektárban szabta meg a birtokolható földtulajdon maximális nagyságát. Mivel azonban nincs egyértelmű intézkedés arról, hogy mi történjék a 20 hektáron felüli földekkel, a kormányrendelkezés még nem valósult meg a gyakorlatban, s a reakciós erők igyekeznek megakadályozni végrehajtását. Így jelenleg a földterületnek csak igen kis hányada van a falusi lakosság döntő részét kitevő szegényparasztok és mezőgazdasági munkások kezén.

Az indonéz népnek tehát még nagy feladatai vannak az imperializmus és a feudalizmus elleni harcban. A feudalizmus elleni harc következetes véghezvitele jelentősen meggyorsítaná az imperializmus ellen, az ország gazdasági függetlenségének megteremtéséért vívott harc győzelmét.

*

Abból a szempontból, hogy Indonézia megvalósíthassa a forradalom célkitűzéseit, rendkívül nagy jelentősége van a széles alapon nyugvó nemzeti egységfront megteremtésének. Ez az egységfront kialakulóban van, s gyakorlatilag a „Nasakom"-ban testesül meg. Az ebben résztvevő pártok, az Indonéz Kommunista Párt, a Nemzeti Párt és a Nahdatul Ulama egyetért a „Nasakom" működésével és igyekszik erősíteni azt. A nemzeti egységfront erősítésének a kommunista párt az élharcosa, amely már a forradalom első szakaszában a legnehezebb körülmények között harcolva is hangsúlyozta, hogy a forradalmat csak az imperialistaellenes erők összefogásával lehet sikeresen végigvinni.

A reakciós erők ma is elsősorban az indonéz kommunisták ellen összpontosítják támadásaikat. A nemzeti erők megbontása érdekében a nép bizonyos rétegeit igyekeznek megnyerni. A „kommunista rém"-mel ijesztgetik őket — elsősorban a középutas erők vezetőit —, s így próbálják szembeállítani egymással az egységfrontban résztvevő baloldali és középutas erőket. A „kommunista rém"-mel való ijesztgetést az imperialisták is alkalmazzák az indonéz vezetőkkel szemben folytatott politikájukban. Azt remélik, hogy éket verhetnek a vezetők és a tömegek közé, s ezzel meggyengíthetik az ország egységét és ellenállóképességét. Ezért ma az antikommunizmus a legnagyobb veszély Indonézia szuverénitása számára.

A reakció az „irányított demokrácia" jelszavát is a kommunisták elszigetelésére szeretné felhasználni. Arra törekszik, hogy a jobboldali pártokat sújtó intézkedéseket terjesszék ki a demokratikus pártokra és tömeg-

Digitized by Google

szervezetekre is, mindenekelőtt a Kommunista Pártra, vagy legalábbis szorítsák szűk korlátok közé e pártok és tömegszervezetek tevékenységét. A demokratikus erők ellenállásán és Szukarno elnök határozottságán eddig mindig megtörtek ezek a törekvések.

Az Indonéz Kommunista Párt befolyásának növekedése azt eredményezte, hogy a szélső reakció szervezeti formáinak szétzúzása után egyre jobban lelepleződnek azok az új-jobboldali erők is, amelyek még ma is meghúzódnak az államapparátusban és a hadsereg vezető rétegeiben. Az Indonéz Kommunista Párt érdemei elvitathatatlanok. A párt a köztársaság megszületése óta mindig az antiimperialista, antifeudális harc élvonalában állott, s az indonéz kommunisták több mint kétmilliós tábora határozottan támogatja Szukarno elnököt a forradalmi harc véghezvitelében. Az indonéz pártok és politikai csoportok között a kommunista párt az, amely minden ingadozás nélkül képviselte a múltban és képviseli ma is az indonéz néptömegek érdekeit, jóllehet sok nehézség és időnként különféle mesterséges megkötöttségek között kénytelen dolgozni.

Így egyáltalán nem meglepő, hogy a kommunista párt Indonézia legnagyobb pártja. Az IKP az 1955-ös parlamenti választásokon 6 millió 300 ezer szavazattal az ország harmadik, a négy évvel ezelőtt tartott helyi választásokon pedig kb. 8 és fél millió szavazattal az ország első pártja lett. Bár az indonéz kommunistáknak még nincs tömegbefolyásukhoz méltó képviseletük az állami irányító szervekben, ma már nem lehet figyelmen kívül hagyni álláspontjukat. Nyugodtan mondhatjuk, hogy az Indonéz Kommunista Párt a néptömegek antiimperialista és antifeudalista harcának legfőbb lelkesítője.

•

Indonézia belső politikai helyzete — a belső ellentmondások ellenére is — egyértelmű fejlődést mutat, s az indonéz nép szilárdan halad előre a nemzeti felszabadító forradalom végigvitelének útján. A belső politikai erőviszonyok tisztázódásával és a haladó erők javára történő eltolódásával, a nemzeti egység lassú, de mind erőteljesebb kibontakozásával együtt Indonézia külpolitikai szerepe és nemzetközi tekintélye is növekszik. Indonézia ma az aktív semlegesség, az el nem kötelezettség politikáját folytatja, és határozott antiimperialista, gyarmatosítás-ellenes politikájával más népek nemzeti felszabadító mozgalmát is erősíti és ösztönzi. Az el nem kötelezett országok belgrádi értekezletén Szukarno elnök kijelentette: „Követelnünk kell határidő felállítását arra, hogy egy nemzet szüntesse meg egy másik nemzet gyarmati kizsákmányolásának valamennyi formáját. E határidőnek nem szabad meghaladnia a két évet, sőt ha lehet rövidebbnek kell lennie."

Indonézia határozott politikát folytat a béke kérdésében is. Mind az ENSZ-ben, mind egyéb nemzetközi fórumokon a béke megvédéséért és biztosításáért folyó harc élvonalában áll. Követeli a teljes leszerelést és az államok közötti kölcsönös jó viszony kialakítását. A békéért és a békés egymás mellett élésért folytatott harcban elfoglalt helyét az a szerep is mutatja, me-

Digitized by Google

lyet a bandungi értekezlet megszervezésében és munkájában betöltött. A bandungi eszmék a békés egymás mellett élésért folyó harc fontos részévé váltak, s így az azokat hirdető Indonézia a jelenlegi nemzetközi politika pozitív tényezője.

Az indonéz haladó erők növekedése és a nemzeti burzsoáziának az a törekvése, hogy győzelmesen befejezze harcát a holland gyarmatosítók ellen, az utóbbi évek során külpolitikai téren is pozitív intézkedésekben mutatkozott meg, elsősorban a szocialista országokkal való kapcsolatok elmélyítésében. Nyilvánvaló, hogy a szocialista tábornak már puszta létezése is többízben tartotta vissza az imperialistákat attól, hogy nyílt agressziót kövessenek el Indonézia ellen. A szocialista országokkal fenntartott baráti kapcsolat Indonézia előrehaladásának lényeges alapfeltétele. Ennek tudatában fejlődnek és formálódnak az ország politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatai.

A szocialista országok önzetlen, baráti segítségével és támogatásával szemben az imperialista hatalmak a maguk javára próbálják kihasználni Indonéziának azt a külpolitikai alapelvét, hogy kölcsönös jó viszonyt akar kialakítani minden országgal. Az imperialista hatalmak — elsősorban az Egyesült Államok — ma kettős politikát folytatnak Indonéziával szemben. Látszólag a jó viszony megteremtésére törekszenek, és igyekeznek megnyerni maguknak az indonéz kormányt (miután nem tudták nyílt ellenforradalmi lázadásokkal megdönteni). Másrészt azonban erkölcsileg és anyagilag továbbra is támogatják a szervezeteiket vesztett ellenforradalmi erőket, és reményeket fűznek ahhoz, hogy a hadsereg egy részét felhasználhatják imperialista céljaikra. Az indonéz nép állhatatos harca azonban kudarcra ítéli e próbálkozásokat.

*

Indonézia forradalma olyan időszakban bontakozik ki, amikor a világ fejlődésének fő irányát már nem a kapitalizmus, hanem a szocializmus szabja meg.

Nem kétséges, hogy az indonéz nép, amelynek körében igen népszerű a szocializmus eszméje, szeretné meggyorsítani az olyan nemzeti demokratikus állam létrehozását, amely megvalósítja az antiimperialista, antifeudális, demokratikus forradalom feladatait, s egyben megteremtheti a feltételeket ahhoz, hogy Indonézia rátérjen a nem-kapitalista fejlődés útjára. Az indonéz kormány is állást foglal az „indonéz szocializmus" felépítése mellett, s jóllehet ezen főként a kapitalista fejlődés meggyorsítása értendő — ez a jelszó mást is mutat: az indonéz nép rokonszenvét a szocializmus iránt, s legfelvilágosultabb vezetőinek őszinte törekvését olyan út keresésére, amely mentes a nyugati kapitalista országok fejlődésével együttjáró szenvedésektől.

A szocialista országok népei örömmel látják, hogy Indonézia — sok nehézsége közepette is — jelentős eredményeket ért el az imperializmus ellen folytatott szívós és kitartó harcában. E harcban nem áll egyedül, hanem az egész haladó emberiség támogatását élvezi. Őszintén kívánjuk, hogy mielőbb koronázza siker az indonéz nép küzdelmét, amely szerves része az imperializmus ellen folyó világméretű harcnak.

László János

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ЛАЙОШ ФЕХЕР: Положение сельского хозяйства и очередные задачи — 1
МИКЛОШ ОВАРИ: Единство коммунистического движения и ленинский метод дискуссии — — — — — — — — — — — — — 20
ИРЕН КОМЯТ: Революция и государство в Кубе — — — — — 34
ЛАЙОШ РЕВ: Некоторые задачи внешней торговли во второй пятилетке — — — — — — — — — — — — — — — 52
Т. И. ОЙЗЕРМАН: Прометеева ересь и антикоммунистическая истерия 66

ДИСКУССИЯ

К РАБОТЕ С КАДРАМИ
(Выступления по поводу документа комиссии по вопросам партийного строительства: «Опыт и директивы к работе с кадрами»)
(ДЕРДЬ ПОША), (БЕЛА ФАРКАШ) — — — — — — 80

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Разоружение — тщетная дискуссия или реальные усилия
(ШАНДОР ПИРИТИ) — — — — — — — — — — 84
Место Индонезии в международной политике (ЯНОШ ЛАСЛО) — — 93

INHALT

LAJOS FEHÉR: Die landwirtschaftliche Lage und unsere weitere Aufgaben — — — — — — — — — — — — — 1
MIKLÓS ÓVÁRI: Die Einheit der kommunistischen Bewegung und die Lenin'sche Methode der Debatten — — — — — — — 20
IRÉN KOMJÁT: Revolution und Staat in Kuba — — — — — 34
LAJOS RÉV: Einige Aufgaben des Aussenhandels im zweiten Fünfjahrplan — — — — — — — — — — — — — 52
T. I. OISERMAN: Antikommunistischer Feldzug gegen die prometheische Ketzerei — — — — — — — — — — — 66

MEINUNGSAUSTAUSCH

ÜBER DIE KADERPOLITIK UNSERER PARTEI
(Bemerkungen zur Abhandlung der Arbeitsgemeinschaft für Parteiaufbau „Die Erfahrungen und Richtlienien der Kaderarbeit unserer Partei") (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — — 80

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Leere Debatten oder reelle Anstrengungen (SÁNDOR PIRITYI) — 84
Der Stand Indonesiens in der Weltpolitik (JÁNOS LÁSZLÓ) — — 93

Digitized by Google

SOMMAIRE

LAJOS FEHÉR: Situation de l' agriculture et les taches futures — 1
MIKLÓS ÓVÁRI: Unité du mouvement communiste et méthodes léninienne de discussion — — — — — — — — — — — — 20
IRÉN KOMJÁT: Revolution et l' Etat au Cuba — — — — — — 34
LAJOS RÉV: Quelques taches du commerce extérieur dans le plan quinquennal — — — — — — — — — — — — — — 52
T. I. OIZERMAN: Campagne communiste contre l'hérésie de Prométhée — — — — — — — — — — — — — — — 66

... ... *DISCUSSION*

DE LA POLITIQUE DE CADRES DE NOTRE PARTI
(Interventions au sujet de l'étude publiée par le collectif sur le travail d'édification du Parti sous le titre: „Des expériences et des principes directeurs du travail de cadre dans notre Parti") (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — — — — — — 80

REVUE INTERNATIONALE

Discussion stérile ou reels efforts (SÁNDOR PIRITYI) — — — — 84
Place de l'Indonésie dans la politique internationale (JÁNOS LÁSZLÓ) — — — — — — — — — — — — 93

CONTENTS

LAJOS FEHÉR: The situation of agriculture and the tasks awaiting us 1
MIKLÓS ÓVÁRI: Unity of the Communist movement and the Leninist method of debate — — — — — — — — — — — — 20
IRÉN KOMJÁT: Revolution and State in Kuba — — — — — — 34
LAJOS RÉV: Some of the tasks of foreign trade under the Five Year Plan — — — — — — — — — — — — — — — 52
T. I. OISERMAN: Anticommunist campaign against the promethean heresy — — — — — — — — — — — — — — — 66

EXCHANGE OF VIEWS

THE POLICY OF OUR PARTY REGARDING CADRES
(Reflections on the paper entitled „Experiences of and directives for the cadre work of our Party", prepared by the study-group for cadre building) (GYÖRGY PÓSA), (BÉLA FARKAS) — — 80

INTERNATIONAL REVIEW

Barren debate or genuine effort (SÁNDOR PIRITYI) — — — — 84
The position of Indonesia in world politics (JÁNOS LÁSZLÓ) — — 93

Digitized by Google

E SZÁM SZERZŐI:

FEHÉR LAJOS: az MSZMP K. B. titkára, **ÓVÁRI MIKLÓS:** az MSZMP K. B. Tudományos és kulturális osztályának helyettes vezetője, **KOMJÁT IRÉN:** a Társadalmi Szemle szerkesztő bizottságának tagja, **RÉV LAJOS:** az MSZMP K. B. Államgazdasági osztályának munkatársa, **T. I. OJZERMAN:** a filozófiai tudományok doktora, a moszkvai Lomonoszov egyetem tanszékvezető tanára, **PÓSA GYÖGY:** az Egysült Izzó pártbizottságának szervező titkára, **FARKAS BÉLA:** a Klement Gottwald Villamossági Gyár főmérnöke, **PIRITYI SÁNDOR:** újságíró, **LÁSZLÓ JÁNOS:** újságíró.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), **FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SIK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF**

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

MEGJELENT

A gyarmati rendszer felbomlását ismerteti

AZ AGITÁTOR KÉZIKÖNYVE
III. KÖTETE

Eseménynaptár, gazdag adattár, térkép és táblázat szemlélteti a gyarmati sorból felszabadult és a felszabadulásukért küzdő népek társadalmi, gazdasági és kulturális helyzetét.

552 oldal Ára: 12,— Ft

☆

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKASPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

5

XVII. ÉVFOLYAM 1962 MÁJUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

Kádár János elvtárs felszólalása a Központi Bizottság március 29-i ülésén — — — — — — — — — — — — — — — — 1
KISS ÁRPÁD: Néhány gondolat a műszaki fejlesztésről — — — 13
TÓTTH JENŐ: A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése 30
WIRTH ÁDÁM: A kommunizmus és a személyiség fejlődésének feltételei — — — — — — — — — — — — — — — — 40

SZEMLE

A Vérvörös Csütörtök ötvenedik évfordulójára (ERÉNYI TIBOR) — 59
Népművelés a fővárosban (HANTOS JÁNOS) — — — — — — 67

NEMZETKÖZI SZEMLE

Az algériai tűzszünet aláírása után (IMRE MÁTYÁS) — — — — 78
Általános választások Indiában (TORDAI JÁNOS) — — — — — 88

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

A nagyüzemi gazdálkodás kérdései (CSIZMADIA ERNŐ) — — — 97
Kulcsár Kálmán: A jog nevelő szerepe a szocialista társadalomban (KATONÁNÉ DR. SOLTÉSZ MÁRTA) — — — — — — — 102

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:
Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660*
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 612113. közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. április 14.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 36 800 példányban

621619/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 5. SZ. BUDAPEST 1962. MÁJUS HÓ

Kádár János elvtárs felszólalása a Központi Bizottság március 29-i ülésén *

Itt néhány elvtárs már szólott arról, hogy amikor a Központi Bizottság jelen ülésén a mezőgazdaságban végbement történelmi jelentőségű változásról, a mai helyzetről és a további feladatokról tárgyalunk, szinte ünnepi érzés vesz erőt az emberen. Meg akarom mondani: nemcsak egyes megyetitkárok vannak így ezzel, hanem mi mindnyájan. Hisz a párt harcának egy egész szakaszát tekintjük át, s ezek a küzdelmes évek rendkívül gazdag tapasztalatot adnak; a róluk készített összegezést, zárszámadást jó érzés elmondani és hallani.

Az a kérdés, amelyet tárgyalunk, döntő jelentőségű a párt egész harca szempontjából. Akár a társadalmi fejlődést nézzük, akár a népgazdaság építését, akár a dolgozók életszínvonalának emelését, tehát bármely döntő kérdését vizsgáljuk a párt harcának, arra a következtetésre kell jutnunk: a megoldásnak a mezőgazdaság a kulcskérdése. Ezzel természetesen egyáltalán nem becsüljük le az ipari és egyéb tevékenységet — márcsak terjedelme miatt sem —, de végül is a mezőgazdaság az a terület, amelyen a fejlődést illetően talán legtöbb a tartalékunk, és ahol eldől, hogy egyenletesen tud-e fejlődni az ország. A Politikai Bizottság azért javasolta a Központi Bizottságnak, hogy most tűzzük napirendre ezt a kérdést, mert az átszervezés időszaka tulajdonképpen most, a februári zárszámadó közgyűlések időszakával fejeződött be.

Ez a kérdés fő vonásaiban a pártkongresszuson újból szóba kerül majd. Hiszen a kongresszusnak is feladata, hogy leszögezze ezeknek az esztendőknek az eredményeit, és ezeknek sorában jelentős szerepet foglal el a magyar falu szocialista átszervezése. Mégis, hiba lett volna, ha várunk ezzel a kongresszusig. Inkább vállalnunk kell azt, hogy a kongresszus meg fog ismételni néhány olyan megállapítást, amelyet a Központi Bizottság már most megtett. Hiba lett volna várnunk azért, mert akkor a munkában elve-

* Rövidített szöveg.

Digitized by Google

szítettünk volna egy esztendőt, és ezt nem engedhetjük meg magunknak, a pártnak, az országnak.

A napirenden levő kérdés terjedelme rendkívül nagy, s ezen belül nagy jelentőséget tulajdonítok annak, hogy áttekintsük a megtett utat. Ezért felszólalásomban ennek néhány kérdését szeretném érinteni.

Vizsgáljuk meg mindenekelőtt a párt agrárpolitikáját. Ezt a legutóbbi években két, világosan elhatárolható szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz 1956 november elejétől 1958 decemberéig, a Központi Bizottság üléséig terjedt. A párt agrárpolitikájában ekkor — bizonyos állandó vonások mellett — a közvetlen célt illetően teljesen más volt a programunk, mint az 1958 decemberétől mostanáig terjedő szakaszban. Ismétlem: a részleteket illetően, a közvetlen célokat illetően ez a szakasz változásokat jelentett az előző időszakhoz képest. A párt agrárpolitikájának azonban vannak állandó vonásai is, amelyek nem változnak egyik időszakról a másikra; a változó elemek ezeken belül jelentkeznek. Állandó vonás az, hogy ez az agrárpolitika a marxizmus—leninizmus elvein nyugszik, és a végcélt, a szocialista—kommunista társadalom megteremtését tartja szeme előtt. Minden részkérdés megoldásánál meg kell vizsgálnunk, vajon közelebb visz-e bennünket ehhez a végső célhoz. Állandó eleme a párt agrárpolitikájának a realitás. A kommunista politikának lényeges vonása, hogy mindenkor az élettel a legszorosabban összefüggő, reális politikának kell lennie. Hiába vetnénk mindenkor a végső célra a tekintetünket, ha nem vesszük tekintetbe az adott helyzetet. Úgy gondolom, ez nem is szorul bővebb magyarázatra.

Néhány szót az 1956 novemberétől 1958 decemberéig terjedő időszakról. Fontos ez számunkra a politikai tapasztalatok miatt. 1956 novemberében a párt előtt központi kérdésként az a feladat állott, hogy védje meg az ellenforradalmi támadással szemben és szilárdítsa meg a népi hatalmat. Minden más feladatot ennek kellett alárendelnünk. De ha marxista—leninista módon gondolkodunk, megértjük azt is, hogy egy adott fő feladat megoldása nem hathat más céljaink ellen, még akkor sem, ha látszatra és pillanatnyilag nem mozdítja elő azt a célt. 1956 novemberében is feladatának tekintette a párt, hogy végrehajtsa a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Mégis, abban a történelmi pillanatban a hatalom kérdése volt a döntő kérdés, és a hatalomért folytatott harc határozta meg a párt agrárpolitikáját is. Agrárpolitikánknak tehát olyannak kellett lennie, hogy előmozdítsa ennek a fő célnak az elérését. Más módon kifejezve: akkor az volt a feladatunk, hogy helyreállítsuk a fellazult és meglehetősen megromlott munkáspárszövetséget, mégpedig a népi hatalom megvédésének mint közvetlen célnak a politikai plattformja alapján. Hogy milyen

Digitized by Google

állapotban volt akkor a munkás-paraszt szövetség, azt itt mindenki tudja. A munkás-paraszt szövetség megerősítésében az volt az első feladatunk, hogy kiküszöböljük a korábbi évek hibáit.

Ez részben politikai kérdés volt, amelynek a döntő eleme az, hogy a kommunista párt nem folytathat más agrárpolitikát, mint olyant, amely a dolgozó paraszti tömegek iránti teljes bizalomra épül. Ezt az elvet kellett helyreállítanunk. A másik dolog: ki kellett javítanunk azokat a hibás politikai intézkedéseket, amelyek bizonyos vonatkozásban lehetetlenné tették, hogy a munkás-paraszt szövetség hatékony legyen. Különösen a begyűjtési rendszer volt ilyen: de talán nem is az volt a legfőbb baj, hogy volt begyűjtési rendszer, hanem inkább az, hogy a parasztság nem volt érdekelve benne. Ez volt a döntő kérdés. Mert adminisztratív módon is sok mindent el lehet intézni akkor, ha ez lényegében megfelel a dolgozó tömegek érdekeinek. A begyűjtési rendszer azonban nem felelhetett meg a magyar parasztság érdekeinek. Ugyanis olyan árpolitikával volt összekapcsolva, hogy a munkás-paraszt állam — mint ez közismert — évszámra mélyen az önköltség alatti árat fizetett a parasztságnak a legfőbb mezőgazdasági termékekért. Ezért volt döntő, hogy felszámoljuk a begyűjtési rendszert, amely — meg kell az igazat vallani — a paraszti tömegek előtt gyűlöletessé vált, és korrigáljuk a lényegbe vágó hibákat. Ehhez az is kellett, hogy megfelelő árpolitikát vezessünk be, amely elfogadható a parasztság számára is. Nem részletezem tovább. Az eredmény meglehetősen rövid időn belül jelentkezett: a parasztság a hatalom kérdésében a párt, a munkásosztály mellé állt, és vele együtt lépett fel.

A paraszti tömeg a begyűjtési rendszer ellen volt, aztán ellene volt annak is, hogy a falut szocialista módon átszervezzük. Ez az igazság, ezt nem szabad letagadnunk. Viszont ugyanez a paraszti tömeg rettenetesen félt a burzsoá restaurációtól. És teljes joggal, mert ez egészen más kérdés a számára, mint az, hogy megszűnik-e a begyűjtés, vagy sem, abbamarad-e a termelőszövetkezeti agitáció, vagy sem — ez mindennek, a létalapjának, a földnek az elvesztését is jelentette volna. A parasztok ezt nagyon jól megértették és a munkásosztály szövetségeseként léptek a történelmi harc színterére. Nem tudni, hogy ha a párt nem ezt a politikát követi, és ha a paraszti tömegek a burzsoázia tartalékaként. az ellenforradalom oldalán léptek volna a küzdőtérre, akkor mi lett volna Magyarországon. Mert kértük, persze, a szovjet csapatok segítségét, meg saját fegyveres erőinket is megszerveztük, de egy nép életét és társadalmi fejlődését fegyverekkel szabályozni — ez még eddig senkinek sem sikerült. Ezt csak politikával lehet elérni. Ez most már nem vitás. Az összegezésnél az is a kérdés lényegéhez tartozik, hogy döntő volt a hatalomért folytatott harc.

Digitized by Google

s döntő volt, hogy a hatalom kérdésében a parasztság a munkásosztály oldalán lépjen sorompóba. Sikerült elérnünk ezt a célt. Ezért már 1957 első hónapjaiban olyan helyzet következett be Magyarországon, hogy az ellenforradalom elszigetelődött a tömegekben. Ebben a legnagyobb jelentősége talán a párt helyes agrárpolitikájának volt. Ismeretes, hogy a paraszti tömegek hangulata kihatott az értelmiségi tömegekre is.

Ez a politika azonban ellentmondást is tartalmazott. Ugyanis a begyűjtési rendszer felszámolása, a helyesebb agrárpolitika, továbbá az, hogy levettük napirendről a termelőszövetkezeti szervezés kérdését — ez nyomatékosan és közérthetően azt jelentette, hogy erősödött a kisárutermelő paraszti gazdaság. Mindenki tudja, hogy 1957-ben a parasztságban fellendült a termelési kedv és a saját kisgazdaságának fejlesztésére való törekvés, amely korábban éveken keresztül egyáltalán nem volt meg. Ez pedig a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődésével ellentétes irányban hatott. Ez magától értetődik. Mert ha a paraszt 1957 tavaszán úgy nekibuzdult a munkának, ahogy nálunk, ha elkezdett dolgozni, gyűjteni, előkaparta a szerszámot, eszközt, ami kis tartaléka volt, s lovat meg egyebet szerzett magának, akkor ezt nyilvánvalóan nem azzal a belső elhatározással tette májusban vagy júniusban, hogy októberben majd belép a termelőszövetkezetbe. Ellenkezőleg: sok évre tervezgetett. A paraszti tömegek életkörülményei megjavultak, bizonyosfajta kis gyarapodás mutatkozott, jövedelmük is nőtt valamicskét. Ezek a tünetek azután alaposan megzavarták elvtársaink egy részét. Ismét jelentkezett az a szektás szemlélet, amely persze már 1956 előtt is megvolt, hogy ha a párt ezt a politikát folytatja, akkor tönkreteszi a szocializmust Magyarországon, mert fellendül a kisárutermelés és újra megindul bizonyos kapitalizálódás, kulákosodás.

Természetesen a párton belül is meg kellett vívni a politikai harcot ezzel a szemlélettel. Központi Bizottságunk — nagyon helyesen — arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hatalomért folytatott harc a döntő; ezt a harcot marxista—leninista módon folytatjuk és ez végső hatásában elő kell hogy mozdítsa többi jövőbeli célunk elérését, még akkor is, ha pillanatnyilag ellene hat. Sőt ennek a politikának azt is elő kell segítenie, hogy megteremtsük a falu szocialista átszervezéséhez szükséges feltételeket. A hatalmat már közösen védtük meg, és igazuk van azoknak, akik azt mondják, hogy nálunk 1956 után sok-sok százezer ember értékeltje sokkal többre, vallotta sokkal inkább sajátjának a népi demokráciát, a népköztársaságot, a népi hatalmat, mint közvetlenül 1945 után. Akkor nem is harcolt, nem is gyötrődött és nem is vérzett annyit érte, mint 1956-ban és 1957 elején. A parasztt tömegek a magukénak vallották ezt a hatalmat és azt a pártot is, amely síkra-

Digitized by Google

reszállt a hibák kijavításáért, a parasztság megbecsüléséért, az iránta való bizalom politikájáért. Ez volt tulajdonképpen a döntő feltétele annak, hogy eljöjjön az az idő, amikor napirendre lehet tűzni a falu szocialista átszervezését. Ezt a tanulság miatt kell számontartanunk.

Aztán továbbmentünk, s eljutottunk 1958 nyarához. A Politikai Bizottságban akkor igen határozottan felvetődött az, hogy az országban lényegesen megváltozott a politikai helyzet 1956 novemberéhez képest. A népi hatalom helyreállt, a párt újjászerveződött, visszaszerezte becsületét a nép szemében, jelentős bizalommal rendelkezik, viszonya a parasztsággal rendben van, a munkás-paraszt szövetség ismét erős. Ezt forradalmi harcban, az ellenforradalom ellen vívott küzdelemben értük el. Olyan volt már a helyzet, hogy meg kellett fontolnunk, napirendre tűzzük-e ismét a falu szocialista átalakítását. Ekkor találkoztunk azzal a nézettel, amelyet Dögei képviselt (de amely mások nézetét is kifejezte); ez klasszikusan ostoba módon elevenítette fel a Központi Bizottságban a szektás, antimarxista politikát. De jelentkezett a hibás nézet a párt különböző szervezeteiben és általában az országban is, és nem mindig ilyen ostoba formában. A kommunisták között nem kevesen voltak, akik jószándékúan, becsületesen aggodalmaskodtak: hogyan lesz ebből szocializmus? A Központi Bizottság decemberi ülésén ez a szektás politika abban a javaslatban jelentkezett, hogy a parasztság adóját a következő évre emeljük meg 700 millió forinttal. Dögei ki is mondotta, hogy le kell szegényíteni ezeket a jómódra kapott parasztokat. Néha kulákokat mondott ugyan, de világos volt, hogy a középparasztokról van szó. Még elgondolni is borzasztó, mi történik, ha elfogadjuk ezt az álláspontot: egy csapásra elveszítettünk volna mindent, amit a párt politikája, az előző másfél esztendőben megnyert. Ne felejtsük el, hogy még milliókban (munkástömegekben, parasztí tömegekben és értelmiségiekben is) élt az előző évek keserű tapasztalata és a belső gyanakvás, hogy vajon mindez végképp elmúlt-e.

Volt olyan nézet is, amelyet jobboldalinak kell neveznünk, mert másképp nem érzékeltethetjük a jellegét. E nézet képviselői azt mondták: ne veszélyeztessük a politikai előnyöket, hagyjuk még valahány esztendeig nyugodni ezt az egész szövetkezeti kérdést. Hogy hány esztendeig, azt persze akkor senki sem mondta meg. A jobboldali állásfoglalásnál nagyon határozottan különbséget kell tennünk, mert ez kétféle forrásból eredt. Egyesek az ellenforradalmi felkeléssel, a revizionista vonallal rokonszenveztek; de ebben az időben már nem lehetett lőni az utcán, ezért ők ilyen udvarias, tapintatos formában, hamis jelszavak alatt, látszólag a párt érdekeit hangoztatva hirdetgették, hogy ne nyúljunk hozzá.

Digitized by Google

nem kell itt most átszervezéssel foglalkozni. Ez tudatos ellenséges állásfoglalás volt. De ugyanakkor — számban talán sokkal többen — becsületes emberek is képviseltek ilyen jobboldali álláspontot. Ezt is tudnunk kell. Meg kell tanulnunk, hogy a politikában különbséget tegyünk a velünk szembenállók között. Meg kell tudnunk különböztetni a tudatos ellenséget azoktól a becsületes, jóhiszemű emberektől, akik valamilyen eszmei zavar következtében szembekerültek velünk, de őszintén féltették a párt frissen szerzett, nagy politikai vívmányait. Ők óvatosságból nem bíztak a pártszervezetek érettségében, és attól féltek, hogy ha elkezdünk szervezni, akkor azzal folytatjuk, amivel 1952-ben abbahagytuk a termelőszövetkezetek szervezését: nyomással, erőszakkal, adminisztratív módszerekkel. Nem is mondhatjuk, hogy ez felesleges aggodalom volt.

Jelentkezett egy harmadik helytelen álláspont is, amellyel 1958-ban a Központi Bizottságnak meg kellett vívnia a harcot: ezt ökonomikus szemléletnek nevezhetjük. Nem kevesen és nem is a legrosszabb emberek képviseltek egy tisztára mechanikus gazdasági szemléletet, amely abból indult ki, hogy „rossz termelőszövetkezetet nem szabad szervezni". Kialakították az elképzelt ideális termelőszövetkezet „modelljét" és azt mondták: ahány ilyen termelőszövetkezetre futja az állam meglevő erejéből, annyit kell szerveznünk. A Központi Bizottság rámutatott, hogy ez mechanikus szemlélet, amely az életben soha nem realizálódhatik. Kimondtuk ezzel a szemlélettel szemben a politika elsődlegességének az elvét, amely egyébként lenini tétel, de helyesen kell értelmezni, mert különben zavar lesz belőle. A forradalmi párt így teszi fel a kérdést: mi a teendő akkor, ha az ország helyzete megérett arra, hogy a termelőszövetkezetek tömeges szervezésének útjára lépjünk, de nincs meg az a beruházási tőkénk, amellyel a reménybeli átszervezés során létrejött termelőszövetkezeteknek az ideális ellátottságát biztosíthatnánk? Azt mondottuk: a forradalmi párt bűnt követ el a nép érdekeivel szemben akkor, ha megérett a lehetőség a falu szocialista átszervezésének komoly megindítására, de lemond erről azért, mert bizonyos beruházási tőke nem áll a rendelkezésére.

Ez a harmadik hibás álláspont sem ellenséges oldalról származott. Komoly ellenvetés volt, amellyel számolni és vitatkozni is kellett. Akkor született meg az a vélemény, hogy mindenütt szervezzünk termelőszövetkezetet, ahol megérett ennek politikai feltétele, helyileg és országosan ez számunkra a feladat, s ne a gazdasági lehetőségeket nézzük elsősorban. A megszervezés után viszont az legyen az első kérdés, hogy megteremtsük a termelőszövetkezet működésének gazdasági feltételeit. Nem vetettük el tehát a józan gazdasági megítélést, csak a sorrendet helyeztük át.

Digitized by Google

Meg kell állapítani, hogy az átszervezés sikerrel végbement, a népgazdaság elbírta az előre nem tervezett, jelentős megterhelést. Más társadalmi viszonyok között, egy olyan aszályos év, mint a tavalyi, az egész nép életszínvonalát 6—8 százalékkal lesüllyesztette volna. Nálunk pedig a munkások és általában a dolgozók életszínvonala nem esett vissza, sőt kissé még emelkedett is. Ez valóban nem csekélység. Gazdasági vonalon működő elvtársainknak nem keveset kellett dolgozniuk, értelmesen dolgozniuk azért, hogy ez sikerüljön.

A Központi Bizottság tehát helyesen járt el 1958 decemberében, amikor nagyon beható vita és elemzés után úgy határozott, hogy elveti a szektás felfogást, felveszi a harcot a jobboldali ellenséges tendenciával szemben, felvilágosítással leküzdi a jóhiszemű forrásból eredő fékező álláspontot, és rátér a falu szocialista átszervezésére. A gyakorlat megmutatta, hogy ez valóban marxista—leninista elveken nyugvó politika volt, melyet az élet igazolt.

Sokat vitatkoztak arról is, hogyan valósulhat meg a falu szocialista átszervezése. Mikor ez a kérdés felmerült, Központi Bizottságunk így válaszolt rá: ha a parasztság spontán elhatározásától függene, akkor a falu szocialista átszervezése sohasem valósulna meg. Nem akarok itt klasszikusokat idézni, de ismeretes Leninnek az a nagyon szép gondolata, hogy a paraszt lélekben munkás is és tőkés is. Amikor dolgozik, akkor munkás módjára dolgozik; de amikor árutulajdonossá válik, amikor piacra viszi az árut és lehetősége van rá, abban a pillanatban tőkés módon gondolkozik. Ez a paraszt egész éven át nehéz feltételek között, átkozva Istent, államot, adóhivatalt dolgozik, kínlódik; sokszor elhatározza, hogy otthagy mindent, mert érzi, hogy állati módra él. De amikor a termés a padlásán van, akkor tőkéssé változik. Ha — mondjuk — az agit.-prop. osztályok olyan kitűnően működnének (ma még nem működnek így), hogy teljesen megérlelnék a parasztban a szocializmus gondolatát, akkor is biztosan úgy lenne, hogy a paraszt minden évben tizenegy hónapon keresztül elhatározná: belép a szövetkezetbe; de a tizenkettedik hónapban, amikor a termés a kezében van és eladhatja, mégis azt mondaná, vár még egy esztendőt.

A mi tapasztalataink is azt mutatják, hogy a parasztságot a szocializmus útjára a munkásosztálynak kell vezetnie, amelynek politikáját és akaratát ebben a kérdésben is a párt testesíti meg. De hogyan vezesse? *Politikailag meggyőzve* a paraszti tömegeket és *megnyerve* őket a szocializmus ügyének. Csak a parasztság spontán elhatározásából tehát nem valósul meg a falu szocialista átszervezése. De akkor sem valósul meg, ha a párt nem törekszik arra, hogy — megtestesítve a munkásosztály akaratát, politikáját — *megnyerje* a paraszti tömegeket és hogy azok *vele egyet-*

Digitized by Google

értésben csinálják ezt. Ezt a mi történelmi gyakorlatunk mutatja. 1949 és 1953 között is épült valami a falu szocialista átszervezését illetően, de homokra épült. És valami regenerálódott 1953 és az 1956-os ellenforradalmi lázadás között is, de az is homokra épült. Ami azonban most ment végbe nálunk, az — az összes mérhető tények, kísérőjelenségek alapján mondhatjuk ezt — örökre szól; ez nem homokra épült, mert a párt vezetésével és a paraszti tömegek egyetértésével valósult meg. Ez nagyon fontos tapasztalata és óriási eredménye ennek a munkának.

Sok szó esett a kettős feladatról. Ezt a kettős feladatot abban láttuk, hogy a falu szocialista átalakításának egész időszakát tekintve a mezőgazdasági termelés ne essen vissza, sőt, bizonyos mértékig emelkedjék. Ezt a feladatot sikerült is megoldanunk. Nagyon jól mutatja ezt az, hogy a mezőgazdasági termelés — Fehér elvtárs erre nyomatékosan rámutatott — két, időjárás szempontjából nem kedvező esztendő ellenére, három éven belül mégis 8,5 százalékkal növekedett az átszervezés időszakát megelőző évekhez képest és a felvásárlás szintje is 13,5 százalékkal emelkedett. Azonkívül nagyon fontosak azok az egyéb mutatók is, amelyekről itt szó esett: az állatállomány bizonyos mértékű növekedése, az összes kényes kultúrák (szőlő, gyümölcs stb.) fejlődése, mert ez mindig a dolgozó paraszti tömegek politikai magatartását is mutatja. Ez mind azt bizonyítja, hogy az átalakulás egészségesen ment végbe. Nemcsak a termelés és a felvásárlás növekedett bizonyos mértékben, hanem a mezőgazdaság távlati fejlesztése is — ha nem is ideális módon és nem is olyan mértékben, ahogyan szeretnénk —, de folytatódott, sőt lendületet is kapott. Ez teljesen világos.

Van még másfajta mérőeszköze is annak, hogy hogyan ment végbe nálunk a mezőgazdaság átszervezése. Először is: gyorsan elmúlt a kezdeti riadalom. Emlékezetes, hogy amikor a tömeges szervezés megindult, Budapestről, egyes faluról származó értelmiségi körökből hangzott el az első panasz, hogy „már megint mi történik a falun?" Mi azt mondtuk a panaszkodóknak: menjetek csak haza, nézzétek meg mi történik ott. És akkor megnyugodtak. Előbb azt hitték, hogy most ugyanúgy fogunk termelőszövetkezetet szervezni, mint — mondjuk — hat éve, s látták, hogy félelmüknek nincs alapja.

De még sok egyéb mutató is van. Számunkra mindig érdekes — nem a legfontosabb, de pikáns dolog — az is, hogy milyen az ellenség állásfoglalása. Még be se fejeztük a tömeges átszervezést, amikor a Szabad Európa Rádiónál már új platformot dolgoztak ki; ennek az volt a lényege, hogy abba kell hagyni a termelőszövetkezet elleni általános agitációt, mert ez hatástalan, és ezért értelmetlen; helyette a várhatóan adódó gazdasági nehézségekre kell

Digitized by Google

helyezni a hangsúlyt. Valamit az is mutat, hogy ellenségeink — a kampány menetében, nem pedig a végén — így ítélték meg a helyzetet.

A falu szocialista átszervezése történelmi jelentőségű győzelem népünk számára, s ugyanakkor nemzetközileg is óriási jelentőségű. A szocialista világban ez tovább növeli a magyar nép becsületét, s a párt becsületét. Én már sokhelyütt voltam, ahol példaként említették meg: a magyarok nem dolgoznak rosszul, s a legfontosabb az a mód, ahogyan a falu szocialista átalakítását végrehajtották.

Az ellenségnél is fordulni fog a dolog és már fordul is. 1956-ban, tévesen ítélve meg az itteni helyzetet, Magyarországot állították propagandájuk középpontjába, és ezt most mi ellenük tudjuk fordítani. Mert a magyar kérdés mindenhol az egész világon érdekli az embereket. Mikor VII. kongresszusunkról az olasz küldöttség hazament Rómába, plakátot ragasztottak ki, amin azt hirdették, hogy itt és itt tömeggyűlés lesz, és azon a magyarországi helyzetről beszélnek. Ez már a VII. kongresszus után így volt, mert a helyzet már akkor megfordult. Most pedig kíváncsian jönnek ide mindenféle emberek, köztük ellenfelek is, meg ellenségek is, és egyik ámulatból a másikba esnek, akár a falut nézik, akár a közoktatást, a kultúrát, akár az életszínvonalat, akár az öltözködést, vagy az emberek politikai magatartását. Persze hogy ámuldoznak, mert teljesen mást látnak, mint amit ők elhitettek magukkal.

Nemzetközileg nagy horderejű tény, hogy a mi Magyarországunk becsülettel teljesíti internacionalista kötelességét, és az MSZMP értelmesen, marxista párthoz méltóan, reális kommunista politikával vezeti a szocialista építést. Ezzel nemzetközi méretekben hozzájárulunk mi is ahhoz, hogy a békés verseny viszonyai között a köztudatban egy kicsit előbbre jusson a kommunizmus ügye, az imperialisták dolga pedig hátrább szoruljon.

A legfontosabb természetesen az, hogy a magyar népnek mi a véleménye a Központi Bizottság politikájáról. Meg kell hogy értsen minket pártunk, a magyar munkásosztály, az értelmiség és a parasztság. Ez elengedhetetlen a harcunk sikere szempontjából, akár nagy kérdésről van szó, akár kisebbről. Nem tűzhetünk a párt elé, az ország elé olyan célt, amelyet a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek nagy többsége nem ért meg és nem helyesel.

A belpolitikában nagy győzelem az átszervezés és az, ahogyan végbement. Erősödtek a párt politikai pozíciói. A munkásosztály egy kis részében volt egy kis idegesség, hogy mibe vág megint bele a párt, jól ítéli-e meg a helyzetet, nem ront-e most el valamit ezzel az 1958 decemberi határozattal. Azt itt már eléggé

Digitized by Google

részleteztem, hogy a paraszti tömegek hogyan ítélték meg a helyzetet. Értelmiségi körök még inkább nyugtalankodtak, de azt hiszem, lassan megértették és elfogadták az átszervezést. A hatás még nem érett be, de lassan beérik. A paraszti tömegek még valami szemrehányást is tesznek majd nekünk: miért nem csináltuk ezt előbb, és így, ahogy csinálni kell? Itt-ott már lehet is hallani ilyen hangokat, és ez tömeges lesz. Az emberek megértik, hogy a pártnak az adott történelmi helyzetben ezt kellett határoznia a nép érdekében.

Most egy esztendeje Somogy megyében voltam, egy termelőszövetkezeti közgyűlésen. Ott akkor éppen egy olyan egyesülés ment végbe, amelyet a két termelőszövetkezet tagsága nem óhajtott. A faluban volt a középparasztok termelőszövetkezete, a pusztán pedig a volt pusztai cselédeké. A pusztai cselédek termelőszövetkezetében nem volt semmiféle prémium, de volt bizonyosfajta egyenlősdi, és féltették a középparasztoktól ezt a „forradalmi vívmányt". A középparasztoknál volt prémium, azok pedig féltek, hogy ez megszűnik, ha egyesülnek a pusztaiakkal. Az ülés befejeződött, ebédelünk, ülünk, kezd kialakulni a legjobb hangulat, amikor már úgy beszélgetnek, hogy el is feledkeznek a vendégről. És akkor az egyik termelőszövetkezeti vezető azt mondja: „Látjátok, most ugyanott vagyunk, ahol 1956 tavaszán! Akkor is egyesültünk már. Hány évet vesztettünk és hol tartanánk most, ha már akkor együtt maradtunk volna!" Ez így is van, és ezért mondom, hogy sokasodni fog az a megítélés még akkor is, ha nem hangoztatják, hogy miért nem így kezdték már 1949-ben, vagy miért nem így folytatták 1953-ban, vagy általában: miért nem csinálták meg a kommunisták már előbb így, egészségesen és rendesen, ha már ez a fejlődés történelmi útja. Hol tartanánk már akkor! — mondja a termelőszövetkezeti parasztok értelmesebbje. És ez belpolitikailag nagy siker.

A párt is nagyon sokat fejlődött ebben a harcban, mert a párt a nagy történelmi feladatok megoldása közben, a csatákban erősödik és fejlődik. Vonatkozik ez a párt egészére, valamennyi szervezetére és a Központi Bizottságra is. Meg kell mondanom, hogy a megyei bizottságoknak jól sikerült vizsgatétele volt az átszervezés. Óriási felelősséget rótt rájuk az, hogy mi egyetlen szakaszban sem adtunk meg semmiféle irányszámot, hanem csak politikai megítélést a feladathoz, a helyzet elemzését. Ez arra kényszerítette őket, hogy amint a Központi Bizottság országosan elemzi a helyzetet, ugyanúgy ők megyénként elemezzék és határozzák el, hogy mit és hogyan csinálnak. Megyei bizottságaink hatalmasat fejlődtek ebben a munkában, s igen szépen és jól oldották meg ezt a nagy feladatukat. A járási pártbizottságok, a falusi pártvezetőségek munkáját mi innen nem látjuk annyira, mint a megyé-

Digitized by Google

két, de az előbbiekből következtetve felteszem, hogy lényegében azonos a fejlődés alsóbb vidéki pártszerveinkben is. Ez nagyon jó dolog.

Most új helyzetben vagyunk, és erre a határozat is utal: most már a szocializmus az alapja a munkás-paraszt szövetségnek. Nem egyszerűen a népi hatalom, hanem a népi hatalom és a szocialista társadalmi rend. Menet közben egy kicsit zavarta a munkás-paraszt szövetséget az átszervezés, mert hiszen a munkásosztály és a parasztság között alapjában véve arról folyt a vita: belépni-e vagy sem, idén-e vagy jövőre? A munkásosztálynak és az egész népnek is az lenne az érdeke, ha a paraszt már a múlt évben belépett volna, a paraszt egyéni szemlélete pedig gyakran azt mondatja vele, hogy inkább majd egy-két év múlva lépjen be. Ez volt a legfőbb politikai vitakérdés a munkásosztály és a parasztság között, és ez most megszűnt. Továbbra is marad egy vitatott kérdés, de azt hiszem ez mindaddig meglesz, amíg van munkásosztály és parasztság, és ez: a mezőgazdasági termények ára. Hiába, a dolog úgy áll, hogy a munkás érdeke az, hogy alacsonyak legyenek az árak, a paraszt érdeke pedig az, hogy magasabbak legyenek. Ezt a vitakérdést mindig helyesen kell megoldanunk, úgy, hogy nagyjából mind a két osztálynak megfeleljen.

Óriási erőt ad az, hogy ami a most előttünk álló feladatot, tehát a mezőgazdasági termelés fellendítését illeti, ebben egybeesnek az érdekek: az egyes termelőszövetkezeti tag érdeke, a termelőszövetkezetnek mint közösségnek az érdeke és az ország érdeke. Mind a három érdeket kiválóan szolgálja az, ha növekszik a termelőszövetkezetek termelékenysége és árutermelése. Ez rendkívül nagy hajtóerő, és nem árt, ha ezt a világos gondolatot be is visszük a tömegekbe.

Most a politikai és a gazdasági munka kölcsönhatása is bizonyos tekintetben új módon jelentkezik. A változás kedvező irányú.

Politikánknak olyannak kell lennie, amely megfelel a munkás-paraszt szövetségnek, megegyezik a néptömegek érdekeivel, és ezt magyaráznunk, hirdetnünk kell, bevinnünk a tömegek gondolkodásába. A termelőszövetkezetekben nagyon fontos politikai feladataink vannak. Ilyen feladat a pártszervezetek kiépítése, a párttagok és a pártonkívüliek egészséges politikai viszonyának, aztán az egységes paraszti osztálynak a kialakítása, hogy forrjon össze az a bizonyos három réteg, a volt falusi földmunkás, a volt középparaszt — és uram bocsá' — az egykori kulák is, ha már ott van. És még számos más politikai célunk is van a termelőszövetkezetben, amelyekért dolgoznunk kell. Vannak gazdasági céljaink, hogy a szövetkezet termelékeny, eredményes legyen, jól osszanak, adjanak előleget, és hogy jól fejlődjön.

A gazdasági és a politikai feladatokat nem lehet egymástól

Digitized by Google

függetlenül megoldani. Minden gazdasági feladatot politikailag is helyes megvilágításba kell helyezni a tömegek előtt. Minden politikai munkának az a rendeltetése — a határozati javaslat utal is erre —, hogy előmozdítsa a termelőszövetkezet gazdaságosságát, eredményességét, amint a termelőszövetkezet gazdasági fejlődése is előmozdítja politikai céljaink megvalósulását.

Nézzék csak meg egy jól záró termelőszövetkezet közgyűlését. Mi van ott? A hangulat nagyszerű, a beszámolók, a felszólalások mind összecsendülnek. Ha a pártszervezetből felszólal valaki, az dicséri a pártonkívülieket, a pártonkívüli felszólaló dicséri a kommunistákat, a vezetőség dicséri a tagságot, a tagság a vezetőséget és így tovább. Senki a termelőszövetkezeti tagok közül nem gondolja azt, hogy „én földmunkás voltam, és most ennek a középparasztnak dolgozom, mert ő még mindig a padlásról él, de nem vesz részt a közös munkában". A középparaszt meg nem gondolja, hogy „ha a földem nem volna ezeknek a bitangoknak a kezében, akkor lyukas nadrágban járhatnának a piactérre" stb. Semmi ilyesmi nincs. Az összeforrottság minden ilyen közgyűlésen, minden évben egy jó nagy lépést halad előre.

De menjenek el egy rosszul záró, nem eredményes termelőszövetkezetbe — ott ugyanennek az ellenkezőjét fogják látni. Ezt nem is kell külön magyarázni. Ahol a termelőszövetkezet jól dolgozik, jól zár, eredményei vannak, ott árut kap az ország, s a termelőszövetkezeten belül is közelebb jutnak a realizálódáshoz politikai céljaink. Ha pedig rossz a termelőszövetkezet, akkor a pártonkívülieket, a középparaszt a munkást, a tagság a vezetőséget, a vezetők a tagságot, a józan a részeget, a nő a férfit, a férfi a nőket, az ifjúság az öregeket, az öregek a fiatalokat. Nincs olyan drámaíró, aki úgy meg tudná írni ezt, ahogyan minden évben sok száz változatban végbemegy a szemünk előtt.

A politikai munka-e az elsődleges, vagy a gazdasági? Azt hiszem, ott, a termelőszövetkezetben nagyon nehéz ezt a kettőt szétválasztani, s ez az egybeesés is kitűnő dolog. Gondoljunk csak arra, hogy félmillió párttag szervezett ereje nem csekélység. De más az, ha ez a félmillió ember évszámra azzal foglalkozik, hogyan beszélje rá arra az aláírásra a parasztot, és emiatt nem is tud komolyan törődni a termeléssel, s egészen más az, ha ez már a háta mögött van neki is, meg a parasztnak is, és mindegyik a termeléssel foglalkozik. Teljes nyugodtsággal állapíthatja meg tehát a Központi Bizottság, hogy a munkát most lényegesen jobb feltételek között folytatjuk tovább, mint abban a szakaszban, amit most zárunk le. Mindenekelőtt természetesen azt az elvet kell továbbra is követnünk, hogy „mindent a tömegekkel együtt!" Nincs az a politikai feladat, nincs az a gazdasági feladat, amelyből

Digitized by Google

nélkülözhetnénk a mezőgazdaságban dolgozó tömegek értelmes támogatását.

„Mindent a tömegekkel együtt" — ez felvet egy kérdést: a pártonkívüliek megbecsülését. A Politikai Bizottság megállapította, hogy ebben a kérdésben zavar van a párttagság egy részében, s ez különböző formákban fejeződik ki. Egyesek azt kérdik: „Mi a csudát akar a Központi Bizottság, meg a Politikai Bizottság örökké ezekkel a pártonkívüliekkel? Most már évszámra mindig a pártonkívüliekről, az ő megbecsülésükről beszélnek az újságban, a beszédekben, de alig emlegetik és becsülik meg a kommunistákat, a párttagokat." Én nagyon erősen bízom abban, hogy a kongresszus, vagy már az előkészítő munka is eloszlatja majd ezt a zavart. Helyes módon oszlatja el: érvényre juttatja a kommunista álláspontot a párttagságnak abban a részében is, amely most ebben a kérdésben nem lát tisztán.

Egyébként az egész falusi átszervezés nem lett volna megoldható, ha pártszervezeteink nem képviselik helyesen ezt az alapvető elvet. Az iparban viszont, amikor arról van szó, hogy pártonkívüli is betölthet közfunkciót, akkor már gyéren mutatkozik a termés. A két-hároméves kampány alatt nem sok pártonkívüliből lett gyárigazgató. De néhányból azért lett. Egyébként itt — a párttagok szempontjából és a pártonkívüliek szempontjából is — nem a szám a döntő, hanem az elv. Minden munkaterületen legyen olyan a helyzet, hogy ha egy feladatra embert kell találni, és érre pártonkívüli a legrátermettebb, akkor legyen meg neki a lehetősége, hogy arra a posztra kerüljön.

A XIII. kerületben megkérdezték tőlem: hogyan értsék ezt? „Szuperálják"-e ki a rendes kommunista igazgatókat, és tegyenek a helyükre pártonkívülieket? Azt feleltem: „kiszuperálásról" nincs szó. Az élet megy a maga útján, funkciók megürülnek, be kell tölteni őket, és akkor ezt az elvet kell érvényesíteni. Nem azt mondom, hogy tegyenek ki akár egyetlenegy rendes kommunista igazgatót is azért, hogy valami demonstrációként pártonkívülit tegyenek a helyére. Más módon kell ennek az elvnek érvényt szerezni.

Az élet érvényt is szerez neki úgy, hogy ezek a nyugtalankodó elvtársak észre sem veszik. A termelőszövetkezeti elnök — ha csak gazdasági vezetőnek tekintem is — fontos ember országunk gazdasági életében. De a tetejébe ő még politikai vezető is, sőt bizonyos mértékben talán fontosabb politikai vezető, mint a gyárigazgató, mert azért a gyárban más ereje van a szocializmusnak, mint a termelőszövetkezetben. A termelőszövetkezetekben ugyanezek az elvtársak szavazzák meg a pártonkívüli elnököt, csinálják, realizálják ezt a politikát, mert az élet megköveteli.

Szeretném tudni: a pártonkívüliek nélkül, az ő egyetértésük, támogatásuk nélkül ki és hogyan valósította volna meg a szócia-

Digitized by Google

lista átszervezést? Általában mindenütt részt vettek és hasznosan segítettek ebben a Hazafias Népfront-bizottságok is, a nőbizottságok is, de nemcsak róluk van szó, hanem általában a pártonkívüliek egyetértéséről és részvételéről. Enélkül ezt senki nem tudta volna megcsinálni.

Ami a helyi vezetést illeti: az emberek nem várnak tőle csodákat, csak azt várják, hogy az adott körülmények között azt tegye, amit értelmes vezetőktől meg lehet kívánni. Én azokban a termelőszövetkezetekben, ahol három vagy öt-hat párttag van, ott az egész pártszervezetet vezetésnek hívom. Ne becsüljék le ezeket a kis pártszervezeteket, még a fejlettségi színvonalukat sem. Mai falusi pártszervezeteink — szerintem — sokkal fejlettebbek, mint 1945—46-ban a gyári pártszervezeteink voltak. És azt is nézzék, hogy ezeknek a falusi szervezeteknek már nem kell 14—16 esztendőt végigküszködniük, mint a gyári pártszervezeteknek kellett, hogy elérjék a fejlettség, szervezettség mai fokát; itt sokkal gyorsabb lesz a folyamat.

A világért le ne becsüljék ezeket a vidéki párttagokat! Egyszer szóltak nekem, hogy nevezzek meg érdekes embereket, akikről a Népszabadság portrékat írhat. Azt mondtam: én csak érdekes embereket ismerek; most két napra úgyis vidékre megyek, jöjjön velem valaki, és meg fogja látni, hogy mindenütt csak érdekes emberekkel találkozik. Ha nem látja meg, majd én megbököm a könyökömmel, csak figyeljen rám.

Higgyék el: azok az elvtársaink, akik történelmi utunkon velünk együtt tették meg a maguk útját, sokat tudnak és sokat tanultak. Lehet, hogy nem tudják szavakba önteni ezt, lehet, hogy valami szervezési technikában nem ismerik ki magukat. Segítsünk nekik ebben! Ezzel kezdjük a segítést, ne azzal, hogy kiskorúnak deklaráljuk őket, mert ez elsősorban nem igaz, ez igazságtalanság, másodsorban ilyen szemlélettel nem lehet harcolni.

Most a jövő teendői felé kell fordulnunk. Ezt kell a szemük előtt tartaniuk a vezetőknek is, a dolgozó tömegeknek is, a tudományos szakembereknek is. Mezőgazdaságunknak minél előbb el kell érnie a világszínvonalat és ki kell elégítenie a hazai igényeket, mert nagyrészt ettől függ az, hogy mikor arat végleges győzelmet a szocializmus hazánkban.

Hogyan értjük a világszínvonal kérdését? Értelmesen kell ezt felfogni. Tisztában vagyunk vele: lehetetlenség, hogy a magyar mezőgazdaság 1965-re a fő kultúrák minden ágazatában elérje a világszínvonalat. Azt hisszük azonban, hogy helyes, ha célul tűzzük ki magunk elé és arra törekszünk, hogy egyik-másik területen igenis elérjük ezt. Itt van például a kukorica. Az ellenforradalmi Horthy-időszakban a kukorica hozamát illetően az USA állt az első helyen, Magyarország pedig a másodikon. Persze az akkori

Digitized by Google

színvonalunkkal ma már csak nagyon sokadik helyen lehetnénk — ez természetes, hiszen a termelés azóta sokat fejlődött. De azért a szocializmusnak mindenképpen különbnek kell lennie, mint amilyen a feudális-tőkés diktatúra volt. Jártak nálunk szovjet tudósok és azt mondták nekünk: ha a kukorica termelésében Magyarország nem lesz néhány éven belül a világ első országa, akkor ez az önök bűne és mulasztása lesz. Ezt mondták, és én teljesen igazat adok nekik. Az éghajlat, a klíma, a talajviszonyok, a tudományos káderek, a rendelkezésünkre álló egyéb tényezők olyanok, hogy Magyarországnak néhány esztendőn belül a hozamot illetően a világ első helyén kell állnia.

Szarvasmarhatenyésztés meg tejtermékek dolgában nem fogjuk néhány éven belül elérni Dániát, ebben majdnem bizonyos vagyok, de azért törekedjünk arra, hogy jobban közelítsük meg. Sok mezőgazdasági termékben jelentősen megközelíthetjük, sőt lényegében el is érhetjük a világszínvonalat. Melyikükben vegyünk irányt erre rövid határidőre? Ezt el kell határozni, mert ha csak óhajként kezeljük, akkor semmi sem lesz belőle. Ki kell mondanunk — és ebben majd segítsenek a szakemberek is —, hogy ezt négy év alatt, azt hat év alatt érhetjük el, és az sem baj, ha nyolc évet is mondunk.

Hogy ezt megvalósítsuk, annak megvan az első és döntő feltétele: a szocialista nagyüzem. A másik az, hogy nagyon kulturált, a mezőgazdasági munkában, a földművelésben is kulturált parasztságunk van. Azután van jó tudományos és szakembergárdája az országnak, s végül — ami szintén nem utolsó dolog — olyan nagyszerű éghajlata, hogy bármelyik országgal hasonlítjuk is össze, nem lehet rá panaszunk. Ezért mezőgazdaságunknak a világszínvonalra kell emelkednie és ez lehetséges is.

A tudományos szakemberekről szólva nagyon örvendetesnek tartjuk, hogy — nem utolsósorban az utóbbi évek eredményei alapján és azért is, mert az átszervezés így ment végbe — a tudósok, kutatók között nagyon komoly mértékben megerősödött az alkotó kedv. Nem szívességnek, hanem kötelességünknek tartjuk, hogy támogassuk ezt.

Van azonban itt valami, amiben most már a tudósok segítsenek egy kicsit nekünk. A mi rendszerünknek az az egyik hibája, hogy a jót is, a rosszat is eltartja. Szükség volna rá, hogy rendszerünknek meglegyen a maga belső logikája, s eszerint erősítse azt, ami egészséges, és vesse ki magából azt, ami nem életrevaló. De ez nincs meg nálunk, és ez probléma. Aki egyszer valahol bejutott az ajtón, az ott is marad, amíg él. És — ne haragudjanak — a kutatóknál, tudósoknál is így van ez. Aki egyszer megszerezte magának — nem azt a címet, hogy tudós, hanem azt, hogy tudományos kutató, az amíg él, ebből megél.

Digitized by Google

Most felüti a fejét az a teória, hogy a tudományos kutatómunkát nem lehet terv szerint végezni. Azt mondják: lám, Kolumbusz sem tudta, hova indul, azt sem, hogy hol volt — mégis felfedezte az emberiségnek Amerikát. Mi ki is egyeznénk ilyen Kolumbuszokkal, csak az a baj, hogy nálunk némelyek nemcsak hogy nem tudják, hova mennek és hol voltak, de nem is jutottak el sehova sem. Ez a mi bajunk. Mi ellene vagyunk az olyan tudományos kutatóknak, akik lecövekelik magukat egy takaros kis kunyhóban, amelyre rá van írva, hogy „Intézet", és ott eléldegélnek évtizedekig. Hol van itt a tudós önkontrollja? Erősödjék a tudósok, a tudományos kutatók lelkiismerete, szocialista öntudata, és szóljanak már rá ezekre: „Azért mégiscsak kell valamit csinálni!"

Nekünk az az álláspontunk, hogy lehet tervezni a tudományos kutatást, de persze ésszel. Segítsenek egy kicsit a tudósok ebben, és abban is, hogy kimunkáljunk valamiféle rendszert; olyant, hogy ami nem kell a szocializmusnak, ami semmit sem ad a népnek, az ne is élvezzen állami támogatást.

Vannak még más, politikailag tisztázni való dolgok is. Lassan másfél éve, hogy az Agitációs és Propaganda Osztály egy országos tanácskozást szervezett. Meghívtak oda, és megsúgták, hogy beszéljek arról, vajon a termelőszövetkezetekben érvényben van-e a lenini hármas jelszó, vagy nem? A válasz világos. Lenin nem azt mondta: „Támaszkodj a *volt* szegényparasztra, szövetkezz a *volt* középparaszttal és harcolj a *volt* kulák ellen". A lenini jelszó hatalmas eszmei fegyvere a kommunista világmozgalomnak. A történelmi fejlődés, az osztályharc egy bizonyos szakaszán nem lehet nélküle győzni. De ha egy szocialista ország, amelyben már megtörtént a falu szocialista átszervezése, a termelőszövetkezetekben alkalmazná ezt a jelszót, akkor ez pontosan az ellenkező következménnyel járna, mint amit Lenin egész élettevékenységével szolgált. Ez nem mozdítaná elő a szocializmust az adott országban, nem hozná közelebb a kommunista társadalmat, hanem hatalmas mértékben ártana neki. Képzeljük csak el, mi lenne, ha Központi Bizottságunk helyeselné azt az őrültséget, hogy a termelőszövetkezetekben is alkalmazni kell a lenini hármas jelszót. Azon a napon, abban az órában, abban a percben három részre szakadna minden termelőszövetkezet és megindulna a három rész harca egymás ellen. Próbáljon meg ott valaki tudományos módon marhát nevelni, vagy növénytermesztési és nem tudom miféle egyéb kutatással foglalkozni!

A leninizmusnak az a lényege, hogy gyakorlatilag megmutatja a szocializmus győzelmének útját. És a leninizmus azt tanítja, hogy a szocializmust az összes dolgozó osztályokkal szövetségben kell építeni, tehát a városi kispolgársággal is szövetkezve. Állítom,

Digitized by Google

hogy nálunk e tekintetben jó a helyzet. A munkás-paraszt szövetség szilárd, erős, jól működik, és ez az alapvető erő. A városi kispolgársággal is sikerült kialakítanunk a szövetségi viszonyt és ezt még erősítenünk kell. De a mi fő erőnk a munkásosztály, és annál akkor fog teljes mértékben győzni a szocializmus, ha megvalósul az, amit Fehér elvtárs mondott, hogy a belső ellátás rendes, zökkenőmentes lesz, ha a mezőgazdaság megadja a népgazdaságnak azt, amit szerintünk köteles is és képes is megadni, ha ezzel hozzájárul az ország gazdasági problémáinak megoldásához és a dolgozó nép életszínvonalának hatékony, komoly emeléséhez. Ez az egyik legfőbb feltétele a szocializmus győzelmének.

Mikor győz hát a szocializmus? Amikor a munkásosztály megszerzi a hatalmat, az a szocialista forradalom első, hatalmas győzelme; amikor a falu szocialista átszervezése megtörtént, az a szocialista forradalom másik nagy győzelme. Azután még nagyon sok küzdelemre van szükség, amíg teljesen és végérvényesen győz a szocializmus. Azt hiszem a szocializmus akkor éri el a teljes győzelmet, amikor a néptömegek nagy többsége a kommunista eszméket fogja vallani és ezek szerint az eszmék szerint fog gondolkodni.

Határon vagyunk most; lezártunk egy szakaszt és egy újat nyitottunk meg. Olyan irányt kell megjelölnünk, amely az egész ötéves terv időszaka alatt végig érvényesül. Ezután, amikor a konkrét kérdések jönnek sorra-rendre, biztosan gyorsabban megy az elemzés és talán a megvalósulás is.

A határozatban a Központi Bizottság kimondja: meg vagyunk győződve róla, hogy a mezőgazdaság további fejlesztése is gyors ütemben, nagyobb zökkenők nélkül halad majd. Nyugodtan elmondhatjuk: ennek sok feltétele a kezünkben van. A feladat nagy, de megoldjuk, s arról is meg vagyok győződve, hogy ha jól dolgozunk, akkor feltétlenül túlteljesítjük a mezőgazdaság ötéves tervének előirányzatait.

Digitized by Google

Néhány gondolat a műszaki fejlesztésről

Írta KISS ÁRPÁD

I.

Korunk fő tartalma a feltörekvő, az újat képviselő szocialista társadalmi rendszer harca az önmagát túlélt, de hatalmához ragaszkodó kapitalizmussal. A szocialista országok állhatatosan törekszenek arra, hogy ezt a harcot a békés egymás mellett élés alapján, békés versenyben döntsék el. A szocializmus erőinek gyarapodásával létrejött e törekvés megvalósításának reális lehetősége. A békés egymás mellett élés talaján a két rendszer harca számos területen és sokféle eszközzel folyik. A gazdasági, a politikai, az ideológiai harc — mind e küzdelemnek egy-egy átfogó területe. Marxisták számára nem szorul különösebb indokolásra, hogy ebben a küzdelemben a gazdasági versenynek van meghatározó szerepe, hiszen elsősorban a társadalom tagjai szükségleteinek kielégítésén dől el, hogy melyik rendszer a jobb, melyik tud többet nyújtani a legszélesebb tömegeknek. Ez viszont attól függ, hogy végső soron melyik társadalmi rendszer biztosítja a munka magasabb termelékenységét. A termelékenység emelésének pedig legjelentősebb, távlatokban szinte kizárólagos eszköze a termelés technikai színvonalának emelése.

A műszaki fejlesztés kérdései iránti érdeklődést erősen növeli az a körülmény, hogy korunkban nagyarányú technikai forradalom van kibontakozóban. A rohamos fejlődés, amely ezen a téren végbemegy, a műszaki fejlődéssel nem foglalkozó emberek legszélesebb tömegei számára is világossá teszi a felismerést, hogy tartós és megalapozott gazdasági eredmények, az életszínvonal állandó és távlatokban mind nagyobb mértékű emelése csak akkor lehetséges, ha állandóan növekszik az ipari és a mezőgazdasági termelés technikai színvonala. Ezért foglalkozik a napi sajtó, a rádió és a televízió is mind többet a műszaki fejlesztéssel.

A termelés technikai színvonalának alakulása megváltoztatja a két rendszer közötti erőviszonyokat, s így hatalmas politikai jelentőségű tényező. Azok a sikerek, amelyeket a Szovjetunió a

Digitized by Google

rakétatechnikában és a világűr meghódításában elért, az az előny, amelyre a Szovjetunió a világűr meghódításában az Egyesült Államokkal szemben szert tett — jóllehet az kétségbeesetten erőlködik, hogy ezt az előnyt behozza —, a szocialista társadalmi rendszer fölényét olyan tízmilliók szemében is kézzelfoghatóan bizonyították, akik a közvetlen politikai tényezőkön nem tudták felismerni ezt a fölényt, vagy pedig az imperialista propaganda befolyása alatt álltak. Másfelől a tartós fogyasztási cikkek tömeges és magas műszaki színvonalú gyártásának időleges elhanyagolása nálunk az 1950-es évek elején, s ennek a nyugati országokkal való összehasonlítása az alapvető politikai kérdésekben is elhomályosította számos jóindulatú ember tisztánlátását.

A technikai fejlődés tehát, amely hosszabb távon megszabja a két rendszer között folyó gazdasági verseny kimenetelét, reprezentatív jelentőségű eredményei révén közvetlen politikai hatást fejt ki.

A társadalom szükségletei szakadatlanul változnak, növekednek. A szükségletek jobb kielégítésének, az életszínvonal állandó és tartós emelésének egyedüli szilárd alapja: a termelés technikai színvonalának emelése. A termelést már jelenleg sem növelhetjük korlátlanul, vagy elsősorban új munkaerők munkába állításával, hosszabb távlatban pedig még inkább szűkül ez a lehetőség, mert a népszaporodás üteme előreláthatóan olyan lesz, hogy a termelésből kiesők létszámának pótlásán túl a meglevő munkaerők száma egyáltalán nem, vagy csak alig emelhető. Ugyanakkor számolnunk kell azzal, hogy a jövőben rövidebb lesz a munkanap és emelkedik a nem termelő szférákban foglalkoztatottak száma és aránya. A termelés magasabb színvonalát, a termelési és fogyasztási szükségletek magasabb színvonalú, teljesebb kielégítését tehát csak műszaki fejlesztéssel, a termelékenység emelésével érhetjük el.

II.

Ha a napjainkban világszerte végbemenő rohamos technikai fejlődés fő karakterisztikáját keressük, annak két, egymással szorosan összefüggő jellemzőjét ismerhetjük fel. Az egyik az, hogy a technikát ma már nem az ötletszerű, rendszertelen kutatás szülte zseniális elgondolások, találmányok, hanem a meghatározott célokért folytatott, bonyolult szervezetet igénylő (és ennek következtében költséges), *rendszeres*, többé-kevésbé hosszadalmas és az egyes kutatási egységek között tervszerűen koordinált kutatási munka viszi előre. Jelentős új technikai eredmény *csak rendszeres kutatási tevékenységgel* érhető el.

Napjainkban hatalmasan kitágultak a tudomány gyakorlati

Digitized by Google

alkalmazhatóságának keretei. Ebben az értelemben a tudomány maga is egyre inkább közvetlen anyagi termelőerővé válik. Már Marx megmondta, hogy a nagyipar fejlődésével mindinkább attól válik függővé az anyagi javak tényleges bőségének megteremtése, hogy „milyen általában a tudomány és a technológia fejlettsége, illetve, hogyan alkalmazzák a tudományt a termelésben".

A tudomány a termelési folyamatoknak az alapja, a korszerű termelés pedig egyre tökéletesebb, hatékonyabb eszközöket nyújt a tudományos kutatás számára. A tudomány, a technika és az anyagi termelés bonyolult és sokoldalú kölcsönös kapcsolatai közepette a tudomány megelőzi a technika fejlődését, a technika fejlődését pedig a termelés növekedése követi nyomón. A technikai fejlődésnek ezzel szorosan összefüggő *másik jellegzetessége* az, hogy megbomlanak azok a népgazdasági vagy iparágak közötti arányok, amelyek a korábbi technikai színvonalon alakultak ki és váltak hagyományosakká. Nem egyszer s mindenkorra adottak tehát valamely társadalmi cél megvalósításához, adott termékmennyiség előállításához szükséges népgazdasági és ágazatok közötti arányok. Ezek csak a fejlődés adott állapotára jellemzők és a technikai színvonal változásával ezek változnak, módosulnak. A népgazdaság struktúrájának a műszaki fejlődés következtében való megbomlása, új arányok kialakulása szükségszerűen együttjár a fejlődéssel, és progresszív jelenség, mert lehetővé teszi, hogy az adott társadalmi szükségleteket más módon, kevesebb társadalmi munka ráfordításával elégítsék ki.

Mi az oka és az alapja annak, hogy a műszaki fejlődés hatására megváltoznak a népgazdasági és az ágazati arányok, s egyes területek gyorsabban fejlődnek, mint a többiek? Hogy ezt megértsük és a műszaki fejlesztést társadalmi méretekben helyesen szervezzük meg, fel kell tárnunk — az egész társadalom fejlődésének törvényszerűségein belül — a műszaki fejlődés törvényszerűségeit, s tudatos fejlesztési tevékenységünket ezekkel a törvényekkel összhangban kell kialakítanunk. Ha nem így cselekszünk, voluntarista-idealista módon járunk el, és a lehetségesnél kisebb eredményeket érünk el, munkánk hatékonysága csökken.

Milyen törvényszerűségek jellemzik tehát a műszaki fejlődést? A műszaki fejlődés azon alapul, hogy az emberiség, a természet jelenségeit tanulmányozva, egyre mélyebben ismeri fel a természeti jelenségek alapjául szolgáló természeti törvényeket. A műszaki fejlődés tehát a természettudományok fejlődésén alapul, az alaptudományok fejlődésének a következménye. A természet jelenségeinek kutatása nem az eredmények közvetlen hasznosítására törekszik ugyan; a tudományos alapkutatás többnyire nem tűz ki maga elé közvetlenül gyakorlati célt, de a tudományos

Digitized by Google

megismerések bizonyos idő múlva törvényszerűen műszaki és termelési eredményekké alakulnak át.

Az egyes alaptudományok — a tudományos munka termékszétéből kifolyóan — nem fejlődnek egyenletesen. Az egy-egy tudományágnak egy-egy részterületén elért alapvető felismerés az adott tudományterület rohamos fejlődését, kiszélesedését eredményezi. Századunkban ilyen kiugróan gyorsan fejlődik például (a felsorolás teljességének igénye nélkül) az atom szerkezetének megismerése, a szilárd testek fizikája, az óriásmolekulák kémiája. Az alaptudományoknak egymástól eltérő ütemű fejlődése következtében azután az egyes területek műszaki fejlődésének üteme is egymástól eltérő lesz, s éppen az új tudományos eredmények műszaki és termelési eredményekké való átalakulása adja meg azt a forradalmian új technikát, amelynek segítségével esetleg nagyságrendileg változik meg a valamely szükséglet kielégítéséhez szükséges társadalmi munkaráfordítás, s amely gyökeresen megváltoztatja a termelési struktúrát, az egyes ágazatok közötti arányokat.

A műszaki fejlődés törvényszerűségeinek tisztázása céljából azt is meg kell vizsgálnunk, hogy milyen mechanizmus szerint megy végbe az új tudományos eredmények átalakulása műszaki és termelési eredményekké. Ez többnyire a következőképpen történik: Az alapkutatási eredmények egy alkalmazott kutatási szakaszon át behatolnak a technikába. Ennek az időszaknak a kezdetén a termelés lassan emelkedik. Ez a kísérletezés szakasza, amikor az új technikai eredmények még keresik felhasználási lehetőségeiket. Amikor pedig ezek a felhasználási területek már kialakulnak, megkezdődik a második szakasz, az új tudományos eredmények alapján kialakult új termelési ág rohamos fejlődése. A harmadik szakaszban azután a rohamos fejlődés meglassul, az új termelési ág maga is „hagyományossá" válik, beépül a népgazdaságba. Bármely tudományág, bármely iparág területén vizsgáljuk is a világ statisztikai adatait, mindenütt a műszaki fejlődés fentebb vázolt alakulását figyelhetjük meg.

III.

A termelés műszaki fejlesztésének alapjában véve két, egymástól eltérő jellegű módja lehetséges: Az egyik az, amikor az ágazaton belüli részcél megvalósításához szükséges társadalmi munkaráfordítást csökkentjük a termelékenység növelése, anyagmegtakarítást eredményező technológiai változtatások, a kisegítő munkák csökkentése révén. Ez a munka az egész népgazdaságban, minden termelési ágban folyik. Nevezzük ezt — jobb elnevezés híján — horizontális műszaki fejlesztésnek. Minden újítás bevezé-

Digitized by Google

tése, minden új, termelékenyebb gépnek a termelésbe való beállítása ezzel a módszerrel fejleszti a technikát. A technikai fejlesztésnek ez a módszere azoknak a megtakarításoknak az összegével csökkenti a társadalmi munkaráfordítást, amelyeket az adott termék előállításával láncolatos kapcsolatban levő népgazdasági ágakban elérnek. Világítsuk meg ezt egy gyakorlati példával. Magyarországon az autóbuszgyártás több népgazdasági ág kooperációját kívánja meg: a motort az autógyár gyártja; a karosszéria elkészítéséhez hengerelt lemezre és más fémanyagokra meg szerelvényekre van szükség; a motor, a futómű, a karosszéria összeszerelését az autóbuszgyár végzi; az autóbusz belső berendezése során asztalosipari, kárpitos stb. munkákat kell végezni. Ezek a munkák normaórában vagy más alkalmas módon számítva, bizonyos társadalmi munkaráfordítást jelentenek. Ha a termelést az autóbusz előállításában kooperáló iparágak valamelyikében vagy ezek mindegyikében gépesítéssel, fejlettebb technológiai eljárások bevezetésével, új találmány, vagy újítás alkalmazásával növeljük, ez végső soron annyival csökkenti az autóbusz előállításához szükséges társadalmi munkát, amennyit a vele kooperáló népgazdasági ágakban a technikai fejlesztés révén együttesen megtakarítottak. Az ily módon elért társadalmi munkaráfordítás népgazdaságunk mai helyzetében a társadalmi munkaráfordítás csökkentésének igen jelentős hányadát teszi ki.

A gyakorlatban eléggé elterjedt az a felfogás, hogy a műszaki fejlesztést ágazatonként, iparáganként, ipari részterületenként többé-kevésbé egyenletes dinamikával lehet megtervezni, és a fejlesztésre szánt anyagi eszközöket — mindenekelőtt a beruházásokat — az egyes területeknek az adott gazdasági struktúrában elfoglalt helye és jelentősége arányában kell szétosztani. Ez a gyakorlat bizonyos mértékig helyes is; minden ágazatban megvan ugyanis a műszaki fejlesztésnek bizonyos belső lehetősége, amely a gépi berendezések korszerűsítéséből, a technológia javításából, a nyersanyagok hatékonyabb felhasználását eredményező eljárások kidolgozásából, jobb munkamódszerek alkalmazásából, az élőmunka ráfordításának csökkentéséből (vagyis a munkafolyamatok gépesítéséből és automatizálásából) adódik.

Ezek a lehetőségek ágazatonként, részterületenként többékevésbé egyenletes dinamikával tervezhetők meg. Ezekről a kérdésekről sok szó esett és esik rendszeresen a napi sajtóban is; ezért e cikkben nem térünk ki rájuk részletesebben, bár a legcsekélyebb mértékben sem szabad lebecsülni jelentőségüket. Azt azonban világosan látnunk kell, hogy a műszaki fejlesztésnek ez a „belső", fentebb horizontálisnak nevezett módja többnyire nem eredményez forradalmian új technikát. Ha figyelembe vesszük, hogy az önköltségnek egy-egy ágazaton belüli évi 2—3 százalékos

Digitized by Google

csökkentése már jó eredmény és ezt semmilyen erőfeszítéssel nem növelhetjük lényegesen, akkor világos, hogy az ágazatok keretein belüli műszaki fejlesztésnek korlátozottak a lehetőségei. A műszaki fejlesztésnek ez a módszere általában nem eredményezi az adott társadalmi célok megvalósításához szükséges társadalmi munkaráfordítás nagyságrendi csökkentését. Nagy hiba volna tehát, ha a műszaki fejlesztésnek ezt az útját tekintenénk a fejlesztés egyetlen lehetséges útjának.

Nagyságrendi csökkentést a technikai fejlődésnek csak az a másik iránya hozhat létre, amely az alapkutatási eredmények különböző dinamikájából következően a népgazdaság korábban kialakult ágazati arányainak lényeges megváltoztatását eredményezi. Jellegzetes példa erre a műanyagipar fejlődése. A Műanyagipari Kutató Intézet és a Vegyiműveket Tervező Vállalat nemrég tanulmányt készített a műanyagok ipari alkalmazásáról és az így elérhető költségmegtakarításokról. Ebből világosan kitűnik, hogy milyen nagy jelentőségű a műanyagok széleskörű alkalmazása pl. a gépiparban és a tömegcikkiparban. A polietilénből készült mosdótálnak az önköltsége csak mintegy 25 százaléka a finomlemezből készült zománcozott mosdótálénak. Ha a hagyományos, zománcozott finomlemezből készült mosdótál önköltsége a tömegcikkiparban végrehajtott műszaki fejlesztési intézkedések eredményeképpen 10 év alatt évi átlagban 2 százalékkal csökkenne, akkor 10 év alatt érhetnénk el 20 százalékos önköltségcsökkentést. Ha azonban ugyanennek a társadalmi szükségletnek a kielégítésére műanyagot használunk fel, akkor a társadalmi munkaráfordítás egycsapásra hozzávetőleg 75 százalékkal csökken.

Kitűnő vízvezetékcsöveket lehet készíteni műanyagból. Annyi ráfordítással, amennyi ezer méter hidegen hengerelt acélcső előállításához szükséges, polietilénből — a csőmérettől függően — 3500—6200, PVC-ből 1860—3750 méter cső állítható elő.

A műanyagok széleskörű alkalmazásával nemcsak az előállítási költségekben, hanem beruházási eszközökben is sokat takaríthatunk meg. A műanyagüzemek beruházási igénye lényegesen kisebb, mint a hasonló rendeltetésű kohászati üzemeké. Így pl. 1 millió forint beruházással olyan üzem létesíthető, amelynek kapacitása 28 000 folyóméter hidegen hengerelt acélcső — de olyan is, amelyiké 48 000 fm. PVC-cső, vagy 130 000 fm. polietilén-cső; olyan üzem, amelynek kapacitása évi 4 millió m^2 alumíniumfólia — de olyan is, amelyiké 5,25 millió m^2 polietilén-fólia.

Nagyon is érthető tehát, hogy a műanyagipar világviszonylatban sokkal gyorsabban növekszik, mint más iparágak. A műanyagok világtermelése 1935 óta 5 évenként nagyjából megkétszereződött, s 1958-ról 1959-re 25 százalékkal nőtt. Angliában 1950—

Digitized by Google

1959 között az összes ipari termelés évi átlagban 2 százalékkal, a műanyagipar termelése viszont 10 százalékkal emelkedett.

Érdemes összehasonlítani a műanyagtermelés fejlődésének ütemét a színesfémek termelésének alakulásával. Ebben az összehasonlításban nem annyira a termékek súlyát, mint inkább a termelés térfogatát kell figyelembe venni, minthogy a helyettesítési területek azonossága általában azonos térfogatra és nem azonos súlyra vonatkozik, a fémek fajsúlya pedig többszöröse a műanyagokénak. Az NSZK-ban 1951-ben a műanyagtermelés az alumínium, réz, ólom és cink együttes termelésének súlyban számítva 35 százalékát, térfogatban számítva viszont már 166 százalékát tette ki. 1960-ban a műanyagtermelés már súlyban is meghaladta a fémek együttes termelésének mennyiségét, térfogatban pedig annak 510 százalékát tette ki. A termelés növekedése az alumíniumnál 1951-től 1960-ra 218 százalék. A réz, az ólom és a cink termelése 1960-ban 1951-hez képest 53, 37, illetve 39 százalékkal növekedett. A műanyagok termelése ezzel szemben 1951-ről 1960-ra 485 százalékkal emelkedett.

Egy másik példa: világjelenség az állati fehérje hiánya az emberi táplálkozásban. Az ENSZ adatai szerint a második világháború után még a háború előtti időszakhoz képest is romlott az állati fehérje részesedése a táplálkozásban. Rendkívül fontos feladat tehát az állattenyésztés nagymértékű fokozása.

Az állatok csak a fehérjéket alkotó aminosavak egy részét tudják szervezetükben felépíteni, más részüket készen, a növényekből származó fehérjékből kell felvenniök. A növények a fehérjéket a levegő széndioxidjából és oxigénjéből, meg a talajban levő ásványi sókból építik fel szervezetükben. A talaj ásványi sótartalmát foszfor- és nitrogénműtrágyákkal fokozhatjuk, így kedvezőbb életfeltételeket teremthetünk a növények fejlődésének. Az állati fehérjemennyiség fokozása „klasszikus" módon tehát a növényi fehérje-termelés növelésével, vagyis mezőgazdasági tevékenységgel történik. A biológia fejlődése azonban lehetővé tette, hogy a mezőgazdasági út helyett ennél rövidebb és egyszerűbb ipari eljárással, az ún. biológiai fehérje-szintézissel állítsanak elő fehérje-takarmányt. Bizonyos élesztőfajták ugyanis megfelelő körülmények között képesek arra, hogy hulladék szénhidrátokból (pl. melaszmoslékból, szulfit-szennylúgból stb.) és ásványi sókból (ezek azonosak a műtrágyázásra használt szuperfoszfáttal és nitrogén-műtrágyával) saját szervezetüket építsék fel gyors ütemben. Az így gyorsan szaporodó élesztő több mint 50 százalék fehérjét tartalmaz, és fehérje-tartalma, de vitamin-tartalma miatt is 5—10 százalékos mennyiségben igen alkalmas állatok takarmányozására. Ebben az esetben tehát „rövidre lehet zárni" a fehérje-takarmány előállításához vezető utat: a műtrágyát nem a talajon

Digitized by Google

keresztül, a növénytermesztés közbeiktatásával, hanem közvetlenül, ipari eljárással lehet az állati fehérje termelésének fokozására hasznosítani. Az emberi fogyasztásra alkalmas fehérje előállításában tehát megváltoztak az ágazati arányok; sikerült kizárni belőle a növénytermesztési fázis egy részét, s így ugyanannyi fehérje kevesebb társadalmi munkaráfordítással termelhető.

Változás körvonalai bontakoznak ki a villamosenergia-iparban is. Ezen forradalmi változások következtében nemcsak a villamosenergiából részesedő népgazdasági ágak egymás közötti arányai változnak meg, hanem nagyságrendileg megváltozhat az energiahordozók hasznosításának hatásfoka is stb.

Az elmondottak természetesen egyáltalán nem jelentik azt, hogy a műszaki fejlesztés két iránya, a horizontális és az ágazati arányokat megbontó iránya, egymástól függetlenül és egymást kizáró módon érvényesül. A technika új fejlődési irányai kisebb-nagyobb mértékben az ipar minden ágazatába behatolnak, és alkalmazásuk a horizontális műszaki fejlesztésnek is új lehetőségeket ad. Példa erre a műanyagok kiterjedt alkalmazása a gépiparban, vagy az, ha az új technikai irány, az elektronika alkalmazása alapján mechanikus vezérlésű marógép helyett elektronikus programvezérlésű gépet hoznak létre a gépiparban stb.

IV.

A technikai fejlődésnek az ágazati arányokat megváltoztató jellege általános érvényű törvényszerűsége a termelés fejlődésének, kapitalista és szocialista viszonyok között egyaránt érvényesül, de érvényesülésének módja és társadalmi hatása alapvetően különbözik. Kapitalista viszonyok közt a profitért folytatott éles konkurrencia-harcon keresztül jut érvényre a fogyasztói igény és a termelőerők ennek megfelelő átcsoportosítása. Az új fogyasztói igény jelentkezése után a termelő vállalatok között harc indul ennek kielégítéséért, illetve az ebből származó profitért. A termelő apparátus átállítása tehát anarchikus piaci viszonyok, heves konkurrencia-harc közepette megy végbe. Ennek során egyes régi termelőerők, amelyeket nem állítottak át idejében, később — fogyasztói igény hiányában — kihasználatlanul maradnak, a bennük foglalkoztatott munkaerők „felszabadulnak", s az ott elbocsátott dolgozók vagy a munkanélküliek táborát növelik, vagy más iparágak foglalkoztatják ugyan őket, de csak szakképzettségüknek meg nem felelő módon, alacsonyabb bérrel. Az átállítás terheit tehát mindenekelőtt és főként a dolgozók széles rétegei viselik, valamint egyes, a konkurrenciaharcban alul maradt tőkések. Az átállás hasznát viszont az erősebb, versenyképesebb tőkés vállalkozók fölözik le.

Digitized by Google

Egészen másként valósul meg a termelési apparátus átállítása a szocializmusban. A már kidolgozott tudományos eredmények gyakorlati realizálásának átfogó programját a népgazdaság távlati terve és az ennek alapján készített rövidebb időszakra szóló tervek irányozzák elő. A népgazdasági terv alapján tervszerűen valósítják meg a termelőerők átcsoportosítását, az új igényeknek megfelelően tervszerűen gondoskodnak arról, hogy az adott termelési folyamatban feleslegessé vált termelőerőket milyen más társadalmi szükséglet kielégítésére és hogyan hasznosítsák. Szocialista viszonyok között tehát lényegében megrázkódtatás nélkül, a meglevő termelőerőknek a kapitalizmusra jellemző rombolása, elpusztítása nélkül megy végbe a technikai fejlődésnek az az iránya, amely a korábbi ágazati arányokat új ágazatok létrehozásával és a régiek visszaszorításával vagy feleslegessé tételével megváltoztatja. Ez nem azt jelenti, hogy a szocializmusban nincs erkölcsi kopás és nem kellene leállítani, kiselejtezni az elavult termelő berendezéseket. Még azt sem jelenti, hogy a termelés átállítása minden nehézség nélkül, problémamentesen valósul meg, s nem kíván meg esetleg áldozatot is egyes személyektől vagy kollektíváktól. A szocializmusban azonban az új és a régi közötti ilyen ellentmondások feloldódása általában a termelőerőknek és mindenekelőtt a legfontosabb termelőerőnek, a dolgozó embernek messzemenő kíméletével, s az egész társadalom méretében szervezetten valósul meg. Ezért tehát lehetséges, hogy a technikai fejlődés káros, pusztító, a dolgozókat sújtó mellékhatások nélkül jusson érvényre, s döntő módon az előnyeit éreztesse a népgazdaságban.

V.

A termelőerők nagymérvű átcsoportosításával járó technikai fejlődés nagy feladatok végrehajtását teszi szükségessé, s magasszintű gazdasági irányító munkát követel meg. Milyen módszerek mikénti alkalmazását követeli meg vajon a technikai fejlődés két iránya a gazdasági vezetéstől?

A műszaki fejlődés horizontálisnak nevezett módszere a népgazdaság valamennyi területén, valamennyi termelő egységben folyik, ebben a legszélesebb dolgozó tömegek részt vesznek. A gazdasági vezetés ez irányú feladatai nagyjából a következőkben foglalhatók össze:

1. Biztosítani kell a vállalatok számára a tervben előirányzott műszaki fejlesztési intézkedésekhez szükséges anyagi eszközöket.

2. A gazdasági vezetésnek mérlegelnie kell és el kell döntenie, hogy a sokféle műszaki fejlesztési lehetőség közül mire fordítsa a korlátozott mértékben rendelkezésre álló anyagi eszközöket.

Digitized by Google

3. Segíteni kell a feltalálói és újító-mozgalmat, hogy ezek minél szélesebb körűen bontakozzanak ki és a legfontosabb, legégetőbb műszaki fejlesztési feladatok irányába terelődjenek.

4. A vezetésnek igen bonyolult és fontos feladata, hogy figyelemmel kísérje a gazdasági igazgatási mechanizmusnak, az irányítási, tervezési, pénzügyi módszereknek a műszaki fejlődésre gyakorolt hatását, elhárítsa a műszaki fejlesztés útjából az akadályokat, és biztosítsa, hogy az anyagi és erkölcsi ösztönzők elősegítsék a műszaki fejlesztés gyors és hatékony megvalósítását.

A horizontálisnak nevezhető műszaki fejlesztés *közvetlen irányítása* nem a népgazdaság felső vezetésének, hanem a közép- és alsófokú vezetésnek a feladata. Egészen másként áll a kérdés az ágazati arányokat megbontó jellegű műszaki fejlesztés tekintetében. Az ágazati arányváltozások csak a népgazdaság felső szintjén láthatók előre. Ezeknek végrehajtása megfelelő koordinációt tesz szükségessé egyfelől az egyes ágazatok között, másfelől az arányváltozás megvalósításához szükséges különböző tartamú előretartást és előrelátást igénylő feltételeket illetően is. Pl. egy-egy új termelési kultúra megvalósításához nemcsak új állóalapok, hanem hatékony működtetésükhöz szakemberek is kellenek. A szakemberképzésről azonban korábban kell gondoskodni, mint az állóalapokról.

A technikai fejlődésnek a hagyományos ágazati arányokat megbontó jellege tehát azt a követelményt támasztja, hogy a gazdasági irányító munkában erősítsük az ágazatok minőségi változását is figyelembe vevő koordinációs szemléletet. Ez a hosszú távlatokra tervező tevékenységnél különösen fontos, és jóval előbb szükséges, mint az éves és ötéves tervezésnél. A műszaki fejlesztés koordinációjának feladata nem tárca-síkon, hanem a népgazdaság legfelsőbb vezetésében jelentkezik. Magát a koordinációt pedig a népgazdasági terv tartalmazza. Nem érdektelen talán röviden áttekinteni, hogyan oszlanak meg a távlati tervezés és a műszaki fejlesztés koordinációs feladatai a népgazdaság felső vezetésének szervei között, s mi a szerepe ebben a nemrég létrehozott Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnak. Ezzel a kérdéssel az iparfejlesztésre és a műszaki fejlesztésre, valamint ezek kölcsönhatására vonatkozó, egymástól eltérő nézetek miatt is érdemes egy kissé bővebben foglalkozni.

Népgazdaságunkban most készítünk először hosszú, húszéves távlatra szóló tervet. Valamely hosszútávlatú terv alapjául mindig egy-egy átfogó népgazdaság-fejlesztési cél szolgál, amely főként politikai és gazdasági tartalmú, és amelyet a párt és a kormány tűz ki. Csak példaként említek néhány ilyen célt: a szocializmus építésének befejezése, a fejlett tőkés országok gazdaságá-

Digitized by Google

nak utolérése, illetve túlszárnyalása, a kommunista gazdaságba való átmenet anyagi alapjainak megteremtése stb.

A párt által megjelölt távlati politikai és gazdasági cél meghatározása után ki kell dolgozni annak közgazdasági koncepcióját, a tervidőszak átfogó közgazdasági mutatószámainak változásait (a nemzeti jövedelem emelkedése, az egyes népgazdasági ágak részesedése a nemzeti jövedelemben stb.), mindezt természetesen még nem a véglegesség igényével. A tervezésnek ez a menete azért szükséges, hogy a terv részletesebb kimunkálásában, az egyes ágazatok fejlesztési elgondolásainak kidolgozásában a tervezők „közös nyelven beszéljenek", legyen meg tehát az a közös alap, amelyre az egyes területek fejlesztési elgondolásai épülnek. Az ágazatok fejlesztési terveinek kimunkálása után természetesen megvizsgálandó, hogy ezek hogyan hatnak vissza az átfogó közgazdasági mutatókra, és mindezek alapján kell módosítani a közgazdasági tervkoncepciót.

A távlati terv közgazdasági koncepciója természetesen csak akkor lehet helytálló, ha műszaki tartalmát tekintve is kellően meg van alapozva. Ki kell tehát alakítani a műszaki fejlesztés távlati fő koncepcióját is. Népgazdaságunk jelenlegi szervezetében e munka nagy része az OMFB-re és az annak témabizottságai útján bevont szakértők kiterjedt hálózatára hárul, de természetesen szervezetten és széleskörűen be kell vonni ebbe a főhatóságoknak az iparfejlesztéssel (iparpolitikával) foglalkozó szerveit, a tudományos szerveket, a kutatóintézeteket, a műszaki egyetemi tanszékeket, a tervező és fejlesztő intézeteket, sőt egyes nagyobb iparvállalatoknak erre a munkára alkalmas részlegeit is.

E munkában figyelembe kell venni a technikai színvonalnak a távlati időszakban világszerte várható fejlődését. Ehhez fel kell mérni azt is, hogyan változnak a távlati tervidőszakban az egymáshoz kapcsolódó ágazatok viszonylagos arányai, hogyan kell figyelembe venni azt a változást, amelyet az egyes területek műszaki fejlesztése más, hozzájuk kapcsolódó ágazatokban előidéz.

A népgazdaság és az egyes gazdasági területek helyes műszaki fejlesztési koncepciójának kidolgozása nagyon bonyolult feladat, már csak azért is, mert több, egymástól eltérő koncepció alakítható ki, és igen magasszintű tudás, szakmai hozzáértés, előrelátó közgazdasági szemlélet szükséges ahhoz, hogy a lehetséges fejlesztési elképzelésekből a népgazdaság számára minden szempontból leggyümölcsözőbbet, leghatékonyabbat alakítsák ki. Mindehhez az érintett szakterületek legjobb műszaki és közgazdasági szakembereinek összehangolt, össz-népgazdasági szemlélettel áthatott munkájára van szükség. Ezért célszerűbb ezt a munkát valamely hivatali szervezet helyett olyan testületre bízni, amely alkalmas arra, hogy munkájába bevonja a tudósok, kiváló mérnökök, köz-

Digitized by Google

gazdászok széles körét, emellett arra is képes, hogy ezek munkáját közös platformról koordinálja.

A műszaki fejlesztési koncepciókat az OMFB témabizottságai dolgozzák ki. A témabizottságokban közreműködő szakemberek száma — az előzetes számítások szerint — már az idén hozzávetőleg eléri az ezret. A témabizottságokban kidolgozott koncepciókat szélesebb körű szakmai fórumok is megvitatják, azután pedig — jelentőségüktől függően — az OMFB plénuma vagy elnöksége vizsgálja meg őket, más koncepciókkal és a távlati terv közgazdasági koncepciójával való összefüggésükben. Az ily módon szakmailag előzetesen széleskörűen megvitatott, többé-kevésbé kikristályosított koncepciókat az OMFB nem öncélúan dolgozza ki, hanem azért, hogy ezzel hozzájáruljon a népgazdasági tervek tökéletesítéséhez, jobb műszaki megalapozásához. E koncepciókat az Országos Tervhivatalnak vagy más tervező hatóságnak bocsátja rendelkezésére, elsősorban az ő számukra készíti. Az Országos Tervhivatal és a tervező hatóságok természetesen már menet közben is tájékozódnak a munkáról. Az OMFB nagyon fontos feladatának tartja, hogy szorosan együttműködjék az Országos Tervhivatallal és a szakminisztériumokkal s a helyes vélemény egyetértésben alakuljon ki.

A műszaki fejlesztési koncepciókat tehát nem valamiféle nagy hivatali apparátussal, hanem a szakemberek széles körének társadalmi mozgósítása útján kívánja kidolgozni. Ily módon biztosítható, hogy e műszaki fejlesztési elképzelések az adott szakterületek legjobb ismerőinek véleménye és elgondolásai alapján, sokoldalú és széles körű szakmai vitákban, az egész népgazdaság helyzetének figyelembevételével formálódjanak. Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy az OMFB feladatai nem merülnek ki az elmondottakban; itt az OMFB-nek csak a műszaki fejlesztés új irányaival összefüggő fő feladatait, és munkamódszerét ismertettük.

Az ágazati arányokat megbontó műszaki fejlesztés koordinálása komplex műszaki és közgazdasági feladat. Már az üzemi szintű műszaki fejlesztés is csak akkor lehet eléggé hatékony, ha érvényesítésében a mérnökök és a közgazdászok szorosan együttműködnek. Még inkább vonatkozik ez a komplex műszaki fejlesztésre, amelyben még nagyobb a jelentősége a helyes gazdasági szemléletnek, a közgazdasági megfontolásoknak. A tervező szervekben dolgozó mérnökök és közgazdászok együttes jó munkája szükséges tehát ahhoz, hogy a kidolgozás alatt levő távlati terv műszakilag jól legyen megalapozva.

Digitized by Google

A korszerű állami mezőgazdasági nagyüzem vezetése

Írta TÓTH JENŐ

Állami gazdaságainkban az utóbbi években olyan nagyhorderejű változások bontakoznak ki, amelyek méltán tartanak igényt a szakemberek és a pártmunkások érdeklődésére. Ezeknek a változásoknak az a lényegük, hogy az állami gazdaságok egyre korszerűbben berendezett és felszerelt nagyüzemekké válnak, tudományos alapokra helyezik egész gazdálkodási rendszerüket, s a gazdaságok vezetése magasabb színvonalra emelkedik. E cikkben ezzel a legutóbbi tényezővel, a vezetés fejlesztésével foglalkozunk.

I.

Az utóbbi években az állami gazdaságok az ország szántóterületének 12 százalékán gazdálkodtak. A gazdaságok száma évről évre csökkent, átlagos területük azonban növekedett[1]. 1959-ben pl. átlagosan 3865 kh szántóterület jutott egy gazdaságra, 1961-ben már 5587 kh. 1959-ben még a szántó 21 százalékán 4000 kh-n alatti üzemek gazdálkodtak, jelenleg ez az arány már csak 11 százalék. 1959-ben még csak hat, 10 ezer holdon felüli állami gazdaságunk volt, 1961-ben pedig már 23, s ezek a szántóterület mintegy 35 százalékát művelték.

Az átlagos területnagyság növelésével egy időben az állami gazdaságok hatékony intézkedéseket tettek a termelés elaprózottságának megszüntetésére; csökkentették a gazdaságonként termesztett növények számát, nagyobb és szakosított állattenyésztő telepeket kezdtek szervezni.

1959-ben a gazdaságok többsége még 20—30 féle növényt termesztett, 1960-ban azonban már csak 15—20 félét. A több mint

1 Az Állami Gazdaságok Üzemszervezési Kutató Intézete 1959-ben és 1960-ban feldolgozta az Állami Gazdaságok Főigazgatóságának felügyelete alá tartozó gazdaságok főbb termelési mutatóit. Az adatokat ebből a feldolgozásból vettük. Eszerint a megvizsgált állami gazdaságok szántóterülete 1959-ben 939 112 kh, 1960-ban pedig 1 019 471 kh volt. A gazdaságok száma 1961. június 1-én 183 volt (a kísérleti és tangazdaságok nélkül).

Digitized by Google

30 féle növényt termesztő gazdaságok száma 1960-ban már csak egyharmada volt az 1959. évinek. Már 1959-ben is a 15-nél kevesebb féle növényt termesztő gazdaságok érték el a legjobb termés-eredményeket, s a növényfajták számának csökkentése a terület-egységre jutó eredmény javulásával járt. A nagyobb táblák, tömbök kialakítása, a kevesebb növényféle termesztése tehát már alkalmazásának első éveiben is előnyösebb volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az állami gazdaságok országos átlagban is csökkentik a termelt növények számát, csupán azt, hogy gazdaságonként vagy üzemrészenként kevesebb félét termelnek majd. A kevésbé gépesített, több kézi munkaerőt igénylő kultúrák termelése is szakosított és *az eddiginél koncentráltabb lesz:* az ezek termelésére alkalmas, specializált gazdaságok nagyobb területen fognak termeszteni egy-egy növényt.

Hasonló tapasztalatokra jutottak állami gazdaságaink az állattenyésztésben is. A tehenészetek gazdaságonkénti nagyságát, az egy tehénre jutó termelést és eredményt szemlélteti a következő táblázat:

Évi átlagos tehénlétszám (db)	Éves tejtermelés (liter)		Ágazati eredmény (1 tehénre Ft)	
	1959	1960	1959	1960
100-nál kisebb	3283	3281	— 237	— 53
101—300	3212	3253	+ 187	+ 711
301—600	3167	3267	+ 389	+ 959
600-nál nagyobb	3293	3361	+ 62	+ 522
Átlag	3220	3272	+ 234	+ 778

A nagyobb tehénállományok tejtermelése tehát 1959-ről 1960-ra jobban nőtt, mint a kisebbekké. Az egy tehénre jutó eredmény 1960-ban még a 301—600 tehenet tartó gazdaságokban volt a legjobb, mert az ennél nagyobb tehenészetek még a kezdet nehézségeivel küzködtek. A legnagyobb tehenészetek eredményének 1959-ről 1960-ra történt javulása azonban világosan mutatja a tendenciát.

A következő táblázat adatai azt mutatják, hogy az eladott állatok minősége és az ágazat eredménye nagyjából az egy gazdaságban tartott hízómarhák számával egyenes arányban növekszik.

A legjobb ágazati eredményt a 300-nál több marhát hizlaló gazdaságok érték el. Ezekben volt a legjobb az átadott hízómarhák minősége is.

Digitized by Google

Évi átlagszám db	Ágazati eredmény (1 állatra Ft)	Minőség: az értékesítésből	
		extrém %	export %
100-nál kisebb	+ 2311,8	69,1	72,1
101—200	+ 2014,6	75,2	84,2
201—300	+ 1920,2	73,4	80,4
301—400	+ 2621,3	75,1	88,4
400-nál nagyobb	+ 2583,6	81,8	88,5
Átlag	+ 2198,6	75,3	82,7

A 400-nál több állatot tartó gazdaságokban a hízómarhák 70,4 százaléka szakosított telepeken volt elhelyezve. A 100 vagy ennél kevesebb hízómarhát tartó gazdaságokban még az állomány 48 százalékát vegyes állattartó telepeken hizlalták.

A gazdaságok termelési adatainak és tapasztalatainak elemzése azt mutatja, hogy amelyik gazdaságban nagyobb területen termesztették az ottani adottságoknak megfelelő növényt, ott jobb volt a terméseredmény és olcsóbb a termékek előállítása. Az állattenyésztésben is a nagyobb létszámú állattenyésztő telepek szervezése biztat több eredménnyel. A gazdaságok általában felismerték ezeket a tényeket és már éltek is az adott lehetőségek egy részével.

Az elemzések arra is rávilágítottak, hogy a vezetők állandósága, politikai és gazdasági rátermettsége sokszor nemcsak ellensúlyozni képes a tájjellegből, a talajminőségből eredő hátrányokat, hanem még a hagyományosan rossznak ismert gazdaságok eredményeit is megjavíthatja.

1961-ben a Pankotai Állami Gazdaság egyik gyenge földminőségű kerületében pl. az 1367 kh őszi búza átlagtermése kat. holdanként 23,60 q, a gazdaság átlagos búzatermése pedig 20,26 q volt. Az előző években ebben a gazdaságban általában csak 9—10 q átlagtermést értek el, a legnagyobb eredmény 14 q volt, mert a búza termesztésének feltételeit nem, vagy csak hiányosan teljesítették. Százával vannak efféle példák, s ezek azt bizonyítják, hogy a vezetési módszerek tökéletesítésével még jelentős tartalékok tárhatók fel állami gazdaságainkban.

II.

Az új termelési módszerek és eljárások, a mezőgazdasági gépek fejlődése és felhasználásuknak további kiterjesztése, a kémiai szerek és az újszerű biológiai módszerek, keresztezések alkalmazása a növénytermesztésben és az állattartásban új lehetőségeket

Digitized by Google

nyithat meg a korszerű mezőgazdasági nagyüzemben a termelés megszervezése előtt.

A nagyszámú erő- és munkagépet már nem lehet gazdaságosan üzemeltetni oly módon, ahogyan arra néhány évvel ezelőtt törekedtünk. Akkor az volt a cél, hogy minden gazdaságban gépesítsük a sokféle növény termesztésének összes munkafolyamatait. Ehhez igen sok és sokféle típusú erő- és munkagépre lett volna szükség, de ezeknek a gazdaságon belüli kihasználását aligha lehetett volna biztosítani. Az ilyen gépesítés nagyon költséges, nagyon megdrágítja a termelést. Ezért vált szükségessé a termelési szerkezet átalakítása.

Az állami gazdaságok növénytermesztésének szerkezete jelenleg úgy alakul, hogy abban — gazdaságonként változó mértékben — néhány árunövény és lényegében kétféle takarmánynövénycsoport szerepel. Az ilyen újszerű talajhasználatnak megfelelően kevesebb géptípusra és kisebb gépállományra van szüksége, ugyanakkor mégis növekszik a gépesítettség foka. Az is cél, hogy az erőgépek mellett a betakarító- vagy egyéb munkagépek minél hosszabb időn át, minél többféle célra legyenek használhatók. Pl. a takarmánybetakarító-gépeket a zöldtakarmányozás megkezdésétől a silózáson keresztül a kukoricaszár betakarításáig üzemeltessék.

Az állami gazdaságok tervében olyan növénytermesztési feladatok is vannak, amelyek elvégzése ez idő szerint kevéssé gépesíthető, pl. a répa, a burgonya, a dohány, a kerti magvak, az illóolaj-termő növények termesztése stb. Ezeket a növényeket olyanokkal kell majd társítani, amelyek termesztése szintén kevésbé van gépesítve, de amelyeknél más időben kell elvégezni a munkát. Ezeknek együttes termelése folyamatos foglalkoztatást nyújt meghatározott létszámú kézi munkaerőnek.

A korszerű nagygépek összevont használata az állami gazdaságokban törvényszerű következménye a termelőerők fejlődésének, s fontos követelménye a gazdaságos üzemeltetésnek. Egyszerűen lehetetlen, hogy bármely gazdaság jól és gazdaságosan végezze el időszerű munkáit — a vetési, a növényápolási, vagy még inkább a betakarítási munkákat —, ha ezeket a jelenlegi felszereléssel üzemrészenként külön-külön végzi. Egyetlen állami gazdasági vezető sem gondol már arra, hogy 4—5 üzemegységben elosztva üzemeltesse gazdaságának 10—12 gabonakombájnját, vagy 8—10 kukoricacső-törőjét. A betakarítógépek üzemeltetéséhez szükséges szervizszolgálat és szállítógépek olyan nagy létszámot igényelnek, hogy megosztott idővel sokszor még 50 százalékban sem lehetne kihasználni e gépek kapacitását. Mai gépellátottságunk mellett pl. a gabonakombájnok után sem lehet már lófogattal vagy vontató pótkocsira való villázással letakarítani a

Digitized by Google

szalmát, hanem gépi vontatású lehúzóval kell elvégezni ezt. A lehúzott szalmatömeg tárolásánál, kazalozásánál szalmafúvókat használnak; ezekkel jobban, gyorsabban és gazdaságosabban dolgozunk, mint a régebbi módszerekkel. A közeljövőben a szalmabálázó és más nagygépek is szerepet kapnak a kombájnszalma betakarításában. A silókombájnok és a munkájukhoz kapcsolódó szállító járművek kapacitását is összevont üzemeltetéssel használhatjuk ki legjobban.

Azt monhatná valaki, hogy ilyen módon abból az üzemrészből, ahová utoljára jut el a silózó-brigád, rosszabb minőségű takarmány kerül majd ki, mert elöregedett állapotban takarítják be. Ha a szakosítást és a munkák koncentrálását mechanikusan végezzük el, akkor ez valóban be is következhet. Ha azonban már a növények elhelyezésénél, vetésénél ügyelünk erre, akkor elkerülhetjük ezt a károsodást. A betakarítási idő ugyanis eléggé széthúzható a fajták és fajok helyes megválasztásával, a vetési idő megfelelő ütemezésével. Hasonlóképpen széthúzható a betakarítás azzal is, ha többféle, különböző időpontban beérő őszi gabonát termesztünk.

A gépek koncentrált üzemeltetésére jó példát mutatott a volt Pusztaszabolcsi Állami Gazdaság. A gazdaság üzemegységi szervezetben dolgozott, de központi irányítással használta gépeit, s a talajmunkákat, a vetést és a betakarítást is üzemegységről üzemegységre menve végezte. Mi lett ennek az eredménye? Jó gépkihasználás, idejében végzett munka, nagy átlagtermések, alacsony általános költség, kedvező önköltség. Pontosan az tehát, amit a jelenlegi gépesítettség mellett joggal várhatunk el minden gazdaságtól. Ugyanígy dolgozott a Bikali Állami Gazdaság is mielőtt a központos, ágazati vezetésre áttért.

Kisméretű táblákon természetesen nem lehet jó és hatékony a gépek koncentrált üzemeltetése. A 20—40 kh-as táblákon sok lesz az üres járat, sokszor kell abbahagyni a munkát és továbbköltözni a gépekkel. Jogos tehát az az igény, hogy meg kell növelni a táblák méreteit. A természetes határok, árkok, vízlevezetők megtartása mellett nincs akadálya annak, hogy egy-egy üzemegység vagy üzemrész növényeit egymás mellett, táblákban helyezzük el, és így már megteremthetjük a gépek összevont használatának feltételeit. Ilyen módon pl. az a növény, amely egy gazdaságban 1000 vagy 1500 kh területet foglal el, nem 20—25 egymástól távol fekvő, hanem ugyanannyi egymással szomszédos táblára kerül. lényegében tehát két-három tömbre koncentrálódik. A gépi alkalmazáson túlmenően a szakmai irányítás és ellenőrzés szempontjából is nagy előnye van ennek. A tömbösítésnek ez az egyszerű, gyakorlati módja már több gazdaságban megtalálható, mindenütt beruházás nélkül jól elvégezhető.

Digitized by Google

Nem helyezhetjük el azonban koncentráltan a növényeket anélkül, hogy tekintettel ne legyünk a meglevő majorokra és azok állattartására. Lehetőségeink határain belül kell keresnünk a módját az állatállomány koncentrált és szakosított elhelyezésének. Jórészt beruházás nélkül vagy csak kevés átalakítással és felújítással is központosíthatjuk fajonként vagy fajon belül hasznosítási irány szerint az állatokat. Az eddigi vegyes állattartó majorokból alakítsunk ki lehetőleg egy hasznosítási irányú állattartó telephelyet. A szakosított, koncentrált elhelyezést a gazdaságok elsősorban a szarvasmarha- és a sertéstartás ágazataiban végezhetik el.

Célszerű, ha az így kialakított állattartó telephelyek közelében termesztjük a nagy szállítási igényű tömegtakarmányokat; a takarmányos tömb tehát kerüljön a telepek mellé. Mivel a telepeken szalmára is szükség van, e tömböt úgy méretezzük, hogy a gabona évenként váltakozva kövesse benne a takarmányt. A takarmánynövények nagy terméssel hálálják meg az istállótrágyát, ezért ebbe a tömbbe adjuk az istállótrágya nagyobbik részét. Ezzel nemcsak megnövelhetjük, s talán meg is kétszerezhetjük eddigi gyenge, sokszor szégyenletesen alacsony takarmánytermésünket, hanem elősegítjük a nagy gabontermést is. Ebbe a tömbbe kerülhet — a vasútállomás távolságától, az útviszonyoktól, esetleg az üzemi kisvasúttól függően — a cukorrépa is.

A takarmányos tömbön kívül, tehát az állattartó telephelyektől távolabb kell elhelyezni azokat a növényeket, amelyek kevesebb istállótrágyát és szállítást igényelnek, vagy önmaguk látják el szervesanyag-utánpótlásukat. Ilyenek pl. a kukorica, az évelő pillangósok, a borsó, stb. Ugyancsak ebbe a tömbbe helyezzük el a gabonának azt a részét, amelynek a takarmányos tömbben már nincs helye.

Célszerű, ha az üzemegységi vagy kerületi szervezetben működő gazdaságok úgy helyezik el a külső körben az egyes növényeket, hogy az üzemegység határán érintkezzenek a szomszédos üzemegység vagy kerület azonos növényével. Ezzel megnövelhetik a tömb területét és megkönnyíthetik az egyes munkák elvégzését. Ez a módszer egyben fel is lazítja az üzemegység határait.

A növények gondos, előrelátó elhelyezésével eljutunk odáig, hogy egy-egy kerület, üzemegység, illetve üzemrész csak egy gabonafajtát termel (pl. őszi árpát, vagy őszi búzát, vagy csak egyfajta őszi búzát). Ilyen kezdeményezést már látunk a bólyi és több más állami gazdaságban.

A növények ilyen módon való elhelyezésével nyugodtan feladhatjuk a vetésforgóról szóló elméletet. Azért nevezzük ezt elméletnek, mert tapasztalatunk szerint hazánkban igen kevés az olyan gazdaság, ahol valóban vetésforgó szerint gazdálkodtak. Az

Digitized by Google

üzemek túlnyomó többsége ugyanis — helyesen — a vetésforgó merev alkalmazása helyett a növények okszerű sorrendjének betartására törekedett.

Amit Simon professzor, az NDK kutatója a keszthelyi Georgikon-napok alkalmával a vetésforgóról mondott, az pontosan megegyezik állami gazdasági vezetőinknek az 1960-as bábolnai ankéton kialakított állásfoglalásával. Kísérleti eredményeinek összefoglalásaképpen ugyanis Simon professzor azt mondotta, hogy azokban az üzemekben, amelyekben a talajművelés magas színvonalú és a műtrágyahasználat és szervesanyag-utánpótlás tudományos megalapozottsággal folyik, ott a vetésforgónak nincs termésnövelő hatása. Ahol azonban még kezdetleges a talajművelés, a műtrágyahasználat és a szervesanyag-visszapótlás, ott számottevő a vetésforgó szerinti gazdálkodás termésnövelő hatása. Nálunk az állami gazdaságok nagy részében a vetésforgó szerepének az előbbi megfogalmazása érvényes, az utóbbi pedig a termelőszövetkezeti gazdaságok nagy hányadára vonatkozik.

A szakosítás és a koncentrálás előrehaladása során meg kell változnia a talajerő-gazdálkodás korábbi szemléletének is. Változatlan a véleményünk az istállótrágyáról, ezt szakszerűen kezelve minden üzemnek ott kell felhasználnia, ahol a legjobb hatásfokkal érvényesítheti (így elsősorban az egynyári takarmánynövények alá, továbbá a répafélék, a burgonya, a szőlő stb. alá). A szántóföldi növények számára elegendő a holdankénti 100—120 q, kiegészítve megfelelő mennyiségű műtrágyával. Istállótrágyát csak akkor vigyünk a külső körben elhelyezett növények alá, ha ilyen adagolás mellett fölösleg mutatkozik a belső körben.

Az bizonyos, hogy a jövőben az eddiginél nagyobb lesz a műtrágyaigény, elsősorban a külső körben. Azt a kukoricaszárat, ami egyéb felhasználásra nem kell, feltépve, felaprítva, kellő mennyiségű műtrágya hozzáadásával dolgozzuk be a talajba. Több műtrágyára lesz szükségük gazdaságainknak az öntözött területeken, továbbá a rét- és legelőterületeken. Az újszerű termelés-szervezésben az öntözés, a talajjavítás, az erózió elleni védekezés fontos szerepet kap. Ezeket a feladatokat az ötéves terv beruházási előirányzatai is megfelelőképpen alátámasztják.

Az öntözéses termelés szervezésénél is érvényesek mindazok az elvek, amelyeket a szántóföldi növénytermesztés szakosításánál elmondottunk, azzal a kiegészítéssel, hogy a víz helye meghatározott, ott használjuk tehát fel, ahol van és ahol a leghatékonyabb. Új nagyüzemi állattartó telepeinket olyan helyre építsük fel, ahol öntözéssel olcsón és biztonságosan tudunk sok takarmányt termeszteni.

Digitized by Google

III.

Amíg a termelőerők még alacsonyabb szinten állottak, addig a mezőgazdaságban kevés szakember dolgozott; egy-egy nagyüzem egész gazdálkodását egy vagy néhány vezető irányította. Ilyen viszonyok között a gazdaságvezető mindennel foglalkozott s a vezetés lényegében a naponkénti határszemlére és parancskiadásra volt alapozva. A korszerű mezőgazdasági nagyüzemben ilyen módszerekkel már nem lehet boldogulni. Szinte elképzelhetetlen, hogy ahol nagy tömegben termelnek, közvetlenül a gazdaságvezető irányítsa a termék előállításának minden részletmunkáját.

A korszerű mezőgazdasági nagyüzem vezetésében — az iparhoz hasonlatosan — a munka nagyobb arányú megosztására van szükség. A vezetők egy része közvetlenül a végrehajtásért felelős, egy másik csoportjuk a termelési előírások kidolgozásával, a termék előállításának előkészítésével foglalkozik, egy harmadik csoport pedig a munka irányítását végzi. Sem a termelés méretei, sem az összevont gépcsoportok üzemeltetése nem tűri meg többé, hogy a gazdálkodást fejből vagy a kis noteszből irányítsák, mert itt ez már számtalan hibát okozhat. Az új, korszerű termelésszervezés megköveteli, hogy gondosan és körültekintő részletességgel legyen kidolgozva mindaz, amit az év folyamán az egyes növények termelésében, az állatok tartásában el akarunk végezni az árutermelés növelése és jövedelmezőbbé tétele végett. Másszóval: a termékek előállításának a technológiai tervét el kell készíteni.

A technológiáról az utóbbi két évben igen sokat beszélgettek a mezőgazdasági szakemberek, azt hisszük azonban, hogy sokszor eltérő értelmezéssel és tartalommal. A termék előállításának technológiai terve: a mezőgazdasági termelésben lezajló fizikai, kémiai, biológiai és egyéb folyamatok végzésére és irányítására alkalmazott módszerek összessége.[2]

Az elmondott újszerű termelésszervezési elvek bevezetésével az állami gazdaságok eddigi vezetési rendszere és gyakorlata szintén átalakulóban van. 1961 elején a gazdaságok túlnyomó többségét még a területi elv alapján irányították. Ennek az a lényege, hogy a gazdaságot üzemegységekre, vagy kerületekre osztják. Több helyen alkalmazták azonban már a kombinált vezetést, a területi

[2] A technológiai terv a következőket tartalmazza: a) a termelési célt; b) a műveletek megnevezését; c) a munkák végzésének idejét; d) a műveletek gépeit és eszközeit; e) a műveletek kézimunka-igényét; f) a műveletek végzésének módját; g) a műveletek anyagszükségletét; h) a teljesítményeket; i) a bértételeket; j) a műveletek költségeit. A gazdaság technológiai tervéből még az egyes munkák elvégzése előtt ki kell dolgozni a műveletterveket, vagyis a növények egyes munkáira vonatkozó részleteket (pl. az évelő pillangósok első kaszálására és betakarítására). A technológiai tervben felsoroltakon kívül a műveletterv még a következőket tartalmazza: a) a munkaszervezetet; b) a gépkapcsolásokat; c) a munkavégzés menetirányát; d) az anyagmozgatás útját; e) a munkavédelmi rendelkezéseket.

Digitized by Google

és ágazatai vezetés kombinációját.[3] Néhány gazdaságban pedig központi ágazati vezetésre tértek át.

Az utóbbi években többhelyütt két vagy három gazdaság összevonása után kerületi vezetési rendszert alakítottak ki, olyan módon, hogy az eredetileg önálló gazdaságok egy-egy kerületté alakultak át. Az 1961. január 1-én összevont gazdaságok nagyobb része ezt a vezetési formát választotta. Az összevont üzemek gazdálkodásának színvonala nem csökkent, árutermelésük pedig megnőtt és eredményeik javultak. Ez elsősorban annak tulajdonítható, hogy a nagyobb terület a termelőeszközök fejlettségének jelenlegi fokán ezek kapacitásának jobb kihasználását tette lehetővé.

A kerületi szervezésre való áttérésnél ki kell terjeszteni a kerületre az üzemegységi szakosítás méreteit, és most már ebben a tágabb, több lehetőséget nyújtó szervezetben kell megkeresni az állatállomány szakosításának és koncentrálásának a lehetőségeit. Az áttéréssel természetesen megváltozik egyes szakemberek munkaköre. Az üzemegységhez mérten megnövekedett termelési feladatok ellátásához azonban ezekre a szakemberekre is szükségük lesz a gazdaság vezetőinek és a kerületvezetőnek. Nélkülük a vezetőre túlságosan nagy teher hárulna, és csak felületesen tudna foglalkozni munkájával, ez pedig káros lenne a termelésre.

A kombinált vezetési forma alkalmazása ott látszik célszerűnek, ahol a gazdaságnak van egy vagy több olyan nagyméretű üzemága, amely a kerületi szervezetbe csak nehezen vagy egyáltalán nem illeszthető be. Ilyenek pl. a gyümölcs-, a szőlő-, a rizs-, a zöldség-, a baromfitermelő ágazatok, a hibridüzemek, a magtisztító telepek stb. Ezeket az ágazatokat a szakterület minden munkájában jártas specialisták irányítják. A specialistákat el kell látni a gondjaikra bízott termelőüzem kiszolgálásához szükséges termelőeszközökkel. Azokat a termelőeszközöket, amelyekre csak időszakonként van szüksége, idejében kell a specialista rendelkezésére bocsátani.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szakosított és koncentrált termelésnek a központos ágazati irányítás felel meg a legjobban. Erre a vezetési formára azonban csak a *fokozatosság* elvének betartása mellett, *még az előbbinél is gondosabb előkészítés után* lehet áttérni.

Ennek a vezetési rendszernek a következő formája alakult ki állami gazdaságainkban:

Központi ágazati vezetésnél a termelés munkája a következőképpen tagolódik: a) irányítás; b) előkészítés; c) végrehajtás; d) ellenőrzés.

[3] Kombinált vezetésnek azt nevezzük, ha a vezetés lényegében üzemegységek, illetve kerületek gazdálkodásán alapul ugyan (tehát a területi elven), de pl. a gyümölcsöst, a szőlőt, a baromfihús- és tojástermelést, a hibridüzemet, a magtisztító üzemet stb. már nem területi alapon, hanem a központból, ún. ágazati rendszerben irányítják.

Digitized by Google

Az irányítást az igazgató, a főagronómus, a műszaki ellátási főmérnök és a könyvelő végzi. Az előkészítés a specialisták és a munkairányítók feladata. A végrehajtás az egyes üzemek dolga, a műszaki üzemelési mérnök közvetlen irányításával. Az ellenőrzést elsősorban a specialisták és a felső irányítást végzők gyakorolják.

A központos ágazati vezetésnél a növénytermelés időszerű munkáit a munkairányító koordinálja, az üzemeltetést pedig a műszaki üzemelési mérnök, az üzemek vezetőivel hajtatja végre.

Az állattartásban a specialisták által kidolgozott technológiai tervek alapján az állattartó telepek vezetői közvetlenül irányítják, illetve hajtatják végre az egyes munkákat.

Nem érhetünk el megfelelő eredményt akkor, ha a fejlettebb vezetési formára való áttéréstől a szakemberek megtakarítását várjuk. Az is feltehető, hogy valamelyest még növekszik is a létszám. A gazdálkodás magasabb színvonala, a több gép, a kémiai és biológiai eszközök nagyobb mérvű használata nemcsak jobban felkészült, szélesebb látókörű szakember-gárdát igényel, hanem megköveteli azt is, hogy az egyes szakágakban részletes gyakorlati és elméleti ismeretekkel bíró specialistákat állítsunk be.

A vezetés fejlettebb formáira való áttérés csak akkor zökkenőmentes, ha gondosan és körültekintően készítjük elő. Minél fejlettebb formára térünk át, annál alaposabb előkészítésnek kell megelőznie ezt.

Helytelen volna tehát, ha a gazdaság vezetői a meglevő szervezetet év közben, egyik napról a másikra, egyik vagy másik vezető kellően meg nem alapozott véleményére támaszkodva felrúgnák, s egy másik vezetési formára térnének át.

•

Az állami gazdaságok vezetési rendszerének továbbfejlesztését az élet sürgeti. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a szervezeti keretek puszta átalakítása még nem csodaszer. Rátermett, széles látókörű vezetők sokszor a régi szervezeti keretek és formák felhasználásával is évről évre többet tudnak kihozni a földből, mások viszont haladó formák és módszerek felhasználásával sem érnek el jobb eredményt.

A pártszervezetek nyújtsanak segítséget az állami gazdasági vezetőknek a tudományos alapokra helyezett, korszerű gazdálkodás kialakításához. Egy pillanatra se tévesszék azonban szemük elől azt, hogy sem a vezetés új formáinak, sem egyik-másik termelési eljárásnak az elterjesztése nem öncél, csak eszköz, amelyre azért van szükség, hogy állami gazdaságaink évről évre több és egyre olcsóbb terméket adjanak az országnak.

Digitized by Google

A kommunizmus és a személyiség fejlődésének feltételei

Írta WIRTH ÁDÁM

„A kommunizmus — állapítja meg az SZKP programja — olyan rendszer, amelyben kibontakoznak és teljesen feltárulnak a képességek és tehetségek, a szabad ember legjobb erkölcsi tulajdonságai." Ebben a gondolatban a kommunizmus mélyen humanista lényege jut kifejezésre. Az új program az eddiginél is konkrétabban és teljesebben tárja fel: milyen társadalmi feltételei vannak a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének, hogyan jönnek létre és fejlődnek ezek a feltételek a kommunizmusba való átmenet időszakában.

Az a kérdés, hogyan valósul meg a személyiség szabad és sokoldalú fejlődése a kommunista társadalomban, látszólag túlünk távol álló kérdés; legalábbis számunkra a távoli jövő problémájának tűnik fel. A valóságban azonban annak tisztázása, hogy a kommunista társadalom hogyan biztosítja a személyiség kibontakozását, új fénnyel világítja meg a marxizmus egész felfogását a személyiség fejlődéséről, teljesebben és gazdagabban tárja fel azokat az elvi és módszertani alapokat is, amelyek a fejlődés minden szakaszában meghatározzák a kommunisták álláspontját ebben a kérdésben. Noha a fejlődés szakaszait ezen a téren sem lehet átugorni, a kommunizmus „csírái" már a szocialista forradalom kezdetén megjelennek és fokozatosan bontakoznak ki. Annak a fejlődésnek a „csírái" is — amely a kommunizmusban teljesedik ki igazán —, már a szocializmus építésének időszakában, de különösen a fejlett szocialista társadalomban megjelennek. S ha ebből a szemszögből nézzük a kommunizmus és a személyiség fejlődésének összefüggését, akkor már számunkra sem látszik olyan távoli és elvont kérdésnek.

* * *

A mai antikommunizmus ideológusainak beteljesülhetetlen álma: megtalálni a marxizmus Achilles-sarkát, azt a pontot, ahol a marxizmus, a kommunizmus növekvő vonzóerejével és tekintélyével a siker reményében állíthatják szembe saját eszményei-

Digitized by Google

ket. Sok polgári filozófus, szociológus és politikus ilyen kérdésnek tekinti a személyiség problémáját. „A marxizmus legsebezhetőbb pontja a személyiség koncepciója" — írják.

Kevés kérdésről olvashatunk többet a mai polgári ideológiai irodalomban, mint a személyiség problémájáról. A Vatikántól a szociáldemokrata reformistákig, a pragmatizmus híveitől az egzisztencialistákig, a marxizmus nyílt ellenfeleitől a revizionistákig azt szavalják a polgári ideológia képviselői, hogy a marxizmus elhanyagolja a személyiség problémáját, illetve, hogy a kommunisták meg akarják fosztani a személyiséget emberi méltóságától, az egyéni szabadságtól, a szabad fejlődés lehetőségeitől stb.

A személyiség fejlődése, az egyén szabadsága védelmében elhullatott könnyek valódi értelme menten világossá válik, ha feltesszük a kérdést: vajon miféle személyiséget védelmeznek a marxizmussal szemben; pontosabban, mit védelmeznek a személyiség szabadsága és szabad fejlődése címén? A kommunizmus ellenfeleinek logikája ebben a kérdésben sem új. Már Marx leleplezte azt a módszert, amellyel a kapitalista magántulajdont és konkurrenciát, a kizsákmányolás szabadságát, a polgári individualizmust az ember örök eszményeinek, a szabadság örök szimbólumainak tüntetik fel és ennek megfelelően a polgári renddel való minden szembenállást azonosítanak a személyiség, a szabadság, a család, a haza, a kultúra stb. tagadásával.

Az érem másik oldala, hogy ugyanakkor, amikor a polgári ideológusok „az ember", a „személyiség", a „szabadság" védelmének jelszavával lépnek fel a marxizmus ellen, a kapitalizmus farkastörvényei erkölcsileg és szellemileg is egyre kegyetlenebbül megnyomorítják az embert. Polgári szociológusok és pszichológusok is kénytelenek felfigyelni arra, hogy a kapitalista konkurrencia és a velejáró társadalmi megrázkódtatások: a válságok, a depressziók, a munkanélküliség és végül, a háborúk deformálják az emberek pszichológiáját és súlyos következményekkel járnak a személyiség fejlődésére.

Amikor már nem lehet letagadni az ember életének, magatartásának, gondolkodásának a kapitalizmus viszonyai között kialakult torz vonásait, akkor a polgári filozófia egyszerűen magának az embernek, az ember természetének tulajdonítja ezeket. „Elismeri az elnyomorodást és szolgaságot, amelynek az egyén a fennálló viszonyok folytán fizikailag, intellektuálisan és szociálisan áldozatul esett, mint ennek az egyénnek egyéniségét és tulajdoniságát."[1] Ez az egzisztencializmus értelme is. Az egzisztencializmus egyrészt tükrözi a személyiség válságát a kapitalizmusban, a maga módján hangot ad azoknak a problémáknak, amelyek

[1] Marx—Engels Művei 3. kötet. 426. oldal.

Digitized by Google

ebben a társadalomban az egyénre nehezednek, másrészt azonban irracionális okokkal magyarázza ezeket a problémákat, vizsgálatuknál nem a társadalom reális ellentmondásaiból, hanem az irracionális „emberi létből" indul ki. A pesszimizmus, a szorongás, a magányosság, a halálra készülés ebben a filozófiában az emberre mindig jellemző érzésként jelenik meg, sőt az egzisztencializmus szerint az ember csak ezekben az érzésekben találhatja meg szabadságát, ezek révén bonthatja ki igazi személyiségét. Az egzisztencialista filozófia ezért a szépirodalom útján is a pesszimizmust, a cinizmust, a közömbösséget árasztja magából. Ez, ha tükröz is valamit az ember válságos helyzetéből a kapitalista társadalomban, semmiképpen sem elfogadható, mert elködösíti a valódi problémákat és lényegében lefegyverzi az embert.

Az a vád a marxizmussal szemben — amelyet például az egzisztencialista Sartre is hangoztat[2] —, hogy hiányzik belőle a „személyiség koncepciója", a polgári felfogások közös korlátjából ered; végső soron minden polgári irányzat elszakítja az egyént, a személyiséget a társadalomtól, a társadalmi viszonyok fejlődésétől és elvontan vizsgálja, mint *az* egyént, *a* személyiséget. A személyiség elvont felfogására a szubjektivizmus jellemző: „... a szubjektivisták, amikor az »egyénről« elmélkednek, *a priori* határozták meg ennek a fogalomnak *tartalmát* (azaz ennek az egyénnek »gondolatait és érzéseit«, társadalmi tetteit)."[3] A marxizmusnak nem fogyatékossága, hanem érdeme, hogy ebben a vonatkozásban is megszabadult a polgári felfogás korlátjától és nem az elvont emberből, hanem a reálisan létező konkrét társadalmi viszonyokból indul ki. „Az emberi lényeg nem valami, az egyes egyénben benne lakozó elvontság. Az emberi lényeg a maga valóságában a társadalmi viszonyok összessége."[4]

Ez a materialista felfogás feltételezi és lehetővé teszi az egyének valóságos életének, gondolatainak, érzelmeinek tanulmányozását és helyes értékelését is. A marxista, aki „az emberek bizonyos meghatározott társadalmi viszonyait teszi tanulmányozás tárgyává, ezzel már egyben a valóságos *egyéneket* is tanulmányozza, akiknek tetteiből ezek a viszonyok összetevődnek".[5] A marxizmus tudományosan, a társadalmi viszonyok fejlődésének elemzéséből kiindulva ad választ a személyiség problémáira, s ezen az alapon tárja fel a személyiség valóban szabad és sokoldalú fejlődésének döntő feltételét — a társadalom forradalmi átalakítását.

[2] Sartre azzal vádolja a marxizmust, hogy teljesen hiányzik belőle a személyiség koncepciója: „Korunk marxizmusának azt vetjük szemére, hogy a véletlen körébe sorolja az emberi élet minden valóságos elhatározását, és a történelmi összegezésből semmi egyebet nem tart meg, csak a történelem egyetemes szerkezetét. Az eredmény az, hogy nem képes megérteni, mi az ember."

[3] Lenin Művei 1. kötet. Szikra 1951. 440. oldal.

[4] Marx—Engels Művei 3. kötet. 9. oldal.

[5] Lenin Művei 1. kötet. Szikra 429. oldal.

Digitized by Google

Marx bebizonyította, hogy a kapitalizmusban a személyiség válságának, az egyén fizikai, intellektuális és társadalmi elnyomorodásának és szolgaságának nem irracionális, az örök emberi természetben rejlő okai vannak, hanem konkrét társadalmi okai, amelyek magában a kapitalizmusban, a kapitalista magántulajdonban rejlenek. Kimutatta egyben, hogy a fennálló viszonyokból szükségszerűen következnek azok a forradalmi feladatok, amelyek elvezetnek a személyiség szabad és sokoldalú fejlődéséhez. „A jelen korszakban — írta — a dologi viszonyoknak az egyének fölötti uralma, az egyéniségnek a véletlenség általi elnyomása legélesebb és legegyetemesebb formáját kapta meg és ezzel a létező egyének elé egészen meghatározott feladatot állított. Azt a feladatot állította eléjük, hogy a viszonyoknak és a véletlenségnek az egyének fölötti uralma helyébe az egyéneknek a véletlenség és a viszonyok fölötti uralmát helyezze... Ez a jelenlegi viszonyok által előírt feladat egybeesik a társadalom kommunisztikus megszervezésének feladatával."[6]

Az ideológiai harc kiéleződése a személyiség kérdésében arra figyelmezteti a marxistákat, hogy az eddiginél behatóbban foglalkozzanak a személyiség fejlődését érintő filozófiai, etikai, pszichológiai stb. kérdések elméleti kidolgozásával. Sajnos a marxista elméleti irodalom hosszú időn keresztül elhanyagolta azoknak a fontos elveknek a kibontását, amelyek a személyiségről a marxizmusban megtalálhatók, nem eléggé sokoldalúan és támadóan képviselte a marxizmus személyiség koncepcióját. Ennek a mulasztásnak a megszüntetése a marxista teoretikusok egyik égető feladata.

* *
*

A társadalom „kommunisztikus megszervezése" — a kommunista társadalmi viszonyok kialakítása —, ami biztosítja a személyiség szabad és sokoldalú fejlődését, nem egycsapásra megy végbe. Az első lépés a proletárforradalom győzelme, amely megdönti a kizsákmányoló osztályok hatalmát és megsemmisíti a személyiség fizikai, szellemi és erkölcsi nyomorának, szolgaságának legfőbb okát: a kapitalista magántulajdont. Ez már önmagában is új szakaszt nyit meg a személyiség fejlődésében, a dolgozók millióit előtt teszi szabaddá az utat személyiségük kibontakozása és fejlődése számára. Először jön létre annak a lehetősége, hogy „valóban a dolgozók többségét vonják be az olyan munkába, ahol megmutathatják, hogy mit tudnak, ahol kifejleszthetik képességeiket, ahol megnyilvánulhatnak azok a tehetségek, amelyek a népben, a frissen buzgó forrásban megvannak, s amelyeket a ka-

[6] Marx—Engels Művei 3. kötet 433 oldal.

Digitized by Google

pitalizmus ezer meg ezer, millió meg millió esetben eltiport, elnyomott és elfojtott". Lenin közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után azt tartotta a szocialista forradalom egyik legfontosabb eredményének, hogy a munka embere megmutathatja azt, mi lakozik benne, „kissé kiegyenesítheti hátát, felemelheti a fejét, embernek érezheti magát".[7] A szocialista forradalom nálunk is első napjától kezdve gyökeresen új lehetőségeket biztosított a személyiség fejlődéséhez. Ezek a lehetőségek megmutatkoznak a közéletben, a termelőmunkában, a kultúrában és a művészetben.

A tőkés hatalom megdöntése és a proletárforradalom győzelme azonban egymagában a személyiség fejlődésének összetett problémáit nem oldja meg. A szocializmus teljes győzelmét egy átmeneti korszak előzi meg, amelyben a kapitalizmus és a szocializmus erői minden téren megütköznek. A kapitalizmus és a szocializmus összeütközése kihat a személyiség fejlődésére is.

A személyiség fejlődése számára is új alapot jelent a szocializmus győzelme, amikor a szocializmus már uralkodóvá és általánossá vált a gazdaságban, a politikában és a kultúrában. A személyiség fejlődését akkor már nem az átmeneti korszak ellentétes erőinek az összeütközése határozza meg, hanem az egységes szocialista társadalom hatása. Ez megkönnyíti a harcot a régi csökevények ellen is, amelyek még a szocializmusban sem tűnnek el nyomtalanul. A szocializmus azonban csak a kommunizmus alsóbb foka, s nem biztosítja a társadalom *minden* tagja számára a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének *összes* feltételeit. Ez a feladat csak a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet során kerülhet napirendre.

Az egész bonyolult és szerteágazó folyamatnak az alapja a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtése. A burzsoá propaganda a kommunizmus programját igyekszik egyszerűen termelési statisztikák és műszaki adatok halmazaként feltüntetni. A programban azonban a termelési statisztikák és a műszaki adatok mögött mindig látni kell az embert, aki mozgásba hozza a hatalmas termelőerőket és akinek az érdekében történik mindez. Hruscsov elvtárs a kongresszuson válaszolt azokra a rágalmakra, amelyeket a burzsoá politikusok és közgazdászok szórnak a szocializmusra, azt állítva, hogy a kommunisták áldozatul vetik oda a nehéziparnak az ember létérdekeit, hogy a Szovjetunióban a termelés csak a termelés kedvéért van: *Nem termelés a termelés kedvéért, hanem termelés az emberért — ez a párt és*

[7] Lenin Művei 26. kötet. Szikra 1952. 421. oldal.

Digitized by Google

a szovjet állam tevékenységének szent elve. A kommunizmus jelszava: *„Mindent az emberért, mindent az ember javára."*

Nem nehéz belátni, milyen új távlatokat nyit a személyiség szabad és sokoldalú fejlődéséhez az a tény, hogy a Szovjetunióban a következő húsz évben megteremtik az anyagi és kulturális javak bőségét, s a nép életszínvonala nagyobb lesz, mint bármelyik tőkésországban. A történelem folyamán először válik lehetővé, hogy teljesen és végérvényesen megszűnjék az a helyzet, melyben az emberek valamiben hiányt szenvednek. A népjólét fokozódása, a legmagasabb életszínvonal elérése azt jelenti, hogy a kommunista társadalomban szilárd anyagi, gazdasági alapja lesz a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének.

Helytelen volna azonban, ha csak ebben látnánk az anyagi és technikai bázis jelentőségét a személyiség fejlődése számára. Mindenekelőtt: csak a nyárspolgári szemlélet tekinti a kommunizmus építését olyan egyoldalú folyamatnak, amelyben az egyén csak kap a társadalomtól, s neki magának semmi kötelessége nincs a közösséggel szemben. Munka nélkül nem lehet létrehozni a bőség társadalmát. A kommunista társadalom alapja a munka; nemcsak abból a szempontból, hogy a munka az anyagi és szellemi javak forrása, hanem abból a szempontból is, hogy a munka az emberi személyiség fejlődésének forrása és fő eszköze. „A munka, a tett, az alkotás teszi széppé és dicsővé az embert. A munkában bontakozik ki az ember képessége, tehetsége, lángelméje, a munka teszi halhatatlanná az emberiséget."[8]

Ismeretes, hogy Marx és Engels a személyiség szabad és sokoldalú fejlődését egybekötötték a régi munkamegosztás megszüntetésével. Az ember sokoldalú fejlődésének igénye a „munka változása", a munkás „mindenoldalú mozgékonysága", a „totálisan fejlett egyén", aki felváltja a „részegyént, egy társadalmi funkció puszta hordozóját", Marxnál és Engelsnél nem egyszerűen az egyhangú munka ártalmaira való reakcióként született olyan morális követelmény, amelyet ma már az utópiák világába utalhatunk. Marx és Engels itt is elsősorban a termelés fejlődésének az objektív követelményéből indultak ki. „A termelést nem űzhetik közösen olyan emberek, mint a maiak, akiknek mindegyike egyetlenegy termelési ágnak van alárendelve, ahhoz van hozzáláncolva, ezáltal van kizsákmányolva, akiknek mindegyike csak *egy* adottságát fejlesztette ki valamennyi többi rovására, s az össztermelésnek csak *egy* ágát, vagy csak egy ágának az ágát ismeri. Már a mostani ipar is egyre kevésbé használhat ilyen embereket. Az egész társadalom által közösen és tervszerűen űzött ipar meg éppenséggel

[8] A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 130. oldal.

Digitized by Google

olyan embereket feltételez, akiknek adottságai mindenoldalúan kifejlődtek, akik képesek áttekinteni a termelés egész rendszerét."[9]

Természetesen helytelen azt képzelni, hogy a kommunizmusban megszűnik mindenfajta munkamegosztás. Marx és Engels csak a *régi*, az osztálytársadalmakban kialakult és a kapitalizmusban szélsőségesen torz formát öltő munkamegosztás megszüntetését követelte. Ugyanakkor Engels „A lakáskérdéshez" c. munkájában „a mindenkire kiterjedő értelmes munkamegosztás" szükségességéről írt, amely mellett a társadalom nemcsak eleget termelhet minden tagjának bőséges fogyasztása és jelentékeny tartalékalap céljaira, hanem minden egyénnek elegendő szabad időt is biztosít, hogy minden, ami a történelmileg öröklött műveltségből — tudományból, művészetből stb. — valóban méltó a fennmaradásra, ne csak fennmaradjon, hanem az egész társadalom közkincsévé váljon és tovább fejleszthető legyen. Az emberi munka termelőerejének fokozásához a kommunizmusban is szükséges a munka megosztása, a specializáció, a munka korlátozása egy meghatározott területre, az egy-egy területen való elmélyülés, speciális ismeretek és képességek elsajátítása. A kommunista társadalom magas fokon szervezett termelést, magas fokú specializációt és kooperációt követel. Ebben az értelemben tehát megmarad a munkamegosztás. Megszűnik azonban a munkamegosztásnak az a módja, amely az embert egész életére egy-egy részműveletthez vagy szűkebb termelési ághoz láncolja, amely a dolgozókat szakképzett és képzetlen dolgozókra, fizikai és szellemi dolgozókra, ipari munkásokra és tőlük alapvetően különböző mezőgazdasági dolgozókra osztja.

A munkamegosztás átalakulásában döntő szerepet játszik a munka jellegének megváltozása. A termelés teljes gépesítése és az automatizálás, a tudomány eredményeinek egyre szélesebb körű felhasználása alapján mindinkább csökken és végül teljesen megszűnik a kizárólag rutin jellegű, az alkotás természetét nélkülöző, szakképzetlen munka és minden munka egyre inkább olyan munkává válik, amelyben az alkotó jelleg dominál. Megszűnik a fizikai és a szellemi munka szétválása, minden dolgozó munkája harmonikusan egyesíti majd a szellemi és fizikai tevékenységet. A munka jellegének megváltozásával a munka szakosodása a kommunista társadalomban már nem köti gúzsba a személyiség fejlődését. Ellenkezőleg: a kommunizmus anyagi és technikai bázisán a munka új jellege a munkamegosztás előnyeinek megőrzése és fejlesztése mellett lehetővé teszi a személyiség sokoldalú fejlődését.

A marxista irodalomban már rámutattak arra, hogy a termelésnek a korszerű technika alapján való fejlődése, a rohamos technikai és tudományos haladás két különböző, látszólag egymást

[9] Marx—Engels Művei 4. kötet, 416. oldal.

Digitized by Google

kizáró tendenciát szül. Egyfelől azt a követelményt támasztja az emberrel szemben, hogy minél átfogóbban ismerje a termelés technikáját és technológiáját, szűk speciális ismeretek és képességek helyett minél átfogóbb ismeretekkel és képességekkel rendelkezzen. Másfelől a termelés bonyolultsága, a termeléshez szükséges tudományos ismeretek óriási méretű felhalmozódása lehetetlenné teszi, hogy korlátlanul érvényesüljön ez a tendencia, hiszen egy ember nem sajátíthatja el teljes mértékben és egyenlő mélységben a növekvő ismereteket. Ezért szükségszerű, hogy mindenki speciális ismeretekkel rendelkezzen egy-egy körülhatárolt területen, s tevékenységét arra a meghatározott területre összpontosítsa, ahol képességeinek maximumát tudja kifejteni.

Ez a két tendencia azonban csak látszólag zárja ki egymást, a valóságban összefonódik egymással, kiegészíti egymást. Ellentmondásuk harmonikus egységben oldódik fel a munka olyanfajta specializációjában, ahol a szakember magas szakmai képzettsége egy meghatározott munkaterületen, széleskörű általános műveltséggel és magas műszaki kultúrával párosul. Ilyen típusú szakemberekkel a szocialista iparban is egyre gyakrabban találkozunk, és számuk tovább növekszik. Ezt a folyamatot segíti elő a szocialista országokban az iskolarendszer tökéletesítése, a politechnikai oktatás általános megvalósítása, a szakképzés és a korszerű általános műveltség fejlesztésének összekapcsolása az oktatásban.

Változáson mennek át maguk a szakmák is. Egyes régi szakmák teljesen eltűnnek, mások meg gyökeresen átalakulnak. A szűk, részmunkákra korlátozódó szakmák mindinkább átfogó, a technológiai folyamat egészét, vagy nagyobb szakaszát felölelő szakmáknak adják át helyüket. A teljesen gépesített vagy automatizált üzemekben nemcsak a nehéz fizikai munkát végzik el a gépek, de feleslegessé válnak a részműveletekkel foglalkozó gépkezelő munkások is. Az ő helyüket a gépmesterek, a szerkesztők, a technológusok foglalják el, akiknek a munkájában összeolvadnak a korábbi szakmák. Az automatizált üzemek munkásainak már nemcsak egy-egy részművelethez kell érteniük, hanem ismerniük kell a különböző gépeket és berendezéseket, tanulmányozniuk kell az elméleti mechanikát, az elektrotechnikát, az automata gépek szerkesztését, szabályozását és beállítását is. A szűkebb profilú szakmunkást egyre inkább a szélesebb profilú szakmunkás váltja fel. A szélesebb profilú szakmák kialakulása mellett növekszik azoknak a száma is, akik több egymáshoz kapcsolódó szakmát sajátítanak el. Sok kommunista komplex brigádban ez lehetővé teszi, hogy a brigád tagjai egymást váltsák vagy helyettesítsék a munkában, tehát a brigádon belül megvalósítsák a tevékenységi módok cseréjét.

A munkatevékenység változásának kell tekinteni a szakmai

Digitized by Google

és a társadalmi munka összekapcsolását is. A szocialista társadalomban a dolgozók milliói saját specializált munkájuk végzése mellett sokoldalú társadalmi tevékenységet is folytatnak, aktívan részt vesznek az állami ügyek intézésében, állami és társadalmi szervezetek vezetésében. A legkülönbözőbb szakmájú dolgozókat találhatjuk a tanácsok állandó bizottságaiban, a népi ülnökök között, az öntevékeny művészi együttesekben stb. Kétségtelen, hogy ez is egyik sajátos formája az egymást váltó tevékenységi módok cseréjének, s jelentősége a munkaidő csökkenésével és a szabad idő növekedésével csak fokozódik. A szabad idő növekedése kedvező lehetőségeket teremt arra, hogy a dolgozók a termelőmunkát összekapcsolják a tanulással és specializált munkájukon kívül is sokoldalúan képezzék magukat, fejlesszék képességüket.[10]

Természetesen ma még nem lehet pontosan előrelátni, hogy az emberek sokoldalú képzése és a tevékenységi módok cseréje milyen új formákat ölt a jövőben. A türelmetlenség, a megalapozatlan előreszaladás pedig helytelen és veszélyes volna. Azt, hogy a kommunizmusban *minden irányban fejlett és minden irányban iskolázott* embereket, olyan embereket kell nevelni, tanítani és kiképezni, akik mindenhez értenek, azt Lenin olyan célnak tekintette, amely felé közeledik a kommunizmus és amelyet el is fog érni, de amely csak a teljesen kifejlődött, teljesen megszilárdult és kialakult, teljesen kibontakozott és megérett kommunizmus jövendő eredménye lehet. Azt tartotta, hogy elébevágni ennek a hosszú fejlődésnek annyi, mintha egy négyéves gyereket akarnánk felsőbb matematikára tanítani.

A régi munkamegosztás a szocializmus építése során és a fejlett szocialista társadalomban csak fokozatosan alakul át. A szocialista forradalom mindenekelőtt véglegesen megszünteti a régi munkamegosztás kizsákmányoló vonásait. Megszünteti a munkanélküliséget, amely a kapitalizmus viszonyai között a régi munkamegosztás szükségszerű velejárója. A szocializmusban a társadalmi szükségletek figyelembevételével szervezik meg a dolgozók szakmai képzését, átképzését és továbbképzését. A termelés gépesítésénél külön gondot fordítanak a fizikailag legnehezebb és a legegyhangúbb munkák megkönnyítésére, a szakképzetlen, csak rutint igénylő munka arányának csökkentésére. De a régi munkamegosztásból fakadó összes korlátot — amely befolyásolja a személyiség fejlődését is — a szocializmus még nem szünteti meg. A szo-

[10] A szabadidő növelésében döntő szerepe van a korszerű technikának, amely nemcsak a munkaidő csökkentését teszi lehetővé, de a közlekedés korszerűsítésével, a házimunka gépesítésével és villamosításával lehetővé teszi a szabadidő jobb felhasználását is. A Szovjetunióban a számítások szerint 1960-ban átlagban a hét 1663 órájából 41 óra volt, a termelésben eltöltött munkaidő, 127 óra a termelésen kívüli idő. Az utóbbiból azonban 14 órát tett ki a termeléssel kapcsolatos elfoglaltság (utazás, stb.), 31 órát a házimunka, önkiszolgálás és 62 órát vett igénybe az alvás és a táplálkozás. A tényleges szabadidő mindössze 20 óra volt. 1960-ra a tényleges szabadidő 3-szorosára, heti 60 órára nő.

Digitized by Google

cializmusban még nem szűnik meg teljesen a munkamegosztás társadalmi-osztályjellege sem. Ehhez a kommunista társadalmi viszonyok kialakulása szükséges.

* *
*

Az osztálytársadalmakban gyakran megpróbálták a meglevő hatalmas társadalmi különbségeket az emberek természetes képességeinek különbségeivel magyarázni. Az igazság azonban ennek éppen a fordítottja: a társadalmi különbségek, a társadalom osztálytagozódása az, ami az emberek képességeit különböző mértékben korlátozza és ami oly nagy különbségekhez vezet a személyiség fejlődésében. Már Adam Smith felismerte, hogy „az az annyira különböző hajlam, amely a különféle foglalkozású embereket érett korukban látszólag megkülönbözteti egymástól, nem annyira *oka*, mint inkább következménye a munkamegosztásnak". Marx ehhez hozzátette: „Eredetileg egy teherhordó sokkal kevésbé különbözik egy filozófustól, mint a komondor az agártól. A munkamegosztás az, amely szakadékot hozott létre kettejük között".[11]

A munkamegosztás a kizsákmányoló társadalmakban elválaszthatatlanul összefüggött a társadalom osztálytagozódásával, a társadalmi egyenlőtlenséggel. A személyiség fejlődése szempontjából a társadalmi egyenlőtlenség azt jelenti, hogy nincs a társadalom minden tagjának egyenlő lehetősége személyiségének fejlesztésére, éles ellentét van a gazdagok és szegények, urak és szolgák, dúskálók és éhenveszők között. Az egyes személyiség fejlődése nem annyira természetadta képességeitől, mint inkább társadalmi helyzetétől függ.

Az emberiség legjobbjai már régóta álmodoznak az emberek egyenlőségéről. Az egyenlőség jelszavával mentek végbe a polgári forradalmak is. A polgári egyenlőség azonban sohasem és sehol sem jelentett teljes társadalmi egyenlőséget; csak az állam területére terjedt ki, ahol a feudális rendi korlátokkal szemben jogegyenlőséget ígért, de sohasem terjedt ki társadalmi, gazdasági területre. Ezért szükségszerűen csak látszat-egyenlőség lehetett, amely a legélesebb társadalmi és gazdasági egyenlőtlenséget takargatta. „A polgári demokrácia az emberi egyenlőség leple alatt a tulajdonos és a proletár, a kizsákmányoló és a kizsákmányolt közötti formai vagy jogi egyenlőséget hirdeti, amivel a legnagyobb mértékben becsapja az elnyomott osztályokat."[12] A polgári formális egyenlőséggel szemben a proletariátus követelése a valóságos

[11] Marx—Engels Művei 4. kötet 130 oldal
[12] Lenin Művei 31. kötet. Szikra, 1951. 139 oldal.

Digitized by Google

és teljes társadalmi egyenlőség, amelynek fő tartalma: az osztályok megszűnése.

Már a szocializmus is hatalmas lépés az osztálynélküli társadalom megvalósításában. Mindenekelőtt: a szocializmus megszünteti a kizsákmányolást, egyenlőkké teszi a szocialista társadalom tagjait abban az értelemben, hogy a szocializmusban nincsenek többé kizsákmányoltak és kizsákmányolók, a szocialista társadalom osztályai baráti osztályok, amelyek között a különbségek fokozatosan csökkennek és elmosódnak. A szocializmus biztosítja a politikai és állampolgári jogok valóságos egyenlőségét. Már a szocializmusban eltűnnek azok az áthághatatlan osztálykorlátok, amelyek a múltban a népi tehetségek tömegei előtt lezárták a fejlődés útját. A szocialista társadalom minden tagjának, tekintet nélkül osztályhelyzetére, lehetősége van az alkotó munkára és a tanulásra, tehetségének érvényesítésére. A munkások és parasztok milliói, akik korábban ki voltak rekesztve a politikai hatalomból, bekapcsolódtak az állam vezetésébe; a szocialista állam támogatja a népi tehetségek érvényesülését a tanulás, a tudomány és a művészet minden területén. A szocializmus megszünteti a város és a falu közötti ellentétet, felszámolja a „falusi élet bárgyúságának" (Marx) alapvető okát — az elaprózott kistermelést, s ezzel új lehetőségeket nyit a tudomány és a technika alkalmazására, a munkamegosztás fejlesztésére, a sokoldalú fejlődésre, a képességek kifejlesztésére falun is. Megszűnik a szellemi és a fizikai munka közötti ellentét is. A műveltség már nem kevesek kiváltsága, fokozatosan eltűnik az a mély szakadék, amely az iskolai képzettség tekintetében a szellemi és a fizikai dolgozókat elválasztotta egymástól. A Szovjetunióban, ahol 1939-ben 1000 munkás közül csak 82-nek (8,2 százalék) volt közép- és főiskolai végzettsége, jelenleg a munkások 40 százaléka közép- és főiskolai végzettségű. A kolhoztagok között is több mint 23 százalékra növekedett a közép- és főiskolát végzettek aránya.

De a kommunizmus első szakasza, a szocializmus még nem szüntet meg *minden* osztálykülönbséget és nem valósítja meg a *teljes* társadalmi egyenlőséget. Ez csak a teljes kommunizmusban következhet be. Csak amikor minden osztálykülönbség eltűnik, amikor megszűnnek a lényeges különbségek a város és a falu, a szellemi és a fizikai munka között, amikor az elosztás szocialista elvét az elosztás kommunista elve váltja fel, akkor valósul meg a teljes társadalmi egyenlőség, akkor lesznek teljesen egyenlőek a társadalmi feltételek mindenki számára személyiségének szabad és sokoldalú fejlesztéséhez.

A kommunista társadalmi egyenlőségnek semmi köze az emberek életének uniformizálásához. A kommunizmusban is lesz különbség az egyes emberek tehetsége, hajlama, ízlése között. Sőt,

Digitized by Google

az embereknek csak akkor lesz meg igazán a lehetőségük, hogy szabadon, a társadalmi különbségektől nem korlátozva fejlesszék ki tehetségüket és hajlamaikat. Azok az emberek közötti különbségek, amelyek a kommunizmusban is megmaradnak, most már valóban a tehetség, a hajlamok, az ízlés különbségei lesznek, nem pedig társadalmi korlátok, amelyek gátat szabnak a személyiség szabad és sokoldalú fejlődésének.

A személyiség a maga tulajdonságaival, képességeivel, hajlamaival az egész megelőző társadalmi fejlődés terméke, és ennyiben az emberek természetes képességei, hajlamai is *társadalmi* jellegűek. De a személyiség egyben mindig konkrét személyiség is, és a személyi tulajdonságok, képességek, hajlamok társadalmi jellege egyéni, individuális tulajdonságokban, képességekben, hajlamokban jelentkezik. A személyiség társadalmi meghatározottsága a konkrét egyén külső és belső feltételeinek közvetítésével érvényesül. A konkrét személyiség az ember és a környező világ bonyolult kölcsönhatásában alakul ki. Ebben a kölcsönhatásban különböző tényezők hatnak az emberre. Ilyen tényezők az emberiség életének természeti feltételei (földrajzi környezet, az emberi szervezet fiziológiai tulajdonságai stb.), amelyek a leginkább közösek és állandóak, de még ezeknek a változásait és különbségeit sem lehet figyelmen kívül hagyni a konkrét egyén fejlődésénél. A döntő tényező, amely a társadalmi fejlődés különböző szakaszaiban meghatározza a személyiség fejlődését, a társadalom fejlettsége, az emberiség kollektív vívmányai, a termelőerők, az anyagi és a szellemi kultúra színvonala stb. Végül a személyiség tulajdonságaiban életének egyéni, esetleges vonásai is tükröződnek: a konkrét egyén személyes sorsa, az a konkrét mód, ahogyan a társadalom kollektív vívmányait felhasználja és maga is részt vesz fejlesztésükben. A személyiség tehát mindig eredeti egyéniség, önálló egyéni arccal, tulajdonságokkal és képességekkel.

A kommunizmus a teljes társadalmi egyenlőség megvalósításával nem szünteti meg ezt az egyéni arcot. Ellenkezőleg: a társadalmi különbségek megszüntetésével válik ez az egyéni arc valóban a személyiség egyéni arcává. Az osztálytársadalmakban a társadalom kollektív vívmányai és ezeknek egyéni felhasználása, egyéni továbbfejlesztése közé beékelődnek az osztálykülönbségek és osztálykorlátok. Az emberek individuális életének különbségeire osztályhelyzetük különbségei nyomják rá a bélyegüket. Személyiségük egyéni arca ezért elsősorban osztályuk arca, s ezeket a korlátokat a személyiség csak kivételes esetekben tudja áttörni individuális tulajdonságaival. Az osztálynélküli társadalom, a társadalmi egyenlőség minden személyiség számára egyenlővé teszi a feltételeket a társadalom kollektív vívmányainak felhasználására, s ezzel szabadabbá és gazdagabbá teszi a személyiség egyéni

Digitized by Google

arcát, növeli a személyiségek sokszínűségét és eredetiségét. Amikor minden személyiség számára megnyílik a lehetőség az alkotó munkára, akkor ez egyáltalán nem veszi el az alkotás egyéni ízét és eredetiségét, ellenkezőleg, sokszínűbbé, mérhetetlenül gazdagabbá teszi az ember alkotó tevékenységét. Minden embernek módja lesz irodalommal és művészettel foglalkozni, de ez nem szünteti meg az irodalom és a művészet eredetiségét. „Még ha bizonyos társadalmi viszonyok között — mutatott rá Marx — minden ember kitűnő festő lenne is, ez még egyáltalán nem zárná ki azt, hogy mindenki eredeti festő is lenne." A kommunista társadalom — Marx szerint — nem a művészi alkotás eredetiségét szünteti meg, hanem a művész alárendelését a helyi és nemzeti korlátoknak, az egyén alárendelését egy meghatározott művészetnek. Ugyanez vonatkozik a személyiség fejlődésére is. A kommunizmus nem a személyiség eredetiségét, az egyéniséget szünteti meg, hanem csak az egyéniség alárendelését a társadalmi korlátoknak, az osztálykülönbségeknek.

* * *

Az antimarxizmus régi és elkoptatott fogása, hogy előbb meghamisítja, eltorzítja a marxizmust, azután pedig „megsemmisítő" bírálatnak veti alá saját hamisításának termékét. Így járnak el a marxizmusnak azok a kritikusai is, akik előbb a vulgármaterializmussal, az egyoldalú ökonomizmussal azonosítják a történelmi materializmust, azután pedig ennek alapján azt vetik a marxizmus szemére, hogy csak anyagi és gazdasági síkon vizsgálja az embert, de figyelmen kívül hagyja szellemi értékeit, belső világát, eszméit, erkölcseit, az embert, mint tudatos lényt. Azt állítják, hogy „a marxizmus szellemi lényegétől megfosztott lénynek mutatja be az embert", s ezért a materializmus ára — „a személyiség feláldozása".

Ez a marxizmus elleni vád ugyanolyan hazug, amilyen régi. Mikor a történelmi materializmus azt tanítja, hogy a társadalmi lét határozza meg a társadalmi tudatot, ezzel semmiképpen sem becsüli le az eszmék, a szubjektív tényezők szerepét. A személyiség fejlődésének a vizsgálatánál is figyelembe veszi, hogy a személyiség feltétlenül mindig tudatos személyiség. A mechanikus determinizmussal szemben — amely közvetlenül a külső okokra, külső behatásokra vezet vissza mindent a személyiségben — a marxizmus abból indul ki, hogy a külső behatások a személyiség életében mindig közvetítetten, a belső feltételek prizmáján keresztül érvényesülnek. Továbbá, az emberi személyiség nem egyszerű passzív tükröződése mindannak, ami körülveszi őt, az ember azért személyiség, mert tudatosan meghatározza viszonyát ahhoz, ami körülveszi. A tudat, a tudatosság ebben az értelemben elvá-

Digitized by Google

laszthatatlan a személyiség létezésétől. A személyiségnek erre a jellegzetességére hívja fel a figyelmet Sz. L. Rubinstein, a kiváló szovjet pszichológus „Lét és tudat" című könyvében: „Az ember azért személyiség — írja —, mert megvan a maga arculata. Az ember akkor maximálisan személyiség, ha a semlegesség, a közömbösség, az érdektelenség minimumával és a „pártosság" maximumával viseltetik minden iránt, ami társadalmi jelentéssel bír. Ezért van az ember mint *személyiség* számára olyan alapvető jelentősége a *tudatnak* nemcsak mint tudásnak, hanem mint viszonynak is. Tudat nélkül, a nélkül a képesség nélkül, hogy tudatosan meghatározott álláspontot foglaljon el, nincs személyiség."[13]

A személyiség fejlődése éppen ezért szükségszerűen magában foglalja tudatának fejlődését, a tudatosság növekedését is. A kommunizmus építésében a tudatosság növelése egyben társadalmi igény is, hiszen a magasabb munkatermelékenység megteremtése, a kommunista társadalmi viszonyok kialakulása és a kommunista együttélés szabályainak érvényesülése elképzelhetetlen a társadalomban élő valamennyi ember tudatosságának és kulturáltságának fejlődése nélkül. A kommunizmus programjában ezért jelentős helyet foglal el az emberek kommunista szellemben való nevelése.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának programjában nagy vonalakban kirajzolódik a kommunista ember szellemi gazdagsága, kitűnnek világnézetének, erkölcsének, műveltségének új vonásai. A kommunizmusban olyan emberek nőnek fel, akik *harmonikusan egyesítik* magukban a szellemi gazdagságot, az erkölcsi tisztaságot és a fizikai tökéletességet. A kommunista ember gondolkodása és magatartása megszabadul a kapitalizmus csökevényeitől, a burzsoá ideológia és erkölcs megnyilvánulásaitól, a magántulajdonosi gondolkodásmód maradványaitól, a babonáktól és az előítéletektől.

Milyen tényezők teszik reálissá, megalapozottá az új ember nevelésének tervét? Az egyik tényező: a mai szocialista ember, aki már részben a szocializmusban nőtt fel, aki a szocializmus viszonyai között élve és dolgozva új világnézeti és erkölcsi tulajdonságokat fejlesztett ki magában, aki munkában és a harcban egyaránt a hősiesség ragyogó példáit mutatta. Az új ember nevelésének célkitűzéseiben az SZKP programja nem elvont kívánságokból indul ki, hanem a mai szocialista ember legjobb tulajdonságaiból, és ezekre építi az új ember nevelésének bonyolult munkáját. A másik tényező: a társadalmi lét, a termelés, a társadalmi viszonyok kommunista átformálása. A program — a történelmi materializmus tanításainak megfelelően — abból indul ki, hogy a lét határozza meg az emberek tudatát. Az új ember nevelése elválaszthatatlan

[13] Sz. L. Rubinstein, Lét és tudat. Kossuth, 1968. 321. oldal.

Digitized by Google

tatlanul összefügg a program többi részével, a kommunizmus anyagi és technikai bázisának megteremtésével, a kommunista társadalmi viszonyok kifejlesztésével.

Az új ember nevelése, az emberek gondolkodásának, világnézetének és erkölcsének átalakítása természetesen rendkívül bonyolult folyamat. A réginek az ellenállása ezen a területen a legszívósabb. S a társadalom forradalmi átalakítása során az embereket még különböző hatások érik, a szocialista fejlődésben jelentkeznek nehézségek, ellentmondások és feszültségek is, a szocializmus belső győzelme után a két világrendszer között tovább folytatódik a harc, mégpedig gyakran igen éles formában. Mindez az emberben, az ember tudatában bonyolult kölcsönhatásban jelentkezik. Ezért az ember tudatának fejlődése nem követi automatikusan az objektív viszonyok változásait, az új ember kialakulása nem mehet ösztönösen végbe. Az új ember kialakulásában rendkívül nagy szerepe van a szubjektív tényezőknek, az ideológiai munkának, a kapitalizmus csökevényei elleni eszmei harcnak. A Szovjetunió Kommunista Pártja az új ember nevelésére irányítja az ideológiai, eszmei nevelőmunka minden eszközét: a pártszervezetek politikai felvilágosító munkáját, a tudományt, az ismeretterjesztést, az iskolát, a sajtót, az irodalmat, a művészetet stb. A legfontosabb tényező: az emberek aktív részvétele az új társadalom építésében. Az új ember új szellemi, világnézeti, erkölcsi tartalmát nem lehet valamiféle „pedagógiai lombikban" létrehozni; ez csak aktív társadalmi tevékenységben, a társadalom forradalmi átalakításában való tevékeny részvétel során lehetséges. A forradalmi gyakorlat jelentősége — mutatott rá már Marx is — nemcsak a régi uralkodó osztály megdöntésében van, hanem abban is, hogy csak így lehet tömegesen létrehozni a kommunista tudatot

* *
*

A személyiség fejlődésével kapcsolatos kérdések közül jelentőségénél fogva külön kell foglalkozni a személyiség szabadságának problémájával. Ha materialista módon vizsgáljuk ezt a kérdést — tehát ha szabadságon nem szubjektív önkényt értünk, ha nem tápláljuk az abszolút szabadság hamis illúzióját —, akkor a kérdés lényege ez: hogyan győzheti le az ember a természet és a társadalom vak erőit, hogyan lehet úrrá felettük, hogyan állíthatja őket a maga szolgálatába, hogyan teremtheti meg annak a feltételeit, hogy képességei szabadon fejlődhessenek?

Az így értelmezett szabadság szükségképpen csak az objektív történelmi fejlődés terméke lehet. Az állatvilágból kiváló első emberek — mutatott rá Engels — minden lényeges dologban éppoly nemszabadok voltak, mint maguk az állatok. Csak a termelési

Digitized by Google

mód hosszú fejlődésének eredménye lehet a termelőerők olyan magas foka, amely lehetővé teszi az ember uralmát a természeten. Ez a fejlődés azonban nem egyenesvonalú, ellentmondásokon keresztül megy végbe, s gyakran visszaeséseket is tartalmaz. S mivel a termelés mindig meghatározott termelési viszonyok között folyik, az embernek nemcsak a természet vak erőit kell legyőznie, hanem a vak társadalmi erők uralmát is. A kapitalizmus viszonyai között, amikor a termelési eszközök tőkés magántulajdonban vannak, az egyébként fejlett termelőerők az egyénektől teljesen függetlenek, és tőlük elszakítottnak látszanak, dologi alakot öltenek; az egyének számára nem az egyének erői többé, hanem a magántulajdonéi. Bár a társadalmasítás magas fokán álló fejlett termelőerők biztosítják az ember uralmát a dolgok felett, a kapitalizmusban nem az ember uralkodik a dolgokon, hanem a dolgok az emberen, nem a jelen uralkodik a múlton, hanem a múlt a jelenen. Ezért a kapitalizmusban például az automatizálás — amely a valóságban a személyiség szabadságának nélkülözhetetlen eszköze — félelmet és rettegést szül a dolgozó egyénekben. A tudomány és a technika hatalmas eredményeiben nem az ember növekvő erejét, szabadságának nagyszerű eszközét látják, hanem alattomos veszedelmet, amely létében fenyegeti az emberiséget.

A személyiség szabadsága szempontjából is döntő lépés a szocialista forradalom, amely megszünteti az antagonisztikus ellentmondást a termelés társadalmi jellege és az egyéni (tőkés) kisajátítás között, megteremti a termelés társadalmi jellegével összhangban levő szocialista termelési viszonyokat, véget vet a társadalmi fejlődés ösztönösségének, és lehetővé teszi a társadalmi fejlődés tervszerű irányítását. Tulajdonképpen csak ezzel fejeződik be az ember kiemelkedése az állatvilágból. „Csak a társadalmi termelés tudatos megszervezése, amelyben tervszerűen termelnek és osztják el a termelt javakat, emelheti ki az embert a többi állat világából társadalmi vonatkozásban is úgy, mint ahogy azt általában a termelés az emberrel mint fajjal tette... Ezzel új történelmi korszak fog kezdődni, amelyben az emberek maguk, és velük együtt tevékenységük minden ága, nevezetesen a természettudomány is, minden eddigit teljesen elhomályosító lendületet fog venni."[14] Ez az új történelmi korszak: a kommunizmus, amelyben a termelőerők és a termelési viszonyok magasabb színvonalán létrejönnek az alapvető feltételei annak, hogy az emberiség végrehajtsa az ugrást a „szükségszerűség birodalmából" a „szabadság birodalmába".

A történelemben az emberek egyrészt meghatározott feltételek között cselekednek, s ennyiben cselekedeteik is meghatározottak,

[14] Engels: „A természet dialektikája." Szikra, 1952. 47. oldal.

Digitized by Google

determináltak, másrészt az emberek cselekedeteikkel maguk alakítják, változtatják, termelik saját életfeltételeiket, tudatosan csinálják történelmüket. A külső életfeltételek meghatározó szerepe az emberek döntéseiben és cselekedeteiben nem közvetlenül és mechanikusan érvényesül, hanem a már kialakult személyiség tudatának, jellemének, belső feltételeinek közvetítésével és ebben az értelemben az egyén felelős a döntéseiért és tetteiért, a személyiség jelentőséggel bír a történelmi fejlődésben, az egyén cselekedetei értékelhetők. Az értékelés mércéje azonban nem valami szubjektív „abszolút szabadság", hanem az embernek az a képessége, hogy tudatosan és hozzáértéssel cselekedjen, a felismert objektív törvényszerűségeket a saját érdekében, a saját céljaira használja fel. Nem a tudatlanságon alapuló bizonytalanság teszi az embert szabaddá, hanem a szükségszerűség tudatos felismerése. Az utóbbi korlátozza az előre nem látott, nem ellenőrzött erők befolyását a történelemre és biztosítja, hogy az emberek tetteinek történelmi eredménye egyre pontosabban feleljen meg a kitűzött célnak.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a személyiség szabadsága szempontjából milyen jelentős a tudományos világnézet, amely helyesen tükrözi a történelmi szükségszerűséget. Korunkban a tudományos világnézet a legteljesebben a marxista—leninista pártok tevékenységében érvényesül, elsősorban ezeknek a pártoknak a munkáján keresztül fejlődik és terjed el az emberek gondolkodásában. A kispolgári individualisták a kommunista pártok világnézetének és programjának elfogadásában, a párt fegyelmének és szervezettségének vállalásában a személyiség önállóságának és szabadságának a feladását látják és „konformizmusról" beszélnek. A valóságban mindazok, akik a párton keresztül a tudományos világnézetre építik munkájukat és társadalmi tevékenységüket, akik gondolkodásuk vezérfonalává a marxizmus—leninizmust teszik, ezzel személyiségük szabadságának egyik fontos eszközét is elnyerik. A személyiség gondolkodását minél inkább áthatja a tudományos világnézet, annál szabadabbá válik a személyiség, annál tudatosabban szabadíthatja fel fejlődését az előre nem látható véletlenek behatása alól. Ebből a szempontból kell értékelni a kommunista nevelésnek azt az igen fontos feladatát, hogy általánossá és teljessé tegye a tudományos világnézetet az emberek gondolkodásában.

A személyiség szabadságának fontos oldala az egyén és a közösség viszonya. Az individualista szemlélet a személyiség szabadságát szembeállítja a közösséggel, a társadalom szervezettségével és az egyén szempontjából a szabadság tagadásának tart minden közösséget, minden szervezettséget. Ezzel a szemlélettel szemben a valóságban a közösségen kívül, a társadalom szerve-

Digitized by Google

zettsége nélkül, a szó igazi értelmében vett emberi szabadság nem lehetséges. Csak a többiekkel való közösségben kapja meg az egyén az eszközöket ahhoz, hogy képességeit minden irányban kifejlessze, csak az igazi közösségben és a közösség által válik lehetővé a személyes szabadság. A kizsákmányoló társadalmakban azonban az állam, bár az egész társadalom képviselőjeként lép fel, nem igazi közösség, csupán a közösség pótléka; a valóságban az uralkodó osztály erőszakszervezete az elnyomott, kizsákmányolt osztályokkal szemben. Érthető tehát, hogy a kizsákmányoló államokban „a személyes szabadság csakis az uralkodó osztály viszonyai között fejlődött egyén számára létezett és csak annyiban, amennyiben ennek az osztálynak az egyénei voltak. Az a látszólagos közösség, amelyben eddig az egyének egyesültek, mindig önállósította magát velük szemben és minthogy egy osztálynak egy másik elleni egyesülése volt, a leigázott osztály számára nemcsak teljesen illuzórikus közösséget, hanem egyúttal új bilincset is jelentett."[15]

Gyökeresen megváltozik a helyzet a szocialista államban. Az emberiség történelmében a szocialista állam az első olyan állam, amely joggal tekintheti magát a dolgozó osztályok valóságos közösségének. A szocialista állam fejlődésének első szakaszában még maga is az osztályelnyomás, a proletárdiktatúra eszköze, s ennyiben a szabadság itt is eltérő módon valósul meg a különböző osztályok egyénei számára. De ez az osztályelnyomás két alapvető szempontból különbözik a régi kizsákmányoló államokétól. Először: ez a diktatúra a társadalom dolgozó többségének diktatúrája a volt kizsákmányoló kisebbség felett, a többség számára tehát kezdettől fogva a szabadság eszköze, a valóságos szabadság biztosítéka és csak a társadalom kisebbik része számára jelenti a régi „szabadság" elvesztését; ez a hatalom a dolgozó többség érdekében korlátozza a társadalom alapvető érdekeivel szembenálló reakciós kisebbség szabadságát. Másodszor: minden eddigi uralkodó osztálytól eltérően a munkásosztály nem akarja örökössé tenni saját hatalmát, az ő számára a proletárdiktatúra csak eszköz mindenféle osztályhatalom megszüntetéséhez. Ezért a szocializmus győzelme után, amikor az antagonisztikus osztályellentmondások megszűntek, a proletárdiktatúra állama a munkásosztály önkéntes elhatározásából az egész nép egyetemes államává alakul át. Ebben a szakaszban kibontakozik az egyetemes szocialista demokrácia. De a szocialista állam fejlődésének a második szakasza is csak mérföldkő azon az úton, amely a szocialista államiságnak kommunista társadalmi önigazgatássá fejlődéséhez vezet. A szocializmusban az állam még adminisztratív eszközökkel is kénytelen szabályozni a

[15] Marx—Engels „A német ideológia". Szikra, 1952. 61. oldal.

Digitized by Google

munka, az elosztás mértékét, és a társadalom életének más oldalait. A szocializmusban még nem mindenki kész arra, hogy a szocialista együttélés szabályait önként, minden adminisztratív kényszer nélkül betartsa. Az adminisztratív kényszer teljesen csak a kommunizmusban tűnhet el, amikor a szocialista államiság fokozatosan kommunista társadalmi önigazgatássá alakul át.

A kommunizmus a szabad és öntudatos dolgozók legmagasabb fokon szervezett közössége, amelyben kialakulnak a kommunista együttélés egységes és általánosan elismert szabályai, s ezeknek megtartása minden embernek belső szükségletévé és szokásává lesz. Csak ilyen közösségben és csak ilyen közösség által nyerheti el mind külsőleg, mind belsőleg minden egyén a személyes szabadság maximumát.

Digitized by Google

SZEMLE

A Vérvörös Csütörtök ötvenedik évfordulójára

A magyar polgári sajtó a századforduló utáni években sokat írt arról, hogy megváltozott Budapest képe: kiépültek a belvárosi kerületek házsorai, a külvárosok gyárkerületei. Ezzel egyidejűleg a munkásság tömegei is megjelentek a főváros utcáin.

A XIX. század utolsó évtizedeiben is voltak a fővárosban politikai tüntetések. Ezek azonban többnyire a mindinkább jobbra tolódó, a haladó jelszavakat inkább csak demagógiából, „parasztfogás"-ra használó függetlenségi párt akciói voltak. A szocialista mozgalom ekkor még nem volt tömegmozgalom, a munkástüntetésekben legfeljebb néhány ezren vettek részt; a vörös zászlót, amelyet a rendőrség tilalmazott, csak a legöntudatosabb munkások kis csoportjai bontották ki. Az első világháború előtti évtizedben megváltozott ez a helyzet; a munkásság — mint a polgári újságírók írták — „birtokába vette a pesti utcát." 1905—1907 nagy tömegtüntetésein már tízezrek ajakáról harsant fel a harci induló: „Ha elnyomónk nyakára lép — szabad lesz majd a nép!" Az 1907 utáni években csak kisebb mértékben folytatódtak a tüntetések, 1912-ben viszont olyan nagy méreteket öltöttek, mint előtte (és utána is 1918-ig) soha.

A magyarországi munkásmozgalom 1912-es feliendülésének, a Vérvörös Csütörtök kirrobanásának előzményei az 1905—1906-os mélyreható válságig nyúlnak vissza. 1906-ban az uralkodó osztályok különböző csoportjai a tömegmozgalomtól való félelem jegyében egyeztek meg egymással, de utána tovább folytatták népellenes politikájukat. Tisza István 1910-ben hatalomra kerülő Nemzeti Munkapártja megígérte, hogy — a munkásság és a haladó polgári erők lecsillapítása céljából —, választójogi reformot iktat törvénybe. Az ígéret azonban ígéret maradt. A kormány az Osztrák-Magyar Monachia uralkodó osztályainak szolgálatában a hadügyi kiadások emelésére, az ország „belső rendjének" megszilárdítására, imperialista háborúra készült. A honvédelmi miniszter 1911. május 23-án a képviselőház elé terjesztette az ún. véderő-javaslatokat, amelyek több mint 140 millió korona terhet róttak az országra. Ennyi pénzből — mint a Népszava írta — föl lehetett volna építeni az összes hiányzó iskolákat, árvaházakat, szegényházakat, aggok menedékhelyeit, meg lehetett volna alapozni a munkások rokkantsági és nyugdíjbiztosítását. A budapesti munkásság 1911. november 11-i népgyűlése állást foglalt a kormány háborús politikájával szemben, s kimondotta: „tiltakozik a militarizmus minden formája ellen, így a fegyverkezés folytonos növelése.

Digitized by Google

valamint mindazon kísérletek ellen, amelyek alkalmasak arra, hogy a népek között gyűlölködést idézzenek föl."

A munkásságot természetesen nemcsak a kormány háborús politikája, hanem saját mindennapi helyzete is nyugtalanította. Az akkori sajtót — nemcsak a szociáldemokrata, hanem a haladó polgári lapokat is — már a századforduló nagy gazdasági válsága óta állandóan foglalkoztatta az ország szociális elmaradottságának, a tömegnyomornak az ügye. A szociáldemokrata Bresztovszky Ernő megrendülve állapította meg 1909-ben megjelent „Magyarország fekete statisztikája" című munkájában: „Magyarországon ma lassú éhezés nyomorítja a tömegeket, undorító piszok között vergődő vázak lehellik be drága odujuk dögletes bűzét, munkásvér szárad a gépek kerekein, vérbajt terjeszt a prostitúció, gyilkol a tüdővész, minden második gyerek tíz éves kora előtt kerül a sírba." A függetlenségi párt haladó szárnyának vezére, Justh Gyula egyik (1911-ben közreadott) beszédében hangsúlyozta: „...ebben az országban tízezer népiskola hiányzik, közegészségi állapotaink a legmizerábilisabbak, a megélhetési viszonyok a legrosszabbak, — mutatja a kivándorlás... Nálunk annyi baj, annyi seb van, amit orvosolni kell és nem kerül rá pénz, mert mindent felemészt a militarizmus."

Ami a megélhetési viszonyokat illeti, a monopóliumok tevékenységének következményeként 1900 és 1913 között 35—40 százalékkal emelkedett az iparcikkek ára. Hasonló drágulási folyamat zajlott le a mezőgazdaságban is. A fegyverkezés terhei is elsősorban a dolgozókra hárultak, főleg fogyasztási adók formájában. A megélhetési költségek rohamos emelkedésével nem tartott lépést a névleges bérek emelkedése: a reálbérek csökkentek. Mindehhez még a tőkések a munka intenzitását is fokozták; különféle „izzasztó" munkamódszereket vezettek be. A munkásosztály küzdelme a századvéghez viszonyítva megrövidítette ugyan a munkanapot, de a munkásság 70 százaléka még 1910-ben is napi 10 óránál többet dolgozott. A tömegnyomort a kivándorlási statisztikák is mutatták. A kivándorlás — Ady „menekülő forradalom"-nak nevezte — évente százezrekkel apasztotta az ország népességét.

A munkásság elkeseredését tehát 1912 küszöbén a ferencjózsefi Magyarország közállapotai tápláltak. Az első világháborút közvetlenül megelőző évek egyik fontos jellemző vonása a tömegek radikalizálódása, a szakszervezeti tagság számának növekedése, a sztrájkmozgalom fellendülése. A magyarországi munkásosztály öntudatosabb része a Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a vele szerves kapcsolatban levő szakszervezetek zászlai alá tömörült. Akkori egyedüli pártjának vezetésével a munkásság el is ért bizonyos eredményeket a munkaviszonyok megjavítását illetően. A párt politikai követelései nagy munkástömegeket mozgósítottak és döbbentették rá a dolgozók kizsákmányoltságára, jogtalanságára. A munkásságnak a mindennapi gazdasági követelésekért, politikai jogokért vívott küzdelmét azonban a pártvezetőség nem kapcsolta össze forradalmi követelésekkel, hanem a századfordulótól kezdve mindinkább a reformizmus útjára tért s arra töreke-

Digitized by Google

dett, hogy a munkásság osztályharcát reformok kivívását célzó békés akciókra korlátozza. A szociáldemokrata vezetők az általános, titkos választójog kivívását tekintették a politikai küzdelem központi kérdésének. Ettől várták az ország demokratizálódását, s olyan csodaszernek tekintették ezt, amely gyökeresen megváltoztatja majd a munkásság, a dolgozó nép helyzetét. A választójogért folytatott agitáció természetesen hatással volt a munkásságra. A szervezett munkásság jelentős része is ettől remélte politikai és gazdasági helyzetének jobbra fordulását, a demokratikus átalakulás megkezdését. A választójog követelése figyelembe véve a munkásság politikai jogfosztottságát — önmagában helyes követelés volt, mértéktelen túlbecsülése azonban káros illúziókat keltett a parlament jelentőségét illetően, és elvonta az erőket az osztályharc más területeiről.

1912 elején nagyarányú sztrájkmozgalom bontakozott ki a fővárosban. A nagyobb gyárak szervezett munkásai sztrájkba léptek; béremelést és heti 57 órás munkaidőt követeltek. A pártvezetőség azonban nem sok erőt fordított a gazdasági küzdelem fellendítésére, mert minden energiáját a nagy választójogi tüntetés előkészítése kötötte le. A tüntetés megszervezésének közvetlen oka gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök február 15-i kijelentése volt, amelyből kitűnt, hogy a kormány csak a katonai javaslatok megtárgyalása után hajlandó a választójogi reformmal foglalkozni. A munkástömegek elégedetlenek voltak a választójogi küzdelem meddősége, a súlyos gazdasági helyzet és a háborús készülődések miatt, s cselekedeteket követeltek. A pártvezetőség tisztában is volt ezzel, s azt remélte, hogy a tömegdemonstráció hatására a kormány előbb lesz kénytelen napirendre tűzni a választójogi reformot. Reformista politikai irányvonalából következett az a terve, hogy még március elején olyan tüntetést szervez, amely nagyméretű, de békés körülmények között zajlik le, megnyugtatja az elégedetlen tömegeket és megrémíti az uralkodó osztályokat, de nem veszélyezteti a párt legalitását és a vezetők pozícióit.

A pártvezetőség felhívására 1912. március 4-én százezres munkástömegek özönlötték el a fővárost. A város szinte valamennyi kerületében felharsant a dal:

Jogfosztott nép, gyerünk ki az utcára,
Hadd remegjen grófi herék bandája!
Ha nem hallják jogot kérő szavunkat,
Majd megérzik bilincstépő karunkat!

„Csak egy szikra kell, és levegőbe röpül ez a város" — írta március 5—i tudósításában a Népszava. A pártvezetőség azonban nem feledkezett meg a „békés keretek"-ről; beérte azzal, hogy a tömegek „megmutatták erejüket", és meggyőzte a tüntetőket arról, hogy ezzel egyelőre megelégedhetnek — a tüntetés hatása nem fog elmaradni. A munkások békésen hazatértek, a hatalom urai pedig továbbmentek a maguk útján. Lukács László miniszterelnök — Khuen-Héderváry utóda — 1912. május 19-ére tűzte a katonai javaslatok képviselőházi tárgyalását, és a parlamenti ellenzék ellenállásának letörésére erőszakos intézkedésekhez helye-

Digitized by Google

zett kilátásba. E politika végrehajtására a kormány május 22-én Tisza Istvánt választatta meg a képviselőház elnökévé. Ez nyílt kihívás volt; arra mutatott, hogy a kormány nemcsak a tömegmozgalmakkal, hanem a parlamenti ellenzékkel is le akar számolni és továbbhalad a mélységesen reakciós politika útján.

Egy munkás már a május 21-i ülésen olyan röpcédulát szórt le a képviselőház karzatáról, amelyen ez állott: „Olyan törvénynek, amely a törvényes út megkerülésével, vagy a meglévő törvények sárba tiprásával készül, senki sem tartozik engedelmeskedni! Ha a képviselőházban erőszakot alkalmaznak, akkor az országban megszűnt a törvények kötelező ereje." Május 22-én azután megjelent a szociáldemokrata párt felhívása, amely másnapra, csütörtökre, általános sztrájkot és tömegtüntetést hirdetett. A pártvezetőség elképzelése ugyanaz volt, mint március 4-e előtt: azt remélte, hogy a békés tömegfelvonulás nyomatékot ad Justh Gyula meg hívei, és általában a parlamenti ellenzék küzdelmének, hatást tesz a képviselőházi vitára, s arra készteti a kormányt, hogy még a katonai kérdések tárgyalása előtt a képviselőház elé vigye a választójogi reformot.

A hatóságok, amelyek figyelemmel kísérték az előkészületeket, aggodalommal tekintettek május 23-a elé, és nem bíztak a tüntetés békés jellegében. Budapest főkapitánya betiltotta a tüntetést, arra hivatkozva, hogy „a napok óta izgalomban tartott, s a törvénytelen izgatással egybegyűjtött tömeg a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztetni fogja". A munkásság hangulata valóban radikális volt. Harckészségét nemcsak a hazai viszonyokból fakadó elkeseredés táplálta, hanem azok a hírek is szították, amelyeket a szociáldemokrata sajtó közölt, s amelyek arról szóltak, hogy Európa-szerte fellendülőben van a munkásmozgalom: szaporodnak a sztrájkok, a politikai tüntetések, a háborúellenes megnyilvánulások. Oroszországból, a nemzetközi forradalmi mozgalom központjából is ösztönző hírek érkeztek. Az 1912 áprilisi lénai sortűz új forradalmi időszak kezdetét jelezte.

A betiltó végzés következtében a szociáldemokrata vezetők nehéz helyzetbe kerültek. Ha engedelmeskednek az utasításnak, akkor kockára teszik tekintélyüket a tüntetésre készülő munkások előtt. A nagyhangú fogadkozások után a meghátrálás nyílt kudarc lett volna. Ha azonban az elutasító határozat ellenére megismétlik sztrájkra és tüntetésre szóló felhívásukat, akkor a karhatalommal való összeütközés várható. A pártvezetőség, amely bízott abban, hogy a tüntetés békés marad, ezt az utóbbi megoldást választotta: nem vette tudomásul a betiltó végzést.

1912. május 23-ának reggelén a külvárosok — Csepel, Erzsébetfalva (ma: Pesterzsébet) Kispest, Újpest — és a budapesti ipari kerületek — Angyalföld, Kőbánya, Óbuda — irányából hatalmas munkástömegek hömpölyögtek a belváros, a Parlament épülete felé. „Abcúg Tisza! Éljen a választójog!" — hangzottak fel a jelszavak, és öklök emelkedtek a magasba. Majd később: „Le az osztályparlamenttel!" A Ferdinánd téren (ma: Élmunkás tér) rendőrkordon állta a tüntetők útját. De nem sokáig. A tömeg kő- és vasdarabokkal, botokkal tá-

Digitized by Google

madt a rendőrökre, s elsőpörte az akadályt. Előnyomulását a bevetett lovasrendőrök sem tudták megakadályozni. A belső Váci úton, a Nyugati pályaudvar közelében a rendőrcsákók mögött feltűntek a csukaszürke egyenruhák, felvillantak a „k. u. k." hadsereg szuronyai. A katonák visszanyomták a tömeget a Ferdinánd térre. Egy tüntető holtan maradt a Váci út kövezetén.

Az Országházhoz vezető utakat a katonaság és a rendőrség elzárta. Az Országház tér (ma: Kossuth Lajos tér) felé vezető utcákban és a környező tereken volt legheveseb a küzdelem. A Szabadság tér környéke katonai táborhoz hasonlított. A rendőrség vad rohamai, a véres kardlapozások még a kivezényelt katonákat is megdöbbentették. Amikor a Báthory utca környékén a tisztek sortűzhöz készülődtek, egy munkás odakiáltott a katonáknak: „Katonák! Testvérek! Ne lőjjetek! Értetek is harcolunk!" A katonák pedig meghökkenve, mozdulatlanul álltak szemben a tömeggel s — mint a kortársak visszaemlékezései is tanúsítják — a 32. gyalogezred, a budapesti háziezred kivezényelt alakulatai nem lőttek a főváros munkásaira. Még a tisztek között is akadtak olyanok, akik emberségesen viselkedtek.

A karhatalom csak nagy erőfeszítések árán tudta megakadályozni, hogy a tömeg utat törjön az Országházhoz. A harc hevében a munkásság jelszavai mind radikálisabbá váltak. Már nemcsak Tiszát abcúgolták és a választójogot éltették, az Osztrák-Magyar Bank Szabadság téri épülete előtt már felhangzott a kiáltás: „Le a polgári társadalommal! Le a bankuzsorásokkal, lámpavasra velük!" A tömeg már a forradalom jelszavát is hirdette, s a demokratikus célkitűzések mellett szocialista követeléseknek is hangot adott. A Népszava riportere így számolt be a tüntetés egyik jellegzetes epizódjáról: „Egy Alkotmány utcai attaknál félelmetesen gyönyörű kép bontakozott ki. A rohanó huszárok és lovasrendőrök elől menekülő tömegből egyszerre csak kivált egy lobogóhajú, ingujjra vetkőzött munkás. Mezítelen mellel, fölemelt karokkal megállt az út közepén és a kavargó zűr-zavarba élesen kiáltotta bele: »Éljen a forradalom!« A menekülő tömeg visszafordult és a kiáltásra százszoros visszhang felelt, majd elkeseredett elszántsággal nyomultak visszza."

A parlament környékén utcakövekből, felfordított villamosokból torlaszokat emeltek a tüntetők, s több helyen kőzáport zúdítottak a rendőrökre. Lövések is eldördültek. A kora délutáni órákban nagy munkástömegek vonultak Petőfi szobrához, hogy hitet tegyenek a forradalmi eszmék mellett. A rendőrség itt is útját akarta állni a felvonulásnak. „Délután fél háromkor — írja a Népszava tudósítója — már megkezdődött az első attak és így ment egész délután 6 óráig. A huszár- és rendőrrohamok egy percre sem szüneteltek. A kiszorítottak helyét azonban mindig új és új tömegek foglalták el, akik halálmegvető bátorsággal állottak a brutális rendőrök kardjai elé." A tüntetők soraiból lépten-nyomon felhangzott a munkás-Marseillaise:

Nem lesz a tőke úr
mirajtunk,
Elvész, aki a múltnak él.
A szabadság honába tartunk,
Az igazság nékünk a cél.

Digitized by Google

A munkások mellett ott voltak az utcán a fiatal haladó értelmiség képviselői, a Galilei-kör diákjai. A járdákról, vagy a lehúzott redőnyök mögül sok értelmiségi és kispolgár is rokonszenvvel figyelte az eseményeket. Az ő véleményüket fejezte ki Bíró Lajos, a neves író és publicista, amikor a Világ május 25-i számában így monologizált: „Miért szerveznék én polgárőrséget ezek ellen a valóban féktelenül harcoló proletárcsapatok ellen, mikor én — igaz: lagymatagon — ugyanazt akarom mint ők?"

A délutáni órákban a tüntetők megtámadták az angyalföldi rendőrőrszobákat. A Váci úton barikádokat emeltek, s mögülük lőfegyverekkel támadtak a rendőrökre. A tüntetés úgyszólván a főváros egész területére kiterjedt. A kidöntött gázlámpákból ömlő és meggyújtott gáz fénye, az eldördülő lövések már a forradalmi összecsapás képét idézték fel.

Miközben az utcákon dúlt a küzdelem, a képviselőház ülésezett. A polgári ellenzék képviselői is élesen bírálták Tisza konok népellenes politikáját. A szociáldemokratákkal szövetséges Justh-párt egyik képviselője Eitner Zsigmond azt mondotta: „Ami most odakünn történik, abban hatvannégy esztendőnek a keserűsége nyilatkozik meg." Még a függetlenségi párt jobbszárnyának vezére, Kossuth Ferenc is felhívta a figyelmet arra, hogy a tüntetés mélyreható társadalmi átalakulások kifejezője. „Itt Magyarországon — mondotta — 1848 óta egy új, hatalmas osztály keletkezett, amelyik ki van zárva a politikai jogokból. Ennek az osztálynak jogokat kell adni." Arra a hírre, hogy az utcákon vér folyik, Apponyi Albert arra kérte Tiszát: függessze fel az ülést. „Semmi közöm ahhoz, ami az utcán történik! — hangzott a válasz. — Nem vagyunk jóléti bizottság! Ha ötven halott lesz az utcán, akkor sem függesztem fel az ülést!" Tisza egyik híve, Radványszky Albert kifakadt: Csak öt halott van — kiáltotta. — „Majd lesz ezer meg ezer, ötször annyi katona fog felvonulni, ha kell ágyúkkal!"

A kormánynak azonban — látva a közvéleménynek a parlamentben is megnyilvánuló hangulatát — nem volt bátorsága ahhoz, hogy kizárólag a szuronyok erejére bízza a tüntetés leverését. Rövid idővel Tisza dölyfös szavainak elhangzása után úgy döntött a parlament épületében ülésező minisztertanács, hogy a szociáldemokrata pártvezetőség segítségével kell elérni a tüntetés beszüntetését. A minisztertanács szigorú megtorló intézkedésekkel (a pártvezetőségi tagok letartóztatásával, statáriummal stb.) fenyegetőzött, azután pedig időt adott a pártvezetőségnek arra, hogy cselekedjék. Jól számítottak: a délutáni órákban megtartott pártvezetőségi ülés elhatározta, hogy befejezi a küzdelmet. Felhívást adott ki, s ebben kijelentette: a sztrájk és a tüntetés elérte célját, megmutatta a munkásság erejét, előrevitte a választójog ügyét — a további harcnak nincs értelme.

Ez a felhívás nagy zavart keltett. A vidéki városokban éppen a délutáni órákban bontakoztak ki a tüntetések; Szeged, Debrecen, Győr, Pécs, Miskolc és más városok utcáit nagy munkástömegek árasztották el. A nemzetiségi területek ipari központjaiban együttesen küzdöttek a különböző

Digitized by Google

nemzetiségű munkások. A legtöbb vidéki városban — a pártvezetőség határozata ellenére — május 24-én is folytatódott a sztrájk. Budapesten is újabb fegyveres összecsapásokat, barikádharcokat robbantott ki ezen a napon a tőkések erőszakossága. Sok gyáros ugyanis el akarta bocsátani azokat a munkásokat, akik részt vettek a 23-i tüntetésben. A küzdelem központja ezúttal az Angyalföld volt: a munkások a nap folyamán szinte teljesen birtokukban tartották ezt a gyárnegyedet. A harc eredményeként a gyártulajdonosoknak engedniük kellett: megígérték, hogy újból alkalmazzák a sztrájk és a tüntetés részvevőit. A május 24-éről 25-ére virradó éjszakát városszerte a felgyújtott barikádok fénye világította be. 26-án megkezdődött a munka a gyárakban. Néhány hónapi viszonylagos csend után azonban 1912 őszén újra felcsapott a munkásság elkeseredésének lángja. A főváros utcáin ismét tüntetők jelszava harsant: „Éljen a béke!" „Le a háborúval!", „Éljen a köztársaság!"

Mit ért el vajon a munkásság május 23-i küzdelme? Nem voltak-e hiábavalók az áldozatok? Nem, a Vérvörös Csütörtök megmutatta, hogy proletariátus, élén a szervezett munkássággal, országos politikai tényező. A tüntetésnek óriási hatása volt az egész politikai életre. A polgári radikális reformer, Jászi Oszkár, 1912. május 23. küzdelmeitől indíttatva, ismét — bár most is csak átmenetileg — rokonszenvvel fordult a forradalmi módszerek felé. és a Huszadik Század hasábjain nagy lelkesedéssel írt arról, hogy „az új proletárlélek ma az ország legnagyobb, legfegyelmezettebb, legáldozatkészebb, legimpozánsabb politikai ereje". A Vérvörös Csütörtök eseményei hozzájárultak ahhoz, hogy Károlyi Mihály Justh Gyula zászlaja alá álljon és megkezdje küzdelmét az ország demokratikus átalakításáért. A forradalmi módszereket elutasítva, de a munkásság választójogi küzdelmével rokonszenvezve, Nagyatádi Szabó István gazdapártja csakúgy Tisza önkénye ellen foglalt állást, mint a keresztényszocialista Giesswein Sándor prelátus.

A magyar kultúra kimagasló képviselői megértették és mélyen átérezték 1912. május 23. történelmi jelentőségét. Babits Mihály verse szerint „Magyarország nagy betegágyán vér és kínok közt megszületett a jövő". Kaffka Margit a munkások barikádjairól, a tisztító viharról, „álomkoronák" gurulásáról írt. Néhány héttel május 23-a után jelent meg Ady Endre verse: „Rohanunk a forradalomba." A nagy tüntetés azokra az írókra is hatott, akiket a magyar fejlődés sorskérdései különben alig foglalkoztattak. Molnár Ferenc fanyar humorral írt egyik riportjában a polgári magatartás sivárságáról, és nem titkolta, hogy a tüntetés okát elsősorban a tömegek nyomorában kell keresni. A liberális Kozma Andor „a roppant erők" felvonulása láttán a nemzetet megosztó testvérháborútól félt, de észrevette „a munkában edzett komor hadat" és „az új tanok hitében égő rajongó, lázas szemeket".

De a haladás tömörülő erői nem voltak elég erősek arra, hogy meghátrálásra bírják Tisza Istvánt. A gyakorlatban semmi sem lett az amúgy is vérszegény választójogi reform-tervekből. A

Digitized by Google

parlamenti ellenzékkel viszont még 1912-ben leszámolt a kormány, s tető alá hozta a munkásságot gúzsba kötő háborús törvényeket. A politikai erjedésnek azonban nem lehetett útját állni. A Vérvörös Csütörtök megerősítette és kiszélesítette azoknak a táborát, akik az új, demokratikus Magyarországért küzdöttek. A hatalom háborúra készült, de politikájára már árnyékot vetett 1918—19 forradalmainak érlelődése.

A magyarországi munkásmozgalom fejlődését illetően is nagy volt a Vérvörös Csütörtök jelentősége. Az évtizedek óta meddő választójogi küzdelem és május 23 barikádharcai ismét — talán minden eddiginél nagyobb nyomatékkal — vetették fel a kérdést: „Hogyan jussunk tovább?" Az események hatására Kunfi Zsigmond, a pártvezetőség tagja maga is a kivezető utat kutatta a Szocializmus hasábjain: sejtette, hogy a reformista módszerek zsákutcába visznek, elvben jogosnak ítélte a forradalmi erőszak alkalmazását, de ő sem tudott megszabadulni a választójogi küzdelem bűvöletétől. Mint 1912—1913 eseményei bizonyítják, a pártvezetőségnek és magának Kunfinak gyakorlati tevékenysége során nem érvényesültek a szórványosan jelentkező helyes felismerések. Az MSZDP vezetősége továbbra is reformista módon manőverezett. Az 1913-as pártkongresszuson Garami Ernő arról beszélt, hogy a pártvezetőség taktikája „valamennyi lehetséges taktika közül a legjobb". A kongresszus elé terjesztett jelentésében a vezetőség már ismét azt hangoztatta erőteljesen, hogy nem akarta forradalmi harcba hívni a munkásságot, hiszen az még nem elég erős arra, hogy szembeszálljon az uralkodó osztályokkal. Fel sem vetette azt a kérdést, miért nem mozdultak meg a paraszti tömegek, miért korlátozódtak a parasztság akciói 1912 nyarának aratósztrájkjaira? Ez a kérdésfelvetés már a párt politikájának elvi alapjait: az egész polgári demokratikus átalakulással, az agrárkérdéssel és a nemzeti kérdéssel kapcsolatos állásfoglalását érintette volna. Vezetőinek megalkuvó politikája volt az alapvető oka annak, hogy a párt nem építette ki a munkás-paraszt szövetséget, nem nyerte meg magának a nemzetiségi tömegeket.

Hiába magyarázkodott a pártvezetőség, a Vérvörös Csütörtök erősen megtépázta tekintélyét. A baloldali ellenzék, a párton belüli osztályharcos elemek megerősödtek; május 23 tanulságai alapján az 1913-as kongresszuson számos küldött — közöttük Kun Béla is — élesen bírálta a párt politikáját. 1913 tavaszán, amikor a pártvezetőség a meghirdetett általános sztrájk leszerelésével mintegy meg akarta ismételni 1912. május 23-i tevékenységét, már a felháborodás vihara zúgott végig a szervezett munkásság sorain, s a munkások sűrűn hivatkoztak május 23-ára.

A Vérvörös Csütörtök az osztályharc további küzdelemre buzdító iskolája, 1918—19 forradalmi mozgalmainak előjátéka volt. Emléke a Horthy-uralom sötét éveiben is lelkesítette a magyar munkásosztályt. Tizedik évfordulóján, 1922 májusában, az illegális kommunista párt lapja, a Kommün joggal állapította meg, hogy „az út, amelyet a magyarországi proletariátus 1912 májusában járt, a forradalmi

Digitized by Google

fegyveres osztályharc útja volt, ámbár célkitűzései nem voltak világosak, s nem látta tisztán merre kell mennie". A huszadik évfordulón az illegális Kommunista azt írta, hogy „1912. május 23. a proletár harci bátorság, forradalmi tömegerő és áldozatkészség ünnepe volt". Mindkét megemlékezés hangoztatja a vezető erő jelentőségét. „A proletariátus — írja a Kommün — nagyszerűen viselkedett a harcban, de alkalmas vezetők nélkül maradt és el kellett veszítenie a csatát." „1912. május 23. egy hatalmas tömegmozgalom tetőfokát jelzi, mely nem tudott magasabbra csapni, mert vezetői nem vezették további harcra" — állapította meg a Kommunista.

A kommunisták 1912. május 23-ról szólva mindig is hangoztatták, hogy a Vérvörös Csütörtök bebizonyította a hazai munkásosztály forradalmi lendületét, elősegítette a haladás magyarországi erőinek tömörülését, elmélyítette a reformista politika válságát. De a legfontosabb tanulságról sem feledkeztek meg soha: arról, hogy a munkásosztály harcát csak forradalmi munkáspárt viheti győzelemre.

Erényi Tibor

I

Népművelés a fővárosban

A Budapesti Pártbizottság a kulturális élet különböző területein dolgozó több mint száz szakember közreműködésével a múlt év végén megvizsgálta Budapest kulturális fejlődésének főbb vonásait, a párt művelődéspolitikai irányelveinek végrehajtását a fővárosban. A pártbizottság decemberi ülése összegezte három év népművelési és művészeti eredményeit, feltárta az egyes területek problémáit és megfogalmazta a soron levő feladatokat.

A fővárosi dolgozók kulturális nevelésében elért eredmények jelentős összetevője az volt, hogy *a Budapesti Pártbizottság rendszeres figyelmet fordított munkájában az átfogó művelődéspolitikai kérdésekre és a kulturális munka egyes szakterületeire.* A párt-végrehajtó bizottság előzetes helyszíni tanulmányok alapján határozatot hozott a fővárosi művelődési otthonok munkájáról (1959. március 16.), a tudományos ismeretterjesztés feladatairól (1959. december 21.), a KISZ Felszabadulási Kulturális Seregszemléjéről (1960. január 4.), az üzemi közművelődési könyvtárak tevékenységéről (1960. november 14.) és a munkások között folyó műszaki propagandáról (1961. december 4.). Ezek a határozatok a kerületi pártbizottságok révén eljutottak az alapszervezetekbe és elősegítették a dolgozók közötti kulturális munka fejlődését. A kerületi pártbizottságok rendszeresen visszatérnek a művelődéspolitikai irányelvek végrehajtásának ellenőrzésére, s nem igen van olyan budapesti kerület, amelynek pártbizottsága legalább

Digitized by Google

félévenként meg ne vizsgálná a kulturális munka valamely területét.

Az előrehaladás második összetevője: *a tanácsi és a tömegszervezeti munka összehangolása.* Ez a legutóbbi időkig hiányzott; ennek következtében gyakran jelentkeztek egymástól független törekvések a főváros kulturális életében, s ez gátolta az erők egyesítését. A Budapesti Pártbizottság Kulturális és Köznevelési Osztálya mellett létrehozott népművelési bizottság ezért közös programban egyesítette a tanács és a tömegszervezetek 1961/62. évi népművelési feladatait. E program alapján dolgoznak a kerületi tanácsok, a szakszervezetek, a KISZ, a Hazafias Népfront, a Nőtanács és más tömegszervezetek. Így a munka tartalmát és formáit illető fő kérdésekben egységes hatás éri a fővárosban dolgozó többezer kultúrmunkást.

Az eredmények harmadik és talán leglényegesebb tényezője: *a népművelésre fordított fokozott figyelem.* Kulturális forradalmunk megvalósítása természetesen a művelődés minden ágára nagy feladatokat hárít. Tudományosan megalapozott és összefüggő rendszerbe foglalt műveltséget *oktatási* intézményeink nyújtanak legeredményesebben. Ezért vált társadalmi üggyé az oktatási reform. Népgazdaságunk és egész társadalmunk fejlődésében közismerten tekintélyes helye van a *tudománynak,* és természetesen a művelődés külön ágaként beszélünk a *művészetekről.* Ezekhez kapcsolódik a *népművelés,* amely mintegy kiegészíti az oktatás, a tudomány, a művészet körülhatárolt feladatait. A népművelés különleges szerepe abban van, hogy az iskolán kívüli nevelés gazdag lehetőségeivel alakítja a munkások, a parasztok, az értelmiségiek és a többi társadalmi réteg *világnézetét;* az iskolai oktatást követő továbbképzéssel gazdagítja a dolgozók *általános és szakmai műveltségét;* a művészetek hatékonyabb propagandájával alakítja a lakosság *művészeti közízlését;* a társas szórakozás feltételeinek megteremtésével befolyásolja a *társadalmi együttélés új szocialista formáit;* és — mindezt összevetve — szolgálja a nép politikai, eszmei, erkölcsi egységének erősödését, *szocialista forradalmunk teljes és végleges győzelmét.*

Cikkünkben jelentőségének megfelelően elsősorban társadalmunk vezető osztályának, a munkásosztálynak kulturális nevelésével, a munkások közötti népművelés eredményeivel és problémáival foglalkozunk.

*

A népművelés időszaki programjának kimunkálásához figyelembe kell venni a művelődők ismereteinek, tudásának színvonalát. Egy kétmilliós város lakosságának műveltségi szintjét azonban igen nehéz meghatározni. Bázisként leginkább az iskolai végzettséget fogadhatjuk el. Az 1960. évi népszámlálás adatai szerint a főváros 14 éven felüli lakosságának 53,3 százaléka végezte el az általános vagy más, ezzel egyenértékű iskolát; a 18 éven felüli lakosság 19,1 százaléka érettségizett, illetve középiskolát végzett; a 24 éven felüli lakosság 6,4 százaléka egyetemet, illetve főiskolát végzett. Ez a sta-

Digitized by Google

tisztika kiállja ugyan a más országokéval való összehasonlítást, de a megoldandó feladatok nagyságát is jelzi.

Kulturális politikánknak imponáló eredménye a *felnőttek oktatásának* ugrásszerű emelkedése. Az 1957-es számot 100-nak véve az idén az általános iskolában tanuló felnőttek száma 432-re, a középiskolában tanuló felnőtteké 326-ra emelkedett. Igen jelentős a felsőfokú oktatásban részt vevő dolgozók száma is. A felnőtt-oktatás különböző szintjein összesen 77 000 budapesti dolgozó tanul, számuk tehát lényegesen meghaladja a budapesti középiskolás diákok összlétszámát (54 000). Ez új vonása oktatási rendszerünknek, s kulturális politikánk mélységes demokratizmusát fejezi ki.

A művelődés egyéb ágaiban is nagy a számszerű fejlődés. Az ismeretterjesztő előadásoknak tavaly egymillió hallgatója, a könyvtáraknak több mint félmillió beiratkozott olvasója, a filmeknek csaknem 40 millió nézője, a színházaknak több mint 3,5 millió, a múzeumoknak 1,5 millió látogatója, a hangversenyeknek 600 000 hallgatója volt. Ezek az eredmények nem egyszerűen a jó szervezést dicsérik; fejlődő, erősödő szocialista társadalmunk új emberének lényeges jellemző vonása tükröződik bennük: a művelődésre való állandó törekvés.

Nem élhetünk azonban a számok bűvöletében. A legfontosabb kérdés az, hogy mi a tartalma annak a műveltségnek, amelyet a népművelés különböző eszközeivel terjesztünk? Nem lehet közömbös, hogy népművelő tevékenységünk eszmeisége a szocialista elemeket erősíti-e az emberek tudatában, vagy polgári, kispolgári nézeteknek ad újabb táplálékot. Ezért került fővárosi kulturális munkánk homlokterébe is a *világnézeti nevelés*. Nem kétséges, hogy a lakosság megváltozott életkörülményei objektíve is alakítják az emberek politikai szemléletét, formálják gondolkodásukat és erkölcsi felfogásukat. A felszabadulás óta megtett út, a szocializmus eredményes építése alapvetően megváltoztatta a fővárosi dolgozók életmódját. A szocialista termelési viszonyok kialakítása a munkásosztály vezetésével és egyidejű politikai, világnézeti fejlődésével ment végbe. A szocializmus építése erősíti a munkásokban a társadalom vezető osztályára jellemző erkölcsi és politikai vonásokat. Az új társadalom építése során alakul és szilárdul a munkához való új, szocialista viszony. Ez megmutatkozik a helyileg kezdeményezett munkaversenyekben, a szocialista brigádmozgalomban, a „szocialista munka műhelye" megtisztelő címért folyó nemes versengésben, népgazdasági terveink túlteljesítésében. A szocialista nagyüzem emberformáló kohójában kialakul a közösségnek élő, a közösségért dolgozó szocialista ember. De az emberek tudatának, világnézetének, gondolkodásmódjának átalakulása nem ösztönösen megy végbe, nem mechanikusan követi az objektív feltételek változásait, hanem tudatos nevelőmunkát, világnézeti nevelést is feltételez.

A világnézet leginkább nem elvont filozófiai igazságok hangoztatásával, hanem konkrét tudo-

Digitized by Google

mányos ismeretek, irodalmi és művészeti élmények útján formálható. Az üzemi népművelés természetesen arra irányul, hogy gazdagítsa a munkások általános és szakmai műveltségét. Igen fontos, hogy az így elsajátítható műveltségi anyag megfeleljen a kor követelményeinek, a korszerű általános műveltség tartalmának, amely magában foglalja mind az alapvető társadalomtudományi, mind az alapvető természettudományi és műszaki ismereteket. A munkások általános műveltségének fejlesztésében a természettudományoknak kell nagyobb teret biztosítanunk.

•

Az elmúlt három évben nagyot lendült a *tudományos ismeretterjesztés*. Tavaly kb. 14 000 előadás hangzott el, nagyobbrészt üzemi dolgozók előtt. Tárgykörük igen változatos volt, de tudományágak szerinti arányuk kifogásolható (60,6 százalékuk társadalomtudományi, 29 százalékuk természettudományi, 10,4 százalékuk műszaki előadás). Változatlanul uralkodik a humán tárgyakra épített műveltségi anyag. Ezen feltétlenül változtatni kell, s jóval nagyobb helyet kell adni a természettudományi témáknak. Figyelemreméltó, hogy a tudományos világnézet megalapozása végett számos üzemben tartottak fejlődéstörténeti előadássorozatokat a világmindenség kialakulásáról, az élet keletkezéséről, az élővilág fejlődéséről és az ember származásáról. A világ keletkezéséről és végéről szóló idealista nézetek, valamint az egyes természeti jelenségekhez fűződő babonák cáfolatára, e jelenségek tudományos magyarázatára igen jók voltak a „Milyen elemekből épül fel a világ", „Az elpusztíthatatlan anyag", az „Anyag és mozgás" című előadások és az utóbbi időben különösen népszerűvé vált csillagászati témák („Égi tünemények", „Mesék a világ végéről", „Napfogyatkozás" stb.) A biológiai és csillagászati előadások közkedveltek és népszerűek, igen kevés azonban a fizikai és kémiai előadás.

A világnézeti nevelést közvetlenül szolgáló filozófiai (és közöttük a valláskritikai) előadások száma elég magas (7,6 százalék), s többségük jó hatást tesz a hallgatók gondolkodására. Gyakori azonban az ateista propagandában, hogy az előadó nem veszi figyelembe hallgatóságának felkészültségét. Ilyenkor természetesen hatástalan az előadás, sőt ellenérzést is kelthet a hallgatókban. Érdemes megfontolni, hogy ott fejtsünk ki közvetlen ateista propagandát, ahol a természettudományos ismeretterjesztés már megteremtette ennek az alapját, illetve ahol más módon (előzetes vitákkal, antiklerikális írások népszerűsítésével stb.) már kialakították a propaganda hatásosságának feltételeit.

Népszerűek a művészeti (8,2 százalék), az irodalmi (7,8 százalék), a pedagógiai (7,4 százalék) és a történelmi (5,9 százalék) előadások. A legtöbb művészeti téma az egyetemes emberi kultúra nagy értékeivel ismerteti meg a hallgatóságot. Nagyon kevés azonban a korunk művészetéről, a szocialista művészet fejlődéséről szóló előadás. Haladás az, hogy az irodalmi ismeretterjesztés már gondot fordít a magyar szocialista irodalom népszerűsítésére és a

Digitized by Google

szocialista irodalom nemzetközi eredményeinek ismertetésére, de a zene, a képzőművészet, a film és különösen az építőművészet tudatformáló lehetőségeit még korántsem használjuk ki az ismeretterjesztésben.

A történelmi és az irodalmi előadások különösen az igaz hazafiság, a proletár internacionalizmus eszméinek terjedését segítik. A József Attila Szabadegyetem külön sorozatot rendezett „Világnézet és történelem" címmel. Történelmi múltunk kiemelkedő eseményeinek, az 1919-es Tanácsköztársaságnak, a világirodalmi példáknak, kiváló íróink életútjának tárgyalása — mind-mind jó lehetőséget ad arra, hogy fellépjünk a nacionalizmus maradványai ellen. Napjaink történéseinek ismertetése, a nemzetközi helyzet alakulásának józan magyarázása és valósághű értékelése segíti a nemzetközi összefüggéseket figyelő közgondolkodás kialakítását. Tapasztalataink szerint azonban a TIT nemzetközi szakosztálya nincs kellően felkészülve arra, hogy színvonalasan elégítse ki a megnövekedett érdeklődést.

*

Az elmúlt években az üzemi ismeretterjesztés formái is fejlődtek. Nagyszerű kezdeményezés izmosodott rendszerré: a városszerte (183 üzemben, 305 tagozattal) működő *munkásakadémiák* felélesztették és továbbfejlesztették a felszabadulást követő évek ismeretterjesztő hagyományait. Létrejöttük önmagában véve is örvendetes jelenség. Ilyen módon tervezhetővé válik az üzemi munkásság általános és szakmai nevelését szolgáló ismeretterjesztés. A Budapesti Pártbizottság határozata a kerületi pártbizottságok feladatává teszi, hogy az ismeretterjesztést a politikai és szakmai felvilágosító munka részeként kezeljék, s gondoskodjanak arról, hogy az üzemek és hivatalok legalább évenként tervezzék meg az ismeretterjesztő munkát. Az üzemi ismeretterjesztés formái közül elsősorban a munkásakadémiákat ajánlja. A munkásakadémiák jelentős munkásrétegek rendszeres művelődését szolgálják, előre meghirdetett tematika alapján. A szocialista brigádok gyakran vállalják kulturális munkatervükben, hogy meghallgatják a munkásakadémia előadásait. A munkásszállások kulturális programjába is beleillik a munkásakadémia.

A munkásakadémiák népszerűsége megköveteli a népművelés munkásaitól és az üzemi pártszervezetektől, hogy tovább emeljék ezek színvonalát, gondosan válasszák meg tematikáját és körültekintően szervezzék meg őket. A tematikai tervezésnél figyelembe kell venniük az üzem dolgozóinak műveltségi színvonalát, az üzem termelési feladatait és műszaki fejlesztési tervét, a dolgozók érdeklődését. E szempontok bármelyikének elhanyagolása egyoldalúságot idézhet elő, s veszélyezteti az ismeretterjesztés hatékonyságát. Nagyon kell ügyelni arra is, hogy legyen logikai kapcsolat az előadások között. Vagy azt vállaljuk, hogy átfogóan ismertetünk valamely tudományágat, vagy azt, hogy egy témát tárgyalunk mélyebben vagy egy problémát világítunk meg több oldalról. Ez természetesen nem köthet meg annyira, hogy ne találjunk menet közben lehetősé-

Digitized by Google

get — az előre elkészített tematika bizonyos módosításával — fontos kérdések megtárgyalására. A Csepel Vas- és Fémművek munkásakadémiájának 50 tagozatán pl. előre megtervezett tematika alapján folyik az ismeretterjesztés; a helyi pártbizottság javaslatára mégis módot találtak arra, hogy a munkásakadémia minden tagozatán külön előadásban foglalkozzanak a XXII. kongresszus jelentőségével.

Több üzemben kísérleteznek az ismeretterjesztő munkának ún. komplex módszerével; ez azt jelenti, hogy a munkásakadémiákon az előadás mellett a témához illő könyvkiállítást, filmbemutatót is szerveznek, vagy egyéb szemléltető eszközöket vesznek igénybe. Néhány helyen a foglalkozások között városnézés, országjárás, még több helyen múzeumlátogatás, hangverseny vagy színházi előadás is szerepel, attól függően, hogy az előadássorozat történelmi, természettudományi, művészeti, vagy irodalmi témát tárgyal. Ezt a kezdeményezést örömmel üdvözöljük. Mindenképpen kívánatos, hogy elterjedjenek az ismeretterjesztés új, színes formái.

A munkásakadémiák eddigi tevékenységének nagy eredménye, hogy emelkedett az ismeretterjesztő munka megbecsülése. A részvevőknek látogatójegyet állítanak ki és helyenként beiratkozási díjat is szednek tőlük. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a munkásakadémiai foglalkozások rendszeres alkalmaivá legyenek a munkások művelődésének és sikeres vetélytársaivá váljanak az ebédszünetben megtartott, komolyságukban és hatásukban egyébként is erősen vitatható, felszínes előadásoknak.

A fővárosi ismeretterjesztésnek egyik sajátossága, hogy magas a közgazdasági előadások száma (14,4 százalék). A Budapesti Pártbizottság kezdeményezésére igen sok üzemben üzemgazdasági tanfolyamokat szerveztek, a dolgozók szakismereteinek bővítésére és az üzemszervezés javítására. Az EMAG-ban pl. 30—32 művezető részvételével már második éve folyik egy üzemgazdasági előadássorozat. Az idei foglalkozásokon többek közt ilyen témákat hallanak a részvevők: „Az iparág feladatai az ötéves tervben", „A vállalat vezetése", „Anyag- és energiagazdálkodás", „A géppark megóvása, felújítása és modernizálása", „A gyáron belüli anyagmozgatás", „A műhelyvezetés üzemgazdasági kérdései", „Termelői ár, önköltség, rentabilitás", „Iparvállalati mérleg és mérlegbeszámoló".

*

Örvendetesen fejlődik a fővárosban a *műszaki ismeretterjesztés* is, különösen a Politikai Bizottság emlékezetes határozata óta. Tavaly elértük, hogy az összes előadásoknak 10,4 százaléka műszaki témákat tárgyalt. Az ismeretterjesztő előadásoknak ez az ága két nagy csoportra osztható: általános technikai ismereteket nyújtó és konkrét termelési problémákhoz kapcsolódó előadásokra.

Az előadások túlnyomó többsége az első csoporthoz tartozó témákat tárgyal. Néhány munkásakadémián (pl. a Csepel Vas- és Fémmű öntödéjében, az Alumíniumgyárban, a Hazai Fésűsfonó és Szövőgyárban) sikerült megvalósítani a műszaki-techni-

Digitized by Google

kai kultúra általános elemeinek és az adott üzem termelési problémáinak helyes egységét; ez azonban korántsem jellemző. Nehezíti az előrehaladást, hogy az üzemek gazdasági vezetői ma még nem sokat törődnek a műszaki ismeretterjesztéssel. Nem igen vesznek részt a munkásakadémiák tematikai tervezésében, jóllehet az előadások 22 százaléka (!) műszaki, technikai kérdéseket tárgyal. Ebben látjuk az okát annak, hogy a műszaki ismeretterjesztés csak kevés helyen kapcsolódik megfelelően az üzem termelési feladataihoz. A legtöbb vállalat vezetője még nem tekinti a műszaki propagandát a termelési tevékenység, a műszaki fejlesztés szerves részének. Nagyon kevés helyen készítenek a gyár termelési tevékenységével, a műszaki fejlesztéssel összhangban levő, annak megvalósítását elősegítő műszaki propaganda- és oktatási tervet. Az üzemek zömében azt hiszik, hogy a szakoktatás (szaktanfolyamok) feladatainak ellátásával a műszaki propagandát is elintézték, holott a kettő korántsem azonos.

Tavaly szaporodtak az üzemek közötti tapasztalatcserék. Ezt az alapjában véve helyes módszert azonban nem mindig jellemzi céltudatosság és gyakorlati hasznosságra való törekvés. Az üzemek közötti tapasztalatcserét a látogatók is, a fogadók is inkább kirándulásnak tekintik, mint a műszaki fejlesztés érdekében végzett komoly munkának.

A műszaki propagandának jelentős, de kihasználatlan tényezői a külföldi műszaki tapasztalatokról tartandó beszámolók. Üzemeink műszaki vezetői közül, de szakmunkásaik közül is sokan járnak a testvéri népi demokráciákban és a kapitalista országokban. Készítenek is írásbeli beszámolót külföldi útjukról, de szóbeli beszámolót csak ritkán tartanak. Ha tartanak is, beszámolójuk alig foglalkozik műszaki és technikai kérdésekkel, inkább a meglátogatott ország életszínvonaláról, tájainak szépségeiről szól. Ez is hasznos lehet, de a munkások joggal kérik számon a szakmai tapasztalatok közreadását.

Bár a műszaki propagandában és ismeretterjesztésben fejlődés van, az eredményekkel mégsem lehetünk megelégedve, mert a műszaki propaganda rendszeresen csupán a munkások kis hányadához (10—15 százalékukhoz) ér el.

*

Sok ember számára az *olvasás* a művelődés fő formája. A fővárosban fejlett a könyvtári hálózat. Az országos jellegű tudományos és szakkönyvtárak a tudományos kutatás, a termelés, a felsőfokú oktatás rendelkezésére állnak, de egyben jelentős népművelési feladatokat is ellátnak. Az összes budapesti könyvtárak állománya több mint 11,5 millió kötet. A beiratkozott olvasók száma 555 497, közülük *153 500 a munkás-olvasó*. A kölcsönzött kötetek száma évenként kb. 11 millió. Ez nagyon jelentős eredmény, különösen, ha hozzávesszük a könyvárusi forgalomban eladott könyvek számát is. (1961-ben a fővárosi dolgozók 224,2 millió forint értékű könyvet vásároltak, csaknem 12 millió kötetet.) A fővárosi olvasómozgalom könyvigényeit a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a szakszervezeti könyvtárak

Digitized by Google

elégítik ki. Ez a két közművelődési könyvtárhálózat a könyvkölcsönzésnek több mint 80 százalékát bonyolítja le.

A munkások könyvellátása főként az 1207 szakszervezeti könyvtárra hárul. Az üzemi dolgozók 27,6 százaléka beiratkozott tagja az üzemi könyvtáraknak. A tagok 71,6 százaléka munkás. Az üzemi könyvtárak munkájának elemzésénél érdemes szemügyre vennünk a könyvtár állományának összetételét, az olvasók érdeklődésnek megoszlását és az olvasómozgalom méreteit.

Az üzemi könyvtárak *állománya:* 70,8 százalék szépirodalom, 29,2 százalék ismeretterjesztő irodalom. Ez a megoszlás semmiképpen sem egészséges, különösen, ha azt is számbavesszük, hogy az ismeretterjesztő könyvek között sok az elavult, forgalmon kívüli mű. Ugyanakkor kevés a népszerű, a természettudományi ismereteket gazdagító, illetve az alap- és középfokú műszaki könyv. Igaz: ez nemcsak üzemi könyvtárosaink mulasztása — a könyvkiadóknak is van pótolni valójuk népszerű, olcsó, összefoglaló természettudományos és műszaki művek kiadásában. Szívesen fogadnánk például a világegyetemről, az élővilágról, korunk technikájáról szóló és a legújabb tudományos eredményeket is tárgyaló könyveket. De hiányzik még a magyar történelmet marxista módon elemző és összefoglaló népszerű könyv is. Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy sok üzemi könyvtárban nincsenek meg az utóbbi években megjelent marxista—leninista tankönyvek. Ezért az állomány alakításánál különösen az ismeretterjesztő és a szépirodalmi művek helyes arányára hívjuk fel a figyelmet; arra, hogy növekedjék a népszerű, tudományos és technikai ismereteket terjesztő szakkönyvek száma és aránya.

Nagyon érdekes a *munkásolvasók érdeklődésének* tüzetesebb vizsgálata. Szembetűnő, hogy az arányok a szépirodalom javára tolódtak el: a kikölcsönzött könyvek 81,5 százaléka szépirodalmi, s csupán 18,5 százaléka ismeretterjesztő. Örvendetes dolog, hogy mennyire népszerű a mai magyar irodalom: 19,3 százalékos arányával az első helyen áll a klasszikus, a szovjet és a népi demokratikus, a régi magyar és az egyéb (mai nyugati) irodalom kategórái előtt. Mai magyar irodalmunk egésze természetesen még nem szocialista, így tehát világnézeti nevelő hatása sem egyértelmű; a polgári, kispolgári szemlélet még jelentős mértékben tükröződik benne. Ezért hangsúlyoznunk kell a munkásolvasóknak a magas művészi ihletésű, szocialista szépirodalom iránti igényét. Az üzemi könyvkölcsönzés és vásárlás egyaránt azt jelzi, hogy szinte kielégíthetetlen az érdeklődés a mai életünk problémáit és a közelmúlt eseményeit pártos szenvedéllyel ábrázoló könyvek iránt.

Fokozatosan emelkedik a szovjet irodalom olvasottsága. Különösen Solohov új könyvei („A hazáért harcoltak", „Emberi sors", „Feltört ugar") népszerűek, de sokan keresik Kocsetov, Panova és Nyikolajeva regényeit is.

Hozzátartozik a képhez, hogy még igen nagy a könnyű szórakozást ígérő, polgári, kispolgári életszemléletet sugárzó „szerelmes regények" népszerűsége. Nem ritka dolog az sem, hogy munkásolvasók a felszabadulás előtti divatos regénygyártók könyvei

Digitized by Google

iránt érdeklődnek. Ezért — elismerve az üzemi közművelődési könyvtárak tevékenységének általában pozitív voltát — szóvá kell tenni, hogy ún. olvasószolgálatuk még alacsony színvonalú. Igen fejletlen még az olvasók ízlésének alakítására irányuló tevékenységük, az olvasók helyes tájékozódását segítő könyvpropagandájuk. Már több üzemi könyvtárban rendeztek ugyan irodalmi estet, író-munkás találkozót, könyvvankétot, könyvkiállítást, de ezek a jó módszerek még nem szerves részei a könyvtári munkának. A Budapesti Pártbizottság határozata ezért azt ajánlja a könyvtárosoknak, hogy a könyvpropaganda színes és változatos módszereivel tudatosan és rendszeresen alakítsák az olvasók érdeklődését, hívják fel figyelmüket a szocialista irodalom régi és új alkotásaira, s keltsenek érdeklődést a tudományos és szakmai könyvek iránt.

A rendszeres és színvonalas könyvpropaganda az olvasómozgalom *méreteit* is növeli. A hivatalos statisztikai adatok szerint a 10 éven felüli fővárosi lakosságnak 34 százaléka nyilvántartott olvasója a könyvtáraknak. Ez szép eredmény. A munkások és munkásfiatalok részaránya azonban lényegesen alacsonyabb ennél. Van tehát tennivaló a munkás-olvasók számának növeléséért. Különösen műszaki könyvtáraink olvasóira vonatkozik ez. A vasas üzemek 83, az élelmiszeripari üzemek 82, a textiles üzemek 79, a vegyipari üzemek 63 százalékának van ugyan műszaki könyvtára, kézikönyvtára, de a munkás-olvasók aránya mégis jelentéktelen (kb. 3 százalék). Ez azzal is magyarázható, hogy csak kevés könyv alkalmas a munkások szakmai műveltségének növelésére. (Ez újra a népszerű műszaki irodalom kiadásának fontosságára figyelmeztet!) De azt is meg kell állapítanunk, hogy a műszaki könyvtárak zöme nem is fejt ki semmilyen propagandát, márpedig ez szükséges kiegészítője az üzemi műszaki propagandának.

•

A népművelésnek igen fontos feladata, hogy a munkások szépérzékét és ízlését értékes művészi alkotások felhasználásával alakítsa, fejlessze. Gyakran tapasztaljuk, hogy még jelentős bázisuk van a selejtes, giccses kultúra termékeinek. Ezért a fővárosban nagy a jelentősége a tudatos *művészeti propagandának.*

Régi igazság, hogy az ember érzelemvilágát — a sorsát alakító objektív körülmények után —leginkább esztétikai élményei tudják megragadni. Kétségtelen, hogy a művészetnek különleges szerepe van a társadalmi tudat alakításában, s az ebből adódó lehetőségeket a népművelésnek is ki kell aknáznia. Ennek több módja van. A legáltalánosabbak: a színházi közönségszervezés, a műkedvelő művészeti mozgalom, a munkásszállások irodalmi és zenés műsorai, a szakszervezeti zenei körműsorok.

A budapesti színházak közönsége jelentős részben munkásokból áll. A majdnem évi 4 millió színházlátogató 79 százaléka a szakszervezeti közönségszervezést veszi igénybe. Az üzemekben elhelyezett jegyek 70—80 százalékát munkások veszik meg. Nagyobb munkáskollektívák népszerű művelődési aktusaivá váltak az ún. teltházakciók, amelyeken nem hivatalos protokoll, hanem

Digitized by Google

az új közönség jelentkezése kelt ünnepi hangulatot. A teltházakciók lehetővé teszik, hogy egy-egy drámáról az előadás előtt is és utána is beszélgessenek a dolgozók. Ily módon a közönségszervezés is tartalmasabbá válik. A színházak peremvárosi előadásai is az új közönségnek nyújtanak művészi élményt. Az elmúlt évben a 91 „peremelőadás"-nak 41 500 nézője volt, olyanok, akik közül sokan egyébként nem mentek volna színházba.

A szépérzéket, az ízlést csak művészi értékű alkotásokkal lehet fejleszteni. A közönségszervezést nem foghatjuk fel tehát egyszerűen üzleti aktusnak, hanem a munkások esztétikai nevelésének egyik módszerévé kell fejlesztenünk. A közönség a könnyű műfajban is magas színvonalat követel. A fővárosi színházlátogatók növekvő igényességét jelzi, hogy 34,3 százalékuk néz meg drámát, színművet, 26,8 százalékuk operát, balettet, 15,8 százalékuk vígjátékot, 12,8 százalékuk operettet és 6,4 százalékuk egyéb könnyű, vegyes szórakoztató műsort. Az arányt természetesen a színházak műsorpolitikája is befolyásolja, de szertefoszlott már a könnyű műfaj mindenekfölötti népszerűségéről szóló legenda.

Eredményesen szolgálja a munkások művészeti nevelését a szakszervezetek munkásszállás-akciója. Az Egressy Klub havonta 50 munkásszálláson rendez irodalmi zenés műsorokat, s februárban tartotta meg *ezredik* előadását. A műsorokban hivatásos művészek és kiváló műkedvelők is fellépnek. Ez a két és féléves akció értékes kulturális misszióvá fejlődött. A munkások már nem azért mennek el ezekre a műsorokra, hogy vicceket, „bemondásokat" halljanak, hanem irodalmat, népdalokat, igazi muzsikát várnak.

A szakszervezeti hangversenyek programja igényes válogatás eredménye. Sok munkás ezeken a peremvidéki művelődési otthonokban vagy munkásszállásokon szerezte meg első koncert-élményeit. Minden hangversenyen adnak zenei ismertetést is, érintve ebben a zeneszerző munkásságát, a bemutatott mű születésének társadalmi körülményeit és a mű hangulati elemeit. A műkedvelő mozgalom sok más hajtása is termékenyen szolgálja a művészeti közízlés fejlesztését.

A műkedvelő művészeti mozgalom csaknem 800 csoportjának több mint 15 000 tagja is a művészeti nevelés öntudatos munkása lehet. Ennek a munkának azonban még fejlődnie kell. Minden üzemben folyik ugyanis ismeretterjesztés és könyvtári munka, de a művészeti propaganda korántsem áll így. Különösen képzőművészeti propagandánk gyenge. Pedig ennek az üzemi képzőművészeti körök és fotókörök is bázisai lehetnének.

Az itt vázolt népművelési tevékenységnek jelentős része a *művelődési otthonokban* folyik. Budapesten 72 művelődési otthon és 356 kultúrterem meg klub működik. Sajnos, ez a jelentős hálózat nem összehangolt terv alapján alakult ki. Olyan nagy, munkáslakta kerületeknek, mint Csepel, Újpest, Óbuda, nincs megfelelő kultúrházuk. Pedig a meglévő művelődési otthonok némelyike valóban a környező terület kulturális központjává vált. Ilyen az erzsébeti vasas, és a XI. kerületi szakmaközi művelődési otthon, a XII. kerületi MOM és a XIV. kerületi Danuvia kultúrház, a XIX.

Digitized by Google

kerületben a Vörös Csillag Traktorgyár művelődési otthona, de ilyen a rossz állapotban levő csepeli munkásotthon is.

Helyes, hogy az üzemi kultúrotthonok megnyitották kapuikat a kerületi lakosságnak, és így lényegesen több dolgozónak nyújtanak művelődési lehetőséget. Látogatóik száma évenként kb. 6 millió, ezeknek 70—75 százaléka munkás és munkásfiatal. Legtöbb látogatójuk az ünnepi műsoros esteknek, filmvetítéseknek, színházi előadásoknak, táncos rendezvényeknek van, de működnek itt működvelő csoportok, munkásakadémiák, különféle szakkörök és tanfolyamok is. Az utóbbi időben igen népszerűek a szellemi vetélkedések, amelyek nagy hallgatóság számára teszik lehetővé, hogy nemes versenyben, szórakozva tanuljon. Sokhelyütt külön klubot rendeztek be a nyugdíjasoknak, s egyre több helyen vezetik be nap közben a gyermekfoglalkoztatást. Az üzemi klubok-nak különösen fontos szerepük az, hogy kötetlen formák meghonosításával, az ún. klubszerű művelődés és szórakozás lehetőségeinek megteremtésével erősítsék a munkahelyi kollektívákat, szilárdítsák a közösségi szellemet. Biztató jel, hogy egyre több ember vesz részt a kulturális munkában, s a társadalmi kultúrmunkások köre évről-évre szélesedik.

*

A fővárosi népművelés tehát sokat fejlődött a párt művelődéspolitikai irányelveinek megjelenése óta. Ha színvonalas vezetéssel, az erők és eszközök összehangolásával a lehetőségek maximális kihasználására irányítjuk tevékenységüket, bizonyos, hogy újabb eredményeket érünk el a fővárosi dolgozók világnézeti nevelésében, általános és szakmai műveltségük emelésében, a szocialista művészetet befogadó közízlés fejlesztésében.

Hantos János

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Az algériai tűzszünet aláírása után

2695 napi harc után befejeződött az algériai nép szabadságharcának *fegyveres szakasza*. Március 18-án az eviani Parc Hotelben Joxe, a francia kormány megbízottja és Krim Belkaszem, az algériai delegáció vezetője tűzszüneti egyezményt írt alá.

A több mint hét évig tartó algériai háború hivatalos francia adatok szerint is több mint 17 ezer francia és 141 ezer algériai halottat követelt. Ebben a statisztikában azonban nem szerepelnek a polgári lakosság közül kikerült áldozatok, holott az FLN már 1958-ban egy millióra becsülte az algériai nép halottainak számát. És számokkal természetesen egyáltalán nem is lehet kifejezni azokat a megpróbáltatásokat, amelyeken Algéria népe keresztülment, amíg végül kikényszerítette alapvető követeléseinek teljesítését.

Az eviani egyezményben Franciaország elismerte és szavatolta az algériai nép jogát a függetlenségre. A megállapodás Algéria területi sérthetetlenségén alapul, beleértve a Szaharát is, és elvetve azt a koncepciót, hogy Algéria különféle nemzeti közösségekből áll. A megállapodás létrejöttével ténnyé vált az algériai ideiglenes kormánynak, mint az algériai népet képviselő egyetlen félnek az elismerése.

Az önrendelkezés azonban a gyakorlatban csak egy ún. átmeneti időszak után valósul meg. Az átmeneti időszak alatt Algériában megmarad Franciaország szuverénitása, amelyet főmegbízottja útján gyakorol. Az önrendelkezést a főmegbízottal együttműködve 12 tagú „ideiglenes végrehajtó hatalom" készíti elő, amely 60 ezer főnyi rendfenntartó erővel és közigazgatási apparátussal rendelkezik.

Az átmeneti időszak után Algéria lakossága szavazás útján választhat három lehetőség közül:

1. a jelenlegi státus fenntartása (Algéria francia közigazgatási terület marad);

2. Algéria független lesz és megszakítja kapcsolatait Franciaországgal;

3. függetlenség a Francia Közösség keretein belül.

A harmadik változat esetén Franciaország évente meghatározott összegű támogatást nyújtana Algériának, amely megmaradna a frank-övezetben. Ugyanakkor az egyezmény biztosítja a franciák gazdasági pozícióit, különösen a természeti kincsek kiaknázásában. Franciaország 15 évig rendelkezik a Mers el Kebir-i tengerészeti támaszponttal, 5 évig fenntarthatja atomkísérleti telepeit a Szaharában, 3 évig fegyveres erőket tarthat

Digitized by Google

Algériában és kiváltságokat kap több repülőtéren.

*

De Gaulle elnök rádióbeszédben jelentette be a tűzszüneti megállapodás aláírását. Mint számos más alkalommal, ekkor is igyekezett, hogy az önrendelkezés megvalósulását úgy tüntesse fel, mint saját szándékának és személyes tevékenységnek eredményét. Visszájára fordítva a tényeket — azt, hogy eredeti szándékai ellenére *kényszerült* az algériai nép függetlenségének elismerésére — bejelentette, hogy népszavazás útján kér jóváhagyást a fegyverszüneti megállapodásra. De Gaulle a népszavazással ugyanakkor személyi hatalmának megerősítésére törekedett.

Április 8-án a franciáknak egyszerre két kérdésre kellett válaszolniok. Csak az mondhatott „igen"-t az algériai békére, aki egyben „igen"-t mondott a köztársasági elnök teljhatalmára is. Ennek az összekapcsolásnak tisztességtelen jellege mindenki számára nyilvánvaló. De Gaulle a népszavazásra feltett kérdések megfogalmazása alapján teljes biztonsággal számíthatott arra, hogy bármilyen heves is a francia dolgozók és minden demokratikus csoportosulás tiltakozása a népellenes személyi hatalom ellen, a népszavazáson mégis meg fogja kapni a szavazatok túlnyomó többségét. Hiszen Franciaországban éppen a személyi hatalom ellenzői követelték egyre nagyobb erővel a gyarmati háború felszámolását, nem szavazhattak tehát az algériai fegyverszünet ellen. Csak egy szűk kisebbség: de Gaulle pártjának, az UNR-nek hívei szavazhattak feltétel nélkül „igen"-nel, „nem" szavazatot pedig csak egy másik jelentéktelen kisebbségtől, a gyarmati elnyomás nyílt fenntartásának azon híveitől lehetett várni, akik az algériai háború folytatását követelik.

A népszavazás eredménye igazolta a várakozásokat. A névjegyzékben szereplők 24,38 százaléka tartózkodott a szavazástól, további 5,44 százalékuk érvénytelen szavazólappal fejezte ki tiltakozását a népszavazással való visszaélés ellen. A leadott érvényes szavazatok 90,7 százaléka „igen" volt. Mindenki elismerte azonban, hogy ebből az oroszlánrészt a köztársasági pártok hívei, elsősorban a kommunisták adták, s mint azt előzetesen bejelentették, helyeslésük csak az első kérdésre, az algériai békére vonatkozott. A pozitív szavazatokból még a jobboldali sajtó is mintegy 20 százalékot tulajdonított a kommunista választóknak. Hogy ez a feltevés mennyire megalapozott, azt az is megmutatja, hogy azokban a szavazókerületekben, amelyekben az előző népszavazáskor a Kommunista Párt felhívása alapján a „nem" szavazatok túlsúlyban voltak, most 92—95 százalék „igen" volt az urnákban. Az érvénytelen szavazatok nagy része az Egyesült Szocialista Párt (PSU) híveinek tulajdonítható. Ez a párt határozottan állást foglalt a fegyverszüneti megállapodás mellett, de azt tanácsolta szavazóinak, hogy érvénytelen szavazólappal tiltakozzanak az elnöki hatalom rendszere ellen. A 9,3

Digitized by Google

százaléknyi „nem" egyértelműen bizonyította a gyarmati háború híveinek elszigeteltségét.

A francia nép tehát április 8-án félreérthetetlen „igen"-t mondott az algériai békére, de ez nem azt jelenti, hogy ugyanígy megadta támogatását de Gaulle személyi hatalmának is. De Gaulle kezdetben nem békét akarat Algériában, hanem katonai győzelmet. Mint a nagy monopóliumok irányzatának képviselője, sokkal egyértelműbben szerette volna érvényre juttatni a kolonialisták érdekeit. S a monopóliumok pozícióinak megtartását annakidején összeegyeztethetőnek látta az ultrák érdekeivel, akik hatalomra juttatták őt és akiknek megígérte, hogy Algéria „francia" marad. De ma már a monopóliumok is kénytelenek számolni azzal, hogy a régi módszereket nem alkalmazhatják tovább és új megoldást keresnek arra, hogy továbbra is kiaknázhassák az algériai föld kincseit, elsősorban a szaharai olajat.

De Gaulle tehát 1958-ban „Francia-Algéria" jelszavával indult, s ebből a pozícióból lépésről-lépésre kényszerült visszavonulni az eviani egyezmény aláírásáig.

1958-ban még azt hirdette, hogy Algéria ún. pacifikálását a végsőkig folytatja. Az algériai nép hősi harca, a francia tömegek akciói és a nemzetközi szolidaritás azonban arra kényszerítették, hogy 1959 szeptember 16-án már — legalább szavakban — elismerje Algéria önrendelkezési jogát. Továbbra is mindent megtett azonban, hogy ez a jog a gyakorlatban ne valósulhasson meg. Békét ajánlott, de olyan feltételekkel, amelyek elfogadhatatlanok az algériaiak számára. 1960. júniusában, tehát kilenc hónappal az önrendelkezési jog formális deklarálása után, a leghatározottabban elutasította azt a követelést, hogy a tűzszünet megvalósítása *előtt* tárgyaljon Algéria politikai sorsáról. A politikai megállapodás nélküli tűzszünet azonban egyértelmű lett volna az algériai hadsereg feltétel nélküli fegyverletételével.

De Gaulle 1960. november 4-i nyilatkozatában bukkant fel először az „algériai Algéria" fogalma, amelyet 1961 júliusában úgy fejtett ki, hogy „Algéria nemzeti közösségei létrehozhatnak egy független államot". Szeptember 7-én elismerte a szaharai területre vonatkozó algériai szuverenitást. Október 2-án kijelentette: „Készek vagyunk megegyezést keresni a lázadás vezetőivel, hogy visszaállítsuk a békét Algériában, szabályozzuk az önrendelkezés feltételeit és lerögzítsük a francia-algériai együttműködés elemeit". Végül 1962. február 5-én kinyilvánította készségét, hogy minden korlátozás nélkül elismerje azt, ami az önrendelkezésből következik, tehát egy szuverén és független algériai államot.

*

Melyek voltak azok a tényezők, amelyek de Gaullet és a mögötte álló monopóliumokat rákényszerítették a tényleges önrendelkezés elismeréséhez vezető lépésekre? A fegyverek erejével

Digitized by Google

kikényszerített „megbékéltetésről" azért voltak kénytelenek lemondani, mert sorozatos erőfeszítéseikkel sem tudták elérni a katonai „megoldást" Algériában. Az egymást követő offenzívák csak az algériai francia főparancsnokság hadijelentéseiben eredményezték az FLN alakulatainak felszámolását. A valóságban azonban a felszabadító hadsereget nem lehetett legyőzni, mert az algériai harcosok a végsőkig is elszántan küzdöttek hazájuk szabadságáért, s az arab lakosság minden támogatást megadott katonáinak. Ezt akarta megakadályozni a francia hadsereg a polgári lakosság tömeges áttelepítésével. Ez az akció leírhatatlan szenvedéseket okozott a létfenntartás legelemibb feltételeitől is megfosztott algériai parasztoknak, de célját: a szabadságharcosok elszigetelését és megsemmisítését mégsem érte el.

A győzelem egyre nyilvánvalóbb elérhetetlensége ellenére az algériai háború éveken át lekötötte a francia hadsereg zömét — volt olyan időszak, amikor 800 ezer katonát, köztük a NATO kereteiből rendelkezésre bocsátott francia alakulatokat is. A háború költségei egyre nyomasztóbban nehezedtek az ország gazdasági életére. Az 1959-es költségvetési évben 1802 milliárd, 1960-ban pedig 2000 milliárd frankot fordítottak katonai célokra. Francia gazdasági szakértők szerint az algériai háborúra elfecsérelt összegből 900 000—1 600 000 kislakást. vagy 400 000—750 000 tantermet lehetett volna építeni.

A gyarmatosítók háborújának számláját természetesen végső soron a francia nép fizette meg, amely évről-évre világosabban felismerte az algériai háború kilátástalanságát, sőt: a maga és az algériai nép érdekeinek azonosságát is. A Francia Kommunista Párt a háború kezdetétől fogva harcolt az algériai háború ellen, az algériai nép önrendelkezéséért. Kitartó erőfeszítéseire egyre szélesebb rétegek ismerték fel e háború szennyes voltát és léptek akcióba ellene a munkásosztályon kívül is, a parasztságból, az értelmiségből, továbbá bizonyos katolikus körök is és különösen a sorköteles fiatalok és az egyetemi ifjúság.

Az algériai francia hadsereg parancsnokainak lázadásai különösen sok ember előtt tették világossá, hogy a fasiszta veszély nagy, és halaszthatatlan dolog aktívan fellépni ellene. 1960. február 1-én 12 millió dolgozó sztrájkolt az ultrák fasiszta puccskísérlete ellen és követelte az algériai béke megkötését. 1960. október 27-én a szakszervezetek felhívására százezrek sztrájkoltak és tüntettek a tűzszüneti tárgyalásokért. Franciaország demokratikus erői mind félreérthetetlenebbül nyilvánították ki azt az akaratukat, hogy szűnjön meg végre a halogatás, a manőverek politikája.

A haladó erők nemzetközi vonatkozásban is nagy nyomást fejtettek ki a francia kormányra az algériai kérdés megoldásáért. A szocialista országok diplomáciája minden lehetséges területen messzemenően kiállott az algériai nép igazságos harcának oldalán. Az ENSZ-közgyűlések vitáiban a szocialista országok

Digitized by Google

Algéria ügyének szilárd támogatói voltak. Algéria más természetű segítséget is kapott a szocialista tábortól. Különösen a Szovjetunió tett sokat azért, hogy Tunéziában és Marokkóban a hazájuk földjéről elkergetett algériai családok gyermekei iskolába járhassanak, szakmát tanulhassanak, megismerkedhessenek a modern technikával. A szocialista országok egyetemein és főiskoláin algériai fiatalok százai kaptak lehetőséget arra, hogy jól képzett mérnökké, orvossá legyenek. Ezekre a fiatalokra nagy feladatok várnak hazájuk felemelésében.

Rendkívül értékes segítséget kapott az algériai szabadságharc Ázsia és különösen Afrika fiatal országaitól. 1960. januárjában az Afrikai Népi Kongresszus önkéntes hadtest szervezésére hívta fel a független afrikai országok kormányait. 1960. áprilisában a második afro-ázsiai szolidaritási értekezlet résztvevői határozatot hoztak, hogy „minden szükséges és lehető módon elősegítik Algéria függetlenségének valóra válását".

Természetesen a francia kormánynak is voltak szövetségesei az algériai háborúban, akik nemzetközi fórumokon is támogatták a gyarmati elnyomás fenntartásában. Ezt a támogatást azonban csak évről-évre növekvő nehézségek árán tudták megadni. Egyre kevésbé vállalhatták ugyanis, hogy nyíltan szembehelyezkedjenek a nemzetközi közvéleménnyel és saját polgáraik nézeteivel. Erre a folyamatra rendkívül jellemző az algériai kérdés vitájának alakulása az ENSZ-közgyűlés egymást követő ülésszakain.

A 10. közgyűlésen, amely 1955. szeptemberében kezdődött, még az algériai kérdés napirendre tűzéséért folyt a harc. Az arab-ázsiai csoportnak sikerült ugyan az Algériáról szóló határozati javaslatát egyetlen szavazat többséggel felvétetnie a napirendre, de Franciaország agresszív fellépésével szemben kénytelen volt visszavonulni. A francia kormány ugyanis tiltakozásul visszarendelte ENSZ-delegációját, s csak két hónap múlva küldte vissza, amikor az algériai kérdést már levették a közgyűlés napirendjéről.

A következő ülésszak napirendjén azonban már ott volt az algériai kérdés. Igaz, hogy az Algéria önrendelkezését kimondó javaslatot az imperialista szavazógépezet már a politikai bizottságban leszavazta, s csak kompromisszumos határozati javaslat került hosszas viták után a közgyűlés plénuma elé, de az egyhangúlag elfogadott határozat után többé nem lehetett azt mondani, hogy az algériai háború — francia belügy. A határozatban egyébként a közgyűlés kifejezte azt a reményét, — „hogy az együttműködés szellemében, a megfelelő módozatok megtalálásával, az ENSZ-alapokmány elveivel összhangban, békésen, demokratikusan és haladéktalanul rendezni lehet az algériai kérdést."

Az 1958. szeptemberében megnyílt 13. ülésszak jelentős változást hozott a közgyűlés elé terjesztett javaslat tartalmában.

Digitized by Google

Ez a javaslat elismeri „Algéria népének jogát a függetlenségre", megállapítja, hogy „Algéria jelenlegi helyzete fenyegeti a nemzetközi békét és biztonságot", és sürgeti a tárgyalásos megoldást, összhangban az ENSZ alapokmányával. A plenáris ülésen a javaslat 35 szavazatot kapott 18 ellenében (28 küldöttség tartózkodott a szavazástól, Franciaország pedig — szokás szerint — nem vett részt benne); egyetlen szavazat hiányzott tehát a szükséges kétharmad arányú többséghez.

Az ENSZ közgyűlésének 14. ülésszakán már vita sem lehetett az algériai nép önrendelkezési jogáról, mert 1959. szeptember 16-i nyilatkozatában maga de Gaulle is kénytelen volt elismerni ezt. Nagy vitát váltott ki azonban a határozati javaslatnak az a fogalmazása, amely sürgette, hogy „a két érdekelt fél" kezdjen tárgyalásokat az elvben mindkét részről elfogadott önrendelkezés érvényesítésének és a tűzszünetnek a feltételeiről. A francia küldöttség ezúttal sem vett részt a vitában, de nyilatkozatában elfogadhatatlannak minősítette a javaslatot, mert ez az algériai ideiglenes kormányt a francia kormánnyal egy színvonalúnak ismeri el. Másrészről az Egyesült Államok küldöttsége — az angol, az ausztráliai és a kanadai delegáció támogatásával — le akarta vétetni a közgyűlés napirendjéről az algériai kérdést azzal az ürüggyel, hogy megvitatása veszélyeztetné a közvetlen algériai-francia tárgyalásokat. A szovjet küldöttség kifejtette, hogy de Gaulle javaslatainak valóban fontos szerepük lehet, ha megfelelő tettek követik őket, az ENSZ-nek azonban kötelessége, hogy elősegítse az algériai kérdés rendezését. A határozati javaslat még a „két fél" kifejezés elhagyása után sem kapta meg a kétharmados többséget: 39 küldöttség támogatta, 29 ellene szavazott, 20 delegáció pedig tartózkodott a szavazástól.

Az 1960. szeptemberében megnyílt 15. közgyűlés radikális fordulatot jelentett az algériai kérdés ENSZ-vitáinak történetében. A határozat egyértelműen elismeri, hogy az algériai népnek joga van önrendelkezésre és függetlenségre; hangsúlyozza: hatékony biztosítékok szükségesek, hogy az önrendelkezést Algéria területi integritásának és egységének elismerése alapján érvényesítsék; végül: az ENSZ-et teszi felelőssé az önrendelkezési jog életbeléptetésének sikeréért. Ugrásszerű változást mutatott a szavazatok megoszlása is: a javaslatot 63 küldöttség támogatta 8 ellenében (27 tartózkodott).

Érdemes megvizsgálni ennek a 8 „nem"-szavazatnak az összetételét is. A 13. ülésszakon „nem"-mel szavazók közül csak kettő tartott ki ezúttal is álláspontja mellett: Portugália és Dél-Afrika. Az ő szavazatukhoz nem kell kommentár. A többi hat „nem"-mel szavazó ország még nem volt jelen a 13. ülésszakon. Ezek: Kamerun, a Csad Köztársaság, Gabon, az Elefántcsontpart, a Malgas Köztársaság és Felső-Volta — valamennyien a Francia Közösség országai.

Digitized by Google

A 16. ülésszak határozata ismét felszólította Franciaországot és az algériai ideiglenes kormányt, hogy Algéria függetlenségének és területi integritásának elve alapján, tárgyalások útján rendezzék az algériai kérdést. 1961. decemberében már egyszerűen lehetetlen volt „nem"-mel szavazni. A javaslat 62 szavazatot kapott, 38 küldöttség — köztük a NATO-országok és a brazzavilleiek többsége — tartózkodott a szavazástól. Remélhető, hogy ezúttal utóljára szerepelt az ENSZ-közgyűlés napirendjén az algériai háború.

De Gaullet azonban más nemzetközi jellegű tényezők is arra késztették, hogy feladja Algériával kapcsolatos korábbi céljait. Rá kellett döbbennie, hogy amíg a gyarmati háború köti le Franciaország katonai és gazdasági potenciálját, addig nagyhatalmi álmainak megvalósításában is hátráltatva van, s lehetetlen elérnie azt a vezető szerepet, amelyre a NATO-ban és Nyugat-Európa gazdasági életében annyira törekszik. Az algériai megegyezésben ő nemcsak visszavonulást lát, hanem egyben azt is reméli tőle, hogy a francia imperializmus jobb pozíciókból tudja megvalósítani nyugateurópai elretörését.

Már jó idővel az eviani megegyezés előtt nyilvánosságra kerültek bizonyos elképzelések az Algériában felszabaduló francia haderő további felhasználásáról. Messmer francia hadügyminiszter így írt erről a „La Revue des Deux Mondes"-ban február 15-én megjelent cikkében: „1965-ben az algériai és tengerentúli egységeket csökkentjük az anyaország javára; korszerűsítjük a Németországban állomásozó egységeket." Aligha kell itt elemeznünk, milyen célokra akarják felhasználni az Európába visszahozott, korszerűsített és a nyugatnémet hadsereggel együttműködő francia alakulatokat.

A katonai győzelem céljától és reményétől hosszú út vezetett az eviani egyezmények elfogadásáig. De Gaulle sokáig volt képes elodázni a megoldást, s ebben nem lebecsülendő a szerepe annak, hogy hatalomra jutásakor és utána is átmenetileg sikerült megtévesztenie a francia szavazók tekintélyes részét. Sokan elhitték, hogy de Gaulle valami újat hoz, hogy ő szükséges a polgárháború elkerüléséhez, hogy hajlandó és képes az algériai béke gyors megvalósítására.

Ezek a tényezők, valamint a demokratikus pártok egységének hiánya tették lehetővé, hogy 1958 szeptemberében a gaulleista alkotmány 80 százalékos többséget kapjon a népszavazáson. De a személyi hatalom de Gaulle kezében éppen a háború folytatásának és a polgárháborús veszély növekedésének eszköze lett — pontosan úgy, ahogy a francia kommunisták ezt előre látták.

•

Sok áldozatot követelő, nehéz harcoknak az eredménye az algériai fegyverszünet. Az önrendelkezés kivívása felmérhetetlen jelentőségű Algéria számára a forradalmának teljes győzelméhez vezető úton. Az eviani megállapodások azonban nem telje-

Digitized by Google

sítik az algériai nép összes követeléseit, hanem kompromisszumos jellegűek.

A kompromisszumot az tette elkerülhetetlenné, hogy a háború során egyik félnek sem sikerült döntő katonai győzelmet kivívnia. Az algériaiaknak meg kellett tehát elégedniök azzal, hogy elérték legfontosabb közvetlen céljaikat. Kikényszerítették a függetlenség elismerését. Elérték, hogy Franciaország lemondjon Algéria területi megcsonkításának tervéről és elvesse a „különböző nemzeti közösségek" elvét. De az algériaiaknak is engedményeket kellett tenniök egyrészt azzal, hogy egy időre megengedték a francia katonai támaszpontok fenntartását és a francia csapatok Algériában állomásoztatását, másrészt azzal, hogy megadták a monopóliumok gazdasági pozícióira vonatkozó biztosítékokat. A megállapodás értelmében francia tulajdont csak megfelelő kártalanítás ellenében lehet kisajátítani, s ez komoly akadálya lehet annak, hogy az algériai forradalom megvalósítsa egyik rendkívül fontos feladatát, a földreformot.

Franciaország utolsó gyarmati háborújának megszűnte a francia népnek is nagy győzelme, annak a politikának a győzelme, amelyet a Francia Kommunista Párt az algériai háború kezdete óta következetesen hirdetett. Ez a győzelem kiindulópontjává válhat a személyi hatalom rendszere ellen, a demokrácia intézményeinek helyreállításáért vívott további harcoknak.

Ahogyan az algériai háború nem csupán Algéria és Franciaország ügye volt, úgy a fegyverszünet létrejöttének kihatásai is túlterjednek e két ország határain. Alig lehet felbecsülni annak a jelentőségét, hogy kialudt a világ egyik háborús tűzfészke, amely — mint minden helyi háború — nagyobbméretű konfliktus veszélyét is magában hordozta.

Amikor örülünk annak, hogy elhallgattak a fegyverek Algériában, ugyanakkor rá kell mutatnunk arra, hogy az eviani egyezmény bizonyos pontjai veszélyesek is a nemzetközi békére nézve. Algériában francia katonai támaszpontok maradnak, s ez egymagában is aggasztó. De e támaszpontok adott esetben a NATO támaszpontjaivá lehetnek, és nem kell részleteznünk, hogy ez milyen veszélyes lehet Algéria és a vele szomszédos országok, valamint a szocialista országok számára. Teljesen világos az a veszély is, amellyel a szaharai atomrobbantások folytatása fenyegeti az egész világot és különösen az afrikai országokat.

Algéria fegyveres harcban vívta ki szabadságát; ez — minden kompromisszum ellenére is — rendkívül nagy fontosságú tény a még gyarmati sorban levő, valamint a még csak politikailag független országok szempontjából. Algéria példája újból és nagyon nyomatékosan bizonyítja, hogy a függetlenségért küzdő erőket ma már nem lehet legyőzni. Az algériai nép harca már a háború folytatása közben is jelentős tényezője volt annak, hogy Franciaország számos más volt

Digitized by Google

gyarmata véráldozatok nélkül vívhatta ki politikai függetlenségét. S amikor az algériai forradalom további győzelmeket vív majd ki, eredményei más fiatal országokban is mozgósítani fogják a haladó erőket.

*

Az eviani egyezmény végrehajtásának fontos kezdeti lépése maga a tűzszünet és az algériai ideiglenes végrehajtó hatalom felállítása. Teljes gyakorlati megvalósulása további harcok kérdése.

A franciaországi népszavazáson a szavazók 90 százaléka „igen"-t mondott az egyezményre és igent mondanak rá az algériai arab tömegek is. Ki ellen kell hát akkor harcolniok az algériai béke híveinek?

Az algériai béke leghevesebb ellenzői az OAS kalózzászlaja alatt felsorakozott fasiszták, akik bármennyire veszélyes terrorista tevékenységet fejtenek ki, nem tekinthetők komoly katonai erőnek és az algériai francia telepesek egy részén kívül jelentősebb tömegek sem támogatják őket. Mégis évek óta gyakorlatilag háborítatlanul garázdálkodnak nemcsak Algériában, hanem már Franciaországban is. Ha de Gaulle nemcsak hangoztatná, hogy véget kell vetni az (általa „lázadók"-nak nevezett) fasiszták garázdálkodásának, hanem idejekorán érdemleges intézkedéseket is tett volna ellenük, akkor a „lázadás" már régen szét volna verve.

De Gaulle számára azonban a legutóbbi időkig igen hasznos volt, hogy Salan banditái napról napra végrehajtották gyilkos merényleteiket, mert a tárgyalások során ez is a zsarolás eszköze volt a kezében. A legutóbbi hetekben letartóztatásba került ugyan végre az OAS egyegy vezetője vagy helyi parancsnoka, néhány (többnyire enyhe) bírósági ítélet is elhangzott, mindez azonban messze van még az oly sok nyilatkozatban megígért „radikális felszámolás"-tól.

Az algériaiak eközben emberfölötti türelemmel és fegyelemmel tartózkodtak a megtorlástól. De Gaulle kettős játékát azonban nem lehet tovább folytatni, a gyilkosok garázdálkodásának haladéktalanul véget kell vetni.

Ez a közvetlen jövő, mondhatnánk a jelen feladata. De mit rejt magában a holnap? Milyen út áll Algéria sokat szenvedett népe előtt?

Az algériai forradalom még az eviani egyezmények *teljes* végrehajtásával sem fejeződik be. Az algériai nép nem azért hozott megszámlálhatatlan áldozatot a hétéves harcban, hogy megelégedjék pusztán a politikai függetlenségének az elérésével. Az áldozatoknak azt is eredményezniük kell, hogy teljesüljenek Algéria dolgozó osztályainak társadalmi és gazdasági követelései, nagy arányokban fejlődjék az ország gazdasága, s Algériának kiváló természeti adottságai vannak erre.

„A politikai függetlenség új feltételeket teremt forradalmunk továbbfejlesztéséhez, s e forradalom folytatódik — mondotta Ben Bella a BTA tudósítójának adott interjújában. — Legfontosabb célkitűzése: az algériai tár-

Digitized by Google

sadalom gyökeres átalakítása a nemzeti érdekeknek megfelelően; agrárreform végrehajtása, a nemzetgazdaság megteremtése". Ennek a programnak a megvalósításában az algériai nép és vezetői természetesen számíthatnak a szocialista országok egyetértésére és támogatására.

Világosan kell látnunk azonban, hogy az algériai forradalom feladatai nem könnyűek és korántsem egyszerűek. S itt nemcsak arra gondolunk, hogy a francia tőke érdekei akadályokat fognak gördíteni a demokratikus kibontakozás elé, hanem arra is, hogy a továbbhaladás útjait illetően már korántsem olyan természetszerű a széleskörű nemzeti egység megvalósulása, mint a függetlenségi harcban volt. Nyilvánvaló, hogy amíg a politikai függetlenségért folyt a küzdelem, addig egy táborban harcolt például a nemzeti burzsoázia képviselője a kommunista munkással és a földnélküli paraszttal; de a társadalom átalakulásának kérdéseiben előtérbe kerülnek az őket elválasztó ellentétek, s a nemzeti egység biztosítása sok tekintetben összetettebb és bonyolultabb feladat lesz.

Ezekre az ellentétekre építik terveiket a neokolonialisták. És itt a fiatal algériai állam nemcsak a régi elnyomókkal találja magát szemben, hanem mások is megpróbálnak majd könnyű zsákmányhoz jutni. A Journal de Genéve március 19-én közölt értesülése szerint „az USA kész arra, hogy évi 200 millió dollárt adjon a jövendőbeli algériai köztársaságnak". A cikkből e készséges segítség okai is kitűnik: „Az amerikaiak... semmiképpen sem akarják, hogy Algéria stratégiai pozícióival együtt valamiféle gyanús semlegességi politikát folytasson". Más források szerint az USA az említett összeg kétszeresét szánja algériai terveinek megvalósítására, s bár még nem ismerte el diplomáciailag az algériai kormányt, — mert de Gaulle ezt kihívásnak venné — nem-hivatalosan máris működnek az USA algíri megbízottai.

Ebben a bonyolult helyzetben nagy szerep vár az Algériai Kommunista Pártra. A párt negyedszázados, hol legális, hol illegális működésével nagy tekintélyt vívott ki magának, különösen a felszabadító harc éveiben. Harcosai közül sokan áldozták életüket, szabadságukat az algériai nép ügyéért. A párt jelszavainak helyességét a tények bizonyították be. Az eviani megállapodás után az Algériai Kommunista Párt nyilatkozatában jelentette ki, hogy továbbra is támogatja az FLN hazafias politikáját és az ideiglenes kormányt, s a nemzeti erők teljes egységének megvalósítására hívta fel a hazafiakat. A párt nyilatkozata a következőképpen körvonalazza a jövőt: „Semmi sem akadályozhatja meg az algériai forradalmat demokratikus, szociális és gazdasági céljainak elérésében, ha az új algériai kormány belpolitikájában a nemzeti és haladó erők egységére, külpolitikájában pedig az imperializmusellenes, békés erőkre, a szocialista táborra fog támaszkodni."

Imre Mátyás

Digitized by Google

Általános választások Indiában

1962 márciusában, a függetlenség kivívása óta harmadízben, járultak az urnákhoz az indiai választók. Indiában ugyanis ötévenként tartanak általános választásokat, amelyeken újjáválasztják a központi és a helyi parlamentek, törvényhozó szervek képviselőit. A súlyos gyarmati örökség maradványai (az írástudatlanság, a megoldatlan nyelvi problémák, a különböző nemzetiségek közötti, mesterségesen szított ellentétek stb.) még a választások technikai lebonyolításában is lépten-nyomon kísértettek. Mégis ez a nemzeti szuverénitását visszanyert nagy nép — ha a nyugati mintára készült választási rendszer korlátai között is —, de az imperialisták közvetlen ellenőrzésétől mentesen szavazhatott, s ebben már az utóbbi másfél évtizedben végbement történelmi jelentőségű változás tükröződött.

Az indiai választások iránt nemcsak Indiában, hanem világszerte nagy volt az érdeklődés, mert ez az ország fontos szerepet játszik a nemzetközi politikában. India az elmúlt másfél évtized alatt fontos nemzetközi tényezővé vált, nagyhatalommá lett. E jellegét nem katonai ereje adja meg, hanem az, hogy a világ második legnépesebb országának kormánya, amelyet Nehru miniszterelnök vezet, a békés egymás mellett élés híve, a békéért harcoló erők oldalán áll, s a gyarmatosítás és a háborús paktumok ellen irányuló politikájával nagy nemzetközi tekintélyt vívott ki magának. Indiának fontos nemzetközi kérdések eldöntésére van befolyása, s álláspontját nem lehet figyelmen kívül hagyni a jelentősebb nemzetközi problémák megoldásánál. Ma, amikor a fő kérdés a termonukleáris háború veszélyének elhárítása és amikor világméretű harc folyik a béke és a háború, a haladás és a reakció erői között, nagyon is számottevő tényezője e harc kimenetelének az, hogy az Indiai Köztársaság választásának eredményei a béke megvédéséért és az imperializmus ellen folytatott harc támogatását, vagy a reakciós erők előretörését fejezik-e ki.

Az Egyesült Államok, a nemzetközi reakció fő bázisa, már régóta mesterkedik azon, hogy megváltoztassa India külpolitikáját. Az amerikai kormány már az indiai függetlenség kivívását követő években is többször tett kísérletet arra, hogy közvetve vagy közvetlenül bevonja valamelyik háborús paktumba és a maga eszközeként használja fel Indiát. Ezeket a kísérleteket azonban a demokratikus erők segítségével már akkor sikeresen visszaverte a független India. Néhány évvel ezelőtt az Egyesült Államok — okulva próbálkozásainak sikertelenségén — változtatott korábbi politikáján. A leplezetlenül durva módszerek helyett egyre inkább a gazdasági behatolás politikájára tért át: nagy összegű segélyek és kölcsönök kilátásba helyezésével, tőkebefektetésekkel, az indiai magánszektor és az indiai reakciós erők közvetlen és közvetett támogatásával igyekszik erősíteni befolyását.

A harmadik általános választások mérlege azt mutatja: India

Digitized by Google

elég erős arra, hogy ezekkel az újabb imperialista mesterkedésekkel szemben is megőrizze függetlenségét. A választások eredménye azoknak az erőknek a győzelmét mutatja, amelyek elvetik a háborút, szembenállnak az imperialista gyarmatosítók politikájával, s a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének hívei.

A VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI

Mint az előző két választáson, most is győzött a Nehru miniszterelnök vezetése alatt álló párt: az Indiai Nemzeti Kongresszus, s nagy többséget szerzett mind a központi parlamentben, mind az egyes államok helyi parlamentjeiben. Ebből a szempontból tehát az általános választások nem hoztak jelentős változást az indiai politikai életben. A választások után Nehru miniszterelnök — az alkotmány előírásainak megfelelően — beadta lemondását a köztársasági elnöknek, aki azonnal megbízta őt az új kormány megalakításával. Az új kormányban nincsenek jelentősebb személyi változások, a legfontosabb tárcákat ugyanazok a személyek töltik be, akik eddig. Nehru a miniszterelnökség mellett továbbra is megtartotta a külügyi tárcát, Krishna Menon pedig a honvédelmi tárcát. Nem változott a belügy-, az igazságügy- és a pénzügyminiszter személye sem.

A választásokon több mint 25 párt vett részt, közülük azonban csak 16 jelentősebb és mindössze 6 országosan elismert párt van. A szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

	Év	Mandátumok	Szavazatok	Százalékarány
Kongresszus párt	1962	356	51 247 168	45,08
	1957	371	57 579 593	47,78
Kommunista Párt	1962	30	11 473 384	10,08
	1957	29	11 798 467	9,78
Szwatantra Párt*	1962	18	8 947 618	7,86
Pradzsa Szoc. Párt	1962	12	7 819 088	6,88
	1957	19	12 542 666	10,41
Jana Shangh	1962	14	7 263 514	6,38
	1957	4	7 149 824	5,93
Szocialista Párt	1962	5	egyéb pártokhoz számolva	
Egyéb pártok	1962	53	26 967 947	23,72
	1957	71	31 443 365	26,10
Összesen:	1962	488	113 718 719	100,
	1957	494	120 513 915	100,

* A Szwatantra Párt csak 1959-ben alakult meg.

Digitized by Google

A 450 millió lakosú Indiában 210 millió embernek volt választójoga; közülük 114 millió választó szavazott, tehát a szavazásra jogosultaknak mintegy 54 százaléka. Ez az arány igen alacsonynak látszik, de nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ebben a hatalmas kiterjedésű országban, ahol még ma is a lakosságnak 80 százaléka írástudatlan, óriási nehézségekbe ütközik az általános választások lebonyolítása.[1]

A választási eredmények első pillantásra nem különböznek lényegesen az 1957-es eredményektől. Ha azonban mélyebben elemezzük őket, észrevehetjük azokat a ma még kevésbé szembetűnő politikai változásokat, amelyek az elmúlt öt évben Indiában végbementek (bár természetes, hogy a választások nem adhatnak teljes képet az indiai politikai helyzetről). Ezeknek a változásoknak sok pozitív és örvendetes vonásuk mellett negatív elemei is vannak, amelyek arra mutatnak, hogy bizonyos fokú jobbratolódás történt az indiai belpolitikai életben. Ez egyelőre még nem érezteti számottevően hatását a külpolitikában, és a belpolitikában sem döntő, de mégis veszélyes irányzat, amely néhány év óta fokozatosan erősödik, és amelyre India Kommunista Pártja már ismételten rámutatott.

A választásokon főként abban nyilvánult meg a jobbratolódás, hogy a szélsőjobboldali pártok — bár abszolút számokban kifejezve nem képviselnek jelentős erőt — előretörtek. A reakciós Szwatantra Pártnak 18 új mandátumot és a szavazatoknak 7,88 százalékát sikerült megszereznie. A másik reakciós párt, a félfasiszta Jana Shangh Párt 1957-es 4 mandátumával szemben 14 mandátumot szerzett. Ez az előretörés még akkor is számottevő, ha figyelembe vesszük, hogy megnőtt a választásra jogosultak száma. A „Borbá"-nak adott interjújában Nehru miniszterelnök is elismerte, hogy egyes indiai államokban a választások során a jobbratolódás jelei tapasztalhatók.

A jobboldali reakciós pártok, elsősorban a kongresszus párt és a jobboldali szociáldemokraták rovására növelték szavazataikat. A kongresszus párt szavazóinak kb. 7 százalékát vesztette el, s nemcsak a központi parlamentben szenvedett mandátumveszteséget, hanem a helyi parlamentekben is; ezekben az 1957. évi 1913-ról 1768-ra csökkent mandátumainak száma.

A legnagyobb veszteséget a jobboldali szociáldemokrata Pradzsa Szocialista Párt szenvedte. 1957-ben ez a párt volt — nem mandátumait, hanem a kapott szavazatokat tekintve — a legnagyobb ellenzéki párt; de az akkori 10,41 százalékkal szemben most a szavazatoknak mindössze 6,88 százalékát szerezte meg és 19 mandátum helyett most csak 12 mandátumot kapott. A választási adatok azt mutatják, hogy a reakciós pártok elsősorban azokban az államokban érték el eredményeiket, amelyekben azelőtt a Pradzsa Szocialista Párt volt a

[1] Mint a táblázatból is látható, 1962-ben kevesebb volt az össz-szavazat, mint 1957-ben, bár a választásra jogosultak száma időközben 193 millióról 210 millióra emelkedett. Ennek az az oka, hogy 1957-ben még az ún. kettős képviseleti rendszert alkalmazták néhány nagyobb választókerületben, vagyis az e kerületekben két jelölttel induló pártokra adott minden szavazat duplán számított. Ezt a zavaros és a választási eredményekről torz képet adó rendszert az idei választáson megszüntették.

Digitized by Google

legerősebb ellenzéki párt. Így azelőtt 13 helyi parlament közül 8-ban az ellenzék főleg a baloldalból állt, most pedig 8 állam helyi parlamentjében a jobboldali reakciós pártok váltak a fő ellenzéki pártokká.

Azokban az államokban viszont, amelyekben a kommunista párt volt a legerősebb ellenzéki párt (Kerala, Andhara, Nyugat-Bengália) a reakciós pártoknak nem sikerült előretörniök. Az Indiai Kommunista Párt ezekből a választásokból India második legnagyobb pártjaként került ki, s a szavazatoknak több mint 10 százalékát kapta meg az 1957. évi 9,78 százalékkal szemben.

A LEGFONTOSABB INDIAI PÁRTOK

Az indiai politikai élet látszólag igen bonyolult, nehezen kismerhető. Hogy a pártok működését megértsük, osztályjellegüket kell megvizsgálnunk, bár a pártok megoszlása nem pontosan tükrözi az indiai osztályviszonyokat.

India legnagyobb pártja: az *Indiai Nemzeti Kongresszus* a függetlenségi harcban erősödött meg, Ghandi vezetésével. Azóta sokat veszített forradalmi jellegéből és ütőképességéből. Ennek oka főleg az, hogy a párt összetétele igen vegyes. Benne tömörülnek a nemzeti burzsoázia haladó elemei, amelyek a párt radikálisabb baloldalával és hatalmas szavazó-táborával együtt Nehru miniszterelnök gazdaságpolitikájának és haladó külpolitikájának támaszai; a párt jobbszárnya azonban — egyes vélemények szerint — a legfőbb bástyája az indiai szélsőjobboldali reakciónak s a benne meghúzódó reakciósok hatalmasabbak, mint a reakciós pártokban levő elemek.

Kétségtelen, hogy a kongresszus párt tömegbefolyása állandóan — bár nem rohamosan — csökken. Mint másfél évtizede egyfolytában uralmon levő párt, működésével sok indiai állampolgárban keltett csalódást. A pártban meghúzódó és magas funkciót betöltő reakciós elemek befolyása következtében a Kongresszus képtelenné vált arra, hogy alapvető társadalmi reformokat hajtson végre, jóllehet programja olyan rendkívüli fontos pontokat is tartalmaz, mint a földreform megvalósítása, a fontosabb üzemek és vállalatok államosítása, az ipar állami szektorának fejlesztése és a mezőgazdasági szövetkezeti mozgalom fejlesztése. Maga Nehru miniszterelnök is többször hangsúlyozta, hogy India csak ennek a programnak a végrehajtásával lábalhat ki nehézségeiből — ezek a feladatok azonban sok tekintetben mégis papíron maradtak. A földreform megvalósítására például még a kezdeti, a polgári demokratikus forradalom kereteit semmiképpen meg nem haladó lépéseket sem tette meg az uralmon levő párt.

A kormány gazdaságpolitikája körül is súlyos harcok dúlnak a kongresszus pártban. Nehru miniszterelnöknek azt a haladó gazdaságpolitikai gondolatát, hogy az állami szektor fejlesztése a legbiztosabb útja a nemzeti ipar megteremtésének, saját pártjának jobboldaláról is élesen támadják. Az indiai burzsoázia reakciós része szembefordul az állami szektor fejlesztésével, és csak arra törekszik, hogy a munkásosztály kizsákmányolásának fokozásával a maga gazdagságát

Digitized by Google

növelje. Az indiai kormány azonban nem hódolt be a jobboldal követeléseinek (bár tett javára engedményeket). Ennek eredménye az, hogy India már jelentős lépést tett az önálló nemzeti ipar megteremtése útján. Az ország ipara ma már évente kb. 6 millió tonna vasat meg acélt és kb. 61 millió tonna szenet termel. Az indiai néptömegek helyeslik és támogatják az önálló nemzeti ipar megteremtését, de azt is látják, hogy sokszor az állami szektort is a dolgozók rovására fejlesztik, s hogy ha a jelenlegi ütemben folyik tovább a fejlődés, akkor nemcsak hogy nem fog csökkenni a munkanélküliek száma, hanem még az újonnan munkaképes korba lépő tömegeket sem tudja majd foglalkoztatni az ipar.

Még sok egyéb súlyos probléma is gyengíti belülről a kongresszus pártot. Megszaporodtak a párton belüli csoportosulások, élesedtek a különféle érdekek közötti ellentétek és nyílt viszályok. A párt józanabb elemei azt követelik a vezetőktől, hogy az erős kéz politikáját folytassák, s teremtsenek rendet a pártban. Csak a jövő fogja megmutatni, elég erős lesz-e a kongresszus vezetősége és mindenekelőtt maga Nehru miniszterelnök ahhoz, hogy szembeszálljon az alaposan megerősödött reakciós elemekkel.

A kongresszus párton belüli ellentéteknek és frakciózásoknak egyik legszembetűnőbb példája volt az, ami a mostani választásokon történt. A kongresszus pártban levő reakciós erők általános támadást szerveztek, hogy megbuktassák Krishna Menon honvédelmi minisztert, aki Bombay egyik kerületében lépett föl. Ellenjelöltjéül Kripalanit, a Pradzsa Szocialista Párt vezérét állították. A „Link" című indiai folyóirat március 4-i száma szerint „ezt az akciót a kongresszus párt egy bombayi csoportja szervezte — benne volt G. L. Mehta, India volt amerikai nagykövete is — azzal a céllal, hogy aláaknázza a Nehru vezette kongresszus pártot... Ez a csoport a Szwatantra Párttal is szoros kapcsolatot tartott fenn." Az indiai nép józan ítélőképességét és politikai érettségét mutatja, hogy Krishna Menon nagyarányú győzelmet aratott ellenfele fölött.

Az indiai haladó erők Krishna Menon győzelmét nagy jelentőségűnek tartják, a demokrácia sikerének és az amerikai mesterkedések vereségének tekintik. Az Egyesült Államoknak ugyanis nem tetszik Krishna Menon külpolitikai vonalvezetése és határozott kiállása a különböző nemzetközi fórumokon, s ezért — India belpolitikájába közvetlenül beavatkozva — minden erővel arra törekedett, hogy megbuktassa. Február 2-án a Time című amerikai folyóirat nagy teret szentelt az indiai választásoknak és Krishna Menon ellenjelöltjét népszerűsítette. Az amerikai imperialisták és indiai szövetségeseik „kommunista ügynöknek" kiáltották ki Krishna Menont, azt remélve, hogy ezzel az átlátszó manőverrel elérik céljukat. Az Egyesült Államok titokban nagy összegeket adott a választási kampányra. India Kommunista Pártja azonban idejében leleplezte ezt, s hogy elkerülje a demokratikus erők szétforgácsolódását és elősegítse győzelmüket, nem állított jelöltet Bombayben, hanem Krishna Menont támogatta a választásokon.

Digitized by Google

Hogy az indiai választók nagy tömegei ismét a kongresszus pártra szavaztak, annak több oka van. Kétségtelen, hogy még van hitelük az Indiai Nemzeti Kongresszus kiáltványában felsorolt és önmagukban véve valóban haladó célkitűzéseknek és ígéreteknek. Választási programja ígéretet tett, hogy az ötéves tervek fejlesztésével gyorsabb ütemben folytatja az iparosítást, végrehajtja a földreformot, fejleszti a szövetkezeti mozgalmat, megjavítja a szociális helyzetet, megszünteti az írástudatlanságot, és csökkenti a munkanélküliséget. Ezek a célok rendkívül népszerűek a tömegek körében. Az indiai tömegek jelentős része továbbra is tiszteli a kongresszus párt forradalmi hagyományait, bízik ezekben, s ez sem kevéssel járult hozzá a párt választási sikereihez. Emellett egyértelműen megállapítható, hogy a választási győzelemben a kormány külpolitikai vonalvezetése játszotta a döntő szerepet. Az egész ország helyesli az indiai kormány békepolitikáját, határozott kiállását a békés egymás mellett élés politikájáért és a gyarmatosítás ellen. Goa felszabadítása, amely röviddel a választások előtt történt, még megerősítette a néptömegeknek a kormány iránti bizalmát. Végül: a kongresszus párt választási sikerében annak is része volt, hogy Nehru miniszterelnöknek nagy a személyes tekintélye és népszerűsége az indiai tömegekben.

India Kommunista Pártja, amely a legkövetkezetesebben harcol az ország felemelkedéséért és függetlenségének megszilárdításáért, India második legnagyobb pártja. Tekintélye és befolyása egyre növekszik az indiai tömegekben és az indiai politikai életben. A választási adatok nem is tükrözik eléggé a párt erejét, mert a párt a reakció elleni harc érdekében és a demokratikus eszmék védelmében több helyen lemondott arról, hogy külön jelöltet állítson.

A reakciós erők ezen a választáson általános támadásra szánták el magukat, s arra számítottak, hogy súlyos csapást mérnek a demokratikus erőkre, mindenekelőtt a kommunista pártra. Támadásuk azonban kudarcot vallott, s ez a haladó erők nagy győzelme. Bár belpolitikájában az indiai kormány nem riad vissza az antidemokratikus intézkedésektől, a haladó erők következetességének eredményeként a mostani választási harcban maga Nehru miniszterelnök is felismerte, hogy Indiában is a jobboldal, a reakció veszélyezteti a demokráciát.

India Kommunista Pártja ezeken a választásokon minden nehézség ellenére tovább növelte tömegbefolyását. Súlyosan érintette a pártot, hogy vezetője Adzsoi Ghos elvtárs, akinek nemcsak a dolgozó tömegek szemében, hanem az indiai kormány előtt is nagy tekintélye volt, s aki Nehruval együtt küzdött a függetlenségi mozgalomban, közvetlenül a választások előtt meghalt.

India Kommunista Pártja a központi parlamentben 30 mandátumot szerzett, eggyel többet, mint az 1957-es választásokon. Ez a szám azonban a szavazatok arányát sem tükrözi világosan. A választásokon az uralkodó osztálynak egyik fontos fegyvere a választási rendszer, amely angol minta szerint készült: a választók nem országos listára, hanem kerületenként, egyes jelöltekre ad-

Digitized by Google

ják szavazatukat, s a szavazatok kerületenkénti elaprózódása számos mandátumtól ütötte el a kommunista pártot. Emellett az uralmon levő párt nemcsak hatalmas anyagi eszközeit, hanem az államapparátus kézbentartásából származó előnyöket is felhasználhatta a maga céljaira, s a választási ellenfelek ellen irányuló közvetett vagy közvetlen elnyomás nagyrészt a kommunista pártot sújtotta. Így a kongresszus párt a szavazatok 45 százalékával a mandátumoknak csaknem 75 százalékát megszerezte — a kommunista párt viszont a szavazatoknak majdnem 11 százalékával mindössze 30 mandátumhoz jutott, s ez igen kevés az összmandátumokhoz és a kongresszus párt mandátumaihoz képest.

A választások után India Kommunista Pártja Országos Tanácsának Titkársága nyilatkozatot adott ki, s ebben röviden értékelte a pártnak a választásokon való részvételét. A nyilatkozat nagyra becsüli a párt által elért eredményeket és különösen azt tartja nagy jelentőségűnek, hogy sikerült gátat vetni a jobboldali reakció nagyobb arányú győzelmének. A nyilatkozat leszögezi, hogy a párt több államban jelentősen megszilárdította pozícióit. A választási eredmények — különösen ha tekintetbe vesszük a jobboldal bizonyos fokú előretörését — azt is mutatják (állapítja meg a nyilatkozat), hogy a demokratikus erők nagyobb egységére van szükség. A párt Országos Bizottsága rövidesen mélyrehatóbban értékeli majd a választások eredményeit, és leszűri a tapasztalatokat.

A *Pradzsa Szocialista Párt* ezzel a választással elvesztette országos jelentőségét. Nagyarányú vereségének az a fő oka, hogy az elmúlt öt év során lelepleződött, mint a legprovokatívabb reakciós elemek gyűjtőhelye. E pártnak az volt a fő célja, hogy megváltoztassa az ország külpolitikáját és az amerikai politika szolgálatába állítsa Indiát. Ellenezte Goa fegyveres felszabadítását is. A párt jobboldali szociáldemokrata vezérei többízben követelték a kommunista párt betiltását: ezzel elárulták, hogy eladták magukat az imperialistáknak és legfőbb feladatuknak a haladó mozgalmak egységének megbontását tekintik. A Krishna Menon kibuktatására szervezett jobboldali hadjáratnak is a Pradzsa Szocialista Párt volt az egyik fő szervezője. A párt képviselői nem egy esetben álltak ki leplezetlenül az Egyesült Államok új gyarmatosító politikájának védelmére.

Érdemes megjegyezni, hogy a Pradzsa Szocialista Párt vezetőinek egy része a kongresszus pártból vált ki. Kezdetben demokratikus jelszavakat hangoztattak, azt, hogy ez a párt meg fogja szüntetni a uralkodó kongresszus pártban meglevő hiányosságokat. Az angol—amerikai típusú „demokráciáról" álmodozók azt remélték, hogy ezt a pártot a kongresszus párt mellé, a legnagyobb ellenzéki párttá fejleszthetik. A Pradzsa Szocialista Párt azonban önmagát leplezte le és saját reakciós politikájának esett áldozatául, mert hamarosan kiábrándultak belőle azok az egyébként jóhiszemű emberek, akiket demagóg frázisaival kezdetben megtévesztett.

A *Szwatantra Pártot*, az ún. Néppártot 1959-ben alakították a kongresszus pártból kivált reak-

Digitized by Google

ciós politikusok. A párt magvát a nagyburzsoázia, a gyárosok, a maharadzsák és a földbirtokosok alkotják. Tulajdonképpen ez a párt volt a választásokon a jobboldal igazi reménysége. Vezetője K. Radzsagopalacsari, a hírhedt veterán reakciós — aki az angol uralom idején India főkormányzója volt, — Nehru politikájának legélesebb ellenzője, s nem egyszer a legdurvább személyi támadást intézte Nehru miniszterelnök ellen. A párt vezetői ellenzik a tervgazdálkodást és a kongresszus párt reformprogramját, elítélik India semleges külpolitikáját és az amerikai külpolitikának helyeselnek.

A Szwatantra Párt szintén a kommunistaellenesség jelszavát tűzte zászlajára, azt hirdetve hogy a kommunizmus elleni harc fontosabb, mint a nyomor és a monopóliumok uralma elleni harc. Meglepetést keltett, hogy mostani első fellépése alkalmával a Szwatantra Párt viszonylag jelentős eredményt ért el, ha nem is szerzett magának jelentős pozíciókat. Ebben nagy szerepük volt a választásokra költött millióknak, amelveket örömmel fizettek ki a pártot támogató gyárosok, földesurak, maharadzsák és mágnások. Előfordult, hogy több százezer rúpiás névtelen adomány érkezett a párt szervezési alapjára, a választási kampány céljára. A Szwatantra Párt vezetői és a reakciós erők azonban nagyobb eredményre számítottak, mint amekkorát elértek: úgy vélték, hogy elérkezett az az idő, amikor a kongresszus párt már széthullóban van, és ha nem is döntő, de jelentős győzelmet arathatnak felette.

A harmadik jelentősebb reakciós párt a *Jana Sangh Párt*, amelynek programja nem sokban különbözik a Szwatantra Pártétól, s amelynek politikája az elmúlt öt év alatt gyakran egyenesen fasiszta ízű volt.

*

A választási eredmények tehát azt mutatják, hogy a demokratikus mozgalom, így a kommunista párt bizonyos fokú erősödése mellett. a jobboldali pártoknak jelentős eredményeket sikerült elérniük. Ez több okra vezethető vissza:

1. Az elmúlt években erősödtek India Kommunista Pártja és a haladó erők elleni támadások, s ezekben az uralkodó párt, a kongresszus párt játszotta a fő szerepet. Ezek a támadások a keralai kommunista kormány alkotmányellenes feloszlatásával érték el csúcspontjukat. A kommunista párt ellen intézett támadásokkal párhuzamosan lábrakaptak és nagyon felbátorodtak a reakció erői.

2. Az Egyesült Államok mindenben a belső reakció kezére játszott. Az indiai reakció óriási propagandát csinált az amerikai kölcsönöknek, azt hirdetve, hogy ez az egyetlen lehetséges út India elmaradottságának megszüntetésére. Kétségtelen, hogy ennek a demagógiának is megvolt a hatása az indiai közvéleményben, és ez is befolyásolta a választásokat, ha nem is nagyon erősen.

3. A tömegeknek a kongresszus párt politikájából való kiábrándulása is bizonyos fokig a reakciós erőknek segített. Azok a rétegek, amelyek csalódtak a kongresszus pártban, de még nem ismerték fel, hogy érdekeik-

Digitized by Google

nek a kommunista párt a legfőbb védelmezője, helyenként a szélsőjobboldali reakciós pártok hálójába kerülnek. A reakciós pártok építenek is erre a folyamatra, s természetesen azokra az elemekre is, amelyek azért hagyják ott a kongresszus pártot, mert túl „baloldali" nekik, és így csatlakoznak a szélsőjobboldalhoz.

A jobboldal erősödése tehát figyelmeztetés a demokratikus erők számára. A reakciós erők ma még nem annyira számottevőek, hogy megváltoztathatnák India külpolitikáját, de további erősödésüknek csak a demokratikus erők összefogása vethet gátat. Már a mostani választásokon is súlyosabb csapást mérhettek volna a reakcióra, ha megvalósul a nemzeti demokratikus erők összefogása.

A jobboldali pártok megerősödése egyben Nehru miniszterelnök pártját is figyelmezteti: azt mutatja, hogy csak akkor lehet kihúzni a talajt a reakció lába alól, csak akkor lehet meggyorsítani India fejlődését, ha a kormány aktív és semleges külpolitikája demokratikus belpolitikával és a nemzet igazi érdekeit figyelembe vevő gazdaságpolitika következetes végrehajtásával párosul.

Az indiai nép döntő többsége a gyarmatosítás és az imperializmus elleni, az agresszív háborús blokkok elleni politikára, a békés egymás mellett élés politikájára, a nemzeti függetlenség megszilárdításának és a társadalmi felemelkedésnek a politikájára adta szavazatát. India Kommunista Pártja és az indiai tömegek támogatják kormányuk külpolitikájának és gazdaságpolitikájának haladó vonásait és harcolnak azért, hogy a belpolitika minden területén kibontakozzék a széles körű demokratizmus.

A választásoknak nagy eredménye az, hogy meghiúsultak az indiai és a külföldi reakció vérmes reményei. A Pradzsa Szocialista Párt veresége azt mutatja, hogy a tömegek határozottan leszámolnak az ingadozó és áruló politikusokkal.

A választások során a haladó erők a kommunista párt vezetésével hősies küzdelmet vívtak. India Kommunista Pártja joggal állapította meg, hogy a demokratikus erők — nehéz és sokszor hátrányos helyzetük ellenére — újabb sikert értek el.

Ez a választás a haladó erők és a reakció egyik nagy erőpróbája volt, s végső soron a haladó erők javára dőlt el. India Kommunista Pártja azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a jobboldal által elért eredményeknek intő példaként kell szolgálniuk a kormány és a haladó erők számára. A jelenlegi helyzetben az indiai népnek céltudatos nemzeti egységre van szüksége ahhoz, hogy megőrizhesse és fejleszthesse eddigi vívmányait. A demokratikus nemzeti egységfront létrehozása az az út, amelyen India gyorsan kiemelkedhet elmaradottságából és megszilárdíthatja kivívott függetlenségét.

A szocialista tábor népei megértő rokonszenvvel kísérik India demokratikus erőinek harcát, és őszintén örülnek választási sikereiknek.

Tordai János

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

A nagyüzemi gazdálkodás kérdései*

A Magyar Tudományos Akadémia Mezőgazdasági Üzemtani Intézete „A nagyüzemi gazdálkodás kérdései" című sorozattal olyan kisebb, de a folyóiratcikkek terjedelmét meghaladó tanulmányok közlését kezdte el tavaly, amelyek a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság napjainkban egyre gyakrabban felvetődő közgazdasági és üzemszervezési kérdéseiben igyekeznek megbízható eligazítást nyújtani a mezőgazdaság iránt érdeklődőknek.

Miután győzött a termelőszövetkezeti rendszer hazánkban, az élet napról napra több közgazdasági és üzemszervezési probléma megoldását sürgeti. Sokban ezektől függ termelőszövetkezeteink gazdasági és szervezeti megerősödése. Ezekkel a kérdésekkel főleg a tudományos intézetekben, az egyetemeken és a központi irányító szervekben foglalkoznak. Az iránt érdeklődők eddig jobbára a megjelent cikkekből, vagy a kis példányszámban megjelenő sokszorosított belső kiadványokból tájékozódhattak. Az Akadémiai Kiadó sorozata most a közgazdák és mezőgazdasági szakemberek, a mezőgazdaság irányításában dolgozó állami alkalmazottak és pártmunkások széles köre számára lehetővé teszi, hogy megismerkedjenek ezekkel a problémákkal.

*

* Akadémiai Kiadó, 1961.

A sorozatban eddig hat kötet látott napvilágot. Ezek közül az első kötet három szerzőnek, *Csete Lászlónak, Fekete Ferencnek és Rácz Lajosnak a „Munkadíjazás, önköltség és gazdaságosság a mezőgazdaságban" c. összeállítását, a második kötet Erdei Ferencnek „Üzemszervezési kérdések a szocialista mezőgazdasági nagyüzemben", a harmadik pedig Pósvai Lajosnak „Gazdaságos takarmányadagok összeszeállítása grafikus eljárással"* című tanulmányát tartalmazza.

E három önálló tanulmányt tulajdonképpen az foglalja egységes keretbe, hogy mindegyik a szemünk előtt kibontakozó korszerű szocialista nagyüzemi gazdálkodás, a mezőgazdasági üzemszervezés egy-egy élő problémáját ragadja meg. Csete, Fekete és Rácz összefoglalója az európai szocialista országok agrárközgazdái 1960-as prágai konferenciájának anyagát öleli fel, s főleg a termelőszövetkezeti munkadíjazás és önköltségszámítás fejlesztéséhez nyújt sok újat. Pósvai Lajos a grafikus eljárás elméleti alapjait, módszertanát és üzemi alkalmazásának lépéseit, fogásait mutatja be, s ezzel a korszerű takarmánygazdálkodás kialakításához igyekszik segítséget nyújtani. Erdei Ferenc tanulmánya pedig — elsőként a magyar közgazdasági irodalomban — megkísérli általánosítani annak

Digitized by Google

a nagy horderejű átalakulásnak a tapasztalatait, s főleg üzemtani vonatkozásait, amelyet röviden a mezőgazdaság iparosodásának nevezünk.

Valóban, korunk egyik legnagyobb figyelmet és elmélyült tanulmányozást érdemlő jelensége a mezőgazdaságnak a manufaktúra szintjéről a gépi nagyipar színvonalára való emelkedése. Ennek a folyamatnak a lényegét és üzemszervezési következményeit találóan — egyben tudományos alapossággal — foglalja össze Erdei következő megállapítása: A mezőgazdaság jelenkori üzemszervezési problémája az, hogy a technikai fejlődés következtében a hagyományos mezőgazdasági üzem keretei felbomlóban vannak, s az üzemi koncentráció nemcsak az üzemek méreteinek a megnövekedését eredményezi, hanem műszaki-technológiai jellegének gyökeres átalakulását is, ami a mezőgazdaságban is megteremti a gyáriparéhoz hasonló üzemszervezés lehetőségeit és feltételeit. Napjainkban tehát, *a hagyományos mezőgazdasági üzemszervezés elavulttá válik*, és a szocialista nagyüzemekben *a termelésnek új, gyárszerű, ipari jellegű szervezési formái* bontakoznak ki.

Nincs szükség arra, hogy e rövid könyvismertetésben kitérjünk ennek a változásnak a fő jellemzőire, annál is kevésbé, mert folyóiratunk az utóbbi hónapokban több cikket közölt már ezekről a kérdésekről. Ezúttal pusztán a Mezőgazdasági Üzemtani Intézet előbb említett kiadványaira hívjuk fel olvasóink figyelmét, amelyekből jól kirajzolódik e nagy átalakulás képe. Erdei Ferenc tanulmányában bőven találhatnak hazai példákat is, mert a szerző négy állami gazdaság és három termelőszövetkezet példáján részletesen szemlélteti a hazai kezdeményezéseket.

Közgazdáink és mezőgazdáink egy része, sajnos, múló divatnak könyveli el ezeket a kezdeményezéseket, s úgy kezeli, mint egyes ötletgyárosok újításait, amelyek az ötvenes évek különböző próbálkozásaihoz, pl. a füves vetésforgó, vagy a többszöri fejés szorgalmazásához hasonlóan hamarosan lejáratják magukat, amelyet tehát nem is kell komolyan venni. „Maradjunk csak meg az apáinktól örökölt, jól bevált módszereknél" — mondják. Mások viszont annyira belelendülnek az új szorgalmazásába (akár a gyárszerű termelésszervezésről, akár pl. a pénzdíjazás bevezetéséről van szó), hogy a szükséges feltételek megérlelése nélkül is belevágnak, s ezzel rendszerint lejáratják.

Mindkét véglet ellen küzdenünk kell. Termelőszövetkezeteink jelentős része ma még csak épülőben levő nagyüzem. Bennük még csak most megy végbe a paraszti eszközöknek és berendezéseknek korszerű nagyüzemi eszközökkel való felváltása. Termelésükben még túlnyomó szerepük van az egyszerű eszközöknek és a kézi munkának. Ilyen viszonyok között, az egyszerű kooperáció színvonalán álló üzemekben még nagyon jó szolgálatot tesznek nemcsak a régi paraszti eszközök, hanem a hagyományos paraszti gazdálkodás módszerei is.

Gazdaságaink egy része azonban már ma is korszerűen berendezett nagyüzem, és ezeknek száma egyre gyarapszik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a korszerű technika gazdaságos üzemeltetése, az olcsó, nagy tömé-

Digitized by Google

gű árutermelés követelményei szétfeszítik a régi szervezeti kereteket. Végzetes hiba volna, há arra az álláspontra helyezkednénk, hogy a kiépülőben levő szocialista nagyüzemnek a termelőerők alacsonyabb szintjén kialakult keretei, gazdálkodási rendszere és módszerei valamiféle megváltozhatatlan, öröktől fogva és örökké adott formák és módszerek, melyeknek megváltoztatásával letérnénk a marxizmus, a szocializmus útjáról. Vakok volnánk, ha nem vennénk észre az újat, a haladót. Lehet-e a nagy kapacitású kombájnok, traktorok, fejőberendezések alapján, a kemizálás térhódítása, az új, nagy hozamú fajták egyre szélesebb körű elterjedése időszakában ugyanúgy építeni fel és vezetni a mezőgazdasági nagyüzemeket, ugyanúgy szervezni, irányítani munkájukat, mint az igaerőre és kézimunkára alapozott hagyományosan gazdálkodó üzemekben? Nyilvánvaló, hogy nem lehet.

Az áttérés az új, korszerű termelésszervezésre természetesen nem jelentheti azt, hogy figyelmen kívül hagyjuk a régi tapasztalatokat. Fel kell ezeket használnunk, másrészt az új elterjesztésével egyidőben olyan okos átmeneti megoldásokat kell keresnünk, amelyek lényegesen megkönnyítik és meggyorsítják ezt az átmenetet.

Hogy sikeresen alkalmazhassuk az új, a haladó gazdálkodási módszereket, ahhoz természetesen nem elégcsak a maradiság ellen hadakoznunk. A legfontosabb, hogy megtanítsuk az embereket az újra, a jobbra. A matematikai módszereknek a mezőgazdasági üzemszervezésben való elterjesztését például nem is az akadályozza leginkább, hogy üzemszervezőink idegenkednek tőlük, hanem elsősorban az, hogy nem is ismerik. Mezőgazdasági szakembereink matematikai képzettsége alacsony, s az egyetemeken ma sem fordítanak elég gondot arra, hogy ezt a hiányosságot mielőbb megszüntessék.

*

Az Akadémiai Kiadó mezőgazdasági kiadványsorozatának következő, igen értékes kötete *Witthen Bélának „A jövedelmezőség vizsgálata a termelőszövetkezetekben"* c. tanulmánya.

A szerző az Üzemtani Intézet több éves adatszolgáltatásában részt vevő 114 termelőszövetkezet 1957/58. évi adatai alapján, a termelőszövetkezetek alapfokú adataira támaszkodva, különösebb matematikai apparátus nélkül végezte számításait. Bár a vizsgált szövetkezetek száma alig 4,5 százaléka, területük pedig kb. 8 százaléka volt az akkoriban működő termelőszövetkezeteknek, a termelés arányait tekintve ezek hűen képviselték az országos szövetkezeti átlagot, felszereltségük és gazdálkodási színvonaluk pedig kb. 10—15 százalékkal jobb is volt az átlagosnál.

A szerző elemzése és következtetései megerősítik az utóbbi éveknek azt a szövetkezeti gyakorlatból merített tapasztalatát, hogy a gazdálkodás színvonala és eredményessége legszorosabban az állóeszköz-ellátottsággal függ össze. A vizsgált termelőszövetkezetek közül a legjövedelmezőbben gazdálkodók állóeszközeinek értéke 27 százalékkal, forgóeszközeiké pedig 46 százalékkal volt nagyobb, mint a veszteségeseké. Jellemző, hogy a gépek, berendezések és egyéb beruházások nagyobb, az épületek, igás- és tenyészállatok pedig kisebb hánya-

Digitized by Google

dot képviseltek a jövedelmezőbb, mint a veszteséges üzemek állóeszköz-értékében.

Ez a kép azonban csak akkor lesz teljes, ha hozzávesszük még a szerző két fontos megállapítását:

a) A termelőszövetkezetek jövedelmező gazdálkodásában a több ráfordítást és szakértelmet igénylő, de nagyobb hozamot adó növénytermesztő üzemágaknak nagyobb szerepük van, mint például az állattenyésztésnek. A veszteséges termelőszövetkezetek csoportjaiból a jövedelmezőbbek felé haladva növekszik a növénytermesztésnek a termelésben elfoglalt súlya, az állattenyésztésé pedig csökken.

b) Jellemző, hogy bár a tárgyiasult munka költsége a legjövedelmezőbb termelőszövetkezetekben nagyobb volt az átlagosnál, az élőmunka költsége pedig ebben a csoportban már csökkent, mégis az élőmunka felhasználásának fokozása a növénytermesztésben, a munkaigényes növények előtérbe kerülésével, kedvezően befolyásolta a jövedelmezőséget.

Mindez nagyon elgondolkoztató. Anélkül, hogy a szerző különösebb gazdaságpolitikai következtetések levonására törekedett volna, elemzéseivel lényegében azokat a szövetkezetpolitikai célkitűzéseket és intézkedéseket támasztja alá, amelyeket a párt az utóbbi évek gyakorlati tapasztalatai alapján a szövetkezetek megerősítésére kidolgozott.

A párt és a kormány az utóbbi években nagy erőfeszítéseket tett a termelőszövetkezetek korszerű eszközökkel való felszerelésére, az egyszerű paraszti eszközöket tömegesen nagyüzemi eszközökkel igyekezett felcserélni. Ennek köszönhető, hogy szövetkezeteinkben az egy kh szántóra jutó állóeszközök értéke a tömeges átszervezés éveiben nem csökkent, hanem kb. 400 forinttal növekedett. Mivel a szocialista termelési viszonyok gyorsabb ütemben hódítanak tért a szántóföldi termelésben, s ez az alapja az állattenyésztés fellendítésének is, a második ötéves tervben gyorsabb ütemben fejlesztjük a növénytermesztést, mint az állattenyésztést. A szántóföldi termesztésben azonban számos termény és termék előállításában még nagy szerepe van a kézi munkának. A szövetkezeti gazdálkodás fellendítésében ezért különösen fontos, hogy a gépesítéssel és az egyéb anyagi befektetésekkel egyidőben biztosítsuk a szükséges kézi munkát a termelés növeléséhez. Nem véletlen tehát, hogy szövetkezeti politikánkban olyan központi helyet foglalnak el az anyagi ösztönzés és a munkadíjazás problémái.

Witthen Béla munkája nemcsak az eddig elmondottak miatt, hanem módszertani szempontból is figyelmet érdemel. Kombinációs csoportosítással végzett elemzési módszeréből különösen a szövetkezeti problémákkal foglalkozó fiatal kutatók tanulhatnak sokat.

*

A tanulmány-sorozat következő két kötete a mezőgazdasági tervezéshez nyújt segítséget.

Dimény Imre „Mezőgazdaságunk traktorszükségletét meghatározó tényezők" c. írása a mezőgazdaság gépesítésének főbb irányzataival, a gépesítés ütemével, a traktorpark összetételével és a második ötéves tervben lehetséges fejlesztésével foglalkozik.

Digitized by Google

A korszerű szocialista mezőgazdasági nagyüzemek kiépítésével gyökeresen megváltozik a mezőgazdasági termelés anyagi és műszaki bázisa. A parasztgazdaság és a régi nagybirtok döntően maga állította elő a termelés folytatásához, bővítéséhez szükséges anyagokat és energiát. Napjainkban az ipar által előállított munkaeszközöknek, munkatárgyaknak, a traktornak mint energiaközpontnak már nagyobb, de legalábbis akkora szerepük van a mezőgazdasági nagyüzemek újratermelésében, mint a gazdaságban előállított anyagoknak. A modern mezőgazdasági üzemben a tapasztalatok szerint a nagy termések sorsát a mezőgazdaságon kívülről származó eszközök és energia dönti el. Ha például az őszi mélyszántást hanyagságból, vagy azért, mert nincs elég gépünk, nem tudjuk időben elvégezni és a kukoricát tavasszal feltört talajba tesszük, akkor pusztán ennek következtében kat. holdanként kb. 5 mázsás veszteség éri mezőgazdaságunkat. Ha évenként csak félmillió holdon marad el a kukorica alól az őszi mélyszántás, ez is legalább két és fél millió mázsa terméskiesést okoz, s ezt már semmilyen módon (sem jobb vetőmaggal, sem többszöri kapálással) nem lehet később pótolni.

Mindez mutatja, mennyire fontos, hogy helyesen mérjük fel és biztosítsuk a mezőgazdaság traktor- és munkagép-szükségletét. A szerző azt az elvet tartotta szem előtt munkája során, hogy a második ötéves tervben a gépesítéssel elsősorban közvetlen termelésfokozó hatást kell elérnünk.

A szerző széleskörű üzemi vizsgálatokat végzett mintegy 300 gépállomási traktor kihasználásának megállapítására. Ennek alapján, valamint a népgazdaság teherbíró képességét, mezőgazdasági termelésünk természeti és közgazdasági feltételeit, s a kialakult új üzemi viszonyokat mérlegelve határozta meg az 1965. évi traktorszükségletet és a traktorpark összetételét.

Manczel Jenő „Szarvasmarhatenyésztésünk és takarmánytermelésünk helyzete és tájbeli eltérései" c. tanulmánya szocialista nagyüzemeink állatállományának és takarmánytermelésének megszervezéséhez, s főleg a távlati tervek kidolgozásához nyújt az egyes tájak sajátosságait is figyelembe vevő útmutatást.

A tanulmány két fő részre oszlik. A mű első része az állattenyésztés és takarmánytermesztés időbeli változásának fő irányzatait tartalmazza, a századfordulótól egészen 1957-ig, a második rész pedig a szarvasmarhatenyésztés és takarmánytermesztés 1957. évi szerkezetét, tájbeli elhelyezkedését és főbb összefüggéseit mutatja be. Különösen a megyei és járási tervezéshez nyújt hasznos alapanyagot és iránymutatást a tanulmány második része. A könyv anyagának felhasználását jelentős mértékben megkönnyítik a megyei és járási részletességű térképes ábrák.

•

Folyóiratunk mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó olvasói bizonyára érdeklődéssel várják a Mezőgazdasági Üzemtani Intézet gondozásában megjelenő tanulmány-sorozat folytatását. A helyes kezdeményezést fejlesztené és a sorozat iránti érdeklődést még növelné, ha a következőkben (Erdei Ferenc írásához hasonlóan) megjelennének olyan tanulmányok, amelyek mezőgazda-

Digitized by Google

ságunk új jelenségeivel, vagy agrárpolitikánk egy-egy kulcskérdésével foglalkoznak. Ha a szerkesztők gondot fordítanak erre és segítséget nyújtanak ezek megírásához, bizonyára egyre több ilyen tanulmány lát majd napvilágot. **Csizmadia Ernő**

Kulcsár Kálmán: A jog nevelő szerepe a szocialista társadalomban

Kulcsár Kálmán tudományos igénnyel megírt műve újabb bizonyítéka társadalomtudományunk egészséges fejlődésének. A szerző a szocialista építés szempontjából nagy jelentőségű témát dolgozott fel, amely nemcsak a jogtudomány művelőinek érdeklődésére tarthat számot, hanem mindazokéra, akik szociológiai kérdésekkel foglalkoznak.

A társadalom nevelése ugyanolyan égető probléma, mint a gazdaság szervezése, a szocialista, majd a kommunista társadalom anyagi és műszaki bázisának megteremtése. Közismert Lenin megállapítása a kommunizmus felé haladó társadalom jogának nevelő funkciójáról. Kulcsár Kálmán a szocialista jognak fejlődésünk jelenlegi szakaszában betöltött ezen nevelő szerepét vizsgálja sokoldalúan és nagy tudományos apparátussal. Érdeme Kulcsár Kálmán művének — amelynek teljes tartalmát e helyen nem ismertethetjük —, hogy a témát nemcsak az elmélet síkján ragadja meg, hanem a gyakorlat számára is értékes következtetéseket von le. Néhány kérdésben mégis vitába kell bocsátkoznunk a szerző álláspontjával.

1. A szerző hangsúlyozza a szocialista jog nevelő szerepének *objektív jellegét*, amely a szocialista társadalmi viszonyokból fakad. A burzsoá jogban — mint mondja — fel sem merül a nevelés, a tudatformálás igénye: a burzsoá állam csak a magatartásnak a jog szerinti alakulását követeli meg és teljesen közömbös a cselekvő tudati állapotával szemben. Másrészt a burzsoá jog, amely a társadalom fejlődése mögött kullog és visszahúzni törekszik a fejlődést — tehát *konzerváló jellegű* —, a tudat alakítására még a magatartás kényszerformálása útján sem alkalmas.

Eredményes nevelés, tudatformálás — állítja a szerző — nem is válhat valósággá, csak a fejlődés objektív követelményeinek megfelelő irányban (29. oldal). A szocialista állam a társadalom forradalmi átalakításának eszköze, következésképpen joga az emberi tudatot a *jövő irányában* formáló tényező. A szocialista jognak — hangsúlyozza — azért van objektív nevelő jellege, mert a szocialista állam felismeri a társadalom fejlődésének objektív törvényeit s ennek megfelelően végzi társadalomalakító tevékenységét. Azért támaszthat követelményeket az állampolgárokkal szemben, mert ezek a követelmények a valóságot — a *fejlődő valóságot* — tükrözik (57. old.).

(Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.)

Digitized by Google

A szerzőnek ezt az utóbbi megállapítását, bár végső soron természetesen helyes, túlzott absztrakciónak tartjuk. A szocialista jog objektív nevelő, tudatformáló, sőt tegyük hozzá: *személyiség-formáló* társadalmi szerepének (amelyről a szerző, sajnos, nem beszél) konkrétabban meghatározható okai is vannak. Kulcsár Kálmán több helyen utal is ezekre, anélkül, hogy következtetésében értékesítené megállapításait; egész művén végigvonul a valóság tudatformáló és a társadalmi viszonyokat alakító szerepének helyes gondolata. A szocialista jog valóban ezt az új társadalmi valóságot fejezi ki és fejleszti tovább, a társadalmi fejlődés objektív törvényeinek megfelelően. A jog tehát *a társadalom tagjainak alapvetően új társadalmi viszonyait fejezi ki és tudatosítja.* E viszonyokra jellemző, hogy megszűnik az embernek ember által történő kizsákmányolása, az uralom és alávetettség, az osztálytársadalmakra jellemző érdek-antagonizmus s a közösségi és egyéni érdek szükségképpeni eltérése. Új *közösségi viszonyok* kifejezője tehát a szocialista jog; *személyiségformáló*, nevelő jellege a közösségi viszonyokban gyökerezik, továbbá abban, hogy kifejezi és tudatosítja azt, hogy az egyéni érdek és a közösségi érdek *lényegében* összhangban vannak. Ez az oka annak, hogy a szocialista jog követelményei a társadalom túlnyomó részében helyeslésre és önkéntes követésre találnak. Nem azért támaszthat tehát követelményeket az állampolgárokkal szemben, mert követelményei a fejlődő valóságot tükrözik, hanem azért, mert a követelményeiben tükröződő valóság *az egyéni érdek és a közösségi érdek objektív, lényeges és egyre fejlődő összhangját jelenti.*

(Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy egyébként minden jog annyiban támaszthat követelményeket, amennyiben ezek teljesítése a társadalom objektív *erőviszonyainak* megfelelően kikényszeríthető. Más kérdés, hogy mennyiben támaszthat a jog olyan követelményeket, amelyeket a kötelezettek önként, sőt, helyeselve teljesítenek.)

Véleményünk szerint Kulcsár Kálmán túloz, amikor a burzsoá jogtól kategórikusan megtagadja a tudatformáló szerepet, bár e között és a szocialista jog tudatformáló funkciója között alapvető különbségek vannak. A szocialista jogban kifejezésre jutó közösségi viszonyok ugyanis az új, e viszonyoknak megfelelő, *magasabbrendű közösségi erkölcs* követelményeinek megfelelően alakítják az emberek személyiségét — banális kifejezéssel: jóra, emberségre nevelnek —; ezzel szemben a burzsoá jogban kifejezésre jutó kapitalista viszonyok az *elembertelenedés, a farkaserkölcs viszonyát* hozzák létre. A burzsoá jog is hozzájárul a maga eszközeivel annak a burzsoá erkölcsiségnek a kialakításához, amelyről Marx írt. Nevelni nemcsak jóra, hanem rosszra is lehet. Alapvető materialista tétel, hogy az *embert körülményei alakítják.* A kapitalista viszonyok a kizsákmányolás, az uralom és alávetettség, valamint az elembertelenedés, az elidegenedés viszonyai, az önzés, az egymás érdekei ellen törő, egymással harcban álló individuumok bonyolult viszonyai. A burzsoá jog e viszonyok *kifejezője* és hatályosulása során alakítója is, mert maga is hozzá-

Digitized by Google

tartozik az embert alakító kapitalista társadalom szükségszerű jelenségeihez. E tudatformálástól sem lehet tehát elvitatni az „eredményességet". A burzsoá jog tudatformáló szerepe *bonyolultabb* probléma, mint amilyennek Kulcsár Kálmán felfogja. Egyrészt arra gondolunk, amire Engels mint „a rossz világtörténelmi szerepére" utal. Másrészt arra, hogy a burzsoá jognak a tudatra gyakorolt hatása bizonyos vonatkozásban hozzájárul a munkásosztály politikai erővé formálódásához, a szocialista forradalom szubjektív feltételeinek létrejöttéhez is. E vonatkozásban nem érdektelen utalni a polgári demokratikus szabadságjogokért folytatott, a munkásosztály által vezetett tömegharc jelentőségére, s érdeklődésre tarthatnak számot a burzsoá jognak azok a normái is, amelyek éppen a tényleges erőviszonyok tükröződéseképpen, *a munkásosztály harcának eredményeként kerülnek a burzsoá jogrendszerekbe.*

Véleményünk szerint a jog és a benne kifejeződő tényleges viszonyok mindig nevelnek. A szocialista jog a szocialista együttélés szabályaira nevel, az emberi tudatot, a személyiséget magasabbrendű erkölcsiség irányába fejleszti. Sajnálatos, hogy Kulcsár Kálmán figyelme ebből a szempontból nem terjedt ki *az államjog, az államigazgatási jog szabályaira,* illetőleg azokra a jogszabályokra, amelyek a *dolgozóknak az állami és gazdasági vezetésbe való bevonásáról* szólnak, és amelyek a társadalom tagjainak a *közösség érdekében való aktivizálódását,* öntevékenységét eredményezik. E normák személyiségformáló szerepének óriási jelentősége van az egész szocialista jogrendszer érvényesülése, az érdekazonosság felismerése szempontjából pedig nevelőhatásuk még jelentősebb, mint a büntetőjogé. E jogszabályok hozzájárulnak ugyanis a személyiség formálódásának ahhoz a világtörténelmi jelentőségű folyamatához, melyről Marx, mint az emberi emancipációról így írt: „... csak ha az ember a maga »force propre«-jait *társadalmi* erőkként ismerte fel és szervezte meg s ennélfogva a társadalmi erőt nem választja el többé magától a *politikai erő* alakjában, csak akkor valósult meg az emberi emancipáció."[1]

Nem szükséges hangsúlyozni, hogy a Marx által kiemelt ezen felismerés, s ennek az *egyesek tudatába* való bevitele szempontjából milyen jelentősége van az említett társadalmi tevékenységre aktivizáló jogszabályok nevelő szerepének.

2. Kulcsár Kálmán összeveti a burzsoá jog normativitását a szocialista jog normativitásával. Rámutat: a *legalitás és moralitás kanti kettőssége,* mely napjainkig uralja a burzsoá tudományt, arra utal, hogy a burzsoá jog normativitása csak a külső magatartásra irányul, a belső, a tudati világgal szemben pedig közömbös, nem fejt ki tehát tudatformálást. Következésképpen a burzsoá jog normativitása nem nevelő jellegű. Ezzel szemben a szocialista jog normativitásának sajátossága a fentebb már említett *tudatformálás.* A szocialista jog normativitásának a sajátosságaként kiemeli a szerző a *helyesség*

[1] Marx—Engels Művei 1. kötet 317. oldal

Digitized by Google

elemét is, vagyis azt, hogy ha a jog helyesen, a *fejlődő valóságot tükrözve* állapít meg követeléseseket, akkor hozzájárul a kívánt, szükségszerű tudati állapot kialakulásához is.

A szerzőnek a normativitással kapcsolatos fenti következtetéseivel nem értünk egyet.

a) A jog normativitása minden jogrendszerben a magatartásra terjed ki, amennyiben a jog magatartási szabály. A modern tudományos eredmények tükrében azonban nyilvánvaló, hogy a cselekvés és a tudati folyamatok elválaszthatatlan egységet alkotnak. A magatartásra irányuló követelmény szükségképpen hat a tudatra, *tudati folyamatok közvetítésével objektivizálódik.* A tudati szféra és a tett dialektikus egységet alkot. Kulcsár „tudatra való hatás"-on nyilvánvalóan azt a hatást érti, amely a cselekvőben a norma helyeslését, a cselekvő egyetértését kelti, tehát pozitív pszichikus viszonyulást, s ennek következtében a személyiség formálódását. Ez azonban nem a jog normativitásának, hanem meggyőző erejének, valamint a jogban kifejezésre jutó (vagy ahogy ő fejezi ki: a jog mögött álló) anyagi és társadalmi viszonyok *erkölcsiség-formáló hatásának* a kérdése. Más szóval: *minden jog hat a tudatra,* e hatás meggyőző és személyiség-formáló ereje a jog tartalmától, az általa kifejezésre juttatott anyagi viszonyoktól s köztük az egyén helyzetétől, érdekének és a jogban kifejezésre jutó érdeknek szembenállásától vagy összhangjától függ. Nyilvánvaló, hogy meggyőző és személyiségformáló hatás tekintetében alapvető különbség van a burzsoá jog és a szocialista jog között; nem állíthatjuk azonban azt, hogy az utóbbinak a normativitása kiterjed a tudati szférára, az előbbié pedig nem.

b) A gyakorlat azt mutatja: a burzsoá állam sohasem mondott le arról, hogy jogának tisztelete, elfogadtatás és önkéntes követése érdekében az emberek belső szféráját közismert, igen hatásos eszközökkel befolyásolja. (A jelenlegi burzsoá jogtudomány egyrészt a ‚legalitás és moralitás kanti kettősségét hangsúlyozza, másrészt rámutat, hogy a jog érvényesülésének a jog önkéntes, meggyőződéses, tömegméretű követése a feltétele.) Korántsem általános tehát a belső világot illető közömbösség. Természetesen a jog érdekében való meggyőzés a burzsoá jog tartalmi sajátosságai következtében elsősorban jogon kívüli eszközökkel történik. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a burzsoá valóság lényegének a formális burzsoá jogi jelenségek felszíne mögötti nem egy vonatkozásban még jogi eszközökkel is történő elleplezése (pl. burzsoá-demokratikus intézmények, „szociális törvényhozás") lehetővé teszi a jog iránti tisztelet fejlesztését, a „meggyőzést", azaz a dolgozók tudatának elhomályosítását. Hiba volna e tényeket figyelmen kívül hagyni.

c) A jog attributuma a kényszer, mint Kulcsár helyesen hangsúlyozza ezt. Következésképpen (a szerző álláspontjával ellentétesen) véleményünk szerint a jog normativitását — a szocialista jogét is — az egyéb társadalmi normák normativitásával szemben az jellemzi, *hogy a magatartás követésére állami kényszer kilátásba helyezésével ösztönöz.* Előbb hangsúlyoztuk, hogy a normativitás, miközben a magatartásra irányul, kiterjed a *tudatra*

Digitized by Google

is. Ez a hatás a jog általános társadalmi funkciójánál és kényszerterméseteténél fogva, véleményünk szerint, mindenekelőtt annak racionális felismertetésére irányul. hogy a *konzekvenciák elkerülése végett helyes követni előírásait.* Bár Kulcsár Kálmán e körülményt nem veszi figyelembe és a szocialista jog normativitásának sajátságaként a tudatra való *egyéb* hatását emeli ki, más fejtegetéseiben mégis kénytelen hallgatólag a tudatra való, általunk említett hatásból kiindulni, amikor megjegyzi, hogy a jogszerű magatartás *jórészben végeredményben elsősorban vagy kizárólag a kilátásba helyezett kényszerintézkedése miatt jön létre.* (227. old.) Bár véleményünk szerint túlzás azt állítani, hogy a jogszerű magatartások jó része a mi viszonyaink között is kényszerszülte magatartás — éppen szocialista viszonyaink és az ezeket kifejező szocialista jog meggyőző erejénél fogva a jog helyeslő, önkéntes követése jelenti ma már a „jórészben"-t — Kulcsár Kálmán kissé eltúlzott következtetése is a *normativitás sajátosságáról alkotott álláspontja ellen szól.*

3. Külön fejezetet szentel Kulcsár Kálmán annak, hogy mi a jog nevelő szerepének jelentősége a szocialista társadalom együttélési normáinak kialakulásában. Elemzi, miként tudatosítja a jog a maga eszközeivel azokat a magatartási szabályokat, amelyek a szocialista társadalom objektív fejlődési irányából adódnak, hogyan küzd a régi tudati maradványok ellen. Aláhúzza a bírói gyakorlat jelentőségét e téren. Törvényeink jelentős része jogkövetkezményeket fűz *általánosságban* a szocialista együttélés szabályainak megsértéséhez. A bíróságok feladata, hogy az adott esetben feloldják az általánosságot, tartalmilag kibontsák a szocialista együttélés szabályait, megállapítsák, van-e helye a jogkövetkezménynek, vagy sem. Kulcsár Kálmán a jogszabályok és a joggyakorlat elemzése alapján arra a következtetésre jut, hogy a bírónak azokat a magatartási szabályokat kell érvényesítenie, melyek az új követelményét jelzik, még ha nem is érvényesülnek általánosan.

Ezekkel az értékes fejtegetésekkel kapcsolatban azonban meg kell jegyeznünk a következőket:

Kulcsár Kálmán korábbi művében eredményesen cáfolta meg a burzsoá jogszociológiának azt az álláspontját, amely tagadja a jog normatív jellegét, s a jogot a társadalmi gyakorlat megtartás-mintáival azonosítja. Következetlen azonban az erkölcs vonatkozásában, amelytől e művében megtagadja a normatív jelleget és amelyet azonosít a társadalom erkölcsi gyakorlatából leszűrhető magatartási szabályokkal. Nem értünk egyet „absztrakt norma"-felfogásával, amelyet más vonatkozásban a magyar filozófiai irodalomban is erélyesen bíráltak. A szocialista erkölcs normái tudományosan megfogalmazott normák, amelyek még akkor sem tekinthetők absztraktnak, ha a gyakorlatban nem, vagy csak kevéssé érvényesülnek. (A gyakorlatban egyáltalán nem érvényesülő „absztrakt norma" egyébként nincs is.) A szocialista erkölcs *objektív normarendszer*, s hatályosulásának a jogénál bonyolultabb és nehezebb folyamata miatt sem pótolható olyan magatartási szabályokkal, amelye-

Digitized by Google

ket *az átmeneti társadalomnak a régi tudat maradványokat még jelentős mértékben őrző erkölcsi gyakorlatából szűrtünk le.*

Egyébként e vitatható elméleti állásfoglalás mellett — s talán ennek ellenére is — az erkölcs és jog összefüggését illetően Kulcsár Kálmán helyes gyakorlati következtetésekre jutott.

4. A közvéleménynek is nagy szerepe van a jog nevelő szerepe szempontjából, állapítja meg a szerző a kérdés elemzése során. A közvélemény értékelő állásfoglalása elősegítheti vagy gyengítheti a magatartási normák társadalmi érvényesülését, sok esetben még jobban rászorítja az embereket a társadalmi együttélés normáinak megtartására, mint a jogi szankció.

A szocialista jog a közvélemény befolyásolásának egyik hatásos eszköze, s nevelő szerepe e vonatkozásban is kifejezésre jut.

5. A következőkben a kényszer és a meggyőzés viszonyát vizsgálja Kulcsár Kálmán. A jognak nélkülözhetetlen eleme a kényszer, s a meggyőzés e kényszerén keresztül, vele összefüggésben hat. A jog nevelő szerepének nagy hordereje és a meggyőzésnek az érdeklődés homlokterébe kerülése nem vonhatja el a figyelmet a kényszer eleméről. A jogi norma két módon lehet meggyőző: egyrészt a „jobb, ha követem" meggondolás alapján, másrészt a norma tartalma meggyőzhet arról, hogy *helyes*, s ezért követni kell. (Zárójelben utalunk arra, hogy a normativitással kapcsolatban — mint az imént rámutattunk erre — Kulcsár elhanyagolta az első *módot*, amely a jogi norma elsődleges sajátja.) Ezért a szocialista jognak torzulásmentesen, *objektíve helyesen* kell tükröznie a társadalmi fejlődés objektív törvényeit. A meggyőzésnek alapvető feltétele, hogy a norma megfeleljen ennek a kritériumnak. A kényszer mint társadalmi jellegű tényező, alkalmas is lehet arra, hogy meggyőzzön.

A büntetőjog nevelő, szokásteremtő erejének elemzése során rávilágít a szerző arra, hogyan eredményez a kényszerítő elem tudati változást. A cselekvő magatartásában kifejeződő tudati elemek nem mindig válnak tudatossá előtte, de a büntető jogszabály tilalma vagy előírása feltétlenül tudatos elemként lép be a magatartást kiváltó motívumok harcába. „Lehet — írja — és valószínű, hogy az emberek egy része, amikor számol ezekkel az előírásokkal, elsősorban vagy kizárólag a bennük kifejeződő s az esetleg kapcsolódó társadalmi kényszer miatt cselekszik a jogszabálynak megfelelően."

Így azokat a motívumokat, amelyek a társadalmi érdeknek megfelelő magatartást eredményezhetik, részben a jogi kényszertől, a büntetéstől való félelem stb. teremtette, vagy erősítette. (Véleményünk szerint ebben jut kifejezésre a jog normativitásának sajátsága.)

A jogszerű magatartás azonban huzamosabb ismétlődés során, jognak megfelelő *szokássá* válik. A szocialista társadalomban egyre inkább érvényesül a jog helyeslő, egyetértő követése. Maga a büntetés, a büntető eljárás is neveli mind a tettest, mind a közvéleményt, s elősegíti a társadalomra veszélyes magatartások felismerését, társadalmi elítélését.

Katonáné dr. Soltész Márta

Digitized by Google

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Kovács Mihály:

SZÖVETKEZŐ SZÖVETKEZETEK

Kossuth Könyvkiadó, 1961.

Termelőszövetkezeti mozgalmunk figyelemre méltó új jelensége a szövetkezetközi vállalkozások terjedése. A szerző nagy érdeme, hogy megpróbálja összefoglalni az első tapasztalatokat s ezzel hasznos útmutatást ad a termelőszövetkezeti vezetőknek. Dicséretet érdemel a Kossuth Kiadó is, hogy támogatta a szerző helyes kezdeményezését.

A mi termelőszövetkezeteink többsége még nagyon fiatal. A szövetkezetek egy részében még éppen csak összeszokott a tagság. De egyre több szövetkezet vezetősége és tagsága ismeri fel, hogy milyen nagy előnyei vannak annak, ha több szövetkezet összefog olyan feladat megvalósítására, amelyet egymagában egyetlen szövetkezet sem volna képes megoldani. A párt és a kormány támogatja a szövetkező szövetkezeteket.

A termelőszövetkezetek közötti összefogásnak ugyanis a mi jelenlegi viszonyaink között is nagy lehetőségei vannak. Eddig főleg baromfihús- és tojástermelésre, keltetésre, hajtatóház építésére, építőanyag kitermelésre és téglagyártásra fogtak össze egyes szövetkezetek. Nincs azonban olyan termelési ág, amelyet valóban korszerű nagyüzemi módon, közös vállalkozás formájában ne lehetne sokkal gyorsabb ütemben fejleszteni.

Kovács Mihály több példát sorol fel arra, hogy milyen gyümölcsöző a szövetkezetek együttműködése. A tataházi „Aranykalász", a „Dózsa" és a „Petőfi" közös baromfitelepéről például már tavaly több mint százezer kg sütnivaló csirkét kapott a népgazdaság. Ez a telep, ha teljesen kiépül, 6—7 millió forint pénzforgalmat bonyolít le évente, s a közös üzem jövedelméből mindhárom szövetkezet rendszeres havi pénzelőleget nyújthat majd tagjaiknak.

A szövetkezetközi vállalkozásoknak nemcsak a termelőerőknek és a termelésnek a növelése, s a szövetkezeti tagok jövedelmének fokozása szempontjából van nagy jelentőségük, hanem a szövetkezeti gondolat, a szocialista viszonyok erősítése, továbbfejlesztése szempontjából is.

A szerző az eddigi tapasztalatok részletes ismertetésével és elemzésével igyekszik tanácsot nyújtani. Nem hallgatja el a hibákat sem, de rámutat arra is, hogyan kerülhetik el ezeket a szövetkezetek. A szerző tanácsainak és fejtegetéseinek hasznosságát fokozza, hogy függelékül közli a földművelésügyi miniszternek a közös vállalkozásokról kiadott rendeletét.

Kóródi József—Kovács Géza

MEZŐGAZDASÁGUNK TÁVLATI FEJLESZTÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEI

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1961.

Két fiatal közgazdász két önálló tanulmányát foglalta egy kötetbe a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Az elsőt Kovács Géza készítette „Szükségletek és lehetőségek mezőgazdaságunk távlati fejlesztésében" címmel.

Kovács Géza tanulmánya két fő részből áll. Az első részben a szerző a mezőgazdasággal szemben jelentkező népgazdasági szükségleteket vizsgálja, a másodikban pedig a belőlük adódó gazdaságpolitikai feladatokkal foglalkozik. Miután felvázolja, hogy a mezőgazdasággal szemben milyen igények jelentkeznek, és jellemzi azok súlyát az összszükségleten belül, részletesen megvizsgálja a lakosság élelmiszerfogyasztásának és a mezőgazdasági exportnak az alakulását. A mezőgazdasági termelés növelésének le-

Digitized by Google

hetőségeivel foglalkozó részben különösen figyelemre méltó a holt munka hatékonyságának az elemzése. A holt munka felhasználását a szerző aszerint csoportosítja, hogy milyen irányban fejtik ki fő hatásukat annak egyes elemei (elsősorban termelésnövelő hatást fejtenek-e ki, vagy elsősorban munkaerőt szabadítanak fel stb.). Ez a mezőgazdasági fejlesztési tervek kidolgozásához is hasznos szempontokat ad.

A szerző gazdaságpolitikai fejtegetései közül különösen jól sikerült a kenyérgabona-kérdés megoldásának felvázolása. A húster:nelés növelésével kapcsolatos megállapításai azonban nem eléggé megalapozottak, ezért az sem eléggé meggyőző, hogy 15—20 éves perspektívában a marhahús-termelést tartja a fő láncszemnek a sertéshús-termeléssel szemben.

Kóródi Józsefnek „A műtrágyaipar földrajzi elhelyezkedése és telephelyválasztása" c. tanulmánya közvetve szintén, a mezőgazdaság távlati fejlesztéséhez kapcsolódik.

A mezőgazdasági hozamok növelésének alapvető fontosságú feltétele a műtrágya-felhasználás fokozása. Az egységnyi területre jutó termés-hozamokban azok az országok vezetnek, amelyeknek műtrágyaipara fejlett és műtrágya-felhasználása többszöröse a hazainak. A gyakorlati tapasztalatok és az előzetes számítások egyértelműen azt bizonyítják, hogy hazánkban is célszerű a műtrágya-gyártás nagyarányú fejlesztése. A termelés gazdaságossága szempontjából viszont nem közömbös, hogy hová telepítik az új gyárakat. A szerző erre, valamint a gyárak ellátási körzeteire tesz megalapozott javaslatokat tanulmányában.

Mindkét munkának nagy érdeme, hogy a bennük foglalt fejtegetések, elemzések, javaslatok jól hasznosíthatók a távlati tervezésben. Különösen azzal nyújtanak nagy segítséget a szerzők a tervek készítőinek, hogy a legtöbb esetben nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi adatokat is feldolgozták, s megállapításaikat igyekeztek beágyazni a nemzetközi tapasztalatokba.

Bak István—Kovács Mihály:

KINCSET ÉRŐ TAPASZTALATOK

Kossuth Könyvkiadó, 1961.

Értékes, jól hasznosítható tapasztalatgyűjteményt jelentetett meg nemrégen a Kossuth Kiadó a szövetkezeti gyakorlatot jól ismerő szerzők tollából.

A szerzők abból indultak ki, hogy a termelés növelésében, szövetkezeteink megerősítésében nagy szerepük van a dolgozók jó ötleteinek, javaslatainak. Ezért csokorba gyűjtötték azokat az ötleteket, tapasztalatokat, amelyeket jól lehet hasznosítani, főleg az új termelőszövetkezetekben.

A könyv öt fejezetre oszlik. Az első három fejezet tartalma a közös gazdálkodással és a szövetkezeti közösségi élet erősítésével kapcsolatos. Például: Mit tesznek az újkígyósi Aranykalász Termelőszövetkezetben a sógorság-komaság ellen? Milyen a szakemberek és az elnök kapcsolata a termelőszövetkezetekben? Hogyan kerülhetők el vagy miként mérsékelhetők az ellentétek akkor, ha egy jó és egy rossz tsz. egyesül? Hogyan foglalkoztassuk az asszonyokat, mit tegyenek a szövetkezetek a fiatalokért? Ezek és a hozzájuk hasonló kérdések, amelyek a szövetkezeti vezetők, a közösségért tenni akaró tagok ezreit foglalkoztatják falvainkban.

Az első három fejezetbe vették fel a szerzők a közös munkák tervezésével, megszervezésével és díjazásával kapcsolatos tapasztalatokat is. Ebből megismerhetjük több szövetkezetnek a munkaegységek nyilvántartásának egyszerűsítésére, az előlegezésre, a premizálás különböző módszereire vonatkozó hasznos próbálkozásait.

A szerzők két fejezetben összefoglalták a hagyományos és a korszerű nagyüzemi növénytermesztés,

Digitized by Google

valamint állattenyésztés fejlesztésének tapasztalatait, mégpedig — nagyon helyesen — nemcsak a szövetkezetek, hanem az állami gazdaságok tapasztalatait is. Az állami gazdaságok sok területen jó példával szolgálhatnak a szövetkezeti termelés fejlesztéséhez.

A könyvet a szerzők elsősorban a tsz-elnököknek, brigádvezetőknek és szakmunkásoknak szánták. Úgy fogalmazták és szerkesztették meg, hogy az egyszerű dolgozók is könnyen eligazodjanak benne. A gyűjtemény érdeme, hogy nem ösztönöz sablonos másolásra, nemcsak ismerteti a jó módszereket, hanem azokat a feltételeket is bemutatja, amelyek között alkalmazzák.

Nemcsak a szövetkezeti vezetőknek és szakmunkásoknak ajánljuk e hasznos gyűjtemény tanulmányozását, hanem mindazoknak, akik munkájukkal közvetve vagy közvetlenül elősegíthetik a termelőszövetkezetek gazdasági, szervezeti és politikai megszilárdítását.

Cs. E.

E SZÁM SZERZŐI:

KÁDÁR JÁNOS: az MSZMP K. B. első titkára, KISS ÁRPÁD: az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke, TÓTH JENŐ: a Mezőgazdasági Üzemszervezési Kutató Intézet igazgatója, WIRTH ÁDÁM: a Társadalmi Szemle munkatársa, ERÉNYI TIBOR: kandidátus, a Párttörténeti Intézet tudományos osztályának vezetője, HANTOS JÁNOS: az MSZMP Budapesti Bizottságának osztályvezetője, IMRE MÁTYÁS: újságíró, TORDAI JÁNOS: újságíró, CSIZMADIA ERNŐ: az MSZMP K. B. Agit.-Prop. osztályának munkatársa, KATONÁNÉ DR. SOLTÉSZ MÁRTA: a SZOT Főiskola filozófiai tanszékének vezetője

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDRE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища Яноша Кадара на Пленуме ЦК по вопросу сельского хозяйства (29-го марта 1962 года). — — — — — — — — 1
АРПАД КИШ: Некоторые мысли о техническом прогрессе — — — 18
ЕНЕ ТОТ: Управление современным крупным государственным хозяйством. — — — — — — — — — — — — — — — — 30
АДАМ ВИРТ: Коммунизм и условия развития личности. — — — — 40

ОБЗОР

50-я годовщина «Кровавого четверга» (ТИБОР ЭРЕНИ) — — — — 59
Культурно-просветительная работа в столице. (ЯНОШ ХАНТОШ) 67

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

После соглашения о прекращении огня в Алжире (МАТЯС ИМРЕ) 78
Выборы в Индии (ЯНОШ ТОРДАЙ) — — — — — — — — 88

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Вопросы крупного хозяйства (ЕРНЕ ЧИЗМАДИЯ) — — — — — 97
КАЛМАН КУЛЧАР: Воспитательная роль права в социалистическом обществе (К. др. МАРТА ШОЛТЕС) — — — — — — — 102

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

INHALT

Ansprache des Genossen János Kádár in der Plenarsitzung des Zentralkomitees vom 29. März 1962 — — — — — — — — — — 1
ÁRPÁD KISS: Einige Gedanken über die Entwicklung der Technik 18
JENŐ TÓTTH: Leitung des modernen staatlichen landwirtschaftlichen Grossbetriebs — — — — — — — — — — — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Der Kommunismus und die Bedingungen der Entwicklung der Persönlichkeit — — — — — — — — — — 40

RUNDSCHAU

Zum fünfzigsten Jahrestag des Blutigen Donnerstags (TIBOR ERÉNYI) 59
Volksbildung in der Hauptstadt (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Nach der Unterzeichnung des algerischen Waffenstillstandsabkommens (MÁTYÁS IMRE) — — — — — — — — — — — — 78
Allgemeine Wahlen in Indien (JÁNOS TORDAI) — — — — — 88

BUCHBESPRECHUNGEN

Wirtschaftsprobleme im Grossbetrieb (ERNŐ CSIZMADIA) — — — 97
Kálmán Kulcsár: Die erzieherische Rolle des Rechts in der sozialistischen Gesellschaft (MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — 102

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

Digitized by Google

SOMMAIRE

Intervention du camarade János Kádár au C. C. du Parti Ouvrier Socialiste Hongrois le 29 mars 1962. — — — — — — — — 1
ÁRPÁD KISS: Réflexions sur le développement technique de l'industrie 18
JENŐ TOTTH: Methodes de direction des grandes fermes d'état modernes — — — — — — — — — — — — — — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Le communisme et les conditions de l'évolution de la personnalité — — — — — — — — — — — — — 40

REVUE

Le cinquantenaire du „Jeudi Sanglant" (TIBOR ERÉNYI) — — — 59
Travail culturel dans la capitale (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

REVUE INTERNATIONALE

Après la signature du cessez-le-feu en Algérie (MÁTYÁS IMRE) — 78
Élections générales en Inde (JÁNOS TORDAI) — — — — — — 88

COMPTS-RENDUS

Questions économiques des grandes exploitations agricoles (ERNŐ CSIZMADIA) — — — — — — — — — — — 97
Kálmán Kulcsár: Role éducateur du droit en société socialiste (MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — — — — — — — 102

NOTES SUR QUELQUES LIVRES RÉCENTS

CONTENTS

Speech of János Kádár at the session of the Central Committee on March 29 — — — — — — — — — — — — — — 1
ÁRPÁD KISS: Some thoughts regarding technical progress — — — 18
JENŐ TÓTTH: Leadership in large-scale agricultural units — — — 30
ÁDÁM WIRTH: Communism and conditions for the development of personality — — — — — — — — — — — — — — 40

REVIEW

Fiftieth anniversary of Bloody Thursday (TIBOR ERÉNYI) — — — 59
Popular education in the capital (JÁNOS HANTOS) — — — — — 67

INTERNATIONAL REVIEW

After the signing of the Algerian armistice (MÁTYÁS IMRE) — — 78
General elections in India (JÁNOS TORDAI) — — — — — — 88

BOOK REVIEWS

Economic problems in large-scale plants (ERNŐ CSIZMADIA) — — 97
Kálmán Kulcsár: The educational role of law in socialist society (MRS. MÁRTA SOLTÉSZ-KATONA) — — — — — — — 102

NOTES ON NEW PUBLICATIONS

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3.— Ft.

Digitized by Google

VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

6

XVII. ÉVFOLYAM 1962 JÚNIUS

Digitized by Google

TARTALOMJEGYZÉK

SÁNDOR JÓZSEF: A szövetségi politika néhány időszerű kérdése — 1
JANOSI FERENC—SIK GYÖRGY: Az iparfejlesztés tervezési módszereinek továbbfejlesztése — — — — — — — — — 13
ERDEI GRUZ TIBOR: A kutatás szervezésének és tervezésének problémái — — — — — — — — — — — — — — — 32
CSIZMADIA ERNŐ: A termelőszövetkezetek közös vállalkozásai — 51

ESZMECSERE

A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS PROBLÉMÁIRÓL

A termelőszövetkezeti felhalmozás elvi és gyakorlati kérdéseihez (Dr. PÁLES GYULA) 62
Nemcsak gazdasági kérdés (ECSEDI JÓZSEF) — — — — — — 68

NEMZETKÖZI SZEMLE

Hajsza az Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen (PÉTER JÓZSEF) — — — 73

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Marx: Értéktöbblet-elméletek II. kötet (MÁTYÁS ANTAL) — — — 83

JEGYZETEK KÖNYVEKRŐL

Szerkesztőség:

Budapest, V. Széchenyi rakpart 19. Tel.: 124—475.
Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat.
Kiadóhivatal: VI., Révay utca 16. Telefon: 116—660
Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél, csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft. egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066, vagy átutalás a MNB. 8. sz. folyószámlájára. Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1962. május 21.
Felelős kiadó: A Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent 35 500 példányban

622716/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Digitized by Google

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XVII. ÉVF. 6. SZ. BUDAPEST 1962. JÚNIUS HÓ

A szövetségi politika, néhány időszerű kérdése

Írta SÁNDOR JÓZSEF

I.

Az elmúlt 17 esztendő alatt népünk történelmi jelentőségű sikereket ért el a szocialista építésben. Ez a fejlődés, különösen meggyorsult a legutóbbi 5 és fél esztendőben. Az ellenforradalom felszámolása, a korábbi pártvezetés súlyos hibáinak orvoslása, a helyes marxista—leninista politikai irányvonal kidolgozása, a párt és a dolgozó tömegek kapcsolatának megerősödése és különösen a munkás-paraszt szövetség helyreállítása eredményeként megszilárdult a dolgozó nép hatalma és létrejött népgazdaságunk egységes szocialista alapja.

A magyar nép pártunk következetes, marxista—leninista politikájával egyetértve, a termelés fejlesztésére, az életszínvonal emelésére, szocialista kultúránk kibontakoztatására összpontosítja erejét. S most, amikor pártunk VIII. kongresszusára készülünk, dolgozó népünk mint saját győzelmét veheti számba az elért sikereket. Az eredmények és a most folyó lendületes munka annak is köszönhetők, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága, ellentétben a korábbi pártvezetéssel, helyesen alkalmazza a szövetségi politikára vonatkozó marxista—leninista tanításokat. Jól megértette és a gyakorlatba átültette azt a lenini igazságot, hogy a szocializmus, amely az egész nép boldogulását szolgálja, csak az egész nép összefogásával valósítható meg. A szövetségi politika nem új kérdés a kommunista pártok történetében. A marxizmus—leninizmus klasszikusainak egyik legfontosabb útmutatása, hogy a munkásosztálynak össze kell fognia a társadalom valamennyi kizsákmányolt dolgozó osztályával, rétegével. Marx, Engels és Lenin rámutattak arra, hogy a munkásosztálynak mindenekelőtt a parasztsággal kell szövetséget kötnie a földbirtokosok és a kapitalisták ellen vívott küzdelmében. A munkásosztály

Digitized by Google

egyedül nem juthat el a szocializmushoz, mint ahogy a parasztság sem találhatja meg boldogulásának útját a munkásosztály nélkül. A két legnagyobb dolgozó osztály összefogása azonban legyőzhetetlen erőt képvisel. Lenin, a történelmi tapasztalatokat általánosítva, hangsúlyozta, hogy a proletárdiktatúra ereje elsősorban a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének szilárdságától függ.

A különböző társadalmi osztályok és rétegek szövetsége csakis a kölcsönös érdekek alapján jöhet létre. A munkásosztály pártjának olyan politikát kell folytatnia, olyan célokat kell a nép elé tűznie, amelyek harcra mozgósítják a legszélesebb dolgozó tömegeket. A Lenin vezette bolsevik párt mesterien alkalmazta ezt a tanítást a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, amikor a forradalom győzelmének éjszakáján megfogalmazta és közzétette a békéről, a földről szóló dekrétumát. A háborútól sokat sanyargatott nép békét, az ínségben szenvedő parasztság a nagybirtok felszámolását, földet akart. Az orosz proletariátus, amely a proletárdiktatúráért, a szocializmusért indult harcba, így a parasztság millióit nyerte meg szövetségesül.

A jó szövetségi politikának fontos követelménye az is, hogy a forradalom fejlődésének egyes szakaszaiban a párt az adott helyzet konkrét elemzéséből induljon ki, reális célokat állítson a nép elé, olyan feladatokat tűzzön napirendre, amelyeknek megoldása már megérett, amelyeket a dolgozó tömegek megértenek és támogatnak. A forradalmi pártnak arra is ügyelnie kell, hogy ne maradjon le a tömegek forradalmi lendülete, aktivitása mögött, hogy valóban vezesse a tömegeket. A megoldásra érett feladatok végrehajtására céltudatosan kell szerveznie, mozgósítania a munkás, a paraszt, az értelmiségi és a városi kispolgári tömegeket.

Pártunk története is számtalan példát szolgáltat arra, hogyan kell harcolni a munkásosztály és a dolgozó tömegek megnyeréséért. A Horthy-rendszer idején a nagybirtokok megszüntetését, a földreformot a kommunisták követelték a legkövetkezetesebben. Az imperialista háború elleni küzdelem, a fasizmus elleni nemzeti összefogás legodaadóbb harcosa és vezetője a kommunista párt volt. A független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésének jelszavával a kommunisták tömörítették a nép legjobbjait a Függetlenségi Frontba. A felszabadulás első percétől kezdve a kommunista párt vezette a munkásosztály és a nép harcát a földosztásért, az ország ujjáépítéséért, az ország demokratikus átalakításáért, majd a szocialista forradalom kibontakoztatásáért. Ebben az időben a párt politikája és gyakorlati tevékenysége helyesen fejezte ki a dolgozó nép legjobb vágyait, törekvéseit. A párt bátran támaszkodott a tömegekre és a döntő kérdésekben meg tudta nyerni szövetségesül a lakosság túlnyomó több-

Digitized by Google

ségét. Ez fejeződött ki a párt akkori szoros tömegkapcsolataiban, az 1947-es, majd az 1949-es választások eredményeiben, a népi demokrácia nagy sikereiben. Forradalmi lendület hatotta át akkor a dolgozó tömegeket, lelkesen küzdöttek a munkásosztály hatalmának kivívásáért, amelytől joggal várták jobb, boldogabb jövőjüket.

A következő évek azonban éppen e tekintetben nagy csalódást okoztak nemcsak a munkásosztálynak, hanem szövetségeseinek is. A hatalom kivívása után a párt akkori vezetői elferdítették a lenini politikát, elszakadtak a valóságtól és a dolgozó tömegektől. Az elhatalmasodó személyi kultusz elvakította a párt néhány vezetőjét. A választott pártszervek háttérbe szorultak és lényegében megszűnt mind a választott szervek, mind a párttagság részvétele a párt politikájának alakításában. Így születtek azután önkényes, hibás politikai döntések. Így született meg az a helytelen jelszó is, hogy „mindenért, ami ebben az országban történik, egyedül mi, kommunisták vagyunk a felelősek", továbbá, hogy „uralkodó párt vagyunk", amit sokan úgy értelmeztek, hogy a pártnak uralkodnia kell a népen.

Ez a szemlélet teljesen idegen a kommunizmus eszméjétől. A kommunisták nem uralkodnak a népen, hanem minden erejükkel, tudásukkal szolgálják a nép érdekeit. Nem értelmezték helyesen sem a párt, sem a munkásosztály vezető szerepét, s nem vették figyelembe azt az alapvető tanítást, hogy a proletárdiktatúra egyik legfőbb elve a munkás-paraszt szövetség. Ezzel együtt háttérbe szorult a dolgozó tömegek megnyerésének szükségessége. Nem igényelték az emberek véleményét, nem ösztönözték kezdeményezéseiket. Azt gondolták, hogy csak néhány kiválasztott ember fejében születhetnek helyes gondolatok, a népet képtelennek tartották alkotó tevékenységre. A szocialista demokrácia szűkítése, a súlyos törvénysértések, az önkényeskedés, a hibás gazdaságpolitika, a szektás, szűklátókörű parasztpolitika, a nép életkörülményeinek rosszabbodása egyre szűkítették a párt tömegbázisát, eltorzították a szövetségi politikát. Ami pedig a legsúlyosabb, meglazult a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége, a proletárdiktatúra alapja, és ez lehetővé tette, hogy népünk belső és külső ellenségei rátámadjanak a népi hatalomra, hogy a revizionista árulók közreműködésével nyílt ellenforradalmat robbantsanak ki hazánkban.

A szocializmus ellenségei váltig hangoztatják, hogy az elkövetett hibák a rendszerből fakadtak, s azok törvényszerű velejárói a proletárdiktatúrának. A dolgozók milliói azonban saját tapasztalataikból tudják, hogy e hibák mélységesen idegenek a szocializmustól. Ha a felszabadulás után folytatott politika töretlenül érvényesült volna a fordulat éve után is, s nem következik be szakadás a párt és a tömegek viszonyában, ha nem lazul meg a

Digitized by Google

munkás-paraszt szövetség, akkor nem lett volna talaja semmiféle revizionista és burzsoá demagógiának.

A munkásosztály, a párt, de elmondhatjuk: egész népünk tanult a történelmi tapasztalatokból, helyreállította, megszilárdította, sőt magasabb szintre emelte a munkás-paraszt szövetséget.

1956 novemberétől 1958 decemberéig — mint erre Kádár elvtárs a Központi Bizottság 1962. március 29-i ülésén a párt agrárpolitikáját elemző hozzászólásában rámutatott — a fő kérdés a munkásosztály hatalmának megszilárdítása volt. Ennek kellett alárendelni minden más feladatot. Mindenekelőtt meg kellett szilárdítani a két nagy dolgozó osztály közötti bizalmat, a munkás-paraszt szövetséget, a proletárdiktatúra alapját. Jóvá kellett tenni a régi pártvezetés hibáit. Ezt célozta a beszolgáltatás eltörlése, a felvásárlási árak felemelése, az adópolitika megjavítása, a falu iparcikkekkel való ellátásának fokozása. A termelőszövetkezetek szervezésének korábbi módszerei és általában a parasztpolitikában elkövetett hibák megtépázták a termelőszövetkezeti mozgalom becsületét. De bíztunk abban, hogy ha a párt segítségével megszilárdul a bizalom a két osztály között, a parasztság ismét megtalálja az utat a szocialista mezőgazdasághoz.

E helyes és a többség által támogatott politikát szektás és jobboldali platformról egyaránt támadták. Voltak, akik az egyszer már csődöt mondott politikát ajánlották a pártnak, mások viszont el akarták odázni bizonytalan időre az átszervezést.

A párt Központi Bizottsága történelmi jelentőségű 1958 decemberi ülésén elítélte mindkét hibás irányzatot, s a helyzetet érettnek ítélte meg arra, hogy a párt a dolgozó parasztsággal egyetértésben hozzákezdjen a falu szocialista átszervezéséhez. Ebben az időben már ez volt a szocialista fejlődés kulcskérdése. Az azóta eltelt évek eredményei igazolták a párt politikáját. Jelenleg a szántóterület 95,5 százalékán szocialista nagyüzemek gazdálkodnak. Az átszervezés három éve alatt a mezőgazdaság 8 és fél százalékkal több árut termelt, mint az azt megelőző három esztendőben. A felvásárlás 1961-ben 13,3 százalékkal volt magasabb, mint 1958-ban. Az ország állatállománya ma nagyobb, mint az átszervezést megelőzően volt. Mezőgazdaságunk egyre inkább a belterjesség irányába fejlődik, ami elengedhetetlen feltétele a termelőszövetkezetek árutermelése növelésének. Minőségileg új tartalmat kapott — a szocializmus építésének tudatos együttes vállalását — a munkásosztály és a parasztság szövetsége. A két baráti osztály között ily módon még teljesebb az érdekazonosság. A szövetségi politikában a legnagyobb figyelmet azonban továbbra is a munkásosztály és a parasztság szövetségére és e szövetség magasabb színvonalra való emelésére kell fordítani.

Jóllehet a dolgozó parasztok politikai öntudata azzal, hogy

Digitized by Google

beléptek a termelőszövetkezetbe, számottevően növekedett, szocialista öntudatuk kialakulása még hosszú folyamat. Sokoldalú szervező és nevelőmunkára van szükség ahhoz, hogy a szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségeket felhasználhassák és valamennyi termelőszövetkezet jól szervezett, sok árut termelő nagyüzemmé váljék. Csak ezen az úton lehet magas színvonalú, kulturált életet biztosítani a szövetkezeti parasztságnak és ez lehet az anyagi alapja annak, hogy a parasztság egységes, szocialista osztállyá váljék.

E célok megvalósítása során még sok nehézséget, előítéletet, maradiságot és ellenállást kell leküzdenünk mind a munkások, mind a parasztok, és más rétegek szemléletében is.

A munkásosztály a politikai segítségen kívül nagy anyagi támogatást is ad a falunak. A munkások jól tudják, hogy erre szükség van, enélkül a mezőgazdaság és az egész népgazdaságunk jóval lassabban fejlődne. A munkások azt is jól tudják, hogy ez a segítség megtérül a jobb, olcsóbb s nagyobb tömegű mezőgazdasági termékekben, a jobb élelmiszerellátásban. Mégis átmenetileg vannak olyan momentumok, amelyek nem kedveznek a munkás-paraszt szövetségnek. Időnként egyes mezőgazdasági cikkekből hiány mutatkozik, az árak ezért magasak. Gyakran hallani olyan véleményt, hogy „jó lenne, ha a falu most már nyújtana is valamit a befektetett milliárdokból, ha lenne elegendő olcsó krumpli, bab, zöldség, hagyma a piacon".

Türelmetlenség, elégedetlenség mutatkozik a szövetkezeti parasztok egy részénél is, különösen azoknál, akik gyengén gazdálkodó, kevés jövedelmet hozó szövetkezetekben dolgoznak. A türelmetlenségnek megvannak az objektív gazdasági okai, amelyeken lehet is, kell is változtatni a munka jobb megszervezésével, hozzáértő szakemberek igénybevételével, a munkafegyelem megjavításával. A nehézségek döntő oka azonban a mezőgazdaság korábbi elmaradottsága. Ennek az elmaradottságnak a megszüntetésére csak most, a nagyüzemi mezőgazdaság létrehozásával teremtődtek meg a feltételek. A termelés fejlesztése, a gyenge szövetkezetek felemelése az átlagos színvonalra egyaránt érdeke a munkásosztálynak és a parasztságnak. Ennek az érdekazonosságnak különösen nagy jelentősége van a munkás-paraszt szövetség továbbfejlesztése szempontjából.

Zavarják a két osztály szövetségét a szektás és jobboldali nézetek is. Szektás alapról „liberálisnak" tartják a pártnak a gazdasági segítésen, meggyőzésen és a testvéri együttműködésen alapuló parasztpolitikáját, s valamiféle „keményebb" vezetést szeretnének. Jobboldalról pedig azt szajkózzák, hogy minden nehézség oka az, hogy átszerveztük a falut.

Szerencsére pártunkat ma már nem lehet sem balra, sem pedig

Digitized by Google

jobbra eltéríteni a helyes útról. A történelmi tapasztalatok megtanították pártunkat arra, hogy erélyesen visszautasítson mindenféle olyan tanácsot, ami helytelen irányba vinné szocialista építőmunkánkat.

Felvetődnek más jellegű problémák is. Az egységes paraszti osztály nem egyik napról a másikra jön létre. Részben a gazdasági nehézségek, részben a korábbi vagyoni különbségekből eredő ellentétek sok szövetkezetben lassítják még ezt a folyamatot. Helyesnek bizonyult a pártnak az az álláspontja, hogy a volt kulákok felvételét a szövetkezetbe a termelőszövetkezeti parasztok döntsék el. A szövetkezetbe felvett volt kulákok többsége becsületesen dolgozik és igyekszik beilleszkedni a szocialista falu rendjébe. Mégis ma is vannak olyan hangok, hogy a volt kulákokkal való bánásmódunk „liberalizmus", nem felel meg az osztályharcról szóló lenini tanításnak, amely arra figyelmeztet, hogy „egy percre se szüntesd be a harcot a kulákság ellen".

Az ilyen nézeteket hangoztató emberek — mint erre Kádár elvtárs a Központi Bizottság legutóbbi ülésén is utalt — nem sokat értettek meg sem a marxizmus—leninizmusból, sem a gyakorlati életből, bár egyébként lehetnek rendes, jóhiszemű emberek, akik egyszerűen politikai képzetlenségük miatt nem értik meg a pártnak az élet által igazolt politikáját. Ezek a kulákgazdaságok felszámolásának kérdését a kulákok fizikai megsemmisítéseként fogják fel, holott nyilvánvaló, hogy erről szó sincs. Másrészt a lenini hármas jelszót úgy tekintik, mint örökérvényű, a konkrét helyzettől függetlenül, minden időben alkalmazható törvényt. Ez a felfogás a lenini tanítások szellemétől teljesen idegen. Mi is történik a kulákok belépésével a szövetkezetbe? Talán a kulákgazdaság konzerválódott? Ellenkezőleg! A szövetkezeti mozgalom aratott felette győzelmet. Nem a kizsákmányolt szegényparaszt, az agrárproletár dolgozik a kulákgazdaságban, gyarapítva a kulák vagyonát, hanem a kulákok dolgoznak a termelőszövetkezetekben, feilesztve a közös szocialista tulajdont. Akkor miért liberális politika ez? Miért ne felelne meg az osztályharcról szóló lenini tanításoknak?

Sok termelőszövetkezetben élnek még a korábbi ellentétek maradványai egyrészt a volt középparasztok, másrészt a volt szegényparasztok és agrárproletárok között. Jó néhány községünkben például külön szegényparaszti és külön középparaszti szövetkezetek is vannak. Másutt külön brigádokban dolgoznak a volt szegényparasztok és a volt középparasztok. Egyes helyeken a volt szegényparasztok megakadályozták, hogy volt középparaszt is bekerüljön a vezetőségbe, másutt ennek a fordítottja történt. Gyakran meg is fogalmazzák ezeket a nézeteket ilyenformán: „parancsolgattak eleget a középparasztok, nem akarunk a cselé-

Digitized by Google

deik lenni", „mi már kapáltunk nekik eleget, most ők dolgozzanak nekünk", „az vezessen, aki részes aratónak is gyenge volt?", „a szegényparaszt nem jó vezetőnek, mert ha jó gazda lett volna, nem marad szegényparaszt" stb.

A régebbi, erős szövetkezetekben ma már csak rossz emlékként élnek ezek a problémák és a két-hároméves termelőszövetkezetekben is elmosódóban vannak. Szinte törvényszerű azonban, hogy a gazdaságilag még gyenge, alacsony színvonalon gazdálkodó szövetkezetekben még élnek a korábbi vagyoni ellentétek maradványai. Ez is arra mutat, hogy a termelőszövetkezetek gazdasági és politikai megszilárdítása egységes, egymással szoros kölcsönhatásban levő feladat.

A Központi Bizottság 1962 márciusi határozatában megjelölte a mezőgazdaság fejlesztésének, az egységes szövetkezeti parasztság kialakításának, s a munkás-paraszt szövetség továbbfejlesztésének konkrét feladatait. Pártbizottságainknak, termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek megtisztelő kötelessége, hogy e határozat végrehajtását megszervezzék, és mozgósítsák az egész parasztságot a falu szocialista fejlesztésére.

Fontos feladatunk a munkásosztály és az értelmiség kapcsolatainak további erősítése is. A munkásosztály az értelmiséget szövetségesének tekinti a szocializmus és a kommunizmus építésében. Tudatában van annak, hogy minden társadalom számára létkérdés az, hogy kialakítsa saját értelmiségét. Ez persze nem jelenti azt, hogy a munkásosztály az értelmiségben valamiféle eszközt lát a maga külön osztálycéljainak eléréséhez.

A munkásosztály azért köthet az értelmiséggel szövetséget, mert alapvető érdekeik objektíve egybeesnek. Az értelmiség nagy tömegei számára is csak a szocializmus nyújtja az anyagi létbiztonság mellett az igazi alkotómunka lehetőségét, a munka emberének kijáró társadalmi megbecsülést, azt az életformát, amely leginkább méltó az emberhez.

Értelmiségünk az elmúlt évek során nagy változásokon ment át. Jelentős részét ma már munkások és parasztok gyermekei és olyan volt munkások és parasztok alkotják, akik felnőtt fejjel, a munka mellett végezték el a főiskolát vagy az egyetemet. Az értelmiség nagyobbik része már a népi hatalom neveltje. A mérnököknek csaknem fele pl. a népi demokrácia egyetemein tanult. De nagy változásokon ment át a régi értelmiség is. A társadalom fejlődésével pedig mindinkább összeforrnak egymással az értelmiség különböző rétegei. Ma már nem teszünk különbséget „régi" és „új" értelmiség között. Minden értelmiségit — csakúgy mint minden más embert is — elsősorban a társadalom javára kifejtett tevékenysége, ügyszeretete, a szocialista haza iránti hűsége alapján értékelünk.

Digitized by Google

Értelmiségünk jelentős lépéseket tett előre a szocialista értelmiséggé válás útján. Igaz, a marxizmus—leninizmus még nem vált az egész értelmiség világnézetévé, de jelentős része ma már szilárdan áll a munkásosztály forradalmi világnézetének talaján, és a marxizmus—leninizmus bizonyos mértékben szinte egész értelmiségünkre vonzerőt gyakorol. Emellett lényegében egész értelmiségünk objektíve a szocializmus nagy ügyét szolgálja. Ma már elfogadja pártunk politikáját és többsége szívvel-lélekkel kiveszi részét iparunk fejlesztéséből, a szocialista mezőgazdaság megszilárdításából, a szocialista kultúra alkotó munkájából és terjesztéséből. Az értelmiség nagyarányú és értékes társadalmi munkával is hozzájárul népünk erőfeszítéseihez. Sokan közülük közreműködtek a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, az oktatási reform és a tudományos távlati tervek kidolgozásában, ötéves tervünk kialakításában. Széleskörű tudományos ismeretterjesztő munkát végeznek és részt vesznek a szocialista brigádmozgalomban is. Különösen nagy érdemeket szerzett a szocialista építésben a műszaki és agrár-értelmiség. Társadalmunk nagyra becsüli a pedagógusok szerepét a szocialista ember kialakításában, orvosaink munkáját a szocialista egészségügy fejlesztésében, a falusi értelmiséget, amely részt vállal a falu gondjaiból és örömeiből, íróink, művészeink útkeresését és őszinte törekvését arra, hogy szocialista szellemű művekkel neveljék, gyönyörködtessék népünket. Munkásosztályunk, népünk megbecsüli mindazokat az értelmiségieket, akik becsülettel helytállnak azon a poszton, ahová hivatásuk állítja őket.

Mindez nem jelenti azt, hogy beszüntetjük a vitát az értelmiségiek körében is fellelhető helytelen, antimarxista nézetek ellen. Csak az e nézetekkel szembeni harc útján válhat egész értelmiségűek szocialistává, sajátíthatja el maradéktalanul az egyetlen, valóban tudományos világnézetet, a marxizmus—leninizmust.

Munkásosztályunk erősíteni kívánja szövetségét társadalmunk többi dolgozójával is. Az alkalmazottak például, akiknek soraiban egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a munkások, parasztok, de különösen az értelmiségiek — igen fontos szerepet játszanak társadalmunk fejlődésében. Munkájuk a néphatalmat erősíti, a szocialista építést szolgálja. Gondoljunk arra, hogy milyen fontos munkát végez egy üzemben vagy egy termelőszövetkezetben például a könyvelő. Volt idő, amikor nálunk az ilyen és hozzá hasonló foglalkozásokat nem becsülték meg eléggé.

Szorosabbra kell fűzni kapcsolatainkat az ipari és egyéb szövetkezetek dolgozóival is. Ez a réteg mind számszerűleg, mind népgazdasági jelentőségét mérve fontos tényező. A szövetkezeti iparban például több mint 170 000 ember dolgozik; 1958-ban a

Digitized by Google

helyi iparon belül — a termelés volumenét tekintve — a szövetkezeti ipar állt az első helyen és ma az ország ipari termelésének közel 5 százalékát adja.

A szocialista nagyiparnak a mainál lényegesen fejlettebb fokán is hasznos kiegészítője lesz a magánkisipar. Különösen falun hárulnak fontos feladatok főleg a javító, szerelő, szolgáltató kisiparra, mivel a szocialista helyi ipar még nem tudja teljesen ellátni ezeket a feladatokat. Emellett figyelembe kell venni a kisiparosokhoz való viszony kialakításánál azt is, hogy a kapitalizmus nem sok jót adott e réteg nagy tömegeinek. A nagyvállalkozók versenye, a válságok létüket fenyegették, megnyomorították őket, s csak kevesen éltek jó módban közülük. Népi államunk viszont biztosítja számukra a megélhetést, támogatja őket. Ugyanakkor — mint a múltban — a jövőben is fellép a túlzott nyerészkedési törekvésekkel, a törvénysértésekkel, az állam megkárosításával szemben.

Szövetségi politikánk arra a felismerésre épül, hogy társadalmunk egyre homogénebbé válik, hogy kifejlődőben van hazánkban a szocialista népi-nemzeti egység. E folyamat alapja a kizsákmányoló osztályok felszámolása, a szocialista termelési viszonyok győzelme az egész népgazdaságban. Népünk ma maradéktalanul egyetért a munkásosztállyal, a párttal az olyan alapvető célok tekintetében, mint a béke megőrzése, nemzeti függetlenségünk védelme, népgazdaságunk termelőerőinek fejlesztése, az életszínvonal emelése, népünk kultúrájának felvirágoztatása. Szövetségi politikánk alapvető feladata, hogy tovább erősítse és fejlessze ezt a népi-nemzeti egységet, a szocialista gazdasági és társadalmi viszonyok fejlesztésével és a szocialista tudat kialakítására irányuló széleskörű ideológiai, politikai nevelőmunkával.

II.

Szövetségi politikánk sikerei ellenére is van még vita, értetlenség, akadnak ferde nézetek e politikai elvi alapjait illetően. Ezek a nézetek az esetek többségében nem alkotnak egységes, összefüggő gondolati rendszert, jórészt a múlt maradványai, és itt-ott szocialista építésünk egyes nehézségei, problémái is tükröződnek bennük. Emellett ismeretes, hogy a gazdasági alap, a társadalmi lét fejlődése szükségképpen megelőzi a társadalmi tudat fejlődését. Így van ez nálunk is. Az emberek egy része, köztük párttagok is, nem képesek azonnal megérteni a társadalomban végbemenő folyamatok lényegét.

Vannak akik azt állítják, hogy pártunknak az a törekvése, hogy szélesítse a munkásosztály szövetségeseinek táborát, az osztályharc feladását jelenti, szövetségi politikánkat „liberálisnak", „jobboldali elhajlásnak" tüntetik fel. Ennek az álláspontnak sem-

Digitized by Google

mi köze sincs a marxizmus—leninizmushoz. Először: ezek az elvtársak nem értik, hogy a maga törekvéseinek megvalósításához minden osztálynak szövetségesekre van szüksége. Enélkül nem lehet eredményes harcot folytatnia. A munkásosztálynak pedig objektíve minden dolgozó szövetségese. Másodszor: nem értik meg, hogy az osztályharcban nincs légüres tér. Az az osztály vagy réteg, amellyel a munkásosztály nem lép szövetségre, előbb-utóbb a burzsoázia szövetségesévé, tartalékává lesz. Harmadszor: nem értik meg, hogy az osztályharcnak a társadalom fejlődésének különböző szakaszaiban más és más a tartalma. Nálunk ma az osztályharc fő tartalma a szocialista építés, a gazdasági szervező és kulturális nevelőmunka, és ez az egész magyar nép feladata.

A párt szövetségi politikája, a szövetségesek táborának szélesítése nem megbékélés a szocializmussal szembenálló eszmékkel, szokásokkal és erkölcsökkel. Ellenkezőleg: a párt arra törekszik, hogy a társadalom uralkodó világnézetévé a marxizmus—leninizmus váljék.

Van értetlenség és ellenállás azzal az elvvel szemben is, amely szerint hazánkban párttisztség kivételével minden állami és társadalmi funkciót betölthet arra érdemes pártonkívüli is. Félreértések elkerülése végett hangsúlyozni kell, hogy a pártnak a pártonkívüli tömegekhez fűződő viszonya nem azonos a szövetségi politikával. A párt és a tömegek kapcsolata *a munkásosztály élcsapatának, a munkásosztály egészéhez* és a *többi pártonkívüli dolgozó tömegekhez* való viszonyát jelenti, míg a szövetségi politika *a munkásosztálynak más dolgozó osztályokhoz*, elsősorban a parasztsághoz való kapcsolatát fejezi ki. Az az ellenállás, ami sok kommunista körében a pártonkívüliek funkcióba állításával szemben megnyilvánul, — elsősorban a párt és a tömegek egészséges kapcsolatát veszélyeztető helytelen magatartás, amit egyebek között a pártonkívüli *munkásokkal* szembeni bizalmatlanság is fűt. De gyengítheti a munkás-paraszt szövetséget is, ronthatja általában a munkásosztály és szövetségesei közötti viszonyt is, ezért érdemes erre a kérdésre a szövetségi politikával kapcsolatban is kitérni.

Számos helyes érv hangzott el ebben a kérdésben a sajtóban és különböző beszédekben, mégsem sikerült még teljesen leküzdeni az ellenállást ezzel az irányvonallal szemben. Bizonyos mértékig egzisztenciális oka is van ennek. Vannak emberek, akik a néphatalom féltésével együtt és néha annak ürügyén olykor akaratlanul is — saját pozíciójukat féltik. Az ellenállás azonban minden bizonnyal elsősorban abból fakad, hogy sokan a szocializmust úgy fogják fel, mint ami kizárólag a kommunisták ügye. Nem értik meg, hogy a munkásosztály célja a kapitalizmus minden elnyomott és kizsákmányolt dolgozójának felszabadítása, végső soron az osz-

Digitized by Google

tálytársadalom megszüntetése, az osztályok nélküli társadalom felépítése. A szocialista társadalom az egész nép rendje, — építése is az egész nép feladata. A szocializmus építésében mindenki tehetsége és képzettsége szerint vesz részt. Ha pedig valamelyik dolgozó — akár párttag, akár pártonkívüli — alkalmas arra, hogy vezető helyen dolgozzék, akkor senkinek sincs joga ahhoz, hogy megakadályozza ebben. Aki ezt teszi, akarva, nem akarva gátolja a szocializmus fejlődését, megsérti alkotmányunkat, törvényeinket.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy jól dolgozó kommunista vezetőket leváltsunk, hogy helyükbe — a látszat kedvéért pártonkívülieket tegyünk és azt sem, hogy a pártonkívüliek, — azért, mert nem tagjai pártunknak, — esélyesebbek lennének a kommunistáknál bizonyos állami és társadalmi funkciók betöltésénél. Pártunk arra törekszik, hogy minden posztra az arra legalkalmasabb emberek kerüljenek.

Most társadalmunk fejlődésének olyan fázisába érkeztünk el, amikor nemcsak lehetséges, de elengedhetetlenül szükséges is a társadalom mind szélesebb rétegeinek bevonása a szocializmus építésébe, a kulturális nevelőmunkába. Annál is inkább, mert a szocializmus, a kommunizmus középpontjában az ember van, minden érte, az ember felemelkedéséért, jólétéért, személyiségének kiteljesedéséért történik. Az emberért, eltekintve attól, hogy párttagról, vagy pártonkívüliről van-e szó. A szocializmus, a kommunizmus a legmagasabb rendű, a legigazságosabb emberi társadalom. De ki hinné el ezt, ha aszerint különböztetnénk meg a dolgozókat, hogy párttagok-e vagy pártonkívüliek?

A pártonkívüliek szerepének helytelen megítélése másrészt abból ered, hogy egyesek abban a tévhitben élnek: a párt vezető szerepe csak akkor van biztosítva, ha minden poszton kommunisták dolgoznak. Ez a nézet is a szektarianizmus maradványa. A párt vezető szerepe érvényesül mindazoknak az embereknek a cselekedetein keresztül, akik elfogadják, helyeslik, végrehajtják a párt politikáját. E politika érvényesülésének természetesen vannak személyi feltételei is, de e személyi feltételeknek megfelelnek becsületes, tehetséges pártonkívüliek is. Az országban tíz- és százezrével élnek olyan dolgozók, akik nem tagjai ugyan a pártnak, de munkájukat, társadalmi tevékenységüket pártunk politikájának szellemében végzik. Jellemző példa erre, hogy a szocialista brigádmozgalomban tömegesen vesznek részt pártonkívüliek, sőt a szocialista brigádvezetők többsége is pártonkívüliekből kerül ki. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, az nem veszi észre a mindennapi élet tényeit, azt, hogy a szocializmus eszméje, a párt politikája és munkastílusa eredményeképpen, milyen gyors ütemben hódít tért és válik anyagi erővé.

Végül: a párt élcsapat-jellegének megőrzése és fejlesztése

Digitized by Google

szempontjából is feltétlenül fontos, hogy a pártonkívüli dolgozók ne legyenek hátrányosabb helyzetben, mint a párttagok. Ha az állami, gazdasági és egyéb funkciókat párttagsághoz kötnénk, akkor a karrierista elemek hagy nyomást gyakorolnának a pártra, és nincs olyan szervezeti rendszabály, amellyel meg lehetne akadályozni a párt felhígulását. Mi tanultunk a történelemből és nem akarjuk, hogy pártunk még egyszer hasonló helyzetbe kerüljön, mint az ellenforradalom idején. De pártunk nem is zárkózik el az új tagok felvétele elől. A VII. kongresszus óta pártunk taglétszáma mintegy 60 000 fővel nőtt. Ez egészséges növekedés. A jövőben is arra kell törekednünk, hogy az emberek ne tekintsék egyéni érvényesülésük eszközének a pártot, s hogy a tagfelvételnél maradéktalanul érvényesüljenek a lenini elvek.

*

A szövetségi politika bonyolult probléma. Önkéntelenül is felvetődik az emberekben: hogyan lehet eredményesen megvívni a harcot a régi világ maradványaival és hogyan lehet megvalósítani a kor feladatait, a dolgozók egy részének kirekesztésével, vagy együtt az egész néppel?

A válasz nem lehet más: együtt mindenkivel, aki részt kér a szocializmus építéséből, együtt a néptömegekkel!

Digitized by Google

Az iparfejlesztés tervezési módszereinek továbbfejlesztése

Írta JÁNOSI FERENC és SIK GYÖRGY

I.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának új programja belátható közelségbe hozta a kommunista társadalmat, megjelölte elérésének feltételeit és módszereit. E nagyszerű program, valamint a kommunista és munkáspártok 1960. évi nyilatkozatának az a megállapítása, amely szerint a különböző szocialista országok többé-kevésbé egyidejűleg jutnak el a kommunizmusba, bennünket is arra ösztönöz, hogy megvizsgáljuk: történelmileg belátható időre milyen feladatok megvalósítását tűzhetjük magunk elé?

Az SZKP programja húsz évre határozza meg a feladatokat. A többi KGST-tagország is készíti az 1960—80-as időszakra vonatkozó terveit. A hosszúlejáratú terv kidolgozása *lehetséges és szükséges* feladat, amelyet a hazai és a nemzetközi viszonyok egyaránt sürgetnek.

A nemzetközi munkamegosztás nagy kérdésekben való megszervezése igen bonyolult folyamat. A termelésnek olyan megosztása, amely egyes gyártási ágak fejlesztése során az adott országok sajátosságai mellett más országok ezirányú szükségleteinek kielégítésére is tekintettel van, hosszú időre szóló, legalább 15—20 éves előrelátást kíván.

A legjelentősebb kérdésekben már az ötéves tervek készítésénél is tulajdonképpen öt évnél hosszabb időre szóló döntés születik, hiszen a tervidőszak második felében kezdett nagy létesítmények csak a következő ötéves tervidőszakban lépnek a termelésbe. Az átmenet biztosítása csak abban az esetben lehetséges, ha a következő tervidőszak képe a tervezők előtt világosan kirajzolódott.

A műszaki színvonal növeléséhez tervszerűen megalapozott kutatási program kell. Amíg azonban a kutatási eredmény — különösen a jelentősebb feladatoknál — eljut a nagyüzemi gyártásig, addig rendszerint öt évnél hosszabb idő telik el.

Digitized by Google

Hosszabb időre, legalább 10—15 évre való előrelátás kell ahhoz is, hogy a szakkáderképzést, mindenekelőtt a felsőfokú szakkáderképzést, mind volumenében, mind szakmai tagozódásában helyesen tervezzük meg.

Emellett a hosszútávlatú terv lehetővé teszi a népgazdasági tervezés tudományos színvonalának jelentős emelését, az éves és ötéves népgazdasági tervek jobb megalapozását.

Az előbbiek úgy tűnik, bizonyítják az öt évnél hosszabb időre szóló tervek készítésének szükségességét. A kedvező lehetőség adva van abban, hogy ma már az *egész* népgazdaságban uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, továbbá, pártunk következetes, helyes politikájában és gazdaságpolitikájában, a KGST növekvő szerepében, tervezőink tervezési tapasztalatainak szaporodásában, és nem utolsósorban a szocialista tábor erejének gyarapodásában.

Húszéves tervünk tartalmazni fogja a szocializmus felépítésével járó feladatokat és az új, kommunista társadalomba való átmenet feladatait. A hosszútávlatú terv kidolgozása sok bonyolult problémát vet fel. Legfontosabb kérdése a tervszerű, arányos fejlődés követelményeinek kielégítése. E követelményeket korunkban a szocialista tábor egészére kell vonatkoztatni. Ma nem szükséges, hogy minden ország egyformán fejlessze a nehézipar minden ágazatát, hanem az kell, hogy az egyes szocialista országok az adottságaiknak legmegfelelőbb ágazatokat fejlesszék a legnagyobb mértékben. Hazai terveink elkészítésénél is a legnagyobb mértékben, — a siker legfontosabb előfeltételeként — kell ezt figyelembe vennünk.

A hosszútávlatú tervezés sok bonyolult kérdése közül e cikkben mindenekelőtt az *ipari termelés tervezésében előttünk álló feladatokkal és a tervezési módszerek továbbfejlesztésével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozunk.*

Viszonylag széles körben elterjedt az a szemlélet, amely a tervezés módszerét valami bürokratikus dolognak, vagy legföljebb szükséges rossznak tekinti és (a szó rossz értelmében vett) adminisztratív kérdést lát benne. Akadnak olyanok, akikben a „módszer" vagy a „metodika" fogalma legfeljebb táblázatok és „rubrikák" sokaságát idézi fel. Holott a tervezés módszere és a terv politikai-gazdasági célja — miként a forma és a tartalom — szorosan és szervesen összefügg egymással. Ebben az összefüggésben sem vitatható a tartalom elsődlegessége, de a forma visszaható és a tartalom fejlődését gátló, vagy elősegítő jelentősége sem. A forma, a metodika helyesen alkalmazva, kényszerítő erővel hat a tartalom kibontakozására. A forma megválasztását a tartalmi követelmények, tehát gazdasági és politikai céljaink, e célokat pedig

Digitized by Google

az 1960. évi moszkvai nyilatkozatban a kommunista és munkáspártok együttesen, a következőképpen határozták meg:

„A szocialista országok kommunista és munkáspártjai internacionalista kötelességüknek tekintik, hogy ... közös erővel és a legrövidebb időn belül megoldják a történelmi feladatot: túlszárnyalják a kapitalista világrendszert az ipar és a mezőgazdaság abszolút ösztermelésében, és azután túlszárnyalják a gazdaságilag legfejlettebb kapitalista országokat az egy főre eső termelés és az életszínvonal területén."

A hosszútávlatú tervezés módszerének, metodikájának tehát olyannak kell lennie, amely *elősegíti olyan termelési szerkezet kialakítását, amellyel a legrövidebb idő alatt a legnagyobb előrehaladást érhetjük el a társadalmi munka termelékenységében és ezzel a legfejlettebb országok utolérésében és elhagyásában.*

II.

A hosszú távlatú terv készítésének jelenlegi szakaszában olyan közgazdasági hipotézisekkel rendelkezünk, amelyek szintétikus számítások, valamint a baráti országokkal részben lefolytatott tájékozódó megbeszélések alapján előzetesen kitűzték a főbb ágazatok fejlesztési irányát és mértékét. A közgazdasági hipotézisek által kitűzött célok ismertetésére itt ki nem térve és kiinduló alapul elfogadva az így kialakított fejlődési ütemet és termelési volument, a tervező munkának az a feladata, hogy:

a) *országunk adottságait figyelembe véve kialakítsa a fejlesztés leghatékonyabb változatát,*

b) *megjelölje a nemzetközi munkamegosztás helyes irányait és mértékét,*

c) *reálisan alapozza meg az előirányzott termelésnek élenjáró világszínvonalú termelékenységgel történő megvalósítását.*

A hosszútávlatú tervezésnek legfőbb jellemzője, hogy itt teljes egészében előtérbe kerül és az egész *tervezőmunka meghatározójává válik a munkatermelékenység növelése lehetőségeinek felszínre hozása.* A hosszútávlatú terv ehhez kedvezőbb lehetőségeket nyújt, mint az ötéves tervek, nem is szólva az éves tervekről. A húszéves terv ugyanis módot, lehetőséget nyújt a nagy feladatokhoz szükséges változások megtervezéséhez.

A kommunizmus megvalósításához termékbőség szükséges és a termékbőséghez fejlett termelőerőket kell létrehozni. A termelőerőkön belül a munka eszköze és a munka tárgya elvileg — nemzetközi együttműködést is feltételezve — széles határok között növelhető. *A legfontosabb termelőerő azonban, az ember, behatárolt tényező,* és a rendelkezésre álló munkaerő összterjedelme már ma viszonylag pontosan 20 évre előre látható, minthogy már

Digitized by Google

élnek azok, akik az 1960—80-as tervidőszakban munkaerőként vehetők számításba. (A teljesítendő heti és napi munkaórák számának megállapítása azonban már bizonyos határok között a tervezés hatáskörébe esik.)

A tervezés legfőbb feladata — mint azt már Marx előre látta — a munkaidő társadalmilag tervszerű elosztása olyan arányokban, amelyekben a különböző munkafunkciók a különböző szükségletekhez viszonyulnak. Tervező munkánkban eddig is megvalósítottuk a munkaidő társadalmi elosztását, de — minthogy viszonylag bőségesen állt rendelkezésünkre — ez nem a tervezőmunka kiinduló alapja volt, hanem inkább következménye. *A húszéves tervezés egyik legfőbb feladata, hogy a munkaidő olyan elosztását tűzze ki célul, amely nemcsak hazai, hanem nemzetközi viszonylatban is, annak leghatékonyabb felhasználását teszi lehetővé.* Mindebben döntő jelentősége van a termelékenység tervezének.

Nyilvánvaló, hogy a termelékenységet nem lehet húsz évre előre aprólékos részletességgel megtervezni. Nem elfogadható azonban az sem, hogy a termelékenység tervezését olyan elnagyoltság jellemezze, amelyet a gyakorlatban „közgazdasági becslés"-nek neveznek és amely abból áll, hogy az eddigi fejlődés ütemét — a fő ágazatokban történő minőségi vizsgálatok eredményével korrigálva — kivetítik. Döntő jelentősége van ugyanis annak, hogy a legfejlettebbek utolérésére irányuló termelékenységi célkitűzéseink műszakilag és gazdaságilag megalapozottak, reálisak legyenek.

De lehet-e viszonylag egzakt módon meghatározni húsz évre a termelékenység fejlődésének mértékét, lehet-e húsz évre előre látni a műszaki fejlődést, mértékét, jellegét, irányait?

Erre a kérdésre csak egyféleképpen lehet válaszolni. Ha árra vállalkozunk, hogy húszéves tervet készítünk, amelynek célkitűzéseit és eredményeit a párt programjává kívánjuk tenni, akkor igennel kell válaszolnunk rá, vagy pedig nem szabad erre a feladatra vállalkoznunk.

A termelékenység megfelelő ütemű növelését a legfejlettebb technika alapján kell megterveznünk. *Objektív és egzakt módon azonban csak olyan eljárások, irányzatok, termékek tervezhetők meg, amelyek valahol a világon már megvalósultak, illetve a megvalósulás biztosnak tekinthető stádiumában vannak.* A biztosnak tekinthető stádium természetesen magában foglal bizonyos tudományos előrelátást, de *a tervet jellemző, annak fő volumeneit meghatározó tényezők a már megvalósult gyakorlatból jelölendők ki.* Felvetődhet az a meggondolás, hogy az elmúlt években megindított kutatások eredményei a következő években érnek be. Ezeknek az új termékeknek, módszereknek, technológiáknak a húszéves

Digitized by Google

tervben való figyelembevétele attól függ, hogy ismerjük-e az eredményeket és a szükséges ráfordításokat a tervezés időszakában? Ha ismerjük, akkor elvileg bekerülhetnek a tervbe, ha nem ismerjük, akkor nincs mit beépíteni a tervbe.

Ennek az álláspontnak többnyire azt vetik ellene, hogy ily módon a tervezés a ma elért állapotot rögzíti és a legjobb esetben a legfejlettebb országok mai színvonalát konzerválja, vagyis előre bebiztosítja a húsz év múltán bekövetkező elmaradásunkat. Sokszor elhangzik az a megállapítás is, hogy korunk a rohamosan fejlődő technika kora, ami ma megvan, az húsz év múlva elavult lesz. „Csak úgy lehet utolérni és elhagyni a legfejlettebb államokat, ha azt tervezzük meg, ami ma még csak a tudósok fejében van meg" vélik sokan.

Ezt az ellenvetést azonban — bár tetszetősen hangzik — nem tehetjük a magunkévá, mert nem helytálló. *Ha tervünk jellemző vonásává a ma még ismeretlen műszaki irányzatokat, tendenciákat tennénk, a bizonytalanság olyan mértéke kerülne be a tervbe, amely annak realitását veszélyeztetné.* [1]

Igaz az, hogy gyors ütemben jelennek meg új gyártmányok, konstrukciók, technológiák és anyagok. A termékek és a gyártási eljárások műszaki paramétereire vonatkozó mennyiségi változások folytonosak és ezt a változást, mint tapasztalati tényeken alapuló tendenciát, a tervben számszerűen is rögzíteni kell. (Itt indokolt a közgazdasági becslés.)

Más a helyzet a minőségi változások terén. Tíz-tizenöt év ebben nem nagy idő. Hazai és külföldi tapasztalatok egyaránt azt bizonyítják, hogy az eredménnyel járt kutatásoknak a termelésben való meghonosítása, nagyüzemi felhasználása, többé-kevésbé hosszú időt igényel. Igaz, hogy a fejlődés üteme általában gyorsul és a szocializmusban a megvalósulás időtartama, ha lehetőségeinkkel jól élünk, törvényszerűen rövidebb lehet mint a kapitalista társadalomban. Erre céltudatosan törekednünk is kell. Mégis, a vizsgálati tapasztalatok néhány jelentős műszaki felfedezés köréből (az atomhasadás gazdaságos felhasználása energiaelőállítási célokra, szintetikus szálak elterjedése és széleskörű gyakorlatbavétele) azt mutatják, hogy a kísérleti stádiumban levő biztató eredményektől a nagyüzemi gyártásban való elterjedésig 10—15 év is eltelik.[1]

[1] A hőerőművek hatásfoka közismerten igen alacsony. A legjobb erőművek is legfeljebb a felhasznált energiahordozók 40 százalékát hasznosítják. Ezért hosszú idő óta folynak kísérletek az átalakítás hatásfokának növelésére. Érdekes megemlíteni egy ilyen új eljárás sorsát. A magneto-hidrodinamikai villamosenergia-fejlesztési eljárást 1936-ban szabadalmaztatta két magyar feltaláló. Magát az elvet a Westinghouse vállalat 1938 és 1944 között kikíserletezte. A kísérleti berendezés üzemel. Valószínűnek tartják, hogy ez az eljárás megkétszerezheti az előbb említett hatásfokot, s nagyüzemi megvalósítása valószínűleg forradalmasítja az energiafejlesztést és felhasználást. A 18 év óta folytatott kísérletek azonban még nem tették lehetővé a gyakorlati megvalósítást. (Forrás: Műszaki-Gazdasági Tájékoztató. 1962. 1. szám, 71. oldal.)

Digitized by Google

Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy a húszéves terv a tervezés szempontjából tulajdonképpen három szakaszra bontható: a) 1960—65. a megvalósulás alatt levő második ötéves terv időszaka, b) az 1966—75-ös időszak, az ekkor beléptetett termelőerők szolgáltatják lényegében az 1980-ig terjedő időszak termelését, c) az 1976—80-as időszak. Ez az utolsó időszak a munkaeszközök *fejlesztése* szempontjából csak igen vázlatosan körvonalazandó, lényegében az 1980 utáni fejlődés megalapozását szolgálja.

A húszéves terv gerincét tehát a már megvalósult műszaki eredményekre kell építeni. Biztosíthatja-e ez a legfejlettebb ipari országok jelenlegi műszaki színvonalának elérését, illetve túlhaladását?

Amióta kitűzték a legfejlettebb kapitalista országok utolérésének és elhagyásának célját, azóta közgazdászok és mérnökök széleskörűen vitatják, mit is kell érteni világszínvonalon, hogyan kell azt konkrétan meghatározni? Kétségtelen, hogy ez nem egyszerű kérdés. Az élenjáró ország meghatározása is vitatható, de talán mégis közelebb visz bennünket a kérdés megértéséhez. A gazdasági fejlettséget tekintve az az ország tekinthető élenjárónak, amelyben a megtermelt használati értékek tömege fajlagosan, egy főre számítva a legmagasabb. Ezen országnak valószínűleg egész termelési struktúrája, ezen belül egyes ágazatai, termékei igen korszerű színvonalat képviselnek, s így biztosítják a fajlagosan legmagasabb nemzeti jövedelmet. A dolog természeténél fogva azonban az egyes termékcsoportok vagy iparágak mindig *átlagos színvonalat* (viszonylag elmaradott és igen fejlett termelőeszközök magas átlagát) képviselik.

Könnyen lehetséges, és valójában így is van, hogy az egy főre számítva alacsonyabb nemzeti jövedelmet elérő országok között is vannak olyanok, amelyekben egyes termékek előállításának *átlagos* színvonala magasabb mint az élenjárónak nevezett országban. Ha tehát a hazai adottságainknak megfelelő gyártási ágak technológiáját, műszaki paramétereit nem az egy főre eső legmagasabb nemzeti jövedelmet elért ország termékcsoportjainak átlagos színvonala szerint, hanem az egyes országok átlagos színvonalától függetlenül, az adott termékcsoportok, termelési eljárások *már megvalósult legmagasabb műszaki színvonala szerint válogatjuk össze*, akkor azok ipari fejlődésünkben átlagukban törvényszerűen magasabb színvonalat biztosítanak, mint a legfejlettebb ország előbb említett színvonala.

Sőt, a gyakorlatban a legtermelékenyebb, a legkorszerűbb vállalatban sem feltétlenül egyaránt a legjobbak a gyártás különböző fázisaiban a műszaki-gazdasági paraméterek. Ez azt jelenti, hogy a „legkorszerűbb vállalatot" esetleg több, ma ismert termelő-

Digitized by Google

egységből lehet és kell összerakni, úgy, hogy minden részegység elérje a legfejlettebb színvonalat. Az így összerakott „ideális vállalat" korszerűbb lesz és magasabb termelékenységgel üzemel, mint a ma ismert legfejlettebb.

Elméletileg tehát elképzelhető és gyakorlatilag is megvalósítható egy olyan terv-célkitűzés, amely műszaki, illetve termelékenységi előírásaiban döntő mértékben a már megvalósult gyakorlatra támaszkodik, s összegében és átlagában mégis lényegesen meghaladja a legfejlettebb országok ma elért színvonalát.

Mindehhez az is hozzátartozik, hogy a szocialista országok egész fejlődése, így ipari fejlődésük is, lényegesen gyorsabb a kapitalista országokénál. Ennek eredményeképpen nálunk viszonylag rövid időn belül nagyobb súlyt fognak képviselni az élenjáró világszínvonalat elért üzemek, mint azon országokban, amelyekből — amennyiben azok kapitalista országok voltak — az élenjáró világszínvonalat meghatározó gyártási eljárás példáit magunk elé célul tűztük ki.

Mindez persze nem zárja ki, sőt megkívánja, hogy a tervben ágazatonként más és más mértékben, az adott terület sajátosságainak megfelelően vegyék figyelembe a ma még ki nem forrott eljárásokat is. Óvakodni kell mindennemű sablonizálástól. Teljesen világos például, hogy más a kilátása és realitása egy gyakorlatilag sehol meg nem oldott gyógyszeripari szabadalom hazai megvalósításának, mint a már üzemképes prototípussal rendelkező légpárnás személyautók vagy hajók elterjesztésének, illetve nagyüzemi gyártásának stb.

Az elmondottakból úgy tűnhet, hogy az iparfejlesztés megtervezése a világ élenjáró technikájának színvonalán egyszerű feladat, és pusztán elhatározás kérdése. Ez nem így van! Annak, hogy ezt a feladatot a tervezésben általánosan és széleskörűen megvalósítsák, igen *sok előfeltétele van.* Széleskörű szervező munkán és céltudatos központi elhatározáson kívül pl. szükséges, hogy felmérjék, megállapítsák: mi jelenti a világszínvonalat a különböző iparágakban, illetve a különböző iparágak számtalan termékében? Ehhez sokoldalú, alapos szakmai tájékozottságra, a szakmai hozzáértés növelésére, egy sereg probléma és részlet további kidolgozására és tisztázására stb. van szükség. Megvalósítása azonban még így is többé-kevésbé huzamos időt vesz igénybe, nem valósítható meg egycsapásra az ipar teljes szélességében és mélységében. Fontos azonban, hogy az iparfejlesztés tervezésében a tervezők ezt *általános irányelvnek* tekintsék, ehhez tartsák magukat és a lehetőségek szerint egyre következetesebb és szélesebbkörű megvalósítására törekedjenek.

Digitized by Google

III.

Mindezek alapján vizsgáljuk meg, mélyek azok a lefontosabb módszerek, amelyek alkalmasak lehetnek a hosszú távlati terv célkitűzéseinek, az *ipari termelés konkrét megtervezésének* a megalapozásához, milyen irányban kívánatos továbbfejleszteni, tökéletesíteni eddigi tervezési gyakorlatukat?

A népgazdaság és ezen belül különösen a termelő ágazatok terve belső részletességében, módszereiben hármas, egymással összefüggő célcsoportot tartalmaz. Az egyik célcsoport a műszaki-gazdasági koncepció meghatározását, a másik a meglevő és keletkező erőforrások mértékét és kihasználását, a harmadik pedig a terv koordinációjához, a belső számszerű összefüggések egyeztetéséhez szükséges mutatószám-rendszert foglalja magában.

A rövidebb távra szóló tervjavaslatok kidolgozása során leginkább az utóbbi kettő áll a figyelem középpontjában, sőt a fő figyelmet a koordinációs mutatószám-rendszer kidolgozására fordítják. Az erőforrások kihasználásának mértékét elsősorban a kapacitás-kihasználás tervmetodikája írja elő, de ez és ehhez hasonlóan az anyagnormatívák, valamint a termelékenység tervezésének metodikája kevésbé van kidolgozva. A műszaki-gazdasági koncepciók kidolgozását a tervmetodika eddig rendszerint csak szöveges bevezetőként vagy indoklásként követelte meg.

Az éves tervezésnek valóban kevés lehetősége van arra, hogy műszaki-gazdasági koncepciók felett döntsön, ugyanakkor még kell követelnie a legszigorúbb koordinációt, meglehetősen széleskörű mutatószám-rendszerben.

Az ötéves tervmetodika a konkrét műszaki-gazdasági koncepciót gyakorlatilag a beruházási programokkal határozza meg. Részben ezzel, részben a hosszúlejáratú tervek eddigi hiányával kapcsolatos az a jelenség, hogy a népgazdasági terv végleges kidolgozása is megelőzi a műszaki megoldások tervezését, és a terv gyakorlatilag csak két-három évre szolgál konkrét alapul az általános irányvonalakon túlmenő fejlesztéshez.

A húszéves terv készítése során eltolódnak a tervezőmunka súlypontjai. Nyilvánvaló, hogy a koordináció itt — hagy fontossága ellenére is — csak nagyvonalú lehet, ugyanakkor *előtérbe nyomul a műszaki-gazdasági koncepcióknak, az erőforrások legjobb kihasználásának a tervezése.*

Az ipari hosszú távlatra szóló tervezésnek a továbbiakban ismertetendő és az eddigiektől sokban különböző módszertana[2] a már

[2] Az ipari tervezés módszerének a következőkben vázolt fő elvei megegyeznek az Országos Tervhivatal által elfogadott és a továbbiakban kidolgozandó ágazati módszertan alapjául szolgáló irányelvekkel. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kialakult álláspont kollektív vita eredményeként jött létre, nem tekinthető egészében a szerző saját alkotásának.

Digitized by Google

ismertetett elvi követelményekből indul ki. Alapelgondolása a következő: utol akarjuk érni és túl akarjuk szárnyalni a legfejlettebb tőkés országokat. Ehhez a termelékenység megfelelően magas fokát kell elérnünk, s ez csak a hazai adottságoknak megfelelő élenjáró technika alapján kialakított ipari szerkezet útján érhető el. *A tervjavaslatokban azt kell bizonyítani, hogy a javasolt fejlesztés valóban az élenjáró technika, a legmagasabb termelékenység elérését tűzi ki, és meg kell mutatni ezek elérésének útját.* (Emellett természetesen továbbra is élő kell írni mindazokat a mutatószámokat, amelyek a terv megfelelő koordinációjához szükségesek.)

Az „alapelgondolás" konkretizálásához olyan tervezési módszerre van szükség, amely képes arra, hogy

— általános elveket határozzon meg a műszaki haladás irányainak kitűzésére,

— megközelítő módszert adjon a termelés élenjáró színvonalának meghatározására; ezek alapján lehetővé váljék:

— a termelésre, a fejlesztendő és megszüntetendő termékcsoportokra és ennek alapján a nemzetközi munkamegosztásra, a beruházásokra és a folyamatos ráfordításra vonatkozó előirányzatoknak a megalapozása, illetőleg bírálata;

— a bírálat alapján a jelenlegi, kiinduló közgazdasági koncepció javítása, a legkedvezőbb változat kialakítása; és végül

— a helyesnek ítélt változat teljeskörű tervjavaslatának elkészítése.

A módszer alább következő ismertetésében nem foglalkozunk a tervezés valamennyi kérdésével, így nem tárgyaljuk a szükségletek felmérését (ami ez esetben adottnak tekinthető) és a központi koordináció módszereit (árrendszer, mérlegrendszer stb.).

IV.

Az ipari termelés leghaladottabb és a hazai adottságoknak leginkább megfelelő irányzatainak a feltárása, megtervezése, illetve megvalósítása érdekében szervezetten kell felkutatni valamennyi számításba vehető lehetőséget.

Valamely ágazat fejlesztésének legjobb meghatározásához fel kell tárni mindazokat a fejlődési irányzatokat, amelyek a tudományos ismeretek szerint az adott területen *haladó* termékeknek, eljárásoknak, szervezési módszereknek stb. tekinthetők. Kellő tanulmányozás és tudományos kvalitatív mérlegelés alapján, valamint megfelelő szakmai számításokkal alátámasztva meg lehet határozni azon irányzatokat,

— amelyek az egyes ágazatok távlati fejlesztési tervében elsődlegesen veendők számításba,

Digitized by Google

— amelyeket a távlati tudományos-kutatási terv kialakításánál célszerű figyelembe venni, és végül

— amelyek a hazai gyakorlatban — a tervezők szerint — nem alkalmazhatók célszerűen.

Az így feltárt műszaki irányzatok közül — mint már említettük —, elsősorban azokat a termékeket, eljárásokat célszerű figyelembe venni, amelyek a világon valahol már *gyakorlati alkalmazást* nyertek. A gyakorlati alkalmazás alsó határaként az irodalmilag ismertetett és kipróbált prototípus, illetve félüzemi gyártás, vagy a termelő üzem kivitelezés alatt álló terve, illetve annak adatai értendők. A megvalósítás szempontjából kevésbé érett műszaki irányzatokat az adott iparág sajátosságainak műszaki megítélése alapján lehet a tervben előirányozni.

Az így kiválasztott műszaki irányzatok hazai alkalmazásához az alábbi feltételek *együttes* megléte szükséges:

— *hazai szellemi kapacitás (gyártási tradíció) megléte vagy valószínűsíthető megteremtése;*

— *hazai anyagbázis, illetve a külföldön, elsősorban a KGST-ben való kiegészíthetőség reális lehetősége;*

— *olyan gyártási volumen kialakítása, amely biztosítja az élenjáró technológia gazdaságos kihasználását.*

Nem vitatható, hogy az előzőekben javasoltak együttes hatásának megítélése sok esetben szubjektív belátástól függ. De a „szubjektív" döntést a szakterület legjobb hazai elméleti és gyakorlati szakembereiből álló kollektív testület hozza meg. Látni kell továbbá, hogy az így kialakult javaslatok csak *elsődlegesek*, a későbbi, a módszertani előírások rostájára kerülő választási lehetőségeket tartalmazzák.

A tervezés ezen módszertanának bizonyítania kell, hogy célkitűzéseink milyen mértékben érik el az élenjáró világszínvonalat, illetve, a különösen nagyarányú fejlesztésre javasolt ágakban, milyen mértékben haladják túl azt, hogy a beruházási tevékenység eredményeképpen belépő új létesítmény mennyire hatékony, s teljesítménye hogyan viszonylik a világ élenjáró eljárásaihoz, berendezéseihez.

Ez a követelmény merőben más, mint amit metodikánk eddig állított a fejlesztés elé. *Eddig elsősorban azt kellett bizonyítani, hogy az előirányzat milyen fejlődést jelent az eddig elért eredményekhez képest (dinamika), míg a hatékonyság „abszolút" mértékét csupán a beruházások gazdaságossági mutatóival kellett indokolni.* Az új módszernél többről van szó: *valószínűsíteni kell azt is, hogy a fejlesztés a legfejlettebb színvonal utolérését, illetve elhagyását* szoglálja.

A megoldandó kérdés tehát kettős: egyrészt arra kell választ adni, hogy milyen módon lehet konkrétan definiálni az élenjáró

Digitized by Google

világszínvonalat, másrészt hogyan, milyen módszerrel lehet ezt a szintet a lehetőségeinknek megfelelő fejlesztési célkitűzésekkel összeméríni.

Közgazdasági gyakorlatunk az eddigiekben az élenjáró világszínvonal meghatározásával nem foglalkozott. Hasonló jellegű feladatok megoldásához a beruházások gazdaságossági számításait, és ehhez — *értékbeni mutatókon alapuló módszereket alkalmazott.*

Tekintettel arra, hogy a hosszútávlatú fejlesztést megalapozó, határesetenként 15—16 év múltán meginduló beruházásokról van szó, amelyekre nincs kidolgozva az értékbeni mutatókon alapuló összehasonlítás módszere és számos döntő kérdése, az *eddigi gyakorlaton (értékbeni mutatókon) alapuló számítási elvek csak* korlátok között alkalmazhatók.

Az értékbeni összehasonlítás alapvető kiinduló pontja mindenkor a termelési érték és a ráfordítások viszonyából származik. A termelési értéknek (világpiaci áraknak) egy-két évtizedre szóló meghatározása rendkívül nagy bizonytalanságokat rejtene magában. A hazai ráfordítások (élő- és holtmunka-ráfordítások) értékbeni mérése is igen nagy bizonytalanságokat tartalmaz. A jelenlegi árviszonyok alapján történő összehasonlítás számos körülmény, így a különböző iparágak egyenlőtlen fejlődése miatt is, tovább torzíthatná ezt a képet. A hosszú távlati terv készítésénél tehát a beruházások gazdaságosságára vonatkozó szokásos számítások a legtöbb esetben nem volnának alkalmasak helyes és egyértelmű tájékozottság megszerzésére. Ezért *a hosszú távlati tervezésben nagyrészt naturális mutatók alapján célszerű elbírálni egyes termékek előállításának színvonalát és hatékonyságát.*

Az a fejlesztés lehet hatékony, amelynek megvalósításához a szükséges feltételek megvannak, vagy megteremthetők, a megvalósítás módjában a világ élenjáró technológiája gazdaságosan (megfelelő sorozatnagyság) alkalmazható, és az előállításhoz szükséges anyagok, illetve a késztermékek szállítási körzete nem kedvezőtlenebb, mint a világ hasonló rendeltetésű élenjáró üzemeiben;

ha haladó irányzatok közül választunk,

ha a szellemi és anyagi feltételek megvannak vagy megteremthetők,

ha optimális nagyságrendű üzemet építünk,

ha a világ legjobb ismert technológiáját alkalmazzuk,

ha a szállítási körülmények megfelelőek, illetve hasonlóak és végül

ha figyelembe vesszük az ország általános adottságait (energia-szegénység és viszonylagos tőkeszegénység),

akkor nagymértékben valószínűsíthető, hogy nemzetközi viszonylatban is gazdaságos, élenjáró színvonalú lesz a termelés.

Digitized by Google

Ezek a feltételek külön-külön *mérhetők és megítélhetők*, mégpedig nagyrészt *naturális* mutatók alapján.

Az értékbeni számításoknak jobb megoldás híján ott van helyük, ahol egy konkrét cél megvalósításához többféle megoldási lehetőség kínálkozik és a változatok mindegyike viszonylag kiforrott, feltételezhetően jelentősen meg nem változó technológián alapul — és ezek közül kell választani. (Pl. a villamosenergia-szükséglet különböző módokon való biztosításának összevetése.)

A beruházások hatékonysága elbírálásának alapvető módszeréül tehát olyan naturális mutatókat célszerű alkalmazni, amelyek az élenjáró világszínvonal legfontosabb jellemzőit mutatják.

Melyek ezek a mutatók?

Az előállítandó *termék minőségének* élenjáró színvonalúnak kell lennie, hiszen a gyártásra való javasolásnak ez a feltétele. Több választási lehetőség esetén összehasonlítandók és műszaki megítélés alapján elbírálandók a termékek minőségét jellemző paraméterek.

A *gyártás* élenjáró színvonalát természetesen a termékegységre jutó *élő- és holtmunka-ráfordítás* számbavétele alapján kell meghatározni. A legcélszerűbb ezt a termékegységre jutó *legfontosabb (legjellemzőbb) anyag- (energia) felhasználás, valamint az egy munkaórára jutó termékmennyiség és beruházási szükséglet alapján meghatározni.*

Nem lehet azonban beérni a javasolt mutatók (illetve ezekhez tartalmilag hasonló, az adott terméktípusra legjellemzőbb mutatók) puszta megállapításával. *Elemezni kell az élenjáró színvonal elérésének módját és körülményeit.* Különösképpen fontos a sorozatgyártásra, az alkalmazott technológiára, valamint a szervezeti megoldásokra vonatkozó helyzet felmérése. A „szervezeti megoldások" kategóriájába tartoznak olyan fontos kérdések, mint pl. az, hogy az adott végtermék előállításához a legfontosabb részegységek, alkatrészek előállítása milyen sorozatnagysággal, milyen vertikális összefüggésekben, vállalati kombinációkban valósul meg, stb.

A fajlagos mutatók és egyéb adatok a szakirodalom tanulmányozása, baráti országok konkrét tapasztalatai alapján többnyire rendelkezésre állnak, illetve összegyűjthetők. A szaksajtó rendszeresen közöl információkat a legújabb létesítmények hasonló adatairól, elemzi az új és a létesítés alatt álló üzemek teljesítményeit, bekerülési költségét, versenytárgyalási felhívásokat és általában a színvonalat jellemző mutatókat. Nem lehet lebecsülni azonban azt a nehézséget, hogy ilyen jellegű adatok gyűjtésére irányuló szervezett, céltudatos tevékenység és törekvés hazánkban ez idő szerint széleskörűen még nem folyik.

Ilyen forrásból tehát összeállíthatók az ismert legfejlettebb

Digitized by Google

világszínvonalat jellemző mutatók, amelyek a termékegységre eső egyszeri és folyamatos ráfordítások tekintetében *mércéül* szolgálhatnak a tervezett hazai létesítmények hatékonyságának az elbírálásához.

A tervezésnek ezt a megalapozó szakaszát csak akkor lehet eredményesen megvalósítani, ha a különböző termékek gyártásában, fejlesztésében, bel- és külkereskedelmi értékesítésében részt vevő szakértők, a minisztériumok és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság vezetésével, céltudatos és igen nagy munkát végeznek el a legkorszerűbb gyártmány és gyártás, valamint a korszerű beruházás jellemzőinek felkutatására.

Ez a módszer tehát — amelyet egyelőre a hosszútávlatú tervezésben alkalmazhatnánk — *szakítana azokkal az elképzelésekkel, amelyek a beruházások hatékonyságát értékalapon összegezett mutatószám-rendszer, vagy egyetlen szintetikus mutatószám alapján próbálják eldönteni.* A hosszúlejáratú tervezésben mi ezt sem megvalósíthatónak, sem szükségesnek nem tartjuk, mert abból indulunk ki, hogy ha valamely országban megvannak *valamely termék, gyártási ág fejlesztésének a szellemi és anyagi feltételei és elérhetők a világ legtermékenyebb eljárásának paraméterei, továbbá a termék kedvező szállítási körben helyezhető el, akkor ez az élenjáró hatékonyság kritériumának minden esetben, minden egyéb számszerűsíthető feltételtől függetlenül megfelel.*

Az eddigiekben az élenjáró színvonal megállapításáról volt szó. Azonban még az elmondottak birtokában sem lehet eldönteni, hogy számunkra mi legyen a kedvező iparszerkezet. Az illetékes szakértő gárdának végig kell gondolnia, hogy azon legkorszerűbb technológiával és technikával előállítandó legkorszerűbb termékek közül, amelyeket ily módon felkutattunk, melyek azok, amelyek konkrét körülményeinknek leginkább megfelelnek? Meg kell győződniük arról, hogy a legjobbnak megismert paraméterek a mi körülményeink között tarthatók-e. Az eltérő adottságokkal rendelkező országokban ugyanis a konkrét feltételektől függően más- és más termékben, illetve technológiában juthat érvényre a világszínvonal.

E vizsgálódások után lehet csak kimondani, melyek azok a termékek, amelyek a mi körülményeink között is világszínvonalon gyárthatók és melyek azok, amelyek a mi feltételeink között, a ma ismert legmagasabb termelékenységgel nem termelhetők, amelyeknek beszerzéséről a nemzetközi munkamegosztás útján kell gondoskodnunk.

Az elmondottak megvalósítása igen bonyolult, sok munkát igénylő feladat, amely még a 20 éves terv elkészítése után is sokáig napirenden lesz. Előrelátható ugyanis, hogy megvalósítását nem egyszerre, hanem csak több lépcsőben lehet elvégezni. De e munka

Digitized by Google

elvégzése közelebb visz minket egy megalapozottabb, tudományosabb távlati iparfejlesztéshez.

A tervezés e megalapozó szakasza után a fentebb megjelölt feltételeknek megfelelt termékek közül ki kell választani azokat, amelyek leginkább teszik lehetővé, hogy a *legkisebb áldozattal* utolérjük és majd el is hagyjuk a legfejlettebb kapitalista országokat.

Milyen módszer szerint történjék ez a kiválasztás? Ha elfogadjuk azt a megállapítást, amely szerint hosszú távlatban a termelőerők „legszűkebb keresztmetszete" az ember, a munkaidő és (hazánk konkrét viszonyai között) a viszonylagos tőke- és energiaszegénység, akkor a sorolás elvei is kialakíthatók. Valamennyi világszínvonalon előállítható termék közül számunkra *azon termékek gyártása a legelőnyösebb, amelyeknek fajlagosan — egy munkaórára számítva — a legkisebb a beruházási költségük. Ez tehát a rangsorolás első szempontja.* De az e szempontból azonos célkitűzések között is tovább lehet disztingválni az energiaigényesség és egyéb szempontok (pl. vízigény, szakképzettségi nehézségek, női és férfi munkaerőszükséglet stb.) mérlegelése alapján.

Félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy a már megvalósult, vagy biztos megvalósulás stádiumában levő élenjáró műszaki eredményeket, a világszínvonalat és ezek megvalósításának hazai lehetőségét a tervező szerveknek elsősorban azért és ahhoz kell ismerniük, hogy ennek *segítségével megkeressék és megtalálják az ipar 1980-as legkedvezőbb szerkezetét.*

Világos, hogy ha megvizsgáljuk a gyártmány- és gyártásfejlesztés, valamint a hazai körülmények várható alakulását, megállapíthatjuk, hogy egy húszéves tervszakaszban a gyártmányokban lesz a legnagyobb a változás. Változik, de általában nem olyan mértékben, mint a termék, a gyártás is. A három feltétel közül a legstabilabbak, a legkevésbé változnak a hazai körülmények, a földrajzi, a geológiai, az éghajlati, stb. viszonyok. Valószínű például, hogy a ma ismert termékek közül húsz év múlva sokat már nem fogunk gyártani. Valószínű, hogy a gyártás módja is változni fog, különösen egyes termékek előállításában, bár távolról sem olyan mértékben, mint ahogyan a termékösszetétel fog változni. *Az 1980-as iparszerkezet kialakítását mégis mai ismereteink kell, hogy megalapozzák.* Vizsgáljuk ezt meg egy feltételes példán. Az ismertetett, de még részletesebb kidolgozásra szoruló metodika alapján esetleg kiderülhet, hogy az a legelőnyösebb számunkra, ha a vákuumtechnikai gépgyártást fejlesztjük, és elsősorban ezen iparág termékeiből elégítjük ki a szocialista világgazdaság igényeit. Ha a partnerországoknak is megfelel a mi javaslatunk, és egyeztettük a szükséglet volumenét, ezzel közel kerültünk annak meghatáro-

Digitized by Google

zásához, hogy az 1980-as iparszerkezetben milyen súlyt fog képviselni a vákuumtechnikai gépgyártás. Hogy azonban 1980-ban mi lesz a korszerű vákuumtechnikai gyártmány, esetleg technológia, azt majd a kutató- és fejlesztőbázis és a világ idevonatkozó eredményei határozzák meg. Ezért szükséges ismételten hangsúlyozni, hogy a termelés koncentráláshoz biztosítani kell a gyártmány, illetve a gyártás kutatásának és fejlesztésének koncentrálását is, mert csak így lehet a világszínvonal megtartását tartósan biztosítani. Az így kialakított távlati iparszerkezetet (egyéb tényezőket most figyelmen kívül hagyva) korrigálni abban az esetben kell, ha a ma ismert vákuumtechnikai termékek helyett időközben valami egészen más technológiával készült termékeket vezetnek be, izzólámpa helyett, mondjuk falfestékkel fognak világítani, vagyis forradalmasítják a világítástechnikát, ehhez pedig nem vákuumtechnikai gépre, hanem vegyipari gépre lesz szükség.

Tudjuk, hogy a fentebb megjelölt követelmények megvalósítását — különösen a hosszútávlatú tervidőszak első részében — számos tényező megnehezíti. Előrelátható, hogy az elméletileg egyébként helyes megoldásokat sok esetben módosítani kell majd, pl. a külkereskedelmi szempontok vagy az idő tényezője stb. miatt. A biztonságos, helyes döntéshez azonban olyan *mércére* van szükség, amely alkalmas arra, hogy megmutassa, *mire kell irányt venni* és arra is, hogy rajta a konkrét körülmények miatt szükségessé vált engedményeket, eltéréseket is lemérjük. Az itt javasolt módszer ilyen mércéül kíván szolgálni. Alkalmazása — a számba nem vett körülmények ellenére is, amelyek közül a leglényegesebbnek az egyszerű és bonyolult munka közötti különbség kényszerű elhanyagolását tartjuk — az eddiginél objektívebb alapra helyezi a népgazdasági tervezők és a döntésre hivatott szervek munkáját.

V.

Mint már említettük, a tervezés közgazdasági megfontolások alapján kialakított hipotézisekből indul ki, amelyek *konkrét termelési előirányzatokat* tartalmaznak. Ehhez elsősorban a meglévő üzemek fejlesztési tervét kell elkészíteni: *milyen termék* az, amelynek előállításával az adott üzem élenjáró színvonalú termelést érhet el? Bizonyos esetekben ez csak az épületadottságok értékesítését, a géppark és esetleg a gyártási profil teljes megváltozását jelentheti, (természetesen figyelemmel a meglévő szakkáderekre), más esetekben bizonyos bővítést vagy berendezés cserét, esetleg csak a termelés specializációjának megvalósítását, stb.

Más. viszonylag szabad elhatározás szerint korszerűsíthető üzemeknél célszerű külön-külön, vagy esetleg technológiai-üzem-

Digitized by Google

részi gyártmányprofil szerint ágazatilag összesítve határozni meg a fejlesztés tervét.

A fejlesztés természetszerűleg nemcsak a bővítést, hanem a termelékenység növelését is, illetve a kettőt rendszerint együtt szolgálja.

A fejlesztési terv eredményességét össze kell vetni az élenjáró színvonal jellemzésére megállapított mutatószámokkal, s értékelni kell az eltérések okát, a további változtatások lehetőségét és körülményeit. A tervben előirányzott és a meglévő üzemek fejlesztéséből elérhető termelésnövekedés különbözetére *új üzemek* létesítését kell megtervezni.

Az új üzemekre vonatkozóan — ahol a létesítés *hazai* körülményeit vesszük figyelembe — ki kell dolgozni elsősorban azokat a mutatószámokat, amelyeket előbb az élenjáró világszínvonal jellemzésére ismertettünk. Ha a létesítmény mutatói elérik vagy meghaladják az élenjáró világszínvonal szintjét, akkor ez azt jelenti, hogy adottságaink kedvezőek, s célszerű vizsgálat tárgyává tenni a termelés bővítésének útját, lehetőségeit. Ellenkező esetben természetesen a termelés szűkítésének, sőt megszüntetésének a lehetőségét kell megvizsgálni.

A tervezésnek ez a módszere világosan mutatja a nemzetközi együttműködés számunkra célszerű útját is. Természetesen a célszerű nem mindig lehetséges is, hiszen a szocialista országok együttműködése a *kölcsönös* előnyökön alapul, sok ország érdekeit kell összhangba, közös nevezőre hozni. De a helyes kiindulási, tárgyalási alap meghatározása ezt nagyban elősegíti. A helyes kiindulási alap meghatározásához az is hozzátartozik, hogy a távlati terv necsak az utólérést biztosítsa, hanem azt is, hogy termékeink permanensen megtartsák a világszínvonalat. *Az utólérés szakaszában tehát át lehet és át is kell venni a legfejlettebbektől az egyes iparágak konstrukcióit és a technológiákat, az elhagyás szakaszában viszont elsősorban már magunknak, a szocialista világgazdaság országainak kell a fejlesztést is megvalósítanunk.* Ezért a kutatásban, a gyártmány- és gyártás-fejlesztésben is nagyfokú koncentráció és nemzetközi munkamegosztás szükséges. A gyártmánycsoportok számát mindaddig szűkíteni kell, míg a termelés összhangba nem kerül a fejlesztési bázissal.

A legtöbb szocialista ország a termelés igen sok területén, különösen a fogyasztási cikkekben el fogja érni azt a termelési volument, amelyben a legkorszerűbb technika és technológia gazdaságosan alkalmazható. Mégsem kell majd minden országnak mindent kutatnia és fejlesztenie, mert a szocialista együttműködés alapján megismerhetik és kicserélhetik egymás eredményeit. Ezekben a gyártmánycsoportokban a szocialista országok meg kell hogy osszák egymás között a fejlesztés feladatát. Azokban a ter-

Digitized by Google

mékekben azonban, amelyekkel mi látjuk el a szocialista világgazdaságot. ha az alapkutatást nem is, de az *alkalmazott kutatást és a fejlesztést nekünk kell megvalósítanunk.* Igaz, hogy ezzel leszűkül a fejlesztés területe, de az erők *koncentrálásával* biztosíthatjuk azt a színvonalat, amely reálisan megalapozza az „elhagyás" szakaszának feladatait.

Az általunk ismertetett tervezési módszer tehát nagyjából és egészében alkalmas lehet arra, hogy segítségével az egyes ágazatokra helyes fejlesztési elképzeléseket alakítsunk ki, a legnagyobb mértékben növeljük a termelékenységet, a leghatékonyabban hasznosítsuk erőforrásainkat, fokozottabban éljünk a szocialista nemzetközi munkamegosztás előnyeivel, s végeredményben kialakítsunk egy olyan termelési szerkezetet, amely a közgazdasági hipotézis által kitűzött feladatokból indul ugyan ki, de eredményében annak korrekcióját, bírálatát adja.

VI.

Az előbb elmondottak megvalósulásával azonban maga a tervezés még nem zárul le. Az előzőkben a tervezés második és harmadik célcsoportjába sorolt feladatok időrendben még ezután következnek.

Nincs lehetőségünk és talán szükség sincs arra, hogy e feladatok (részben hagyományosnak tekinthető) módszertanát ismertessük. A kép teljessége végett azonban mégis célszerű a további feladatok néhány főbb vonását megemlíteni.

A tervezett termelés összes volumenének meghatározása is gondot jelent. Ismeretes, hogy a termelést az ún. vállalati teljes termelési érték alapján szokták összesíteni. Ez az érték azonban a vállalati jogi-szervezeti forma függvénye, alkalmazása már ötéves időszakban is sok hibalehetőséget rejt magában, húsz éves időszakra pedig jellemző mutatóként még kevésbé megbízható. Célszerűbbnek látszik tehát, ha az eddig csak a statisztikánkban alkalmazott *ún. nettó terméksoros indexen alapuló tervezésre térünk át.* Ez lehetővé teszi, hogy meghatározzuk a naturálisan megtervezett termékhalmaznak a munkaráfordítások arányában történő összegezéséből adódó indexet (ütemet).

Az élő- és holtmunka-ráfordítások helyes figyelembevétele, az anyag- és munkaügyi tervezés még az éves tervezésnek sem kellően megoldott problémája. A hosszútávlatú tervezésben olyan módszert kell alkalmazni, amely alkalmas a kialakítandó termékcsoportok egységére vetített fajlagos anyagfogyasztás változásának megtervezésére, figyelembevéve az anyagféleségek minőségi és fajtaségi megváltozását, valamint a változások okait is. E túl nagyigényűnek tűnő feladat kitűzésénél utalni kell arra, hogy amikor az új létesítményeket megtervezik, akkor a termékegységre jutó legjellemzőbb anyag- és energia-felhasználási mutatókat (adato-

Digitized by Google

kat) is meg kell állapítani. Ez a kívánság vonatkozik a meglévő üzemek tervezésére is. Így tehát egy megalapozó, a tényszámokat rögzítő adatfelvétel után naturálisan meghatározható a legfontosabb anyagok fajlagos szükséglete, valamint változásának oka és mértéke is.

Az előirányzott összes munkaidő-szükséglet — az előzőekben elmondottakkal teljesen megegyező elvi alapon — meghatározható. A munkaidő-szükséglet és a rendelkezésünkre álló létszám viszonya ad elsődleges tájékozódást a munkaidőcsökkentés lehetséges mértékéről is.

Az önköltség tervezése a szükséges pontossággal elvégezhető a naturális anyag- és munkaidő-felhasználás, valamint az amortizációra vonatkozó felső szintű összefoglaló számítások alapján.

Külön, valamivel bővebben kell szólni a hosszútávlatú tervnek fontosságban egyik kiemelkedő részéről, a telepítés tervezéséről. Feltehetően igen nagyszámú új ipari üzem elhelyezéséről kell gondoskodnunk, mégpedig úgy, hogy ezzel előre vigyük a város és a falu közötti különbségek fokozatos megszüntetését, az ipartelepítés meglévő aránytalanságainak kiküszöbölését, a legkedvezőbb szállítási távolságok és termelési kapcsolatok kialakítását. Igazában csak a húszéves terv során lehetséges az ésszerű termelési-munkaerő (férfi-nő) arányok kialakítása, a fő telepítési helyek kiválasztása, kulturális központok létrehozása és még sok más problémának a megoldása.

Ipari szempontból vizsgálva a kérdést, mindebben különös fontossága van annak, hogy a telepítés a víznyerés és energiaellátottság szempontjából átgondolt, helyes legyen. (A helyi anyagok felhasználására való telepítés helyessége és szükségessége közismert és viszonylag könnyen megvalósítható.)

A víz — ipari és ivóvíz — egyre fontosabb problémává válik és egyik fontos tényezője lesz nemcsak a telepítésnek, hanem egyes termelési ágak fejlesztésének is. Az energiaellátottság — itt nemcsak a villamosenergiára, hanem a gőzellátásra is gondolunk — csak optimális nagyságrendű fejlesztő berendezésekkel termelhető gazdaságosan. Éppen ezért az ipari létesítmények tervét a víznyerést és az energiaszolgáltatást szolgáló berendezések nélkül egyedileg kell megtervezni és csak a telepítés elhatározása után, *együttesen* kell a közös víz- és energiaellátás létesítményeit megtervezni, természetesen figyelembe véve a település kommunális szükségleteit is. Az elhatározás, illetve a tervezés ezen módja természetesen visszahat a telepítési tervekre is és az üzemek-létesítmények olyan csoportosítását kívánja meg, amely — sok egyéb szempont mellett — még az optimális víz- és energiaelőállító berendezések létesítését is figyelemmel kísérné. Ugyanezen elvek alapján történne mindazon szociális-kulturális létesítmények meg-

Digitized by Google

tervezése is, amelyeket az eddigi gyakorlatunk szerint ipari létesítményekkel együtt terveznek.

Az elmondottakon túl a távlati tervezés fentebb körvonalazott és sokban új módja azt is lehetővé tenné, hogy viszonylag objektív alapon építsük fel a nemzetközi munkamegosztást is figyelembe vevő távlati kutatási tervet és kellő mélységben megalapozott, helyesen ütemezett szakoktatási tervet készítsünk.

*

A tervezés problémaköre, feladatai távolról sem merülnek ki az elmondottakban, teljességre azonban nem is törekedtünk.

Az ismertetett megfontolások, egy meglehetősen új, eddig nem alkalmazott módszerre vonatkoznak. mennyiségileg és minőségileg jelentősen növekvő feladatokat jelentenek. Az új feladatok új tervezőket is kívánnak. A tervezés súlypontja eszerint *áttolódik a műszaki területre,* sorrendjében is műszaki — közgazdasági munkálatokat kíván meg. Azt igényli, hogy a számításba vehető javaslatok szervezett összegyűjtésébe, az értékelő számítások — műszaki paraméterek — meghatározásába minden ágazatban vonják be a fejlődést legjobban ismerő és azt helyesen megítélni képes tudományos-műszaki kollektívákat.

A tervezőmunka, a módszertan alkalmazása és tökéletesítése nem zárult le, hanem inkább csak most kezdődik. Mindaz, amit itt elmondtunk, még *nem maga a tervezés új módszere,* hanem hozzájárulás kíván lenni ahhoz, hogy milyen irányban kell a tervezést továbbfejleszteni. Lehetséges, sőt valószínű, hogy azok a követelmények, amelyeket e cikkben megfogalmaztunk, bizonyos pontokban módosításra szorulnak. Ha azonban ezek az elvek a további alkotó vitában is helyesnek bizonyulnak, akkor — úgy véljük — helyes a fő gondot ennek alapján a tervezési módszer további kimunkálására és minél szélesebbkörű és következetesebb megvalósítására fordítani, bár tudjuk, hogy ez csak lépésről-lépésre, egyik iparágban gyorsabban, másikban lassabban valósulhat meg.

Minden elméletnek — így az itt javasoltnak is — egyetlen próbaköve van: a gyakorlat. A következő időszakban megvalósítandó gyakorlati tervezőmunka minden bizonnyal számos olyan problémát fog felvetni, amelyeknek alkotó megoldása a hozzáértő közgazdászok és műszakiak széles körének tapasztalatait, tudását igényli, és nagy időkhöz méltó feladatot, alkotó hozzájárulást jelent a két rendszer világtörténelmi jelentőségű versenyéhez.

Digitized by Google

A kutatás szervezésének és tervezésének problémái

Írta ERDEY-GRŰZ TIBOR

Az a régi megállapítás, amely szerint a ma tudománya a holnap technikája, napjainkban részben már túlhaladott. A termelésnek az a rohamos fejlődése, amelyet a szocialista tábor országaiban a társadalmi szükséglet minden korábbit messze túlszárnyaló gyors ütemű növekedése tesz szükségessé, csak a technikának tudományos alapon és a tudomány által irányított gyors haladása révén lehetséges. Kifejeződik ez a kommunizmus építésének az SZKP XXII. kongresszusa által elfogadott programjában is, amely egyik legfőbb feladatként a kommunizmus anyagi, műszaki alapjainak megteremtését tűzi ki. Szükségszerűen következik ebből az, hogy a tudomány teljes mértékben közvetlen termelőerővé válik: a ma tudománya már a ma technikájának is alkotó eleme, de egyben útmutatója a holnap technikája kifejlesztésének is.

A szocialista társadalomban elengedhetetlen a tudomány céltudatos gyors fejlesztése és a tervszerű biztosítása annak, hogy a tudomány tartósan irányt mutathasson a technikának. Úgy kell fejleszteni a tudományt, hogy minden időszakban a lehető legnagyobb mértékben fel legyen készülve a folyamatosan felmerülő új problémák megoldására és arra, hogy segítsen a haladás legkedvezőbb útjának kijelölésében. Töretlen továbbhaladásunk gyors ütemének biztosításához elengedhetetlen, hogy a technológia fejlődése megelőzze a termelés fejlődését, a tudományé pedig a technológiáét.

A természettudományokon és műszaki tudományokon kívül megnőtt a társadalomtudományok jelentősége is; ezek alkotják a társadalmi fejlődés irányításának tudományos alapjait. A gyors ütemben átalakuló társadalom minden vonatkozásban új problémákat vet fel, s ezeknek megoldásához a szocializmus gazdasági, politikai és kulturális fejlődéstörvényeinek a kutatása szükséges.

Digitized by Google

A szocialista társadalom fejlődésében a társadalom tagjai széleskörűen, szűkebb szakmájukon túlmenően aktívan közreműködnek, ezért nagy jelentőségűek a tudat formálódásának, a kulturális forradalom továbbvitelének a problémái is.

A tudomány és a konkrét társadalmi igény, az elmélet és a gyakorlat sokirányú kölcsönhatása, továbbá a tudományra fordítandó élő és tárgyiasult munka rohamos növekedése időszerűvé, sőt elodázhatatlanná tette, hogy hazánkban is az eddiginél tervszerűbben és szervezettebben történjék a tudomány fejlesztése, koordináltabb legyen a kutatás. A tudományos ismeretek terjedelmének és mélységének szédületes növekedése lehetetlenné teszi, hogy mindenféle kutatással egyenlő mértékben foglalkozzunk. A nagy kapitalista országok is arra kényszerültek, hogy a kutatást nagy mértékben összpontosítsák a nekik legfontosabb problémákra (pl. az USA-ban a nukleáris fegyverek és az űrrakéták kutatására). A szocialista országokban széles körben lehetséges és szükséges annak a tervszerű megállapítása, hogy a népgazdaságnak és a kultúrának melyik területére indokolt viszonylag nagy mértékben koncentrálni a kutatási célokra rendelkezésükre álló erőket.

Korábban sokan kételkedtek abban, hogy a tudomány tervezhető. Ma azonban tudósaink már meggyőződtek arról, hogy az erőknek egyes területekre való tervszerű koncentrálása nélkül nem érhetünk el nemzetközileg is számottevő eredményeket. Nagy mértékben hozzájárult a tudomány-tervezés szükségességének felismeréséhez az, hogy a terveket maguk a kutatók készítik, s ők meggyőződtek arról, hogy a megfelelő irányítással, marxista szellemben készült kutatási terv nem gátolja, hanem elősegíti az alkotó szellem érvényesülését.

A tudományfejlesztés országos méretű és hosszú időszakot figyelembe vevő tervszerű megszervezésének fő célja nyilvánvalóan az, hogy tudományunk minél nagyobb mértékben és minél hatékonyabban elégítse ki társadalmunk igényeit. Ennek megvalósítására tudományos alapon kell előrelátni a társadalmi igények alakulásának fő tendenciáit. Meg kell állapítani — legalább fő vonalaiban —, hogy a társadalmi fejlődés biztosításához főleg mely tudományos problémákat kell megoldani, milyen terjedelmű és mélységű kutatásokat kell végezni.

Egy-egy probléma azonban nem oldható meg elszigetelten. Egyrészt ugyanis kívánatos, hogy kellőképpen fejlett legyen az a tudományág, amelybe az adott probléma tartozik; ha ugyanis minden esetben külön erre a célra kell a szükséges kutatási tapasztalatokat a probléma területén megszerezni, akkor többnyire túlságosan elhúzódik a megoldás, s eközben a kérdés esetleg el is veszti időszerűségét. Másrészt a tudományok fejlettségének je-

Digitized by Google

lenlegi fokán alig van olyan probléma, amelynek megoldása ne több tudományág kutatóinak az együttműködését igényelné. Mindebből azonban az következik, hogy nemcsak egyes konkrét tudományos problémák megoldásáról kell szervezetten gondoskodni, hanem tervszerűen kell fejleszteni a fontosabb tudományágakat, előrelátóan figyelembe véve az igényeket, és számolva a reális lehetőségekkel.

Az igények és lehetőségek megítélése igen összetett, szövevényes feladat. Az igények egyrészt a konkrét társadalmi gyakorlat (főleg a népgazdaság) területéről származnak, másrészt a tudomány saját, belső fejlődési törvényeiből adódnak, s ezeket az objektív valóság dolgainak összefüggései szabják meg. Mindkét forrás bőven ontja a tudományos problémákat, s valamennyiüknek önálló megoldása messze meghaladná erőinket. El kell tehát határoznunk, mely tudományos problémáknak milyen mélyre hatoló kidolgozására összpontosítsuk a rendelkezésünkre álló élő és tárgyiasult munka zömét, mely problémák megoldásában támaszkodjunk külföldi eredményekre, és melyeknek a megoldását kell későbbre halasztanunk. Ez az elhatározás nagyon sokoldalú és körültekintő mérlegelést kíván; valamely tudományos munka valódi népgazdasági hasznossága ugyanis ritkán ítélhető meg pusztán annak alapján, hogy mekkora a konkrét kutatásra fordított összeg és mekkora az eredmény megfogható forintértéke. A kutatási eredmények nagy része a szakemberek széles körének köztulajdonává válik és térítés nélkül kerül felhasználásra. Gyümölcseit tehát nem a kutatások számláján könyvelik el. Figyelembe kell továbbá venni azt is, hogy a kutatási eredményeknek az általuk közvetlenül megvalósított értékeken kívül olyan társadalmi hatásaik is vannak, amelyek részleteikben számszerűen alig követhetők. Pl. egy új gyógyszer tudományos kidolgozásának a gazdasági haszna nem merül ki az ezzel elért többletbevételben, hanem kiterjed arra is, hogy javult általa a dolgozók egészsége, növekszik jólétük, a gyorsabb és tökéletesebb gyógyulás folytán csökken a munkából való kiesés, orvosi munka és kórházi költség takarítható meg, és így tovább.

Szűk prakticizmus volna, ha egy-egy konkrét problémára korlátozva ítélnők meg a kutatás népgazdasági hatékonyságát: a társadalmi gyakorlat és a tudomány egy-egy ágát egészében és fejlődésében vizsgálva kell véleményt alkotni erről. Általában a társadalom szerkezetének, a termelésnek, a tudomány és a társadalmi gyakorlat többi ágai színvonalának marxista elemzése, fejlődéstörvényeinek feltárása révén kell megállapítani, hogy az adott időszakban mely tudományágakat indokolt viszonylag nagymértékben fejleszteni, milyen problémák kidolgozásán célszerű nagy erőkkel dolgozni, figyelembe véve a hazai reális lehetősége-

Digitized by Google

ket és a nemzetközi együttműködés gyümölcseit. E tényezők tárgyilagos mérlegelése alapján kell kidolgozni a tudományos kutatás tervét és kialakítani a kutatómunka leghatékonyabb szervezetét.

Az országos távlati tudományos kutatási terv

Az országos távlati tudományos kutatási tervnek a kormány által való jóváhagyása tudományos életünk nagy jelentőségű eseménye volt. Ez a terv olyan hosszabb időre szóló tudománypolitikai dokumentum, amely meghatározza a népgazdaság, valamint a tudományok és a kultúra fejlődésének az igényeiből fakadó legfontosabb kutatási feladatokat abból a célból, hogy ezeknek a megoldására legyen összpontosítható a kutatási intézmények munkájának zöme. Az országos távlati terv megalapozottabbá és tervszerűbbé teszi a kutatás fejlesztési irányainak, arányainak és ütemének megszabását, valamint a kutatási ráfordítások felosztását a tudományágak, illetve intézmények között. Az országos távlati terv — az előzetes elgondolásoknak megfelelően — általában a gyakorlat oldaláról közelíti meg a problémákat, s a népgazdaság és a tudomány igényeinek komplex figyelembevételével szabja meg a kutatási feladatokat. Ennek megfelelően igyekszik, hogy az adott probléma megoldásához szükséges alap-, alkalmazott és fejlesztési kutatásokat, illetve az elméleti és kísérleti vizsgálatokat egymással összhangban tűzze ki.

Az országos távlati terv 73 kutatási fő feladatot jelöl ki mint olyat, amelyeknek a kidolgozására a következő hosszabb időszakban koncentrálni kell a kutatók és a kutatási eszközök jelentékeny részét. A fő feladatok (és ezeken belül a 393 feladat) kijelölése nagy körültekintéssel végzett, terjedelmes előkészítő munka alapján történt, amelyben a kutatók és a gyakorlati szakemberek széles köre vett részt, a Tudományos és Felsőoktatási Tanács irányításával. A gyakorlati vonatkozású problémák nagy részét az Országos Tervhivatal juttatta el a terv előkészítőihez, az alapkutatási jellegűeknek a kiválasztásában pedig a Magyar Tudományos Akadémiáé volt a fő szerep.

A gyakorlati vonatkozású fő feladatok egységbe foglalják a kitűzött célok érdekében széles értelemben szükséges alap- és alkalmazott kutatásokat, a műszaki területen egészen a technológia kidolgozásáig (vagyis a fejlesztési kutatásokat is). A felhasználásra kész technológiának a termelésbe való operatív bevezetése azonban már a műszaki fejlesztés körébe tartozik. Ez a konstrukció kellő lehetőséget ad az alapkutatások erőteljes fejlesztésére, s egyben szorosabbra fűzi és szervezettebbé teszi a kapcsolatot a gyakorlattal. A dolgok természete szerint azonban vannak olyan fel-

Digitized by Google

adatok is, amelyeknek a gyakorlattal való közvetlen kapcsolata még nem tekinthető ugyan át, de amelyek mégis fontosak.

A társadalmi fejlődés szükségletei mellett a lehetőségeket is figyelembe kellett venni az országos távlati kutatási terv előkészítésében. Csak olyan feladatok kerültek a tervbe, amelyeknek megoldására — az adott feltételek ésszerű fejlesztésével — belátható időn belül megvan a reális kilátás. A terv a szocialista országokkal való együttműködésre is épít; e vonatkozásban azonban még korántsincsenek kiaknázva a lehetőségek.

A konkrét tudományos igényeken kívül a széles körű, tartós fejlődés biztosítása céljából módot kellett adni a tervben a meglevő tudományos iskolák továbbfejlesztésére és újak létesítésére. Külön tudománypolitikai probléma a nálunk elmaradott tudományágak közül azoknak a fejlesztése, amelyekre társadalmunknak nagy szüksége van.

A fő feladatok nagy része az iparral és a mezőgazdasággal kapcsolatos, azonban társadalomtudományi és természettudományi alapkutatási jellegűek is szerepelnek közöttük (l. a táblázatot).

A FŐ FELADATOK, FELADATOK ÉS (ELŐRELÁTHATÓLAG) A TÉMACSOPORTOK MEGOSZLÁSA A FŐFELADAT-CSOPORTOK KÖZÖTT[1]

Fő feladat-csoport	Fő feladatok	Feladatok	Témacsoportok
	szám		
Matematika és elméleti fizika	2	15	60
Alapanyag- (földtan, bányászat, kohászat) és energiaipar	6	29	88
Kémia, vegyipar, könnyű- és élelmiszer ipar	9	51	260
Gépipar, híradástechnika és műszeripar	10	58	139
Építés, közlekedés és területfejlesztés	8	48	181
Mezőgazdaság	17	98	313
Egészségügy és biológia	8	51	157
Közgazdaság	5	21	81
Egyéb társadalomtudomány	8	22	71
	73	393	1350

[1] A fő feladatok fenti csoportosítása gyakorlati szempontból történt, nem pedig tudományelméletileg van megokolva.

Digitized by Google

Az országos távlati terv minden fő feladathoz kijelöli azt az országos hatáskörű szervet, amely a fő feladat körébe tartozó kutatásokért felelős. Ez lehetővé teszi azoknak a munkáknak a számbavételét és magas szintű koordinálását, amelyek az adott célokért az ország különböző kutatóhelyein folynak.

Az országos távlati kutatási terv a második ötéves terv időszakára a kutatói létszámnak kb. 25 százalékos, a kutatási segédszemélyzetnek 65—70 százalékos, a költségkereteknek kb. 70 százalékos növelését irányozza elő, és mintegy 2 milliárd forint beruházást helyez kilátásba.

A kutatási kapacitásnak létszámnövelés útján való bővítésével kapcsolatban figyelembe kellett venni, hogy társadalmunk rohamos fejlődése következtében (és részben a szakember-szükségletnek az 1953—56. években helytelen megítélése folytán) viszonylag kevés az önálló alkotómunkára képes, nagy képzettségű szakember, s ilyenekre az iparnak is nagy szüksége van. Tagadhatatlan továbbá, hogy a legtöbb kutatási intézményben tudományos alkotásra képes dolgozók ma még sok olyan munkát végeznek, amelyet kisebb képzettségűek, vagy szerényebb képességűek ugyanolyan jól elvégezhetnének. Ezért a terv előirányzata szerint lényegesen nagyobb ütemben fejlődik majd a kutatási segédszemélyzet létszáma, mint a kutatóké. A kutatók így hatékonyabban dolgozhatnak, mert nagyobb mértékben lesz módjuk arra, hogy munkájukat olyan, szoros értelemben vett tudományos feladatokra összpontosítsák, amelyeket csak önálló alkotóerők, nagy képzettségű szakemberek oldhatnak meg. Igaz, hogy jól képzett technikusokban, laboránsokban és egyéb szakképzett középkáderekben sem bővelkedünk, de ilyenek (főleg érettségizett fiatalokból) egy-két év alatt kiképezhetők, a kutatók kiképzési ideje viszont ennek többszöröse.

Bár valamennyi fő feladat fontos kutatási tennivalókat tartalmaz, mégsem volna indokolt, ha egyenletesen osztanók el közöttük a fejlesztést. Ezért a terv a problémák sürgősségét és a különböző tudományágak kutatásainak specifikus költségességét figyelembe véve, súlyozva osztotta el a fő feladatok között az átlagos fejlesztést.

A terv a legnagyobb fejlődést a gépipari, a híradástechnikai és a műszeripari kutatások terén irányozza elő. Ezekre a kutatásokra a második ötéves tervperiódus fejlesztési kereteinek mintegy egyharmada jut. Ezek a kutatások az érintett iparágak gyorsütemű fejlődését hivatottak alátámasztani, hogy a termelésnek ezen ágaiban több ponton elérjük a nemzetközi színvonalat, s tartósan azzal együtt haladjunk tovább. Ennek biztosításához — a többi között — széleskörű kutatásokat kell végezni a gépiparban igen jelentős gazdaságos anyagkihasználás és korszerű méretezés

Digitized by Google

terén, tisztázni kell számos szilárdságtani kérdést, s széleskörű kutatásokat kell végezni a megmunkálási technológiák továbbfejlesztése, nagy fontosságú automatizálási megmunkálógépek és nagy teljesítményű szerszámok kialakítása végett. A híradástechnika főleg az automatikus távbeszélő központok és a sokcsatornás átvitel továbbfejlesztése, valamint a korszerű és üzembiztos alkatrészek kidolgozása érdekében igényel mélyreható kutatásokat. Az ipar minden ága számára fontos automatizálás és távirányítás széleskörű hazai megvalósítása céljából a terv főleg olyan kutatásokat irányoz elő, amelyek előkészítik és elősegítik a mi viszonyainknak megfelelő áttérést a termelés komplex automatizálására.

A kémiai, a vegyipari, a könnyű- és az élelmiszeripari kutatásokra az országos kutatási terv a második ötéves tervidőszak egész tudományos fejlesztésének mintegy egyötödét irányozza elő. E vonatkozásban a legfontosabbak közé tartozik a gyógyszerek, illetve antibiotikumok kémiájának és ipari előállítási módjainak tudományos vizsgálata. A nagyüzemi mezőgazdaság magasabb színvonalra emelése céljából az országos távlati kutatási terv a második ötéves tervidőszakban a fejlesztési keret mintegy egyhatodát irányozza elő mezőgazdasági kutatásokra.

Messze vezetne, ha követnénk valamennyi szakterület kutatásainak fő vonásait. A közvetlen gyakorlati célokat szolgáló kutatások a többi tudományágban is szorosan összefonódnak a nagyobb távlatban jelentős alapkutatásokkal.

Az országos távlati kutatási terv előmunkálatai során 102 fő feladatról készült tervtanulmány. Ezeknek rendezése és kritikai feldolgozása során azonban kiderült, hogy számos átfedés van közöttük, továbbá, hogy sokszor helyesebb, ha egy fő feladatba vonjuk össze az eredetileg külön fő feladatokba sorolt kutatásokat. Másrészt az előzetes tervekben sok olyan tennivaló szerepelt, amely népgazdasági vagy kulturális szempontból igen fontos ugyan, de a mi viszonyaink között zömében nem tudományos kutató munkát igényel, hanem ismert tudományos eredmények ismert módon történő megvalósítását a termelésben, illetve felhasználását a társadalmi gyakorlatban. Talán elég erre két példa. Az előzetes tervben a korrózió elleni védelem problémái külön fő feladatban szerepeltek. A tervtanulmány lelkiismeretesen és széleskörűen feltárta, milyen sok még a hiányosság e tekintetben iparunkban, és milyen nagy, elkerülhető veszteség éri emiatt évente népgazdaságunkat. De a tervtanulmányból az is kiderült, hogy a hiányosságok megszüntetésére indokoltan javasolt tennivalóknak mintegy háromnegyed része — a külföldön ismert és bevált korrózió elleni védelmi eljárások átvétele és megvalósítása, ami nem igényel számottevő tudományos kutatómunkát, legfeljebb némi

Digitized by Google

adaptálást. Igényli persze azt, hogy a termelésben olyan szemlélet érvényesüljön, amely a népgazdaság általános érdekeit fölébe helyezi az egyes üzemek szűklátókörűen értelmezett partikuláris érdekeinek.[1] Ezek tehát nem kutatási, hanem műszaki fejlesztési feladatok, amelyek — bármily fontosak is — nem valók a távlati tudományos kutatási tervbe. A korrózió elleni védelemnek azon tennivalói viszont, amelyek valóban tudományos kutatási jellegűek, a kémiai folyamatok mechanizmusára vonatkozó fő feladatba tartoznak, s ide is kerültek, külön feladatként. A társadalomtudományok köréből hasonló jellegű példa az ateizmus- és vallástörténet-kutatásokra eredetileg tervezett fő feladat elhagyása. Kulturális forradalmunk továbbviteléhez kétségtelenül fontos, hogy felhasználjuk ateista propagandára a vallástörténetet. E célra azonban egyelőre nagyrészt kielégítők a már ismert kutatási eredmények, és nem indokolt, hogy viszonylag nagy erőket összpontosítsunk a további kutatásra; inkább a propagandát kell az eddigi tudományos ismeretek alapján erősíteni, erre összpontosítva a vallástörténészek munkájának zömét. Ettől függetlenül természetesen kívánatosak az országos terven kívüli vallástörténeti kutatások.

E vonatkozásban hangsúlyozni kell, hogy az országos távlati kutatási terv nem tartalmazza az összes tudományos problémákat, amelyeken kutatóink dolgoznak, hanem csak azokat a legfontosabbakat, vagy legsürgősebbeket, amelyeken viszonylag nagy erőkkel kell munkálkodni. A terv fő feladataiban elért eredényekről a kormány folyamatosan jelentést kér. Szükségesek azonban az országos terven kívüli kutatások is. Ezeknek egy részét megtervezheti a kutató intézmény vagy felettes hatósága, más részüket viszont — főleg az alapkutatásban — egyáltalában nem lehet megtervezni, legfeljebb annyit lehet előirányozni, hogy mely tudományágban folyjanak számottevő erejű kutatások. A kormányhatározat szerint az előirányzott kutatási kapacitásnak legalább 20 százalékát fenn kell tartani az országos terven kívüli kutatások lehetőségének biztosítására, ez az arány azonban a tudományág jellegétől függően ennél lényegesen nagyobb is lehet.

Az országos távlati terv — kijelölvén a társadalmunk szempontjából legidőszerűbb tudományos feladatokat — alapját adja a konkrét kutatási témák átfogó szempontok szerinti megtervezésének. Lehetővé teszi továbbá az ugyanabban a problémakörben különböző helyeken folyó kutatások koordinálását is. A terv alap-

[1] A korrózió elleni korszerű védelem az adott üzemben költségtöbbletet okoz, de a korrózió csökkentése folytán a termékek hosszabb ideig használhatók, illetve kevesebb karbantartást igényelnek, s népgazdasági szinten ennek az előnyei lényegesen nagyobbak a költségtöbbletnél, bár ez nem az adott terméket előállító gyár könyvelésében mutatkozik.

Digitized by Google

ján megelőzhető, hogy számunkra fontos és időszerű tudományos munkák elmaradjanak, s kiküszöbölhetők az indokolatlan és össze nem hangolt párhuzamos kutatások, felesleges átfedések. A szükséges mértékben viszont lehetővé válik, hogy az adott probléma megoldását különböző oldalról összehangoltan közelítsék meg. Az országos méretű koordináció lehetősége révén a terv előmozdítja a rokon területek eredményeinek gyümölcsözőbb felhasználását is. A hiányok pótlásának, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölésének és az erők összefogásának azonban csak a feltételeit hozza létre, csak a lehetőségét adja meg a terv. A lehetőségeket a terv végrehajtása során kell valóra váltani, s ehhez még körültekintő munka és nagy erőfeszítések szükségesek.

Az országos távlati kutatási terv a tudományos káderpolitika kidolgozását és megvalósítását is elősegíti. A terv és a jóváhagyását megelőző kiterjedt előkészítő munka alapján megállapítható, hogy mely tudományágakban lesz a jövőben nagyobb számú kutatóra szükség, s mely ágazatok esnek ki tudományos életünk várható fejlődésének fő útvonalából. Ennek megfelelően lehet a tudós-utánpótlásként számba jövő fiatalokat a különböző területekre irányítani — persze nem adminisztratív módon, hanem érdeklődésük felkeltésével, a haladás perspektíváinak feltárásával és megfelelő anyagi ösztönzéssel. Meg lehet továbbá ítélni, mely tudományágazatokban van lehetőség arra, hogy itthon képezzünk ki fiatal kutatókat, s melyekben indokolt, hogy e célból külföldre küldjük őket.

A tudományos káderutánpótlás tervszerű irányítása azonban nem jelentheti azt, hogy az előrelátható fejlődés fő útvonalán kívüleső tudományterületeket teljesen elhanyagoljuk. Ez nemcsak a tudománynak a saját belső törvényei szerinti fejlődésére volna káros, hanem egész társadalmunk szempontjából is veszélyekkel járna. Korunkban a technika és a társadalmi gyakorlat egyéb ágai rohamosan fejlődnek, s minduntalan új és meglepő igényeket támasztanak a tudománnyal szemben; ezeket csak akkor tudjuk nagy zökkenők nélkül kielégíteni, ha minél több tudományágban vannak már tapasztalt, tehetséges, alkotóképes kutatóink.

Az országos távlati kutatási terv a legfontosabb kutatások összefoglaló programja, amely lehetővé teszi, hogy a konkrét kutatások évenkénti munkaterve szervezetileg ne az egyes témákból álljon össze, mintegy alulról felfelé épülve, hanem a gerincét az átfogó népgazdasági és tudományos feladatok alkossák, és ezeket felbontva alakuljanak ki a témák. Az előmunkálatok alapján azonban az is megállapítható, hogy a társadalmi összefüggések érhálózatán át a népgazdaság igényei eddig is tekintélyes mértékben befolyásolták a konkrét kutatómunka témáit.

Digitized by Google

Bár a kormányhatározat csak a fő feladatok és a feladatok jóváhagyásával foglalkozik, a javaslat kidolgozása során a Tudományos és Felsőoktatási Tanács és az előkészítő bizottságok fővonalaiban azt a (mintegy 1300 témacsoportba sorolható) 7—8000 témát is áttekintették, amelyeken a kutatók a fő feladatok körében a következő években dolgozni fognak. Eközben némileg tájékozódni lehetett arról, hogy a kutatóhelyeken jelenleg folyó, ill. tervezett munka milyen viszonyban van az országos távlati tervben összefoglalt legfontosabb igényekkel. Ennek során indokolatlan átfedések és egyéb tervszerűtlenségek meg hiányosságok derültek ki, napfényre kerültek olyan témák, amelyeknek kidolgozása a hazai erőforrások korlátai következtében reménytelen. Nagyjában és egészében azonban mégis megállapítható, hogy a kutatás eddig is túlnyomórészt azokon a területeken folyt, amelyeket a távlati terv mint országos fontosságúakat megjelöl. Az országos terv kidolgozásában nagymértékben az eddigi kutatásokra lehetett és kellett is támaszkodni. Kutatási intézményeink vezetői és kutatói általában kapcsolatban vannak a gyakorlattal, és igyekeznek, hogy tudományos munkájuk elősegítse a társadalom igényeinek kielégítését. E törekvéseket a távlati terv lényegesen átfogóbbá és szervezettebbé teszi.

Hiányosságok eddig főleg egyes tudományágak, vagy kutatócsoportok fontossága, sürgőssége, a ráfordítások és a kutatásban részt vevő szakemberek aránya tekintetében mutatkoztak. A legtöbb intézmény és kutató — érthető módon — igen fontosnak tartja a maga szakterületét, és latba veti befolyását annak erőteljes fejlesztéséért. Ennek következtében előfordult, hogy egyes tudományágazatok vagy kutatások fejlesztési arányainak megállapítását nagyobb mértékben befolyásolta a szakma szeretete, mint a társadalom tervszerű fejlődése. Egy-egy tudományág nagyobb ütemű fejlesztése persze önmagában nem baj. Mivel azonban a nemzeti jövedelemnek a kutatásra fordítható része — a dolgok természete szerint — korlátozva van, egy-egy terület viszonylagos túlfejlesztése más területek viszonylagos lemaradását okozza. Ha pedig a lemaradott tudományágazatok között olyanok is vannak, amelyek társadalmunk tartós fejlődése tekintetében fontosak, akkor számottevő kár származhat az aránytalanságból.

Az országos távlati kutatási tervből, illetve annak a második ötéves terv időszakára vonatkozó részéből kitűnik, hogy melyek a társadalmi gyakorlat szempontjából jelenleg legfontosabb, legsürgősebb kutatások, amelyekre a személyi és dologi fejlesztési lehetőségek nagy hányadát kell koncentrálni. A témacsoportok kijelölése és a legidőszerűbbek kiemelése — ami a Tudományos és Felsőoktatási Tanács feladata — még jobban ki fogja domborítani ezt a súlyozást. Az országos terv tehát azt is lehetővé teszi,

Digitized by Google

hogy úgy állapítsuk meg az egyes tudományágak fejlesztésének fő arányait, ahogyan ez legjobban megfelel a társadalmi gyakorlat jelenlegi és belátható jövőbeli igényeinek. E lehetőséget azonban valóra is kell váltani. Ez pedig nem könnyű feladat, mert azt követeli meg, hogy vegyük figyelembe az országos érdeket, s korlátozzuk egyik-másik szakma, esetleg egy-egy országos hatáskörű szerv önmagában indokolt, de az összesség vonatkozásában mégis túlzott fejlesztési javaslatait.

A Tudományos és Felsőoktatási Tanácsnak egyik fontos feladata, hogy évről évre kidolgozza és — az országos távlati tervet, valamint az időközben felmerült egyéb szempontokat figyelembe véve — érvényesítse a kutatási kapacitás fő fejlesztési arányait. Ezt azonban csak akkor végezheti el kielégítően, ha a minisztériumok, az Akadémia, valamint más főhatóságok és ezek pártszervei részéről kellő támogatást kap ahhoz, hogy az évi tervekben és költségvetésekben az ország egészének az érdeke dominál-jon — az egyébként igen tiszteletreméltó — szűkebb szakmai érdekek fölött.

Az országos távlati kutatási terv megvalósítása és folyamatos fejlesztése különleges és újszerű problémákat vet fel, amelyek nem oldhatók meg pusztán a népgazdasági tervezés egyéb ágaiban bevált módszerekkel. A tudományos tervek felbontása nehezebb, mint a termelési terveké; a végrehajtás megszervezése és az eredmények értékelése is sok vonatkozásban eltér a termelési tervekétől. Ezért e tevékenységek ellátására újszerű szerveket: fő feladatonkénti *koordinációs bizottságokat* kellett létrehozni. A tudományos dolgozók megbecsülését mutatja, hogy a kormány nem hivatali szervet alakított e tevékenységre, hanem — a társadalmi fejlődés jövőbeli irányának megfelelően — magukra a kutatókra ruházta nagy részét annak a felelősségnek, amely a terv végrehajtásának szabályozásával és ellenőrzésével jár. A koordinációs bizottságok bizonyos értelemben a kutatók társadalmi önigazgatási szervei, amelyekkel maguknak a kutatóknak kell elősegíteniük és támogatniuk a kutatást irányító állami szervek munkáját.

A koordinációs bizottságok feladata, hogy tanácsadókként a távlati terv alapján elősegítsék az ötéves terv, valamint az éves kutatási terv kidolgozását és végrehajtását, a különböző helyeken folyó, de egymással összefüggő kutatások összeegyeztetését és eredményének ellenőrzését.

A koordinációs bizottságok munkája igen nagy jelentőségű az országos távlati kutatási terv megvalósításában. Tagjaik aktív részvételével, nagy felelősségtudattal kell — az illetékes tudományos testületek (az akadémiai szakbizottságok, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szakbizottságai stb.) szakvéleményének meghallgatása alapján — ajánlásokat tenniük a témacsoportok, a

Digitized by Google

témák, a munkaerők és az anyagi eszközök elosztására. Munkakörükbe tartozik az is, hogy a népgazdaság új igényeinek és a tudomány új irányainak megfelelően fejlesszék folyamatosan tovább a távlati tervet, s javaslatokat dolgozzanak ki a nemzetközi együttműködés elmélyítésére.

Az országos távlati kutatási terv a kutatási eredményről való kölcsönös tájékoztatáson túlmenően a baráti országokkal való aktív nemzetközi együttműködés további elmélyítését és kiszélesítését is elő fogja mozdítani. Támpontokat ad ahhoz, hogy mely tudományágakban számíthatunk nemzetközi vonatkozásban is értékes tudományos eredményekre, és milyen területeken kívánunk nagymértékben támaszkodni más országok tudományos eredményeire. A KGST-ben részt vevő országok közötti szervezett nemzetközi munkamegosztás továbbfejlesztésében támaszkodhatunk egyes kutatóintézetek által már eddig is megvalósított nemzetközi együttműködés tapasztalataira. Most azonban a nemzetközi munkamegosztást is rendszeresebbé tehetjük, az esetenkénti kooperációt szervesen az országos távlati terv keretébe illeszthetjük be.

A koordinációs bizottságok nálunk újszerű, nem hivatali szervek, s új munkamódszereik részleteiben még csak ezután fognak kialakulni. Ez aligha megy majd nehézségektől és bonyodalmaktól mentesen, s a jelenlegi elgondolásokat nyilván tovább kell majd fejleszteni. A koordinációs bizottságok nagy horderejű munkája csak akkor lehet gyümölcsöző, ha a kutatásban érdekelt minden társadalmi tényező támogatja és segíti a célravezető módszerek kialakítását. Különösen fontos, hogy e bizottságok, amelyek bizonyos értelemben a tudósok önellenőrzésének fórumai, megfelelő támogatást kapjanak mindazon intézmények pártszervezeteitől, amelyeket munkakörük érint. Ha ezzel együtt az érdekelt hivatali szervek is megfelelően támaszkodnak a koordinációs bizottságokra, akkor bízhatunk abban, hogy jól fogják ellátni feladataikat.

A kutatómunka időszerű szervezeti problémái

Bármilyen jelentős állomása is az országos távlati kutatási terv a magyar tudomány fejlesztésének, semmi esetre sem végállomása. A fő feladatoknak és a második ötéves tervidőszak fejlesztési irányszámainak megállapítása lehetőséget ad a tudomány tervszerű fejlesztésére, s ez egyelőre a meglevő szervezeti keretek között folyik. Később azonban nem térhetünk majd ki annak a vizsgálata elől, hogy mennyiben felel meg a felszabadulás óta történelmileg kialakult szervezet az időközben mennyiségileg és minőségileg egyaránt megnövekedett követelményeknek, s kielégítő személyi és tárgyi feltételek biztosíthatók-e az országos terv

Digitized by Google

témáinak kidolgozására. Ez egyaránt vonatkozik a kutatómunka tudományágak szerinti érdemi irányításának és az eredmények ellenőrzésének szervezetére, valamint a kutatási intézmények hálózatára. Időszerű, hogy mindkét vonatkozásban vitassuk meg a helyzetet és gondolkodjunk a teendőkön. Talán nem felesleges, ha néhány adalékkal hozzájárulunk e vitához.

A hazai kutatás szakmai-tartalmi irányításának és ellenőrzésének problémája elvileg az alapkutatások területén a legegyszerűbb. A Magyar Tudományos Akadémiára vonatkozó törvény és az Akadémia alapszabályai szerint „az elméleti és kísérleti alapkutatások, valamint az alkalmazott tudományok elvi jellegű kutatásai tekintetében az Akadémia a minisztériumok és a többi országos hatáskörű szervek felügyelete alatt folyó kutatásokra is elvi-módszertani befolyást gyakorol". Ennek megfelelően indokolt, hogy az országban bárhol folyó alapkutatások tudományos tervezése, szakmai irányítása és ellenőrzése az Akadémia tudományos szakvéleményére támaszkodjék. Az Akadémia alkalmas is, képes is arra, hogy tudományosan indokolt szakvéleményeket alakítson ki: elnökségének és 8 tudományos osztályának mintegy 90 bizottsága van a tudomány különféle területein (közülük 22 a műszaki tudományok területén), s ezekben az Akadémia kb. 160 tagjával együtt mintegy 1400 kutató, közöttük sok fiatal vesz részt. A legtöbb bizottságban az érdekelt minisztérium képviselői is helyet foglalnak.

Az akadémiai bizottságok kompetensek arra, hogy az alapkutatásoknak minden nálunk számottevő mértékben művelt területén szakvéleményt alkossanak. Ezért indokolt, hogy ne csak az Akadémia tudományos osztályainak vezetőségei, hanem az alapkutatásban érdekelt minisztériumok és más országos hatáskörű szervek is az akadémiai bizottságok szakvéleményére támaszkodva tegyék meg a felügyeletük alatt álló intézményekben folyó alapkutatásokat érintő intézkedéseiket. Ezek természetesen nem a szakvélemények javaslatainak mechanikus végrehajtásai, hanem bennük az országos hatáskörű szervek tudománypolitikai és egyéb (pl. oktatás-fejlesztési, termelési) szempontjai is tükröződnek. Meddő dolog volna azonban, ha a minisztériumok és más szervek külön bizottságokat hoznának létre az érdekkörükbe tartozó alapkutatás szaktudományi irányítására és véleményeztetésére. Ha ugyanis ezek a legjobb erőket foglalnák magukban, akkor zömükben azonosak volnának az akadémiai bizottságokkal, tehát felesleges kettőzést jelentenének; ha pedig más személyekből állanának, akkor szakmai színvonaluk volna többnyire vitatható.

Az alkalmazott és fejlesztési kutatások területén nem ilyen egységes a helyzet. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megalakulása azonban itt is elő fogja segíteni azoknak a tudomá-

Digitized by Google

nyos testületeknek a megtalálását, amelyeknek véleményére a kutatás tervezésében és az eredmények megítélésében támaszkodni lehet. E testületek nagy része nyilván az adott szakterület alkalmazott és fejlesztési kutatásaiban leginkább érdekelt minisztériumnak és részben az Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának keretébe tartozik.

A kutatási tervek és eredmények szaktudományi véleményezésének szervezeti problémáinál bonyolultabbak a kutatóhelyek hálózatának és a kutatás finanszírozásának szervezeti kérdései. Számos tudományágazatban az alapkutatás túlnyomó része és az alkalmazott kutatás egy része is a mintegy 750 egyetemi és főiskolai tanszéken folyik. Emellett — különösen az alkalmazott és fejlesztési kutatásban — igen nagy szerepe van a 123 önálló főhivatású kutatóintézetnek, továbbá egyes területeken az üzemi kutató laboratóriumoknak is.

Sok vita folyik arról: helyes-e a tanszékeknek és kutatóintézeteknek ez a részvételi aránya a kutatásban, helyesek-e a kutatóintézeti hálózat mai méretei és arányai, milyen arányban kell fejleszteni ezeket, s kellő mértékben vesznek-e részt a kutatásban az üzemi laboratóriumok?

Ebben a vonatkozásban fontos és vitatott kérdés a tanszéki és a kutatóintézeti kutatás jellege és aránya. Nyilvánvaló, hogy a nagy kutatóintézetekben, amelyekben minden dolgozónak a kutatás és annak elősegítése a hivatása, nagyobb intenzitással folyhat a tudományos munka, s többnyire jobban kihasználhatók a jelentékeny beruházásokat igénylő, nagy műszerek, mint a tanszékeken, amelyeknek dolgozói elsősorban oktató- és nevelő munkát kell hogy végezzenek. Ez az utóbbi tényező azonban nemcsak hátrány, hanem előny is a kutatás szempontjából. Az egyetemi oktató és nevelő munkában való aktív részvétel nagyon segíti a látókör kiszélesedését, a távolabbi összefüggések felismerését és helyes értékelését, a gondolatok rendszerezését, nem is beszélve a kifejezőkészség fejlődéséről, amit egyebek között az aspiránsi vizsgák tapasztalatai is igazolnak. Igaz, hogy némely tanszéken az egy főre jutó oktatási feladat nagysága folytán alig jut idő kutatásra, de ezen mielőbb segíteni kellene. Általában azonban: ha a tanszéki oktatógárdát megerősítjük néhány kutatóval — akik bizonyos mértékig szintén bekapcsolódnak az oktatásba, s így az oktatóknak is több idejük jut a kutatásra —, akkor ez sokszor nagyobb mértékben növeli a kutatási kapacitást és jobban hozzájárul a tudományos utánpótlás neveléséhez, mintha ugyanilyen méretű új kutatóintézetet létesítünk. Sok esetben a nagy műszerek kellő kihasználása is biztosítható az egyetemeken, több tanszék terveinek koordinálása és céltudatos kooperáció révén, aminek megszervezésére az egyetemi tanácsok hivatottak.

Digitized by Google

Alig vitás, hogy a kutatási kapacitás adott mértékű bővítése sokkal gazdaságosabban valósítható meg a tanszékeken — feltéve, hogy megvannak ennek a helyi lehetőségei —, mint önálló kutatóintézet szervezésével. Különösen az új egyetemek létesítésével kapcsolatban indokolt figyelembe venni ezt: az igen súlyos tudományos és felsőoktatási érveken kívül pusztán gazdaságossági szempontból is sokkal előnyösebb, ha az új létesítmény már úgy van méretezve, hogy az ott dolgozók munkaidejüknek legalább egyharmadában kutatással foglalkozzanak, mint ha új kutatóintézetben létesül ugyanekkora kutatási kapacitás.

Ez persze nem teszi nélkülözhetővé az önálló kutatóintézeteket és azok hálózatának fejlesztését; arra int azonban, hogy alaposan fontoljuk meg: mely tudományágakban szükséges viszonylag is igen költséges kutatóintézeteket létesíteni, s milyen körülmények között előnyösebb — legalább egyelőre — az, ha a tanszéki kutatást bővítjük, megteremtve természetesen ennek reális tárgyi és személyi feltételeit.

Kutatóintézet létesítése mindenekelőtt azokban a tudományágakban indokolt, amelyeket a társadalmi haladás szükségleteinek kielégítésére olyan nagy terjedelemben, olyan gyors ütemben kell fejlesztenünk, hogy ez tanszékeken nem volna megvalósítható, mert veszélyeztetné az oktató és nevelő munkát. Ilyen jellegű például a Vasipari, a Fémipari, a Gyógyszeripari, a Nehézvegyipari, az Ásványolaj- és Földgázkutató Intézet. Önálló kutatóintézet létesítését teszik szükségessé azok a kutatások is, amelyek igen nagy beruházásokat, költséges műszereket igényelnek s hogy ezeket gazdaságosan kihasználhassuk, a kutatásnak szinte üzemszerű szervezetben kell működnie. Ilyen intézmény pl. a magfizika területén a Központi Fizikai Kutatóintézet. Az önálló kutatóintézetek kiszélesítik és meggyorsítják a tudományos kádernevelést, lehetővé teszik egy-egy tudományágazat kutatógárdájának gyors felfejlesztését és új tudományos iskolák kialakítását. Jó példa erre a fizikai kémia területén a Központi Kémiai Kutatóintézet. Az is kétségtelen, hogy széles körű szervezeti összefogást igénylő kutatások elvégzésére az intézetek többnyire alkalmasabbak, mint a tanszékek; erre a társadalomtudományok területén is találunk példát.

A fenti szempontokon túlmenően azonban aligha lehet elvi különbséget tenni a tanszéki és az intézeti kutatások jellege között. De még e szempontok figyelembe vétele is nagy körültekintést igényel, mert pl. a természettudományoknak ugyanazon a területén van olyan tanszék, amelyben több mint ötvenen, s van olyan főhivatású kutatóintézmény is, amelyben mindössze tizenketten dolgoznak. (A főhivatású kutatóintézményeknek csaknem negyedében 25 alatt van az összes dolgozók száma.) Nyilvánvaló,

Digitized by Google

hogy ilyen esetekben a tanszék nagyobbszabású kutatómunkákat végezhet el, mint az intézet. Nem következik ebből azonban szükségszerűen az, hogy a kis intézetek feleslegesek, mert lehet olyan speciális, de fontos feladatuk, amely egyik tanszék munkatervébe sem illeszthető be. Sőt kivételes esetekben még személyi okai is lehetnek egy kis intézmény létesítésének, s ez — ha a közérdeket szolgálja — nem okvetlenül ítélendő el.

Hogy a tanszéki és az intézeti kutatások között helyes arányok alakuljanak ki, s a tudományos témák és az anyagi eszközök a legcélszerűbben oszoljanak meg közöttük, ahhoz körültekintően kell mérlegelni a konkrét személyi és tárgyi helyzetet, valamint a fejlesztési lehetőségeket. Aligha vitatható azonban, hogy nálunk a kutató tevékenység igen jelentékeny része a tanszékeken folyik, és még hosszú ideig ott is fog folyni. Ez természetesen nem érinti azt a megállapítást, hogy egyes területeken égető szükség van kutatóintézet létesítésére. A tanszéki kutatások fontosságából és terjedelméből viszont az következik, hogy nagy gondot kell fordítani tervezésükre, végrehajtásuk anyagi alapjainak biztosítására, eredményeik értékelésére.

Igen bonyolult, sőt szinte áttekinthetetlen a kutatások anyagi támogatásának a helyzete, főleg a tanszékeken. Ugyanaz a kutatóhely négy-öt forrásból kaphat tudományos célra pénzügyi támogatást. A támogatott célok és az előirányzott összegek önmagukban általában helyesek és indokoltak, de nincsenek összehangolva, és gazdálkodási szabályaik is különbözők. Ez megnehezíti a kutatóhelyeken az adminisztrációt (bár a sok paragrafusban levő sok hurok némi pénzügyi bújócskára is alkalmat ad), a felettes szerveknek pedig szinte lehetetlenné teszi, hogy tárgyilagosan ítéljék meg a kutatóhelyek valódi helyzetét. E zavaros helyzet nem valami hibás intézkedés szülötte, hanem annak a következménye, hogy nem volt kidolgozva országos távlati kutatási terv, és a finanszírozás szervezetének alakulása elmaradt a tudomány társadalmi fontosságának rohamos növekedése mögött.

A felszabadulás utáni első években — a múlt örökségeként — még nyomorúságos volt a tudományos munka anyagi alapja. 1948-tól kezdődően azonban nálunk is érvényesült a tudomány fontosságának gyakorlati elismerése. A szocializmus építésének megkezdésével a kutatás rohamosan növekvő mértékben vált nélkülözhetetlenné a termelés és a társadalmi gyakorlat egyéb ágai számára. A gyors fejlődés következtében sok szerv igényelt kutatómunkát, de nem várhattak addig, amíg a központi forrásból, szervezetten teremtődnek meg ennek az anyagi feltételei. Ezért saját keretükből finanszírozták a számukra szükséges kutatásokat. Ez nagymértékben elősegítette tudományos életünk gyors fellendülését,

Digitized by Google

tehát pozitív tényezője volt a haladásnak. Fejlődésünk mai szakaszában azonban ez az állapot mindinkább elveszíti pozitív vonásait, és azzal a veszéllyel jár, hogy a tudományra fordított nagy összegek — a folyó évben népgazdaságunk mintegy 2 milliárd forintot bocsát a kutatás rendelkezésére — nem a leghatékonyabban kerülnek felhasználásra. Időszerű ezért kidolgozni a tudományos munka finanszírozásának egységes rendszerét, amely kellő áttekintést nyújt a kutatásra fordított összegekről, és lehetővé teszi elosztásuknak olyan megtervezését, amely legjobban felel meg társadalmunk szükségleteinek. Olyan gazdálkodási és számviteli rendszert kell továbbá bevezetni, amely biztosítja a kutatásra előirányzott összegek leghatékonyabb, a kutatómunka speciális jellegének megfelelően mozgékony felhasználását, s egyúttal a szükséges takarékosságot és a pénzügyi fegyelem megóvását is.

A tanszéki kutatás problémáinak rendezésén és az itt levő nagy tudományos kapacitásnak az országos kutatási terv végrehajtásába való bekapcsolásán kívül számos más tudományszervezési feladat is vár megoldásra; ezek részben a harmadik ötéves terv időszakának konkrét előkészítésével kapcsolatosak. Közéjük tartozik a *távlati kutatási terv összehangolása a népgazdaság távlati tervével.* A kutatás távlati tervének elkészítése megelőzte a népgazdasági tervét. A kutatási terv kidolgozói — többnyire a jelenleg folyó kutatásokból kiindulva — a népgazdaság távlati tervének fő irányaira és fő arányaira vonatkozó hozzávetőleges feltételezések alapján alakították ki elgondolásaikat. A tudományos kutatás távlati terve bizonyára használható támpontokat szolgáltat a népgazdaság távlati tervének kialakításához. Nyilvánvaló azonban, hogy ez a terv — nem utolsósorban a nemzetközi egyeztetések következtében — számottevően el fog térni az előzetesen feltételezettől. A népgazdaság távlati tervének jóváhagyása után tehát egyeztetni kell majd vele a kutatás távlati tervét, s az utóbbit ennek megfelelően tovább kell fejleszteni.

A távlati kutatási terv megvalósításának üteme a második ötéves tervperiódust követő időszakban nagy mértékben attól függ, hogy mennyi és milyen képességű szakember fog e célra rendelkezésünkre állni. Ezért ki kell dolgozni a tudományos kutatás *szakember-szükségletének távlati tervét,* hogy ez beépíthető legyen a szakember-képzés országos tervébe.

Tudományos életünk továbbfejlődése szempontjából a létszámnál is fontosabb a kutatók képzettsége és alkotóképessége, céltudatos munkára való alkalmazása, s ez nem kis mértékben ideológiai tisztánlátásuktól függ. Ezért nagy jelentőségű a fiatal kutatók minden szempontból helyes kiválasztása, s a tudományos munkára alkalmas emberek fejlődésének irányítása és előse-

Digitized by Google

gítése. Ez időszerűvé teszi az aspiránsképzés és a *tudományos minősítés* egyéb területein szerzett tapasztalatok összegyűjtését és értékelését, hogy az ebből levonható következtetések alapján tovább növelhessük a tudósképzés hatékonyságát.

Az alkalmazott és a fejlesztési kutatások terén gyakran még nehézséget okoz a *tudományos eredmények gyakorlati megvalósítása.* E tekintetben nagy javulást várhatunk az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság működésétől, mert a műszaki fejlesztésnek egyik fontos tényezője a tudományosan kidolgozott anyagoknak, eszközöknek, eljárásoknak, módszereknek a gyakorlatba való átültetése. Nem tévesztendő persze szem elől, hogy csak a népgazdasági szinten is valóban haladást jelentő eredményeknek a gyakorlati bevezetése közérdek; fontos tehát, hogy körültekintően, a helyi érdekeken felülemelkedve, tárgyilagosan bíráljuk el a kutatási eredményeket. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a fejlesztési kutatások, az új eljárások bevezetésével kapcsolatos kísérletek ne zavarják meg a folyamatos termelést. Nagyon kockázatos dolog az, ha kellő előkészítés nélkül nagyüzemi méretekben kísérletezünk. A régi technológiát csak akkor célszerű újjal cserélni fel, ha körültekintő előtanulmányok alapján számítani lehet arra, hogy így jobban, gazdaságosabban, nagyobb termelékenységgel termelhetünk, mint a régi módon. Másrészt arra is ügyelni kell, hogy az újjal együttjáró gondok és átmeneti nehézségek ne legyenek fékjei a haladásnak. Ezért arra kell törekedni, hogy a műszaki fejlesztést a benne részt vevők anyagi érdekeltsége is előmozdítsa.

Az, hogy napjainkban a tudomány közvetlen termelőerővé válik, s fejlődésének üteme meg kell hogy előzze a technikáét, megnöveli a *kutatóintézeti hálózat továbbfejlesztésének* jelentőségét. Jelenleg 123 tudományos kutató és fejlesztőintézetből álló hálózatunk túlnyomó részben a felszabadulás óta alakult ki, de nem egységesen átgondolt terv szerint. Alakultak kutatóintézetek szűk területek másként is kielégíthető igényei alapján is, s nem egy kutatóintézetben nagyobbrészt a rutinmunka (pl. minőségellenőrzés) folyik. A kutatóintézeti hálózat továbbfejlesztése sürgetően szükségessé teszi, hogy egységes koncepció alakuljon ki e téren, mert különben nagy a veszélye annak, hogy a kutatóhálózat továbbfejlesztésére fordított összegek nem a leghatékonyabban fogják szolgálni a társadalom fejlődését. Figyelembe véve a tanszéki kutatásokról elmondottakat, az országos távlati kutatási terv alapján kell kidolgozni a kuutatóintézeti hálózat perspektivikus továbbfejlesztésének fő irányait és fő arányait; ezzel kiküszöbölhetővé lesz az, hogy ötletszerűen, átmeneti és másként is kielégíthető szükségletekre alakuljanak önálló intézmények.

Konkrét kutatási feladatokat csak úgy lehet viszonylag rövid

Digitized by Google

idő alatt sikeresen megoldani, ha kellőképpen fejlettek azok a tudományágak, amelyek körébe a feladat tartozik. Gondoskodni kell tehát arról, hogy a számunkra fontos tudományágak megfelelően fejlődjenek. E célból időnkint meg kell vizsgálni a *legfontosabb tudományágak hazai helyzetét*, fejlettségét, a területükön folyó kutatások és kutatókáderek minőségét és mennyiségét, egyrészt a nemzetközi színvonalhoz, másrészt a hazai szükségletekhez és lehetőségekhez viszonyítva. Meg kell állapítani, hogy az összes szempontok figyelembevételével, mely tudományágazatokat kell fokozottabban fejleszteni és milyen módon kell ezt tenni. Fejlődésünk mai szakaszában alighanem a műszaki és az agrártudományok különféle ágazatainak az áttekintése a legfontosabb.

A kutatás-szervezés itt érintett — és még számos egyéb — feladatának megoldása széleskörű és kitartó munkát igényel, s nem nélkülözhető az, hogy nagy tapasztalatú tudósok is részt vegyenek benne. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a tudományszervezés nem öncélú dolog, hanem a kutatómunka hatékonyságát hivatott növelni. A szervező munka tehát csak akkor szolgálja a társadalmi haladás ügyét, ha az elkerülhetetlennél nagyobb mértékben nem veszi igénybe a kutatókat, s ha az értékes tudományos eredmények szakadatlan növekedését vonja maga után.

A párt a szocializmus építésében nagy jelentőséget tulajdonít a tudomány fejlődésének. Ezt mutatja a Központi Bizottságnak a mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó legutóbbi ülése is, ahol sokoldalúan elemezték a tudomány szerepét a mezőgazdaság fellendülésében. A tudományos kutatások minden területén meg kell szívlelni Kádár elvtársnak a Központi Bizottság márciusi ülésén elhangzott szavait, amelyekkel — örvendetesnek tartván az alkotó kedv megerősödését és kötelességnek nyilvánítván ennek támogatását — arra hívja fel a tudósokat, hogy maguk ellenőrizzék a tudományos kutatások eredményeit, s lelkiismeretük, szocialista öntudatok szavára hallgatva bírálják meg az olyan tevékenységet, amely semmit sem ad a népnek.

Digitized by Google

A termelőszövetkezetek közös vállalkozásai

Írta CSIZMADIA ERNŐ

I.

Az utóbbi években, azzal egyidőben, hogy dolgozó parasztságunk túlnyomó többsége termelőszövetkezetekben egyesült, létrejöttek hazánkban az első termelőszövetkezeti közös vállalkozások is.[1]

A szövetkezeti összefogás gondolata először Túrkevén és Karcagon, az első termelőszövetkezeti városokban érlelődött meg és mindkét helyen még 1960-ban meg is valósult. Túrkevén nagy hagyományai vannak a fűzfeldolgozásnak, határa kiválóan alkalmas fűzfa telepítésére, és könnyen találtak megfelelő épületet is. Így a túrkevei szövetkezetek a helyi adottság okos kihasználásával rövid idő alatt olyan közös üzemet tudtak létrehozni, amely teljes üzemelés és megfelelő piac esetén többszázezer forint nyereséget hozhat évente. Előnyös az is, hogy a fűzfeldolgozó üzemben olyan termelőszövetkezeti tagokat is foglalkoztathatnak, akik a mezőgazdasági munkákban már nem tudnak tevékenyen részt venni. A Túrkevei Termelőszövetkezetek Önálló Vállalkozása ma már közös baromfi keltetőt és kötélverő üzemet is működtet. Azonkívül egy több mint 50 tagból álló közös építőbrigádot is, amely munkájának értéke tavaly meghaladta a 9000 ezer forintot.

Karcagon öt termelőszövetkezet még 1960-ban közös keltetőállomást hozott létre. Ez annak idején a Lenin termelőszövetkezet gondozásában egyszerű vállalkozásként indult, tavaly azonban már önálló közös vállalkozássá alakult át. A Karcagi Termelő-

[1] Az FM Szövetkezetpolitikai Főosztálya 1962 elején 7 önálló közös vállalkozást és 13 egyszerű gazdasági együttműködést tartott nyilván. A jelentések szerint alakulóban volt még kb. 39 egyszerű vállalkozás a földművesszövetkezetek közreműködésével. Ezek az adatok nem tartalmazzák a vízgazdálkodási társulásokat, amelyek korábban alakultak meg. A Vízügyi Főigazgatóság 163 ilyen társulás működéséről tud.
Forrás: Keresztes I.: A termelőszövetkezetek közös vállalkozások. Kézirat. K. Nagy S.: Termelőszövetkezetek közötti vállalkozások. Állam és igazgatás. 1961. X. 752—761.

Digitized by Google

szövetkezetek Keltető Állomásán jelenleg 12 keltetőgép üzemel, mindegyik tízezres kapacitású, így egyszerre 120 000 csibét keltetnek. A csibék kelési átlaga eddig a tervezettnél sokkal jobb volt, meghaladta a 81 százalékot. Az üzemet szakképzett vezető irányítja, a könyvelést egy adminisztrátor, a műszaki tennivalókat elektrotechnikus végzi. Ezenkívül még 9 fizikai dolgozót alkalmaznak a szövetkezeti családok tagjai közül. Az állomás dolgozói fizetésüket havonta készpénzben kapják, s teljesítményük után még prémiumhoz is jutnak.

Az úttörők közé számíthatjuk a tataházi termelőszövetkezeteket is. Itt tavaly februárban három termelőszövetkezet közös pecsenyecsirke-nevelő telepet létesített. Fél év alatt 106 000 pecsenye-csirkét állítottak elő, darabonként körülbelül 20 forintos önköltséggel. Az első 4—6000 férőhelyes baromfiólat csaknem teljesen a maguk erejéből építették, s az építési költségek már az első évben megtérültek. A közös vállalkozás közelebb hozta egymáshoz a részt vevő szövetkezeteket, s ennek eredményeként ezek az idén januárban egy szövetkezetben egyesültek. Az egyesült termelőszövetkezet a jó tapasztalatok alapján tovább bővítette a telepet, s azt tervezi, hogy az idén mintegy félmillió pecsenyecsibét ad az országnak.

Az úttörők példáját csakhamar újabb szövetkezetek követték. Különösen a baromfikeltetésben és pecsenyecsibe-nevelésben indult gyors fejlődésnek a termelőszövetkezetek együttműködése. A karcagi és tataházi kezdeményezéshez hasonló közös vállalatok jöttek létre Gyulán, Hajdúböszörményben, Hartán, Mélykúton és Egerben. De más termelési ágakban is terjed az összefogás. A jánoshalmi termelőszövetkezetek például közös sertéshízaldát építenek. Jelenleg még csak egy ezer férőhelyes épületük készült el. A hízlalda 1965-re épül ki teljesen, s akkor évi 12 000 hízót fog adni. A hízlaldát a legkorszerűbb üzemeltetés szempontja szerint építik. Azt tervezik, hogy mind a hízlalandó állatokat, mind a takarmányt a vállalkozásban részt vevő szövetkezetek állítják elő.

A dunaföldvári termelőszövetkezetek csemegeszőlő telepítésére fogtak össze. Pakson közös szőlő- és gyümölcstelepítésbe kezdtek. Fejér megyében málnatelepítésre és málnaszörpkészítésre egyesültek. Erre készülnek Vas megyében is. Borsodban közös gyümölcsaszaló üzemeltetését tervezik. A vízgazdálkodási társulások hagyományai régebbre nyúlnak vissza, s ezekben a szövetkezetekkel együtt az állami gazdaságok is részt vesznek. Ezek a példák azt bizonyítják, hogy egyre erősödik termelőszövetkezeteinkben az együttműködésre való törekvés.

Mint minden újítónak, a szövetkezetközi termelési együttműködés úttörőinek is meg kell küzdeniük a kezdés nehézségeivel. Az első közös vállalkozások szervezőinek például még azért

Digitized by Google

is meg kellett harcolniuk, hogy egyes hivatalos szervek elismerjék létjogosultságukat. A gyakorlat azt mutatja, hogy a termelőszövetkezeti együttműködés fejlődését többféle helytelen nézet akadályozza, szükséges és érdemes tehát, hogy tisztázzunk néhány alapvető kérdést, s ezzel elősegítsük a közös vállalkozások ügyét.

II.

Miben áll a termelőszövetkezeti közös vállalkozások gazdasági és politikai jelentősége? Az erre a kérdésre adandó választ két oldalról közelíthetjük meg: azoknak a kifejezetten gazdasági előnyöknek az oldaláról, amelyek a többtermelésből, a szövetkezeti termelés fokozódó koncentrációjából és szakosításából származnak és ugyanezen folyamat politikai előnyeinek oldaláról, amelyeket a termelőszövetkezetek szocialista jellegének erősödése fejez ki.

A termelőszövetkezeti rendszer győzelmével a mezőgazdasági termelőerők fejlesztésének és a termelés növelésének nagy lehetőségei nyíltak meg hazánkban. E lehetőségek azonban csak a szövetkezetek korszerű nagyüzemi gazdálkodásának kialakításával és fejlesztésével válthatók valóra.

Korunkban a technika fejlődése a mezőgazdaságban is mérföldes léptekkel halad előre. A korszerű gépek és berendezések felhasználása, a vegyszerek gyors térhódítása, az új, nagyhozamú növény- és állatfajták széleskörű elterjedése új agro- és zootechnikai eljárásokkal párosul. A technológia fejlődése pedig megváltoztatja a régebbi, az igaerőre és kézimunkára alapozott termelésszervezési megoldásokat és az üzemszervezési gyakorlatot is. Ennek a folyamatnak a lényege: a termelés koncentrációjának és szakosodásának erősödése és ezzel együtt a nagytömegű és olcsó árutermelés megszervezése. A szakemberek tömören úgy jellemzik ezt, hogy a mezőgazdaságban is tért hódít a gyárszerű tömegtermelés.

A gyárszerű, az iparihoz hasonló termelésszervezési módszerek és megoldások térhódítása törvényszerű következménye a termelőerők fejlődésének. A mezőgazdaságban az iparszerűség, az ésszerűen koncentrált és szakosított termelés a termelőerőknek és a termelés szervezésének olyan magasabb szinvonalát jelenti, amelyet csak a legkorszerűbben felszerelt és hozzáértő szakemberekkel, szakmunkásokkal jól ellátott, nagy területű nagyüzemek valósíthatnak meg. Ez lesz szocialista mezőgazdasági nagyüzemeink fejlődésének következő lépcsőfoka. Ez az út azonban mind a földterületnek, mind a felszerelésnek és a munkaerőnek az eddiginél sokkal nagyobb mérvű koncentrációját követeli meg.

Digitized by Google

Pártunk támogatja azokat a kezdeti lépéseket, amelyeket állami gazdaságaink az utóbbi években ebben az irányban megtettek. Termelőszövetkezeteink többsége azonban csak fokozatosan juthat előre ezen az úton, mert jelentős részükben jelenleg és az elkövetkező néhány évben még az a közvetlen tennivaló, hogy az egyszerű paraszti eszközöket, berendezéseket és termelési módszereket nagyüzemi felszereléssel és gazdálkodási módszerekkel váltsuk fel. Ezzel egyidőben a legfontosabb az, hogy tegyük a szövetkezetekben általánossá azokat az alapvető eljárásokat, amelyek a termelés sorsára döntő mértékben hatnak ki és a korszerű megoldások alkalmazásának is előfeltételei. (Ilyen például a jó talajelőkészítés, a szükséges növényállományt biztosító, optimális időben végzett vetés stb.) Ez is nagy tartalékokat szabadíthat fel mezőgazdaságunkban.

A termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi gazdálkodása tehát nem egyik napról a másikra, hanem fokozatosan, néhány év alatt alakítható ki. A koncentráció és szakosítás fejlesztésének, az üzemi méretek növelésének megvannak az adott feltételektől függő határai. A mezőgazdaságban ez a folyamat — a természeti körülményeken kívül — a következő fontosabb feltételektől függ:

a) a technikai színvonaltól, a gazdaságok korszerű felszereléssel, berendezéssel való ellátásától;

b) a munkaerőellátottságtól és a munkaerő szakmai színvonalától;

c) a termelés technológiájának és szervezésének színvonalától;

d) a szövetkezetek esetében pedig jelentős mértékben még a tulajdonviszonyoktól, és az ezzel összefüggő sajátos körülményektől is.

A szocialista mezőgazdaság fejlődésének iránya az egyre nagyobb vállalati, uzemi egységek kialakulása felé mutat. Az adatok és tapasztalatok azonban azt bizonyítják, hogy csak bizonyos határok között ésszerű és gazdaságos a mezőgazdasági üzem méreteinek a növekedése, az üzemi és termelési koncentráció, s ezeket a határokat a helyi adottságok szabják meg. Az anyagi és személyi feltételek nélkül létrehozott mammutgazdaságok rendszerint nem váltják be a hozzájuk fűzött reményeket.

A szövetkezeti termelés koncentrációja hazánkban az utóbbi években jól fejlődött a termelőszövetkezetek területi növekedése és a kisebb termelőszövetkezetek egyesülése útján. A termelőszövetkezetek átlagos területe az átszervezés időszakában több mint háromszorosára; az 1958 évi 543 kh-ról 1961 végéig 1882 kh-ra nőtt.

A föld koncentrációja egyik alapvető feltétele a korszerű nagyüzemi gazdálkodás kialakításának, egymagában azonban a

Digitized by Google

terület nagysága még nem elegendő. A gyakorlati tapasztalatok jól mutatják, hogy többezer holdon is folyhat alacsony termelékenységű és drága, kisüzemi módon szétaprózott termelés. A korszerű nagyüzemi gazdálkodásnak alapvető követelménye az, hogy a földterület koncentrációja a termelőeszközök és a munkaerő összpontosításával, a termelési eljárások és a termelésszervezés fejlesztésével párosuljon. Ha ezek a feltételek még nem értek meg, akkor az üzemek egyesítése megalapozatlan, jobb tehát, ha elkerüljük ezt, s olyan megoldáshoz folyamodunk, amelyek elősegítik e feltételek kibontakozását.

Arra is van eset, hogy a termelőerők fejlettsége már lehetővé tenné ugyan, hogy a gazdaságok egyesítése útján a koncentráció és szakosítás gyorsabb ütemben haladjon előre, a tulajdonviszonyok azonban gátolják azt. Ez azt mutatja, hogy mind a termelőerők állapota, mind a tulajdonviszonyokkal összefüggő körülmények miatt bekövetkezhet olyan helyzet, amelyben a gazdaságok közötti kooperáció fejlesztése a termelés összpontosításának legelőnyösebb útja. Hazánkban az utóbbi időben véghezvitt egyesítések után különösen időszerűvé vált ez a megoldás.

A termelésnek több gazdaság együttműködése révén való össszpontosítása a hazai tapasztalatok szerint is több szempontból előnyös. Ezzel olyan helyi adottságokat lehet kihasználni, és olyan termelési feladatokat megoldani, amelyeket enélkül lehetetlen volna, mert egy gazdaság nem képes rá. A népgazdaság így több termékhez, az együttműködő szövetkezetek és tagjaik pedig nagyobb jövedelemhez jutnak. Sokhelyütt a közös vállalkozásból származó pénzjövedelemből tudják továbbfejleszteni a jövedelemrészesedést, bevezetni a haladóbb munkadíjazási formákat (pénzelőlegezést, pénzdíjazást), s ezek kedvezően hatnak vissza az együttműködésben részt vevő szövetkezetek egész gazdálkodására. A közös vállalkozások lehetővé teszik, hogy a szövetkezeti tagság egy része folyamatos munkát kapjon és a termelőeszközöket jobban hasznosítsa.

De más szempontból is nagy a jelentőségük a termelőerők és a termelés fejlesztésében a szövetkezeti közös vállalkozásoknak. A korszerű nagyüzem nem egyszerűen többszáz kisüzem halmaza, nem puszta összevonás útján létrejött nagygazdaság, hanem gyökeresen más és lényegesen több ennél. Éppen abban több, hogy nagytömegű és olcsó termelést tesz lehetővé a legkorszerűbb eszközök, berendezések hatékony üzemeltetése és a munkaerő ésszerű felhasználása útján. Termelőszövetkezeteink mostanáig kialakult átlagos méretei még viszonylag szűk kereteket szabnak ennek. A legtöbb szövetkezet legfeljebb egy százas tehénistállót, egy-két százas sertéshízlaldát, néhányezres baromfitelepet képes üzemeltetni és csak kis területen tud gyümölcsöst,

Digitized by Google

szőlőt telepíteni. Ha azonban összefognak, akkor olyan korszerű hizlaldát képesek üzemeltetni, mint a jánoshalmi, többszázezres csibenevelőt működtethetnek és többszáz holdas nagyüzemi szőlőt és gyümölcsöst telepíthetnek. Nem nehéz belátni, mi előnyösebb a termelőerők és a termelés fejlesztésének szempontjából: a mai átlagos szövetkezeti üzemméreteknek megfelelő szétaprózottság és bazárszerűség, vagy pedig a legkorszerűbb technikát hatékonyan felhasználó, a munka termelékenységének a mainál lényegesen magasabb színvonalát biztosító szakosított, gyárszerű tömegtermelés.

A mi szövetkezetközi vállalataink még nagyon fiatalok, túlnyomó többségük még csak egyéves. Mégis érdemes megemlíteni, hogy például a karcagi keltető alacsonyabb önköltséggel termel, mint az állami keltetők. Másutt is hasonló jó tapasztalatokról számolnak be.

A Szovjetunióban a kolhozközi vállalatoknak már többéves múltjuk van, s tapasztalataik megerősítenek bennünket abban, hogy jó úton járnak azok a szövetkezetek, amelyek közös vállalkozásokba fognak. A kolhozközi vállalkozások hatása a mezőgazdasági termékek önköltségének alakulására jól látható a következő táblázatból.

KOLHOZKÖZI VÁLLALATOK ÖNKÖLTSÉGI ADATAI AZ 1960 ÉVI ZÁRSZÁMADÁS ALAPJÁN (RUBELBEN)*

Köztársaság	Szarvasmarha		Sertés	
	egy mázsa súlygyarapodás önköltsége			
	kolhozokban	kolhozközi vállalatokban	kolhozokban	kolhozközi vállalatokban
OSZFSZK	—	—	121,50	56,10
Ukrán	112,47	63,36	121,62	64,43
Üzbég	93,23	46,33	—	—
Grúz	179,30	71,26	187,80	111,50
Tadzsik	80,32	49,30	140,55	88,40
Moldvai	104,37	61,38	—	—

A szovjet adatok és tapasztalatok azt mutatják, hogy a kolhozok együttműködése mind a kolhozok, mind a népgazdaság számára nagyon előnyös. Érthető tehát, hogy a Szovjetunióban 1961. január 1-én már 4224 kolhozközi vállalat működött; az összes kolhozoknak több mint a fele, sőt egyes köztársaságokban

* Forrás: Gorskov: A kolhozközi együttműködés .... Ekonomika Szelszkovo Hozjajsztva. 1961. 12. sz. 88–99. oldal (oroszul).

Digitized by Google

(pl. Ukrajnában) több mint 80 százaléka részt vett valamilyen közös vállalkozásban.

Amit eddig elmondtunk, azzal még korántsem jellemeztük kimerítően a szövetkezetközi vállalkozások haladó szerepét. A szövetkezetek együttműködésének, termelési kapcsolataik kiépítésének nemcsak a gazdálkodás fejlesztése tekintetében nagy a jelentősége, hanem a szövetkezeti termelés további társadalmasítása, a szocialista termelési viszonyok továbbfejlesztése, a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közelítése, távlatilag pedig egybeolvasztása szempontjából is. Ha tehát kifejezetten politikai oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor azt mondhatjuk: a termelőszövetkezeti közös vállalkozás fontos eszköze annak, hogy erősödjék a termelőszövetkezetek szocialista jellege.

A szövetkezetek együttműködésének erősítésével, a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztésével a szövetkezeti mozgalom magasabb fokra lép. A paraszti termelés szocialista társadalmasításának folyamata ezzel kilép az egyes termelőszövetkezetek keretei közül. A közös vállalkozások útján létrehozott tulajdon már több termelőszövetkezetnek, sőt ha ebben állami üzemek is társulnak, akkor egyúttal szövetkezeti és állami vállalatoknak a közös tulajdona, s ez jelentős lépés ahhoz, hogy e két tulajdonforma közeledjék egymáshoz, majd egybefonódjon. Ez nem egyszerűen formai változás: e folyamat lényegéhez az is szorosan hozzátartozik, hogy a közös vállalkozások a technikai ellátottság, a termelés szervezése és technológiája, a koncentráció és szakosítás foka, a munkaszervezés és díjazás formái, a vezetés felépítése tekintetében is sokkal közelebb kerülnek az össznépi tulajdon alapján fejlődő vállalatokhoz.

Egyesek úgy okoskodnak, hogy nálunk még nem időszerű a szövetkezetközi vállalkozások fejlesztése, mert mi még nem érkeztünk el a kommunizmus építéséhez, mint a Szovjetunió. Azt állítják, hogy nálunk még csak a szövetkezeti tulajdon erősítése van napirenden. Ez így pontatlan és nem igaz.

A kommunizmust és a szocializmust nem választja el egymástól kínai fal. A szocialista viszonyok erősítése a szövetkezetekben nem állítható szembe a szocialista tulajdon két formájának egymáshoz való közelítésével, mert ez a két dolog szorosan egybekapcsolódik, az utóbbi egyik része az előbbinek. Mi ennek a munkának még egészen a kezdetén vagyunk. Szövetkezeteink szocialista jellegének erősítésében még sok olyan feladatot is meg kell oldani, amelyet a Szovjetunióban már régebben megoldottak. Nálunk még nem értek meg a közös vállalkozások tömeges létesítésének feltételei, mégis nagy hiba lenne lemondani szervezésükről.

Akik elméletileg összekeverik ezt a kérdést, azok tulajdon-

Digitized by Google

képpen azt nem értik meg, hogy amint a termelőszövetkezetek korszerű felszereléssel való ellátása és nagyüzemi építése nem megy egycsapásra, úgy a fejlett szocialista társadalomra jellemző termelési viszonyok is csak fokozatosan alakulnak ki a szövetkezetekben. Termelőszövetkezeteink között tehát nemcsak a termelőerők elért fejlődési foka, hanem a szocialista termelési viszonyok fejlettsége tekintetében is nagy különbségek vannak. Nyilvánvaló — és a gyakorlat megcáfolhatatlanul bizonyítja —, hogy a szövetkezeteknek egyre növekvő csoportjában már megértek a termelési együttműködésnek, a közös vállalatok létesítésének a feltételei. És az erre irányuló tevékenység egyáltalán nem akadályozza, sőt inkább segíti azt, hogy a fiatal szövetkezetekben is gyorsabban alakuljanak ki a fejlett szocialista gazdálkodásra jellemző viszonyok, s hogy bizonyos idő múlva egész szövetkezeti mozgalmunk új, magasabb szintre emelkedjék.

Dolgozó parasztságunk a párt vezetésével eljutott oda, hogy tömegesen belépett a termelőszövetkezetekbe. Ezzel azonban még nem minden paraszt vált szocialista módon gazdálkodó és tevékenykedő emberré. Ma még csak a legöntudatosabb szövetkezeti parasztjaink jutottak el erre a fokra. Sokat kell még tennünk azért, hogy a paraszti gondolkozást, magatartást és erkölcsöt is szocialistává formáljuk. A termelőszövetkezeti közös vállalkozások fejlesztésének politikai jelentősége a többi között éppen abban áll, hogy meggyorsítja ezt a folyamatot. A közös vállalkozások fejlesztésével erősítjük azt az alapot, amely lehetővé teszi, hogy átformáljuk a parasztok egész szellemi alkatát, lelkivilágát, erkölcsét. A szocializmus teljes győzelméhez ez ugyanúgy elengedhetetlen, mint a paraszti termelés szocialista társadalmasítása, s e feladat megoldása jelentős mértékben előbbre viszi egész társadalmi és gazdasági fejlődésünket.

III.

Hazánkban eddig a szövetkezetközi vállalkozásoknak két formája alakult ki: az egyszerű gazdasági együttműködés és az önálló közös vállalkozás.

Ha az együttműködés megszervezése nem igényel nagyobb befektetést, és termelési kapacitását tekintve nem kíván önálló szervezeti formát, akkor célszerűbb az egyszerű együttműködés formáját választani. Eddig főleg közös feldolgozó (pl. gyümölcsaszaló, savanyító, tejfeldolgozó stb.) üzemek jöttek létre egyszerű együttműködés formájában. Jelentős részük a földművesszövetkezetek közreműködésével létesült és működik. Az irányítást úgy oldják meg, hogy a részt vevők az erre legalkalmasabb termelőszövetkezetet bízzák meg az együttműködéssel kapcsolatos

Digitized by Google

könyvelési, ügyviteli feladatok ellátásával, s ezért rendszerint bizonyos költség-megtérítést is fizetnek. Az a helyes, ha az egyszerű együttműködés dolgozói — kivéve a szakembereket — a részt vevő szövetkezetek tagjai közül kerülnek ki. Jelenleg azonban sokhelyütt nem tartják be ezt a követelményt.

Ha a közös tevékenység nagyobb szervezettséget, költséges eszközöket, fokozott szakértelmet kíván, akkor helyesebb önálló közös vállalatot létrehozni. Az önálló közös vállalkozás a termelőszövetkezetek közötti együttműködés magasabb formája. Az így létesített közös vállalat önálló jogi személy; munkáját igazgató tanács irányítja, ennek tagjait pedig a részt vevő szövetkezetek közgyűlései által megválasztott küldöttek választják meg.

Hazánkban az egyszerű gazdasági együttműködés szervezésének is van jelentősége és értelme, nyilvánvaló azonban, hogy a jövő az önálló közös vállalkozásoké. Ezek jobban megfelelnek annak a célnak, hogy a termelőszövetkezetek összefogása útján egyre jobban használjuk ki a nagyüzemi termelés lehetőségeit.

Eddig baromfi-keltetésre és pecsenyecsibe-nevelésre alakult a legtöbb szövetkezetközi vállalkozás, pedig más üzemágakban is nagy jövője van az együttműködésnek. A Szovjetunióban a közös szarvasmarha- és sertéshízlalda üzemeltetése a legelterjedtebb, a kolhozoknak több mint egyharmada részt vesz ilyen együttműködésben. A cukor- és szeszgyárak környékén nagy kolhozközi szarvasmarha-hizlaldákat, tejfeldolgozó üzemek és vajgyárak közelében pedig rendszerint sertéshizlaldákat létesítenek, s ezek nagyon gazdaságosan termelnek.

A szovjet tapasztalatok alapján az építkezés közös megszervezésére is érdemes felhívni szövetkezeteink figyelmét. Nincs olyan termelőszövetkezet, amely ne építkezne. Az úgynevezett házi építkezés azonban — mint általában a falusi — nagyon kisüzemi, kisipari módon folyik, és ezért meglehetősen drága. Ezen úgy lehetne gyorsan és gyökeresen változtatni, s ezzel az egész falusi építkezést is kimozdítani mai elmaradott állapotából, hogy korszerű felszereléssel ellátott közös szövetkezeti építővállalatokat létesítenének maguk a termelőszövetkezetek. Ha több szövetkezet egyesül, akkor gyorsabban jut hozzá a szükséges gépekhez és felszereléshez, és azokat hatékonyabban is tudja kihasználni. Helyes volna, ha termelőszövetkezeteink — tanulva a törökevei és a törökszentmiklósi szövetkezetek példájából —, minél több jól felszerelt közös építőipari vállalatot szerveznének. Ezek nemcsak a gazdasági építkezést emelnék lényegesen magasabb szintre, hanem a falusi lakosság építkezését is fellendíthetnék.

Hazánkban már a közeljövőben nagy szerepük lehet a vízgazdálkodási társulásoknak. Több helyen már tervezik, sőt el is kezdték közös víztárolók és halastavak építését. Eddig különösen

Digitized by Google

Pest, Szolnok és Tolna megye szerzett ebben jó tapasztalatokat. A Tolna megyei Koppányvölgyi Vízgazdálkodási Társulat még 1959 novemberében alakult; 23 termelőszövetkezetet és 5 állami gazdaságot ölel fel s összesen 13 községre terjed ki. Eddig főleg vízrendezéssel foglalkozott, s már több mint 14 000 kh-on végezte el a vízlevezetési munkákat.[2] Pest megyében a nagykőrösi járásban a csőkutas öntözés fejlesztésére hoztak létre szövetkezetközi vállalkozást.

Hazánkban 1961-ben összesen 230 ezer kh volt az öntözött terület. Néhány év alatt (1965-ig) azonban csaknem háromszorosára, 600 000 kh-ra kell kiterjesztenünk az öntözést. A vízgazdálkodási, öntözési, vízhasznosítási társulások ebből nagy részt vállalhatnának magukra, nemcsak vízrendezéssel, víztárolók kiépítésével, csőkutak fúrásával, hanem az öntözéses gazdálkodás közös megszervezésével is, ami így sokkal magasabb színvonalú és gazdaságosabb lehetne.

Azzal is érdemes törődni, hogy a szövetkezetek összefogása a termelőszövetkezetek és állami gazdaságok együttműködésévé fejlődjék. Az öntözés, a vízhasznosítás közös megszervezése igen alkalmas erre, de más területeken is megfelelő lehetőség kínálkozik rá, például a nagyüzemi palánta-nevelés közös megszervezésében. Jelenleg az a gyakorlat, hogy minden kertészkedő gazdaság maga állítja elő a neki szükséges palántákat, holott az a tapasztalat, hogy közös palántanevelő telepeken sokkal gazdaságosabban nevelhető palánta. Ehhez koncentrálni kell a szükséges berendezéseket, gépeket, szakembereket; így lehet a baromtikeltető telepekhez hasonlóan legkorszerűbben és legszakszerűbben megoldani a palántanevelést.

Az itt felsoroltakon kívül természetesen a gazdálkodásnak még sok olyan területe van, amelyen már most eredményes együttműködés alakulhat ki nemcsak termelőszövetkezetek között, hanem termelőszövetkezetek és földművesszövetkezetek, valamint szövetkezetek és állami vállalatok között is.

Szövetkező üzemeink nemcsak a jó tapasztalatokból, hanem az eddigi közös vállalkozások negatív tapasztalataiból, az együttműködés során elkövetett hibákból is tanulhatnak. Nagyon fontos, hogy közös vállalkozás létesítése előtt végezzenek alapos számításokat, helyesen mérjék fel az adottságokat, szervezzék meg az értékesítést, mert különben nehézségeik támadhatnak. A túrkevei közös fűzfeldolgozó üzem például ma is csak fele kapacitással dolgozhat, mert eddig nem tudták megoldani az értékesítést. Hajdúböszörményben a takarmánytermesztésben számították el magukat, s főleg emiatt volt tavaly veszteséges a pecsenye-

[2] Szániel Imre: Az üzemi szakosítás tapasztalatai Tolna megye termelőszövetkezeteiben. Gazdálkodás, 1962. 1. sz. 23–32. oldal.

Digitized by Google

csibe előállítására létrehozott közös vállalat. Ez arra figyelmeztet, hogy a közös vállalkozások létrehozásakor reálisan kell felmérni a feltételeket, s főleg nem szabad teret engedni a gigantomániás törekvéseknek. Nem szabad például olyan „baromfi-kombinátot" létrehozni, amelynek takarmányszükségletét a vállalkozók nem tudják kielégíteni. A túlzások, a túlméretezett vállalkozások csak lejárathatják az együttműködés gondolatát.

Azzal is törődni kell, hogy helyesen állapítsák meg a részt vevők hozzájárulását a közös vállalkozáshoz. Hartán például a szövetkezetek egyenlő arányban osztották el egymás közt a hozzájárulást, holott a résztvevők területe között 3000 kat. holdas különbség volt. Az aránytalanság rögtön az indulás után, a takarmány összeadásakor kiütközött, s nyilvánvalóvá lett, hogy a szántóterülettel arányosan, egy kh-ra vetítve kell megállapítani a hozzájárulást. Az is elengedhetetlen, hogy a szövetkezetek tagsága minden alapvető kérdést ismerjen, megtárgyaljon és értsen egyet benne, különben csak formális lesz az együttműködés, s nem hozza meg a várt eredményt.

•

Sok termelőszövetkezetben nagy érdeklődés van a szövetkezetek közti együttműködés iránt. Nem mondhatjuk el azonban ezt egyes állami szervekről. Előfordul, hogy hónapokig húzzák-halasztják a működési engedély kiadását, egyes helyeken pedig mindenféle pénzügyi és adminisztrációs nehézséget támasztanak. Még gyakoribb, hogy közömbösen szemlélik a termelőszövetkezetek együttműködési törekvéseit, elhanyagolják a szakmai tanácsadást, magukra hagyják a már létrejött közös vállalkozást.

Pártszervezeteink munkálkodjanak azon, hogy mindenki ismerje fel és értse meg a termelőszövetkezetek együttműködésének nagy gazdasági és politikai jelentőségét. A termelőszövetkezeti közös vállalkozások ma a paraszti társulás magasabb formái hazánkban. Megérdemlik, hogy — anélkül, hogy túlhajtanánk — jobban karoljuk fel őket és többet tegyünk fejlesztésükért.

Digitized by Google

ESZMECSERE

A termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról

A TERMELŐSZÖVETKEZETI FELHALMOZÁS ELVI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEIHEZ

Tóth Antal elvtársnak „A termelőszövetkezeti felhalmozás problémái" című cikkét két szempontból is fontosnak és jónak találom. Elsősorban azért, mert helyesen elemzi a termelőszövetkezeti felhalmozással összefüggő alapok és más tényezők fontosságát, másodsorban azért, mert a problémát úgy tárgyalja, hogy ezzel több elvi és gyakorlati feladat megoldásához új gondolatokat ébreszt. Tóth elvtárs fejtegetései nyomán arra a meggyőződésre jutottam, hogy javaslataival késlekedés nélkül foglalkoznunk kell, s mielőbbi megvalósításuk végett a lehető legszélesebben fel kell tárni a javasatoknak még kellően végig nem gondolt további elvi összefügéseit és problematikus gyakorlati oldalait.

Tóth Antal elvtárs cikkének gondolatait két szempontból szeretném kibővíteni: egyrészt a termelőszövetkezeti önálló elszámolás és a felhalmozás, másrészt a felhalmozásnak és a személyes fogyasztásnak, valamint az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásnak helyes arányai és módszerei tekintetében.

I.

1. A termelőszövetkezeti felhalmozás biztosítása nagyon fontos dolog a termelőszövetkezetek politikai és gazdasági megszilárdulása szempontjából, és így egyben népgazdasági jelentőségű gazdaságpolitikai kérdés is. A szövetkezeti felhalmozások színvonala bizonyos szempontból jellemzi a szövetkezetek gazdálkodásának az alakulását, emellett összefügg a mezőgazdasági termelői árak szintjével, az adó- és hitelrendszerrel, valamint a termelőszövetkezetek állami költségvetésből való támogatásának rendszerével is. Az ár- és pénzügyi politikának ezek a tényezői egyebek között arra is utalnak, hogy gazdasági és pénzügyi irányítási módszereink mechanizmusa *milyen mértékben centralizált, vagy decentralizált.* Tóth Antal elvtárs helyesen mutat rá cikkében arra, hogy a szocialista gazdaságban a szövetkezeti felhalmozás egyedül az állam központosított felhalmozási alapjából is megoldható, tehát úgy, hogy a termelőszövetkezetekben létrehozott tiszta jövedelemnek a felhalmozásra jutó hányadát az ár- és adórendszer révén az állami költségvetésbe összpontosítjuk, és az állami támogatás különféle csatornáin keresztül újra elosztjuk a szövetkezetek között. Megoldható azonban úgy is, hogy a felhalmozásra jutó tiszta jövedelem-részeket — megfelelő árszínvonal, vagy alacsonyabb adóter-

Digitized by Google

helés segítségével — a szövetkezetek rendelkezésére bocsátjuk. Véleményem szerint is helyes az az álláspont, hogy a mi körülményeink között az a célszerű, ha a következő években a *két módszer elemeit együttesen alkalmazzuk.*

Számos tapasztalat bizonyítja azt, hogy az előbb említett összes ár- és pénzügyi tényezők együtthatásával a legtöbb termelőszövetkezetünk — még a nagyüzemi szervezettség kezdeti hiányosságai mellett is — képes arra, hogy ne csak egyszerű újratermelést valósítson meg zavartalanul, hanem bizonyos felhalmozást is, mégpedig úgy, hogy egyidejűleg tagjainak egyéni jövedelme is növekedjék. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy egyes területeken még gyakran a kívánatosnál több az állami adminisztratív jellegű beavatkozás termelőszövetkezeteink gazdálkodásába, s nem eléggé hatékonyan érvényesül a csoporttulajdonnak legjobban megfelelő ösztönző rendszer mechanizmusa. (Pl.: a beruházásoknak gyakran nem a szövetkezetnek a gazdaságos és jövedelmező termelésben való érdekeltsége a fő mozgató rugója, hanem sokszor túlteng a „keretlebontás" igazgatási, adminisztratív jellege.) Ezért is mondhatjuk ki azt, hogy a szocialista mezőgazdaság termelőerőinek és termelési viszonyainak továbbfejlesztéséhez nagyon fontos feltétel *a termelőszövetkezetek önálló elszámolásának tökéletesítése, a termelőszövetkezetek vállalat-jellegének erősítése.*

A szocialista árutermelés viszonyai között az önálló elszámolás elvének helyes alkalmazása hatékony eszköze lehet a népgazdasági és csoportérdekek összehangolásának, a termelés fejlesztésének, a munka termelékenysége emelésének, a termelés gazdaságosabbá tételének és általában az állam gazdasági irányító tevékenységének. A termelőszövetkezetek nem elszigetelt magángazdaságok, hanem a szocialista gazdaság szerves részei, amelyekben már nincs alapvető ellentmondás a parasztok egyéni érdeke és az egész társadalom érdekei között. Mégis a csoporttulajdon természetéből következik a termelésben és az elosztásban a termelőszövetkezeteknek az állami vállalatokétól nagyobb mértékű elkülönültsége a társadalmi tulajdonon belül. Ez az elkülönültség megköveteli, hogy állandóan tökéletesítsük, hatékonyabbá tegyük az állam és a termelőszövetkezet, az állam és a termelőszövetkezeti tagok, valamint a termelőszövetkezet és tagjai között fennálló, alapvetően azonos érdekeltség kapcsolatait. A termelőszövetkezetek nagyobb gazdálkodási önállóságát úgy kell összekapcsolnunk az anyagi érdekeltség sokoldalú alkalmazásával, hogy tevékenységük rentábilis legyen és összhangban álljon az össznépi érdekeket kifejező népgazdasági tervvel.

A csoporttulajdonból következő elosztási viszonyoknak az a jellegzetességük, hogy a termelőszövetkezeti tagok személyes jövedelme meghatározott arányban áll a termelőszövetkezet által létrehozott bruttó jövedelemmel. A termelőszövetkezetekben megtermelt új értéknek a felhalmozásra, az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásra és a tagok személyes fogyasztására való felhasz-

Digitized by Google

nálása között meg kell lennie a tervszerűen meghatározott aránynak. Ebből a szempontból a termelőszövetkezeti önálló elszámolás módszereinek fejlesztése azt követeli meg, hogy a *termelőszövetkezetek bővített újratermelésében növelni kell a belső erőforrásoknak, a termelőszövetkezet által létrehozott tiszta jövedelemből történő felhalmozásnak a szerepét.* Ebből az is következik, hogy a termelőszövetkezeti tagoknak a szövetkezet teljes jövedelméből való személyes részesedése általában lassabb ütemben növekedjék, mint a teljes jövedelem.

A termelőszövetkezetek jelenlegi tervezési, nyilvántartási és elszámolási rendszerében azonban nagyon nehéz, s csak közvetett és nagyon pontatlan számításokkal lehet nyomon követni ezeket az összefüggéseket. (Ez is egyik oka lehet annak, hogy az elmúlt években a felhalmozás és a fogyasztás arányait tekintve a szövetkezetek egy részében nem egyértelműen érvényesültek az előbb említett követelmények).

Az ún. gazdálkodási eredmény, amely jelenleg a termelőszövetkezetek működésének legfontosabb minőségi mutatója, korántsem fejezi ki a termelőszövetkezetben az adott évben létrehozott új értéket, még kevésbé a tiszta jövedelmet, mert magában foglalja az állami támogatásokból elért tiszta vagyon növekedést és a kioszthatő jövedelmet is. A jelenlegi nyilvántartási rendszernek az is hibája, hogy a holtmunka-ráfordítások közé nem számít értékcsökkenési leírást, és ez zavarja a felhalmozási és fogyasztási alap helyes számbavételét. Az amortizációs alap képzésének hiánya az újratermelési folyamat értékoldalát nehezen áttekinthetővé teszi és bizonytalanságot idéz elő az elhasznált állóalapok pótlása tekintetében.

Ezek miatt az okok miatt a termelőszövetkezetek egyrészében kísérletképpen — lehetőleg 1963. elejétől — olyan tervezési nyilvántartási és elszámolási rendszert kellene életbe léptetni, amely számol az amortizációval és alkalmas a létrehozott új értéknek, a megszilárdult és erős vezetés alatt működő termelőszövetkezetekben pedig *az önköltségnek és a létrehozott tiszta jövedelemnek a megállapítására* is. Persze ennek során még azt is tisztázni kellene, hogy milyen legyen a termelőszövetkezeti élőmunka-költség elszámolási rendje. A felhalmozás és a fogyasztás helyes arányainak biztosítása és a rentabilitás követelményei halaszthatatlan feladattá teszik ezt.

2. A termelőszövetkezeti gazdálkodás továbbfejlesztése — az önálló elszámolás elvének következetesebb érvényesítésével — megköveteli a *szövetkezeti saját alapok* képzésének alaposabb és sokrétűbb kidolgozását. Elvileg egyetértek mindazzal, amit Tóth Antal elvtárs mond erről, de úgy vélem, még tovább kell szélesítenünk ezt a problémakört, s mélyebben kell vizsgálnunk a helyes megvalósítás módját és feltételeit.

A termelőszövetkezeti alapok képzésének előtérbe kerülése nagyon fontos kérdés, mert a közös alapok rendszere a létrehozott tiszta jövedelem tervszerű felhasználásának az önálló elszámolás elvéhez legjobban alkalmazkodó módszere, amely adott körülmények között —

Digitized by Google

és gondosan számba vett mértékkel, megfelelő elszámolási rendszer esetén — a létrehozott tiszta jövedelem egy részének állami központosítását is helyettesítheti.

Igaza van Tóth elvtársnak abban, hogy a termelőszövetkezeti alapok képzésének jelenlegi előírásai felülvizsgálatra és korrekcióra szorulnak, mert nem eléggé mozgósítják a gazdaságilag erősebb termelőszövetkezeteket arra, hogy feltárják felhalmozási tartalékaikat. Jelenleg a fel nem osztható szövetkezeti alap növekedéséből nem feltétlenül következik az, hogy felhalmozás történt, mert a fel nem osztható szövetkezeti alap összevontan tartalmazza a pótlást és a felhalmozást. Hogy bővülnek-e valóban és mennyivel bővülnek a termelőszövetkezetek állóalapjai, s nemcsak az elhasználódó állóeszközök pótlása történik-e meg, annak megnyugtató áttekintése és elemzése végett szükség lesz arra, hogy a termelőszövetkezetek az *amortizációs és a felhalmozási alapot elkülönítve képezzék.* Az amortizációs alap képzése nemcsak az önköltség-számítás miatt fontos, hanem azért is, nehogy egy pár év múlva olyan helyzet alakuljon ki, amelyben a jelentős arányokban jelentkező felújítási szükségletek miatt az állóalapok bővítése helyett pótlásra lennénk kénytelenek felhasználni a központosított állami eszközök nagy részét.

A felhalmozási alap képzését a tagok között felosztandó jövedelem meghatározott hányadában, vagy esetleg az egy dolgozó tagra jutó személyes jövedelem mértékétől függő progresszív kulcs alapján állapíthatnánk meg.

A forgóeszköz-felhalmozás vonatkozásában is gyorsan meg kell szüntetnünk a jelenlegi helyzet rendezetlenségét. Sokkal fontosabb úgy ez, mint amilyennek Tóth elvtárs cikkéből kitűnik. Ennek a kérdésnek a horderejét akkor látjuk megfelelően, ha *a termelési alapok* (a vetőmagalap, takarmányalap stb.) jelentőségére gondolunk a bővített újratermelés folyamatában. Sokszor éppen ezeknek a forgóeszközöknek a hiánya akadályozza a már meglevő állóalapok hatékony kihasználását és a termelés gazdaságosságának növelését. Gyakran azért nem érvényesülhetnek hatékonyan az anyagi ösztönzők, mert a fogyóeszközök hiánya szab gátat a termelés bővítésének. (Hiába ösztönözzük pl. az árakkal az állattenyésztés valamely ágának fejlesztését, ha a takarmánybázis megfelelő növeléséről nem gondoskodunk.)

A forgóeszköz-felhalmozások nem feltétlenül rögzített felhalmozások, ezért indokolt, hogy megfelelő szinten tartsuk őket és biztosítsuk növekedésüket. Ennek a kérdésnek a tanulmányozásánál azt is figyelembe kell venni, hogy — éppen a forgóeszközök gyors megtérülése miatt — a jövedelmezőség szempontjából is nagy jelentősége van a saját forgóalapok színvonalának. *A normalizált forgóeszközöket feltétlenül saját forrásból kellene biztosítani,* de kivételes esetekben az első feltöltés még bizonyos állami segítséggel is kedvezőnek látszik.

Az eddigieknél nagyobb súlyt kell helyeznünk a *pénzbeni forgóalapok* képzésére is. Ez a probléma elsősorban a munka szerinti elosztás legösztönzőbb formáinak kialakításával kapcsolatos.

Digitized by Google

Egyes agrárközgazdászok a termelőszövetkezetek rövidlejáratú hitelekkel való ellátásának problémáit túlságosan a termelőszövetkezeti tagok személyes fogyasztásra szolgáló egyéni jövedelmének növelése szempontjából bírálják. Egyes javaslatok egyenesen arra irányulnak, hogy a termelőszövetkezetek forgóeszközökkel való ellátásában a hitelek szerepét a saját források szerepének rovására növeljék, és lényegében azt javasolják, hogy a termelőszövetkezetek állami hitelekből töltsék fel forgóalapjukat. Azt állítják, hogy a termeléshez szükséges anyagkészletek felhalmozásának saját erőből történő finanszírozása akadályozza a termelés bővítését. Ezek az elvtársak figyelmen kívül hagyják, hogy a gyenge szövetkezetekben nem a hitelrendszer, hanem a termelés alacsony színvonala okozza az egyéni jövedelmek alacsonyságát. A termeléshez szükséges készletek saját erőből való finanszírozása csak nagyon közvetve és akkor válhat a bővített újratermelés gátjává, ha a termelés színvonala és így a létrehozott bruttó jövedelem nem teszi lehetővé a megtervezett kiosztható jövedelem elérését és a termelés növeléséhez szükséges álló- és forgóeszközöknek a terv szerinti felhalmozását. A termelés bővítéséhez szükséges forgóeszközöket — ha a termelőszövetkezet bruttó jövedelme nem nyújt erre fedezetet — természetesen csak a személyes jövedelem terhére, vagy az állami támogatások bővítésével lehet felhalmozni. A kérdés megítélésénél azt is számításba kell venni, hogy a csoporttulajdonon alapuló finanszírozás nem követheti mechanikusan az állami vállalatoknál alkalmazott módszereket. A termelőszövetkezetek finanszírozásánál nagyon gondosan kell ügyelni arra, hogy az adott termelőszövetkezet a maga által megtermelt bruttó jövedelem meghatározott (arányos) hányadát használhassa fel egyéni fogyasztásra, és terven felüli származékos jövedelmek lehetőleg sem a hitelrendszer, sem valamilyen dotációs rendszer útján ne kerülhessenek bele ebbe az egyéni fogyasztásba.

II.

Célszerű, ha a felhalmozásnak és a személyes fogyasztásnak, valamint az állam központosított tiszta jövedelméhez való hozzájárulásnak a helyes arányai és módszerei szempontjából is megvizsgáljuk a termelőszövetkezeti alapok képzésének szükségességét.

A megoldásnak *sokoldalúnak és rugalmasnak kell majd lennie.* Véleményem szerint el lehet fogadni azt az elvet, hogy *a termelőszövetkezeti saját alapok képzése — elvileg nem különbözik alapvetően a tiszta jövedelem egy részének állami központosításától.* Emellett úgy vélem, hogy — a termelőszövetkezeti alapok képzésének körültekintő kidolgozásával és alkalmazásával egyidejűleg — ésszerűen élni kell az árrendszeren és az adórendszeren keresztül történő tervszerű befolyásolás és szabályozás lehetőségeivel is. Egyben a támogatási rendszer továbbfejlesztésével a központosított jövedelmeknek a legcélszerűbb, a kiemelt gazdaságpolitikai célokra koncentrálódó újraelosztását is elő kell mozdítani. Ennek során szükség lenne arra, hogy

Digitized by Google

a jelenleginél sokoldalúbb és differenciáltabb rendszert dolgozzunk ki a különböző tényezők folytán ma még gyenge termelőszövetkezetek állami támogatására.

A termelőszövetkezeti alapok rendszerének kidolgozása rendkívül bonyolult, sok összefüggést érintő tanulmányozást igényel és szinte egész mezőgazdasági pénzügyi rendszerünk körültekintő továbbfejlesztését követeli meg. Nagyon fontos követelménynek tartom, hogy széleskörű és nagymértékben differenciált számítások és elemzések előzzék meg a konkrét kidolgozást s *nagyon gondos munkával biztosítsuk a végrehajtás feltételeit.*

A termelőszövetkezeti alapok létesítésével kapcsolatban — a differenciáltság szempontjából — nagy súlyt kell helyezni a *sorrend* meghatározására. Nézetem szerint az első helyre az amortizációs alap képzését kellene helyezni, s ezt lehetőleg az összes termelőszövetkezetekben érvényesíteni kellene. Ez az álláspont azt tükrözi, hogy a termelőszövetkezetek általában saját erőforrásaikból valósítják meg az egyszerű újratermelést. A második helyre a forgóvagyon saját forrásának kötelező képzése kerülne. Egyrészt ugyanis egyszerű újratermelés esetén is ez az alapvető feltétele a gazdaságos termelésnek, másrészt pedig általában ez a leggyorsabban megtérülő eleme a termelés bővítésének. Az elosztási viszonyok fejlesztése szempontjából a harmadik helyen a pénzbeni biztonsági tartalékalap képzése állna; ez szükséges ahhoz, hogy az évenkénti személyes jövedelmeket kiegyensúlyozhassuk. Ezután következik végül a beruházási felhalmozási alap létesítése, az állóalapok saját erőforrásból való bővítésének kötelezettsége. A rendszer kidolgozásánál természetesen arról sem feledkezhetünk meg, hogy a termelőszövetkezeteknek vissza kell fizetniük az esedékes hiteleket, s ez a megterhelés szövetkezetenként nagyon eltérő.

A vázolt sorrend egyrészt a termelőszövetkezeti jövedelmek felhasználásának tervszerű befolyásolását, az alapok útján való jövedelemszabályozást is lehetővé tenné, másrészt biztosítaná, hogy az állam erőteljes szerepet játsszon az állóalapoknak beruházási hitelek útján való bővítésében. A jó termelőszövetkezeteknél állami kölcsöneszközökből a termelés bővítésének csak azt a részét finanszíroznánk, amelyet az adott évben nem tudnak saját forrásukból megvalósítani, de amelyet a termelésnek a terv szerinti fejlesztése feltétlenül szükségessé tesz. A közepes és gyenge termelőszövetkezetek felhalmozásainak növelésében ennél sokkal nagyobb jelentőségük lenne az állami hiteleknek. Mindkét esetben az állam kezében marad azonban a befolyásolásnak az az igen hatékony eszköze, amelyet a termelőeszközök juttatása jelent (akár saját erőből, akár hitelből is történik ez).

A mezőgazdasági termelés jelenlegi területi elhelyezése és a ma érvényesülő árrendszer mellett különösen fontos azon termelőszövetkezetek *bővített újratermelésének állami támogatása*, amelyek rossz természeti, üzemi és közgazdasági viszonyok között alakultak meg, s a nem kielégítő vezetés, vagy más rendkívüli körülmények miatt gaz-

Digitized by Google

daságilag még gyengék. A tartósan rossz körülmények között gazdálkodó termelőszövetkezeteket az állami költségvetésből olyan támogatásban kellene részesíteni, amely hosszabb távlatban sem térítendő vissza. Az átmenetileg, rendkívüli körülmények miatt nehéz helyzetbe került, de egyébként jó természeti, üzemi és közgazdasági feltételek közt működő termelőszövetkezeteket pedig bankhitelekkel kell megsegíteni. A termelőszövetkezetek közvetlen támogatásának jelenlegi rendszerét úgy kellene fejleszteni, hogy a támogatás hatékonyabban érintse a termelés szerkezetét, színvonalát és jövedelmezőségét. Nem szabad teret engednünk olyan szemléletnek, amely kizárólag a termelőszövetkezeti tagok megfelelő jövedelmének biztosítása szemszögéből ítéli meg ezeket a közvetlen állami költségvetési támogatásokat.

A Tóth Antal elvtárs által felvetett kérdéseken és ezen a néhány kiegészítésen kívül is sok még a termelőszövetkezeti felhalmozásokkal kapcsolatos probléma. Fontosnak tartom, hogy ezeket napirenden tartsuk, mert megoldásukhoz nagy körültekintés és még sok vita szükséges.

Dr. Páles Gyula

NEMCSAK GAZDASÁGI KÉRDÉS!

Nagy figyelemmel olvastam Tóth Antal elvtárs írását a Társadalmi Szemle márciusi számában a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáiról. Érdeklődésemet nemcsak azért keltette fel a téma, mert nyilvánvaló, hogy a termelőszövetkezetek eredményes gazdálkodását jelentősen befolyásolja a felhalmozás mértéke, hanem azért is, mert az elmúlt hónapokban járásunkban az ún. vándor pártiskolákon több mint 300 termelőszövetkezeti vezetővel és taggal részletesen megvitattuk ezt a kérdést. Különösen a felhalmozási és fogyasztási alap helyes arányának kialakítása keltett nagy érdeklődést és élénk vitát.

Teljesen egyetértek a cikknek azzal a megállapításával, hogy a „termelőszövetkezetek korszerű nagyüzemi kiépítése, ezzel a több termelés és a szövetkezeti parasztság életszínvonala tartós emelkedésének megalapozása az eddiginél nagyobb mérvű saját erőből történő felhalmozást tesz szükségessé". Tóth Antal elvtárs azonban, amikor a felhalmozás arányának okaival és a következtetésekkel foglalkozik cikkében, olyan tényezőket hagy figyelmen kívül, amelyeknek közvetlenül vagy közvetve, de van befolyásuk a felhalmozásra. Ennek következtében kissé egyoldalúan, csak gazdasági problémaként kezeli a szövetkezeti felhalmozást.

Véleményem szerint a felhalmozás arányának helyes meghatározását nem vizsgálhatjuk a mezőgazdasági termelés és gazdálkodás rendszerétől elkülönítve, hiszen ez szerves része annak. E rendszerben minden fontos tényező összefüggésben és kölcsönhatásban van egymással. Téves következtetésre juthatunk, ha nem vesszük figyelembe egy-egy vizsgált terület, termelőszövetkezet elhelyezkedését, a népgaz-

Digitized by Google

daság egészéhez fűződő kapcsolatait, természeti és közgazdasági viszonyait.

Különösen lényeges, hogy a felhalmozás politikai összefüggéseit és hatásait megvizsgáljuk. Járásunk néhány termelőszövetkezetében a saját erejű beruházások mértékének eltúlzása arra vezetett, hogy számottevően csökkent a tagok jövedelme és a szövetkezetet gazdasági és politikai megrázkódtatás érte. A szocialista nagyüzem biztosítja a termelőszövetkezeti tagoknak azt, hogy a gazdálkodás eredményességének növelésével javuljanak életkörülményeik. A mezőgazdasági termelés eredményességének növelése szükségessé teszi a közös vagyon gyarapítását, de ezzel párhuzamosan a termelőszövetkezeti parasztság jövedelmének is növekednie kell.

A fő összefüggésekre és a kölcsönhatásra világosan rámutat pártunk Központi Bizottságának ez év márciusi határozata: „A gazdálkodás eredményességének javulása — a tagok szorgalmas, fegyelmezett munkája mellett — főként a közös vagyon saját erőforrásokból való állandó gyarapításától és védelmétől függ. A jövedelmező gazdálkodás a legfontosabb feltétele annak, hogy növekedjék a termelőszövetkezeti tagok jóléte, fejlődjék a szövetkezet belső élete és kikovácsolódjék a szövetkezeti parasztság egysége".

A berettyóújfalusi járás szövetkezeteinek helyzete és adatai alapján megvizsgáltuk a termelőszövetkezeti felhalmozás problémáit, Tóth Antal elvtárs cikkének néhány megállapítását, és ebből a következő főbb tanulságokat szűrtük le:

1. A termelőszövetkezetek saját erőforrásból végrehajtott beruházásainak vizsgálatánál a jelenleg szokásos számítási mód ad ugyan bizonyos támpontot a tájékozódáshoz, de tévútra is vezethet, s nem nyújt reális alapot arra, hogy megfelelő következtetéseket vonjunk le belőle. Tóth elvtárs is megállapítja, hogy az adatok összehasonlítása a legellentétesebb tendenciákat mutatja. Még egy járáson belül is ez a helyzet. Megközelítőleg sem kapunk tehát teljes képet akkor, ha különböző adottságú megyékben hasonlítjuk össze a felhalmozási hányad alapján a termelőszövetkezetek gazdálkodási eredményeit. Különösen Budapest és Somogy megye összevetésénél mutatkozik ez meg.

Nem azt vitatom, hogy a budapesti termelőszövetkezetek felhalmozásának mértéke kielégítő-e, vagy sem. Jelenleg azonban irreális követelmény a budapesti szövetkezetektől akkora, vagy megközelítőleg akkora saját erőből származó beruházási arányokat számonkérni, amekkora Somogyban, vagy hasonló megyékben van. Ez jelentősen csökkentené az elosztási alapot és — figyelembe véve a budapesti körülményeket — igen komoly gondot okozna a termelőszövetkezetek munkaerő-ellátottságában.

2. Az is lehetséges, hogy a felhalmozás alacsony mértéke átmeneti, s a gazdálkodás szerkezetében bekövetkezett változásoknak, vagy a szövetkezetek nagyarányú fejlődésének a következménye, amit — érthető okokból — nem követ azonnal a saját erőből történő felhalmozás arányának növekedése. Ebből a szempontból is érdekes képet mutat a berettyóújfalusi járás termelőszövetkezeteinek néhány adata.

Digitized by Google

A berettyóújfalusi járás termelőszövetkezeteinek vagyoni helyzete (1000 forintban)

	1958	1959	1960	1961
Beruházott vagyon	38,995	69,588	122,232	209,253
Ebből saját	17,924 (45,9*)	19,457 (27,9)	38,364 (31,3)	62,680 (30)
Forgó vagyon	16,658	37,637	70,632	80,679
Ebből saját	3,366 (20.2)	12,013 (31,9)	28,381 (40,1)	28,836 (35,7)
Összes vagyon	55,653	107,225	192,864	289,932
Ebből saját	21,290 (38,2)	31,469 (29,3)	66,745 (34,6)	91,518 (31,5)
1 szántóegységre eső összes vagyon	4,183	2,816	3,411	4,563
1 szántóegységre eső saját vagyon	1,356 (32,5)	774. (27,1)	1,180 (34,6)	1,448 (31,7)

* Zárójelben a saját vagyon százaléka

A mezőgazdaság átszervezése nagyobbrészt 1959-ben történt meg. Az újonnan alakult és jelentősen megnövekedett szövetkezetek gazdálkodásának megindulásához jelentős állami támogatásra volt szükség. Ha ez a támogatás a tagok szorgalmas munkájával és hozzáértő vezetéssel párosul, akkor fokozatosan növekednek a saját erejű felhalmozás arányai. Ezt a járás adatai bizonyítják, bár az 1961-es, rendkívül kedvezőtlen időjárás kissé megakasztotta az emelkedést (az időjárás 25 000 000 Ft kárt okozott a járás termelőszövetkezeteiben). Még teljesebb a kép, ha tudjuk, hogy a saját vagyon 1959—60. évi gyarapodásának jelentős része a tagok által bevitt felszerelések és állatok értékének hozzájárulásából, az 1961 évi viszont túlnyomórészt a közös gazdaságban létrehozott új értékből származott.

A beruházott vagyonnál jóval nagyobb arányban növekedett a forgó vagyon saját forrásból származó része. Ez annak a következménye, hogy a gazdálkodás, a termelőszövetkezetek közös tevékenysége kibővült és sokoldalúbbá vált. Az utóbbi két évben pl. csak a termelési alapok értéke több mint hatszorosára növekedett, a közös gazdaságoknak nagyobb tartalékaik vannak, s mindez biztonságosabbá teszi a gazdálkodást és a tagoknak a közösből származó jövedelmét.

A forgóvagyonnak saját erőből történő gyarapodását nem tekinthetjük rögzített és tartós felhalmozásnak, de azt senki nem vitathatja, hogy a gazdálkodás folyamatában elősegíti a tartós felhalmozás növekedését.

3. Ha a járás szövetkezeteinek helyzetét az elosztás és felhalmozás arányainak tükrében vizsgáljuk, meglehetősen ellentmondásos képet kapunk. Ez érthető is, hiszen igen sok tényező hat a felhalmozás mértékére. Mégis: ha az elismerten jobb és gyengébb szövetkezeteket ha-

Digitized by Google

sonlítjuk össze, akkor kimutatható, hogy vagyoni helyzetük és gazdálkodási állapotuk között szoros az összefüggés. Ezt mutatják a következő, 1961. évi adatok:

		1 szántó-egységre jutó gazdálkodási eredmény	Tiszta vagyon, az összvagyon %-ában	A tiszta vagyon növekedési %-a gazdálkodási eredményen belül	A tiszta vagyon álló-eszköz hányada	A szövetkezeti alap növekedése (%)
Jó szövetkezetek:	1.	2,330	45	33	61	22
	2.	1,844	39	48	54	13
	3.	1,706	45	34	72	18
	4.	1,640	39	44	76	18
Gyenge szövetkezetek:	I.	840	27	15	80	18
	II.	823	18	5	93	9
	III.	663	16	—	92	12
	IV.	600	16	—	75	13
	Járási átlag	1,280	31	28	70	12

A gazdálkodási eredmény 1961-ben 1960-hoz képest 19 százalékkal, ennek felhalmazási része pedig 35 százalékkal csökkent. Ez egyrészt a rendkívül mostoha időjárás okozta terméskieséssel, másrészt a termelési költségnek ebből eredő emelkedésével magyarázható.

4. Az egyes szövetkezetek vizsgálatánál az arányok mögött az abszolút számokat is meg kell vizsgálnunk, mert ezek mást és mást takarnak. Pl. az ujirázi Aranykalász termelőszövetkezetben 1961-ben a gazdálkodási eredményen belüli tiszta vagyon-növekedés 33 százalék volt. Ez egy szántó egységre 774 forintot tesz ki. A furtai Kossuth termelőszövetkezetben ugyanez 38 százalék, de csak 367 forint volt. A különbség tehát lényeges, és bár az Aranykalász termelőszövetkezet felhalmozási aránya alacsonyabb, ennek a termelésre gyakorolt hatása mégis nagyobb.

5. Figyelemre méltó a forgóeszközök arányának alakulása a megvizsgált szövetkezetekben. A gyengén gazdálkodó üzemekben ez igen alacsony, s ez egyik oka termelésük ingatagságának. Ezeknek a termelőszövetkezeteknek nincsenek tartalékaik, sokszor csak egyik évről a másikra élnek.

6. A nagyrábéi Petőfi termelőszövetkezet helyzete nagyon szemléltetően bizonyítja a politikai hangulatnak, a tagok gazdasági helyzetének, a különféle termelési, üzemszervezési és a jövedelem-elosztási tényezőknek egymásra és a felhalmozásra gyakorolt sokszínű hatását. Ez a szövetkezet 1959. végén két szövetkezet egyesüléséből jött létre. Egyikük jól gazdálkodott, a tagoknak rendszeresen magas jövedelmet

Digitized by Google

nyújtott, erős gazdasági alapokon állt. A terméskilátások 1960 nyarán jók voltak, kenyérgabonában a szövetkezet túlteljesítette termelési tervét. A vezetők, bízva a tervek további teljesítésében, nagyarányú saját erejű beruházásokba kezdtek. Az év hátralevő részében azonban váratlanul nagyarányú kiesések keletkeztek, főleg a növénytermelésben. Az időjáráson kívül közrejátszott ebben a vezetésnek és a munkaszervezetnek a lazasága is. A túlfeszített beruházás, a termelési terv egyes részeinek nem teljesítése az év utolsó hónapjaiban egyre bizonytalanabbá tette a közösből származó jövedelem nagyságát. Különösen az teszi érthetővé a tagság aggódását, hogy ebben az évben kellő megalapozottság nélkül forintosították a munkaegységet, és így a tagoknak mind kenyérgabona-szükségletüket, mind a háztáji állatállomány takarmányát a munkaegységre kifizetett forintból kellett megvásárolniuk. Premizálás nem volt a szövetkezetben. A közösből számításba vett jövedelem nagysága jelentősen csökkent és a háztáji gazdaságok is gyengültek. Tetézte még a bajokat, hogy a szövetkezet vezetői nem tárták fel őszintén a problémákat a tagság előtt, és más tekintetben is megsértették a szövetkezeti demokráciát.

A saját erejű beruházások túlméretezése miatt a felhalmozás 1960-ban „kielégítő" volt ugyan a szövetkezetben, de megingott a tagságnak a vezetésbe vetett bizalma és az 1961-es év előkészítéséhez eléggé zavaros helyzetben, új vezetéssel kezdtek hozzá.

Az új vezetők alaposan meghányták-vetették a tagsággal, hogyan fejlődjék tovább a szövetkezet. A munkaegységet hatásos premizálással egészítették ki, a tervben csökkentették a saját erejű beruházás mértékét, megerősítették a munkaszervezetet: mindezt a tagokkal egyetértésben. Mi lett az eredmény? A kedvezőtlen időjárás ellenére is 1 százalékkal emelkedett a gazdálkodási eredmény, viszont 35 százalékkal csökkent az 1 szántóegységre jutó évi tiszta vagyon-növekedés, úgy, hogy a saját erőből 10 százalékkal növelték a fel nem osztható szövetkezeti alapot.

Ha csupán a százalékokat nézzük, akkor el kellene marasztalnunk a szövetkezetet, de ha a számokat tovább elemezzük és ismerjük a konkrét helyzetet, akkor semmiképpen nem tehetjük ezt.

Sok példa bizonyítja, hogy a termelőszövetkezetek fejlődésében annyira fontos szerepet betöltő saját erejű beruházás háttérbe szorulását nem lehet annak eltúlzásával kijavítani.

Az a problémakör, amelyet Tóth Antal elvtárs elemez cikkében, eléggé újszerű és nagy figyelmet érdemel. Bizonyos, hogy a termelőszövetkezeti felhalmozásra ható különböző tényezők összefüggésének felderítése, a megfelelő szabályok és módszerek kidolgozása még sok időt és energiát igényel. Az azonban biztos, hogy amikor rámutatunk a saját erőből történő felhalmozás növelésének fontosságára, a mércét mindig az adott szövetkezet vagy terület politikai, gazdasági, termelési adottságainak megfelelően kell felállítani, úgy, hogy a közösség és az egyén érdeke összhangban legyen.

Ecsedi József

Digitized by Google

NEMZETKÖZI SZEMLE

Hajsza az Egyesült Államok Kommunista Pártja ellen

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a múlt év közepén hozott döntése „alkotmányosnak" nyilvánította az ország két legreakciósabb, a Hitler-fasisztákéra emlékeztető törvényét. És ezzel megkezdődött a munkásmozgalom, elsősorban a kommunista párt elleni hajsza új szakasza.

*

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja az elmúlt két évtizedben súlyos válságokon ment át. A második világháború alatt a pártnak csaknem 100 000 tagja volt, befolyása azonban sokszorosan felülmúlta a tagság számában kifejezett erőt. Több mint egymillió tagot számlált az a CIO-hoz tartozó tizenegy szakszervezet, amelynek kommunista, vagy a párt politikáját helyeslő vezetői voltak. És a kommunistáknak nagy befolyásuk volt más jelentős taglétszámú, hatalmas gyárakban működő szakszervezetekben is. New Yorkban két kommunistát választottak be a 25 tagú városi tanácsba. A párt fontos tényező volt az ország politikai életében, befolyása állandóan növekedett a szakszervezetekben, úttörő munkát végzett a néger nép mozgalmának, a néger és a fehér munkások szövetségének megteremtésében, s különösen a fasizmus elleni háború következetes folytatásáért, a második front megnyitásáért vívott harcával szerzett magának nagy tekintélyt.

A befolyásában és taglétszámában erősödő párt a második világháború utolsó éveiben súlyos válságba került. Earl Browder, az akkori főtitkár kezdeményezésére formálisan feloszlatták és valósággal felszámolták a kommunista pártot, s helyette megalakították a Kommunisták Politikai Szövetségét. A pártból nevelő célú liga lett. A déli államokban minden szervezetét feloszlatták. Megszűntek a párt üzemi lapjai, üzemi sejtjei; törölték a párttagok névsorából azon régi kommunisták nevét, akiknek nem volt meg az amerikai állampolgárságuk. Browder azt vallotta, hogy nincs szükség kommunista pártra mint politikai szervezetre, mert a kétpárt-rendszerben úgysem tud eredményt elérni, legjobb, ha a kommunisták támogatják a legmegfelelőbb demokratapárti jelölteket; az üzemi lapokra és pártsejtekre sincs szükség, mert a CIO mindenben képviseli a dolgozók érdekeit; a kapitalizmus ellen nem kell harcolni, mert az okos kapitalisták belátták, hogy fel kell hagyniuk a kizsákmányolással és együtt kell működniük a munkások szervezeteivel. Ezek az elgondolások logikusan következtek Browder téziséből: „Ha Teheránban megegyeztek a kapitalisták a szocialista ország képviselőjével, akkor az országon belül is megegyezhet a munkásosztály a kapitalistákkal."

Digitized by Google

Browder opportunista, osztályegyüttműködési politikája súlyos károkat okozott. Amikor az 1945-ben megtartott rendkívüli kongresszuson újra megalakult a kommunista párt és Browdert kizárták —, a tagok száma már felére csökkent.

Browder kizárása után megkezdődött a párt újjászervezése. Újból megalakultak az üzemi sejtek, megjelentek az üzemi lapok, visszakerültek a pártba azok, akiket töröltek a névsorból, megkezdték tevékenységüket a leszerelt kommunisták. A párt kezdte kiheverni a browderizmus okozta súlyos veszteségeket. Befolyása a tömegszervezetekben, különösen a szakszervezetekben ismét megerősödött. A szervezett munkások gazdasági harcai olyan nagy méreteket öltöttek, hogy hozzájuk hasonlók még nem voltak addig az amerikai munkásmozgalomban. 1946–1948-ban 8678 sztrájk folyt, s 6 770 000 munkás vett részt bennük. A sztrájkok következtében 150 millió munkanap esett ki a termelésből. Ezekben a harcokban a sztrájkolók mind több engedményt csikartak ki.

HIDEGHÁBORÚ A NÉP ELLEN

Az amerikai monopoltőke és washingtoni kirendeltsége, a Truman-kormány nem nézte ölbe tett kézzel ezeket a fejleményeket. Churchill fultoni beszéde után megindított hídegháborúval egyidejűleg az amerikai kommunistákat is fokozottabban támadták. A Truman-elv és a Marshall-terv megvalósítását hatalmas szovjetellenes propaganda kísérte. El kellett hitetni az amerikai néppel, hogy a háborúban megcsodált és megszeretett szövetségese, a hős szovjet nép, és annak állama, a Szovjetunió — veszedelmes ellenség. Forrestal hadügyminiszter irányításával a burzsoá újságírók minden újság minden számának minden oldalát megtöltötték a külföldi és hazai „ördögi ellenség" állítólagos rémtetteivel. A legképtelenebb történeteket találták ki. A sajtó és rádió közölte az amerikai néppel, hogy a „Vörös Hadsereg megindult, hogy elfoglalja Perzsiát", s „ezután Törökország és Nyugat-Európa következik". Kalifornia partjain „vörös tengeralattjárókat" láttak. „Elkészültek a Vörös Hadsereg tervei Detroit elfoglalására" — jelentette ki egyik tanú egy bírósági tárgyaláson. Ha egy repülőgép lezuhant — az kommunista szabotázs volt. Ha valakit meggyilkoltak — a gyilkosságot „kommunista terrorcselekmény"-ként közölték a lapok. Végül Forrestal beleőrült hazugságaiba: „Jönnek az oroszok!" kiáltással kiugrott az idegszanatórium ablakán és szörnyethalt. A hatalmas propagandagépezet azonban továbbra is szünet nélkül ontotta a legképtelenebb hazugságokat a Szovjetunió ellen és az amerikai kommunisták ellen, akiket „szovjet kémek"-nek, „szovjet ügynökök"-nek nevezett.

Néhány évvel a második világháború után az amerikai monopolistáknak sikerült olyan légkört teremteniük, amelyben megindíthatták a támadást a szakszervezetek, minden haladó mozgalom és minden haladó gondolkodású személy ellen.

Az első lépés a Taft—Hartley-törvény volt, amely béklyóba

Digitized by Google

verte a szakszervezeteket. A törvény értelmében minden szakszervezeti vezetőnek eskü alatt ki kellett jelentenie, hogy nem kommunista, mert az a szakszervezet, amelynek vezetőségében kommunista van, minden törvényes jogát elveszti a munkaadóval szemben. A hisztérikus légkörben a szakszervezetek vezetőinek többsége minden különösebb ellenállás nélkül elfogadta a Taft—Hartley-törvényt, noha annak egyéb rendelkezései is komolyan megnyirbálták a szakszervezetek jogait. A haladó vezetés alatt álló szakszervezeteken kívül egyedül a nagyon is konzervatív vezetés alatt álló szénbányász szakszervezet tiltakozott a törvény ellen 200 000 bányász sztrájkjával.

A Taft—Hartley-törvény megindította a kommunisták és más haladó vezetők üldözését a szakszervezetekben. Megkezdődött a nagytőke támadása a munkásság ellen. Minden gazdasági harcot azzal igyekeztek leszerelni, hogy „hazaárulás szrájkolni" akkor, amikor az országot és az egész „szabad világot" „komoly veszedelem fenyegeti a vörösök részéről". A kongresszusi bizottságok — a szenátusban a hírhedt McCarthy bizottsága, a képviselőházban pedig az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság — a besúgók, a provokátorok, a spiclik, a beépített kémek egész sorát vonultatták fel, s ezek a legképtelenebb rágalmakat szórták a kiszemelt áldozatokra. A televízió, a filmhíradó, a sajtó meg a rádió készséges közreműködésével tízmilliók olvasták, látták, hallották, hogy ez vagy az a tudós, egyetemi professzor, neves író, művész, ügyvéd, szakszervezeti vezető „hazaáruló", „szovjet ügynök", „szovjet kém". Truman elnök elrendelte, hogy a kormány alkalmazásában levő személyek, és a kormány-megrendeléseken dolgozó üzemek dolgozói tegyenek hűségesküt. Ennek az eskünek az a lényege, hogy az esküt tevő nem kommunista, nincs és soha nem is volt semmilyen kapcsolata semmiféle „felforgató" szervezettel. Több mint kétmillió embernek kellett hűségesküt tennie. Sok ezer munkás került az utcára, mert kommunista volt, vagy mert valamikor valamilyen haladó megmozdulást támogatott.

A kommunisták és más haladó erők és szervezetek ellen folyó boszorkányüldözés fokozására feketelistákat kezdtek összeállítani a „felforgató jellegű" szervezetekről. 1948-ban az igazságügyminiszter listáján 160 szervezet neve szerepelt, az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság pedig nem kevesebb mint 608 szervezetet tartott nyilván. Így próbálták terrorizálni e szervezetek tagjait, különösen a külföldi születésűeket, s ezeket egymás után utasították ki az országból.

BÖRTÖNBE VETIK A PÁRT VEZETŐIT

A burzsoázia igyekezett megbénítani a párt tevékenységét, hatásos működését, mégpedig úgy, hogy vezetőiktől akarta megfosztani a pártszervezeteket. 1949-ben elővették az 1940-ben hozott Smith-törvényt, és annak egyik paragrafusa alapján öt évi börtönre ítélték a Központi Bizottság tizenegy tagját, mert — a vád szerint — „összeesküdtek a fennálló rend felforgatásának propa-

Digitized by Google

gálására". Az ország különböző államaiban 131 pártfunkcionáriust tartóztattak le, közülük 28-at a mccarthyzmus által megfertőzött légkörben 3—5 évi börtönre ítéltek.

A mccarthysta hisztéria idején a boszorkányüldözésre emlékeztető hajsza következtében ezrek vesztették el állásukat; kommunista funkcionáriusok és más haladó gondolkodású emberek tucatjával kerültek börtönbe „a kongresszus megvetése" címén, azért, mert nem voltak hajlandók válaszolni a kongresszusi bizottságok provokációs kérdéseire. Egymás után lettek öngyilkossá a magas állásukból elbocsátott személyek.

A koreai agressziós háború alatt még jobban fokozódott a hisztérikus hadjárat a Szovjetunió és a párt ellen. Meghozták a McCarran-törvényt, amely a többi között kötelezővé teszi a kommunista párt tagjai számára, hogy jegyzékbe vétessék magukat. Most már e törvény is lehetővé tette a letartóztatásokat és bebörtönzéseket. Minden kommunista párttagra vonatkoztatták a Smith-törvénynek azt a paragrafusát, amelynek alapján „a felforgatás propagálása" 10 évig terjedő börtönnel büntethető.

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja válságának egyik objektív tényezője az volt, hogy a második világháború befejezése óta szüntelenül és elkeseredetten üldözték és gyakorlatilag törvényen kívül helyezték; vezetőit börtönbe vetették, kiutasították az országból; az üzemekben nemcsak a kommunistákat, hanem más haladó gondolkodásúak is feketelistára kerültek. A párt tömegkapcsolatai meggyengültek, a szervezeti hálózat szétszakadozott, a pártmunka megnehezült. 1955-ben a pártnak már csak 25 000 tagja volt.

A párt azonban ebben a hisztérikus légkörben is hallatta szavát, folytatta tevékenységét. A rendszeresen megjelenő két napilapon kívül röplapokkal és brosúrákkal is bátran harcolt a koreai agresszió ellen, a demokrácia eltiprása ellen, a békéért. Nem adta fel legalitását, jóllehet a hatóságok megpróbálták, hogy illegalitásba szorítsák.

A párt mind nehezebbé váló helyzetét még súlyosbították azok a nagy hibák, amelyeket a pártvezetés a hidegháborús időszakban elkövetett. A terror közepette ezek a hibák főként „baloldali" szektás jellegűek voltak.

Az egyik legsúlyosabb hibát a szakszervezeti politikában követte el a párt. A CIO (Congress of Industrial Organizations — Ipari Szervezetek Kongresszusa) szakszervezeti központ vezetői készséggel bekapcsolódtak Washingtonnak a Szovjetunió és a kommunisták elleni hidegháborújába. Kizárták soraikból azt a tizenegy, több mint egymillió tagot számláló szakszervezetet, amelyek szembeszálltak a kormány hidegháborús politikájával, tiltakoztak a Taft—Hartley-törvény ellen és megalkuvás nélkül vezették a dolgozók gazdasági harcait. Az AFL (American Federation of Labor — Amerikai Munkásszövetség), a másik, már addig is az osztályegyüttműködés alapján álló szakszervezeti központ és a CIO kíméletlen hajszát indított a kizárt szakszervezetek, valamint tag-szakszervezeteiknek kommunista és más harcos tagjai ellen. A párt a növek-

Digitized by Google

vő nehézségeket úgy akarta leküzdeni, hogy egy harmadik, baloldali szakszervezeti szövetség létrehozásán fáradozott, ahelyett, hogy a szakszervezeti egység megteremtéséért harcolt volna. Ez a politika egy időre még jobban elszigetelte a szervezett munkásságtól.

A másik, súlyos következményekkel járó hiba az volt, hogy a pártszervezetek védelmére túlzott szervezeti lépéseket tettek; nemcsak a felső- és középkáderek egy részét, de még az alapszervezetek vezetőit is biztonságba helyezték. Ennek következtében a szervezetek egy időre tapasztalt vezetők nélkül maradtak, felépítésüket is meg kellett változtatni, s működésük megbénult.

Az 1955-ös genfi csúcsértekezlet után némileg enyhült a helyzet, s megnyíltak a normálisabb működés lehetőségei. A párt hibáinak és fogyatékosságainak együttes hatása — egyéb válságtényezőkkel együtt — nagyon meggyöngítette ugyan a párt számbeli erejét és tömegkapcsolatait, de erkölcsi ereje nem tört meg. Miközben derekasan küzdött a fasiszta mccarthyzmus és az atomvilágháború fenyegető veszélye ellen — s ezt a küzdelmet szerte a világon dicsérettel illették —, a párt érezte, hogy az amerikai nép érdekében és egyszersmind a munkásmozgalom legjobb hagyományai szerint cselekszik. Ez lelkesítette és erősítette küzdelmében, s ennek köszönhette, hogy egysége szilárd, küzdő szelleme töretlen maradt.

A PÁRTROMBOLÓ REVIZIONISTÁK

Csakhamar azonban még súlyosabb válságba jutott a párt. Ennek az volt az oka, hogy a párton belül tért hódított egy jobboldali, revizionista áramlat.

A párt újabb válságát okozó objektív tényezők között első helyen az amerikai imperializmus hosszan tartó gazdasági erősödésének romboló hatása állt. A monopoltőke ugyanis félt az újabb bérharcoktól, mert ezek hátráltatták volna világpiaci terjeszkedésében, majd a koreai háborús konjunktúra kihasználásában, s ezért a szakszervezetek nyomására kénytelen volt javítani a munkásrétegek gazdasági körülményein. Aránylag könnyű volt béremelést kiharcolni. A dolgozók megnövekedett vásárlóereje folytán a belső piac is szélesedett, s így a fellendülés tartósabb lett. Ez a helyzet fokozott illúziókat keltett a munkásokban. Ezt fejezte ki az az általános felfogás, hogy nem lesznek többé gazdasági válságok, hogy a tömeges munkanélküliség már a múlté, hogy a kapitalizmus automatikusan haladó rendszerré fejlődik, hogy a szocializmus szükségtelen valami. Ezek az illúziók természetesen csökkentették a munkások harci szellemét és megnehezítették a szocialista perspektíva kialakulását. A kommunista párt vezetősége és tagsága sem volt mentes az illúzióktól, különösen azért nem, mert a párt szociális összetétele nem volt kielégítő; túlságosan kevés volt az ipari munkás, a néger, a fiatal, a nő és mert elméleti színvonala is alacsony volt. A kapitalista prosperitáshoz fűződő illúzióknak ezért igen fontos szerepük volt ennek a pártválságnak a kirobbanásában.

Az SZKP XX. kongresszusa után jobboldali csoportok alakul-

Digitized by Google

tak ki John Gates, a „Daily Worker" főszerkesztője körül a Központi Bizottságban és az egyes államok pártszervezeteinek vezetőségében. Gates és társai a legdurvább hangon támadták a Szovjetuniót a „Daily Worker" hasábjain. Gates tézisei a következők voltak: A kommunista párt már idejét múlta, helyette valami „politikai akciószövetséget" vagy új szocialista tömegpártot kell alakítani; a marxizmus—leninizmus baloldali szektás irányzat, helyette „leninizmus nélküli marxizmus"-ra van szükség; elavult minden olyan politika, amely az aktív osztályharcon alapszik, s helyette osztályegyüttműködésre épülő politikát kell folytatni.

A magyarországi ellenforradalom után fokozódtak Gatesék szovjetellenes kirohanásai. A párt nehéz helyzetében nagy károkat okozott a revizionisták likvidátori kampánya. A párt sorait a legmélyebb zűrzavar és pesszimizmus hatotta át. Több ezer harcos tag hagyta el feldúltan és kétségbeesetten a pártot. A taglétszám 10 000 alá esett. Soha még kommunista párt ilyen öngyilkos módon nem szaggatta magát darabokra. Régi párttagok, akik bátran ellenálltak az erőszakos hatósági üldözéseknek, s akiket a XX. kongresszust követő mérgező burzsoá hadjárat sem ingatott meg, elvesztették politikai egyensúlyukat: megtörtek a jobboldali destruktív ideológia offenzívája alatt. A revizionisták likvidátorságának hatására olyan pártintézmények és más baloldali intézmények omlottak össze, amelyeket a McCarthy-terror legsúlyosabb csapásai sem rendítettek meg. Ez a tragikus sors érte a New York-i Jefferson (marxista) Iskolát, amelynek addig egy-egy tanévben 3000 hallgatója volt, a kaliforniai munkásiskolát, a „Daily Peoples World"-öt — a párt kaliforniai napilapját — és az Ifjúmunkás Ligát. Megszűnt a „Daily Worker", a párt New York-i napilapja is, s a „Worker" című hetilap példányszáma rohamosan csökkent. A központi folyóiratok és más létfontosságú intézmények is veszélybe kerültek.

Nemsokára azonban Gates kisebbségbe került a XVI. kongresszuson megválasztott Központi Bizottságban. Ekkor kilépett a pártból, és pár nap múlva már a kapitalista lapokban cikkezett. Gates kilépése után követőinek nagy része otthagyta a pártot, más részük politikai „ülősztrájkot" kezdett: lemondtak funkciójukról, és mert a KB felhatalmazta a Politikai Bizottságot, hogy tegyen szigorú adminisztratív lépéseket a frakciózók ellen, titokban frakcióztak.

A PÁRT ISMÉT TALPRA ÁLL

A párt 1959 decemberében tartotta XVII. kongresszusát, tehát már az Egyesült Államok növekvő gazdasági nehézségei és nemzetközi tekintélyének megrázkódtatása idején. Az 1958-as amerikai gazdasági válság, a munkanélküliek számának csaknem 5 millióra emelkedése, a gyarmati rendszer teljes széthullásának megindult folyamata, valamint a kubai forradalom győzelme következtében foszladozni kezdtek a válságmentes kapitalizmusról szőtt illúziók. Ugyanakkor — különösen Hruscsov elvtárs 1959 szeptemberi amerikai útjával —

Digitized by Google

nagymértékben növekedett a Szovjetunió és a szocialista világrendszer tekintélye, s az Eisenhower—Dulles-i hidegháborús politikával szemben erősödött a két rendszer békés egymás mellett élésének óhaja.

A XVII. kongresszus Gus Hall elvtársat választotta meg főtitkárnak. Az elfogadott határozatok félreérthetetlenül állást foglalnak mindazokban a vitás kérdésekben, melyek a XVI. kongresszus után még mindig akadályozták a párt egységét. A párt ideológiailag újra egységessé vált, ismét eredményesen küzdhetett a felszínre kerülő jobb és „baloldali" opportunista irányzatok ellen, megtisztította sorait, és ismét a tömegek élén harcolt.

A párt hadjáratot kezdett a munkanélküliség súlyos következményeinek enyhítéséért, a segély felemeléséért és időtartamának meghosszabbításáért. Ennek a küzdelemnek egyik fontos eredménye volt, hogy az AFL—CIO vezetői kénytelenek voltak a kérdéssel foglalkozni; az összehívott konferencián 7500 küldött vett részt az ország minden részéből. A párt kezdeményezésére — egyetemek, főiskolák, középiskolák, egyházak, templomok, szakszervezetek képviseletében — 26 000 néger és fehér fiatal tüntetett Washingtonban a néger tanulók integrációjáért. Az atomfegyverek betiltására irányuló tömegmozgalomban is ott vannak a kommunisták. A párt fontos szerepet játszott számos választási harcban (Kalifornia, Ohio, New York, Illinois, Michigan és több más államban) jelentős sztrájkharcokban (az acél-, az automobil-, a húsfeldolgozóipari, a kórházi dolgozókéban stb.), a négerek jogaiért folytatott harcokban, a békemozgalom fejlődésében, s egy év alatt több mint másfélmillió röplapot osztott szét. A párt által rendezett tömeggyűlések száma állandóan növekszik, képviselője mind gyakrabban jelenik meg a rádióban, a televízióban, s szónokai egyre több meghívást kapnak egyetemi hallgatók és tömegszervezetek gyűléseire. Eredményesen folyik az új párttagok toborzása. Újból megkezdődött az ifjúság közötti pártmunka, amely egy ideig teljesen szünetelt, s újra megalakult az ifjúsági szervezet. Újjászervezték a marxista iskolákat is.

A XVII. kongresszus után kielégítően folyt a párt megszilárdulása, javult a pártszervezetek tömegmunkája. A „Worker" már hetenként kétszer jelent meg. Az atomkísérletek elleni mozgalom tömegméreteket öltött. Az egyik tiltakozást 2000 tudós írta alá, és hiába fenyegette meg az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság Pauling Nobel-díjas tudóst, hogy bíróság elé állítják, sem őt, sem az erősödő békemozgalmat nem tudták megtörni.

KENNEDYÉK OFFENZÍVÁJA

Rövid idővel Kennedy hatalomra jutása után Washington hidegháborús politikája újból kiélezte a nemzetközi helyzetet (Kuba, Nyugat-Berlin és Dél-Vietnam stb.). Természetszerűen a szovjetellenes kampány is fokozódott, s megkezdődött a párt elleni hajsza új szakasza. A belső válság leküzdése után a párt újból nehéz helyzetbe került. A monopoltőke elhatározta, hogy most már végleg megsemmisíti a

Digitized by Google

pártot. Ez azonban nem annyira az amerikai imperializmus erejét, mint inkább gyengeségét bizonyítja. Bár az USA ma is a legerősebb kapitalista hatalom, nemcsak nemzetközi helyzete gyengül mindjobban, hanem belső gazdasága is egyre ingatagabb. Így ma már mind nyomasztóbb a belső osztályharc élesedésének perspektívája az amerikai békemozgalom erősödésétől is rettegő fegyvergyártó monopóliumok számára. A monopóliumok urai a Kennedy-kormány segítségével a kommunista pártnak, a mai és jövendő harcok legkövetkezetesebb és legáldozatkészebb vezetőjének megsemmisítésével akarják elhárítani a maguk feje felől ezeket a veszélyeket. A Legfelsőbb Bíróságnak az a döntése, amely alkotmányosnak mondta ki a párt megsemmisítésére irányuló Smith- és McCarran-törvényt, megnyitotta a „törvényes" utat a párt legális tevékenységének megszüntetésére. A párt viszont még ma sem heverte ki teljesen a válságokat, s így nem volt elég ereje arra, hogy eredményesen védekezzék.

Mindkét törvény háború terméke. A Smith-törvényt az 1939—40-es „funny war" — a „furcsa háború", „álháború" — idején, a McCarran-tövényt pedig mindjárt a koreai agressziós háború megkezdése után hozták. A McCarran-törvény annyira nyilvánvalóan alkotmányellenes, hogy Truman elnök meg is vétózta (pedig őt igazán nem lehet a demokratikus gondolkodású politikusok közé sorolni). A hisztérikus mccarthysta légkörben azonban a kongresszus két háza a törvényt jóval több szavazattal fogadta el, mint amennyit az alkotmány megvétózott törvényjavaslat esetén előír.

A McCarran-törvény definíciója szerint a párt „kommunista akciószervezet", részvevője egy „szovjet ellenőrzés alatt álló bűnös nemzetközi összeesküvés"-nek; ennek az „összeesküvés"-nek az a célja, hogy illegális eszközökkel megdöntse az amerikai kormányt és kommunista diktatúrát hozzon létre, amelyet a Szovjetunió irányítana. A törvény elrendeli, hogy a párt és minden egyes tagja köteles jegyzékbe vétetni magát. Az igazságügyminiszter által megszövegezett ürlap kitöltésekor nemcsak a pártfunkcionáriusok és pártagok nevét, „álnevét", címét kellene megadni, hanem mindazokét, akik az elmúlt két évben bármilyen csekély összeggel is támogatták a pártot. Ezenkívül részletesen be kellene jelenteni a párt bevételeit, kiadásait és a kezében levő nyomdákat, vagy sokszorosító felszereléseket.

A jegyzékbe vétel elmulasztása esetén minden napi késedelemért 5 évi börtön és 10 000 dollár pénzbüntetés jár. Ugyanígy bünteti a törvény azt a kommunistát is, akinek útlevele van és azt használja, sőt azt is, aki útlevelet kér. Kommunista nem dolgozhat olyan helyen, amely bármely kapcsolatban van a kormánnyal, tehát olyan üzemben sem, amely közvetve vagy közvetlenül kormányrendelésre dolgozik. Ha ilyen alkalmazásban van, vagy ha ilyenért folyamodik, a fentiekhez hasonló büntetést kap. Aki viszont eleget tesz a McCarran-törvénynek, és jegyzékbe vétetni magát, az a Smith-törvény értelmében 10 évig terjedő börtönbüntetést kap. A Leg-

Digitized by Google

felsőbb Bíróság helybenhagyott egy alsóbb bírósági ítéletet, amely a Smith-törvény alapján 6 évi börtönbüntetéssel sújtja a vádlottat, csak azért, mert állítólag tagja volt a pártnak.

A párt minden legális lehetőséget kihasznált, hogy megakadályozza a McCarran-törvény végrehajtását. Fellebbezése tizenegy éven át járta a különböző bíróságokat, míg a Kennedy-kormány elérkezettnek látta az időt, hogy döntést erőszakoljon ki. A Legfelsőbb Bíróság elutasította a párt fellebbezését, bár kilenc tagja közül négyen igen éles hangú különvéleményben szögezték le, hogy a McCarran-törvény alkotmányellenes. Öten azonban amellett szavaztak, hogy a törvény jogerős, és a rendelkezéseit a párt köteles megtartani. Ugyanilyen arányban döntött a Legfelsőbb Bíróság a Smith-törvény alkotmányosságát tagadó fellebbezés ügyében is.

Ha a párt és a párttagok jegyzékbe vétetnék magukat, akkor ezzel elismernék a McCarran-törvény definícióját: azt, hogy a kommunizmus „bűnös összeesküvés, amely csalás, árulás, szabotázs, és minden rendelkezésére álló eszköz útján igyekszik erőszakkal megdönteni az Egyesült Államok kormányát". Elismernék, hogy a Szovjetunió beavatkozik az ország belügyeibe, s a párt kémek, ügynökök és felforgatók szervezete. Természetes, hogy a párt sem, de egyetlen kommunista sem írhat alá ilyen gyalázatos, fasiszta rágalmakat.

•

Természetes, hogy a párt vezetősége nem regisztráltatja a pártot, nem adja ki a tagok névsorát. Robert Kennedy igazságügyminiszter 12 pontból álló vádat emelt ezért Gus Hall elvtárs, a párt főtitkára, és Ben Davis elvtárs, a titkárság tagja ellen. Letartóztatják őket, s ügyüket most tárgyalja a bíróság. A törvény értelmében 120 000 dollár pénzbüntetést és 60 évi börtönt róhatnak ki rájuk.

A Központi Bizottság szervező titkárát és a „Worker" főszerkesztőjét hat hónapi börtönre ítélték, mert a vádhatóság előtt nem voltak hajlandók válaszolni a feltett kérdésekre. A pénzügyminiszter félmillió dollár adó befizetését követeli a párttól, holott az Egyesült Államokban minden nem haszonra működő (tehát politikai és társadalmi) szervezet adómentes. Kétségtelen, hogy ezek a támadások újabb nagy megpróbáltatások elé állítják a kommunista pártot.

A Kennedy-kormány arra számított, hogy a fantasztikus büntetésektől való félelem térdre kényszeríti a kommunistákat, és ezzel megvalósul a monopoltőkések régi terve: megsemmisítik a kommunista pártot. Számításai azonban nem váltak be. Az Egyesült Államok Kommunista Pártjában egyetlen olyan párttag sem akadt, aki lajstromba vétette volna magát. Kennedyéknek az a számítása sem vált be, hogy adminisztratív intézkedéseikkel terrorizálni tudják a párttagságot, s nemcsak a pártszervezeteket szorítják teljes passzivitásba, hanem azokat a tömegszervezeteket is, amelyek bátran harcolnak a hidegháborús politika, az atomfegyverek és az atomrobbantások ellen.

A párt a Legfelsőbb Bíróság döntése után az egész országra

Digitized by Google

kiterjedő kampányt kezdett, amelyben a szónokok nemcsak a reakciós törvények ellen, hanem a hidegháborús politika ellen is agitáltak. Gus Hall elvtárs először azokba az államokba látogatott el, melyekben a szélsőjobboldali, reakciós, fasiszta szervezetek a legerősebbnek tartják magukat. S hiába erőlködtek ezek a szervezetek: a kaliforniai egyetem hallgatói meghívták maguk közé Gus Hall elvtársat. A gyűlést fél 2-re hirdették, de a terem már fél 12-kor zsúfolásig megtelt, sőt több száz diák az utcára szorult, s ott várta végig a gyűlést. Az Oregon Egyetem futballpályáján 12 000-en, a szomszéd város egyetemének sportpályáján a zuhogó eső ellenére 3000-en hallgatták meg a párt szónokát. Hall elvtárs ezen a körútján 37 gyűlést tartott, ezenkívül beszélt és vitázott a körútján érintett városok rádiójában és televíziójában is. A hatóságok és a fasiszta jellegű reakciós szervezetek nem tudták megakadályozni a gyűlések megtartását, pedig mindent elkövettek, hogy a párt ne kapjon gyűléstermet, vagy gyűlés tartására alkalmas egyéb helyet. A párt többi vezetői, előadói is — különösen Ben Davis elvtárs — igen sikeres gyűléseket tartanak.

Az amerikai nép lassanként megmozdul. Az utóbbi időben egyre nagyobb méreteket ölt az atomrobbantások, a fegyverkezés elleni mozgalom. Washingtonban a Fehér Ház előtt 5000 főnyi tömeg gyűlt össze az ország minden részéből, s az atomkísérletek ellen tüntetett. Hasonló tüntetés volt New Yorkban is, az ENSZ épülete előtt. Albanyba, New York állam székhelyére a nagy hideg ellenére 3000 főnyi tömeg gyűlt össze az állam minden részéből és hosszú órákon keresztül tüntetett az állami parlament épülete és a kormányzói palota előtt az atom-óvóhelyek körüli korrupció és az atomkísérletek ellen. Helytelen volna azt hinni, hogy ezek a mozgalmak kizárólag a kommunista párt ténykedésének eredményei. Az azonban bizonyos, hogy a kommunisták részvétele nagyban elősegíti a békemozgalom erőteljes fejlődését az ország számos területén.

•

Az Egyesült Államok Kommunista Pártja súlyos válságokon ment át, s az utolsó tíz esztendőben az ország történetében példátlan üldöztetésnek volt kitéve. Ebben a tíz esztendőben a négy esztendeig tartó súlyos belső válság még jobban gyengítette és némely helyen valósággal szétrombolta a pártot. A tíz év nagy részében börtönben ültek a párt vezető káderei, s most újra börtönbe kerülnek. Ez, és Foster, majd Dennis elvtárs halála komoly problémát okozott a vezetésben. De az amerikai imperialistáknak mégsem sikerült megsemmisíteniük a pártot. Az Egyesült Államok Kommunista Pártja él és dolgozik, s ő a hivatott vezetője az amerikai nép mai és jövendő harcainak.

Péter József

Digitized by Google

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Marx: Értéktöbblet-elméletek, II. kötet

Az „Értéktöbblet-elméletek"-et tanulmányozva döbben rá az olvasó igazán arra a hatalmas eszmei forradalomra, amelyet Marx munkássága vitt végbe a politikai gazdaságtanban, s ismeri fel a tudományosság és a pártosság szoros kapcsolatát e tudományágban.

A politikai gazdaságtan Marx megjelenése előtt az angol polgári klasszikus közgadászok tanításaiban érte el fejlődésének legmagasabb fokát. Elméleti rendszerük a marxizmus egyik forrásává vált. Kutatásuk körét azonban osztályhelyzetük fékezte, s műveikben a polgári politikai gazdaságtan elérkezett áthághatatlan korlátaihoz. Polgári alapokon már nem fejlődhetett tovább tudományosan, csak a munkásosztály álláspontján állva lehetett továbbfejleszteni.

A tudományos kutatásnak ezek a polgári osztályhelyzetből fakadó korlátai az angol polgári klasszikus közgazdaságtan legkiemelkedőbb képviselőjénél, Ricardónál jelentkeznek a legtisztábban. Az angol polgári klasszikus közgazdaságtan korábbi képviselőinek kutatási körét (magáét Smithét is) osztályhelyzetükön kívül a tőkés termelési viszonyok fejletlensége is korlátozta. Ricardo viszont az ipari forradalom időszakában működött, amikor a tőkés társadalom osztályviszonyai már a maguk fejlettségében jelentkeztek. Ricardo kora volt a legkedvezőbb időszak a tudományos polgári közgazdasági kutatás számára. A polgári közgazdák már fejlett tőkés viszonyokat vizsgálhattak, ugyanakkor osztályhelyzetük még lehetővé tette, hogy vizsgálódásuk valóban tudományos legyen, mert a harc elsősorban még nem a munkásosztály, hanem a fejlődést gátló földesúri osztály ellen folyt, s ebben a harcban a burzsoáziának érdeke volt a valóság tudományos elemzése. Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötete elsősorban Ricardo nézeteivel foglalkozik. Kívüle különösen Smith és Rodbertus szerepel nagyobb súllyal ebben a kötetben, az ő nézeteik elemzése azonban általában alá van rendelve a ricardói gondolat tárgyalásának, s jórészt a ricardói nézetekkel való párhuzam célját szolgálja. Marx Ricardo nézetein mutatja meg, meddig mehet el tudományos kutatásaiban a polgárság (amely akkor még haladó volt,) s hol vannak vizsgálódásainak áthághatatlan osztálykorlátai.

Digitized by Google

Marx az értéktöbblet-elméletet tekinti a politikai gazdaságtan sarkkövének, benne látja a mértékét annak, hogy az egyes polgári közgazdák nézetei mennyire tudományosak. Ricardo közgazdasági nézeteit elemezve értéktöbblet-elméletének szenteli a fő figyelmet, s elméleti rendszerének más hiányosságait is jórészt ennek hiányosságaiból vezeti le.

Az értéktöbblet kérdésében Marx Ricardo nagy érdemének tekinti, hogy ábrázolásában, a „munka értéke kisebb, mint a termék értéke, amelyet létrehoz. A termék értéke ezért nagyobb, mint a munka értéke, amely azt termeli, vagyis a bér értéke. A termék értékének a bér *feletti* többlete egyenlő az értéktöbblettel." (377. old.) Ricardónál tehát az értéktöbblet: a munka által létrehozott érték ellenérték nélkül elsajátított része. Az értéktöbbletnek ilyen ábrázolása szükségszerűen következik a földesurak elleni ideológiai fegyverként felhasznált munkaérték-elméletből. Ricardo ezzel „az osztályok gazdasági ellentétét... felfedi és kimondja." (149. old.) Ezért többen (pl. az amerikai Carey) elítélik Ricardót, mint a kommunizmus atyját.

Ricardo azonban az értéktöbblet forrásának kérdését illetően be is éri az idézett megállapítással. A polgárságnak még haladó korában sem állt érdekében, hogy az értéktöbblet titkát feszegesse, s osztályhelyzetének megfelelően Ricardo sem vizsgálja sehol az értéktöbblet termelésének folyamatát. Nem tudja két részre osztani a munkás munkanapját, s nem tudja megmutatni, hogyan kényszeríti a tőke a munkást arra, hogy túlmunkát végezzen. Márpedig amilyen „fontos volt az értéket munkára, éppannyira a többletértéket többletmunkára, feloldani, mégpedig kifejezett szavakkal". (377. old.) Ricardo ezért nem is ismeri fel a tőkének azt a törekvését, hogy a szükséges munkaidőt megrövidítse és a túlmunkaidőt megnyújtsa. Az *össz-munkanap* nagyságát ezért tévesen *rögzítettnek* előfeltételezi s hiányzik nála a normál-munkanap meghatározásáért folyó egész harc ábrázolása.

Az értéktöbblet ilyen korlátozott kifejezése mellett Ricardo számára az értéktöbblet természete sem volt világos. „Ha egy *adott* nagyságot veszünk és két részre osztjuk, akkor világos, hogy az egyik rész csak akkor növekedhet, ha a másik csökken és vice versa". (379. old.) Ricardo tehát csak a munkás létfenntartási eszközeit termelő munka növekvő vagy csökkenő termelékenységével magyarázza az értéktöbblet növekedését vagy csökkenését. „Ricardónál tehát csak annak a kifejezése található meg, amit én *relatív értéktöbbletnek* neveztem — írja Marx — ... Ricardo a relatív értéktöbbletet egészében helyesen fejti ki." (384. old.) Az abszolút értéktöbbletet azonban nem vizsgálja. Nem ismeri fel, miként növeli a tőkés az értéktöbbletet a munkanap meghosszabításával (illetve a munkaintenzitás növelésével). „... növekvő nagyságok esetében — hangoztatja Marx — ... mindkét rész növekedhet..." (379. old.) „És a munkanap ilyen növekvő nagyság (ameddig ki nem harcoltak egy normál munkanapot)" (u. o.) Azaz: ha elvetjük az adott munkanap felté-

Digitized by Google

telezését, akkor adott nagyságú, sőt növekvő munkabér mellett is növekedhet az értéktöbblet-ráta.

Nem vizsgálva meg az értéktöbblet termelésének folyamatát, „Ricardo sehol sem vizsgálja az *értéktöbbletet* elkülönítve és elválasztva különös formáitól — profittól (kamattól) és járadéktól." (346. old.) Ezért nem ismer fel olyan alapvető fontosságú dolgot, mint a tőke szerves összetétele. A tőkét csak a forgalmi folyamat szempontjából osztályozza: álló és forgótőkére osztja. Mindebből az következik, hogy nem érti meg az értéknek termelési árrá való átalakulását. Már a kiindulásnál feltételez egy általános profitrátát, s nem vizsgálja meg, mennyiben egyeztethető egyáltalán össze ennek létezése azzal, hogy az értéket a munkaidő határozza meg. Ezért „helyenként beleesik a vulgáris nézetbe, hogy a profit puszta megtetézés az áru értékén felül . . ." (399. old.) Az értéket a termelési árral azonosítva, Ricardo támadási felületet ad a munkaérték-elmélet ellenfeleinek, s Malthus hatására kénytelen elismerni, hogy a munkabér változása — bár csak alárendelt jelentőségben — befolyásolja az érték nagyságát, holott a valóságban a munkabér változásának csak a termelési árra van hatása. Ennek a problémának a tisztázatlansága volt az egyik oka annak, hogy Ricardo halála után tanítványai nem tudták kivédeni a ricardói munkaérték-elmélet ellenfeleinek támadásait, s teljesen vulgarizálták mesterük tudományos értékelméletét, mintegy kifejezve ezzel azt, hogy az értékelmélet a polgárság osztályálláspontján állva nem fejlődhet tovább tudományos alapokon.

Az értéktöbblet problémájának tökéletlen kifejtéséből következik Ricardo téves járadék-elmélete is. Nála a járadék csak különbözeti járadékként szerepel. Az értéket azonosítva a termelési árral, Ricardo tagadja az abszolút földjáradék létét. „Nem szabad *abszolút földjáradéknak* léteznie, hanem csak *különbözeti földjáradéknak*. Mert az abszolútat elismerni, annak elismerését jelentené, hogy *ugyanaz a munkamennyiség . . . különböző értékeket* hoz létre, aszerint, hogy milyen elemben, illetve milyen anyagot dolgoz fel. Ha azonban elismerjük az *érték* ilyen különbözőségét . . . akkor elismerjük, hogy *nem a munkaidő, határozza meg az az értéket*, hanem valami tőle különnemű . . . Az *érték* fenntartása . . . tehát az *abszolút földjáradék tagadását* kívánja meg." (112—113. old.)

Az értéktöbblet problémáinak tisztázatlansága az alapja annak is, hogy Ricardo a profitráta csökkenésének okáról téves törvényt állított fel. A profitráta csökkenésének törvénye a ricardói rendszernek egyik legfontosabb része. A profitráta csökkenő tendenciájában ő a tőkefelhalmozódásnak és ezzel a gazdasági fejlődésnek lelassulását előidéző tényezőt lát. Ricardo szerint azonban az értéktöbblet-ráta nagyságát csak a munkabér változása érinti, az értéktöbblet-ráta pedig azonos a profitrátával; a profitráta tehát szerinte azért csökken, mert nő azoknak a létfenntartási eszközöknek az értéke, amelyekre a munkabért fordították. Az élelmiszerárak emelkedését azután a mezőgazdaság csökkenő termékenységével magyarázza. Ricardo még tévesen kifejtett tételeiből

Digitized by Google

is a földesurak ellen kovácsol elméleti érvet. Rámutat arra, hogy a gazdasági fejlődésnek a profitráta csökkenése folytán bekövetkező lassulásából a földesurak húznak hasznot, a „profit folytonos esése... összekapcsolódik a földjáradék rátájának folytonos emelkedésével". (410. old.) A földesúri érdekek tehát ellentétesek a társadalmi haladással, vagyis a Ricardo korában még a társadalmi haladás irányába eső burzsoá érdekekkel.

A ricardói felhalmozás-elmélet hiányosságai is jórészt az értéktöbblet-elmélet tökéletlen kifejtéséből fakadtak; ezért tárgyalja őket Marx az „Értéktöbblet-elméletek"-ben. Minthogy Ricardo nem ismerte a tőke szerves összetételét, azt sem tudta helyesen magyarázni, hogy pl. a tőkés felhalmozás hogyan hat a munkásosztály helyzetére. „Eredetileg abból az előfeltételezésből indult ki, hogy a tőke minden felhalmozása egyenlő a változó tőke gyarapításával, a munka iránti kereslet ezért közvetlenül növekszik — ugyanabban az arányban, ahogy a tőke felhalmozódik". (526—527. old.) Az általános túltermelési válságok létét is végső soron az értéktöbblet kérdésének tisztázatlansága folytán tagadja. „...a tőkés termelés egész törekvése az — írja Marx —, hogy lehetőleg sok többletmunkát kaparintson meg... A tőkés termelés lényegében benne rejlik tehát a piac korlátjára való tekintet nélküli termelés." (487. old.) Ricardo viszont — a kizsákmányolás tényétől elvonatkoztatva — azzal tagadja az általános túltermelési válságok lehetőségét, hogy „a szükségleteknek, amelyeket árukkal elégítenek ki, nincs határuk és mindezen szükségletek nincsenek kielégítve egyidejűleg". (473. old.) „A termelés korlátja — hangsúlyozza Ricardóval szemben Marx — a tőkések profitja, semmiképp sem a termelők szükséglete." (493. old.) „...a termelők tömege korlátozva marad a szükségletek átlagos mértékére és a tőkés termelés adottsága szerint korlátozva is kell maradnia." (499. old.)

Marx „Értéktöbblet-elméletek" c. műve nemcsak tudománytörténetileg jelentős, hanem ma is aktuális munka. Időszerűvé teszi egyrészt az, hogy Marx a polgári nézetek bírálata során számos alapvető politikai gazdaságtani kérdést helyez új megvilágításba, így az egy iparágon belüli és a különböző iparágak közötti verseny, a termelési ár, az abszolút és különbözeti járadék, az újratermelés, a tőke felhalmozás, és az általános túltermelési válság kérdését. Zseniális előrelátásról tesz tanúbizonyságot például az a megjegyzése, amely óv attól, hogy a mezőgazdasági és az ipari tőke szerves összetételében mutatkozó különbségeket abszolutizáljuk. „...a polgári termelési módnak sajátja, hogy az ipart gyorsabban fejleszti, mint a mezőgazdaságot. Ez egyébként *történelmi* különbség, amely elenyészhet." (78—79. old.) „...az ipar egy bizonyos csúcspontján az aránytalanságnak csökkennie kell, azaz a mezőgazdaság termelékenységének relatíve gyorsabban kell gyarapodnia, mit az iparénak." (93. old.)

Másrészt a polgári klasszikusok és a korai vulgáris közgazdák helytelen nézeteit bíráló marxi tételek egy része a modern pol-

Digitized by Google

gári közgazdaságtanra is vonatkozik. Marx ugyan nem vitatkozhatott a modern polgári közgazdaságtannal, de a modern polgári közgazdák sok olyan régi nézetet újítottak fel, mint új tételt, amelyeket Marx kora vulgáris közgazdászaival kapcsolatban már megcáfolt. A modern polgári közgazdaságtan az osztályharc éleződése következtében a polgári klasszikus közgazdák tudományos nézeteivel gyökeresen szakítva az osztályviszonyok leplezésére, a kapitalizmus apológiájára törekszik. Bírálata a marxi politikai gazdaságtannak igen fontos feladata és ehhez sok segítséget adnak Marx művei, különösen az „Értéktöbblet-elméletek". Ebből a szempontból érdemes néhány kiragadott példán megmutatni az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetének időszerűségét.

A modern polgári közgazdaságtan, fejlődésére is teljesen érvényesek Marxnak ezek a sorai: „A válságok szabályszerű ismétlődése a sayi stb. zöldséget valójában szólamgyűjteménnyé süllyesztette, amelyet már csak a virágzási időkben használnak, de a válságidőkben sutba dobnak." (467. old.) Valóban, éppen az 1929—33-as nagy gazdasági válság volt az, amely a modern polgári közgazdaságtanban végleg kihúzta a talajt a Say-féle dogma alól. Az úgynevezett „Keynes-i forradalom" éppen annak a Say-féle dogmának a bírálatából állott, amelyet Marx már sokkal korábban és tudományos alapokon bírált meg. A Keynes-i fordulat egyébként egyáltalán nem jelenti azt, mintha Keynes tudományosabb alapokra helyezte volna a polgári közgazdaságtant. Csupán néhány, a kapitalizmus általános válságának viszonyai között a polgárság számára tarthatatlanná vált feltevést vetett el, az osztályviszonyokat azonban hasonló elméleti eszközökkel leplezte, mint az előtte működő, általa bírált közgazdák. Az osztályviszonyok hamis ábrázolása folytán a tőkés gazdaság súlyos bajait hamis okokra vezette vissza. Éppen azért azt tartotta, hogy ezeket orvosolni lehet a tőkés gazdasági rendszer keretein belül is.

Malthussal szemben Marx megállapítja: „Malthus egyetlen érdeme, a polgári gazdaságtan nyomorult harmóniahirdetővel szemben, éppen a diszharmóniák hangsúlyozott kiemelése..." (103. old.) A mai olvasó számára önként kínálkozik a párhuzam. A modern polgári közgazdaságtanban a századfordulón, sőt egészen a nagy gazdasági válságig uralkodó harmónia-elmélettel szemben elsősorban Keynes hangsúlyozza a diszharmóniát. Nem véletlen, hogy Keynes éppen Malthust tekinti legfőbb előfutárának.

Marx Ricardót bírálva elveti azt a hamis feltételezést — amely pedig Keynes felléptéig sarkalatos dogmája volt a modern polgári közgazdaságtannak is —, hogy „minden országban bármekkora mennyiségű tőkét termelő módon lehet alkalmazni." (460. old.) Az 1929—33-as nagy gazdasági válságnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy a polgári közgazdaságtan rádöbbenjen ennek a feltételezésnek hamis voltára.

A Keynes-i elmélet dinamizálói Hicks nyomán bevezetik az ún. autonóm beruházás fogalmát;

Digitized by Google

olyan beruházást értenek ezen, amelynek nyereséges voltát a növekedési tényezők (a többi között a technika fejlődése) teszik lehetővé. Marx is utalt arra, hogy „a termelőerők fejlődésével a termelési területek is állandóan szaporodnak, tehát olyan tőkebefektetések nyílnak meg, amelyek korábban nem is léteztek." (504. old.) Ezeket a beruházásokat azonban Marx nem tekinti autonómnak, azaz a gazdasági rendszertől függetlennek, hanem rámutat arra, hogy a tőkeakkumuláció során a technikai haladás szorosan együttjár a tőkék mennyiségi növelésével: „... a tőke puszta mennyiségi gyarapítása egyszersmind magába zárja, hogy termelőereje gyarapszik. Ha mennyiségi gyarapodása a termelőerő fejlődésének következménye, ez megint, megfordítva egy bővebb, bővített tőkés alapzat előfeltételezésén fejlődik ki." (487. old.) Marx sorai egyúttal a metafizikus szemléletű határtermelékenységi elméletnek is bírálatát adják. Ez az elmélet megengedhetetlen módon elválasztja egymástól a tőkefelhalmozódás két összetartozó mozzanatát, a tőke mennyiségi növekedését és a technikai haladást, s így eljut ahhoz a hamis elképzeléshez, hogy a tőke mennyiségi növekedése során a hozam növekedési ütemének előbb-utóbb csökkennie kell.

Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében több olyan útmutatást találunk, amelyek hozzásegítenek ahhoz, hogy a mai polgári növekedési elméletek alapvető kérdéseit illetően helyesen foglaljunk állást. Marx megvizsgálta a lakosság növekedésének és a gazdasági élet fejlődésének kapcsolatát. A modern polgári növekedési elméletek a technikai fejlődés mellett a lakosság számának a növekedését is a gazdasági fejlődés egyik fő tényezőjének tekintik. Marx rámutat arra, hogy a gazdasági növekedés feltételezi a lakosság számbeli növekedését, „*a népesség gyarapodása* a felhalmozásnak, mint folytonos folyamatnak alapzataként jelenik meg" (446—447. old.); hangsúlyozza azonban, hogy a népesség számbeli növekedése az értéktöbblet termelésnek alárendelve jelent csak dinamikus elemet.

Már Marxnál is megtalálható a modern polgári újratermelési illetve növekedési elmélet nagy vívmányának tekintett akcelerátor gondolat racionális magva. Ez a felfogás többek között a gépek iránti kereslet és a velük készített fogyasztási cikkek iránti kereslet között keres mennyiségi összefüggést, hangsúlyozva, hogy akkor lehet azonos keretek között fenntartani a gépek gyártását, ha folyton emelkedik az általuk készített termékek kereslete, s hogy a gépek gyártása bővüljön, ahhoz egyre nagyobb ütemben kell növekednie az általuk készített termékek keresletének. S hallgassuk meg ezzel kapcsolatban Marxot: „Hogy ez a tőke (ti. a gépgyártásban alkalmazott tőke) működésben maradjon és pusztán folyton újratermelje magát évente, szükséges az ezeket a gépeket használó gyártásnak új, folytonos bővülése. (Még inkább, hogyha ő maga is felhalmoz.) Itt tehát *még ha ezen a termelési területen a befektetett tőkét csak újratermelik is*, állandó felhalmozás szükséges a többi termelési területen." (449. old.)

Digitized by Google

Ugyanakkor Marx, a mai polgári közgazdászokkal ellentétben, ismerte az akcelátor hatás korlátait is, azt, hogy a felhalmozásnak a többi területen milyen, a tőkés termelési viszonyokból fakadó szükségszerű korlátai vannak.

Azt is tudta Marx, hogy a termelési tényezők kölcsönösen helyettesíthetik egymást, s a tőkés munkaigényes vagy munkát megtakarító termelési eljárást alkalmaz aszerint, hogy a munkabér alacsony-e, vagy magas. A modern polgári közgazdaságtan a termelési függvényben fejezi ki a termelési tényezők kölcsönös helyettesíthetőségét. Eközben egyes képviselői bírálják Marxot, elavultnak jelentik ki tanításait, mert — mint mondják — nem számolt azzal, hogy a termelési tényezők árának változásával a vállalkozó a termelés során különböző képpen csoportosíthatja a termelési tényezőket. Cáfolatként hallgassuk meg magát Marxot: „Ha a bér alacsony, akkor a munka iránti kereslet nagy, mert akkor hasznothajtó az alkalmazó számára sok munkást alkalmazni és ugyanazzal a forgótőkével *többet* alkalmazhat. Ha a bér magas, akkor a gyáros a lehető legkevesebb munkást tart és igyekszik mindent gépi berendezéssel végezni" (546—47. old.) A modern polgári közgazdaságtanban azonban a termelési függvényben csak a munka és a gép közötti kölcsönös helyettesíthetőséget domborítja ki, figyelmen kívül hagyva a fejlődés tendenciáját; Marx viszont — ezzel a helytelen álláspontlal ellentétben — hangsúlyozza, hogy „ a tőke felhalmozásával változás áll be szerves összetételében és állandó része gyorsabb haladvány szerint nő, mint a változó" (527. old.), azaz a fejlődésnek az a tendenciája, hogy a munkát egyre nagyobb mértékben helyettesítik géppel.

Marx a polgári egyensúlyi elmélet hamis eljárását is leleplezi, amikor rámutat arra, miért beszél Say bérmunka helyett szolgálatokról: „... oly szó ez, — írja — amelyben a bérmunkának és használatának sajátos meghatározottságát — tudniillik, hogy megnagyobbítja az áruk értékét, amelyekre kicserélik, értéktöbbletet hoz létre — megint elhanyagolják és ezáltal a sajátos viszonyt is, ami által pénz és áru tőkévé változnak. *„Szolgálat"* a munka, ha pusztán *használati értékként* fogják fel. . ." (468. old.)

Az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötete Ricardo marginális szemléletét bírálva, elméleti alapot ad a modern polgári közgazdaságtan marginális szemléletének bírálatához is. Marx Ricardóval vitázva érdekes módon foglal állást abban a kérdésben, hogy hol van a mezőgazdasági tőkebefektetések rentabilitásának a határa. Ricardo azt állítja, hogy a bérlő addig fektet be a földbe pótlólagos tőkét, amíg az utolsó tőkebefektetés a költségek megtérülésén felül már csak átlagprofitot tartalmaz; szerinte ez az utolsó tőkebefektetés szabályozza a mezőgazdasági termékek társadalmi értékét. Marx rámutat arra, hogy a bérlő még messzebb is elmehet a pótlólagos tőkebefektetésben, s „a terméknek a szokásos profitot sem kell hoznia, még a tőkés termelésben sem. Csak annyival kell többet hoznia a szokásos kamatrátán felül, amennyi megéri a fáradságot

Digitized by Google

és a kockázatot a bérlőnek, hogy előnyben részesítse tartalék tőkéjének ipari alkalmazását, ennek a tőkének «pénzbeli» alkalmazásával szemben." (305. old.) „... még az átlagos profit *alatt* is még mindig előnyösebb befektetnie a bérletén, mint ha *kikölcsönzi*, tehát pusztán kamatot és nem profitot húz." (366. old.) Valamivel a kamatláb felett van tehát a termelésbe történő tőkebefektetés határa (utóbb Marx már általában ipari befektetésről beszél). Ricardóval szemben azonban Marx hangsúlyozza, hogy ezek a határon lévő tőkebefektetések — és ez vonatkozik a modern polgári közgadaságtan határelemzésére is — nem határozzák meg a társadalmi értéket. „A valóságos kérdés ez: Ezeknek a földeknek, ill. ezeknek a tőkéknek a termékei szabályozzák a piaci értéket? Vagy pedig termékeiket nem inkább értékük *alatt* kell eladniok, mert pótlólagos kínálatuk csak ezen a nélkülük szabályozott piaci értéken adható el, *felette* nem?" (366. old.) És így válaszol: „... ezen utolsó tőkeadagnak földön való befektetését *piaci ár* szabályozta, amely ettől a befektetéstől függetlenül, amely létezett, mielőtt az végbement volna..." (305. old.) Más feltételek szabják tehát meg a rentábilis tőkebefektetés határát, s megint mások a társadalmi értéket. Ezt az álláspontját Marx a bányákkal kapcsolatban is megismétli: „Annak a körülménynek azonban, hogy meghatározott termelékenységi fokú föld, vagy bánya *adott piaci ár* mellett kiaknázható-e, nyilvánvalóan semmi köze nincs ahhoz, nem azonos azzal, hogy ezen bányák termékének költségára szabályozza a piaci árat." (310. old.)

A modern polgári közgazdaságtan határelemzésének bírálatát más oldalról is megtalálhatjuk az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében. A modern polgári közgazdaságtan szerint a vállalkozó addig alkalmaz munkást, amíg a termelésbe utoljára beállított munkás csupán munkabérrel növeli az összhozamot. S ebből azt a következtetést vonják le, hogy a munka eleve csak munkabérnyi értéket képes létrehozni, a kamatot viszont a tőke maga hozza létre. Marx hozzásegít ahhoz, hogy a határtermelékenységi elméletet a munkaérték-elmélet alapján megcáfoljuk, amikor az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében annak a munkásnak a példájára hivatkozik, aki a föld megművelésével csak munkabérnyi értéket termel. „... van olyan föld — írja, — amelynek művelése legfeljebb arra elég, hogy a munkabért megfizesse, mert bár itt a munkás egész munkanapján önmagának dolgozik, munkaideje a társadalmilag *szükséges* munkaidő felett áll. Munkája annyira nem-termelékeny — *ennek* a munkaágnak uralkodó termelékenységéhez viszonyítva — hogy bár az ember 12 órát dolgozik magának, alig (ér el) annyi terméket, mint a kedvezőbb termelési feltételek között dolgozó munkás 8 óra alatt." (26. old.) Marx rámutat tehát arra, hogy ha a munkás normál munkanapja alatt csak munkabérnyi értéket termelt, akkor munkáját a társadalmi értéket szabályozó feltételeknél rosszabb körülmények között fejtette ki, s ilyenkor az egyéni érték a társadalmi érték felett áll. Marxnak Ricardóval folytatott,

Digitized by Google

előbb említett vitájából kiderül, hogy ugyanígy van a rentabilitás határán történő olyan tőkebefektetéssel is, amely a termelési költségek felett csak a kamattal növeli az összhozamot: a munkának csak a társadalmi értéket szabályozónál alacsonyabb termelékenységét tudja biztosítani, s az egyéni érték akkor is a társadalmi érték felett áll. Nem a tőke produktivitása hozza tehát létre a rentabilitás határán a kamatnyi értéknövekedést, hanem a munka átlagosnál alacsonyabb termelékenysége folytán csak kamatnyi értéktöbbletet képes termelni. A „tőke termelékenységén" Marx csupán a tőke által gyakorolt, *„a többletmunkára való kényszert"* (377. old.) érti.

Ismertetésünkben korántsem törekedhettünk arra, hogy kimerítően tárgyaljuk az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetének gazdag tartalmát; főleg időszerűségére kívántunk néhány példával utalni. Egy zseniális gondolkodó nagy műve ez a könyv, amely csaknem egy évszázaddal ezelőtt íródott ugyan, de a mának is szól. Ma is meríthetnek belőle a közgazdaságtudomány legkülönbözőbb területeinek kutatói, s ha a közgazdasági kérdések iránt érdeklődő olvasó fejlődésének egyes állomásain újra meg újra elolvassa Marx műveit, köztük az „Értéktöbblet-elméletek"-et is, minden alkalommal újabb és újabb ismeretek gazdag tárházát fedezheti fel bennük.

Mátyás Antal

Digitized by Google

Ernest Fabian:

ÖSSZEESKÜVÉS A SPANYOL KÖZTÁRSASÁG ELLEN (1936—1939)

Kossuth Könyvkiadó

Történelmi és politikai tanulságok könyve — talán ezzel jellemezhetnénk legjobban E. Fabian történelmi áttekintését. A történelem huszonötéves távlatából visszatekintve a szerző valóban nem téved, amikor bevezetőjében megállapítja, hogy a spanyol polgárháború a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után az európai munkásmozgalom egyik legfontosabb eseménye volt. Hozzátehetnénk azt, hogy egyben kezdete volt annak a történelmi fordulópontnak, amelyen a világ erőviszonyai a nemzetközi proletariátus, a munkásmozgalom javára kezdett átbillenni.

A nemzetközi reakció és az imperialista erők teljesen tisztában voltak azzal, hogy Spanyolország belső fejlődése az európai politika egyik kulcs-problémája számukra. És amikor 1936 februárjában a spanyol baloldal döntő választási győzelme baloldali polgári népfrontkormányt juttatott uralomra, egy pillanatra sem volt kétséges többé, hogy a már régóta készülő spanyol köztársaság ellen irányuló fasiszta lázadást nemcsak Németország és Olaszország, hanem a nyugati imperialista hatalmak is támogatni fogják. Nemcsak a spanyol iparba befektetett külföldi tőke érdekei kívánták meg ezt, hanem a fasizmus és a nyugati tőkés országok általános politikai céljai is. Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok természetesen nem támogathatta nyíltan a fasiszta lázadást; ehhez néptömegeik túlságosan rokonszenveztek a fiatal spanyol köztársasággal. E. Fabian könyvének egyik legnagyobb érdeme, hogy világosan megmutatja azokat a diplomáciai eszközöket, amelyeket a fasiszták és az imperialisták akkor felhasználtak, hogy elérjék céljukat, a spanyol köztársaság leverését.

Az elmúlt huszonöt év alatt napvilágra kerültek olyan dokumentumok, amelyek kertelést és ellentmondást nem tűrően bizonyítják be ennek a nemzetközi méretű összeesküvésnek a létét és indítékait, s egyben feltárják: milyen eszközöket és módszereket, milyen taktikát és stratégiát alkalmazott a nemzetközi reakció nemcsak a spanyol, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalom elleni harcában. Világosan (bár az előbbiekhez képest kevésbé dokumentálva) bizonyítja be a szerző, hogy a jobboldali szociáldemokrácia cselekedeteit az antikommunizmus, nem pedig a munkásosztály érdekeinek védelme vezette. Fabian bőséges bizonyító-anyagot használ fel. Könyvének a történelmileg is legizgalmasabb részei éppen azok, amelyek azt bizonyítják be — eddig kevéssé ismert, közvetlen diplomáciai jelentések alapján —, hogy a „be nem avatkozás" politikusai nyíltan vagy burkoltan együttműködtek a fasiszta támadókkal, Francóval, Hitlerrel és Mussolinivel, s a nemzetközi proletariátus és a munkásmozgalom megfojtására irányuló törekvésük azonos is volt ezekével.

A szerző emellett — bár csak vázlatosan — a spanyol nép hősi erőfeszítéseit támogató nemzetközi munkásösszefogás erejét is meg tudja mutatni, s ezzel átfogó képet ad a világ erőviszonyainak e fontos fordulópontjáról. Legfőbb érdeme mégis az, hogy a spanyol nép szabadságharca ellen irányuló nemzetközi összeesküvés történelmi ábrázolásán túl, ma is aktuális, ma is hasznosan tanulmányozható „tankönyvet" ad olvasói kezébe a fasizmusnak és az imperializmusnak

Digitized by Google

azokról a módszereiről, amelyek — az elmúlt huszonöt év politikai változásai, a világ erőviszonyainak eltolódása ellenére — sok mindenben még mindig úgy érvényesek, mint huszonöt évvel ezelőtt voltak.

Ernest Fabian könyve a Kossuth Könyvkiadó és a bratislavai Szlovákiai Politikai Könyvkiadó közös gondozásában jelent meg. Kár, hogy a fordítás — Tóth Tibor egyébként gondos munkája — helyenként nem magyaros, sajtóhibák is találhatók a kötetben és egyes tulajdonnevek (főleg a spanyolok) hibásan hagyták el a sajtót.

A. L.

Wilfred Burchett:

AKIK AZ EGET OSTROMOLJÁK

Kossuth Könyvkiadó

Ausztráliai újságíró könyve ez a Szovjetunióról, s nyilván a nyugati olvasók számára készült. Mégis, minden fejezete érdekes számunkra is, nemcsak az író eleven stílusa, jó látásmódja miatt, hanem főleg azért, mert Burchett nem „fedezi fel" újra a Szovjetuniót, hanem arról tudósít, ami új a Szovjetunióban.

Útleírás a könyv, s Szovjetunió bőven nyújt anyagot változatos útirajzhoz. A szerző a rohamosan fejlődésnek induló Kelet-Szibériából („a második Amerikából") indul ki, ezzel is jelzi, hogy főleg azokkal a területekkel foglalkozik, amelyeket most tárnak fel, vagy amelyekről eddig aránylag kevés szó esett. Leírja, hogyan lett a farkasjárta sztyeppe traktorjárta szűzföldé, s miként fedezett fel óriási érclelőhelyet egy pilóta azzal, hogy e vidék felett megbolondult az irányjelző műszere. Leírja az „egzotikus" Üzbegisztánt, majd merész fordulattal néhányezer kilométeres ugrást tesz, s felutazik a Skandináviával szomszédos Kola félszigetre, a nercbundák forrásvidékére.

Utirajz tehát ez, de nemcsak a szokásos értelemben: útleírás a szovjet társadalomról is, utazás az emberek gondolatvilágában. S bármily színes és tartalmas a könyv első fele, mégis e második az izgalmasabb. Őszinte, nem kerüli meg a problémákat, s összefoglalja azt a folyamatot, amely a kommunista társadalom kialakulását jelzi.

Burchet ismertet például egy vitát, amely szovjet újságok hasábjain zajlott le fiatalok között: lesz-e a jövő társadalmában létjogosultsága a költészetnek, vagy teljesen a technika veszi át az uralmat az elmékben? E vitában a költészet hívei maradtak felül, s ez is azt mutatja, hogy a kommunista társadalom építői nem akarják egyoldalúvá, sivárrá tenni életüket, hanem az automatizálást is, a rakéta technikát is, s a modern kor minden anyagi forrását arra akarják felhasználni, hogy szépséggel, művészettel mind változatosabb tartalommal töltsék meg az életet. Ez a vita egy kicsit persze még a jövő zenéjét szólaltatja meg, ír azonban a szerző korunk problémáiról is. Nem titkolja, hogy a háború után a Szovjetunióban nem az volt a gond, hogyan szolgálják ki a vevőt, hanem hogy egyáltalán adjanak neki valamit. Ma azonban már arról vitáznak, miként lehet kulturáltabbá tenni a kiszolgálást az áruházakban és a vendéglőkben. Vélemények ütköznek össze a legkülönbözőbb területeken; meg kell például győzni aggodalmuk alaptalanságáról azokat, akik a bentlakásos iskoláktól a bensőséges családi életet, a család együttmaradását féltik.

Mindez — a „mosolygós kiszolgálást" mozgalom is, az automatizálás mind szélesebb bevezetése is — éppúgy a mai Szovjetunióhoz tartozik, s egy igazán jó utirajznak éppen úgy része, mint mondjuk a Kara Kum sivatag vagy a szibériai tajga. Burchett idézi az 1960-ban Moszkvában lezajlott automatizálási kongresszus egyik angol részvevő-

Digitized by Google

jének szavait: „Mindabból, ami itt végbement, világosan kitűnik, hogy a Kelet és a Nyugat közti versenyt az dönti el, melyik fél állítja szolgálatába elsőnek az automatizálást. S ahogy az oroszok nekilátnak, úgy fest, mintha a kommunizmus az automatizálásért lenne, az automatizálás pedig a kommunizmusért."

Burchett utazása sokoldalú, gazdag, s összefoglalja egy nagy ország hatalmas arányú fejlődésének jeleit, amelyek több vonatkozásban az egész emberi társadalom szempontjából is tanulságosak. A könyv címe: „Akik az eget ostromolják" — s e cím értelme kettős. A szovjet társadalom az eget ostromolja a szputnyikokkal és az űrhajókkal, de egyben olyan új társadalmat tervez és valósít meg, amely az előző generációk számára annyira távoli és valószínűtlen volt, mint a csillagok.

T. I.

E SZÁM SZERZŐI:

SÁNDOR JÓZSEF: az MSZMP K. B. Párt és tömegszervezetek osztályának vezetője, JÁNOSI FERENC: az MSZMP K. B. Államgazdasági osztályának munkatársa, SÍK GYÖRGY: az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, ERDEI GRUZ TIBOR: akadémikus, a Tudományos és Felsőoktatási Tanács alelnöke, CSIZMADIA ERNŐ: az MSZMP K. B. Agitációs és Propaganda osztályának munkatársa, DR. PÁLES GYULA: a Pénzügyminisztérium Mezőgazdasági Főosztályának vezetője, ECSEDI JÓZSEF: okl. mezőgazdasági mérnök, a Berettyóújfalusi J. B. titkára, PÉTER JÓZSEF: a Nemzetközi Szemle főszerkesztője, MÁTYÁS ANTAL: kandidátus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem docense

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

BENKE VALÉRIA (a szerkesztő bizottság vezetője), FRISS ISTVÁN, HÁY LÁSZLÓ, KOMJÁT IRÉN, LAKOS SÁNDOR, MOLNÁR ERIK, NEMES DEZSŐ, NÉMETH KÁROLY, ÓVÁRI MIKLÓS, SÍK ENDE, SZECSŐDI LÁSZLÓ, SZIGETI JÓZSEF

Digitized by Google

СОДЕРЖАНИЕ

ЙОЖЕФ ШАНДОР: Некоторые актуальные вопросы союзной политики 1
ФЕРЕНЦ ЯНОШИ — ДЬЁРДЬ ШИК: Метод перспективного планирования развития промышленности. — — — — — — — — 13
ТИБОР ЭРДЕИ ГРУЗ: Проблемы организации и планирования научных исследований. — — — — — — — — — — — — 32
ЭРНЕ ЧИЗМАДИЯ: Совместные предприятия сельскохозяйственных кооперативов. — — — — — — — — — — — — 51

ОБМЕН МНЕНИЯМИ О ПРОБЛЕМАХ НАКОПЛЕНИЯ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВАХ

К принципиальным и практическим вопросам кооперативного накопления. (ДЮЛА ПАЛЕШ) — — — 62
Не только экономический вопрос. (ЭЧЕДИ ЙОЖЕФ) — — — — 68

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОБЗОР

Травля против Коммунистической Партии США (ЙОЖЕФ ПЕТЕР) 73

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Маркс: Теории прибавочной стоимости том II-ой (АНТАЛ МАТЯШ) 83

ЗАМЕТКИ О КНИГАХ

INHALT

JÓZSEF SÁNDOR: Einige aktuelle Fragen der Bundespolitik — — 1
FERENC JANOSI—GYÖRGY SIK: Methode der Perspektivplanung der Industrieförderung — — — — — — — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Organisations- und Planungsprobleme der Forschung — — — — — — — — — — — — — 32
ERNŐ CSIZMADIA: Gemeinunternehmungen der Produktionsgenossenschaften — — — — — — — — — — — — 51

MEINUNGAUSTAUSCH PROBLEME DER AKKUMULATION IN DEN PRODUKTIONSGENOSSENSCHAFTEN

Theoretische und praktische Fragen der Akkumulation in den Produktionsgenossenschaften (DR. GYULA PÁLES) — — — — 62
Es ist nicht blos eine wirtschaftliche Frage (JÓZSEF ECSEDI) — — 68

INTERNATIONALE RUNDSCHAU

Eine Hetzjagd gegen die Kommunistische Partei der USA (JÓZSEF PÉTER) — — — 73

BUCHBESPRECHUNGEN

Marx: Theorien über den Mehrwert. II. Band (ANTAL MÁTYÁS) — 83

ANMERKUNGEN ÜBER NEUERSCHEINUNGEN

Digitized by Google

CONTENTS

JOZSEF SÁNDOR: Current Problems of the Party's Alliance Policy 1
FERENC JANOSI — GYÖRGY SIK: Long-term Planning of Industrial Development — — — — — — — — — — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Organization and Planning of Research — — 32
ERNŐ CSIZMADIA' Joint Undertakings of the Cooperative Farms — 51

FORUM

ACCUMULATION ON THE COOPERATIVE FARMS
Questions of Theory and Practice (GYULA PÁLES) — — — — 62
Not Exclusively an Economic Issue (JÓSZEF ECSEDI) — — — 68

INTERNATIONAL REVIEW

Persecution of the Communist Party of the USA (JÓZSEF PÉTER) — 73

BOOK REVIEWS

Marx: Theories of Surplus Value, Vol. II. (ANTAL MÁTYÁS) — — 83

NOTES ON NEW PUBLICATIONS

SOMMAIRE

JÓZSEF SÁNDOR: Quelques questions actuelles de la politique des alliances de classe — — — — — — — — — — — — 1
FERENC JÁNOSI—GYÖRGY SIK: Methodes de la planification à longue échéance du developpement industriel — — — — — 13
TIBOR ERDEI GRUZ: Problèmes de l'organisation et de la planification de la recherche scientifique — — — — — — — 32
ERNŐ CSIZMADIA: Entreprises communes des coopératives de production — — — — — — — — — — — — — — 51

DISCUSSION

SUR LES PROBLEMES DE L'ACCUMULATION DANS LES COOPÉRATIVES DE PRODUCTION

Problèmes théoriques et pratiques de l'accumulation dans les coopératives de production (DR. GYULA PÁLES) — — — — — — 62
Ce n'est pas seulement un problème économique (JÓZSEF ECSEDI) 68

REVUE INTERNATIONALE

Poursuites contre le Parti Communiste des Etats-Unis (JÓZSEF PÉTER) — — — — 73

COMPTS-RENDUS

Marx: Théories de la plus-value IIe volume (ANTAL MÁTYÁS) — 83

NOTES SUR QUELQUES LIVRES RECENTS

Digitized by Google

Digitized by Google

Ára: 3,— Ft

LEGÚJABB KÖNYVEK!

Dobi István
VALLOMÁS ÉS TÖRTÉNELEM
928 oldal — ára: 65,— Ft

Fidel Castro
VÁLOGATOTT BESZÉDEI
424 oldal — ára: 32,— Ft

Henri Alleg
HADIFOGLYOK
250 oldal — ára: 15,— Ft

Svéd László
UTAT TÖR AZ IFJÚ SEREG
344 oldal — ára: 30,— Ft

Szamben Uszman
VAJÚDÁS
364 oldal — ára: 26,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

RETURN TO the circulation desk of any
University of California Library
or to the
NORTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
Bldg. 400, Richmond Field Station
University of California
Richmond, CA 94804-4698

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

- 2-month loans may be renewed by calling (510) 642-6753
- 1-year loans may be recharged by bringing books to NRLF
- Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date.

DUE AS STAMPED BELOW

FEB 26 1998

12,000 (11/95)

LD 21A-60m-3,'65
(F2336s10)476B

General Library
University of California
Berkeley

Digitized by Google

YD 28316

Digitized by Google

Digitized by Google